

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

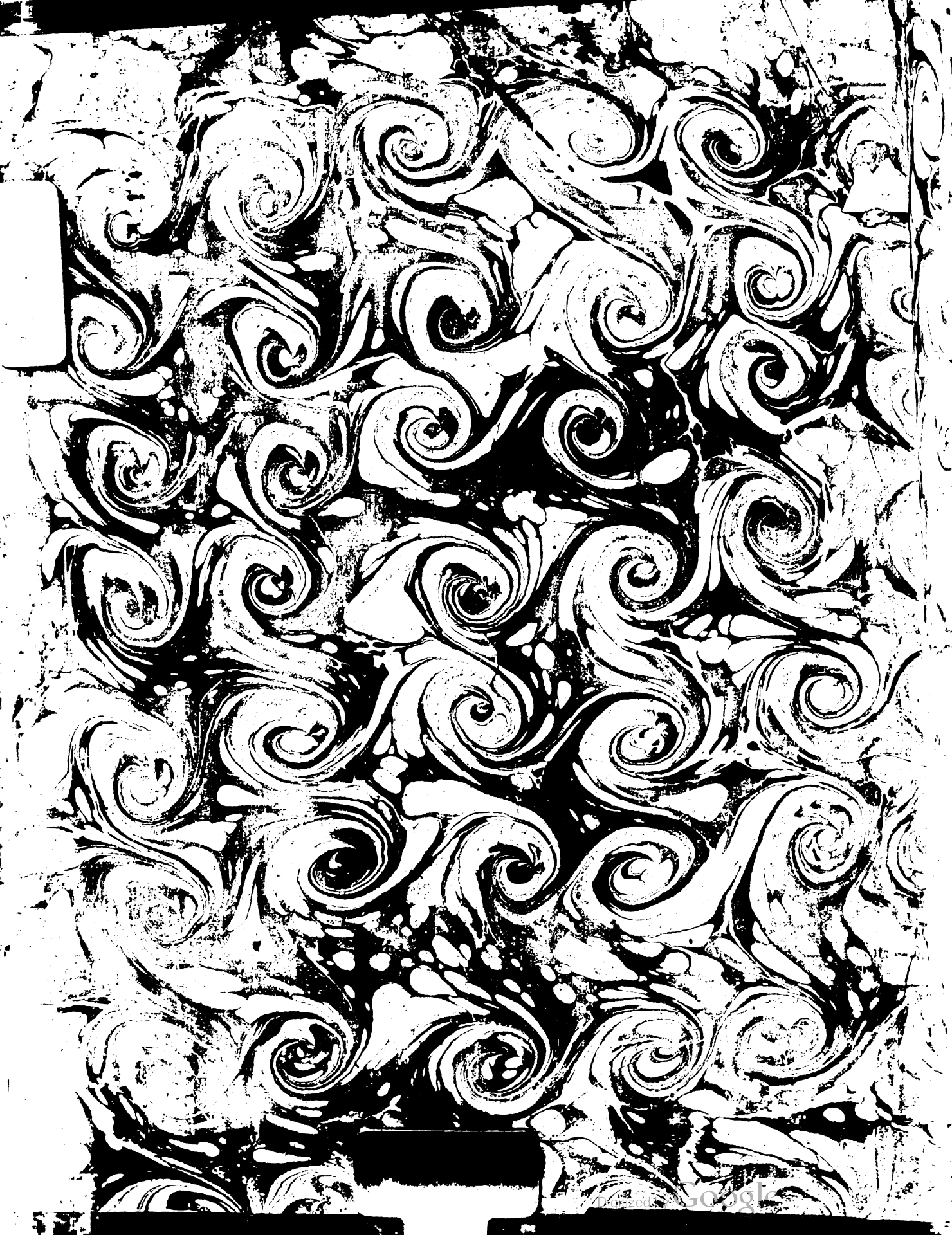
- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

3627

11.8.24.431

3627

11.8.24.631

THEOLOGIA MORALIS UNIVERSA,

COMPLECTENS

OMNIA MORUM PRÆCEPTA,

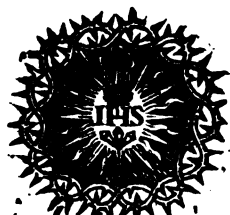
ET

PRINCIPIA DECISIONIS
OMNIUM CONSCIENTIÆ CASUUM,
SUIS QUÆQUE MOMENTIS STABILITA.

Ad usum Parochorum & Confessariorum.

Authore R. P. PAULO-GABRIELE ANTOINE, Societatis JESU
Presbytero, S. Theologiæ Doctore & Ex-professore.

EDITIO NOVA,
Emendatior, & non parùm aucta.

ad usum s. Josephi Jamin aug
NANCEII,

Apud JOANNEM-BAPTISTAM CUSSON, Regiæ Suae Celsitudini
à Typis, sub Nomine JESU.

M. DCCXXXI.

Cum Approbationibus & Privilegio.

SE

ME

E

C

F

S E R E N I S S I M O
E T
R E G I O P R I N C I P I
L E O P O L D O I.
L O T H A R I N G I Æ
E T B A R R I D U C I, &c.

*U*n Regis Maximi Principis auspiciis,
qui toto studio ad Subditos in vera fide,
& in officio erga Deum, erga Ecclesiam,
erga se invicem continendos, adeoque ad
Christi imperium promovendum amplificandumque
incumbit, prodire decebat Opus hoc, mole quidem

*exiguum , sed momento amplissimum , utpote omnia
morum præcepta , & Christianæ vitæ documenta
complectens , quorum observatione solâ & Religio
florere , & Christus in hominum cordibus regnare
potest. Quod summè decebat , & maximè ambiebam ,
hoc , RELIGIOSISSIME PRINCEPS , Regiæ Celsi-
tudinis Tuæ benignitate sum feliciter consecutus.
Neque verò aliam ob causam quàm ob religionem
tuam patrocinium tuum tantopere ambivi. Etsi enim
in Te summa sunt omnia , ingenii vis maxima , quâ
vel abstrusissima uno aspectu facilè perspicis , pruden-
tia in regendo summa , Exteris æquè ac Subditis
perspectissima , invicta animi semper sui potentis
sibique constantis magnitudo , Regiæ planè liberali-
tas , profusa in miseros charitas , eximia in omnes
benignitas : Quid dicam bellicam illam fortitudi-
nem , quâ vixdum adolescens , jam vivam invicti
Parentis imaginem exhibens , innumerabiles Otho-
manorum copias profligabas ? Maximus bello futu-
rus , nisi pace majorem fieri Subditorum felicitas
postulasset , cujus amore bellicam ipsam fortitudi-
nem Tibi charissimam devicisti. Tantis etsi virtuti-
bus , quot Avorum , tot Heroïum dignissimum Te*

hæredem præstas , posterisque absolutum maximi
Herois exemplar repræsentas : His tamen omnibus
majus quoddam in Te admiramur , ingens nempe
avitæ veræque Religionis tum conservandæ , tum au-
gendæ studium : quod quidem in Te quale quantum-
que sit , planum facit maxima illa sollicitudo & diligen-
tia in hæresi periculosis hisce temporibus procul a di-
tionibus tuis arcendâ. Hoc nomine , ut piissimis Majo-
ribus tuis , sic & Tibi charissima fuit semper hæc tua
Universitas Mussipontana , quòd errores omnes sem-
per impugnarit expugnaritque ; suosque alumnos &
certissimis veræ fidei documentis , & moribus optimis
imbuendos summopere curaverit. Eodem nomine
aliquo apud Vos in pretio semper fuit hæc nostra
Societas , quòd & hæresim latè grassantem , & his
Provinciis imminentem , longè submoverit , & fidem
orthodoxam ubique integram illibatamque servave-
rit , & veram in Populis pietatem assiduo studio con-
foverit. Tuo itaque eximio illo erga doctrinam Ca-
tholicam studio fretus , REGIE PRINCEPS , banc
Moralem Theologiam Tibi offerre audeo , quam eò
Tibi gratam fore confido , quòd ab extremis vitiis ,
laxitate scilicet & rigore nimio recedens , veritatem

*æquitatemque sequatur, atque Illustrissimi pariter
& doctissimi Præsulis, doctrinæque Catholicæ stu-
diosissimi Approbatione decoretur.*

*Hoc igitur Opus, Nomine tuo jam insigniri pas-
sus, Regio insuper ornare patrocinio ne graveris;
idemque ut qualecumque grati animi nostri moni-
mentum extare velis. Quod demissimè rogat, &
confidenter expectat.*

SERENISSIME ET REGIÆ PRINCEPS,

CELSTITUDINIS TUE REGIÆ,

**Humillimus devotissimusque Servus,
& fidissimus Subditus, PAULUS-
GABRIEL ANTOINE, SOC. JESU.**

A P P R O B A T I O

Illustrissimi Episcopi Dioecesani.

SCIPIO-HIERONYMUS, Dei gratiâ & Sanctæ Sedis Apostolicæ
authoritate Episcopus-Comes Tullensis, S. R. I. Princeps, Regi
a sanctioribus Consiliis, &c. Omnibus præsentis visuris Salutem.

in Domino.

R. P. Paulus-Gabriel Antoine Soc. Jesu Presbyter, S. Theologiæ Do-
ctor, Ex-professor, & Universitatis Mussipontanæ Rector, Nobis expo-
suit se Cursum Theologiæ Moralis ad usum Parochorum & Confessario-
rum eâ methodo elaborasse, ut nec prolixitas tædium, nec obscuritatem
brevitas pariat, ac tradita in eo doctrina sanioris Ethicæ Christianæ princi-
piis innitatur. Cùm verò perspectum habeamus, tum ex quarundam e-
jusdem Operis partium lectione, tum præsertim ex relatione Doctoris
Sorbonici, viri pietate & scientiâ eximii, cui Librum hunc attentè legen-
dum dedimus, non levem ex eo utilitatem percipere posse Parochos &
Confessarios; Nos non solum hosce Tractatus Theologicos in nostra
Dioecesi in lucem edi & doceri permittimus, sed etiam valdè hortamur
omnes rebus theologis operam dantes, ut sedulâ illorum lectione scien-
tiam curandi animas, quæ est ars artium, sibi comparare studeant.

DATUM Tulli Leucorum die quintâ Octobris, anno Domini 1725.

✠ SCIPIO-HIERONYMUS, Episcopus-Comes Tullensis.

Licentia Reverendi Patris Provincialis.

EGO Præpositus Provincialis Provinciæ Campaniæ Soc. JESU, pote-
state ad id mihi ab admodum Reverendo Patre Præposito Generali
ejusdem Societatis traditâ, facultatem concedo, ut Patris PAULI-GABRIE-
LIS ANTOINE ex eadem Societate Liber, qui inscribitur *Theologia Moralis*,
&c. trium ejusdem Societatis Theologorum judicio approbatus, typis
mandetur. In quorum fidem has ei dedi Litteras, Argentinæ die 7 No-
vembri 1725. LUDOVICUS LAGUILLE.

Privilege de SON ALTESSE ROYALE.

FRANÇOIS par la grace de Dieu Duc de Lorraine, de Bar, de Montferrat & de Teschen, Roy de Jerusalem, Marchis, Duc de Calabre & de Gueldres, &c. A tous ceux qui ces Presentes verront, SALUT. Notre amé J. B. CUSSON, notre Imprimeur-Libraire Ordinaire. Nous a tres-humblement fait représenter, qu'il desireroit imprimer, 1°. *Le Recueil des Edits, Ordonnances & Déclarations du Regne de feu notre tres-cher & tres-honoré Seigneur & Pere de glorieuse mémoire, avec differens Arrêts & Réglemens rendus en consequence tant en notre Conseil d'Etat & des Finances, que par nos Cours & Compagnies Souveraines sur des Cas importants & publics.* 2°. *L'Imitation de J. C. mise en vers par Pierre Corneille, Nouvelle Edition, augmentée de l'Office de la Ste Vierge, des Sept Pseaumes de la Pénitence, des Vêpres du Dimanche, & des Hymnes du Breviaire Romain, mis en vers par le même Auteur.* 3°. *Méditations pour les Retraites sur differens sujets, propres aux Religieuses, & à toutes les personnes spirituelles.* 4°. *Theologia Moralis univversa, completens omnia morum precepta, & principia decisionis omnium conscientia casuum, suis quaque momentis stabilita; ad usum Parochorum & Confessariorum.* 5°. *L'Almanach de Lorraine, contenant les Calculs astronomiques qui y conviennent, la Liste des Officiers du Conseil d'Etat, de la Cour Souveraine & des Chambres des Comptes, les Listes des Officiers des Bailliages, des Avocats suivans la Cour, & autres, avec la Naissance & la Mort des Rois, Reines, Princes & Princesses de l'Europe.* 6°. *La Réduction des francs en livres, & des livres en francs.* 7°. Qu'il desireroit encore reimprimer les *Heures nouvelles*, qu'il avoit dédiées à feu notre tres-cher & tres-aimé Frere Leopold-Clement, *Contenant les Prieres du matin & du soir, une Methode pour la Confession & Communion, & différentes Prieres, par le P. Deville de la Compagnie de Jesus*, tirées du Livre intitulé, *la Journée du Chretien* par le même Auteur, imprimé ci-devant par l'Exposant en vertu du Privilège qui lui en fut accordé pour douze années au mois de Février 1724. Mais que ces différentes entreprises étant d'une dépense considerable, notamment les premières, l'Exposant Nous auroit supplié que pour le mettre à couvert des contrefaçons qui pourroient s'en faire à son préjudice, il Nous plût lui faire expédier nos Lettres de Privilège sur ce nécessaires. A quoi inclinant favorablement: POUR CES CAUSES, & autres à ce Nous mouvans, Nous avons audit Cusson permis & permettons par ces Presentes d'imprimer seul & à l'exclusion de tous autres, les six premiers Livres exprimez ci-devant, & de les vendre & distribuer pendant le temps & espace de douze années; & les deux derniers Livres, aussi ci-devant exprimez, pendant six années, à compter du jour & date des Presentes, & ce en telle forme, marge, caracteres, & autant de fois que bon lui semblera; à condition qu'ils seront imprimez dans nos Etats, & non ailleurs, en bon papier & en beaux caracteres, & qu'il remettra deux exemplaires de chacun desd. Livres, l'un en notre Bibliotheque, l'autre en notre Chancellerie. Faisons défenses à tous Imprimeurs, Libraires, & autres, de quelque qualité qu'ils soient, de contrefaire lefd. Livres en tout ou en partie, sous prétexte d'extrait ou d'abregé, même d'augmentation, correction ou changement de titres, ni d'en introduire d'impression étrangere, sans le consentement exprés de l'Exposant ou de ses Ayans-cause, à peine de confiscation des Exemplaires contrefaits au profit dudit Exposant, de 3000 liv. d'amende contre chacun des contrevenans, applicables un tiers à notre Domaine, un tiers au Dénonciateur, & l'autre tiers audit Cusson, & de tous dépens, dommages & interêts. Voulons qu'en mettant au commencement ou à la fin de chacun desdits Livres la Copie au long des Presentes, elles soient tenues pour bien & dûement signifiées, & que foi y soit ajoutée comme à l'Original. Si DONNONS en mandement à nos tres-chers & feaux les Présidens, Conseillers, & Gens tenans notre Cour Souveraine de Lorraine & Barrois, & à tous autres qu'il appartiendra, que du contenu és Presentes ils fassent, souffrent & laissent jouir ledit Cusson pleinement & paisiblement, cessant & faisant cesser tous troubles & empêchemens contraires: Car ainsi Nous plait. En foi de quoi Nous avons aux Presentes, signées de notre main, & contre-signées par l'un de nos Conseillers-Secretaires d'Etat, Commandement & Finances, fait mettre & apposer notre Scel secret. DONNE à Lunéville le 1^r Juin 1730. Signé, FRANÇOIS. Et plus bas, Par S. A. R. RENNEL. Registrata GUIRE pro TALLANGE.

TRACTATUS DE CONSCIENTIA.

NOTA. Conscientia est iudicium, dictans quid in particulari sit licitum vel illicitum; agendum ut honestum, vel omittendum ut inhonestum. Sive est actus, quo intellectus

erroneam; certam & incertam; probabilem & improbabilem; scrupulosam & laxam; perplexam & dubiam, quamvis hæc non sit propriè conscientia.

judicat aliquid hîc & nunc licitum esse vel illicitum, faciendum ut bonum, vel omittendum ut malum. Quare dicitur iudicium practicè practicum, seu ultimò practicum, ut distinguatur a iudicio generali & non ultimò practico, quo intellectus iudicat aliquid in genere, seu abstrahendo a circumstantiis particularibus, esse licitum vel illicitum, v. g. contractum usurarium esse illicitum: nam conscientia versatur circa actionem in individuo, hoc est, cum omnibus suis circumstantiis consideratam.

Hinc conscientia differt a synderesi, ut actus ab habitu. Nam synderesis est habitus, seu cognitio habitualis primorum principiorum moralium, qualia sunt: *Bonum faciendum: Peccatam fugiendum: Deus colendus & amandus: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Suum cuique reddendum, &c.* Conscientia autem est iudicium applicans principium morale alicui actioni particulari, v. g. *Non debeo huic homini inferre hoc damnum, &c.*

Conscientia dividitur in veram seu rectam, &

CAPUT I.

De conscientia vera seu recta, erronea, & perplexa.

NOTA. Conscientia vera seu recta, est ea, quæ dictat aliquid in particulari esse licitum vel illicitum, bonum aut malum, quod verè tale est in se. Erronea seu falsa est, quæ dictat esse hîc & nunc licitum vel illicitum, bonum vel malum, quod reipsâ tale non est. Hæc duplex est, alia erronea vincibiliter, seu ex errore, qui depelli potuit & debuit; alia erronea invincibiliter, seu ex errore, qui depelli non potuit, aut non debuit.

QUÆST. I. *An tenemur sequi conscientiam veram ac rectam, dictantem aliquid præceptum vel vetitum esse?*

Resp. affirm. Quia dictat esse faciendum, vel omittendum id, quod Lex æterna præscribit faciendum vel omittendum esse hîc & nunc, seu

in talibus circumstantiis. Quare qui contra conscientiam rectam agit, peccat; quia agit contra Legem divinam intimatam per dictamen rectæ rationis.

Porro an conscientia recta ac vera dici debeat proxima regula actuum humanorum, an duntaxat intimatio talis regulæ, quæ sit tantum lex, seu præceptum, non refert ad praxim.

QUÆST. II. *An & quale peccatum est agere contra conscientiam erroneam?*

Resp. 1. Actio vel omissio contra conscientiam sive vincibiliter sive invincibiliter erroneam, dictantem eam esse illicitam, est semper peccatum, quamvis ex se sit licita. Ita omnes. Constat 1°. Ex Rom. 14. *Qui autem discernit* (scilicet inter cibos, falsò putans aliquos præ aliis adhuc esse a Deo vetitos) *si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.* Id est, (ut interpretantur Patres & Concilium generale Lateran. IV. patetque ex contextu) omnis actio vel omissio quæ non est ex dictamine conscientiæ, seu ex persuasione quòd sit licita, peccatum est. At omnis actio, vel omissio, quæ est contra conscientiam, sive rectam, sive erroneam, non est ex persuasione quòd sit licita. Ergo peccatum est.

1°. Ex cap. 13. de Restitut. spoliat. *Quidquid sit contra conscientiam, edificat ad gehennam.*

3°. Quia agens contra conscientiam erroneam, vult peccatum, cum velit actionem vel omissionem, quam judicat esse peccatum. Nam esto, tale objectum non sit reipsà illicitum, sed licitum: at voluntas illud amplectendo consentit in objectum sibi propositum ut malum, ideòque in objectum malum: objectum enim voluntatis est bonum vel malum, non quomodocumque, sed prout ab intellectu proponitur. Item is reipsà, quantum in se est, sectatur malum, faciendo id quod putat esse malum. Præterea qui facit aliquid de se bonum, putans esse malum, in æstimatione prudenti censetur perinde velle malitiam, ac si actio illa esset reipsà de se mala: cum nolit ab illa abstinere, quamvis ei proponatur ut mala. Ergo peccat.

Hinc qui agit contra conscientiam, peccat contra legem divinam naturalem, vetantem omnem consensum & affectum ad id quod putatur malum etiam ex errore.

Resp. 2. Peccatum, quod contra conscientiam erroneam agendo admittitur, habet eam speciem & gravitatem, quam quis ex errore judicat inesse actioni vel omissioni suæ. *Est communis sententia.* Quia is vult objectum, in quo talem speciem & gravitatem malitiæ apprehendit; & sic vult, saltem interpretativè, talem speciem & gravitatem malitiæ sibi ab intellectu propositam; habetque affectum ad peccatum talis speciei & gravitatis: cum voluntas feratur in malum prout concipitur. Brevius: is vult peccatum committere, quale esse conscientia dicitur.

Hinc peccat mortaliter contra temperantiam, qui falsò putans tali die esse jejunium, non jejunat; contra justitiam, qui non restituit id quod falsò putat non esse suum; contra charitatem, qui falsò judicans se debere mentiri ad servandam vitam proximi, non mentitur. Supple semper, nisi deponat prudenter hanc conscientiam erroneam.

Nota. Licet is, qui contra conscientiam erroneam agit, perinde peccet, ac alter qui contra rectam; non incurrit tamen easdem pœnas humanas, ac censuras; quia hæ non imponuntur nisi transgressoribus legis veræ, non autem putativæ. Hinc non incurrit excommunicationem, qui facit actum, quem falsò putat esse prohibitum sub tali censura; nec qui percutit laicum, putans esse clericum.

Resp. 3. Qui facit quod falsò putat esse illicitum, non distinguens an veniale an mortale sit, peccat mortaliter: Tum quia vult objectum illud, etiam si esset mortaliter malum, & sic vult saltem interpretativè peccatum mortale committere: tum quia se exponit morali periculo peccandi graviter, spectatâ suâ mente. Ita Azor, Vasquez, Sanchez, &c. Quòd si apprehendat peccatum in genere tantum, & non in ulla specie, peccat contra charitatem Dei, & propriam, vetantem quodlibet peccatum, utpote offensam Dei, & malum peccantis.

QUÆST. III. *An licet agere secundum conscientiam erroneam?*

Resp. 1. Si sit invincibiliter erronea, non solum licet huic obsequi, quia ignorantia invincibilis excusat a peccato, cum tollat omne voluntarium circa malum; sed etiam tenemur eam sequi in iis, quæ dicitur esse præcepta vel prohibi-

ta. Quia alioquin, cum ipsa deponi nequeat, ageremus contra illam; quod non licet, ut dixi.

Non tamen est proprie regula morum, nec proprie obligat, cum non sit legis veræ intinatio. Sed tenemur sequi talem conscientiam; quia non possumus aliter peccatum vitare; cum deponi nequeat, & non liceat contra illam agere.

Dices. Hinc sequitur quòd aliquis possit necessario peccare, v. g. in hoc casu: Mulier gerens curam infirmi die festo, putat ex errore invincibili se peccare, si omittat sacrum, & si deserat infirmum; nec potest tunc errorem suum deponere: unde utrumvis agat, aget contra conscientiam, & sic necessario peccabit. *Resp.* In hoc casu non erit libera moraliter, ideòque non peccabit, modò eligat id, quod minus malum esse judicat. Quamvis enim possit ex duobus illis alterutrum eligere, non est tamen libera ad non agendum contra conscientiam, cum utràvis parte electâ, culpam apprehendat. Ad culpam autem imputabilem requiritur libertas, quâ culpa vitari potuerit.

Resp. 2. Nunquam licet agere secundum conscientiam vincibiliter erroneam, dictantem aliquid esse licitum: quia fieret culpabiliter aliquid illicitum; cum ignorantia vincibilis, utpote voluntaria, non excuset a peccato, & id quod ex ea fit, sit saltem indirectè voluntarium. Neque etiam licet agere contra eam, ut modò dixi, sed ipsa deponi debet.

Hinc si quis ex errore vincibili judicet se debere furari, ut subveniat egeno non laboranti extremâ necessitate, peccat contra justitiam, si furetur: quia furtum est veritum, & ei voluntarium est ut malum in causa, nempe in negligentia inquirendi veritatem. Si verò non furetur, peccat contra charitatem: quia non agit id, quod lege charitatis præceptum esse existimat. Quare talis conscientia deponi debet prudenter, rem pro ejus gravitate diligenter perpendendo, pios & peritos consulendo, praxim timoratorum attendendo, &c. Quòd si error jam deponi nequeat, & electio urgeat; v. g. si non possis veritatem per te invenire, nec adit peritior quem consulas; tunc debes orare, & elicere actum contritionis de priori peccato ignorantia, & eligere eam partem in qua putas esse minus mali: & sic excusaberis ab ulteriori culpa, quia tunc error è

vincibili fiet invincibilis & involuntarius, cum ejus causa fuerit retractata, & facias jam quod in te est ut non pecces. Teneris tamen resarcire damnum illatum: Nam retractatio culpæ non facit ut non fuerit liberè posita causa damni, neque ut damnum ex ea non sit secutum; & sic non tollit obligationem illud restituendi, necessario annexam injuriæ damnosæ.

QUÆST. IV. Quid est conscientia perplexa?

Resp. Est judicium practicum, dictans esse peccatum; sive actus hîc & nunc fiat, sive omitatur; v. g. sive mentiaris ad impediendum homicidium, sive non mentiaris. Cum hoc judicium sit erroneum, deponi debet: nam quisque tenetur adhibere medium necessarium ad vitandum illud, quo putat Deum offendi. Quòd si deponi nequit, culpa vitabitur, eligendo minus malum, puta mendacium in allata hypothesi, ex can. *Duo mala*, dist. 13. Non enim peccat, qui facit quod in se est ad vitandum peccatum. Quòd si eligas id quod apparet majus malum, peccas secundum quantitatem excessûs apprehensit; nam hunc excessum liberè eligis. Si utraque pars appareat æquè mala, non peccabis alterutram eligendo, quia cares libertate sufficiente ad peccandum imputabiliter. Hinc non peccat, qui detentus in carcere, putat se peccare omissione sacri, quod audire vellet, sed non potest: quia hæc ommissio non est ei voluntaria, nec libera.

CAPUT II.

De Conscientia certa & dubia.

Nota. Conscientia certa est actus, quo intellectus prudenter & firmiter, seu absque dubio & formidine falsitatis saltem rationabili, judicat aliquid hîc & nunc esse licitum vel illicitum. Incerta verò est actus quo intellectus sic judicat aliquid esse licitum vel illicitum, ut simul judicet rem fortè aliter se habere. Dixi, *prudenter*: nam certitudo duo dicit, nempe prudentiam, & firmitatem adhesionis; & firmitas sine prudentia non est certitudo, sed pertinacia. Quare conscientia certa debet excludere omnem rationabilem dubitationem & formidinem oppositi: alioqui non haberet firmitatem prudentem.

QUÆST. I. *An ad non peccandum requiratur
judicium certum de honestate seu licentia
actûs vel omissionis?*

Resp. Requiritur tale judicium certum saltem certitudine morali, quâ prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis. *Ita communiter, imò fortè nullus quoad rem dissentit.* Prob. 1°. Ex Eccli. 37. *Ante omnia opera tua verbum verax precedat te, & ante omnem actum consilium stabile,* hoc est firmum & prudens judicium de honestate actûs, qui eligitur. Et ex Rom. 14. *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Ubi per fidem intelligitur certa persuasio.

2°. Quia conscientia recta est actus prudentiæ, qui debet esse saltem moraliter certus de veritate: cum prudentia sit virtus intellectualis, & ex Aristoteli sit habitus verâ cum ratione activus circa ea, quæ sunt homini bona atque mala, ut hæc scilicet respiciantur, & illa eligantur. 3°. Quia operans sine tali judicio moraliter certo, actionem suam committit regulæ incertæ, habetque formidinem rationabilem peccandi; ac proinde spectato suo conceptu, se exponit morali periculo peccandi formaliter seu imputabiliter. 4°. Sic probat Terillus. Omnis operans, ut excusetur a peccato, debet operari ex bona fide, quia *quod non est ex fide, peccatum est.* Rom. 14. At nulla fides potest esse bona, seu sufficiens ad excludendum peccatum, quæ non reddat operantem saltem moraliter certum se non peccare: nam si fides, seu persuasio quod non peccet, sit solum probabilis, illa & reipsâ falsificari, & homo non solum reipsâ, sed etiam quantum ipsemet judicat, peccare poterit; quia quævis opinio probabilis de objecto contingenti, non solum reipsâ, sed etiam quantum ad existimationem operantis, falsificari potest. At impossibile est hominem bonâ fide, seu fide ad honestatem actionis sufficiente operantem, aut reipsâ, aut secundum propriam existimationem peccare posse. Ergo fieri nequit ut bona fides, seu persuasio sufficiens ad honestatem actionis, sit judicium tantum probabile. Ergo necesse est, ut saltem moraliter certò judicet actionem, quam regulat, non esse peccaminosam.

QUÆST. II. *Quid est dubium, & quotuplex?*

Resp. 1. Dubium est suspensio assensûs & dissensus inter utramque partem ob motiva pro

utraque parte æquè probabilia. Dico, *ob motiva, &c.* Nam dubium, quod vocant negativum, consistens in suspensione mentis inter utramque partem contradictionis, ob carentiam motivorum pro utraque parte, non est propriè dubium, sed nescientia & ignorantia. Quod si mens in unam partem magis inclinet quàm in alteram, absque tamen assensu, tum est suspensio. Hinc patet, 1°. Dubium differre ab opinione; nam per hanc assentimur uni parti: in dubio verò mens suspensa manet inter assensum & dissensum. 2°. Conscientiam dubiam non esse propriè conscientiam, cum dubium non sit dictamen seu judicium practicum, sed suspensio judicii circa bonitatem, & malitiam actûs.

Resp. 2. Dubium aliud est juris, aliud facti. Dubium juris est dubium de lege, seu obligatione, aut legitima facultate agendi. Et hoc duplex est, nempe speculativum seu generale, quo dubitatur in genere num aliquid sit licitum, an illicitum; & practicum seu particulare, quo dubitatur an actûs aliquis hîc & nunc cum omnibus suis circumstantiis sit licitus necne: ut cum quis dubitat an contractus hic quem nunc vult inire cum talibus conditionibus, sit licitus.

Dubium facti est dubium circa aliquod factum, ut cum dubito an tale debitum perfolverim; item an hæc persona sit v. g. consanguinea, an non; an cibi appositi sint caro necne, &c. Ex dubio facti sæpe oritur dubium juris, ut cum quis dubitans an aliquid voverit, præterea dubitat an id præstare teneatur in tali dubio.

QUÆST. III. *An est peccatum agere vel omittere
aliquid in dubio de malitia talis actûs hîc &
nunc faciendî, vel ejus omissionis?*

Resp. Est peccatum ejusdem speciei & gravitatis, cujus est peccatum de quo dubitatur, quamvis id secundum se sit licitum. *Ita omnes.* Constat 1°. ex Rom. 14. *Omne quod non est ex fide,* hoc est, ex persuasionem quod sit licitum, *peccatum est.* At actio, (idem dic de omissionem) quæ sit in dubio de ejus malitia, non est ex fide, seu ex persuasionem quod sit licita, ut patet. Ergo peccatum est. 2°. Agens in dubio, vult saltem interpretativè malitiam peccati, de qua dubitat: eo ipso enim æquè vult actum, sive sit peccatum sive non. 3°. Qui se exponit morali periculo peccandi, peccat, & quidem eadem specie & gravitate pec-

cati, cujus periculo se exponit, juxta illud *Eccli. 3. Qui amat periculum, in illo peribit.* At agens in tali dubio, exponit se periculo faciendi peccatum de quo dubitat, & tale periculum amat ac eligit: nam id agit, quod spectato suo conceptu, tam potest esse illicitum quam licitum, nec habet determinatum judicium quod operatio sua sit licita potius quam illicita. Idque Ethnici solo lumine naturali norunt. Sic enim Cicero lib. 1. de Offic. ait: *Bene precipiunt qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum sit, an iniquum.*

QUÆST. IV. *Quomodo formanda est conscientia in dubiis?*

Resp. Tum quisque tenetur, 1°. adhibere diligentiam in veritate inquirenda debitam, & possibilem pro rei gravitate, & loci ac personæ qualitate & conditione; Deum orando, cor mundando per contritionem ne impediatur lumen veritatis, affectum omnem pravum deponendo; cupiditates, quæ mentem obcæcant cohibendo; probos ac peritos consulendo; praxim timoratorum ac proborum attendendo; rationes utrimque, & rem pro materiæ gravitate ex solo amore veritatis expendendo. Nam eodem præcepto, quo quisque tenetur prudenter agere, & vitare peccatum, tenetur etiam veritatem diligenter investigare, ne imprudenter agat, seque periculo peccandi exponat.

2°. In dubio post diligentiam debitam adhibitam, quisque tenetur se prudenter resolvere, idèoque non per solum affectum, sed per motivum prudentiæ. Alioqui adhuc se exponet periculo peccandi; nam voluntas est potentia cæca, quæ debet dirigi per prudentiam intellectûs.

3°. Quod si pro utraque parte æqualis stet probabilitas, vel nullum grave motivum occurrat, tenetur sequi partem tutiorem, hoc est, quam sequendo nullum est periculum agendi contra ullam legem, juxta regulam juris: *In dubio tutior pars eligenda est*: alioqui se exponit periculo peccandi. Licet tamen sequi partem minus tutam, modò sit longè probabilior alterâ, ut infra dicam.

CAPUT III.

De Conscientia scrupulosa.

QUÆST. I. *Quid est scrupulus?*

Resp. **E**st opinio formidolosa peccati, ubi non est peccatum, ex inani frivoloque motivo concepta, & animum plerumque agens: sive est actus, quo intellectus ob motivum parvi aut nullius momenti, judicat cum anxietate aliquid hîc & nunc esse præceptum vel prohibitum. Laxa econtra est actus, quo intellectus ob motivum leve seu insufficientem, judicat aliquid hîc & nunc licitum esse, vel etiam bonum.

QUÆST. II. *Quanam sunt causa scrupulorum?*

Resp. Hæ, nimirum melancholia, indoles timida, judicii imbecillitas, cerebri debilitas ex morbo, vel ex immoderatis jejuniis ac vigiliis contracta; ignorantia, superbia, mentis instantia vel pertinacia, pusillanimitas & dejectio animi, ob quam quis nescit timores vanos contemnere; conversatio cum scrupulosis; suggestio dæmonis, ut bonum spirituale hominis impediatur, & a perfectione vel salute tanquam nimis arduâ imò & impossibili deterreat, vel ut hominem ineptum reddat ad opera Deo gloriosa, & proximo utilia, &c.

QUÆST. III. *Quanam sunt remedia contra scrupulos.*

Resp. Hæc a Doctoribus passim præscribuntur.

1°. Frequens oratio, & alia pietatis opera, præsertim actus humilitatis, fiduciæ & amoris in Deum, &c.

2°. Sollicitudo cavendi peccata manifesta, tum mortalia, tum venialia.

3°. Proborum ac sapientum vitam ac consuetudinem intueri, ut monet S. Antoninus.

4°. Sequi in omnibus directionem sui superioris, vel confessarii, seu directoris probi ac prudentis, depositâ opinione propriâ inani: quod non solum tuto potest, sed etiam debet scrupulosus, ob gravia damna, & pericula peccandi formaliter, quæ ei impendent, si remedia & consilia respuat. Etsi enim directorem errare contingeret, quia tamen ei obtemperando, agit quod in se est, non peccabit, ex c. 44. *de sentent. excomm.* ibi: *Ad sui Pastoris consilium, conscientia*

levis & temeraria credulitatis explosa, licitè potest, &c.

5°. Non debet ad singula directorem adire, sed ex regulis generalibus ab ipso vel aliunde acceptis, assuecat formare conscientiam in casibus occurrentibus.

6°. Cavere otium, & vagas cogitationes quæ mentem scrupulis vexant; & animum in ipsius scrupulorum initiis aliò avertere.

7°. Scrupulos contemnere, non fovere cogitatione, sed contra illos agere, formando prudens ac rectum iudicium in oppositum. Quod facillè fieri potest, cum scrupulus sit opinio levi ac contemptibili motivo nixa.

8°. Destruere causas scrupulorum, Superbus prudentiæ suæ non innitatur. Pertinax frangat suum iudicium. Rudis instruatur. Timidus meditetur bonitatem Dei, qui non imponit præcepta redigentia ad insaniam. Melancholicus expellat medicamentis atram bilem, &c.

QUÆST. IV. *Quomodo se gerere debet Confessor cum scrupuloso?*

Resp. Confessor, 1°. nullum scrupulosum admittat, nisi declaret se velle ejus consilia sequi, deposito proprio iudicio. Quare ei persuadeat scrupulosum non posse seipsum regere, idèoque debere regi per alium cui obsequatur: nam Dei providentia nemini negat modum quo regi in via salutis possit, cum Deus sincerè velit omnes salvare. Idque esse medium ab omnibus Sanctis & Doctoribus præscriptum, & necessarium ad curandum hunc animi morbum, ex quo, nisi curetur, gravissima damna spiritualia & pericula oriuntur.

2°. Scrupulorum causas exploret, & remedia ex allatis aptissima præscribat.

3°. Doceat principia generalia, quibus utatur ad depellendos scrupulos, nec admittat frequentes ad se recursus; & dum scit scrupulum afferendum esse, dimittat illum non auditum: nam hæc interrogationes & frequentes recursus fovent scrupulos.

4°. Sollicitè moneat, ut nulli scrupulo cedat, sed contra omnes cognitos ut tales agat.

5°. Si valdè gravem anxietatem & molestiam patiatur in observando præcepto, a quo notabile nocumentum excusat, petatur pro eo dispensatio, si aliter curari nequeat.

6°. Moneat, ut abstineat a nimis anxio conscientiæ examine, doceatque eum non teneri nisi ad mediocre examen peccatorum, quamvis aliqua fortasse hinc omitti contingeret, si videat tantam hac in re esse anxietatem, ut timeatur periculum lædendi cerebrum, vel ad insaniam aut desperationem redigendi. Nam ad materialem Confessionis integritatem, non tenetur cum tanto incommodo ac periculo; nec Deus id totum hac in re ab ægris animis exigit, quod a sanis.

7°. Confessionem generalem peccatorum antea ritè confessorum, impediatur scrupuloso timorato, & sufficienter a peccatis purgato, si inde oriatur nimia anxietas ac molestia, vel timeatur capitis debilitas, aut corporis morbus. Sed permittat ei, qui non videtur satis purgatus a peccatis; modò ex illa repetitione non imminet periculum in ea denud consentiendi: nam confessio generalis per se utilis est ad conscientiam purgandam.

8°. Non permittat abstinere a frequentandis ut oportet Sacramentis, ne privetur gratiâ sacramentali, quæ plurimum valet ad pacandam conscientiam.

9°. Plerumque mitem ac benignum se præbeat erga illum, ne afflictio afflictionem addat, Quandoque tamen juvabit austeritas, ut expugnetur ejus animi pertinacia.

10°. Caveat ne pœnitens ab uno extremo transeat ad aliud, conscientiamque timoratum in ulla re deponat.

C A P U T I V.

De Conscientiâ & Opinione probabilî.

Nota 1. Opinio probabilis speculativè ac secundum se, est opinio verisimilis, sed non evidentè vera: sive est opinio quæ nititur motivo gravi, sed absolutè fallibili. Opinio verò probabilis practicè & respectivè ad operantem, est ea, quæ apparet ita verisimilis, seu niti motivo tam gravi, quamvis absolutè fallibili, ut post diligentem veritatis inquisitionem, possit meritò ac prudenter approbari ut vera. Non potest autem meritò ac prudenter ob apparentiam veritatis approbari ut verum, quod habet majorem, aut etiam æqualem apparentiam falsitatis,

Nota 2. Opinio probabilis strictè loquendo differt à conscientia probabili: nam hæc est acutus, quo intellectus, ob motivum grave sed fallibile, iudicat actionem hîc & nunc exercendam, esse licitam vel illicitam: illa verò est actus, quo intellectus, ob motivum grave sed fallibile, iudicat aliquid esse licitum vel illicitum, præscindendo à praxi actuali, seu exercitio.

Nota 3. Ut opinio censeatur probabilis etiam speculativè, necesse est, 1°. Ut nec rationi evidenti, aut principio certo, nec Scripturæ, nec Traditioni, nec Patribus, nec Conciliis, nec Summorum Pontificum decretis, nec unanimi Doctorum sententiæ adversetur. 2°. Ut nitatur motivo gravi, licèt absolutè fallibili. Motivum autem grave est motivum magni momenti; quod, si seorsim spectetur, nec oppugnetur motivo æquè aut magis gravi in oppositum, per se sufficit ad eliciendum pro una parte iudicium prudens, quamvis inevidens & absolutè fallibile. Porro opinio improbabilis est ea, quæ nititur motivo levi, & absolutè insufficiente ad prudentem assensum.

Nota 4. Probabilitas est verisimilitudo seu apparentia veri infra evidenciam, fundamento nixa: sive est motivum grave, sed absolutè fallibile, reddens opinionem verisimilem. Dividitur in intrinsecam, & extrinsecam. Probabilitas intrinseca est ea, quam facit momentum aliquod distinctum ab authoritate; seu est momentum ipsius rationis. Extrinseca est ea, quam facit momentum authoritatis Doctorum, vel testium. Doctorum tamen authoritas non movet, nisi in quantum præsumitur cum ea conjunctam esse gravem rationem, ita ut resolvatur in gravem rationem præsumptam. Quare probabilitas, quæ est ab authoritate Doctorum, non tam ex illorum numero, quàm ex eorum merito, videlicet probitate, doctrinâ, studio, diligentia ac sapientia, metienda est. Hinc opinio probabilis intrinsecè est ea, quæ habet pro motivo rationes ab authoritate distinctas: probabilis verò extrinsecè est ea, quæ habet pro motivo authoritatem aliquam magnam, sed fallibilem, quamvis hæc resolvatur in gravem rationem præsumptam.

Nota 5. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Si liber sit alicujus junioris & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non*

constet rejectam esse à Sede Apostolica tanquam improbabilem.

Nota 6. Opinio tuta est ea, quæ removet a periculo peccandi; tutior quæ magis removet; minus tuta, quæ minus removet a tali periculo. Item tutior stat pro præcepto, hoc est, assêrit extare præceptum jubens vel verans aliquid. Minus tuta dicitur favere libertati, quia negat extare præceptum & obligationem circa aliquid, sed assêrit hominem posse licitè pro arbitrio utrumvis eligere.

Nota 7. Agitur hîc de Opinione probabili relatè ad operantem post diligentem ac debitam veritatis inquisitionem, & motiva utriusque partis diligenter & ex studio veritatis assequendæ expensâ.

QUÆST. I. *An licet sequi conscientiam probabilem & minus tutam?*

Resp. Non licet, nisi probabilitas sit tanta, ut excludat omnem formidinem rationabilem falsitatis, & pariat certitudinem moralem saltem relativam: quia, ut dixi c. 2. qu. 1. ad non peccandum requiritur iudicium certum saltem certitudine morali, quâ prudenter excludatur dubitatio, & peccati formido saltem rationabilis. Hinc non licet sequi conscientiam minus tutam, & minus aut non magis probabilem quàm sit tutior opposita, ut constabit etiam ex mox dicendis. Econtra licet sequi conscientiam unicè probabilem, vel saltem longè probabiliorem oppositâ, stante pro præcepto, non quidem quatenus est præcisè probabilis, sed quatenus est tunc moraliter certa.

QUÆST. II. *An licet sequi opinionem minus probabilem stantem pro libertate, in concursu probabilioris stantis pro præcepto.*

Resp. Nunquam licet, sed semper tenemur sequi probabiliorem & tutiorem. Prob. 1°. Ex *Eccli. 3. Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile.* Ibi traditur præceptum generale sectandi veritatem, & faciendi quod in nobis est ad sectandam veritatem de licitate seu honestate actûs; quod ipse Aristoteles 1. *Ethic. c. 4.* docet: *Veritatem, inquit, debemus inquirere & sequi, quantum possumus.* Sed qui sequitur opinionem minus probabilem de honestate actûs, relicta probabiliore de ejus malitia, non facit quod in se est ad se-

Etandam veritatem de honestate actûs: nam sequitur partem minùs verisimilem, quæ proinde a vero magis recedere ipsi videtur, relicta verisimiliore, & veritati propiore. Ergo.

2°. Ille peccat, qui facit id quod non potest judicare prudenter esse licitum: nam ad agendum vel omittendum licetè, requiritur judicium prudens de honestate actûs, vel omissionis. At sequens opinionem minùs probabilem & minùs tutam, non potest judicare prudenter actionem vel omissionem suam esse licitam. Ergo. *Prob. min.* Talis non potest judicare suam actionem vel omissionem esse licitam, nisi in judicando præferat minorem verisimilitudinem majori, & motiva minùs gravia motivis gravioribus, ut pater. Sed qui in judicando præfert minorem verisimilitudinem majori, & motiva minùs gravia motivis gravioribus, imprudenter judicat. Ergo sequens opinionem minùs probabilem, &c. non potest, nisi imprudenter, judicare actionem vel omissionem suam esse licitam. *Minor* patet. Et verò ut intellectus prudenter procedat in judicando, debet in judicando, quantum in se est, vitare malum suum, nempe errorem. At hoc non facit, si in judicando præfert minorem verisimilitudinem majori, nam intellectus non censetur in æstimatione prudenti vitare quantum in in se est errorem, nisi cum in evidentibus amplectitur id quod verum est, & in obscuris id, quod, omnibus diligenter perpensis, apparet verisimilius. Quare extat præceptum generale prudentiæ, ut in evidentibus sequamur veritatem notam de honestate actûs, & in obscuris verisimilitudinem majorem, & magis removens a periculo agendi contra veram legem.

3°. Tenemur observare præceptum quod sufficienter proponitur ad obligandum, ut patet; & illud præceptum sufficienter proponitur ad obligandum, quod prudenter affirmari potest, nec nisi imprudenter negari, ut etiam patet. At tale est præceptum quod apparet probabilius, cum pro eo stent motiva graviora: prudenter enim in judicando præferuntur motiva graviora motivis minùs gravibus, & major verisimilitudo minori, nec nisi imprudenter postponerentur.

4°. Ut quis non peccet, debet habere judicium saltem moraliter certum, quod actio sua sit licita. Nam homo semper tenetur prudenter agere,

nec licet se exponere periculo peccandi: prudentia autem, cum sit virtus mentis practica, requirit certitudinem saltem moralem. At hoc judicium habere non potest, sequendo opinionem minùs probabilem, & minùs tutam. Nam non potest illi apparere certum quòd actus sit licitus, cum illi appareat certum quòd verisimilius sit eum esse illicitum; hæc enim judicia virtualiter opponuntur: Mihi apparet certum quòd actus sit licitus, & simul mihi apparet certum quòd verisimilius sit eum esse illicitum.

5°. Quia in concursu duarum opinionum æquè probabilium, tenemur sequi tutiorem, ut modò probabo. Ergo a fortiori, &c.

Hinc collige nemini licere consilium dare secundum opinionem, quæ ei minùs probabilis & minùs tuta videtur, cum nemini liceat secundum illam operari, & nemini liceat consulere actum illicitum.

Porro Adversarii fatentur, Professores in docendo teneri sequi sententiam probabilioram, præsertim in rebus gravibus, quales sunt quæ ad fidem vel mores pertinent: quia idè eis tale munus commissum est, ut discipulos doceant probabiliora in rebus, quarum absoluta certitudo non est.

Obj. 1. Opinio minùs probabilis in allata hypothesis, est probabilis, habet motivum grave ac rationabile. Ergo. *R.* Opinio minùs probabilis, in concursu tutoris probabilioris aut æquè probabilis, est ad summum probabilis speculative, secundum se, & absolute: at non est probabilis practice, & in ordine ad hîc & nunc operandum ex prudenti judicio de honestate seu licitate actûs. Habet motivum grave, aptum ad obtinendum assensum viri prudentis, si illud spectetur seorsim & absolute; secus, si spectetur comparatè ad motivum gravius aut æquè grave in oppositum: nam motivum grave non potest prudenter in judicando præferri motivo graviori aut æquè gravi in oppositum; nec proinde in hoc concursu potest fundare assensum prudentem de licitate actûs.

Obj. 2. Opinio probabilis, hoc ipso quòd est probabilis, prudenter judicatur ut vera, etiam in tali concursu, & sic prudenter secundum eam agimus. *R.* Hoc est falsum, ut constat ex dictis, & ex his propositionibus ab Innoc. XI. damnatis.

sis. 3^a. *Generatim dum probabilitate sive intrinsecâ sive extrinsecâ quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* 4^a. *Excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabilis.* Ergo nec quisvis alius excusabitur, si talem opinionem sequatur in iis, quæ pertinent ad mores. Præterea opinio probabilis non potest, saltem prudenter, judicari vera in concursu probabilioris oppositæ; cum sit fundamentum gravius judicandi eam esse falsam. Idem dic in concursu opinionis æquæ probabilis, quia non est potior ratio eam judicandi veram quam falsam; nec est sufficiens fundamentum attribuendi veritatem uni parti potius quam alteri, cum neutra appareat magis vera quam falsa: unde intellectus nunc debet hæere suspensus, vel judicare rem esse dubiam.

Obj. 3. Motivum grave, hoc ipso quod grave est, dignum est assensu, & facit magnam spem assequendæ veritatis. *R. dist.* Quamdiu non apparet motivum gravius vel æquale in oppositum, *Concedo.* Cum apparet motivum gravius vel æquale pro opposita parte, *Nego.* Nam gravitas motivi vincitur per gravitatem majorem alterius oppositi, & non potest vincere gravitatem æqualem. Porro motivum grave non sic dicitur, quia meretur assensum in omni casu, sed tantum quia illum meretur, quamdiu ejus vis non superatur per majus motivum oppositum; vel non eliditur per æquale, quod vicissim elidit: nulla enim gravitas prævalere potest alteri majori vel æquali oppositæ.

Obj. 4. Motivum per se sufficiens ad prudentem assensum, semper ad eum sufficit. *R.* Motivum per se & intrinsecè sufficiens ad prudentem assensum pro quocumque casu, semper sufficit ad prudentem assensum. At non semper ad prudentem assensum sufficit motivum, quod ad illum sufficiens est pro aliquibus tantum casibus. Motivum autem præcisè grave non est motivum per se & intrinsecè sufficiens ad prudentem assensum pro quocumque casu: alioqui sufficeret etiam dum postea occurrit motivum evidens & certum pro opposita parte.

Obj. 5. Sequens opinionem minus probabilem, agit cum ratione. Ergo non peccat. *R.* Agit cum ratione, quæ superatur per aliam majorem

in oppositum, & quæ proinde non sufficit ad prudentem assensum, & sic agit imprudenter & irrationabiliter. Si autem sequatur opinionem æquæ probabilem, tunc agit cum ratione quæ eliditur per aliam æqualem, & quæ proinde non sufficit ad prudentem assensum.

Obj. 6. Lex non obligat, nisi cum certum & evidens est illam existere. *R. neg.* Quia 1°. hoc continet laxitatem intolerabilem. 2°. Inde sequeretur legem naturalem, quoad maximam sui partem, inutiliter latam esse a Deo. Nam, ut patet ex diffidiis Doctorum circa innumeros penè casus, lex naturalis quoad maximam sui partem, & innumeros penè casus, non cognoscitur evidenter. 3°. Sequeretur licere sequi opinionem minus tutam, quamdiu habet aliquid probabilitatis, quod damnatum est ab Innoc. XI. & repugnat cap. 44. *de sent. excomm.* nam tamdiu opposita tutior non est evidenter vera. 4°. Lex obligat, hoc ipso quod est sufficienter proposita; & est sufficienter proposita hoc ipso quod est probabilius illam existere: nam hoc ipso ejus existentia prudenter affirmari potest, & non nisi imprudenter negari, cum habeat motiva graviora.

Obj. 7. Potest quis per principia certa formare judicium prudens & certum, quod liceat sequi opinionem minus probabilem & minus tutam in concursu tutioris magis aut æquæ probabilis.

Resp. neg. Nam principia Probabilistarum non sunt certa, sed controversa; imò sunt falsa, aut saltem dubia, ut patet ex nostris solutionibus. Unde non possunt fundare judicium moraliter certum de honestate actionis vel omissionis.

Obj. 8. Summi Pontifices sæpè dispensarunt in casibus, in quibus minus probabile erat, eos posse dispensare. Ergo sæpè secuti sunt opinionem minus probabilem, &c. *R. neg. ant.* Nam si qui in concedendis dispensationibus aliquando a communiori sui temporis sententia recesserunt, idè ab ea discesserunt, quia post sufficientem veritatis inquisitionem, oppositam sententiam judicarunt esse longè probabiliorem ex motivis intrinsecis.

Obj. 9. Cap. *Si vir, 2. de cognat. spirit.* dicitur: *Si vir, vel mulier scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperit, an propter hoc*

separari debeant? Consultationi tua taliter respondemus, quod quamvis generaliter sit institutum, ut debeant separari, quidam tamen humanius sentientes, aliter statuerunt. Ideoque nobis videtur, quod siue ex ignorantia, siue ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem separandi; nec alter alteri debet debitum subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint induci. Unde sic argumentaberis. Ibi Alexander III. casum propositum decidit secundum opinionem minus probabilem, & minus tutam, utpote faventem libertati, ut patet ex his verbis: *Quidam humanius sentientes, aliter statuerunt.* Ergo.

Resp. neg. ant. Et dico eum decidisse casum secundum opinionem faventem libertati, quia ei probabilior videbatur, ut patet ex ratione quam subjicit: *Quia, inquit, si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari, vel dolui.* Quare multi Canonistæ per tò humanius, intelligunt æquius, rationabilius. Porro ibi non permittit parenti, qui scienter filium de sacro fonte levarat, exigere debitum; sed præcisè statuit non idèò debitum denegari debere petenti. Præterea ibi agitur de eo, quod Pontifex, utpote legislator supremus, mutare poterat, si magis expedire iudicaret ad amovendum peccandi periculum.

Obj. 10. cap. Laudabilem, de frigidis, ubi Cælestinus III. triennium experientiae concedit eis, qui matrimonium contraxerunt, si dubitent, an impotentia sit absoluta, vel temporalis. R. Ex hoc capitulo nil concludi potest contra nos: nam etiam si minus probabile esset illos sub finem triennii non fore impotentes; tamen certum est, 1.º Ecclesiam, in dubio an impotentia sit absoluta, an temporalis, posse certum tempus experientiae concedere iis, qui jam contraxerunt: alioqui si hoc non concederetur, vel matrimonium dissolveretur in dubio de ejus valore, quod non licet; vel contrahentibus prohibendum esset, ne in tali dubio uterentur conjugio, & ne aliud inirent, quod etiam fieri non potest sine injuria illorum, qui bonâ fide contraxerunt; & sine necessitate & culpâ suâ exponerentur periculo incontinentiæ. 2.º Tempus illud triennii prudenter constitutum esse, ut adhibitis mediis possibilibus & licitis, contentur

impotentiam tollere: nam hoc tempus nec nimis breve, nec nimis longum est, & circa finem triennii impotentia tandem cessare potest.

Obj. 11. cap. Litteras, de restit. spoliat. R. In hoc capitulo Innocentius III. præcisè relinquit duabus sententiis oppositis suam probabilitatem speculativam & absolutam, quam habebant. Unde non vult damnare eum, qui alterutram eligit prudenter, idèòque putans eam esse probabiliozem. Ipse verò tertiam eligit, quia ei videbatur probabilior, nolens tamen definire veritatem aut falsitatem aliarum. Præterea, duæ illæ aliæ sententiæ priores, quas exponit, singulæ stant pro lege licet diversâ, non autem pro libertate: nam prima stat pro lege justitiæ, & jure mariti contra libertatem mulieris, altera verò pro lege matrimonium inter consanguineos verante.

Obj. 12. cap. Inquisitioni, de sent. excom. R. Ibi Pontifex respondet secundum partem tutiorem, & legi faventem: nam sic ait de conjugio probabiliter, sed non certò credente matrimonium esse invalidum: *Cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili & discreta, quamvis non evidenti & manifestâ, debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet: ne in alterutro vel contra legem conjugii, vel contra iudicium conscientia committat offensam.*

Obj. 13. can. Ego solis, dist. 9. R. Ibi S. Augustinus non agit de minus probabili & tuto, sed solùm de Authoribus non canonicis. *Alios, inquit, ita lego, ut quantalibet sanctitate, doctrinâque polleant, non idèò verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios auctores, vel canonicas, vel probabiles rationes, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt.* Ubi non dicit se admittere eorum libros ut veros propter probabiles rationes; quæ oppugnentur rationibus æquè aut magis probabilibus seu gravibus in contrarium: de quo tamen hic agitur. Sanè licet sequi opinionem nixam rationibus probabilibus seu gravibus, quando non oppugnatur aliis rationibus magis aut æquè gravibus.

Obj. 14. can. Sicut quadam, dist. 14. ubi S. Leo dicit: In iis qua vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum Patrum invenitur adversum. R. Sequi opinio-

nem minùs probabilem & minùs tutam, est contra præcepta evangelica, quibus præcipiuntur prudenter a christiana in actibus nostris, vitatio periculi peccandi, maxima cura in servandis præceptis, & via arcta quæ ducit ad vitam, quamque pauci ingrediuntur.

Præterea hic textus in doctrina adversariorum nimis probat: probat enim nos debere sequi simul duas opiniones contradictorias: nam juxta illos, opinio minùs probabilis & minùs tuta, & opinio probabilior & tutior ipsi contradictoria, non adversantur præceptis evangelicis, nec decretis sanctorum Patrum; & tamen S. Leo dicit: *Id noverimus sequendum*, hoc est, id sequi debemus.

Porro cum dicitur opinio probabilis esse ea, quæ neque Scripturæ, neque Patribus & Conciliis, neque Summorum Pontificum decretis adversatur, hoc debet intelligi de opinione probabili absolute & secundum se consideratâ: nam si consideretur relatè ad tutiorem æquè aut magis probabilem, ea jam quoad praxim adversatur Scripturæ præcipienti magnam prudentiam, & exigenti certitudinem moralem de bonitate actionis: quæ certitudo non potest stare pro opinione minùs tutâ & minùs aut æquè probabili in concursu tutioris & probabilioris.

Obj. 15. Omnes ferè Doctores xvij. sæculi docuerunt licere sequi opinionem minùs probabilem, & minùs tutam. R. 1°. Illis oppono tum veteres Doctores, qui ante an. 1571. floruerunt. Nam Anton. Cordubensis in suo Quæstionario lib. 2. qu. 3. postquam dixit tenendam esse partem tutiorem, quando probabilior est, addit: *Et in hoc omnes Doctores consentiunt.* Tum Clerum Gallicanum, & innumeros recentiores ex omni natione & ordine, qui nunc re melius pensâ, oppositum docent. 2°. Plurimi ex illis qui nobis objiciuntur, docuerunt solùm licere sequi opinionem minùs tutam, quæ communiùs ab aliis haberetur minùs probabilis, quando operanti, post diligentem veritatis inquisitionem, apparet certò probabilior ex ratione. 3°. In tantum opinio aliqua censeretur potest probabilior propter majorem numerum Doctorum eam tuentium, in quantum idcirco rectè præsumitur habere pro se graviora motiva ex Scriptura, traditione, vel ratione petita. At jam hæc motiva ha-

bere pro se rectè præsumi non potest Probabilifimus, cum oppositum jam pridem a multis ostensum sit. 4°. Probabilitas extrinseca, petita scilicet ab autoritate Probabilistarum, non plus valere debet apud eos, qui per se veritatem explorare debent, quàm valeat pondus rationum quibus nititur Probabilifimus: quæ profectò rationes certitudinem moralem nunquam fundare possunt. 5°. Sicut ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei aliunde evidens est errare; ita ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur judicium multorum & gravium virorum, quos ei, omnibus maturè consideratis, verisimilius est errare. 6°. Multæ olim viguerunt opiniones, quæ postea diligentius expensæ, omninò evanuerunt. *Observa.* Nemo è Societate nostra ex professo Probabilifimum, cujus author fuisse fertur Bartholomæus Medina ex alio Ordine, amplexus est, & pro eo scripsit, nisi postquam ita invaluerat, ut jam esset communis Scholarum omnium doctrina. Nam Vasquez, qui primus è Societate nostra hunc ex professo amplexus est, testatur tunc fuisse inter Doctores communem. Primi verò Probabilifimi impugnatores è Societate nostra prodire, videlicet Rebellus tom. 1. de Justitia, edito an. 1608. Comitulus lib. 2. respons. moral. qu. 18. n. 6. edit. an. 1609. Et Andreas Blancus, sub nomine Candidi Philaleti, tract. de opinionum praxi, edito an. 1642. quos secuti sunt multi alii ex eadem Societate, ut de Elizade, Estrix, R. P. Thyrsus Gonzales Præpositus Generalis, de Camargo, Malatra, Gisbert, &c. His adde Reginal. lib. 11. cap. 3. Cardinal. Bellarminum, & plurimos Professores Theologiæ, quotidie impugnantes Probabilifimum, quem Congregatio generalis XIII. an. 1687. declaravit non esse doctrinam Societatis. Et verò S. Ignatius Societatis nostræ Institutor, hanc prudentiæ regulam omnibus Societatis Professoribus præscribit, ut *sequantur in quavis facultate securiorem & magis approbatam doctrinam*, Constit. p. 4. c. 5.

QUÆST. III. *An licet sequi opinionem minùs tutam, seu stantem pro libertate, in concursu opinionis æquè probabilis tutioris, seu stantis pro præcepto?*

Resp. neg. Quia 1°. extat illud præceptum generale lumine naturali notum, & in Jure cano-

nico sæpe a Summis Pontificibus traditum, ut principium decisionum: *In dubiis, tutior pars est eligenda*; ut cap. 5. de Clerico excomm. *In dubiis tutior pars est eligenda*. Et cap. 12. de homicid. *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem*. Et cap. 3. de Sponsal. *Quia igitur in his, qua dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus, &c.* Alioqui enim operans exponit se periculo faciendi contra legem, & peccandi. At in concursu duarum opinionum æquè probabilem, est verum dubium, ut docet S. Thomas qu. 14. de verit. a 1. & S. Antoninus 1. p. tit. 20. de regulis juris. Nam est vera suspensio iudicii de veritate & falsitate, ob motiva pro utraque parte æqualia: neque enim est potior ratio iudicandi unam opinionem esse veram quàm alteram, cum neutra plus minùsve appareat vera aut verisimilis quàm altera; & sic intellectus necessariò suspendit iudicium. Ergo in tali concursu eligi debet pars tutior, agendo secundùm opinionem stantem pro præcepto.

2°. Ex S. August. lib. 1. de Bapt. c. 3. *Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quòd certis incerta proponeret*. Et c. 5. *Accipere (Baptismum) in parte Donati, si incertum est esse peccatum; quis dubitet certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Ergo ex S. Augustino, cum incertum est aliquid esse peccatum, & certum est aliud non esse peccatum, certò peccat, qui non eligit id quod constat non esse peccatum. At in concursu opinionum æquè probabilem, eligens minus tutam, non eligit id, quod certum est non esse peccatum, sed id quod incertum est esse peccatum, ut patet; cum sit æquè probabile esse peccatum. Ergo talis certò peccat.

3°. Peccat, qui agit sine iudicio prudenti quòd actio sua sit licita. At sequens opinionem minus tutam in allata hypothesi agit sine tali iudicio: nam non potest, saltem prudenter, iudicare non extare præceptum prohibens actionem, cum non possit saltem prudenter iudicare veram esse opinionem negantem extare præceptum: non enim habet fundamentum sufficiens iudicandi illam esse potius veram quàm oppositam, cum fundamenta utriusque opinionis appareant æqualia, & apparentia veri ac falsi sit æqualis pro utraque parte contradictionis. Quare, ut intellectus pru-

denter se gerat, debet suspendere assensum & dissensum, cum non habeat motivum potius assentiendi quàm dissentendi.

4°. Opinio æquè tantum probabilis stans pro libertate, non potest afferre certitudinem moralem, quæ saltem requiritur ad non peccandum: nam motiva, quibus nititur, eliduntur per motiva opposita æquè gravia: quantam enim illa habent vim movendi ad assensum, tantam alia habent movendi ad dissensum; & sic intellectus nil habet quo possit, saltem prudenter & firmiter, determinari ad assensum.

5°. Qui se exponit probabili periculo peccandi, peccat, juxta illud Eccli. *Qui amat periculum, in illo peribit*. Sed qui facit id quod ei apparet tam probabile esse illicitum quàm licitum, exponit se probabili periculo peccandi, attento animi sui conceptu, cum evidenter & necessariò iudicet esse æquè probabile actum prohiberi.

6°. Qui facit vel omittit id, quod cognoscit æquè probabiliter esse contra legem, quàm non esse, violat hoc præceptum generale, obligans ad maximam sollicitudinem & curam servandæ legem, Ps. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*. Item peccat contra legem charitatis, & subjectionis ad Deum: nam hæc lex exigit, ut abstineamus non solum ab iis quibus certò scimus Dominum ac Legislatorem offendendum, sed etiam ab illis, quibus non constat non esse offendendum. Non enim est bonus amicus, bonus ac fidelis servus, qui facit id, quod iudicat æquè probabile esse quòd displiceat amico vel domino.

Confirmo 1°. Autoritate Clesi Gallicani, qui in Comitibus generalibus an. 1700, sic ait: *Absit verò, ut probemus eorum errorem, qui negant licere sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam. Sed ad rectum usum probabilium opinionum has regulas a jure præscriptas agnoscimus: Primum, ut in dubiis de salutis negotio, ubi equalia utrimque animo sese offerunt rationum momenta, sequamur id quod tutius, sive quod est in hoc casu unicè tutum. Neque id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente Scripturâ: Qui amat periculum, in illo peribit. Hæc prima regula. Altera... ut nemini liceat eligere eam sententiam, quam non veritati magis consentaneam duxerit.*

2°. *Authoritate Cardin. Bellarmini ep. ad nepotem suum Epife. Thean. ubi hæc ait: Si quis velit in tuto salutem suam collocare, is omnino debet certam veritatem inquirere, & non respicere quid mali hoc tempore dicant, aut faciant. Et si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem sequi; & nullâ ratione, nullius imperio, nullâ utilitate temporali propositâ, ad minus tutam partem declinare. Agitur enim de summa rei, cum de salute aeterna tractatur; & facillimum est conscientiam erroneam aliorum exemplo inducere, & eo modo, conscientiam non remordente, ad eum locum, ubi vermis non moritur & ignis non extinguitur, descendere.*

Hinc non licet inire contractum, qui probabilius vel æquè probabiliter apparet injustus, &c.

Obj. 1. Qui sequitur opinionem minus tutam in concursu oppositæ tutioris æquè probabilis, non agit in dubio practicè pratico; sed per judicia reflexa certò judicat se licitè agere.

Resp. 1. Ex dubio speculativo seu generali, necessariò resultat dubium practicum circa actionem particularem hîc & nunc ponendam. Nam cum propositio universalis contineat omnes particulares v. g. propositiones & per illas verificetur; dubitare an aliquis contractus in genere sit illicitus, idem est ac dubitare an hic & ille contractus particularis participans illam rationem specificam, sit illicitus: sic dubitare an liceat pingere die festo sine necessitate, idem est ac dubitare an Petro, Paulo, &c. liceat pingere hoc die festo sine necessitate. Ergo non possum dubitare speculativè & in generali, an illicitus sit aliquis contractus, quin simul dubitem an sit illicitus contractus a me hîc & nunc celebrandus, si hic contineatur sub illa ratione communi, & nisi adsit aliqua circumstantia hunc contractum extrahens ab illa ratione specifica seu communi.

Resp. 2. Judicia illa reflexa adversariorum non sunt certa. Nam nituntur principiis dubiis, controversis, imò falsis: unde non resolvunt prudenter dubium, nec certitudinem moralem de honestate actionis pariunt. Nempe hæc sunt præcipua illorum principia.

Primum. Prudenter agimus sequendo opinionem probabilem, etiam in concursu oppositæ tutioris, magis aut saltem æquè probabilis. Sed hujus falsitatem jam ostendi.

Secundum. In dubio melior est conditio possidentis; & homo est in possessione suæ libertatis circa actiones suas, quandiu non constat extare legem eas vetantem. Sed contra est. Nam 1°. hoc estatum (*In dubio melior est conditio possidentis*) valet solum in materia justitiæ, seu in rebus temporalibus quæ subsunt potestati humanæ, & in quibus solis applicatur a jure, idque docent Vasquez, Azor, Turrian. & alii. At non habet locum in actibus moralibus, ubi agitur de licito & illicito, quod non subijcitur potestati humanæ; sed in his valet istud axioma, *In dubio tutior pars est eligenda.* Præterea prius estatum supponit parem causam: At in dubiis de licito & illicito, non est par causa Dei & creaturæ; Deus enim, ut supremus Dominus, habet jus prælationis in omnibus.

2°. Falsum est hominem esse in possessione suæ libertatis quandiu lex non est certa. Nam agitur hîc, non de libertate facti, quæ consistit in potentia physica agendi & non agendi pro arbitrio; sed libertate juris, quæ consistit in potentia agendi & omittendi licitè. Unde cum dubitatur an extet lex vetans aliquid, hoc ipso dubium est an homo id possit facere licitè, ac proinde an sit in possessione suæ libertatis. Ergo jam est petitio principii, & assertus pro principio id de quo est quæstio. Jam verò cum æquè verisimile est extare legem prohibentem actum, homo non potest licitè eum ponere: nam tunc non potest judicare prudenter illum non esse prohibitum, & sic privatur libertate juris: homo enim nil potest licitè agere, nisi prius prudenter judicet illud esse voluntate divinâ permissum vel præceptum; voluntas quippe divina est regula ac mensura actionum nostræ voluntatis, quæ illi necessariò subijci debet: regula autem est prior regulato; ac proinde prius est aliquid esse voluntate Dei permissum, quàm esse licitum voluntati nostræ; & sic voluntas nostra, ut licitè agat, debet cognoscere prius an illud sit divinæ voluntati conforme, non enim regulari potest a voluntate Dei nisi præcognitâ. Præterea in dubio seu æquali probabilitate, lex generalis subjectionis ad Deum ut supremum Dominum ac legislatorem, habet possessionem anteriorem & potiorem, quàm nostra libertas; obligatque ad abstinendum ab iis, de quibus dubitamus utrùm Dei voluntati adversentur.

Tertium. Christi jugum suave est. *R.* Est equidem suave, non per laxitatem doctrinæ; ait enim ipse Matth. 7. *Quam arcta via est, qua ducit ad vitam!* Sed tum per gratias uberiores & majores, quæ in lege evangelica dantur: tum quia lex Evangelica est lex charitatis, efficientis suave & leve, quod grave & amarum erat, ut explicat S. August. serm. 47. de divers. tum quia lex Christi liberat ab onere innumerorum pene præceptorum Judæis impositorum; & præter præcepta moralia quæ sunt juris naturalis, pauca merè positiva omnes obligantia continet.

Quartum. In æquali probabilitate pro existentia & non existentia legis, lex non est sufficienter proposita, nec potest prudenter affirmari. Ergo tunc non obligat. *R. neg. conseq.* Quia tenemur fervare illud præceptum dubium vi alterius præcepti generalis certi, nempe, *In dubio tutior pars eligi debet. Cavendum est periculum peccandi; nam qui amat periculum, in illo peribit.* Item vi legis charitatis & subjectionis ad Deum, præcipientis ut servetur præceptum dubium, cujus existentia prudenter negari non potest, ne nos exponamus periculo faciendi contra legem verè existentem, & agendi id quod reipsà displicet Deo.

Obj. 2. Hoc axioma: *In dubiis tutior pars eligenda est,* continet duntaxat consilium, non præceptum, saltem pro omni casu. *R. neg.* Nam Summi Pontifices locis citatis illud adhibent ut principium morale suæ decisionis, ex se obligans pro omni casu: unde utuntur verbo *Debeo*; illudque supponunt ut certum & lumine naturali notum. Et verò alioqui homo in æstimatione prudenti exponeret se periculo morali agendi contra legem, & peccandi.

Nec dicas illos loqui de dubio facti. Si enim in dubio facti pars tutior eligi debet, à fortiori etiam debet in dubio juris: nam tutior pars eligi non debet in dubio facti, nisi quia dubium facti conjunctum est cum dubio juris, in quo non potest haberi persuasio saltem prudens, nec certitudo moralis, quòd electio partis minùs tutæ sit licita.

Dices. Hæc regula, *In dubio tutior pars eligenda est,* intelligi debet solum de dubio negativo. *R. neg.* Nam regula generalis est, & æquè spectat positivum dubium, quod est magis propriè

dubium. Nam cum æquales occurrunt pro utraq; parte rationes, intellectus non potest saltem prudenter non suspendere assensum, cum non sit potior ratio assentiendi uni parti quàm alteri, Ergo tunc est propriè verum dubium morale ac prudens.

Præterea in quovis dubio, eligens partem minùs tutam, exponit se morali periculo violandi legem & peccandi; nec intellectus potest judicare prudenter partem minùs tutam esse veram, & licere illam sequi.

Dices 2. In dubio positivo potest intellectus ex imperio voluntatis assentiri parti minùs tutæ, ut veræ.

Resp. Id non potest saltem prudenter, cum pars minùs tuta non appareat ei magis vera quàm falsa; nec id potest saltem sine gravi formidine oppositi, quæ non potest nisi imprudenter contemni. Unde talis adhæsió non potest excusare à peccato, & cum ea morale periculum est agendi contra aliquam legem, ideoque peccandi,

Obj. 3. Motivum grave non amittit gravitatem suam ex eo quòd concurrat cum motivo æquè gravi in oppositum. Ergo motivum grave etiam in concursu æquè gravis, sufficit ad prudentem assensum. *R. neg. conf.* Imò quia utrumque motivum retinet gravitatem suam in concursu, & sic se mutuo elidunt, neutra pars magis apparet vera quàm falsa: ac proinde intellectus neutri potest saltem prudenter assentire vel dissentire; sed debet suspendere assensum ac dissensum, & sic manere dubius. Extat autem præceptum generale certum, obligans ad sequendam partem tutiorem in omni dubio, ne nos exponamus periculo peccandi.

Obj. 4. Nobis obstant hæc regulæ juris: *In obsecris minimum est sequendum. Odia restringi, & favores convenit ampliari.* *R.* Hæc & similes regulæ intelligi debent solum de dubiis facti, & ubi agitur de pœnis infligendis; non autem de dubiis ubi agitur de licito & illicito. Quia in dubio de admissione criminis, vel de merito culpæ, benignior pars est tutior. Nam illam sequens, exponit se solum periculo non condemnandi reum vel puniendi infra meritum, quod non est intrinsecè ac per se malum: oppositam verò sequens, exponit se periculo damnandi innocentem, vel puniendi reum ultra meritum, quod est

intrinsecè malum. Hinc illa Regula 152. ff. de regul. juris: *In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus justius est, quam tutius*; Et ista Reg. 11. Jur. in 6. *Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius quam alicui.* At in dubiis de licito & illicito, sequens opinionem benigniorem seu faventem libertati, exponit se periculo faciendi contra legem, ac proinde peccat.

QUÆST. IV. *An licet sequi opinionem minus tutam, sed probabilioram?*

Resp. 1. Tenemur sequi partem tutiorem in iis omnibus, in quibus ignorantia invincibilis, & major probabilitas non juvant ad obtinendum finem, quem procurare tenemur. Quia adhiberi debent media efficacia, si adsint.

Hinc tenemur, 1°. Sequi partem tutiorem, ubi agitur de iis, quæ sunt de necessitate mediæ ad salutem, vel quæ requiruntur ad validam administrationem & susceptionem Sacramentorum: quia non obtinebitur salus, nec effectus Sacramenti, nisi reipsâ ponantur ea, quæ Deus ad hunc finem exigit. 2°. Ubi agitur de procuranda sanitate corporis, de victoria sive in bello sive in judicio, de vitando damno proximi, quod cavere tenemur ex justitia vel charitate, &c. Quia in his non obtinebitur finis debitus, nisi adhibeantur media reipsâ & non solum opinione efficacia. Neque enim major probabilitas opinionis mutat naturam rerum, aut iis efficaciam tribuit, aut impedit damnum. Unde nullatenus est probabile, etiam speculativè, quòd tunc liceat oppositum. 3°. Ad tutiorem partem tenetur, qui ad tutiora adhibenda ex conventionis, voto, vel superioris præcepto obligatur.

Resp. 2. Licet sequi opinionem minus tutam de licito, quando post debitam veritatis inquisitionem apparet certò ac valdè probabilis, & multò probabilior oppositâ, ita ut excludat dubitationem & formidinem rationabilem errandi. *Prob.* Quia 1°. Alexander VIII. damnavit hanc propos. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* 2°. Ex Clero Gallicano supra laudato. 3°. Licet sequi judicium prudens ac moraliter certum de honestate seu licitate actûs. At opinio multò probabilior de licito est, seu fundat ejusmodi judicium: nam sequens opinionem multò probabilioram de licito, licet minus tutam, judi-

cat, aut saltem judicare potest prudenter & firmiter, actionem suam esse licitam: ille enim firmiter & prudenter judicat, qui in judicando præfert motiva multò graviora motivis minus gravibus, quæ præ illis citra culpam & affectum inordinatum levia & meritò contemnenda apparent; & sic habet prudentem & firmam persuasionem quòd actio sua sit licita, nec ullam habet formidinem erroris; vel si quam habet, illam prudenter repellit ac contemnit ut scrupulum; cum habeat motiva multò graviora judicandi actionem suam esse licitam, quàm sint motiva judicandi oppositum, quæ comparatè ad longè graviora, apparent levia, & meritò præ illis contemnenda: proindeque se habent perinde ac si non essent; motivum enim quod prudenter contemnitur, perinde se habet ac si non extaret. Ita docet S. Antonin. 1. p. tit. 3. c. 10. §. 10. & sub fin. hæc ait: *Non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figuratibus, magis ad unam partem quàm ad aliam se habentibus.* At ex Reg. 31. Jur. in 6. *Eum, qui certus est, certiorari ulterius non oportet.* Et verò impossibile est habere dictamina metaphysicè aut physicè certa de omnibus agibilibus. Deus autem qui disponit omnia suaviter, non exigit ab homine, ut semper cum evidentia & certitudine metaphysica de materiali honestate suæ actionis operetur, quia est supra conditionem hominis in hoc statu semper sic operari, ait Cajet. Itaque Deus solum a nobis exigit, ut nunquam operemur sine firma & prudenti persuasionem quòd operatio hîc & nunc exercenda, sit licita.

Hinc quamvis opinio Guillelmi Parisiensis, docens hominem statim atque peccavit, teneri ad confessionem, sit tutior; nemo tamen peccati arguit eum, qui confessionem aliquantisper differt: quia opinio opposita S. Thomæ est multò probabilior, & tuta.

Dixi multò probabilior. Nam non licet sequi opinionem minus tutam, quæ apparet solum paulò probabilior tutiore. Quia in moralibus parum pro nihilo reputatur; & quia exiguus probabilitatis excessus non fundat certitudinem moralem, nec excludit formidinem rationabilem erroris, nec proinde tollit periculum probabile peccandi.

Obj. Opinio tutior licet minus probabilis, est

adhuc probabilis, habet motivum grave, &c. *R.* Ita est, si absolute & seorsim spectetur, non autem si spectetur comparate ad oppositam longè probabiliorem, & relate ad operantem. Nam tunc ejus motivum operanti apparet leve, sic ut prudenter contemnatur præ opposito longè graviore, ac proinde perinde se habeat ac si non esset.

Nota. Duplex est formido, una logica, quæ est essentialis omni assensui opinativo, & consistit in actu, quo intellectus cognoscit non repugnare præcisè ex vi motivi assensus, rem aliter se habere atque judicat: & alia moralis, quæ est accidentalis assensui opinativo, & ab eo separabilis, consistitque in actu quo intellectus dicit rem fortè aliter se habere, sive quo non leviter suspicatur rem aliter se habere atque judicat. Hæc sola formido repugnat certitudini morali.

QUÆST. V. Ad quid tenemur, quando opinio est probabilis extra concursum?

Resp. 1. Tenemur servare præceptum, quando opinio affirmans illud existere, est unice probabilis. Quia 1°. tenemur servare præceptum cujus existentia apparet æquè probabilis ac non existentia, ut probavi: Ergo a fortiori, si ejus existentia appareat unice probabilis. 2°. Homo in hoc

casu potest prudenter judicare legem existere, nec id potest nisi imprudenter negare: nam habet grave motivum id asserendi, & nullum habet negandi. At quisque tenetur servare legem, quam potest prudenter judicare existere, vel quam non potest nisi imprudenter negare. Ergo.

Resp. 2. Licet sequi opinionem minùs tutam, seu negantem præceptum, quando est unice probabilis, ita ut excludat omnem formidinem saltem rationabilem peccandi. Quia illam sequens potest judicare prudenter & firmiter actionem suam esse licitam: nam habet motivum grave id judicandi, & nullum habet aliter judicandi. Unde nec habet anxietatem, nec formidinem erroris; aut si quam habet, potest eam contemnere ut scrupulum, quippe quæ careat fundamento saltem rationabili. Sic rusticus licitè omittit sacrum eo die, quo ejus Pastor, vis probus & doctus existimatus, asserit ad illud non teneri, si nullum habeat motivum judicandi oppositum, nec suum Pastorem falli aut fallere, ex cap. 44. de sentent. excomm. Unde tunc talis opinio est certa practice, & relate ad operantem, quamvis speculative & absolute spectata, sit duntaxat probabilis. Quod si contingat talem opinionem esse reipsa falsam, error est invincibilis,

TRACTATUS

DE

LEGIBUS.

SECTIO PRIMA.

De Lege in communi.

QUÆST. I.

Responsio.

Uid est Lex?

Est præceptum commune, honestum, justum, stabile seu perpetuum, ad

bonum commune, a gerente curam communitatis impositum, & sufficienter promulgatum.

Itaque ex communi Doctorum sententia, Lex est, 1°. Præceptum: nam Lex est ordinatio Superioris efficax, & obligans subditos ad agendum vel omittendum aliquid. Non potest autem obligare nisi præcipiendo, hoc est, jubendo vel vetando. Hinc Lex permittens est etiam præceptiva, saltem virtualiter: nam hoc ipso quod permittit aliquid fieri, prohibet ne illud fieri impediatur. Porro præceptum est recta agendi vel omittendi ratio, seu regula obligans ex autoritate Superioris. Per tò obligans, differt a consilio, quod est etiam recta agendi regula, sed non obligans. Hinc illud S. Hieronymi, lib. 1. contra Jovin.

Ubi consilium datur, offerentis arbitrium est: ubi præceptum, necessitas est servientis.

2°. Commune: nam debet fieri communitati perfectæ, ex L. *Jura*, ff. de legib. *Jura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.* Com-

munitas autem perfecta est, quæ ex natura sua perpetua est, ac politicæ gubernationis capax: sive est ea, quæ sibi sufficit ad assequendum finem ad quem instituta est, nempe ad conciliandam & conservandam felicitatem, pacem ac tranquillitatem publicam, ut Regnum, Provincia sui juris, Ecclesia, &c. Imperfecta verò, quæ ex natura sua non est perpetua, nec capax politicæ gubernationis; sive quæ sibi non sufficit ad prædictum finem, ut Familia, Parochia, &c.

3°. Lex necessario debet esse honesta, statuendo videlicet aliquid honestum, vel in se, vel saltem ratione finis intenti ad quem conducatur: nam finis legis est homines bonos facere, ut docent Aristot. & S. Thom. Deinde homo non potest obligari ad actus malos, vel inutiles, seu indifferentes; nec Deus, utpote summè bonus, sapiens ac rectus, dedit hominibus potestatem statuendi nisi honesta.

4°. Justa, scilicet ex parte Legislatoris, & justitiæ quidem tum legali, in eo positâ ut profit bono communi: tum commutativâ, quâ Legislator non plus statuat quam possit statuere, nec aliis quam subditis; aliàs injuriam inferret, & nulla

esset lex, cum actio non possit excedere agentis potestatem: tum denique distributivâ, quâ secundum æqualitatem proportionis, habitâ ratione virium & facultatum, imponantur subditis onera in ordine ad bonum commune. Nam esset contra rectam rationem, & justitiam etiam commutativam, aliquos ultra modum gravare. Ad nullitatem tamen legis ex hoc capite requiritur tanta improportio & inæqualitas, ut redundet in detrimentum commune, & in injustum ac grave onus plurium, ut notat Suarez: alioqui enim si Lex de se utilis sit, & pauci plus æquo vexentur, Lex erit valida, & obligabit alios. Illi verò qui injustè gravantur, non obligabuntur quoad excessum injustum, nisi per accidens, ratione scandali vel perturbationis, ad quæ vitanda debet quisque jure suo cedere.

Porrò in dubio de honestate vel justitia legis, præsumendum est pro Legislatore, & servanda lex est: tum quia Superior habet jus altius, & possidet jus præcipiendi, a quo subditus per istiusmodi dubium non probat se esse exemptum: tum quia Princeps regitur altiori consilio, & potest habere rationes subditis occultas: tum quia tunc legis observationem postulat bonum commune, & recta gubernatio; nam alioqui subditis daretur nimia licentia non servandi leges.

5°. Est de se perpetua, hoc est, statuta in perpetuum, & sine termino definita: ita ut semel lata, semper duret quamdiu durabit communitas cui imponitur, nisi abrogetur, aut mutatis circumstantiis noxia vel inutilis fiat, ex c. ult. de offic. Legat. Nam perpetuitas legum necessaria est ad earum finem, nempe bonum commune, quod postulat stabilitatem, & uniformitatem, ut utiliter administraretur communitas de se perpetua, quatenus per continuam successionem perseveret eadem moraliter in posteris: legum quippe mutatio detrimentum reipublicæ affert.

6°. Lex debet essentialiter esse utilis bono communi, quod est finis essentialis & primarius Legis. Constat tum ex c. Erit dist. 4. ibi: *Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriam consuetudinem, loco temporisque conveniens, necessaria, utilis, nullo privato commodo, sed pro communi utilitate conscripta.* Tum quia Lex est actus publicæ potestatis, quæ instituta est solum in bonum commune;

& potestas ferendi leges non est data hominibus, nisi propter bonum commune procurandum, ut constat ex Scriptura docente leges Ecclesiasticos esse Pastores, & habere potestatem tantum in ædificationem aliorum, 2. ad Cor. 10. Sæculares verò esse Ministros Dei in bonum subditorum, Rom. 13. Præterea cum Lex toti communitati imponatur, eamque obliget, debet quoque ad illius bonum referri; alioqui inordinata esset: nam contra rectam rationem est solum ordinare ad partem, & totum onerare pro solo bono privato partis. In quo differt potestas jurisdictionis a potestate dominativa in servum, & a jure proprietatis, in utilitatem privatam concessio. Itaque lex omnis cedere debet in bonum commune, vel immediatè, vel saltem mediatè & ultimatè, alioqui nulla est.

7°. Lex debet ferri ab eo qui præest communitati. Nam cum Lex feratur communitati perfectæ ob bonum commune, eamque obliget, ferri non potest nisi ab eo ad quem pertinet curare communitatem, quique illius regendæ, obligandæ & cogendæ potestatem habet juridicam.

8°. Denum debet esse promulgata, ex L. 9. Cod. de Legib. quia Lex est regula actionum generalis & publica, dirigens & obligans communitatem: at regula non potest communitatem dirigere & obligare, nisi sit ei applicata & nota.

QUÆST. II. *Quomodo Lex differat a Præcepto?*

Resp. Differt 1°. Quòd Lex necessariò feratur a persona publica pro communitate, & ad bonum communitatis: at præceptum ferri potest a persona privata ad privatam, puta a domino ad servum, & in bonum privatam superioris, vel subditi, vel alterius. 2°. Quòd Lex de se sit perpetua, non merum præceptum, quòd expirat morte prætipientis; Lex verò non. Quare si in nostra Societate, præcepta Præpositorum Generalium semper obligent donec a successore revocentur, id non habent a se, sed a lege speciali Congregationis septimæ can. 10. iis perpetuitatem statuent. Igitur lex differt a præcepto, sicut species a genere: nam omnis lex est præceptum, sed non omne præceptum est lex. Præceptum enim aliud est commune, aliud particulare. Commune subdividitur in perpetuum, quòd solum est propriè lex, & in non perpetuum;

sed ad breve tempus impositum. Convenit autem lex cum præcepto, quòd utrumque sit ratio seu regula agendi vel omittendi, obligans ex autoritate superioris.

QUÆST. III. *An Lex omnis necessario obligat?*

Resp. affirm. *Est commun.* Prob. 1°. ex S. Hieron. supra cit. & ex S. August. lib. de sancta Virginit. c. 14. *Præcepto quisquis non obtemperat, reus est & debitor pena.* 2°. Quia lex ac præceptum est usus & applicatio juris, quod habet superior ad obligandum subditos. Item est ordinatio superioris habentis potestatem & voluntatem efficacem obligandi, eamque subditis declarantis: at voluntas efficax supposita potestute inducit effectum. 3°. Lex divina naturalis & positiva præcipit, ut justis superiorum præceptis obtemperemus. Quare violatio cuiusvis præcepti etiam humani, est transgressio Legis divinæ, idèque offensa Dei, & peccatum.

Obj. Datur lex permissiva, ex l. 7. ff. de legibus ibi: *Legis virtus hac est imperare, vetare, permittere, punire.* R. Lex permissiva obligat aliam ad non impediendum id quod permittitur.

QUÆST. IV. *Quomodo dividitur Lex?*

Resp. Dividitur in divinam quæ a Deo, & humanam quæ ab homine sancita est. Lex divina subdividitur in æternam, naturalem, & positivam: Positiva in veterem, & novam. Vetus est ea, quam Deus dedit Moysi per Angelum, & per Moysen Israëlitis. Nova est ea, quæ a Christo lata fuit omnibus hominibus, & per Apostolos promulgata. Lex humana subdividitur in Ecclesiasticam, quæ scilicet fertur potestate Ecclesiasticâ & spiritali, ut Pape, Concilii, Episcopi; & in Civilem, quæ fertur potestate seculari, ut Regis, Principis, &c.

SECTIO II.

De Lege Divina.

QUÆST. I. *Quid est Lex æterna?*

Responsio. Lex æterna latè sumpta, est summa ratio, quâ Deus omnia regit & gubernat. strictè sumpta, est ordinatio & voluntas Dei, quâ Deus ab æterno statuit, ut a creatura intellectuali fierent ea quæ ex natura rei necessaria sunt ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ suæ intellectuali; & omitterentur ea, quæ na-

turam intellectualem dedecent, ex S. August. l. 22. contra Faustum c. 27. dicente: *Lex æterna est ratio divina, vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans.* Hinc non differt a lege naturali, nisi quòd hæc superaddat promulgationem factam in tempore per lumen naturale. Lex enim naturalis nil aliud est, quàm Lex æterna strictè sumpta, naturæ rationali per lumen naturale intimata, habitualiter quidem per rectam rationem, actualiter verò per dictamina rectæ rationis.

QUÆST. II. *Quid est Lex Naturalis?*

Resp. Est Lex divina, creaturæ rationali imposita, præcipiens quidquid ex natura rei necessarium est ad vivendum decenter, ac conformiter naturæ rationali ut rationali, & prohibens quidquid ex natura rei dedecet naturam rationalem ut rationalem; atque etiam statuens ea quæ ex se necessaria sunt ad valorem actuum.

Hanc obligare sub mortali in re gravi, fide constat ex Rom. 1. *Qui talia agunt (contra legem naturalem) digni sunt morte.* Et c. 2. *Quicumque sine lege (scriptâ) peccaverunt, sine lege peribunt,* propter peccata scilicet contra legem naturalem commissa. Enimverò legem naturalem violans in re gravi, offendet graviter Deum, quem non potest invincibiliter ignorare esse illius authorem.

Porro Christus explicuit & sancivit præcepta moralia legis naturalis, eorumque omnium observationem præcepit. Quare Lex omnis naturalis est etiam evangelica quoad materiam, seu rem præceptam & vetitam.

QUÆST. III. *An Lex naturalis præcipit, ut semper fiant actus honesti ac boni?*

Resp. affirm. Quia Lex naturalis præcipit, ut homo semper vivat decenter, seu agat modo consentaneo naturæ suæ rationali quâ rationalis est; & sic præcipit homini id omne quod necessarium est ad vivendum seip agendum semper honestè, ac decenter naturæ rationali ut rationali: *Omnia honestè & secundùm ordinem fiant,* 1. ad Cor. 14. At ad semper agendum honestè ac decenter naturæ rationali quâ rationali, necesse est ut omnis ejus actus deliberatus, sit consentaneus naturæ rationali quâ rationali, idèque honestus.

Ut autem actus sit honestus ac bonus, necessè

est ut sit de objecto bono, vel indifferenti, sed conducibili ad bonum finem, ut fiat modo convenienti, & in circumstantiis objecto debitis, & propter finem honestum. Nam si unum ex iis desit, actus non est bonus, sed malus: tunc enim non tendit decenter ac convenienter naturæ rationali in objectum, finem, & circumstantias actui debitas; & sic non convenit, sed disconvenit naturæ rationali seu intellectuali, nec a recta ratione approbatur, sed improbatur: quippe recta ratio dicitur eum solum actum esse bonum & laudabilem, qui habet objectum legitimum, finem honestum, & circumstantias objecto debitas. Hinc illud axioma Theologicum: *Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.*

QUÆST. IV. *An Lex naturalis potest mutari?*

Resp. 1. Ex communi sententia, non potest mutari propriè. Quia Lex mutatur propriè, cum definit, aut fit inhonesta, noxia vel inutilis, aut abrogatur a superiore, vel contrariâ consuetudine præscribitur. At Lex naturalis neque potest definere, cum sit necessaria, & lata in perpetuum; neque fieri inhonesta, noxia vel inutilis: cum nil præcipiat nisi bonum ac honestum, & ex natura rei necessarium, & nil veret nisi id quod est per se malum ac inhonustum; neque potest abrogari a Superiore, nempe Deo: Deus enim non potest non præcipere semper creaturæ rationali id omne quod ex natura rei necessarium est ad vivendum honestè, & decenter naturæ suæ; nec prohibere id omne quod ex natura rei illam dedecet: nam non potest creaturam rationalem non regere sapienter & ordinatè, & modo suæ sanctitati consentaneo, ideòque decenter ac conformiter naturæ rationali. Quare Lex naturalis, suppositâ creaturâ intellectuali, est absolutè necessaria. Denique non potest contrariâ consuetudine præscribi: nam si non potest abrogari a Deo, multo minùs potest ab hominibus.

Resp. 2. Lex naturalis potest mutari impropriè, quatenùs nempe potest fieri mutatio in circumstantiis materiæ illius. Nam Deus potest materiæ Legis naturalis apponere vel tollere condiciones ac circumstantias quasdam, quibus positis aut sublati, actiones jam non sunt Lege naturali prohibitæ vel præceptæ, & per quas mutatur materia.

Nota. Aliquid est de jure naturali permissivè, vel præceptivè. Illud est de jure naturali permissivè,

quod Lex naturalis nec præcipit, nec vetat, nec irritat; sed permittit fieri, vel aliter de eo statui. Illud est de jure naturali præceptivè, quod præcipitur vel prohibetur jure naturali, ac proinde de cujus oppositum a nemine statui potest.

QUÆST. V. *An saltem Deus potest dispensare in aliquo præcepto Legis naturalis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, non potest dispensare directè & propriè. Quia dispensare propriè in lege, est liberare aliquem ab obligatione Legis, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus Lex viget & obligat. At Deus non potest absolutè hoc facere in Lege naturali. Ergo. *Prob. Min.* Nam Deum liberare aliquem ab obligatione Legis naturalis, manentibus omnibus circumstantiis sub quibus illa per se obligat, est Deum concedere alicui ut agat aliquid jure naturali vetitum, vel omittat aliquid hoc jure præceptum, manentibus omnibus circumstantiis, in quibus id jure naturali prohibetur, vel præcipitur; ac proinde ut agat id quod est intrinsecè malum ac inhonustum, vel omittat id quod tunc ex natura rei necessarium est ad honestatem morum, & cujus ommissio dedecet naturam rationalem. At Deus non potest absolutè hoc concedere: nam hæc concessio repugnat sanctitati ac sapientiæ divinæ, & decenti ac ordinatæ gubernationi creaturæ intellectualis.

Obj. 1. Deus reipsâ dispensavit in variis legis naturalis præceptis. Nam 1°. dispensavit cum Abrahamo in homicidio, præcipiendo ut filium innocentem occideret. 2°. Cum Patriarchis in Polygamia. 3°. Cum Judæis in furto, nempe ut retinerent vasa Ægyptiorum ipsis commodata. 4°. Cum Judæis in dissolutione matrimonii per libellum repudii. 5°. Cum iisdem in usura. 6°. Cum Osea, ut fornicaretur. 7°. Cum Machabæis, ut pugnarent die Sabbati. Ergo.

R. neg. ant. & ejus probationem. Nam Deus non præcepit, nec permisit has actiones, manentibus omnibus circumstantiis, sub quibus lege naturali prohibitæ sunt; sed solum mutavit condiciones ac circumstantias materiæ legis naturalis, sub qua mutatione actiones illæ non sunt lege naturali prohibitæ. Itaque

Ad 1. R. Deus, ut superius vitæ ac necis omnium Dominus, dedit Abrahamo jus in vitam filii innocentis, ut illum sibi immolaret. Occisio

autem innocentis, facta auctoritate & jussu Dei, non est injusta, nec contra legem naturalem, nec proinde homicidium, sed est iusta & consentanea juri divino naturali.

Ad 2. R. Uxor pluralitas non est contra jus naturale, posita concessione divinâ. Nam non repugnat absolute fini primario conjugii, qui est proles susceptio & educatio; sed tantum adversatur societati & paci familiarum, & difficiliorem reddit bonam liberorum educationem: quibus incommodis Deus facile auxiliis gratiam prospicere potest. Polygamia quidem ponit inæqualitatem juris ac domini corporum; sed hanc injustitiam tollit seu impedit Deus, mariti corporis dominium in plures uxores dividendo, quibus proinde jam non fit injuria, cum Deus sit supremus omnium creaturarum, & jurium illarum Dominus.

Potro Deus uxorum pluralitatem Patriarchis concessit, ad majorem fidelis populi, ex quo Christus nasciturus, & verus Dei cultus in cæteris gentes propagandus erat, multiplicationem.

Ad 3. R. Deus tanquam supremus rerum omnium Dominus, Ægyptiorum vasa Israëlitis donavit, ita ut Ægyptii jam desinerent esse illorum domini: & sic Israëlites non abstulerunt nec retinuerunt rem alienam, sed suam factam per donationem Dei, nec proinde furti rei fuere. Deus autem dominium rerum Ægyptiorum in Israëlitas transtulit, tum ut summam Ægyptiorum in Israëlitas crudelitatem puniret, tum etiam ut Israëlitis debitam redderet laborum suorum mercedem, quâ fraudati fuerant ab Ægyptiis.

Ad 4. R. Matrimonium dissolvi potest auctoritate Dei ut auctoritate naturæ, & supremi omnium jurium creaturarum Domini. Repudium autem permittendo, hoc ipso irritavit seu dissolvit prioris matrimonii vinculum, quo dissoluto vir & prior uxor poterant aliud matrimonium contrahere. Lex enim naturalis prohibet duntaxat secundum matrimonium, quandiu prioris vinculum manet.

Ad 5. tradetur responsio, ubi de usura agetur.

Ad 6. R. cum SS. Augustino & Hieronymo. Deus non jussit Osee, ut fornicaretur, sed ut mulierem, quæ prius fornicaria erat, duceret uxorem, & ad eam affectu maritali accederet. Illa autem mulier vocatur adhuc post matrimo-

nium fornicaria, quia talis ante illud fuerat; & filii ejus filii fornicationum appellantur, quia nati erant ex matre, quæ fuit fornicaria.

Ad 7. R. Præceptum de Sabbato non est de jure naturali quoad determinationem temporis. Præterea in facto Machabæorum non intervenit proprie dispensatio, sed solum interpretatio legis. Nam illa lex non prohibebat opus ad humanam salutem necessarium, ut probat Christus Matth. 12. nec proinde actum pugnandi contra hostes, præsertim infideles.

Obj. 2. Papa per auctoritatem a Deo acceptam dispensat, 1°. In actuali residentia Episcoporum in suis Diocæsibus. 2°. In votis & juramentis. 3°. In matrimonio rato non consummato: quæ tamen omnia sunt de jure naturali.

Ad 1. R. Papa non eximit Episcopos ab obligatione residentiam actualis in iis circumstantiis, in quibus ad eam lege naturali tenentur; sed solum cum auctoritate declarat Episcopos in his aut illis circumstantiis posse legitime a suis sedibus abesse.

Ad 2. R. Papa non tollit obligationem voti & juramenti, manente ipso voto & juramento, sed tanquam Vicarius Dei, & ejus nomine, remittit promissionem Deo factam, & juramentum; quâ remissione factâ, hoc ipso cessat obligatio præstandi promissum. Nam lex naturalis non præcipit reddi promissum, relaxatâ promissione. Promissio autem Deo facta relaxari potest a Deo, non solum immediate, sed etiam mediate, nempe per suum Vicarium & æconomum.

Ad 3. R. Papa dispensat in matrimonio rato non consummato, nomine Dei, vinculum conjugale tollendo, & rescindendo matrimonii contractum. Lex autem naturalis non obligat nisi ad servandum matrimonium non dissolutum, nec vetat illud dissolvi ex gravissima causa per supremam potestatem acceptam a Deo, qui ut naturæ auctor, & rerum ac jurium omnium Dominus, potest pro libito vinculum matrimonii dissolvere, & quemlibet contractum rescindere sive per se, sive per alium. Deus tamen nemini concessit potestatem dissolvendi matrimonii consummati baptifatorum.

Igitur in his omnibus Summus Pontifex non dispensat proprie in lege naturali, legis naturalis obligationem directe tollendo, materiâ ejus se-

cundum omnes suas conditiones remanente: sed improprie tantum dispensat, tollendo aliquam conditionem seu circumstantiam se tenentem ex parte materiae, aut actum fundantem obligationem annullando: quod facere potest ut Dei vicarius, oeconomus, & supremus Ecclesiae Pastor à Deo constitutus.

Resp. 2. Deus potest dispensare improprie in iis Legis naturalis praeceptis, quorum materia pendet a dominio Dei, quatenus potest materiae legis apponere vel tollere conditiones ac circumstantias quasdam, quibus positis aut sublati, actiones jam non sunt Lege naturali prohibita vel praecipit. Sic Deus, ut supremus rerum ac jurium omnium creaturarum Dominus, potest alicui tribuere jus usurpandi bona aliena, occidendi innocentem, &c. Quo jure dato, acceptio boni alieni non est injusta, imò non est acceptio alieni, sed boni quod fuit alienum, & jam per donationem Dei factum est proprium accipientis: occisio innocentis est justa, cum fiat autoritate accepta a Deo, qui potest pro libito disponere de vita hominum, &c. In iis vero praeceptis, quorum materia non pendet a dominio Dei, ne improprie quidem dispensare potest: nam sunt quidam actus ita intrinsece mali, ut in nulla circumstantia fieri possint liciti: cujusmodi sunt odium Dei, blasphemia, idololatria, haeresis, perjurium, &c.

QUAEST. VI. Quid est Lex Positiva?

Resp. Lex positiva in genere, est ea, quae libere a legislatorum lata est, & aliter promulgata quam per lumen naturale, videlicet aliquo signo externo, puta voce, vel scripto. Alia est merè positiva, quae scilicet statuit aliquid, quod non est sic statutum jure naturali, sed quod jus naturale permittit sic statui, ut lex vetans comestionem certarum rerum. Alia est etiam naturalis ex parte materiae, quae scilicet statuit aliquid, quod jam sic lege naturali statutum est, qualia sunt omnia praecepta Decalogi, excepta determinatione Sabbati.

Lex vero divina positiva est ea, quae a Deo libere lata est, & aliter promulgata quam per lumen naturale. Tales sunt Lex vetus, & Lex evangelica, quae sunt etiam Lex naturalis ex parte materiae, quoad praecepta scilicet moralia, & merè positiva quoad cetera praecepta.

SECTIO III.

De Lege humana.

Nota. Jus gentium est jus ab omnibus aut ferè omnibus gentibus, usu & consuetudine vim Legis habente introductum. Sive est jus non scriptum, quod libero omnium aut ferè omnium nationum consensu & usu receptum, vim obligandi habet. Sic ad jus gentium spectant divisio & proprietas honorum, &c. Quare Jus gentium est quaedam Lex humana virtualiter & æquivalenter.

CAPUT I.

De causa efficiente, & materia Legis humanae?

QUAEST. I. Quomodo possunt ferre leges, & quibus?

Resp. 1. Leges Ecclesiasticas ferre possunt, 1.º Papa pro tota Ecclesia, ex Joan. 21. *Pasco agnos meos, pasce oves meas.* 2.º Concilium generale etiam pro tota Ecclesia, Nationale pro tota natione, & Provinciale pro sua provincia. 3.º Legatus Apostolicus pro sua provincia. 4.º Episcopus pro sua diocesi, licet non consecratus, modo sit confirmatus. Archiepiscopi autem, Primate & Patriarchae extra Concilium possunt pro sua tantum diocesi. 5.º Qui habent jurisdictionem quasi Episcopalem, ut aliqui Abbates pro locis sibi subjectis. 7.º Ordines Religiosi in Capitulo generali; non tamen illorum Praepositi generales, nisi ex speciali & expressa concessione Papae, quae ordinariè non datur; neque Ordo seminarum, qui æquè est incapax jurisdictionis ecclesiasticae, ac earum singularum: ideoque non potest ferre leges proprie dictas, sed solum statuta conventionalia, & obligantia vi voti obedientiae.

Resp. 2. Leges civiles sancire possunt, Imperator pro toto Imperio, Rex & quivis Princeps, ac Respublica superiorem non agnoscens, pro suis ditionibus. Ratio generalis est, quia Episcopi & Principes saeculares praepositi sunt Rectores communitatis perfectae; ac proinde habent

legislativam potestatem, utpote necessariam ad rectè ac convenienter regendam communitatem perfectam: nec enim rectè ac convenienter communitatem perfectam regere possunt, nisi habeant potestatem efficaciter ac stabiliter statuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt, & curandi ut observentur, coercendo & puniendo improbos ac rebelles, omnesque in officio continendo.

Nota. Qui possunt condere leges, à fortiori possunt ferre præcepta, quæ etiam imponere potest quisvis Superior privatus respectu suorum subditorum circa materiam directioni suæ subiectam; nam nemo potest esse Superior sine potestate præcipiendi.

Resp. 3. Nemo potest ferre leges, nisi suis subditis, & de rebus suo regimini subiectis; cum nemo habeat potestatem in non subditos, & circa res suo regimini minimè subiectas. *Potestas spiritualis & secularis, utraque deducitur à potestate divina: & idè in tantum secularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei a Deo supposita, scilicet in his quæ ad salutem animæ pertinent. Et idè in his magis est obediendum potestati spirituali, quàm seculari. In his autem, quæ ad bonum civile pertinent, est magis obediendum potestati seculari quàm spirituali, secundum illud Matt. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, ait S. Thom. in 2. dist. 44. q. 2. a. 4. ad 4. Hinc 1º. Principes merè Ecclesiastici non possunt ferre leges nisi de rebus spiritualibus, & ad regimen ecclesiasticum; Sæculares verò nisi de rebus temporalibus, & ad gubernationem politicam pertinentibus. Principes tamen sæculares, quos Deus sanctæ fidei, Ecclesieque proseutores esse voluit, ait Trident. sess. 25. cap. 20. ut tales possint & debent fidem, Ecclesiamque tueri, & curare ut ejus leges observentur, ut monet S. Leo Leonem Imperat. epist. 75. Debes incunctanter adversere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesie presidium esse collatam, ut ausus nefarius comprimendo, & quæ bene sunt statuta defendas, & veram pacem his, quæ sunt turbata, restituas.*

2º. Imperator non potest ferre leges pro regionibus, quarum non est dominus jure feudi vel alio titulo; & sic regiones illæ non tenentur legibus Justiniani, aut aliis Imperatoriis, nisi eas

adoptaverit supremus Princeps, vel consuetudo.

3. Nemo potest ferre leges contrarias legibus sui Superioris: Quia potestas inferioris non prævalet, imò subest potestati superioris. Sic Episcopus non potest ferre leges contra jus commune, vel legem Papæ.

Quæst. II. Quid potest statuerè Lex humana?

Resp. 1. Non potest quidquam statuere contra legem divinam sive naturalem, sive merè positivam. Nam potestas humana est subordinata potestati ac voluntati Dei, & inferior non potest derogare juri superioris, quò spectat illud Act. 5. *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus.*

Resp. 2. Homines possunt multa præcipere, vetare, aut irritare, quæ nec lege naturali nec positivâ divinâ præcepta, vel vetita, aut irrita sunt. Constat 1º. Ex praxi: nam multa legibus humanis statuuntur, quæ lege divinâ naturali aut positivâ sic statuta non sunt; quæque suppositâ lege humanâ obligant, ex lege divinâ naturali & positivâ generaliter præcipiente ut subditi justis superiorum præceptis obtemperent. 2º. Quia legislator humanus habet potestatem legibus statuendi ea, quæ ad bonum commune expediunt: potestas enim legislativa hominibus concessa, tanta est quantum postulat bonum commune propter quod datur: nam (ut ait S. Thom. 1. 2. qu. 95. a. 3.) *Uniuscujusque rei, quæ est propter finem, necesse est quòd forma determinetur secundum proportionem ad finem.* At multa ad bonum commune expediunt, quæ nullâ lege divinâ statuta ac determinata sunt. 3º. Alioqui non extaret potestas verè legislativa humana, sed tantum potestas declarativa vel determinativa juris divini.

Resp. 3. Legislator humanus non potest omnibus quolibet virtutum actus etiam heroicos præcipere, nisi bonum commune aliquem ejusmodi actum exigeret. Quia Lex humana debet esse accommodata hominum conditioni, & verè moraliter possibilis toti communitati, aut saltem majori parti illius. At exercere quolibet actus virtutum non est hujusmodi, hoc enim paucorum est ac perfectorum. Ergo. *Major constat.* Nam Lex humana debet esse utilis bono communi ad quod ordinatur: ac non erit talis, si non sit accommodata hominum conditioni, &

moraliter possibilis majori saltem parti communitatis : nam lex moraliter impossibilis a paucis observaretur , ac proinde esset in ruinam majori parti eam transgredienti ; sicque positâ hac lege, major pars subditorum pejor evaderet.

Hoc tamen non debet intelligi de legibus, quæ possunt ferri ex aliqua hypothefi voluntaria : sic enim Ecclesia præcipit castitatem perpetuam iis, qui sacros Ordines suscipere volunt. Sic etiam ex hypothefi delicti gravis imponi possunt graves pœnæ. Item nec de Regulis Religiosorum ex amore perfectionis spontè susceptis.

Resp. 4. Legislator humanus potest omnibus præcipere actus illos virtutum, qui ad bonum commune expediunt, & ordinariæ facultati communitatis accommodati sunt ; & potest prohibere illos actus vitiorum, qui bono communi noxii sunt, & cum morali utilitate Reip. coerceri ac puniri possunt. Nam potestas ferendi leges hominibus data, tantam habet latitudinem, quantam postulat bonum commune propter quod datur : finis enim est mensura eorum quæ sunt & requiruntur ad finem. Cum autem non sit idem finis potestatis ecclesiasticæ & civilis, unaquæque potest solùm præcipere actus virtutum illarum, quæ suo fini accommodatæ sunt.

Resp. 5. Superior habet potestatem obligandi subditos in omni casu, in quo judicat se posse obligare, quamdiu non est evidens eum falli, sic judicando. Nam bonum commune & recta gubernatio postulat, ut hanc potestatem habeat. Alioqui magna daretur subditis licentia Superiorum jussa abnuendi ; quod multùm obesset rectæ eorum gubernationi, & bono communi.

QUÆST. III. *An Lex humana potest præcipere actus internos ?*

Resp. 1. Lex humana potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint in tali specie morali, putâ contractûs, juramenti, Sacramenti, orationis, &c. Ita communiter. Quia 1°. Ecclesia habet potestatem præcipiendi actus externos, qui necessarii sunt, aut valdè expediunt ad rectam gubernationem, bonum commune Ecclesiæ, & cultum Dei convenientem. At actus externi, in tali specie morali constituti, tales sunt. Ergo Ecclesia potest ejusmodi actus externos præcipere. Ergo potest etiam præcipere actus internos necessarios, ut illi actus externi sint in

tali specie : nam qui potest præcipere aliquid, potest etiam præcipere id omne sine quo illud esse nequit : alioqui non haberet veram & efficacem potestatem illud præcipiendi. 2°. Ecclesia potest præcipere Sacerdoti, ut verè sacrificet, baptizet, &c. Fidelibus, ut verè orent, contrahant, jurent, voveant, &c. Nam hi actus sunt necessarii, vel valdè expediunt ad bonum commune Ecclesiæ, cultumque in ea debitum. Ergo Ecclesia potest præcipere intentionem sacrificandi, laudandi Deum, orandi, se obligandi, jurandi, &c. cum sine hac intentione tales actus fieri nequeant.

3°. Reipsâ Ecclesia præcipit Confessionem sacramentalem validam, ac proinde etiam dolorem internum ad illam requisitum : nam Alexander VII. damnavit hanc propositionem : *Qui facit Confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.* Item Ecclesia præcipit promovendis ad beneficia & gradus theologicos, ut jurent se sincero animo damnare quinque famosas Propositiones in sensu doctrinæ Jansenii : cui præcepto non satisfacit, nisi interius credant has propositiones hæreticas contineri quoad sensum in libro Jansenii, ut declaravit Clemens XI. in Bula *Vineam Domini Sabaoth*, receptâ ab Ecclesia.

Resp. 2. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint boni ac honesti. Quia 1°. Ecclesia habet potestatem præcipiendi actus externos honestos. Nam hæc potestas multùm expedit, imò necessaria est ad rectam Ecclesiæ gubernationem, ad cultum Religionis in Ecclesia debitum, & ad bonum animarum. Ergo potest etiam præcipere actus internos ad honestatem necessarios, præsertim cum Ecclesiæ potestas sit spiritualis, & immediatè ordinata ad salutem animarum : nam sine hac potestate inanis ac nulla esset prior potestas. 2°. Reipsâ Ecclesia præcipit actus externos ut honestos : sic præcipit Communionem Paschalem honestam ac religiosam : nam Innocentius XI. damnavit hanc propositionem : *Præcepto Communionis annua satisfacit per sacrilegam Domini manducationem.* Item præcipit Beneficiatis, ut Officium *studiosè & devotè* celebrent, c. *Dolentes, de celebrat.* & fidelibus auditionem sacri religiosam, & cum attentione interna : unde oppositum damnavit Clerus Gallican. an. 1700. Ecclesia autem dici non potest sibi attribuire potestatem aliquam, quam

quam reipsâ a Christo non acceperit; cum semper regatur a Spiritu Sancto, & sit *columna & firmamentum veritatis*. 1. ad Tim. 3.

Resp. 3. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti in tali specie honestatis seu virtutis. Quia 1°. Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti ac boni: Ergo etiam ut sint honesti tali honestate speciali. Quidni enim hoc æquè possit ac illud, cum utrumque ad cultum Religionis conducatur, & communi Ecclesiæ bono expedire possit? 2°. Ecclesia potest præcipere non solum ut actus externus rectè fiat, sed etiam ut fiat propter talem finem bonum: sic in gravi necessitate vel periculo communi, Episcopi jejunia & preces fidelibus interdum præcipiunt ad avertendam calamitatem publicam, obtinendam pacem, &c. Nec satisfacit tali præcepto, qui jejunat vel orat ob alium finem licet bonum, cum non faciat id totum quod præcipitur. 3°. Reipsâ Ecclesia prohibet, ne actus externi fiant aut omitantur propter talem finem malum, ut patet ex *Clementina 1. de statu Monach.* ubi excommunicatur Monachus Benedictinus, qui sine licentia Prælati se confert ad Curiam animo accusandi Prælatum. Et ex *Clement. 1. de Heret.* ubi excommunicantur Inquisitores, qui ex odio, vel amicitia, vel lucri cupiditate omittunt contra justitiam & conscientiam procedere contra aliquem in causa Fidei. Ergo Ecclesia vetare potest, ne actus aliqui fiant ex tali fine, ideòque sint inhonesti speciali inhonestate. Ergo etiam potest præcipere ut actus externi fiant ex tali fine honesto, ideòque sint honesti tali specie honestatis: nam actus boni sumunt speciem a fine. Ergo Ecclesia potest præcipere actus internos necessarios, ut actus externi sint honesti in tali specie honestatis seu virtutis.

Porro actus internus ad talem honestatem actus externi necessarius, quantum ad positionem vel omissionem sui, potest sufficienter innotescere per positionem vel omissionem actus externi ad cujus honestatem requiritur: quia cum actu externo unum eundemque actum totalem constituit, ac proinde posito actu externo in talibus circumstantiis internus rationabiliter præsumitur poni, nisi sufficientia ad contrarium judicandum adsint indicia: omissio autem actu externo, in-

ternum omitti certè cognoscitur; ideòque talis actus internus est sufficienter proportionatus legi humanæ etiam coactivæ.

QUÆST. IV. *An Ecclesia potest præcipere vel prohibere actus merè internos?*

Resp. Communis sententia negat: sed asserunt Glossa in c. *Cogitationis*, dist. 1. de *pœnit.* Adrian. Major, Julius Clarus, Rosella, Albertin. Medina, Cardenas, la Croix, &c. Et probant 1°. ex Matth. 18. *Quacumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in celo, &c.* quæ verba generalia sunt, & significant amplissimam potestatem a Christo Ecclesiæ concessam, quæ proinde limitari non debet ad actus externos. 2°. Quia potestas Ecclesiæ est spiritualis, & ordinatur immediatè ad salutem animarum, quæ pendet maximè ab actibus internis. Ergo extenditur etiam ad actus merè internos, cum sint materia proportionata fini potestatis ecclesiasticæ: nam finis cujuslibet potestatis, est mensura illius. 3°. Ecclesia præcipit directè & immediatè actus internos. Sic. c. ult. de *heret. in 6.* Papa præcipit Inquisitoribus, ut puram & providam intentionem habeant. 4°. Reipsâ Conc. Trident. sess. 6. in proæmio prohibet ne aliter credatur, quam suo decreto statuitur. Ergo dissensus merè internus, non solum præcepto divino, sed etiam ecclesiastico prohibetur. 5°. Urbanus VIII. mandavit in omnibus & per omnia servari ab omnibus Rubricas Missalis Romani, inter quas una præscribit, ut Sacerdos *aliquantulum quiescat in meditatione Sanctissimi Sacramenti*: quæ certè meditatio est actus merè internus. 6°. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem Michaëlis de Molinos: *Risù digna est doctrina quedam nova in Ecclesia Dei, animam quoad interna gubernari debere per Episcopum... Quia Ecclesia non judicat de occultis.*

Nec obstat, inquiunt, illud cap. *Sicut, 2. de simon.* *Ecclesia non judicat de occultis.* Et cap. *Tuanos*, eod. tit. *Nobis datum est de manifestis tantummodo judicare.* Quia ad præcipiendum & obligandum in conscientia, non necesse est ut Superior possit cognoscere transgressionem factam; sed sufficit ut reverà velit obligare, seu præcipere: nam hoc ipso culpæ & pœnæ reatus contrahitur apud Deum, qui vindex est violationis legum humanarum. Neque, inquiunt, in-

tilis est hæc potestas circa actus merè internos. Nam ut potestas præcipiendi sit utilis & efficax, sufficit quòd possit obligare in conscientia, & sub culpa a Deo puniendâ; hæc enim obligatio satis per se urget impletionem præcepti, ut patet in lege naturali.

Imò sunt qui putant Ecclesiam punire posse pœnâ ipso facto latâ actus merè internos, v. g. hæresim merè internam, sicut punit occultam: quia ad hoc non requiritur cognitio transgressionis.

Ad autoritatem & rationem S. Thomæ respondent: Homo quidem non potest de actibus merè internis ferre legem coactivam coactione externâ, hoc est, obligantem sub pœna per hominis sententiam ferendâ; quia talis lex requirit, ut homo per se possit cognoscere, judicare, & punire; quod præstare non potest, si materia legis esset actus merè internus, utpote prorsus occultus. Sed, inquiunt, potest homo ferre legem obligantem tantum sub culpa a Deo puniendâ, vel etiam sub pœna ipso facto contrahendâ circa ea quæ non potest cognoscere, nec per se punire; quia lex illa per seipsam sufficienter cogit & punit transgressorem, & per se operatur omnem effectum quem habere potest, & qui intenditur a legislatore.

QUÆST. V. *An Lex ponit rem præceptam in ea virtute, ex cuius motivo etiam extrinseco præcipiunt?*

Resp. affirm. Ita Delugo, Cardenas, & alii communissimè. Quia 1º. omnis actus specificatur a fine etiam extrinseco, propter quem fit. Sic actus, quo quis furatur ut se inebriet, est in specie furti & ebrietatis; & furans ex hoc fine, magis est intemperans quàm fur, ut docent Aristoteles & S. Thomas. Ergo lex pariter specificatur a fine etiam extrinseco, sicut omnis electio medii specificatur a fine intento: nam lex æquè finem extrinsecum intendit, & actionem aliquam præcipit vel vetat tanquam medium ad illum finem. 2º. Permutatio beneficiorum ex propria autoritate, non est de se mala contra Religionis virtutem, sed solum quia prohibetur ab Ecclesia ex motivo religionis & reverentiæ erga res sacras. Item sumptio cibi vel potus levissimi ante Communionem est sacrilega, ob prohibitionem Ec-

clesiæ factam ex motivo reverentiæ erga Eucharistiam.

Ut autem præceptum obliget subditum ex illa virtute, ex cuius motivo materiæ extrinseco imponitur, requiritur, 1º. Ut Superior declaret, se ex illo motivo præcipere, si non sit aliunde notum: alioquin actus non præsumitur præcipi nisi ex motivo suo intrinseco, v. g. jejunium ex motivo temperantiæ. 2º. Ut velit obligare ad illam virtutem, & rem præceptam facere materiam ejus necessariam: quamvis enim Ecclesia præcipiat jejunium in vigilia Nativitatis Christi v. g. non solum ex motivo intrinseco temperantiæ, sed etiam ex motivo extrinseco Religionis, nempe ad honorem Christi; quia tamen obligationem Religionis nobis non imponit, qui isto die non jejunat, peccat solum contra temperantiam.

QUÆST. VI. *An qui violat legem humanam de actu virtutis alicujus, v. g. Religionis, peccat solum contra obedientiam?*

Resp. Peccat etiam contra virtutem illam, cuius actus præcipitur. Quia obligatur ad actum virtutis qui præcipitur; cum præceptum humanum obliget in conscientia. Hinc qui sacrum omittit die festo, non abstinet a carnibus feriâ sextâ, peccat contra Religionem & temperantiam; & tenetur hæc peccata specie diversa exprimere in Confessione; nec satisfaceret dicendo, se bis peccasse contra præceptum Ecclesiæ.

CAPUT II.

De obligatione Legis humanæ.

QUÆST. I. *AN Principes Ecclesiastici, & secularares, possunt etiam fidelibus ferre leges obligatorias in conscientia; ita ut earum transgressio sit offensa Dei, etiam mortalis in re gravi?*

Resp. affirm. Fide constat. *Prob.* 1º. Ex 1. Pet. 2. *Subjècti estote omni humana creatura propter Deum: sive Regi, sive Ducibus... quia sic est voluntas Dei.* Et Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo: qua autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt... Ideò necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter con-*

scientiam. Ergo qui resistit potestati civili transgrediendo ejus legem, resistit Deo, & acquirit sibi damnationem etiam æternam a Deo, ut explicant Patres, & patet ex his verbis: *Ideo subditi estote propter conscientiam.* Ergo Principes sæculares possunt ferre leges, quarum transgressio sit mortalis culpa.

Idem a fortiori possunt Principes Ecclesiastici; cum potestas Ecclesiastica sit spiritualis, & altioris ordinis; & constat adhuc, 1º. Pro Summo Pontifice: nam Christus dixit Petro, & successoribus ejus, Joan. 21. *Pasce agnos meos. Pasce oves meas.* Et Matth. 16. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in caelis.* 2º. Pro Episcopis: nam Christus dixit reliquis Apostolis, & eorum successoribus Episcopis, Matth. 18. *Quodcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in caelo.* Et Luc 10. *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* Et Heb. 13. *Obedite præpositis vestris.* Item ex Trident. sess. 7. can. 8. & sess. 25. de delectu ciborum; & ex c. *Violatores.* 25. qu. 1. & sequentibus. Hoc etiam constat ex traditione, & perpetuo sensu ac usu Ecclesiæ & fidelium.

Prob. 2. Quia Lex naturalis præscribit, & recta ratio dicat subditos teneri Superiorum præceptis parere: nam esse superiorem, est potestatem ac auctoritatem habere in alios, qui tanquam subditi debeant illi parere. 3º. Qui violat jus alterius in re gravi, hoc ipso Deum graviter offendit: nam Deus vult ac jubet ut suum cuique tribuatur; & graviter vetat ne graviter violetur jus alterius, cum violare jus alterius sit intrinsecè malum, ideòque prohibitum lege divinâ naturali. At violans præceptum legislatoris in re gravi, violat graviter jus illius, nempe jus quod habet exigendi per legem suam aliquid grave, & quo reipsâ illud graviter exigat. Ergo. Adde quod potestas obligandi in conscientia sub mortali, sit necessaria ad rectam gubernationem & efficaciam legum; alioquin innumeræ essent transgressiones occultæ; nec finis Legis satis obtineri posset.

Nota. Obligare in conscientia est imponere necessitatem agendi vel omittendi aliquid ad vitandam culpam & offensam Dei. Obligatio verò in conscientia est talis necessitas.

Obj. 1. multos Scripturæ textus.

1º. illud Matth. 15. *Sine causa colam me, docentes doctrinas & mandata hominum.* R. Ibi Christus damnat, non præcepta hominum justa & legitima, sed injusta, & contraria legi divinæ, vel etiam inutilia, quæ Pharisei anteponebant legibus divinis.

Porro cum dicitur Deuter. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor:* Supple aliquid tanquam præceptum divinum, immediate a Deo latum. Cum autem Deus Deut. 12. dicit: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino;* loquitur de præceptis cæremonialibus, & prohibet Judæis, ne ad illa addant aliquid, præsertim ex ritibus Gentilium.

2º. Illud 2. Cor. 3. *Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas.* R. Per libertatem intelligitur immunitas a servitute peccati, a timore serviliter servilli, &c. Cum autem dicitur, Rom. 6. *Non enim sub lege estis, sed sub gratia.* Et Gal. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege;* hæc verba, *Non estis sub lege,* significant: Non servitis nec obeditis concupiscentiæ, sed illi imperatis. In aliquibus aliis locis, per legem intelligitur lex Mosaïca, quæ per Evangelicam abrogata est, & a qua omnes sunt liberi.

3º. Illud 1. Tim. 1. *Lex justo non est posita, sed injustis, &c.* R. Sensus est: Lex non est posita justo ad illum pœnis coercendum & terrendum, quia justus libenter & ex amore justitiæ legem observat. Quare lex justo imposta est ad illum dirigendum: lex quippe plura officia & effectus habet.

4º. Illud Jac. 4. *Unus est Legislatores & Judex,* nempe Deus. R. Sensus est, unum esse Legislatorem supremum & principalem, a quo cæteri suam potestatem accipiunt: sicut Matth. 23. dicitur: *Unus est Pater vester, qui in caelis est. Nec vocemini Magistri: quia Magister vester unus est Christus.* Et verò cum multa ad bonum commune necessaria & utilia sint, quæ jure naturali & positivo divino statuta non sunt, necesse fuit dari a Deo hominibus potestatem illa statuendi, & alia non satis jure divino determinata, magis determinandi.

Obj. 2. Præcepta evangelica sufficiunt. Ergo inutilia sunt præcepta humana. R. neg. consequ. Nam inter præcepta evangelica est præceptum parendi legibus Principum Ecclesiasticorum &

ſæcularium, atque præceptis legitimis ſuperiorum, quorum authoritatem commendat, & quibus obedientiam præcipit Chriſtus per ſe & per Apoſtolos. Unde ad ſervandam legem Evangelicam obtemperandum eſt legibus ac præceptis humanis.

Obj. 3. Inferior non poteſt obligare in foro ſuperioris. Ergo homo non poteſt ligare in foro conſcientiæ, quod eſt forum Dei. *R.* Inferior obligare poteſt in foro ſuperioris, quando poteſtas inferioris eſt ab ipſo ſuperiore. Omnis autem poteſtas eſt a Deo.

Obj. 4. Principes, præſertim ſæculares, non intendunt obligare ſub peccato. *R.* Hoc ſaltem virtualiter & implicitè intendunt. Nam hoc ipſo quòd intendunt uti poteſtate legiſlativâ, quæ a Deo derivatur, ſufficienter intendunt obligare ſub peccato, propter eſſentialem connexionem uſûs poteſtatis a Deo derivatæ, & obligationis ſub culpa.

Inſtabis. Legiſlator humanus non exprimit obligationem in conſcientia, & ſæpe de ea non cogitat, ferendo legem. Ergo non obligat in conſcientia. *R.* neg. conſeq. Quia ad obligandum in conſcientia non requiritur expreſſa intentio & mentio obligationis in conſcientia, ſed ſufficit implicita & virtualis, contenta ſcilicet in præcepto. Nam hoc ipſo quòd ſuperior præcipit aliquid, ad illud ſub culpa mortali vel veniali pro gravitate vel levitate rei præceptæ obligat vi legis divinæ generaliter præcipientis obſervationem omnis legitimi præcepti ſuperiorum: obligatio enim ſub culpa eſſentialiter annexa eſt præcepto cuiſlibet legitimo, quia Deus vult & jubet, ut legitimis ſuperiorum præceptis obtemperemus. Quare violando præceptum hominis, violatur etiam illud præceptum divinum generale, quod ſanè obligat pro capacitate materiæ.

QUÆST. II. *Quandonam Lex humana obligat ſub mortali culpa?*

Reſp. 1. Ex communi ſententia, ad hoc requiritur materia gravis. Quia 1°. poteſtas humana eſt limitata, & commenſurata exigentiæ ac capacitati materiæ. 2°. Obligare graviter in re ex omni parte levi, eſt contra rectam rationem, bonum commune, & convenientem gubernationem, & in perniciem animarum, imò eſt inju-

ſtum: nulla autem eſt poteſtas a Deo data hominibus, niſi ad ædificationem, non in destructionem. 3°. Lex divina naturalis & poſitiva nunquam obligat ſub mortali in materia levi ſub omni reſpectu.

Item ſecundùm multos, requiritur intentio ſuperioris graviter obligandi ſeu exigendi graviter, hoc eſt, ex tota ſua poteſtate, id quod ſtatuit: quia ſuperior poteſt in materia gravi obligare tantùm ſub veniali. Non tamen requiritur ut ſuperior expreſſè intendat obligare ſub mortali: ſed ſatis eſt quòd intendat uti ſuâ totâ poteſtate, & graviter exigat aliquid grave, licèt ignoret quid ſit obligatio ſub peccato: cùm enim poteſtas ſuperioris ſit a Deo, & Deus jubeat ut ſubditi ei pareant, poſitâ gravitate præcepti humani, hoc ipſo oritur obligatio gravis, adæoque ſub mortali.

Reſp. 2. Lex obligat ſub mortali, quoties materia eſt gravis, & Legiſlator abſolutè præcipit vel vetat, nec expreſſè ſignificat ſe velle ſolum obligare ſub veniali. Ita omnes, ex Clement. 1. *de verb. ſignif.* quia tunc ſuperior poteſtate præcipienti utitur ſine limitatione, & ſecundùm materiæ capacitatem, cui cenſetur ſe accommodare, niſi oppoſitum declarat; & ſic imponit præceptum grave, ideòque graviter obligans.

Cæterùm ad gravitatem materiæ legis duo requiruntur & ſufficiunt. 1°. Ut finis proximus legis, ſeu id quod proximè intenditur per legem, ſit magni momenti. 2°. Ut id, quod ſtatuitur, non parùm ad illum finem conferat, quamvis ſit aliquid in ſe leve. Sic coneſtio pomi in paradifo, licèt de ſe levis, tamen erat gravis ratione finis a Deo intenti, nempe ut homo ſuam ſubjectionem & dependentiam à Deo profiteretur. Sic etiam ingreſſus viri in clauſtrum Monialium eſt materia gravis; quia ejus omiſſio multùm confert ad gravia mala avertenda. Quare legis materia gravis eſt, quando res præcepta vel prohibita, multùm conducit ad finem proximum legis, qui ſit gravis momenti.

Reſp. 3. Gravitas materiæ, & intentio ſuperioris ſufficiens ad obligandum ſub mortali, cognofci poſſunt, 1°. Ex gravitate verborum quibus utitur ſuperior, ut v. g. cùm præcipit vel vetat aliquid ſub interminatione divini judicii, vel in virtute obedientiæ, vel ex tota ſua poteſtate, &c.

Nam gravissima verba non adhibentur a prudenti superiore, nisi circa materiam gravem, & ad significandam gravem obligationem. Item dum significat se velle obligare sub gravi culpâ. 2°. Ex gravitate pœnæ transgressoribus impositæ, qualis est excommunicatio, pœna mortis, exilii, carceris perpetui, &c. Nam gravis pœna non imponitur justè nisi pro gravi culpâ, quæ supponit gravem obligationem præcepti violati. 3°. Ex communi prudentum judicio, vel ex consuetudine, quæ est optima legum interpretis, c. 8. *de Consues.*

QUÆST. III. An legislator potest in materia gravi obligare solum sub veniali?

Resp. Multi asserunt, & videtur communis sententia. Quia 1°. Potestas obligandi, quam habet Legislator, est quoad usum in ejus libera voluntate, & sic potest eam applicare prout voluerit. Ergo potest illam applicare ad obligandum solum sub veniali; præsertim cum materia majoris obligationis sit etiam capax minoris, & hoc ad convenientem gubernationem interdum expediat, ne scilicet nimium oneretur conscientia subditorum, qui sufficienter ad talis legis observationem inducuntur per obligationem sub veniali. 2°. Multæ leges ac constitutiones Religiosorum, ut Carmelitarum discalceatorum, à SS. Pontificibus approbatæ, obligant solum sub veniali in rebus gravibus, ut jejniis, abstinentiis, &c. 3°. Lex divina solum præcipit, ut pareatur superiori quantum & quatenus præcipit; & ab illa oritur obligatio commensurata voluntati superioris. Ergo si superior leviter exigat & præcipiat aliquid, etsi de se grave, inde oritur solum obligatio levis, & tunc præceptum censetur formaliter leve. 4°. Actus liberè agentium, non operantur ultra intentionem eorum.

Obj. 1. Legislator humanus non potest in re levi obligare sub mortali culpa. Ergo non potest in re gravi obligare sub veniali. *R. neg. consequ.* Quia Deus non dedit hominibus potestatem obligandi alios nisi secundum materiæ capacitatem: alioqui regimen humanum esset nimis durum. At legislator cum habeat potestatem præcipiendi & vetandi liberè exercendam, potest illam potestatem applicare ad præcipiendum vel prohibendum rem gravem sub levi culpa, sicut potest illam potestatem nullo modo exercere

nec applicare. Et interdum habere potest justam causam sic applicandi suam potestatem, putà ne nimium gravetur conscientia subditorum, & ne detur occasio graviter peccandi, quando aliunde levis obligatio sufficienter inducit subditos ad servandam legem, ut constat ex legibus quorundam Religiosorum a Sede Apostolica approbatis.

Obj. 2. Licet pendeat a legislatore, ut legem ferat vel non ferat, tamen posito præcepto, vis obligandi derivatur a lege naturali. Ergo vim illam obligandi minuere nequit legislator. *R.* Posito præcepto, derivatur quidem a lege naturali vis obligandi, sed proportionata præcepto, quod in hoc casu leve est, cum legislator tunc leviter præcipiat.

QUÆST. IV. An Leges fundata in præsumptione, obligant in conscientia?

Nota. Duplex est præsumptio, altera periculi, seu potentia, quæ frequenter ad actum reducitur; & altera facti, quæ factum aliquod in particulari præsumitur.

Resp. 1. Lex fundata solum in præsumptione periculi, semper obligat in conscientia. Quia, 1°. Leges illæ semper nituntur veritate, ac judicio certo periculi, ut sæpè vel aliquando contingit, quod semper verum est. 2°. Legislator intendit per illas obligare, etiamsi eventus periculi non interveniat in aliquo casu particulari. Nam bonum commune postulat ut omnes & semper obligentur: alioqui non impediretur efficaciter malum, quod sæpè evenire posset, etiam cum ejus periculum non perspicitur; & multi, imò plerique sibi falsò persuaderent non extare periculum respectu sui; & sic lex paucos obligare censeretur. Hinc lex vetans & irritans matrimonia clandestina, fundata in periculo fraudis, scelerum & incommodorum, quæ ex illis facile oriri possunt, obligat etiam in casu, in quo ista certò non evenirent.

Resp. 2. Præceptum fundatum in præsumptione facti, quod in re ipsa supponitur, non obligat in conscientia, non subsistente veritate facti. Quia tunc non subsistit fundamentum præcepti, nec proinde obligatio ejus; nec tunc superior intendit obligare, cum nulla sit ratio obligandi. Sic mulier non tenetur obedire Episcopo præcipienti, ut reddat debitum ei, cui ipse præsumit

eam esse validè conjunctam, cum tamen non sit propter occultum impedimentum; imò peccaret, si obediret.

QUÆST. V. *An Lex humana potest obligare cum gravi nocumento seu damno?*

Nota. Certum est legem naturalem obligare ad sui observationem, etiam cum damno vitæ, in iis circumstantiis in quibus viget, seu jubet vel vetat aliquid. Quia non præcipit nec vetat nisi id cujus commissio vel omissio dedecet naturam rationalem, estque intrinsecè mala. Non licet autem, ad vitandam mortem & quodvis supplicium, facere aliquid intrinsecè malum, etsi leve: nam quod est ex naturâ rei malum ac illicitum, tale est in quovis periculo & damno. Item id quod a Deo præcipitur ut medium absolute necessarium ad salutem animæ, obligat cum quovis damno temporali, etiam vitæ; cum salus æterna sit rebus omnibus temporalibus anteponenda.

Resp. 1. Ex communi sententia, leges humanæ non obligant plerumque, seu ordinariè, cum gravi nocumento seu damno, quod per accidens conjunctum est actui præcepto. *Prob. 1.º.* Ex cap. 2. *de observat. jejun.* ubi statuitur infirmos esse immunesa jejunio, *cum non subjaceat legi necessitas.* Et ex cap. 4. *de regul. juris.* *Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. Nam & sabbatum custodiri præceptum est: Machabei tamen sine culpa sua in sabbato pugnabant. Sic & hodie si quis jejunium fregerit agrotus, reus voti non habetur.* 2.º. Ex praxi Ecclesiæ, & consensu omnium, præcepta audiendi Sacrum, jejunandi, recitandi horas, &c. non obligant cum gravi incommodo seu damno. 3.º. Leges divinæ merè positivæ, quæ strictiùs obligant quàm humanæ, non solent obligare cum gravi nocumento. Nam Christus Matth. 12. approbat factum Davidis, qui in necessitate gravi comederat panes Propositionis, quorum ejus lege divinâ erat laicis prohibitus. Item lex de integritate confessionis ex communi non obligat cum gravissimo damno confessioni extrinsecò. 4.º. Ex c. *Erit*, dist. 4. lex debet esse possibilis secundum hominum naturam & consuetudinem. Sed ex S. Antonino 1. p. tit. 3. c. 10. §. 10. *Impossibile est, quod vix possibile est, ut putà nimiam habens difficultatem.* 5.º. Ordinariè ad bonum commune, & ad finem legum illarum assequendum sufficit, si illæ obli-

gent ac ferventur communiter, & extra casus extraordinarios gravis periculi ac damni. Unde Legislator prudens censetur obligare cum hac moderatione & benignitate: alioqui sine causa sufficiente exponeret subditos morali periculo peccandi.

Dixi, *ordinariè*, ob sequentes responsiones.

Resp. 2. Ex communi sententia, lex humana, cui periculum gravis damni est accidentarium, observari debet aliquando per accidens cum quovis damno temporali, etiam vitæ, quando scilicet omitti non potest sine contemptu legitimæ potestatis, vel religionis, aut scandalo gravi. Quia lex humana, vel saltem divina naturalis, tunc obligat ad tuendam & non contemnendam, etiam exterius tantum, religionem & potestatem publicam, quæ præponderat bono vitæ privati. Quippe ad bonum commune pluris refert religionem & potestatem legitimam non contemni, ac scandalum omitti, quàm privati vitam servari. Dixi, *saltem naturalis*: nam contemptus etiam externus legis & potestatis legitimæ, vel religionis, & scandalum, sunt intrinsecè mala, ideòque lege naturali prohibita. Quare Machabei elegerunt potius mori, quàm manducare carnem suillam in contemptum legis veteris, 2. Machab. 7.

Hinc quamvis juxta multos, liceat Catholico transeunti per loca Hæreticorum, comedere carnes die aliàs vetito, ne si abstineat, prodat se Catholicum, & ideò de vita periclitetur, eò quòd præceptum Ecclesiæ non obliget cum tanto damno; tamen si quis ab Hæretico cogeretur ad comedendas carnes die vetito, ut ostenderet hoc facto se despiciere ecclesiasticam legem seu potestatem, teneretur subire mortem, potius quàm comedere. Nec excusaretur, etsi declararet se non comedere carnes in contemptum Ecclesiæ, sed propter necessitatem ad vitandam mortem: nam tunc adhuc esset contemptus externus legis, qui semper est intrinsecè malus. *Delugo.*

Resp. 3. Ex communi sententia, lex humana potest per se obligare cum periculo & damno etiam vitæ. Quia in quavis communitate perfecta, est tota potestas ad suam conservationem & ad bonum commune necessaria. Nam Deus ut author naturæ, cujuslibet communitatis civilis gubernationi ac communi bono, & Christus Ec-

desiæ bono ac recto regimini sufficientissime providit. Ergo in quavis communitate perfecta est potestas præcipiendi actus ad suam conservationem & bonum commune necessarios, quamvis annexum habeant vitæ periculum; cum aliunde æquum sit pro totius salute partem periculo obijcere. Sic Episcopus potest obligare Vicarium, mortuo Parocho, ad non deserendum parochianos tempore pestis, Dux milites ad servandam stationem, vel irruendum in hostes cum certo mortis periculo, &c.

Lex autem humana tunc maxime per se obligat cum periculo vitæ, quando tale periculum per se actui præcepto conjunctum est. Sed tunc ad justitiam legis requiritur ut res præcepta sit gravis, & necessaria ad conservationem, vel bonum futurum reip. Nam res publica non habet dominium, sed solum convenientem usum vitæ civium.

QUÆST. VI. An & qualis promulgatio requiritur ut Lex obliget?

Nota. Promulgatio legis est legis publicatio, seu publica denuntiatio facta nomine Principis, per quam lex subditis innotescere potest. Fit autem vel voce præconis, vel affixione legis scriptæ in loco publico, vel alio simili modo. Unde differt a divulgatione, quæ est promulgationis extensio, quæ scilicet legis jam promulgatæ notitia extenditur ad omnes, aut saltem ad majorem partem subditorum.

Resp. 1. Ex communi sententia, ut lex obliget, requiritur sufficiens promulgatio. Quia 1°. Lex non potest obligare communitatem, nisi ipsi sic proponatur, ut ab ea cognosci possit. Nam nemo potest obligari ad aliquid incognitum; cum rei incognitæ observationem velle nemo possit. At lex non potest sic proponi communitati, nisi sufficienter promulgetur, & notitia illius fiat aliquo modo publica, ut patet. 2°. Lex est regula publica actuum: nam est regula actuum communitati propter bonum commune præscripta a superiore ejus curam gerente. At regula publica debet publicè proponi, & applicari ad hoc ut subditi teneantur ei se conformare, sicut regula privata debet saltem privatim applicari, ad hoc ut privatus ei se conformare teneatur. Enimvero quævis regula, nisi sufficienter regulabili applicetur, & quidem modo sibi proportionato, nullum habet effectum. Quare promulgatio vel est

complementum essenziale legis, vel saltem conditio essentialiter requisita, ut lex actu obliget.

Hinc si Titius certò sciat legem aliquam esse latam, & jussu principis triduo promulgandam, non obligatur ad illam, donec reipsa promulgata sit. Nam lex cum sit præceptum commune latum pro tota communitate, non potest ullum membrum particulare obligare, quin obliget communitatem: hanc autem non obligat, nisi publicè proposita sit, ideòque promulgata.

Resp. 2. Ad promulgationem sufficientem nulla certa solemnitas, seu nullus modus determinatus promulgationis ex natura rei requiritur. Quia ex natura rei sufficit, quòd lex sic proponatur, ut possit facillè pervenire ad notitiam subditorum. Hinc ex natura rei sufficit quòd lex publicè denunciatur in curia, seu in civitate in qua residet princeps: nam lex ibi denunciata potest facillè in subditorum notitiam pervenire, ob frequentem ad sedem principis recursum & concursum ex civitatibus omnibus ei subjectis.

Ad promulgationem verò ex jure positivo requisitam, talis debet esse publicatio, qualis vel ex lege positiva, vel ex consuetudine, vel ex legislatoris voluntate præscribitur. Cum ergo circa hoc diversæ in diversis locis solemnitates & conditiones, vel consuetudine vel lege determinatæ sint, si earum aliqua omitatur, non censetur lex legitime promulgata.

Resp. 3. Ut leges imperiales obligent provincias, debent in illis singulis promulgari. Imò non obligant in provincia, nisi post duos menses a promulgatione ibi facta, ex Authent. *Constitutiones*, secundum Doctorum interpretationem, & consuetudinem. Idem est de legibus latis a Regibus & Principibus Imperatori subjectis, ac de imperialibus: quia illi principes non acceperunt ab Imperatore potestatem ferendi leges, nisi secundum jus commune Imperii, & juxta modum quem servant ipsi Imperatores in legibus suis ferendis.

Resp. 4. Leges Regum & Principum Imperatori non subjectorum, ut obligent, non requirunt promulgationem in singulis provinciis, nec duos menses post illam; sed sufficit ut fiat promulgatio in uno loco, ex quo ad alia loca divulgatur; nisi aliud exigat lex vel consuetudo. Quia talis promulgatio ex natura rei sufficit ad obli-

gandum subditos; & aliunde illi Principes non tenentur legibus Imperatoriis. Fere tamen ubique viget consuetudo aut lex regni, ut Reges qui habent plures provincias, curent suas leges in singulis provinciis promulgari, neque aliter eas obligent. Sic in Gallia Regiæ leges dicuntur non obligare, nisi referantur in acta Curiarum supremarum.

Resp. 5. Lex humana quæ in uno loco promulgatur, non statim incipit ubique obligare; sed solum in unoquoque loco obligat actu, elapso eo tempore, quo legis promulgatæ notitia ad illum ordinario modo pervenire potuit. *Prob. 1°.* Ex Bulla *Sicut*, ad calcem Conc. Trident. ubi Pius IV. ait: *Jure etiam communi sancitum est, ut constitutiones nova vim non nisi post certum tempus obtineant.* 2°. Quia Lex in uno loco promulgata, non est sufficienter denunciata in omnibus aliis locis, nisi post elapsum tempus sufficiens ut notitia legis promulgatæ pervenire possit ad omnia illa loca, ut patet.

Nota. Licet ignorantibus invincibiliter legem promulgatam & divulgatam, ab ejus transgressione excusentur; tamen si lex illa statuatur aliquid de esse morali rerum vel personarum, irritando, inhabilitatem inducendo, habet omnem effectum suum circa illos præter imputabilitatem ad culpam; ut patet in legibus de impedimentis matrimonii, de irregularitatibus spuriorum, &c. Quia tales effectus non supponunt culpam, & finis illarum legum postulat ut habeant talem effectum circa omnes.

QUÆST. VII. *An ut leges Papa obligent in Provinciis, debent esse in illis promulgatae?*

Resp. Non pauci censent leges Papæ debere in singulis provinciis promulgari, ut in illis obligent, nisi in illis usu receptæ sint; vel Papa expressè declaret velle se obligare omnes ubique fideles post promulgationem Romæ factam. Quia Ecclesia Jus civile servat, ubi ipsa nihil aliter instituit, ex cap. 1. *de novi oper. nunt.* ubi Lucius III. ait: *Sicut leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & sacrorum statuta Canonum Principum Constitutionibus adjuvantur.* At juxta Jus civile, lex non obligat provincias singulas, nisi in illis sit promulgata; nec Ecclesia aliter de suis legibus statuit. Enimverò, inquit, suavitas & benignitas regiminis Ecclesiastici hunc mo-

dum obligandi, quem servant leges civiles, postulant; nisi aliqua urgens causa compellat Papam ad obligandum omnes post Romanam promulgationem.

Plures verò docent leges Pontificias Romæ tantum promulgatas, obligare in provinciis omnes ad quorum notitiam venerint, secluso privilegio, vel legitimâ consuetudine in contrarium. Probant, 1°. Quia ex natura rei sufficit unica promulgatio Romæ facta, cum per eam lex possit innotescere in omnibus provinciis, & aliunde Ecclesia nil plus statuit. 2°. Ex praxi & consuetudine Curiae Romanæ, in qua provincialium causæ & lites definiuntur juxta leges Pontificias Romæ tantum promulgatas. 3°. Pleraque Decretales corpori Juris insertæ, non sunt promulgatæ in provinciis, & tamen in iis obligant. 4°. Pius IV. in Bulla *Sicut* cit. declarat decreta Conc. Tridentini ad reformationem & disciplinam spectantia, ubique incœpisse obligare Romæ factam. Et Sixtus V. in Constit. de habitu & tonsura Clericorum, non requirit aliam promulgationem, quàm quæ Romæ facta est; & tamen vult omnes ultra montes constitutos, obligari intra octo menses a die publicationis Romæ faciendæ.

Nec obstat Lex civilis. Nam Papa non subicitur legibus Imperatoriis in usu suæ jurisdictionis, quam a Christo immediatè accepit; & dispositio illa Juris Cæsarei repugnat consuetudini Ecclesiæ. Equidem leges civiles adhibentur ab Ecclesia in causis decidendis, quando sunt conformes æquitati ac rectæ rationi, & desunt leges canonicæ: quia requiritur aliqua regula decidendi causas, & tunc nulla aptior videtur lege civili.

Alii docent spectandum esse usum singularum regionum; quia modus promulgationis sufficientis ad obligationem legis, usu & consuetudine determinari debet, cum nil de eo lege statutum est.

QUÆST. VIII. *An ut leges humana obligent, requiritur acceptatio, seu consensus majoris partis communitalis?*

Resp. neg. Quia 1°. potestas legislativa absoluta, quæ residet in Principe, est etiam potestas præcipiendi, obligandi, & exigendi legis observationem; alioquin solum esset potestas consulendi,

lendi, vel proponendi subditis, num velint aliquid facere aut omittere. 2°. Obligatio obediendi necessariò oritur ab autoritate superioris, non a consensu subditi: alioqui subditus nolens obedire superiori, non peccaret. 3°. Præceptum particulare superioris absolutè impositum, obligat subditum independentè ab illius acceptance: alioqui potestas præcipiendi esset inefficax & inutilis. Ergo pariter lex, quæ est præceptum commune, obligat communitatem independentè ab illius consensu: sicut enim quantum ad vim obligandi se habet præceptum superioris ad inferiorem, ita & lex Principis ad communitatem, cum sit ejus superior. 4°. Legislatores supremi possunt cogere, imò sæpe pœnis cogunt subditos ad legem recipiendam & servandam; & hi nequeunt sine culpa resistere: nam ex Rom. 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* 5°. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.*

Obj. 1. In lege de quibus 32. ff. de legibus, dicitur: *Cum ipsa leges nullà alià ex causà nos teneant, quàm quòd judicio populi recepta sunt.* R. Ibi agitur de legibus latis, non a Principe & legislatore supremo & absoluto, sed a legislatore dependente a consensu populi, legum approbationem sibi reservantis. Quales fuere leges Romanis latæ, durante sua republica, atque etiam sub potestate suorum Imperatorum usque ad tertium sæculum: quo tempore nulla lex obligabat nisi post suam acceptance.

Obj. 2. illud Gratiani ad can. 3. dist. 4. *Leges infirmantur, cum promulgantur: firmantur, cum moribus utentium approbantur.* Ergo. R. neg. consequ. Nam 1°. hæc verba non sunt ullius Summi Pontificis, aut Concilii, aut Patris, sed ipsius Gratiani. 2°. Sensus verborum illorum est, leges firmari per usum, quatenus per eum removentur a periculo abrogationis. Nam si lex non servaretur, tandem aboleretur, vel contrarià consuetudine præscribente, vel Principe cedente nimix resistentiæ populi. Unde Gratianus subjicit: *Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnulla leges hodie abrogatae sunt, ita moribus utentium ipsa leges confirmantur.*

Obj. 3. Consuetudo potest abrogare legem

jam obligantem. Ergo potest illam prævenire ne obliget. R. dist. ant. Si princeps tali consuetudini non resistat, Concedo ant. Si resistat, Nego ant. & consequ. Consuetudo legem abrogare non potest, nisi sit legitime præscripta. Talis autem non est, quando consuetudini resistit, seu contradicit legislator, & vult legem observari. Consuetudo verò non servandi leges, nisi prius a majore parte communitatis approbatæ fuerint, si quæ sit, non est legitime præscripta: nam tali consuetudini resistunt legislatores, subditos suos ad legum suarum acceptance & observationem compellendo post sufficientem illarum promulgationem.

Obj. 4. Nemo accepit sive a Deo, sive a communitate potestatem ferendi leges nisi dependente a consensu majoris partis communitatis: nam potestas bene instituta non est ad gravandum subditos circa res non necessarias, neque ad dominandum, sed ad adjuvandum. Ergo. R. neg. ant. Ad probationem dico, potestatem bene institutam debere habere vim compellendi subditos prudenter & moderatè ad ea, quæ bono regimini communitatis necessaria vel utilia sunt. Quæ vis èd magis necessaria est, quòd major pars solet esse deterior; quæ si invita cogi non posset ad acceptandas & servandas leges, paucissimæ leges acceptarentur, & sic paucissimæ valerent, in detrimentum reipublicæ.

Obj. 5. Leges humanæ feruntur tantum sub hac tacita conditione, ut non obligent nisi acceptentur a populo: nam regimen humanum debet esse suave. Ergo. R. neg. ant. cujus oppositum experientià constat: sæpissime enim legislatores puniunt legum violatores, non expectatà populi acceptance. Ad probationem dico, regimen humanum debere esse non solum suave, sed etiam efficax. Porro suavitas legum in eo consistit, ut non ferantur de iis, quæ sint difficiliora, quæque justis receptisque consuetudinibus adverterentur.

Notanda sunt sequentia. 1°. Hoc intelligi debet de legibus absolutè latis, & cum intentione statim obligandi: nam si Legislator supremus nolit obligare ante consensum majoris partis communitatis, lex non obligat nisi post illum. Quia cum lex pendeat a voluntate legislatoris, ipsius est præfinire tempus & conditiones, qui-

bus vult ad illam subditos obligari. Intentio autem legislatoris cognoscitur vel ex ipsius verbis, vel ejus modo agendi, vel ex usu. Quare si post legis promulgationem puniat ejus transgressores, non expectato consensu majoris partis, signum est non requirere talem consensum ut lex obliget. 2°. Si lex promulgata non observetur a majore parte communitatis; tunc si legislator id sciat & taceat, censetur consentire ut non servetur, nec obliget. Nam *qui tacet, consentire videtur*, reg. 43. jur. in 6. Si verò urgeat observationem legis, v. g. puniendo violatores, singuli tenentur eam servare: nam per aliorum resistantiam legislator non amittit jus obligandi; & consuetudo nil potest contra legem, nisi sit legitime præscripta; nec est legitime præscripta, quandiu legislator ei resistit. 3°. Si legislator ignoret legem non recipi nec servari a majore parte communitatis, lex obligat donec legitime præscripta sit, nisi lata sit sub conditione saltem tacitæ acceptationis; cum lex absolute lata obliget omnes independentes a consensu subditorum. 4°. Ut lex censetur recepta, & vigere, sufficit consensus tacitus majoris partis subditorum. Nam major pars prævalet minori, & quod fit a majore parte, censetur fieri a tota communitate. Imò sufficit quòd recipiatur a dignioribus reip. quales sunt Præsides & Senatores. In dubio autem an lex recepta sit, præsumi debet pro ipsa: quia in dubio factum præsumitur, si jure faciendum erat.

CAPUT III.

De modo quo observanda sunt leges.

QUÆST. I. *An ad satisfaciendum præcepto requiritur intentio illi satisfaciendi?*

NOIA. Certum est requiri intentionem faciendi opus quod præcipitur. Quia actus lege præscriptus, est actus humanus, qui est essentialiter voluntarius ac liber: nam lex hominibus imponitur, non brutorum more, sed humano modo implenda. Actus autem non potest esse voluntarius sine voluntate illum ponendi. Hinc per actus merè coactos non satisfit præcepto: sic si quis omninò invitus cogeretur manere in templo tempore sacri, non implet præceptum de audiendo sacro, nisi vellet attendere, & recipere

sa attenderet ad sacrum. Eidem quoque non satisfaceret, qui ingressus templum solo animo meditandi divina, ibi maneret in meditatione defixus toto sacri tempore, sine ulla intentione audiendi sacrum, & attendendi ad illud: Quia non poneret voluntariè actum præceptum, cum non habeat voluntatem audiendi sacrum, sed solum dandi operam meditationi.

Resp. 1. Ut satisfiat præcepto negativo, nulla requiritur intentio. Quia per tale præceptum non exigitur actus aut omisio libera, sed solum prohibetur actus humanus liber, v. g. ne quis furteretur. Hinc licet aliquis nunquam cogitasset de furto, & sic ab eo abstinuisset, non censetur violasse legem furtum vetantem.

Resp. 2. Ut satisfiat præcepto affirmativo, non requiritur intentio expressa ei satisfaciendi, sed sufficit implicita vel interpretativa, contenta in voluntate faciendi actum præceptum, quæ non excludat intentionem implendi legem. Quia lex non præcipit positionem actus ut præcepti, vel ex intentione ei satisfaciendi, sed ut actus voluntariè fiat; nec ullibi major obligatio reperitur. Unde si ignorans præceptum, rem præceptam liberè faciat, verè illud implet: sic qui ignorans vel non advertens ad diem festum, interest devotè sacro, non tenetur aliud audire, postquam resciverit esse festum.

Imò secundum multos, satisfacit præcepto, qui voluntariè facit rem præceptam animo expresso non ei satisfaciendi per illum actum: v. g. qui sacrum audit die festo præcisè ut privatæ suæ devotioni indulgeat, proponens aliud audire ad satisfaciendum præcepto Ecclesiæ, jam huic satisfecit, nec tenetur aliud sacrum audire, nisi ex errore putet se ad id obligari. Quia revera implet præceptum, qui facit voluntariè actum præceptum; nam nil aliud præcipitur. Voluntas autem non satisfaciendi præcepto per executionem voluntariam actus præcepti, inefficax est: nam non destruit voluntatem efficacem faciendi id quod præceptum est, ideoque verè satisfaciendi præcepto.

Illud verò axioma, *Actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*, verum est duntaxat respectu eorum, quæ ab intentione agentium pendent, ut sunt v. g. contractus. At non pendet ab eo, qui voluntariè actum præceptum po-

suit, ut per hoc non satisfecerit præcepto.

Aliud dicunt de Voto: quia vovens sibi imposuit obligationem voti, & in hoc casu vult eam retinere ac prorogare, sicque se obligare ad aliud sacrum audiendum: nam cum impositio obligationis in voto sit a voluntate, pendet a voluntate ut eam proroget. At cum impositio præcepti, & ejus obligatio non pendeat a voluntate subditi, non pendet etiam ab eo, ut illam proroget, vel non impleat, cum voluntariè actum præceptum posuit.

Azor tamen, & alii negant tunc impleri præceptum, quia voluntas est contraria impletioni præcepti: Præceptum autem non impletur solo facto & opere, cum positiva & expressa voluntate non implendi. Sed responderi potest talem voluntatem esse inefficacem, ac proinde non repugnare efficaciter impletioni præcepti, nec illam impedire. Id videtur certum talem teneri saltem congruo tempore mutare intentionem, vel saltem judicare se satisfecisse præcepto per actum positum.

QUÆST. II. *An ad satisfaciendum legi, debet intendi finis legis?*

Nota. Duplex est finis & modus legis, nempe intrinsecus, & extrinsecus. Finis legis intrinsecus est id, ad quod legislator suâ lege intendit obligare: unde est id quod reipsâ per legem præcipitur vel prohibetur. Extrinsecus est id, ad quod res præcepta dirigitur & ordinatur a legislatore. Modus autem intrinsecus est ille, sine quo substantia rei præceptæ impleri nequit, ut attentio interna in oratione: extrinsecus est is, sine quo substantia rei præceptæ poni potest.

Resp. 1. Sine fine & modo intrinsecis legis non impletur præceptum, ut patet ex eorum notione. Unde uterque cadit sub præceptum.

Resp. 2. Si finis extrinsecus, ad quem ordinatur actus præceptus, præcipiatur a superiore, non satisfacit præcepto, qui illum sibi non proponit: quia tunc non facit id totum quod præcipitur; & finis ille est etiam materia legis. Finis autem præcipi censetur, quoties præcipitur actus faciendus ob certum finem in lege expressum. Hinc si jejunium, vel oratio præcipiatur v. g. ad avertendam calamitatem publicam, jejunans aut orans, sed non ex hoc fine, non satisfacit præcepto.

Resp. 3. Si finis extrinsecus a legislatore inten-

tus non præcipiatur, satisfacit præcepto, qui opus præceptum exequitur, et si finem illum non intendat. Quia talis implet id totum quod præcipitur; tunc enim solum præcipitur voluntaria executio operis. Equidem lex omnis dirigit ad finem, sed non omnis est de fine ipso. Unde finis præcepti non cadit sub præceptum, quando finis distinguitur ab opere præcepto, nec præcipitur intentio ipsius finis. Hinc satisfacit præcepto jejunii, qui unicam refectionem ex cibis licitis sumit, licet non intendat macerare corpus: quia hæc intentio non præcipitur ab Ecclesia.

QUÆST. III. *An satisfacit præcepto, qui opus illius exequitur actum, ex fine vel circumstantiâ malo?*

Nota. Agitur hic de lege humana. Nam lex naturalis prohibet quemlibet finem, & modum agendi pravam, utpote dissentaneum naturæ rationali, præcipitque finem honestum & modum convenientem in omnibus actibus liberis. Nam præcipit ut homo semper vivat seu agat honestè, id est, decenter ac conformiter naturæ suæ rationali quâ rationalis est: ac proinde præcipit id omne, quod necessarium est ad sic agendum. Sed ad agendum honestè & decenter naturæ rationali ut rationali, necesse est ut non solum actus præceptus fiat, sed etiam ut modo convenienti, in circumstantiis debitis, & propter finem honestum fiat. Quare homo lege naturali tenetur observare omnia præcepta humana rectè, convenienter, & ob finem honestum, idèoque actu bono & honesto.

Resp. 1. Non satisfacit præcepto, qui facit opus cum peccato repugnante substantiæ præcepti; aut illud facit sine ea honestate ac rectitudine, quæ a superiore expressè præcipitur, vel essentialis est actui præcepto: nam tunc non fit id totum quod præcipitur.

Resp. 2. Quando honestas ac rectitudo non est essentialis actui externo, neque expressè præcipitur a superiore, sine ea satisfit præcepto humano: quia tunc sine ea ponitur id totum, quod præcipitur ab homine; & actus vitatur tantum per peccatum præcepto accidentarium: unde retinet bonitatem ac speciem moralem objectivam lege intentam. Sic miles fortiter pugnans ex vana gloria, adimplet præceptum Ducis, licet peccet contra legem naturalem, ob finem malum. Item quando actus vitatur solum ratione moti-

vi cuiusdam extrinseci venialiter mali impulsivi, vel se habentis solum concomitanter, tunc satisficit præcepto. Sic qui devotè & attentè sacrum audit ex motivo intrinseco religionis, licèt concomitanter moveatur, aut priùs impellatur ex vana gloria, satisficit præcepto Ecclesiæ: nam ponit liberè actum religionis præceptum ex proprio motivo finali.

QUÆST. IV. *An per unum eundemque actum possunt impleri plura præcepta?*

Resp. 1. Non possunt, nisi constet talem esse intentionem præcipientis. Quia superior aliquid præcipiens, censetur exigere aliud quàm quod jam aliàs debitum est. Alioquin sæpè non assequeretur finem a se intentum, & frustra imponeret novam obligationem. Sic pœnitens præcepto jejunandi a confessario imposito non satisficit per jejunium jam ex voto vel præcepto Ecclesiæ debitum. Quia confessarius censetur obligare ad opus aliàs non debitum, utpote de novo punitivum, nisi aliud exprimat.

Item si obligatio per se postulat aliud opus quàm quod jam debitum est, tunc requiruntur plures actus, ut semper contingit in materia justitiæ, ubi semper attenditur æqualitas rei ad rem: sic qui centum ex duplici titulo justitiæ, putà ex damno illato & ex emptione, bis debet, non satisficit duplici illi obligationi dando solum centum, nam non esset æqualitas solutionis ad debitum.

Resp. 2. Si prudenter existimetur superior concedere, ut per unum actum satisfiat duplici præcepto, tunc satisficit. Quia obligatio ad unum vel plures actus pendet ab ejus voluntate: sic in Jubilæis satisficit jejniis a Papa præscriptis per jejunia quatuor temporum tunc occurrentia. Intentio autem superioris cognosci potest, vel ex circumstantiis, sine, ac natura operis præscripti, vel ex communi usu ac interpretatione. Sic si confessarius injungat auditionem sacri singulis diebus per mensem, pœnitens satisficit, unum sacrum diebus festis audiendo: quia in his circumstantiis non censetur confessor intendere, ut pœnitens bis sacrum audiat eodem die, nisi hoc exprimat. Econtra si injungat operario, ut sacrum omnibus diebus festis audiat per annum v. g. hic tenetur bis sacro interesse, quia talis est

mens confessarii, quæ ex natura satisfactionis colligitur.

Ut plurimum autem duo præcepta uno actu implentur, quando idem eadem die ex eodem motivo præscribunt; sic die festo in Dominicam incidente, unius Missæ auditione impletur duplex præceptum. Aliàs regulariter superior plures actus exigit, nisi contrariam explicet; & in dubio, plures velle censendus est, quia tunc interpretatio fieri debet ex communiter contingentibus, juxta reg. 45. Jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.* Hinc si vovisses dare eleemosynam, & confessor eleemosynam etiam injunxisset, non satisfaceres dando unicam.

QUÆST. V. *An eodem tempore pluribus præceptis satisfieri potest per plures actus?*

Resp. Communis sententia asserit, modò unus actus non impediatur alium, nec attentio uni debita, tollat alteram. Quia tunc eodem tempore potest fieri id totum, quod præscribitur per plura præcepta; cum in præceptis non præscribatur diversitas temporum. Sic ex communi sententia, qui die festo tempore sacri recitat horas cum intentione & attentione debitâ, satisficit præcepto Missæ, & præcepto recitandi horas: Nam ad utramque obligationem implendam sufficit attentio ad Deum, mysteriave divina.

QUÆST. VI. *An peccat, qui ponit voluntariè impedimentum impletioni Legis?*

Resp. 1. Peccat, qui illud apponit directè, & ex intentione non implendi legem. Patet: nam is habet voluntatem non servandi legem, & gerit pravum affectum erga illam, agitque in illius fraudem. Lex autem prohibet pravum affectum erga illam, & ne quid in ejus fraudem fiat.

Resp. 2. Peccat contra præceptum, qui ejus observationi impedimentum infert per actionem non necessariam eo tempore quo urget præceptum, vel paulò ante, aut tunc non removet impedimentum cum potest sine gravi damno. *Ita communiter.* Quia lex præscribens aliquid, simul virtualiter vetat id omne, quod eum actione vel omissione præscriptâ impossibile est, ideòque positionem impedimenti; alioquin non esset per se efficax. Præterea præcipientis finem, simul præcipit media necessaria ad talem finem, saltem si non nimis difficilia sunt: at remove &

non inferre impedimentum, est medium necessarium impletioni legis. Ergo.

Hinc 1°. qui die jejunii pilâ ludit cum ea defatigatione, quæ reddat illum impotentem jejunare, peccat contra præceptum jejunii. 2°. Qui die festo se inebriat, ita ut sacrum audire nequeat, peccat contra sobrietatem & contra præceptum audiendi sacrum. 3°. Excommunicatus tenetur, quantum potest, absolutionem sibi comparare ad communicandum in Paschate, imò & ad sacrum audiendum diebus festis, &c. cum hujus impedimenti remotio necessaria sit ad implendum præceptum, & aliunde non sit nimis difficilis, imò ad eam jam teneatur.

Resp. 3. Materix præceptæ gravitas vel necessitas potest esse tanta, ut præceptum obliget ad nunquam apponendum impedimentum ejus observationi, etiam multo tempore antequam urgeat ad tollenda impedimenta etiam remota, & ad adhibenda media difficilia; ut patet in iis, quæ sunt necessaria ad salutem, ad honestatem morum, & ad bonum commune.

QUÆST. VII. *An qui non potest totum opus præceptum implere, tenetur ad partem quam potest?*

Resp. affirm. si præceptum sit de re divisibili, hoc est, de re quæ commodè dividi potest, & in cujus parte invenitur ratio præcepti, ut in septem horis canonicis, in jejunio totius quadragesimæ, in qua jejunium singulorum dierum dividuum est ab alio. *Prob.* Quia 1°. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui non potest recitare Martinum & Laudes, potest autem reliquas horas, ad nil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem.* 2°. Tunc præceptum utpote dividuum, obligat ad omnes & singulas partes, etiam seorsim sumptas; cum singulæ seorsim faciant ad finem præcepti; nec est causa sufficiens excusans a parte possibili, quæ est utilis fini. 3°. Qui non potest totum debitum solvere, tenetur ad partem quam potest, si hæc sit divisibilis a toto. 4°. Sicut *utile non debet per inutile vitari*, ex reg. Jur. 37. in 6. ita nec possibile per impossibile.

Porro hæc regula, *Accessorium sequitur principale*, non valet in omnibus, nec habet locum, dum principale & accessorium sunt divisibilia, & in accessorio reperitur aliqua ratio ipsius principalis; vel ubi est diversa utriusque ratio. Sic qui

promisit equam cum suo pullo, si equam dare non potest quia mortua est, tenetur dare pulum. Deinde pars non est propriè accessorium respectu totius.

QUÆST. VIII. *Quid agendum, quando simul occurrunt duo præcepta, quæ simul servari nequeunt?*

Resp. Per se loquendo, servandum est majus præceptum; quia prævalet minori, & gravius obligat, unde tunc minus obligare definit. Præceptum autem naturale, cum sit de rebus ex natura sua ad morum honestatem necessariis, præponderat præcepto merè positivo etiam divino: divinum humano, cum Deus sit superior homine; præceptum supremi principis præcepto superioris subordinati; præceptum altioris virtutis præcepto virtutis inferioris; præceptum negativum affirmativo, quia illud obligat semper & pro omni tempore, *nec sunt facienda mala ut veniant bona*, Rom. 3.

Hinc si die festo infirmus tuâ operâ egeat tempore Sacri, tenêris ei opitulari. Quia præceptum divinum naturale charitatis, quæ est virtus omnium præstantissima, prævalet omnibus aliis præceptis. Quod si minus præceptum notabiliter nobiliori præferas, peccas mortaliter, quia excessus est notabilis: ideoque gravis est inordinatio, a qua tamen sæpe exultat ignorantia in rudibus.

Dixi per se loquendo. Nam interdum servari debet præceptum inferius, ut cum hujus materia gravis concurrat cum materia levi præcepti majoris. Sic non debes omittere Sacrum die festo ad levandam levem molestiam infirmi tuâ ope tunc non graviter indigentis.

CAPUT IV.

De subjecto Legum.

QUÆST. I. *Quinam Legibus humanis subjiciuntur?*

Resp. Ex communi sententia, omnes & soli adulti subditi. *Prob.* 1°. quoad omnes & solos adultos, saltem qui non fuerint perpetuò amentes. Quia illi omnes & soli sunt capaces cognitionis & directionis humanæ, & libertatem habent saltem habitualement.

2°. Quoad subditos: quia jurisdictio non po-

test exerceri nisi in subditos, & nemo habet jus præcipiendi nisi subditis, c. 21. *de sent. excomm.* cum potestas præcipiendi, subjectionem in aliis essentialiter connotet & inferat.

Hinc 1°. Infantes legibus humanis præceptivis non obligantur: unde secluso scandalo licet eis dare carnes comedendas die Veneris. Idem mul- ti docent de perpetuo amentibus; quia sentiunt eandem esse rationem pro illis, & videri sicut infantes. Sed negat Sanchez, afferens hoc inter illos discrimen, quod infantes eâ ætate suapte naturâ usûs rationis incapaces sint: at perpetuo amentes, ubi jam infantie ætatem excedunt, suapte naturâ usûs rationis capaces sunt, & ex quodam solo accidenti eo privantur, quamvis ob defectum deliberationis a legis transgressione excusentur perinde ac ignorantes invincibiliter. Porro constat non licere eos, uti nec infantes, excitare ad iram, libidinem, blasphemiam, & alia intrinsecè mala: nam excitans censeretur causa moralis ac principalis horum actuum intrinsecè deformium, & ex objecto malorum, atque amentis operâ uti velut instrumento ad illos.

2°. Pueri saltem anno septimo completo obligantur præceptis quorum materia eorum ætati congruit, ideoque tenentur ad auditionem Missæ, Confessionem, abstinentiam a carnibus, &c.

3°. Ebrii, & ad breve tempus delirantes, tenentur legibus, Quia sunt in statu habituali usûs rationis, licet per accidens pro aliquo tempore impediti; & fuere aliquando obligati lege, quæ semper eandem vim obligandi retinet: unde non licet eis dare carnes comedendas die vetito, cum hæc sint illis prohibita.

4°. Infideles tenentur omnibus præceptis evangelicis; quia subditi sunt Deo, non tamen legibus Ecclesiasticis, ex c. 8. *de divort.* quia nemo est subditus Ecclesiæ nisi per Baptismum. Ad utrasque leges hæretici obligantur; quia sunt subditi Deo & Ecclesiæ, quamvis rebelles.

QUÆST. II. *An exempti a jurisdictione legislatoris obligantur illius legibus ex vi illarum, si in ejus territorio habitent?*

Resp. neg. Quia exempti non sunt subditi legislatoris; nam desinunt esse subditi hoc ipso quod ab ejus jurisdictione eximuntur, secundum

id scilicet in quo eximuntur. At legislator non potest obligare suis legibus nisi subditos, cum careat jurisdictione in non subditos.

Quare Religiosi exempti non obligantur legibus Episcopalibus aut Synodalibus, imò nec decretis Synodi Provincialis, ut declaravit S. Congregatio, apud Fagnan. in c. *Sicut olim*; nisi in casibus in quibus a jure communi, Concilio Tridentino, & Summis Pontificibus potestas in ipsos specialiter Episcopis aut Concilio Provinciali concessa est. Idque declaravit Gregorius XIII. in suis responsionibus ad Conc. Rothomagensè, in eodem Concilio publicatis an. 1581. Quia scilicet Religiosi illi sunt exempti a jurisdictione Episcopali. Ex decreto autem Trident. sess. 25. cap. 12. tenentur servare censuras & interdicta ab Episcopis lata, & festos dies ab illis præscriptos. Imò juxta Vasquez, Sanchez, & alios, tenentur jure naturali, & ex æquitate, servare præcepta Episcoporum spectantia ad communem observantiam, & totius populi devotionem, in iis quæ statui & privilegii Regularium non adverfantur, ut jejunia, preces ad causam publicam: nam licet sint exempti, sunt tamen pars illius communitatis, & ejus commoda participant.

Item omnes exempti, sed præsertim Regulares, qui ex suo instituto incumbunt in salutem proximi, debent Episcopos, ut Principes Ecclesiæ, & *Succesores Apostolorum positos a Spiritu Sancto regere Ecclesiam Dei*, (Trid. sess. 23. c. 4.) singulari honore, reverentiâ & amore prosequi, & eorum statuta ad rectam administrationem Sacramentorum Pœnitentiæ & Eucharistiæ & ad bonum animarum Diœcesis spectantia diligenter servare, & in hoc cæteris exemplo præluere; nam hæc est voluntas Dei, nec aliàs possunt in salutem proximi utiliter incumbere. Et ided hoc magnopere verbo & exemplo commendarunt S. Ignatius de Loyola & S. Franciscus Xaverius,

QUÆST. III. *An legislator obligatur legibus suis, vel prædecessorum?*

Resp. 1. Legislator non obligatur legibus Prædecessorum suorum vi ipsarum legum; quia non est subditus illorum, parem enim cum illis habet potestatem, imò eandem: neque obligatur suis legibus, quia non est sibi subditus; nemo enim sui ipsius subditus & superior esse potest: *Neque*

imperare sibi, neque se praeibere quisquam potest. L. 51. ff. de recept. arbit. Legislator autem non potest obligare nisi subditos. Hinc illud, L. 31. ff. de Legib. *Princeps legibus solutus est.*

Resp. 2. Legislator tenetur servare leges a se vel a prædecessoribus suis latas, quando materia convenit Principi & subditis. Ita S. Thomas 1. 2. qu. 96. a. 5. ad 3. & Theologi communiter. Tenetur autem jure naturali. Quia 1°. Lex naturalis præcipit, ut Princeps communitati, cujus caput est, se conformet in iis, quæ æquè ipsi ac aliis conveniunt. Nam hoc ad utilem ac convenientem communitatis gubernationem necessarium est, & pertinet ad officium Principis, qui subditis suis exemplo præesse debet, per legum observationem, quam procurare tenetur. Enimverò ex S. August. l. 9. Confess. c. 8. *Turpis omnis pars est sine universo non congruens: quantum magis caput non congruens.* 2°. Princeps æquè, imò magis quam subditi, tenetur curare & prosequi bonum commune, ac proinde servare leges, quæ omnes in bonum publicum feruntur. 3°. Ex jure tum Canonico cap. 6. de Constit. *Quod quisque juris in alterorum statuit, ipse debet uti eo... Patere legem, quam tu ipse tuleris; & c. Justum est, dist. 9. Tum Civili L. 4. cod. de legibus: Digna vox est majestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri... Et revera majus imperio est subicere legibus principatum.* Adde S. Ambros. epist. 32. ad Valentin. *Quod præscripsisti aliis, præscripsisti & tibi; leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodias.*

Nota. 1°. Legislator jure naturali tenetur leges suas servare, etiam secluso scandalo; & quidem tam graviter quam subditi ejus, ut docent Suarez, & multi Doctores quos citat. Quia hoc exigit æquitas, officium Principis, bonum commune, & recta ac utilis gubernatio, quæ postulat ut omnia communitatis membra vivant uniformiter in iis quorum materia omnibus æquè convenit.

2°. Legislator violans legem suam vel prædecessoris sui, admittit peccatum ejusdem speciei ac subditi eam violantes, v. g. peccatum intemperantiae, si non servet jejunium a se præceptum. Nam lex naturalis imponit illi eandem obligationem, quam ille subditis per suam legem. Non tamen incurrit poenas lege humanâ impositas,

quia legibus illis humanis non est subjectus, sed solum juri naturali, præcipienti actus virtutis lege præscriptos, nec illas poenas statuenti.

3°. Si legislator habeat justam causam non servandi legem, ob quam licitè dispensare posset cum subdito, tunc non tenetur servare legem. Quia tunc cessat ratio obligationis; tunc enim officium Principis, & recta gubernatio legis observationem non exigunt, & difformitas rationabile fundamentum habet. Quare tunc propriè non dispensat secum; sed solum interpretatur legem naturalem ipsum non obligare ad servandam legem suam, quando habet causam rationabilem, ob quam ipse subditum meritò liberaret ab ejus obligatione; cum non sit ipse deterioris conditionis quam subditi. At peccat, quoties sine justa causa legem suam non servat, quia violat legem naturalem, cujus obligationem tollere nequit.

4°. Hic agitur solum de Legislatore habente potestatem ferendi leges absolutam, & independenter a communitate. Nam duces rerum publicarum tenentur legibus quas cum illis tulerunt, & Generales Ordinum obligantur legibus in capitulo generali latis: quia subditi sunt communitati, a qua feruntur.

QUÆST. IV. An Clerici obligantur legibus civilibus?

Respondet Bellarminus l. 1. de Cleric. c. 28. Clericos in conscientia obligari legibus civilibus, quæ non repugnant sacris canonibus vel officio clericali; qualis est lex taxans pretium rerum, vel vetans nocturnam armorum gestationem, aut asportationem frumenti extra provinciam, &c. Probat, quia 1°. Clerici sunt etiam cives, & partes quædam seu membra communitatis politicæ, & commodis ejus fruuntur. Unde æquitas & recta ratio postulat, ut se cæteris omnibus membris conforment in iis quæ æquè illis ac laicis conveniunt. Alioqui magna confusio & perturbatio in repub. oriretur, si clerici illas leges non servarent. 2°. Nicolaus I. epist. 8. dicit Christum divisisse Pontificiam autoritatem ab Imperiali, *ut & Christiani Imperatores pro aeterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum, Imperialibus legibus uterentur.* 3°. S. Chrysostomus in illud Rom. 13. *Omnis anima potestatibus subli-*

mioribus subdita sit, ait, Christi legem non tollere politicas leges, & ideo debere etiam Sacerdotes & Monachos eis parère. Hancque esse communem sententiam quoad vim directivam seu obligationem in conscientia, de qua agitur, testatur Suarez.

QUÆST. V. *An peregrini tenentur legibus sui territorii propriis?*

Nota 1. Peregrinus, advena, vagus inter se differunt. Peregrinus dicitur is, qui extra territorium ubi domicilium habet, transit per aliquem locum, vel alicubi moratur cum animo redeundi. Advena, qui extra patriam suam domicilium fixit. Vagus, qui nullibi domicilium fixum habet.

Nota 2. Certum est præcepta personalia, quæ scilicet afficiunt immediatè personas, non territorium, semper illas obligare ubicumque fuerint: nam illa semper personis coherent. Hinc si Episcopus Sacerdoti usum sui Ordinis absolute vetuisset, is in aliena Diœcesi celebrare non posset.

Nota 3. Si lex prohibeat actionem ubivis factam, quæ cedat specialiter in damnum communitalis, ut est venditio armorum vel aliarum rerum hostibus; hæc ex communi sententia obligat subditum extra territorium versantem, qui puniri potest si illam violet. Quia tunc delictum censetur intra territorium committi; damnum enim ei illatum censetur moraliter factum intra illud. Ex L. 4. cod. *de commerc.*

Resp. 1. Peregrini non tenentur servare leges sui territorii, quando extra illud versantur, ubi illæ non obligant, modò non absint in fraudem. *Ita communis sententia.* Prob. 1°. ex cap. 2. *de Constit. in 6.* ubi dicitur statuto Episcopi, quo furantes excommunicantur, non ligari ejus subditos, qui extra diœcesim furantur, *cùm extra territorium jus dicentis non pateatur impune.* 2°. Quia leges & consuetudines locales sunt solum pro tali loco seu territorio, eique sunt affixæ; & jurisdictio, ut respicit territorium, intra illud limitatur. Et verò potestas legislativa agere non potest extra sphæram activitatis suæ, quæ sphæra non extenditur extra proprium territorium.

Suppono quòd tum ipse peregrinus, tum res circa quam operatur, & ejus actio, sint extra territorium. Nam si res circa quam agit, vel ejus

actio, aut omissio, sit intra territorium, licet ejus persona sit extra; tunc ex communi sententia ipse tenetur legibus territorii, & pœnis per illas statutis. Quia tunc delictum meritò censetur committi intra territorium, non extra. Nam omissio rei præceptæ, vel commissio rei prohibitæ, ibi censetur consummari, ubi res præcepta vel vetita fieri vel omitti debuisset; & delinquens censetur ratione delicti ibi esse moraliter præsens, ex L. 2. cod. *Qua res exportari, &c.* Hinc Beneficiarius absens a territorio in quo beneficium habet, contrahit censuras in non residentes latas ab Episcopo beneficii, quia ibi delictum consummatur, ex cap. 11. *de cleric. non resid.*

Resp. 2. Juxta multos, peregrinus non tenetur servare præcepta etiam juris communis, v. g. jejunium vigiliæ, vel festum S. Thomæ, si illa ex privilegio aut consuetudine legitimâ non servetur in loco, ubi bonâ fide diversatur. Quia privilegium locale, vel consuetudo localis, spectat omnes qui sunt in loco. Hinc S. August. epist. 118. docet in iis, quæ non sunt contra fidem & legem divinam, posse quemque se conformare Ecclesiæ particulari, in qua moratur. *Alia verò*, inquit, *qua per loca terrarum regionesque variantur ... nec disciplina ulla est in his melior gravi prudentique christiano, quam ut eomodo agat, quo agere videris Ecclesiam ad quam fortè deveneris.*

Resp. 3. Qui causâ subterfugendi legem etiam localem, abit in locum ubi illa non viget, non ideo ab illius obligatione liberatur. Quia 1°. (ut ait Layman) leges, quæ ad subditorum utilitatem præsertim spiritualem ordinantur, ut sunt Ecclesiasticæ, eam conditionem annexam habent, quam communis fidelium persuasio & Episcoporum praxis ostendit, ut subditis sine justa causa earum obligationem subterfugere non liceat; cùm id necessarium sit ad bonum regimen, & efficaciam legum, & ad præcludendam januam multis abusibus, præsertim in confinibus diversarum diœcesum. Imò ipsa lex divina naturalis generatim præcipiens diligentem observationem legum & ordinis, id vetat.

2°. *Fraus & dolus alicui patrocinari non debent.* cap. 15. & 16. *de rescript.* At fraudem committit in legem, qui solo animo eam subterfugien-

di absque alia justa causa abire è proprio territorio: nam *frans legi fit, ubi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit* (expresè) *id fit*, L. 30. ff. de Legib. Neque dici potest quòd abeundo utatur jure suo; nemo enim habet jus exeundi è proprio territorio solum ad eludendas illius leges: sicut nullus habet jus iter instituendi vel laborandi, causà subterfugiendi legem jejunii; & qui hoc faceret, censeretur in fraudem legis agere; & secundum communem sententiam, teste Layman, peccaret contra legem.

3°. Ex responso Cardinalium ab Urbano VIII. in Brevis ad Archiepiscopum Coloniensem auctoritate Apostolica confirmato, quod declarat de incolis loci, ubi viget Concilium Tridentinum, discedentibus in locum ubi non fuit publicatum, solo animo matrimonium clandestinum contrahendi, sine mutatione domicilii, *non esse legitimum matrimonium inter sic contrahentes cum fraude*. Ergo tales adhuc tenentur lege Tridentini, irritante matrimonium clandestinum; & discesserunt cum fraude. Ergo, &c.

Hinc peccant contra legem, qui aliò discedunt, præcisè ut caribus vescantur, vel operibus servilibus vacent, cum hæc in sua diœcesi verita sunt.

QUÆST. VI. *An qui è suo domicilio ubi Lex obligat, abire in locum ubi non obligat, tenetur illam implere antequam exeat?*

Resp. Tenetur, si prævideat illam impleri non posse in alio loco. *Est communis sententia*. Quia 1°. Hæc est praxis & persuasio fidelium timoratorum. 2°. Lex illa talem obligat, & tempus quo adhuc versatur in suo domicilio, unicum est ei aptum ad illam observandam: quare perinde est ac si eo solo tempore obligaretur. At quisque tenetur servare præceptum eo tempore quo obligatur. 3°. Ut ait Suarez, præceptum affirmativum debet impleri, quando potest, & prævidetur postea non implendum. Neque enim requirit aut concedit certum temporis spatium, pro quo possit semper ejus observatio differri; sed obligat ut quam primum potest, impleatur, si postea non possit impleri: alioqui non esset factis efficax, & sæpe eludi posset. Et verò respectu talis, non est aliud tempus ad implendum præceptum: ergo tunc tenetur illud implere, alioqui nullo tempore teneretur.

Hinc qui abire die festo ad locum ubi non est festus, tenetur audire Sacrum priusquam exeat, si possit absque gravi incommodo, & nequeat alibi audire: sicut si non exiret, teneretur audire primam Missam, si prævideret postea impeditum iri. Quia præceptum obligat simpliciter illo die, & non potest impleri nisi audiendo Missam primam: nam hinc & nunc & respectu talis hominis, illa est unica, & præsens hora est ultima ipsi apta ad implendum præceptum. Alioqui omissio merito imputatur ad culpam.

Nota. Si in loco domicilii tui sit lex jejunii, non potes ibi jentaculum sumere manè, eò quòd scias te vesperè fore in loco ubi illa non obligat. Quia obligaris jejunio quandiu existis in loco ubi obligat. Nec spes dispensationis, nec dispensatio quæ nondum est, nec privilegium loci in quo non es, obligationem præcepti, quo hinc & nunc ligaris, tollit.

QUÆST. VII. *An peregrini tenentur Legibus specialibus loci in qua versantur.*

Nota. Certum est, 1°. eos, qui accedunt ad aliquem locum animo ibi perpetuò manendi, teneri statim legibus illius loci, cum jam verè sint illius incolæ. Nam domicilium hoc ipso acquiritur, quo quis incipit in loco habitare animo ibi perpetuò manendi, ex L. *Cives*, cod. de incolis. 2°. Statim teneri legibus loci eos, qui in illum veniunt animo ibi manendi per majorem anni partem, ut faciunt scholastici, famuli, operarii, &c. Constat ex usu, & communi Doctorum sententiâ. Nam tales consequuntur ibi quasi domicilium sufficiens, ut statim quis fiat Parochianus idoneus ad ibi Sacramenta omnia præter Ordinem recipienda. 3°. Peregrinos teneri servare leges loci per quem transeunt, quando aliàs esset periculum scandali, cum hoc vetet lex naturalis: vel quando illæ leges sunt juris communis, quamvis ex consuetudine, vel privilegio non serventur in loco domicilii sui, ut docent communiter Theologi; quia Legislatori juris communis subditi sunt, nec habent causam excusantem, cum consuetudo vel privilegium extra territorium vim non habeat. 4°. Peregrinos teneri servare in contractibus leges ac consuetudines loci in quo contrahunt; nam quisque sortitur forum in loco contractus, cap. ult. de foro compet.

Resp. Peregrini, & a fortiori Vagi, tenentur.

servare leges & consuetudines etiam speciales loci in quo morantur etiam ad breve tempus, & secluso scandalo. Ita Covarr. Suarez, Lessius, & alii communius. Prob. 1°. Ex S. Aug. lib. 3. Confess. c. 8. ibi. *Qua contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt, ut pactum inter se civitatis aut gentis consuetudine vel lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens.* Item ex epist. ad Januar. 2°. Quia pax, ordo, recta gubernatio, bonum commune territorii postulant, ut leges locales serventur ab omnibus, qui sunt in illo loco, quando in eo morantur: ac proinde legislator habet potestatem obligandi etiam peregrinos ad illas leges servandas: nam superior habet omnem potestatem necessariam ad bonum commune, & rectum ordinem tuendum in suo territorio. 3°. Lex generatim fertur pro tali territorio: Ergo obligat omnes ibi morantes, etiam peregrinos, qui ratione suæ præsentia in illo loco, licet brevis, subjiuntur regimini & jurisdictioni territorii, cum juxta omnes, teneantur quibusdam legibus, v. g. ne quis noctu arma ferat, ne tricicum efferat, ne peregrinus ultra triduum commoretur, &c. Ergo peregrini tenentur, titulo subjectionis, servare leges alieni territorii, suntque verè subditi Principis illius loci, ratione suæ præsentia in illo, non quidem permanenter & habitu, sed solum transeunter & actu: quippe ad transeuntem & brevem subjectionem sufficit brevis præsentia, sicut ad transeuntem exemptionem a jurisdictione & legibus sui territorii sufficit brevis absentia. 4°. Peregrini, eo ipso quod exeunt è proprio territorio, solvuntur legibus illius: Ergo eo ipso quod ingrediuntur territorium alienum, subjacent legibus illius; præsertim cum gaudeant ejus privilegiis. Nam qui sentit commodum, & onus sentire debet, ex reg. Jur. 55. in 6.

Obj. Nemo fit alteri subditus, nisi ratione originis, vel domicilii, vel delicti. R. dist. Permanentem & habitu, Conc. Transeunter & actu, N. Peregrini autem fiunt subditi Principis alicujus loci ratione suæ præsentia in illo loco, sed transeunter tantum, non permanentem & habitu.

Nota. Peregrinus tenetur solum iis legibus loci, quarum observatio non requirit tempus lon-

gius, quam illud quo ipse ibi moratur. Nam quoad alias non censetur esse in loco moraliter; nec ad eas implendas tenetur diutius morari quam statuerat; quia non obligatur ad ibi permanendum, sed solum supposita præsentia ad implendam legem quæ tunc impleri potest. Hinc tenetur servare omnia præcepta localia negativa, v. g. abstinere ab esu carniæ, nam hæc non requirunt moram. Sed qui transit per locum ubi est dies festus, in alium ubi non est, non tenetur cessare ab itinere ad audiendum sacrum, nec secluso scandalo illud audire, si ibi moretur solum ad sumendum cibum: quia mora non est proportionata impletioni præcepti. Econtra tenetur audire sacrum, si sufficienti tempore moretur, vel si festum servetur in loco ubi pernoctavit, aut in toto illo territorio per quod usque ad meridiem acturus est iter.

CAPUT V.

De Interpretatione, & Epiichia.

QUEST. I. *Q*uid & quosuplex est interpretatio Legis?

Resp. Interpretatio legis est explicatio sensus legis. Triplex est; authentica, usualis, & doctrinalis. Interpretatio authentica seu cum auctoritate prolata, est ea quæ fit per ipsum legislatorem, vel ejus superiorem, vel successorem, vel per ministros ab ipso constitutos; habetque vim legis, cum procedat a superiore habente potestatem legem condendi, & explicandi in sensu in quo vult illam servari. Usualis est, quæ petitur ex communi usu: nam *consuetudo est optima legum interpres*, cap. 8. de consuet. Doctrinalis est ea, quæ fit per homines doctos ac peritos. Quamvis hæc non habeat vim legis, cum non procedat a potestate jurisdictionis, sed a iudicio peritorum; tamen imprudenter & contra rectam rationem rejiceretur, si in eam Doctores omnes consentiant. Si verò Doctores inter se dissentiant de sensu & obligatione legis, tunc tenemur sequi opinionem tutiorem & probabiliorum: licebit tamen sequi minus tutam, si sit certò & notabiliter probabilior tutiore, juxta dicta de opinione probabilis.

Interpretatio iterum duplex est; una simplex, quæ explicatur ambiguitas verborum legis; & al-

tera per æquitatem, quã interpretatur casum aliquem particularem non comprehendi in lege, quamvis verba legis clara sint & generalia. Hæc dicitur Epichia.

QUÆST. II. *Quanam sunt regula apta ad rectè faciendam interpretationem doctrinalem.*

Resp. Hæc a Doctoribus traduntur. 1^a. Accipienda sunt verba legis secundum eorum proprietatem, & usitatum acceptionem, nisi sic accepta injustitiam vel absurditatem continerent, aut legem inutilem redderent. Quia legislator debet legem clarè, ideòque verbis secundum eorum proprietatem & communem significationem intellectis, exprimere: Alioquin nihil firmum stabiliret, & errandi occasionem daret. In dubio autem, usus & acceptio communis verborum præferri debet eorum proprietati.

2^a. Correctio legum vitanda quoad fieri potest, ex cap. 29. *de elect.* in 6. Nam ordinariè legum mutatio noxia aut incommoda est communitati.

3^a. Si legis verba sint æquivoca vel ambigua, eorum significatio spectanda est ex antecedentibus & consequentibus, ex materia & circumstantiis legis, atque etiam ex aliis legibus, in quibus eadem verba vel similia in tali & tali sensu accipiuntur, sed præsertim ex fine legis, ex cap. 6. *de verb. signif.* ibi. *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi; quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus.* Et ex S. Thoma in 3. dist. 37. a. 4. *Sicut lex lata est mensura subditorum in suis actibus, ita hoc ad quod respicit legislator, quod est legis intentio & finis, est mensura legis positiva.*

4^a. Lex pœnalis, & omnis alia onerosa; strictè interpretanda est, ex reg. Jur. 49. in 6. *In pœnis benignior est interpretatio facienda.* In favorabilibus verò lata est facienda, ex reg. 15. Jur. in 6. *Odia restringi, & favores conveniè ampliari.* Hinc pœnæ non extenduntur ad casum in lege non expressum. Nec in legibus pœnalibus valet argumentum a pari, imò nec a minori ad majus: nam legislator potest velle punire minus crimen, non majus, eò quòd illud sæpius patretur, vel sit periculosius bono communi.

5^a. Lex generaliter vel indefinitè loquens, omnia significata propria comprehendit. Nam verba generalia generaliter accipienda sunt, & ubi

jus non distinguit, nec nos distinguere debemus. Argum. l. 8. ff. *de Publician.*

6^a. Lex intelligenda est, & servanda secundum receptam consuetudinem: *Optima enim est legum interpretatio consuetudo*, l. 37. ff. *de Legibus*, & cap. 8. *de consuet.*

7^a. Aliquando legislator loquitur de singulari casu vel personâ, non quòd velit legem ad hunc casum vel personam restringere, sed iis utitur exempli gratiã: nam exemplum non limitat dispositionem, sed declarat. Quare valet hæc regula: Cum lex frequentioris usûs causâ aliquid decernit, casum minùs frequentem non excludit, sed comprehendit.

8^a. Lex positiva non semper ob paritatem rationis extendi debet ad casus sub lata verborum forma non comprehensos. Quia non ratio legis, sed voluntas legislatoris significata subditis, est lex, & obligat. Hic autem potuit velle ad unum obligare, & non ad aliud, unum crimen punire, non aliud, quamvis esset eadem ratio pro utroque. Legis enim positivæ dispositio omninò pendet a libera voluntate legislatoris, qui non obligat, nisi ad id, ad quod sufficienter declarat se velle obligare.

Dixi, *non semper.* Nam lex extenditur ob identitatem rationis in his casibus. 1°. Si aliqua iniquitas, vel absurditas sequeretur ex eo quòd lex non extendatur ad alios casus non expressos. 2°. In correlativis: nam dispositum in uno correlativo, censetur esse dispositum in alio, ex l. ult. *Cod. de indicta viduis.* Sic lex statuens de uxore, censetur idem statuere de marito, quando est par ratio pro utroque, ut cum agitur de debito conjugali. 3°. In æquiparatis & connexis. 4°. Cum lex exprimit rationem ob quam fertur, secundum multos, extenditur ad casus, in quibus clarè occurrit eadem ratio legis: quia ubi ratio exprimitur, censetur eadem esse dispositio pro casibus ubi clarè repetitur; neque tunc est interpretatio extensiva, sed declaratio comprehensiva. 5°. In judiciis, ex l. 12. ff. *de legib.* Nam prudentia & recta ratio dicat, ut cum pro aliquo casu decidendo non est certa lex, decisio illius petatur a similis casûs decisione.

Nota. Particulæ *aut*, *vel*, aliquando accipiuntur copulativè, ex l. *Sape* ff. *de verbor. signif.* ut cum inter illas ponuntur ea quæ non separan-

tur. Particulæ *sem, sive*, plerumque sumuntur copulativè, aliquando tamen disjunctivè.

QUÆST. III. *Quandonom licet uti Epiichia?*

Nota. Epiichia est benigna & rationalis interpretatio, casum aliquem particularem, ob suas circumstantias, non comprehendi lege, quamvis per verba generalia lata; idèoque legem non obligare in tali casu. Hinc sola lex positiva admittit Epiichiam, non naturalis: quia sola lex positiva statuit per verba generalia, quæ restringenda sunt ex æquitate in certis casibus. At lex naturalis excipit omnes casus excipiendos: est enim ordinatio divina per dictamen rationis intimata de omnibus & singulis, quæ ex natura rei agenda vel omittenda sunt, ad honestè ac rectè vivendum.

Resp. 1. Aliquando necesse est uti Epiichia; quoties nempe secundum verba generalia legis agendo, fieret aliquid contra rectam rationem vel bonum commune. Nam lex nunquam obligat ad aliquid irrationabile, vel noxium bono communi: ut si v. g. lex generatim ferretur, ne aperirentur noctu portæ civitatis; esset contra rectam rationem & intentionem legislatoris eas non aperire in eventu, quo copiæ auxiliares admittendæ essent in urbem, alioqui interficiendæ ab hostibus illam obsidentibus.

Resp. 2. Uti licet Epiichia, quando evidens est non posse servari legem sine gravi damno, cum quo constet legem non obligare, saltem si adiri nequit superior. Nam tunc certò & prudenter judicamus legem non obligare in tali casu.

Resp. 3. In dubio num aliquis casus comprehendatur in lege, debet consuli superior, ex cap. 31. *de sent. excomm.* & L. 1. *§ ult. Cod. de Legibus.* Si non possit consuli, non licet uti epiichia, sed servanda est lex. *Azor & alii*, post S. Thomam 2. 2. q. 120. a. 1. ad 3. ubi ait: *Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet absque determinatione principis a verbis legis recedere. Sed in manifestis non est opus interpretatione, sed executione.* Ratio est, quia in dubiis tutior pars semper eligi debet. Nec tunc absque determinatione superioris formari potest iudicium prudens & moraliter certum legem non obligare.

CAPUT VI.

De Dispensatione.

Nota. Dispensatio est relaxatio legis, seu exemptio a legis obligatione in aliquo casu particulari, ubi lex cæteroquin obligaret. Hinc differt, 1°. Ab interpretatione, quæ non relaxatur obligatio, sed solum declaratur legem non obligare in certis casibus. 2°. A privilegio, quod est facultas permanens concessa per modum legis, & sæpe non est contra, sed præter legem. 3°. A licentia seu permissione, quæ non relaxatur obligatio legis, sed solum apponitur conditio sub qua lex non obligat.

QUÆST. I. *Quinam habent potestatem dispensandi?*

Nota. Potestas dispensandi est potestas jurisdictionis, & duplex est, nempe ordinaria, & delegata. Ordinaria est ea, quæ alicui competit ratione officii, seu ex vi sui muneris. Delegata est ea, quæ habetur ex concessione illius, qui habet ordinariam. Hæc conceditur vel ab homine, vel a jure. Si a jure datur, transit in ordinariam, vel ei æquiparatur. Si datur ab homine per privilegium, non expirat morte concedentis. Si verò datur per simplicem commissionem, cessat mortuo vel amoto delegante, si res est integra.

Resp. 1. Ex communi sententia Theologorum, nullus homo habet potestatem dispensandi in legibus divinis, etiam merè positivis. Quia nemo habet potestatem relaxandi obligationem a Deo impositam, nisi specialem ad hoc potestatem a Deo acceperit. Nam inferior non potest propriâ autoritate relaxare obligationem impositam a superiore: autoritas enim inferior non potest superiori prævalere, nec derogare. At nemo accepit a Deo potestatem relaxandi obligationem legum divinarum: nam talis potestas neque ex Scriptura, neque ex traditione probari potest; & aliunde non expedit bono Ecclesiæ, quæ non posset suam unitatem, uniformitatem, & constantiam in fide & in cultu divino servare, nisi leges divinæ essent prorsus hominibus indispensabiles. Præterea leges merè positivæ a Christo latæ ad fidem & sacramenta, ac sacrificium Eucharistiæ, quæ sunt religionis nostræ fundamenta, pertinent: idèoque sunt fundamentales, ac

proinde debent esse immutabiles respectu omnium: alioqui si mutarentur, mutaretur religio substantialiter. Unde Trident. sess. 21. cap. 2. clarè indicat Ecclesiam non posse mutare substantiam Sacramentorum. Itaque circa leges divinas etiam merè positivas, Deus solùm concessit Ecclesie potestatem illas interpretandi, & declarandi casus ad quos lex divina non extenditur.

Resp. 2. Potestatem Ordinariam dispensandi in lege humana habet, 1°. Is qui eam tulit; nam ejusdem potestatis est ferre legem, & in ea dispensare. 2°. Successor legislatoris cum pari potestate. Nam si legislator habet, ergo & is qui habet æqualem, imò eandem potestatem, ex cap. 20. de electione, ubi Innocentius III. de prædecessore suo legislatore, ait: *Qui successoribus suis nullum potuit in hac parte præjudicium generare, pari post eum, imò eadem potestate functuris, cum non habeat imperium par in parem.* 3°. Qui habet potestatem legislatori superiorem circa eosdem subditos. Nam si inferior habet potestatem ordinariam dispensandi, a fortiori habet ejus superior, qui etiam potest legem inferioris abrogare.

Hinc Papa habet potestatem ordinariam dispensandi in omnibus legibus Ecclesiasticis, etiam ab Apostolis latis: quia parem habet jurisdictionem cum Petro Apostolorum Principe, cujus est successor.

Resp. 3. Inferior non habet potestatem dispensandi in lege superioris, nisi ex ejus concessione. Quia 1°. Ex Clement. 2. *de elect. Lex superioris per inferiorem tolli non potest.* 2°. Inferior non potest tollere obligationem impositam a superiore sine ejus consensu. Nam inferior non potest derogare nec prævalere auctoritati superioris: alioqui inferior esset ipsi superiori superior.

Potest tamen inferior habere potestatem dispensandi delegatam. Quia superior potestatem dispensandi exercere potest per alium, & sic eam alteri concedere: nam *potest quis per alium, quod potest facere per se ipsum. Reg. Jur. 68. in 6.*

Hinc 1°. Episcopi & omnes alii Prælati Papæ inferiores, non habent potestatem ordinariam dispensandi in jure communi & legibus Papæ, ex cap. 15. *de tempor. ordin.* ubi damnatur Episcopus quòd uno die plures ordines, licèt de mandato Metropolitanani, contulisset; eò quòd dispensatio in hoc non fuerit a canone concessa. Habent

tamen delegatam in certis casibus: nam dispensare possunt in lege communi ex concessione Concilii vel Papæ expressâ vel tacitâ, aut legitime præsumptâ. Unde possunt non solùm quando in lege expressè dicitur Episcopus posse dispensare in ea, ut patet; sed etiam quando est consuetudo dispensandi, ex cap. 13. *de foro compet.* vel quando necessitas dispensandi in aliqua lege, sæpe occurrit, ut in festis & jeuniis; vel quando dubium est an res egeat dispensatione; vel quando occurrit gravis ac urgens necessitas dispensandi, nec potest recurri ad Papam, aut periculum est in mora, ob scandalum, aut gravissimum detrimentum imminens. Nam in his casibus ex communi censetur potestas dispensandi Episcopo concessa, cum hoc postulet bonum commune, sitque necessarium ad ordinarium & rectum regimen animarum.

2°. Episcopus vel Archiepiscopus non habet potestatem dispensandi in legibus Concilii provincialis, aut nationalis, nisi ex concessione ejusdem Concilii vel Papæ. Quia sunt leges conditæ auctoritate superiori: nam Concilium provinciale est unum corpus mysticum habens propriam & distinctam jurisdictionem majorem jurisdictione singulorum Episcoporum, qui proinde subjiuntur ejus legibus. Aliud est de legibus latis ab Episcopo in Synodo diocesanâ, vel de consensu Capituli. Nam Episcopus habet potestatem ordinariam in iis dispensandi, quia sive in Synodo sive in Capitulo, tota potestas condendi leges penes Episcopum est; neque ex Episcopo & Parochis aut Canonicis, fit corpus mysticum, quod jurisdictionem habeat majorem jurisdictione Episcopali.

3°. Archiepiscopus non habet potestatem ordinariam dispensandi in legibus Episcoporum suæ provincie. Quia non est superior Episcopi neque ejus diocesanorum, nisi cum actu visitat diocesim, aut in casu appellationis.

Nota. Prælati, qui habent potestatem dispensandi quoad leges, vota & juramenta, possunt etiam secum dispensare saltem indirectè, committendo scilicet alteri potestatem dispensandi secum. Quia prælati non sunt deterioris conditionis quàm subditi, qui in promptu habent a quo possint dispensationem accipere. Imò id possunt etiam directè & immediatè per se: quia hoc nullo

jure prohibetur. Nec repugnat quòd quis in se exerceat jurisdictionem omninò voluntariam, quæ non sit condemnativa nec absolutiva; nam ad hoc per se non requiritur distinctio personarum.

QUÆST. II. *An peccat, qui dispensat etiam in propria lege sine justa causa?*

Resp. affirm. Ita communiter. Quia 1°. irrationaliter ab onere liberat eum, qui non est eximendus: quod est peccatum acceptionis personarum, & contra justitiam distributivam. 2°. Superior ex officio tenetur procurare bonum commune per legum observationem, & fideliter ac prudenter uti suâ potestate, in ædificationem, non in destructionem: quod non facit dispensans sine justa causa, sed potius dissipat crudeliter, ut ait S. Bernardus lib. 3. de confid. 3°. Unicuique aperit aditum ad transgrediendas leges, ut ait Trident. sess. 20. cap. 18. Enimverò subditi facile putant idem sibi licere quod aliis, qui nullam specialem causam habent, & quorum exemplò ad violationem legum incitantur.

Hinc sine causa dispensans peccat mortaliter, si materia gravis est. Ita Covarr. Suarez, Sanchez, Valent. & alii. Nam peccat in re gravi contra officium proprium, contra bonum commune, item contra charitatem, præbendo multis occasionem peccandi. Peccat verò venialiter, per se loquendo, si materia levis est, nempe si obligatio legis sit tantum sub veniali.

Hinc peccat etiam subditus, qui dispensationem petit sine justa causa: nam inducit superiorem ad peccandum; imò qui ultrò oblatam acceptat, quia cooperatur peccato superioris.

Nota. 1°. Non requiritur talis causa dispensandi, propter quam superior teneatur dispensare: sed ea sufficit, quæ apta sit ad movendum rationaliter superiorem ut benignius agat cum inferiore, illum liberando ab obligatione legis, quæ alioqui non desineret; & tunc dispensatio data vocatur gratia.

2°. Si causa talis sit, ut superior saltem ex charitate teneatur dispensare, non idcirco subditus liber est ab obligatione, si negetur dispensatio. Quia per hanc causam solam sine autoritate superioris non tollitur obligatio legis.

3°. Ex Jure canonico, triplex est generatim causa justa dispensandi, scilicet pietas, necessitas, & utilitas communis, vel etiam privata petentis,

quæ redundet in bonum commune: nam dispensatio debet semper saltem mediata & ultimate cedere in bonum commune; alioquin est illicita & infidelis, ut docet Suarez post S. Thom. Sufficit tamen quòd detur propter bonum rationale personæ privatæ, quod in aliorum damnum non cedit: hoc ipso enim redundat in bonum commune, postulans ut superior singulorum etiam bonum procuret, quantum fieri potest absque jactura boni communis. Quare S. Thomas docet dispensationem rectè dari, quando lex, quæ communitati expedit, huic personæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum majoris boni.

QUÆST. III. *An dispensatio sine justa causa scienter data, valida est?*

Resp. 1. Ex communi Theologorum sententia, est valida, quamvis illicita, si detur a legislatore, vel ab ejus successore aut superiore. Quia obligatio legis positivæ, sicut ipsa lex, ut sit & perseveret, pendet a libera voluntate legislatoris, & a libera applicatione juris quod habet ad obligandum; Ergo etiam pendet a libera voluntate succedentis cum æquali potestate, & a fortiori superioris, Ergo si legislator, vel ejus successor, aut superior, non vult subditum lege obligari, reverà is non obligatur. Et verò legislator potest sine justa causa tollere obligationem legis respectu omnium, ipsam legem abrogando: Ergo a fortiori potest illam tollere respectu aliquorum in certis casibus, dispensando cum illis, licet remaneat respectu aliorum.

Equidem legislator non potest ferre legem sine justa causa, quia non potest sine justa causa obligare subditos. At potest, etiam sine justa causa, non obligare: nam ad hoc sufficit quòd obligare nolit. Ergo cum legislator possit sine justa causa nolle obligare, potest etiam sine justa causa non obligare.

Resp. 2. Invalida est dispensatio sine justâ causâ data ab inferiore & delegato. Ita omnes, teste Suarez. Quia inferior & delegatus non habet potestatem dispensandi sine justa causa: nam superior non censetur talem potestatem ei concedere, cum id non possit licitè; non enim censetur velle peccare. Non minùs autem peccaret superior, si inferiori concederet potestatem dispensandi sine justa causa, quam si ipse sine ea

dispensaret. Porro hoc est discrimen inter superiorem & delegatum, quod superior habeat ex vi muneris sui potestatem dispensandi, & lex pendeat ab ejus voluntate: at delegatus non habet potestatem nisi eam, quam superior ei concedit.

Hinc Episcopus, justâ causâ deficiente, invalidè dispensat in lege jejunii, abstinentiæ, &c. *Covarr. Navarr. Sylvest. & alii.*

QUÆST. IV. *An licet nisi dispensatione validâ sine justâ causâ obtentâ?*

Resp. Non licet, sed subditus eâ utens peccat eadem specie peccati, cujus est violatio illius legis. Quia quamvis non ampliùs obligetur ex vi legis humanæ ad actionem vel omissionem per illam præscriptam, cum talis obligatio sublata sit per dispensationem; obligatur tamen ad illam ex vi legis naturalis præcipientis uniformitatem membrorum in servanda lege propter bonum commune, & vetantis ne quis ab onere communi se subtrahat sine justâ causâ, & ne pars absque ratione discrepet a suo toto: nam (ur ait S. Aug. lib. 3. Confess. c. 8.) *Turpis omnis pars est suo universo non congruens*, scilicet sine rationabili causâ, qualis non est dispensatio injusta, & repugnans bono communi. Erimverò legislator ipse peccat, si sine rationabili causâ legem suam non servet: Ergo etiam & ipse subditus. Ob eandem rationem, cessante causâ dispensationis, cessat usus ejus esse licitus.

Qui tamen tali dispensatione utitur, non incurrit censuras & pœnas lege humanâ impositas; quia per dispensationem validam tollitur obligatio orta a lege humana: quare solùm peccat contra legem naturalem præcipientem idem ad quod alii tenentur. Cujus quidem peccati gravitas & species petenda videtur a gravitate materiæ, & specie actûs per legem humanam præscripti, in quo lex naturalis præcipit conformitatem. Nam legis naturalis obligatio accommodatur materiæ gravitati, & eam præscribit ex eodem motivo, quo lex humana. Unde videtur peccare mortaliter contra temperantiam, qui non servat legem jejunii ex dispensatione sine justâ causâ obtentâ. Alii tamen censent talem tantùm obligari ex justitia legali aut distributivâ, & legem naturalem tunc non tam severè obligare.

Obj. 1. Subditus utens dispensatione sibi concessâ quamvis sine justâ causâ, utitur jure suo. Ergo non peccat. *R. neg. ant.* Quia tenetur adhuc servare legem. Nam quamvis non obligetur ampliùs ex vi legis humanæ, tamen adhuc ad actum, in quo dispensatus est, obligatur ex vi legis naturalis, præcipientis uniformitatem, & vetantis ne quis oneri communi se subtrahat sine justâ causâ, qualis non est dispensatio injusta & irrationabilis.

Obj. 2. Ergo nullum est discrimen inter dispensatum sine justâ causâ, & non dispensatum. *R. neg.* Hoc enim inter utrumque intercedit discrimen, quod sic dispensatus obligetur tantùm vi legis naturalis, nec contrahat pœnas ac censuras per legem inflictas. At non dispensatus obligatur non solùm vi legis naturalis uniformitatem inter membra ejusdem communitatis præcipientis, sed etiam vi legis humanæ. Unde non servando legem, incurrit pœnas per legem inflictas, & graviùs peccat, quia peccat contra duplicem obligationem, alter verò contra unicam.

Nota. Quamvis inferior dubitet utrum ratio petendi dispensationem sit sufficiens, non tamen peccat illam sincerè proponendo superiori, aut utendo dispensatione, si detur; modò dubium deponat conformando judicium suum judicio superioris, qui prudenter judicasse causam dispensandi sufficientem fuisse, præsumendus est, nisi oppositum constet, aut sit multò probabilius.

QUÆST. V. *Quandonam Dispensatio invalida est ex parte petitionis?*

Resp. Nulla est dispensatio, si sit subreptitia vel obreptitia. Quia tum superior non intendit dispensare; nec dispensat nisi sub hac tacita conditione: *Si res ita sit, & nihil occultetur*, propter quod dispensaturus non esset, aut saltem nisi cum certo onere vel limitatione; nec voluntarium est, si ignoretur quod agitur, ex cap. 7. de fide instrument. ubi Innocentius III. ait: *Si tales per suppressionem veritatis, aut falsitatis expressionem litteras nostras, etiam certas, consisterit impetrasse, carere volumus impetratis; & eis non obstantibus, ad voti executionem compelli.*

Dispensatio autem subreptitia est ea, quæ obtinetur per reticentiam veritatis exprimentæ, seu eorum quæ exponi debent in petitione juxta

jus & stylum. Obreptitia est, quæ obrinetur per expressionem falsitatis, quâ cognitâ non fuisset data dispensatio. Hæc vocatur etiam aliquando subreptitia, & utraque sæpe in jure confunditur, eò quòd utraque nullas vires habeat.

Itaque invalida est dispensatio, 1°. Si reticeatur licet inculparè aliquid ad rem petitam spectans, vel aliquid eorum, quæ secundùm jura & stylum exprimi debent, ex cap. 2. *de filiis presbyt. in 6.* quia superior non intendit dare dispensationem, nisi adsint conditiones, quæ ad ipsam intrinsecè spectant, & quæ jus, stylus, consuetudo, & leges seu regulæ Cancellariæ exigunt, ut cognoscatur qualis sit gratia quæ postulatur; & sine horum omnium cognitione superior non vult dare gratiam qualis petitur, cum eam ut talem ignoret. 2°. Nulla est, si obtineatur ex causâ finali falsâ, cap. 20. *de rescript.* quia superior non vult dispensare sine justa & vera causâ, nec potest censeri velle peccare. Idem dicitur si duæ causæ allatæ sint, una vera, & altera falsa, & vera per se non sufficiat ad dispensationem æquam & rationabilem: secùs si sola causâ impulsiva sit falsa, ex eod. cap. Causâ autem finalis est ea, quæ immediatè pertinet ad rem petitam, & ob quam conceditur gratia, ita ut eâ non existente, aut nullo modo, aut non nisi cum quibusdam conditionibus & limitationibus concessa fuisset. Causâ verò impulsiva dicitur ea, propter quam dispensans faciliùs dispensat, ita tamen ut sine illa secundùm rectam rationem & causâ meritum dispensaturus esset eodem modo.

QUÆST. VI. *An valet dispensatio, si post petitionem causâ cesset?*

Resp. 1. Nulla est dispensatio, si ejus causâ finalis non subsistat tempore quo conceditur a Papa, vel Pœnitentiario, cap. 9. *de rescript. in 6.* quia non volunt concedere dispensationem, nisi ob causam quæ tunc subsistat; alioqui essent iniqui dissipatores, & sine causâ dispenserent. Idem est, si causâ non persistet eo tempore quo Commissarius, nempe Episcopus vel Confessorius dispensat: quia cessante causâ finali mandati cessat mandatum, si res integra sit, ex cap. 30. *de preb. in 6.* At hic antequam Commissarius dispenseret, res est adhuc integra. Præterea Commissarius non potest dispensare nisi sub hac conditione apponi solitâ, aut saltem subintellectâ, Si

preces veritate nitantur; quæ exigit ut causâ finalis verè persistet tempore quo datur dispensatio, & quo examinatâ precum veritate, executioni mandatur a Commissario: alioquin delegaretur potestas dispensandi sine causâ existente, quod illicitum est. Hinc si ob causam legitimandæ proles ex consanguinea susceptæ petatur dispensatio in impedimento, sed ante obtentam vel a Commissario datam dispensationem proles moriatur, non valet, nec potest executioni mandari.

Resp. 2. Si post dispensationem obtentam, examinatam, & datam a Commissario, cesset causâ finalis ante illius usum, v. g. proles moriatur ante contractum matrimonium; Sanchez cum multis docet generatim tunc cessare dispensationem. Quia superior non vult eam valere in casu, quo cessat ejus causâ legitima: alioqui peccaret, essetque iniquus dispensator, concedendo facultatem agendi contra legem non subsistente justâ causâ. Unde in omni dispensatione subintelligitur hæc conditio, *Modò causâ permaneat tempore executionis.* Idque videtur certum, dum dispensatio non est super impedimento, sed super observantia alicujus præcepti, v. g. officii, jejunii, &c. Tunc enim si ante illius usum causâ cesset, manet obligatio servandi præceptum: quia non est mens superioris ab ea liberare sine causâ subsistente tempore quo urget ipsâ obligatio; cum hoc non possit licitè velle: & quia lege naturali, a qua nemo potest dispensari, pars tenetur se toti conformare, cessante causâ exemptionis.

Item si initio usûs subsistebat causâ, sed postea cesset, & dispensatio habeat effectum successivum, sitque virtualiter multiplex; tum hæc quoque cessat cessante ejus causâ. Sic si quis propter infirmitatem, quæ perpetua fore videbatur, a lege jejunii dispensationem sine limitatione obtinisset; si postea convalescat, rursus tenetur jejunare. Quia cum obligatio jejunii sit successiva & multiplex, sive cum tot sint obligationes jejunandi, quot sunt dies Quadragesimæ, non possunt tolli, nisi per totidem dispensationes; nam pro singulis diebus opus est dispensatione virtualiter novâ; ac proinde requiritur justâ causâ, quæ singulis illis diebus subsistat. Nec debet præsumi esse mens fidelis dispensatoris

fatoris velle liberare ab aliqua obligatione sine justa causa subsistente tempore obligationis, cum id licite non possit.

Si verò dispensatio sit super impedimento matrimonii, vel irregularitate seu inhabilitate, & jam executioni mandata fuerit, non cessat dispensatio cessante causâ: ut si quis ob parentum inopiam dispensationem ad Ordines obtinuit, sed post susceptos Ordines cessat paupertas, non idè cessat dispensatio super irregularitate, sed talis licite exercet Ordines: quia non redit impedimentum semel absolute sublatum per dispensationem; & quia *factum legitime retractari non debet, licet casu postea eveniat, a quo non potuit inchoari.* Reg. 73. Jur. in 6.

CAPUT VII.

De Abrogatione & Cessatione Legis.

NOTA. Legis abrogatio, derogatio, & cessatio inter se differunt. Nam abrogatio est totius legis abolitio. Derogatio est Legis adhuc vigentis imminutio secundum aliquam sui partem, seu abolitio partis legis: *Derogatur legi, cum pars detrahitur: abrogatur Legi, cum prorsus tollitur*, l. 102. ff. de verbor. signif. Cessatio verò est simplex & pura desinitio legis per seipsam.

QUÆST. I. *An Lex potest valide & licite abrogari.*

Resp. 1. Princeps potest valide, etiam sine justa causa, abrogare legem a se, vel a suo prædecessore, aut inferiore latam. Probatum 1ª pars. Quia Lex positiva, ut sit & ut conservetur, pendet a libera voluntate legislatoris: nam lex est actus, & applicatio potestatis præcipiendi, & obligandi subditos. Hæc autem applicatio est actus liber voluntatis legislatoris. 2^a. Quia qui succedit legislatori cum pari potestate, potest id totum quod legislator poterat. 3^a. Quia jus & voluntas superioris prævalet juri & voluntati inferioris.

Resp. 2. Inferiores non possunt abrogare leges superiorum sine eorum concessione, ex *Clement. de elect.* Quia potestas & voluntas inferioris non potest prævalere potestati & voluntati superioris: alioqui inferior esset ipso superiore superior.

Resp. 3. Legem sine justa causa abrogans, pec-

cat. Nam hoc bono communi nocet, & parit contemptum legum, ac inconstantiam regimini. Non peccant tamen subditi non servando legem sic abrogatam, quia ejus obligatio sublata est respectu omnium, cum valide sit abrogata.

Nota. Lex abrogatur tripliciter. 1°. Per simplicem revocationem. 2°. Per desuetudinem, vel contrariam consuetudinem expressè aut tacite a superiore approbatam, vel legitime præscriptam. 3°. Per aliam legem, quâ vel declaretur revocatio prioris, vel contrarium priori legi statuitur: nam si lex posterior stare nequeat cum priori, illam revocat, cum ei opponatur. Leges tamen speciales per posteriores generales non abrogantur, sine expressâ mentione, vel clausulâ saltem generali expressè derogatoriâ. Quia, ut docent communiter Canonistæ, Princeps censetur ignorare legem specialem, cujus expressam mentionem non facit, vel cui non derogat expressè. Unde cum voluntas non feratur in incognitum, non censetur velle illi derogare per legem generalem carentem clausulâ derogatoriâ legis specialis, ex cap. 1. de constit. in 6.

QUÆST. II. *Quandonam Lex cessat per se ipsam?*

Resp. Ex communi sententia, cessat, 1°. Quando elapsum est tempus ad quod lata est. 2°. Quando, propter mutationem materiæ vel circumstantiarum, facta est injusta, aut inutilis bono communi: nam lex omnis est essentialiter honesta & utilis communitati. 3°. Quando cessat respectu communitatis tota & adæquata ratio seu causa finalis propter quam lata est. Nam lex non obligat, nisi quamdiu legislator vult ut obliget; imò lex saltem ex parte est ipsa legislatoris jus suum ad obligandum subditos applicantis voluntas moraliter perseverans: unde lex non perseverat, nisi eadem voluntate moraliter perseverante. At voluntas obligandi non perseverat moraliter cessante totâ & adæquatâ causâ propter quam lex lata est: nam cessat volitio cessante motivo volendi, seu causâ finali propter quam volumus; actus enim volendi nec esse nec perseverare potest sublato ejus objecto formali, nempe motivo.

Si tamen ratio seu causa legis cesset solum respectu aliquorum privatorum, lex non cessat,

sed semper obligat etiam illos privatos. *Ita Suarez, Azor, Layman, & alii commun.* Quia legislator vult, ut omnes lege teneantur, quamdiu illa lex utilis est bono communi, & honestè servari potest. Nam legis observatio in tali casu confert ad illius vigorem ac robur, & ad bonum commune exigens membrorum conformitatem: alioquin daretur subditis occasio sæpe eludendi leges; nam sibi quisque facilè fingeret finem legis respectu sui cessare. Quare bonum commune exigit, ut tunc lex obliget.

CAPUT VIII.

De Lege pœnali & irritante.

Nota. Lex pœnalis est ea, quæ pœnam expressè apponit transgressoribus. Alia est purè pœnalis, & alia mixta.

QUÆST. I. *An extant Leges pœnales?*

Resp. 1. Ex communi sententia, extant leges pœnales mixtæ, quæ obligant in conscientia absolute sub culpa & pœna. Nam lex pœnalis mixta est ea, quæ præcipit aliquid faciendum vel omittendum, & simul pœnam transgressoribus imponit: idèoque duo præcepta continet, unum faciendi vel omittendi aliquid; aliud subeundi pœnam appositam, si secus fiat. At omne præceptum legitimum obligat in conscientia. Ergo. Et verò impositio obligationis ad utrumque bono communi expedit, & sæpe necessaria est; nam sæpe una obligatio sine altera non esset satis efficax ad consequendum finem lege intentum: utraque autem simul valdè urget observationem legis.

Porro leges, in quibus apponitur pœna cum verbis præcipiendi vel prohibendi, sunt pœnales mixtæ, nisi legislator, vel consuetudo declaret esse purè pœnales. Nam lex aliquid præcipiens vel vetans non apponendo pœnam, obligat absolute sub culpa: Ergo etiam sic obligat apponendo pœnam; nam pœna præcepto appositâ, non tollit ejus obligationem, sed potiùs confirmat.

Resp. 2. Extant etiam leges purè pœnales. Nam lex purè pœnalis est ea, quæ præcipit tantùm disjunctivè, ut vel fiat id quod statuitur, vel certa pœna subeat: unde unicum continet præceptum, illudque disjunctivum, scilicet faciendi,

omittendive aliquid, vel subeundi pœnam aliquam, si illud fiat aut omittatur. At extant ejusmodi leges aliquæ: nam tales sunt constitutiones seu leges quarumdam Religionum, ut de sua testatur S. Thom. 2. 2. qu. 186. a. 9. ad 1. Et verò quidni darentur tales leges, cum sæpe magis expediant salutem ac bono (spirituali) subditorum? sæpe enim per illas subditi sufficienter impelluntur timore pœnæ ad actum præscriptum, & tollitur periculum peccandi, quod aliàs esset.

Observa. 1°. Duplex est pœna, una propriè dicta, quæ est malum seu incommodum aliquod naturæ vel voluntati contrarium, ad vindicandam culpam aliquam inflictum. Et altera impropiè dicta, quæ est onus quoddam vel incommodum impositum non propter culpam, sed propter aliam causam, puta ut illius metu impellamur ad aliquid faciendum, vel omittendum. De hac intelligi debet regula 23. Jur. in 6. *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.*

2° Lex purè pœnalis obligat quidem in conscientia & sub culpa, sed solum disjunctivè vel ad actum præscriptum, vel ad pœnam impropiè dictam subeundam; quia alterutrum tantùm præcipitur. Hinc subditus omittendo actum peccat, nisi paratus sit ad pœnam illam subeundam: nam semper est contra rectam rationem & legem divinam, non obedire superiori præcipienti, eodem scilicet & quatenus præcipit.

3° Lex certam pœnam apponens, cognoscitur esse purè pœnalis, vel ex verbis legislatoris, quibus declarat se velle obligare disjunctivè tantùm ad actum, aut ad pœnam: vel ex ipsa forma legis, ut si disjunctivè præcipiatur vel prohibeatur aliquid, v. g. *Nullus tales merces evehat, vel solvat 50 nummos;* tunc enim datur optio ad alterutrum: vel si lex non feratur per modum præcepti aut prohibitionis, ut *Qui venaturus est, centum libras solvet;* nisi pœna sit gravissima, vel censura, aut ex circumstantiis, aut materiâ verisimiliùs appareat contrarium. Item lex purè pœnalis cognoscitur ex communi sapientum interpretatione, vel ex consuetudine, quæ est optima legum interpret.

QUÆST. II. *An & quando lex pœnalis obligat ad subeundam pœnam ante omnem sententiam Judicis?*

Nota. Pœna alia est lata, quæ ipso facto seu

solâ culpæ admiffione infligitur per legem; & altera ferenda, quæ statuitur infligenda per Judicem. Item duplex est sententia Judicis, una condemnatoria, per quam reus a iudice condemnatur ad certam pœnam; altera criminis declaratoria, per quam Judex declarat aliquem incidisse in crimen, propter quod pœna ipso facto contrahitur, & eam subeundam esse. Hic non agitur de pœna sententiæ ferendæ; nam patet reum non obligari ad eam persolvendam, donec Judex eum condemnaverit: lex enim statuit solum eam a iudice esse infligendam.

Resp. 1. Ex communi sententia, reus tenetur ante sententiam Judicis, etiam declaratoriam, subire pœnas ipso facto latas, sive illæ pœnæ sint passivæ, quæ nullam rei actionem requirant, ut sunt censuræ, irregularitas, privatio vocis passivæ & activæ, irritationes contractuum, inhabilitas: sive sint privativæ, quæ irritent actum vetitum, & reum inhabilem reddant, licet executioni mandari nequeant sine rei actione: sive sint activæ, sed moderatæ, ut sunt recitatio aliquarum precum, jejunium, moderata corporis castigatio, mulcta pecuniaria, & similes. Constat 1°. Ex communi Ecclesiæ sensu & usu. 2°. Quia legislator potest per suam legem infligere & exequi pœnas ejusmodi, quoties hic modus infligendi & obligandi ad illas necessarius est, aut valde expedit bono communi, sicut reipsâ sæpe expedit. Nam legislator habet potestatem ad ea omnia, quæ expediunt bono communi. 3°. Non minor est potestas obligativa in lege, quam in sententia Judicis: cum lex sit actus immediate procedens a Principis potestate, sententia verò sit a potestate delegata Principis; & legislator potest per suam legem infligere & exequi pœnam quam potest per iudicem, qui ab eo totam suam potestatem accipit, quando per talem modum exequendi pœnam, pœna non redditur nimis acerba, & moraliter impossibilis. Ergo si reus tenetur subire & exequi pœnam per sententiam Judicis inflictam, tenetur etiam subire & exequi pœnam per legem inflictam, si illa pœna, ut statim & ante omnem sententiam a reo persolvenda, non sit nimis acerba, & moraliter impossibilis. Quod addo, quia lex humana debet esse tolerabilis, & accommodata imbecillitati ac conditioni humanæ: alioquin esset occasio multarum

transgressionum, & idèò magis obesset quam prodesset.

Resp. 2. Ex communi sententia, reus non tenetur ante sententiam declaratoriam subire pœnam ipso facto latam, quæ executioni mandari nequit sine actione rei, si illius executio sit admodum acerba & difficilis, ut confiscatio omnium bonorum, privatio beneficii justè possessi, &c. nisi addantur aliæ voces plus significantes, v. g. ut nullâ aliâ præmissâ monitione, & ante omnem declarationem, & promulgationem sententiæ, sit privatus beneficio, &c. Quia 1°. communis usus tales leges sic interpretatur; & aliunde voces, *ipso facto, ipso jure*, in illis legibus positæ, sufficientem effectum habent: nam significant ad pœnam statutam contrahendam non requiri sententiam condemnatoriam, sed sufficere declaratoriam; faciuntque ut pœna illa extendatur ac retrorrahatur usque ad diem commissi criminis: ita ut alienatio v. g. bonorum a die commissi criminis facta, rescindi queat. 2°. Cap. 19. *de hæret. in 6.* cum statutum esset bona hæreticorum esse ipso jure confiscata, mox additur, ne executio confiscationis fiat ab ullo Principe seculari, donec a Judice competente sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

QUÆST. III. *An ignorantia excusat a reatu pœna?*

Resp. 1. Omnis ignorantia, quæ excusat a culpa, excusat etiam a reatu seu debito pœnæ propriè dictæ, ex cap. 9. *de cler. excomm.* Quia pœna propriè dicta statuta est ob culpam, & hanc necessariò supponit. Ergo quod tollit culpam, tollit meritum ac reatum pœnæ.

Hinc 1°. qui legem aliquam non servavit ex ignorantia inculpabili, non tenetur in conscientia ad pœnam subeundam, quamvis lex eam imponat ipso facto. Quòd si condemnetur a Judice, quia non potest probare suam inculpabilem ignorantiam, de qua certus est, potest pœnam vitare, modò id sine publica resistercia & scandalo fiat. 2°. Ignorantia excusans a culpa, excusat etiam ab irregularitate ex delicto; quia hæc est propriè pœna, aut saltem eam ut causam supponit; secus de irregularitate ex defectu, quia non est propriè pœna, nec supponit culpam, sed solum factum aliquod, quod non impedit ignorantia.

Resp. 2. Ignorantia excusans a culpa mortali, licet non excuset a veniali, excusat a pœna gravi legis. Quia gravis pœna non imponitur per legem humanam, nisi propter gravem culpam: nam lex humana debet esse tolerabilis, & accommodata conditioni humanæ, nec moderationem rationabilem & æquitatem excedere debet. Quod si pœna sit levis, & talis quæ cadere possit in culpam venialem, tunc ignorantia non excusans a veniali, non excusabit ab illa.

Resp. 3. Ignorantia, quæ non excusat a culpa gravi, non excusat a pœna, nisi in lege addatur verbum, quod dolum aut scientiam requirat. Quia cum tali ignorantia ponitur culpa, propter quam pœna statuitur.

Dixi, *nisi in lege, &c.* propter quasdam leges, in quibus additur: *Qui scienter, vel temere hoc fecerit; si quis presumpserit*, aut aliud æquivalens, quod scientiam requirit. Tunc enim pœna non contrahitur, nisi culpa fiat ex scientia, vel ex ignorantia affectata, quæ æquiparatur scientiæ: quia legislator (ut verba legis indicant) non vult punire transgressionem legis licet mortalem, nisi habeat talem modum gravitatis, ut nempe fiat ex certa scientia & temeritate, quæ circumstantia multum auget culpam. Hinc ignorantia affectata nunquam excusat a pœna gravi: quia merito æquiparatur scientiæ, cum includat scientiam periculi directè voliti, contemptum legis, temeritatem ac præsumptionem; & auget culpam propter majorem affectum peccandi.

Resp. 4. Ignorantia licet invincibilis solius pœnæ non excusat a pœna, quæ saltem non sit censura. Quia 1°. Ignorantia solius pœnæ non excusat a culpa, propter quam est obligatio ad pœnam lege statutam. Et ideò Deus infideles pœnâ æternâ ob peccata mortalia punit, quamvis invincibiliter ignorant talem pœnam illis debitam esse. Item homines mortis pœnâ multant fures, quamvis eam ignorent. 2°. Pœna non debet esse voluntaria sicut culpa: imò magis est pœna, dum est involuntaria.

Sed an qui ponit actum aliquem lege divinâ & humanâ prohibitum, excusatur a pœna legis humanæ, si ignoret inculpabiliter solam legem humanam?

Resp. Non videtur excusari, regulariter loquendo. Quia talis ignorantia non tollit omnem cau-

sam pœnæ, nempe culpam. Nam in hoc casu violatur culpabiliter lex divina; & lex humana non solum intendit punire transgressionem suam voluntariam, sed etiam culpam contra legem Dei commissam: & aliunde notitia pœnæ non est necessaria ad contrahendam ipsam pœnam. Hinc rebaptizans fit irregularis ex delicto, licet ignoret invincibiliter legem ecclesiasticam de hoc latam, si norit divinam.

Dixi, *regulariter*. Nam 1°. excipiuntur censuræ, a quibus excusat semper ignorantia invincibilis legis ecclesiasticæ, eò quod requirant contumaciam contra legem ecclesiasticam, quæ caret is qui ignorat invincibiliter talem legem. 2°. Si pœna extraordinaria sit, minui debet: quia minor est contemptus, ideòque culpa minorem pœnam meretur.

QUÆST. IV. *Quid est lex irritans, & quinam ejus effectus?*

Resp. 1. Lex irritans est ea quæ statuit actum aliquem esse invalidum. Constat autem actum, qui fit contra talem legem, esse nullam etiam in foro conscientiæ. Quia in Ecclesia & in Republica est potestas legitima irritandi actus, sive præscribendo certam formam actui, cujus defectus impedit actuum valorem & obligationem, sive subditos reddendo inhabiles ad certos actus. Nam talis potestas ad bonum commune & rectam ac efficacem gubernationem requiritur, cum sine tali potestate, fraudes, pericula, aliaque gravia incommoda impediri sæpe nequeant.

Resp. 2. Invincibilis ignorantia legis irritantis non impedit irritationem actus factam immediate propter bonum commune. *Indubitatum est apud omnes*, ait Suarez. Quia irritatio non supponit culpam, cum imposita sit non propter illam, sed propter bonum commune, quod postulat ut lex irritans habeat effectum suum pro isto & omni alio casu. Ergo a fortiori nec metus gravis impedit irritationem actus, & alioquin homines sumerent occasionem incutiendi metum ad eludendam legem; quod bono communi multum obesset, & in grave reipublicæ detrimentum redundaret. Nec potest quis derogare bono communi, cedendo proprio.

Resp. 3. Lex irritans simul & prohibens actum, obligat in conscientia ad vitandum illum actum. Quia lex illa continet præceptum prohibens. Lex

verò purè irritans actum, non obligat ad illum vitandum: quia lex illa non continet præceptum omittendi actum quem irritat; & ad finem talis legis sufficit irritatio actûs absque obligatione abstinendi ab illo. Hinc lex irritans renuntiationem hæreditatis paternæ factam a filia dote contentâ, dum nuptui collocatur, non obligat illam ad non renuntiandum.

Lex autem censetur purè irritans, quando ejus verba nullam continent prohibitionem, sed præcisè actum irritant; nisi contrarium ex materia, fine, vel circumstantiis, aut usu colligatur: ut contingit in legibus ecclesiasticis irritantibus, & quoties inhonestum est velle facere actum qui non potest fieri validè, v. g. matrimonii contractum.

Resp. 4. Lex ipso facto irritans obligat in conscientia ad ea omnia, quæ per se ex irritatione sequuntur. Nam talis lex actum, quem irritat, privat omni usu ac utilitate morali: ad hoc enim ipso facto irritatur ut omni utilitate morali careat. Ergo omnis moralis usus illius illicitus ac vetitus est vi legis irritantis, & non tantùm vi legis naturalis: alioqui talis actus non privaretur per legem irritantem omni morali utilitate, si adhuc licitus esset illius usus in ordine ad effectus morales. Ergo etiam vi legis irritantis obligamur ad omnia, ad quæ tenemur ex natura rei, ac proinde lege naturali ex hypothesi nullitatis actûs.

Hinc v. g. lex ipso facto irritans acquisitionem fructuum beneficii, hoc ipso privat illam omni utilitate morali, & sic reddit omnem illius usum moralem illicitum; ac proinde non solum vi legis naturalis, suppositâ nullitate actûs, sed etiam vi legis humanæ actum illum irritantis, tenetur subditus in conscientia fructus illos restituere.

Resp. 5. Lex non irritans ipso facto actum, sed solum præcipiens ejus irritationem, non obligat privatas personas ante sententiam Judicis, ad irritandum actum: nam irritatio est actus proprius potestatis publicæ; & ita si non fit per legem, fieri debet per Judicem, cui soli illam lex præcipit. Neque etiam obligat ad ea, quæ ex actûs irritatione per se consequuntur, quia nondùm est irritatio actûs ante sententiam Judicis.

1669

CAPUT IX.

De Privilegio & Consuetudine.

QUÆST. I. *Q*uid, & quomplex est Privilegium?

Responsio. Privilegium est facultas constans ac permanens, a superiore concessa, agendi vel non præstandi aliquid contra, vel præter legem. Hinc differt a dispensatione, quæ solum est ad actum vel casum particularem, nec est permanens, sed transiens, & semper est relaxatio legis. Dividitur præcipuè, 1°. in reale, quod conceditur ratione rei, muneris, conditionis vel status; & in personale, quod directè conceditur ratione seu intuitu personæ. Hoc affixum est personæ, & cum ea extinguitur, *reg. 7. Jur. in 6.* Reale verò affixum est rei, & cum ea perseverat, & perit. 2°. In privilegium contra legem, quo datur exemptio ab oneribus communibus; & in privilegium præter legem, quo conceditur aliqua facultas iis, quibus de jure non competit, sed sine ullius damno, nec contra legem aliquam. Prius est odiosum, & strictæ interpretationis, cum gravet alios; nisi datum sit in favorem causæ piæ vel publicæ, aut communitatis Religiosæ. Posterior est amplæ interpretationis, quia nullos gravat.

QUÆST. II. *Q*uis Privilegium concedere potest?

Resp. Is omnis & solus, qui potest legem ferre, & iisdem quibus potest legem ferre, nempe subditis: potest tamen & aliis non sibi subditis aliquid circa se suaque concedere, quod jure communi non habent.

Nota. Juxta Canonistas, in generali concessione specialissima non comprehenduntur, nisi sufficienter exprimantur, ex regul. 81. Juris in 6. *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus.*

QUÆST. III. *Q*uot modis Privilegium amittitur?

Resp. His. 1°. Per illius abusum accedente sententiâ Judicis: quia Privilegium meretur amittere, qui permissâ sibi abutitur potestate, cap. 24. de privileg. 2°. Per non usum spatio sufficienti ad præscribendum, si gravet alios, ex cap. 15. de privileg. Quòd si non gravet, non amittitur per præscriptionem: nam alii contra privilegiatum præscribere nequeunt, cum ipsorum nihil inter-

fit. 3°. Per revocationem concedentis aut successoris expressam, & privilegiato significatam, vel per legem revocatoriam promulgatam. Quæ tamen concessa sunt in remunerationem servitorum, vel ex pacto & cum onere adjuncto ac præstito, non possunt revocari, nisi ex gravi causa pertinente ad bonum commune, & quidem cum juris ablati compensatione.

Porrò privilegium non cessat morte concedentis: nam *debet concessum a Principe beneficium esse mansurum*, reg. 16. Jur. in 6. At cessat per se cessante causâ ob quam datum est, quando versatur circa obligationem dividuam ac successivam, quam tollit, ut dixi de dispensatione. Quia superior non intendit concedere exemptionem, quæ duret contra legem, cessante causâ, cum id licitè non possit: sic privilegium alicui datum non recitandi horas ob gravem causam, hac cessante cessat.

Nota. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Regulares possunt in foro conscientia uti privilegiis suis, quæ sunt expressè revocata per Tridentinum.*

QUÆST. IV. Quid est consuetudo?

Resp. Hic sumitur pro frequentia actuum externorum similium liberè factorum a majore saltem parte communitatis. Nomine actuum intellige etiam omissiones. Duplex est, nempe facti, & juris. Consuetudo facti est ejusmodi frequentia, sed non habens vim legis, defectu conditionum ad hoc requisitarum. Consuetudo juris est talis frequentia habens vim legis, sive est jus ex illa frequentia ortum. Unde can. 5. dist. 1. definitur, *Jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex.*

QUÆST. V. An & qua consuetudo habet vim legis?

Resp. 1. Consuetudo honesta, & bono communi utilis, inducta liberè & publicè a communitate, cum animo inducendæ obligationis, accedente consensu Principis personali vel legali, habet vim legis, & obligat in conscientia. Quia 1°. ita omnes Theologi & Canonistæ, estque communis Ecclesiæ sensus. 2°. Ex S. Aug. epist. 86. *In his rebus, de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, mos populi Dei, vel instituta majorum pro lege tenenda sunt.* 3°. Ex L. 32. & 33. ff. de leg. 4°. Quia tali consuetudini nihil deest

ut vim legis habeat. Nam est materia proportionata, potestas, & voluntas obligandi communitatem sufficienter exterius declarata.

Est autem duplex consuetudo vim legis habens, nempe præscripta, & non præscripta. Prior est ea, quæ longi temporis diuturnitate vim legis obtinet per consensum legalem Principis. Tempus autem longum in Jure dicitur tempus saltem 10 annorum, quod debet esse continuum, nec interruptum per actus contrarios superioris resistentis, vel populi eam interrumpentis. Consuetudo non præscripta, & tamen vim legis habens, est ea, quæ sine diuturnitate longi temporis vim legis obtinet per consensum Principis personalem, saltem tacitum, Principe videlicet sciente & non impediente; id quod fit, cum posset facillè impedire, deberetque, nisi tacitè consentiret.

Resp. 2. Ut consuetudo vim legis habeat & obliget, hæc conditiones ex communi sententia requiruntur. 1°. Ut sit honesta, & utilis bono communi. Nam talis debet esse lex essentialiter, hinc consuetudo non potest habere rationem legis, si sit noxia, vel inutilis, vel contra bonos mores; sed est mera corruptela.

2°. Ut inducatur a communitate perfecta per actus voluntarios & publicos. Nam actus iterati non inducunt consuetudinem vim legis habentem, nisi ratione consensûs communitatis, qui per tales actus declaratur, & cui Princeps se accommodat. Porrò censetur fieri a tota communitate, quod fit a majore illius parte, *ex L. 19. ff. ad municip.*

3°. Ut actus, ex quibus oritur consuetudo, fiant cum animo inducendæ obligationis: quia consuetudo non habet vim obligandi, nisi voluntate populi, cui Princeps consentit. hinc consuetudines inductæ tantum devotionis causâ, & sine animo se obligandi, non obligant, ut consuetudo ter quotidie recitandi Salutationem Angelicam ad pulsam campanæ.

Consuetudo autem censetur esse inducta animo obligandi se, & reverâ obligare, 1°. Si ita Doctores communiter sentiant. Nam communis sensus prudentum & peritorum evidentiam moralem parit, in rebus ab hominum opinione & usu pendentibus, in quibus se habent ut multitudo testium omni exceptione majorum. 2°. Si

consuetudo sit rei gravis ac difficilis, & tamen diu, constanter, & communiter servetur a majore parte communitatis: plurimi enim non solent, citra motivum obligationis ita convenire in ejusmodi actibus. 3°. Si viri prudentes & timorati malè sentiant de non servantibus consuetudinem, aut populus inde scandalizetur. 4°. Si Prælati vel Magistratus puniant, vel graviter reprehendant eos qui non servant consuetudinem: id enim non fit, nisi violetur aliqua obligatio.

4°. Ut adsit Principis consensus vel personalis, vel saltem legalis. Quia lex & vis legis non potest esse nisi ab habente potestatem legislativam, ideòque nec sine illius consensu. Princeps autem consentit personaliter, cum per se immediatè consentit, vel dando licentiam ut inducatur consuetudo obligans, vel approbando consuetudinem expressè aut tacitè. Consentit legaliter, quando ipse, vel prædecessores ejus tulerunt aut receperunt legem, quã approbantur consuetudines rationabiles & legitime præscriptæ.

QUÆST. VI. *An consuetudo potest abrogare legem?*

Resp. 1. Nulla consuetudo potest abrogare legem naturalem. *Ita omnes.* Quia hæc statuit solum ea, quæ necessariò & ex natura rei agenda vel omittenda sunt ad vivendum honestè. Hinc cap. ult. de consuet. Greg. IX. ait: *Cùm tantò sint graviora peccata, quanto diutius infelicem animam detinent alligatam, nemo sana mentis intelligit naturali juri, (cujus transgressio periculum salutis inducit) quacumque consuetudine, quæ dicenda est verius in hac parte corruptela, posse aliquatenus derogari.* Neque etiam potest abrogare legem evangelicam, quia Deus vult illam in tegram servari usque ad consummationem sæculi. Præterea cùm utraque lex lata sit a Deo, nullus homo potest eam abrogare: nam potestas & voluntas inferioris non potest prævalere potestati & voluntati superioris.

Resp. 2. Consuetudo, si sit rationabilis & legitime præscripta, habet vim abrogandi legem humanam. *Ita omnes.* Constat 1°. ex jure tum civili, l. 3 2 ff. de legib. *Rectissimè illud receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur.* Tum canonico cap. ult. cit. de consuet. *Licet longæva consuetudinis non sit vilis au-*

thoritas, non tamen est usque adeò valitura, ne vel juri positivo debeat præjudicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitime sit præscripta. 2°.

Quia positã tali consuetudine, Princeps consentit saltem legaliter, ut lex non amplius obliget. Obligationis autem perseverantia, sicut ejus impositio, pendet a libera voluntate Principis.

Dixi, *si sit rationabilis, &c.* Nam ex cap. cit. & ex consensu Doctorum, hæc duo requiruntur. Jam verò ut consuetudo sit rationabilis, non debet legi naturali aut evangelicæ, aut debito ordini, aut immunitati ecclesiasticæ adversari; nec a jure canonico reprobari, nec peccandi licentiam aut occasionem præbere, vel aliã ratione communitati nocere, nec aliquam indecentiam continere; & præterea debet reipsã expedire legem tunc jam non obligare, ne scilicet peccata multiplicentur, neve subditi ad observantiam rei difficilis tamdiu astringantur.

Ut autem sit legitime præscripta, debet esse continuata toto tempore requisito ad præscribendum, non contradicente superiore. Sed cùm hoc tempus non sit in jure definitum quoad leges, secundùm multos requiritur idem tempus quod ad præscriptionem bonorum ac jurium statutum est. Quare leges civiles 10 annis præscribuntur: ecclesiasticæ verò, cùm sint jura ecclesiastica, 40 annis præscribuntur, si non resistat superior. Ita S. Antoninus, Navarr. Azor, Fagnan. Suarez, asserens hanc esse communem sententiam. Nec obstat quòd requirantur 100 anni ad præscribendum bona propria Ecclesiæ Romanæ, quia leges Pontificiæ sunt leges communes toti Ecclesiæ. Sed alii volunt leges etiam ecclesiasticas præscribi decennio; quia, inquit, ad hanc præscriptionem requiritur & sufficit longum tempus, quod in jure civili censetur spatium 10 annorum; & jus civile valet in rebus ecclesiasticis, quando jure canonico præter illud nil constitutum est. Non est autem constitutum jure canonico, ut ad abrogandam legem ecclesiasticam tempus longius quam 10 annorum requiratur.

Obj. 1. illud cap. 3. de consuetudine: *Consuetudo, quæ canonicis obviat institutis, nullius debet esse momenti.* Et illud cap. 8. de sententia & re judicata: *Licet usus vel consuetudinis non minima sit auctoritas, nunquam tamen veritati, aut*

legi præjudicat. R. In illis capitulis agitur de consuetudine, quæ sit contra rectam rationem, & debitum ordinem; vel de consuetudine reprobata, aut cui superior contradicit: non verò de consuetudine rationabili, & legitime præscripta.

Obj. 2. Consuetudo contra legem non est rationabilis: nam fit per actus pravos & prohibitos, ideòque contra rationem. Ergo non potest abrogare legem. R. Consuetudo contra legem humanam non est quidem rationabilis, quando incipit, donec completa sit per longum tempus ad præscriptionem requisitum: unde tunc non excusat a transgressione legis. At consuetudo, quæ non advertatur legi divinæ, nec bono communi, nec debito ordini, & cui per longum tempus legislator non resistit, censetur sufficienter rationabilis ad abrogandam legem humanam.

Obj. 3. Ad præscriptionem validam bonorum requiritur bona fides continua præscribentis. Ergo cum major pars populi agentis contra legem sine consensu Principis non sit bonæ fidei saltem prioribus annis, non potest præscribere contra legem. R. Bona fides continua requiritur ad præscriptionem bonorum, non verò ad præscriptionem legum. Ratio disparitatis est, quia per præscriptionem bonorum transfertur eorum dominium invito domino, ad lites aliaque incommoda vitanda: quare si valeret in bonis præscriptio malæ fidei, aperiretur via fraudibus & rapinis, majoribusque incommodis, quàm sint ea quæ lex præscriptionis vitare intendit. At præscriptio contra legem non fit invito legislatore, sed eo consentiente legaliter, & habente potestatem abrogandi consuetudinem legi contrariam.

Observa. 1. Juxta communem sententiam, consuetudo contra legem præscribit, licet ignoretur a Principe: quia ad hoc sufficit consensus legalis, qui habetur in jure canonico & civili supra cit. Hoc est, sufficit quòd consuetudo sit rationabilis, & certo tempore duraverit, superiore non contradicente: quippe Princeps generatim consensit, ut omnis ejusmodi consuetudo legem abrogaret, hoc ipso quòd ipse vel ejus prædecessor legem de hoc tulit vel recepit, vel id usu receptum non improbavit. Neque leges requirunt ut Princeps norit consuetudinem, sed solum ut consuetudo sit rationabilis & legitime præ-

scripta. Imò si hanc norit, & personaliter consentiat ut lex non amplius obliget, hoc ipso lex non obligat. Nam (ut passim docent Theologi & Canonistæ, teste Lessio) ut consuetudo tollat legem, solum requiritur, ut passim non servetur, quando occurrit servanda, sciente Principe, & non se opponente: dum enim scit legem suam non servari, & silet, censetur consentire ut non servetur, ne respublica perturbetur, peccata multiplicentur, &c.

2°. Ut lex toti Ecclesiæ communis abrogetur in aliqua tantum provincia per desuetudinem, vel consuetudinem contrariam, satis est ut non servetur a majore parte provinciæ, non contradicentibus superioribus toto tempore ad præscriptionem requisito. Sic in quibusdam diocæsi-bus consuetudo abrogavit legem communem jejunandi in vigilia S. Thomæ & S. Bartholomæi, & servandi eorum festum. Item consuetudo vescendi carnibus diebus Sabbati a festo Nativitatis Christi usque ad festum Purificationis inclusive, abrogavit in variis diocæsi-bus legem communem abstinendi a carnibus singulis Sabbatis totius anni. Nam consuetudo specialis legitime præscripta abrogat legem specialiter ubi viget ipsa consuetudo, abrogat autem generaliter si sit generalis.

3°. In dubio an lex abrogata sit, ipsa obligat. Nam lex lata obligat quandiu non constat eam non vigere. Quia lex est semper in possessione obligandi, & in dubio non amittitur possessio. Deinde in dubio tutior pars semper eligi debet.

4°. Cum lex tota possit consuetudine abrogari, a fortiori lex pœnalis potest consuetudine fieri non pœnalis, & lex mixta fieri purè pœnalis. Item consuetudo potest derogare legi, seu tollere partem legis remanente alià.

5°. Per consuetudinem hinc intelligitur etiam desuetudo, seu non usus. Porro consuetudo legem abrogans inchoatur, saltem plerumque, per actus peccaminosos priorum qui legem non servant: deinde continuatur plerisque bonâ fide agentibus, & purantibus legem jam non vigere: demum exacto decennio, vel quadragésimo anno, desinit obligatio legis.

QUÆST. VII. An consuetudo etiam immemoralis potest abrogari per legem contrariam subsequenter?

Resp.

Resp. affirm. ex cap. 1. de consit. in 6. Quia consuetudo non habet vim nisi auctoritate Principis illam approbantis, qui eadem auctoritate potest eam reprobare. Præterea consuetudo præcedens non habet majorem vim, quàm lex præcedens, quæ tamen potest abrogari per consuetudinem contrariam subsequenter.

Non abrogatur tamen consuetudo particularis per legem contrariam, nisi rectè præsumatur Princeps illam nosse saltem confusè, voluisseque eam abrogare, *ex cap. 1. de consit. in 6.* Hinc consuetudo particularis unius provincie non abrogatur per legem generalem totius Ecclesie, vel regni, nisi in lege fiat ejus mentio speciatim,

vel per clausulam generalem dicatur: *Non obstante quacumque consuetudine contrariâ.* Imò, si sit immemorialis, cujus nempe initii memoria non extet, nisi dicatur: *Non obstante quacumque consuetudine etiam immemoriali:* quia alioquin Princeps præsumitur ignorare consuetudinem particularem, ideoque non voluisse illam abrogare; & jus statuit, ut aliter talis consuetudo non abrogetur. Econtra quia consuetudines universales præsumuntur esse notæ Principi, abrogantur eo ipso quòd Princeps fert legem contrariam, etiam sine clausula universali derogatoriâ, quia videlicet statuit contrarium consuetudinis sibi satis notæ.

TRACTATUS

DE

PECCATIS.

CAPUT PRIMUM.

De Peccati natura, divisione, distinctione, & gravitate.

QUÆST. I. *Uid est Peccatum proprie dictum?*

Responsio. Est Legis divinæ violatio libera, sive actus liberè factus vel omisus contra legem Dei. Nam 1°. Est legis divinæ violatio, ex S. Ambr. l. de paradiso c. 8. *Quid est peccatū, nisi pravariatio legis divinæ, & cœlestium inobediencia præceptorū?* Et ex S. Aug. l. 22. contra Faustum c. 27. *Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra legem Dei æternam.* Ubi sub factō, dictō, concupitō, comprehenditur omisio: nam nomine actus in moralibus intelligitur etiam omisio, quia hæc habetur ut actio in ordine ad mores & culpam; & omittens id quod facere tenetur, censetur moraliter facere contra id quod tenetur facere. Imò omisio pura libera, si detur, est moraliter & interpretativè operatio, quatenus est virtuale & interpretativum libertatis exercitium. Nam si positus omnibus ad volendum & agendum prærequisitis, voluntas abstinere ab omni actu, tunc liberè non vult, liberè non agit, & perinde se habet in æstimatione prudenti, atque in ordine ad imputabilitatem, ac si positivè noller, positivè vellet non agere: proindeque tunc virtualiter & interpretativè exercet libertatem suam, virtualiter & interpretativè volendo non agere. Ra-

tio est, quia omnis & sola violatio legis divinæ est offensa Dei, ideòque peccatum. Porro cum lex divina naturalis & positiva præcipiat observationem omnis præcepti humani legitimi, & omnis potestas sit a Deo; qui illud non servat, violat legem divinam, & sic peccat.

2°. Est violatio libera, vel in se, vel saltem in causa, aut periculo, ita ut non sit ex ulla necessitate intrinsecâ ac antecedente, & verè potuerit vitari. Nam Ecclesia damnavit ut hæreticam hanc Janſenii propositionem: *Ad merendum & demerendum in statu natura lapsa, non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Ratio est, quia nemo potest esse dignus vituperio & pœnâ, propter actionem vel omissionem ei non liberam, sed planè necessariam, ut docet S. Aug. l. de duabus animabus c. 11. & per se patet. Præterea tenemur ad vitandum peccatum: *at nemo potest ad impossibile obligari, reg. 6. jur. in 6.* Hinc illud S. August. lib. cit. c. 12. *Peccati reum tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summa iniquitatis est & insania.*

Dices. Potest dari peccatum merè philosophicum, quod scilicet soli rationi, non legi divinæ adversetur, nec sit offensa Dei.

Resp. Hoc repugnat. Quia qui peccat contra

rectam rationem, simul & indivisibiliter peccat contra legem Dei, & sic Deum offendit: nam dictamen rectæ rationis est intimatio legis divinæ æternæ, necessariò prohibentis quidquid de- decet naturam rationalem, & præcipientis quid- quid est necessarium ad vivendum conformiter ac decenter naturæ rationali; & aliunde nemo potest ignorare, saltem invincibiliter, quidquid disconvenit naturæ rationali ut rationali, esse prohibitum a Deo supremo auctore ac rectore naturæ rationalis. Quoties enim recta ratio dicat aliquid disconvenire naturæ rationali, simul saltem confusè dicat illud idem displicere supre- mo enti, naturæ rationalis auctori & rectori, cujus est eam convenienter sapientiæ ac sanctitati suæ regere. Hinc Alexander VIII. ut erroneam damnavit hanc propositionem: *Peccatum philo- sophicum seu morale, est actus humanus disconven- tiens naturæ rationali, & rectæ rationi: theologi- cum verò & mortale est transgressio libera legis di- vine. Philosophicum quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum; sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, ne- que æternâ pœnâ dignum.*

QUÆST. II. *Quenam excusant à peccato?*

Resp. Cum peccatum sit essentialiter liberum & voluntarium vel in se, vel in alio; excusat generatim ab eo, quidquid tollit voluntarium & liberum: ut ignorantia invincibilis, quia tollit voluntarium; vel impotentia physica, quia tollit liberum; aut metus vel passio antecedens, tol- lens usum rationis, quia utrumque tollit. Quod autem auget, vel minuit liberum, aut volunta- rium, cæteris paribus auget, vel minuit peccatum.

QUÆST. III. *An metus excusat a peccato?*

Resp. 1. Metus levis nunquam excusat a pecca- to. Quia non tollit voluntarium, nec liberum; nec excusat ab observatione ullius legis, cum sit vanus, & lex quælibet obliget saltem cum aliquo incommodo. Hinc regula 144. ff. de regul. jur. *Vani timoris iusta excusatio non est.*

Resp. 2. Metus gravis nunquam excusat homi- nem sui compotem in iis, quæ sunt intrinsicè mala, seu prohibita lege naturali. *Inter omnes constat.* Quia ea non delinunt esse mala in quo- vis periculo, ac vetita; & aliunde metus ille non impedit voluntarium simpliciter ac liberum.

Nullum autem peccatum etsi veniale, facere licet, ad vitandum quodvis aliud malum: nam quodvis peccatum, etiam veniale, utpote offen- sa Dei, entis supremi & in omni perfectione infi- niti, est malum gravius quovis alio quod non est peccatum. Deinde omne peccatum ut peccatum, est intrinsicè & essentialiter illicitum: Ergo nun- quam ob ullum bonum aut malum pœnale po- test esse licitum; nam natura & essentia rerum mutari nequit. Unde ad tuendam vitam pro- priam non licet mentiri.

Metus tamen gravis minuit culpam, ex cap. *Sacris*, de iis quæ vi, &c. ibi: *Licet metus atten- uet culpam, tamen non eam prorsus excludit:* quia minuit, sed non tollit voluntarium. Nun- quam tamen sic culpam attenuat, ut eam de mortali faciat venialem in materia gravi, ut patet in iis, qui metu dicitæ mortis idolis sacrificarunt: quia nempe relinquit consensum sufficienter libe- rum: nam eo non obstante actus procedit a voluntate cum cognitione etiam perfecta, & fit ex electione & absque necessitate physica, ita ut possit non fieri.

Resp. 3. Metus prudens damni gravis excusat a peccato in iis, quæ sunt contra legem non obli- gantem cum gravi damno. Nam excusat ab ob- servatione talis legis. Lex autem humana ordi- nariè non obligat cum gravi detrimento; nisi charitas, vel bonum commune, vel vitatio scan- dali, aut contemptus religionis, potestatisve legi- timæ id exigat.

QUÆST. IV. *Quomodo dividitur peccatum?*

Resp. Dividitur præcipuè, 1.º in originale, quod in ipsa origine ab Adamo contrahimus; & personale, quod peccantis voluntate physicè propriâ committitur. 2.º In mortale & veniale. 3.º In peccatum commissionis & omissionis. 4.º In actuale & habituale. 5.º In peccata contra Deum, contra proximum, & contra ipsum pec- cantem, ratione scilicet virtutum contra quas peccatur. Sunt enim quædam virtutes, quæ habent Deum pro objecto immediato, ut fides, spes, charitas: unde peccata quæ illis adversan- tur, sunt speciali modo contra Deum. Aliæ habent pro objecto proximum, ut iustitia, miseri- cordia, dilectio proximi: unde peccata quæ illis opponuntur, sunt contra proximum. Aliæ de- mum rectè disponunt hominem erga se ipsum,

ut fortitudo, temperantia, &c. Unde peccata iis opposita, sunt speciali modo contra ipsum peccantem: quamvis omnia peccata generali quâdam ratione sint contra Deum, qui illis omnibus offenditur, & contra ipsum peccantem, cui omnia nocent. 6°. In peccata ignorantiae, infirmitatis, & malitiae. 7°. In septem capitalia.

QUÆST. V. Unde petitur specifica peccatorum distinctio.

Nota. 1. Species moralis peccati est specialis malitia, per quam unum peccatum essentialiter differt ab alio. Malitia autem actus est ejus difformitas ac oppositio cum natura rationali, & lege divinâ. Unde illa peccata differunt specie, quæ habent disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & lege divina notabiliter inter se diversam.

Nota. 2. Voce objecti hic intelligitur id totum, in quod voluntas tendit per actum malum; ex hoc enim omni refundi potest malitia in actum ipsum. Unde objectum voluntatis complectitur objectum materiale, seu id quod vult; objectum formale, seu id propter quod vult; & circumstantias in quibus vult, & fit actus. Ex his autem omnibus & singulis aliqua notabilis diversitas malitiae potest actui accedere.

Resp. 1. Ea peccata specie differunt, per quæ violantur præcepta specie moraliter diversa. Quia cum peccatum sit transgressio legis seu præcepti, transgressiones præceptorum specie diversorum, quæ sunt transgressiones specie & notabiliter diversæ, sunt peccata specie diversa. Præcepta autem specie diversa sunt ea, quæ præcipiunt aut prohibent actus diversæ speciei moralis, vel actus ejusdem speciei, sed ex diverso motivo proximo. Actus vero diversæ speciei moralis sunt ii, qui habent convenientiam vel disconvenientiam notabiliter diversam cum natura rationali & lege divina.

Hinc si per unam eandemque actionem vel omissionem violatur multiplex præceptum specie morali diversum, tunc committitur multiplex specie peccatum. Sic 1°. eadem percussio Clerici est duplex specie peccatum, unum iniustitiæ, & alterum sacrilegii. 2°. Beneficiatus sacro ordine initiatus, unâ omissione Horarum duo specie peccata committit, quia violat simul duas virtutes specie diversas, nempe religionem, &

justitiam, ex quarum præcepto obligatur ad horas. 3°. Qui ex voto, & præcepto Confessarii tenetur jejunare feriâ sextâ, non jejunans, occurrente vigiliâ v. g. S. Matthæi, tria specie peccata admittit, unum intemperantiæ, secundum contra præceptum Confessarii ex motivo penitentiæ, tertium contra religionem propter votum. Imò peccata quæ eidem virtuti, sed modo notabiliter diverso opponuntur, sunt specie diversa, nam habent difformitatem notabiliter diversam: sic avaritia & prodigalitas, quæ liberalitati opponuntur, sunt vitia specie diversa; quia ei opponuntur modo notabiliter diverso, nempe per defectum & per excessum.

Resp. 2. Distinctio specifica peccatorum rectè etiam petitur ab objecto, fine, & circumstantiis, quæ specialem habent disconvenientiam cum natura rationali & lege divina. Quia actus voluntatis sumit malitiam moralem in aliqua specie ab objecto, fine, & circumstantiis moralibus: nam actus voluntatis fertur saltem interpretativè in ista omnia; & malus est hoc ipso quod fertur etiam interpretativè in aliquid malum, seu disconveniens rectæ rationi & legi, cum hoc ipso disconveniat naturæ rationali & legi. Ergo si ista habeant specialem malitiam specie diversam, actus voluntatis habebunt quoque malitiam specie diversam, ideòque specie different. Item actus voluntatis habet disconvenientiam cum natura rationali & lege divina, ideòque malitiam moralem, hoc ipso quod vult aliquid malum, vel vult aliquid etiam de se licitum, sed vel ob finem malum, vel in circumstantia mala seu disconveniensi: nam talis volitio disconvenit naturæ rationali, & prohibetur a Deo. Ergo habet specialem malitiam hoc ipso, quod vult objectum specialiter malum, vel aliquid ob finem specialiter malum, vel in circumstantia specialiter mala.

Id patet etiam inductione. Nam 1°. actus, quo quis vult surari, sumit a furto malitiam in specie iniustitiæ. 2°. Actus, quo quis vult labore et sic licito lucrari ad se inebriandum, sumit malitiam intemperantiæ ab hoc fine. 3°. Celebratio Missæ in loco vetito seu indecenti, habet malitiam irreligionis ex circumstantia loci propter quam ipsa dedecet & prohibetur. 4°. Actus, quo quis vult objectum malum, ob finem malum, in circumstantia mala, sumit ab his tribus malitiam in tri-

plici specie peccati, si hæc sint diversæ malitiæ; quia tunc habet triplicem disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & lege divina notabiliter inter se diversam: sic actus, quo quis vult furari in templo ut fornicetur, habet triplicem malitiam specie diversam, scilicet injustitiæ, sacrilegii, & luxuriæ.

QUÆST. VI. Unde petitur distinctio numerica peccatorum?

Nota. 1. Agitur hic de multiplicatione peccatorum non physica, sed morali, & in ordine ad confessionem, seu ad ferendum salutem ac rectum iudicium de illis, & de statu peccatoris. 2°. Unus & idem actus, si plures malitias habuerit, est peccatum multiplex moraliter, & in ordine ad Confessionem, in quo actus consideratur non secundum entitatem physicam, sed secundum malitiam. 3°. Actus internus voluntatis, & externus alterius potentia, circa quem prior ille versatur, unum numero peccatum constituunt, v. g. volitio furandi, & ablatio rei alienæ: quia actus internus & externus ab eo imperatus unum eundemque totalem actum moralem constituunt.

Resp. Generatim peccata multiplicantur secundum numerum intra eandem speciem, pro numero seu multitudine objectorum totalium, vel actionum ex se completarum, aut quæ interiùs vel exteriùs consummantur, vel quæ inter se non uniuntur; item per interruptionem moralem actuum. Nam tunc plures actus non censentur una moraliter actio, & habent plures numero malitias. Sed hæc speciatim explicanda sunt.

1°. itaque peccata multiplicantur pro numero objectorum totalium, ita ut actus malus physice unus, versans circa plura objecta totalia, sit moraliter plura numero peccata. Ita communior sententia. Quia tunc est multiplex & numero distincta moraliter malitia in eiusmodi objectis: nam singula objecta habent suam malitiam numero distinctam a malitiis aliorum. Ergo est multiplex saltem æquivalenter, & distincta numero moraliter malitia in actu voluntatis physice uno, tendentis in illa objecta: nam tota malitia objecti & actus externi communicatur actui voluntatis, cum sit volita saltem indirectè & interpretativè. Præterea sicut unus actus est multiplex specie peccatum, dum habet multiplicem specie malitiam; ita est multiplex numero peccatum, cum

habet multiplicem numero malitiam. Et quamvis esset unum peccatum in rigore metaphysico; tamen sunt plura moraliter in prudenti hominum æstimatione. Ea autem peccata sunt plura numero in ordine ad confessionem, quæ humano modo, seu in prudentum æstimatione, plura reputantur. Hinc qui unico actu vult sex homines occidere, vel reipsa unicâ tormenti bellici explosione occidit, sex moraliter peccata committit uno illo actu; & hic unus actus sex homicidiis seorsim patratæ æquivalet, etiam in ordine ad obligationem confitendi. Item qui uno actu tribus convitiatur, aut detrahit, triplicis peccati reus est; & hic actus iudicio prudentum, etiam in ratione numeri, æquivalet tribus actibus, per quos detraheretur singulis. In Confessione tamen dicere debet: *Uno actu tribus detraxi*; non autem, *Ter detraxi*: alioqui significaret tres malitias per tres actus distinctos contraxisse, quod falsum est.

2°. Peccata, quæ interiùs consummantur, ut hæresis, odium, desiderium, delectatio morosa, &c. multiplicantur per quamcumque cessationem, sive voluntariam, sive naturalem ex somno vel distractione animi ortam, & illorum repetitionem. Quia singuli actus repetiti, sunt per se peccata, & nil est in quo uniantur & continuantur ad constituendum unum peccatum. Nam non uniuntur nec continuantur in actu, objecto vel effectu externo, ut supponitur; neque in actu interno, cum inter actus internos intercedat aliqua cessatio; unde ad singulos actus requiritur nova determinatio voluntatis. Ergo sunt plura reipsa peccata. Ergo ut plura confitenda sunt: nam multitudo numerica perinde ac specifica declaranda est.

Hinc qui actum odii in proximum elicit, & post somnum, vel aliquam distractionem, eum renovat, duo peccata odii admittit. Quando autem horum peccatorum numerus iniri nequit, tunc satis est in confessione moram temporis explicare, v. g. *Perseveravi per horam in delectatione venereâ; per hebdomadam in odio, &c.* & hos actus interea renovavi toties, vel sæpè, vel rarò; tunc enim declaratur numerus eo modo, quo moraliter fieri potest, & per modum unius confusæ multitudinis in tali mora inclusæ, quæ ex communi agendi modo a Confessario æstimatur.

Item peccata, quæ consummantur in actione externâ, multiplicantur per cessationem totius actûs tum interni tum externi, & alterius similis repetitionem. Quia tunc nil remanet in quo uniantur & continentur, & adest nova determinatio voluntatis ad singula peccata, ut dixi de merè internis; nec unum perseverat virtualiter in alio.

At non multiplicantur per cessationem & repetitionem propositi circa idem objectum, quamdiu efficacia primi propositi in libero aliquo effectu vel opere externo perdurat. Quia tunc prior actus voluntatis in illo effectu vel opere virtualiter perseverat; & sic semper virtualis voluntas continuatur & durat: unde unum moraliter peccatum ex illis omnibus actibus constituitur. Sic qui ex voluntate occidendi inimicum, manè surgit, gladio se accingit, proficitur, quærit illum, & post plures horas repetitum invadit, pluries vulnerat, & tandem occidit; quamvis in itinere cogitet de aliis rebus, confabuletur, legat, sapiusque volitionem occidendi renovet, committit unum moraliter peccatum, eò tamen gravius, quòd pluries renovavit voluntatem occidendi. Quia internæ illæ volitiones repetitæ, censentur una moraliter continua actio humana: nam prior virtualiter in illa serie actuum externorum subordinatorum perseverat ac continuatur. Neque series illa censetur moraliter interrumpi per colloquium, distractionem voluntariam ad alia, quia istæ actiones ordinariè intermisceri solent seriei diuturnæ actionum. Neque enim quælibet interruptio physica tollit unitatem moralem, ut patet in comestione, quæ censetur unica, licet interrumpatur per lectionem epistolæ, colloquium, &c.

Aliud esset, si interruptio illius seriei esset extraordinaria: nam hæc tollit unitatem moralem actionis, licet prior voluntas non retractetur. Quod contingit, cum ex alio fine interrumpitur aliquod opus moram & attentionem talem exigens, ut ad resumendam postea intermissam mediorem seriem necesse sit primam intentionem renovare, & requiratur nova deliberatio, ac determinatio; ut si homicida ille longius divertat a viâ quâ inimicum insequitur, ad conficiendum aliquod negotium superveniens, quo

confecto ad priorem viam revertatur.

3°. Si actus externi mali plures physicè sint in se completi, & de se non spectent ad consummationem unius peccati vel operis, sunt plura numero peccata, quamvis ad unum finem ab operante referantur: nam non censetur una moraliter actio. Sic qui die Natali Christi tres legens continenter Missas, ter communicat in peccato mortali, ter peccat, quamvis tres Missas ad unum finem ordinaret. Sic pollutio, quamvis fiat ex intentione copulæ, semper est peccatum ab ea distinctum: quia ex se non ordinatur ad copulam, imò est contra finem copulæ, nempe generationem. Item copula ter patrata cum eadem & eadem horâ, tria sunt peccata: quia una copula non facit unum moraliter actum cum alia, sed sunt singulæ actiones completæ ac totales.

4°. Actus externi physicè plures ex se non completi, sed subordinati, si ad eundem actum principalem ordinentur tanquam illius dispositiones, media, inchoationes, sintque cum illo similis malitiæ, ac circa idem objectum, constituunt unum moraliter peccatum cum ipso actu principali. Nam tunc ita uniantur, ut iudicio prudentum censentur una actio in genere moris; & in illis actibus censetur una deliberatio ac determinatio voluntatis virtualiter ac moraliter perseverans. Sic ictus & vulnera ordinata ad homicidium ejusdem consummandum, sunt unum totale peccatum cum homicidio. Item tactus, verba & oscula impudica ordinata ad fornicationem subsequenter, faciunt cum ea unum peccatum moraliter & in ordine ad Confessionem. Unde non est necesse illorum numerum exprimere, nisi generatim, eò quòd multum aggravent peccatum, *quod tanto gravius est, quanto plura concurrunt*, ait S. Antonin. 2. p. t. 5. c. 1. §. 10.

Si quæ tamen circumstantiæ extraordinariæ per se malæ, illis adjungerentur, speciatim explicandæ sunt, ut monet Suarez.

Dixi, *Similis malitia*: nam si media assumpta, vel actus, habeant malitiam specie diversam a malitia finis seu actûs principalis, sunt plura specie peccata exprimenda.

Delectationes verò morosæ, tactus & verba impudica, quæ subsequuntur copulam, sunt peccata inter se & a copula distincta. Ita Suarez,

Vasquez, & alii. Quia sunt ex se inchoationes ac dispositiones ad novam copulam. Et quia actus subsequentes actum principalem ac consummatum, neque sunt partes aut dispositiones, nec proprietates prioris actus, neque etiam ejus complementum, cum ipse actus sit consummatus, & ex se completus; neque in illo expresso intelliguntur, cum ei tantum per accidens ex malitia operantis adjungantur.

Quod si tales actus subordinati non referantur per intentionem peccantis ad eundem actum principalem, sunt multiplex peccatum. Quia tunc non univertuntur, nec in aestimatione prudenti censentur una moraliter actio; & ad actum subordinatum & actum principalem requiritur duplex, etiam moraliter, deliberatio & determinatio. Sic si Petrus primò voluisset tantum vulnerare Paulum, & postea ex ira fervescente eum occideret, sunt duo peccata speciatim explicanda. Item si Titius oscula & tactus exercens, non intendat copulam, sive hæc postea ob libidinem auctam sequatur, sive non, debet numerum tactuum & osculorum confiteri. Imò actus sibi subordinati, & ad eundem finem ordinati, sunt plura moraliter peccata, si inter illos intercedat magna mora temporis: quia tunc censentur moraliter interrumpi, nec continuari.

Hoc totum debet cum proportione applicari ad unitatem vel pluralitatem aliorum peccatorum.

5°. Peccata multiplicantur per interruptionem moralem, quæ vel fit per retractationem etiam virtutalem prioris voluntatis, & postea ejusdem repetitionem. Nam positâ retractatione, seu voluntate contrariâ, jam prior voluntas non manet formaliter nec virtualiter, nec influit in actum postea secutum, idèoque ad novum actum requiritur alia deliberatio & determinatio: unde voluntas resumpta non potest censi unus moraliter actus cum priore. Vel fit per deliberatam conversionem ad aliquid impossibile cum priore actu intento; nam hæc est retractatio interpretativa, quæ multiplicat peccata repetita: hoc ipso enim quod advertenter vis aliquid cum priore actu impossibile, censetur tum non velle quod prius volebas.

Item actus voluntatis interrumpitur moraliter, cum neque actu, neque virtute perseverat: quod

fit non solum per retractationem, sed etiam per somnum, vel diurnam applicationem ad aliam rem. Unde tunc ad quemlibet actum requiritur nova deliberatio & determinatio.

Nota. Cum hæc tota unitas & pluralitas sit moralis, aestimari debet ex prudenti judicio, & usu circa unitatem vel pluralitatem actionis humanæ, spectatis circumstantiis, & qualitatibus actionum.

QUÆST. VII. *An est multiplex peccatum in eadem actione vel omissione, ratione plurium præceptorum, quibus statuitur ex motivo ejusdem virtutis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, est unicum, si hæc præcepta inter se subordinata aut connexa sint, & idem numero objectum per se spectent ex eodem motivo proximo. Quia tunc hæc præcepta unicam eandemque numero obligationem imponunt, sicut eandem numero honestatem intendunt, quando eundem numero actum per se præscribunt. Ergo illorum violatio unam eandemque numero malitiam ac turpitudinem inducit. Sic usura, etsi quadruplici jure vetita, unicum est peccatum, sicut & violatio ejusdem voti multoties renovati, aut jejunii quatuor temporum Quadragesimæ.

Tamen cum violatur obligatio pluribus titulis ejusdem rationis imposita, tunc peccatum est gravius quam si esset unicus titulus: quia cum singuli tituli imponant obligationem, plures illam augent, ac proinde aggravant illius violationem. Sic Religiosus sacro ordine insignitus, gravius peccat omissione Breviarii, quam alter eo non insignitus.

Resp. 2. Probabile est multiplex esse numero peccatum, in Confessione declarandum, si præcepta sint inter se disparata, hoc est, nec subordinata, nec connexa inter se, neque eandem numero actionem vel omissionem per se præscribant. Quia ibi est multiplex numero peccatum, ubi violantur plures obligationes ab invicem numero contradistinctæ & similes: nam violatio cujuslibet obligationis sic distinctæ est peccatum; & proinde violatio duplicis est duplex peccatum. At ubi violantur plura præcepta disparata, neque eandem numero actionem vel omissionem per se præscribentia, ibi violantur plures obligationes ab invicem contradistinctæ:

nam quolibet ex huiusmodi præceptis imponit obligationem perfectam & completam, eamque separabilem ab obligatione alterius præcepti, a qua plerumque & per se separatur, & respectu cuius se habet per accidens: ideoque plura imponunt plures obligationes contradistinctas. Ergo.

Nec obstat quòd interdum per unum eundemque actum impleri possint; quia hoc fit per accidens: & sicut tunc unus ille actus habet rationem duplicis observationis, ita omisso illius habet rationem duplicis transgressionis, moraliter loquendo. Sic festo S. Matthæi incidente in diem Dominicam, unicâ auditione Missæ duplex præceptum impletur; eâ omisâ, duplex erit transgressio. Item vigiliâ ejusdem incidente in Sabbatum Quatuor temporum, sufficit semel jejunare: si autem violetur jejunium, duplex est peccatum. Quia tunc violatur duplex præceptum disparatum, nec per se respiciens ideam numero objectum: si enim festum & vigilia incideret in alium diem, ut ferè fit, esset obligatio ad duas Missas, & duo jejunia. Et hic videtur esse communis sensus fidelium, hæc tanquam duo peccata confitentium, dum ad id advertunt. Doctores autem hoc negantes, opinativè tantum loquuntur, & eorum argumenta probant solum primam responsionem. Saltem tale peccatum est gravius, quam si non esset talis præceptorum concursus: nam pluribus ex causis obligatus ad aliquid, si id omittat, plus peccat, cum plures obligationes, vel unam graviorem violet.

QUÆST. VIII. Unde petitur gravitas peccatorum?

Nota. Gravitas peccati est quantitas seu mensura malitiæ, per quam peccatum est magis aut minus disconveniens naturæ rationali ac legi, & offensivum Dei, ideoque majore vel minore pœnâ dignum. Peccatum autem potest esse magis aut minus grave gravitate ejusdem speciei, aut diversæ: sic furtum sex nummorum est levius homicidio, & gravius furto trium nummorum.

Resp. 1. Gravitas peccati petitur ab objecto, fine & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali & legi. Nam hæc gravitas æstimanda est ex iis omnibus & singulis, ex quibus absolute petitur malitia peccatorum: inde enim malitiæ quantitas petitur, unde ipsa malitia; & inde actus est magis malus, unde est simpliciter

malus. At malitia actus sumitur ex objecto, fine, & circumstantiis, prout disconveniunt naturæ rationali, & legi divinæ. Ergo.

Hinc 1°. Peccatum eò magis vel minus grave est, quò vel objectum, vel finis, vel circumstantia ejus magis vel minus disconvenit naturæ rationali ac legi, & quò lex magis vel minus obligat. Sic ebrietas gravior est mendacio officioso; & furtum eò gravius est, quò quantitas ablata major est; quia magis disconvenit, & magis prohibetur.

2°. Cæteris paribus, actus habens objectum malum, & finem malum, pejor est, quam si esset solum malus ex alterutro; cum sumat malitiam ab utroque, ideoque majorem habeat. Erit quoque pejor, si simul malitiam contrahat ex objecto, fine, & circumstantiâ. Item malitia, cæteris paribus, tantò gravior est, quantò actus secundum plures vel peiores circumstantias opponitur rationi & legi: nam sicut malitia, ita & ejus incrementum petitur a circumstantiis moralibus, cum vel debitæ defunt, vel disconvenientes adsunt. Hinc S. Thom. 2. 2. q. 10. a. 3. ad 3. ait: *Cæteris paribus, gravius peccat fidelis, quam infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum propter Sacramenta quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam facit.*

3°. Peccatum intra eandem speciem magis vel minus grave est, quò major vel minor est ejus intentio, duratio, & quò fit cum majore vel minore advertentia, libertate, conatu, &c. quia tunc magis vel minus disconvenit naturæ rationali ac legi.

Resp. 2. Illa peccata, cæteris paribus, graviora sunt, quæ præstantioribus virtutibus, & actibus harum excellentioribus directè ac per se opponuntur. Quia ut docet S. Thomas, pessimum est contrarium optimo: optimum autem in moralibus est maxima virtus, & pessimum est gravissimum peccatum. Præterea dignitas virtutis, & gravitas peccati oppositi, petuntur ex eodem objecto, ratione cuius directè opponuntur. Quare odium Dei est gravissimum peccatum, utpote directè oppositum præstantissimo charitatis actui.

Porro virtutes præstantiores sunt primò Theologicæ hoc ordine, charitas, spes, fides: deinde religio, pœnitentia, quia Deum immediatius

mediatius respiciunt: postea reliquæ morales, hoc ordine: prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia; & simili ordine procedunt aliæ virtutes his annexæ.

Malitiæ gravitas petitur etiam a modo, quo actus eidem virtuti opponuntur: nam oppositio contraria pejor est privativâ: sic odium Dei pejus est, quàm omissio amoris præcepti.

Dixi 1.º *directè*. Nam etiam minora vitia indirectè opponuntur majori virtuti, a qua prohibentur. 2.º *Per se*, seu ex natura sua. Nam quæ præstantiori virtuti tantùm ex præcepto positivo opponuntur, non sunt, cæteris paribus, per se graviora iis, quæ minùs nobili ex natura sua & jure naturali opponuntur; cùm non sit par obligatio præcepti. Sic homicidium gravius est quàm laborare die festo, quamvis hoc religioni, illud iustitiæ adversetur. 3.º *Cæteris paribus*. Nam malitia vel bonitas non solum desumitur ex ratione generica objecti, sed etiam ex multis aliis, ratione quorum potest esse excessus. Quare major vel minor gravitas unius peccati præ alio definienda est ex complexione eorum omnium, ex quibus augeri vel minui potest malitia.

QUÆST. IX. *An effectus malus, vel noxius proximo, ex peccato secutus, imputatur peccanti, & dat peccato novam malitiam?*

Resp. affirm. si ille effectus fuerit prævisus, vel potuerit ac debuerit prævideri. Quia tunc est saltem indirectè & interpretativè volutus, nempe in causa illicitè ac liberè posita. Quod verum est, etsi voluntas, antequam effectus eveniat, retractet causam: quia hæc retractatio non facit ut reipsâ non sit liberè posita causa, neque ut effectus ex illa non sequatur. Et verò effectus ille sequitur ex peccato ut præterito; & retractatio non facit, ut peccatum non fuerit pro præterito voluntarium. Hinc qui alterum lethaliter vulneravit, mors læsi etiam post occisoris contritionem secuta, ei imputatur quoad obligationem damni compensandi; & is fit irregularis ex delicto.

QUÆST. X. *Quot modis potest quis esse reus peccati alieni, & illud contrahere?*

Resp. His, nimirum iussione, suasionem, cooperationem, auxilio, consensu, favore, laudatione seu adulatione, pravâ doctrinâ, exemplo, & silentio. Nam qui uno ex his modis cooperatur peccato alieno, censetur causa moralis illius; eique

verè consentit vel expressè, vel virtualiter, vel interpretativè, & sic illius malitiam ac reatum contrahit: *Nam digni sunt morte non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*, Ad Rom. 1.

CAPUT II.

De Peccato mortali & veniali.

QUÆST. I. *Quid sunt, & quomodo differunt?*

Resp. 1. Peccatum mortale est legis divinæ transgressio gravis, & proinde gravis offensâ Dei, privans amicitiam divinâ, & gratiâ sanctificante, quæ est supernaturalis vita animæ; atque reddens peccatorem dignum odio Dei, ac pœnâ æternâ. Veniale verò est legis transgressio levis, & levis offensâ Dei, quæ nec privat gratiâ sanctificante, nec amicitiam divinâ, nec ex se meretur pœnam æternam, sed solum temporalem: nec proinde excludit a cœlesti beatitudine, sed solum retardat ejus assecutionem; nec extinguit charitatem, sed solum ejus fervorem impedit.

Differunt inter se, quòd mortale sit Dei contemptus, saltem virtualis & interpretativus: nam peccatum mortale est prædilectio, seu prælatio creaturæ præ Deo, & aversio a Deo tanquam a fine ultimo, atque adhæsiō creaturæ tanquam fini ultimo. Nam qui mortaliter peccat, legem Dei aliquid pro jure suo graviter præcipientis vel verantis violat graviter, ac proinde graviter violat jus divinum, & sic gravem injuriam facit Deo: unde graviter illum offendit, & meritò censetur contemnere autoritatem, majestatem & amicitiam ejus. Hinc Deus de graviter peccantibus ait Isa. 1. *Ipsi spreverunt me*. Et lib. 1. Reg. c. 2. *Qui contemnunt me, erunt ignobiles*. Item talis hoc ipso præfert creaturam amicitie & possessioni Dei, ob aliquod bonum creatum faciendo id quod privat amicitiam & possessionem Dei, & sic eligendo potius frui creaturâ quàm Deo; quod est contemnere Deum: Quæ omnia non conveniunt peccato veniali, quod est solum levis transgressio, & offensâ quæ non est digna privatione amicitie Dei.

Resp. 2. Mortale & veniale, ut talia, semper differunt inter se specie morali, ideòque essentialiter. Quia illorum malitiæ notabiliter inter se differunt in ratione offensæ: nam mortale habet

specialem ac gravem malitiam, positam in contemptu Dei & aversione a Deo tanquam a fine ultimo, atque conversione ad creaturam, quæ non reperitur in veniali. Quilibet autem contemptus Dei etiam virtualis, continet gravem deordinationem ac malitiam, propter infinitam Dei excellentiam, graviterque disconvenit infinitæ Dei majestati. Quatenus tamen circa idem objectum versantur, possunt esse ejusdem speciei: nam malitia petita ex objecto, ejusdem est speciei in furto gravi & levi, cum ambo eidem præcepto & virtuti ex eodem motivo opponantur, & differant solum secundum plus & minus, sintque in eadem specie injustitiæ.

QUÆST. II. *Quanam requiruntur ad peccatum mortale?*

Resp. Secundum omnes, duo. 1°. Ex parte objecti aliquid grave, saltem ex fine. 2°. Advertentia & consensus sufficiens ad actum simpliciter liberum & humanum, qui consensus dicitur plenus ac perfectus. Nam si alterutrum desit, violatio legis non censetur imputabilis ad gravem culpam, nec gravis offensa, nec contemptus Dei. Consensus autem plenus ac perfectus est ille, qui datur ab homine vigilante, plenè sui compote, & expeditum habente rationis usum, qui advertit ad malitiam actus, seu omissionis, vel potuit ac debuit advertere. Quod si ad eam advertere non possit ex defectu cognitionis habitualis malitiæ, non excusatur, si ignorantia fuit vincibilis.

QUÆST. III. *Quodnam voluntarium sufficit ad mortale.*

Nota. Peccatum est essentialiter voluntarium. *Usque adeò peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium,* ait S. August. lib. de vera religione c. 14. Quia peccatum est actio vel omisio imputabilis homini ad culpam, vituperium & pœnam. At nil potest esse sic imputabile homini, nisi sit ei liberum, proindeque voluntarium. Nam omne liberum est essentialiter voluntarium, licet non omne voluntarium sit liberum, ut patet in amore beatifico: quia liberum superaddit voluntario immunitatem ab omni necessitate intrinseca & physica. Voluntarium autem est id quod procedit a principio intrinseco, nempe voluntate, cum intellectuali cognitione, vel actuali, vel virtuali & interpretativa, hoc est, quæ potuit & debuit

haberi, licet defuerit.

Voluntarium dividitur, 1°. in perfectum, quod fit cum plena advertentia, plenoque consensu; & in imperfectum, quod fit cum semi-plena advertentia, & semi-pleno consensu, ut in semidormiente contingit. 2°. In directum, indirectum, & interpretativum. Illud est directè voluntarium, quod in se ac secundum se volitum est. Illud est indirectè voluntarium, quod non est in se ac secundum se volitum, sed censetur volitum in alio directè volito, vel tanquam cum illo connexum, vel tanquam effectus inde sequens, vel propter alias causas. Ut autem aliquid sit voluntarium indirectè & in alio, non sufficit quod sequatur ex illo, alioqui infidelitas negativa esset imputabilis; sed insuper requiritur, ut cognoscatur vel cognosci possit sequi ex illo: quia alioqui non est voluntarium, ut connexum cum illo, seu ut sequens ex illo: nam quod nullatenus cognoscitur, nec cognosci potest, nullatenus est voluntarium. Illud est interpretativè voluntarium, quod non est positivè volitum, sed tamen secundum prudentem æstimationem censetur volitum, & meritò imputatur voluntati, eò quod non fecerit, vel non omiserit quod debebat & poterat facere vel omittere. Sæpe hoc voluntarium cum indirecto confunditur.

Resp. 1. Consensus sufficiens ad mortale est ille, qui ab homine perfectè vigilante, & plenè sui compote datur actioni vel omissioni graviter malæ, cujus malitiam actu cognoscit, vel cognoscere potuit ac debuit. Quia talis consensus est plenus, & sufficienter liber ac humanus, ut actio vel omisio sit imputabilis ad culpam gravem, cum ejus malitia, aut malitiæ periculum potuerit ac debuerit cognosci, & vitari. Neque enim inadvertentia vincibilis ac culpabilis voluntarium plenum impedit in æstimatione morali.

Resp. 2. Ad peccatum mortale non requiritur, ut malitia moralis sit directè & propter se volita, quod potius diabolicum est quam humanum; sed sufficit ut sit indirectè vel interpretativè volita, hoc est, ut voluntas velit ex quocumque motivo aliquid graviter malum, etiamsi ejus malitiam secundum se aversetur, modò cogoscat, vel possit ac debeat cognoscere ejus malitiam. Quia, 1°. disconvenit naturæ rationali, & legi divinæ, velle aut acceptare ullo modo id, quod malum

acillicitum est; & lex naturalis prohibet ne malum ullo modo velimus & eligamus, non solum directè, sed etiam indirectè & interpretativè: malum enim nullatenus est volubile, sed malitia actûs exigit quocumque modo fugi. 2°. Meritò imputatur voluntati ad culpam & vituperium, quòd malum velit non solum directè, sed etiam indirectè, vel interpretativè, cum nempe non refugit nec impedit malum, quod potest & debet repudiare & impedire. Nam tunc non fugit nec averfatur malum ut debet; nam debet illud fugere & averfari summè & omni modo, cum sit summè odibile & omni modo fugiendum. Igitur ad mortalem culpam ex parte voluntatis sufficit voluntarium indirectum & interpretativum, ut consentiant omnes.

Obj. Ut actus sit bonus, ejus bonitas debet esse directè volita. Ergo a pari, &c. *R. neg. conseq.* Disparitas est, quòd bonitas moralis seu honestas, sit appetibilis directè & secundum se, exigitque sic appeti; & ut actus sit bonus moraliter, debet tendere in objectum modo decenti naturam rationalem, ac proinde debet in illud tendere sub ratione honesti & propter bonitatem. E contra malitia actûs exigit quocumque modo fugi; & ut actus sit malus, sufficit ut appetat id quod est malum, aut quomodocumque velit id quod est malum: nam hoc ipso disconvenit naturæ rationali & legi divinæ.

QUÆST. IV. *Quanam advertentia sufficit ad mortale?*

Resp. 1. Potest esse peccatum mortale imputabile, sine advertentia actuali malitiæ. Quia 1°. Dantur peccata imputabilia ad culpam mortalem, quæ tamen fiunt ex ignorantia vincibili malitiæ, & dum operans putat se rectè agere, & obsequium Deo præstare, ut constat ex Joan. 16. *Venia hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Et tamen persecutores Apostolorum verè in hoc peccabant mortaliter. Hinc illud Psal. 18. *Delicta quis intelligit? Ab oculis meis munda me.* Et illud S. August. 1. de spir. & litt. c. 36. *Attendat quàm in multis offendamus omnes, dum putamus Deo, quem diligimus, placere, vel non displicere quod facimus.* 2°. Multi multa agunt contra legem, ex habituali inconsideratione & negligentia, unò ex dispositione habituali voluntatis non

considerandi an actio sit licita necne; sed statim se determinandi ad id quod delectat, vel utile est, sive sit licitum sive non. Certè hi sæpe agunt sine ulla cognitione actuali malitiæ; & tamen quis neget eos graviter peccare? 3°. Ob responsionem sequentem.

Resp. 2. Ad mortale, etiam secundum se imputabile, sufficit advertentia virtualis & interpretativa malitiæ, aut periculi illius, consistens in eo quòd quis possit ac debeat advertere malitiam vel ejus periculum, nec tamen advertat. Quia 1°. malitia actûs secundum se et meritò imputatur, qui debuit & potuit illam advertere, & vitare actum cui annexa est. Nam ei malitia satis voluntaria est, & libera, cum potuerit & debuerit ab eo vitari. 2°. Ut malitia secundum se imputetur, ex communi sententia sufficit consensus voluntatis interpretativus, cum scilicet voluntas potest & debet repudiare objectum malum, & non repudiat. Ergo etiam sufficit advertentia interpretativa: nam ad peccatum imputabile non minùs requiritur consensus voluntatis, quàm advertentia rationis. 3°. Peccatum mortale est libera transgressio præcepti graviter obligantis. Sed ad talem transgressionem sufficit advertentia virtualis ac interpretativa: nam talis transgressio est libera, hoc ipso quòd posita est ex defectu advertentiæ actualis, quæ potuit & debuit haberi: hoc ipso enim talis transgressio ita posita est, ut potuerit non poni a voluntate, 4°. Advertentia virtualis & interpretativa est ea, quæ quidem non habetur, sed haberi potest ac debet. Sed qui legem violat, quam potuit ac debuit cognoscere, perinde se habet moraliter & in æstimatione prudenti, in ordine ad imputabilitatem etiam mortalem (licet non tantam, quando advertentia non est affectata,) ac si eam actu cognosceret: ac proinde non excusatur a peccato etiam mortali. Paulò aliter. Advertentia interpretativa est ea, cujus privatio est culpabilis, cum ipsa potuerit ac debuerit haberi: ac proinde non excusat a peccato actiones & omissiones secutas contra legem; cum ipsa sit culpabilis, nec tollat voluntarium indirectum ac interpretativum, sufficiens ad culpam; nec culpa possit quemquam excusare. Igitur malitia actûs meritò imputatur voluntati, hoc ipso quòd actus malus procedit a voluntate liberè & scienter, vel cum vincibili ac

culpabili ignorantia aut inadvertentia agente. 5°. Vincibilis ignorantia seu carentia cognitionis habitualis, non excusat a peccato. Ergo multò minùs excusat inconsideratio & inadvertentia vincibilis: nam (ut ait Suarez) ignorantia non refert ad voluntarium vel involuntarium ratione habitualis scientiæ quâ privat, sed proximè & immediatè ratione actualis considerationis quam tollit; quia voluntas non movetur proximè & immediatè ab habituali cognitione, sed ab actuali. Inadvertentia autem est vincibilis & voluntaria, hoc ipso quòd potuit & debuit pelli per advertentiam: sicut ignorantia habitualis est vincibilis & voluntaria, hoc ipso quòd potuit & debuit depelli per inquisitionem veritatis.

Nota 1. Equidem nihil est volitum quin præcognitum; & voluntarium est id quod est a principio intrinseco cum cognitione; sed cum cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Nam ad voluntarium indirectum & interpretativum sufficit cognitio virtualis & interpretativa. Item cum actus moralis definitur actus qui liberè fit cum advertentia ad regulam morum, intelligi debet advertentia vel actualis, vel virtualis & interpretativa: alioqui definitio mala est, cum non conveniat omni actui morali, nempe peccato commissio ex ignorantia vel inadvertentia vincibili.

Nota 2. Advertentia virtualis & interpretativa adest, cum quis potest & debet advertere ad præceptum seu obligationem, vel malitiâ actûs, & tamen non advertit. Potest autem advertere, quando ex aliqua cognitione præsentis ejusdem vel alterius objecti, aut circumstantiæ, prudenter ac circumspectivè agendo, deveniret in cognitionem malitiæ, quam novit quidem habitu, sed actu non advertit. Tunc enim habet sufficiens principium discurrendi & considerandi an actus sit licitus, vel illicitus. Et si hoc non cognoscit aut considerat, malè consultat, & imprudenter agit: unde meritò illi imputatur peccatum, quod inde sequitur. Nam in omni deliberatione humana primò considerandum est, utrum res liceat necne: eodem enim præcepto quo tenemur vitare peccatum & servare legem, tenemur adhibere advertentiam & considerationem, cum sine ea lex observari nequeat.

Hinc in iis, quæ intrinsecè mala sunt & contra

legem naturalem, ad virtuales advertentiam malitiæ moralis habitualiter notæ sufficit, ut consideretur ipsa actio secundum se, seu ut quis rectè advertat quid agat. Nam hoc ipso facillimè excitari potest actualis cognitio malitiæ, utpote habitus cum illa intrinsecam connexionem, si consideratè & sine præcipitatione agatur, ut notat Suarez. In iis verò quæ non sunt per se mala, sed vetita solo jure positivo, quamvis non semper sufficiat consideratio ipsarum actionum secundum se, cum non habeant intrinsecam connexionem cum malitia, seu præcepto eas vetante; tamen si quis non laboreat ullâ ignorantia facti, sola objecti propositio simul cum cognitione habituali præcepti regulariter sufficit ad excitandam cognitionem malitiæ, si quâ par est consideratione & morâ in agendo procedatur. Possunt & alia principia deliberandi in talibus rebus occurrere, ut si quis non cogitans de die abstinentiæ, videat alios vesci cibis quadragesimalibus; vel die festo nihil cogitans de sacro, audiat festivum campanarum pulsus, aut videat populum ad templum accurrentem. Ex his enim aut similibus excitari potest cogitatio præcepti: quæ tamen si adhibitâ sufficienti attentione & consideratione non habeatur, tunc inadvertentia erit naturalis & invincibilis, qualis esse solet in timoratis & ex circumspeditione agentibus: in aliis autem plerumque est vincibilis & culpabilis. Quòd si malitia non sit habitualiter nota; tunc actus est culpabilis, si ignorantia sit vincibilis, quia hæc non excusat a peccato.

Nota 3. Cum aliqui Theologi dicunt ad peccatum mortale requiri advertentiam malitiæ, vel suspicionem aut dubitationem de illa; ut id cum veritate, & certissimis ipsorum ac omnium principii consentiat, debet intelligi in sensu accommodato, nempe vel de peccato directè volito, & de peccato malitiæ ex certa scientia commissio: vel de advertentia malitiæ sive formali præsentè aut præcedente, sive virtuali & interpretativa, in specie vel in genere, in se vel in causa.

QUÆST. V. Quibus indiciis in dubio de consensu sufficienti ad mortale, cognosci potest eum fuisse datum, vel non?

Resp. Traduntur a Doctoribus hæc regulæ. 1°. Si dubitans de consensu præstito sit vir probus & ex timorata conscientia, seque ita habitualiter ac

constanter dispositum sentiat, ut potius vellet mori quam mortaliter peccare; censendus est non dedisse sufficientem consensum, licet aliquam fortè in repellenda tentatione negligentiam admiserit. At si sit homo pravus & peccatis assuetus, in dubio censendus est consensisse. Quia in dubio prudens præsumptio a consuetis ac communiter contingentibus, & habituali dispositione sumitur; & quia prior summè detestans peccatum habitualiter, si illud admisisset cum pleno consensu, hanc mutationem ita advertisset, ut de ea nil dubitaret; posterior verò parvi pendens peccatum, si non plenè consensisset, non dubitaret. Porrò non est signum imperfecti consensûs, sed tantùm mutatæ voluntatis, contritio quæ actum peccati statim consequitur.

2^a. Quando subortâ cogitatione seu tentatione de faciendâ re mala, non facis, cum facilè posses; signum est consensum in opus non fuisse perfectum, quia potentia executrix voluntati omninò obtemperat.

3^a. Sola perseverantia motûs interni post advertentiam, non indicat sufficienter plenum consensum, sicut perseverantia motûs exterioris membrorum illum arguit: quia his voluntas, non illis despoticè imperat.

4^a. Quando quis dubitat, vigilans an dormiens, sui compos an impos, quidpiam voluerit aut fecerit, probabile indicium est non plenæ deliberationis: quia hæc regulariter hominem de suis actibus certiorum reddit; & perfectè vigilans satis novit se vigilare, & sui compos de hoc non dubitat, nisi fortè mora temporis aliquam induxerit oblivionem.

Cæterùm cum hæc omnes conjecturæ veritatem non ostendant, est obligatio confitendi consensum illum dubium.

QUÆST. VI. *An est mortale agere vel velle aliquid graviter illicitum ob finem bonum?*

Resp. affirm. Ita omnes. Quia 1°. Ad Rom. 3. Graviter damnatur illud: *Faciamus mala, ut veniant bona.* 2°. Voluntas mala est, hoc ipso quòd vult id quod malum est, ex quocumque motivo illud velit. Nam actus voluntatis sumit malitiam ab eo omni in quod fertur, ex Osæ 9. *Facti sunt abominabiles sicut ea que dilexerunt.* Neque enim finis bonus malitiam objecti seu medii tollit, cum ejus naturam non immutat. 3°. Volitio finis ho-

nesti ut per medium illicitum comparandi, est mala. Nam tendit in objectum modo naturam rationalem dedecente, & contra legem; disconvenit enim naturæ rationali & legi, prosequi bonum per medium illicitum. Imò volitio finis honesti per medium licitum, sed in circumstantia mala, est verita & mala: nam disconvenit naturæ rationali & legi divinæ, & finis honestus non potest nisi dedecenter & disconvenienter naturæ rationali appeti per medium licitum in circumstantia mala, v. g. velle celebrare Sacrum propter bonum finem in loco dedecenti. *Quod est secundum se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum & licitum; quia ad hoc quod aliquid sit bonum, requiritur quòd omnia rectè concurrant: bonum enim ex integra causa, malum verò ex singularibus defectibus,* ait S. Thom. 2. 2. qu. 110. a. 3.

QUÆST. VII. *Quanam sunt peccata mortalia vel venialia ex genere suo?*

Resp. 1. Ex S. August. enchirid. c. 78. *Quæ sint levia, quæ gravia peccata, non humano, sed divino sunt pensanda iudicio.* Et c. 79. *Sunt autem quadam quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora; quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehennæ putaret, nisi veritas diceret?*

Resp. 2. Id sicut tota doctrina morum, repeti debet, 1°. Ex Scriptura. Quæ enim ab illa dicuntur abominabilia, detestanda, execranda, Deo exosa, digna morte, gehennâ, excludere a regno Dei, vel ob quæ dicitur Væ; judicanda sunt ex genere suo mortalia. 2°. Ex traditione, quæ extat in scriptis Patrum. 3°. Ex definitione & sensu Ecclesiæ, quæ semper est infallibilis in doctrina fidei & morum. 4°. Ex ratione fide illustratâ, & his principiis nixâ. 5°. Ex unanimi Doctorum consensu.

Resp. 3. Peccatum mortale ex genere suo est illud, intra cujus objectum seu materiam datur aliquid grave, seu graviter repugnans rectæ rationi, vel fini legis, qualia sunt peccata contra virtutes Theologicas, fidem, spem & charitatem, contra religionem, justitiam, & alias virtutes graviter obligantes; item quæ nos graviter corrumpunt. Peccata verò, quæ leviter tantùm advertantur naturæ rationali, vel præcepto leviter obliganti, & quæ non lædunt graviter charita-

tem Dei & ejus honorem, vel proximum quoad personam, res vel jura, nec nos ipsos corrumpunt, sed continent præcisè aliquam levem inordinationem, ut mendacium officiosum, verbum otiosum, sunt venialia per se & ex genere suo. *S. Thom. 1. 2. qu. 88. a. 2.*

Resp. 4. Mortale ex genere suo duplex est: aliud ex toto genere suo, & aliud ex genere suo non toto. Peccatum mortale ex toto genere suo est illud, cujus omne objectum seu omnis materia est per se gravis, quia nempe quælibet ejus materia gravem inordinationem continet, vel per quamlibet ejus quantitatem læditur graviter virtus, quæ est finis præcepti gravis. Unde non potest esse veniale nisi ex imperfectione actûs, seu ex defectu advertentiæ & consensûs sufficientis ad mortale. Talia sunt ea, quæ sunt directè contra aliquod attributum divinum, ut odium & contemptus Dei, hæresis, desperatio, blasphemia, perjurium, &c. Nam hæc directè repugnant Dei bonitati, veracitati, misericordiæ, majestati, excellentiæ infinitæ Dei; & per ista graviter læduntur charitas, fides, spes, religio, &c. Talia item sunt quæ graviter disconveniunt naturæ rationali, seu ex se gravem habent inordinationem, ut delectatio venerea extra conjugium, pollutio, &c.

Mortale verò ex genere suo, sed non toto, est illud intra cujus objectum seu materiam datur aliquid ex se grave & leve, seu graviter & leviter inordinatum ac prohibitum, quatenus per aliquam materiam graviter, & per aliam leviter læditur virtus, quæ est finis præcepti. Nam illa materia censetur gravis, per quam graviter læditur virtus quæ est finis præcepti; & ea est levis, per quam leviter læditur talis virtus, ut patet in furto.

QUÆST. VIII. *An peccatum mortale ex genere suo fieri possit veniale, & vicissim?*

Resp. 1. Cum ad mortale requiratur gravitas materiæ, & sufficiens advertentia & consensus, sequitur peccatum ex genere suo mortale, fieri veniale; 1°. Ob levitatem materiæ, ut patet in peccatis contra justitiam, v. g. furto levi. Nam tunc leviter læditur justitia, quæ est finis præcepti verantis furtum, & sic tunc est levis inordinatio, & transgressio ac offensâ Dei. Peccata autem ex toto genere suo mortalia, non possunt fieri ve-

nialia ex parte materiæ, quia in quavis eorum materia reperitur gravis difformitas, & per quamlibet eorum quantitatem graviter læditur virtus, quæ est finis præcepti. Porro materiæ levitas in iis, quæ levitatem materiæ admittunt, ex circumstantiis, & præsertim ex quantitate materiæ, & ejus conducentia ad finem dijudicanda est. 2°. Ob imperfectionem actûs ex parte intellectûs & voluntatis. Ita *S. Thom. 1. 2. qu. 88. a. 6. Potest id, quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actûs, quia non perfecte pertingit ad rationem actûs moralis; hoc est, quia deest sufficiens advertentia & consensus ad hoc, ut actus dicatur simpliciter liber & humanus. Actus autem seu consensus voluntatis imperfectus & semi-plenus, ideoque insufficientis ad mortale, est ille qui datur cum impotentia plenè advertendi ob impeditum rationis usum, qualis est in semi-dormiente, modò hæc sit omninò involuntaria; sicut cōsensus dicitur plenus ac perfectus, cum datur ab homine plenè sui compote, & habente usum rationis expeditum, & valente plenè advertere. Similiter advertentia imperfecta seu semi-plena est ea, quæ procedit ab homine non perfecte sui compote, nec habente usum rationis expeditum, qualis est semi-dormiens. Sicut enim hic non habet perfectum judicium rationis, nec plenè advertere potest ad id quod agit; ita interdum fit, ut quis ob subitam & vehementem passionem, aut distractionem ad res alias, non advertat nec advertere possit ad actum suum, quantum requiritur ad mortale. Unde delectatio de objecto malo, quæ cæteroquin esset mortalis, potest defectu sufficientis advertentiæ esse solum venialis. Advertentia verò perfecta & plena est ea, quæ procedit ab homine sui compote, & habente usum rationis expeditum.*

Hinc triplex distinguitur motus, nempe primo-primus, qui subitò ante omnem mentis advertentiam insurgit, nec ullatenus pendet a voluntate; & hic non est culpa secundum se: secundo-primus, qui est cum aliqua sed imperfecta advertentia, sufficiente quidem ad culpam venialem, non autem ad mortalem, qualis est in semi-dormiente: & motus plenè ac perfecte deliberatus, qualis est in vigilante, & plenè sui compote; & hic est mortalis, si sit graviter inordinatus.

Imperfectio tamen actus nunquam impedit quominus ea, quæ sunt ex objecto venialia, verâ sint venialia, ut docet Suarez. Quia ad culpam venialem sufficit quodcumque voluntarium & liberum, sicut & quantulumcumque inordinatio; secus verò ad mortale; nam homo non potest ex qualicumque actione & quantumvis imperfectâ constitui reus perpetui odii Dei, & damnationis æternæ: hoc enim repugnat bonitati, sapientiæ, ac convenienti gubernationi divinæ.

Resp. 2. Actus ex genere suo seu objecto venialis vel indifferens, fit mortalis per accidens, seu per aliquid ei adjunctum.

1°. Ex errore conscientiæ, quo quis putat id, quod agit, esse mortale, licet reipsâ non sit. Nam tunc consentit in mortale apprehensum.

2°. Ratione affectus graviter inordinati in rem aliquam leviter malam vel indifferentem, constituyendo in ea finem ultimum; ut si ex affectu ad illam paratus sis illam velle etiamsi mortalis esset, vel peccare mortaliter potius quàm ab ea abstinere, vel illam comparare per medium graviter illicitum. Nam tunc eam præfers divinæ amicitia, & violas graviter maximum præceptum diligendi Deum super omnia.

3°. Ratione finis mortaliter mali, ad quem ordinatur, ut adulatio seu laudatio ex se venialis, ordinata ad subornandam virginem. Nam talis actus continet affectum ad rem mortaliter malam; & medium malitiam finis contrahit.

4°. Ratione gravis damni vel scandali, quod ex re levi secuturum prævidetur, vel prævideri potest ac debet, ut si ex furto rei levis prævideas alterum blasphematurum. Nam ob talem effectum actus graviter adversatur charitati; & causa participat malitiam sui effectus.

5°. Ratione periculi incidendi in mortale, in quod quis experientiâ didicit se ex actione de se leviter malâ vel indifferenti incurrere, putâ si affectus mulieris, vel colloquium, inducat ad actum turpem, vel consensum in delectationem veneream; si ludus de se licitus, fit occasio proxima pejerandi, blasphemandi, &c. Nam mortale est exponere se morali periculo peccandi mortaliter: is quippe Dei amicitiam & animæ salutem contemnit, qui ejus perdendæ periculum probabile non vitat, cum potest; & eodem præcepto quo tenemur vitare peccatum, tene-

mur etiam ejus probabile periculum vitare.

6°. Propter contemptum formalem præcepti, vel regulæ, vel superioris quâ superior est; ut si quis violet præceptum in re levi, quia præceptum est, sive quia renuit subjici præcepto, vel superiori. Talis enim inobedientia inducit contemptum potestatis a Deo derivatæ, & superioris ut minister Dei est, ejusque vices gerit: qui contemptus redundat in Deum, juxta illud Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit.*

Item omissio consilii evangelici ex contemptu, quasi Deus inutilia & vana consuleret, mortalis est. Nam est graviter injuriosa Deo, & Deus ipse consilii author contemnitur.

QUÆST. IX. *An multa venialia possunt facere unum mortale?*

Resp. 1. Peccata venialia quantumvis multiplicata, non possunt per se efficere unum mortale, nisi eorum materiæ vel effectus uniantur. *Est communis sententia.* Quia 1°. ex Trid. sess. 14. cap. 5. per venialia a Dei gratia non excludimur. 2°. Peccatum mortale, cum sit contemptus Dei & aversio a fine ultimo, habet malitiam ordinis superioris, imò infinitam, quam proinde æquare nequeunt quævis venialia. 3°. Sola multiplicatio non constituit peccatum in alia specie: peccatum autem mortale est in alia specie superiore a veniali. Item quantumcumque multiplicentur venialia, singula sunt, & manent in specie inferiore, habentque differentiam essentialem a liam, quàm species superior. Ergo multiplicatio venialium non potest attingere speciem peccati mortalis, quæ est superior. Ex Patrum verò textibus sequitur tantum multa venialia disponere ad mortale, non verò illud constituere.

Qui tamen proponeret omnia venialia occurrentia committere, vel ad hoc paratus esset, velletque sola mortalia vitare, secundum Sanchez & Bonacinam mortaliter peccaret, etiamsi contemptus formalis deesset. Quia illius propositi objectum continet apertissimum peccandi mortaliter periculum, quod talis vult subire; cum ex SS. Patribus & Doctoribus, multa venialia deliberatè & ex proposito commissa, certò disponant ad mortale, & in praxi patet: quæ culpa mortalis adversatur præcepto charitatis.

Resp. 2. Si plurium venialium materiæ, vel effectus moraliter uniantur, & unum objectum

grave constituent contra unum præceptum; tunc mortale est peccatum, cujus materia, licet secundum se parva, tamen ob moralem conjunctionem cum objectis priorum, notabilis censetur, vel effectum gravem malum producit. *Est communis sententia.* Quia tunc per hoc ultimum peccatum, ponitur complementum gravis materiæ, vel effectus graviter prohibiti; & illud ponens censetur velle aliquid graviter inordinatum ac prohibitum. Sic qui uno die festo pluries laborat per quadrantem diversis horis, peccat mortaliter ultimo quadrantis labore, quo completur tempus notabile: quia isti omnes labores breves moraliter uniantur; & tunc verum est dicere talem laborasse illo die festo tempore notabili, v. g. duas aut tres horas. Sic ebrietas per ultimum scyphum completur, Item qui intemperanter cibum sumit, & ultimam comestione agnoscit valetudinem graviter lædendam, peccat tunc mortaliter: nam jam vult objectum graviter dissentaneum naturæ rationali ac legi, & sibi notabile damnum.

Si verò plurium venialium materiæ parvæ & effectus non uniantur, nec in grave objectum coalescant; tunc omnia & singula peccata sunt venialia, nec efficiunt mortale: quia tunc materiæ illæ non conflant unum objectum grave, nec materiam sufficientem ad mortale. Sic qui pluribus festis per unum quadrantem laborat, non peccat mortaliter, secluso scandalo & contemptu; quia tunc sicut festa sunt diversa, neque efficiunt unum moraliter; ita & labores sunt diversi, nec unum inter se constituunt. Item qui in Quadragesima quotidie bolum panis extra tempora comedit, non peccat mortaliter: quia comestio uno die facta non continuatur, nec conjungitur moraliter cum comestione alterius diei, cum obligatio abstinendi affixa sit singulis diebus, & transeat cum illis. Unde propositum comedendi singulis diebus Quadragesimæ bolum panis extra tempora, est per se loquendo solum veniale, quia non fertur in illas omnes comestiones leves conjunctim sumptas, sed in omnes separatas, & singulis diebus vitandas, quæ eum solum sint vetitæ sub veniali, propositum non est de mortali. Idem dic de eo, qui plures inducit ad parum comedendum uno die jejunii; quia actio unius non unitur, nec facit unum mo-

raliter objectum vetitum cum actione alterius. Unde inductio non est ad aliquid grave.

QUÆST. X. *An & quomodo multa venialia disponunt ad mortale?*

Resp. 1. Multa venialia, si negligantur & continentur, sensim disponunt hominem ad mortale. Constat 1°. ex Eccli. 19. *Qui spernit modicam, paulatim decidet.* Et Luc 10. *Qui in modico iniquus est, & in majori iniquus est.* 2°. Ex consensu Theologorum, & ex Patribus docentibus venialia diligenter cavenda esse, ne labamur in mortalia. 3°. Ex praxi & experienciâ.

Resp. 2. Multa venialia disponunt ad mortale, 1°. Indirectè seu negativè, removendo id, quod mortalia impediret. Nam & in peccante minuunt fervorem charitatis, & timorem Dei, ac horrorem peccati; & ex parte Dei impediunt providentiam illam specialem quâ tentationes ac pericula removebat, & libertatem quâ uberes & potentiores gratias largiebatur.

2°. Positivè: tum quia cum mortale & veniale in hoc convenient, quod sint infractio legis & ordinis; multitudo leviorum infractionum, maxime si deliberatè & ex gravi negligentia fiant, hominem disponit ad violandum legem & ordinem in gravioribus: tum quia libido peccandi, & affectus erga rem venialiter malam, potest sæpius peccando ita crescere, ut in ea re constituatur finis ultimus, & ex affectu erga illam homo sit paratus violare præceptum gravius, vel illius violandi periculo se exponat. Venialia autem ejusdem speciei, magis adhuc per se ac directè disponunt ad mortale; cum circa idem objectum specificè sumptum versentur, & patiant similem habitum. Sic levioribus furtis, contumeliis, detractionibus via sternitur ad graviore injurias, & comparatur consuetudo furandi, detrahendi, quæ magis adhuc in gravia objecta, utpote magis ad se allicientia, inducit quàm in levia.

CAPUT III.

De Peccatis commissionis & omissionis.

QUÆST. I. *Quid sunt, & an differunt inter se?*

Resp. 1. Peccatum commissionis est actus positivus factus contra legem eum prohibentem, sive est

est violatio præcepti negativi. Peccatum omissionis est omisio actûs præcepti, sive violatio præcepti affirmativi.

Resp. 2. Hæc peccata, etiam cum eidem virtuti aut præcepto ex eodem motivo adversantur, sic moraliter inter se differunt, saltem secundum gravitatem, ut in Confessione sigillatim explicanda sint. Nam peccatum commissionis, cæteris paribus, est notabiliter gravius peccato omissionis: habet quippe notabiliter majorem disconvenientiam ac oppositionem cum natura rationali & lege divina: magis enim, cæteris paribus, inordinatum est ac disconveniens naturæ rationali ac legi æternæ, facere quod non debes, quam non facere quod debes; & illud opponitur præcepto, *Declina a malo*: hoc autem, præcepto, *Fac bonum*. Sic odium Dei est longè gravior culpa, quam omisio actûs amoris Dei præcepti, licet utrumque eidem præcepto charitatis opponatur; & qui utriusque reus esset, non satisfaceret præcepto confitendi, dicendo se bis peccasse mortaliter contra debitam charitatem Dei. Item longè pejus est patrem contumeliâ afficere, quam præcisè ei honorem debitum non deferre.

Imò sunt qui docent aliqua peccata commissionis & omissionis inter se differre secundum gravitatem specificam, ut ista allata: quia censent ea habere inter se disconvenientiam & oppositionem cum natura rationali & lege divina notabiliter diversam: nam quamvis eidem virtuti ac præcepto ex eodem motivo adversentur, tamen ei modo notabiliter diverso opponuntur.

QUÆST. II. *Unde est imanda est species & gravitas omissionis culpabilis?*

Resp. Ex specie & bonitate actûs præcepti. Nam privatio eò pejor est, quò forma ei opposita melior est. Ergo omisio actûs præcepti eò pejor est, quò actus præceptus melior est. Sic omisio orationis longioris præceptæ, est culpa gravior omissione orationis brevioris etiam præceptæ.

QUÆST. III. *An actus cum omissione culpabili conjunctus, est peccatum?*

Resp. 1. Omnis actus, qui est causa, finis, vel occasio proxima omissionis malæ, contrahit malitiam omissionis, ut si omittas sacrum ut studeas, vel dormias: quia prohibetur eodem præ-

cepto quo præcipitur actus omisus. Nam præceptum, utpote de se efficax, hoc ipso quòd præcipit actum aliquem, simul prohibet omnem actum, vi cuius sequitur omisio actûs præcepti. Sicut enim præceptum obligat ad servanda omnia, quæ necessaria sunt ad ejus observationem; sic & ad vitanda omnia, quæ eandem observationem impediunt. Item in illo actu continetur virtualis saltem voluntas omittendi. Ergo habet idem objectum cum omissione, & proinde eandem malitiam, & repugnantiam eidem præcepto. Idem est si actus assumatur ut medium omissionis: nam media contrahunt malitiam finis. Hinc si actus sit aliunde malus, habet duplicem malitiam; ut si quis omittat sacrum, quia tempore sacri furatur. Si verò non sit aliunde malus, habet unam & eandem malitiam cum omissione culpabili, cum solum habeat malitiam ab illa omissione, & eidem præcepto adversetur. Docet tamen Suarez, quòd si quis advertit se hoc tempore omittere, & ex nimio affectu ad illud opus de se licitum, velit nihilominus illud exercere, & sic omittere; tunc actus ille habet malitiam specie distinctam: quia verè est contra rectitudinem propriæ virtutis, & quia constituitur ultimus finis in illo opere.

Resp. 2. Quando actus, qui fit tempore omissionis, non est causa, nec finis, nec medium, nec occasio omissionis, sed tantum assumitur consequenter ad voluntatem efficacem omittendi ob alium finem, juxta multos non contrahit malitiam omissionis, nec proinde est peccatum, si aliunde non sit malus: ut si quis postquam decrevit omittere sacrum ad aliquod leve incommodum vitandum, oret domi, vel studeat tempore sacri, ut otium vitet. Quia lex præcipiens aliquid, non vetat actum alium, nisi sit causa, vel medium, vel occasio omissionis actûs præcepti; & suppositâ voluntate omittendi actum præceptum, alius actus materialiter & per accidens se habet ad omissionem, & nullo modo in eam influit.

QUÆST. IV. *Quandonam admittitur peccatum omissionis?*

Resp. 1. Peccatum omissionis externum admittitur eo solo tempore, quo urget præceptum faciendi actum. Quia hoc peccatum consistit in omissione actûs debiti ex præcepto: at actus non

est debitus, nisi eo tempore, quo servandum est præceptum. Internum verò committitur, dum quis expressè, aut virtualiter, indirectè vel interpretativè, vult omittere actum præceptum: nam tunc ponitur voluntas violandi præceptum.

Resp. 2. Qui ponit causam, ex qua prævidet probabiliter secuturam omissionem, tunc peccat, & contrahit malitiam omissionis: quia qui ponit causam omissionis, vult indirectè, vel saltem interpretativè ipsam omissionem: qui enim vult causam, censetur velle effectum qui ex illa sequitur. Præterea eodem præcepto, quo vetatur ommissio, prohibetur etiam positio libera causæ illius. Hinc qui die festo manè se somno tradit, prævidens se somno sepultum iri tempore ultimi sacri, tunc peccat contra religionem; etiam si per accidens excitetur, & postea sacrum audiat. Nam tunc habuit voluntatem, saltem interpretativam ac virtuales, omittendi sacrum, quamvis postea eam mutaverit.

Idem dic de eo, qui scienter, aut non nisi cum ignorantia vel inadvertentia culpabili, exponit se morali periculo omittendi. Nam tunc contrahit totam malitiam omissionis, licet postea ommissio non sequatur; quia sic exponendo se morali periculo omittendi, saltem interpretativè voluit omissionem. Quòd si is, qui posuit causam omissionis, vel exposuit se morali periculo omittendi, postea possit præceptum, dum urget, implere, desistendo ab opere impossibili, non implens præceptum, denuò peccat peccato omissionis; & tunc ommissio ejus est in se libera eo modo, quo actus externus liber esse potest: quia tunc denuò vult saltem indirectè ipsam omissionem actualem. Porro non contrahitur censura, nisi eo tempore, quo actus ex præcepto faciendus est: nam tunc solum ponitur ommissio externa, cui annexa est.

Resp. 3. Probabile est, eum qui posuit omissionis causam, quâ factus est impotens ad implendum præceptum, peccare non solum quando posuit illam causam, sed etiam dum reipsâ actum præceptum omittit, si non retractet ejus causam culpabilem, cum potest. Sic Sacerdos, qui Breviarium in mare liberè projecit, unde factus est impotens ad illud recitandum, non solum peccavit projiciendo, sed etiam singulis diebus

denuò peccat non recitando, quandiu priorem culpam non retractat. Item qui ante sacrum longæ viæ sine necessitate se dedit, unde factus est impotens ad audiendum sacrum; peccat contra religionem, non solum cum se dedit longæ viæ prævidens impotentiam audiendi sacrum inde secuturam, sed etiam postea dum celebratur sacrum, nisi tunc eliciat contritionem. Ratio est, quia ommissio actualis est imputabilis voluntati, quandiu est voluntaria in causa non retractatâ, quæ possit retractari: tamdiu enim liberè continuatur, & ponitur voluntariè ommissio, quamdiu potest retractari ejus causa, & non retractatur; nam est tunc in potestate hominis efficere ne sit amplius voluntaria ac moralis.

Sed quid si homo non possit retractare causam culpabilem omissionis, ut sit in somno vel ebrietas? An peccat non solum quando posuit causam, sed etiam cum præceptum urget?

Resp. Alii affirmant, eò quòd talis ommissio sit illi sufficienter voluntaria in causa non retractata. Alii probabilius negant, docentes talem omissionem nil per se malitiæ impurabilis addere culpabili positioni causæ ejus, eò quòd tunc ommissio non sit voluntaria & libera nisi in causa; & voluntas tempore omissionis non continuatur liberè, nec ullum exercitium liberum habeat, cum ne possit quidem ejus causam retractare.

Cæterum necesse est omnes omnino omissiones actuales confiteri, & non tantum causam earum culpabilem. Nam ex praxi perpetuâ fidelium, ex qua necessitas materiæ confessionis potius quàm ex principiis metaphysicis metienda est, constat actiones & omissiones in causa mortaliter culpabiles, esse necessariò confitendas, sive illæ secundum se peccata sint, sive solum effectus & objecta peccati in causa liberè posita commissi. Præterea id etiam necessarium est vel ad explicandam sicut oportet peccati gravitatem, vel ad detegendum damnum tertii, obligationem restituendi, &c. vel ob periculum reservationis aut censuræ.

CAPUT IV.

De Ignorantia, & ejus peccatis.

QUEST. I. *Q*uid est Ignorantia, & quotuplex?

Resp. Ignorantia latè est carentia cognitionis veræ in subiecto capaci. Strictè, ut hîc sumitur, est carentia cognitionis debitæ, seu cognitionis eorum, quæ quis scire debet. Nam qui ignorat ea quæ scire non tenetur, non est in eo ignorantia, strictè loquendo, sed mera nescientia.

Dividitur 1°. in invincibilem, & vincibilem. Ignorantia invincibilis, quæ etiam inculpabilis & probabilis vocatur, est ea, quæ morali diligentia adhibitâ depelli non potest. Vincibilis est ea, quæ morali diligentia adhibitâ depelli potest.

2°. In antecedentem, concomitantem, & consequentem. Antecedens est ea, quæ nullo modo fuit volita, & est causa actionis, quatenus eâ sublatâ non fieret actio: ut cum venator adhibitâ sufficienti diligentia ne hominem occideret, occidit amicum, putans esse feram. Concomitans est ea, quæ non est volita, sed non est causa actionis, in quantum eâ sublatâ adhuc fieret actio, quæ proinde non fit ex ignorantia, sed præcisè cum ignorantia: talis est in eo qui, adhibitâ sufficienti diligentia ne hominem occideret, inimicum latentem occidit, quæ æquè occidisset, si scivisset ibi latere. Consequens est ea, quæ volita est directè vel indirectè: ut cum quis nescit talem diem esse festivum, quia aut expressè noluit aut neglexit inquirere. Unde est semper vincibilis; & quandoque est causa actionis, quandoque non, quia eâ sublatâ quandoque adhuc fieret actio, quandoque non fieret.

3°. In ignorantiam juris, & facti. Prior est, quâ ignoratur jus aut præceptum aliquod. Posterior est, quâ ignoratur id, quod fit, esse juxta vel contra præceptum, & potest esse de opere vel aliqua ejus circumstantia: ut cum quis nescit esse diem Veneris, quo comedit carnes.

4°. In negativam, & positivam. Negativa est mera privatio debitæ cognitionis alicujus rei absque judicio erroneo de illa re. Positiva est error, seu judicium falsum de aliqua re.

5°. In habitualem, & actuaalem. Habitualis est privatio cognitionis habitualis, & dicitur simpliciter ignorantia. Actualis est privatio debitæ cognitionis actualis, & meliùs dicitur inadvertentia, inconsideratio, vel oblivio.

QUÆST. II. An ignorantia vincibilis est secundum se peccatum?

Nota. Ignorantia vincibilis, alia est affectata, seu directè volita, & est ea, quam quis directè & expressè vult ut liberiùs peccet, juxta illud Job 21. *Recede a nobis, scientiam viarum nostrarum nolumus.* Alia non affectata, & est ea quæ non est directè & expressè volita, sed est solum volita indirectè, nempe in negligentia addiscendi. Hæc subdividitur in crassam seu supinam, & non crassam. Crassa est, cum aut nulla adhibetur diligentia ad sciendum, aut non nisi pro rei gravitate valde exigua adhibetur: unde semper oritur ex gravi negligentia discendi. Non crassa est, cum ad sciendum adhibetur quidem aliqua diligentia, sed non adhibetur sufficiens.

Resp. Ignorantia vincibilis eorum, quæ quis scire tenetur, etsi non affectata, est secundum se peccatum imputabile. *Est communis sententia.* Prob. 1°. ex Psal. 24. *Delicta juventutis mea, & ignorantias meas ne memineris.* Et Eccli. 23. *Ne adincrescant ignorantia mea, & multiplicentur delicta mea.* 2°. Quia talis ignorantia est libera transgressio præcepti, seu omissio rei præceptæ. Nam omnia & singula præcepta obligant ad id, sine quo observari nequeunt, ideòque ad sui cognitionem comparandam sine qua servari non possunt: præcipiens quippe finem, præcipit media per se necessaria ad illum. Igitur cum cognitio obligationum tum omnibus communium, tum specialium quæ ad cuiusque statum, officium & munus spectant, præcepta sit; talis cognitionis privatio vincibilis est transgressio præcepti, & quidem libera ac voluntaria saltem indirectè, nempe in negligentia discendi, ideòque est peccatum. Unde ignorantia est peccatum, & mala imputabiliter ob negligentiam voluntatis, a qua manat. 3°. Qui ignorat ea, quæ scire potest & debet, se exponit voluntariè morali periculo violandi præcepta quoties urgent, ideòque multoties peccandi: Ergo peccat gravissimè.

Observa. 1°. Gravitas peccati ignorantia estimanda est ex gravitate præcepti ignorati, & ex negligentia discendi. 2°. Ut aliquid sit voluntarium interpretativè, sufficit ut tenearis illud vitare, nec facias, cum possis, id quod est necessarium ad illud vitandum: hoc enim ipso tibi merito imputatur quòd non vitaveris. 3°. Ignorantia eorum, quorum cognitio ratione sui præci-

pitur, ut sunt mysteria fidei, est peccatum speciale oppositum virtuti fidei, quamvis fidei habitum non destruat. Ignorantia verò eorum, quorum cognitio requiritur solum in ordine ad opus, est peccatum ejusdem speciei, cujus est transgressio præcepti ignorati: nam eidem præcepto ac virtuti opponitur, cum omne præceptum, utpotè efficaciter obligans ad sui observationem, obliget etiam ad sui cognitionem & considerationem. 4°. Peccatum ignorantia continuatur & multiplicatur, sicut peccatum omissionis restitutionis debita.

QUÆST. III. *An quæ sunt contra legem ex ignorantia vincibili, sunt peccata imputabilia?*

Resp. 1. Actio vel omisio omnis contra legem posita ex ignorantia vincibili etiam non affectata, vel cum ea, est peccatum imputabile, etiam secundum malitiam ignoratam, etiamsi putetur bona: ac proinde quælibet ignorantia vincibilis non excusat a peccato. Ita omnes. Prob. 1°. ex Numer. 15. *Si anima nesciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato suo; & deprecabitur pro ea Sacerdos, quod inscia peccaverit coram Domino: impetrabitque ei veniam, & dimittetur illi.* Certè quæ non sunt peccata imputabilia, non indigent expiatione & veniâ, nec sunt simpliciter peccata coram Deo. Et ex Luc. 12. servus ignorans voluntatem domini sui, & faciens digna plagis, *vapulabit.* Et ex Act. 3. *Fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri.* Et 1. ad Cor. 2. *Si enim novissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent.* Ubi mors Christo a Judæis ex ignorantia illata esse dicitur, & tamen illis ad gravissimum peccatum imputata est, ut patet ex excidio urbis, & everfione ac reprobatione totius gentis. Item ex Luc. 23. *Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.* Certè ubi est locus ignoscendi, ibi est peccatum imputabile. 2°. Ex SS. Patribus, & speciatim Hieronymo & Augustino, qui hanc veritatem ut fidei dogma contra Pelagianos propugnarunt; & S. Augustinus epist. 134. sic ait: *Si quis bonum putaverit esse, quod malum est, & fecerit hoc putando, utique peccat: & ea sunt omnia peccata ignorantia, quando quisque bene fieri putat quod male fit.* 3°. Ex can. 16. dist. 37. & cap. 2. de fortil. 4°. Quia ea, quæ cum vel ex ignorantia vincibili sunt contra præceptum, sunt sufficien-

ter libera ac voluntaria saltem indirectè & in causa, nempe in voluntaria negligentia addiscendi, & sic meritò ad culpam imputantur voluntati, quæ potuit & debuit præceptum cognoscere & servare; tunc enim nullam habet justam excusationem. Nam culpabilis negligentia discendi quæ cognosci debent, non potest esse justa excusatio, cum sit culpa; & qui vult causam, vult consequenter effectum qui ex ea necessariò sequitur, & quem scit vel scire potest ex ea secuturum. Imò quæ contra legem fiunt ex vel cum ignorantia vincibili etiam non affectata, sunt moraliter & æquivalenter voluntaria in se, etiam quoad malitiam moralem in ordine ad veram & gravem, quamvis non tantam imputabilitatem; quatenus qui culpabiliter ignorat, pœinde se habet in æstimatione prudenti in ordine ad veram & gravem, etsi non tantam imputabilitatem, ac si actu sciret. 5°. Si ignorantia vincibilis excusaret a peccato, melior esset conditio negligentis addiscere ea quæ potest & tenetur scire, quam adhibentis debitam ad ea discenda diligentiam, quod est absurdum.

Observa. 1°. Ignorantia præcepti est vincibilis, cum venit in mentem dubitatio de illo, vel aliquid quo possit homo excitari ad inquirendam talis præcepti cognitionem, & omisit inquirere: nam tunc debuit & potuit illud cognoscere inquirendo.

2°. Ut quis sit reus mortalis culpæ, non requiritur maxima negligentia, sed sufficit si omittatur diligentia moralis pro rei qualitate & gravitate necessaria. Ita omnes, teste Sanchez. Quia tunc culpa mortalis ei meritò imputatur, cum potuerit & debuerit vitare id quod est graviter malum.

3°. Quoties ex vel cum ignorantia vincibili actio vel omisio mala deliberatè ponitur, toties fit novum peccatum distinctum numero a priori ignorantia & negligentia discendi. Quia tunc liberè fit denud aliquid malum, cujus malitia imputatur voluntati ad culpam, cum illam potuerit ac debuerit cognoscere & vitare, & voluntas perseveret velle saltem interpretativè ignorantiam. Hinc homo ignorans ea quæ necessaria sunt ad Judicis munus rectè obeundum, peccat graviter contra justitiam, tunc suscipiendo tale munus; & postea toties peccat actu mortaliter, quo-

ties fert sententiam injustam. Nam liberè fert sententiam injustam, quamvis putans esse justam, & ejus injustitiam potuit & debuit cognoscere, & sic ea ipsi meritò imputatur. Imò cognoscit saltem confusè ex sua imperitia secuturas multas sententias injustas, & ob eam adire periculum eas ferendi, aut saltem potest ac debet id cognoscere & considerare, & non judicare, ne se exponat periculo faciendi injuriam. Idem dic de Advocato, Medico, Superiore, Confessario, Opifite, &c.

Obj. Malitia actûs ignorata non fuit volita, eum non fuerit cognita. *R.* Fuit volita saltem indirectè in negligentia discendi, & interpretativè, quatenus liberè factus est actus malus, cujus malitia potuit & debuit cognosci ut vitaretur, quod sufficit ut imputetur voluntati ad culpam. Præterea malitia actûs cognoscitur saltem confusè ab ignorante. Nam hoc ipso quòd scit se ignorare, cognoscit multa peccata ex sua ignorantia secutura, & se exponere periculo peccandi, cum sit ineptus ad cognoscendum quid sit illicitum vel licitum; idque identidem considerat, vel saltem considerare potest ac debet. Quare non depellendo ignorantiam, vult saltem indirectè & interpretativè omnia ista peccata confusè cognita, ut ex illâ secutura.

Dices. Negligentia addiscendi non fuit positivè volita. *R.* Fuit volita saltem interpretativè, nam potuit & debuit vitari: unde meritò imputatur voluntati quòd illam non vitaverit, adhibendo diligentiam debitam & possibilem ad discendum ea quæ homo scire tenetur. Ignorantia autem vincibilis est voluntaria & culpabilis in negligentia discendi; nam propter illam negligentiam meritò imputatur voluntati.

Resp. 2. Peccata ex ignorantia qualibet vincibili vel cum eâ admissa, ejusdem sunt speciei cum peccatis scienter admissis circa idem objectum. *Est communis sententia.* Quia 1°. ignorantia & negligentia, & peccatum quod ex illa fit, adversantur eidem præcepto & virtuti: nam quodlibet præceptum cognitionem & diligentiam in sua materia ex suo motivo injungit, cum utraque per se sit necessaria ad illud observandum. 2°. Actus sumit malitiam specificam ex objecto. Ergo actus ignoranter & actus scienter factus, si sint circa idem objectum malum, sumunt ab eo eam-

dem malitiam specificam.

Hinc qui ex ignorantia vel inconsideratione vincibili juris aut facti facit contractum injustum, peccat peccato injustitiæ: si omittat sacrum præceptum, peccat contra religionem, &c.

QUÆST. IV. *Quanam ignorantia minuit, vel auget peccatum?*

Resp. 1. Ignorantia vincibilis non affectata minuit malitiam peccati. *Est communis sententia.* Prob. 1°. ex Luc. 12. *Ille servus, qui cognovit voluntatem domini sui, & non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis: qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis;* hoc est, minus punietur. Et Luc. 23. *Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.* 2°. Quia talis ignorantia minuit voluntarium; nam impedit ne mens peccatum in se apprehendat, & illud in se voluntas velit: & sic facit ut peccans minus afficiatur ad malum.

Quando tamen negligentia discendi gravis est, ignorantia nunquam eò usque minuit peccatum, ut ex mortali fiat veniale, quia non tollit sufficiens voluntarium ad mortale. Enimverò Judæi qui ex ignorantia Christum crucifixerunt, & Apostolos persecuti sunt, profectò peccarunt mortaliter. Hinc S. Augustinus lib. de grat. & lib. arbitr. c. 3. ait: *Sed & illa ignorantia, qua non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat... sed fortassis ut mitius ardeat.*

Resp. 2. Ignorantia affectata auget malitiam peccati. *Ita communiter, cum S. Thom. 1. 2. q. 76. a. 4.* Nam illud auget malitiam peccati, quod reddit illud magis voluntarium. At ignorantia affectata hoc præstat: quia per illam directè & expressè volitum est periculum peccandi, nempe ipsa ignorantia, ex affectu liberiùs peccandi. Imò expressè volitum est quodvis peccatum ex ignorantia sequi natum: nam per illam homo vult ignorare, ut liberiùs peccet. Et aliunde peccatum sufficienter cognitum est saltem confusè, nempe in ejus periculo directè volito. Hinc homo ob talem ignorantiam ut peccatum aggravantem, arguitur Psal. 35. *Noluit intelligere, ut bene ageret.* Præterea talis ignorantia in ordine ad imputabilitatem in æstimatione prudenti æquivalet certæ scientiæ.

QUÆST. V. *An ignorantia invincibilis cuiusvis legis etiam naturalis, excusat a peccato formali seu imputabili?*

Resp. affirm. Constat 1°. ex S. August. lib. 3. de liber. arbit. c. 19. *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras; sed quod negligis querere quod ignoras.* Hinc paulò post docet ea, quæ malè fiunt ex tali ignorantia juris naturalis, non esse nisi improprie & metaphoricè peccata, sicut lingua græca vel latina non dicitur nisi improprie lingua. 2°. Ex S. Thom. 1. 2. q. 76. a. 3. *Si sit talis ignorantia, quæ omninò sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omninò excusat a peccato.* 3°. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *Tamet si detur ignorantia invincibilis juris natura, hac in statu natura lapsa operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.* 4°. Quia omne peccatum imputabile ut peccatum, est essentialiter voluntarium ut peccatum seu in ratione peccati, ita ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium, ut docet S. Aug. Nam quod non est voluntarium, non potest imputari voluntati, cum nullatenùs sit a voluntate. At actus ex ignorantia invincibili factus contra legem, nullatenùs est voluntarius prout oppositus legi, & ut peccatum, eùm ejus malitia non cognoscatur, nec cognosci potuerit vel in se vel in ejus periculo: voluntarium enim est id quod est a voluntate cum cognitione vel actuali, vel virtuali, & interpretativa. 5°. Quia alioquin homo teneretur ad impossibile, & damnari posset quod non servaverit præceptum, quod omninò non potuit servare, cum illud non potuerit cognoscere, nec proinde velle servare.

Obj. 1. Ignorantia juris naturalis fuit voluntaria in causa sua, nempe in peccato originali, & voluntate Adami. *R.* Hoc non sufficit ad peccatum personale. Quia 1°. Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *In statu natura lapsa ad peccatum mortale & demeritum sufficit illa libertas, quæ voluntarium ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis.* 2°. Cùm ad omne peccatum requiratur voluntarietas & libertas, ad omne peccatum personale requiritur voluntarietas & libertas personalis. 3°. Alioqui ea, quæ malè fiunt in phrenesi & amentia, imputarentur ad culpam, cum utra-

que sit effectus peccati originalis sicut ignorantia.

Obj. 2. Ex reg. jur. *Ignorantia facti, non juris excusat.* *R.* Hoc intelligi debet quoad præsumptionem fori externi, in quo non præsumitur quis ignorasse inculpabiliter quod debuit scire: non autem quoad forum internum.

Obj. 3. Conc. Palæstinum damnavit hanc propositionem Pelagii: *Oblivionem & ignorantiam non subjacere peccato; quoniam non secundum voluntatem, sed secundum necessitatem eveniunt.* *R.* Ibi agitur de oblivione & ignorantia vincibili, sed quæ non esset affectata, & directè procurata. Nam Pelagius docebat omnem ignorantiam, quæ non esset affectata seu directè volita, vacare culpâ, quia ex necessitate seu ex conditione naturæ, & innatâ infirmitate evenit; quod falsum est: nam ignorantia non affectata, nec directè volita, sed quæ adhibitâ morali diligentia vinci potest & debet, culpabilis est, cùm sit indirectè, ideòque sufficienter voluntaria in negligentia addiscendi. Et quamvis non oriatur a voluntate eam procurante, sed ex necessitate, tamen ejus perseverantia volita est indirectè in omissione voluntaria discendi; nec hæc ignorantia tunc necessariò manet nisi necessitate consequente.

Obj. 4. S. Augustinum variis locis. *R.* In iis locis quæ objici solent, loquitur de ignorantia vincibili, saltem cum ordinariis gratiæ auxiliis, & quæ oratione ac diligentia morali expelli potest. Similiter explicabis textus, qui ex S. Hieronymo & aliis Patribus objici possunt.

Ex dictis collige, non excusari in actu nisi malitiam invincibiliter ignoratam, non autem quæ fuit cognita, vel vincibiliter solùm ignorata. Hinc occidens hominem, quem invincibiliter ignorat esse clericum, reus est homicidii, non sacrilegii.

Nota. Moralis malitia actûs voluntatis duplex est, nempe materialis, & formalis. Malitia materialis consistit in difformitate ac disconvenientia actûs cum natura rationali ut rationali, & lege divinâ. Formalis est materialis malitiæ imputabilitas ad vituperium & prænam. Quod si actus disconveniens naturæ rationali & legi, fiat liberè & cum cognitione, vel saltem cum ignorantia aut inadvertentia culpabili malitiæ, hæc

ipso malitia actus interni imputabilis est ad vituperium & pœnam; & sic actus est completè ac simpliciter moralis. Si autem non sic fiat, malitia materialis non potest imputari ad vituperium & pœnam, & sic actus non est nisi inchoatè & secundùm quid moralis. Nam actus malus adæquatè moralis, est actus disconveniens naturæ rationali & legi, imputabilis ad vituperium & pœnam. Porro præter utramque actus interni malitiam est etiam malitia objectiva, quæ est specialis difformitas ac disconveniëntia, quam habet objectum cum natura rationali ut rationali, & lege divinâ.

QUÆST. VI. *An datur ignorantia invincibilis juris naturalis?*

Resp. 1. Non datur neque circa prima principia morum, quippe quæ sunt per se nota, & cuilibet rationis compoti per se obvia; qualia sunt ista: *Bonum est faciendum: malum fugiendum: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Deus est colendus & amandus, &c.* Neque etiam circa præcepta, quæ vel per se nota sunt, vel facile ex per se notis colliguntur, cujus modi sunt præcepta Decalogi, ac similia: tum quia & facili diligentia cognosci possunt; & natura ipsa ac conscientia, inquit Suarez, ita pulsant in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari. Tum quia Apostolus ad Rom. 1. & 2. ait gentiles contra ista peccantes esse dignos morte, & inexcusabiles, & perituros, habereque opus legis scriptum in cordibus suis.

Resp. 2. Datur in aliquibus ignorantia invincibilis circa quædam præcepta particularia juris naturalis valdè abstrusa, & remota a principiis. *Est communis sententia.* Prob. 1°. *Experientiâ.* Nam Theologi etiam sanctissimi & doctissimi, veritatisque studiosissimi, passim in re ad jus naturale pertinente inter se dissident, alii affirmando, alii negando aliquid esse contra jus naturale: quorum proinde aliqui errant, cum ex duabus opinionibus contradictoriis unam esse falsam necesse sit. At hi non errant nisi invincibiliter, cum orationem, diligentiam debitam, & alia media ad assequendam veritatem necessaria adhibuerint. 2°. S. Thomas, & S. Bonaventura de multis ad legem naturalem pertinentibus inter se dissident. Ergo alteruter erravit in materia legis naturalis: & tamen neuter ullam opinionem ante

mortem retractavit. Ergo si non datur ignorantia invincibilis legis naturalis in aliquibus, alteruter in gravi peccato mortuus est, cum sit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina; sicque damnatus est. 3°. Quia cum aliqua præcepta sint valdè abstrusa, & remota a primis principiis, a quibus sine longo ac difficili discursu deduci nequeunt, facile ignorari possunt invincibiliter, præsertim a rudioribus, & hominibus tardioris ingenii, qui non sunt moraliter capaces longioris discursus, & quibus etiam sine illorum culpa possunt deesse occasiones & opportunitates ad comparandam notitiam veritatis. 4°. Quia inter varios articulos hic ordine tertius, teste P. la Croix, confixus est Romæ an. 1685, die 8. Aug. *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris natura in ullo homine, dum hic & nunc contra jus natura agit.*

QUÆST. VII. *Quid dicendum de inadvertentia, inconsideratione, & oblivione?*

Nota. Inadvertentia est privatio actualis attentionis. Inconsideratio est privatio debitæ inspectionis. Oblivio est privatio recordationis rei aliâs notæ. Unde differunt ab ignorantia habituali, quæ est privatio scientiæ habitualis. Possunt tamen comprehendi sub nomine communi ignorantia actualis, quatenus sunt privatio debitæ cognitionis actualis.

Resp. Illæ eodem modo se habent ad peccatum, quo ipsa ignorantia habitualis; ita ut harum quælibet vincibilis, sit peccatum secundùm se; & actio vel omissio mala, quæ ex illa sequitur, deputetur ad culpam: secus, si invincibilis sit. Quia ad voluntarium & involuntarium se habent inadvertentia, inconsideratio, & oblivio, perinde ac ignorantia habitualis. Nam sicut cognitio habitualis non dirigit immediatè actum voluntatis, sed solum mediante cognitione actuali proponente objecta; ita nec quidquam facit ignorantia habitualis, nisi ratione ignorantia actualis, seu privationis cognitionis actualis.

Quare inadvertentia & inconsideratio vincibilis, quæ scilicet potuit & debuit vitari, est peccatum. Nam homo tenetur consideratè & prudenter procedere in actibus suis; & quodlibet præceptum obligat ad adhibendam advertentiam ac considerationem, utpote necessariam ad sui observationem. Ea verò quæ ex illa fiunt

contra legem, sunt peccata imputabilia: quia non tollit voluntarium indirectum & interpretativum, quippe sunt voluntaria etiam ut peccata in ipsa inadvertentia seu inconsideratione, quæ potuit & debuit vitari. Econtra si sit invincibilis in homine habente cognitionem habitualement debitam, est prorsus inculpabilis, & excusat a peccato ea quæ ex illa fiunt contra legem: quia malitia actûs tunc nullatenus, ne interpretativè quidem, est voluntaria; nam sine potestate cognoscendi non potest esse volitio.

Porro inadvertentia seu inconsideratio culpabilis potest esse voluntaria, 1°. In se ipsâ, quando adest illa reflexio intellectûs advertentis esse amplius considerandum, aut inquirendum, & voluntas vult agere sine majore consideratione. 2°. In alio, nempe vel in actu positivo, quo quis vult aliud quod advertentiam impediatur, v. g. sequi passionem: vel in omissione diligentia, quæ posset & deberet adhiberi: vel in aliquo defectu habituali non ignoto, v. g. in nimia præcipatione in agendo, in negligentia ordinaria in attendendo, in prava consuetudine, quam quis emendare non curat.

CAPUT V.

De Concupiscentia, & peccatis infirmitatis, malitia, & habitûs.

QUÆST. I. *AN motus concupiscentia sunt peccata?*

Resp. 1. Inordinati concupiscentia motus, si liberâ voluntate excitentur, sunt peccata mortalia in materia gravi, & venialia in levi. Quia sunt inordinati & plenè voluntarii ac liberi. Ergo nil illis deest ad culpam materia commensuratam.

Resp. 2. Inordinati concupiscentia motus, quamvis a dæmone excitati, vel suâ sponte necessariò exurgentes, accedente aliqua advertentia imperfecta, & consensu voluntatis imperfecto, sunt peccata venialia: quia homo non potest absque culpa ullatenus, etiam imperfectè, admittere vel approbare quod ex se malum ac inordinatum est, & disconvenit naturæ rationali. Non sunt tamen mortalia, etiam si sint de re graviter illicita, propter imperfectionem actûs. Accedente verò perfectâ advertentiâ, si voluntas

eos velit vel approbet, sunt peccata mortalia, ex Rom. 1. Quia mortale est velle perfectè, & approbare quod graviter ex objecto inordinatum est, & dedecet naturam rationalem: hoc enim a Deo graviter prohibitum est.

Resp. 3. Motus ineliberati concupiscentia, rationem ac voluntatem prævenientes, licet graviter inordinati, non sunt peccata imputabilia, nullo accedente voluntatis consensu, etiam interpretativo. Constat, 1°. Ex Trident. sess. 5. cap. 5. docente concupiscentiam non posse nocere non consentientibus; quin imò coronatum iri qui legitime certaverit. 2°. Ex his Bani propositionibus damnatis a Pio V. & Gregorio XIII. 50^a. *Prava desideria, quibus ratio non consentit, & qua homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto, Non concupisces.* 51^a. *Concupiscentia sive lex membrorum, & prava ejus desideria, qua invitati sentiunt homines, sunt vera legis inobediencia.* 3°. Quia tales motus nullo modo sunt voluntarii ac liberi, voluntate ac libertate personali requisitâ ad demeritum personale: non enim possumus pro arbitrio voluntatis nostræ illos non habere.

Nota. Idem dici debet de omnibus pravis cogitationibus, & aliis motibus internis graviter ex objecto malis. Nam si actus illi sint penitus ineliberati ac involuntarii etiam in causa, & a voluntate improbenentur, nullatenus sunt peccata, quia nullatenus sunt voluntarii. Quod si sint imperfectè deliberati ac voluntarii, sunt peccata venialia ob imperfectionem actûs: si verò plenè deliberati sint, & approbentur a voluntate, sunt peccata mortalia in materia gravi, quia sunt plenè voluntarii, & graviter mali.

QUÆST. II. *AN passio seu motus vehemens concupiscentia tollit peccatum, vel malitiam ejus minuit?*

Resp. 1. Est peccatum obsequi passioni, etiam antecedenti, hoc est, quam voluntas non excitat seu imperat, quando non tollit usum rationis, nec omnem deliberationem. Constat, 1°. Ex Daniel. 13. *Concupiscentia subvertit cor.* Et ad Rom. 7. *Passiones peccatorum operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.* 2°. Quia est quid inordinatum, & tunc est liberum, nam voluntas potest ei non obsequi.

Tamen passio illa antecedens minuit malitiam peccati

peccati. Ita *S. Thom. 1. 2. q. 77. a. 6.* Quia minuit cognitionem ac deliberationem requisitam ad libertatem, idèoque libertatem. Nam facit ut objectum delectabile appareat magis conveniens, & ut intellectus magis consideret rationem boni delectabilis, quàm rationem illiciti, quæ voluntatem a consensu avertere posset.

Sed non ita malitiam minuit, ut ex mortali veniale faciat in motibus deliberatis, ut quando ex passione aliquis procedit ad actum peccati, vel ad consensum deliberatum: quia tunc voluntas potest simpliciter non consentire, & non obsequi passioni, cum habeat sufficientem ad id deliberationem. Ita *S. Thom. a. 8.*

Si verò talis passio tollat totaliter usum rationis, vel advertentiam omnem impediatur, impeditur peccatum: quia tunc id, quod ex illa fit, non est liberum nec voluntarium in se neque in sua causa. Si tamen motus illi fuerint voluntarii in causa, in qua prævideri potuerint, ut in ebrietate; tunc actus iis mali exsequentes imputantur ad culpam, cum sint indirectè & interpretativè voliti.

Resp. 2. Passio consequens, seu liberè excitata, vel voluntaria in prava consuetudine non retractatà, non minuit, sed potiùs auget peccatum, quod ex illa fit: quia non minuit, sed auget voluntarium & intensionem affectus. Ita *S. Thom. a. 6.* inde inferens: *Et sic verum est, quòd quanto aliquis majori libidine vel concupiscentià peccat, tanto magis peccat.*

QUÆST. III. Quid & quale est peccatum infirmitatis, & malitia?

Resp. 1. Peccatum ex infirmitate est illud, quod procedit ex passione antecedente, seu quæ non est voluntaria in se nec in causa, putà in prava consuetudine efficaciter non retractatà, nec tamen tollit libertatem. Peccatum ex malitia est illud, quod fit ex pura libertate; sive quod neque ex ignorantia indirectè tantum volitã, neque ex passione antecedente committitur, sed ex mera electione voluntatis: & sic nihil habet quo minuat eorum malitia. Unde peccatum procedens ex ignorantia affectata, vel ex passione liberè excitatã, est etiam peccatum ex malitia, aut ei æquivaleret; cum ejus prima radix sit sola prava voluntas, quæ passionem vel ignorantiam procurat, nec minuit libertatem.

Resp. 2. Peccatum ex infirmitate seu passione ex suo genere gravius est, quàm peccatum ex ignorantia non affectata. Quia talis ignorantia minuit liberum, & voluntarium: at passio antecedens minuit quidem liberum, sed auget voluntarium; nam auget voluntatis intensionem ac conatum. Omnium verò, ceteris paribus, ex suo genere gravissimum est peccatum ex malitia, quia omnium maximè voluntarium & liberum est.

QUÆST. IV. An peccata commissa ex prava consuetudine, quam quis emendare non curat, æquivalent peccatis malitia?

Resp. affirm. Ita *S. Thomas 1. 2. q. 78. a. 2.* ibi: *Manifestum est quòd quicumque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.* Quia peccans ex habitu, peccat ex majore inclinatione & intensione voluntatis. Nam, ut ait *S. Thomas*, habitus vertitur in naturam. Nec consuetudo tollit deliberationem saltem citam, quæ sicuti ad rectè agendum, ita ad actum peccandum sufficit, licet sit imperceptibilis ob facilitatem & promptitudinem agendi; ut patet in homine assuetu ad amandum Deum, qui audito ejus nomine statim prorumpit in amorem ex cita deliberatione, ut notat *Suarez*. Et quamvis peccaret ex minùs perfecta deliberatione, hoc tamen non minuit ejus malitiam: quia defectus ille est ei voluntarius in causa, nempe in consuetudine non retractata efficaciter, & in negligentia illam tollendi. Quàm stultè igitur aliqui conantur excusare sua peccata, eò quòd ex pravo habitu orientur; cum inde augeantur! Unde *Conc. Later. III. c. 7.* ait: *tantò graviora sunt crimina, quanto diutius animam infelicem tenuerint.*

QUÆST. V. Ad quid tenetur implicatus consuetudine peccandi mortaliter?

Resp. Tenetur sub mortali illam efficaciter retractare & emendare. *Est communis sententia.* Quia mala consuetudo est occasio proxima & periculum morale peccandi, imò & necessitas quædam moralis, in quam homo voluntariè se conjecit: *Dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas*, ait *S. August. l. 8. Conf. c. 5.* mala quippe consuetudo vehementer pertrahit ad similes actus malos. At quisque sub mortali tenetur vitare & a se remove occasionem proximam, ac morale periculum peccandi mortaliter,

cùm teneatur velle efficaciter vitare peccatum: alioqui censetur velle, saltem interpretativè, peccatum. Imò talis toties actu peccat, quoties ad pravam illam consuetudinem advertens, non proponit efficaciter illam corrigere. Nam tunc voluntariè retinet in se occasionem proximam peccati, & vult saltem interpretativè in morali periculo peccandi immorari, adeoque vult ipsum peccatum. Adde quòd pravus habitus, quem quis non statim curat evellere, necessitatem moralem peccandi augeat, & pariat cordis duritiam, obstinationem, desperationem, ac demùm impœnitentiam finalem.

Hæc procedunt etiam de consuetudine circa actus quosdam malos externos, v. g. blasphemiam, juramentum falsum, licet absque advertentia & animo blasphemandi aut jurandi prolata. Nam ex communi sententia, gravis est obligatio etiam ejusmodi consuetudinem tollendi: quia (ut ait Delugo) talia verba, etiam sic prolata, habent gravem turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle neque in se neque in causa: quippe exterius sonant blasphemiam aut juramentum, & eum sensum generant apud audientes. Igitur sicut illicitum est Deum blasphemare, vel adducere in testem falsitatis, aut cum periculo falsitatis, & usurpare verba quæ exterius sonant & significant audientibus blasphemiam vel perjurium: ita illicitum est velle in causa ponere illos actus; & præcipitur destructio causæ illorum, nempe consuetudinis: quæ consuendo voluntariè permessa, est grave peccatum. Non velle autem efficaciter illam emendare, est velle indirectè & saltem interpretativè actus illos illicitos ex ea ortos. Adde quòd ista grave scandalum parere apta sint.

Item motus alii subiti graviter inordinati, qui ex prava consuetudine quasi inadvertenter accidunt, non excusantur a mortali, quamdiu non adhibetur diligentia & conatus ut præcaveantur, & consuetudo corrigatur. Quia si non in se, certè in causa, nempe in mala consuetudine non retractatâ, vel negligentia, sufficienter noti & voluntarii sunt.

CAPUT VI.

De Peccatis merè internis, quæ scilicet consistunt in solis actibus internis, absque ullo opere & signo externo.

NOta. Actus voluntatis generatim dividitur in prosecutivum, & adversativum. Prosecutivus circa objectum illicitum triplex est. Primus est volitio efficax objecti, quâ voluntas vult adhibere media, quæ sunt in ejus potestate, ad illud objectum assequendum, seu opus volitum exequendum. Secundus est desiderium, sed inefficax. Tertius est simplex delectatio, seu merè complacentia de objecto seu opere apprehenso, absque proposito exequendi, & desiderio assequendi; quæ est simplex quidam voluntatis affectus, quo res apprehensa tanquam jucunda placet, & grata atque accepta habetur.

QUÆST. I. *An & quale peccatum est desiderium operis seu objecti mali?*

Resp. Quodlibet desiderium rei vel actionis malæ, etiam inefficax, illicitum est, utpote prohibitum præcepto, *Non concupisces*, juxta sensum Ecclesiæ; & habet malitiam mortalem vel venialem, ac eandem speciem, quam habet res vel actio in quam fertur. *Ita omnes.* Constat, 1°. Ex Prov. 15. *Abominatio Domini cogitationes mala.* Et Psal. 10. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* Et Ose. 9. *Facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt.* Quod indefinitè ac generatim dictum intelligi debet de omni affectu etiam inefficaci, cum hic etiam tendat in objectum suum. 2°. Quia turpe ac inhonestum est velle & desiderare quovis modo aliquid turpe ac illicitum. Item omnis affectus prosecutivus circa aliquid graviter malum, graviter disconvenit naturæ rationali, & legi divinæ prohibenti tale objectum; sumitque malitiam ac speciem ab objecto malo, ratione cujus opponitur rectæ rationi & legi: objectum autem voluntatis est id omne, in quod ipsa fertur. Et verò ad mortale non requiritur consensus efficax in opus: alioqui approbans crimen alterius, sine voluntate illud patrandi, non peccaret mortaliter, contra illud ad Rom. 1. *Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Hinc desiderium licet inefficax occidendi, for-

nicandi, &c. est peccatum mortale injustitiæ, luxuriæ, &c. Desiderium verò leviter nocendi proximo, est veniale. Nam omnis actus internus sumit malitiam & speciem ab actu externo tanquam ab objecto.

QUÆST. II. *An actus externus auget malitiam actus interni?*

Resp. 1. Actus externus per se non auget bonitatem vel malitiam formalem seu imputabilem volitionis efficacia, quâ scilicet fit id omne quod est in potestate voluntatis. *Est communis sententia.* Prob. 1°. Ex Genes. cap. 22. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, &c.* Et Matth. 5. *Omnia qui videris mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus eam in corde suo.* Ubi voluntas sola pro facto reputatur. 2°. Ex S. August. in Psal. 57. *Quidquid vis, & non potes, factum Deus computat.* Et lib. 1. de lib. arbitr. c. 3. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planius tamen aliquo modo fit id eum cupere, & si potestas detur, facturum esse; non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur.* 3°. Quia actus externus non habet ullam imputabilitatem ad meritum & demeritum sibi propriam, & distinctam ab imputabilitate actus interni: nam non habet libertatem nec rationem voluntarii distinctam a libertate actus interni a quo imperatur, cum immediatè procedat a potentia necessaria, & non sit liber, nisi quia imperatur ab actu interno. 4°. Quia cum actus internus efficax est, si actus externus non ponitur; idè non ponitur, quia deest potestas illum ponendi: ac proinde quòd tunc non ponatur actus externus, est omninò involuntarium. At quod est prorsus involuntarium non minuit imputabilitatem sive ad laudem & præmium, sive ad vituperium & pœnam, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 10. a. 4: & per se patet.

Nihilominus actus externus plura affert comoda, si bonus est: nam parit ædificationem, & quandoque etiam gratiam confert, ut sacramentum & martyrium. Si verò malus est, plura affert incommoda: nam parit scandalum, infamiam, obligationem restituendi, & subjicit pœnis humanis ac censuris, &c.

Resp. 2. Actus externus sæpissime auget per accidens seu occasionaliter bonitatem vel malitiam

actus interni, a quo imperatur: quia sæpissime est occasio cur augetur bonitas aut malitia actus interni, vel multiplicetur actus internus, aut diutius duret. Nam actus internus in executione intenditur propter arduitatem aut delectationem ortam ex actu externo; vel continuatur diutius propter longiorem temporis moram necessariam ad perficiendum opus externum, vel ob utramque causam sæpius iteratur. Hinc S. August. l. 13. de Trin. c. 5. ait: *Mala voluntate vel sola quisque miser efficitur; sed inferior potestate, quâ desiderium male voluntatis impletur.*

QUÆST. III. *An desiderium conditionatum, seu consensus conditionatus in opus malum, vel delectationem illius, est peccatum, & quale?*

Resp. 1. Desiderium conditionatum rei veritæ, per se loquendo non est mortale, si conditio apposita aufert totam, vel saltem gravem operis malitiam. *Est communis sententia.* Quia talis affectus non est graviter inordinatus, neque secundum se, neque ex objecto, a quo per conditionem gravis malitia verè excluditur. Non est autem per se peccatum desiderare præcisè objectum, a quo verè sublata est malitia.

Si tamen, ut sæpe fit, inducat periculum probabile consensus absoluti, erit mortale ratione talis periculi. Quia mortale est se exponere periculo probabili peccandi mortaliter: nam est velle interpretativè mortale peccatum. Imò secluso tali periculo, ejusmodi desideria rarò vacant culpâ saltem veniali, ratione inutilitatis, otiositatis, aut alicujus inordinati affectus.

Quòd si conditio non aufert malitiam, tale desiderium vel delectatio in re gravi est culpa mortalis, in levi venialis. Quia talis affectus tendit in objectum malum, & quidem absolutè, cum apposita conditio non verè tollat malitiam ab objecto, etiam ut representato; & sic malitia objecti in actum voluntatis tota transfunditur. Sive tunc est affectus admittendi malum, vel delectatio de illo, remanente totâ objecti malitiâ.

Conditio autem aufert malitiam mortalem objecti, quando vel reipsâ subest, vel possibilis est, & eâ positâ res seu actio non est amplius mala saltem graviter, ut contingit, 1°. In iis quæ solo jure positivo vetita sunt. Hinc non peccat mortaliter, qui dicit: *Vellem comedere seu comederem carnes die Veneris, si Ecclesia non vetuisset;* vel

Optarem ne esset hodie prohibitus esus carni-
um, ut illis vesci possem. 2°. In prohibitis quidem ju-
re naturali, sed licitis tamen in aliqua circumstantia,
si hæc pro conditione apponatur, v. g. Si
essẽm iudex, hunc homicidam morte multata-
rem, &c. Rectè tamen monent ejusmodi desi-
deria esse periculosa & vitanda, atque (ut ait
Cajet.) fatuas ac diabolicas tentationes. Et rever-
rà sunt plerumque occasio peccati, præsertim in
materia periculosa, ut ex multorum lapsu constat,
ut si dicas: Vellem uxorem ducere, si non
essẽm Sacerdos.

At malitiam non tollit conditio, quando eã ap-
positã adhuc manet objectum graviter inordinatum,
ut si dicas: Vellem fornicari, si non esset
infernus; Inimicum occiderem, si non essẽm Sa-
cerdos. Unde peccas mortaliter perinde ac si non
poneretur conditio. Item quando conditio per se
impossibilis est, ut si ea, quæ intrinsecè mala sunt,
ponantur non esse verita; ut si dicas: Vellem fura-
ri, ni esset peccatum, vel ni Deus prohiberet:
nam est verè consensus in objectum malum, &
ut tale cognitum. Imò hoc optare est gravis culpa:
nam est velle ut id, quod est per se malum,
sit licitum, nec a Deo prohibeatur; ac proinde
ut ordo naturæ pervertatur, ac lex æterna immu-
tetur, atque ut natura rationalis non sapienter
regatur a Deo: quod desiderium est graviter in-
ordinatum, & pejus est quàm semel furari; nam
pejus est furtum licere, quàm semel committi.

Resp. 2. Delectatio appetitûs sensitivi de obje-
cto graviter malo, etiam sub conditione sub qua
est licitum, v. g. delectatio carnalis de copula
cum femina, si esset uxor, est mortalis: quia ap-
petitus sensitivus semper fertur in objectum ut est
in se, & omni conditione destitutum: nam ima-
ginatio, ex cujus apprehensione movetur, &
quam solam sequitur, nullam conditionem ap-
ponere potest, nec præscindere malitiam ab ob-
jecto. Imò juxta varios, quævis delectatio de ob-
jecto intrinsecè malo perinde mala est, positã
quacumque conditione, ac foret illã sublatã:
quia delectatio est affectus complacentiæ de ob-
jecto ut præsentem, qui unice pendet ex delectabili
quod in objecto apprehenditur. Ergo si ob-
jectum sit malum, delectatio erit mala. Conditio
autem quævis appositã nil operatur ad delectationem,
nec tollit ejus malitiam, nisi tollat rationem

quæ delectat, seu ipsam delectabilitatem.

QUÆST. IV. *Quenam prohibentur præcepto,
Non concupisces?*

Resp. Prohibetur tum quodvis desiderium, &
complacentia objecti seu actûs mali, & consen-
sus pravis concupiscentiæ motibus; tum etiam
desiderium habendi quodvis bonum proximi, si-
ve uxorem, sive servum, sive fundum, &c. jux-
ta Deut. 5. *Non concupisces uxorem proximi tui,
non domum, non agrum, non servum, non ancil-
lam, non bovem, non asinum, & universa quæ
illius sunt*, ita ut sit mortale, proximi bonum no-
tabile expetere cum ejus damno, vel appetere
proprium commodum aut lucrum cum damno
gravi proximi: nam hoc graviter repugnat chari-
tati, vetanti ne alteri fieri velis quod tibi non vis
fieri. Hinc (ut ait Catechismus Roman.) *Gravi-
ter peccant mercatores, qui rerum penuriam, an-
nonaque caritatem expetunt; atque id agrè ferunt,
ut alii præter ipsos sint, qui vendant aut emant,
quò carius vendere aut vilius emere possint. Item
qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo aut emen-
do ipsi lucrentur. Medici item, qui morbos deside-
rant: judices, advocati, procuratores, scribae, qui
causarum litiumque vim & copiam concupiscunt,
&c.*

QUÆST. V. *Quale peccatum est simplex delecta-
tio morosa seu deliberata rei illicita?*

Resp. 1. Delectatio deliberata seu deliberatè
admissã, de quolibet objecto vel opere mortaliter
malo, est peccatum mortale, etiam secluso
omni desiderio, proposito, conatu & periculo
illud efficiendi; sumitque speciem & malitiam a
tali objecto. Est communis sententia, & constat,
1°. Ex Prov. 2. *Qui latantur, cum male fecerint,
& exultant in rebus pessimis, quorum via perversa
sunt, & infames gressus eorum.* Et Sap. 1. *Perver-
sa cogitationes separant a Deo.* 2°. Ex S. Au-
gust. l. 12. de Trin. c. 12. *Totus homo damnabitur,
nisi hac qua sine voluntate operandi, sed tamen
cum voluntate animum talibus oblectandi,
soliis cogitationis sentiuntur esse peccata, per me-
diatoris gratiam remittantur.* 3°. Naturæ ratio-
nali & legi divinæ disconvenit ac repugnat, quòd
voluntas gratum & acceptum habeat id, quòd
naturæ rationali dissentaneum est, Deo displicet,
& ab eo prohibetur. Ergo est peccatum grave
vel leve pro gravitate vel levitate malitiæ objecti.

4°. Delectatio deliberata de objecto malo est affectus complacentiæ, & inclinatio appetitûs in illud: nemo enim delectatur de eo quod non amat. At omnis affectus in rem vel actionem mortaliter malam est mortalis: nam graviter naturæ rationali ac legi divinæ adversatur, & sumit totam objecti malitiam, ex Ose. 9. *Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt.* Ergo. Ita S. Thom. 1. 2. q. 74. a. 8. *Nūllus delectatur, inquit, nisi in eo, quod est conforme appetitui ejus. Quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quod affectus suus conformetur his, quæ secundum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale. Unde talis consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale.* Idque verum est, quamvis delectatio sit propter bonum finem; quia finis quantumvis bonus non tollit malitiam objecti.

Hinc mera complacentia de actu seu objecto mortali contra justitiam, v. g. de furto, vel homicidio a se aut ab alio patrato, est peccatum mortale contra justitiam; est tamen minus grave, quam ipse consensus efficax in tale opus, ut docet S. Aug. loco cit: nam consensus efficax habet longè plus determinationis. Item mortale est contra castitatem gaudere se amari amore libidinoso ab alio, quamvis non sic redamato. Delectatio verò de actu vel objecto veniali est venialis.

Non est tamen mortale gaudere præcisè de objecto ex se non malo, sed solâ lege positivâ vetito, quatenus non est de se malum, v. g. de cogitato esu carniûm die Veneris, non ut tali die posito aut ponendo. Nam neque objectum istud de se illicitum est, neque ipse actus delectationis merè internæ est prohibitus ab Ecclesia. Hæc tamen delectatio est venialis, quia includit affectum quemdam intemperantiæ, etiam deformiorem quam si alio tempore contingeret.

Nota. Deliberata tristitia seu displicentia de opere bono est peccatum. Nam opponitur virtuti, cuius est actus, & naturæ rationali ac legi divinæ disconvenit odisse bonum, & amare malum ei oppositum, gaudere de malo, & dolere de bono ejus contrario.

Resp. 2. Est mortale gaudere de actu ex se mortali, sed a culpa excusato ratione ignorantie invincibilis, vel defectûs libertatis, ut de homicidio in somno patrato, de violatione jejunii ex

ignorantia, &c. Ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii. Quia est delectatio voluntaria de objecto graviter illicito, cum talis actus sit ex objecto mortalis. Nec delectatio excusari potest: nam ideò actus non fuit culpabilis, quia non fuit voluntarius. Sed nunc voluntas liberè eum approbat, & de eo gaudet sine ignorantia; quod graviter disconvenit naturæ rationali ac legi. Quare hæc regula: *Talis est delectatio, quale ejus objectum*, intelligi debet, quando eadem causa opus excusans reperitur in delectatione.

Resp. 3. Ex communi sententia, delectatio deliberata de solo modo artificioso patrandi malum, qui ex se malus non est, vel de aliqua ejus circumstantia insolita, sed non mala, per se loquendo non est mortalis. Quia, 1°. in parabola Luc. 16. *Laudavit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset.* 2°. Ex sensu communi hominum, qui crimini non vertunt, quòd quis delectetur de modo quo ebrius tremulè incedit, quo quis ex equo decedit, vel de industria quâ fur subtiliter crumenam emungit, &c. & aliis non malis circumstantiis actuum malorum, qui simul quoad substantiam displicent. 3°. Objectum talis delectationis non est malum.

Potest tamen consensus in ejusmodi delectationem esse culpa venialis, ratione otiositatis, curiositatis, aut similis inordinationis; imò & mortalitatis ratione scandali, vel periculi consentiendi in delectationem de ipso actu malo. Quòd si circumstantia vel modus esset malus, non liceret de eo delectari.

QUÆST. VI. *An licet gaudere de effectu bono secuto ex peccato?*

Resp. Per se loquendo licet, non tamen prout est a peccato: quia objectum talis gaudii non est malum, nec proinde ipsum gaudium. Sic Ecclesia gaudet de Redemptione per Christum secutâ ex peccato Adami: *O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem!*

QUÆST. VII. *An delectatio de sola cogitatione seu cognitione rei graviter illicita est mortalis.*

Resp. neg. modò absit periculum consensûs in objectum. Quia rei malæ cognitio, quæ est objectum talis delectationis, non est secundum se mala; & Deus ipse cognoscit omnia mala & obsecræna. Imò hæc cognitio sæpe est necessaria vel utilis Confessario aut Doctõri. Delectatio autem

specificatur a suo objecto directo & immediato. Quare si cognitio seu cogitatio sit vana vel inutilis, delectatio de ea erit venialis. Si verò cognitio sit utilis aut necessaria, delectatio de ea per se non erit culpa. S. Thom. 1. 2. q. 74. a. 8.

Hinc licet gaudere de scientia rei obscenæ ob bonum finem, putà ad fungendum officio confessarij, medici. At cognitio rei obscenæ ex affectu veniali, putà ex curiositate, etiam absente delectatione & periculo omni, est venialis; mortalis verò, si sit ex affectu graviter inordinato, vel cum periculo gravi, aut referatur ad finem graviter malum.

CAPUT VII.

De Peccatis capitalibus.

Nota. Peccata capitalia sunt ea, quæ non solum sunt per se peccata, sed etiam radix & causa impulsiva multorum aliorum peccatorum. Septem numerantur a Theologis post S. Gregorium, nimirum superbia, avaritia, gula, luxuria, ira, invidia, acedia.

ARTICULUS I.

De Superbia.

QUÆST. I. **Q**uid est, & quale peccatum?

Resp. 1. Superbia est inordinata cupiditas propriæ excellentiæ & celsitudinis. Ejus actus sunt, 1°. Inordinata sui æstimatio, quâ quis se ipsum æstimat supra id quod est, & afficitur erga se ipsum tanquam aliquid excellentius quàm revera sit. 2°. Finem suum ultimum in propria excellentia constituere; & virtutem, scientiam, & alia ad excellentiam spectantia non appetere propter Deum saltem ultimatè, nec ad ejus gloriam referre, sed unicè & ultimatè propter suam satisfactionem ac excellentiam. 3°. Ab aliis velle magni fieri, honorari, laudari: si non faciant, dolere, irasci. 4°. Judicio proprio pertinaciter adherere. 5°. Alios & aliena parvi facere, se & sua pluris æstimare, vel velle videri singulariter habere quæ possidentur. 6°. Si putes te habere bona quæ non habes, vel majora quàm habebas, aut in eo ponas excellentiam tibi non est, & inde te extollas. 7°. Si bona tua æstimes quasi ex te ipso habebas, & non a Deo. 8°. Si bona tua accepta

quidem a Deo credas, sed ea æstimes tanquam meritis propriis debita, vel ea ad Dei gloriam non referas. Tamen ad superbiam (ut notat S. Thom.) non est necesse, ut quis reverà judicet se bona a se ipso habere, aut propriis meritis absque Dei gratia obtinuisse (hoc enim esset hæreticum;) sed satis est quòd consideratis bonis suis sine relatione ad Deum, perinde se gerat, & animo se extollat, ac si non a Deo haberet. 9°. Nolle se subjicere suis superioribus, quasi id sit indignum. 10°. Nolle etiam se Deo ejusque præceptis submittere, id æstimans tanquam contrarium dignitati suæ, & volens suo arbitratu vivere, quasi Deo non indigeat, aut ab eo non dependeat.

Resp. 2. Superbia ex genere suo est peccatum mortale. Nam ad Rom. 1. *Superbi & elati numerantur inter eos qui digni sunt morte.* Et Prov. 8. *Deus arrogantiam & superbiam detestatur.* Ratio est, quia superbia adversatur charitati Dei, ejus honori, majestati & excellentiæ. Superbia est etiam radix omnis peccati, ex Eccli. 10. *In initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subvertet eum in finem.* Et ex S. Aug. l. 2. de peccat. merit. c. 17. *Vitiorum namque omnium humanorum causa superbia est.*

Hinc superbia perfecta est semper culpa mortalis, ut 1°. Quando præ superbia quis subjici renuit Deo, vel superioribus, eorumve præceptis etiam in re minima. 2°. Cùm quis bona sua æstimat a se ipso habere, vel esse propriis meritis debita, vel solis viribus acquisita. 3°. Quando finis ultimus ponitur in propria excellentia, vel in rebus graviter malis propria excellentia constituitur, aut ex illis quæritur.

Imperfecta tamen superbia, quâ quis sine Dei & aliorum contemptu, nec subjici superioribus renuens, solum plus justo se effert, agnoscendo se omnia Deo debere, est venialis: quia non est gravis inordinatio, nec graviter repugnat charitati.

QUÆST. II. *Quanam sunt superbia remedia?*

Resp. Generatim eadem sunt, quæ humilitatis adjumenta; speciatim verò hæc: 1°. Sæpe humilitatem a Deo petere.

2°. Sæpe considerare suum nihilum, suam effrænatam ad malum propensionem, suas pravas cupiditates, sua peccata, vitia, defectus, miseria tum corporis tum animæ, infirmitatem, im-

potentiam sine Dei gratia actuali ad quemlibet actum salutarem; item infinitam Dei excellentiam, ad quam omnia sunt instar nihili; omnia quæ habemus esse a Deo; nostra merita esse illius dona: *Quis te discernit? quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* 1. ad Cor. 4. Ex horum consideratione complacentiam sui coërcere, se ipsum contemnere; & ex sui contemptu humiliationes & qualvis afflictiones tanquam sibi propter peccata debitas, libenter pro Christo suscipere & sustinere.

3°. Meditari superbix pœnas, & humilitatis præmia, 1. Pet. 5. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Et Matth. 23. *Qui se exaltaverit, humiliabitur; & qui se humiliaverit, exaltabitur.* Item & maximè exempla Christi, qui humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem Crucis, & opprobriis fatiatus est, quemque imitari debemus: *Frustra enim appellamur Christiani, si imitatores non simus Christi, qui ideò se viam dixit esse, ut conversatio Magistri, forma esset discipuli; & illam humilitatem eligeret servus quam sectatus est Dominus,* ait S. Leo Magn. ferm. 5. de Nativ.

4°. Omnia sua bona ac opera ad Dei gloriam sæpissime actu referre, & crebrò exercere actus internos ac externos humilitatis, atque opera ac ministeria vilia & abjecta obire, infimum locum eligere, hospitalia visitare, pauperibus & ægrotis ministrare, &c.

QUÆST. III. *Quanam sunt filia superbia, hoc est, vitia que a superbia tanquam radice oriuntur?*

Resp. Tres sunt, scilicet præsumptio, ambitio, & vana gloria.

Præsumptio hinc est inordinata cupiditas faciendi aliquid facultatem suam excedens. Mortalis est, 1°. Ratione gravis injuriæ Dei, ut cum Lucifer dicere præsumpsit: *Ascendam, & similis ero Altissimo.* 2°. Ratione gravis damni proprii vel alieni, aut periculi talis damni: ut si præsumas exercere sine sufficienti peritia officium medici, advocati, judicis, confessorii, &c. 3°. Cùm usurpatur dignitas, vel potestas, vel officium sæculare aut Ecclesiasticum: ut si audias confessiones, aut judices, aut exerceas actum ordinis sine potestate legitima. *De præsumptione opposita spei dicitur supra.*

Ambitio est inordinata cupiditas honoris, vel dignitatis, aut potentix. Est autem inordinata, 1°. Si appetas honorem quem non mereris, vel majorem quàm merearis, vel ob rem quâ cares; ut si honorari cupias ob doctrinam, nobilitatem, virtutem, &c. quâ cares: item si aspire ad officium, munus, quo es indignus. 2°. Si appetas honorem propter se, non illum referendo ad Dei gloriam, vel utilitatem proximi. 3°. Si appetas honorem ex re illicita, v. g. duello. 4°. Si nimio affectu honorem appetas.

Ambitio sæpe mortalis est, nempe vel ratione materiæ graviter malæ, vel damni gravis quod proximo infertur, vel periculi peccati gravis, vel medii graviter illiciti quod adhibetur, vel finis mortalis ad quem refertur, vel affectus graviter inordinati, ut si quis paratus sit peccare mortaliter ad honorem vel dignitatem obtinendum aut tuendum.

Vana gloria est inordinata cupiditas humanæ existimationis ac laudis. Proprius ejus actus est inordinata manifestatio propriæ excellentiæ sive veræ sive fictæ. Est autem inordinata illa cupiditas, dum gloria quæritur ex simulatâ doctrinæ, peritiæ, aut virtutis excellentiâ, vel ex rebus malis aut indifferentibus, aut major quàm par sit, aut præcisè propter se, non referendo illam ad honorem Dei.

Vana gloria mortalis est eodem modo quo dixi de ambitione, ut si quis velit gloriam, vel laudes admittat de re mortali, v. g. fornicatione, vindictâ gravi, &c. si in gloria humana ponatur finis ultimus, omnia ad illam referendo, &c. Sæpe tamen est solum venialis, quia sæpe non graviter repugnat charitati, nec gravem continet inordinationem.

Cæterum debitum honorem, gloriam, laudem, favorem hominum, non propter se, sed propter honorem Dei vel bonum proximi acceptare, aut moderatè expetere, non est peccatum, sed actus charitatis, ex S. Thom. 2. 2. q. 132. a. 1.

Quamvis vana gloria sit filia superbiæ, tamen a S. Thoma, post S. Gregorium, numeratur inter peccata capitalia, eò quòd ex ea septem alia immediatè oriuntur, nimirum inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia, & inventio novitarum.

Inobedientia, formalis scilicet & specialis, est

peccatum, quo violatur præceptum superioris ex contemptu, sive quia præceptum est. Ex sententia communi, semper est mortalis, etiam in re minima: quia tunc contemnitur superior ut superior & minister Dei, ideoque Deus ipse contemnitur, juxta illud Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit; & quia tunc quis ita affectus est, ut nullo modo velit obsequi superiori, quidquid præcipiat.*

Violatio autem præcepti non ex contemptu, sed ex alio motivo, puta ob delectationem vel utilitatem, aut difficultatem, est ex S. Thoma, inobedientia generalis pertinens ad aliam speciem peccati. Estque mortalis vel venialis prout præceptum quod violatur, sub mortali vel veniali obligat: atque etiam prout motivum graviter vel leviter malum est, cum actus participet militiam finis utpote per eum voliti.

Jactantia, quæ quis verbis inordinatè prædicat de se id, quod gloriam ac laudem apud alios parit, vel falso parere putat, vel gloriatur de peccato. *Quandoque est peccatum veniale, quando scilicet aliquis de se talia jactat, quæ neque sunt contra Deum, neque contra proximum*, ait S. Thom. q. 112. a. 2. Est verò mortalis culpa, 1°. Si quis de se proferat aliquid contra gloriam Dei, ut illud Ezech. 28. *Elevatum est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum.* 2°. Ratione gravis scandali, damni, contumeliæ, vel contemptus proximi. 3°. Si sit de actione mortaliter mala: quia includit approbationem actus mali, quæ eandem cum illo speciem habet; & quia sicut laudare opus mortale, v. g. duellum, ita & de illo gloriari est mortale, opponiturque eidem virtuti opus illud vetanti: nam quævis virtus non solum obligat ad actum quem directè præcipit, sed etiam indirectè obligat & vetat ne ipsa contemnatur, aut irreverenter tractetur: contemnitur autem virtus, cum quis gloriatur de ejus violatione, vel cum ejus violatio laudatur in alio. Hinc glorians de peccato aliquo, vel illud laudans, contrahit speciem talis peccati. *Sanchez, & alii.*

Hypocrisis est simulatio virtutis, hoc est, factam quo quis mentitur se virtutem seu sanctitatem habere quam non habet, vel majorem quam habeat. Unde semper est peccatum saltem veniale, cum sit mendacium facti. Sed mortale est,

si habeat conjunctum vel contemptum virtutis, vel damnum proximi grave; item si simuletur sanctitas ob finem graviter repugnantem charitati Dei aut proximi, puta ut quis falsam doctrinam disseminet, ut decipiat proximum in re gravi, vel ut adipiscatur beneficium ecclesiasticum, aut quodvis officium, etiam sæculare, quo indignus est. Si autem absit contemptus virtutis ac damnum proximi, vel honoris Dei, nec finis intentus repugnet graviter charitati, erit solum veniale. *Ita S. Thom. q. 111. a. 4.*

Pertinacia est perseverantia in propria sententia contra veritatem cognitam, vel sufficienter propositam. Mortalis est quando illa veritas ad fidem, vel bonos mores, pietatem, pacem, bonum grave proximi pertinet; nam materia gravis est.

Inventio seu præsumptio novitatum est, cum quis ex inani gloria præsumit nova excogitare. Novitarum inventio vel usus, mortalis est, si fidei, bonis moribus, pudicitæ adversetur, vel pariat scandalum, aut grave damnum proximo. *De aliis dicitur in tractatu de Charitate.*

Vanæ gloriæ remedia eadem sunt quæ superbiæ, quibus adde actus oppositos vitii, quæ ab illa oriuntur.

ARTICULUS II.

De Avaritia.

QUÆST. I. *Quid est Avaritia, & quale peccatum?*

Resp. 1. Avaritia est inordinata cupiditas divitiarum, hoc est, pecuniæ, & rerum pecuniâ æstimabilium, ut sunt agri, domus, pecora, &c. Mortalis est, 1°. Cum in divitiis finis ultimus ponitur, ex Ephes. 5. *Avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei.* 2°. Cum quis ad divitias acquirendas, augendas vel conservandas adhibet media graviter illicita, & injurias; vel paratus est peccare mortaliter, aut ita peccat, v. g. injustè alienum accipiendo, retinendo, eleemosynas debitas omitendo, &c. Hinc illud Eccli. 10. *Avaro nil est scelestius. . . Nihil est iniquius, quam amare pecuniam.* Est peccatum capitale, quia est fons & origo multorum aliorum. *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli,*

diaboli, & desideria multa inutilia & nociva, qua mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. 1. ad Tim. 6.

Si autem inordinatio amoris intra hoc sistat, ut scilicet homo, quamvis superflue divitias amet, non tamen presert earum amorem amoris divino, ut si propter divitias non velit aliquid facere contra Deum & proximum, sic avaritia est peccatum veniale, ait S. Thom. 2. 2. q. 118. a. 4.

Præcipua avaritiæ remedia sunt oratio, meditatio bonorum cœlestium, periculi ac vanitatis bonorum terrestrium, paupertatis Christi, mortis, &c. crebra & larga elemosynarum largitio, resignatio in jactura bonorum, &c.

QUÆST. II. *Quanam sunt filia Avaritiæ?*

Resp. Ex S. Greg. sunt hæc. 1°. Obduratio cordis contra misericordiam, miseris & egenis non compatiendo, non opitulando, eos objurgando, debita dure exigendo a debitore qui non est solvendo, &c. Mortalis est quoties ex ea præceptum elemosynæ vel charitatis graviter violatur.

2°. Inquietudo cordis, quæ est inordinata & anxia applicatio mentis ad acquirendas vel conservandas divitias, cum inani timore ne non acquirantur, aut ne amittantur. Mortalis est, quando retrahit a spiritualibus vel aliis officiis, ad quæ graviter obligamur; vel cum quis divinæ providentiæ diffidit.

3°. Violentia, quâ res aliena per vim injustam usurpatur. Mortalis est ex genere suo contra justitiam.

4°. Fallacia five dolus, qui est alterius deceptio five verbis five factis; & Fraus, quæ est astuta deceptio proximi per sola facta. Utraque est ex genere suo mortalis contra justitiam, & sæpe confunditur.

5°. Perfidia, quâ fides in promissis, pactis, & rebus creditis violatur. Mortalis est in re gravi contra justitiam.

6°. Proditio, quæ est manifestatio rei alicujus, vel personæ, in proximi damnum contra fidem ei debitam. Mortalis est ex genere suo contra charitatem & justitiam; & contingit tripliciter. 1°. Circa personam; quo modo Judas Christum prodidit. 2°. Circa res, ut si miles declaret hosti modum capiendi arcem; vel si alterius vestem, pecuniam, &c. absconditam prædoni

ostendas. 3°. Prodendo alterius secretum suæ fidei commissum.

ARTICULUS III.

De Gula.

QUÆST. I. *Quid est Gula, & quale peccatum?*

Resp. 1. *Q* Gula est inordinatus appetitus vel usus cibi aut potûs. Unde opponitur abstinentiæ, & sobrietati. Sumitur aliquando strictius prout continet inordinationem solum in cibo & potu non ebriante. Ex S. Gregorio, committitur quinque modis. 1°. Si edas ante tempus. 2°. Si nimis exquisita, id est, pretiosiora quam conveniunt tuo statui vel necessitati. 3°. Si plus justo. 4°. Si voraciter. 5°. Si nimis exquisitè præparata; juxta hunc versum:

Præpopere, laute, nimis, ardentè, studiosè.

Quod spectat ad qualitatem cibi & potûs, hæc debet esse accommodata statui, conditioni, facultati, infirmitati, necessitati personarum, & loco ac tempori.

De quantitate autem cibi & potûs non potest dari una certa regula omnibus secundum eandem mensuram. Sed plus & minus exigitur secundum varietatem complexionum & fatigationum. Unus etiam & idem plus indiget uno tempore quam alio, secundum dispositionem sui corporis. . . . Tantum ergo potest, & debet quis comedere & bibere, quantum credit se indigere ad sustentationem & executionem eorum, quæ sibi incumbit agenda; ita ut non usque ad nauseam sumat, sed cum aliquantulum adhuc appetitu sinem faciat. Cum autem ex delectatione cibi vel potûs plus sumit, quam sibi distat conscientia opportunum, tunc peccat, ait S. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 1. §. 5. Peccat inquam, etiam si vilissimi sint cibi & potus, ut paulo ante notat post S. Augustinum, qui l. 10. Conf. c. 31. ait: *Hoc me docuisti, quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam.*

Resp. 2. Peccatum gulæ mortale est in multis casibus: unde ad Gal. 5. comestrationes inter opera excludentia a regno Dei numerantur. Et 1°. quidem, ratione affectûs graviter inordinati, quo quis ita inhæret oblectationibus cibi vel potûs, ut in iis finem suum ultimum constituat, juxta illud ad Phil. 3. *Quorum Deus venter est.* Idque quamvis solum interpretativè, ut cum quis

M

ex affectu gulæ paratus est peccare mortaliter : nam hoc ipso quòd mortaliter peccat, Deum propter voluptatem deserit, hancque illi suo facto præfert. Item cùm quis nil quærit aliud, quàm edendi & bibendi voluptatem, ad id cogitationes ac curas fere omnes referendo : nam is vitæ finem in delectatione cibi vel potûs ponit. 2°. Si quis bibat ad ebrietatem. 3°. Si quis ob solam voluptatem cibo & potu usque ad vomitum scienter se ingurgitat : nam hoc, etiam seclusis scandalo & ebrietate, continet gravem inordinationem, ac periculum lædendi sanitatem, & graviter reprehenditur ab Iliâ c. 28. *Omnes mensæ repletae sunt vomitu, sordiumque.* Idem dicit, si quis postquam multum comedit, ad vomitum se excitet, ut iterum ob solam voluptatem edat : nam hoc graviter dedecet naturam rationalem, præsertim elevatam, estque plus quàm bestiale. 4°. Ratione gravis nocementi, quod quis ob gulam sibi, aut familiæ suæ, aut creditoribus infert; sanitatem corporis graviter lædendo, se reddendo impotem ad solvenda debita, filios vel filias in statu convenienti non collocando, item non opitulando gravem necessitatem patienti; aut si inde notabiliter ineptus fiat ad functiones aliquas ad quas sub mortali tenetur, &c. 5°. Si quis, saltem extra necessitatem extremam, carne humanâ aut sanguine vescatur. *Ita communitur.* Nam hoc est contra honorem defunctis debitum, & contra ordinem ac instinctum rectum naturæ : unde ab hoc tanquam a re valdè inordinata & extremæ feritatis abhorruere gentes omnes non penitus barbaræ. Licet tamen uti carne humanâ in medicamentis, quia tunc sic alterata est, ut dici nequeat carnis humanæ sumptio. 6°. Ratione gravis scandali, vel periculi peccandi graviter.

Extra hos casus peccatum gulæ est solùm veniale. *S. Thom. 2. 2. q. 148. a. 2.*

QUÆST. II. *Quenam sunt Gulæ remedia?*

Resp. Hæc, 1°. Considerare gulæ incommoda ac dannâ : nempe intellectum obnubilat, mentem deprimit, bona desideria extinguit, aggravat animam, reddit hominem ineptum ad sua officia, & exercitia spiritualia; impedimenta apponit gratiæ divinæ & gaudiis spiritualibus; vitam minuit, morbos & multa peccata parit; aditum vitis aperit, & intercludit virtutibus.

Item cogitare quàm citò transeat cibi & potûs delectatio, gravia autem mala ex gula orta manent.

2°. Vitare occasiones.

3°. Sectari in omnibus temperantiam, nil ultra necessitatem convenientem edendo & bibendo.

4°. Semper sibi in mensa subtrahere aliquid modicum, quod adhuc licitè sumi posset, & præsertim quod magis arridet palato.

QUÆST. III. *Quid est ebrietas, & quale peccatum?*

Resp. Ebrietas est excessus in potu usque ad violentam privationem rationis, ejusque potestatis proximæ. Est peccatum mortale, ut inter omnes constat. Ex Iliâ. 5. *Ne qui consurgitis manè ad ebrietatem sectamini.* Et 1. ad Cor. 6. *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt.* Vox græca significat ebrios. Et ad Gal. 5. ebrietas recensetur inter opera carnis, quæ excludunt a regno Dei.

2°. Ex consensu Patrum & Doctorum. Pro omnibus sint, S. Basil. hom. 14. *Ebrietas demon est voluntarius.... Ebrietas malitia mater est, virtutis inimica.* S. Ambros. l. de Helia c. 14. *Noxia est ebrietas ad corporis sanitatem, mentis etiam crimen adjungit.* S. Hieron. epist. 83. *Qui inebriatur, & mortuus & sepultus est.* 3°. Quia est gravis inordinatio & difformitas violenter adimere sibi potestatem proximam utendi ratione, exercendi opera virtutum, obeundi sua munera, vitandi malum, faciendi bonum, & subveniendi necessitatibus subitis animæ ac corporis; atque ita se ad brutorum stoliditatem abjicere, & imaginem Dei deturpare. Ebrietate autem hæc potestas sic amittitur.

Quare non licet se inebriare, sive ad vitandam mortem ab altero intentatam : nam (ut ait S. Aug. serm. 232. vel S. Cæsarius) *Etiamsi ad hoc veniretur, ut tibi diceretur : Aut bibas, aut morieris; melius erat, ut caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima occideretur.* Ebrietas quippe, sicuti fornicatio, non est medium ex se ordinatum ad vitandam mortem. Sive in medicamentum; quod tamen rarè & fere nunquam esse potest, cùm teste Hypocrate, ebrietas sit valdè periculosa corporis sanitati. Ita S. Antonin. p. 2. tit. 6. c. 3. illi : *Non excusaretur per hoc quis ab ebrietate secundam Thomam,*

quamvis faceret causâ medicina: & per consequens peccat mortaliter & sumens, nisi crederet ex illo potu non posse inebriari, & medicus, vel alius qui hoc sibi scienter confuseret, & propinaret hoc existimans. Nam ebrietas quovis modo intenta ac procurata, semper graviter disconvenit naturæ rationali quâ rationali, cum violenter rationem perturbet, adimat potestatem eâ utendi, & subveniendi necessitati animæ ac corporis, Dei imaginem sædet, atque hominem ad statum bruti redigat.

Nec dic ebrietatem consistere tantum in excessu vini, voluptatis causâ. Nam quamvis voluptas in nimio potu non intendatur, tamen effectus recensiti semper sequuntur, & temperantia violatur; cum immoderata potûs vel cibi sumptio, præciso hoc vel illo fine, ei opponatur: neque enim ad violandam aliquam virtutem necesse est agere ex voluptate. Enimverò si duo, proposito præmio, inter se contenderent uter illorum plus vini biberet, & usque ad privationem rationis biberent absque voluptate, imò cum molestia, saltem quantum ad excessum: num contra temperantiam peccarent, & ebrietatis malitiam contraherent? Et idè SS. Patres excessum vini sine ulla exceptione semper damnant.

Ut autem ebrietas sit mortalis, sufficit quòd sit voluntaria indirectè vel interpretativè. Quare peccat mortaliter, 1°. Qui expressè non vult se inebriare, sed tamen tantum bibit, quantum potest, non satis attendens an sequatur privatio rationis, necne. 2°. Qui probabiliter putans, vel suspicans secururam privationem rationis si pergat bibere, vel de hoc dubitans, adhuc bibit: quia saltem se exponit periculo ebrietatis, & vult ebrietatem saltem interpretativè. Item si hoc periculum advertere possit, & negligat, etiamsi privatio rationis solum eventura sit post unam alteramve horam, cum nempe ad aërem prodibit. 3°. Qui ex amicitia vel urbanitate alium invitat ad haustus, quibus probabiliter prævidet inebriandum; quia invitat ad id quod alter sine mortali facere nequit, & eum verè inducit in ebrietatem, vel ejus periculum. Idem dic de iis, qui alios ad æquales haustus incitant, vel cogunt, aut se invicem obligant, ex cap. 14. de vita & honest. cleric. ex Concilio generali Later. Nam

saltem alios vel se conjiciunt in periculum probabile ebrietatis. Similiter de iis, qui ebriosos vel ebrietati proximis vinum subministrant, & de iis, qui non impediunt ne alius inebrietur, cum commodè impedire possunt.

Nota 1. Ebrietas sic est peccatum grave respectu omnium, ut sit gravius in quibusdam personis, scilicet 1°. Mulieribus, ob turpitudinis & luxuriæ periculum tum in se; tum in aliis. 2°. In iis, qui debent ex officio alios regere, ut sunt patresfamilias, magistratus, &c. 3°. In clericis præsertim sacro ordine insignitis, & maxime Curatis, tum propter scandalum majus, tum quia ebrietas est libidinis fomes ac nutrix; tum propter damna quæ aliis oriri possunt, cum Sacerdos ebrius fungi nequeat officio in necessitate occurrente: unde a multis Conciliis sub gravibus pœnis ebrietas illis speciatim prohibita est.

Nota 2. Ebrietas perfecta cognoscitur, 1°. Quando quis non novit discernere inter licitum & illicitum, vel non potest solita officia exequi. 2°. Quando quis postredie non meminit quid dixerit, egerit, quomodò domum redierit, &c. 3°. Si ea fecit quæ nunquam integrâ mente solet: ut si turpia vel absurda protulerit, cum aliàs sit pudicus & prudens; si jurârit, blasphemârit, vel familiam perturbârit, cum aliàs sit modestus & benignus, &c.

QUÆST. IV. *An mala & peccata in ebrietate culpabili commissa imputantur ad culpam, ut cades, vulnera, blasphemia, &c.*

Resp. affirm. si prævisa sint ut verisimiliter secutura, vel prævideri potuerint. *Est communis sententia.* Quia sunt sufficienter voluntaria: qui enim vult causam, vult consequenter effectum saltem interpretativè, si hunc cognoscat vel cognoscere possit probabiliter ex ea secururam: ad culpam autem mortalem sufficit voluntarium indirectum & interpretativum. Ita S. Thom. 1. 2. q. 77. a. 7. ibi: *Aliquid potest esse voluntarium vel secundum se, sicut quando voluntas directè in ipsum fertur; vel secundum suam causam, quando voluntas fertur in causam & non in effectum, ut patet in eo qui voluntarie inebriatur: ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur quod per ebrietatem committit.*

Imò peccata, quæ probabiliter secutura novit ebrius, vel prævidere potuit, ei imputantur

coram Deo, etiamsi reipsâ post non sequantur: quia istud est per accidens defectu objecti; & quia se exponere periculo probabili peccati mortalis, etiamsi illud non perficiatur, est peccatum mortale ejusdem speciei cum illo, cujus probabile periculum adire voluit: nam hoc ipso tale peccatum indirectè, vel saltem interpretativè volitum est. Secùs de peccatis, quæ nullo modo prævideri potuerunt, quia nullo modo sunt voluntaria.

QUÆST. V. *Quanam sunt filia Gula.*

Resp. Ex S. Gregorio hæ sunt ex parte animæ, 1°. Hebetudo mentis, seu stupiditas orta ex crapula. Est mortalis, quando quis ex intemperantia fit ineptus ad intelligenda vel præstanda ea, quæ ad salutem ei sunt necessaria, aut ad quæ graviter obligatur. *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis hujus vite, & superveniat in vos repentina dies illa, &c.* Luc. 21.

2°. Inepta lætitia, quæ movet ad cantiones obscenas, actus turpes, choreas inhonestas, &c. Mortalis est, quando est inductiva ad consensum, vel actum, vel delectationem mortalem, aut ad aliquid scandalum pariens.

3°. Multiloquium, in quo invenietur stultitia, nec deerit peccatum. *In multiloquio non deerit peccatum.* Prov. 10.

4°. Scurrilitas, quæ excitat ad indecora, vel turpia agenda aut dicenda, risûs movendi causâ.

ARTICULUS IV.

De Luxuria.

QUÆST. I. *Quid est Luxuria?*

Responsio. 1. Est inordinatus appetitus vel usus venereorum, aut voluptatis veneræ. Est peccatum mortale ex genere suo, inter omnes constat, 1°. Ex Gal. 5. *Opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria... quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* 2°. Quia cum usus rei veneræ ex natura sua sit institutus ac necessarius ad conservationem ac propagationem generis humani, censetur res gravis: Ergo inordinatio in hac materia est in re gravi: ergo mortalis.

Luxuria dividitur in perfectam seu consumma-

tam, quæ consistit in voluntaria effusione feminis; & in non consummatam, in qua non intervenit effusio feminis. Consummata duplex est: alia naturalis, quæ est voluntaria feminis effusio, in qua servantur conditiones, quas postulat natura actûs ad hominis generationem requisiti: alia innaturalis seu contra naturam, in qua conditiones illæ non servantur.

QUÆST. II. *Quos sunt species luxuria consummata naturalis.*

Resp. Sex, nempe simplex fornicatio, stuprum, raptus, adulterium, incestus, & sacrilegium: quorum quinque ultima habent specialem & notabiliter diversam inter se difformitatem superaditam luxuriæ.

1°. Simplex fornicatio est copula soluti cum soluta non virgine ex mutuo consensu extra matrimonium. Solutos voco, qui nullo vinculo seu impedimento ab ineundo inter se conjugio prohibentur. Dixi, *non virgine*, Nam ex S. Thom. q. 154. a. 6. *fornicatio est concubitus, qui fit cum mulieribus jam corruptis.* Fornicationem esse semper per se peccatum mortale, fide constat ex ad Ephes. 5. *Omnis fornicator non habet hereditatem in regno Christi & Dei.* Et ex 1. ad Cor. 6. *Neque fornicarii regnum Dei possidebunt.* Et ad Gal. 5. supra cit. Esse verò intrinsecè malam graviter, patet ex eo quòd per se graviter repugnet bonæ ac debitæ educationi prolis; hæc enim requirit operam viri & feminæ, qui sint inter se conjuncti lege matrimonii: alioqui ex natura rei incerta esset & periculo exposita prolis institutio. Unde ejusmodi inordinatio est gravis, utpote in re magni momenti, qualis est bona prolis institutio. Et quamvis hoc incommodum posset impediri in aliquo casu, id esset per accidens, & nihilominus debuit a Deo authore naturæ generaliter prohiberi pro omni casu: nam alioqui homines cupiditate excæcati facilè sibi fingerent & promitterent illud incommodum cessaturum in multis casibus, in quibus non cessaret, cum magno prolis damno. Imò nunquam potest cessare hoc damnus & incommodum, quod est nasci extra matrimonium, & a parentibus lege matrimonii non obligatis ad curandam & rectè educandam prolem. Unde Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Tam clarum videtur, fornicationem secundùm se nullam involvere ma-*

luciam, & solum esse malam quia interdicta, ut contrarium omninò rationi dissonum videatur.

Cæterum fornicatio cum concubina est cæteris gravior: quia in concubinato homo non solum peccat, sed etiam manet in statu peccati, & in continua voluntate saltem virtuali peccandi. Quare concubinarius, quamvis mors immineat, absolvi non debet quin prius concubinam ejece- rit, nisi ejiciendi tempus omninò desit, tunc enim sufficit verum ejiciendi propositum. Imò etiam si eam domi non retineat, extra mortis articulum non est absolvendus antequam habeatur experientia de ejus continentia.

Item fornicatio fidelis cum infideli est secundum omnes, longè gravior, quàm cum catholica. Imò juxta Delugo, & alios, hæc circumstantia mutat speciem: quia prohibito ab Ecclesia matrimonio cum infideli in honorem religionis catholicæ, atque ob periculum malæ educationis prolis, & nimii amoris erga infidelem, & defectionis a vera fide: ita ob idem motivum censetur prohibita ab Ecclesia quævis copula cum infideli, quæ semper vergit in dedecus religionis: ac proinde talis fornicatio est non solum contra castitatem, sed etiam contra virtutem religionis, ac cultus veri Dei.

Item fornicatio in Christianis habet peculiarem deformitatem. Nam corpora nostra per Baptismum & Eucharistiam facta sunt membra Christi, & templa Spiritus Sancti. 1. ad Cor. 6.

Copula verò cum alterius sponsa præter luxuriam, continet malitiam mortalem injustitiæ, positam in eo quòd fides data violetur, & res alteri promissa & ex justitia debita, notabiliter corrumpatur. Quod idem de sponso affirmant multi, quia pariter violat in re gravi fidem datam.

2º. Stuprum est concubitus, quo mulier virgo extra matrimonium defloratur seu corrumpitur. Qui si fiat virgine coactâ, vel per dolum seu fraudem seductâ, præter malitiam fornicationis continet duplicem injuriam mortalem, unam factam virgini, cui honor virginitatis per vim vel fraudem adimititur; alteram ejus patri, in cujus custodia manet.

Quòd si nec invita, nec seducta fuerit, tamen ejus defloratio, præter fornicationis malitiam, continet tum injuriam illatam parentibus, qui

jus habent tuendi integritatem corporalem suæ virginis, donec nuptui collocetur, juxta illud Eccli. 7. *Filia tibi sunt? serva corpus illarum*: Tum malitiam contra pietatem illis debitam, præbendo iis gravissimam mœstitiæ ac ignominia causam, & ob periculum augendi dotem, vel innuptam retinendi filiam. Item constituit feminam in gravi periculo deinceps peccandi, & aufert signaculum virginitatis: cui multiplici malitiæ cooperatur stuprator. Quare circumstantia defloratæ virginitatis feminæ, etiam absque vi, dolo, falsis persuasionibus, debet in confessione exprimi, præsertim cum sit verum stuprum, ex S. Thom. 2. 2. q. 154. a. 6.

3º. Raptus est, cum persona aliqua per vim abducitur ab uno loco in alium, concubitus illiciti vel alterius libidinis, aut etiam matrimonii causâ, sive sit mas, sive femina, nupta aut innupta, virgo aut corrupta: sive vis inferatur soli personæ abductæ, sive parentibus solis, sive utrisque. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra castitatem, alteram contra justitiam, ob injuriam illatam personæ abductæ invitæ, vel saltem ejus parentibus aut tutoribus, dum constituta sub ipsorum custodia extrahitur ipsis rationabiliter invitæ. Gravissimæ pœnæ in utroque jure contra raptos statuantur.

4º. Adulterium est concubitus personarum, quarum alterutra, vel utraque est conjuncta matrimonio cum alia tertia. Præter malitiam luxuriæ continet gravem injuriam, tum contra conjugem, nam vir non habet potestatem corporis sui, sed uxor; nec uxor sui, sed vir, ex 1. ad Cor. 7. tum contra matrimonii statum & sanctitatem.

Quòd si conjux adulterantis consentiat, adhuc concubitus erit contra justitiam. Quia est semper contra jus conjugii, & conjugis ut conjux est, quo cedere validè non potest, eò quòd ei competat non ad bonum privatum, sed ratione statûs qui communis est. Unde cum cessio juris sit nulla, jus manet, & sic tunc violatur: ideoque semper est verum adulterium. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc prop. *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium: adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.*

Triplex est adulterium. Nam vel est copula

conjugati cum soluta, vel soluti cum conjugata, vel conjugati cum conjugata. Si femina sit conjugata, gravius est peccatum, quam si vir tantum, propter incommoda graviora, nempe incertitudinem prolis, suppositionem prolis alienæ cum damno mariti & veri hæredis, & sæpe impedimentum generationis. Unde hæc circumstantia declarari debet, etiam ab adultero, quia ipse cooperatur feminae ad illam gravitatem majorem, & ad pericula ac damna inde sequi nata. Si verò uterque sit conjugatus, adhuc gravius est, quia est duplex adulterium, & duæ injuriæ mortales in utriusque conjugem, exprimendæ in confessione.

5°. Incestus est copula personarum consanguinearum vel affinium intra gradum prohibutum. Opponitur castitati, & pietati; nam præter luxuriæ fœditatem continet turpitudinem contrariam reverentiæ consanguineis vel affinibus debita. Eò gravius scelus est, quò gradus est propinquior, qui proinde in confessione exprimi debet: nam consanguineis & affinibus pro diversitate graduum diversus honor ac pietas debetur, & tunc violatur.

Item multò gravior est incestus cum consanguinea, quam cum affine, v. g. cum sorore propria quam cum sorore uxoris. Quia vinculum illud est multò arctius: nam plus est esse conjunctum ex proprio sanguine, quam ratione sanguinis uxoris; & consanguinitatis propinquitas, utpote immediata ac naturalis, major est propinquitate affinitatis, quæ est duntaxat mediata & voluntaria. Imò incestus in consanguinitate differt specie ab incestu in affinitate: nam reverentia debita consanguineis, quæ violatur, est notabiliter diversa a reverentia debita affinibus, cum habeat motivum notabiliter diversum, nempe communionem sanguinis & originem ab eodem stipite: ac proinde hi duo incestus habent turpitudinem notabiliter diversam.

Incestus verò spiritualis, qui est copula illicita inter personas impeditas ob cognationem spirituales ortam ex Baptismo vel Confirmatione, continet tum malitiam propriam incestus, quatenus est copula inter personas vinculo spirituali conjunctas, cujus conjunctionis intuitu Ecclesia prohibuit inter illas matrimonia: tum malitiam sacrilegii, eò quòd prohibitio ita facta sit prop-

ter reverentiam debitam Sacramento, quæ reverentia violatur per talem copulam. Unde debet explicari cognatio spiritualis in specie, ut innotescat utraque malitia. *Ita Delugo, Sanchez, &c.*

6°. Sacrilegium venereum est violatio rei sacrae per actum luxuriæ. Unde duplicem continet malitiam mortalem, unam contra castitatem, & alteram contra religionem, quâ gravis irreverentia Deo irrogatur. Res autem sacrae, quæ sic violari solent, sunt persona voto castitatis etiam simplici obstricta, & locus sacer.

Quare sacrilegium est, 1°. Omnis actus tum externus, tum etiam merè internus luxuriæ sive consummatae sive non consummatae, a persona voto castitatis obstrictâ, vel ab alia cum illa aut circa illam commissus: ut sunt pollutio, copula, oscula, tactus, desideria, delectatio morosa, &c. Nam per tales actus violatur sanctitas personæ, quæ per votum castitatis corpus suum, & affectus suos omnes quoad voluptatem veneream Deo consecravit. Quòd si utraque persona sit sacra, erit duplex sacrilegium.

2°. Omnis actus venereus illicitus exterior, etsi occultus, ut fornicatio, pollutio, & tactus impudici in loco sacro, nempe in Ecclesia vel cœmeterio. Nam sunt contra reverentiam loci sacri, & ejus intuitu ab Ecclesia prohibentur. Item copula conjugalis etiam occulta, quam non permittit sanctitas loci, & quæ in ejus reverentiam ab Ecclesia prohibetur.

Porrò tantò gravius est sacrilegium, quantò fœdior est luxuria; quia tantò magis repugnat reverentiæ debitæ rebus sacris.

Nota. Peccatum luxuriæ confessarii cum poenitente, continet malitiam duplicis sacrilegii, tum contra votum castitatis, tum contra reverentiam Sacramenti, quod per hoc redditur odiosum ac suspectum, maximè si sumitur ut medium ad peccandum. Imò licèt tale peccatum non sit propriè incestus, quia non contrahitur cognatio spiritualis, nisi ex Baptismo & Confirmatione, cap. 3. *de cognat. spirit. in 6.* tamen habet etiam malitiam tanquam incestus spiritualis: nam est incestus quidam similitudinarius, ex c. *Non debet 30. q. 1.* ubi Cælestinus Papa ait: *Non debet Episcopus, aut Presbyter commisceri cum mulieribus quæ ei sua fuerint confessa peccata. Si*

fortè (quod absit) hoc contigerit, sic pœniteat, quomodo de filia spiritali, Episcopus quindecim annos, presbyter duodecim, &c. & deponatur, si tamen in conscientiam populi devenerit. Et ex c. Omnes; eod. Quia per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter sacerdotem & mulierem consententem, simile cognationi spiritali, ut tantùm peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritalis filia, ait S. Thom. in 4. dist. 42. q. 1. a. 2. ad 8. Hinc circumstantia hæc in confessione exprimi debet. Sanchez, Delugo, &c.

QUÆST. III. *Quanam sunt species luxuria consummata contra naturam?*

Resp. Cùm hæc peccata sint ea, in quibus non servantur conditiones, quas postulat natura actûs venerei, ut ex eo possit fieri conceptio hominis, & hæc conditiones quinque sint, scilicet conjunctio duorum, eadem in utroque species, sexus diversus, organa seu vasa apta, & debitus modus; idè sunt quinque ejusmodi peccata.

1°. Mollities, seu pollutio propriè sumpta, quæ est voluntaria seminis effusio sine ullo concubitu: sive illud foras effundatur, ut in maribus, sive intus difluat in matricem, ut in feminis.

2°. Inordinatus concumbendi modus, quo semen extra vas effunditur, aut effundendi periculum infertur. Est peccatum mortale, cùm repugnet generationi, ad quam semen ex natura sua ordinatum est; & quidem gravius pollutione, cùm ei superaddat inordinatum congressum. Quòd si modus debitus non servetur, sed vir succumbat, vel aversè accedat more pecorum, vel a latere stet aut sedeat, tunc modò diligenter avertatur periculum effusionis extra vas, juxta communem sententiam, non est peccatum per se mortale, sed veniale grave, nec contra naturam, sed præter naturam. Dico, per se, quia potest esse, & est plerumque signum concupiscentiæ mortalis, cùm sit ex sola libidine sine causa, ut dicit S. Thom. Sed nullum erit peccatum, si hoc fiat ex necessitate, cùm scilicet ob dispositionem alterutrius corporis conjuges non possunt servare modum ordinatum; nam tunc alter modus non est incongruus respectu illorum, sed conveniens, modò diligenter avertatur periculum effusionis extra vas.

3°. Sodomia imperfecta, quæ est commixtio maris cum femina non servatis debitis organo, seu instrumentis naturalibus.

4°. Sodomia perfecta, quæ est commixtio duorum ejusdem sexûs, ut maris cum mare, vel feminae cum femina. Præter malitiam mortalem graviolem pollutione, potest habere alias adjunctas, ut adulterii si fiat a persona conjugata vel cum illa; sacrilegii si cum sacra; incestûs si cum consanguinea aut affini, &c. Debet autem pœnitens explicare in confessione an fuerit agens, vel patiens, quia ex parte agentis intervenit pollutio propria, quæ fortè non intervenit ex parte patientis (quamvis plerumque interveniat utrimque; & cùm sic intervenisse noscitur, exprimi debet.) Nam diversa sunt peccata voluntariè pollui, & solum cooperari pollutioni alterius: aliud enim est non cohibere delectationem propriam illicitam, aliud procurare alienam. Delugo.

Hæc sodomia est diversæ speciei ab imperfecta. Nam non servare in copula carnali debitum sexum, est deformitas contra rectam rationem, notabiliter diversa a deformitate quæ inest congressui, quo non servatur debitum instrumentum seu vas, servato debito sexu.

5°. Bestialitas, quæ est concubitus cum bestia sive ejusdem sive diversi sexûs. Est scelus cæteris gravius: nam magis dedecet naturam rationalem ad Dei imaginem factam; & diversitas speciei magis repugnat instituto naturæ. Ad hoc revocatur congressus cum dæmone in forma hominis vel bruti, qui præter malitiam luxuriæ contra naturam, est etiam contra virtutem religionis, propter commercium & societatem cum capitali hoste Dei.

Porro hæc omnia peccata inter se specie differunt; nam singula habent specialem & notabiliter diversam deformitatem castitati repugnantem. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem. *Mollities, Sodomia, & Bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infima, idèoque sufficit dicere in confessione se procurasse pollutionem.* Sunt etiam graviora aliis speciebus luxuriæ naturalis in ratione luxuriæ: nam per se magis sunt contra naturam & finem generationis. Aliquæ tamen ex his speciebus possunt esse graviores culpæ ex alia parte, ut scilicet involvunt malitiam alterius speciei, contra justitiam, pietatem, religionem: nam simplex pollutio non est absolutè majus crimen quam concubitus cum matre, vel cum moniali.

QUEST. IV. *An pollutio voluntaria est per se semper peccatum mortale?*

Resp. affirm. Ita omnes. Constat, 1°. Ex I. ad Cor. 6. *Neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt.* Et ad Ephes. 5. *Omnis fornicator, aut immundus non habet hereditatem in regno Christi & Dei.* Pollutio autem est vera immunditia ac impuritas, & quidem specialis. 2°. Quia est intrinsecè mala, & crimen simplici fornicatione gravius. Nam graviter repugnat generationi & propagationi generis humani, ad quam ex natura sua ordinatum est semen humanum: ideoque gravem continet inordinationem, quam Scriptura indicat, Genes. 38. ubi de Onan fundente semen in terra, ait: *Et idcirco percussit eum Dominus, quòd rem detestabilem faceret.* 3°. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Mollities jure natura prohibita non est: unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.*

Quare, secundum communem Doctorum sententiam, nullo casu, etsi non voluptatis, sed solius mortis vitandæ causâ, licet in se vel in alio quovis modo, pollutionem voluntariè procurare, admittere vel intendere, aut aliquid sumere eâ intentione ut etiam in somno accidat. Nam ipse actus pollutionis independentè a delectatione, secundum se graviter repugnat generationi, quæ sola est finis seminis humani. Et ideo neque licet præbere aut sumere medicamentum ad corrupendum semen, illudque emittendum viâ ordinariâ sine delectatione.

Porro de distillatione, quæ est fluxus humoris quasi medii inter urinam & semen, idem sentiendum est quod de pollutione, si fiat cum sensu delectationis venereæ. Cum autem fit sine ulla commotione spirituum genitalium, & absque omni carnali delectatione, de ea non est magis curandum quàm de sudore, inquit Cajetanus.

Obj. Licet corporis sui partes abscindere ad vitæ suæ conservationem. Ergo, &c. *R.* Disparitas est, quòd partes corporis per se & primariò ordinantur ad totum constituendum: unde de illis disponere licet ad totius conservationem. At semen solum institutum est & ordinatum ad speciei propagationem: ideoque eo uti non licet, nisi modo ad speciei propagationem convenientem idoneo, & intra matrimonium. Addit Sanchez, quòd si

ullo casu liceret seminis effusionem procurare extra actum conjugii, periculum esset ne ob vehementem voluptatem quæ in ea sentitur, homines passione excæcati & illecti, eam licentiam facilè extenderent ad plures alios casus, in detrimentum speciei humanæ, & sæpissime illum casum adesse, sibi falsò persuaderent. Nam si simul voluptate frui, & onera educandæ proli vitare liceret, impediretur propagatio generis humani, Unde ad commune bonum, & ad occurrendum periculis aliis futuris, debuit pollutio jure naturali prohiberi in omni casu. At cum abscissio membri sit de se molesta, periculum non est, ne extendatur ultra casus a natura concessos.

Dixi, voluntaria. Quia si pollutio non sit voluntaria nec in se nec in causa, ut sæpè fit in somno, vel quando ex causis naturalibus licitis oritur, non est peccatum, secluso consensu in delectationem. Nam omne peccatum imputabile est essentialiter voluntarium vel directè, vel indirectè, aut interpretativè, in se vel in alio.

Pollutio tamen in somno facta mortalis est si ante directè procurata est, vel si post somnum in ipsa evigilatione, cum plena advertentia placuit ob delectationem veneream. Aliàs non est peccatum, nisi indirectè procurata fuerit in excessu cibi vel potûs, quia nemo potest peccare in somno, defectu libertatis. Ita *S. Thom. in 4. dist. 9. a. 4.* Quòd si (ut multi docent) liceat evigilanti non impedire, sed permittere absolvi pollutionem jam in somno cœptam ad vitandum morbum, (modò absit periculum consentiendi in delectationem veneream, ad quod opus est oratione,) quia, inquit, est præcisè pati ex necessitate effusionem seminis, non autem illam procurare; tunc saltem est obligatio reprimendi delectationem per positivam displicentiam internam; nam non licet se habere indifferenter ad illam. Certò autem peccat, qui expergefactus promovet pollutionem in somno cœptam, addendo conatum: quia non præcisè patitur, sed positivè continuat illam.

Nota. Sæpe pollutio, præter propriam malitiam, habet aliam in confessione exprimentam; petitam vel ex qualitate personæ se polluentis, si est sacra vel conjugata: vel ex affectu ad aliam cum qua desideratur concubitus, quæ si sit soluta, malitiam habet fornicationis; si sacra, sacrilegii; si conjugata

eiusdem sexûs, sodomix; si conjugata, adulterii, &c. vel ex modo quo se polluit, si nempe fiat per tactus mutuos cum alia persona; nam hæc circumstantia pertinet ad speciem sodomix, si ambo sint eiusdem sexûs, ad incestum si sint consanguinei aut affines, &c. Idem dic de aliis luxuriæ peccatis.

Sed an licet desiderare pollutionem in somno contingentem, ut natura levetur seu sanctetur, non intendendo pollutionem ipsam nec delectationem veneream, nec aliquid adhibendo ut pollutio in somno sequatur.

Resp. Azor cum aliis negat: quia pollutio est mala ex objecto suo & naturâ: at non licet etiam ob bonum finem desiderare id quod ex objecto suo malum est. Affirmant alii cum S. Antonino 2. p. tit. 6. c. 5. ubi ait: *Appetere habere pollutionem propter alleviationem naturæ tantum sine peccato, id est, sine hoc quod des operam, sed viâ naturali, non est peccatum.* Ratio, quam affert Sanchez, est, quia talis pollutio non procurata, sed viâ naturali proveniens, nullatenus est actus hominis, nec ejus voluntati subjectus, sed actus quidam & evacuatio naturalis, sicut sudor. Secus de homicidio & fornicatione, quæ non sunt actus naturales, sed suapte naturâ liberi, & hominis voluntati subjecti.

Item controversia est utrùm liceat de pollutione in somno inculpabiliter eveniente gaudere, præcisè ob levamen naturæ & salutem corporis; quamvis consentiant omnes licitum esse gaudere de bono effectu illo ex ea orto. S. Thomas in 4. dist. 9. a. 4. q. 1. ad 5. de pollutione nocturna & inculpabili, ait: *Si autem placeat ut natura exoneratio, vel alleviatio, peccatum non creditur.* Porro constat esse mortale de illa gaudere propter delectationem veneream.

QUÆST. V. *An est peccatum ponere actionem, ex qua prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea?*

Resp. 1. Est mortale ponere sine urgenti necessitate actionem, ex qua tanquam causâ proximâ, prævidetur secutura pollutio, vel delectatio venerea, quamvis neutra aliunde intendatur, imò ad sit propositum illos motus comprimendi cum insurgent. Quia 1°. Lex naturalis obligans ad non procurandam pollutionem & delectationem veneream, simul obligat graviter ad vitandas & auferendas causas horum motuum proximè excita-

tivas, & per se in illos notabiliter influentes, ubi abest necessitas tales causas honestans. 2°. Meritò effectus censetur voluntarius, & imputatur ponenti causam proximam sine necessitate eam cohonestante. Hinc graviter tenêris ejusmodi actionem inchoatam deserere statim ob insurgentem pollutionem, vel delectationem veneream: nam si pergas in illa actione, effectus secutus censetur in illa volitus: volitio enim continuandi causam, est virtualiter & moraliter volitio effectûs. *Lesius, Valentia, &c.*

Causæ autem seu dispositiones proximæ horum motuum excitativæ, sunt actiones quæ per se sunt turpes, & natæ excitare motus venereos, aut turpitudinis speciem habent, nisi propriæ vel alienæ necessitatis titulo honestentur, ut aspectus & tactus partium pudendarum proprii vel alieni corporis, præsertim diverſi sexûs; lectio, auditio, locutio rerum valdè obscœnarum, & ad libidinem allicientium, quamvis ex sola curiositate fiat.

Dixi, sine necessitate: nam aspectus & tactus partium pudendarum alterius corporis ob necessitatem medendi, non est peccatum, secluso affectu pravo & periculo consensûs in delectationem veneream. Nam in tali casu pollutio secuta non censetur voluntaria in causa, sed solum permissa; quia adest justa ratio ponendi causam illam; & prosequenti jus suum non imputatur effectus præter intentionem secutus. Neque enim tenemur motus illos naturales & per se involuntarios impedire, cum adest justa causâ non impediendi, & abest consensûs periculum. Sic chirurgus exercens suam artem circa mulierem, non peccat, etſi prævideat pollutionem inde secuturam, modò absit periculum consensûs in delectationem.

Resp. 2. Ex communi sententia, non est mortale contra castitatem ponere actionem, ex qua tanquam causâ seu dispositione remotâ & per accidens, prævidetur secutura pollutio vel delectatio venerea, modò neutra intendatur, & absit periculum consensûs in delectationem veneream. Quia 1°. cum illi motus facillimè & frequenter insurgant naturaliter, in æstimatione prudenti non censentur sufficienter voluntarii in causa remota, ut imputentur illam ponenti ex alio fine; sed a sola natura corrupta oriri censentur: alioqui enim homo teneretur abstinere a multis actionibus licitis ac necessariis, ne illos

N

motus experiretur. Nec causæ illæ remotæ censentur moraliter illorum causæ; nec in illas consentiens censetur velle talem effectum propter summam facilitatem, quâ illi motus excitantur ex naturæ corruptione. Sed potius illa effusio procedit è virtute naturali expellente. 2°. Quia jus suum prosequenti non imputatur effectus per accidens & præter intentionem secutus.

Sanchez tamen ex communi docet tales causas sine justa causa ponere, esse veniale etiam contra castitatem: quia aliquantulum adversatur castitati, quod sine utilitate honestâ cogente ponatur causa remota & per accidens motuum castitati inimicorum, & ad malum incitantium.

Causæ autem remotæ & per accidens horum motuum sunt eæ, quæ nec sunt per se turpes, nec ad luxuriam, sed ad alios fines licitos per se ordinantur, nec turpitudinis speciem habent; sed vel per se honestæ sunt, ut auditio confessionum; vel indifferentes, ut equitatio, esus calidorum, studium medicinæ, medicamenta, &c. Quare hæc, accedente honestâ & utili causâ, & secluso periculo consensûs, sunt licita, quamvis præter intentionem ex iis sequatur pollutio vel delectatio venerea. Nam tunc illi motus censentur solum permisi, non voliti, è quod nulla sit obligatio relinquendi opus honestum & utile, propter motum inordinatum & indeliberatum occasione illius ex naturæ corruptione, præter intentionem & secluso periculo consensûs, exurgentem.

Quod si esset periculum probabile consentiendi in delectationem veneream, (ut si pluries quis in tali occasione consenserit) tunc is, ex communi sententia, tenetur ab illa actione, quantumvis honesta & utili, v. g. auditione confessionum, abstinere: nam non licet se probabili peccandi periculo exponere.

QUÆST. VI. An est semper peccatum non expellere cogitationes de rebus venereis, sed in illis immorari?

Resp. Qui immoratur cum plena advertentia in cogitatione de rebus venereis, si adsit delectatio venerea quæ non reprimatur, vel periculum consensûs in illam aut in rem cogitatum, peccat mortaliter ratione talis delectationis vel periculi: venialiter verò si advertentia sit solum imperfecta ac semi-plena, qualis est in semi-dormiente. Qui autem de talibus rebus cogitat ex justa & honesta

causa, v. g. ut tales res melius discernat ad confesarii vel medici munus rectè obeundum, non peccat, secluso periculo consensûs in rem cogitatum & delectationem: quia talis cogitatio non est mala, neque in se, neque in effectu, aut ratione periculi. Erit autem venialis culpa, si hoc ex mera curiositate fiat, seclusis delectatione venerea, & periculo consensûs in rem cogitatum, & affectu in ipsam: quæ tamen omnia rarò absunt in cogitatione de his rebus absque fine honesto; nam hæc materia est valdè lubrica & periculosa.

QUÆST. VII. Quenam sunt peccata luxuria non consummata?

Resp. Sunt desideria, delectatio morosa venerea, aspectus, amplexus & tactus impudici, oscula, verba obscœna, gestus turpes, &c. sine effusione seminis. Jam constat ex dictis cap. 6. desiderium simplex etsi inefficax actûs luxuriosi, habere malitiam mortalem ejusdem speciei: sic desiderium simplex copulæ cum conjugata vel sanguinea habet malitiam adulterii vel incestûs. Nunc de cæteris agam.

QUÆST. VIII. An delectatio morosa venerea extra conjugium est mortalis?

Nota. 1. Delectatio morosa est delectatio deliberala, sive delectatio post sufficientem advertentiam admittâ seu approbata, etsi unico instanti. Dicitur enim morosa, non a mora temporis quo durat, cum peccatum mortale unico instanti committi possit; sed voluntatis quæ post advertentiam sufficientem ei immoratur, eam acceptando aut non rejiciendo. Hinc potest esse delectatio morosa quamvis instantanea, si nempe voluntas in eam advertenter per unicum instans consenserit.

Nota. 2. Triplex est delectatio, nempe spiritualis, merè sensibilis, & venerea. Spiritualis est ea, quæ in sola voluntate refidet sine ullo motu sensibili in corpore, sive quæ est independens ab omni motu sensibili in corpore. Hæc delectatio, si sit de actu mortali, est mortalis, & sumit speciem ab illo ut objecto. Delectatio merè sensibilis est, quæ oritur ex proportionem ac conformitate rei sensibilis cum organo consensûs, sine ulla commotione spirituum genitalium circa partes venereas: qualis est delectatio, quæ percipitur ex tactu rei blandæ, ex gustu, ex musica, &c. Delectatio venerea est ea, quæ sentitur circa partes venereas ex commotione spirituum genitalium,

seu generationi inservientium.

Resp. Omnis deliberata delectatio venerea vel minima, extra conjugium quæsitâ aut admissâ, est mortale peccatum, nec potest esse veniale ex levitate materiæ. *Est communis Doctorum sententia.* Prob. Quia 1°. Omnis delectatio venerea ex natura sua ordinatur ac tendit ad seminis effusionem; estque inchoatio quædam illius: nam in omni delectatione venerea fit quædam resolutio seminis, ejusque deductio ad partes venereas, ut testantur Aristot. Galen. Hypocrat. & medici. Ergo cum seminis effusio voluntaria extra actum conjugalem sit mortalis, ut patet ex dictis de pollutione & fornicatione, omnis actus ad illam ex se tendens & ordinatus, est per se mortalis: nam dispositio sumit suam speciem ac malitiam moralem a forma ad quam disponit, motus a termino ad quem tendit, medium a fine, causa a suo effectu. 2°. Inter omnes constat, moraliter & practicè loquendo, minimam delectationem veneream quæsitam, vel deliberatè admissam extra conjugium, habere annexum periculum proximum peccati mortalis; eò quòd difficillimum sit & moraliter impossibile in re tam lubrica dijudicare ac determinare materiam levem, & ob summam naturæ corruptæ in talia propensionem sistere in certa delectationis parvitate, ita ut animus leviori delectatione illectus, graviozem non appetat, nec admittat. Ergo certum est etiam speculativè, delectationem veneream vel minimam, quæsitam aut admissam, esse mortalem; cum certum sit etiam speculativè omnem actionem, cui per se annexum est periculum morale peccati mortalis, esse mortaliter malam; nam *qui amat periculum, in illo peribit.* Eccli. 3. & qui vult morale periculum peccati, vult saltè interpretativè ipsum peccatum.

Obj. In furto, in excessu cibi vel potûs datur levitas materiæ. Ergo, &c. *R.* Disparitas est, quia rei vilis ablatio, levis excessus in cibo vel potu per se non ordinatur ad actum mortalem, nec inducit periculum graviter peccandi. At delectatio venerea vel minima ex se ordinatur ad effusionem seminis mortaliter malam extra conjugium, & per se inducit periculum consentiendi majori delectationi.

Nota. In Societate nostra omnibus in virtute sanctæ obedientiæ prohibitum est, ne quis publi-

cè vel privatim sententiam huic oppositam, non modò ut veram & probabilem, sed ne ut tolerabilem quidem ullâ ratione doceat, aut sibi placere significet, aut secundum illam cuiquam consilium det. Ex Congreg. 9. Decreto 24.

QUÆST. IX. *An peccat mortaliter, qui post sufficientem advertentiam negativè se habet ad delectationem veneream, eam neque approbando, neque reprimendo?*

Resp. affirm. Quia voluntas tenetur reprimere positivè motus illicitos delectationis & sensualitatis, saltè per actum displicentiæ. Ita S. Antoninus, Suarez, Vasquez, Azor, Lessius, & alii communiùs cum S. Thom. 1. 2. q. 74. a. 6. ubi ait: *Contingere peccatum esse in ratione dupliciter. Uno modo quando imperat illicitas passiones... alio modo quando non reprimat illicitum passionis motum: sicut cum aliquis postquam deliberavit, quòd motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominùs circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit.* Prob. Quia 1°. Conc. Trident. sess. 5. can. 5. definit concupiscentiam non posse nocere *non consentientibus, sed viriliter per gratiam repugnantibus.* Ergo ut non noceat, non sufficit mera negatio consensûs, sed requiritur repugnantia seu displicentia positiva. 2°. Tales motus sunt ex objecto graviter inordinati, cum juxta omnes, sit mortale illis positivè consentire: item sunt ex natura sua dispositiones proximæ ad opus mortale, ad quod valdè pertrahunt & alliciunt appetitum. Ergo graviter disconvenit naturæ rationali & legi divinæ se habere indifferenter ad illos; & voluntas, cujus est regere passiones secundum rectam rationem ac legem divinam, tenetur illos expressè ac positivè reprobare per formalem displicentiam. 3°. Sicut non licet se habere indifferenter ad actus turpes ab alio circa se exercitos; ita nec ad motus turpes a dæmone vel ex naturæ corruptione in se excitatos. 4°. Illis motibus per se annexum est periculum intrinsicum rei mortaliter malæ, & consensûs in delectationem: nam ex se sunt dispositiones proximæ ad actum mortalem, nempe effusionem seminis, & per se vehementer alliciunt voluntatem ad consensum per sympathiam appetitûs sensitivi cum rationali. Ergo requiritur positiva displicentia ad impediendum voluntatis consensum, sine qua non tollitur periculum consentiendi, cum moraliter im-

possibile sit voluntatem diu se negativè habere circa objectum vehementer alliciens. Hinc illud Prov. 4. *Omni custodia serva cor tuum.*

Imò sola illa displicentia non sufficit, sed illi motus prorsus expellendi sunt, præsertim deferendo actionem quæ eos excitat, ni obstet causa justa. Tum quia tunc sola displicentia non videtur satis sincera, cum vix discerni possit utrùm sit vera displicentia, an fallacia voluntatis sibi imponentis, & illis motibus frui volentis. Tum quia homo tenetur impedire & expellere motus per se graviter inordinatos, saltem cum abest justa causa eos permittendi. Hinc tenèris sub mortali actiones etsi leviter turpes, ut sunt visus, locutio, lectio rerum leviter obscenarum ex sola curiositate dimittere statim atque excitant in te pollutionem, vel delectationem veneream vehementem, ut docet Valentia. Ubi autem adest justa causa non sic expellendi, ut si probabilis timor sit, ne ex majore resistentia magis augeantur, aut illis depulsis graviores insurgant, vel si ad illos motus expellendos dimittenda esset actio honesta necessaria vel utilis, v. g. auditio confessionum, studium casuum conscientiarum; tunc sufficit displicentia vera: alioqui homines deberent semper esse anxii, & multa bona omittere.

Porro medium aptissimum compescendi motus illos est mentem statim aliò avertere; & si perseverent, orare, signo crucis se munire, oculos ad imaginem Christi crucifixi convertere, cogitare de ejus passione, de igne æterno, morte, &c. interdùm de re indifferenti, aut negotio quod animum applicet, & a tali objecto avocet.

QUÆST. X. *An delectatio morosa de actu luxuria, v. g. copulâ cogitatâ, contrahit non solum malitiam substantia operis, sed etiam circumstantiarum cognitarum ei annexarum, & speciem mutantium?*

Resp. affirm. Ita S. Antonin. Cajet. Suarez, & alii. Quia talis delectatio versatur circa opus ut cogitatum: ergo illius objectum est id omne quod cognoscitur; ac proinde non solum opus, sed etiam circumstantiæ illi annexæ & cognitæ, sunt ejus objectum. Actus autem sumunt speciem ac malitiam a toto objecto suo, & ad illam contrahendam sufficit voluntarium indirectum ac interpretativum. Hinc simplex delectatio deliberata de copulâ cogitatâ cum conjugata vel con-

anguinea, pertinet ad speciem adulterii vel incestus.

QUÆST. XI. *An oscula, aspectus, tactus impudici sunt culpa mortalis in non conjugatis?*

Resp. 1. Ista omnia, imò & amplexus, oscula & tactus partium etiam honestarum, ut faciei, manûs, sunt culpa mortalis, si extra conjugium fiant ob delectationem veneream, quæ potest ex illis sequi, etiam ibi sistendo: idem dic de tactu partium proprii corporis. Est communis sententia, & constat ex dictis: nam mortale est extra conjugium quærere aut advertenter admittere quamlibet delectationem veneream vel minimam, cum hæc parvitatem materiæ non admittat, & ex se tendat ad seminis effusionem, ideòque ad pollutionem vel fornicationem in non conjugato.

Hinc (ut docet S. Antoninus) est etiam mortale permittere se tangi, etiam in facie vel manu, ab eo qui noscitur ad id moveri amore libidinoso: quia est cooperari & consentire alterius culpæ mortali. Digni autem sunt morte, non solum qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, ad Rom. 1.

Resp. 2. Tactus partium pudendarum aut pudendis proximarum corporis, ejusdem vel diversi sexûs, sunt mortales, si fiant vel admittantur sine necessitate medendi, etsi non ob delectationem veneream, sed ex sola curiositate vel joco. Ita Sanchez, Layman, & alii communiter. Quia 1°. Hi tactus ad delectationem veneream ex se tendunt, illamque valdè excitant, & sic sunt causa illius proxima: imò ex suapte natura ad effusionem seminis referuntur. Ergo simul cum illa graviter prohibentur: nam prohibita graviter re aliquâ, prohibentur etiam graviter omnia, quæ per se ad illam excitant & ordinantur. Deinde causa participat malitiam sui effectûs. 2°. Hi tactus sunt impudici, & comprehenduntur nomine impudiciæ, quæ ad Gal. 5. dicitur excludere a regno Dei.

Hinc seclusâ necessitate medendi, tactum partium inhonestarum in se permittere ab alio fieri, est mortale; & quisque tenetur quantum potest, omninò talia impedire in se, & illis resistere, cum sint intrinsicè mala.

Item mortale est propria pudenda sine necessitate tangere, si delectatio venerea ex eo tactu

oriatur & prævideatur: quia per se tendit ad pollutionem. Ita Sanchez, secus dicens, si tactus ille ex curiositate, levitate, absque libidine & delectationis ac pollutionis periculo fiat; quia deficit animus libidinosus, nec intervenit ea turpitudine quæ in tactu alieno, nec idem periculum. Hoc tamen non omnino vacat periculo nec peccato.

Resp. 3. Aspectus partium pudendarum alterius sexus, item concubitus viri cum femina, quamvis non animo libidinoso, sed ex sola curiositate vel levitate, mortalis est: Quia ad verecundam libidinem & pollutionem in hac naturæ corruptione per se multum excitat, & periculum morale consentiendi in delectationem verecundam affert, & valde honestati naturali adversatur. Ita Sanchez, Reginald. Layman, &c.

Aspectus vero pudendorum ejusdem sexus, vel proprii corporis, aut coitus animalium ex sola curiositate vel levitate, seclusis affectu venereo, scandalo, & periculo pollutionis ac delectationis verecundæ, juxta multos est solum venialis: quia nec graviter honestati adversatur, nec adeo ad luxuriam per se incitat. Potest tamen esse mortalis ratione periculi, spectata aspicientis speciali fragilitate: quod non raro adest in juvenibus: quare ab his graviter deterrendi sunt. Et certo mortalis est, si fiat ex voluptate deliberatè quaesita.

Resp. 4. Amplexus, tactus & oscula etiam in partibus honestis, ob solam delectationem merè sensibilem & nondum actu verecundam, sunt culpa mortalis inter personas diversi sexus libidinis capaces, saltem si fiant cum mora vel repetitione, quamvis non intendatur expressè delectatio verecunda. Quia illi actus sic exerciti, per se non parum excitant commotionem spirituum genitalium, & delectationem verecundam, quæ necessitate quadam physica oritur ex tali delectatione sensibili, saltem repetita vel diuturna; & quia supposita propensione naturæ inordinatè in voluptates carnis, non possunt sic usurpari absque delectatione morosa concubitus: aut saltem in hac naturæ corruptione ingerunt periculum morale delectationis verecundæ, & consensus in illam; & sic sunt causaliter libidinosi, utpote libidinis causæ. Malitia autem talium actuum non ex fine solum, sed etiam ex effectu quem pariunt, suavi debet. Hinc Alexander VII. damnavit hæc

propositionem: *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.*

Resp. 5. Amplexus, contactus manuum, oscula in facie, si juxta morem patriæ fiant urbanitatis aut benevolentiae honestæ causâ, non sunt peccata per se: quia non sunt impudica, nec per se tendunt in actum venereum, & fiunt ob rationabilem causam. Ita communiter cum S. Thom. 2. 2. q. 154. a. 4. Si verò ista fiant ex aliqua vanitate, joco, levitate, petulantia veniali, juxta multos, sunt solum venialia, modò absit omnis affectus libidinosus, & periculum peccati gravis tam in se quam alio, nec habitâ ratione constitutionis personarum, delectationem verecundam multum excitent.

Si autem ista sine causâ exercita, longiora sint, aut crebrò fiant inter personas libidinis capaces, sunt mortalia. Quia arguunt affectum ad libidinem, & excitant delectationem verecundam, afferuntque morale periculum consensus in illam. Nam (ut rectè monent) in materia tam lubrica, quæ de se essent solum venialia, si repetantur aut diutius protrahantur, fiunt mortalia, curiositate aut levitate degenerante in libidinem.

Quare admittens oscula morosa, aut crebra, aut indecentia, item tactus mamillarum, peccat mortaliter. Quia cooperatur affectui libidinoso alterius, qui satis per ista indicatur.

Nota. Oscula, amplexus ob delectationem verecundam, tactus & aspectus impudici mortales supradicti ex communi sententia sunt ejusdem speciei moralis ac actus consummatus, seu concubitus, ad quem si apte naturâ referuntur, quamvis hic non intendatur. Quia sunt dispositio proxima ad concubitum, & media per se ad illum tendentia: dispositio autem & media sumunt malitiam a suo termino & fine; ac proinde ista omnia contrahunt diversam speciem malitiam, pro diversitate personarum a quibus, & circa quas exercentur: ut malitiam sodomiae, si cum simili sexu exercentur: adulterii, si cum conjugata aliena: incestus, si cum cognata, &c. Nam cum opera circa eas personas differant specie; ita etiam actus, qui sunt dispositio & media per se ad illam tendentia: quare circumstantia agentis & patientis exprimi debet in confessione. Ita Sanchez,

Lessius, & alii. Impudicus verò sui ipsius tactus ad mollitiem pertinet, nisi aliò referatur ex intentione agentis.

QUÆST. XII. *Quale peccatum est loqui, canere, legere, vel audire turpia & obscœna?*

Resp. Est mortale, si fiat extra conjugium ob delectationem veneream, aut cum probabili periculo illius in se vel in aliis, aut cum animo se oblectandi rebus illis. *Ita S. Antonin. Navarr. Sanchez, & alii communiter.* Quia delectatio venerea extra conjugium est ex objecto mortalis, cum sit mortale ei consentire. Ergo est mortale intendere vel procurare illam, aut ejus periculum probabile in se vel in aliis. Delectatio verò de actu turpi apprehenso est per se mortalis: ergo & illam verbis fovere.

Secluso autem omni affectu venereo, & periculo delectationis venereæ ac scandali, turpia loqui vel canere solum ex levitate, vel legere aut audire ex mera curiositate, est saltem veniale. Nam hæc adverfantur castitati, & prohibentur Ephes. 4. *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.* Et c. 5. *Fornicatio autem, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos; aut turpitude, aut stultiloquium, aut scurrilitas.* Tamen juxta S. Antoninum, & alios, non est mortale, quia non est per se gravis inordinatio. *De hoc nulli dubium est, quod qui dicit verba turpia & lasciva hac intentione, ut se vel alium provocet ad luxuriam, vel se mente delectandi in locutione & cogitatione turpium, extra matrimonium, mortaliter peccat... Sed ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ad solatium, quamvis de se non videantur mortalia, quia peccata oris, secundum Thomam, permaximè judicantur quoad gravitatem peccati ex intentione proferentis; tamen per accidens potest esse mortale ibi, ratione scandali seu ruina inde sequentis in mente alicujus, ut cum audientes sunt debiles spiritu, & verba essent multum lasciva. Idem videtur dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis,* ait S. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 8.

Sed quia in praxi rarò abest periculum turpis desiderii aut complacentiæ, sive in proferente ac legente, sive in audientibus; sermones, cantiones, vel lectiones rerum turpium ac lascivarum in vel coram juvenibus aut aliis infirmis spi-

ritu, rarò vacant culpâ mortali: nam *corrumpunt mores bonos colloquia mala*, 1. ad Cor. 15. & *præbent verba ad res ipsas ingressum*, ait S. Athanasius. Hinc obscœna proferens tenetur in confessione exprimere numerum eorum, quibus fuit occasio turpis desiderii vel delectationis. Qui verò alteri præbet occasionem sermonis turpis continuandi cum aliorum periculo, vel præstat authoritatem verbis turpibus, peccat mortaliter, etiamsi rem narratam interiùs non approbet: nam complacentia vel approbatio exterior rei mortalis, est mortalis.

Idem est de gestibus turpibus ac de turpiloquiis, cum sint etiam signa ad luxuriam incitantia, & de turpibus spectaculis ac comœdiis. Qui autem libros turpes & amatorios habent, non sunt absolvendi, nisi illos comburant.

QUÆST. XIII. *An licent oscula, amplexus, tactus, &c. in sponsis, & viduis?*

Resp. 1. Omnis delectatio venerea, aspectus & tactus turpis seu partium pudendarum, & quivis actus luxuriæ, sunt mortales in viduis & sponsis. *Ita Sanchez, & alii communiter.* Quia cum omnis delectatio venerea & actus libidinosus suapte naturâ ordinetur ac tendat ad effusionem seminis & copulam, est mortalis in non conjugatis, cum effusio seminis & copula sit in ipsis mortalis: nam medium a fine, & actio a termino ad quem tendit, malitiam ac speciem sumit. Cum ergo copula tam sit sponsis ac viduis illicita, quam aliis solutis; tam etiam iis illicitus est omnis actus turpis ac impudicus. Et verò cum sponsalia sint solum promissio futuri matrimonii, non traditio corporum; nullum tribuunt jus præsens in corpus alterius in ordine ad copulam hîc & nunc exercendam, nec proinde ad actus qui ad illam per se ordinantur: sicuti munus judicis exercere hodie non licet ei, cui præcisè promissum est.

Itaque solum licent sponsis amplexus & oscula honesta, juxta morem patriæ, amoris honesti significandi & fovendi causâ. Hinc sponsi non debent relinqui soli, ob periculum actuum impudicorum, vel etiam copulæ, ut S. Carolus & Doctores passim monent.

Resp. 2. In sponsis ac viduis mortalis est voluntaria delectatio carnalis, seu delectatio appetitûs sensitivi de copula futura aut præterita, vel de copula apprehensâ sub conditione si adesset matri-

monium. Ita Sanchez, Azor, & alii communiter. Quia delectatio carnalis, quæ ex cogitatione copulæ futuræ vel præteritæ, vel conditionalis oritur, est delectatio absoluta, præsens & conjuncta cum actuali commotione spirituum genitalium per se ordinata ad copulam præsentem: sive carnalis illa delectatio est delectatio venerea præsens & voluntaria, quæ ex se ordinatur ad copulam præsentem, idèoque semper mortalis est in non conjugatis: nam copula præsens seu actualis semper est mortalis in non conjugatis: Ergo & omnis actus ad illam ex se ordinatus ac tendens. Et verò appetitus sensitivus sequitur imaginationem, quæ non potest præscindere, nec apponere condiciones.

Porro sunt qui docent posse excusari a mortali eos, qui absque commotione venerea apprehendunt actum conjugalem ut præteritum vel futurum, approbantes quòd illum exercuerint aut exercituri sint; eò quòd non approbent illud opus, nisi quatenus fuit vel erit iis licitum; sed moment talem mentis apprehensionem, cum vix possit esse sine delectatione venerea, esse statim rejiciendam, & nunquam accersendam. Neque enim est in nostra potestate sistere in delectatione merè spiritali, dum certa objecta apprehendimus.

QUÆST. XIV. *Quenam sunt filia Luxuria?*

Resp. Ex S. Gregorio & S. Thoma sunt octo. Quatuor ex parte intellectûs, nempe cæcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, & inconstantia: quæ sunt mortales, cum idèò præceptum aliquod in re gravi violatur. Et quatuor ex parte voluntatis. 1°. Amor sui inordinatus, quo luxuriosus carnem suam & carnis voluptates ita diligit, ut in iis finem ultimum ponat, suas cogitationes ac curas ad illarum assecutionem referendo. 2°. Odium Dei, qui voluptates illas graviter verat & punit. 3°. Affectus præsentis sæculi, hoc est, vitæ præsentis & rerum hanc oblectantium, quo ita istis inhæret, ut contentus esset in hoc mundo semper manere, de beatitudinis cælestis consecutione haud sollicitus. 4°. Horror, & desperatio futuri sæculi: horror quidem, quia scit se post mortem impuris voluptatibus privatum iri, & earum loco supplicia acerbissima subiturum. Desperatio verò, quia obscænas voluptates deferere quasi impossibile reputat. Hæc

quatuor sunt mortalia.

QUÆST. XV. *Quanam sunt remedia contra Luxuriam?*

Resp. Ista. 1°. Oratio humilis & frequens, nemo enim potest esse castus, nisi Deus det. Sap. 8.

2°. Mortificatio & custodia sensuum, maxime visus. *Virginem ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius... Averte faciem tuam a muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris mulier perierunt: & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit,* Eccli. 9. Et S. August. epist. 109. ait: *Oculi vestri etsi jaciuntur in aliquem, figantur in neminem... Nec solo tactu, sed affectu quoque & aspectu appetitur, & appetit femina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos.* Unde illud S. Gregor. M. l. 21. moral. c. 2. *Intueri non licet, quod non licet concupiscere.*

3°. Sobrietas, seu usus moderatus vini, quod non solum modicum, sed etiam aquâ permixtum sit, præsertim in juvenibus: nam ex Prov. 20. *Luxuriosa res vinum.* Item abstinentia seu moderatus usus ciborum: nam copia nimia humorum & sanguinis suppeditat materiam tentationum carnis: temperantia autem superfluitatem humorum impedit ac tollit. Unde Ezech. 16. dicitur: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodoma, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum ejus... & fecerunt abominaciones coram me.*

4°. Vitatio occasionum, quales sunt familiaritates & colloquia inter personas diversi sexûs, frequentatio improborum, lectio librorum obscænorum & amatoriorum, choreæ, comædiæ, spectacula, &c. Hoc vitium vincitur fugiendo. *Contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam,* ait S. Augustin. Et *Qui amat periculum, in illo peribit,* Eccli. 3. Quocirca monendi sunt parentes, ne unquam lectum communem permittant pueris diversi sexûs, etiam fratribus & sororibus, nec patiantur secum liberos decumbere in eodem lecto, nec si grandiores sint, in eodem cubiculo: hoc enim perniciosum est eorum castitati, ut experientiâ constat.

5°. Fuga otii: *Multam enim malitiam docuit otiositas,* Eccli. 33.

6°. Frequens Confessio, & Communio cum

debitis dispositionibus.

7°. Carnis macerationes, & jejunia, cilicium, catena ferrea, &c. Nam *hoc genus non ejicitur nisi per orationem & jejunium*, Matth. 17. & contraria contrariis curantur.

8°. Eleemosynæ, & alia charitatis opera, quæ valent ad obtinendas a Deo uberiores ac potentiores gratias.

9°. Assidua piorum librorum lectio, & meditatio Passionis Christi, ac æternorum. *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis*, Eccli. 7.

10°. Occurrente tentatione cogitare Deum adesse præsentem, justum peccati vindicem, & virtutis remuneratorem; & sæpe animo volvere illud S. Gregorii: *Momentaneum est quod deletur, æternum quod cruciat.*

11°. Initio tentationis fortiter resistere, & statim avertere cogitationem ad quidvis aliud licitum primò occurrens, sed præsertim ad Passionem Christi, &c. *Diabolus serpens est labriscus, cujus si capiti, hoc est, prima suggestioni non resistitur, totus interna cordis, dum non sentitur, ululabitur*, ait S. Hieron. in Ecclef. c. 9. *Resistite diabolo, & fugiet a vobis*, Jac. 4. Si nihilominus tentatio duret, orare, cogitare de morte, de pœnis inferni, &c. Intueri imaginem Christi patientis, vel eum animo contemplari; signo Crucis communitate; considerare neminem, quantacunque fame prematur, sumpturum esse cibum, si sciret venenum ei esse admixtum, ideòque sibi mortem illaturum: *Numquid potest aliquis gustare, quod gustatum affert morsem?* Job 6. Quanto magis metus certæ mortis animæ detertere debet!

12°. Nascentem voluptatis sensum præsentis aliquo dolore accito extinguere.

Denique multùm juvabit habere stabilem Confessarium pium ac prudentem, ejusque pia consilia sequi: nam suggeret remedia, quæ pœnitenti erunt utiliora, & huic tentationi superanda aptiora.

Nota. Ista remedia valent etiam contra alia vitia & tentationes.

ARTICULUS V.

De Ira.

QUÆST. I. *Q*uid est Ira?

Responsio. *Q* Est inordinatus appetitus vin-

dictæ. Ira autem est inordinata dupliciter. 1°. Ex parte objecti, cum quis vindictam optat ei, qui non meruit, vel majorem quam meruit, vel inferendam sine legitima autoritate; vel licet sit justa, non tamen eam appetit ut justam, sed ut satisfactivam animi sui malevoli. Ira sic inordinata est peccatum mortale ex genere suo, cum sit contra charitatem & justitiam. Hinc ad Gal. 5. ira numeratur inter opera carnis excludentia a regno Dei. Potest tamen esse venialis ob defectum sufficientis advertentis, vel ob levitatem materiæ.

2°. In modo irascendi, *utpote si quis nimis ardentè irascatur interiùs, vel si nimis exteriùs manifestet signa ira. Et sic ira secundùm se non habet ex suo genere rationem peccati mortalis*, ait S. Thom. q. 158. a. 3. Potest tamen esse mortalis ratione scandali, blasphemis, injuriis, convitii, maledicti, &c. quæ ex nimia iræ commotione oriuntur.

QUÆST. II. *Quanam sunt filia ira?*

Resp. Sunt, 1°. Indignatio, quæ est animi commotio contra alium, ob malum ab illo acceptum, quia hoc indignum reputat. Sæpe venialis est; mortalis verò ratione maledicti, contumeliæ, gravis odii, contemptus, vindictæ, vel scandali.

2°. Tumor mentis, qui est æstus quidam excandescens animi, & excogitantis diversas vindictæ vias. Mortalis vel venialis est pro qualitate vindictæ excogitæ & expetitæ.

3°. Clamor, qui est inordinata & confusa locutio. Potest esse mortalis ratione convitii, maledicti, scandali, &c.

Denique blasphemia, contumelia, maledictio, rixa, pugna, seditiones, vulnera, homicidium, Quæ omnia sunt ex genere suo mortalia, utpote contra charitatem & justitiam.

QUÆST. III. *Quanam sunt ira remedia?*

Resp. Præcipua sunt considerare quàm sit injusta & perniciosa; orare; meditari mansuetudinem Christi; nil unquam agere & loqui ex motu vel in motu iræ, sed solum postquam sedatus est; omni curâ impedire iræ motum, & excitatum statim reprimere; exercere frequentes actus charitatis, mansuetudinis, patientiæ, humilitatis, &c.

ARTICULUS VI.

De Invidia.

QUÆST. I. *Q*uid est Invidia?

Responsio. *Q* Est tristitia de bono proximi, quatenus

quatenus videtur imminuere gloriam vel excellentiam nostram, quia nempe in eo bono ab eo æquamur vel superamur. Ad eam revocatur gaudium de malo alieno, quatenus id bonum invidentis æstimatur. Mortalis est ex genere suo: nam directè opponitur charitati, cujus est de bono proximi gaudere, & de illius malo dolere. Et ad Gal. 5. invidia dicitur excludere a regno Dei. Estque diabolicum vitium ex Sap. 2. *Invidia diaboli mors introiit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.* Invidia autem sumpta pro habitu, est vitium inclinans ad talem tristitiam, & ad gaudium prædictum.

Nota. Ex S. Thom. 2. 2. q. 36. a. 2. tristitia de bono alieno potest contingere quatuor modis. 1.º. Cum quis dolet de bono alicujus, v. g. potestate, in quantum ex eo sibi vel aliis damnum timeret. Talis tristitia est licita, si inde timeas malum cerè in justè inferendum, ob quod liceret eum privare tali bono, si haberes potestatem ad id legitimam: secus, est illicita. 2.º. Potest quis dolere de bono alterius, non ex eo quod ipse habet bonum, sed ex eo quod sibi deest bonum illud quod alter habet, ita ut minimè cupiat alterum illo carere. Et hoc non est invidia, sed æmulatio, quæ si sit circa bona spiritualia & honesta, laudabilis est: si autem sit de bonis temporalibus, potest esse cum culpa & sine culpa, prout bonum est dolenti proportionatum & necessarium, vel improporionatum & supervacaneum, & prout refertur ad bonum vel malum finem. 3.º. Cum quis dolet de bono alterius, quia is eo indignus est. Quæ tristitia mortalis est, si sit de bonis supernaturalibus; vel si quis Dei providentiam arguat quod peccatoribus bona temporalia largiatur, & bonos affligat; nam est Blasphemia. 4.º. Cum quis dolet de bonis alicujus in quantum alter æquat aut superat ipsum bonis illis. Hoc est propriè invidia: & istud semper est pravum, ut etiam Philosophus dicit in 2. Rhet. *Quia dolet de eo, de quo gaudendum est, scilicet de bono proximi,* ait S. Thom.

QUÆST. II. Quenam sunt filia invidia?

Resp. Sunt, 1.º. Odium. 2.º. Detractio. 3.º. Gaudium in malis proximi.

4.º. Susurratio, quæ est sermo, quo sine justa causa refertur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam ejus amicitiam cum illo. Mortalis est contra justitiam, quia per illam grave damnum

proximo injustè inferitur. Nam quisque habet jus, ne per injuriam, seu sine justa causa privetur amicitia alterius, quæ est magnum bonum, juxta illud Eccli. 6. *Amicus fidelis protectio fortis: qui invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla comparatio, &c.* Hinc illud Eccli. 21. *Susurro coinquinabit animam suam, & in omnibus edietur.* Et illud 28. *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.*

Ad susurrationem mortalem sufficit quod sine justa causa referatur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam ejus amicitiam cum illo, licet referatur sine intentione eam dissolvendi: quia tunc ponitur injustè & voluntariè causa dissolutionis amicitia. Quare susurro tenetur restituere in quantum potest, amicitiam injustè ab ipso ablatam, & alia damna inde secuta, perinde ac detractor famam, cum sit causa injusta talium damnorum.

Alia sunt etiam mortalia ex genere suo. Unde ad Rom. 1. inter eos, qui digni sunt morte, recensentur *pleni invidia, malignitate, susurrone, detractores, sine affectione, &c.*

QUÆST. III. Quenam sunt invidia remedia?

Resp. Præter orationem sunt hæc. 1.º. Considerare te non idè minus habere; invidiam invidenti nil prodesse, nam non idè alter carebit bono quod tu invides, nec tu illud obtinebis, etiamsi eo careat: quin imò gravissimum inferre malum, privando invidum gratia ac amicitia Dei, & beatitudine æternâ; econtra gaudendo de bono proximi propter Deum, te mereri augmentum gloriæ æternæ, quod est bonum infinito majus omnibus bonis temporalibus. 2.º. Sæpe gaudere de bono proximi, quia est proximus, quem sicut te ipsum diligere debes propter Deum. 3.º. Gratificari ei cui invides, illum laudare, orare Deum pro ejus bono, & gratias agere Deo propter beneficia ab eo in ipsum collata, &c. 4.º. Humilitas & contemptus gloriæ ac honoris humani: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes,* ad Gal. 5.

ARTICULUS VII.

De Acedia.

QUÆST. I. Quid est Acedia, & quale peccatum?

0

Resp. Acedia latè sumpta est quodvis tædium, seu animi remissio in exercitio virtutum, ob laborem, seu molestiam ac difficultatem adjunctam. Sic sumpta non est vitium speciale, sed generale: quia (ut ait S. Thomas) omne vitium refugit bonum virtutis oppositæ; estque contra illam virtutem cujus actus refugit. Est autem peccatum mortale vel veniale, prout ex illa violatur præceptum in re gravi vel levi.

Acedia strictè sumpta est tristitia & tædium de divina amicitia apprehensâ ut malâ, propter adjunctam difficultatem illius obtinendæ & conservandæ per laboriosâ virtutum exercitia, & voluptatum illicitarum fugam: unde fit, ut quis amicitiam illam non curet. Sic sumpta est vitium speciale, & per se mortale, nam specialiter & graviter charitati Dei repugnat.

QUÆST. II. *Quanam sunt filia Acedia?*

Resp. Sunt, 1°. Malitia, quâ quis odit bona spiritualia, & vellet ea non esse, aut quâ ipsum pœnitet bonum fecisse; aut quâ contemnit Dei beneficium, v. g. cupiendo non agnovisse Christum, non fuisse Religionem professum, &c. ob difficultates, quæ in Dei obsequio superandæ sunt. Est mortalis ex genere suo. 2°. Pusillanimi-

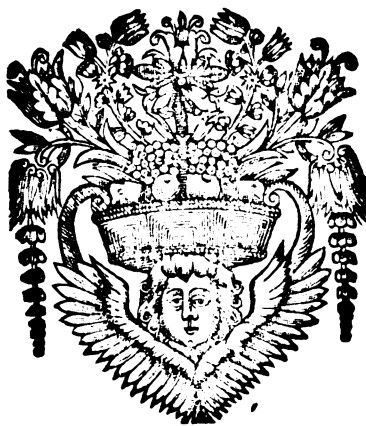
tas. 3°. Desperatio. 4°. Rancor, qui est indignatio & fastidium adversus eos, qui ad virtutum opera & fervorem inducunt, ideòque eos refugit.

5°. Torpor, qui est languor animi, quo bonum vel omittitur, vel negligenter fit. Est mortalis, si bonum sit graviter præceptum; & semper valdè periculosus est, disponitque ad mortale.

6°. Evagatio mentis in oratione aliisve exercitiis spiritualibus. Mortalis est in oratione vel exercitio spirituali graviter præcepto, si in parte notabili voluntariè duret: venialis verò in oratione non præcepta, nisi sit circa objecta graviter illicita quæ placeant.

QUÆST. III. *Quanam sunt acedia remedia?*

Resp. Præcipua sunt oratio, omnia religionis & pietatis exercitia, quotidiana meditatio rerum cœlestium, laborum ac Passionis Christi & Sanctorum, perfectionum ac beneficiorum Dei; præmiorum fervidæ charitatis; brevitatis laborum, æternæ beatitudinis, damnorum teporis, &c. lectio librorum spiritualium, quotidiana auditio Missæ, frequens confessio & communio cum debitis dispositionibus; temperantia, fuga otii, macerationes carnis, &c.

TRACTATUS DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

Nota 1. Virtus generatim rectè definitur habitus habilitans vel inclinans ad rectam operationem; & consequenter perficiens ac rectè disponens subiectum cui inest. Unde ex S. Aug.

lib. 83. quæst. qu. 31. *Virtus est animi habitus natura modo atque rationi consentaneus.*

Virtutes dividuntur, 1°. In intellectuales, quæ intellectum habilem reddunt seu inclinant ad actum verum; & in virtutes voluntatis, quæ voluntatem habilem reddunt, vel inclinant ad actum honestum. 2°. In theologicas, & morales. Virtutes theologicæ, de quibus hîc agitur, sunt *ex*, quæ habent Deum pro objecto materiali immediato saltem primario, & aliquam ejus perfectionem pro formali, seu motivo saltem principali. Tres sunt, nempe Fides, Spes, & Caritas. *De Virtutibus Moralibus suo loco.*

Nota 2. Virtutum actus alii sunt eliciti, alii imperati. Actus elicitus alicujus virtutis est, qui ab illa immediatè procedit. Imperatus est actus pertinens ad unam virtutem, sed qui ex motu ac imperio alterius virtutis fit, & ab ea assumitur tanquam medium ad proprium finem assequendum.

64729

PARS PRIMA.

DE FIDE.

CAPUT PRIMUM.

De natura & necessitate Fidei.

QUÆST. I. *Q*uid est Fides?

Responsio 1. *Q* Fides actualis est assensus supernaturalis & firmissimus, datus rebus a Deo revelatis propter Dei revelantis auctoritatem, seu veracitatem. Hinc objectum ejus materiale sunt res omnes a Deo revelatæ: formale verò est auctoritas Dei revelantis, per quam summè repugnat Deum falli & fallere; nam summa Dei auctoritas in revelando, quæ idem est ac veracitas, est complexum tum ex sapientia infinita, quâ Deus perfectissimè novit omnia ut sunt, nec potest errare: tum ex bonitate infinita, quâ vult revelare res ut illas cognoscit, nec potest fallere. Quare Fides divina excludit omnem dubitationem, & formidinem, saltem voluntariam. Fides habitualis est habitus per se infusus, elicitivus actuum Fidei cum auxilio gratiæ.

Nota. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Assensus fidei supernaturalis & utilis ad salutem, stat cum notitia solum probabili revelationis; imò cum formidine, quâ quis formidat ne non sit locutus Deus.*

QUEST. II. *An & qualis actus Fidei est necessarius necessitate medii.*

Nota 1. Illud est necessarium necessitate medii ad salutem, sine quo salus obtineri nequit, etiamsi illius omisio sit inculpabilis. Illud est necessarium necessitate præcepti, quod est præceptum, & sine quo proinde salus obtineri nequit, si culpabiliter omittatur, nisi hæc omisio per pœnitentiam remittatur. Si tamen sit necessarium hac solâ necessitate, ejus omisio inculpabilis non impedit salutem. Porrò quidquid necessarium est necessitate medii, est etiam necessarium necessitate præcepti, si sit in nostra potestate: nam eodem præcepto quo tenemur procurare nostram salutem, tenemur etiam nobis comparare media ad salutem necessaria. Certum est autem habitus fidei, spei & charitatis esse omnibus, etiam infantibus, necessarios necessitate medii, *ex Trident. sess. 6. cap. 7.* nam nemo unquam justificatur sine infusione habituum fidei, spei, & charitatis. Sed nullus actus virtutis est infantibus necessarius ad salutem, cum nullius sint capaces, & tamen salvari possint.

Nota 2. Aliquid credi potest, vel expressè, hoc est, distinctè, & secundum se ac proprium conceptum; vel implicite, id est, non distinctè, nec secundum se, sed confusè, & in alio in quo continetur: ut cum creditur quidquid Ecclesia credit, tunc creduntur implicite omnia dogmata Fidei.

Resp. 1. Omnibus adultis est necessarium necessitate medii credere explicitè actu supernaturali Deum existere, providere salutem hominum, & justos remunerari vitâ æternâ. Constat ex Heb. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Nam Deus non vult salvare adultos, sine propria eorum cooperatione, quæ non potest sine tali fide salutem procurare. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Non nisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris.* Requiritur autem explicita fides Dei ut remuneratoris supernaturalis, nempe per vitam æternam in cœlo, quam solum Deus revelavit & promisit, quæque est supernaturalis merces.

Resp. 2. Nunc ab Evangelii promulgatione

omnibus adultis necessaria est necessitate medii fides explicita incarnationis quoad divinitatem, humanitatem, passionem, mortem, & resurrectionem Christi Salvatoris nostri.

Prob. 1°. Ex Joan. 17. *Hæc est vita æterna (id est, via assequendæ vitæ æternæ) ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum.* Et ad Galat. 2. *Non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi. Et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi.* Ubi Apostolus agit de fide in Jesum Christum, qualem habebat ad prædicabat, & docentur fideles. At talis fides est fides explicita Christi ut veri Dei & hominis, pro salute hominum mortui, &c. Deinde fides Christi in sensu proprio id significat; & per fidem Christi plus intelligitur quàm per fidem Dei ut remuneratoris, & salutis humanæ providentis, quæ est fides implicita Christi. Idem docent Patres.

2°. Ex Trid. sess. 6. cap. 6. ubi exponens ea, quæ ad justificationem credi debent, ait: *Liberè moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitus revelata & promissa sunt, atque illud imprimis a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem quæ est in Christo Jesu.*

3°. Ex S. August. 1. de corrept. & grat. c. 7. *A damnatione se non liberabunt, qui dicere poterunt se non audivisse Evangelium Christi.* Et infra: *Quicumque ab illa damnatione istâ divina gratia largitate discreti sunt, non est dubium quòd & procuratur eis audiendum Evangelium, & cum audiunt, credunt, &c.*

4°. Quia homines debent nosse viam salutis pro ratione statûs in quo versantur: at Christus est via salutis nostræ, ut ipse testatur Joan. 14. *Ego sum via, veritas, & vita.* Et verò non est verisimile Deum voluisse fidem explicitam Christi pro ejus gloria & salute nostra mortui, & authoris salutis nostræ, & jam ubique publicè prædicati, non esse magis necessariam, quàm sit cognitio aliarum rerum, a quibus non ita pendet salus nostra; præsertim cum hoc ad honorem Christi conducat.

Resp. 3. Nunc etiam sic necessaria est fides explicita SS. Trinitatis. Quia 1°. Fides SS. Trinitatis est objectum fidei nostræ primum, & fundamentum salutis nostræ; & idèd Baptismus, qui est sacramentum fidei, necessariò conferri de-

bet in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ex Matth. 28. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* At quod est salutis fundamentum, id certè secundum se & explicitè requiritur. 2°. Fides explicita Incarnationis non potest esse sine fide explicita Trinitatis: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. q. 2. a. 8.) *In Mysterio Incarnationis hoc continetur, quòd Filius Dei carnem assumpserit, quòd per gratiam Spiritus Sancti mundum renovaverit, & quòd de Spiritu Sancto conceptus fuerit.* 3°. Ex Symbolo Athanasiano ab Ecclesia usu recepto, & approbato, ibi: *Fides Catholica hac est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur, &c. . . . Sed necessarium est ad aeternam salutem ut incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat, &c. . . . Hac est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.*

Resp. 4. Necessè est necessitate medii, ut adulti credant generatim vera esse omnia, quæ a Deo revelata & promissa sunt, quæque per Ecclesiam credenda proposuit; ideòque credant implicitè omnia fidei dogmata, ex Trid. sess. 6. cap. 6. supra cit. Et verò autoritas Dei revelantis exigit, ut saltem sic generatim credantur omnia, quæ ipse revelavit.

QUÆST. III. *An & quarum rerum fides explicita præcepta sūt?*

Resp. 1. Extat præceptum speciale fidei. Constat, 1°. Ex Marc. 1. *Credite Evangelio.* Et cap. ult. *Predicate Evangelium. . . . Qui non crediderit, condemnabitur.* 2°. Quia Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale & secundum se.* Hoc præceptum obligat tum ad credendum & confitendum, tum ad discendum quæ credenda sunt; prohibetque omnem infidelitatem internam ac externam, & ignorantiam credendum.

Resp. 2. Ex communi sententia omnes adulti tenentur sub mortali, ob materiæ gravitatem, credere explicitè, ideòque scire & addiscere, 1°. Mystera Trinitatis & Incarnationis: nam omnia quæ sunt necessaria necessitate medii, sunt etiam adultis necessaria necessitate præcepti, si sint in eorum potestate; quia quisque tenetur omnia media ad salutem necessaria assumere, cum ex

lege divina & charitate sui teneatur salutem suam procurare.

2°. Omnes articulos Symboli, saltem quoad substantiam & sensum, ita ut de singulis interrogati sciant respondere. Constat tum ex Marc. c. ult. cit. tum ex canonibus 58. 59. 105. dist. 4. de consecr. & catechismo Romano: tum ex praxi perpetua Ecclesiæ, quæ semper Symboli notitiam a fidelibus exegit, nec ullum adultum sine illa ad Baptismum admittit: tum quia præceptum Fidei obligat per se ad præcipua saltem fidei christianæ capita seu articulos cognoscendum & credendum; idque exigit status ac professio hominis christiani, qui debet scire mysteria & doctrinam Christi, saltem quoad substantialia capita, quæ ut omnibus cognoscenda & credenda Apostoli divino instinctu disposuerunt.

3°. Sacramenta, saltem ea quæ debent aut volunt suscipere; eorum efficaciam, & dispositiones necessarias ad ea debitè & utiliter recipienda: nam sine tali cognitione non possunt illa religiosè ac dignè suscipere. Item sacrificium Missæ: nam tenentur ei reverenter ac devotè interesse.

4°. Tenentur scire omnia Dei & Ecclesiæ præcepta, & omnes obligationes ad suum statum, munus ac officium pertinentes. Nam singula præcepta obligant ad sui cognitionem, cum sine ea observari nequeant: præcipiens enim finem præcipit simul media ad illum necessaria. Imò, ut notat Delugo, cognitio & fides mandatorum Dei necessaria est non solum ex præcepto aliarum virtutum, sed etiam ex ipsa virtute fidei, quatenus sunt veritates a Deo revelatæ, ut ab omnibus credantur, & in praxim reducantur: nam quando Deus aliquid universaliter præcipit, atque proponit & revelat, ut a subditis omnibus observetur, ipsa virtus fidei obligat ad credendum positivè præceptum, & ad audiendum & cognoscendum illud. Neque hæc possunt sine gravi irreverentia contra autoritatem divinam omitti.

5°. Orationem Dominicam: nam datur præceptum orandi; & hæc oratio præscripta est a Christo, Matth. 6. *Sic orabitis*, ut Ecclesia dicit in Missa: *Præceptis salutaribus moniti. . . . audeamus dicere: Pater noster, &c.* continetque omnia a Deo petenda.

Ex præcepto autem Ecclesiæ, & consuetudine

vim legis habente, tenentur omnes scire memoriter Symbolum Apostolorum, Decalogum, orationem Dominicam, & quidem linguâ quam intelligant, atque etiam modum formandæ Crucis. Debent autem horum omnium sensum percipere, cum debeant ista scire, ut res fidei credant, & servent præcepta. Idem videtur de Salutatione Angelica, ob consuetudinem Ecclesiæ curantis & exigentis ut discatur, & usum omnium fidelium, contra quem qui illam addiscere negligeret, ab omnibus merito reprehenderetur.

Porro hæc omnia tenentur pueri addiscere pro suo captu, cum primum usum rationis affecuti fuerint. Quia tunc debent vitam suam ad finem ultimum dirigere, elicere actus fidei, spei & charitatis, servare mandata, &c. Unde tenentur parentes ea tunc ipsos docere vel per se vel per alios. Hinc peccant mortaliter, 1°. Omnes qui ista culpabiliter ignorant, vel discere negligunt. 2°. Parentes, domini, & superiores, qui non curant ut liberi & subditi hæc omnia calleant. 3°. Parochi, qui oves suas in iis diligenter non erudiunt, &c.

Nota. Parochi, confessori & concionatores tenentur eam scientiam rerum Fidei & præceptorum habere, ut & aliis explicare, & difficultates saltem communes intelligere ac diluere possint; alioqui non possunt alios rectè instituire, ex Malach. 2. *Labia enim sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.* Episcopi verò longè ampliorem & perfectiorem cognitionem habere debent, cum ex officio teneantur fidem explicare, tueri, & fallacias hæreticorum dissolvere, ex cap. 1. ad Tit. & 1. ad Tim. 3. *Oportet Episcopum esse Doctorem.*

QUÆST. IV. *Quando nam præceptum fidei interna obligat?*

Nota. Præceptum aliud est affirmativum, aliud negativum. Affirmativum est, quod aliquem actum positivum præcipit primariò & ratione sui; obligatque semper, sed non pro omni tempore. *Præcepta affirmativa* (inquit S. Th. 2. 2. q. 3. a. 2.) *non obligant ad semper, etsi semper obligent. Obligant autem pro loco & tempore secundum alias circumstantias debitas.* Præceptum negativum est illud quod vetat aliquem actum, obligatque semper & pro omni tempore. In quo-

libet autem præcepto affirmativo divino, quo præcipitur actus virtutis, includitur præceptum negativum, quo prohibetur peccatum oppositum: nam ex affirmatione alicujus rectè inferitur negatio contrarii illius.

Resp. 1. Duplex est fidei divinæ præceptum: aliud affirmativum, quod nos obligat ad credendum certo tempore explicitè certas veritates revelatas, implicitè verò cæteras omnes, & ad ediscendas res fidei. Aliud negativum, quod obligat ad nunquam dissentendum ulli rei a Deo revelatæ, nec de ulla dubitandum. Nam dissentire uni veritati vel minimæ sufficienter propositæ ut a Deo revelatæ, aut de illa deliberatè dubitare, est gravissima injuria in Deum, quasi in aliqua re falli aut fallere possit, & ejus testimonium non fit in omnibus etiam minimis infallibile.

Resp. 2. Præceptum fidei obligat per se ad eliciendum actum fidei, 1°. Initio usûs rationis, ubi res credendæ sufficienter propositæ sunt ut a Deo revelatæ: tunc enim assensus omitti aut suspendi nequit sine injuriâ gravi autoritatis divinæ: hoc ipso enim quòd Deus revelavit aliqua ut a nobis credantur, & talis revelatio nobis sufficienter proposita est, ita ut eam prudenter negare, aut de ea dubitare nequeamus; reverentia debita divinæ veracitati, quam cultu intellectuali supremo colere debemus, exigit ut rebus revelatis firmissimum assensum statim præbeamus, quem tunc sine gravi irreverentia negare vel omittere non possumus. Præterea tenentur adulti, ubi primum possunt, debitum mentis obsequium Deo præstare, atque se & omnia sua in Deum ut finem ultimum dirigere: ad quod necessaria est fides actualis. Idem dic de infidelibus adultis, ubi primum fides Catholica sufficienter eis proposita est,

2°. In quolibet probabili mortis periculo. Quia tunc maximè urget obligatio tendendi in Deum, eumque colendi per actus præcipuos virtutum. Deus autem, (ut docet S. August. enchir. c. 3.) fide, spe, & charitate maximè colitur. Præterea justus sicut vivere, sic mori debet ex fide.

3°. Stæpe in vita. Nam præceptum tam gravis momenti non pro aliquibus vicibus solùm, sed pro plurimis a Deo sancitum est; cum actibus fidei Deus maximè colatur, & vita justî per illos

alatur ac conservetur, juxta illud ad Gal. 3. *Justus ex fide vivit.* Hinc Innocentius XI. damnavit has propositiones. 17^a. *Satis est actum fidei semel in vita elicere.* 65^a. *Sufficit ista mysteria (Trinitatis & Incarnationis) semel credidisse.*

4°. Cum gravis tentatio contra fidem ingruit, quæ superari non posse videatur, nisi per contrarium actum fidei: nam cum hoc præceptum fidei prohibeat omnem dissentium ac dubitationem circa veritates revelatas, præcipit etiam media necessaria ad hæc vitanda.

5°. Quando facienda est Professio fidei exterior: nam sine actu interno non esset vera professio fidei, sed illius simulatio.

6°. Quoties quis in hæresim vel dubitationem voluntariam lapsus est. Quia actus fidei explicitus ac formalis, necessarius est ad justificationem in adulto, qui fidei habitu caret; & quia injuria primæ veritati illata refarcienda est.

Obligat autem per accidens, seu ratione alterius præcepti, ad quod servandum necessarius est actus fidei. 1°. Quando urget gravis tentatio contra aliam virtutem, quæ sine actu fidei vinci posse non videtur; nam quisque tenetur assumere medium necessarium ad vitandum peccatum. 2°. Quoties ex præcepto eliciendus est actus aliarum virtutum, puta spei, charitatis, religionis, pœnitentiæ, &c. Nam actus virtutum supernaturales necessariò præsupponunt actum fidei saltem implicitum, seu imperceptibilem. 3°. Actus fidei requiritur ad justificationem peccatoris adulti.

ACTUS FIDEI.

Domine Deus omnipotens & incomprehensibilis! firmissimè credo te esse verum Deum, unum in essentia ac natura, & trinum in personis, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, rerum omnium Factorem, supremum Dominum ac Rectorem, & finem ultimum, super omnia colendum & amandum; qui beatitudine æternâ ac perfectâ fideles justos remuneras, malos verò æternis multas suppliciiis. Credo secundam Personam, nempe Filium, factam esse hominem ex Maria semper virgine: hunc Deum-hominem pro salute nostra passum & mortuum esse, deinde tertiâ die resurrexisset, & postea cœlum conscendisset, unde descendet, omnes homines judicaturus secundum cu-

jusque opera: Neminem nisi per ejus merita salvari, nec ullum donum salutare accipere posse, & peccatores non nisi per ejus gratiam ac merita gratis justificari. Denique, mi Deus, credo generatim quacumque revelasti ac promisti, & quacumque credit Ecclesia Catholica, Apostolica, & Romana, qua sola vera est Ecclesia tua, & in qua sola salus obtineri potest. Hæc omnia firmissimè credo, quia tu ea revelasti, qui, cum sis infinita sapientia, & summa bonitas ac sanctitas, nec falli, nec fallere potes.

CAPUT II.

De actu externo, seu Confessione fidei.

QUÆST. I. *Nextat præceptum confitendi exterius fidem suo tempore?*

Resp. affirm. Constat, 1°. Ex Rom. 10. *Corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* Et ex Luc. 9. infra citand. 2°. Ex SS. Patribus. Pro omnibus sit S. August. lib. de fide & Symb. cap. 1. *Fides officium a nobis exigit & cordis & lingua.* 3°. Ex perpetuo usu ac sensu Ecclesiæ. Et verò honor authoritati Dei revelantis debitus exigit, ut non solum assensu interno, sed etiam professione externâ ei adhæreamus, & nos subjiciamus.

Hoc præceptum, quatenus est negativum, prohibet pro quolibet tempore negationem fidei etiam merè externam; & quatenus affirmativum, præcipit confessionem externam pro certo tempore.

QUÆST. II. *Quandonam obligat præceptum fidei exterius confitendi?*

Resp. Ex communi sententia obligat etiam cum vitæ damno, quoties per ejus omissionem subtraheretur honor Deo debitus, vel utilitas proximo impendenda: ut cum prudenter speratur ex confessione fidei conversio infidelium, vel confirmatio fidelium infirmorum, qui aliàs vacillaturi aut fidem negaturi putentur; aut quando ex taciturnitate sequeretur contemptus religionis, vel scandalum, vel confirmatio in errore, perversio aliquorum; aut minueretur apud infideles existimatio de Deo, vel religione Christiana; aut ommissio confessionis censeretur implicita fidei negatio. Ita S. Thom. 2. 2. q. 3. a. 2. *Confiteri, inquit, fidem non semper neque in quolibet loco est de necessitate*

salutis, sed in aliquo loco & tempore, quando scilicet per omissionem hujus confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam utilitas proximis impendenda: puta si aliquis interrogatus de fide taceret, & ex hoc crederetur vel quod non haberet fidem, vel quod fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem averterentur a fide: in hujusmodi enim casibus confessio fidei est de necessitate salutis. Et ad 2. In casu necessitatis ubi fides periclitatur, quilibet tenetur fidem suam aliis propalare, vel ad instructionem aliorum fidelium, sive confirmationem; vel ad reprimendum infidelium insultationem.

Prob. 1°. Ex Luc. 9. *Qui me erubuerit & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua.* At tunc non confiteri clarè & apertè fidem, cum adest tam gravis causa eam exterius confitendi, est Christum & ejus doctrinam erubescere. 2°. Quia actus cujuslibet virtutis sive internus sive externus, præceptus est, cum necessarius est ad finem præcepti, qui est charitas, juxta illud 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bonâ, & fide non fictâ.* At in prædictis casibus professio fidei necessaria est ad charitatem Dei & proximi. Ergo.

Dixi, *clarè & apertè*: nam qui utitur verbis ambiguis, quæ ab interrogante accipiuntur pro negatione, erubescit sanè professionem doctrinæ christianæ, ut notant Suarez & Delugo.

Quisque etiam tenetur impedire, si potest, peccata contra fidem & religionem. Nam qualibet virtus obligat ad impedienda quæ illi adversantur; & alioquin Deus afficeretur injuriâ. Quare si videas Dei nomen blasphemari, vel dogmata fidei impugnari, honorem Dei lædi, religionem contemni, sacras virgines vel templa profanari, &c. hæc impedire, si possis, tenèris etiam cum periculo vitæ: nam tunc Dei honor debitus, & sacrorum reverentia, & charitas in Deum id exigunt. Secus, si prudenter judices oppositionem tuam magis obfuturam quàm profuturam.

Item tenemur veritates prácticas non minùs quàm speculativas a Christo traditas, factò & dictò profiteri, & tueri non solùm coram infidelibus, sed etiam coram mundanis hominibus, quando honor Christi, vel edificatio proximi id exigat: nam generaliter Christus dixit: *Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet.*

QUÆST. III. *An licet aliquando fidem exterius tantum negare ad vitandum mortem, & dira supplicia?*

Resp. Nunquam licet. Prob. 1°. Ex Matth. 10. *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo.* 2°. Ex perpetua traditione, & praxi Ecclesiæ, quæ id ut gravissimum crimen semper habuit; & Helcefcitas ut hæreticos damnavit, quòd dicerent id licere, modò fides in corde retineretur; & gravissimis pœnis mulcabat eos, qui in persecutionibus fidem Christi negabant tantùm exterius, ad mortem acerbissimam vitandam. 3°. Illa negatio exterior est mendacium perniciosum in re gravissima; & gravem injuriam Deo infert, exterius protestando eum non esse summè veracem. Item dedecus est Domini, quòd servus dedignetur eum agnoscere ut Dominum, & eo ipso negat ei cultum debitum.

Hinc Catholicus a quovis interrogatus de sua religione, peccaret graviter contra fidem, 1°. Negando se esse Christianum, vel Catholicum; quia negaret se veram Christi fidem tenere. 2°. Respondendo se esse Turcam, vel Judæum, aut Gentilem; quia hoc ipso negaret se esse Christianum. 3°. Dicendo se non esse Papistam, vel se esse Calvinistam, Lutheranum, &c. Quia hoc ipso negaret se esse Catholicum, quod est veram Christi fidem negare. At sacerdos vel Religiosus, rogatus num sit Sacerdos vel Religiosus, peccaret quidem negando se esse, quia mentiretur; non tamen negaret fidem, quia non negaret se esse Catholicum, cum multi laici sæculares sint Catholici.

QUÆST. IV. *An licet aliquando falsam Religionem simulare verbis aut factis?*

Resp. Nunquam licet, nec proinde exercere actiones, quæ ex se, vel ex lege, vel ex communi usu sunt professio exterior falsæ religionis: ut genuflexio, vel thurificatio coram idolo, oratio ad Mahometem, &c. quamvis fiant simulatè, & ad vitandam diram mortem. Prob. 1°. Ex perpetuo sensu & usu Ecclesiæ, quæ semper abhorruit a ritibus externis infidelium, & quæ tam graviter punivit eos, qui simulatè solùm idola adorabant; vel libellum a Magistratu infideli accipiebant, quo significaretur quamvis falsò, ipsos satisfecisse edicto sacrificandi idolis. 2°. Quia sicut eodem præcepto affirmativo fidei præcipitur veræ Fidei internus

internus assensus, & externa confessio : sic eodem præcepto negativo prohibetur falsæ fidei internus assensus, & externa professio, quæ intrinsecè mala est, utpote mendacium facti perniciosum in re maximi momenti. 3°. Qui simulatè exercet actionem, quæ est professio falsæ religionis, hanc exterius factò profiteretur, & factò ostendit se esse falsæ religionis sectatorem, v. g. Idololatram, Mahometanum, Judæum, vel Hæreticum; ac proinde factò & opere externo negat se esse Christianum vel Catholicum, quod semper est intrinsecè malum, & Deo graviter injuriosum.

Cæterum neque Jehu lib 4. Regum cap. 10. laudatur quòd simulaverit se velle sacrificare Baal, sed solum quòd domum Achab delevisset, & cultum Baal destruxisset. Neque Elisæus permisit, Naaman adorare Idolum per simulationem, sed solum incurvare se, ut Rex illi inniteretur dum coram Idolo genuflecteret: quia Naaman hoc obsequium civile tenebatur præstare Regi, qui solebat sive in foro sive in templo, inniti humero alterius, & quem de more sustinere non poterat Naaman, si Rege genuflectente ipse rectus staret, ideòque debebat se inclinare, ut Regem sustineret: quod erat obsequium merè civile erga Regem; & aliis adstantibus satis notum erat Naaman genuflectere obsequii civilis causâ.

Hinc nunquam licet, 1°. Cœnam hæreticam sumere, aut cum hæreticis in propriis ipsorum cœremoniis vel precibus communicare, v. g. simul cum iis psalmos canere, &c. quia id faciens censeretur cum illis communicare in falsâ religionem, & illam factò profiteri; & sic veram fidem virtualiter exterius negaret.

2°. Interesse concionibus vel conventibus hæreticorum, non solum cum adest periculum subversionis, vel scandali, sed etiam quoties id censetur a vera fide defectio, aut simulatio defectio. Item nec licet obedire principis edicto, quo præciperet subditis suis adire conciones hæreticorum, etiam si verbis protestaretur se nolle cogere quemquam ad religionem mutandam. Quia talis edicti observatio per se apta est ad Catholicos paulatim pervertendos, & ad conciliandam authoritatem hæresi, ac vilipensionem fidei Catholicæ: imò est honoratio exterior falsæ doctrinæ, quæ sic magno concursu auditur. Ideò Paulus V. Anglis bis rescripsit hoc non licere.

Non peccat tamen, qui extra has circumstantias, & scandali ac perversionis periculum, ob aliquam causam justam templâ hæreticorum ingreditur, ibique eorum conciones audit, non ut cum illis communicet, sed ut observet quid ibi agatur, vel prædicetur. Sed, ut notat Sanchez, mera curiositas non sufficit, ut licitè quis ejusmodi conciones audiat, sed requiritur aliqua causa gravis.

3°. Serio uti vestibus vel aliis signis, quæ solum adhibentur ad professionem vel exercitium falsæ religionis: nam qui uteretur, falsam religionem hoc ipso profiteretur, & ita factò veram fidem negaret. Secus de vestibus & signis, quæ distinguunt nationem ab alia.

De signis autem & vestibus, quæ distinguunt infideles a fidelibus, qualis est Tobalia propria Turcarum, vel Romæ Pileus flavus Judæorum, controversatur. Toletus & alii multi negant unquam licere iis uti, quia illorum gestatio est professio externa infidelitatis. Certè nemo negare potest iis vestibus uti non licere, si nulla adest causa fidem occultandi: nam tunc merito censuris negasse fidem, aut velle illius desertorem videri, quod est intrinsecè malum: tunc enim censuris eâ uti ad te distinguendum a fidelibus.

QUÆST. V. *An licet aliquando fidem veram occultare?*

Resp. 1. Non licet, quoties præceptum confitendi exterius fidem obligat, & urget. Patet: nam violaretur.

Resp. 2. Si quis a potestate publica, putà a principe, iudice, magistratu, vel tyranno interrogetur etiam privatim, tenetur clarè & apertè confiteri fidem, etiam cum certo vitæ periculo.

Prob. Quia 1°. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenuè confiteri ut Deo & fidei gloriosum consulo; tacere ut peccaminosum per se non damno.* 2°. Alioqui Christum & ejus doctrinam erubesceret. 3°. Qui a potestate publica et si injustè interrogatus de Religione, profiteretur se esse Catholicum, significat se magni facere fidem catholicam, & pro ea quodlibet periculum subire paratum esse: quod sanè fidei & Deo ejus auctoritatis valdè honorificum est. Econtra si dissimulet fidem, indicat se parvi facere fidem catholicam; & sic fidei catholicæ dedecus inferret. 4°. Silentium

in hac circumstantia per se & regulariter censetur signum vel negatæ fidei, vel erubescentiæ, vel timoris pœnæ, ob quam silens non vult fidem confiteri, aut saltem dat grave scandalum.

Quòd si a persona privata quis interrogetur publicè, tenetur etiam confiteri fidem, quia alioqui subtraheretur magnus honor Deo ac religioni debitus, vel daretur scandalum proximo. Ita *Suarez.*

Multæ docent eum, qui privatim a privato interrogatur, posse tacere, aut interrogationem eludere, dicendo v. g. Quid ad te? quid me interrogas? modò inde nullum sequatur detrimentum honoris Deo debiti, aut scandalum proximi, spectatis circumstantiis. Sed hoc alii negant, quia censent repugnare præcepto absoluto confitendi fidem. Porro aliquando silentium ex circumstantiis in ordine ad scandalum vel ad dedecus religionis, æquivaleret negationi vel erubescentiæ: ut si te tacente alius respondeat te fidem negare, cui tamen ob verecundiam vel metum non contradicas. *Delugo.*

Resp. 3. Licet Christiano fugere, vel se occultare tempore persecutionis, si ex ejus fuga nullum fidei detrimentum in aliis, vel scandalum oriatur. *Prob. 1º.* Ex Matth. 10. *Cùm persequerentur vos in civitate ista, fugite in aliam.* 2º. Ex Apostolorum & S. Athanasii ac aliorum Sanctorum exemplo. 3º. Quia præceptum confitendi fidem, utpotè affirmativum, non obligat pro omni tempore, sed tantum ubi honor Dei, vel utilitas proximi id exigit. 4º. Fugiens extra necessitatem divini honoris vel utilitatis proximi, fidem non negat, imò quodam modo proficitur: non enim fugeret, si fidem non retineret.

Hæc tamen fuga illicita est ei, cujus præsentia necessaria est ad confirmandos alios in fide: nam talis ex charitate, vel etiam ex officio, si sit Pastor, tenetur ad manendum etiam cum periculo vitæ. Item Pastori non licet fugere, cum oves ejus operâ egent, quia tenetur ex officio eis providere, ex Joan. 10. *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Secus, si suis subditis vel communi bono utilius sit, ut ad tempus se subducat, & in eorum bonum se reservet, providendo eis necessaria vel per se occultè, vel per alium: nam tunc charitas fugam postulat.

Nota. Secusà necessitate vel utilitate fidei &

proximi, confessio fidei publica est illicita in his casibus: 1º. Si quis temerè se exponat periculo suppliciorum, quæ fortè tolerare non poterit: quia tunc imprudenter se exponit periculo negandæ fidei. 2º. Si per eam detur infidelibus occasio peccandi, fidemque persequendi: nam per illam impeditur majus bonum, imò inferretur magnum periculum, ac damnum proximo & religioni. Unde illud Matth. 7. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & conversi dirumpant vos.* Ita S. Thom. ad 3. addens: *Sed si utilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit, contemptâ perturbatione infidelium, debet homo publicè fidem confiteri.*

CAPUT III.

De peccatis fidei oppositis.

Tria vulgò numerantur, nempe Infidelitas specificè sumpta, Hæresis, & Apostasia.

QUÆST. I. Quid & quotuplex est infidelitas?

Resp. Infidelitas est carentia fidei. Triplex est, negativa, privativa, & positiva.

Infidelitas purè negativa est carentia fidei in eo, qui de fide nil unquam audivit. Hæc non est peccatum, sed tantum pœna peccati, ut constat ex Joan. 15. *Si non venissem, & locutus fuisssem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo,* infidelitatis. Et ex hac Baii propositione damnatà: *Infidelitas purè negativa in his, in quibus Christus non est predicatus, peccatum est.* Ratio est, quia omne peccatum est voluntarium vel in se vel in alio. At hæc infidelitas non est voluntaria neque in se, utpotè in se non cognita; neque in alio, quia nil faciunt infideles illi unde cognoscant, aut cognoscere possint sequi infidelitatem illam. Nam ut aliquid sit voluntarium in alio, requiritur ut sit aliquo modo saltem confusè cognitum ut securum ex alio, quocum connexionem habet, & in quod voluntas directè ac immediatè fertur; vel saltem cognosci potuerit ac debuerit ut securum ex alio: alioquin non est voluntarium in illo, cum nil sit voluntarium sine cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Quare ejusmodi infideles damnabuntur quidem propter

peccatum originale & peccata personalia contra legem naturalem commissa, non tamen propter infidelitatem.

Infidelitas privativa est carentia fidei in eo, qui vel fidem non vult audire, vel sufficienter propositæ non assentitur, vel non inquit, quando est sufficienter proposita ut teneatur inquirere, quamvis nec positivè dissentiat, nec errorem fidei contrarium asserat. Est mortale peccatum, ex Joan. 3. *Qui non credit, jam judicatus est.* Nam est omisio voluntaria medii ad salutem necessarii, & a Deo præcepti; atque reverentiæ auctoritati Dei revelantis debita.

Infidelitas positiva seu contraria, est carentia fidei in eo, qui fidei sufficienter propositæ dissentit, vel negando veritatem fidei, vel errorem fidei contrarium asserendo. Est mortale peccatum contra fidem: nam continet gravem injuriam ac contemptum primæ veritatis, seu auctoritatis Dei revelantis.

Infidelitas positiva triplex est, Paganismus, Judaismus, & Hæresis. Paganismus est infidelitas, quâ doctrina fidei totaliter rejicitur. Ad hunc reducitur Atheismus, & Mahumetismus. Judaismus est infidelitas, quâ doctrina fidei in novo Testamento contenta rejicitur; sic tamen ut admittatur vetus Testamentum, contineas illius figuras & promissiones. Hæresis est infidelitas, quâ doctrina novi Testamenti non ex toto, sed solum ex parte rejicitur. Porro in hac etiam infidelitate non datur parvitas materiæ, cum nulla possit esse infidelitas positiva sine contemptu auctoritatis Dei revelantis, quæ exigit ut credantur res a Deo revelatæ, ubi primùm sufficienter propositæ sunt ut a Deo revelatæ.

QUÆST. II. *An Infideles possunt cogi ad fidem suscipiendam?*

Resp. 1. Certum est infideles baptizatos, sive hæreticos sive apostatas, posse cogi ad fidem Catholicam suscipiendam, & servandas leges ecclesiasticas, quamvis baptizati sint in infantia, vel in adulta ætate ex metu compulsi. Quia omnis baptizatus est subditus Ecclesiæ quoad ea quæ ad salutem & religionem spectant.

Resp. 2. Infideles non baptizati, sive sint subditi principibus Christianis, sive non, compelli directè non possunt ad amplectendam religionem Catholicam. *Prob. 1.* Ex cap. 3. de Bapt.

& cap. 9. de Judæis. 2.º. Ex praxi Ecclesiæ, quæ nunquam tali coactione sive per se, sive per principes Christianos usa est, quamvis id facile potuisset obtinere a principibus religiosissimis, puta Constantino Magno, Theodosio, & aliis, quibus innumeri infideles subjecti erant. 3.º. Quia Ecclesia nullam habet potestatem in non baptizatos, ex 1. Cor. 5. *Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare?* Et ex Trident. sess. 14. c. 2. Potestas verò sæcularis, utpotè merè politica ac temporalis, non extenditur ad supernaturalia, ut est fidei susceptio. Adde quòd fidei ac baptismi susceptio debeat esse voluntaria, alioqui non esset vera, sed ficta & sacrilega. Illud autem Christi, Luc. 14. *Compelle intrare*, significat adhortationibus adducendos esse homines ad fidem.

Dixi, *directè*. Nam principes possunt, 1.º. Vetare infidelibus subditis cultum Idololatriæ: quia possunt prohibere id quod legi naturali repugnat, & cogere ad illius observationem, & præsertim ad ea, quæ ad publicam morum honestatem spectant. Sic Constantinus Magnus tulit leges contra Idololatrias, quas approbat S. Augustinus. Nam princeps tenetur subditos dirigere ad finem gubernationis naturalis, qui est vivere secundum rectam rationem. 2.º. Cogere illos ad audiendam fidei doctrinam, negando illis jus habitandi in suis provinciis, vel exigendo majus tributum, justum tamen, quam ab aliis, ni audiant; vel negando privilegia & gratias aliis concessa. Sic Gregorius XIII. constit. 92. statuit, ut Judæi ad audiendam singulis hebdomadis concionem de rebus nostræ fidei cogentur ab Ordinariis locorum, sub pœna interdicti cum fidelibus commercii, vel aliis multis.

Resp. 3. Juxta S. Thom. 2. 2. qu. 10. a. 8. Ecclesia potest per principes Christianos compellere Infideles, ut non impediunt prædicationem & propagationem fidei: quia habet jus & potestatem prædicandi fidem per totum orbem, Marc. 16. *Prædicate Evangelium omni creatura.* Sed qui habet jus ad aliquid faciendum, habet potestatem non solum illud exequendi, sed etiam compellendi per se vel per alios, ut non impediaturs juris executio.

QUÆST. III. *An licet cum Infidelibus communicare?*

Resp. Non licet in eorum ritibus, sacrificiis,

orationibus, cultu superstizioso: quia talis communicatio est exterior quædam professio & approbatio falsæ religionis, ac proinde virtualis negatio veræ. At in civilibus, secluso periculo perversionis & scandali, licet, ex 1. Cor. 10. *Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire; omne, quod vobis apponitur, manducate.*

Jure tamen canonico vetitum est omnibus Christianis, ne cum Judæis habitent, comedant, in balneo laventur, ipsis famulentur, & ab eis medicinam accipiant. Item ne officia publica iis committantur, *tit. de Judæis. ex Conc. gener. Lateran.* Quod sancitum est tum ad tuendam dignitatem Christianæ religionis, tum ad vitandum perversionis periculum per familiaritatem cum Judæis, qui præ cæteris infidelibus religioni Christianæ adversantur, & Christum blasphemare solent.

QUÆST. IV. An licita est disputatio de rebus fidei cum hæreticis?

Resp. Prohibita est omnibus laïcis, cap. 2. de hæret. in 6. *Inhibemus ne cuiquam laïca persona liceat publicè vel privatim de fide Catholica disputare. Qui verò contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur.* Circa quod,

Nota. 1°. Ibi comprehenduntur etiam laïci docti, nam nullus excipitur. 2°. Hæc prohibitio locum non habet in casu necessitatis, si laïcus sit doctus, ut si quis hæreticus fideles perverteret, nec adessent clerici docti, qui fidem tuerentur. Imò tunc lege divinâ teneretur, ut saluti proximi consuleret, & fidem despectam defenderet. Hoc multi extendunt ad casum magnæ utilitatis evidentis quam lex impedire non intendit. 3°. Dicitur hæc prohibitio in locis ubi hæretici grassantur, per contrariam consuetudinem esse abrogata, scientibus & non contradicentibus Prælatibus.

Resp. 2. Jure naturali prohibita est cuilibet indocto, et si clerico. Quia cum non possint fidem rectè tueri, nec objectiones solidè diluere, hæc disputatio hæreticos in errore confirmaret, & catholicis dubitationem injiceret; & res fidei periculo contemptus & minoris existimationis exponeret.

Resp. 3. Omnibus illicita est disputatio de rebus fidei coram catholicis indoctis & simplicioribus. Quia imminet periculum, ne illi, auditis

hæreticorum argumentis, in fide vacillent; nam facile vim objectionum percipere solent, & raro ac difficilè solutionum, cum res fidei sint obscuræ, & supra rationem humanam: Unde illud 2. ad Tim. 2. *Noli contendere verbis; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium:* Excipe, nisi simpliciores ab hæreticis sollicitarentur.

QUÆST. V. Quid est hæresis?

Resp. Est voluntarius error contra aliquam fidei veritatem, cum pertinacia in eo, qui Christianissimum profitetur. Unde ad hæresim tria requiruntur. 1°. Ex parte intellectus, iudicium erroneum contra fidem, seu directè oppositum alicui veritati revelatæ, & ut tali sufficienter propositæ. Hinc qui exterius solum negat fidem absque iudicio interno fidei contrario, non est verè hæreticus, nec incurrit pœnas contra hæreticos latas. Nam quamvis graviter peccet contra fidem, & in foro externo præsumatur hæreticus; tamen actus non habet malitiam hæresis, ob quam sub censurâ vetitus est.

2°. Ex parte voluntatis requiritur pertinacia. Ita omnes, post S. August. epist. 162. Nam fides amittitur per hæresim, non per errorem simplicem, ut patet in aliquibus Sanctis, qui errarunt circa aliquas fidei veritates. Pertinacia autem illa consistit in deliberata voluntate dissentendi alicui doctrinæ, quam quis scit ab Ecclesia Catholica teneri ut fide certam, vel quæ ei sufficienter proponitur ut doctrina Ecclesiæ, seu ut a Deo revelata; quamvis errorem contrarium sensui Ecclesiæ teneat, non ut contradicat Ecclesiæ, sed ex quovis alio motivo: nam hoc ipso resistit auctoritati Ecclesiæ infallibili, & testimonio Dei sufficienter proposito, ex S. Augustino lib. 4. contra Donat. cap. 16. ubi ait: *Constituamus . . . . unum eorum id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est . . . existimantem ipsam esse Catholicam fidem. Istum nondum hæreticum dico; nisi manifestatâ sibi doctrinâ Catholica fidei resistere maluerit, & illud, quod tenebat, elegerit.*

Hinc errans contra fidem ex ignorantia, etiam culpabili, non affectatâ, sed animo parato ad credendum id omne quod Ecclesia credit, ubi primum ejus doctrina ei proponetur, non est hæreticus, quamvis peccet contra præceptum sciendi res fidei; quia deest pertinacia. Est tamen hæ-

reticus, qui errat in fide ex ignorantia affectata, quam habet, vel quia parvi momenti esse iudicat, quæ Ecclesia proponit credenda; nam tunc despicit auctoritatem Ecclesiæ, nec illam credit qualem fides docet esse; vel ut liberius erret in fide: nam tunc error est illi voluntarius cum pertinacia, cum velit errare in fide, nec velit subijci auctoritati Ecclesiæ.

3°. Ex parte subjecti requiritur professio christianismi, seu fidei in Christum, ex S. August. qui lib. 18. de Civit. c. 51. hæreticos vocat eos, qui sub vocabulo christiano, doctrina resistunt Christianæ. Non tamen requiritur baptisimus, ut quis sit hæreticus in foro Dei; nam habiti sunt ab Ecclesia ut hæretici, qui non erant baptizati saltem validè, ut Paulianistæ, qui verum baptisimi ritum non servabant, ut constat ex Innocentio I. epist. 22. & S. Hieron. dialog. contra Lucif. & ex Conc. Nic. I. can. 19. jubente eos rebaptizari. Requiritur tamen baptisimus in foro Ecclesiæ, & ad subeundas pœnas hæresis; cum nemo sit ejus subditus, nisi per baptisimum, ex Trid. sess. 14. cap. 2.

Nota ex Delugo. Ut aliquis sit hæreticus, sufficit, quòd taliter ei proponatur Ecclesiæ doctrina seu iudicium, ut hoc prudenter negare nequeat, nec de eo dubitare, quamvis nolit credere tale esse iudicium Ecclesiæ: nam hoc ipso pertinaciter respuit Ecclesiæ doctrinam sibi sufficienter propositam. Enimverò ad hæresim non requiritur, ut quis credat aliquid proponi ab Ecclesia habente auctoritatem infallibilem in proponendo, & ei dissentiat; nam cum hoc iudicio est impossibilis dissensus: alioqui crederet esse falsum id, quod simul credit proponi ab Ecclesia non potente proponere falsum, quod esset apertè sibi contradicere. Hinc hæreticus est, qui dicit: Ego credo omnia quæ credit Ecclesia; sed non credo hoc dogma, quod puto non proponi nec credi ab Ecclesia; si taliter ei proponatur iudicium Ecclesiæ circa tale dogma, ut non possit nisi imprudenter id negare, nec de eo dubitare, aut formidare.

Porro hæresis est unum ex gravissimis peccatis, ut consentiunt omnes, teste Suare. Quia 1°. virtus fidei est virtus theologica, ideòque major omnibus virtutibus moralibus. Ergo peccatum illi oppositum est unum ex gravissimis: nam,

ut docent Aristoteles & S. Thomas, illud est pessimum, quod optimo contrariatur. 2°. Fides est fundamentum iustitiæ, sine qua impossibile est placere Deo. Ergo infidelitas expellendo fidem, omninò privat hominem iustitia a fundamentis. 3°. Sicut fides est radix cæterarum virtutum, ita infidelitas secum infinita affert vitia. 4°. Hæresis est contemptus auctoritatis divinæ, seu veracitatis divinæ revelantis; & sic est immediatè ac directè contra Deum. Quare hæresis, cum sit infidelitas commissionis, est maximum peccatum in specie infidelitatis, ideòque gravius omnibus speciebus vitiorum moralium. Ita Suares, & alii communiter. Hinc illud ad Tit. c. 3. *Hæreticum devota, quia subversus est, & delinquit.*

QUÆST. VI. *An dubius in fide est Hæreticus?*

Resp. Qui de veritate aliqua, ab Ecclesia proposita & revelata dubitat deliberatè, iudicando eam esse incertam, & posse esse falsam, est formaliter hæreticus. Ita communiter cum S. Thom. qu. 10. a. 1. Ex cap. 1. de Hæret. ibi: *Dubius in fide infidelis est.* Item ex Conc. Later. V. sess. 8. ubi damnantur tamquam hæretici, qui asserunt, vel dubitant animam hominis esse mortalem. Quia sic dubitans iudicat veritatem fidei ab Ecclesia propositam ut revelatam, non esse certam; item auctoritatem Ecclesiæ in proponendis rebus fidei non esse infallibilem: quod utrumque est aperta hæresis. Idem dic de dubitante per meram suspensionem assensûs a voluntate imperatam propter motiva contraria. Quia talis æquivalenter iudicat motiva contraria fidei tantum valere, ut incertam reddant veritatem illam, quamvis ab Ecclesia proponatur ut fide credenda; si quidem assensum sibi imperare non audet ex metu errandi incussò per motiva contraria illi veritati. Ergo æquivalenter iudicat Ecclesiam non esse infallibilem in rebus fidei, & æquivalenter contradicit sensui Ecclesiæ iudicantis veritatem a se propositam ut revelatam, firmissimè credendam esse propter auctoritatem divinam. Ergo talis est formaliter hæreticus; cum in æstimatione morali & in ordine ad hæresim formalem contrahendam perinde sit, sive formaliter sive æquivalenter iudices Ecclesiam non esse infallibilem, & contradicas scienter ejus iudicio: nam ad hæresim formalem sufficit quodvis iudicium erroneum contra fidem cum pertinacia.

Dixi, *per suspensionem imperatam a voluntate*. Nam qui cogitans de rebus fidei, intellectum ad alia averteret, & ita assensum suspenderet non ex metu errandi, sed præcisè ut intellectum aliis rebus applicaret; non esset ideò dubius in fide, ut patet.

QUÆST. VII. *Quanam sunt pœna contra Hæreticos lata?*

Resp. Sunt, 1°. Excommunicatio major ipso facto lata, can. *Achatius* 24. qu. 1. & cap. 9. & cap. 13. de Hæret. Ex consensu Doctorum sufficit hæresis occulta, modò sit externa, hoc est, verbo, signo, vel facto, quamvis nemine præsentente, declarata: nam tunc est verè externa, & per se exteriùs cognoscibilis. 2°. Irregularitas. 3°. Infamia juris, si hæresis sit notoria. 4°. Privatio beneficiorum & dignitatum, cap. 12. de hæret. in 6. Item jurisdictionis spiritualis, c. *Andivimus* 24. qu. 1. Et c. *Apertè* ibid. 5°. Bonorum confiscatio, cap. 10. de hæret. sed hoc non ubique viget. 6°. Privatio sepulturæ ecclesiasticæ, cap. 2. de hæret. in 6. ubi excommunicantur ii, qui hæreticos scienter tradunt sepulturæ ecclesiasticæ.

Nota. Credentes, receptatores, defensores & fautores hæreticorum ipso facto in excommunicationem incurrunt, & privantur sepulturâ ecclesiasticâ, cap. 13. de Hæret. ex Conc. Gener. Later. IV.

QUÆST. VIII. *An licita est lectio libri hæretici?*

Resp. Jure naturali prohibita est iis, quibus ex tali lectione imminet periculum perversionis: quales sunt infirmi in fide, & præsumuntur esse rudiores, & in rebus fidei parum eruditi. Nam quisque ex charitate Dei ac sui tenetur periculum morale peccati & salutis amittendæ vitare, Imò secluso periculo perversionis est graviter illicita etiam doctis & firmis in fide, quando est prohibita ab Ecclesia simpliciter & absolutè: quia Ecclesia eam prohibet non solum ob periculum perversionis, sed etiam in odium & pœnam hæresis ac authoris hæretici. Præterea lex fundata in præsumptione periculi obligat omnes qui non excipiuntur.

Lectio autem & retentio librorum quorumcumque hæreticorum prohibita est sub excommunicatione in Indice a Pio IV. & aliis Pontificibus edito, & in Bulla Cœnæ. Et quamvis hæc

pœna (inquit Grandin Doctor Sorbonicus) non vigeat in tota Gallia, ubi non est promulgata lex Indicis, nec Bulla Cœnæ; non desinit tamen peccare, qui sine licentia libros ejusmodi legit: sive quia eatenùs receptus est Index quoad libros prohibitos: sive quia vi legum antiquioris Juris, prohibitio librorum hæreticorum in Gallia in suo vigore perseverat, transitque ad libros hæreticæ doctrinæ qui nunc eduntur.

Notanda sunt sequentia.

1°. Nomine libri hæretici prohibiti, ex usu Patrum & stylo Curie Romanæ, comprehenduntur brevis scriptura, oratio, concio, disputatio, epistola de religione tractans. Nam sæpe æquale aut etiam majus periculum continent quàm liber grandior.

2°. Ex communi sententia datur in tali lectione parvitas materiæ, sed hæc difficilè designari potest. Videntur ad mortale sufficere quindecim lineæ, aut fortè pauciores: quia hæc communiter possunt continere materiam sufficientem ad perversionem. Imò juxta varios, non excusantur a mortali culpâ & censurâ, qui legit paucas lineas libri hæretici, in quibus scit hæresim contineri: quia sunt partes substantiales libri hæretici ut hæretici, ideòque notabiles relativè ad finem prohibitionis; & æquivalent multis aliis, cum contineant substantiam veneni. Quod videtur a nemine negari posse, si illæ paucæ contineant etiam probationem propositionis hæreticæ. Item ex communi datur parvitas materiæ excusans a mortali in tempore quo retinetur liber prohibitus, nisi retineatur animo retinendi diutiùs.

3°. Prohibito libro censetur quælibet illius pars prohiberi, quamvis nullum fortè errorem contineat; præsertim cum prohibitio fiat etiam in pœnam & detestationem erroris & hæreticorum.

4°. Peccat & contrahit censuram, qui licet ipse non legat, tamen curat alium legere, ut ipse audiat: nam moraliter censetur ipse legere per alterius ministerium: *Quod enim quis facit per alium, est perinde ac si faciat per seipsum*, reg. 72. juris in 6. Neque ad strictam verborum interpretationem confugiendum est, cum de mente legislatoris rationabiliter dubitari nequit. Ita Axor, Layman, &c.

5°. Non licet Bibliopolæ libros prohibitos emere & vendere : quia per hoc moraliter disseminaret errores, & esset multis occasio peccandi. Et quamvis deceptus sit emendo, non ideò licet revendere : sicut qui accepit falsam monetam, non ei licet eam tradere alteri pro mercibus ; sed istud damnum casui attribuat : nam est merx substantialiter vitiosa, & prohibita.

QUÆST. IX. *Quid est Apostasia a Fide?*

Resp. Est totalis defectio seu recessus a fide christiana per baptismum susceptâ. Iisdem omninò pœnis, quibus hæresis, subijcitur ; nam est verè hæresis, cum discedatur a fide suscepta : quòd autem discedatur totaliter, est augmentum quoddam in eadem specie.

Præter illam, triplex est alia Apostasia, nempe ab obedientia, ab ordine clericali, & a statu Religionis. Apostasia ab obedientia, si latè sumatur, reperitur in omni peccato mortali : si strictè, consistit in eo quòd quis justis præceptis superiorum suorum se opponit, & obedire recusat. Apostasia ab Ordine consistit in eo, quòd quis sacro Ordine initiatus, deserit habitum clericalem, ut more laici vivat. Apostasia a Religione est recessus a statu religioso ad statum vitæ secularis, dimisso habitu Religionis, vel cum animo non redeundi.

P A R S II.

De Spe.

QUÆST. I. *Quid est Spes?*

Responsio. Q. Spes actualis est fiducia certa obtinendi beatitudinem æternam per media a Deo statuta : sive est actus, quo optamus, & certò expectamus a Deo per merita Christi beatitudinem æternam, seu possessionem Dei perfectam, & media illius assequendæ ; eò quòd Deus sit summum nostrum bonum, auxiliator omnipotens, misericors, & fidelis in promissis. Spes habitualis est habitus per se infusus actuum spei ex auxilio gratiæ elicitivus.

Hinc 1°. Spes est actus virtualiter duplex, sive est actus æquivalens duobus actibus, quorum unus esset tantum desiderium efficax beatitudinis, seu amor Dei ut summi nostri boni, & alter esset confidentia seu erectio voluntatis adversus difficultates in prosecutione beatitudinis occur-

rentes, fundata in auxiliis & promissionibus divinis. Ac proinde spei duplex est objectum formale seu motivum, unum totale constituens : nam motivum desiderii est Dei bonitas relativa, cujus possessio potest nos perfectè beare : motivum verò confidentiæ seu erectionis, est Dei virtus auxiliatrix, seu multiplex Dei perfectio, nempe benignitas, misericordia, omnipotentia, & fidelitas in promissis factis propter merita Christi.

Hinc 2°. Spei objectum materiale primum est Deus possidendus, secundarium sunt media salutis a Deo instituta, nempe gratia, & bona opera ex viribus gratiæ facta, sine quibus spes esset mera præsumptio : Item bona temporalia, quatenus per bonum usum ex gratia Dei ad salutem conducere possunt : uno verbo, omnia quæ in oratione Dominica continentur.

Hinc 3°. Ad spem pertinet timor privationis gratiæ Dei, & ejus possessionis.

Dixi, *Certa*, scilicet ratione sui, & quantum est ex parte Dei : quia nititur omnipotentia, misericordia & fidelitate Dei in promissis. Unde ad Heb. 6. dicitur *Anchora animæ tua ac firma*. Est tamen incerta respectu nostri. Nam non sumus certi de nostra cooperatione, & perseverantia ad salutem necessariam. *Nescit homo utrum amore, an odio dignus sit : sed omnia in futurum servantur incerta*, Eccl. 9. Hinc illud ad Phil. 2. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini*.

QUÆST. II. *An datur speciale præceptum Spei?*

Resp. affirm. Constat 1°. Ex Psal. 4. *Sperate in Domino*. Et 1. Pet. 1. *Sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam*. Et 1. ad Tim. 6. *Præcipe . . . neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo*. 2°. Ex S. August. tract. 83. in Joan. *De fide nobis quàm multa mandata sunt, quàm multa de spe?* 3°. Quia spes est medium ad salutem necessarium : *Spe enim salvi facti sumus*, Rom. 8. estque dispositio necessaria in adulto ad justificationem obtinendam, ex Trident. sess. 6. cap. 6. Deus autem præcepit omnia media ad salutem necessaria. Præterea Deus non vult salvare adultos sine propria cooperatione, quæ non fit sine spe, per quam voluntas tendit in Deum ut suum summum bonum, & erigitur adversus difficultates, quæ reperiuntur in virtutum exercitio. 4°. Alexander VII. damnavit hanc propositionem : *Homo nullo unquam vita sua tempore tene-*

tur elicere actum fidei, spei, & charitatis, ex vi præceptorum divinarum ad eas virtutes pertinentium.

Præceptum spei obligat ad eliciendos suo tempore actus spei, aliosque connexos, & ad adhibenda omnia media necessaria ad beatitudinem consequendam; prohibetque præsumptionem, desperationem, & incuriam salutis.

QUÆST. III. *Quandomam præceptum spei obligat ad eliciendum actum spei?*

Resp. Obligat per se & ratione propriæ honestatis, 1°. Initio usûs rationis, quando quis novit æternam beatitudinem ad quam destinati sumus: nam tunc debet tendere ad suam beatitudinem ac suum summum bonum, & rectè vitam suam instituire. 2°. Quoties versatur in periculo desperandi, nisi actu spei animum confirmet: nam eodem præcepto tenemur sperare, & non desperare. 3°. Sæpe in decursu vitæ, ut semper homo sit bene dispositus & corroboratus ad bonum faciendum, & peccatum vitandum. 4°. In periculo mortis: nam tunc præcepta præsertim Deum immediatè spectantia, maximè urgent. Et tunc actus spei necessarius est ad se confirmandum contra tentationes & dolores.

Obligat autem per accidens, 1°. Quando ex præcepto eliciendus est actus aliarum virtutum, ut orationis, pœnitentiæ, &c. quæ sine actu spei exerceri nequeunt. 2°. Quoties urget tentatio, quæ superari non potest nisi animus corroboretur per actum spei. 3°. Actus spei requiritur ad justificationem peccatoris adulti.

QUÆST. IV. *Quanam sunt peccata spei opposita?*

Resp. Sunt desperatio, præsumptio, & incuria salutis. Desperatio est diffidentia obtinendi beatitudinem, & media ad illam necessaria.

Præsumptio est inordinata fiducia obtinendi a Deo beatitudinem aliter quàm ipse statuit esse obtinendam. Est autem inordinata, 1°. Cùm quis innititur propriæ virtuti & viribus, ut si præsumat obtinere gloriam ex solis viribus naturæ per opera naturalia, ut faciebant Pelagiani. 2°. Cùm quis inordinatè innititur omnipotentæ & misericordiæ Dei, ut si speret quæ Deus negare statuit, v. g. beatitudinem sine bonis meritis, ut faciunt Calvinistæ: vel si statuat perseve-

rare in peccatis quandiu bene valet, sperans se acturum pœnitentiam in articulo mortis, ut faciunt peccatores multi. Præsumptio extenditur etiam ad tentationem Dei, de qua alibi.

Ad incuriam salutis pertinet ea animi abjectio, quæ quis vellet bonis terrenis perpetuò frui.

Hæc peccata sunt per se mortalia, cùm sint opposita virtuti theologicæ, & graviter injuriosa Deo. *Ista duo occidunt animas, aut desperatio, aut perversa spes*, ait S. August. serm. 87. de verb. evang. nov. edit.

Hinc mortale est, 1°. Non velle efficaciter, nec optare possessionem Dei. 2°. Deliberatè cupere perpetuò manere in hac vita, & magis amare bona creata quàm possessionem Dei. 3°. Ex nimio damnationis metu, & diffidentia de Dei gratia ac misericordia, absolutè cupere annihilari, vel nunquam fuisse. 4°. Desperare de obtinenda vita æterna & venia peccatorum, emendatione vitæ, vel auxiliis gratiæ necessariis. 5°. Sperare salutem sine bonis operibus ex gratia factis, vel ut debitam ob dotes, aut opera naturalia, aut veniam peccatorum sine pœnitentia. 6°. Velle perseverare diu in peccatis ex spe misericordiæ divinæ, aut post lapsum in unum mortale multa alia committere, eò quòd æquè facile sit obtinere veniam multorum quàm unius, quasi Deus suâ misericordiâ esset fautor criminum, contra illud ad Rom. 2. *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor, thesaurizans tibi iram in die ira, &c.* Nam hæc & similia sunt divinæ bonitati, misericordiæ, vel potentæ, vel gloriæ, vel providentiæ ac ordinationi, vel justitiæ graviter injuriosa.

ACTUS SPEI.

*S*ummopere, mi Deus, tui visionem ac fruitionem in cælo desidero, quia tu es anima mea summum bonum & unica beatitudo; & considero me hac perfectâ beatitudine fruendum esse propter merita Salvatoris mei Jesu Christi, per bona opera ex ejus auxiliis facta: quia tu Deus es benignissimus, misericordissimus, potentissimus, & in promissis servandis fidelissimus, atque virtus mea auxiliatrix.

¶

PARS

P A R S I I I.

De Charitate.

C A P U T P R I M U M.

De natura Charitatis.

QUÆST. I. **Q**uid est Charitas?

Nota. Amor propriè dictus est affectus, quo voluntas adhæret bono præcisè quia bonum est. Dividitur in amorem charitatis, & concupiscentiæ. Amor charitatis seu benevolentia est ille, quo quis amat alterum propter ipsum, & bona illius tanquam bona illius, quia sibi complacet in illius persona propter propriam ejus perfectionem. Hic amor vocatur amicitia, quando persona amata similiter afficitur erga personam amantem. Amor concupiscentiæ est ille, quo quis amat seipsum, & bona sua tanquam sua, vel alium tanquam sibi bonum.

Resp. Charitas actualis, quæ præcipitur, est actus amoris benevolentia, quo Deum supra omnia propter se, & nos ipsos, & proximum sicut nos ipsos propter Deum amamus, ex S. August. lib. 8. de Trin. cap. 8. *Ex una eademque charitate Deum proximumque diligimus: sed Deum propter Deum, nos autem & proximum propter Deum.* Charitas verò habitualis est habitus per se infusus, actuum charitatis cum auxilio gratiæ elicitivus.

Quare ex communi sententia, charitatis objectum materiale primarium est Deus, secundarium nos ipsi & proximus. Nam eodem habitu charitatis, quo Deum amamus, etiam nos ipsos & proximum propter Deum diligimus; quia creaturæ intellectuales beatitudinis capaces, sunt aliquid specialiter ad Deum pertinens; & charitas est perfecta amicitia cum Deo. Est autem perfectæ amicitia non solum amare primariò eum quocum primariò & per se contrahitur amicitia, sed etiam secundariò & propter illum diligere ea quæ ad ipsum pertinent.

Objectum verò formale, seu motivum, est Deus ipse, quatenus in se bonus ac perfectus, sive est infinita Dei bonitas absoluta, quæ adæquatè sumpta, est complexio omnium perfectionum possibilium & infinitarum, sive ipsum esse divinam absolutè & in omni genere infinite perfe-

ctum. Nam charitas est amor benevolentia & amicitia erga Deum; & per amorem amicitia amamus alterum propter ipsum, & volumus ei bonum ut ejus bonum est, propter propriam ejus perfectionem. Hinc charitas differt ab amore spei seu concupiscentia, quo amamus Deum præcisè ut nostrum summum bonum, seu quatenus nobis bonus est, & nos perfectè beare potest. Charitas verò est amor benevolentia & amicitia, quo amamus Deum, quia in se bonus est, seu propter suam infinitam amabilitatem: cum enim charitas sit virtutum omnium præstantissima, debet habere motivum omnium præstantissimum, ideòque Deum ipsum prout est in se.

QUÆST. II. *Quanam bona Deo velle debemus?*

Resp. Deo velle debemus bona tum intrinseca, tum extrinseca. Bona Dei intrinseca sunt omnes perfectiones possibiles infinitæ, quas Deus habet in se. Bonum Dei extrinsecum est gloria ejus extrinseca, quæ consistit in manifestatione ejus perfectionum, & in eo quòd perfectè cognoscatur, colatur, laudetur, & ametur a creaturis. Itaque cum amare sit velle bonum, amare Deum est illi hæc omnia bona velle, scilicet velle illi per modum complacentia ac gaudii, omnes perfectiones infinitas quas habet; velle per modum desiderii, seu optare efficaciter, & quantum in nobis est efficere, ut a nobis & omnibus creaturis cognoscatur, laudetur, colatur, & perfectè ametur.

QUÆST. III. *An charitas est virtus omnium excellentissima?*

Resp. affirm. Constat ex 1. ad Cor. 13. *Major autem horum est charitas.* Et ad Coloss. 3. *Super omnia charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.* Ratio est, quia habet objectum & motivum omnium perfectissimum, attingitque Deum modo perfectissimo, nempe propter seipsum.

QUÆST. IV. *Quinam sunt charitatis actus proprii & elicitivi?*

Resp. Sunt amor, benevolentia, affectus unionis, complacentia de perfectionibus divinis, desiderium ejus gloriæ, &c. odium & dolor circa malum bono divino contrarium ut tale, scilicet peccatum.

Q

CAPUT II.

De Præcepto Charitatis.

ARTICULUS PRIMUS.

De Præcepto Charitatis erga Deum.

QUÆST. I. *AN extat præceptum charitatis erga Deum, & ad quid obligat?*

Resp. 1. Extat præceptum amoris Dei speciale, & ab aliis omnibus distinctum. Constat, 1°. Ex Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum.* At mandatum quod est primum & maximum, est sanè præceptum speciale, & ab aliis distinctum, & quidem primò & per se maximè datum, ita ut cætera omnia præcepta eo fine dentur, ut hoc ex omni parte perfectè observetur, juxta illud 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti charitas.*

2°. Ex SS. Patribus. Pro omnibus sit S. August. qui lib. 1. Conf. c. 5. ait: *Quid tibi sum ipse, ut amari te jubeas a me, & nisi faciam irascaris mihi, & minèris ingentes miseras? Parvane ipsa est, si non amem te?*

3°. Ex propositione damnatâ ab Alexandro VII. supra cit. & ex hac ab Alexandro VIII. damnatâ ut hæreticâ: *Sufficit ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretativè: hunc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decursu vite sue moralis.* Quæ propositio fuerat jam ante a S. Facultate Mussipontanâ speciali decreto damnata.

4°. Quia cum Deus sit objectum summè amabile propter se, & finis ultimus rerum omnium, non potuit sapienter non præcipere creaturæ amoris capaci & liberæ, ut seipsum supra omnia propter se amet. Præterea (ut ait S. Thomas) id quod est finis, per se debitum est, cum habeat rationem boni per se. At charitas Dei est finis omnium præceptorum, cum Deum tanquam finem attingat immediatè & modo perfectissimo, nempe supra omnia propter se ipsum & ut in se est: Ergo est per se maximè debita.

Resp. 2. Hoc præceptum, prout est affirmativum, obligat ad eliciendum certis temporibus actum internum supernaturalem amoris Dei supra omnia propter se; ut constat ex illis verbis, *Diliges ex toto corde*, in sensu proprio significan-

tibus internum dilectionis affectum, qui (ut exponunt Patres & Doctores) sit amor benevolentix efficax & appetitivè summus, vi cujus homo Deo, utpote summè amabili ac bono, adhæreat supra omnia propter se, ipsi omnia bona velit, & faciat ea quæ Deus ab illo saltem graviter exigit, se suamque beatitudinem & cætera omnia ad Dei gloriam referat, malitque privari omni bono creato, & pati omne malum, quàm Deum offendere saltem graviter.

Itaque amor, qui primo & maximo mandato præcipitur, debet esse, 1°. Internus, verus, ac propriè dictus, ut patet ex his verbis præcepti, *Diliges ex toto corde.*

2°. Debet esse appetitivè summus in adhæsione, ita ut Deum plus amemus quàm nos ipsos & creaturas omnes, malimusque privari omni bono creato, & pati quodvis malum, quàm Deum offendere saltem graviter. Constat 1°. ex Patrum ac Theologorum & totius Ecclesiæ consensu. 2°. ex his verbis præcepti, *Ex toto corde, & in tota anima tua, & in tota mente tua*; in quo sensu explicantur a S. August. lib. 1. de moribus Ecclesiæ c. 11. ubi ait: *Summum bonum, quod etiam optimum dicitur, non modò diligendum esse nemo ambigit, sed ita diligendum, ut nihil amplius diligere debeamus; idque significatur & exprimitur quod dictum est: Ex tota anima, & ex toto corde, & ex tota mente.* Tum ex Matth. 10. *Qui amat patrem aut matrem plusquàm me, non est me dignus: Et Qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.* Et ex ad Rom. 8. *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? . . . Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei.* 3°. Quia hunc amorem exigit summa ac infinita excellentia bonitatis divinæ. Enimverò cum Deus sit per suam essentiam infinite bonus & perfectus in omni genere excellentiæ, atque finis ultimus rerum omnium, ideòque infinitis titulis magis diligendus quàm quodlibet aliud bonum; nulla creatura potest ei affectu & adhæsione præferri aut equari, sine gravi ejus injuria ac contemptu. Præterea amor, qui a Deo præ-

cipitur, debet esse proportionatus Deo summè bono & amabili: at talis non esset, si Deus non plus amaretur quàm quælibet creatura, quæ præ Deo nihil est. Igitur cum amabilitas sit mensura amoris, utpote ejus motivum, summa amabilitas exigit amorem summum appetitivè.

3°. Amor Dei præceptus debet esse efficax & universalis in suis effectibus, hoc est, debet ita voluntatem afficere ac disponere, ut semper sit parata ad servanda omnia præcepta, & vitandum omne peccatum, saltem mortale. Unde amor ille Dei continet propositum saltem virtuale efficax servandi omnia alia præcepta. Nam amor ille non est solum complacentia de divinis perfectionibus, sed est etiam amor seu affectus voluntatis efficax, efficaciter movens ad faciendæ ea, quæ Deo placent, & ipse exigit saltem graviter, & ad vitanda ea quæ ei displicent: amor enim qui præcipitur, est amor *ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota fortitudine*, ut habetur Deut. 6. qui sanè amor est efficacissimus. Amare autem efficaciter est bonum velle & facere amato, nec eum offendere saltem graviter. Præterea amor non potest esse appetitivè summus, nisi Deus & ejus amicitia præferatur omni bono creato; ita ut malimus omne bonum creatum amittere, & quodvis malum pati, quàm Deum offendere graviter, & ejus amicitiam amittere, ideoque efficaciter parati sumus ad nullum præceptum saltem in re gravi unquam violandum. Quare præceptum charitatis obligat ad Dei amorem tum affectivum, tum effectivum, & ad servanda omnia alia præcepta, ut constat ex Joan. 4. *Si diligitis me, mandata mea servate... Qui habet mandata mea & servat ea, ille est qui diligit me.* Et 1. Joan. 5. *Hac est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus.* Hinc transgressiones aliorum præceptorum sunt etiam communi ratione contra charitatem, ejusque habitum destruunt, si sint in re gravi.

4°. Amor charitatis erga Deum debet esse purus in suo motivo. Nam ejus motivum est Deus ipse absolutè ac in se spectatus, seu Deus ut est in se infinitè bonus ac perfectus; sive est ipsa Dei amabilitas infinita & bonitas absoluta, ita ut Deus super omnia ametur propter seipsum, seu quia in se bonus ac perfectus est. Ita Theologi communiter. *Prob. 1°.* Ex S. August. qui lib. 1. de doctr. christ. c. 27. ait Deum diligendum esse propter

seipsum. Et lib. 8. de Trinit. cap. 8. *Ex una eademque charitate Deum proximumque diligimus, sed Deum propter Deum.* Et in Psal. 53. *Deus noster laudetur voluntate, ametur charitate; gratuitum sit quòd amatur & quòd laudatur. Quid est gratuitum? ipse propter se, non propter aliud.* Ex S. Bern. lib. de diligendo Deo, ubi ait: *Causa diligendi Deum Deus est, modus sine modo diligere... Non sine premio diligitur Deus, etsi absque premii intuitu diligendus sit. Vacua nempe vera charitas esse non potest, nec tamen mercenaria est... verus amor premium non requirit, sed meretur.* Et epist. 11. *Est qui confitetur Domino quoniam potens est, & timet sibi: & est qui confitetur quoniam sibi bonus est: & item qui confitetur quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, & timet sibi: secundus mercenarius est, & cupit sibi: tertius filius, & defert Patri. Itaque & qui timet, & qui cupit, uterque pro se agunt. Sola qua in filio est charitas, non quarit qua sua sunt.* Et ex S. Thom. 2. 2. qu. 17. a. 8. & qu. 23. a. 5. ad 2. ubi ait: *Charitate diligitur Deus propter seipsum. Unde una sola ratio diligendi attenditur principaliter a charitate, scilicet divina bonitas, qua est ejus substantia.* Et a. 6. *Fides & spes attingunt quidem Deum, secundum quòd ex ipso provenit nobis vel cognitio veri, vel adeptio boni: sed charitas attingit ipsum Deum, ut in ipso sistat, non ut ex eo aliquid nobis proveniat.* 2°. Ex ipsa Ecclesiæ doctrinâ traditâ in catechismis, in quibus charitas definitur Virtus, per quam amamus Deum supra omnia, & proximum sicut nos ipsos propter Deum. Ergo charitatis motivum est Deus simpliciter, ideoque absolutè & in se consideratus. 3°. Quia charitas est amor benevolentiae & amicitiae erga Deum. At per amorem amicitiae amamus alterum propter ipsum, & volumus ei bonum ut ejus bonum est, propter propriam ejus perfectionem. Et verò quis putet se ab alio amari ut amicum, si sciret se solum ab eo amari, quia ei bonus ac benignus est? Præterea charitas, cum sit virtutum omnium præstantissima, debet habere motivum omnium præstantissimum, ideoque Deum ipsum prout est in se.

Equidem debemus etiam amare Deum ut nostrum summum bonum, quod nos perfectè beare potest; sed hic amor non est amor charitatis, sed spei & concupiscentiae.

Verum tenemur insuper Deum supra omnia amare propter se, seu quia est in se infinite bonus ac perfectus, atque nos ipsos & beatitudinem nostram referre ad ejus gloriam; & hic est proprius actus charitatis: *Est enim Charitas amicitia honesta, quâ amicus amatur propter se*, ait Toletus. Et ita docet S. Thom. 2. 2. qu. 17. a. 8. ubi ait: *Perfectus quidem amor est, quo aliquis secundum se amatur, utpote cui aliquis vult bonum, sicut homo amat amicum. Imperfectus amor est, quo quis amat aliquid non secundum ipsum, sed ut illud bonum sibi ipsi proveniat, sicut homo amat rem, quam concupiscit. Primus autem amor pertinet ad charitatem, qua inhaeret Deo secundum seipsum. Sed spes pertinet ad secundum amorem.* Quare Filiucius ex aliis docet esse mortale diligere Deum principaliter propter beatitudinem, ita ut si hæc deesset; Deus non diligeretur supra omnia. Licitum est tamen ac bonum diligere Deum propter mercedem æternam tanquam finem minus principalem.

Resp. 3. Hoc præceptum prout est negativum, prohibet pro quolibet tempore omnem generaliter Dei offensam, ita ut omnia peccata mortalia sint contra charitatem, ejusque habitum destruant; nam per quodlibet peccatum mortale creatura præfertur Deo super omnia diligendo: specialius tamen & magis directè vetat odium Dei.

QUÆST. II. *An tenemur etiam amare Deum supra omnia intensivè, seu cum majore intensione, vehementiâ & conatu, quam omnes creaturas?*

Resp. Communiter negant Theologi. Quia intentio est charitatis perfectio solum accidentaliter, & sine majori illa intensione servatur præceptum de ordine charitatis, eo modo, qui satis sit, ut charitas erga Deum sit re & opere efficacior, quam amor cujuslibet objecti. Quod autem præcipuum est in charitate, est ut sit efficax erga Deum, qui affectu & opere propter se præferatur omnibus creaturis. Præterea cum Deus amatur appreciatione summâ, amatur modo actum amoris constituyente in gradu excellentiæ, ad quem nullus pertingere potest amor erga creaturam ordinatus, etiamsi infinitâ intentione amaretur: & sic tunc Deus amatur modo proportionato suæ excellentiæ, idcirco modo sufficiente

ad impletionem præcepti.

Præceptum autem diligendi Deum ex toto corde intelligunt de totalitate appreciationis, non intensiois. Appreciatio verò consistit non in vehementia & conatu affectûs, sed in libera prælectione & prælatione.

Certè quando affectus erga creaturam actu obfistit amori Dei appreciativè summo; tunc optimus est maximo conatu voluntatis ut Deus supra omnia ametur.

QUÆST. III. *Quandonam præceptum charitatis obligat ad amandum Deum?*

Resp. Sub mortali obligat per se ad eliciendum actum internum amoris Dei supra omnia propter se, 1°. Ubi primum, moraliter loquendo, quis rationis usum adeptus est, & habet sufficientem Dei noticiam, quam quidem tunc quisque sibi comparare tenetur. *Ita S. Thom. 1. 2. qu. 89. a. 6. Toletus, Layman, & alii multi.* Nam recta ratio dicitur, creaturam rationalem, ubi primum moraliter loquendo capax est cognitionis & amoris Dei, cum debere amare ut rerum omnium finem ultimum, propter quem facta sunt omnia, & ad quem proinde omnes se suave omnia ac totum vitæ cursum referre debent, & consequenter Deum super omnia propter se amare, atque implere debere primum & maximum mandatum. Præterea quando præcepta non determinant tempus, censentur obligare pro præfenti, seu primo quoque tempore, quo commodè impleri possunt: alioqui posset quis semper in futurum usque ad mortem suam differre eorum observationem, & sic eludere præcepta. Unde Cajetanus & Navarrus dicunt teneri omnes hoc omissionis peccatum confiteri, in dubio aut tunc actum charitatis elicerint, necne.

2°. In quovis probabili periculo mortis, quamvis Sacramenta suscepta sint. *Ita communiter.* Tum quia hic actus sæpius ratione sui præceptus est, & tempus maximè necessarium est articulus mortis. Tum quia homo instante termino vitæ tenetur perfectè tendere in finem suum ultimum. *Sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino moriamur*, ad Rom. 14.

3°. Quando est periculum labendi in mortale, nisi actus amoris eliciatur; & ingruit gravis tentatio, quæ non putetur posse aliter superari: nam ex charitate Dei tenemur ejus offensam vi-

zare, & media ad hoc necessaria adhibere.

4°. Sæpiissime in decursu vitæ, ut satis patet ex natura charitatis, quæ est finis omnium præceptorum & actionum; & quæ (ut ait S. August. in Psal. 121.) vacare non potest in anima amantis: nam charitas est amicitia quædam cum Deo: amicitia autem divinæ ratio, Deique bonitas infinita exigit, ne diutius amorem erga Deum differamus, & rarò eliciamus; sed ut quàm primum possimus, & sæpiissime in vitæ eurrículo Deum amemus. Tum ex verbis præcepto additis, quibus Deus jubet illud fere semper habere in mente, videlicet ut actus amoris sæpiissime eliciatur, Deut. 6. *Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis, sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine & ostiis domus tuæ.* Et verò nullus est habens jus exigendi ab alio amorem, qui petat ut semel tantum aut rarò ametur; sed is exigit potius, ut sæpe affectu effectoque ametur. Ergo a fortiori jure Deus amoris erga se actum sæpius totâ nostrâ vitâ iteratum a nobis exigit. Præterea ommissio amoris Dei per tempus notabile includit quemdam contemptum divinæ amicitia. Hinc ab Innocentio XI. damnatæ sunt hæc propositiones. 6^a. *Probabile est, ne singulis quidem rigorosè quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum.* 7^a. *Tunc solum obligat quando tenemur justificari, & non habentis aliam viam quâ justificari possimus.*

Quoties autem intra annum obliget per se, non potest facilè determinari. Scotus putat adultos obligari ad illum actum singulis diebus Dominicis & festis. Quam opinionem ait Cardenas nosster non esse contemnendam: quia etiam constet hunc actum frequenter in vita eliciendum esse, & tempus definiendum sit ex judicio prudenti; videtur prudens designatio temporis esse dies cultui divino dicatus: cultus enim optimus est actus charitatis, ut docet S. August. Idem Cardenas asserit esse mortale, si intra mensem integrum omittatur. Suarez verò lib. 1. de orat. cap. 30. docet divina præcepta affirmativa, ut chari-

tatis & similia, obligare ut actus eorum non multo tempore differantur: in particulari autem judicare quando sit nimia dilatio, vel quæ sit debita frequentia, prudenti arbitrio relictum videri ex natura rei.

Obligat verò ex virtute Religionis, quando quis culpæ mortalis conscius, deficiente confessario, tenetur celebrare, vel Sacramentum quodvis conficere, aut suscipere. Nam tunc obligatur ad actum contritionis perfectæ, quæ includit actum charitatis. Requiritur etiam hic actus ad justificationem extra Sacramentum.

Ex dictis collige parentes & parochos graviter teneri suos docere obligationem & modum eliciendi actus fidei, spei, & charitatis: Confessarios verò teneri curare, ut pœnitentes in mortis periculo hos actus eliciant.

Nota. Ex Delugo, præcepta fidei, spei, & charitatis sunt in aliquo sensu supernaturalia, & in aliquo etiam sensu naturalia. Sunt supernaturalia tum ex parte objecti, tum ex parte suorum actuum: nam impleri nequeunt nisi per actus supernaturales, quatenus Deus elevavit hominem ad finem supernaturalem, per tales actus supernaturales consequendum. Sunt verò naturalia ex parte obligationis, quia ex suppositione quòd Deus elevaverit hominem ad finem supernaturalem consequendum per actus supernaturales; eo ipso absque alio novo præcepto & ex natura rei obligatur homo ad eliciendos actus supernaturales necessarios ad finem illum obtinendum: nam ex obligatione diligendi Deum & seipsum, obligatur ad comparandum finem illum ad eò sublimem ac perfectum, & consequenter ad adhibenda media necessaria ad talem finem. Quare lex naturalis ad tales actus supernaturales obligat in hypotheti elevationis: in statu autem naturæ puræ esset obligatio amandi Deum super omnia propter se actu naturali.

QUEST. IV. *An ex præcepto Charitatis tenemur omnes actiones nostras referre ad Deum?*

Resp. affirm. Prob. 1°. Ex S. August. lib. 1. de doct. christ. c. 22. ubi ait: *Hæc Regula dilectionis divinitus constituta est: Diliges proximum sicut te ipsum; Deum verò ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente; ut omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, a quo habes ea ipsa quæ confers.*

Cum autem ait, toto corde, totâ animâ, totâ mente; nullam vitâ nostrâ partem reliquit, quâ vacare debeat. 2°. Ex S. Thom. 1. 2. q. 100. a. 10. ad 2. ibi: *Sub præcepto charitatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde: ad quod pervenies, ut omnia referantur in Deum: & ideo præceptum charitatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum.* 3°. Quia ex præcepto charitatis tenemur amare Deum ut finem ultimum rerum omnium; & Deus non amatur ut finis ultimus rerum omnium, nisi omnia in ipsum referantur.

Porro omnes actiones nostras generatim ad Deum ex affectu charitatis referre tenemur tunc tantum, cum urget præceptum amandi Deum propter se ut finem ultimum rerum omnium; nam præceptum charitatis non obligat ad referendum omnes actiones & omnia in Deum, nisi obligando ad amandum Deum propter se ut finem ultimum rerum omnium. Quare non tenemur omnes omnino actiones singillatim elicere ex motivo seu affectu charitatis; alioqui omnia opera infidelium, imò & fidelium in statu peccati manentium essent peccata, quod est error ab Ecclesia damnatus: item actus, quo quis detestatur peccatum præcisè ob metum pœnarum, esset malus, quod repugnat tum Conc. Trident. sess. 6. can. 8. & sess. 14, cap. 4. tum S. August. qui in Psal. 127. ait: *Ille timor nondum castus presentiam Domini & pœnas timet; timore facit, quidquid boni facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet, ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est & iste timor, utilis est.* Præterea Alexander VIII. damnavit has propositiones: 10^a. *Intentio, quâ quis detestatur malum, & prosequitur bonum, merè ut celestem obtineat gloriam, non est recta, nec placens Deo.* 11^a. *Omne, quod non est ex fide christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.* Denique actus eliciti ex motivo aliarum virtutum sunt boni ac liciti; alioqui non essent actus virtutis. Et evidens est omne bonum honestum esse honestè diligibile propter se præcisè. Quid enim magis rationi consentaneum est, quàm amare quæ sunt rationi & naturæ rationali consentanea quæ talia?

Tamen dum non referimus ex affectu charitatis

actiones nostras ad Deum, tunc tenemur eas ad ejus gloriam referre virtualiter, seu implicite, & ex intentione seu natura operis (ut aiunt) agendo scilicet ex motivo alicujus virtutis & honestatis. Prob. 1°. Ex 1. ad Cor. 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Id esse præcepti satis indicat verbum imperativum, *Facite*, quod in sensu proprio sonat imperium seu mandatum, dum materia id patitur, & docet S. Thom. in ep. ad Coloss. c. 3. ubi ait: *Quidam dicunt quod hoc est consilium, sed hoc non est verum.* 2°. Ex S. August. in psalm. 65. *Quo fine facias, vide. Si ideo facis ut tu glorificeris, hoc prohibui: si autem ideo ut Deus glorificetur, hoc jussi.* Et ex S. Basil. in Reg. interrogat. 195. ubi ait, *Omnia propter Deum ex Dei mandato facienda.* Idem docent alii Patres. 3°. Quia debemus Deo omnes actiones nostras ex titulo creatoris, ac redemptoris, & vi supremi ejus domini, ex quo omnes actus nostri magis debentur Deo, quàm cuivis domino temporali opera servi. Ergo omnes actus nostri debent ad Dei obsequium referri, saltem ex natura operis. 4°. Quia (ut aliàs probatum est,) semper tenemur agere propter finem honestum, ideoque ex motivo alicujus virtutis. At omnis honestas & actus virtutis ex natura sua refertur & ordinatur ad Deum tanquam ad regulam, fontem ac finem omnis honestatis, & ex se tendit ad Dei gloriam, cum sit conformis ejus voluntati, eique placeat.

ACTUS CHARITATIS.

Domine Deus, te ex toto corde meo & super omnia diligo, quia tu Deus es ob infinitas perfectiones tuas omni & summo amore dignissimus. Proximum quoque meum sicut meipsum propter te diligo.

ARTICULUS II.

De Præcepto charitatis erga proximum.

QUÆST. I. *AN datur præceptum diligendi proximum, & ad quid obligat?*

Resp. 1. Extat præceptum speciale diligendi proximum non tantum actu externo, sed etiam interno, & amore benevolentiae, quo ei velimus bonum quatenus ejus bonum est. Constat ex Matth. 22. *Secundum autem (mandatum) simile est huic:*

Diliges proximum sicut teipsum. Et ex Joan. 15. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexistis vos.* Et 1. Joan. 4. *Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligit & fratrem suum.* Dilectio autem est affectus voluntatis, quo volumus bonum personæ amatae. Hinc Innocentius XI. damnavit has propositiones. 10^a. *Non tenemur proximum diligere actu interno & formali.* 11^a. *Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.*

Resp. 2. Hoc præceptum complectitur omnes creaturas rationales ejusdem nobiscum beatitudinis capaces. Nam ii omnes & soli charitate divinâ amari possunt & debent, quibus debemus & possumus propter Deum velle summum bonum beans, in cujus communicatione & capacitate fundatur dilectio charitatis. Ac proinde complectitur omnes Angelos ac homines beatos, animas in purgatorio detentas, & omnes homines viatores, sive sint justii, amici, consanguinei, catholici, sive peccatores, inimici, extranei, & infideles: sunt enim hi omnes nobis proximi communione capacitatis ejusdem beatitudinis ac hæreditatis æternæ, quam jam beati possident, & ad quam alii destinantur, & quam possunt consequi quandiu in via sunt. Ideoque amandi sunt amore benevolentia, tendentis ad unionem quæ intercedere debet inter fratres & cohæredes. Unde tenemur omnes omnino homines in universali amare, nullo excepto; in particulari verò hos determinatè quibus opitulari debemus, vel in quos odium deponi nequit, nisi sigillatim actu interno diligantur.

Hinc soli dæmones & homines jam damnati excipiuntur: quia charitas est amor benevolentia, quo volumus præcipuè beatitudinem æternam, & quæ ad eam conducere possunt. At hoc non licet damnatis velle: nam amor ille repugnat charitati erga Deum, quâ approbamus ejus justitiam, inquit S. Thom. qu. 25. a. 11.

Resp. 3. Hoc præceptum, ut est affirmativum, obligat ad amandum proximum propter Deum amore benevolentia affectivo & effectivo, sicut nos ipsos amamus, non quidem secundum omnimodam æqualitatem, (ut ait S. Thomas) sed secundum similitudinem; ita ut idem bonum proximo velimus, & ei quantum possumus procuremus in necessitate, quod tenemur nobis velle

& rationabiliter volumus; & quidem principaliter beatitudinem æternam, ac media ad eam assequendam necessaria, secundariò autem bona temporalia necessaria ad vitam corporalem convenientem, & quatenus ex auxilio gratia ad salutem conducunt; eaque quantum possumus, ei procuremus in ejus necessitate. *Velle debemus, ut omnes nobiscum diligant Deum, & totum quod vel eos adjuvamus, vel adjuvamus ab eis, ad unum illum finem referendum est,* ait S. August. lib. 1. de doctr. christ. c. 29. Et lib. 1. de morib. Ecclesia c. 26. postquam hoc præceptum retulit, sic profequitur: *Te autem ipsum salubriter diligis, si plus quam te diligis Deum. Quod ergo agis tecum, id agendum cum proximo est, hoc est, ut ipse etiam perfecto amore diligit Deum.*

Obligat autem ad eliciendum sæpe in vita actum internum amoris supernaturalis erga proximum propter Deum, & ad exercendum externum seu effectivum amorem, positum in opitulatione proximi, sive spiritali, sive corporali: nam amare est bonum velle & facere cum possis, juxta illud 1. Joan. 3. *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate.* Præterea internus amor proximi præceptus est in bonum ac utilitatem proximi: at non potest prodesse proximo, nisi per beneficia & auxilia.

Dixi, *propter Deum*, hoc est, quia ad Deum pertinet ut imago ejus, ut capax dilectionis & possessionis ejus, ut ab ipso creatus, redemptus, &c. ita ut Deum in ipso amemus, &c. & quia id Deo summè bono & amato placet. Nam amare proximum propter aliquam utilitatem temporalem, vel quodvis aliud motivum naturale, non est actus charitatis. *Si quis quemlibet amat, sed propter Deum non amat, charitatem non habet,* ait S. Greg. homil. 38. in Evang. Et S. Aug. lib. 1. de doctrina christiana c. 27. ait: *Omnis homo in quantum homo est, diligendus est propter Deum, Deus verò propter seipsum.* Et lib. 2. c. 7. *In eo se exercet omnis divinarum scripturarum studiosus, nihil in eis aliud inventurus quam diligendum esse Deum propter Deum, & proximum propter Deum: & illum quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligere; proximum verò tanquam se ipsum, id est, ut tota proximi, sicut etiam nostri, dilectio referatur in Deum.* Et verò debemus diligere alios sicut Christus nos dixit, ex Joan.

15. supra cit. Christus autem omnes dilexit propter Deum.

Hinc objectum formale seu motivum charitatis erga proximum est infinita Dei bonitas absoluta, seu amabilitas, quæ sicut movet ad amorem Dei, movet quoque ad amorem proximi propter Deum; eò quòd ad Deum pertineat, & Deus amet omnes homines, etiam peccatores, quandiu sunt in via, volendo illis summi boni, nempe sui ipsius fruitionem, eis conferendo media ad eam assequendam sufficientia, aliaque bona, velitque ut omnes amemus.

Resp. 4. Hoc præceptum, quatenus est negativum, vetat pro quovis tempore odium & omnes actus oppositos amori benevolentia, ne scilicet proximo unquam velimus, optemus, inferamus malum spirituale, nec etiam temporale, saltem ut ipsius malum, & sine justa causa & auctoritate. Quod addo, quia ex justa causa & auctoritate potest inferri malum temporale proximo ob finem bonum, v. g. aliqua punitio a superiore correctionis causa, vel a iudice ob crimina ex motivo iustitiæ. Hinc nunquam licet odisse ullum hominem, quantumvis improbum, ex displicentia personæ, ei optando malum quatenus ejus malum est, aut gaudendo de ejus malo ut ejus malo, vel dolendo de ejus bono ut ejus bonum est.

Duæ autem sunt regulæ generales duplicis hujus præcepti a Scriptura traditæ, & lumine naturali notæ. 1^a. Pro affirmativo: *Omnia quaecumque vultis (rationabiliter) ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim Lex & Propheta*, Matth. 7. 2^a. Pro negativo: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*, Tob. 4. Hinc S. Augustinus lib. de verâ relig. c. 46. ait: *Ea est regula dilectionis, ut qua sibi vult bona provenire, & illi velit; & qua accidere sibi mala non vult, & illi nolit. Hanc voluntatem erga omnes homines servat.*

QUÆST. II. *An tenemur diligere inimicos, id est, eos qui nos, vel nostros oderunt, vel aliquâ injuriâ affecerunt?*

Resp. 1. Præceptum charitatis erga proximum obligat etiam erga inimicos, perinde ac si tales non essent. *Ita omnes.* Quia nihilominus sunt verè proximi, utpote ejusdem nobiscum æternæ beatitudinis capaces, per quam capacitatem no-

bis societate quâdam conjunguntur. Quare tenemur eos non solum non odisse, sed etiam positivè diligere amore affectivo, non quidem ut sunt inimici, sed ut sunt homines beatitudinis capaces, & quia Deus vult ut illos amemus. Et constat etiam ex Matth. 5. *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos; & orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Quæ verba, juxta Ecclesiæ & Patrum interpretationem, continent verum præceptum, quod est etiam juris naturalis. *Grave præceptum, sed grande premium: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus vos. Audisti opus, expecta mercedem:* ut sitis (inquit) filii Patris vestri, qui in cælis est. S. Augustin. serm. 317, aliàs 92. de diversis.

Resp. 2. Ex charitate obligamur erga inimicos generatim ad ea omnia, ad quæ tenemur erga proximum modo supra explicato; siquidem sunt verè proximi nostri. Speciatim verò tenemur, 1°. Omne in illos odium, ac vindictæ affectum rejicere ac deponere; atque omnes offensas ex corde iis remittere, ita ut ob offensam illis non malè velimus, sed eâ non obstante semper parati simus iis exhibere debita internæ dilectionis signa, etsi veniam non petant, imò in odio contra nos persistant, ex Matth. 6. *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Et Eccli 10. *Omnis injuria proximi ne memineris; & nihil agas in operibus injuria.* Unde nunquam licet iis velle malum ut eorum malum, nec de malo ut eorum malo gaudere, vel de eorum bono ut eorum bono dolere: hæc enim sunt odii actus. *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina ejus ne exultet cor tuum: ne forte videat Dominus, & displiceat ei,* Prov. 24. *Si de prosperitate adducitur, & de calamitate se odientis letatur, constat quòd non amat,* ait S. Gregor. lib. 22. in Job c. 6. neque licet a Deo vel hominibus vindictam injuriæ expetere ex displicentia personæ, multò minus eam sumere. *Benedicite persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere.... nulli malum pro malo reddentes.* Ad Rom. 12.

2°. Tenemur eos non excludere ab actu interno charitatis, quem erga proximum elicimus, sed eos in eo generatim includere; imò in particulari

culari hos numero ac determinatè diligere, quoties periculum est ne ob gravem injuriam acceptam eos oderimus, eisque malum optemus, ut sæpe contingit, nisi illud odium actu amoris & oratione cohibeatur: nam tunc ille amor est medium necessarium ad servandum præceptum.

3°. Tenemur inimicis ex interno affectu præstare communia dilectionis signa, & beneficia, quæ aliis ejusdem status & conditionis præstare solemus, qualia quæ Christiano debentur a quovis Christiano, concivi a concive, cognato a cognato, pauperi a divite, superiori a subdito, &c. *ita communiter cum S. Thom. 22. qn. 25. a. 9.* Nam tenemur inimicos diligere, eis benefacere, & pro eis orare, in particulari quidem quando occurrit necessitas; & in communi extra casum necessitatis, quando scilicet alios homines in communi amamus, vel aliis hominibus benefacimus, aut pro eis oramus in communi, etiam absque obligatione. Hinc non licet inimicum excludere a communibus orationibus, vel elemosynis, à refutatione, a responsione ad interrogata, mercium expositarum venditione, &c. Nam talis exclusio esset vindicta privato illicita, & in talibus circumstantiis signum odii præbens scandalum; ideòque de se adversatur charitati, & quidem graviter.

Specialia autem benevolentiae signa, & beneficia non tenemur eis præstare, per se loquendo, nisi iis indigeant; sed solum esse parati ad præbendum quando egebunt. Quia præceptum de exhibenda benevolentia non obligat pro omni tempore, sed tantum in casu indigentiae proximi, juxta illud Prov. 25. *Si esuriserit inimicus tuus, ciba illum... & Dominus reddet sibi.* Enimvero ex præcepto charitatis non aliter tenemur, per se loquendo, amare inimicos atque alios homines; nam non magis sunt proximi nostri quam alii homines. Non tenemur autem per se loquendo, amare alios homines in particulari ex lege charitatis, nisi in casu necessitatis; & extra casum necessitatis sufficit si eos amemus in communi, & eis communia benevolentiae signa exhibeamus. *S. Thom. a. cit.*

Dixi, per se loquendo. Nam ob circumstantias quasdam potest esse ratio obligationis ad ista specialia præstanda inimico, ut periculum scandalum ex omissione, inimici necessitas spiritualis

vel temporalis, exhibitio specialium signorum amoris ex parte ipsius. Item si per aliqua specialia beneficia vel signa amoris certo possis, saltem sine gravi incommodo, inimicum tibi & Deo reconciliare, ad ea tenèris; quamvis ille prior offenderit, & nolit inimicitiam deponere, nisi tu eum sic prævenias, juxta illud ad Rom. 12. *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.* Quia ex charitate tenemur grave damnum proximi, præsertim spirituale, licet ex ejus culpa obveniens, impedire vel tollere, cum possumus saltem sine nostro gravi incommodo. Imò juxta Suarezem & alios, si inimicum autem offensam solebas salutare, alloqui, cum eo conversari, &c. tamen illa sint specialia dilectionis signa, tenèris eadem præstare, nisi circumstantiae speciales aliud postulent, vel excusent, ut si specialis illa benignitas inimico non sit profutura. Quia istorum recusatio extra circumstantias speciales censetur communi: signum odii, vindictæ, vel contemptus, ac proinde odii fomitem & scandalum præbet, & charitati adversatur. Item tenemur specialia beneficia & signa inimico exhibere, si ipse ea nobis prius exhibeat: nam horum ommissio censetur moraliter vindicta, & signum inimicitiae, quæ præcepto negativo vetantur.

4°. Tenemur inimico veniam petenti non solum offensam condonare ex animo, nempe odium, malevolentiam, & vindictæ appetitum rejiciendo ac deponendo, (ad quod obligamur etiam si non peteret,) sed etiam externa benevolentiae & reconciliationis signa exhibere, habitate ratione circumstantiarum. Tunc enim horum ommissio esset quædam odii declaratio, vindicta, & scandalum causa. Excipe nisi sit pater, vel quisvis superior, qui quandoque potest justæ correctionis causâ erga liberos vel subditos benevolentiae signa differre, modò intus charitatem servet.

5°. Tenemur inimicis in necessitate sive spirituali sive corporali opitulari, & damnum in honore, famâ, corpore vel rebus impedire, saltem dum sine nostro gravi damno possumus. *Benefacite his qui oderunt vos, Matth. 5.* Nam ad id tenemur erga proximum.

Porro qui alterum injustè offendit, tenetur veniam petere; nam id exigit ratio justitiæ. Quòd si duo mutuo se offenderunt, tunc si offensio sit æqualis gravitatis, tenetur reconciliationem pe-

tere qui prius offendit: si inæqualis, tenetur ille qui gravius offendit; nisi fortè gravior offensio æquaretur prioritati offensiois, iudicio prudentis; tunc enim pares essent. *Petat veniam, qui fecit injuriam: det veniam, qui accepit injuriam: ut non possideamur a Satana, cujus triumphus est dissensio christianorum*, ait S. Augustinus serm. 210. aliàs de diversis 74.

Resp. 3. Non tenemur remittere inimico satisfactionem debitam, ut honoris, famæ, vel pecuniæ: quia eam exigere non est vindicta, sed usus juris. Quippe injuriam passus habet jus ad congruam satisfactionem, & jus illud per legitimam potestatem prosequendi. Et hæc compensatio seu restitutio non expeditur quatenus est malum inimici, sed quatenus in nostrum bonum justum cedit, & malum nostrum injustum expellit. Imò adversus illum licet instituere actionem tum civilem, tum criminalem, modò id non fiat ex odio, vindictâ, vel alio pravo fine: civilem quidem, ut damnum illatum compenset, vel pro injuria satisfaciatur: criminalem verò ex amore publicæ justitiæ, ne aliis noceat, vel ne impunita maneant crimina cum reip: damno. Qui tamen uterque procedendi modus ordinariè non vacat periculo, cum pauci amore justitiæ aut boni communis ducantur, plurimi verò vindictæ explendæ desiderio. Ita S. Thom. 2. 2. q. 108. a. 1. ubi ait: *Vindicatio fit per aliquod pœnale malum inflatum peccanti. Est ergo in vindicatione considerandus vindicantis animus. Si enim ejus intentio feratur principaliter in malum illius de quo vindictam sumit, & ibi quiescat, est omnino illicitum: quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod charitati repugnat, quâ omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si malum intendat illius, qui sibi injustè intulit malum: sicut non excusatur aliquis per hoc, quod odit se odientem. Non enim debet homo in alium peccare propter hoc quòd ille peccavit prius in ipsum. Hoc enim est vinci a malo, quod Apostolus prohibet, Rom. 12. dicens: Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. Si verò intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccantis, vel saltem ad prohibitionem ejus, & quietem aliorum, & ad justitiæ conservationem, & Dei honorem; potest esse vindictio licita, aliis debitis circumstantiis servatis.*

Æquam tamen ad arbitrium prudentum satisfactionem ab inimico oblatam acceptare tenemur ex charitate: nec tunc licet judicem interpellare, nisi reus sit reip. noxius, vel periculum sit, ne alios similiter injuriâ afficiat. Nam extra hos casus actionem civilem instituere, & inimicum sumptibus onerare, est contra charitatis legem, vetantem ne alteri facias, quod tibi non vis rationabiliter fieri.

QUÆST. III. *An vindicta, seu redditio mali pro malo, facta auctoritate privatâ, semper est illicita?*

Resp. affirm. Constat, 1°. Ex Eccli. 28. *Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam.... Memento novissimorum, & desine inimicari.* Et ex Matth. 7. supra cit. Et ex Rom. 12. *Nulli malum pro malo reddentes.... Non vosmetipsos defendentes* (hoc est ulciscentes, ut habet vox græca.) *Scriptum est enim: Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus, &c.* Et 1. ad Theff. 5. *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat.* 2°. Quia vindicta privatâ auctoritate illata, est non solum contra charitatem, sed etiam contra justitiam: tum quia est usurpatio alienæ potestatis, nempe Superioris, ad quem solum punitio pertinet: tum quia quisque habet jus, ut non puniatur ab eo, qui nullam habet auctoritatem & jurisdictionem in ipsum. Imò nunquam licet expectere punitorem inimici etsi justam, & legitimâ auctoritate factam, quatenus ejus malum est: nam hoc est actus odii nunquam liciti.

CAPUT III.

De Ordine Charitatis.

QUÆST. I. *AN ordo in charitate servari debet?*

Resp. affirm. Ita omnes. Prob. 1°. Ex Cant. 2. *Ordinavit in me charitatem.* 2°. Ex S. Aug. lib. 1. de doctr. christ. cap. 27. *Ille justè & sanctè vivit.... qui ordinat in dilectionem habet, ne aut diligat quod non est diligendum; aut non diligat quod est diligendum; aut amplius diligat quod est minus diligendum; aut æque diligat quod vel minus vel amplius diligendum est.... Et si Deus omni homine amplius diligendus est, amplius quisque debet Deum diligere quàm seipsum. Item amplius alius homo diligendus est quàm corpus nostrum:*

quia propter Deum ista omnia sunt diligenda; & potest nobis, cum alius homo Deo perfuit, quod non potest corpus, quia corpus per animam vivit, quâ fruimur Deo. 3°. Ex S. Thom. 2. 2. qu. 44. a. 8. Modus qui pertinet ad rationem virtuosæ actûs, cadit sub præcepto, quod datur de actû virtutis: Ordo autem charitatis pertinet ad ipsam rationem virtutis, cum accipiatur secundum proportionem dilectionis ad diligibile. Unde manifestum est, quod ordo charitatis debet cadere sub præcepto. 4°. Quia objecta diligenda & optanda, non sunt æqualia inter se. Ergo debet esse inter illa ordo, ut charitas sit recta. 5°. Deus vult, ut aliquos, nempe qui nobis sunt conjunctiores, plus diligamus.

Duplex autem est ordo in charitate servandus, alter in personis, alter in bonis. In personis homo amare debet, 1°. Deum utpote principium ac finem ultimum rerum omnium, & summè bonum ac perfectum. 2°. Seipsum. 3°. Cæteros homines. In bonis primum locum tenent bona spiritualia, seu supernaturalia, nempe gloria, seu beatitudo æterna, gratia, virtutes, bona merita. Secundum bona naturalia, & bona corporis, ut vita, integritas membrorum, sanitas, &c. Tertium bona externa, ut honor, fama, divitiæ, &c. Item bonum commune majus est bono privato; quia bonum commune est bonum totius, & bonum privatum est bonum partis: sicut autem totum est majus suâ parte, ita bonum totius majus est bono partis, ideòque ei præferendum.

QUÆST. II. An & quomodo quisque seipsum magis diligere debet quam proximum?

Resp. 1. Unusquisque tenetur seipsum magis diligere simpliciter & absolute, quàm proximum. Ita S. Thom. qu. 26. a. 4. & qu. 44. a. 8. ad 2. Prob. 1°. Ex Matth. 22. Diliges proximum sicut teipsum. Ubi dilectio sui proponitur ut regula & exemplar amoris proximi. Regula autem prior & potior est quàm regulatum. Quare præceptum diligendi seipsum includitur in præcepto dilectionis proximi. 2°. Quia ex ordine charitatis homo magis inclinatur ad sui dilectionem quàm proximi, estque sibi magis conjunctus. Unde illud Eccli. 14. Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit?

Hinc 1°. Quisque tenetur se magis diligere in bonis spiritualibus quàm proximum, ita ut sibi

potius velit & comparet Dei gratiam, amicitiam, virtutes, & beatitudinem æternam, quàm cuilibet alteri, cum hæc bona sint omnium maxima & maximè necessaria. Quod indicant hæc Christi verba Matth. 16. Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, anima verò sua detrimentum patiatur, &c.

2°. In quacumque corporali necessitate æquali licet sibi potius subvenire quàm alteri privato: nam nemo tenetur diligere proximum magis quàm seipsum, sed solum sicut seipsum. Non est de necessitate charitatis, quod homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quo tenetur ejus salutem providere. Sed quod aliquis sponte ad hoc se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis, ait S. Thomas 2. 2. q. 26. a. 5. ad 3. Imò juxta multos, tenetur seipsum magis diligere quoad vitam temporalem, & bona ejus conservationi necessaria, quàm proximum parem vel inferiorem: quia (ut ait S. August. lib. de mendac. cap. 6.) Si pro illius temporali vita suam ipsam temporalem perdas, non est jam diligere sicut seipsum, sed plusquam seipsum: quod sana doctrina regulam excedit. Præterea per se loquendo charitas magis inclinatur subiectum suum ad sui conservationem, quàm ad conservationem alterius privati. Ergo qui privati vitam suam præfert, agit contra inclinationem charitatis, ideòque contra ordinem charitatis; & consequenter peccat contra charitatem. Alii tamen multi cum S. Thomâ censent licere vitam propriam exponere pro servanda vita alterius privati, non quidem præcisè ob bonum vitæ proximi, quæ ut talis non debet præferri vitæ propriæ; sed ob speciale quoddam virtutis exercitium, quod in certis circumstantiis exurgit ex alio titulo, v. g. si vitam exponas pro altero, cujus vita sit utilior ad promotionem gloriæ Dei; si pro parente, insigni benefactore, &c. ad insigne opus pietatis, gratitudinis, &c. Nam, inquit, actus virtutis christianæ, qui tunc exercetur, majus bonum est vitæ temporali. Textum verò S. Augustini allatum explicant, si vita amittatur ob vitam proximi præcisè sumptam ut talem, non autem ob exercitium virtutis.

Dixi, Privato: nam subditus tenetur vitam propriam certo periculo exponere pro salute reip. vel principis sui, aut alterius personæ reip.

R ij

necessariæ. Nam membrum periculo exponi, imò & abscindi debet pro conservatione totius; & quælibet pars bonum totius suo privato præferre tenetur.

Resp. 2. Unusquisque ex charitate tenetur proximum magis diligere in spiritualibus, quàm se ipsum in corporalibus. Tum quia quilibet tenetur diligere proximum sicut se ipsum: at quilibet tenetur seipsum magis diligere secundum animam quàm secundum corpus: ergo similiter, &c. Tum quia anima proximi secundum rectam rationem magis amabilis est quàm corpus proprium: nam ipsa longè præstantiori, quàm corpus proprium, modo participat bonitatem divinam, quæ est objectum formale charitatis; estque capax possessionis Dei, non corpus proprium, & in ipsa Deus magis glorificari potest quàm in corpore proprio. Hinc,

Resp. 3. Tenemur præferre salutem æternam proximi bonis omnibus nostris temporalibus, & vitam nostram corporalem certo periculo exponere pro salute proximi in necessitate extremâ spirituali positi, hoc est, versantis in periculo damnationis æternæ, a quo se eripere non possit sine ope nostra, quando est spes illum juvandi. Est communis sententia, & constat 1°. Ex Joan. 15. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos.* At Christus nos ita dilexit, ut vitam corporalem pro animarum nostrarum salute amiserit. Item ex 1. Joan. 3. *Nos debemus pro fratribus animas ponere.* Quæ lex obligat saltem in extrema necessitate spirituali, alioqui nunquam obligaret. 2°. Ex S. August. lib. de mendac. cap. 6. *Temporalem vitam suam pro æterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere: hoc enim præcessit exemplum, ut pro nobis Dominus ipse moreretur. Ad hoc enim, & ait: Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem sicut & ego dilexi vos.* 3°. Quia tenemur amare proximum sicut nos ipsos. Ergo sicut in periculo salutis, quo non possemus liberari sine jactura vitæ, tenemur ex charitate nostri vitam amittere potius quàm salutem æternam: ita, &c. Præterea salus æterna proximi est bonum longè excellentius & amabilius vitâ nostrâ temporali, ideòque ei in necessitate anteponendum secundum debitum ordinem charitatis.

Hinc tenêris infantem moriturum baptizare

etiam cum vitæ damno, si alius non adsit qui id faciat. Item si scias aliquem existentem in peccato mortali interficiendum in somno, vel nil cogitantem, tenêris cum vitæ periculo ei subvenire, modo prudenter judices te illi profuturum: nemo enim tenetur ad opus prorsus inutile cum proprio gravi damno.

Resp. 4. In gravi necessitate spirituali communitatis tenêris ei subvenire etiam cum vitæ periculo. Ita Suarez, Delugo, Azor, & alii. Quia talis necessitas semper conjuncta est cum necessitate extrema aliquorum privatorum: nam multi in illa necessitate probabiliter peribunt. Et quia ipsa per se est gravissimum malum, cui meritò succurri debet cum jactura vitæ alicujus privati. Imò gravis necessitas spiritualis communitatis non minoris æstimanda est quàm extrema alicujus privati.

Hinc si quis hæresim alicubi spargat, tenêris cum periculo vitæ impedire si possis, & nemo alius impediatur. Item si in persecutione vel hostili incurfione plebs aliqua careret Sacerdote, & aliunde esset exposita gravibus periculis peccandi, tenêris cum periculo vitæ illi opitulari. Quod ad alios similes casus ob eandem rationem extendi debet.

QUÆST. III. *Quis ordo erga proximos inter se servandus est?*

Resp. 1. Magis diligere debemus affectu complacentiæ sanctiores: quia sunt amiciores & conjunctiores Deo, & secundum se amabiliore. Item velle illis majorem gloriam, quia habent majorem gratiam sanctificantem, quæ est mensura gloriæ.

Resp. 2. Quoad amorem affectivum simul & effectivum, quo alteri bene facimus, consanguinei secundum varios gradus in pari necessitate præferendi sunt quoad bona temporalia & spiritualia aliis licet melioribus; quia ad hoc inclinatur charitas, propter naturalem conjunctionem, quæ cum sit prior ordine naturæ, & præsupponatur omnibus aliis, sitque firmior & immobilior, utpote in natura ipsa fundata, priorem locum postulat in dilectione quoad bona amicis appetibilia. Enimverò ordo charitatis non invertit ordinem naturæ, sed potius illum perficit. Post hos cæteri secundum varias conjunctiones affinitatis, amicitæ, societatis, præfe-

rendi sunt extraneis : nam ratio dicitur magis diligendos esse conjunctos quàm extraneos, & conjunctiores quàm minùs conjunctos; & charitas ad hoc inclinatur. *Cùm omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui constructius tibi junguntur*, ait S. August. lib. 1. de doct. christ. cap. 28. Patria tamen seu Resp. præferenda est parentibus : quia est totum, cujus sunt partes parentes, qui proinde tenentur vitam pro illius salute exponere; cùm totum parti, & bonum totius bono partis præferendum sit.

Resp. 3. Cæteris paribus ex consanguineis præferendi sunt propinquiores. Nam si propter naturalem conjunctionem tenèris magis diligere consanguineos, cæteris paribus, tenèris etiam, cæteris paribus, propter naturalem conjunctionem majorem, magis diligere consanguineos propinquiores.

Item ex consanguineis æquè propinquis tenemur magis diligere digniores, seu aliquam in consanguinitate eminentiam habentes; nam hoc ipso, cæteris paribus, sunt magis diligibiles. Hinc,

Resp. 4. Inter ipsos consanguineos, 1°. Pater & mater in necessitate extremâ, ubi vita periclitatur, præferendi sunt filiis & uxori, & aliis omnibus. Ita S. Thom. qu. 26. a. 11. quia, præter communionem sanguinis, habent eminentiam principii, sunt enim principium nostri esse, quod est ingens beneficium, & fundamentum ad recipienda ab alio beneficia. Extra necessitatem extremam, & ubi agitur de conservatione proprii statûs, uxor & filii non emancipati, juxta multos præferri debent parentibus, propter arctiorem in communi victu & vitæ societate conjunctionem viri & uxoris, indicatam Gen. 2. & Matth. 19. *Dimittet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suæ, &c.* & quia bonum familiarum & reip. id postulat. Unde S. Thom. 2. 2. qu. 26. a. 9. ad 1. ait: *Filiis magis debetur cura provisionis.* 2°. Cæteris paribus, pater præferendus est matri: quia est principalior ac nobilior causa nostri esse naturalis, cùm sit præcipua causa generationis; estque familiæ caput, & ad eum magis spectat cura liberorum: unde major ei honor & amor debetur, S. Thom. ibidem. 3°. Uxor præferenda est filiis: quia est una caro cum marito, & principium liberorum. 4°. Filii sunt

præferendi cæteris omnibus: quia sunt conjunctiores, cùm a substantia parentum procedant: fratres cognatis ob majorem sanguinis conjunctionem.

Hinc in naufragio, vel alio mortis periculo, filius tenetur patrem præ aliis omnibus liberare, uxorem præ filiis, &c.

Inter extraneos verò meliores præferendi sunt aliis, nam ob majorem sanctitatem sunt Deo similiores & conjunctiores, idèoque magis amabiles: justus peccatori, fidelis infideli ob majorem conjunctionem spiritualem. Item persona publica, vel bono communi valdè utilis, præferenda est privatæ: quia bonum commune, utpote bonum multorum, præferendum est bono privato, quod est unius vel paucorum. Item cæteris paribus, benefactor aliis præferendus est.

Hæc intellige, in pari necessitate. Nam extraneus in majore necessitate positus, præferendus est propinquo longè minùs indigenti: cùm enim præceptum charitatis non obliget ad benefaciendum aliis, nisi sint in aliqua necessitate, magis & potius obligat ubi major est necessitas. S. Thom. qu. 31. a. 3. ibi: *In aliquo casu est magis subveniendum extraneo, puta si sit in extrema necessitate, quàm etiam patri non tantam necessitatem patienti.* Hinc extraneus in necessitate gravi spirituali debet præferri consanguineo gravem necessitatem corporalem patienti: quia tum necessitas extranei est major ob indigentiam boni magis necessarii; & quia sicut tenemur magis diligere proximum in spiritualibus, quàm nos ipsos in corporalibus; ita & tenemur magis diligere extraneum in spiritualibus, &c.

Porro obligatio servandi hunc ordinem est ex genere suo gravis, cùm nascatur ex præcepto charitatis gravissimo, & ejus materia ac finis sit gravis.

Quod si possis omnibus subvenire, tenèris.

CAPUT IV.

De Eleemosyna.

QUÆST. I. *Q*uid est Eleemosyna?

Responsio. *Q*uid est Eleemosyna? Est sublevatio alienæ miseræ propter Deum. Sive est auxilium proximo indigenti datum ex compassione propter Deum. Estque opus misericordiæ imperatum a charitate. Misericordia autem est virtus, quæ nos ex com-

passione inclinatur ad subveniendum alienæ miseriæ, ex S. August. lib. 9. de civit. cap. 5. Illi per excessum opponitur nimia cordis mollities seu indulgentia; per defectum, cordis durities & crudelitas.

Eleemosynæ, seu opera misericordiæ ac charitatis magis vulgata, & ad quæ cætera reduci possunt, sunt quatuordecim. Septem corporalia, nempe visitare infirmos & carcere detentos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captivos, vestire nudos, peregrinos hospitio suscipere, & sepelire mortuos. Et septem spiritualia, nempe præbere consilium, corrigere peccantem, docere ignorantem, consolari tristem, remittere offensam, ferre patienter injurias & molestias ac defectus proximi, pro omnibus orare, juxta hos versus:

*Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.
Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.*

QUÆST. II. *An extat præceptum Eleemosynæ, & quando nam obligat sub mortali?*

Nota 1. Necessitas seu indigentia proximi triplex est. Prima extrema, ex qua imminet mors vel mutilatio, nisi ei succurratur. Secunda gravis, est cum homo, nisi ei subveniatur, non potest vitare grave malum, ut captivitatem, gravem infamiam, amissionem statûs vel dignitatis, jacturam notabilem bonorum, vel magnam miseriam, quæ reddat vitam graviter molestam, Tertia communis, quæ parit aliquod incommodum in necessariis ad vitam vel statum, ita tamen ut non reddat vitam nimis miseram vel molestam, spectatis statu & conditione patientis, In hac versantur plerique mendici triviales.

Nota 2. Bona triplicis sunt generis. Nam 1°. Alia sunt necessaria naturæ seu vitæ, illa videlicet sine quibus conservari non potest vita nostra, & aliorum quorum cura nobis incumbit. 2°. Alia sunt necessaria statui, sine quibus non potest quis convenienter vivere secundum conditionem & statum præsentem propriæ personæ, vel aliarum quarum cura ei incumbit; & hæc iterum duplicia sunt: quædam enim sunt necessaria ad statum simpliciter, ea nimirum sine quibus aliquis suo statu excideret: quædam duntaxat ad statûs decentiam modestiæ christianæ con-

sentaneam. 3°. Alia non sunt necessaria, sed superflua vel vitæ, vel statui, vel utriusque.

Nota 3. Necessarium statûs complectitur bona, quæ requiruntur ad sustentanda onera familiæ, ad alendos famulos, ad filios educandos, & in statu honesto juxta suam conditionem collocandos, filias dotandas, ad honestas donationes, moderata cum amicis convivia, hospitalitatem; item ad illum statum servandum in quolibet casu calamitoso probabiliter eventuro, ut sunt morbi, bellum, sterilitas, &c. Dico, *probabiliter*: nam non debet attendi ad omnes casus qui possunt contingere in futurum: *hoc enim esset de crasso cogitare, quod Dominus prohibet*, Matth. 6. *sed debet judicari superfluum & necessarium secundum ea quæ probabiliter & ut in pluribus occurrunt*, ait S. Thom. qu. 32. a. 5. ad. 3. Quare multi habent superflua. *Multa superflua habemus, si non nisi necessaria teneamus: nam si inania quaramus, nihil sufficit. Fratres, querite quod sufficit operi Dei, non quod sufficit cupiditati vestre*, ait S. August. in psal. 147. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Vix in secularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui: & ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.*

Nota 4. De necessariis vitæ non est obligatio faciendi eleemosynam: quia suam suorumque vitam quisque potest, & ordinariè debet alienæ vitæ præferre, ut exigit ordo charitatis. Excipe, nisi persona indigens sit necessaria bono communi, quod semper proprio anteponendum est.

Resp. 1. Extat præceptum diviniq; naturale ac positivum dandi eleemosynam, obligans sub mortali. Est communis sententia, & constat, 1°. Ex Matth. 25. *Discedite a me maledicti in ignem æternum. Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare, &c.* Ubi damnantur, qui eleemosynam omisere. Et 1. Joan. 3. *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo?* 2°. Quia lex divina charitatis graviter obligat quemque ad proximum diligendum sicut seipsum, ideoque ad illi indigenti opitulandum: nam amare proximum est ei bonum velle, & facere quantum possumus, quando ille nostrâ ope eget. *Ad dilectionem pro-*

ximi pertinet, ut proximo non solum velimus bonum, sed etiam operemur, secundum illud 1. Joan. 3. Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. Ad hoc autem quod velimus & operemur bonum alicujus, requiritur quod ejus necessitati subveniamus: quod fit per eleemosynarum largitionem: & ideo eleemosynarum largitio est in precepto. S. Thom. 2. 2. qu. 32. a. 5.

Hoc præceptum extenditur ad quælibet opera misericordiæ, & subsidia tum corporalia, tum spiritualia, quibus proximus indiget, cum fundetur in charitate, quâ tenemur diligere proximum sicut nos ipsos, & ei facere quod nobis fieri rationabiliter vellemus. Et verò si tenemur subvenire proximo in necessitate corporali: multò magis etiam tenemur in necessitate spirituali: nam longè potior cura habenda est salutis animæ, quam vitæ corporalis, quæ propter illam amittenda est, cum salus animæ consistat in consecutione perfectæ ac æternæ felicitatis, & in vitatione infelicitatis æternæ. Quare quicquid dicitur de eleemosyna corporali, idem cum proportionem applicari debet spirituali. Præterea lex charitatis in proximum obligat ad amandum hominem, qui cum constet corpore & animâ, potest secundum utrumque ope nostrâ indigere; & sic obligat ad subveniendum proximo in ejus corporalibus & spiritualibus necessitatibus. Ita S. August. lib. 1. de morib. Eccles. cap. 27.

Triplex autem est necessitas spiritualis, scilicet extrema, cum proximus sine nostra ope non potest sibi necessaria ad salutem providere; gravis, cum potest quidem sine nostra ope sibi talia providere, sed non sine magna difficultate, vel incurrit gravissimum periculum peccandi ob paupertatem, ignorantiam vincibilem, pravam consuetudinem, vel occasionem valdè allicientem ad malum; & communis, cui potest ipse providere sine magna difficultate.

Resp. 2. Quilibet in extrema necessitate proximi tenetur sub mortali ei subvenire non solum de superfluis statui, sed etiam de necessariis ad statum decentiam. *Est communis, & certa sententia*, inquit Platellius. Quia charitas ordinata exigit, ut vitam proximi plus diligamus quam decentiam statum nostri, & huic illam præferamus: ac proinde ut jacturam decentiæ statum patiamur pro vitâ proximi servanda. Imò tunc e-

tiam adjuvandus est proximus ex bonis quodam modo ad integritatem statum necessariis. *Ita Suarez, Valentia, Sanchez, & alii multi.* Nam juxta ordinem charitatis vita proximi præferenda est cuidam integritati statum proprii. Et verò amissio integritatis statum non reddit hominem miserum, & nemo prudens ad hanc amissionem avertendam exponet se morali periculo mortis; imò hanc amissionem quilibet faciliè patietur ad servandam suam vitam.

Hinc tenèris sub mortali, proximo in tali necessitate subvenire cum dispendio bonorum etiam gravi, inquit Toletus; & ob hanc causam detrahere de statum tui splendore, ornatu, integritate, famulorum numero, & aliis sumptibus.

Resp. 3. In gravi necessitate proximi quisque sub mortali tenetur ei subvenire de bonis statui superfluis. *Est communis, & certa sententia.* Prob. Quia 1°. hæc verba Christi: *Esurivi & non distis mihi manducare, sivi, &c.* important præceptum eleemosynæ in necessitate non extrema, sed frequenti, quam indicant fames, sitis, &c. Et Christus ibi insinuat multos damnatum iri ob eleemosynam egentibus denegatam; ideoque indicat præceptum subveniendi proximo in frequenti & satis ordinaria necessitate. Idem significant hæc verba Luc. 3. *Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet escas, similiter faciat.* 2°. Ex SS. Patribus. Pro omnibus sint S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 3. *Grandis culpa, si sciens te fidelis egeat, si scias eum fame laborare, arumnam perpeti, præsertim si mendicare erubescat, & non adjuves, &c.* Et S. August. tract. 5. in 1. epist. Joan. *Esurit frater tuus, in necessitate positus est, a creditore angustatur: non habet ipse, habes tu. .... Quid ad me pertinet, forte dicis? Ego daturus sum pecuniam meam, ne ille molestiam patiat? Si hoc tibi responderit cor tuum, dilectio Patris non in te manet.* 3°. Quia juxta omnes, quisque tenetur ex charitate proximum gravi malo liberare, cum potest sine suo gravi incommodo: nam quisque debet amare proximum sicut seipsum, & ei facere quod sibi fieri rationabiliter vellet. Non est autem grave incommodum dare superflua.

4°. Nolle succurrere amico in gravi, sed solum in extrema necessitate, est per se dissoluti-

vum amicitia: Ergo non subvenire gravi necessitati proximi est contra charitatem proximi, & Dei, cui fit & denegatur id quod fit vel denegatur pauperi, juxta illud Matth. 25. *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis: quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.*

Imò in gravi necessitate proximi quisque tenetur ei subvenire de bonis ad integram statûs decentiam aliquantulum necessariis. Ita Suarez, Valentia, & alii communiter. Prob. tum ex 1. Joan. 3. *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauderit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo?* Non dicit substantiam omninò superfluum, sed absolutè substantiam; nec dicit necessitatem extremam, sed necessitatem simpliciter. Tum quia quilibet tenetur amare proximum sicut seipsum *opere & veritate*; ideòque illi facere quod sibi rationabiliter vellet fieri in pari necessitate, ut jubet Christus Matth. 7. At quisque rationabiliter vellet malo valdè gravi liberari cum aliquo incommodo alterius longè minori, qualis est diminutio aliqua decentia statûs, ut si quis de splendore convenienti, de ornatu vestium, de lautitia mensæ, de supellectili aliquid etiam notabile detrahat, Nam *salis decentia non consistit in aliquo indivisibili: quia multis additis homo non excedit statûs sui conditionem: multis etiam subtractis conditio sui statûs decenter conservatur. Statur in hoc prudentia arbitrio & discretionis, qua docet de omnibus*, ait S. Thom. in 4. dist. 15. qu. 2. a. 4. Et verò nolle pati aliquod incommodum, ad liberandum tam gravi malo proximum, non est illum amare sicut seipsum.

Porro S. Thomas sub necessitate urgenti, gravem etiam comprehendit.

Hoc a fortiori intelligi debet de necessitate gravi spirituali, videlicet, cum proximus non potest sine magna difficultate salutem consequi, vitare peccatum & periculum peccandi, nisi ei subveniatur ex bonis illis, vel sustentatio suppeditetur Sacerdotibus, qui illos in spiritualibus adjuvent: nam tunc charitas obligat ut cum aliquo damno temporali subvenias. *Qui diligit proximum, agit quantum potest ut salvus corpore salvusque animo sit: sed cura corporis ad sanitatem animi referenda est*, ait S. August. lib. 1. de mo-

rib. Eccles. c. 28.

Hinc peccant mortaliter divites, qui tempore caritatis annonæ nihil de statûs sui splendore, ornatu, & mensæ lautitiâ detrahunt, & sinunt pauperes inediâ confici; vel qui in dubio de necessitate extrema aut gravi proximi, debitam diligentiam non adhibent ad veritatem indagandam: nam exponunt se periculo violandi præceptum caritatis, non subveniendo proximo in necessitate.

Resp. 4. Est gravis obligatio faciendi elemosynam de superfluis vitæ & statui, etiam in communi pauperum necessitate. Ita communiter. Prob. Quia 1°. Scriptura præceptum elemosynæ non restringit ad extremam & gravem necessitatem: Imò hæc Christi verba, *Esurivi, siti vi, &c.* important communem etiam necessitatem, quam patiuntur communiter pauperes: esuries enim & sitis communibus pauperibus convenit. Idem significant ista 1. ad Tim. 6. *Divitibus hujus sæculi præcipe facile tribuere, communicare, &c.* ideoque non expectare extremam vel gravem necessitatem adtribuendum. Pondera has voces *præcipe, & facile.* 2°. Patres docent simpliciter superflua divitum esse pauperum, tanquam eis debita ex mandato Dei. S. Ambros. lib. de Nabuthe cap. 12. *Non de tua largiris pauperi, sed de suo reddis. Quod enim commune est in omnium usum datum, in solus usurpas? Omnium est terra, non divitum... debitum igitur reddis, non largiris indebitum.* S. Hieron. epist. ad Hedib. *Si plus habes quam tibi ad victum vestitumque necesse est, illud eroga, & in illo debtricem esse te noveris.* S. Aug. in psal. 147. *Superflua divitum, necessaria sunt pauperum. Res aliena possidentur, cum superflua possidentur.* S. Gregor. lib. 3. pastor. cap. 22. *Cum qualibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur: justitia debitum potius solvimus quam misericordia opus implemus.* Idem docent SS. Basil. Chrysost. & S. Thom. 2. 2. qu. 87. a. 1. ad 4. ibi: *Domini non solum decimam partem, sed etiam omnia superflua pauperibus jubet exhiberi, juxta illud Luc. 11. Quod superest, date elemosynam.* Quare et si divites sint superfluum domini respectivè ad alios homines, non tamen respectivè ad Deum, cujus sunt dispensatores, & qui illis hæc bona dedit;

dedit, ut ea in pauperes impenderent. Nam juxta SS. Patres laudatos, superflua impendi debent in pauperes non solum ex charitate erga proximum, sed etiam ex justitia erga Deum, qui ea bona in hunc duntaxat finem dedit. 3°. Unusquisque tenetur diligere proximum sicut seipsum, & illi facere quod sibi rationabiliter vellet fieri, Matth. 7. At vellemus rationabiliter nobis succurri in necessitate communi ex bonis superfluis alterius. 4°. Alioqui pauperes isti inciderent in necessitatem gravem, imò & extremam. Item grave detrimentum inferretur Reip. relinquendo ei totum onus alendi pauperes.

Hinc peccat mortaliter, qui ex superfluis nullatenus aut non sufficienter subvenit necessitatibus etiam communibus pauperum. Nec excusantur divites, qui solum post mortem volunt relinquere bona pauperibus: quia ante mortem urget præceptum eleemosynæ, & interim proximus patitur miseriam.

Nec dic, divitem posse reservare superflua ad se evehendum in altiorem statum, ad quem aptus est. Nam non potest, nisi satisfecerit debito charitatis, & subvenerit occurrentibus pauperum necessitatibus.

Resp. 5. Tanta eleemosyna danda est, quanta sufficit ad levandam proximi necessitatem, ut patet ex ratione & sine præcepti eleemosynæ; & quidem ab uno & eodem, si possit, & alii non possint aut nolint dare.

Præterea observanda sunt sequentia.

1°. Eadem est obligatio præstandi gratis operam quamlibet quâ indiget pauper, v. g. opificium, laborem, auxilium, patrocinium, &c. quia eadem est ratio ac de pecunia vel alimentis subministrandis. S. Thom. 2. 2. qu. 71. a. 1.

2°. Si alius adsit, qui succurrat, non obligaris: nam tunc pauper non indiget ope tuâ. At si alii, etsi ditiores te, non subveniant, tu tenêris: nam tunc pauper indiget tuo subsidio, perinde ac si tu unus posses opitulari. Nec requiritur evidentia omnimoda necessitatis proximi: sed sufficit, quòd eam possis prudenter judicare adesse, nec certò scias alium ei subventurum.

3°. Prælati, Parochi, & Superiores tenentur ratione officii inquirere necessitates corporales & spirituales suorum subditorum: quia illorum curam ex officio gerere debent, & erga illos pa-

rentum vicibus funguntur. *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est. . . . pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere,* ait Trident. sess. 23. cap. 1.

QUÆST. III. *An præcepto eleemosyna satisfi per mutuum, venditionem, vel alium contrahitum onerosum?*

Resp. 1. Si proximus sit tantum pauper secundum quid, hoc est, si hic & nunc careat necessariis, sed habeat alibi bona, vel spem certam ac proximam habendi ex fundo, agro, successionem, vel ex industriâ propriâ, &c. satisfi ei mutuando, non numeratâ pecuniâ vendendo, &c. id quo indiget. Quia talis non est absolute ac simpliciter pauper & egens, cum indigeat solum pro definito aliquo loco & tempore; nec indiget ipsâ re ut gratis dandâ, sed solum mutuacione rei. Ergo non teneor ei dare absolute & simpliciter. Sic charitas sufficienter exercetur erga peregrinum hic versantem, dando ei unde necessitati subveniat, cum onere restituendi cum erit in patria, ubi multa bona habet. Sic sufficit mutuari frumentum agricolæ nunc egenti, sed uberrimam messem expectanti.

Resp. 2. Si proximus sit absolute pauper, ita ut nullibi bona habeat, nec spem proximam ac certam habendi; tunc est obligatio ei dandi necessaria gratis & absque onere restituendi. Ita Azor, Valentia, Sanchez, & alii multi. Prob. 1°. Ex Luc. 14. *Cum facis convivium, voca pauperes: & beatus eris quia non habent retribuere tibi.* Et ex cap. 10. ubi Samaritanus in exemplum debitæ charitatis adductus, gratis opitulatur. 2°. Quia nomine eleemosynæ Scriptura & Patres intelligunt liberalem & absolutam donationem factam pauperi; & hanc significat verbum *Do*, simpliciter & absolute prolatum. Enimverò vendere, locare, mutuare non est eleemosynam facere: alioquin cum divites pauperibus vendunt, dicerentur eis eleemosynam facere. 3°. Patres supra citati docent bona superflua divitem deberi pauperibus. 4°. Charitas exigit, ut proximo absolute & simpliciter egenti subveniamus modo consentaneo charitati, quæ non quaerit quæ sua sunt; & ejus miseriam absolute levemus absolute ac sine ullo onere & gravamine.

QUÆST. IV. *Ex quibus bonis facienda est eleemosyna.*

Resp. Ex solis bonis propriis, quorum libera administratio habeatur, non ex alienis sine consensu domini. *Est communis & certa sententia.* Quia nemo potest donare id quod suum non est, vel cujus alienatio ei prohibita est; nisi careat propriis, & proximus in necessitate extrema versetur, in qua omnia sunt communia quoad usum. Alioqui fit injuria domino vel administratori. *Honora Dominum de tua substantia.* Prov. 3. *Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum. . . . Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.* Eccli. 34. *Dicit tibi Deus: Iussi ut dares, sed non de alieno. Si habes, da de tuo: si non habes quod des de tuo, melius nulli dabis, quam alteros spoliabis.* S. Aug. serm. 178. aliàs 19.

Hinc extra necessitatem extremam, 1°. Famuli & ancillæ non possunt ex rebus dominorum, nec filii ex parentum bonis eleemosinas facere, sine eorum consensu expresso, vel tacito, aut prudenter præsumpto; cum non sint domini bonorum illorum. 2°. Religiosus non beneficiatus, nec ullam habens administrationem, cui annexa sit potestas faciendi eleemosynam, nullam potest largiri sine licentia Superioris expressâ, vel tacitâ, qualem censetur habere iter faciens, aut in studiis versans extra Monasterium, ex pecuniis ei datis, vel (ut ait S. Thomas) *probabiliter præsumptâ.* Quod si habeat beneficium cum plena administratione, non indiget ad hoc licentiâ prælati: quia potestas, imò & obligatio erogandi eleemosynas ex bonis sui beneficii est annexa suo muneri. 3°. Uxor non potest de bonis communibus & fructibus dotalibus facere eleemosynas extraordinarias sine consensu mariti, ad quem pertinet illorum administratio. Potest tamen eo invito vulgares & modicas spectatâ facultate facere, quales solent feminae ejusdem conditionis & facultatis; saltem nisi vir sufficientes largiatur: quia id censetur pertinere ad debitam uxoris sustentationem, quam præstare vir tenetur, nec circa eas est rationabiliter invitus. Tutores verò & curatores possunt, juxta multos, facere modicas eleemosynas ex bonis quæ administrant: quia pertinet ad rectam bonorum administrationem, ut aliquid

ex eis erogetur in eleemosynam, & hoc cedit in bonum pupilli ac minoris, qui consentire debent. Item minor & pupillus possunt facere eas, quas alii ejusdem conditionis & facultatis facere solent, saltem si tutor aut curator nullas ex eorum bonis faciant: quia tutor vel curator consentire debet; & in hoc differunt a filiis-familias, quòd habeant dominium bonorum: non tamen majores facere possunt, cum non habeant liberam bonorum suorum administrationem.

CAPUT V.

De Correctione fraterna.

Nota. Correctio seu correptio fraterna est admonitio, quâ quis proximum ex charitate conatur revocare a peccato. Hinc differt, 1°. A correptione judiciali, quæ fit autoritate publicâ; & ad castigationem delinquentis ob bonum commune potius ordinatur, quàm ad ejus emendationem, estque actus justitiæ vindicativæ. 2°. A paterna, quâ superior cum autoritate absque forma judicii corripit delinquentem, ad eum emendandum, & ad tollendum scandalum: nam hæc supponit specialem ad id autoritatem in faciente; nec solum ad bonum delinquentis, sed etiam ad bonum commune ordinatur.

QUÆST. I. *An extat præceptum correctionis fraterna, & quos ac quando obligat?*

Resp. 1. Extat tale præceptum. Constat 1°. Ex Eccli. 19. *Corripe proximum, ne forte iteret.* Ex 2. ad Thess. 3. *Corripite ut fratrem;* & Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripueum.* Quod de omni peccato intelligendum est; ibi enim species ponitur pro genere: nam ratio cur Christus præcipit corrigere peccantem contra nos, est quia vitam animæ peccando perdidit, ut docet S. August. & patet ex his verbis: *Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* Imò multi Patres per te in te, intelligunt coram te. 2°. Ex cap. 13. de judic. & c. *Facientis,* dist. 86. & ex Patrum ac Doctorum consensu. 3°. Quia lex charitatis obligat ad subveniendum miseriæ proximi, præsertim gravi. Maxima autem miseria est peccatum; & proximus est in necessitate spirituali saltem aliquali, ob quam indiget correctione, quatenus sine ea peccatum vitare aut ab eo resurgere non potest nisi difficulter, ob peccati nempè ille-

cebras & determinationem pravæ suæ voluntatis, vel ob ignorantiam aut inadvertentiam vincibilem. Unde correctio fraterna est moraliter necessaria; quod sufficit, ut sit in præcepto, quando fructus ex ea speratur.

Resp. 2. Hoc præceptum obligat sub mortali ad corrigendum proximum de quavis culpa mortali non emendatâ, quæ est gravissimum malum: nam materia gravis est.

Secundùm Cajet. Valent. Layman, & alios, obligat etiam per se loquendo ad eum corripiendum de veniali. Nam charitas exigit, ut quodvis proximi malum, quantumvis in suo genere exiguum, impediamus vel tollamus, saltem cum facillimè & sine ullo incommodo nostro possumus: sicut obligat ut nullum malum quantumvis leve ei inferamus. Sed hæc obligatio est solum sub veniali, ob parvitatem materiæ; nisi sit periculum morale nè ex venialibus sequatur mortale, vel grave scandalum, vel magnum damnum spirituale Ordini religioso. Quare ex consensu Doctorum, Superiores Religiosorum tenentur sub mortali impedire & corrigere culpas veniales, per quas notabiliter læditur religiosæ disciplinæ vigor: quia notabilis jactura disciplinæ, etiam per defectus leves, est grave malum religionis, quod Superior tenetur ex officio avertere, & tollere.

Dixi, *per se loquendo*; nam sæpe non est obligatio respectu venialis, eò quòd sæpiùstalis correctio potius obesset quàm prodesset, præsertim sæcularibus; nisi fiat erga aliquem perfectionis suæ studiosum, aut valdè familiarem, aut ab eo qui ratione officii peculiarem curam gerere debet proximi.

Resp. 3. Hoc præceptum obligat omnes & singulos, etiam æquales, inferiores, laicos, peccatores, quando utiliter corripere possunt sine suo gravi damno. *Ita communiter*, cum S. Thom. 2. 2. q. 33. a. 4. *Prob. 1.* Ex Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum.* Quod dirigitur ad eum omnem qui proximi peccatum novit. Et ex Eccli. 17. *Mandavis unicuique de proximo suo, adjuvando scilicet in omnibus necessitatibus tum corporalibus, tum maximè spiritualibus.* 2. Ex can. *Tam*, 24. qu. 3. *Tam Sacerdotes quàm reliqui fideles omnes summam curam habere debent de his qui pererunt: quatenus eorum redargutione aut*

corrigantur a peccatis, aut si incorrigibiles apparuerint, ab Ecclesia separentur. Et ex cap. 12. de hæret. ubi Innocentius III. ait: *Cùm aliud sit fratrem peccantem occultè corripere, quod quisque tenetur efficere secundùm regulam evangelicam.* 3.º.

Quia hæc obligatio oritur ex charitate & misericordia, quæ sicut ad eleemosynam corporalem, sic etiam ad spiritualem obligat omnes qui possunt illam facere. Unde etiam subditus tenetur corrigere superiorem: nam præceptum correctionis fraternæ obligat ad subveniendum per correctionem omni proximo in miseria spirituali constituto; nec ad hoc requiritur jurisdictio, sed sufficit conjunctio charitatis, quæ cæteris paribus debet esse major erga superiores, qui etiam sæpe magis indigent, cum in majoribus obligationibus & periculis versentur, ut notat Suarez. Debent tamen corrigi seorsim, & magis obsecrando, quàm arguendo, juxta illud 1. ad Tim. 5. *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem: nisi ex ejus peccato periculum gravis scandali vel fidei immineret; tunc enim publicè corripiendus esset superior ad tollendum scandalum.*

Porrò superiores, ut parentes, domini, pastores, prælati, ad corrigendos subditos magis obligantur tum ex charitate, nam charitatis ordo id postulat, & sunt magis idonei; tum etiam ex iustitia, ratione officii, unde illud 1. ad Timoth. 5. *Si quis suorum... curam non habet, est infideli deterior.* Hinc eorum obligatio ad plures actus se extendit: nam tenentur de eorum peccatis inquirere, ut illa corrigant, & eorum bonum spirituale promovere quantum possunt. Debent enim ipsi pervigilare, quasi rationem pro animabus eorum reddituri, ex Heb. 13. Imò debent punire suos subditos, etiamsi nulla sit spes emendationis, ut scandalum tollatur, & alii deterreantur, & sic bono communi provideatur.

Resp. 4. Ut hoc præceptum obliget, ex communi sententia, requiruntur sequentia.

1.º. Ut proximus prudenter judicetur peccasse, vel esse in proximo periculo peccandi: alioqui temeraria esset correctio, vel monitio: at nullus actus temerarius præceptus est. Porrò nemo inquirere tenetur nisi superior. Sed ut superior teneatur inquirere, sufficit suspicio, vel dubia cognitio. *Ita communiter.* Quia cum teneatur ex officio vigilare super gregem suum, etiam tene-

tur occurrere malis dubiis.

2°. Ut sit periculum ne relabatur, vel permaneat in peccato, & ut putetur non aliter facile emendandus: alioquin non esset indigentia spiritualis, idèoque nec locus elemosynæ spirituali. Præceptum autem subveniendi proximo non obligat, nisi in ejus necessitate seu indigentia.

3°. Ut sit probabilis spes emendationis, ex Prov. 9. *Noli arguere derisorem.* Nam desperato sine nemo tenetur ad medium inutile; & correctio non est præcepta, nisi prout conducit ad emendationem proximi, quæ est ejus finis intrinsecus. Et verò tunc correctio esset imprudens: nemo autem obligari potest ad actum imprudentem. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 33. a. 6. ibi. *Duplex est correctio delinquentis. Una quidem pertinet ad pralatos, quæ ordinatur ad bonum commune, & habet vim coactivam. Et talis correctio non est dimittenda, propter turbationem ejus qui corripitur; tum quia si propria sponte emendari non velit, cogendus est per pœnas, ut peccare desistat: tum etiam quia si incorrigibilis sit, per hoc providetur bono communi, dum servatur ordo justitiæ, & unius exemplo alii deterrentur. . . . Alia est correctio fraternalis, cujus finis est emendatio delinquentis, non habens coactionem, sed simplicem admonitionem: & idèò ubi probabiliter æstimatur, quòd peccator admonitionem non recipiat, sed ad pejora labatur, est ab hujusmodi correctione desistendum: quia ea quæ sunt ad finem, debent regulari secundum quod exigit ratio finis.*

Excipe, nisi redargutio necessaria vel utilis sit ad honori Dei vel famæ proximi consulendum, aut scandalum aliorum impediendum; ut cum quis blasphemias vel errores profert, aut detrahit proximo. Tum enim fieri debet correctio, etiam si nulla sit spes emendationis delinquentis; ne tacendo videaris approbare malum, & quia tenèris injuriam Dei & grave malum proximi impedire cum potes. At tunc non erit strictè correctio fraternalis peccantis, sed alius actus charitatis Deo vel alteri proximo debitus.

Porro non est omittenda correctio propter aliquam tristitiam delinquentis, vel etiam iram cum aliqua levi culpa, si tandem speretur emendatio. Quia hæc per accidens sequuntur, & ad impediendum majus malum permitti possunt. Item correctio fieri debet, si decursu temporis, licet

non statim, fructus speretur. Ita S. August. epist. 210. aliàs 87.

4°. Ut non adsit alter magis idoneus, vel dignitate aut ætate superior, qui commodius possit & velit corrigere: nam tunc peccans non indiget tuâ correctione. Quòd si ille tertius aptior nolit, tenèris perinde ac si tu unus es qui posses corrigere: nam tunc tuâ correctione peccans indiget.

5°. Ut opportuno tempore fiat, quando scilicet fructus probabiliter sperari potest: nam alioquin non prodesset, sed potiùs obesset. Præterea, ut ait S. Thom. qu. 33. a. 2. *Actus virtutum non quolibet modo fieri debent, sed observatis debitis circumstantiis, quæ requiruntur ad hoc, quòd sit actus virtuosus, ut scilicet fiat ubi debet, & quando debet, & secundum quod debet.* Quare non semper facienda est statim atque peccatum cognitum est.

Sed quid si dubitetur, sine profutura correctio?

Resp. Si de fructu dubites, & simul certò scias obfuturam non esse, tenèris corrigere. Quia sicut in morbo corporali, ita & in spirituali remedium quod non est obfuturum, adhiberi debet in dubio an sit profuturum, si nullum certius adsit; & quia adest materia correctionis, & fieri potest ut obtineatur ejus finis. Si verò dubites non modò sitne profutura correptio, sed etiam num sit nocitura, eam omittere debes: quia cum correctio ad emendationem ordinetur, fieri non debet, cum æquè imminet peccatum proximi ac ejus emendatio. Excipe, nisi alioqui moriturus esset in mortali: nam tunc, etiam in dubio de peccato mortali, ipse admonendus esset, ne proximus damnetur in æternum.

QUÆST. II. An corripendus est, qui peccat ex ignorantia?

Resp. Corripendus est, & docendus, 1°. Si ignorantia sit culpabilis: quia est in gravi miseria spirituali, cum hæc ignorantia sit peccatum, nec excuset a peccato. 2°. Si malè agat ex ignorantia invincibili juris naturalis, vel etiam positivi humani, quando fructus speratur. Quia talis ignorantia est magnum quoddam proximi malum ac miseria, & varia incommoda asserere potest, ut scandalum, habitum pravum, &c. imò & periculum postea peccandi formaliter: nam sæpe contingit ignorantiam fieri vincibilem ex invincibili, idèoque non amplius excusare a culpa.

Præterea id exigit studium ac reverentia legis, cujus violatio facile impediri potest. Et multo magis, si ex illâ ignorantia oriatur scandalum, vel irreverentia Dei aut religionis, aut damnum tertii; ut si quis rem alienam bonâ fide retineret.

3°. Si sit invincibilis ignorantia medii necessarii ad salutem: quia talis ignorantia conjuncta est cum evidenti periculo damnationis.

QUÆST. III. *Quis ordo correctionis fraternæ servandus est?*

Resp. Per se loquendo servari debet, secundum omnes, ordo a Christo præscriptus, scilicet ut proximus corripiatur primùm secretò, deinde coram uno aut duobus aliis, si secreta monitio non profuerit: tum verò res ad prælatum Ecclesiæ seu superiorem deferatur, Matth. 18. *Corripe eum inter te & ipsum solum... Si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos... Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ.* Quia hic ordo est præcepti tum positivi; nam hæc verba *Adhibe, dic*, tam præceptum sonant, quam illud, *Corripe*; & Christus eodem tenore verborum substantiam præcepti & ordinem in ejus executione servandum statuit: tum etiam naturalis: nam lex naturalis præcipit ut proximum corrigamus sine detrimento illius famæ, si fieri possit; vel certè cum minimo quod sufficiat ad correctionem, si sine aliquo fieri nequeat correctio. Neque enim licet proximi famam lædere sine necessitate. Igitur si sufficit secreta monitio, non licet adhibere testes: si unus testis sufficit, non licet adhibere plures: si testes non sufficiunt, deferendum est peccatum ad superiorem, qui pro sua autoritate compescere poterit peccatum, quod neque tu, neque testes coercere potuistis.

Dixi, *per se loquendo*. Nam cum præceptum hoc sit affirmativum, non obligat pro omni tempore, sed quando charitas & recta ratio dicitur. Unde hi casus ab omnibus excipiuntur, in quibus peccatum proximi statim deferendum est superiori.

1°. Quando peccatum proximi est ita publicum, ut non censeatur infamari per denunciationem factam immediatè superiori. Nam tunc cessat ratio servandi famam; & tunc non solum emendatio fratris, sed etiam reparatio scandali per punitionem procuranda est. Ita S. Thom. in 4. dist. 19. qu. 2. a. 3. ad 2. addens: *Si autem*

nondum in publicum devenit, sed est in via deveniendi, tunc etiam denunciandum est, ut scandalum futuro occurratur.

2°. Quando peccatum, etsi occultum, cedit in damnum communitatis, ut proditio, hæresis quæ ut cancer serpit, falsificatio monetæ, veneficium, &c. & non constat impeditum iri per secretam monitionem. Nam bonum commune præferendum est privato, & illi sufficienter providendum, etiam cum infamia nocentis. Item si peccatum cedat in grave damnum tertii privati; ut si quis furtum grave vel necem alterius machinetur, ad turpia sollicitet, &c. nisi constet hoc malum impeditum iri per secretam monitionem, ex cap. 4. *de furt.* Quia secundum ordinem charitatis præferri debet innocens nocenti voluntariè lædenti.

3°. Quando prudenter judicatur non profutura tua monitio, nec aliorum inferiorum. Nam tunc duo priores actus essent inutiles, & proximus tunc eget correptione superioris ut patris, cui tunc revelatur ut singulari personæ, quæ tenet locum testis idonei, & quæ magis potest prodessè quàm alii. S. Thom. qu. 33. a. 8. ad 4. & charitas exigit ut bonū spirituale præferatur famæ.

4°. Si alter satisfactionem tibi debitam denegat, tunc potes illam petere a superiore: quia jure tuo uteris.

5°. Quando proximus cessit jus quod habet ne defectus & peccata denuncientur superiori, non præmissâ monitione secretâ, ut fit in nostra Societate. Nam quisque potest juri ac favori suo renunciare, cap. 6. *de privileg.* nisi id vergat in aliorum damnum. Ordo autem correptionis fraternæ in peccantis favorem constitutus est, & fundatur in jure famæ, cujus quisque dominus est. Porro non licet delictum grave subditi perfectè emendatum sine relapsis periculo deferre superiori: quia sine causa subditus apud superiorem infamaretur.

Ex dictis sequitur eum peccare mortaliter, 1°. Qui ex timore ne proximus offendatur, & ne ipse inde aliquod leve damnum patiatur, omittit in re gravi correctionem, quam putat profuturam.

2°. Qui sine justa causa non servat ordinem a Christo præscriptum.

3°. Qui corripit vel denunciat non ex charitate, ut proximus emendetur, sed ex odio gravi, ut confundatur ac deprimat.

CAPUT VI

De peccatis charitati specialiter oppositis.

NOta. Licet omnia peccata charitati generaliter aduersentur, & ideo quodvis mortale ejus habitum destruat; sunt tamen quæ illi specialiter opponuntur, & directè pugnant contra ejus actus. Qualia sunt odium, acedia, invidia, discordia, contentio, schisma, rixa, seditio, bellum, scandalum: quæ sunt mortalia ex genere suo, cum directè ac specialiter opponantur charitati, & excludant a regno Dei, ad Gal. 5.

§. I.

De Odio Dei & proximi.

QUÆST. I. *Quid est Odium?*

Responsio 1. **Q** Odium est auersio objecti. Duplex est, unum inimicitiae, quo alicui personæ ex ejus displicentia volumus malum, quatenus ejus malum est; alterum abominationis, quo rem vel personam auersamur ut malam præcisè, vel ut malam nobis aut aliis.

QUÆST. II. *Quale peccatum est odium Dei?*

Resp. Omne odium inimicitiae erga Deum est peccatum omnium gravissimum: quia per se immediate, directè & formaliter auertita Deo, & opponitur directè actui charitatis Dei, qui est actus omnium præstantissimus, & ejus habitui. Nam ex Aristotele, illud est pessimum, quod optimo est contrarium. Item omne odium abominationis erga Deum est intrinsicè malum & mortale: quia est graviter injuriosum Deo, quasi in eum cadere possit aliqua malitia, vel defectus, seu ratio ob quam auersione dignus sit, cum tamen Deus sit essentialiter in omni ratione infinitè bonus & perfectus.

Hinc gravissimum scelus est optare, ut Deus non sit, ut careat aliquâ perfectione, v. g. scientiâ, justitiâ, omnipotentia, &c. aut de illa dolere. Item gaudere de offensa Dei ut tali, &c.

QUÆST. III. *Quale peccatum est Odium proximi?*

Resp. Odium inimicitiae erga proximum est peccatum mortale ex genere suo. Nam directè opponitur charitati proximi, & graviter prohibetur præcepto diligendi proximum, ex 1. Joan.

3. *Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: & scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem.* Potest tamen esse veniale ex levitate materiæ, ut si ex levi displicentia personæ leve malum optetur. Aliud est de odio Dei, quod semper est mortale, nec admittit levitatem materiæ, cum vel levissimum malum Deo optare sit Deo graviter injuriosum, quasi in eo reperitur aliqua ratio auersionis.

Odium verò abominationis erga proximum, si sine justa causa & inordinate concipiatur, est culpa gravis vel levis pro gravitate vel levitate materiæ. Interdum tamen culpâ vacat, & est laudabile, dum scilicet non aduersatur charitati, sed procedit ex amore benevolentiae erga Deum, vel eum quem sic auersamur, aut alterum proximum, servato ordine debito charitatis: ut cum quis auersatur peccatorem, non quia homo est, sed quia peccator est, seu quod peccator sit, in eo auersando ejus peccatum ut ejus malum est, juxta illud Prov. 29. *Abominantur justi virum impium.* Nam sic odisse nil aliud est quam odisse peccatum in ipso; & tale odium conjunctum est cum charitate, quâ eidem volumus salutem & ejus media, ac alia bona quibus indiget.

QUÆST. IV. *An semper est peccatum optare malum proximo, vel de eo gaudere?*

Resp. 1. Nunquam licet optare & imprecari malum proximo, quatenus ejus malum est, vel gaudere de ejus malo ut tali, vel dolere de ejus bono ut ejus bonum est. *Ita omnes.* Quia hæc sunt actus odii inimicitiae, & repugnant charitati; ideoque sunt mortalia ex genere suo, nec possunt esse venialia, nisi ob defectum sufficientis advertentiae, vel ob levitatem mali operati.

Item non licet optare etiam ineffaciter malum proximi quamvis non ut malum illius, aut gaudere de eo etsi inculpate adveniendi, vel dolere de ejus bono, quamvis non ex displicentia personæ, sed præcisè propter bonum minus nostrum, vel alterius proximi. Quia hi actus repugnant debito ordini charitatis, ex qua tenemur bonum proximi majus & altioris ordinis præferre nostro minori, & inferioris ordinis. Idque constat ex his propositionibus ab Innocentio XI. damnatis. 13^a. *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tri-*

stari, vel de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & desiderare: non quidem ex displicentia persona, sed ob aliquod temporale emolumentum. 14^a. Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obvventura est pinguis hereditas. 15^a. Licitum est filio gaudere de parricidio a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hereditate consecutas.

Resp. 2. Ex S. Thom. in 3. dist. 30. a. 1. ad 4. Quia Charitas ordinem habet, & plus debet diligere quisque se, quam alium, & propinquos quam extraneos, & amicos quam inimicos, & bonum commune multorum quam bonum privatum unius; potest aliquis salvâ charitate optare malum temporale alicui, & gaudere si contingit, non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum aliorum, quem plus tenetur diligere, vel communis aut Ecclesie. Similiter de malo temporali eius, secundum quod per malum poena impeditur frequenter malum culpa eius.

Igitur, 1°. Licet desiderare affectu inefficaci aliquod malum temporale alteri, v. g. morbum, & de illo gaudere præcisè propter ejus bonum spirituale, v. g. ut peccare desinat & resipiscat: quia secundum ordinem charitatis, bonum spirituale præfertur temporali.

2°. Licet sic optare mortem justè obvventuram hæresarchæ vel malefactori Reip. noxio, & de ea gaudere, non quatenus ipsius malum est, sed quatenus per illam mortem majora mala impediuntur, & ob multorum bonum, quod præferendum est bono unius privati.

3°. Licet optas victoriam de hostibus in bello justo, vel Turcarum excidium, ob ingens bonum justum tuæ communitatis, vel Ecclesie. Quia bonum Ecclesie vel communitatis tuæ præferre debes bono alterius communitatis.

4°. Licet optare malefactori poenam meritam per judicem infligendam, vel ut ipse aut alii coercantur ab injuria inferenda tibi aut aliis, nam hoc est consentaneum charitati; vel quia expediat reip. & bono communi, nam est actus pietatis erga remp. vel ut jus læsum resarciatur, nam est actus justitiæ. At, ut dixi, nunquam licet optare aliis vel sibi majus malum ad vitandum minus: quia hoc est contra debitum ordinem cha-

ritatis. Hinc peccant mortaliter, qui sibi mortem deliberatè optant ex gravi impatientia, ad vitandas aliquas leves molestias.

QUÆST. V. *Quid dicendum de Maledictione?*

Resp. 1. Ex dictis constat esse mortale proferre maledictionem gravem ex animo ut malum grave eveniat, v. g. Diabolus te rapiat, Utinam mortuus sis, &c. Imò sibi vel aliis malum grave ex ira imprecari, quavis sine animo ut eveniat, sæpe mortale est, sive ratione contumelie gravis spectatâ personæ qualitate; sive ratione scandali. Sic parentes graviter peccant liberis suis præsentibus grave malum oretenus ex ira imprecando: nam suo exemplo eos docent sibi invicem vel aliis malum grave imprecari, & iræ servire. Nec a mortali excusatur, qui durante passionis, grave malum evenire deliberatè voluit, etsi statim postea noluisse, imò doluisse, si evenisset: quia reverâ passioni iræ deliberatè consensit in re gravi. Item mortale est seipsum ex ira deliberatè dæmoni devovere, ob fœditatem ac perversitatem rei. Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse peccatum veniale, vel propter parvitatem mali, quod quis alteri maledicendo imprecatur; vel etiam propter affectum ejus qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu vel ex ludo, aut ex subreptione aliqua talia verba profert: quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur. S. Thom. 2. 2. qu. 76. a. 3. Hinc confitens maledictionem interrogari debet, an ex animo malum grave sibi vel alteri imprecatus fuerit, an cum scandalo vel contumelia, & quale malum in specie optaverit: nam maledictiones sunt diversæ speciei, pro diversitate malorum optatorum; actus enim voluntatis mali sumunt speciem etiam ex objecto materiali.

Resp. 2. Maledictio gravis effusa in non subditum præsentem, non solum charitati, sed etiam justitiæ repugnat. Nam est etiam gravis & injusta læsio honoris proximi, seu contumelia, idèque obligat ad satisfactionem.

Nota. Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus sunt utiles homini, est æquivalenter maledicere homini. Maledicere illis in quantum sunt creaturæ Dei est blasphemia. Maledicere verò eis secundum se consideratis est otiosum & vanum, & per consequens illicitum. Ita S. Thom. qu. 76. a. 2. Hoc tamen ultimum censetur solum

veniale per se, ut si rusticus equis suis mortem vel diabolum optet.

§. II.

De discordia, contentione, schismate, rixâ, & seditione.

1°. **D**iscordia est dissensio voluntatis a voluntate alterius in iis, quæ quis tenetur vel le ex charitate Dei vel proximi. Opponitur concordia, quæ consistit in voluntatum consensione. Estque peccatum mortale ex genere suo, ex Gal. 5. ubi *dissensiones* numerantur inter opera carnis, de quibus ibi dicitur: *Qui vana agunt, regnum Dei non consequentur.* Tum quia Prov. 6. *Deus detestatur eum, qui seminat inter fratres discordias.* Tum quia specialiter opponitur charitati, cujus est voluntates unire. Sed ad hoc requiritur, ut scienter quis dissentiat a bono Dei vel proximi, in quo debet consentire, ut docet S. Thom. qu. 37. a. 1. addens non esse peccatum discordia, cum unus æstimat hoc esse bonum, & pertinere ad honorem Dei, vel utilitatem proximi; alius autem habet contrariam opinionem: nisi hujusmodi discordia sit cum errore circa ea, quæ sunt de fide aut necessitate salutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur.

2°. Contentio est altercatio verborum, quibus inordinatè quis alteri contradicit. Est peccatum mortale ex genere suo, sicut alia quæ sunt contra charitatem. Unde ad Gal. 5. *Contentiones* numerantur inter opera carnis excludentia a regno Dei. Contentio autem semper est mortalis. 1°. Si impugnetur veritas ad fidem, bonos mores, pietatem, justitiam, vel grave bonum proximi spectans. Si tamen veritas non impugnetur seriò, sed solum exercitii causâ, ad illustrandam explicandamque veritatem, vel ad explorandam doctrinam alterius, secluso scandalo & modo inordinato, non est peccatum. 2°. Si contentio fiat cum periculo scandali, vel cum gravibus maledictis, conviciis, contumeliis. Est autem solum venialis, seclusis conviciis ac scandalo, si materia sit levis, vel inordinatio sit solum in modo, v. g. si solum fiat cum nimia acrimonia, clamoribus, aut ex solo studio vincendi adversarium.

3°. Schisma est voluntaria separatio baptizati ab unitate Ecclesiæ: sive est subtractio ab obedientia Ecclesiæ, vel Summi Pontificis ejus capi-

ris in spiritualibus, vel etiam separatio voluntaria a solis membris Ecclesiæ. De hoc sic ait S. Thom. qu. 39. a. 1. *Est speciale peccatum ex eo quòd intendis se ab unitate separare, quam charitas facit, quæ non solum alterum alteri unit spirituali dilectionis vinculo, sed etiam totam Ecclesiam in unitate spiritus. Et ideo propriè Schismatici dicuntur, qui propriâ sponte & intentione se ab unitate Ecclesiæ separant. . . . Ecclesia autem unita in duobus attenditur, scilicet in connexionione membrorum Ecclesiæ ad invicem, seu communicatione, & iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiæ ad unum caput scilicet Christum, cujus vicem in Ecclesia gerit Summus Pontifex. Et ideo Schismatici dicuntur, qui subesse renuntiant Summo Pontifici, & qui membris Ecclesiæ ei subjectis communicare recusant.*

Schisma aliud est purum, quod charitati solum & paci ac obedientiæ opponitur, quale est in iis, qui cum credant unam esse Sanctam Ecclesiam sub visibili capite Romano Pontifice constitutam, & quidquid Ecclesia Romana credit; tamen ex malitiâ voluntatis, seu superbiâ, nolunt cum quadam rebellionè Papæ subesse ac obedire, vel reliquis Ecclesiæ membris uniti esse. Et aliud cum hæresi conjunctum, ut cum quis se *separat ab obedientia Papæ, quia non credit ejus potestatem*, ait Toletus.

Porro omnes hæretici sunt etiam schismatici, cum ab unitate Ecclesiæ se separent, contrariam doctrinam sectando. Schismaticum esse, qui non a Papa, nec ab universis Ecclesiæ membris, sed solum a suo Episcopo Papæ unito & verè subiecto, se separat, vel etiam a solis fidelibus membris illius diocesis, docent Bellarminus, Valentia, & alii, ex S. Cypriano in can. *Scire*. qu. 9. 1. Quia hic etiam implicite & indirectè se separat a Summo Pontifice ac reliquis Ecclesiæ membris, quatenus Episcopus ejusque subditi habent subordinationem & connexionem cum Papa & aliis Ecclesiæ membris, ut quædam pars cum suo capite ac reliquis ejusdem corporis partibus. Sic manus a brachio separata, hoc ipso etiam separatur a capite & a toto corpore.

Est autem Schisma gravissimum scelus, ut constat ex Patribus, cum lædat præclarissimum quoddam bonum commune, nempe ipsam Ecclesiæ unitatem. *Quisquis ab hac catholica Ecclesia fue-*

rii separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere quod a christianitate disjunctus est, non habebit vitam; sed ira Dei manet super eum, ait S. Augustinus cum multis aliis Episcopis, in epist. 1 § 2. quæ est Concilii Zertentis.

4°. Rixa est pugna manuum & verborum inter privatos, cum scilicet aliqui ex ira invicem se percipiunt autoritate privatâ. In aggressore est peccatum mortale ex genere suo, cum sit contra charitatem & justitiam; & ad Gal. 5. *rixa* numerentur inter opera carnis excludentia a regno Dei. *In eo autem qui se defendit potest esse sine peccato, & quandoque cum peccato veniali, & quandoque cum mortali, secundum diversum motum animi ejus, & diversum modum se defendendi. Nam si solo animo repellendi injuriam illatam, & cum debita moderatione se defendat, non est peccatum, nec proprie potest dici rixa ex parte ejus. Si vero cum animo vindictæ vel odii, vel cum excessu debite moderationis se defendat, semper est peccatum. Sed veniale quidem, quando aliquis levis motus odii vel vindictæ se immiscet, vel cum multum non excedit moderatam defensionem. Mortale autem, quando obfirmato animo in impugnantem insurgit ad eum occidendam, vel eum graviter ledendum.* S. Thom. 2. 2. qu. 41. a. 1.

5°. Seditio est bellum aggressivum unius partis reip. adversus aliam, vel adversus principem suum. Est semper mortalis, nam semper graviter adversatur unitati, paci ac bono communi, & etiam justitiæ, cum autoritas bellandi resideat in solo principe, vel rep. liberâ.

§. III.

De Bello.

QUEST. I. *AN Bellum etiam offensivum potest esse licitum?*

Resp. affirm. Quia 1°. Luc. 3. S. Joan. Bapt. rogatus a militibus quid sibi ad salutem esset agendum, non jussit ut militiam desererent, sed ne quemquam concuterent. 2°. Deus Deut. 23. leges belli gerendi dedit. 3°. Principi summo & reip. liberæ licet jus suum tueri ac repetere. Cum autem careant superiore, a quo jus suum obtinere possint, debuit iis jure naturæ competere potestas ad jus sibi dicendum, & cogendam partem adversam ad sibi satisfaciendum: alioqui non posset communitas perfecta in pace conservari.

De defensivo per se patet, cum jure naturæ unicuique liceat injustam vim vi repellere cum debita moderatione.

QUEST. II. *Quenam requiruntur ut Bellum sit licitum?*

Resp. Ex S. August. lib. 22. contra Faustum cap. 74. & 75. ex S. Thoma 2. 2. qu. 40. & communi Doctorum sententiâ, hæc tria.

1°. Potestas suprema, quæ residet vel in rep. liberâ, vel in principe supremo cui cura reip. commissa est. Nam qui habent superiorem, possunt ejus autoritatem implorare ad injuriæ compensationem; & sic bellum non potest esse iis licitum.

2°. Causa justa, quæ est duntaxat gravissima injuria principi vel subditis illata, quam tollere, vel pro ea satisfacere pars adversa recuset. Ex S. August. in c. *Dominus*, 23. qu. 2. ibi. *Bella justa definiuntur, quæ ulciscuntur injurias, si quæ gens vel civitas qua bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum est, vel reddere quod per injuriam ablatum est.* Nam charitas & justitia exigunt, ut sine gravissima & necessaria causa non inferantur aliis gravissima damna, qualia fiunt in bello. Quod si majora incommoda quàm comoda, præsertim respectivè ad honorem Dei & bonum religionis catholice secutura prævideantur, a bello abstinendum est: quia secundum debitum ordinem rerum & charitatis, honor Dei, bonum Ecclesiæ, salus æterna proximi præferri debent bono temporali statûs politici.

3°. Recta intentio, ut non geratur bellum ex odio, avaritiâ, inordinatâ cupiditate amplificandi imperii, sed ad publicam quietem ac justitiam servandam, vel ad opitulandum injustè oppressis.

Porrò licet etiam aliis tanquam fociis auxilium præbere principi habenti justam causam bellandi, & huic uti aliorum auxilio, quamvis sint diversæ religionis, modò absit scandalum & periculum fidei ac sacrilegiorum, sicut Judas Machabæus fœdus cum Romanis iniit, 1. Mach. 8. Nam per se loquendo licet alium in re justâ juvare. At non licet in bello etiam justo advocare infideles & hæreticos in auxilium, vel iis opem ferre, quando adest periculum scandali, sacrilegiorum, incrementi hæreseos, & detrimenti veræ religionis. Quia salus æterna proximi, & præsertim

multorum, præferenda est cuilibet bono temporali; & principes tenentur supra omnia Civitate fervire, ejusque regnum quod est Ecclesia catholica, quam sanguine suo acquisivit, quantum possunt, integrum conservare, imò & amplificare. *Major vobis fidei causa debet esse quam regni, ampliusque pro pace Ecclesiarum clementia vestra debet esse sollicita, quam pro omnium securitate terrarum. Subsequentur enim omnia prospera, si primitiis quæ sunt Deo, cariora serventur... pro vestri enim imperii salute geritur quidquid pro quiete Ecclesia, vel sanctæ religionis observantia laboratur,* ait S. Cælestinus I. epist. ad Theodof. Imper. in actis Conc. Ephes.

Cæterum quamvis non possit dari bellum utrimque justum ex natura rei, cum circa idem non possint esse jura contraria; fieri tamen potest, ut neutra pars peccet bellando, ob ignorantiam invincibilem.

QUÆST. III. Quenam ante bellum, & in ipso bello fieri debent, ac licent?

Resp. 1. Ante bellum tenetur princeps rem diligenter examinare cum viris probis ac peritis, & habere certitudinem saltem moralem de justitia causæ. Nam cum ex bello gravissima sequantur mala ac incommoda, etiam innocentibus, charitas & justitia exigunt ut non inferatur, nisi planè constet de causa justa & sufficienti. Et verò si non licet hominem privatum in dubia causa punire; multò minùs licet multos & totam remp. Quòd si justitia sit dubia, & alter sit in possessione, certa injustitia est bellare: quia in dubio melior est conditio possidentis. Deinde tenetur parti adversæ justitiam causæ & suas præventiones proponere, ut illa possit satisfacere injuriæ illatæ, vel restituere ablata sine alio damno: nam bellum sine necessitate geri licitè nequit, propter ingentia mala, quæ cum eo conjuncta esse solent. Ex S. August. in c. *Noli*, 23. qu. 1. *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas.* Hinc æqua satisfactio oblata acceptari debet: alioqui bellum sine justa causa & necessitate fieret.

Resp. 2. In bello justo licita sunt ea omnia & sola, quæ juxta consuetudinem christianorum necessaria sunt ad assequendum finem belli, scilicet vel ad recuperanda injustè ablata, vel injuriam justè vindicandam, & ad securitatem reip. stabilendam. Nam cum finis licitus sit, licita sunt

etiam media per se ad illum necessaria, non autem alia quæ proximo nocent, cum nemini sine justa causa damnum inferre liceat.

Hinc 1°. Licet occidere hostes pugnantes & resistentes, non tamen innocentes qui non pugnant; ut sunt clerici, senes, mulieres, pueri, rusticici, opitices, &c. quamvis sint partes reip. hostilis: quia nunquam licet directè occidere innocentes. Neque enim reip. potest puniri in suis membris, nisi secundum id quod ejus dominio subest, qualis non est vita civium. Indirectè tamen & per accidens possunt interfici, ut cum urbs expugnari, vel nocentes seu milites vinci nequeunt, nisi cum periculo & occisione innocentum. Quia bonum publicum, quod ex victoria speratur, est majus bonum quam vita aliquorum, quorum mors præter intentionem sequitur. Et alioqui non possèt contra nocentes bellum geri, & sic causa bellantium frustra esset justa.

2°. Licet spoliare bonis cives etsi non pugnantes, qui sunt membra reip. hostilis, si hoc necessarium sit ad finem belli. Quia cum sint pars reip. ipsa justè punitur in illis, & debilitatur privatione bonorum quæ ejus dominio subjiciuntur.

3°. Licet uti insidiis & stratagematibus, ex Josue cap. 8. & c. *Dominus* sup. cit. quia non sunt mendacia, sed occultatio veritatis.

4°. Civitas capta dari sine gravi necessitate non potest in prædam, propter multa scelera & mala, quæ in tali deprædatione a militibus committi solent. Et si detur, tenentur duces diligentissimè curare ne scelera committantur.

5°. Ea quæ caveri nullà prudentiâ possunt, ut veneno inficere puteos, aquas, glandes, non licent: quia sunt contra jura belli & gentium. Item christiani a christianis capti non possunt fieri servi, nam id ex consuetudine gentis christianæ receptum est, in honorem religionis christianæ, & libertatis quam per Christum consecuti sumus: unde esset contra jus gentis christianæ.

6°. Non licet victori retinere urbes captas, & alia bona immobilia hostium, nisi quatenus debitam compensationem vel satisfactionem non excedunt, vel necessaria sunt ad securitatem in posterum contra victos stabilendam. Nam compensatio debet esse commensurata debito, & pœna culpæ, alioqui est injusta.

7°. Princeps tenetur inchoatum bellum finire, si æqua satisfactio offeratur, securitas sufficiens præstetur, & compensentur impensæ belli: quia tunc cessat causa continuandi belli, quod proinde jam foret illicitum.

Resp. 3. Jure naturali nihil fieri licet contra justitiam, jus gentium, fortitudinem, charitatem, & veram religionem. Et fides data hostibus servanda est, ex S. August. in c. *Noli*. Nam hæc obligat jure naturali & gentium; & hoc necessarium est ad pacem ac bonum commune regnorum. Nam si fœdera publica inter regna & principes non obligarent, nec necessario servanda essent, nulla pax aut societas inter genus humanum consistere posset. Quod intellige, nisi hostes ipsi fidem frugerint: nam tunc est quedam compensatio, & pacta censentur fieri sub hac conditione, si alter promissis steterit, nec fidem frugerit.

Resp. 4. Tenentur Princeps & ejus duces militibus justa stipendia solvere, & impedire omnia crimina, quæ impediri moraliter possunt, curareque ne proprii subditi iniquis vexationibus graventur: alioqui tenentur ad compensanda damna secuta ex omissione solutionis, vel diligentia debita, cum sint eorum causa contra proprium officium & justitiam.

Resp. 5. Ex communi sententia bona justo bello capta, si sint immobilia, cedunt principi aut reip. Si mobilia, sunt capientium, nisi ex consuetudine regionis ea dividenda sint inter milites, aut una pars cedat principi. Tamen bona injuste acquisita ab hostibus, restitui debent eorum dominis, ex l. 20. ff. *de captivis*, cum jus habeant in illa, nec sint hostium.

QUÆST. IV. *An Represalia licita sunt?*

Resp. affirm. positis certis conditionibus. Quia autoritate publicâ usurpari possunt per compensationem bona subjecta dominio reip. quæ in culpa est, dum non procurat reparationem injuriæ a suis membris illatæ alterius reip. civibus. Sed hæc conditiones requiruntur. 1°. Ut constet de injuria illata. 2°. Ut princeps vel magistratus civium nocentium rogatus debitam satisfactionem denegat. 3°. Ut fiant autoritate principis civium læsorum. 4°. Ne plus damni inferatur, quam justa satisfactio requirit. 5°. Ut non fiant in personas ecclesiasticas, & earum bo-

na, cap. un. *de injur. in 6.*

§. IV.

De Scandalo.

QUÆST. I. *Quid est Scandalum?*

Responsio. Q Generatim duplex est, nempe activum & passivum. Scandalum activum est dictum, vel factum minus rectum, præbens alteri occasionem peccandi. Sub dicto vel facto comprehenditur etiam omissio externa: nam qui omittit agere vel loqui quod debet, aliis est scandalum.

Dicitur minus rectum, hoc est, quod vel malum est, ut si turpia loquaris coram adolescente; vel mali speciem habet, ut si mulierem suspectam domi tuæ aleres, licet cum ea nec peccares, nec periculum tibi esset cum ea peccandi; aut si iusta de causâ, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito. Unde illud 1. ad Thess. 5. *Ab omni specie mala abstinete vos.*

Scandalum passivum est ipsa ruina seu peccatum proximi, ex occasione facti vel dicti vel omissionis alterius commissum. Dividitur in scandalum pusillorum seu infirmorum, quod oritur ex ignorantia vel infirmitate peccantis; & in pharisaicum seu merè acceptum, quod oritur ex ipsa malitia peccantis. Sic vocatur, quia Pharisei ex insigni malitia occasionem peccandi ex sanctissimis Christi dictis & factis sumebant.

QUÆST. II. *An Scandalum est speciale peccatum?*

Resp. 1. Dare scandalum directè, inducendo scilicet proximum ad peccandum, etsi non ex intentione expressa ut peccet & pereat, sicut facit dæmon, sed propter utilitatem vel voluptatem aliquam propriam, aut alterius, est peccatum speciale contra charitatem. Nam lex charitatis in Deum & proximum, vetat ne offensam Dei & malum spirituale proximi quovis modo procuremus. Præterea hoc directè opponitur præcepto correctionis fraternæ, cum sint contraria revocate proximum a peccato, & eum in illud inducere.

Imò talis inductio habet duplicem malitiam in confessione exprimentam, unam contra charitatem, & alteram contra virtutem cui repugnat opus illud malum; nam singulæ virtutes obli-

gant directè ad suos actus eliciendos, & indirectè ad non procurandam sui violationem in aliis. Præterea inducens consentit peccato ad quod inducit: Ergo illius reus est: nam ex Rom. 1. eadem pœnâ æternâ digni sunt qui faciunt, & qui consentiunt facientibus.

Hinc 1°. nunquam licet petere ab alio vel ei suadere id quod ipse non potest sine culpa præstare; nam hoc esset inducere in peccatum.

2°. Qui feminam induxit ad fornicationem, peccat tum contra castitatem, tum etiam contra charitatem, cum fuerit ei causa ruinæ: unde hæc circumstantia inductionis in confessione explicanda est. Idque etiam si ipsa fuerit parata ad malum; nam non est hîc & nunc in actuali voluntate peccandi, sed solum in habituali: unde sine tua inductione hîc & nunc non committeret hoc peccatum.

3°. Consilium pravum specificatur a peccato, quod consulitur, & est etiam contra charitatem.

4°. Laudans alium de peccato commisso, vel vituperans quod non commiserit, tenetur explicare speciem peccati circa quod fuit laus vel vituperium. Nam illæ laudes vel vituperia sunt exhortationes ex se ordinatæ ac aptæ ad inducendum in peccatum, & ad complacendum de illo si commissum est: quare sumunt ab illo suam specialem malitiam tanquam ab objecto.

Resp. 2. Dare scandalum indirectè tantum, non intendendo peccatum alterius, nec ad illud inducendo, sed præcisè faciendo vel dicendo coram illo aliquid malum, vel mali speciem habens, est peccatum mortale ex genere suo, & speciale contra charitatem. Ita S. Antonin. Navarr. Suarez, Valentia, & alii multi. Prob. 1°. Ex Matth. 18. Va homini illi, per quem scandalum venit. Ubi Christus loquitur de scandalo simpliciter & generaliter. Et ex Rom. 14. Si propter cibum frater tuus contristatur; jam non secundum charitatem ambulat; ubi agitur de cibus lege veteri abrogatâ vetitis, idèoque jam licitis. Et ex 1. ad Cor. 8. Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis, &c. Ubi ut grave peccatum contra charitatem reprehenditur scandalum indirectum, quo fideles plenè instructi carnes idolo immolatas comedebant coram infirmis falsò putantibus id esse de se illicitum, qui inde præter intentio-

nem comedentium impelli poterant ad eas contra conscientiam erroneam comedendas. 2°.

Quia secundum omnes, lex charitatis in Deum & proximum obligat ad cavendum & impediendum etiam in aliis peccatum, quod est offensâ Dei & maximum malum proximi. Item obligat ad proximum a peccato per correptionem fraternam retrahendum: ergo a fortiori obligat ad non conjiciendum eum per scandalum in peccatum vel ejus periculum. Et verò ad contrahendam malitiam aliquam sufficit ut liberè fiat id, quocum conjuncta est, & cognoscitur vel cognosci potest ac debet esse conjuncta: nam tunc illa malitia est saltem interpretativè volita.

Imò hoc scandalum indirectum, ex communi sententia, contrahit etiam malitiam peccati cuius datur occasio, exprimentam in confessione. Tum quia dans illud, vult saltem interpretativè tale peccatum alterius, volendo sine justa causa id ex quo prævidet secuturum, vel ejus periculum: tum quia virtus omnis non solum vetat actus sibi contrarios, sed etiam ne detur aliis occasio illos ponendi.

Est autem mortale, si detur occasio culpæ mortalis; veniale verò, si detur solum occasio venialis, secluso periculo gravioris mali: nam quamvis peccatum veniale sit gravius malum quolibet temporali, est tamen leve in suo genere, & reparatu facile.

Hinc peccant mortaliter contra charitatem & castitatem, 1°. Qui imagines vel statuas nudas faciunt vel palam exponunt: nam hæc æquè saltem inducunt ad peccatum, quam sermo obscœnus. 2°. Qui scribunt, imprimunt, recitant, tradunt libros amatorios, cantilenas turpes, &c. Item qui componunt vel agunt comœdias obscœnas aut periculosas ratione verborum, factorum aut gestuum. Nam hi omnes sunt causa ruinæ multorum. Nec refert quod eam non intendant, nam dant ei sufficientem causam. Item qui suâ præsentia eas approbant, iis consentiunt, & cooperantur solvendo mercedem agentibus. 3°. Feminae quæ nudum pectus gestant: nam hæc denudatio apta est scandalum parere infirmis, eos ad complacentias & desideria prava inducendo; & christianæ modestiæ ac sanctitati repugnat. Nec potest excusari consuetudine, utpote contraria præcepto divino. 4°. Puella, quæ sine justa

causa se præbet conspiciendam ei, a quo putat se turpiter concupiscendam, quamvis id faciat ex mera vanitate, & sine animo ejus amorem excitandi. *Ita communiter.* Item mortaliter peccant, qui alios vexationibus inducunt ad blasphemias, contumelias graves, imprecationes, &c. nam cooperantur ad peccatum.

Præterea observanda sunt sequentia.

1°. Peccatum scandali hoc ipso committitur, quod datur proximo occasio peccandi, quamvis is reipsâ non peccet: nam ad hoc satis est, quod peccatum proximi ex tua actione vel omissione minus rectâ in talibus circumstantiis, spectatâ ejus fragilitate, sequi probabiliter possit. Nam tunc ei creas probabile periculum peccandi; & quod tunc non sequatur peccatum, per te non fiat, sed per ipsum: sicut mortaliter peccat, qui explodit catapultam cum periculo occidendi hominem, licet nullus reipsâ occidatur.

2°. Peccatum coram aliis commissum habet malitiam scandali tunc solum, quando est periculum probabile, ne ii, coram quibus committitur, inde impellantur ad peccandum. Hinc blasphemia coram solis Religiosis non habet rationem scandali. Qui verò publicè peccat, tenetur eam scandali circumstantiam confiteri, ratione periculi, cui se incitandi multos ad peccandum suo pravo exemplo exponit, ut rectè docent Azor, Sanchez, & alii.

3°. Numerus eorum quibus scandalum datur, debet in confessione declarari, sicut numerus hominum uno ictu occisorum. Nam numerus se habet ut objectum peccati, illudque in suo esse individuali constituit; & non solum aggravat, sed etiam multiplicat peccatum.

4°. Actus venialis, vel ex objecto indifferens, potest esse mortalis ratione scandali, quando a tali persona & coram talibus fit, ut probabile sit periculum ne inde alii ex infirmitate vel ignorantia sumant occasionem peccandi mortaliter, ex cap. 2. *de novi oper. nunt.* Nam ex 1. ad Cor. 8. supra cit. comestio carnis idolo immolata, quæ per se licita est, firmortalis ratione scandali.

5°. Cum fit actio de se licita, quæ aliquam speciem mali habet, tollitur scandalum declarando justam causam agendi, quando hoc sufficit ad amovendam suspensionem omnem mali. Sic comedens carnes die vetito ob rationem oc-

cultam, impedit scandalum, hanc aperiendo.

6°. Quamvis juxta multos liceat, non aufere occasiorem peccati, permittere unum peccatum, ut impediatur plura, v. g. liceat heri non aufere occasiorem furandi famulis aut filiis, quos ad furandum propensos ac paratos novit, ut sic deprehenti puniantur & resipiscant, eo quod tunc rationabiliter permittat furtum unum ut vitentur plura; non licet tamen talia ultrò ponere, aut pericula objicere: quia esset positivè cooperari peccato, & occasiorem præbere, ac creare alteri periculum peccandi, quod non licet.

QUÆST. III. *An tenemur omittere opus de se non malum, nec speciem mali habens, ob scandalum passivum aliorum vitandum?*

Resp. 1. Non tenemur illud omittere ob scandalum ortum ex malitia, cum adest rationabilis causa, ut utilitas magna nostra vel aliena, etiam temporalis. *Ita S. Thom. qu. 43. a. 8.* Quia cum scandalum illud ex sola malitia scandalizati oriatur, ei soli imputatur: alioquin quis per suam malitiam posset impedire commoda aliorum. Si tamen nulla esset necessitas vel notabilis utilitas opus illud faciendi, omitti deberet: quia tenemur ex charitate impedire peccatum proximi, etsi ex sola ejus malitia secuturum, cum nulla adest justa causa illud permittendi. *Layman, Valentia, & alii.*

Resp. 2. Ad vitandum scandalum passivum ex infirmitate vel ignorantia ortum, tenemur omittere opus utile non malum, nec mali speciem habens, vel saltem differre donec proximus moneatur ne scandalizetur, cum id sine gravi incommodo possumus. Nam ex lege charitatis tenemur impedire peccatum proximi infirmi, cum possumus sine gravi nostro incommodo seu damno, ex Eccli. 17. *Mandavit illis unicusque de proximo suo.* Hinc mulier, quæ prævidet aliquem in particulari ex suo aspectu sumpturum occasiorem peccandi ob infirmitatem, tenetur vitare ejus conspectum, cum potest sine gravi incommodo. Non est tamen obligatio omittere actionem de se licitam, nec habentem per se aut communi prudentum judicio speciem mali, ne quis generatim ac indeterminatè sumat inde occasiorem peccandi: nam alioquin hoc esset onus

intolerabile, & obnoxium innumeris scrupulis. Hinc mulier, ad vitandum periculum vagi ac indeterminati scandali, non tenetur abstinere ab ornatu honesto & ordinario secundum suam conditionem; secus, de extraordinario nec convenienti.

QUÆST. IV. *An omitti debet opus bonum ad vitandum scandalum passivum pusillorum seu infirmorum?*

Resp. 1. Ad vitandum scandalum nunquam licet facere actionem prohibitam lege naturali: quia nunquam licet facere actionem intrinsecè malam, seu dedecentem naturam rationalem. Neque etiam licet omittere actum lege naturali præscriptum, in iis circumstantiis in quibus præcipitur: quia omissio talis actus est intrinsecè mala, cum lex naturalis non præcipiat nisi id quod est necessarium ad honestatem morum, spectatis omnibus circumstantiis. Constat etiam ob scandalum aliorum nunquam posse omitti ea, quæ necessaria sunt necessitate medii ad salutem: quia (ut ait S. Thomas qu. 43. a. 7.) *Secundum ordinem charitatis plus debet homo suam salutem spiritualem diligere, quam alicuius.*

Item non licet ob scandalum passivum omittere opus bonum in detrimentum fidei, vel boni communis spiritualis. Quò spectat illud S. Greg. hom. 7. in Ezech. *Si de veritate scandalum sumitur, utilis permittitur nasci scandalum, quam veritas relinquatur.*

Resp. 2. Ad vitandum grave scandalum pusillorum, multi putant debere prætermitti præcepta merè positiva, præsertim humana, nisi ex ejusmodi omissione majus damnum immineret, omittenti vel aliis. Sic si te ituro ad sacrum die festo excitanda sit cædes, vel gravis rixa, non debes ire. Item si mulier prævidens in sui aspectu aliquem in particulari scandalizandum ex infirmitate, tenetur omittere sacrum etiam die festo semel aut iterum: quia cum præcepta omnia charitati deserviant, & ei tanquam fini subordinentur; non obligant in iis circumstantiis, in quibus charitas dicat omittendam eorum observationem, ut impediatur grave peccatum proximi.

Resp. 3. De bonis operibus quæ sunt solum consilii, docet S. Thomas 43. a. 7. ea omitti non

debere, ad vitandum scandalum ex mera malitia acceptum, juxta illud Matth. 15. *Simite illos, cæci sunt, &c.* Num Pharisei scandalizabantur quòd Christus cum publicanis & peccatoribus comederet, nec propterea id omisit. Et alioquin quisvis suâ malitiâ posset bona spiritualia aliorum impedire.

Si verò scandalum ex infirmitate aut ignorantia oriatur, occultari debent vel interdum differri, donec ratio sic agendi proposita sit. Nam ex lege charitatis tenemur proximi ex infirmitate vel ignorantia lapsuri ruinam impedire, cum facile possumus. At tunc facile possumus, cum tale opus non sit præceptum, nec necessarium, & illud differendo, vel etiam omittendo ad impediendum peccatum proximi, exerceamus actum charitatis magis meritorium, quam foret ipsum opus quod omittitur.

Quòd si post redditam rationem non desinant inde scandalizari; tunc scandalum ex mera malitia oritur, & sic propter ipsum non esse dimittenda bona opera, docet S. Thomas, *ibid.*

QUÆST. V. *An licet minus peccatum suadere volenti committere gravius, quando aliter gravius impediri nequit?*

Resp. Id non licet loquendo de suasionem, aut aliâ inductione directâ. Tum quia semper per se malum est inducere ad peccatum quodvis, etsi leve: nam nunquam licet facere malum, nec proinde illud consulere, ne quidem ut eveniant bona, ex Rom. 3. Tum quia qui consulit minus peccatum, etiam si consulat ad impediendum majus, in peccatum illud minus consentit, illudque approbat, quod est intrinsecè malum. Tum quia suadens esset moralis causa peccati minoris, ad quod alter non erat determinatus: ideòque ei meritò imputaretur. Porro illud effatum, *È duobus malis minus eligendum est*, non habet locum in peccatis quæ liberè fiunt, & vitari possunt; sed in iis solum malis, quorum unum sustinendi necessitas incumbit.

Tamen volenti duo peccata inæqualia committere, suadere licet ut relicto graviori, contentus sit minus gravi: quia hoc non est propriè suadere minus peccatum, sed solum omissionem gravioris. Idem dic quando minus est pars inclusa in majori, ut si determinato ad furandum

centum, dicas, ut sit contentus quinque: quia tunc solum abducis a parte peccati, modò id fiat respectu ejusdem personæ. Nam volenti furari Petro, suaderè non licet ut Paulo minus furetur: quia hic æquè jus habet ad suum minus, quàm ille ad suum majus, & hoc jus tunc violares. Sicut non licet Petro eripere bonum, ut Paulo etiam egentiori detur.

QUÆST. VI. *Quandonam est peccatum scandalum vendere vel dare alteri rem aut operam de se licitam, quâ malè usus prœvidetur, vel probabiliter putatur?*

Resp. 1. Peccatum est, quando denegari potest sine gravi damno. Quia secundum omnes, teste Delugo, quisque tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, si potest saltem sine gravi incommodo: Ergo a fortiori tenetur non suppeditare materiam vel operam, quâ usurus est ad peccandum: nam charitatis est velle bonum dilecto, & remove malum illius. Deinde quisque tenetur peccantem corripere, scandalum amovere: ergo & a fortiori materiam peccandi non præbere. Præterea talis meritò censetur saltem interpretativè velle ruinam alterius.

Hinc mortaliter peccant caupones, qui secundam refectionem bene pransis, vel carnes die jejunii præbent hospitibus, quos sciunt vel prudenter judicant non habere dispensationem, nisi fortè ex denegatione gravissimum malum ipsis imminet, ut mors, incendium, vulnera, &c. Secus, si ista præbeant viris honestis petentibus, de quorum dispensatione non certò iis constat: nam in dubio debent præsumere esse legitimè dispensatos. Item qui præbent vinum copiosum, iis quos eo inebriandos prævident: nam sine justa causa omittunt impedire peccatum proximi, imò materiam peccandi suppeditant, cum moraliter possint & debeant iis denegare. Nec licitum est quærendum ex casu in quo est alterius peccatum, nec est tanti momenti, cum tamen ebrietas sit damnum maximum animæ & corporis, & scandalosum, ac sæpe nocendi injustè aliis occasionem & causam afferat. *Ita Sanchez, Valent. & alii.*

Idem dic de iis qui vendunt venenum aliis, quos non constat bene usuros, v. g. ad confectio- nem medicinæ vel colorum, aut merces iis qui

abusuri sunt. Neque hi excusantur eò quòd si non vendant, alii vendituri sunt; quia isti peccabunt vendendo: non licet autem peccare, eò quòd cateroquin alii sunt peccaturi; neque factum aliorum immutat tuam cooperationem.

Neque etiam excusantur eò quòd ii quibus ista tradunt, jam sint animo parati ad peccandum: quia adhuc cooperantur actui externo malo, quo prava illa voluntas executioni mandatur. At peccatum est non solum velle malum facere, sed etiam facere & exequi malum, & ejus executioni cooperari: nam lex non solum voluntatem firrandi v. g. se inebriandi, &c. sed etiam ipsum furtum actuale, ipsam ebrietatem, ejusque cooperationem vetat; & actio externa seu executio rei illicitæ dedecet naturam rationalem, estque illicita, & contra legem divinam.

Resp. 2. Non licet præbere operam vel rem aliquam, quæ in talibus circumstantiis proximè ad peccatum adjuvat, & ad illud determinatè ordinatur. Quia tunc est moraliter cooperari peccato alterius. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandum virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, putà ne a domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Nam hæ actiones in talibus circumstantiis proximè ad peccatum adjuvant & ordinantur. Quare qui eas ponit, meritò censetur velle peccatum alterius, & ei consentit.

Resp. 3. Licet rem & operam ex se licitam, nec per se ac proximè ad peccatum concurrentem præbere eà ab usuro, si adsit causa justa & proportionata excusans, & desit intentio cooperandi ejus peccato, nec alter abutatur contra bonum Reip. vel Ecclesiæ. Nam tunc ista suppeditans, in estimatione prudenti non censetur cooperari alterius peccato, sed solum illud permittere ex urgenti causa, ob quam non tenetur illud impedire; & peccatum soli malitiæ abutentis imputatur.

Hæc autem causa tantò gravior & urgentior debet esse, 1°. Quantò gravior est peccatum, quod non impeditur. 2°. Quantò subministratio

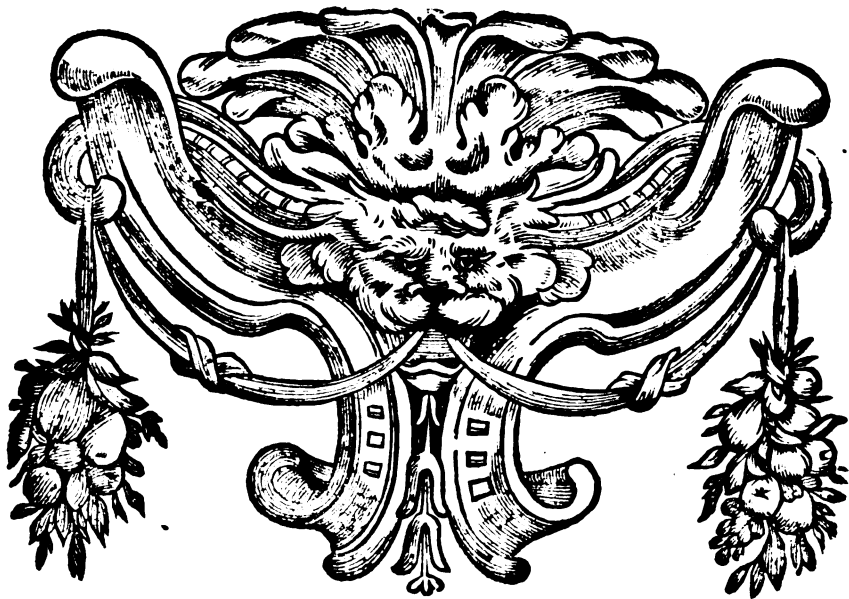
tua minùs remotè illud attingit. 3°. Quantò probabilius est, te non suppeditante, alterum non executurum peccatum. Item ex communi sententia, requiritur major causa quando alter non est paratus ad peccandum, quia gravius malum patitur. 4°. Si abufurus sit contra justitiam: tunc enim requiritur tantum malum vitandum, quod ex charitate non tenearis subire, ad impediendum tale damnum tertii: nam strictiùs tenemur impedire peccata alterius, quæ nocent aliis, quàm quæ non nocent: in his enim solus peccans damnum spirituale voluntariè subit, in illis autem in-

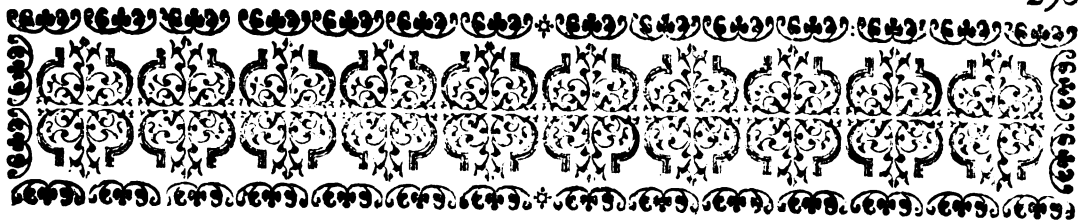
super innocens damnum invitus patitur.

Hinc 1°. Parochus potest & debet Eucharistiam ministrare peccatori occulto eam publicè petenti.

2°. Excusantur caupones vinum vendentes militibus abufuris ad ebrietatem, si denegare non possint sine damno vitæ, vel bonorum omnium.

3°. In necessitate licet ab alio petere quod potest sine peccato facere, quamvis prævideatur peccaturus, v. g. mutuum quo indiges, ab usurario.

TRACTATUS DE VIRTUTE RELIGIONIS.

RELIGIO est virtus, quâ Deo ut rerum omnium principio, cultus debitus ac supremus exhibetur. Per cultum intelligitur testificatio excellentiæ divinæ, cum submissione no-

stra erga Deum. Religio non est virtus theologica, sed moralis, cum habeat pro objecto materiali actus quibus Deus colitur, & pro objecto formali specialem honestatem elucentem in præstando cultu Deo debito ob summam ejus excellentiam: quæ excellentia divina est titulus seu ratio ob quam honestum est præstare Deo cultum supremum. Est tamen Religio virtutum moralium præstantissima, quia ejus objectum immediatius & perfectius tendit in Deum, quàm objecta aliarum virtutum moralium.

Actus præcipui Religionis sunt adoratio, sacrificium, oratio, devotio, quæ est prompta & efficax voluntas præstandi ea quæ ad Dei obsequium pertinent: item laus Dei, gratiarum actio, votum, juramentum, administratio & susceptio sacramentorum, &c.

Porro tenemur Deum colere non solum actibus internis, sed etiam externis. Nam cum spiritu & corpore constemus, tenemur utriusque actibus colere Deum, utpote utriusque principium.

CAPUT PRIMUM.

De Adoratione, Oratione, & Speciatim de Horis canonicis.

QUÆST. I. *Quid sit quotuplex est Adoratio?*
Responsio. Adoratio latè sumpta est actus, quo testificamur alterius excellentiam, & nostram erga illum submissionem ob ejus excellentiam. Hinc complectitur non solum excellentiæ alterius significationem, qui est propriè honor, sed etiam submissionem, & hujus testificationem, quam utramque superaddit honori. Consistit formaliter tum in voluntate testificandi excellentiam alterius, & se illi submittendi, hujusque submissionis signum exhibendi ob ejus excellentiam, tum in exhibitione talis signi.

Adoratio latè sumpta dividitur, 1°. In latrariam, quæ exhibetur Deo ob increatam & infinitam ejus excellentiam; in dulciam, quæ exhibetur Sanctis ob eorum creatam excellentiam supernaturalem; in hyperdulciam, quæ Sanctæ Virgini Dei Matri ob singularem ejus supra omnes Sanctos & Angelos excellentiam supernaturalem creatam exhibetur: Et in politicam, quæ deferretur viris Principibus, sapientibus, &c. ob creatam excellentiam naturalem, ut potentiam, sapientiam, &c. 2°. In absolutam, quâ persona adoratur propter excellentiam sibi intrinsicam;

& in relativam, quâ aliquid adoratur ob excellentiam personæ, ad quam habet habitudinem aliquam, vel conjunctionem.

Adoratio verò strictè sumpta est cultus patriæ soli Deo debitus, consistens in actu, quo testificamur incretam ac infinitam Dei excellentiam, & nostram summam submissionem erga illum, agnoscimusque supremum ejus in res omnes dominium, juxta illud Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.*

Constat autem, 1°. Solem Deum adorandum esse cultu patriæ, Sanctos verò colendos esse cultu dulciæ, & B. V. cultu hyperdulciæ. Nam adoratio debet esse commensurata excellentiæ, cum propter illam exhibeatur. 2°. Christi, B. Virginis, & Sanctorum imagines, & reliquias colendas esse cultu relativo proportionato personæ, cujus sunt: adoratio enim imaginis consistit in signo aliquo externo submissionis ac reverentiæ exhibito imagini propter excellentiam prototypi, ad testificandum submissionem nostram internam erga ipsum prototypum, hujusque excellentiam ac superioritatem agnoscendam, ex Trid. sess. 25.

QUÆST. II. An & qualis Oratio est præcepta?

Nota. Oratio latè est ascensus mentis in Deum: sive quivis pius animæ motus seu affectus in Deum, qualis est actus fidei, spei, amoris, laudis, gratiarum actio, &c. Strictè sumpta est petitio decentium Deo facta sive immediatè, sive mediante Sanctorum intercessione. Duplex est oratio, scilicet mentalis, quæ fit solâ mente; & vocalis, quæ non solum mente fit, sed etiam voce exprimitur. Hæc dividitur in privatam, quæ fit a persona privata ac privato nomine; & in publicam, quæ fit a communitate, vel a Ministro nomine communitatis. Hinc recitatio Breviarii privatim a clerico facta, est oratio publica; quia nomine Ecclesiæ & tanquam ejus legatus eam fundit.

Resp. 1. Oratio frequens est omnibus adultis præcepta. *Prob. 1°.* Luc. 18. *Oportet semper orare, & non deficere;* hoc est, oportet orare frequenter & perseveranter. Et c. 21. *Vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, & stare ante Filium hominis.* 2°. Quia sine oratione debitâ non obtinentur auxilia omnia

necessaria ad observanda omnia mandata, & ad vincendas tentationes, ex Jac. 4. *Non habetis propter quod non postulatis:* & imprimis donum perseverantiæ non est præparatum adultis nisi orantibus, ut docet S. August. l. de dono persever. c. 16. Quare Catechism. Roman. ait: *Preces tanquam instrumentum necessarium nobis dedit (Deus) ad id, quod optavimus, consequendum, præsertim cum quadam esse constet, quæ nisi ejus adjumento non liceat impetrare.*

Hinc oratio est adultis necessaria etiam necessitate mediæ ad salutem, cum Deus statuerit non dare gratiam perseverantiæ, & alia quædam necessaria, nisi orantibus.

Præceptum autem orandi obligat in gravi necessitate ac tentatione propriâ vel proximi, & sæpissime in vita; quia continuo Dei auxilio egemus, & ad illud obtinendum instituta est oratio tanquam medium ordinarium.

Resp. 2. Oratio debet esse pia & honesta: alioqui non esset actus religionis, nec cultus Dei. Ut talis sit, debet fieri cum intentione, attentione, fide, fiducia, humilitate, devotione, decenti ac piâ corporis compositione, & de rebus necessariis vel conducentibus ad salutem & ad gloriam Dei: ita ut res de se indifferentes non petantur, nisi quatenus ex Dei ordinatione & cum ejus gratia possunt conferre ad ejus gloriam, & salutem nostram. Porro mortale est petere a Deo rem malam etiam venialiter, vel auxilium ad illam: quia in hoc est gravis irreverentia in Deum, quasi esset author vel fautor peccati.

QUÆST. III. Quinam obligantur ad Horas canonicas?

Nota. Horæ canonicæ sunt oratio vocalis, publica, autoritate prælatorum Ecclesiæ constituta, ut quotidie certis horis nomine Ecclesiæ recitetur, ad laudandum & precandum Deum.

Resp. Secundum omnes Doctores, ad eas sub mortali singulis diebus obligantur, 1°. Omnes insigniti aliquo ex sacris ordinibus, etsi non beneficiati; imò etiam excommunicati & degradati, cum nullo privilegio ab hoc onere liberentur, nec æquum sit ut commodum ex delicto reportent. Subdiaconi autem incipiunt obligari ipso die suæ ordinationis, saltem ad partem ref-

pondentem Horæ in qua ordinantur: nam cum obligentur ratione ordinis sacri, statim illo suscepto obligantur.

Porro sunt qui docent clericum, qui totum officium recitavit antequam ordinem vel beneficium possessionem caperet, teneri iterum recitare partem officii respondentem Horæ in qua cœpit obligari. Tum quia observatio præcepti supponit obligationem contractam: tum quia Horæ canonicæ recitantur a clericis nomine Ecclesiæ: & ante Subdiaconatum vel beneficium adeptionem, officium non recitatur nomine Ecclesiæ, cum nondum quis sit minister ad hoc deputatus.

2°. Omnes Religiosi & Moniales professi & ad chorum deputati, etiam fugitivi, ejecti, & ad trirèmes damnati: nam hi manent verè Religiosi, ideoque obstricti obligationibus religionis, quibus si possunt satisfacere, tenentur; culpa enim nemini debet suffragari. Hæc obligatio in clericis non beneficiatis, & Religiosis ac Monialibus recitandi etiam privatim, si in choro non recitaverint, oritur præsertim ex antiqua & universali Ecclesiæ consuetudine vim legis habente, & fundatâ in eorum statu ad Dei cultum instituto; & constat ex communi usu & consensu totius Ecclesiæ, ut docet Suarez. Dixi, Professi ad Chorum destinati: nam non obligantur novitii, conversi, laici, Religiosi Societatis Jesu antequam sint in sacris, Religiosi militarium ordinum, &c.

3°. Omnes beneficiarii, non solum ex religione, ut supra dicti; sed etiam ex justitia: quia sub hoc onere beneficium eis collatum est, & ab iis acceptatum.

Hinc peccat mortaliter, qui ex prædictis uno die officium totum, vel partem ejus notabilem omittit sine justa & gravi causa excusante; ut constat ex consensu Doctorum & totius Ecclesiæ. Nam violat præceptum in re gravi ad religionem virtutem præstantissimam pertinente. Pars autem notabilis & sufficiens ad mortale, juxta omnes censetur una parva Hora v. g. Nonna, vel quælibet pars officii ei æquivalens: imò juxta varios, media pars unius Horæ parvæ. Item qui interruptim per totum officium omittit quantum est integra hora parva, peccat mortaliter: quia partes pertinentes ad unum totius

diei officium coalescunt moraliter in unum, & constant unam notabilem quantitatem.

Cæterum explicandus est in confessione numerus Horarum omissarum; quia omissio plurium vel sunt plura numero peccata, vel unum pluribus æquivalens; & per plurium omissionem saltem multum aggravatur culpa, & variatur judicium de illa. Præterea numerus Horarum est quid se tenens ex parte objecti, & constituit peccatum in suo esse individuali.

QUÆST. IV. *Quanam requiruntur ad debitam recitationem Horarum?*

Resp. 1. Quoad officii qualitatem, ex bulla S. Pii V. *Quod a nobis*, Sæculares & Regulares tenentur sub mortali servare formam Breviarii Romani: alioquin suæ obligationi non satisfaciunt. Excipiuntur Capitula & Monasteria, quæ ducentis ante hanc bullam annis habebant Breviarium particulare, quibus tamen permittitur ex Episcopi seu Prælati, & universi Capituli consensu assumere Romanum. Qui autem ab hoc tempore habent Breviarium proprium sui ordinis vel diœcesis suæ, tenentur illud etiam privatim recitare: nam bulla tales relinquit dispositioni juris communis, quod quemque obligat ad recitandum officium suæ Ecclesiæ, ex c. 13. & c. 14. dist. 12. & ex Clement. 2. de celebrat. missar. ubi Clemens V. permittit clericis & monachis, ut officium recitare possint juxta formam officii Cardinalium aut Episcoporum cum quibus vivunt.

Qui utuntur Breviario Romano, non obligantur extra chorum ad officium B. Virginis, nec ad officium Defunctorum diebus in rubrica præscriptis, ex bulla citata. Tenentur tamen sub mortali ad officium Defunctorum 2. Novemb. item ad Litanias in festo S. Marci, & diebus Rogationum, si non intersint processioni: nam ex communi sensu, & consuetudine, censentur pars officii illorum dierum, vel alterum officium eodem die præceptum. In Ecclesiis verò, ubi erat consuetudo officium parvum B. Virginis recitandi, hanc servari vult Pius V. ibidem.

Qui non utuntur Breviario Romano, ad ea omnia tenentur ad quæ ante bullam Pii tenebantur: nam a nulla re eximuntur per Bullam, & exceptio firmat regulam in casibus non expressis.

Tenetur autem quisque recitare officium proprium diei, alioqui non satisfacit præcepto, licet aliud etiam æquè longum, v. g. officium de feria loco officii de Sancto, vel contra recitaverit. Tum quia Ecclesia non officium in genere, sed hoc officium in individuo, seu officium tale proprium hujus diei, prout hos psalmos, has preces, & lectiones continet, præcipit: cujus obligatio est tali diei affixa, & sic cum eo transit. Unde quamvis substantia præcepti in genere sit de septem Horis; tamen substantia præcepti in particulari pro tali die est de septem Horis talibus, quæ scilicet consent talibus psalmis, lectionibus, &c. Tum quia bulla Pii V. præcipit officium diei juxta formam Breviarii Romani, ad quam pertinet distributio officii per dies feriales, & festos temporis accommodatos: tum quia aliqua officia de aliquibus Sanctis injunguntur de præcepto recitanda tali die, cum antea essent ad libitum. Ita S. Antonin. Tolet. Bellarm. Bonacin. Reginald. de Moya, &c.

Porrò Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *In die Palmarum recitans officium Paschale, satisfacit præcepto.*

Hinc qui scienter officium mutat, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem fructuum beneficii, cum non satisfecerit etiam quoad substantiam, præcepto recitandi officium debitum & ab Ecclesia præscriptum. Qui verò inadvertenter officium aliud recitavit, tenetur eodem die officium proprium persolvere, & recitare quæ omisit, si sine gravi incommodo possit. Qui autem in aliquibus Horis erravit, ubi id advertit, tenetur supplere quod omisit, & reliquas Horas legere juxta officium eo die currens.

Nota. Qui per errorem, etsi inculpabilem, hodie recitavit officium crastinum, cras debet iterum idem officium recitare: quia per legem tale officium pro tali die determinatum est. Item officium de Sancto, die suo omisissum, secundum multos, non debet aliâ die non impeditâ recitari; quia officia sicut jejunia diebus suis affixa sunt, & rubricæ solum excipiunt casum, quo dies illi impediuntur altiori festo.

Resp. 2. Quoad tempus, in recitatione publicâ servanda est recepta cujusque Ecclesiæ consuetudo. In privata verò ad vitandam mortalem

culpam, sufficit si recitetur officium totum a media nocte usque ad alteram mediam noctem. Quia in privata recitatione temporis variatio non est gravis inordinatio; & obligatio servandi tempus præscriptum, si quæ fuit gravis, imminuta est per consuetudinem in privata illa recitatione. Ita S. Antonin. 3. p. tit. 13. c. 4. ibi: *Non videtur de se esse mortale, quandocumque quis tarde dicat officium, dum non transeat dies, qui quantum ad hoc videtur terminari circa mediam noctem.* Imò ob justam causam v. g. iter, negotia, legitimam occupationem, licet in illa privata recitatione antevertere, vel protrahere tempus præscriptum, quod quidem ex consuetudine magnam habet latitudinem. Nam quod fit ex justa causa, rationabiliter & prudenter fieri censetur. Sine causa tamen tempus debitum ac proprium notabiliter variare est veniale, ut v. g. si legas Primam, vel etiam juxta Layman Tertiam post meridiem, aut Vesperas ante meridiem, exceptâ Quadragesimâ: quia est contra consuetudinem communem, & congruentem rationem temporis. Sexta & Nona ante vel post meridiem dici possunt.

Ex consuetudine licet Matutinum cum Laudibus recitare pridie, ab eo circiter tempore, quo sol est propior ad occasum quàm ad meridiem, ut videre est in tabula de tempore inchoandi matutinum pro die sequenti, Romæ editâ typis Rever. Camerae Apostolicæ, hic post indicem positâ. Secus de aliis Horis, quia consuetudo id non permittit; nec obligatio affixa diei potest impleri ante illum diem, cum ante illum diem nondum sit; & patet in aliis præceptis de jejuniis, auditione sacri, &c. obligatio autem recitandi officium est affixa diei in honorem, quem tali die Deo exhibere debemus juxta præscriptum Ecclesiæ. Præterea qui uno die omisit officium, non tenetur illud alio die recitare, quia obligatio affixa diei transit cum ipso die: Ergo nec potest diem prævenire, cum par sit ratio.

Secundum multos, non est mortale extra chororum celebrare Missam ante Matutinum & Laudes: quia extra chororum non est gravis obligatio ista præmittendi; nec est gravior inordinatio in inversione ordinis inter Matutinum & Missam, quam in inversione ordinis inter Horas ipsas, quæ solum venialis est, cum tamen

major sit ordo inter ipsas Horas, quàm inter eas & Missam. Nec consuetudo præmittendi recepta est sub mortali, eò quòd nulla sit necessaria connexio & dependentia inter Missam & Matutinum. Certè si id sine causa justa fiat, est saltem veniale, nam est aliqua obligatio recitandi etiam privatim Matutinum cum Laudibus ante celebrationem Missæ, 1°. Ob consuetudinem vim legis habentem. 2°. Quia in rubricis Missalis Romani inter defectus in ministerio Missæ ponitur, quòd celebrans saltem Matutinum cum Laudibus non dixerit. 3°. Julius III. in bulla *Sacra* concedit Societati Jesu privilegium postponendi officium celebrationi Missæ *ex legitimis & justis causis*, in quo onerat conscientiam superiorum illud dispensantium: quod inane & illusorium esset, si nulla foret obligatio.

Resp. 3. Quoad ordinem, est veniale sine justa causa ordinem Horarum invertere, v. g. Tertiam ante Primam recitare, ut constat ex communi Doctorum sensu. Quia hoc est contra ordinem ab Ecclesia præscriptum; & ad modum præcepti pertinet ordo Horarum. Tenemur autem præceptum non tantum quoad substantiam, sed etiam quoad modum servare. Hæc tamen inversio extra chorum non est mortalis citra contemptum; quia præceptum observatur quoad substantiam, omnes Horas dicendo intra diem naturalein. Imò nec est venialis, si fiat ex inadvertentia, aut ex causa legitima, nec est obligatio repetendi; ut si quis ab ægro invitetur ad recitandas secum Vesperas, cum necdum Nonam perolverit. Nam cum hic ordo & modus non pertineat ad substantiam officii, censetur Ecclesia permittere eum mutari, cum adest rationalis causa.

Resp. 4. Qualibet Hora recitari debet continue: nam unitas uniuscujusque Horæ, & usus Ecclesiæ id exigunt. Deinde est aliqua irreverentia cæptam orationem sine causa interrompere: si enim vituperabile est sermonem cum terreno principe inchoatum sine justa causa abrumpere; a fortiori si id fiat erga Deum Regem regum. Facta tamen sine causa interruptio, juxta multos est solum venialis in officio privato: quia hic defectus non est in substantia, sed solum in modo accidentario; cum singuli psalmi, lectiones & orationes per se suam habeant completam signi-

ficationem. Quòd si subsit justa causa, ut si ex officio, vel obedientia, vel charitate aliquid faciendum occurrat, quod non possit commodè differri; tunc nulla culpa erit, nec repetenda priora, nisi pauca dicta sint: nam tunc rationalis est interruptio.

Secundum multos, Matutinum licetè separatur a Laudibus; imò juxta aliquos, unum nocturnum ab alio per duas circiter horas. Sed videtur obstare præsens Ecclesiæ consuetudo contraria; & Azor ad hoc exigit justam & rationabilem causam; quia tres nocturni cum Laudibus habentur tanquam officium unius Horæ, ac proinde simul recitari debent.

Resp. 5. Quoad modum, officium recitari debet *studiosè & devotè*. Ita Conc. gener. Later. IV. cap. *Dolentes* de celebrat. Missar. ubi clericis strictè præcipit *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & devotè*. Studiosè, inquit Glossa, quantum ad officium oris, & devotè quantum ad officium cordis. Enimverò hoc exigit vera ac religiosa oratio & laudatio Dei. Itaque officium recitari debet tum *studiosè*, hoc est integrè & perfectè, absque præcipitantia, contractione, & abscessione syllabarum: tum *devotè*, id est, cum intentione orandi ac laudandi Deum, & debitâ attentione mentis, ac reverentiâ tam internâ quàm externâ.

Item pronuntiatio debet esse articulata & sensibilis, seu per se audibilis recitanti, ita ut recitans, seclusis impedimentis, seipsum audire possit. Nam oratio vocalis, prout a mentali distinguitur, debet habere sonum distinctum: omnis autem sonus est per se audibilis, cum sit objectum auditûs. Ita *Medin. Navarr. Reginald. Sanchez, &c.*

QUÆST. V. *An ad satisfaciendum præcepto requiritur intentio & attentio interna, & qualis?*

Nota. Intentio hîc est volitio orandi & laudandi Deum. Attentio duplex est, externa, & interna. Attentio externa consistit in attentione ad prolationem verborum, ut distinctè ac integrè pronuntientur, excludente omnem actionem impossibilem cum attentione interna,

& evagationem sensuum circa objecta distractiva: Attentio interna est advertentia mentis vel ad sensum verborum, vel ad Deum, aut res divinas.

Resp. 1. In recitatione officii requiritur intentio seu voluntas orandi, vel explicita, quâ quis initio velit expressè orare; vel saltem implicita, quâ velit recitare ad satisfaciendum præcepto Ecclesiæ: in hac quippe volitione implicitè includitur intentio Deum orandi & laudandi, cum id quod Ecclesia præcipit, sit laus Dei, & oratio. Nam cum recitatio externa officii sit indifferens, ut sit oratio, studium, exercitium memoriæ, &c. debet ab intentione orandi tanquam a forma determinari, ut sit oratio & cultus Dei, qualis præcipitur. Et verò recitatio officii ex alia intentione, v. g. studendi, non est vera oratio vocalis, nec actus religionis. Præterea oratio est locutio eum Deo; & non loquitur cum Deo, sicut nec cum homine, qui non intendit eum colloqui.

Resp. 2. Ad satisfaciendum præcepto requiritur quoque non solum attentio ad verba, ut distinctè ac integrè pronuntientur, & quæ excludat omnem actionem impossibilem cum attentione interna; ita ut qui pingendo, scribendo, ludendo, comœdias spectando, fabulantes audiendo, &c. horas memoriter recitaret, non satisfaceret præcepto: sed requiritur etiam attentio interna ad Deum seu res divinas, vel ad sensum verborum, vel saltem ad verba ut laudes Dei, orationem & pias affectiones continentia, considerando Deum præsentem cum pio humilique ad ipsum affectu, & intendendo per illa Deum orare ac laudare, atque omnem voluntariam distractionem rejiciendo. Ita *Reginald. Azor, Layman, Valentia, Suarez* dicens, hanc esse communem sententiam.

Prob. Quia 1°. præcipitur oratio vera, quæ sit actus religionis gratus Deo, & utilis Ecclesiæ. At sine attentione internâ oratio non est verus Dei cultus: nam omnis cultus Dei fieri debet in spiritu & veritate, & non solo corpore, ex Joan. 4. *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate: nam & Pater tales querit, qui adorent eum. Spiritus est Deus; & eos, qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Nec est vera oratio, cum omnis oratio ex S. Damasceno l. 3. de fide c. 24. sit ascensus mentis ad Deum; sed est quædam species hypocrisis, & simulatio orationis, ex Matth. 15. *Hypocrita, bene prophetavit de vobis Isaias dicens: Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè est a me.* Neque est utilis: *Clamor ad Dominum, qui fit ab orantibus, si sonitu corporalis vocis fiat, non intento in Deum corde, quis dubitet inaniter fieri?* ait S. August. serm. 29. in ps. 118. *Quomodo te audiri postulas a Deo, cum te ipse non audias?* ait S. Cyprian. lib. de orat. Dominica. Enimverò quî utilis esset ejusmodi oratio, utpote injuriosa Deo? *Ipsas superfluas (res) cogitare, injuria est ejus cum quo loqui cœperas. Oratio tua locutio est ad Deum.* Ita S. August. in psal. 85.

2°. Capite *Dolentes* sup. cit. præcipitur devotio simpliciter. At devotio externa sine internâ excludente omnem distractionem voluntariam, non est devotio, sed simulacrum devotionis: sicut homo pictus non est verus homo, sed simulacrum hominis. Deinde hæc verba Concilii (*quantum eis Deus dederit*) significant devotionem indigentem gratiâ Dei, ideòque internam: nam solam externam possunt habere hypocrisæ.

3°. Conc. Trid. sess. 24. cap. 12. jubet ut officium recitetur *reverenter, distinctè, devotè*, quæ tria frustra addidisset, si præciperet tantum reverentiam externam. Et ideò multa Concilia, ut Trevir. II. Burdigal. an. 1583. Bituric. an. 1584. Narbon. & Conventus Melodun. disertè præcipiunt ut officium recitetur *attentè & devotè*; & Conc. Colonienfè, *elevatâ mente in solum Deum*. Item Clerus Gallican. an. 1700. ut absontam & verbo Dei contrariam damnavit hanc propositionem: *Præcepto satisfacit, qui voluntariè labiis tantum, non autem mente orat.*

Hinc peccat mortaliter, qui per notabilem officii partem voluntariè distrahitur, perinde ac si partem illam omitteret; cum recitatio sine attentione debitâ non sit recitatio religiosa quæ præcipitur, nec vera oratio. Item peccat, qui recitat in loco distractionibus exposito, v. g. foro publico, vel loco ubi est frequens concursus, clamor, aut strepitus profanus hominum, aut ubi habentur disputationes, ut expressè docent Bonacina, Castropal. &c. Nam cum teneatur ad

attentionem internam, tenetur etiam ad removenda ejus impedimenta; & aliàs voluntariè se exponit periculo non attendendi.

Obj. Ex his sequitur, quòd distractio voluntaria in oratione non præceptâ vacet culpâ; quia per illam destruitur substantia orationis vocalis, & sic tunc solùm cessat oratio. *R. neg.* Quia est irreverentia contra Deum, exterius Deum alloqui, ac profiteri se Deum colere, & id non facere interiùs, sed alia animo volvere, estque simulatio cultûs divini. Est etiam irreverentia orationem inchoatam sine causa interrompere.

Nota. Sufficit attentio virtualis, quæ est attentio ad Deum resve divinas initio orationis habita, & virtualiter perseverans in processu orationis, quamdiu non revocatur, neque expressè per volitionem expressam non ampliùs attendendi, neque implicite per distractionem voluntariam; ut si advertens te distrahi, mentem non revoces ad Deum vel res divinas. Nam cum attentione illa virtuali subsistit vera oratio, & actus humanus religiosus, & sæpe attentio actualis non est in nostra potestate. Hinc non tenèris repetere, quæ involuntariè distractus recitasti, cum virtualiter attenderis. Imò melius est, si non repetas, ad vitandam anxietatem & perturbationem in recitatione officii. Sed ubi quis advertit se distrahi, tenetur mentem statim revocare ad Deum resve divinas, vel ad sensum verborum: alioqui tunc habet virtuale propositum non attendendi, sicut ille, qui occupat se in rebus exterioribus quæ non patiuntur secum interiorem attentionem.

QUÆST. VI. An satisfacit, qui legit cum socio extra Ecclesiam?

Resp. affirm. Quia id congruit cum publico usu Ecclesiæ, & recitantes sibi commune faciunt quod alternatim recitant. Sed tunc singuli debent alternos Psalmorum versus distinctè & integrè, & voce audibili a socio recitare; ita ut unus non legat suum versum priusquam alter integrè absolverit suum, & audiatur ab alio. Nam socius non communicat in parte, quæ anticipatè dicitur, & quam non audit; & sic non potest attendendo illam facere suam: ideòque tenetur supplere antequam suam ipse partem recitet; non enim satisfacit præcepto nisi devotè & at-

tentè recitando partem officii, & aliam audiendo. Si plures quàm duo simul legant, debent, facto solùm duplici choro, alternatim recitare, sive plures sint ex una parte, sive pauciores; aliàs fieret contra usum Ecclesiæ. Secùs est de lectionibus, quarum primus primam, secundus secundam, tertius tertiam legere potest.

QUÆST. VII. Quanam excusant a lectione Horarum?

Resp. Sequentia. 1°. Gravis infirmitas, ita ut sine notabili incommodo seu nocumento, vel incremento morbi, aut periculo gravi recitari nequeant, ex c. 3. dist. 91. In dubio, ex communi sententiâ consulendus est medicus probus & peritus, & illius iudicio standum: quia ratione officii & peritiæ in arte, hoc iudicium ad illum pertinet. Si ipse dubitet, opus est tunc dispensatione superiõris: qui si adiri nequit, & medicus suspicetur grave nocumentum sequi posse, docent tunc ægrum excusari, quia Ecclesia non obligat tunc ad se exponendum periculo gravis damni. Qui autem non potest recitare solus, sed potest cum socio, ad hoc tenetur, si socium commodè habere queat, quia sic potest moraliter observare præceptum; & obligatus ad finem, eo ipso obligatur ad usum mediõrum saltem facilè comparabilium. Imò Suarez, Bonacina, & alii docent beneficiatum tunc teneri conducere socium cum quo recitet, si sufficientes ad hoc fructus ex beneficio colligat; quia fructus illos percipit ut officium persolvat, & per illos potest sibi comparare medium persolvendi.

2°. Gravis & repentina occupatio, quæ sine scandalo vel notabili danno proprio aut alieno omitti vel differri nequeat. Nam Ecclesia non præsumitur velle obligare cum tanto gravamine. Quando tamen aliqua occupatio, vel ægritudo impedit, vel impeditura prævidetur tempore legitimo, tunc est obligatio anteposendi vel postponendi Horas intra eundem diem. Quia obligatio cadit in totum diem, & durat per singulas ejus partes, potestque impleri quoad substantiam quavis illius horâ. Ergo si una pars diei est impedita, dici debet officium quavis aliâ.

3°. Recitandi impotentia, ut cæcitas, vel carentia Breviarii inculcata, si aliud haberi ne-

queat: nam nemo tenetur ad impossibile. Quo casu si totum officium, aut parva hora memoriter dici possit, dici debet. Nam generaliter loquendo qui non potest totum officium recitare, sed potest partem ejus notabilem, vel unam parvam Horam, v. g. Primam, vel Tertiam, aut Completorium, ad eam sub mortali tenetur: tum quia Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars erabit ad se minorem.* Tum quia hoc præceptum obligat ad omnes & singulas Horas, & quævis Hora est per se oratio Canonica integra, ab aliis distincta, confertque notabiliter ad finem præcepti. Porro carens officio particulari tenetur recitare officium commune, vel simile.

4°. Legitima dispensatio Papæ. Aliqui docent ex usu ubique recepto Episcopos & Superiores Ordinum posse dispensare cum suis subditis ad breve tempus, in dubio de morali impotentia recitandi; & hoc videtur necessarium ad tollendas perplexitates, & impediendum grave nocuum.

CAPUT II.

De observatione Festorum.

Nota. Præceptum tertium Decalogi de sanctificatione sabbati est partim morale, partim cæremoniale, ut docet S. Thom. 2. 2. qu. 122. a. 4. ad 1. Morale, quatenus homo jure naturali tenetur aliquod vitæ suæ tempus impendere cultui divino ac rebus divinis. Cæremoniale, quantum ad designationem temporis; & secundum hanc rationem mutatum est ab Apostolis, a quibus sabbato substituta est dies Dominica, quæ est prima hebdomadæ, in memoriam Resurrectionis Christi. Item aliquot festorum observatio ab Ecclesia præcipitur in memoriam beneficiorum Dei, & in honorem Sanctorum, in quorum sanctitate & victoria ac mercede, Dei bonitas, potentia ac liberalitas laudatur, & ad quorum imitationem fideles excitantur. Quibus quidem diebus festis Ecclesia præcipit eundem cultum qui diebus Dominicis præcipitur: in hoc enim consistit festivitas diei, & constat ex sensu & praxi Ecclesiæ.

Præceptum autem de sanctificatione festorum per se omnes sub mortali obligare constat, tum ex consensu Doctorum & fidelium; tum quia ejus materia est gravis, & ad cultum Dei pertinet. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.*

QUÆST. I. *Quanam opera sunt vetita diebus festis.*

Resp. 1. Prohibentur omnia opera servilia, exceptis iis, quæ jure aut consuetudine legitimæ sunt permixta, ut coquere cibos, aut alia id genus ob necessitatem, cap. 3. *de Feriis*. Opera autem servilia dicuntur opera corporalia, quæ ad necessitatem vel commodum corporis, aut ad aliquid corporale, a servis aut mercenariis exerceri solent, videlicet omnia opera artium mechanicarum, & ruralia, ut fabricare, suere, arare, &c. Quibus opponuntur opera liberalia, quæ ad animum excolendum spectant, ideoque digna homine libero, ut legere, scribere, docere, &c. *Nullius spiritualis actus exercitium est contra observantiam Sabbati, puta si quis doceat verbo vel scripto.* S. Thom. 2. 2. qu. 122. a. 4. ad 3.

Porro quando opus est verè servile, non refert utrum fiat ex recreatione, an ex lucro: quia intentio operantis non mutat naturam operis. Deinde operari spe lucri commune est omnibus. *Opera autem in quantum sunt communia & servis & liberis, servilia non dicuntur.* S. Thom. ibid.

Nota. Venatio & piscatio sunt opera servilia. Nam sunt actiones corporales, per se & primario ordinatæ ad utilitatem corporis, & ad aliquod opus corporeum, scilicet ad captionem & occisionem ferarum, & piscium. Idem dic de opere pingendi, cum sit opus corporale immediate ordinatum ad artefactum sensibile assimilandum rei veræ, soletque a mercenariis, seu iis qui lucrum ex arte quærunt, fieri. Et in Conc. Meldensi an. 845. expressè prohibentur pictura & venatio. De piscatione constat ex cap. 3. *de Feriis*, ubi specialiter sub certo onere conceditur facultas halecia piscandi ob necessitatem.

Scribere verò, & pulsare instrumenta musica, non sunt servilia: nam scriptio ordinatur ad animum instruendum; cum sit quædam locutio permanens, ex se ordinata ad conceptus mentis declarandos,

clarandos, seu ad instruendam mentem propriam vel alienam : pulsatio autem instrumenti musici ordinatur ad delectationem animi. Idem multi dicunt de transcriptione, tum quia per se ordinatur ad mentem instruendam, & exprimendos animi conceptus; tum quia transcribere nil aliud est quàm scribere, quod alius vel ipse transcriptor permanenter locutus est. Aliud est de impressione : nam quæ ad eam immediatè ac per se concurrunt, ad instruendam mentem non deserviunt, sed ad efficiendum quoddam artefactum corporale seu sensibile.

Quamvis autem itineratio, si præcisè consideretur, ut est processus ab uno loco ad alium, sive pedibus, sive equo aut rhedâ, non sit opus servile, cum hoc sit naturale, & commune omnibus; tamen servile est ducere jumentum, currum, aut navigium mercibus onustum, item imponere onera, ea tollere, & alia hujusmodi. Quare non licet vectoribus iter die festo inchoare, quamvis continuatio itineris ante festum suscepti iis permittatur, vel ob publicam necessitatem, vel ob damnum quod paterentur ex mora.

Resp. 2. Cap. 1. & ult. de Feriis, & Pii V. constit. Cùm primum, vetita sunt insuper, 1°. opera judicialia seu forensia, quæ cum aliquo strepitu fiunt, hoc est, actiones quæ ad decisionem causarum spectant, ut reum citare, testes examinare, formare processum, exigere juramentum judiciale, exhibere instrumenta, proferre aut exequi sententiam, &c. Hæc enim strepitum judicalem continent. 2°. Mercatus, nundinæ, & celebratio contractuum; ita ut non liceat die festo negotiari etiam privatim, inire contractus permutationis, emptionis, locationis, &c. quia intelliguntur nomine mercatûs; nisi ex consuetudine approbatâ aut ex justa ac necessaria causâ excusentur. Ratio prohibitionis horum operum est, quia animum multum distrahunt, & avocant a rebus divinis, ad quas festa destinantur, atque ut animus his expeditus possit Dei obsequio, & piis operibus vacare.

Violatio autem hujus prohibitionis est ex genere suo mortalis, cum pertineat ad religionem, & ordinetur ad finem gravissimum, qui est Dei cultus. Hinc est mortale duas horas sive continenter sive interruptè laborare; nam est tempus notabile. Imò non pauci docent laborem unius

horæ esse mortalem, præsertim si opus sit valdè servile & defatigans. Ita *Azor, Reginald. Bonac. Grandin, &c.* Opus tamen servile potest esse veniale ex brevitate temporis. In mercatu verò, & præsertim in placito, materiæ quantitas non solum ex quantitate temporis, sed etiam ex qualitate operis defumitur. Sic brevis agitatio litis in re magni momenti, & prolatio sententiæ, est gravis culpa.

Resp. 3. Choreæ, saltationes, & theatrici ludi diebus præsertim festis damnantur a SS. Patribus, & prohibentur a multis Conciliis. Tum quia retrahunt a divino cultu, & piis operibus, quibus dies festi specialiter destinati sunt: tum quia sunt ordinariè multis, præsertim juvenibus & puellis occasio peccandi: nam in choreis ex mutuo aspectu, colloquio, manuum contactu, instrumentis musicis, & mutuo sibi invicem placendi desiderio valdè commovetur concupiscentia ad libidinem, excitantur turpes cogitationes, & cupiditates, veneræque delectationes, & excitatæ faciliè admittuntur. Item a multis Episcopis, & Principibus meritò vetitum est, ne caupones vel alii tempore divini officii & concionis, loci incolas ad potandum vel ludendum recipiant. Hocque per se malum est, cum sit cooperari violationi festorum, ac scandalo, & præbere facultatem peccandi.

QUÆST. II. *Quanam causa excusant ab obligatione omittendi opus servile, vel forense, aut contractum?*

Resp. Sequentes. 1°. Necessitas propria vel aliena, spiritualis vel corporalis, quæ præverti non potuit; ut cum sine gravi damno opus aliquod omitti aut differri nequit. Ex *Matth. 12.* & cap. ult. *de Feriis*. Sic excusantur, 1°. Pauperes clam die festo sine scandalo laborantes, audito officio, quando aliter se & familiam sustentare nequeunt. 2°. Famuli & ancillæ jussu dominorum laborantes, si omittere non possint sine gravi damno, nec ad id cogantur in contemptum legis vel religionis. Si tamen id frequenter contingat, eos deserere debent, ut monet Suarez. 3°. Instauratores pontium, fontium, viarum publicarum, & similibus, si sine gravi jactura boni communis differri opus nequeat. 4°. Ruri laborantes ad vitandum imminens damnum, ut si ob plu-

viam imminuentem, fœnum vel segetes colligantur, vehantur, &c. Sed in his casibus petenda est licentia ab Episcopo, vel Parocho, juxta consuetudinem, quando potest adiri, ne quis facillè hac in re decipiatur, & fingat necessitatem ubi non est, præsertim si labor fiat publicè, ut scandalum vitetur. Quamvis autem multi excusent factores, qui vestes, quas aliis diebus perficere non poterunt, perficiunt diebus festis, quando urget eorum usus ob celebritatem exequiarum, aut nuptiarum; certè peccant si in eam necessitatem suâ culpâ se conjecerint, ut non rarò accidit.

2°. Pietas in Deum, per quam licent opera ad Dei cultum proximè pertinentia, ut altare instruere, templa ornare, &c. Ita Catech. Rom. Ideò Christus Matth. 12. dicit sacerdotes in templo sabbatum violare; & sine crimine esse. Non licet tamen verrere templa die festo, nec parietes eorum ornare peristromatis, quando pridè commodè fieri potest. Aliàs dicunt esse veniale. Neque licent ea, quæ ad Dei cultum remotè spectant, ut conficere ornamenta etiam gratis, construere templum, &c.

3°. Charitas erga proximum. Sic licet parare medicamenta infirmis tunc egentibus, non tamen pauperibus danda per anni cursum, saltem si hoc fieri possit alio tempore. Nam ex Matth. 12. licet die sabbati benefacere proximo indigenti. Cùm enim charitas sit finis præceptorum, nulla debent ejus exercitium impedire. Præterea tenemur diligere proximum sicut nos ipsos: si ergo ob propriam necessitatem licet, etiam licebit ob necessitatem proximi.

4°. Consuetudo ab Episcopis permixta. Sic venatio & piscatio moderata ex recreationis causa extra officia divina, necnon emptiones ac venditiones rerum parvi momenti, præsertim ad victum quotidianum necessariarum, clausâ officinâ, dicuntur in variis locis permixta. Item excusant Barbitonforem, qui sciente nec vetante Episcopo artem suam exercet erga rusticos & opifices, qui aliis diebus eum adire nequeunt aut nollent: alioquin se ac suam familiam sustentare non posset. *Observatio sabbati quoad circumstantiam temporis, & modi, & loci, pro maxima parte relicta est determinationi prælatorum, quæ cognoscitur tum ex eorum institutis, tum ex consuetudinibus per eos legitime to-*

leratis, ait Gerson. in regulis moralibus.

5°. Dispensatio legitima Papæ, vel Episcopi, vel etiam Parochi ex consuetudine ob gravem & justam causam, quando non datur facilis accessus ad Episcopum.

QUÆST. III. *An per quodvis mortale peccatum graviter violatur hoc præceptum, ita ut circumstantia festi addat novam speciem malitia mortalis contra religionem; in confessione exprimendam?*

Resp. Multi negant. Quia 1°. Peccatum non est opus servile propriè, sed solùm metaphoricè: nam non est opus proprium servorum, sed commune omnibus etiam nobilibus: verba autem præcepti sunt propriè accipienda. 2°. Hoc repugnat praxi & persuasioni fidelium ac confessoriorum: nam nec penitentes hanc circumstantiam confiteri solent, nec de ea interrogari. Fatentur quidem peccatum esse magis contra finem præcepti, nempe cultum Dei in genere, quàm sit opus servile; sicque explicant textus Patrum objici solitos. At negant esse contra substantiam præcepti prohibentis opera servilia, & cultum illum specialem, qui tunc præcipitur per abstinentiam ab opere servili. Jam verò, inquit, finis præcepti non semper est præceptus. Item fatentur quòd circumstantia illa diei sacræ per se addat malitiam venialem.

Alii affirmant, & probant, 1°. Ex S. Augustino serm. 22. *Ille verò observas sabbatum, qui non peccat. Ita enim præcipitur: Omne opus servile non facietis. Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Ex S. Greg. Nyssèn. homil. 7. in Eccles. *Quærendum est ergo quid sibi velit præceptum otii sabbati? ... ut nihil agamus illorum, quorum opus est vitium.* Ex S. Thom. qui 2. 2. qu. 122. a. 4. ad 3. dicit expressè, peccata contrariari observantiæ sabbati, & magis agere contra hoc præceptum, qui peccat mortaliter, quàm qui laborat. Et ex S. Antonino p. 1. tit. 14. c. 4. §. 4. ibi: *Talis circumstantia, scilicet in die festo, trahit peccatum in aliam speciem. Nam fornicans in festo facit contra duo præcepta, scilicet, Non mœchaberis, & illud de sanctificatione sabbati.* 2°. Ex cap. 1. de feriis. *Omnes dies Dominicos cum omni veneratione discernimus observari, & ab omni illicito opere abstineri.* Et ex can. 1. dist. 5. ex lib. de vera & falsâ

pœnit. *Consideret qualitatem criminis in loco, in tempore: oportet enim pœnitere fornicantem... Si in loco sacro... si in tempore orationi constituto, aut festiuitate Sanctorum... Omnis ista varietas confitenda est & deslenda.* 3°. Quia omne opus seruire prohibetur. Peccatum autem est opus maxime seruire, iuxta illud Joan. 8. *Qui facit peccatum, seruire est peccati.* 4°. Dies festi sunt tempus ab Ecclesia determinatum ad implendum præceptum diuinum naturale, præscribens ut homo sæpe Deum colat, & rebus diuinis vacet, & ad hoc se liberum ac expeditum prætet, vitando scilicet ea quæ eum impediunt a diuino seruitio, quale est omne opus seruire, & præsertim peccatum, quod magis seruitium Dei impedit, quam opus manuale. Quòd si pœnitentes hanc circumstantiam non confiteantur, dicunt hoc prouenire ex defectu instructionis.

Alii verò, quibus assentior, distinguunt, & docent, peccata, quæ includunt oppositionem specialem, vel afferunt impedimentum sanctificationis festorum, ut cum reddunt hominem incapacem applicationis ad diuina, ut ebrietas quæ longo tempore privat potestate proximâ vacandi rebus diuinis, item seditio, &c. prohiberi hoc præcepto, & contrahere malitiam mortalem contra religionem: secus de aliis. Patres autem supra citati videntur posse intelligi de fine præcepti, vel de sensu ejus mystico.

QUÆST. IV. *Quenam opera diebus festis exercenda sunt?*

Resp. 1. Generatim opera religionis, pietatis & charitatis, ut sunt interesse officii diuinis, Missæ, & Vesperis, orare, piè meditari, libros spirituales legere, audire conciones, sacramenta suscipere, visitare infirmos & carcere detentos, &c.

Prob. 1°. Ex Deut. 5. *Observa diem Sabbati, ut sanctifices eum. Hoc verbo (inquit Catech. Rom.) ostenditur Sabbati diem religiosum esse, diuinisque actionibus, & sanctis rerum officiis consecratum. Itaque diem Sabbati tuum plenè & perfectè celebramus, cum pietatis & religionis officia Deo prestamus.* Dies autem Dominica substituta est ab Apostolis sabbato, cum obligatione eam sanctificandi, ac colendi Deum, & Ecclesia alios festos dies cum eadem obligatione instituit. 2°.

Ex S. Gregorio lib. 11. epist. 3. ubi ait: *Dominico die a labore terreno cessandum est, atque omni modo orationibus insistendum.* Et ex Nicolao I. ad consulta Bulgar. c. 11. *Idcirco in diebus festis ab opere mundano cessandum est, ut liberius ad Ecclesiam ire, psalmis & hymnis insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis Sanctorum communicare, ad imitationem eorum assurgere, eloquiis diuinis intendere, elemosynas indigentibus ministrare valeat christianus.* Et ex Constit. 5. Pii V. *Antiquorum canonum statuta renovantes, mandamus, ut omnes in diebus prefatis (festiuis) Ecclesias frequentent, diuinis officiis deuotè intendant, ab omni illicito & seruire opere abstineant, mercatus non fiant, profana negotiationes, & iudiciorum strepitus conquiescant.* 3°. Ex multis Concillis præcipientibus, ut fideles doceantur diebus festis, qui Dei cultui dicati sunt, vacandum esse diuinis officiis, concioni, & piis operibus. Et ex Catech. Romano, qui ait: *Parochus diligenter doceat quibus in operibus & actionibus christiani diebus festis exercere se debeant.* Tum varia opera religionis & charitatis supra dicta recenset. 4°. Quia solidus dies sanctificandus est, ergo non solum matutinis, sed etiam pomeridianis horis Deo vacandum est. *Debet ergo die festo insisti operibus spiritualibus orationis, meditationis, auditionis diuinorum, lectionis, & elemosynis, & huiusmodi,* ait S. Antoninus p. 2. tit. 9. c. 7. §. 4. addens quòd abstinere quidem ab opere seruire, & Missam audire sit in præcepto obligante sub mortali, non tamen vacare Deo pro maiore parte diei, quamvis non sic vacare peccatum sit, scilicet veniale. Quare Rituale Tullense docet fideles non posse sine legitima excusatione abesse a Vesperis. Enimverò pomeridianum tempus sanctificari debet per illarum auditionem; idè enim ubique solemniter diebus festis canuntur, & ad illas populus convocatur.

Resp. 2. Speciatim omnes fideles usu rationis præditi tenentur sub mortali audire Missam, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ, & ex variis Conciliis. Imò omnes iure diuino & naturali, suppositâ institutione huius unius Sacrificii, tenentur sæpe in vita interesse Missæ sacrificio; quia iure naturali tenentur Deo supremum cultum internum & externum sæpe exhibere per sacrificium ab ipso institutum. Unde Ecclesia

solùm determinavit tempus, & addidit aliquas preces ac cœremonias sacras, ut dignè ac devotè celebraretur.

QUÆST. V. *Quanam requiruntur ad implendum præceptum auditionis Missæ?*

Resp. Sequentia. 1°. Ut audiatur Missa integra. Constat tum ex sensu & praxi Ecclesiæ, tum ex c. 62. de consecr. dist. 1. ibi. *Missas die Dominico secularibus totas audire speciali ordine præcipimus; ita ut ante benedictionem Sacerdotis egredi populus non presumat.* Hæc obligatio est sub mortali culpa, ut constat ex fidelium & Ecclesiæ consensu: nam materia ejus est ex suo genere gravis, & ad virtutem religionis gravissimam & ad supremum Dei cultum pertinet.

Hic autem canon Conc. Agathensis ab universali Ecclesia receptus est, & ejus legem ac consuetudinem continet. Die autem Dominicâ cæteri dies festi pari ratione comprehenduntur, cum æquè sint divino cultui addicti. Porro ibi fit mentio secularium, sed ampliativè, non exclusivè, & subintelligitur vox *etiam*; & Ecclesiæ sensus ad omnes extendit, ex c. *Omnes*, ead. dist. Hinc juxta omnes, mortale est sine justa causa exculante omittere partem Missæ notabilem, ut tertiam: veniale verò si pars exigua sine causa omittatur. Nam præcipitur auditio Missæ non solùm quoad sacrificium, sed etiam quoad totam liturgiam, scilicet preces, lectiones, actiones, & cœremonias sacras quæ in ea fiunt. Unde c. *Omnes fideles* de consecr. dist. 1. dicitur: *Qui autem non perseverant in oratione usquedum Missa peragatur... convenit communionem privari.*

Porro juxta multos, peccat solùm venialiter, qui ab initio Epistolæ usque ad finem Missæ interest, quia putant partem omissam non esse notabilem. At ex communi sententia omissio initii Missæ, & aliorum usque ad Evangelium inclusivè, imò secundum multos etiam exclusivè, est mortalis; quia hæc pars omissa notabilis est respectu Missæ. Imò est mortale abesse solo tempore consecrationis: nam est pars maximè notabilis & principalis, cum in ea consistat essentia sacrificii, & Ecclesia præcipiat Missam principaliter quoad sacrificium. *Tunc fiunt Missæ, quando munera offeruntur, & corpus vel sanguis*

Domini consecratur, ait S. Cæsarius. Idem dicunt aliqui de communionem Sacerdotis; quia vel est essentialis pars sacrificii, vel saltem est de illius integritate, & complemento substantiali, ac proinde est pars notabilis: pars enim notabilis æstimari debet non solùm ex diuturnitate, sed etiam ex dignitate operis; nec leve censeri debet abesse ab essentia, vel integritate ac complemento sacrificii, cui toti interesse tenèri. Hinc qui potest solùm interesse consecrationi, & reliquæ parti Missæ, ad id tenetur: nam illa pars est principalis, & continet essentiam sacrificii, nec principale sequitur accessorium. *Delugo.*

Cæterùm tota Missa ejusdem Sacerdotis audienda est, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Quare non satisfacit, qui plures partes simul a diversis audit: nam Ecclesia præcipit, ut audiatur sacrum per modum totius successivi, cum reverâ tale sit: nam Missa est totum ex partibus successivis coalescens; & Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo sacro, qui duas ejus partes, imò quatuor simul a diversis celebrantibus audit.* Neque etiam satisfacit, qui duas partes a duobus Sacerdotibus successivè audit: quia partes diversarum Missarum non faciunt unam Missam integram, cum ad se invicem non ordinentur, nec communicentur inter se, sed disjunctæ maneant, & sint partes diversarum Missarum non constituentes unam in ratione sacrificii vel actionis sacræ. At præcipitur auditio Missæ integræ. *Delugo, & alii.*

2°. Requiritur intentio audiendi sacrum tanquam actionem sacram, quâ Deo supremus cultus defertur, & quæ sit saltem implicita ac virtualis intentio offerendi per Sacerdotem & cum Sacerdote illud sacrificium, seu communicandi suâ assistentiâ oblationi sacrificii, orationibus, & aliis actionibus sacris. Nam per illam intentionem auditio Missæ debet determinari ex parte audientis ad actum religionis, & cultum supremum, alioqui auditio non esset religiosa, qualis præcipitur: si enim quis interesset sacro ex mera curiositate spectandi, non faceret actum religionis, nec servaret præceptum.

3°. Requiritur præsentia corporis humana; ut patet ex verbo *Audiendi*, & ex sensu ac usu

Ecclesiæ: nam idèd necesse est adire locum, in quo Missa celebratur. Sufficit tamen, si quis ex lignis quibusdam colligere possit quid a sacrificante agatur, spectatâ loci naturâ, sitque per moralem conjunctionem pars ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, & est in conspectu altaris. Hinc sufficit sacrum audire ex quovis templi loco, ex quo possis saltem mediântibus aliis percipere quid geratur, imò ex gradibus vestibuli, si propior accessus sit impeditus, quamvis per accidens sacrificans non videatur, nec audiatur.

4°. Requiritur moralis ac pia præsentia, ita ut quis sit non solum corpore præsens, sed etiam animo piè intentus in res divinas, seu in ipsum Deum per preces, oblationem sacrificii, laudem, amorem, &c. Nam præcipitur auditio Missæ religiosa, quâ Deus colatur. At Deus non colitur verè sine attentione ad divina, & piâ aliquâ affectione: nam Deum in spiritu & veritate oportet adorare, Joan. 4. Quare Trident. sess. 22. non permittit sacrum fieri in privatis domibus, nisi prius qui intersint, decenter composito corporis habitu, declararint se mente etiam, ac devoto cordis affectu, non solum corpore adesse. Et Clerus Gallican. an 1700. damnavit hanc propositionem: *Ecclesia præcepto (audiendi Missam) satisficit per reverentiam exteriorem, animo licet voluntariè in aliena, imò in prava cogitatione defixo.*

Hinc qui per notabilem Missæ partem confabularur, vel dormit, vel res alias fixè considerat, vel voluntariè distrahitur, peccat mortaliter, nisi aliam postea Missam audire staverit. Satisfaciunt tamen, qui quoquo modo ministrant sacro, etsi occupentur quærendis è sacrificiis necessariis, v. g. vino, thure, &c. Quia hæc ordinantur ad Missam, & fiunt in loco, qui communicat templo, unde non censentur moraliter abesse. Item satisfaciunt, qui occupantur pulsandis organis, vel follibus attollendis: quia hæc ordinantur ad solemnitatem officii, nec tollunt advertentiam ad ea, quæ in ara geruntur. Qui verò notabili tempore Missæ confretur, non satisfacit præcepto: nam caret attentione ad Missam requisitâ, videlicet attentione ad Deum, divinave mysteria; qualis esse requirit in narrandis & investigandis peccatis, eorumque circumstantiis, & in colloquio cum

confessario. Ita Suarez, Delugo, Azor, &c.

Nota 1. Communiter docent non esse jure communi obligationem audiendi aut faciendi tria sacra die natali Christi, neque audiendi sacrum feriâ quintâ, & sabbato, aut officium feriâ sextâ majoris hebdomadæ.

Nota 2. Circa parochiæ frequentationem hæc habet Trid. sess. 22. *Moneant (Episcopi) populum, ut frequenter ad suas parochias, saltem diebus Dominicis, & majoribus festis, accedant.* Et sess. 24. cap. 4. *Moneat Episcopus populum diligenter teneri unumquemque parochia sua interesse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei.* Clerus verò Gallican. an. 1700, damnavit hanc propositionem: *Nullus in foro conscientia parochia sua interesse tenetur.*

QUÆST. VI. *Quanam excusant ab auditione Sacri?*

Resp. Excusant 1°. Impotentia non solum physica, sed etiam moralis, quando scilicet audiri non potest sine gravi damno, scandalo, vel periculo: ut constat ex communi interpretatione & consuetudine. Hinc excusantur qui custodiunt castra, urbem, domum, gregem. Item infirmi, quibus graviter obesset foras prodire. Qui tamen ex privilegio possunt audire, vel celebrare in oratorio domûs suæ, ad id tenentur. Nam non habent moralem impotentiam; & præcipiens aliquid, simul præcipit omnia media ad illud necessaria tum ordinaria, tum extraordinaria, saltem non valdè difficilia. Ita Delugo. Nec universim verum est neminem teneri uti privilegio: tenêris enim uti, quoties ejus usus est necessarius ad servandum aliquod præceptum, quod per talem usum fit moraliter possibile.

2°. Charitas, ut si infirmus egeat præsentia alterius. Nam (ut docet S. Bern. in lib. de præcept. & disp.) quod propter charitatem introductum est, non obligat cum ejusdem charitatis dispendio.

CAPUT III.

De Voto.

QUÆST. I. *Quid est Votum?*

Responsio. *Q* Est promissio deliberatè facta Deo de bono meliori, & possibili. Dixi, Deo fa-

Etia; nam votum est actus patriæ soli Deo debitus in testificationem supremæ excellentiæ illius, ut authoris bonorum omnium, vel in signum gratitudinis debitæ primo ac supremo Benefactori. S. Thom. 2. 2. q. 88. a. 5. ad 3. ubi ait, votum factum Sanctis sic intelligendum esse, *ut ipsa promissio facta Sanctis vel Prelatis, cadat sub voto materialiter, in quantum scilicet homo vovet Deo se impleturum quod Sanctis vel Prelatis promittit.* Quare promissio facta Sanctis est solum materia voti; & ut sit propriè votum, debet ei adjungi tacitè vel expressè alia promissio, quâ promittimus Deo nos id facturos quod promittimus Sanctis: alioqui promissio pertineret solum ad duliam.

QUÆST. II. *Quanam requiruntur ad valorem Voti?*

Resp. Ex communi, sequentia, 1°. Volitio se obligandi: nam nemo sponte suscipit obligationem sine voluntate se obligandi. Neque enim ad votum sufficit propositum quantumvis firmum, ex cap. 3. *de voto*, ubi dicitur, in metu mortis proponens animo quod Religionis habitum esset aliquando suscepturus, si plus non est in voto processum, transgressorem judicari non posse, si non impleat quod dixit. Nam propositum est simplex voluntas faciendi vel omittendi aliquid; promissio verò superaddit voluntatem se obligandi alteri. At ex eo quod voluntas proponat aliquid, non hoc ipso vult se obligare, & obligatur. Sufficit autem intentio virtualis & implicita se obligandi, ut cum quis sciens votum obligare, deliberatè vovet, quamvis de hac obligatione actu non cogitet; vel ignorans voti naturam, vult tamen votum facere prout in se est, aut solitum est fieri, seu facere quod alii faciunt, dum vovent: nam tunc virtualiter & implicitè se obligare vult. Item dic de eo, qui recipit Ordinem sacrum, ignorans illi annexum esse votum castitatis: nam qui vult statum aliquem, vult virtualiter & implicitè onera illi statui annexa. Neque requiritur ut dicatur expressè, *Promitto, vovco, me obligo, &c.* sed satis est, quod hoc dicatur æquivalenter & implicitè, etiam interiùs. Ut si dicas cum intentione te obligandi: *Domine, redde mihi sanitatem, & vivam caste*: vel, *Si convalesco,*

dabo salem eleemosynam. Econtra verbum *Promitto*, nisi adsit intentio vovendi, significat simplex propositum, ut patet in actu contritionis, quo aliqui promittunt fugam peccati, nec tamen vovent.

2°. Advertentia & deliberatio, qualis sufficit ad culpam mortalem directè voluntariam. Quia votum est actus simpliciter humanus, in se liber, tanquam in hominis arbitrio de se relictus, ex cap. 6. *de Voto*, ubi dicitur, quod *universis liberum sit arbitrium in vovendo.* Præterea nemo censetur sibi obligationem ex genere suo gravem imponere, nisi plenè advertat quid agat. Quare si quis ex subito animi motu, linguâ mentem præveniente dicat, *Voveo*, non obligatur.

Talis autem deliberatio sufficit ad votum: nam deliberatio, quæ sufficit ad ligandum se reatu æternæ damnationis, sufficit etiam ad se ligandum Deo vinculo promissionis.

Item valet votum temerè & imprudenter, imò & illicitè, putà cum inani gloria factum, modò finis malus non redundet in ipsam materiam. Nam ad valorem voti sufficit ut sit de re meliori & possibili, & fiat cum sufficienti cognitione ac libertate. Hinc patet omnes & solos rationis usu præditos & sufficientis deliberationis capaces, posse vovere in materia sibi licita, ex cap. 2. *de Voto.*

3°. Requiritur, ut promissio sit voluntaria. Nam votum est actus moralis ac liber, quo Deus colitur. Quare nullum est votum factum ex errore circa rei promissæ substantiam; cum talis error impediat ne objectum sit cognitum, ac proinde ne sit volitum. Idem dic de voto simplici factò ex errore circa causam finalem: quia censetur factum sub tacita conditione, si causa finalis subsistat, & quia sublato motivo volendi non est volitio. Hinc si voveris jejunium pro salute Patris, quem falsò putabas ægrotare, non valet votum. At valet votum, si error sit duntaxat circa aliquam circumstantiam non mutantem notabiliter rem promissam; ut si voveris castitatem, falsò putans esse servatu facilem; vel circa causam solum impulsivam, ut si voveris dare eleemosynam Petro pauperi præ aliis, quia falsò putas esse pium. Nam talis error non impedit consensum absolutum circa substantialia. Votum verò solemne non irritatur per errorem vel

dolum circa motivum extrinsecum : tum quia per illum non irritatur matrimonium carnale, ergo nec spirituale cum Christo; tum quia qui statim aliquem assumit, censetur velle absolute illum assumere, etiamsi intercedat error vel dolus, qui non sit circa substantialia.

Item secundum communem sententiam, metus gravis injuste incussus ad extorquendum votum, irritat quodvis votum, vel jure naturali, eò quòd Deus non acceptet vota injuriosè extorta, cum nemo probus promissionem sibi tali modo factam acceptaret, & ne det occasionem injuste coactioni : vel saltem jure canonico, ex cap. 1. *De iis qua vi, &c.* Nam licet ibi agatur solum de susceptione & professione Religionis, tamen sic receptum est, ut etiam extendatur ad votum simplex : ita ut saltem usu & consuetudine vota quælibet ex metu gravi facta, irrita sint. Sed quia hoc non est omninò certum de votis simplicibus, nam Suarez & alii dissentiunt; ideo in praxi tutior pars est, vel votum servare, vel petere dispensationem. Porro certum est valere votum etiam solemne factum ex metu spontè suscepto, ut naufragii, mortis, pœnæ æternæ, &c. cap. 17. *de Regular.* vel ex metu justè incusso : quia tunc votum est simpliciter voluntarium, & nulla intervenit injuria. Valet etiam quodvis votum ex metu levi, etsi injustè incusso; quia non irritatur ab Ecclesia, & est sufficienter voluntarium; sibi que vovens imputare debet quod tali metui cesserit.

4°. Ut sit de meliori bono, id est, de eo, quod omnibus spectatis ad salutem utilius & Deo gravior est, quàm directè oppositum seu negatio illius. Quia votum debet esse gratum Deo, cum sit actus quo colitur, & quia promissio seu pollicitatio alteri oblata non parit obligationem, nisi ab eo acceptetur : at non potest Deo placere, nec ab eo acceptari voluntas se obligandi ad relinquendum id, quod melius est, & ipsi gratius. Imò hoc est illicitum, & contra reverentiam Deo debitam, quia offertur ei aliquid, quod ei placere nequit : quod est illi quodam modo illudere, nisi ignorantia excuset.

Hinc invalidum est votum, 1°. De Matrimonio contrahendo, quia melior est cælibatus. Si tamen matrimonium judicaretur remedium voti necessarium ad vitandam incontinentiam,

juxta multos valeret votum, quia melius est nubere quàm uri, 1. Cor. 7. Idem dicunt si quis voveret pauperulam vel perditam uxorem ducere. 2°. De re illicita, quæ promissio est mortalis contra religionem, ob gravem irreverentiam contra Deum : nam promittere Deo rem ipsi ingratam est ei minari. Idque juxta Suarem, Lessium, Reginald. etiamsi res illa sit solum venialiter mala, & ut talis cognoscatur a vovente; quia est factò attribuire Deo approbationem peccati saltem venialis, & innuere Deo placere peccatum, eoque coli : quod est graviter injuriosum Deo, & directè repugnat ejus summæ sanctitati ac bonitati. 3°. De re optima, sed ad obtinendam rem malam, vel ad gratias agendas pro re mala obtenta, v. g. vindictâ, non autem præcisè pro bono effectu secuto ex peccato. Nam Deus non acceptat aliquid, ut sit author peccati, & illud promoveat, vel in gratiarum actionem pro eo, quasi fuerit author peccati : nam esse authorem peccati etsi venialis, repugnat bonitati ac sanctitati divinæ. Valet tamen votum de actione bona sub conditione turpi adjectâ in ejus odium, ut de eleemosyna danda si peccaveris : quia quod directè promittitur, est bonum melius, & ordinatur ad actum bonum, nempe in odium & vindictam peccati, si committatur. 4°. De re, quæ omnibus spectatis est indifferens : nam nil confert ad cultum Dei, nec ei placet. Imò tale votum est cultus vanus ac superfluous, ideoque peccatum saltem veniale. Ut autem res indifferens fiat honesta, debet non solum referri ad finem honestum, sed etiam ex se, vel ex circumstantiis esse apta ad finem illum consequendum, cum relatio extrinseca rem non immutet. Igitur superstitiosum & nullum est votum non edendi capita animalium in honorem S. Joannis-Baptistæ, vel carnes assas in honorem S. Laurentii. Porro executio voti illiciti continet eandem malitiam quàm ejus emissio : quia executio ex obligatione voti, est voti facti approbatio.

5°. Ut sit de bono possibili. Nam inepta & illusoria esset promissio rei, quæ præstari non posset; & nemo obligari potest ad impossibile. Hinc irritum est votum nunquam peccandi venialiter, etiam cum deliberatione imperfecta. Nam hoc ita impossibile est in hac vita cum au-

xiliis ordinariis, ut nunquam vitentur omnia peccata venialia sine speciali privilegio, ex Trid. sess. 6. can. 23. Votum autem requirit, ut quod promittitur, prævideatur esse faciendum, & fieri posse moraliter. Docent tamen valere votum nunquam peccandi ex proposito & perfecta deliberatione, quia hoc est possibile cum divina gratia absque privilegio; & tale votum a viris sanctis & doctis quandoque factum legimus.

6°. Ut vovens non sit jure positivo inhabilis ad vovendum.

Nota, laudabiliter posse voveri Deo aliquid, ad quod jam obligamur; & per tale votum novum vinculum induci est omnino certum, inquit Lessius, tum ex perpetuo usu Ecclesiæ, ubi vovetur non solum abstinencia a nuptiis, sed etiam abstinencia ab omni voluptate illicita extra matrimonium, quæ omnibus est præcepta. Tum quia opera præcepta sunt Deo gratissima: ergo possunt illi promitti; & hæc promissio novam obligationem affert: nam debitor potest se pluribus nominibus ad idem obstringere, sicut creditor pluribus titulis potest idem exigere a debitore. Quare violatio talis voti duplicem habet malitiam, unam contra præceptum, & alteram contra religionem ob votum.

QUÆST. III. Quotuplex est Votum?

Resp. Dividitur, 1°. in reale, personale, & mixtum. Votum reale est, quo promittitur pecunia vel res pretio æstimabilis, quæ actio voventis non sit. Personale est, quo promittitur actio personalis aut omissio ipsius voventis, ut votum castitatis. Mixtum est, quo promittitur & actio vel omissio personalis, & aliquid pretio æstimabile ab ea distinctum, ut si voveas ire ad B. Virg. Lauretanam, ibique munus offerre. 2°. In temporale, quod est ad certum tempus; & perpetuum, quod censetur fieri, cum nullus est obligationi constitutus finis, ut si dixeris: Voveo deinceps castitatem. 3°. In absolutum, quod fit sine conditione; & conditionatum, quod fit sub aliqua conditione, v. g. Voveo eleemosynam, si pater convaluerit: unde non obligat nisi positâ conditione; sed eâ positâ statim obligat, quia obligatio desinit esse suspensa. Porro nullum est votum factum sub conditione repugnante naturæ & substantiæ voti, vel rei pro-

missæ, ut si profitearis Religionem, eâ conditione ut aliquid proprium retineas. 4°. In solemne quod ab Ecclesia approbatum & absolutè ac in perpetuum acceptatum est; & simplex, quod emittitur absque acceptatione Ecclesiæ, saltem in perpetuum.

QUÆST. IV. An, quomodo, & quando votum obligat?

Resp. 1. Obligatio voti ex suo genere gravis est, ita ut ejus violatio in materia gravi sit mortalis. Ita omnes. Constat, 1°. ex Psal. 49. *Redde Altissimo vota tua.* Et Eccles. 5. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio: sed quodcumque voveris, redde.* Et 1. ad Tim. 5. de viduis quæ continentiam votum violaverant, dicitur: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* 2°. Ex traditione, & sensu Ecclesiæ. 3°. Ex cap. 6. de voto. *Licet universis liberum sit arbitrium in vovendo, usque adeo tamen solutio necessaria est post votum, ut sine proprio salutis dispendio alicui non liceat resilire.* 4°. Quia hæc obligatio pertinet ad gravissimam virtutem religionis, quâ quis tenetur reddere Deo obsequium promissum, & ab eo acceptatum; ideoque specialiter ipsi debitum. *Maximè debet homo Deo fidelitatem, tum ratione domini, tum etiam ratione beneficii suscepti; & ideo maximè obligatur homo ad hoc quod impleat vota Deo facta. Hoc enim pertinet ad fidelitatem quam homo debet Deo. Fractio autem voti est quadam infidelitatis species: unde Salomon rationem assignat, quare sint vota reddenda: quia displicet Deo infidelis promissio,* ait S. Thomas, 2. 2. qu. 88. a. 3. Præterea violatio fidei Deo datæ in re gravi continet gravem irreverentiam in Deum, propter summam ejus majestatem. Hinc S. August. epist. 127. aliàs 45. ait: *Quia jam vovisti, jam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Prius quam esses voti reus, liberum fuit: quamvis non sit gratulabunda libertas, quæ fit ut non debeatur, quod cum lucro redditur. Nunc verò quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam justitiam inviso, sed a magna iniquitate deterreo.*

Materia autem illa voti est gravis, de qua posset dari præceptum sub mortali obligans: seu quæ per se vel ex circumstantiis notabili-

ter

ter conducit ad honorem Dei, vel spirituales utilitates voventis. Hinc qui semel non implet votum jejunandi, confitendi, vel audiendi facri, &c. peccat mortaliter; cum hæc materia gravis sit, & sufficiens ad mortale in præcepto Ecclesiæ.

Votum tamen ex communi aut fere communi sententia obligat solum sub veniali in re levi. Quia votum est quædam lex privata, quam quis sibi imponit, & species quædam pacti: lex autem & pactum non imponunt obligationem nisi proportionatam materiæ. Deinde ommissio fidelitatis & justitiæ in re parvi momenti non censetur gravis injuria & offensâ. Præterea res ex omni parte levis non est capax obligationis gravis; nec pendet a voluntate hominis obligationem gravem alligare rei, quæ non est capax illius; nec Deus videtur acceptare talem obligationem irrationabilem. Unde qui vovisset singulis diebus anni dare unum assem pauperibus, peccaret solum venialiter semel aut bis omittendo. Secus, si decrevisset non implere votum, quia materia talis voti collectivè sumpta gravis est.

Porrò non pauci docent voventem posse in re gravi se obligare solum sub veniali, si expressè velit, (exceptis votis statûs religiosi, quæ sunt per se vota graviter in perpetuum obligantia, & nisi Ecclesiâ aliter statuerit:) tum quia cum obligatio voti voluntariè assumatur, pendet a voluntate voventis, nec ex lege divina oritur, nisi dependenter a voluntate promittentis: tum quia votum est lex privata quam vovens liberè sibi imponit, legislator autem potest in materia gravi velle tantum obligare sub veniali. Constat autem voventem rem gravem obligari sub mortali, nisi expressè voluerit se obligare solum sub veniali: nam quisque censetur se accommodare capacitati materiæ & usui communi, nisi constet aliud expressè intendisse.

Cæterum violatio voti, præter malitiam irreligiosæ perfidie, & infidelitatis erga Deum, involvit deformitatem sacrilegii, saltem secundum quamdam eminentiam: quia per voti violationem id quod fuit Deo per promissionem dicatum, ei denegatur.

Resp. 2. Quando non constat de alia speciali voventis intentione, non aliter obligat votum in quavis materia, quam si esset lex de ea re a

Deo, vel ab Ecclesiâ lata. Quia votum est quædam lex, quam homo sibi imponit circa materiam illam promissam: imò fit communiter juxta hanc intentionem. Hinc votum jejunandi, audiendi sacrum, obligat ad modum præcepti Ecclesiastici de eadem re, ideòque eodem modo servandum. Et vovens excusatur a talis voti impletionem in iis circumstantiis, in quibus excusaretur a præcepto Ecclesiæ, nisi contrarium expressè vel virtualiter intenderit.

Resp. 3. Ex communi sententia, votum personale solum voventem obligat, nec per alium impleri potest: quia res promissa est propria actio vel ommissio voventis, non alterius. Hinc si non possit illud per se exequi, non tenetur alium substituere, nisi id expressè intenderit. Votum verò reale obligat voventem ad persolvendum per alium de propriis bonis, si per se ipsum implere nequeat; quia res promissa est bonum temporale voventis, quod potest ejus nomine per alium tradi. Item hæredes, secundum omnes, tenentur exequi vota realia defuncti, secundum vires hæreditatis, salvâ legitimâ hæredis necessarij, ex cap. 6. de testam. & l. 2. ff. de pollicit. Nam hæres debita bonis annexa solvere tenetur ex justitia, ratione rei acceptæ cum tali onere, & ex contractu implicitè inito per acceptationem hæreditatis: hæreditatem enim adeundo, sicut commoda ejus & omnia jura defuncti acquirit, ita etiam debita & onera realia bonis annexa in se suscipit. Bona autem Deo promissa, sunt ipsi speciali jure debita. Quòd si sint plures hæredes, quisque tenetur pro rata, juxta portionem hæreditatis quæ ei obtigit, nisi res debita & legata possideatur ab uno, vel obligatio sit individua.

Idem est de voto mixto quoad partem quæ personale est ac de voto personali, & quoad partem quæ reale est ac de voto reali; cum sit verè personale quoad unam partem, & reale quoad aliam. Hinc obligat hæredes non quæ parte personale est, sed quæ parte est reale: ut si quis peregrinationem, & statuum argenteam vovit, tenetur hæres ad statuum dandam, non item ad peregrinationem, nisi eam promiserit, aut hæc lege hæres institutus fuerit.

Qui autem vovit factum alterius, tenetur curare quantum potest, ut alter impleat: hoc enim censetur intendisse. Iste alter tamen nullatenus

ad id tenetur, nisi consenserit: nam votum obligat eum solum qui promissit. Hinc liberi non obligantur votis parentum eos religioni devotentium, nisi ea rata habuerint, cap. 14. de Regular. Si verò populus vovit festum vel jejunium consentiente Episcopo, ad hoc tenentur posteri, non vi voti, sed ex præcepto Episcopi approbantis, & ita implicite præcipientis illud festum aut jejunium.

Resp. 4. Impleri debet votum tempore a vovente præfinito: nam promissit rem tali tempore, unde illam tunc reddere tenetur. Hinc qui vovit jejunium tali die, peccat mortaliter, si eo die non jejuset, perinde ac si die ab Ecclesia statuto non jejuset, quamvis proponeret alio jejunare. Quòd si ex impotentia, vel negligentia, votum tempore præfinito non impleatur, debet postea impleri, nisi ex intentione voventis, aut voti naturâ, res promissâ sit affixa certo diei in devotionem illius, ob honorem Sancti vel mysterii cujus tunc memoria celebratur: ut si quis voverit jejunium vigiliâ alicujus Sancti principaliter in illius honorem; tunc enim obligatio cum die extinguitur: quia tunc intentio fuit se obligandi ad actum hoc tempore faciendum, non alio; & res promissâ est dependenter ab hoc tempore ac per modum unius. Quando autem tempus non ipsius temporis intuitu & devotione constitutum est, censetur adjici ut terminus non ad finiendam obligationem, sed ultra quem non sit differenda; & sic statim postea impleri debet. Nam cum voveris non ultra eam diem differre, es semper in mora differendo, & tenêris semper implere: quia perseverat debitum quoad substantiam, duasque obligationes contraxisti, unam faciendi opus, alteram faciendi tali tempore: unde hâc non impletâ, manet illa principalior, quæ semper urget.

Si verò nullo definito tempore absolutè voveris, tenêris votum exequi quàm primum commodè & rectè potes judicio prudenti. Nam statim moraliter loquendo exigitur a Deo, ex Dent. 23. *Cum votum voveris Domino, non tardabis reddere: quia requireret illud Dominus. Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Et Eccles. 5. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere.* Deinde res absolutè & sine dilatione promissâ statim debita est, ex l. 14. ff. de reg. jur.

In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsentis die debetur. Igitur culpabilis est omnis mora, quæ rationabili causâ non honestatur. Non est tamen continuè mortale differre ad valdè breve tempus, modò votum brevi postea persolvi queat. Nam potest esse materiæ parvitas in mora illa, sicut in aliis rebus. Hæc omnia communem doctrinam continent.

Porro si votum fuerit negativum, seu de omissione, toties peccatur, quoties fit actio omittenda: quia votum illud instar præcepti negativi obligat pro toto tempore pro quo factum est, & omnis omninò ommissio promissâ est.

Sed an vovens, votum implere ante tempus à se præfinitum tenetur ob impedimentum futurum?

Resp. 1. Quando opus vovetur ut proprium onus certi diei seu temporis, ex communi sententia non tenetur vovens prævenire, etiam si prævideat impedimentum pro illo die. Quia non vovit actum, nisi tali die faciendum: unde ante illum non obligat votum. Idem die quando terminus seu dies additur non solum ad differendam executionem, sed etiam ad suspendendam obligationem usque ad talem terminum: quia res non est promissâ ante illum, nec vovens intendit se obligare nisi ex tali die.

Resp. 2. Quando terminus solum ponitur ad differendam solutionem, & non ad suspendendam obligationem, tunc ex communi sententia vovens tenetur votum persolvere ante terminum, si prævideat impedimentum pro illo futurum: quia tunc votum, statim ac fit, obligat absolutè ut intra terminum designatum opus fiat. Unde obligat determinatè pro illo toto tempore, pro singulis verò partibus quasi disjunctivè. Et ideò vovens tenetur absolutè implere votum in aliqua parte hujus temporis. Ergo si prævidet futurum esse impedimentum in posteriori parte temporis, tenetur in priori facere, quod est prævenire terminum. Et alioqui contra promissionem dilatio fieret ultra tempus præfinitum. Item licet terminus temporis sit constitutus ad finiendam solutionem, si opus promissum non est proprium onus alicujus determinatæ partis totius temporis usque ad illum terminum, tenetur vovens implere votum ante terminum illum,

si ante illum impedimentum prævideat: ut si quis vovit jejunare sex dies mensis, non designando illos, limitando tamen obligationem ad mensem, ita ut cum illo extingatur in omni eventu; tunc si prævideat futurum, ut post decimum diem mensis jejunare nequeat, tenetur in prioribus diebus totum votum implere, & ita prævenire terminum: quia tunc totum tempus mensis est tempus absolutæ obligationis, quæ debet impleri in parte ejus possibili. Quæ omnia confirmantur exemplo præceptorum, v. g. confitendi singulis annis. Ita Suarez, addens teneri voventem in omnibus casibus vitare impedimentum, ut votum suum tempore promisso impleri possit: nam votum obligat saltem implicite ad non ponendum impedimentum, cum hoc sit necessarium ad implendam rem expressè promissam: alioqui obligatio voti esset inefficax & inanis.

QUÆST. V. *Quid dicendum in dubio circa votum?*

Resp. Sequentia. 1°. Nullus tenetur voto, de cujus emissionem dubitat, si post diligens examen nulla ei appareat probabilis conjectura, quod votum illud fecerit. Quia obligatio voti, quæ voluntariè suscipitur, sine rationabili fundamento, adeoque irrationabiliter affirmaretur. Nemo autem tenetur obligatione, quæ nullo fundamento rationabili nititur.

2°. In æquali utrimque probabilitate votum servari debet. Ita Azor, Vasquez, Thyrsus Gonzalez, &c. Quia tunc non potest prudenter negari votum factum fuisse. Deinde in dubiis tutior pars eligi debet; alioquin talis se exponeret periculo peccandi: nam cum detur lex certa non violandi votum, hoc ipso quod dubitat an voverit aliquid, dubitat an illud omittendo, violet eam legem, ideoque peccet. Qui autem agit dubius an peccet, se committit periculo peccandi, & reipsa peccat. A fortiori tenetur voto, qui sciens se post septennium vovisse, dubitat an habuerit intentionem se obligandi, vel sufficientem advertentiam. Nam actus præsumitur factus ut fieri solet ac debet, nisi contrarium constet; & res in dubio judicari debet a communiter contingentibus.

3°. Certus de voto, sed dubius de solutione, tenetur illud implere: nam debito certo non sa-

tisfit nisi per solutionem certam.

4°. Quando solum dubitatur de quantitate vel qualitate rei promissæ, votum explicandum est secundum voventis intentionem, ultra quam non obligat, ex Deuter. 23. *Facies sicut promissisti Domino, & propriâ voluntate & ore tuo locutus es.* Nam (ut ait S. Thom. 2. 2. qu. ult. a. 4.) *Obligatio voti ex voluntate procedit. Nam voluntatis est, ut Augustinus dicit: in tantum ergo fertur obligatio voti, in quantum se extendit voluntas & intentio voventis.* Si de intentione non constet, elicienda est ex conjecturis, ex materia, & præsertim ex fine, quem in voto spectavit; nam causâ finalis seu ratio volendi est mensura rei volitæ. Et si his inspectis adhuc dubium manet, votum explicandum est secundum communem & usitatam verborum, quibus usus est, acceptionem: nam quisque censetur velle facere, quod verbis in sensu usitato acceptis indicat. Quod si non recordetur verba, quibus usus est, eligi debet pars tutior. *Si dubitet quomodo se in vovendo habuerit, debet tutiorem viam eligere, ne se discrimini committat,* ait S. Thom. in 4. dist. 38. qu. 1. a. 3. ad 6.

QUÆST. VI. *An votum fictum, seu exterius factum sine animo vovendi, vel se obligandi, peccatum est?*

Resp. affirm. Quia illa fictio seu simulatio est mendacium aliquod, & vana usurpatione nominis Dei, continens irreverentiam contra Deum. Seclusis autem contemptu, scandalo, injuriâ, non esse per se mortale docet Suarez: quia, inquit, velle præcisè proferre verba vovendi sine volitione vovendi, non est gravis irreverentia ac injuria Dei; & fictio non est respectu Dei, sed tantum respectu hominum, quibus per illam potest fieri injuria levis. In votis tamen solemnibus, vel quæ fiunt in assumptione statûs religiosi, docet fictionem esse mortalem: quia in ea fit injuria gravis religioni, & consequenter etiam Deo & Ecclesiæ, & vix separari potest a gravissimo scandalo.

QUÆST. VII. *Quot modis tollitur obligatio voti?*

Resp. Ex communi sententia, his. 1°. Cessante causâ finali, ob quam factum est; nam cessante

causâ cessat effectus, cap. 60. *de appellat.* seu cessante causâ finali deficit intentio voventis, utpote deficiente proprio ac principali motivo; & vovens non censetur voluisse promittere & se obligare illâ cessante; ut si jejunium per mensem voveris ad obtinendam sanitatem Patris; si hic moriatur, desinis obligari.

2°. *Materiæ desitione*, vel mutatione notabili, ut si res promissâ, antea honesta, fiat turpis, vel indifferens, vel impeditiva majoris boni ratione novæ circumstantiæ, aut prohibitionis, vel si fiat impossibilis. Nam votum est essentialiter de bono meliori & possibili. Item quando non potest servari sine gravi periculo mortis, vel gravis damni in bonis temporalibus, in statu, vel honore, quod sit accidentarium voto, nisi constet ex natura voti vel aliter voventem voluisse se in tali eventu obligare. Nam in tali casu materia non est eadem, nec voventes intendunt communiter tunc se obligare. Neque tunc est obligatio præstandi aliquid aliud loco rei promissæ: quia votum non obligat ultra intentionem voventis, quæ non est obligandi se ad aliud quàm ad id quod vover, nisi illud fuerit in hoc inclusum saltem virtualiter. At voti obligatio non cessat ob difficultates postea obvenientes, quas si vovens prævidisset, non vovisset. Nam, ut notat Lessius, multi castitatem vovent, & religionem profitentur; qui tales postea tentationes ac difficultates patiuntur, quas si prævidissent, vovere nolissent; & tamen omnium iudicio non idèò desinunt teneri voto. Hæc enim omnia præcogitari poterant ac debebant. Quod si non fecerint, sibi imputent, & media idonea adhibeant ad hoc ut votum implere possint. Votum quippe obligat secundum mentem, quam vovens reipsâ habuit explicitè vel implicitè dum vovit, & secundum communem usum ac sensum prudentum. Quare voti vel juramenti obligationem non tollit id, quod si antea accidisset, vel prævisum fuisset, impediret ne fieret: sed requiritur mutatio ita notabilis, ut faciat quasi aliud objectum, ad quod voventis intentio prudenter ex circumstantiis præsumatur se non extendisse.

3°. *Irritatione*, dispensatione, vel commutatione.

4°. *Defectu conditionis positæ*, si votum sit

conditionatum. Quia vovens noluit se obligare, nisi conditione illâ positâ; & res non est promissa nisi sub illa conditione, ac proinde eam præstandi obligatio suspensa est, donec impleatur conditio, quâ positâ sit absoluta.

Si vovens voti conditionem honestam per dolum, fraudem, vel minas impediatur, peccat contra votum, & eo remanet obligatus. Nam votum sub conditione aliqua honesta factum obligat ad rem promissam implendam sub conditione illa quæ a vovente non sic impediatur, idèòque etiam ad illam non sic impediendam; alioqui esset illusorium. Unde si vovens impediatur per vim, dolum, fraudem, vel minas, peccat, & voto tenetur perinde ac si conditio evenisset. *Ita Sanchez, Azor, & alii multi apud illum.*

Sed quid, si materia voti fiat impossibilis solvens quoad aliquam partem vel modum?

Resp. Tunc si commodè talis materia dividi possit & soleat, vovens tenetur ad eam partem quam potest. Quia censetur partes illas divisim promississe: nam voluntas censetur ferri in objecta secundum eorum naturam & communem usum, nisi constet oppositum expressè intendisse. Hinc si non potes dare pauperibus centum quos promissisti, tenèris dare decem quos potes. Si verò res promissa dividi nequeat, aut non soleat, ad nil tenèris: ut si voveris ædificare Ecclesiam, & postea non habeas pecuniam sufficientem, nisi ad ponenda fundamenta, ad nil tenèris: quia partes Ecclesiæ, non divisim, sed collectivè tanquam unicum objectum censèris promississe, nisi contrarium expressè intenderis.

Quòd si actus non possit fieri solùm quoad circumstantiam seu modum, qui non fuerit intentus principaliter, nec ut conditio necessaria ad obligationem substantialem; tunc res promissa implenda est quoad substantiam. Quia tunc substantia actûs fuit principaliter & absolutè promissa, circumstantia verò seu modus, ut aliquid accessorium: principale autem non debet impediri per defectum accessorii. Sic qui vovit jejunium in pane & aqua, & potest solùm servare jejunium ordinarium, ad hoc tenetur: nam jejunium quoad substantiam principaliter vovit, modum verò illum in pane & aqua solùm acces-

Forè. Secus, si quis non vovit substantiam actus, nisi dependenter a tali modo, qui nequeat servari, ut sæpe fit, cum modus ille notabiliter minuit difficultatem actus: nam tunc intentio actum faciendi non est absoluta, sed cum tali conditione, quæ sublatâ cessat intentio se obligandi, ideoque obligatio: ut si vovisti ire Romam equo, vel rhedâ, & postea utrumque desit, non tenêris ire pedibus.

Si verò modus aut circumstantia sit solum possibilis, res autem principalis impossibilis, cessat obligatio voti, quia non fuit intentio se obligandi, nisi dependenter a principali.

Cæterum si impossibilitas, aut impedimentum non sit perpetuum, eo postea sublato, votum impleri debet: nam tunc solum suspenditur ejus obligatio. Si verò sit perpetuum, cessat omnino obligatio voti, nec vovens tenetur in aliud commutare, nisi hoc vovisset.

QUEST. VIII. *Quanam vota, & a quibus irritari possunt?*

Nota. Irritatio voti est ablatio ejus obligationis facta nomine proprio ab eo, cujus potestati subjecta est voluntas voventis, vel materia voti. Duplex est, alia directâ, quæ directè cadit in votum, efficitque ut votum sit nullum defectu conditionis ad illud requisitæ, scilicet consensûs ejus, cui voluntas voventis subjecta est: alia indirectâ, quæ cadit duntaxat in materiam voti, seu quæ fit tantum ratione materiæ alteri subjectæ, remanente voto.

Resp. 1. Vota omnia eorum, quorum voluntas subjecta est potestati dominativæ alterius, possunt ab eo directè irritari, nec postea reviviscunt. *Ita communiter.* Quia tales ita dependent ab alio, ut sine ejus injuria non possint de seipsis disponere contra ejus voluntatem; ac proinde eorum vota tacitam ac imbitam habent hanc conditionem, *Si Superior non contradixerit.* Nam nemo potest vovere contra jura alterius. Quare superiore nolente voluntatem subditi obligari, cessabit obligatio ob defectum conditionis. Quoad tamen non irritatur votum, servari debet; quia licet non sit firmum, est tamen validum donec superior contradicat, ex c. *Monacho.* 20. qu. 4. ubi votum a Religioso sine consensu superioris factum dicitur solum

frangendum, hoc est, irritandum; ergo supponitur validum. Quare in hujusmodi votis non includitur conditio affirmativa, *Si superior consenserit*; sed negativa, *Dum superior contradixerit*, ut notat Sanchez.

Hinc ex communi sententia, 1°. omnia vota impuberum, etiam implenda tempore pubertatis, possunt directè irritari a patre, vel in ejus defectum ab avo paterno, aut tutore ut qui vices patris gerit, non tamen a matre, nisi sit tutor. Ratio est dispositio Juris canonici, quod votis impuberum ob horum judicii imbellicitatem apposuit hanc tacitam conditionem, *Nisi pater vel tutor contradixerit, c. Puella 20. qu. 2.* Multi docent eadem vota impuberum a patre irritari posse tempore pubertatis. Quia vota illa per tractum temporis non amiserunt hanc suam conditionem, *Nisi pater contradixerit*; sed semper manent subjecta patri: idque expedit ad subveniendum indiscretioni liberorum. Sed juxta varios, id jam non potest tutor; quia eo ipso quod pupillus sit pubes, tutor fit curator, cui persona pupilli seu minoris non committitur sicut tutori: at pater semper manet pater. *Suarez, Reginald. Limita,* modò liberi in pubertate talia vota non ratificaverint, scientes non fuisse firma: nam hæc ratificatio est nova voti emissio.

2°. Superiores Religiosorum possunt directè irritare omnia vota suorum subditorum, exceptis votis quæ ex instituto religionis fiunt, & voto strictioris religionis. Constat ex communi Doctorum sensu, & usu in religionibus recepto. Et ex c. *Monacho* cit. & ex S. Thom. 2. 2. qu. 88. a. 8. ad 3. Idque vel ex natura statûs Religiosi, & voti obedientiæ, per quod Religiosus abdicavit jus omne disponendi de seipso, & cuncta in superiorum potestatem transfudit: ita ut *velle & nolle non habeat, sed ex illius, quem vice Dei supra caput suum posuit, & cujus imperio se subjecit, voluntate dependeat,* cap. 27. de elect. in 6. vel hoc provenit ex dispositione Ecclesiæ per usum statuta, quæ sicut in votis impuberum, ita in votis Religiosorum hanc tacitam conditionem inesse voluit, *Si superior non contradicat*; ut scilicet melius Religiosi in via spirituali a suis superioribus dirigerentur. Potest quoque validè Prælatus secundum communem sententiam irritare votum subditi a se, vel a præde-

cessore æquali aut inferiore approbatum. Quia per istam approbationem seu licentiam, non amittit jus superioris, quo inferiorum voluntates sibi habet perfectè subjectas ad eorum rectam gubernationem; nec idè suam potestatem a se abdicavit. Sed hoc non videtur omnibus certum. Fatentur autem omnes talem peccaturum, si sine causa consensum revocet, quia abutitur suâ potestate contra bonum subditi, & impedit majus Dei obsequium. Novitiorum verò vota non possunt directè irritari, cum sint adhuc sui juris; sed solum potest suspendi executio votorum personalium, quatenus impediunt observantiam regularem, & eorum rectam gubernationem: ita ut si egrediantur Religione, statim reviviscat eorum obligatio.

Porro Religiosi, & quivis subditi dominativæ alterius potestati, ex communi sententia licetè ac meritorie ea omnia bona opera vovent, quæ nec regulâ nec superiorum præcepto eis interdita sunt, nec eos a debito illorum obsequio retrahunt; & talia vota statim obligant, non expectato superiorum consensu, donec ipsi contradicant. Quia cum ea materia sit bona nec interdita, est apta voto emittendo, & quandiu non interdicatur, est in voventium potestate.

Resp. 2. Vota, quorum materia est alteri subjecta, possunt ab eo indirectè irritari, seu potest eorum executio & obligatio suspendi, etsi ante subjectionem facta fuerint, ex c. *Noluit.* 33. qu. 5. Quia nemo potest & censetur promittere aliquid in damnum seu præjudicium etiam futurum aliorum, & executio talis voti hoc ipso fit illicita, quòd alter potestatem habens in rem vel actionem promissam, contradicit; nam nunquam licet jus alterius violare.

Hinc secundùm communem sententiam, 1.º Irritari a patre possunt indirectè & ratione materiæ vota puberum, quæ obsunt disciplinæ & convenienti gubernationi familiæ, in qua pater habet jus regendi filium donec emancipetur. Sic potest suspendere obligationem voti perpetuò abstinenti a carnibus. At nil potest circa vota puberum, quæ nullatenus ejus potestati officiant, ut sunt certæ preces, consueta pietatis officia, votum castitatis, religionis, &c. nam pubes, in ordine ad obsequia ad divinum, habet jus disponendi de se, & suis actionibus personalibus,

quæ non adversantur rectæ gubernationi familiaris.

2.º Maritus potest irritare indirectè vota uxoris, quæ officiant usui matrimonii, proles educationi, & gubernationi familiæ, ut sunt vota peregrinandi, sæpius jejunandi, &c. quia juri mariti obsunt: non autem vota de certis precibus, aut continentia post ejus mortem servanda: nec enim maritus potest prohibere uxori omnia opera consilii, cum omnia juri ejus non officiant, & subiectio uxoris ad virum oriatur solum ex matrimonii vinculo, sitque ei commensurata. Uxor vicissim potest sic irritare vota mariti, quæ obsunt vitæ sociali, & moderatæ debiti redditioni, cum ad hæc jus habeat. Possunt tamen ambo ex communi consensu continentiam vovere, & tunc neutri debitum petere, aut petenti reddere licebit, cum juri suo cesserint.

3.º Herus potest suspendere executionem votorum famuli & ancillæ, quatenus solum impediunt vel imminuunt obsequium sibi debitum, cum alia ejus juri non officiant.

Observa. Vota directè irritata nunquam reviviscunt, quia superior eis contradicendo, efficit ut sint nulla, defectu conditionis requisitæ; cum inferior non possit validè vovere nisi sub hac conditione tacita, *Si pater vel superior non contradixerit.* At vota indirectè irritata suspenduntur solum, quandiu materia est subjecta alteri, & reviviscunt ac obligant, quando desinit ei subesse. Quia votum erat validum absolutè, & ob solam materiæ subjectionem suspensum erat, & ejus executio jam est licita, cum nulli obsit.

Hinc vota conjugum, puberum, & famulorum perpetua, quæ tempore subjectionis vel ante emissâ, suspensa fuerunt, eos obligant cum eorum materia desinit subjici alterius potestati. Unde uxori, quæ sine consensu mariti continentiam vovit, non licet nubere post ejus mortem.

Resp. 3. Qui vota irritandi potestatem habent, illa validè irritant, etiam sine justa causa: quia ad validum usum juris sui non requiritur causa. Peccant tamen si sine causa faciant, cum sit abusus potestatis contra bonum proximi, & honorem Dei.

QUÆST. VII. *Quinam possunt dispensare in votis & juramentis?*

Resp. 1. Papam & Episcopos habere potestatem dispensandi in votis, & juramentis, constat, 1°. Ex Matth. 16. *Tibi dabo claves regni caelorum . . . & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in caelis.* Et c. 18. *Quaecumque solveritis super terram, erunt soluta & in caelo.* Quæ verba, utpote generalia, intelligi debent de omni vinculo voluntariè contracto ab homine erga Deum. 2°. Ex perpetuo Ecclesiæ usui. 3°. Quia ad commune bonum fidelium expedit, imò necessaria est hæc potestas.

Dispensatio autem voti est absoluta condonatio rei Deo promissæ, facta nomine & vice Dei, a superiore tanquam ejus vicario: qui tamen tunc non dispensat in lege divina servandi votum: nam obligationem servandi votum non relaxatum, cum ipsa viget; sed solum ipsam promissionem seu rem promissam remittit nomine ac vice Dei, & tanquam ejus œconomus. Lex autem divina non obligat ad servandam promissionem Deo factam, cui Deus per suum vicarium cessit.

Resp. 2. Potestas ordinaria dispensandi in votis & juramentis competit solis prælatis habentibus jurisdictionem in foro externo. Nam hæc potestas ad externam Ecclesiæ gubernationem pertinet, sicut potestas ferendi leges & censuras: unde non est ordinis, sed jurisdictionis. Hinc eam habent, 1°. Papa erga omnes fideles in omnibus votis. 2°. Episcopi erga suos subditos in votis Papæ non reservatis: nam hæc potestas est necessaria ad regimen episcopale. Item habentes jurisdictionem quasi episcopalem, eam dispensandi potestatem habent ut ordinariam. Potestatem verò delegatam habent, qui ab iis accipere.

Vota autem Papæ reservata, præter solemnia sunt quinque, scilicet castitatis perpetuæ, ingrediendi Religionem approbatam, & peregrinationis in Jerusalem, ad Limina Apostolorum, & ad S. Jacobum in Compostella, *Extravag. Etsi Dominici*, de pœnit. Quæ tamen si conditionata fuerint, pertinent ad episcopum ante impletam conditionem.

Resp. 3. Ex communi sententia ad valorem

dispensationis requiritur etiam justa causa. Quia Deus non dedit hominibus potestatem relaxandi sine causâ vota & juramenta sibi facta; cum talis remissio sit irrationabilis, & honori Dei ac bono animarum obsit. Nec Prælati sunt domini jurium Dei, sed solum ejus œconomus: at œconomus nil potest circa bona & jura domini nisi secundum ejus voluntatem rationabiliter præsumptam. In dubio tamen de sufficientia causæ, potest subditus stare judicio prælati dispensantis vel commutantis. *Ita S. Thom. 2. 2. qu. 88. a. 13. ad. 2.*

Hinc dispensans in voto gravi sine justa causa, peccat mortaliter. Quia in re gravi ad religionem pertinente arrogat sibi potestatem, quam non habet, & peccat contra fidelitatem ex munere debitam. Justæ autem causæ dispensandi hæc recensentur: honor Dei, utilitas Ecclesiæ, commune bonum reip. spiritualis utilitas votentis, periculum morale sæpe violandi votum ex fragilitate, levitas mentis ex qua votum factum est, perturbatio animi, notabilis difficultas superveniens executioni voti, aliaque id genus, quæ generatim revocari possunt ad pietatem, utilitatem spiritualem, & necessitatem. Quamquam ex his aliqua videantur solum sufficere ad votum commutandum: nam longè gravior requiritur causa ad dispensandum quam ad commutandum, & rarò utendum est purâ dispensatione; sed admiscenda est aliqua commutatio.

QUÆST. VIII. *Quinam possunt commutare vota?*

Nota. Commutare votum est mutare materiam voti in aliam sub eadem obligatione.

Resp. 1. Quisque potest privatâ authoritate, & sine alia causâ, commutare votum suum in id, quòd evidenter melius est, & aliunde non præceptum; modò id Ecclesia non prohibuerit. *Est saltem communior sententia.* Quia 1°. ex cap. 3. de jurejur. *Non promissum infringit, qui in melius illud commutat.* 2°. Debitum rei minus bonæ abundè & perfectius solvitur Deo in re meliore, quæ semper est Deo gravior, & in qua etiam res promissa continetur virtualiter, saltem quoad finem voti, qui est rem gratam Deo facere. 3°. Deus semper acceptum ha-

bet obsequium majus ei delatum loco minoris ; cum magis velit a nobis fieri id , quod melius est , & ei gratius. Hinc votum recitandi septem psalmos commutari potest a vovente in votum audiendi sacrum. Multi excipiunt vota Papæ reservata , quæ sine ejus autoritate commutari nequeunt , eò quòd talem commutationem sibi propriam reservarint , nisi in statum Religionis commutentur. Ita Suarez , Sanchez , Layman , &c.

Porro melius hîc censetur id , quòd spectatis omnibus est Deo gratius : tale autem non est semper id , quod secundum se , & ex genere suo præstantius est , sed quod saluti voventis magis expedit , cupiditates efficacius coërcet , & voluntatem Deo perfectius subjicit. Hinc quamvis oratio sit absolutè melior jejunio , non licet tamen propriâ autoritate hoc in illam commutare : quia hîc & nunc potest jejunium esse Deo gratius , utpote utilius ad bonum spirituale hujus hominis. In dubio an opus sit melius , requiritur autoritas prælati , cap. 1. de voto. Et de hoc omnes consentiunt , teste Azor.

Resp. 2. Ex communi sententia , votum non potest validè commutari privatâ autoritate in opus minus bonum : quia tunc intercedit partialis dispensatio , quæ necessariò requirit potestatem Ecclesiasticam ; tunc enim tota res promissa non redditur æquivalenter.

Imò requiritur potestas superioris ad commutationem voti in æquale. *Est saltem communior sententia.* Prob. Tum quia jura non dicunt sufficere autoritatem privatam nisi ad commutandum in evidentèr melius , ex cap. 1. de voto. Tum quia talis commutatio requirit permissionem nomine Dei factam , ut res una solvatur pro alia æquali , ac proinde autoritatem Prælati , vicem Dei gerentis : nam res in specie fuit promissa ac debita : ergo alia non melior solvi nequit sine consensu creditoris , scilicet Dei , arg. ex l. 2. ff. de rebus credit. ibi : *Aliud pro alio invito creditore solvi non potest.*

Resp. 3. Ex communi sententia , non solum ad licitam , sed etiam ad validam commutationem in minus bonum , præter autoritatem requiritur justa causa : quia in illa admiscetur aliqua dispensatio , quâ condonatur aliquid , quod ex voto debetur Deo. Requiritur etiam aliqua causa ,

sed minor , ad commutationem validam in æquale : quia Deus non concedit ut solutio rei sibi debita fiat sine causa in re alia non meliore ; & fidelitas Deo debita exigit rem promissam solvi , nisi adsit justa causa rem aliam æqualem dandi , vel nisi detur melior. Ita Suarez , & alii communius.

Ad hoc tamen juxta multos sufficit major devotio ad illud æquale præstandum : nam non requiritur adeò gravis causa , cum non fiat relaxatio , sed mera translatio obligationis. Si tamen superior bonâ fide processerit , putans esse causam justam , licet talis non sit , juxta multos valet commutatio : quia bona fides superioris est pro causa , cum Deus non sit in hoc rigidior exactor.

Resp. 4. Ex communiore sententia , quicumque habet potestatem dispensandi , etiam solum delegatam , habet etiam potestatem commutandi. Tum quia qui potest plus , potest & minus in eodem genere , ex reg. 53. jur. in 6. Tum quia qui potest remittere absolutè totum debitum , a fortiori potest illud remittere sub conditione dandi aliud. Cui autem solum concessa est potestas commutandi , is non habet potestatem dispensandi : quia hæc major est , nec continetur in alia.

Imò non potest commutare nisi in æquale : nam vox & natura commutationis æqualem subrogationem importat , & commutatio in minus continet aliquam dispensationem admixtam. Ita S. Carol. in instruct. confess. *Et est communis sententia.*

Observa. 1°. Peregrinationes rectè commutantur in jejunia , largas eleemosynas , crebram Confessionem & Eucharistiæ sumptionem : quia plerumque hæc sunt magis salutaria , & Deo gratiora. 2°. Juxta multos , ei cujus votum commutatum est , licet ad prius redire. Tum quia commutatio facta est in ejus favorem , cui proinde renuntiare potest : tum quia videtur solum facta sub conditione , *Si nolit prius votum implere.* Excipit Reginaldus , si commutatio facta sit in melius , & acceptata a vovente , eò quòd acceptatio talis commutationis vim habeat novi voti , quo acceptans obligavit se ad reddendum Deo aliquid melius quàm antea voverat. Unde implere prius esset commutare votum ex meliori

ri in minùs bonum, quod non licet privatâ auctoritate & sine justa causâ. 3°. Si opus subrogatum fiat impossibile, vel indifferens, juxta multos, vovens non tenetur implere prius, etiam si possit: quia hujus obligatio per commutationem extincta est. Obligatio autem extincta, præsertim quæ propriâ voluntate suscepta est, non reviviscit, nisi propriâ voluntate iterum assumatur. Sed num dici potest commutatio facta fuisse sub hac tacita conditione, ut tunc prius impleatur, si moraliter possit impleri?

CAPUT IV.

De Juramento.

QUÆST. I. *Q*uid est Juramentum?

*R*esponso. *Q*uid est Juramentum? Est attestatio Dei, seu invocatio Dei in testimonium, sive est assumptio divini testimonii ad confirmandum. Unde jurare est Deum invocare seu assumere in testem, non quidem ut hîc & nunc veritatem aliquo miraculo testetur, hoc enim esset tentare Deum; sed quando & quomodo ei placuerit, sive in hac vita, sive in altera, quando illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.

Hinc juramentum differt ab adjuratione, quæ est actus, quo quis alterum rogat, vel ei præcipit aliquid per Deum: ut scilicet ejus timore, reverentiâ, vel amore cogatur, aut permoveatur ad aliquid agendum vel non agendum, ut illud 1. Theff. 5. *Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc.*

Ad juramentum duo ex communi sententia requiruntur. 1°. Intentio saltem virtualis jurandi, seu Deum in testem assumendi. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 98. a. 3. ad 2. Nam juramentum debet esse actus humanus, quatenus juramentum est, ac proinde ab intentione jurandi proficisci: alioquin qui præcisè recitat verba jurandi solum ex intentione docendi, juraret. 2°. Locutio, quâ Deus in testem advocetur. Quæ locutio non solum in verbis consistit, sed etiam in quovis signo, quo exprimitur Dei invocatio, v. g. nutu, contactu Evangelii, elevatione manûs, &c. quando hæc fiunt ex intentione jurandi. Imò illa locutio potest esse merè interna, & sic juramentum potest esse merè internum.

Hinc 1°. Modi loquendi, quibus Deus in testem non adducitur, non sunt juramenta, ut cum dicitur: *Tam verum est, quàm sol lucet, quàm loquor, &c.* Juraret tamen qui animum habens Deum ut testem invocandi, adhiberet verba, vel alia signa, quæ alioqui de se talem juramenti significandi vim non habent, ut si cum intentione jurandi diceret: *In veritate hoc faciam*, ut notat Sanchez. Hæc verò locutio, *Tam verum est, quàm Deus existit, vel quàm Christus est in Eucharistia*, est blasphemia, si loquens intendat significare tantam esse in suo dicto certitudinem, quanta est in ea veritate fidei: sed non est juramentum, nisi per hæc verba intendat adducere Deum in testem.

2°. *Certissimè, sine dubio, in veritate, &c.* similes locutiones non sunt juramenta: secus si dicatur, *In veritate Dei vel Christi.*

3°. Ex communi sententia, non sunt ordinariè juramenta hæ formulæ, *In fide mea, Per fidem meam*, quia ordinariè accipiuntur de fide seu fidelitate humana, sine ullo respectu ad Deum. Unde nemo prudens putat sibi esse rem juramento confirmatam ob hanc solam locutionem. Item juxta multos, istæ *In conscientia, Super vel per meam conscientiam*: quia saltem apud doctos significant solum hominem loqui ex veritatis notitia, ex conscientie dictamine. Azor tamen dicit plerosque sentire iis contineri vim juramenti. Ex communi sententia, non sunt ordinariè juramenta hæ formulæ: *In fide boni viri, in fide boni Christiani, vel Sacerdotis*; quia, ut ordinariè accipiuntur, significant rem asserti vel promitti eâ fidelitate & veracitate, quam debet habere vir probus, Christianus, Sacerdos, ut ordinariè accipiuntur; nam tunc Deus non adducitur in testem. Ab iis tamen abstinendum est ob scandalum: nam non omnes ita hæc verba intelligunt, & sunt juramenta apud eos qui existimant esse, vel apud quos per consuetudinem accipiuntur velut juramenta. Si autem *Per fidem meam, Per fidem boni Christiani, &c.* intelligatur fides divina, erit juramentum; qui enim dicit *Per fidem divinam, vel veritatem Dei*, censetur Deum illius authorem in testem adducere. Quare rudes interrogandi sunt, an per illas formulas intenderint Deum in testem

Z

advocare, & omnes ab his avocandi sunt.

4°. In istis locutionibus, *Deus scit, Coram Deo loquor, Deus videt conscientiam meam*, spectanda est intentio loquentis. Nam si narrative solum proferantur sine intentione jurandi, non sunt juramenta; quia proprie ille non jurat, qui testimonium Dei non implorat ut exhibendum: secus, si invocative usurpentur.

5°. Istæ locutiones, *Abnego Deum, Per mortem, Per ventrem, Per caput Dei*, sunt potius blasphemix quam juramenta.

6°. In omnibus modis loquendi habenda est ratio usus, & spectandæ sunt circumstantiæ & intentio loquentis. Nam juramentum est, si adhibeantur quævis verba vel signa cum intentione jurandi, ut docent Suarez, Azor, Sanchez, & alii, etsi illa juramenti significandi vim non habeant: nam tunc per verba illa quæcumque sint, loquens vult assumere Deum in testem. In dubio de ejus intentione judicari debet secundum communem verborum, quibus usus est, acceptionem.

QUÆST. II. Quotuplex est Juramentum?

Resp. Juramentum dividitur, 1°. In explicitum, quo Dei testimonium expressè invocatur, dicendo v. g. *Deum testor, Juro per Deum, Per Deum ita est, Deum testem invoco, &c.* Et implicitum, quo implicite solum Deus adducitur in testem, ut *Per Deum: Vivit Deus*, hoc est, per vitam Dei, seu per Deum viventem: vel cum quis jurat per creaturas nobiliores, in quibus Dei potentia, vel alia perfectio specialiter elucet, vel quæ habent specialem relationem ad Deum: tunc enim earum author tanquam in illis representatus seu præsens censetur in testem adduci, ut si dicas, *Juro per Cælum, per Terram, per Templum, per Evangelium, per fidem Christianam, &c.* Item *Per Sanctos* intuitu Dei, qui in eis peculiari modo habitat, & virtutem ac veritatem ostendit. Vel *Per meam animam, In anima mea*: nam Deus in anima rationali specialiter splendet tanquam in imagine, proindeque censetur Deus in ea splendens adduci in testem. Sanchez, Suarez, & alii.

2°. In solemne, quod fit cum aliqua solemnitate, v. g. certâ verborum formulâ, vel co-

ram Notario & duobus testibus, vel in judicio, vel contactu Evangelii, aut Reliquiarum. Et simplex, quod fit absque solemnitate.

3°. In contestatorium, quo Deus solum ut testis vocatur, v. g. *Per Deum*. Et execratorium, quo Deus in testem simul & vindicem advocatur, unde fit per imprecationem, ut, *Puniat me Deus, Damnet, Volo mori, Dæmon me auferat, Nunquam videam Deum, si, &c.* Item *Per meam vel alterius vitam, aut salutem, vel in vita, salute*: nam sensus est: Deus auferat mihi vel illi vitam, si, &c. Item *Super animam meam*: nam sensus est: Damnum patiatur anima mea, nisi ita sit; & istud, *Ita me Deus adjuvet*, hoc est, Nisi ita sit, Deus me non adjuvet. Cum autem execrationes, quæ Dei nomen vel Sanctorum, aut nostra Mystèria continent, ex ira proferuntur, tunc sunt blasphemix, quia contumeliose pronuntiantur.

4°. In assertorium, quo confirmatur dictum vel factum de præsentis vel præteriti, aut propositum de futuro sine promissione, ut cum quis jurat se facturum aliquid, licet illud nemini promittat. Et promissorium, quo quis confirmat promissum, & se obligat alicui ad aliquid pro futuro. Hocque est vel absolutum, vel conditionatum, quod scilicet habet conditionem expressam, aut tacitam, ex dispositione juris vel intentione jurantis.

QUÆST. III. An & quando licet jurare?

Resp. 1. Licet cum certis conditionibus jurare. Constat, 1°. Ex Deut. 6. *Per nomen illius jurabis*. Et ps. 62. *Laudabuntur omnes, qui jurant in eo*. 2°. Ex traditione & praxi Ecclesiæ. 3°. Quia juramentum est actus latriæ, quo jurans tacite testatur Deum habere rerum omnium cognitionem, & veracitatem infallibilem, ac providentiam rerum humanarum.

Imò est obligatio jurandi, 1°. Quando a superiore legitime exigitur. 2°. Quoties necessarium est ad subveniendum proximo: nam lex charitatis obligat ad ejus necessitati subveniendum medio licito, præsertim facili, quale est juramentum.

Resp. 2. Ut licite fiat juramentum, requiruntur tres conditiones seu comites, scilicet veritas, judicium, & justitia. Ita omnes, &

constat tum ex Jerem. 4. *Jurabis, Vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & in justitia.* Tum quia si una ex illis deest, committitur irreverentia in Deum.

Veritas exigit, ut jurans prudenter & certò judicet verum esse id quod dicit; & moraliter certus sit se verum effecturum id quod promittit. Judicium, ut cum discretione, prudentiâ, consideratione, maturo examine veritatis, ac reverentiâ, nec sine necessitate & gravi causa juretur. Justitia demùm exigit, ut juramentum promissorium vel assertorium de futuro sit de re licita & honesta.

QUEST. IV. *An semper est mortale, si una ex illis conditionibus desit?*

Resp. 1. Si veritas desit, vel putetur deesse, vel dubia sit juranti, est perjurium, & semper mortale peccatum, etiam in re levi assertâ. *Ita omnes Theologi.* Prob. Quia 1°. Deus non potest sine gravi irreverentia ac injuria adduci in testem falsitatis, sive in re magna, sive in parva, vel jocosa: *Quia per hoc datur intelligere, vel quòd Deus veritatem non cognoscit, vel quòd falsitatem testari velit.* S. Thom. 2. 2. qu. 98. a. 2. quod est valdè injuriosum Deo: nam alioqui non esset summè verax, nec proinde Deus; cum vel levissima falsitas suramæ ac infinitæ veracitati repugnet. Unde assumere Deum in testem mendacii vel levissimi, est ex natura actionis Deo negare infallibilem ac summam veracitatem. Præterea (ut ait S. Thom. q. cit. a. 3.) *Ea qua ex se sunt peccata venialia, vel etiam bona ex genere, si in contemptum Dei fiant, sunt peccata mortalia.* Unde multò magis quidquid est, quod de sui ratione pertinet ad contemptum Dei, est peccatum mortale: perjurium autem de sui ratione importat contemptum Dei. Unde manifestum est quòd perjurium ex sui ratione est peccatum mortale. 2°. Ex S. August. serm. 28. de verbis Apost. *Perjurium peccatum esse, & grande peccatum, nemo dubitat.* 3°. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam delictum aut possit damnare hominem.* Quare omne perjurium strictè dictum, quod est mendacium juramento confirmatum, seu falsum juramentum, mortale est, etiamsi joco

fiat. *Ille qui jocosè perjurat, non evitat divinam irreverentiam, sed quantum ad aliquid magis auget; & ideo non excusatur a peccato mortali.* S. Thomas 2. 2. q. 98. a. 3. ad 2.

Porro latiùs a S. Hieronymo & Jure aliquando sumitur, nempe pro quolibet juramento illicito, etiam vero, sed sine necessitate factò.

Ergo mortaliter peccat, 1°. Qui jurat id de quo dubitat, vel non est certus; nam exponit se periculo jurandi falsum. Imò pejerat; nam mentitur, asserens tanquam certum id, quod putat tale non esse. 2°. Qui jurat verum, putans esse falsum: nam talis formaliter & spectato ejus conceptu jurat falsum, & mentitur, cum loquatur contra mentem; habetque voluntatem adducendi Deum in testem falsitatis. 3°. Qui jurat id, quod verum est, & tale putat, sed levibus conjecturis adductus. Ita Catechism. Romanus; quia exponit se periculo jurandi falsum. 4°. Ex communi, qui aliquid juramento promittit sine voluntate implendi: nam jurans se aliquid facturum, jurat se habere firmam voluntatem faciendi: unde si non habeat, mentitur. Vel si juret se facturum id, quod scit sibi esse impossibile: quia non potest habere propositum efficax implendi: nam propositum non est de re impossibili cognitâ ut tali; idque etiamsi res sit moraliter tantùm impossibilis, quia jurat se facturum id, quod judicare debet non facturum. Item si dubitet an possit, aut debeat præstare: nam pejerat, vel saltem se exponit periculo pejerandi; & in his omnibus deficit certa veritas de præsentì, quam semper in re qualibet habere debet juramentum promissorium, & quæ exigit, ut sit animus firmus & certus promissa perficiendi.

Resp. 2. Quoad defectum judicii, constat 1°. esse semper mortale, si defectus considerationis sit circa juramentum ipsum, vel circa veritatem, propter periculum perjurii; ut si deliberatè jures sine prudenti judicio de veritate, vel sine consideratione ad hoc requisitâ, etsi contingat esse verum quod juras: nam exponis te periculo jurandi falsum. Hinc peccant mortaliter, qui factum quod auditu tantùm, vel aliis signis non omninò certis cognorunt, tanquam certò cognitum jurati affirmant. Item qui jurati de alicujus peritia, judicium ferunt sine sufficienti illius

notitia; & certitudine de illa. Si verò defectus considerationis sit solum circa necessitatem & gravitatem rei, ex communi sententia est solum venialis, seclusis contemptu, scandalo, & periculo jurandi falsum; ut cum quis certus de veritate, non satis considerat an sit causa sufficiens jurandi.

Constat 2°. esse peccatum saltem veniale jurare sine necessitate, vel magnâ utilitate, ex Matth. 5. *Ego dico vobis non jurare omninò... Sit autem sermo vester, Est, est: Non, non, &c.* Et Jacob. 5. *Nolite jurare quodcumque juramentum... ut non sub judicio decidatis.* Nam est irreverentia contra summam Dei majestatem, quòd interponatur ejus autoritas, & ipse adducatur in testem sine necessitate, vel magnâ utilitate, aut ad res vanas ac leves confirmandas. Sic illicita sunt juramenta urbanitatis gratiâ emissa, ut non ingrediendi vel egrediendi priùs, defectu necessitatis & gravitatis rei. Ea autem non videntur violari, si jurans altero urgente præcedat; tum quia imbibunt hanc tacitam conditionem, *Si non nimium repugnaveris, non præcedam*; tum quia illud juramentum cedens in honorem alterius, remittitur ab eo, cum jure cedens contendit ut jurans prior transeat.

Non est tamen, ex communi sententia, mortale jurare sine necessitate, vel super re levi, aut vanâ, sed verâ & licitâ; modò absit contemptus, scandalum, & periculum pejerandi: quia in hoc non censetur gravis irreverentia. Ita S. Antonin. p. 1. tit. 14. c. 4. ibi: *Requiritur judicium, id est, discretio, ut scilicet non juretur, nisi in casu necessitatis, vel magna utilitatis... aliàs jurando leviter, ut communiter fit, etsi verum sit & licitum quod juratur, est peccatum, non tamen mortale, nisi fieret in contemptum.* Qui tamen sæpe jurant sine necessitate, pejerandi periculum incurrunt, & proinde mortaliter peccant. Nam qui sic jurant ex consuetudine, propter nimiam facilitatem, & proclivitatem per eam contractam, leviter & temerè jurant; suntque in periculo morali jurandi sine judicio prudenti de veritate, ideòque pejerandi.

Resp. 3. Quod spectat ad defectum justitiæ, constat, 1°. Eum, qui jurat se facturum rem illicitam sine animo faciendi, esse perjurum, quia

juramentum mendacio confirmat. 2°. Eum, qui jurat se facturum rem graviter illicitam, duplex mortale peccatum admittere: unum quòd velit rem graviter malam, alterum contra religionem: nam gravis est in Deum irreverentia Dei autoritate ac testimonio se firmare in proposito Deum graviter offendendi: in hoc enim est gravis abusus nominis & autoritatis Dei. Hinc c. *Qui Sacramento* 12. q. 4. dicitur: *Qui sacramento se obligaverit, ut litigans cum quolibet ad pacem nullo modo redeat; pro perjurio uno anno a communione Corporis & Sanguinis Domini segregatus, reatum suum elemosynis, fletibus, & quantis potuerit jejuniis absolvat.* 3°. Esse pejus jurare de re venialiter malâ patrandâ, quam de re indifferenti, vel de honesta sine causa. Comuniùs tamen docent esse solum veniale grave; quia putant non esse gravem irreverentiam, nisi fiat cum quadam contumelia, vel verbis quæ blasphemiam sonant, aut adsit periculum perjurii. 4°. Esse mortale contra religionem juramento confirmare injuriam mortalem, ut gravem detractionem veram, vel contumeliosam: nam assumere nomen Dei tanquam instrumentum ad gravem injuriam proximo inferendam, ideòque Deum graviter offendendum, gravis est in Deum irreverentia. An autem propriam culpam mortalem præteritam juramento affirmare cum jactantia & delectatione sit, præter culpam lethalem jactantiæ & delectationis, mortale peccatum contra religionem, alii asserunt, quia putant esse gravem irreverentiam: alii probabilius negant, eò quòd juramentum per se non cadat in illam assertionem ut malam, sed ut veram.

Nota. Per præceptum, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*, non solum prohibentur omnia juramenta contra honorem Dei facta, sed etiam quælibet vana usurpatio ejus nominis.

QUÆST. V. *Qua & quanta est obligatio juramenti promissorii, & assertorii de futuro?*

Resp. 1. Est obligatio sub mortali præstandi rem licitam juramento promissam, vel assertam, saltem si res illa sit gravis. *Na omnes.* Constat, 1°. Ex Matth. 5. *Reddes Domino juramenta tua.* Et ex cap. 10. de jurejur. ubi Summus Pontifex statuit Clericum ab Ecclesia removen-

dum, eò quòd non solverit pensionem aliquam juramento promissam. 2°. Quia hæc obligatio ex suo genere gravis est: nam est obligatio virtutis religionis, & ex præcepto colendi Deum. Ergo ejus violatio est ex suo genere mortalis. Deinde tendit ad firmanda pacta inter homines, controversiasque dirimendas: ad quem finem assequendum necesse est, ut ex tali juramento nascatur gravis obligatio servandi promissã: alioquin hoc vinculum non esset satis firmum, & facile ab hominibus rumperetur.

Idem docent Toletus, Lessius, & alii, etiam si res sit levis. Quia 1°. Jurans se aliquid facturum, Deum testem assumit se non solum habere animum faciendi, sed etiam se facturum, nisi legitima causa excuset; & sic autoritate divinã se obligat ad servandum promissum. Unde duplex veritas exigitur, una præsens, scilicet animus rem juratam præstandi; altera futura, scilicet illius executio suo tempore futura. Ergo si non exequatur, facit, quantum in se est, ut Deus falsum testatus sit: voluit enim ut Deus testaretur aliquid futurum. 2°. Si non servatur juramentum, etsi de re levi, efficitur Deus testis falsitatis: veritas quippe talis juramenti consistit in conformitate cum re promissã: nam ab eo quòd res est, vel non est pro tempore importato, propositio est vera, vel falsa. Hinc S. Thom. qu. 89. a. 7. ait: *Tenetur ut faciat verum esse id quod juravit: alioquin deest veritas juramento.* 3°. Est mortale contemnere Dei autoritatem interpositam pro quacumque re. Aliud est de violatione voti, quæ in re levi est solum venialis, quia non est gravis injuria nec irreverentia in Deum non præstare rem levem promissam, quæ parùm conferat ad ejus honorem. At est gravis injuria adducere Deum in testem falsitatis, etiam in re levi; & quantum est in se, efficere ut testatus sit falsum in quavis re: neque enim stare potest veracitas Dei infinita, si Deus possit testari falsum in re aliqua etsi levi; ac proinde rem levem juratam non exequi est factò negare veracitatem Dei, & quantum est in se illam destruere.

Verùm S. Antoninus p. 2. tit. 10. c. 4. §. 1. Sylvester, Sotus, Navarrus, Suarez, Sanchez, Azor, Sylvius, & alii docent, juramentum promissorium obligare tantum sub veniali in re le-

vi, sive ea res levis sit tota materia promissionis, sive solum pars illius. Probant, quia 1°. Rem futuram promittens juramento, Deum adducit duntaxat in testem, se habere animum implendi promissum, & se obligare ex autoritate Dei, ad illud præstandum, pro capacitate scilicet materiæ, seu rei promissæ. Unde si rem levem juramento promissam cum animo eam verè præstandi, omittat, non mentitur, quia nihil dicit aut facit contra mentem, sed solum eam mutat. Ergo non inducit Deum in testem mendacii; sed infideliter agit, nolens nunc præstare rem sub autoritate divinã promissam. Quæ infidelitas est irreverentia in Deum, mortalis quidem in re gravi, sed venialis in re levi. Negant autem eum, qui aliquid juramento promittit, propriè assumere Deum in testem futuræ executionis juramenti, sed adduci solum volunt in testem præsentis promissionis, & obligationis promissa perficiendi inde ortæ, & tanquam fidejussorem quoad executionem futuram.

2°. Sicut in humanis contractibus, quando quis assumitur testis promissionis, non censetur inductus fuisse ad testificandum falsum, si postea non servetur promissum; sed solum ut attestetur de contractu præsentis & obligatione inde ortã: ita Deus non adducitur ut testis falsi, quando assumitur ut testis promissionis juramento firmatæ cum animo eam implendi, quamvis postea non impleatur; ideòque tunc Deus non efficitur testis falsitatis si non servatur promissum.

Fatentur quidem rem juramento promissam dari debere etiam ex reverentiã debitã autoritati divinæ, quæ interposita fuit ad corroborandam promissionem. Quare si promissio non impleatur, peccatur contra reverentiam autoritati divinæ debitam: sed volunt hanc irreverentiam esse gravem vel levem pro gravitate vel levitate materiæ, seu rei promissæ; perinde ac violatio voti est gravis vel levis culpa & irreverentia pro gravitate vel levitate rei Deo promissæ.

Itaque hi Doctores sentiunt Deum nunquam adduci in testem futuræ executionis promissionis, sed tantum in testem promissionis, & obligationis inde ortæ, & voluntatis promissa præstandi. Quæ quidem obligatio pertinet non solum ad virtutem justitiæ & fidelitatis, sed etiam ad religionem propter interpositam autoritatem Dei;

& commensuratur capacitati materiæ, ita ut gravis sit in re gravi, levis verò in re levi promissâ. Juramenti autem promissorii veritas consistit in conformitate ejus cum proposito se obligandi, verè promittendi, & promissâ perficiendi.

Nota. Licet juramenti obligatio non transeat ad hæredes, cum sit obligatio propriâ voluntate suscepta ex juratione, ideòque personalis; tenentur tamen ex justitia implere juramenta realia defuncti, quæ non fuerunt per injuriam extorta: nam succedunt in onera realia defuncti, sicut in ejus jura. Defunctus autem per promissionem juramento confirmatam contrahit onus & debitum reale, quod proinde transit ad hæredes. Debent etiam impleri erga hæredes promissarii: quia actiones & jura defuncti transiunt ad illos.

Item jurans obedientiam alteri ratione dignitatis & officii, v. g. Episcopo, tenetur vi juramenti obedire omnibus ejus successoribus in ea dignitate seu officio, ex cap. 14. *de jurejur.* quia censetur jurasse obedientiam omni habenti tale officium seu dignitatem, quæ est causa & ratio juramenti.

Resp. 2. Juramentum promissorium habet easdem conditiones, limitationes, & extensiones expressas ac tacitas, quas promissio, vel contractus, cui adjicitur, habet ex mente contrahentium, ex dispositione juris, vel receptâ consuetudine; eodemque modo explicandum est, ex cap. 25. *de jurejur.* & *l. ult. cod. de non numer. pecun.* Nam talis est intentio jurantis; & juramentum non mutat, sed præcisè confirmat contractum ac promissionem secundum eorum naturam, & eodem modo quo intelliguntur & accipi solent, non aliter: solùmque addit obligationem religionis. Sic jurasti puellæ nuptias, scilicet nisi illa fornicetur, &c. quia promissio ipsa sic intelligitur, nec aliter obligat. Hinc juramentum conditionatum non obligat ad rem promissam; donec impleatur conditio, ex cap. 3. *de jurejur.* quia conditio suspendit pactum, & proinde juramenti obligationem. Obligat tamen ad expectandum eventum conditionis.

Resp. 3. Juramentum de futuro sine promissione obligat: quia simplex assertio de futuro confirmata juramento, obligat ex virtute reli-

gionis ad faciendam veram rem assertam de futuro. Et jurans se aliquid facturum absque promissione, jurat non solum se habere voluntatem id præstandi, sed etiam suo tempore facturum; sicque tenetur efficere veram assertionem suam de futuro. Suarez, Sanchez, &c.

Porro de juramentis servandi statuta Communitatis, Collegii, Capituli, &c. docet cum multis Sanchez, ea intelligenda esse ita obligare, ut res illa servanda continetur in statutis: nimirum si statutum est tanti momenti, ut obliget sub mortali, obligabit juramentum sub mortali: si autem sit leve, ita ut sub veniali tantum obliget, juramentum sub veniali obligabit. Ratio est, quod hic non juret præcisè servare rem illam in statuto contentam, sed prout continetur in statuto, seu statutum ipsum quale est. Ergo obligatio juramenti metienda est juxta statuti obligationem. Ita Sanchez, qui inde infert, virtute hujus juramenti non teneri jurantem ad observanda ea statuta quæ recepta non sunt, aut in defuetudinem abiire; quia hoc juramentum est de solis statutis servandis quatenus obligant. Ergo quoties ex quavis causâ obligare desinunt, cessabit perinde juramenti obligatio; quia jam illa non sunt statuta, atque juramentum fuit illis accessorium, quatenus statuta erant. Item eo solo modo juramentum obligabit ad statuta servanda, quo illa recepta sunt.

In generalibus verò juramentis obediendi prælato, aut Rectori, jurata obedientia non censetur exigi, inquit Reginaldus, nisi id ipsum exprimat præcipiendo in virtute præstiti juramenti, vel aliâ verborum formâ æquivalenti.

QUEST. VI. Quibus casibus juramentum non obligat?

Resp. His. 1°. Si sit de re illicitâ etiam venialiter, ex reg. jur. 58, in 6. *Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum:* nam juramentum non est vinculum iniquitatis, ex cap. 18. *de jurejur.* Enimverò nemo potest obligari ad peccandum, cum contra quisque teneatur ad non peccandum; alioquin teneretur ad duo contradictoria, ideòque ad impossibile. Imò qui rem illicitam faceret ob juramentum, bis peccaret: nam præter peccatum illud quod patret, gravem irreverentiam contra Deum

admitteret, utendo ejus nomine & autoritate tanquam vinculo ac instrumento seu motivo ad eum offendendum. Quare non obligat juramentum de re, quæ sit in damnum tertii, cap. 28. *de jurejur.* vel contra bonum publicum, aut legem divinam, vel ecclesiasticam, vel etiam civilem, nisi hæc sit immediatè in favorem privati, cui licitè renunciare possit. Nam illicitum est damnum alteri sine justa causa & legitima autoritate inferre, bono publico nocere, & leges violare. *Non enim dicenda sunt juramenta, sed potius perjuria, qua contra utilitatem ecclesiasticam, & SS. Patrum veniunt instituta, ait Conc. gener. Lateran. III. c. 16.*

2°. Si sit de re inutili, id est, quæ neque ex se, neque ex fine aut circumstantiis, ad Dei obsequium, vel hominis utilitatem conducit. Nam juramentum non est vinculum ærum vanarum & otiosarum, nec Deus vult illas fieri ob nominis sui reverentiam. Imò tale juramentum est peccatum, cum sit abusus sancti & terribilis nominis Dei, & irreverentia in Deum. Aliud est cum res de se indifferens ordinatur ad finem bonum, ad quem conducit; vel est utilis alteri, in ejus gratiam jurata est: ut si jurasti te nullas merces, nisi a Titio empturum, obligaris. Nam honestum est reddere proximo rem promissam, quæ ei utilis & grata est: juramentum autem de opere honesto obligat.

3°. Si sit de re impositivâ majoris boni, & contrariâ consiliis Christi; ut si jures te non ingressurum Religionem: nam Deus non vult illud servari, cum majus Dei obsequium impediat. Obligat tamen, si res illa sit promissa homini, & ei utilis: quia homo vult illam fieri ob suam utilitatem, & habet jus ad illam. Unde illam præstando exercetur debitus actus veracitatis, fidelitatis, justitiæ, & religionis. Hinc si jurasti dare viginti aureos Petro diviti, non potes illos dare pauperibus, licet seclusâ promissione, hoc sit melius. Nam ex cap. 28. *de jurejur.* servari debet juramentum homini præstitum, quando non vergit in æternæ salutis dispendium, nec redundat in alterius detrimentum injustum.

4°. Si sit de re impossibili: nam ex reg. jur. *Impossibilium nulla est obligatio*; cum nemo possit ad impossibile obligari.

5°. Si fuerit error vel dolus circa rei promissæ

substantiam. Quia deest consensus substantialis circa juramentum: nam jurans non habet intentionem jurandi rem illam, circa quam errat, sed aliam quam apprehendit: ut si jures te daturum vas aliquod, putans esse æneum, cum sit aureum. Idem die si error versetur circa causam finalem, quia etiam deest verus consensus, cum desit motivum verum volendi; & jurans censetur jurare sub conditione, Si res ita est: ut si jures te daturum viginti Petro, eò quòd falsò asserat tibi fuisse in aliquo negotio.

6°. Si promissio jurata non fuerit acceptata ab homine in cujus gratiam facta est. Quia juramentum sicut ipsa promissio includit hanc conditionem, Si ab altero acceptetur; secus si promissio facta sit in honorem Dei, ut si alteri juramento promittas, te Sacramenta suscepturum, Religionem ingressurum, &c. Tunc enim est votum juratum, cum ad Deum directè spectet, & ejus intuitu fiat: unde statim acceptatur a Deo.

QUÆST. VII. *An juramentum injustè extortum obligat?*

Resp. affirm. Nisi sit de re illicita. Hoc certissimum est apud omnes, inquit Sanchez. *Prob. 1°.* Quia est verum juramentum: Ergo ex eo oritur obligatio religionis erga Deum, cujus autoritas interposita est: cum hæc obligatio ex natura rei sit inseparabilis a juramento, quod est de re licita, nec alteri noxiâ. 2°. Ex cap. 6. & cap. 8. *de jurejur.* ubi Alexander III. loquens de juramento ex gravi & injusto metu extorto, ait: *Non est tutum quemlibet contra juramentum suum venire, nisi tale sit, quòd servatum vergat in interitum salutis æternæ.* Nec Ecclesia tale juramentum irritat, sicut votum ex metu gravi injusto extortum. Nec obstant cap. 28. *de jurejur.* & cap. 2. *de pact.* in 6. ubi dicitur, Pacta, quæ secluso juramento sunt irrita, servari debere eo accedente, dum licitè possunt, si præstitum sit sine vi & dolo. Nam Pontifex vult solùm pacta illa non firmari juramento vi vel dolo præstito, & juramentum extortum relaxationis causam ex seipso præbere, ob injuriam quam continet. Equidem juramentum non firmat promissionem, quæ nulla esset: at firmat assercionem inclusam in promissione.

Hinc 1°. Captivus tenetur cum periculo vitæ redire in carcerem, quò se rediturum juravit illud prævidens, licet mors & carcer sint injusta: nam cum hæc promissio prudens sit, jurans enim exitum sine illa non obtinisset; nec mutatio circa rem promissam facta sit; ejus executio, nempe reditus, est actus licitus, & opus fortitudinis, patientiæ, magnæ veracitatis & fidelitatis, ideoque est materia juramenti; nec is censetur se occidere, sed tantum se exponere periculo mortis ob justam causam. Ita *Toletus, Suarez, Delugo, Sanchez, &c.* & est saltem communior sententia. Item reus tenetur non fugere, etiam cum periculo mortis præviso, si juravit non fugiturum: nam juramentum de re licita præstitum in gratiam tertii obligat.

Hinc 2°. Qui latroni ex metu mortis juravit se datum pecuniam, & insuper eum non denunciaturum; non tenetur quidem ad non denunciandum; quia hæc pars juramenti est illicita, utpote contra bonum publicum; sed tenetur pecuniam promissam tradere: non quidem ex vi promissionis injustè extortæ, cum actio injuriosa non possit dare jus injurianti in injuriantum invitum, sed ex religione erga Deum, cui soli acquiritur obligatio; ideoque fur semper tenetur accepta restituere ob injuriam illatam. Potest tamen jurans juramenti relaxationem petere, vel solutam pecuniam repetere. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 89. a. 7. ad 3. *In juramento, quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Una quidem quæ obligatur homini cui aliquid promittit; & talis obligatio tollitur per coactionem; quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio, quæ quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus promissit; & talis obligatio non tollitur in foro conscientia, quia magis debet damnum temporale sustinere, quam juramentum violare. Potest tamen repetere in judicio quod solvit, vel prelato denunciare, non obstante quòd contrarium juravit: quia tale juramentum verget in deteriorem exitum, esset enim contra justitiam publicam.*

QUÆST. VIII. *Quid dicendum de juramento ficto, & dolo?*

Resp. 1. Juramentum exterius factum sine animo jurandi, est semper intrinsecè malum. Quia

1°. est mendacium: nam sic jurans exterius significat se habere animum jurandi, quem tamen non habet. 2°. Est irreverentia in Deum abuti ejus nomine & majestate ad decipiendum proximum. 3°. Est intrinsecè malum evertere finem principalem juramenti, qui est firmare veritatem, & sinceritatem, & pacta. At nisi homines graviter obligarentur ad habendam sinceram intentionem, cum jurant, prorsus everteretur juramenti finis, & securitas, ut notat Suarez, inde inferens obligationem hanc esse gravem, utpote ortam ex intrinseca ratione juramenti, & reverentiâ divini testimonii. 4°. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.*

Hinc juramentum sine animo jurandi factum, etiam de veritate, in contractibus, in judiciis, in re quavis gravi, semper est mortale contra religionem. Nam est gravis illusio, & abusus nominis Dei contrarius fini juramenti: si enim homines scirent posse fictè jurari sine peccato mortali, nil æstimarent juramentum. Et ita docet communis sententia, quoties juramentum legitime petitur, vel sponte fit. Sed idem dicendum videtur, etiamsi minus legitime exigatur.

A fortiori semper est mortale sic fictè jurare falsum, cum semper sit gravis irreverentia in Deum, ipsum exterius adducere in testimonium falsitatis; & ipsa verba secundum se habeant turpitudinem & indecentiam gravem.

Resp. 2. Etsi juramentum factum sine animo jurandi, sit solum fictio juramenti; cum verba per se non habeant efficaciam, nisi ut sunt vera signa mentis; tamen est obligatio faciendi quod juratur, ratione injustitiæ, vel damni inde orti aut orituri, vel scandali, si non præstetur. Nam quisque tenetur cavere ne ex sua actione sequatur alteri damnum ac scandalum, & secutum tollere. Imò juramentum dolo sum, saltem si non injustè exigatur, impleri debet ex virtute religionis; quia, ut ait Valentia, præceptum naturale religionis obligat ad tuendum honorem divinum, non solum efficiendo verum id, in cuius confirmationem reverà invocatum est divinum testimonium, sed etiam id, quod rationaliter potest credi fuisse divino testimonio confirmatum

firmatum: alioqui minueretur per se loquendo honor divinus.

Resp. 3. Qui jurat cum restrictione mentali, aut æquivocatione, 1°. Peccat mortaliter contra religionem: nam gravem irreverentiam Deo infert, abutendo ejus nomine & autoritate ad decipiendum injustè proximum; estque perjurus: *Perjuri sunt, qui servatis verbis expectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt*, ait S. August. epist. 224. Enimverò restrictio mentalis, & æquivocatio propriè ac simpliciter dictæ, sunt mendacium. Nam in illis locutio totaliter sumpta est contra mentem; cum neque ex se, neque ex circumstantiis habeat vim significandi totam propositionem internam, sed solum significet id quod verba in sensu obvio præ ferunt in talibus circumstantiis; quod quidem est contra mentem. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui mediante commendatione, vel munere, ad magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali prestare juramentum, quod de mandato regis a similibus exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.* 2°. Talis peccat etiam contra justitiam, quando juramentum justè exigitur, vel sponte fit, ut in judiciis, contractibus, &c. Nam violat jus quod alter habet ne decipiatur, & ut clarè, sincerè, & secundum ejus intentionem juretur. Quare deceptor obligatur juramento secundum intentionem illius, cui jurat; nam tenetur tollere deceptionem injustam. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 89. a. 7. ad 4. ibi: *Quando non est eadem jurantis intentio, & ejus cui jurat, si hoc proveniat ex dolo jurantis, debet juramentum servari secundum sanum intellectum ejus, cui juramentum prestat. Unde Isidorus dicit: Quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conscientia testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur, intelligit. . . . Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem jurantis. Unde Gregorius dicit l. 27. moral. Humana aures talia verba nostra judicant, qualia foris sonant: divina verò judicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferruntur.*

Hinc rogatus juridicè, an crimen aliquod admisserit, quod per se non admisit, sed per alium

cui id præcepit, perjurus est, si juret se non admisisse: quia hoc juramentum accipiendum est secundum legitimum verborum sensum, quem aut ex communi acceptione seu usu habent, aut in quo canones & leges accipiunt. At fecisse verè dicitur non solum ille qui per seipsum fecit, sed etiam qui fieri mandavit, cap. 6. de sent. excomm. & l. 1. ff. de vi & vi armata. Ita Sanchez.

Resp. 4. Juramentum factum cum animo jurandi, sed sine animo se obligandi, vel implendi, 1°. Est obligatorium: nam est verum juramentum, cum ad hoc sufficiat voluntaria invocatio Dei in testimonium. At obligatio ex natura rei inseparabilis est a juramento, supposita materiâ licitâ; nec jurans potest hanc ullatenus vitare, sed necessariò tenetur illam implere ob interpositam autoritatem Dei saltem per modum fidejussoris. Ita Suarez, Lessius, Valentia, & alii multi. 2°. Ex communi sententia, semper est mortale, tum quia gravis est irreverentia in Deum adducere eum in testem, nolendo obstringi illius testimonio, vel obligationem inde contractam implere: tum quia est perjurium, cum sit mendacium juramento confirmatum; nam jurans vocat Deum in testem voluntatis se obligandi, & implendi, quam significanc voces ex usu & fine juramenti, quamque scit se non habere.

Nota. Clerus Gallicanus an. 1700. has propositiones ut perniciosas, & bonæ fidei contrarias damnavit: *Qui intentionem jurandi non habet, licet falsò juret, non pejerat, etsi alio crimine tenetur, puta mendacii alicujus. Qui jurat cum intentione non se obligandi, non obligatur ex vi juramenti.*

QUÆST. IX. Quot modis tollitur obligatio juramenti promissorii?

Resp. Ex communi sententia his. 1°. Materie mutatione, videlicet si res jurata fiat postea impossibilis, vel illicita ob superioris prohibitionem, vel proflus inutilis ad intentum finem, vel noxia ei, cui promissa est. *Cum aliquis juret, vel promittit se facturum voluntatem alterius, intelligenda est debita conditio: Si scilicet id, quod ei mandatur, licitum sit & honestum, & possibile, sive moderatum*, ait S. Th. qu. 93. a. 2.

ad 3. Item ex communi sententia, si fiat aliqua mutatio ita notabilis, ut res jurata videatur in alio statu constituta, & diversa notabiliter ab ea, quæ promissa est, ex cap. 17. & 25. *de jurejur.* Nam talis mutatio quati aliud objectum facit, ad quod jurantis intentio non extenditur, ut si jurasti te jejunaturum certo die, & eodem die incidas in morbum gravem.

Hinc parentes qui jurarunt se punituros liberos, vel heri famulos, non teneantur eos punire, si pœnâ juratâ digni non sint, quia invalidum fuit ab initio juramentum, utpote de re illicita: vel licet pœnâ digni sint, si punitio videatur plus obfutura quàm profutura; vel si filius corrigi paratus, veniam petat: nam notabiliter mutatus est status rei; & juramentum comminatorium habet hanc conditionem tacitè intellectam, *Nisi sit melius non servare, Nisi punitio inutilis sit.* Nam sicut juramentum non est vinculum iniquitatis, ita nec est impeditivum majoris boni, nec vinculum rerum vanarum & inutilium. Idem dic si id accidat, quod si fuisset juramenti tempore, jurans temerarius ac insipiens haberetur: nam tunc ad id nullatenus se extendit jurantis intentio.

2°. Condonatione seu remissione factâ ab eo, in cujus solius favorem juratum est, ob subtractionem materiæ; nisi res promissa fuerit principaliter in honorem Dei. Nam hoc ipso quod promissarius promissioni renunciat, tollit juramenti materiam, quod proinde jam non obligat.

3°. Commutatione factâ a superiore justâ de causâ, si promissio facta sit Deo. Si verò facta sit in utilitatem hominis, & ab eo acceptata, res promissa potest commutari cum ejus consensu.

4°. Irritatione factâ ab eo cui persona seu voluntas jurantis, vel materia juramenti est subiecta, sicut dixi de voto. Nam juramentum non obligat in damnum seu præjudicium tertii, & fit sub conditione, Nisi contradixerit talis persona; alioqui res jurata esset illicita, utpotè contra jus alterius. Sic Superior Regularium potest validè, etiam sine causâ, irritare juramenta subditorum, pater filiorum, maritus uxoris, dominus servi, circa ea, quæ eorum potestati subjiuntur, & in iis casibus in quibus possunt eorum vota irri-

tare. Ita S. Thomas.

5°. Si alter non servet promissâ, cap. 3. *de jurejur.* Ratio horum generalis est, quia in juramento promissorio, sicut in voto & promissione, hæ conditiones generales secundùm canones & communem usum includuntur, *Si potero; Si res non mutetur notabiliter; Si acceptes; Nisi remittas; Si is, cui voluntas vel materia subest, non contradicat, aut aliter disponat; Salvo jure superioris; Si aliter stet promissis, suam obligationem impleat.* Unde non impletâ conditione cessat obligatio.

6°. demùm dispensatione, quæ fieri potest ob justam causam a superiore habente ordinariam potestatem dispensandi in votis, ut sunt Episcopi, non tamen ii, qui solum habent potestatem delegatam dispensandi in votis: nam juxta stilum Curie Romanæ, privilegium dispensandi in votis distinguitur a privilegio dispensandi in juramentis. Ita Navarrus, Azor, Lessius, &c.

Juramentum tamen promissorium, sicut votum, factum in commodum tertii, & ab eo acceptatum, non potest sine ejus consensu relaxari, nec commutari etiam in melius a superiore, cum alter per acceptationem jus ad rem illam acquisierit, nisi in tribus casibus. 1°. Ob bonum commune, quod privato præferri debet: ut si quis juratus promiserit alteri beneficii sui resignationem, Episcopus alium multò digniorem & aptiorem judicans, posset illum solvere ab obligatione juramenti. 2°. In pœnam alicujus criminis, in materia, quæ superioris jurisdictioni subiaceat. 3°. Ratione injuriæ juranti illatæ, ut cum juramentum fuit metu vel fraude extortum, &c.

QUÆST. X. An licet exigere juramentum ab eo, qui prævidetur pejeraturus?

Resp. Non licet personæ privatæ, etiam in judicio. Ita S. Thomas qu. 98. a. 4. Sanchez, Reginald. Vasquez, Suarez, hanc vocans communem doctrinam, &c. Prob. 1°. Ex S. Aug. ferm. 28. de verbis Apost. *Si scit, & cogit jurare, homicida est; ille enim suo perjurio se perimit: sed iste manum interficientis & expressit & pressit.* 2°. Cum tunc nulla sit utilitas exigentis, meritò censetur consentire perjurio, & illius occasio-

nem offerre. 3°. Tenemur ex charitate impedire peccatum proximi, saltem cum facile possumus. Sed tunc facile potest impediri perjurium, cum nulla sit utilitas exigendi a tali juramentum. Nec quis habet jus illud exigendi, nisi quatenus ad debitum recuperandum conducit: sed ad hoc non conducit, cum alter prævidetur pejeraturus. Hoc procedit etiamsi alter spontè se offerat: quia tunc exigens tribueret illi occasionem perjurii exequendi, & consentiret executioni præ voluntatis.

Id tamen licet judici ad instantiam partis: quia id exigit juris ordo, & officium judicis, qui debet procedere secundum publicam scientiam, ad quam hoc juramentum inservit. Quo casu non iudex, sed is, cui jus dicere debet, censetur juramentum exigere. Ita S. Thomas *supra*.

Obj. Licet interdum exigere juramentum ab eo, qui prævidetur juraturus per falsos deos, ut docet S. August. in *c. Movet.* 22. qu. 1. Ergo a pari, &c.

Resp. Disparitas est, quòd juramentum quamvis per falsos deos, valeat ex parte jurantis ad faciendam fidem, & firmandum pactum; ac proinde potest esse medium utile ad avertendum grave damnum petentis. Licet autem ex gravi necessitate ab aliquo petere id, quod potest licite præstare, etsi prævideatur peccaturus. At perjurium cognitum non potest prodesse privato, ideòque non est justa causa illud non impediendi.

Sed quid, si dubites an alter sis pejeraturus?

Resp. Tunc potes exigere juramentum in re gravi. Quia in dubio nemo præsumitur malus, aut peccaturus; & hoc potest esse utile ad recuperandum id quod tibi debetur, nec aliter potes illud recuperare.

QUÆST. XI. *Quid dicendum de consuetudine jurandi?*

Resp. Quisque tenetur sub mortali consuetudinem jurandi sine necessitate vitare, & contractam evellere. Quia hæc affert morale periculum pejerandi, ut constat experientiâ, & ex cap. 26. de jurejur. Ex frequenti & incausâ juratione perjurium sæpe contingit. Et ex S. August. epist. 89. *Jurandi consuetudine & in perjurium*

sæpe caditur, & semper perjurio propinquatur. Idem docent S. Chrylóstomus hom. 24 ad populum. Isidorus, &c. Ratio est, quia hæc consuetudo propter nimiam facilitatem & proclivitatem ex ea contractam constituit hominem in periculo morali jurandi leviter ac temerè, ideòque sine consideratione sufficienti ad judicium prudens ac certum de veritate, & consequenter in periculo jurandi falsum. At quisque tenetur sub mortali vitare ac tollere periculum morale peccandi mortaliter; nam *qui amat periculum, in illo peribit*, Eccli. 3. Et quisque tenetur graviter velle efficaciter vitare peccatum mortale. Ergo, &c. Hinc illud Eccli. 23. *Juratori non assuescat os tuum, multi enim casus in illa... Vir multum jurans implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga.* Quod verum est etiam de consuetudine jurandi absque advertentia an juretur, necne, ut rectè docent Suarez, Sanchez, &c. quia hæc consuetudo exponit periculo proximo incidendi in juramenta falsa, quæ, quamvis inadvertenter & sine animo jurandi prolata sint, habent tamen turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle, neque in se neque in causa: quippe exterius sonant perjurium, & cum sensum ingerunt audientibus. Hæc autem juramenta indeliberata sunt sufficienter voluntaria ac libera in causa, nempe in consuetudine, & in negligentia eam extirpandi. A fortiori id verum est de consuetudine jurandi advertenter & indiscriminatim sive verum sive falsum, vel jurandi inadvertenter circa rei juratæ veritatem: quia exponit proximo periculo jurandi falsum. Ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii.

CAPUT V.

De vitiis & peccatis Religioni oppositis.

*N*Ota. Peccata religioni opposita sunt ex genere suo mortalia, & cæteris paribus graviora iis, quæ fiunt contra alias virtutes morales: nam opponuntur virtuti inter morales præstantissimæ. Hæc duplicis generis sunt: alia quæ opponuntur per excessum, & nomine supersti-

tionis comprehenduntur, non quòd Deus nimium vero cultu coli possit, cum sit infinito honore & amore dignus; sed quòd adhibeatur cultus inordinatus, ac vitiosus. Alia per defectum, quæ Irreligiositatis nomine exprimuntur.

ARTICULUS I.

De Superstitione, & ejus speciebus.

QUÆST. I. *Q*uid est Superstitio?

Responsio. *Q*uid est Superstitio? Est cultus inordinatus ac vitiosus veri vel falsi numinis. Unde duplex est generatim, una ex parte rei cultæ, & est cultus falsi numinis; & alia ex parte modi colendi, quâ verus Deus, sed modo inordinato colitur; & dicitur vitiosus cultus veri Dei.

QUÆST. II. *Q*uotuplex est species Superstitutionis.

Resp. 1. Duplex est ex parte modi colendi verum Deum, scilicet cultus falsus, & superfluus. Cultus falsus est, cum falsa miracula prædicantur, vel scriptis mandantur, & sic verorum fides enervatur; vel falsæ Reliquiæ obtruduntur; vel cum autoritate propriâ proponitur aliquid tanquam institutum a Deo vel ab Ecclesia, quod reipsâ non est: vel adhibentur cæremoniæ veteris legis, quæ sunt a Deo repudiatæ; vel cum laicus Deum colit tanquam publicus Minister Ecclesiæ. Hæc superstitionis species est semper ex se mortalis: quia gravem irreverentiam Deo infert, graviterque repugnat ejus honori ac cultui, qui solâ veritate nititur. *Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritum & veritate oportet adorare.* Joan. 4.

Cultus superfluus est modus veri Dei colendi præter Dei & Ecclesiæ institutionem, aut communem fidelium usum, & inutilis ad honorem Dei, & ad excitandam spiritus devotionem, vel domandam concupiscentiam; ut orare adhibito certo numero, situ, colore cereorum; non nere die Sabbati in honorem B. V. interim aliis servilibus insistendo, &c. Nam superfluum est medium quod fini non congruit: finis autem divini cultus est honor Dei per subjectionem mentis & corporis. *S. Thom. qu. 93. a. 2.* Et cum exterior Dei cultus ad interiorem ordinetur, omnis ille qui ad interiorem non conducit, su-

perfluus est, qualiscumque illum adhibentis sit intentio. Hæc superstitio, juxta communem sententiam, est solum venialis, modò actio aliunde nullâ lege sit prohibita, & absit scandalum, & contemptus cæremoniarum Ecclesiæ, ac communis fidelium usus: quia & materia levis est, & irreverentia non censetur gravis ob simplicitatem. Secus, si fiat post prohibitionem superioris. Si tamen in Missa, vel in administratione sacramentorum, relictis rubricis, aliæ cæremoniæ, etiam pro sua devotione & secluso contemptu adhiberentur, videretur non posse excusari a mortali, ob materiæ gravitatem, & periculum grave, & gravem præsumptionem.

Cultus dicitur etiam superfluus ratione certitudinis vanæ, id est, non nixæ promissione divinâ; ut cum quis certò credit se a tali morbo vel periculo liberandum, gestando imaginem, vel reliquias Sanctorum, vel verba Scripturæ, &c. Quia licet hæc pia sint; tamen a talibus nullus effectus absolute & infallibiliter expectari potest, cum nullam habeant virtutem naturalem, nec divinam promissionem absolunt.

Resp. 2. Quinque sunt species superstitionis ex parte objecti quod colitur, seu cultus falsi numinis, nimirum Idololatria, Divinatio, vana observantia, ad quam revocantur Maleficium, & Magia:

QUÆST. III. *Q*uid, & quotuplex est Idololatria?

Resp. 1. Idololatria est supremus ac divinus cultus creaturæ exhibitus; sive est actus, quo cultus supremus & soli Deo debitus tribuitur creaturæ, ut oblatio sacrificii facta idolo, & quodvis signum honoris, quo quis creaturæ tanquam Deo se submittere intendit; v. g. gentilitio, suffitus, &c. Hinc patet esse scelus maximum, cum per illam honor soli Deo vero debitus tribuatur creaturæ, & sic gravissima injuria Deo inferatur: sicut in rep. maximum crimen est subditum pro rege agnoscere, eique regium honorem deferre. Hinc a S. Gregorio Nazianz. orat. 38. idololatria vocatur *Extremum & primum malorum*; & a Tertull. lib. de idololatria c. 1. *Principale crimen generis humani.*

Sunt autem per se tria signa externe propria la-

triæ, nempe Sacrificium, Templum & Altare, quæ proinde sine gravi crimine nulli creaturæ offerri possunt. Alia verò signa, quibus Deus colitur, ut genuflexio, inclinatio capitis, latriæ vel inferiori cultui convenire possunt, & ab intentione vel a circumstantiis determinantur.

Resp. 2. Triplex est Idololatria; alia perfecta, quâ quis divinum honorem idolo defert, quia falsò putat esse Deum. Alia minùs perfecta, cum quis creaturæ cultum externum soli Deo debitum defert, non credens eam habere divinitatem, sed ex pravo affectu, v. g. ex odio veri Dei, vel cupiditate aliquid a diabolo aliâve creaturâ obtinendi: hæc ob malitiam voluntatis, est crimen gravius quàm perfecta. Et alia simulata, cum quis sine existimatione divinitatis, & interno affectu colendi, sed ex solo metu mortis, supremum cultum creaturæ exterius solum exhibet. Hæc est etiam semper mortale peccatum; nam continet gravem injuriam ac irreverentiam in Deum, deferendo creaturæ honorem externum soli Deo debitum. Estque crimen læsæ majestatis divinæ: sicut qui externis signis subdito honorem regium externum seridò præstaret, committeret crimen læsæ-majestatis humanæ. Est etiam mendacium perniciosum contra religionem, ac confessionem fidei, cum cultus exterior sit signum interioris.

QUÆST. IV. *Quid, & quotuplex est Divinatio?*

Resp. 1. Divinatio est significatio, vel inquisitio occultorum ope dæmonis expressè vel tacitè invocati. Dico, *occultorum*, id est quæ ab homine propriâ industriâ cognosci nequeunt. Quòd si res illæ a solo Deo cognosci possint, ut sunt secreta cordis, & futura libera, involvitur tacita idololatria; quia dæmoni tribuitur honor divinus, ei attribuendo quod est Dei proprium, & ab eo expectando quod a solo Deo obtineri potest. Si verò sint tales, quas dæmon naturaliter scire potest, ut sunt actus externi hominum præsentis vel præteriti, est nihilominùs mortalis culpa; quia continet invocationem & societatem saltem implicitam cum dæmone jurato Dei hoste, quod quandam defe-

ctionem a Deo, & gravem in eum irreverentiam continet.

Resp. 2. Divinatio ex parte pacti duplex est: nam alia fit cum expressâ invocatione dæmonis, seu pactione cum eo: ut cum quis verbis dæmonem invocat, vel aliquid usurpat per quod putat dæmonem cooperari. Alia fit cum invocatione tacitâ & implicitâ: ut cum ad occultorum notitiam obtinendam adhibentur media vana & improporcionata; tunc enim talis notitia non potest expectari nisi a dæmone, cum constet ejusmodi signa vana a Deo non esse instituta, nec a bonis Angelis exhiberi, nec habere connexionem naturalem cum illa: ut dum quis cupit furem cognoscere invertendo cribrum, aut proferendo certa verba.

Resp. 3. Divinatio ex parte mediæ multiplex est; scilicet Præstigiunt, cum dæmon variis apparitionibus oculos perstringit; Necromantia, quæ fit per mortuos in speciem suscitatos; Chyromantia, quæ per lineas manûs; Aruspiciunt, quod per viscera animalium; Auspiciunt, quod per motum, situm, aut numerum avium; Augurium, quod per garrutum avium; Astrologia judiciaria, quæ per situm ac concursum siderum; Sors divinatoria; item divinatio quæ fit per somnia, vel signa in aère, aquâ, igne, corporibus terrestribus apparentia, &c. Sed ex communi sententia hæc omnia inter se specie morali non differunt, quia non habent malitiam notabiliter inter se diversam.

Nota 1. Aliquos effectus naturales, v. g. serenitatem, pluviam, tempestatem conjicere licet ex avium & animalium motu, garritu, volatu; nam hæc sunt proportionata cognitioni talium, saltem probabili.

Nota 2. Duplex est Astrologia; alia naturalis & licita, quâ ex siderum concursu prænuntiantur eclipses, venti, pluvix, frigus, aestus, & similes effectus, qui cum illis connexionem naturalem habent. Alia judiciaria, quâ ex siderum concursu futura libera prædicuntur. Hæc a Scriptura, Patribus, & multis Conciliis, & utroque Jure, & a Sixto V. constit. 17. graviter damnatur ac prohibetur, cum actus liberi non possint per astra cognosci, quippe qui ab astris non pendent, sed a sola voluntate liberâ. Sicque Astrologia illa continet superstitionem, sicut aliæ divinatio-

nes: cum fundetur in astris tanquam in signis. Quòd si fundetur in astris tanquam caulis, erit etiam hæresis, nam tollitur libertas humana.

Nota 3. Triplicis generis sunt Sortes, nempe divisoriarum, consultoriarum, & divinatoriarum. Divisoriarum sunt eæ, quibus decernitur cui aliquid tribuendum sit. Licetè adhibentur sive ad hæreditatis divisionem, sive ad litis compositionem, quando jus utriusque partis apparet æquale, & utraque pars in sortitionem consentit. Item quoties non apparet ratio cur alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri, ex Prov. 18. *Contraditiones comprimis fors, & inter potentes quoque dijudicas.* Nam non sunt superstitiosæ, quia non assumuntur ad investigandum aliquid occultum; nec injustæ, cum ordinentur ad quemdam contractum, in quo æqualis est contrahentium conditio, ut res sit illius, cui fors obtigerit. Sortes tamen omnes vitæ sunt in electionibus ecclesiasticis, cap. 3. *de sortib.* Nec licet etiam officia sæcularia sorte distribuere ob periculum eligendi indignum aut minus dignum. Nam beneficia & officia tum ecclesiastica tum sæcularia conferri debent dignioribus, qui non sorte, sed diligenti inquisitione rationis cognosci possunt.

Sortes consultoriarum, quibus inquiritur quid in aliqua re obscura sit agendum, sunt illicitæ, nisi ex inspiratione divina fiant: quia continent saltem tentationem Dei, & periculum deceptionis diabolicæ. Imò sunt superstitio, si a dæmone cognitio expectetur. Quare sub anathemate prohibentur, c. *Sortes* 26. qu. 5.

Sortes divinatoriarum, quibus inquiritur res occulta vel futura, ut si quis ex taxillorum projectione & dispositione divinet quis sit obtenturus victoriam, beneficium, &c. sunt vera superstitio: nam sunt medium vanum & impropportionatum huic effectui, ideoque intervenit in iis tacita dæmonis invocatio; & graviter prohibentur multis canonibus, *caus.* 26. qu. 5.

Nota 4. Licet aliqua somnia possint a Deo immiti; qui tamen facilè & temerè somniis credit, non excusatur a gravi culpa, etsi dicat se credere illa esse a Deo. Quia morali periculo dæmoniacæ deceptionis se exponit; & quantum est ex se vult illis credere, etiamsi a dæmone sint. Ita Suarez. *Adultos enim errare fecerunt*

somnia, & exciderunt sperantes in illis. Eccli. 34. Quando autem somnium ad peccatum, vel ad aliquid imprudens aut vanum impellit, aut post somnium homo remanet animo turbato & minus prompto ac propenso ad opera virtutum, certum est illud non esse a Deo.

Itaque divinatio per somnia, cum quis illis utitur quasi certis regulis ad cognoscendum, vel omittendum aliquid circa vitæ christianæ aut civilis officia, aut circa futura libera, est mortale peccatum superstitionis: nam his somniis se immiscet diabolica deceptio, & sic tacita cum dæmone initur societas. Hinc graviter prohibetur a Deo, Levit. 19. *Non angurabimini, nec observabitis somnia.* Et Deut. 18. *Nec inveniantur in te qui observet somnia, &c. omnia enim hæc abominantur Dominus.*

QUÆST. V. Quid, & quotuplex est observantia vana?

Resp. 1. Observantia vana est superstitio, quæ ad effectum aliquem obtinendum adhibentur media vana, inutilia, & impropportionata; vel quæ quis ex observatione eventus fortuiti actiones suas vanè dirigit. Non differt a divinatione, nisi quòd hæc ad cognitionem occultorum ordinetur, illa verò ad effectum externum, vel opus observantis. Quare quæ dicta sunt de divinatione, debent cum proportione accommodari vanæ observantiæ.

Resp. 2. Dividitur 1°. In eam, quæ fit cum expressa dæmonis invocatione, seu pactione, ut cum quis verbis dæmonem invocat, vel usurpat aliquid per quod scit dæmonem operari; & in eam quæ fit cum implicita ac tacita invocatione dæmonis, ut cum sine invocatione verbis factâ adhibentur ad aliquid assequendum media vana & impropportionata, nec a Deo instituta.

Dividitur 2°. In tres species. Prima est ars notoria, quæ ad scientiam aliquam repente & sine studio acquirendam usurpantur media vana & impropportionata, ut verba ignota, certæ preces, aliqua potio, &c. & tunc tribuitur dæmoni quòd soli Deo convenit, scilicet infundere scientiam. Secunda est observantia sanitatum, quæ ad sanandos morbos hominum vel animalium, aut vitam ac valetudinem con-

servandam adhibentur media vana, & per se inania, ut certa signa, nomina ignota, cæremoniæ inanes, certæ figuræ, numeri, characteres ignoti, &c. aut etiam remedia naturalia, sed quibus aliqua frivola seu vana adjunguntur tanquam necessaria, ut herbæ collectæ in vigilia S. Joannis-Baptistæ; aut etiam adhibentur preces, verba Scripturæ, gestatio reliquiarum, vel schedarum verbis Evangelii inscriptarum cum vana circumstantia, ut si inscribantur aliqua falsâ, apocrypha, incerta, aut verba ignota, ineptave; vel si vis & efficacia precum constituatur in modo eas scribendi vel proferendi, aut in tali charta, tali figura, tali hora; vel si preces, verba Scripturæ, gestatio reliquiarum adhibeantur cum certa persuasione obtinendi sanitatem aut alios effectus, putâ non moriendi sine confessione, vitandi infortunii, &c. Tertia est observantia eventuum, quâ quis ex eventu fortuito conjicit aliquid prosperi vel adversi, & inde actiones suas moderatur: ut si quis manè domo egrediens, pedem offendat, & ideò domum revertatur timens aliquid infausti; vel si quis credat aliquos dies esse infaustos, ideòque negotia omittat, alios verò faustos, quibus ea conficiat: quod prohibetur c. *Quis* 16. qu. 7. Nam cum ista nullam habeant vim naturalem vel supernaturalem ad ea mala vel prospera annuntianda, nec cum illis connexionem habeant, observantur ut signa vana, quibus cooperatur dæmon, ut animos hominum talibus vanitatibus implicet, & a Deo ac virtutibus avertat.

Nota. Cognoscitur & fit vana observantia, 1°. Si ad effectum aliquem obtinendum adhibeatur aliquid, quod nullam habet vim seu proportionem naturalem, nec a Deo per se vel per Ecclesiam institutum est ad talem effectum, aut communi usu fidelium approbatum; tunc enim non potest effectus expectari nisi a dæmone, cum Deus se vanis rebus non immisceat: ideòque tunc est saltem tacita dæmonis invocatio, & cum eo pactio: ut si quis gestet amulera, ligaturas, involucra falsis characteribus consignata, contra vulnera, vel subitam mortem, &c. 2°. Si medio naturali vel supernaturali adjungatur aliqua res vel circumstantia falsâ aut vana tanquam necessaria & efficax: quia cum illa

non sit verum medium, necesse est ut adhibeatur instar signi, quod cum non sit a Deo, continet pactum occultum cum dæmone, & ejus invocationem implicitam. 3°. Cum preces, vel verba sacra, aut reliquiæ usurpantur cum certa persuasione obtinendi infallibiliter effectum. Nam cum neque ex natura sua, neque ex promissione divina habeant vim infallibilem & absolutam, effectus non potest infallibiliter expectari nisi a dæmone: ut si recitentur preces promittentes recitantibus mortis subitæ, vel certi periculi vitationem; nullæ enim preces talem vim absolutam & infallibilem habent. *S. Antoninus.* Secus, si proferantur verba Scripturæ, aut gestentur reliquiæ, vel recitentur quædam preces, quæ nec falsum nec vanum continent, ad obtinendum aliquid a Deo, si salutis nostræ expedire judicaverit, non tribuendo illis vim certam & absolute infallibilem: hoc enim piium ac bonum est, modò nullâ vanâ circumstantiâ contaminetur. 4°. Cum ex rebus vel verbis sacris effectus vanus expectatur: ut si proferantur verba sacra ut annulus moveatur: nam virtus divina non efficit vana & inutilia; & ideò ista referuntur saltem tacite ad dæmonem, qui maximè cupit rebus vel verbis sacris honorari.

QUÆST. VI. Quid est Magia?

Resp. Magia generatim est ratio efficiendi mira, hoc est, quæ habent causam occultam, sed creatam, ac proinde quæ non superant vires naturales hominis vel Angeli: in quo mira differunt a miraculis, quæ superant vires omnes naturales, & a solo Deo fieri possunt. Duplex est Magia, naturalis, & superstitiosa. Naturalis est ratio efficiendi mira industriâ humanâ absque dæmonis opera, unde est licita. Magia superstitiosa & illicita est ratio efficiendi mira ope dæmonis, estque species vanæ observantiæ. Hæc duplex est ratione finis seu effectûs: nam vel exercetur ad ostentationem, aut commodum proprium vel alienum, & vocatur simpliciter Magia: vel fit ad nocendum aliis, & tunc dicitur Maleficium.

QUÆST. VII. Quale peccatum est Divinatio, & quævis vana observantia, ac Magia?

Resp. Est semper de se mortale, a quo sola

ignorantia invincibilis excusat, qualis non est in rudibus, qui moniti se ab iis non abstinere, vel qui in dubio ea exercent. Nec potest esse veniale ratione materiæ. *Est communis sententia.* Prob. 1°. Ex Deut. 18. *Cave ne imitari velis abominationes illarum gentium. Nec inveniatur in te . . . qui ariolos sciscitetur, & observet somnia atque auzuria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec divinos, aut quarat a mortuis veritatem. Omnia enim hac abominatur Dominus, & propter istiusmodi scelera delebit eos.* 2°. Ex Patribus, & multis Conciliis. 3°. Ex cap. 2. de *fortileg.* ubi sacerdos qui ex astrolabio authorem furti inquirere voluit, etsi sine intentione invocandi dæmonem, gravissimè peccasse dicitur, & a ministerio altaris per annum integrum suspenditur. 4°. Quia in talibus continetur invocatio dæmonis, & pæctio quædam cum eo vel expressa, vel saltem implicita seu tacita. Nam quoties ad cognitionem, aut effectum aliquem obtinendum adhibetur aliquid vanum, & per se ad id inutile, nec a Deo vel ab Ecclesia institutum; necesse est ut talis cognitio vel effectus expectetur a dæmone, & ejus ope obtineatur, cum obtineri nequeat per vim talis mediæ, utpotè per se inutilis & improporionati, nec a Deo qui res illas vanas non instituit, nec iis utitur; nec a bonis Angelis, qui nil agunt nisi Dei jussu: unde tunc factò invocatur dæmon, a quo id expectatur, & cum eo initur quædam societas, usurpando ea quibus se immiscet, & cooperatur. Omnis autem invocatio, pæctio, vel societas etiam implicita cum dæmone, perpetuo Dei hoste, in quavis re, est graviter injuriosa Deo, & in ejus contemptum cedit, cum homo relicto Deo ad hostem ejus insensissimum honoremque divinum affectantem confugiat: quod est crimen læsæ majestatis divinæ, sicut in rep. societas & commercium cum hoste Principis est crimen læsæ majestatis, præsertim si ille conetur in omnibus actionibus Principi contumeliam inferre. Hinc illud I. Cor. 10. *Nolo vos socios fieri dæmoniorum.*

Nec obstat quòd aliquis testificetur se renuntiare omni pæcto; quia reipsà facit contra suam testificationem, hoc ipso quòd medium vanum usurpat: nam factò ipso opem dæmonis implo-

rat, & vult tacitum pæctum, volendo uti rebus vanis & improporionatis ad aliquid obtinendum; cum illud non possit expectari nec obtineri nisi a dæmone, qui solus talibus rebus cooperatur, & se immiscet: testificatio autem factò contraria nil excusat, & est illusoria. Gravius tamen crimen est, si invocatio & pæctio sit explicita, cum sit expressa voluntas dæmonem verbo aut factò invocandi, ideòque in confessione explicari debet. *Omnes igitur artes hujusmodi vel nugatoria vel noxia superstitionis, ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pæcta quadam infidelis & dolosa amicitia constituta, penitus sunt repudianda & fugienda christiano.* S. Augustin. lib. 2. de doctr. christ. c. 33.

Hinc mortaliter peccant, 1°. Qui occulta vel futura per media vana & improporionata inquirent, prædicunt, enuntiant, vel qui tales consulunt, aut eorum dictis fidem certam adhibent. Item qui alios de fortuna consulunt serio, vel cum scandalo: si autem joco tantum, nec fides adhibeatur, & scandalum absit, dicunt esse solum veniale, quia superstitio non est perfecta nec feria. Obstat tamen, quòd consulens cooperetur peccato mortali alterius, ideòque mortaliter peccet, nisi uterque joco tantum agat; nam tunc videtur peccare solum venialiter. 2°. Qui notitiã ex divinatione partã utuntur tanquam certã, vel actiones suas secundum eam dirigunt. 3°. Qui ad aliquid obtinendum media ineptã & improporionata adhibent, etiam joci causã, sed ex quadam curiositate, ut experiantur quid casu accidat, quamvis putent totum esse vanum & futile: nam ii tentant experiri an dæmon de factò se illis mediis immisceat: ergo tentant cum dæmone societatem habere, quod mortale est, etsi joco fiat. *Ita Castropal. la Croix, &c.*

QUÆST. VIII. Quid est Maleficium?

Resp. Est ratio nocendi aliis ope dæmonis: unde continet triplicem malitiam mortalem, scilicet contra religionem, charitatem, & justitiam. Duplex est. Aliud dicitur veneficium, quo alicui in propria persona, vel animalibus damnum infertur, morbis, doloribus, morte, &c. fitque multis modis, utendo vel causis naturabilibus

turalibus cognitis ope dæmonis, aut signis, ut cum imagines punguntur in aliqua parte, & tunc alii læduntur in simili parte corporis; vel signa quædam aliorum corporibus vel vestibus applicando, quibus durantibus malè afficiuntur. Aliud est amatotium seu philtum, quod adhibetur ad carnalem amorem, vel odium excitandum, dæmone humores & phantasiam commovente; unde oritur gravis tentatio, quæ tamen libertatem non adimit: quare qui philtro infecti in rem veneream consentiunt, verè peccant mortaliter.

Porro maleficium tolli potest, 1º. Exorcismis, oratione, pœnitentiâ, jejuniis, & aliis pietatis operibus. 2º. Remediis ex medicina petitis. 3º. Destructione seu combustione signorum, quibus annexum est pactum, præcisè ut operum diaboli, ex Rit. Roman. de Exorcis. At non licet illud tollere per aliud maleficium, vel superstitionem, cum sit intrinsicè malum invocare dæmonem, vel ad id inducere.

Nota. Divinatores, magi, & malefici non sunt absolvendi, nisi omne pactum cum dæmone & commercium abjurent ac dissolvant, & omnia signa, artis magicæ instrumenta, libros, schedas, ligaturas comburant, & damna illata resarciant. Quòd si chyrographum dæmoni dederint, non necesse est illud ab eo extorqueri, nam ad ejus destructionem sufficit pœnitentia.

ARTICULUS II.

De Irreligiositate.

Irreligiositas est peccatum, quo Deus in se, vel in rebus aut personis sacris inhonoratur. Quintuplex est species, scilicet, blasphemia, tentatio Dei, sacrilegium, simonia, & perjurium, de quo jam egi.

QUÆST. I. *Q*uid est Blasphemia, & quotuplex?

Resp. 1. Blasphemia est locutio contumeliosa in Deum. Triplex est specie diversa, nempe hæreticalis, imprecativa, & merè dehonestativa.

Hæreticalis est ea, quæ hæresim continet, & sic duplicem habet malitiam mortalem, nem-

pe contra fidem, & religionem. Fit vel attribuendo Deo id, quod ei non convenit: ut si dicatur tyrannus, crudelis, injustus, &c. Item, O miserum Deum! vel de eo negando quod ei convenit: ut si dicatur non esse omnipotens, bonus, misericors, non curare nostra, non prospicere rebus humanis, non omnia esse bene ordinata, dæmonem esse Deo meliorem, fideliorum, &c. vel tribuendo creaturæ quod Dei proprium est, ut si dicatur dæmon aliquid creasse, vel mundum regere, &c.

Hinc hæreticalis est hæc Blasphemia: *Denego Deum, Christum*: quia denegatur Deo existentia aut dominium; & ista, *Denego Evangelia*; quia denegatur Deo veritas infallibilis. Item si dicas, *Denego Deum, si hoc ita non est*: quia negare Deum etiam sub conditione cuiusvis objecti, est negare quod Deo proprium est, scilicet existentiam a quolibet objecto creato independentem. Si tamen non crederetur error per blasphemiam expressus, tunc non committeretur hæresis, sed grave peccatum contra confessionem externam fidei, & aliud contra honorem Dei.

Imprecativa est ea, quæ quis Deo malum imprecatur; ut si dicas: *Utinam Deus non esset! non haberet potentiam! Sit maledictus, pereat Deus, &c.* Hæc odium Dei continet.

Merè dehonestativa est ea, quæ per modum contumeliæ & contemptus enuntiatur aliquid Deo conveniens, ut illud Juliani, *Vicisti Galilæe*: aut indignanter, irreverenter, irrisoriè, exprobrativè, contumeliosè nominatur Christi mors, caput, vel sacramenta, mysteria, ut cum ex ira profertur contumeliosè Mors Dei: nam ista tunc dicuntur de Deo tanquam contemptibilia, & vituperabilia, & in his magnus Dei contemptus apprehenditur, unde graviter prohibentur, c. *Si quis* 22. qu. 1.

Revocantur ad blasphemiam alia signa contra Deum, licèt verba non adsint; ut in cœlum spuere, infrendere dentibus, &c. Item blasphemix sunt vituperia & verba contumeliosa tum contra res sacras, cum ad Deum eorum authorem redundant; tum contra Sanctos: quia (ut ait S. Thom. qu. 13. a. 1.) sicut Deus in Sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera, quæ Deus in Sanctis efficit; ita & blasphem-

nia, quæ fit in Sanctos, redundat in Deum, qui in iis elucet; & ad hoc sufficit virtualis habitudo ad Deum. Quare cap. 2. de maledic. graviter punitur, si quis contra Deum, vel aliquem Sanctorum suorum, & maxime B. Virginem, linguam in blasphemiam publicè relaxare præsumserit.

Imò blasphemia est maledicere creaturis irrationalibus quatenus sunt creaturæ Dei, vel ejus instrumenta, ut tempestati: nam iis maledicere sub ea ratione est maledicere Creatori. S. Thom. qu. 76, a. 2. Blasphemia tamen immediatè in Deum prolata gravior est quàm in Sanctos; nam gravius est Deum in seipso contumeliâ afficere quàm repræsentatum in Sanctis, & in his quàm in aliis creaturis.

Rursus blasphemia, sicut laus Dei, cui directè opponitur, alia est cordis, seu merè interna; alia oris seu externa, quæ verbis vel aliis signis externis exprimitur. Ita S. Thom. qu. 14. a. 1.

QUÆST. II. Quale peccatum est blasphemia?

Resp. Omnis blasphemia est per se peccatum mortale, nec admittit levitatem materiæ. Quia quælibet Dei contumelia, vel maledictio est gravis injuria, & contemptus Dei: nam per eam infinita Dei majestas positivè deprimitur & dedecoratur. Nihil horribilius blasphemiam, quæ ponit in excelsum os suum, ait S. Hieron. lib. 7. in Isa. c. 18. Hinc illud Pl. 36. Maledicentes ei disperibunt. Et in lege veteri morte puniebatur, Levit. 24. Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur.

Nota 1. Ad mortalem blasphemiam non requiritur intentio expressa ac formalis Deum inhonorandi; sed virtualis & interpretativa sufficit, nempe cum quis liberè profert ea, quæ ex propria significatione vel communi apprehensione, & ex modo proferendi, aliisve circumstantiis, Dei inhonationem continent, quamvis id fiat sine ullo pravo in Deum affectu, sed ex joco, vel ad iram aut indignationem exprinendam. Quia hæc per se tendit in gravem Dei inhonationem; & reipsâ gravis est irreverentia, & inhonoratio Dei assumere verba ei contumeliosa, ad jocum vel iram exprinendam. Gravior tamen injuria esset, si

hoc fieret ex directâ intentione Deum inhonorandi, vel ex animo in Deum irato; & tunc sæpe conjungitur cum odio saltem abominatio- nis in Deum.

Nota 2. Blasphemia hæreticalis, & imprecativa debent declarari ut plura peccata specie diversa. Nam prior præter irreligiositatem seu contumeliam Dei, continet malitiam hæresis, si adsit assensus internus; vel si desit, negationis externæ fidei contra præceptum confitendi fidem: posterior verò malitiam odii Dei contra charitatem Dei. Item blasphemiam prolata contra Sanctos differunt specie ab iis, quæ proferuntur contra solum Deum. Nam irreverentia, quæ fit contra aliquem Sanctum, semper habet duplicem malitiam; unam contra duliã quæ inclinat ad colendum Sanctos propter eorum excellentiam supernaturalem creatam; & alteram contra virtutem religionis, quæ præcipit cultum Dei propter excellentiam increatam Dei: ex illa enim irreverentia in Sanctos redundat irreverentia in ipsum Deum propter peculiarem conjunctionem, quam habet cum Sanctis. Et licet non intendatur irreverentia Dei, sufficit tamen indirecta volitio ad contrahendam malitiam. Imò blasphemiam contra B. V. differunt specie ab iis, quæ proferuntur contra alios Sanctos, cum hyperdulia, quâ colitur Dei Mater, specie differat aduliã, quâ coluntur alii Sancti, propter diversitatem maximam excellentiæ in qua fundatur cultus Deiparæ. Blasphemiam verò in alios Sanctos omnes pertinent ad eandem speciem, cum sint omnes contra duliã. Ita Delugo.

Nota 3. Qui habet consuetudinem blasphemias proferendi, vel sibi, aut aliis demonem aut grave malum imprecandi; tenetur sub mortali efficaciter proponere, & seriò conari eam evellere: alioqui toties peccat, quoties ad eam advertens, id omittit: quia vult saltem interpretativè permanere in morali periculo peccandi, eum pravus habitus ad similes actus vehementer pertrahat, & pariat necessitatem mortalem peccandi. Et quandiu eam consuetudinem non retractat, nec curat emendare, imputantur ei ad culpam mortalem blasphemiam omnes, quas ex ira aliqua, aut alio passionis motu, etiam sine advertentia ad verborum sen-

sum, profert. Ita Toletus, Delugo, Sanchez, & alii multi. Quia sunt sufficienter voluntaria ac libera in causa non retractata, & quam emendare non curat. Quòd si contritione elicità quis interim dum diligenter curat illum habitum extirpare, subinde labitur ex inadvertentia & non ex negligentia, excusatur a culpa: quia blasphemiarum illarum impetu naturali effusa, non sunt voluntariae nec in se, nec in sua causa, cum consuetudo, ut supponitur, efficaciter retractata sit, & eam, quantum potest, emendare conetur. *Quicumque verò blasphemantem audierint, eum verbis acriter objurgare teneantur, si citra periculum suum id fieri posse contingat, eundemque deferre vel notificare apud Judicem Ecclesiasticum seu Secularem intra triduum debeant*, ait Leo X. in Conc. Later. V. sess. 9.

Nota 4. Appellatio nominis Dei, vel Jesu, vel Sanctorum, per modum loquendi, non tamen contumeliae, ut *O Jesu! Deus bone! &c.* licet non sit blasphemia, est tamen vana usurpationis nominis Dei, & culpa venialis contra religionem. Nam sanctum & terribile nomen Domini usurpare sine reverentia ac pietate, sed tanquam modum loquendi, est habere illud tanquam aliquid profanum, ideòque est irreverentia. Unde prohibetur Eccli. 23. *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis*, id est, a peccato irreverentiae contra eos.

Nota 5. Assidua nominatio daemones licet sine imprecatione, sed per modum loquendi, cum Christianum non deceat, omnino vitanda est; & ratione scandali potest esse grave peccatum, ut notat Layman.

QUAEST. III. Quid est tentatio Dei, & quale peccatum?

Resp. Tentatio Dei est dictum vel factum, vel omissio ad capiendum experimentum divinae alicujus perfectionis, ut potentiae, bonitatis, &c. vel voluntatis, per effectum extraordinarium a Deo temerè expectatum. Deus autem tentatur dupliciter. 1º. Expressè, cum ex directa intentione experimenti sumendi de aliqua Dei perfectione, aliquid fit, vel omittitur: ut si petatur miraculum ut innotescat Dei poten-

tia, vel ejus in aliqua re voluntas omissis aliis mediis; vel si quis in puteum saliat ad explorandam Dei in se providentiam. 2º. Implicitè, & interpretativè, quando etsi non intendatur tale experimentum, id tamen fit vel omittitur, quod ad nihil aliud videtur ordinabile nisi ad explorandam aliquam Dei perfectionem, vel voluntatem; ut si quis nolit uti mediis ordinariis, vel a Deo institutis, ad aliquid quod optat, sperans id a Deo solo, v. g. sanitatem sine remediis, conservationem vitae sine cibo & potu: vel si quis velit docere aut concionari sine ullo studio, &c. Huc etiam pertinent eae probationes justitiae vel innocentiae, quae fiunt per ferrum candens, vel aquam, aut per duellum, aut aliter, & damnantur c. *Mentem* 2. qu. 5. & cap. ult. *de purgat. vulg.* Si tamen ista fierint ex intentione experiendi an Deus innocentiam hoc etiam modo tueatur, essent tentatio Dei expressa.

Resp. 2. Omnis tentatio Dei prohibetur Deut. 6. & Matth. 4. *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Estque per se peccatum mortale, sive fiat expressè ac directè; nam velle expressè aliquam Dei perfectionem explorare, est magnus Dei contemptus, & gravis irreverentia: sive fiat indirectè & tacitè; nam gravis est in Deum irreverentia, quòd vilis creatura negligat ac respuat ordinaria divinae providentiae media, vel itque saltem interpretativè, ut Deus ad nutum illius sine necessitate leges suae providentiae immutet. Item mortale est ex sola curiositate petere miraculum: nam est agere cum Deo tanquam cum ludione, ac curiositatum fautore, & velle ut suam omnipotentiam aliquid mirabile ad hunc vanum finem efficiat, quod summam Dei sapientiam ac majestatem valde dedecet.

Tentatio Dei quandoque adjunctam habet infidelitatem; ut si quis dubitans de aliqua Dei perfectione, vel providentia, eam miraculo experiri cupiat. Quandoque est etiam contra charitatem propriam, ut si conjuncta sit cum periculo vitae, aut gravis laesionis. Licet tamen petere a Deo miraculum ad bonum finem, vel ex speciali ejus inspiratione, vel si necessitas justa, aut pia utilitas adsit, quando omnia media ordinaria non sufficiunt, modò id petatur cum humilitate, & res tota divinae voluntati

committatur: nam tunc nulla est irreverentia in Deum.

QUÆST. IV. *Quid est Sacrilegium, & quatuorplex?*

Resp. 1. Sacrilegium est violatio seu indigna tractatio rei sacræ, hoc est, rei Deo dicatæ, sive ad Dei cultum specialiter destinatæ. Violatur autem res sacræ, cum aliquid fit, quod peculiariter sanctitati illius, vel reverentiæ illi debitæ, seu Deo in illa debitæ repugnat: sive violatio rei sacræ est quælibet irreverentia in illam.

Resp. 2. Cum triplicis generis sit res sacræ, scilicet persona, locus, & res aliæ, idcirco tres sunt sacrilegii species, personale, locale, & reale.

1°. Sacrilegium personale, est quo indignè tractatur persona sacræ, ut Clericus, vel Religiosus. Quod fit quatuor modis. 1°. Eos injustè percutiendo, aut quamlibet aliam actionem violentam ac contumeliosam in eos injustè exercendo, contra privilegium canonis *Si quis suadente*. 2°. Eos subjiciendo tribunali sæculari contra privilegium fori. 3°. Imponendo eis tributa, vel onera publica sine legitima auctoritate contra immunitatem ecclesiasticam; nam hæc privilegia eis concessa sunt intuitu religionis. 4°. Omne peccatum contra castitatem a Religiosis, vel Clericis sacro ordine insignitis commissum, est sacrilegium: quia per votum corpus suum & animam specialiter Deo consecrarunt quoad fugam omnis actûs veneri. Hoc etiam incurrunt alii, qui cum ipsis peccant, cum ei cooperentur.

Item cujuslibet voti violatio est sacrilegium: nam eo ipso quod res per votum Deo dicata est, jam est jure divino ad Dei cultum destinata, idèoque sacræ. *Cajetanus, Azor, Bonacina, Lessius, & alii.*

2°. Locale est violatio loci sacri, ut templi & cœmeterii. Qualis est omnis actio irreverentiam loci includens, aut specialem habens cum sanctitate loci vel cultu divino repugnantiam, sive ex natura sua, sive ex prohibitione Ecclesiæ, videlicet,

1°. Effractio, spoliatio, incensio Ecclesiæ, eversio altaris, cap. 22. *de sens. excomm.* 2°. Ho-

micidium, effusio illicita sanguinis aut seminis humani, sepultura excommunicati non tolerati, aut non baptisati; nam his polluitur locus sacer. 3°. Ulus profanus Ecclesiæ tanquam vulgaris loci, ut si in ea fiant negotiationes, exercitium judiciorum sæcularium, seditio, conclamatio, vana & profana colloquia, confabulationes quælibet tempore divini officii, vel quævis alia quæ cultum divinum turbare aut impedire possunt, aut oculos divinæ Majestatis offendere, cap. *Decet, de immun. in 6.* Ex Conc. gener. Lugdun. II. a quo hæc omnia prohibentur. 4°. Extractio violenta rei e loco sacro, ubi lex azyli viget. 5°. Furtum sive rei sacræ, sive rei profanæ in loco sacro, quamvis ibi non depositæ, ut crumenæ occulta abscissio, ex c. *Quisquis* 17. qu. 4. ubi Joan. VIII. ait: *Sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro.* Ubi autem lex non distinguit, nec nos distinguere debemus; sed generaliter & indistinctè accipiendum est, quod lex generaliter dicit. Et ad reverentiam Ecclesiæ pertinet, ut res omnes in ea positæ a furtis & injuriis sint liberæ. *Ita Suarez, Layman, Reginald. Fillinius asserens esse communem.* 6°. Convivia c. 4. dist. 42.

3°. Sacrilegium reale est indigna tractatio rei sacræ distinctæ a persona & loco. Res autem illæ dicuntur sacræ, quæ vel sanctitatem producant, ut Sacramenta; vel quæ sacra significant, ut verba Scripturæ; vel quæ sacra repræsentant, ut imagines Christi & Sanctorum, item cœremoniarum sacræ; vel quæ sunt particulæ, aut res Sanctorum, ut Reliquiæ; vel quæ ad cultum Dei, & ejus ministrorum sustentationem, usufque pios sunt consecrata seu destinata, ut vasæ sacra, ornamenta; item bona temporalia Ecclesiæ, c. 4. & sequens. 17. qu. 4. & c. *Nullus* 12. qu. 2. Et ex Conc. gener. Later. II. can. 10. & aliis.

Porro etiam solâ omissionem committitur sacrilegium, ut si Christina, vel SS. Eucharistia non satis custodiatur clavibus adhibitis: vel si vasæ sacra, corporalia, pallæ, vestimenta, altaria, & similia non sint satis munda aut decora, ex cap. 1. & 2. *de custod. Euchar.* vel permittantur species corrumpi in pixide, &c.

Cum autem in iis rebus diversæ sint habitus

dines ad sanctitatem, seu diversa sit ratio sanctitatis; ideò diversas constituunt species rerum sacrarum, & sic earum violationes sunt sacrilegia diversæ speciei. Lessius & alii addunt tempus Deo dicatum, nempe dies Dominicos ac festos, eò quòd sint mensura actionum sacrarum, & ad illas destinati; quamvis alii dicant violationem festi non esse sacrilegium, sed quamdam irreligiositatem.

Hinc sacrilegium reale est indigna administratio vel susceptio Sacramentorum, profanatio reliquiarum, imaginum, vasorum sacrorum; ut si quis utatur calice ad potandum, ornamenta sacra ad usus profanos adhibeat; abusus verborum Scripturæ non solum ad errores confirmandos, sed etiam ad res profanas: unde Conc. Trid. sess. 4. verbi Dei violatores appellat, jubetque puniri eos, qui verba & sententias S. Scripturæ ad profana quæque convertunt, & torquent ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, &c. Item invasio bonorum sive mobilium sive immobilium, & jurium Ecclesiæ, suppressio piorum legatorum, defraudatio decimarum, &c. nam hæc ad Dei cultum data sunt, ideòque Deo dicata.

QUÆST. V. *Quale peccatum est Sacrilegium?*

Resp. Est peccatum mortale ex genere suo, quia per illud Deus in rebus sacris inhonoratur; irreverentia enim rei sacræ illata redundat in ipsum Deum, ad quem relationem habet, & ad cuius cultum destinata est. Præterea ratio ipsa dicitur sancta sanctè & reverenter tractanda esse. Est autem tantò gravius crimen cæteris paribus, quantò res quæ violatur, est sanctior & sacratior. Potest tamen esse veniale ob levitatem materiæ, ut si unus assis in Ecclesia surripiatur.

Porro cum sacrilegium novam speciem peccati constituat ratione specialis deformitatis oppositæ religioni, debet semper exprimi in confessione. Hinc circumstantia personæ sacræ in luxuria, loci sacræ in furto, &c. declaranda est: nam utrumque continet duplicem malitiam speciei diversam, unam contra religionem, alteram contra castitatem vel justitiam. Imò quia omnia sacrilegia non sunt ejusdem speciei infimæ, nec gravitatis, debet quoque exprimi in qua re fuerint commissa.

QUÆST. VI. *An omne peccatum in loco sacro commissum contrahit speciem sacrilegii?*

Resp. 1. Certum est contrahere, si sit specialiter ab Ecclesia prohibitum in loco sacro, quales sunt actus suprascripti: quia quod prohibetur fieri in loco sacro, prohibetur intuitu & ex motivo religionis. Unde tunc actus vetitus opponitur specialiter virtuti religionis.

Resp. 2. Omne peccatum saltem externum in Ecclesia commissum, contrahit inde malitiam sacrilegii. Quia tale peccatum repugnat sanctitati loci Deo consecrati, & propriæ ejus institutioni, quæ est ut Deus in eo piè colatur. Nam est per se & ex natura rei indecentia ac irreverentia, ut locus orationi & cultui divino dicatus convertatur in locum peccandi, & offendendi Deum. Enimverò si actus prophanus alibi licitus, ut venditio columbarum ad usum Templi violat sanctitatem loci, & ideò Matth. 21. prohibetur a Christo, qui eiciebat omnes vendentes & ementes in Templo, quia Templum est *domus orationis*, hoc est, solis actionibus piis destinatum; a fortiori actus per se malus factus in loco sacro sacrilegium est. Præterea a Conc. gener. Lugdun. cap. *Decet*, prohibentur in Ecclesia quæcumque possunt oculos divinæ Majestatis offendere.

Multi verò id negant de actu merè interno: quia, inquiunt, nullam habet relationem ad locum sacrum utpotè sensibilem, nec proinde repugnant ejus sanctitati ac reverentiæ. Sed hæc ratio non omnes convincet.

ARTICULUS III.

De Simonia.

QUÆST. I. *Quid est Simonia?*

Responsio. **Q** Definitur studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali annexum. Sic dicta est a Simone mago, quòd ille primus in nova lege hoc crimen admisit volendo emere dona Spiritûs Sancti.

Dicitur, 1º. *Studiosa voluntas*, id est, volitio deliberata ac libera.

2º. *Emendi vel vendendi*, hoc est, commutandi pretio temporali, sive non gratis dandi aut

accipiendi, sed interventu pretii temporalis. Nam his verbis intelligitur omnis contractus non gratuitus, sive sit nominatus, sive innominatus, ut docent omnes cum S. Thom. 2. 2. q. 100. a. 1. ad. 5. Quare sufficit emptio & venditio virtualis.

3°. *Pretio temporalis*, quo intelligitur pecunia, & res omnis pecuniâ æstimabilis, ac quævis commoditas temporalis. Secundum omnes cum S. Gregor. c. *Sunt* 1. qu. 1. & S. Thom. qu. cit. a. 5. Simonia pretium triplex est. 1°. Munus ab obsequio, id est, quodvis obsequium, servitium, ministerium in rebus temporalibus præstitum, vel præstandum: ut si quis alteri beneficium conferat pro eo quod ejus negotia gesserit, &c. 2°. Munus a manu, scilicet pecunia, vel res omnis mobilis aut immobilis pretio æstimabilis, ut gemmæ, equus, vinum, prædium, remissio debiti, jus aliquod, &c. 3°. Munus a lingua, nempe favor, patrocinium, intercessio, adulatio, laus, commendatio apud alium, &c. Nata hæc sunt pretio æstimabilia, & commodum temporale pariunt. Ut si quis collatoris vel patroni amico aut famulo det munera, ut proprio beneficium petat, eum laudet, ac commendet, &c. Hinc c. *Salvator* 1. qu. 3. *Qui res ecclesiasticas munere lingua, vel indebiti obsequii, vel pecuniâ largitur vel adipiscitur, simoniacus est.* Nam in his casibus commutatur saltem æquivalenter & moraliter spirituale vel spirituali annexum pro temporali; quod est virtualiter vendere spirituale; & interventu rei temporalis acquiritur spirituale. 4°. *Spirituale*, id est res vel actio sacra, seu ad salutem animæ specialiter ordinata, vel ad cultum Dei pertinens, ut dona Spiritus Sancti, gratia, virtutes, oratio, Sacramenta, divina officia, benedictiones, reliquiæ Sanctorum; item omnis potestas supernaturalis, ejusque usus, ut omnis actus ordinis vel jurisdictionis Ecclesiasticæ. Hinc concio, exhortatio, catechesis facta a ministro Ecclesiæ est materia simoniae, cum ad salutem immediatè ordinatur. Secus, de munere & actu docendi Theologiam: quia Theologia licet versetur circa objectum supernaturale, potest propriis viribus acquiri, & actio eam docendi per se primò non ordinatur ad animæ salutem, neque immediatè dirigitur ad movendam voluntatem.

5°. Per spirituali annexum intelligitur id, quod ad spirituale ordinatur, vel ab eo dependet, aut ei conjungitur. Potest autem conjungi vel antecedenter, ut jus Patronatus, quod supponitur præsentationi ad beneficium; altaria, vasa sacra, quæ antecedenter ordinantur ad sacrificium Missæ, & ei præsupponuntur: vel concomitanter, ut labor intrinsecus & necessarius administrationi sacramentorum: vel consequenter, ut proventus beneficii, qui supponunt officium divinum.

Nota. Allata definitio strictè est simoniae juris divini, non simoniae juris Ecclesiastici saltem omnis: nam non convenit simoniae, quæ reperitur in permutationibus, & resignationibus factis sine autoritate superioris citra temporale pretium. Sic autem potest generatim simonia omnis definiri: Quævis pactio, datio & acceptio rei spiritualis, vel spirituali annexæ, lege prohibita ob reverentiam rei sacræ.

Porro id in spiritualibus est simonia, quod in temporalibus usura; & sicut datur usura palliata, ita & simonia.

QUÆST. II. *An ad simoniam requiritur intentio formalis dandi, vel accipiendi rem temporalem, aut pretium rei spiritualis?*

Resp. neg. Sed sufficit voluntas dandi vel accipiendi spirituale non gratuitò, sed pro temporali, sive ut pretio vel compensatione, sive ut motivo saltem principali. Item sufficit intentio virtualis emendi vel vendendi, seu commutandi spirituale pro temporali, inclusa in voluntate obtinendi spirituale per temporale, & vicissim.

Prob. Quia 1°. Simon magus Act. 8. damnatur quod præcisè obtulisset pecuniam eo fine, ut acciperet potestatem conferendi Spiritum Sanctum: *Et quod existimatis donum Dei pecuniâ possideri*, hoc est, acquiri per pecuniam. 2°. Cap. 34. *de simon.* dicitur simoniae reus, qui sine ullo pacto donationem facit eâ intentione, ut per temporalia bona qua offert, spiritualia valeat adipisci. Et Conc. gener. Later. I. cap. 1. prohibet ordinari quemquam per pecuniam, vel promoveri. Et Conc. gener. Later. II. can. 2. vetat beneficium vel aliquid spirituale per pecuniam acquiri, *Quoniam simoniacum est.* Item c. *Ex multis* 1. q. 3. Alexander II. ait: *Chalcedonense*

Concilium condemnat eos, qui Ecclesia beneficium interveni pecunia acquirunt. 3°. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam premium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut e contra.* 4°. Per hoc tractatur res spiritualis ut commutabilis & comparabilis re temporali, non ut donum gratis dandum & accipiendum, contra illud Christi, *Gratis accepistis, gratis date.* 5°. Tunc moraliter loquendo & in æstimatione prudenti temporale re ipsa se habet ut pretium, cum non detur alio titulo, quàm ad obtinendum spirituale, nec conferatur spirituale nisi ad temporale consequendum. Sicut enim dans munus iudici ut motivum ad obtinendam sententiam iniquam, dicitur emere iustitiam; & iudex illam ferens propter munera accepta dicitur vendere iustitiam: ita qui dat temporale ut moveat alium ad dandum beneficium, emit virtualiter beneficium; & qui confert beneficium propter munera data vel danda, illud vendit: & verò tunc datur unum loco alterius. 6°. Alioqui nemo subtilitatis metaphysicæ peritus posset unquam simoniam admittere; aperireturque via latissima simoniæ.

Aliud est cum datur temporale per modum stipendii sustentationis: nam datur in subsidium necessarium ad sustentationem personæ occupatæ in gratiam dantis, & quæ interea actioni sibi quætuosæ vacare non potest. Lex enim naturalis postulat, ut sustentatio, spectato personæ statu, suppedietur ei, qui in alterius commodum occupatus est.

QUÆST. III. Quotuplex est Simonia?

Resp. Dividitur 1°. In eam quæ est juris divini, & in eam quæ est juris humani. Prior est ea, quæ idè prohibita est, quia mala est ex natura sua. Talis est emptio vel venditio etiam virtualis rei aut actionis sacræ: nam recta ratio dicit rem sacram indignè ac irreverenter tractari hoc ipso quòd datur vel accipitur pro re temporali; tunc enim rei temporali æquiparatur factò, sicque deprimitur. Simonia juris humani est ea, quæ solum mala est quia prohibita est; sive est

factio, aut commutatio, aut acceptio, quæ ex natura sua non habet malitiam simoniæ, sed solum ex prohibitione Ecclesiæ facta ex motivo religionis, seu intuitu reverentiæ erga res sacras. Nam lex facit ut objectum suum sit materia illius virtutis, ex cujus motivo fertur: sic commutatio a non jejuno facta est sacrilegium, quia Ecclesia ex motivo reverentiæ vetuit sumptionem cujuslibet rei ante communionem.

Dividitur 2°. in mentalem, conventionalem, sealem, & confidentialem.

Simonia mentalis non est præcisè nudum propositum committendi simoniam, nam hæc dicitur purè mentalis, & hoc modo datur etiam firmiter mentale, seu merè internum; sed est actio externa facta ex intentione simoniaca exterius non apparente: sive est datio vel acceptio rei spiritualis pro temporali, vel temporalis pro spirituali, nullo interveniente pacto etiam tacito: ut si quis serviat Episcopo hac intentione, ut pro obsequio temporali ei procuret beneficium, nullâ tamen verbis vel nutibus factâ conventionem. Hæc autem est vera simonia, & ejusdem speciei coram Deo cum simonia reali, ex cap. 34. *de simon.* Dicitur mentalis, quia licet externum actum seu effectum habeat, malitia tamen simoniæ non apparet exterius, sed in mente manet.

Conventionalis est factio simoniaca expressa, vel tacita seu implicita, sed nondum tamen executioni mandata saltem ab utraque parte. Nam alia est purè conventionalis, quæ neutrà ex parte completa est: alia conventionalis mixta & semi-realis, quæ ex una tantum parte completa est, ut si post pactum initam conferatur ab uno beneficium, sed ab alio non detur temporale, vel e contra: unde participat aliquid de reali.

Realis est factio simoniaca ex utraque parte completa saltem inchoatè: quod ad id, quia ad simoniam realem sufficit solutio partis pretii cum receptione rei spiritualis vel spirituali annexæ.

Simonia confidentiæ, est cum quis alteri beneficium procurat, eligendo, presentando, postulando, resignando, commendatione, vel aliâ ratione, cum confidentia, hoc est cum pacto expresso vel tacito, ut is, cui procuratur,

illud aliquando resignet procuranti vel alteri, aut ut pensionem vel fructus aliquos ex eo præstet. Hæc simonia graviter prohibetur a Pio IV. bullâ 85. & a Pio V. bullâ *Intolerabilis*. Dicitur confidentialis, eò quòd procuratio beneficii nitarur confidentiâ pactionis, vi cujus beneficium ipsum, vel fructus illius, pensiove expectatur.

Quatuor modis committitur. 1°. Per accessum, ut cùm Prælati volens tibi per ætatem incapaci procurare beneficium, illud confert alteri eâ conditione, ut quàm primum capax fueris, illud accipias.

2°. Per ingressum, ut cùm quis beneficium sibi collatum ante captam ejus possessionem, alteri resignat eo pacto, ut illud postea ingrediatur, si iste moriatur, vel decessurus sit.

3°. Per regressum, cùm quis beneficium a se possessum alteri resignat eâ conditione, ut iste sibi vel alteri idem beneficium resignaturus sit convenienti tempore.

4°. Si præsentans, resignans, conferens, &c. pacificatur expressè vel tacitè, ut pensio vel pars fructuum beneficii sibi vel alteri detur. Porro ad hanc simoniam requiritur, ut accessus, ingressus & regressus sint in idem beneficium. Hinc qui resignat beneficium alteri eâ lege, ut hic aliud, quod possidet, dimissurus sit in favorem tertii, non est reus simoniæ confidentialis, sed conventionalis, vel realis.

QUÆST. IV. *Quibus casibus est simonia juris divini, idè quæque indispensabilis?*

Resp. Ea generatim prohibentur ut simoniaca jure divino naturali & positivo, quæ cùm sint spiritualia, vel spiritualibus annexa, commutantur pro temporali. Speciatim verò sequentia.

1°. Dare vel accipere temporale pro virtutibus supernaturalibus, donis Spiritûs Sancti, Sacramentis, Reliquiis factis, quavis potestate spiritali sive ordinis sive jurisdictionis, ejusve actû, prælaturâ Religiosorum, jure eligendi, usu gratiarum gratis datarum, precibus, officiis divinis, missâ, concione, quavis functione spiritali, &c. Ita omnes. Nam hæc omnia ad finem supernaturalem per se primò ordinantur; & suppositâ fide recta ratio dicitur res sanctas sanctè esse tractandas, & res supernaturalis ordinis idè-

que inestimabiles pretio temporali, ut viles ac infimas indignè tractari, si commutentur re temporali.

2°. Dare vel accipere temporale pro beneficio ecclesiastico etiam simplici, & solum quoad jus percipiendi fructus temporales. Est communis Theologorum sententia teste Suare. *Prob.* rum ex c. *Salvator* 1. qu. 3. tum quia jus percipiendi fructus temporales ita est connexum officio spiritali, ut non possit obtineri nisi ratione illius officii, cujus exercendi jus habeatur: nam jus percipiendi fructus temporales beneficii, est jus tales fructus obtinendi ministerio spiritali, cujus exercendi jus habeatur: Beneficium enim est propter officium, ex cap. ult. *de rescript.* in 6. & ex Trid. sess. 23. cap. 3. *Cum Beneficia ad divinum cultum, atque ecclesiastica munia sint constituta:* Ita ut jus percipiendi redditus necessariò & ex justitia debeatur, & acquisitum sit ei, qui habet titulum, id est, potestatem exercendi tale ministerium spirituale, propter quod fructus sunt destinati. Ergo jus illud percipiendi fructus vendi non potest, quin vendatur primariò & directè jus exercendi officium spirituale, & ipsum officium, ex quo hoc jus provenit, ex c. *Si quis*, 1. qu. 3. *Quisquis horum alterum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum inventum derelinquit.* Quare etsi non tenearis dare beneficium alteri, tamen si conferas, tenèris gratis conferre, nec potes temporale ei annexum subtrahere. *Beneficia nullo modo vendere licet: quia eis venditis intelliguntur etiam spiritualia venditioni subjici,* ait S. Thom. 2. 2. qu. 100. a. 4. Nec obstat, quòd calix consecratus emi possit ratione materiæ. Nam ex S. Thom. hæc est disparitas, quia calix consecratus spiritali annexus est antecedenter, seu non præsupponit spirituale, sed advenit spirituale, nempe consecratio. Unde non ita pendet a spiritali, ut eo vendito vendi censeatur spirituale. Idem dic de jure patronatûs. At jus percipiendi redditus ecclesiasticos fundatur in spiritali, & illud præsupponit, ita ut competere non possit, nisi ei, qui habet titulum seu potestatem spirituales exercendi nomine ecclesiæ ministerium spirituale, propter quod fructus destinati sunt.

Potest tamen Papa ex plenitudine potestatis, titulum

titulum seu jus officii spiritualis abrogare, & temporale beneficii ob Ecclesie necessitatem, vel majorem utilitatem alienare. Et tunc temporale beneficii separatum a titulo nil haberet spirituale, nec proinde ejus distractio esset simoniaca.

Idem est de commenda clericali, ac de beneficio cui æquivalet, quia principale in ea est spirituale ministerium, cui temporale commodum consequenter annexum est.

3°. Omnis transactio in beneficiis, vel aliis rebus spiritualibus, facta compensatione cum re proprie temporali: nam tunc spirituale commutatur cum temporali.

4°. Dare vel exigere temporale non solum pro receptione seu admissione ad religionem, ut patet, (nam hæc est quid spirituale, cum ex se ordinetur ad animæ salutem ac perfectionem, & ad Dei cultum,) sed etiam pro sustentatione ingredientis religionem, quando bona Monasterii sufficiunt. *Ita multi.* Quia jus vivendi ex bonis Religionis est ex institutione Ecclesie & mente fundatorum annexum professioni, sicut jus percipiendi redditus annexum est admissioni ad canonicatum; ita ut illud nequeat obtineri nisi ratione professionis, quæ est quid spirituale. Nam Monasteria sunt dotata, & autoritate Ecclesie sic instituta, ut homines ibi adscripti liberi Deo vacarent, & assidue pro fidelibus orarent. Item jus vivendi ex bonis communitatis hoc ipso competit ei, qui fit membrum communitatis per professionem: nam bona communitatis per se destinata sunt usui omnium ejus membrorum, quæ sunt ipsamet communitas. Ergo nihil exigi potest pro jure vivendi ex bonis Monasterii, quin exigatur pro ipsa professione, ex qua provenit hoc jus, quod est spirituale, vel saltem spirituali annexum. Quemadmodum igitur non potest citra simoniam juris divini in beneficio conferendo vel resignando vendi vel emi jus percipiendi proventus temporales propter ejus connexionem cum spirituali titulo; ita ut qui unum vendit, alterum, nempe spirituale non relinquat invenditum, ex can. cit. ita etiam non potest vendi jus utendi bonis temporalibus Monasterii propter ejus connexionem cum ipsa professione religiosa in qua fundatur. Præterea admissio in Religionem est admissio ad omnia

jura Religiosorum, inter quæ est jus vivendi ex bonis Religionis. Quare cum Alex. III. cap. *Non satis.* Innoc. III. cap. *Dilectus.* & Conc. gener. Later. IV. cap. *Quoniam de Simonia* id graviter prohibent, in hoc juris divini naturalis observantiam præcipiunt.

Si autem Monasterium sit pauper, nec possit plures sustentare, non est simonia exigere aliquid ab ingredi volentibus: quia illud exigitur non pro jure alimentorum, nec ut pretium religionis, sed ut habeat Monasterium unde ei possit providere, & ut alii Religiosi non careant necessariis, ad quæ jus jam acquisitum habent. Ita S. Thom. in 4. dist. 25. qu. 3. a. 2. ad 7. sed erit injustitia & simonia si quid amplius exigatur ultra id, quod requiritur ad hunc finem, quia jam cessat ratio allata quoad excessum. Quod tamen est intelligendum moraliter, nec consistit in indivisibile.

Nec obstat, quod dicitur Martinus V. exemisse Moniales a pœnis latis ab Urbano IV. Nam pœnæ violationi juris divini appositæ, sunt juris Ecclesiastici: unde tolli possunt, remanente jure naturali & divino, quod prorsus indispensabile est.

5°. Vendere jus Patronatûs. *Ita Navarrus, Suarez, Layman, & alii multi.* Quia hoc jus est spirituale: nam est potestas ad actum spiritualem, nempe præsentationem, quæ dat jus præsentato ad beneficium habendum, ita ut necessariò institui debeat, si sit idoneus, cap. 18. *de jure Patron.* At potestas ad actum spiritualem, est spiritualis. Nec ideò venditur jus Patronatûs, quia vendito fundo transfertur jus Patronatûs ei annexum: Nam ut vendi diceretur jus Patronatûs, deberet aliquid accipi ratione illius juris, quod esset simoniacum.

Porro est simonia juris divini etiam post colatum spirituale, vel spirituali annexum, & nullo præcedente pacto dare vel exigere aliquid temporale tanquam debitum, vel ut pretium, aut mercedem, vel compensationem, ex cap. 39. *de simon.* Nam tunc factò ipso temporale æquiparatur spirituali, quasi esset illius pretium: & ideò SS. Patres Giezi simoniã arguunt, quòd pecuniam pro curatione lepræ miraculosè factâ petierit. Licet tamen, seclusâ Ecclesie prohibitione, aliquid gratis oblatum accipere postquam

res spiritualis gratis collata est; quia non datur pro re spirituali, sed ex gratitudine & benevolentia, ex cap. 30. *de simon.*

QUÆST. V. Quibus casibus est simonia juris humani?

Resp. Communiter recensentur, 1°. Permutatio beneficiorum sine autoritate Prælati, nullo interveniente pretio. Item resignatio extra curiam Romanam in favorem certæ personæ, & resignatio cum pacto ut resignatarius suum beneficium cedat tertio, vel eum confidentia accessus, aut regressus. Nam in his non commutatur spirituale, nec spirituali annexum pro temporali: unde licet commutare beneficia cum autoritate Episcopi, *Clement. de rer. permut.* & Papa potest in aliis dispensare. Ista sunt tamen simoniaca, quia prohibita sunt ab Ecclesia ob reverentiam rei sacræ, & ob periculum ne fiant ex aliquo motivo temporali.

2°. Venditio officiorum sacristæ, œconomi, defensoris, advocati, procuratoris Ecclesiæ, &c. De quibus c. *Salvator* 1. qu. 3. Nam talis venditio prohibita est intuitu religionis, non quòd ista officia sint in se quid spirituale, aut sacrum, sed propter quamdam conjunctionem quam habent cum suppellectili sacra, rebus & ministris Ecclesiæ.

3°. Acceptio munerum etsi modicorum, sponte ac gratis oblatores ex occasione examinis ad parochiam, ex *Trid. sess. 24. cap. 18.* item ex occasione collationis ordinum, tonsuræ, litterarum dimissorialium, aut testimonialium, ex *Trid. sess. 21. cap. 1. Dixi, ex occasione.* Nam dare vel accipere aliquid pro collatione ordinum, tonsuræ, aut pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus est simoniacum jure divino: cum ista sint actus procedentes a potestate spirituali ordinis & jurisdictionis, proindeque spirituales. Subscriptio verò earumdem litterarum, cum sit complementum illarum, est quid spirituale, aut saltem pertinens ad aliquid spirituale, nempe ad actum jurisdictionis. Præterea quando principale fieri debet gratis, gratis etiam accessorium fieri debet, cum ex reg. juris accessorium sequatur naturam principalis.

QUÆST. VI. An permutatio rerum spiritualium inter se simoniaca est, ideoque illicita?

Resp. neg. si illæ non habeant annexum ali-

quod temporale commodum, & nullum interveniat pretium. Quia nullo jure est vetita. Non jure divino; nam nulla est per se irreverentia, si res sacra cum alia commutetur nullo interveniente pretio, cum utraque sit ejusdem ordinis: neque jure Ecclesiastico; nam licet in jure prohibeatur generaliter omnis pactio in rebus spiritualibus, hoc intelligitur de iis, quibus annexum est aliquod temporale commodum, vel quæ sit interveniente pretio temporali. Hinc licet duo paciscuntur mutuas preces, mutua sacrificia, mutuam operam sacram, v. g. *Me obligo ad celebrandum cras Missam pro te, ut tu alio die eam pro me celebres.*

QUÆST. VII. An simonia reus est, qui temporale pro spirituali promittit sine animo implendi?

Resp. affirm. Nam talis habet voluntatem acquirendi beneficium per aliquid temporale promissum. Deinde non solum datio, sed etiam promissio in jure prohibetur ut simoniaca, cap. 12. *de simon.* Et a Conc. Melphitano c. 1. dignitate vel officio privantur, *qui dato, vel promisso vel pretio, vel servitio tà intentione intento, vel precibus, ecclesiasticam dignitatem assequi nituntur.*

Qui verò sine animo se obligandi promittit temporale pro spirituali, committit grave peccatum saltem injustæ deceptionis, scandali, inductionis, & cooperationis ad simoniam mentalem alterius. Item qui rem spirituales fide promittit pro temporali, graviter peccat mendacio pernicioso & scandaloso, & irreverentiam infert rebus sacris, ita illis abutendo.

QUÆST. VIII. Quale peccatum est Simonia?

Resp. 1. Simonia juris divini est semper per se peccatum mortale. *Ita omnes.* Constat, 1°. ex lib. 4. reg. c. 5. ubi Giezi correptus fuit leprâ, quòd pecuniam pro curatione lepræ per miraculum factâ exegisset. Et ex Act. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecuniâ possideri. . . . Pœnitentiam age ab hac nequitia tua.* Et Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date.* 2°. Quia est gravis irreverentia in rem sacram, & consequenter in Deum ejus auctorem, dum tanquam profana & temporalis commutatur pretio temporali, eique æquatur

saltem factio; & sicut res infima, venalis, profana & temporalis tractatur ac deprimitur. Unde simonia in jure canonico vocatur execrabile flagitium, detestabile scelus. Nec potest esse venialis ex levitate materiæ, seu rei spiritualis, cum nulla sit quæ non sit res gravis momenti in se, & inestimabilis pretio, utpote ordinis superioris, & ordinata ad supernaturalem Dei possessionem: neque etiam ratione rei temporalis pro spirituali datæ: nam quod vilior est res illa temporalis, eò majus est rei spiritualis vilipendium.

Hinc infert Suarez esse mortale emere vel vendere unam Salvationem Angelicam, vel unum *Agnus Dei*.

Videtur autem esse peccatum non solum contra religionem, sed etiam contra justitiam: nam iniquum est vendere rem suo dominio non subiectam contra voluntatem domini, qui gratis dare jussit, & pretio commutare id quod pretio commutari nequit, nec pretio æstimabile est. Item est contra fidem, si simoniæ putet rem spiritualem esse venalem.

Resp. 2. Simonia juris ecclesiastici est etiam mortale peccatum contra religionem, cum sit graviter prohibita ex motivo religionis, seu intuitu reverentiæ rebus sacris conservandæ, ut constat ex jure canonico, & pœnis gravissimis perinde contra illam ac contra simoniam juris divini latis. Et quia, ut ait Suarez, est ejusdem speciei cum simonia juris naturalis, ideoque ejusdem est gravitatis specificæ: nam habet materiam ejusdem rationis ex jure positivo, & opponitur honestati ejusdem virtutis. Species quippe tam virtutis quam præcepti ex objecto & motivo sumitur; ac proinde præcepta licet quoad efficientes causas diversa, sunt ejusdem speciei, si habeant idem objectum & motivum; & consequenter eorum transgressiones erunt ejusdem speciei. Est quoque contra justitiam defectu tituli, & materiæ legitimæ: unde omnes actus simoniæ sunt irriti, & obligant ad restitutionem.

Porro quævis simonia est species quædam sacrilegii, cum sit indigna tractatio rei sacræ: nam per simoniam res sacra tanquam profana ac temporalis tractatur, ideoque irreverenter ac indignè.

QUÆST. IX. *An licet emere, vel vendere temporale spirituali annexum.*

Resp. 1. Quod est quovis modo annexum spirituali, nunquam potest emi aut vendi ratione spiritualis. Pater; nam tunc spirituale pretio æstimaretur, & venderetur. Hinc non licet pluris vendere calicem consecratum, quam si non esset consecratus, vel fundum ob jus patronatus. Item non potest res sacra elocari, neque ob usum rei sacræ, quia usus rei sacræ non potest vendi, cum sit sacer, & quid spirituale: neque ob usum profanum, cum res sacra non possit adhiberi ad usus profanos.

Resp. 2. Temporale antecedenter annexum spirituali, seu cui spirituale postea advenit, ut fundus cui postea accedit jus patronatus, vas quod postea consecratur, seclusâ Ecclesiæ prohibitionem, licitè emi ac vendi potest, ratione temporalis, materiæ, artificii, modò non vendatur carius ob spirituale annexum, quam sine illo valeat. Quia res illa retinet suum valorem intrinsicum, nec ita dependet a re spirituali, ut eâ venditâ hæc censetur vendi. Sic vendi possunt calices consecrati ad subveniendum necessitati pauperum, & fundus, cui annexum est jus Patronatus, quod tunc concomitanter transfertur, sed non venditur, cum pretium soli fundo respondeat.

Porro prohibetur venditio Ecclesiæ, cap. 15. *de Simon.*

Resp. 3. Vendi nequeunt concomitanter annexa spirituali, & quæ sunt ei intrinseca, seu per se conjuncta, ut opera, seu labor necessarius ad exercendam functionem sacram, v. g. Missam, concionem, &c. *Ita communiter.* Quia 1°. labor & opera cum sint intrinseca actioni spirituali, & ab ea inseparabilia, vendi non possunt, quin actio spiritualis vendatur. 2°. Labor necessarius ad aliquam actionem coalescit cum ea in unum opus morale, & sic conditionem ejus accipit. 3°. In nullo opere labor est dignus pretio distincto ab ipso opere, sive labor operi intrinsecus nullam aliam æstimationem habet præter ipsum opus: nam labor solum appetibilis est & quæritur ob opus. Ergo sicut actio sacra non est pretio æstimabilis, ita nec labor ei conjunctus. Præterea hoc ipso quòd Christus præce-

pit ut spiritualia gratis darentur, jussit etiam gratis dari id omne sine quo spiritualia dari nequeunt.

Item operæ & actiones, quæ per se necessariæ sunt ad functionem sacram, prout ab hominibus exerceri potest, non possunt vendi nec pretio æstimari, ut studium, præparatio ad concionem, &c. Quia omnes illæ actiones & operæ non habent æstimationem nec utilitatem nisi ratione operis spiritualis, ad quod ordinantur; & proinde si venderentur, spirituale censeretur vendi. Ita Suarez. Secus, si labor, fatigatio, vel aliæ actiones sint spirituali extrinseca, & per accidens adjuncta, ut fatigatio longioris itineris ad celebrandam Missam in loco distito: nam hæc nil includunt spirituale, & ab eo sunt separabilia, & aliunde sunt pretio æstimabilia.

Resp. 4. Temporale consequenter annexum spirituali, hoc est, quod præsupponit rem spirituales, & ab illa dependet, vendi non potest sine simonia: quia non potest acquiri nisi ratione spiritualis, nec vendi nisi vendatur spirituale ei præsuppositum. Præterea quod est annexum consequenter spirituali, ipsum spirituale supponit, & se habet velut ejus accessorium: at accessorium naturam principalis sequitur, ex reg. jur. 42. in 6. *Accessorium naturam sequi congruit principalis.* Ergo cum principale vendi nequeat sine simonia, ita nec accessorium. Quare simoniacum est vendere vel emere jus percipiendi redditus ecclesiasticos annexum officio spirituali, aut jus vivendi de bonis Monasterii annexum professioni.

QUÆST. X. *An licet dare vel accipere temporale ob functionem aliquam spirituales, v. g. Missam, concionem, &c.*

Resp. 1. Certum est non licere dare vel accipere temporale præcisè pro aliqua functione spirituali, vel labore ei intrinseco, nam hoc est simoniacum jure divino. Item non potest accipi pretium præcisè pro obligatione ad spiritualia præstanda: quia obligatio ad spirituale est quid spirituali annexum, & ad illud per se ordinatur, suamque æstimationem ab illo accipit. Hinc Cantoribus conductitiis, & Musicis non licet stipendium accipere ut pretium sui obsequii,

sed solum titulo sustentationis honestæ: nam eorum officium ordinatur ad cultum divinum, nempe ad laudes Dei canendas, & fidelium devotionem excitandam.

Resp. 2. Licet temporale dare & accipere per modum sustentationis cum obligatione ut fiat spirituale, v. g. celebrentur Missæ, administrantur sacramenta, &c. Quia 1º. ita habet praxis recepta in Ecclesia. 2º. Concilium Constatientense sess. 8. damnavit hunc articulum Wicleffi: *Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus.* 3º. Tunc datur solum pecunia ad sustentationem Ministri sub conditione spirituale præstandi, non ut ejus pretium. At sic dare, ideoque accipere licitum est, imò & justum: nam iis qui Ministrant populo spiritualia, debetur ex justitia sustentatio: *Dignus enim est operarius cibo suo*, Matth. 10. Et verò naturalis justitia exigit, ut ei qui in alterius gratiam & commodum occupatus est, & se privat facultate vacandi rei sibi lucrosæ, sufficiens sustentatio spectato statu personæ suppeditetur, ex 1. Cor. 9. *Quis militat suis stipendiis unquam? &c.* Nihilominus ea gratis ministrant, quia non exigunt quidquam tanquam ministerii pretium, hoc enim tanquam majus omni pretio gratis præstant. Sed ut hoc gratis præstant, requirunt necessariam sustentationem a populo, & licitè exigunt id quod autoritate publicâ, vel consuetudine approbatâ constitutum est in sustentationem Ministri. Unde licet accipere aliquid pro sustentatione secundum approbatam consuetudinem ad Missas pro aliquo celebrandas, ad conciones non debitas ex officio, &c. Imò *gratis spiritualibus prius exhibitis licitè possunt statuta & consuetæ oblationes & quicumque alimproventus exigi a nolentibus & valentibus solvere, autoritate superioris interveniente*, ait S. Thomas 2. 2. qu. 100. a 3.

Non licet tamen quidquam exigere etiam a divitibus titulo sustentationis ad sepulcheras, exequias, benedictiones nubentium, administrationem sacramentorum, &c. per horum spiritualium subtractionem. Nam hoc graviter prohibent Conc. gener. Later. III. cap. 7. & Later. IV. cap. 66. *Hoc enim haberet quandam venditionis speciem*, ait S. Thom. supra.

Sed an est simonia vendere sepulturam?

R. Est simonia juris divini, si vendatur locus sepulturæ quatenus est sacer, seu ratione benedictionis: nam sic spectatus est aliquid sacrum. Item si quid detur pro sepeliendis mortuis, ex cap. 9. de simonia ex Conc. gener. Lateran. Nam hæc est functio sacra.

Est autem simonia juris ecclesiastici, si vendatur sepultura ratione materiæ, seu pro ipsa terra. Nam hoc ab Ecclesia prohibitum est ex motivo religionis, & reverentiæ erga rem sacram, nempe benedictionem annexam terræ sepulturæ, atque ad vitandum periculum & suspensionem simoniæ, ex cap. 41. de simon. & cap. 13. de sepulturis, ubi Innocentius III. sic ait: *Abolenda consuetudinis perversitas apud montem Pessulanum (ut dicitur) inolevit, ut decedentibus non prius permittatur effodi sepultura, quam pro terra, in qua sepeliendi sunt, certum pretium Ecclesia persolvatur.* Et infra: *Mandamus, quatenus cum loci diocesanus existas, inhibeas clericis, ne quicquam omnino presumant exigere hæc de causa.*

Dices. Ergo illicita est consuetudo, quæ in multis locis invaluit, ubi venditur certus locus cœmeterii vel ecclesiæ ad sepulturam perpetuam familiæ & hæredum. *R.* Multi hoc excusant, quia non venditur sepultura ne quidem ratione terræ; sed exigitur pretium ratione oneris quod suscipitur alios ibi non sepeliendi: quod onus censent esse pretio æstimabile, eò quòd vi illius conventionis talis locus non sit amplius juris communis, sed privati.

QUÆST. XI. *An est simonia saltem mentalis, prestare aliquid spirituale principaliter, propter temporale taxatum vel sponse oblatum, v. g. recitare officium principaliter propter retributionem, &c.*

Resp. affirm. Ita multi, præsertim Canonistæ. Quia intentio principalis obtinendi temporale per spirituale tanquam per medium, est simonica; nam tunc temporale moraliter loquendo se habet æquivalenter ut pretium, & expetitur loco spiritualis. Deinde ratio simoniæ in hoc præcipuè consistit, quòd morali agendi modo res spiritualis temporali æquetur, aut postponatur:

quod fit, dum spirituale propter temporale principaliter præstatur. Unde S. Antoninus 2. p. tit. 3. cap. 5. asserit esse mortale quærere aut appetere beneficia curata principaliter propter honorem & divitias, quæ ex iis percipiuntur. Et S. Thomas, quodlib. 8. qu. 6. a. 1. ait: *Si huiusmodi retributiones recipit quasi finem operis sui principaliter intentum, simoniam committit, & ita mortaliter peccat. Si autem habeat principalem finem Deum in tali actu, ad ejusmodi autem retributiones respicit secundario, non quasi in finem, sed sicut in id, quod est necessarium ad suam sustentationem, constat quòd non vendit actum spirituales, & ita simoniam non committit, nec peccat.*

Porro distributiones quotidianæ institutæ sunt, ut clericorum negligentia in horis solemniter persolvendis earum privatione mulctaretur, & hujus pænæ metu impediretur: unde se habent ut removens impedimentum, non ut motivum persolvendi officium.

QUÆST. XII. *An est simonia dare vel accipere pretium pro omissione actus spiritualis?*

Resp. affirm. si omissio moraliter censetur procedere a potestate spirituali, & habeat effectum moralem, ex cap. 14. de simon. Nam tunc talis omissio est reverà quidam usus potestatis spiritualis: ideòque nullo pretio æstimabilis ac comparabilis; ut si omittas absolvere a censura vel a peccatis post auditam confessionem, vel si pacificaris ut non eligas talem: nam ligatum detinere, vel aliquem rejicere est exercitium potestatis spiritualis, & proinde invendibile. Si verò omissio actus spiritualis non censetur in æstimatione prudenti exercitium potestatis spiritualis, neque intuitu rei spiritualis æstimetur, multi docent non esse simoniam, sed turpe lucrum, aut injustitiam si actus erat jure debitus: ut si accipias pecuniam ut non audias confessionem alterius; nam talis omissio non est exercitium jurisdictionis, sed est duntaxat voluntarius non usus illius, seu potius voluntarius & naturalis usus libertatis. Est tamen in hoc quædam turpitudinis simoniæ affinis, inquit Lessius: quia tacitè indicatur actum spirituales esse vendibiles; quod in ejus injuriam cedit: si enim est æstimabile pretio ipsum non fieri, etiam æstimabile pretio

videretur ipsum fieri. Atque hoc prohibetur eodem cap. 14. de simon. sed non eodem modo quo aliud, nempe prohibetur ut contra bonos mores & officium clericorum, non verò tanquam simoniacum sicut aliud.

QUÆST. XIII. Quot modis committitur
Simonia in materia beneficii?

Resp. 1. Simonia juris divini est promittere, dare vel accipere aliquid pretio æstimabile pro collatione, electione, præsentatione, confirmatione ad beneficium, & generaliter pro quavis actione, quâ jus etiam inchoatum ad illud acquiritur, vel quâ dubium confirmatur. Quia tunc res spiritualis commutatur cum temporali; & per temporale acquiritur spirituale: illæ enim actiones sunt spirituales ob respectum quem habent ad spirituale, & procedunt a potestate spirituali. Hinc simonia est pensionem super beneficio dare vel promittere procuranti illud, aut etiam promittere mutuum: nam licet mutuatio sit ex natura sua gratuita, tamen ex ea oritur mutuatario commodum temporale. Imò simoniacum est aliquid exigere pro immissione, seu introductione in possessionem beneficii, vel installatione, ex c. 9. & 36. de simon. Nam per hoc acquiritur jus quoddam spirituale, nempe administratio, aut saltem aliquid connexum cum exercitio juris spiritualis.

Item simonia est dare vel promittere aliquid alteri, ut per se vel per alium obsecret aut curet ut detur beneficium, c. 1. Præsentium. 1. qu. 5. quia munere temporali intenditur obtentio beneficii, & paratur via ad beneficium, eoque medio comparatur. Nec refert quòd intercessio sit tantum mediata, cum idem sit effectus & finis, & reipsâ spirituale per temporale acquiratur. Præterea obsecratio etiam mediata est causa moralis concessionis beneficii: Ergo hanc causam emens, emit virtualiter effectum ab illa manantem.

Resp. 2. Simoniaca est & nulla saltem jure ecclesiastico, non solum permutatio beneficiorum, & cujuscumque juris beneficia spectantis, sed etiam omnis in beneficiis conventio, pactio, vel conditio, quæ obligat ad id, quod non est jure debitum, si fiat privatâ autoritate. Item resignatio sub conditione, pacto, vel onere, quod de

jure non inest beneficio, facta sine autoritate Papæ, ex cap. 34. de simon. & ex cap. 5. de rerum permut. ibi: *Generaliter teneas, quòd commutationes præbendarum de jure fieri non possunt: præsertim pactione præmissâ, quæ circa spiritualia, vel connexa spiritualibus labem semper continet simonia.* Et cap. ult. de pactis. *Pactiones factæ a vobis pro quibusdam spiritualibus obtinendis; cum in hujusmodi omni pactione, omnisque conventio debeat omnino cessare, nullius penitus sunt momenti.*

Ratio legis est, quia in pactione & commutatione rei spiritualis, cui temporale commodum annectitur, periculum est ne id fiat intuitu rei temporalis. Est autem simonia juris divini spirituale temporali etsi annexo spirituali emere & vendere, vel spirituale intendere, dare aut accipere principaliter ob temporale etsi spirituali annexum. Resignatio verò in favorem prohibita est tum ad tollendam omnem speciem hæreditatis in beneficiis, tum propter periculum ne id fiat ex aliquo motivo temporali; tum ne per hoc adimatur collatori libertas dandi beneficia iis, quos magis idoneos censuerit.

Hinc 1°. Simoniaca est & nulla omnis transactio, cessio beneficii, vel juris etiam dubii circa beneficium non gratuita, propriâ autoritate facta, cap. 7. de transact. Item pactio ad impediendam, vel dirimendam litem super beneficio, si ita fiat ut unus litigantium cedat jure suo pro pecunia, & alteri beneficium pacificum relinquat: nam in ea permutatur spirituale pro temporali, compensando spirituale per temporale; vel ut unus desistat modò alter solvat impensas factas, cap. 4. de pact. Nam hæc impensarum solutio vel habet rationem pretii pro adeptione beneficii, cum non fuerint factæ in gratiam alterius, vel saltem suspecta est inter privatos.

Licitè tamen inter litigantes fit compositio per sententiam Judicis ordinarii vel delegati, vel etiam arbitratorum Ecclesiasticorum a Superiore deputatorum pro incunda concordia, qui accedente partium consensu & compromisso, adjudicent beneficium illi, cujus jus est probabilius, eique imponant pendendam alteri pecuniam certam, non in compensationem juris, sed ob bonum temporale pacis, & ut a lite re-

cedatur, cap. 2. *de arbit.* Potest etiam in hoc casu ei, cui beneficium adjudicatur, imponi persolvenda annua pensio, imposita non beneficio, sed beneficiato, & ad hujus vitam, cap. 2. 1. *de prabend.* Sed hæc compositio facta privatæ partium autoritate, etiam sub conditione ut approbetur a Superiore, est simoniaca, nec potest a superiore approbari, ex eod. cap. Quia tunc præsumitur dari temporale pro spirituali ob utilitatem contrahentium. At cum ea sit a iudice compositio, non idem præsumitur; nam iudex censetur intendere duntaxat bonum pacis & concordie. Nec obstat quòd volentes permutare, possint pacisci de modo sub conditione, *Si Superior approbet*: quia in alio casu est specialis prohibitio.

2°. Simoniacum est pactum reparandi ecclesiam, dandi aliquid fabricæ, vel pauperibus, &c. ad obtinendum beneficium, c. *Ex multis* 1. qu. 3. Nam licet hæc sint pia opera, habent tamen materiam temporalem pretio æstimabilem. Præterea est onus, quod jure non inest beneficio.

3°. In permutatione committitur simonia, non solum si beneficia permutentur sine autoritate Ordinarii, sed etiam si permutantes compensent autoritate propria inæqualitatem fructuum pecuniæ vel pensionis; aut si unus illorum alteri imponat aliquod onus, quod sit præter naturam permutationis, v. g. omnes sumptus solvendos. Item si permutentur jura quælibet ad beneficia, vel actiones ad illa pertinentes, ut si unus cedat suæ præsentationi, ut alter sibi conferat aliam; si ita pacifcantur: Tu elige, vel præsentabo hunc ad hoc beneficium, & ego eligam, vel præsentabo te aut illum ad illud: Do tibi meum suffragium in hac electione, & tu dabis mihi tuum in alia: Te præsentabo, eligam, si mihi vel meo nepoti beneficium resignes, &c. Nam omnia pacta in hac materia generaliter prohibentur, eò quòd hæc actiones spirituales habeantur, & fiant ut via ac medium ad temporale annexum spirituali.

Hanc doctrinam extendit Suarez ad omnia spiritualia, quæ habent temporale annexum consequenter, etiam si proprie & in rigore non sint beneficia, qualis est Vicaria amovibilis ad nutum: tum quia eadem est ratio malitiæ, periculi,

& prohibitionis; tum quia cap. 5. cit. *de rer. permut.* vetantur omnia pacta generatim circa spiritualia & connexa spiritualibus. Idem dic de prælatura religiosorum licet non perpetuâ, ex dicto cap. quia prælatura illæ sunt quid spirituale annexam habens administrationem rerum temporalium. Hinc graviter peccant duo religiosi sic pacifcentes: Suffragare mihi ut sim Provincialis, & tibi suffragabor ut sis Prior, ex cap. 11. *de simon.*

4°. Simoniaca est omnis resignatio in favorem alterius, vel cum reservatione pensionis, facta sine autoritate Papæ, ex tit. *Ut ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur.* Et constat ex usu & praxi Ecclesiæ, & ita declaravit Conc. Rothomag. an. 1581, & Bituric. an. 1584.

Sed an in Beneficiis conventio de remuneratione qualibet gratuita, seu obligatione antidotali, hoc est, dandi aliquid ex gratitudine, sive temporale sive spirituale, est vera simonia?

Resp. affirm. Tum quia omnis conventio seu pactio in hac materia prohibita est ut simoniaca. Tum quia hæc conventio ex se parit novam obligationem fidelitatis & justitiæ pretio æstimabilem, obligationi gratitudinis superadditam: alioqui frustra fieret, & nunquam exigeretur: unde positâ hac pacto, si non detur id de quo conventum est, alter conqueritur tanquam de injuria sibi facta, & de fide non servata, quod seclusâ conventionem non fieret. Proindeque tunc datio non est gratuita, sed onerosa & reciproca, fitque contractus *Do ut des*, vel *Do ut facias*. Suarez, Layman, & alii communiter.

Nota 1. Præbendæ canonissarum sunt materia simoniæ, ut resolvit S. Congregatio Cardin. an. 1691. Nam videntur esse vera Beneficia, licet non clericalia; sunt enim jus perpetuum, autoritate Ecclesiæ constitutum seu approbatum, percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis, seu Deo dicatis, propter officium spirituale.

Nota 2. Ex extrav. *Ambitiose*, non licet locare fructus beneficii vel monasterii ultra triennium. Sed juxta multos hæc restrictio non est in plerisque locis recepta: proinde dicunt posse locari etiam ad tempus vitæ beneficiarii. Porro id non

fuit prohibitum ob periculum simoniæ, sed ne per huiusmodi locationem seu alienationem noceretur Ecclesiis & successoribus.

QUÆST. XIV. *An est Simonia dare vel procurare beneficium ratione consanguinitatis?*

Resp. cum S. Thoma 2. 2. qu. 100. a. 5. ad 2. *Si aliquis aliquid spirituale alicui conferat gratis propter consanguinitatem, vel quacumque carnalem affectionem, est quidem illicita & carnalis collatio, non tamen simoniaca, quia nihil ibi accipitur. Unde hoc non pertinet ad contractum emptionis & venditionis, in quo fundatur simonia. At simonia est si conferas, vel procures beneficium consanguineo aut affini, ut inde honoratior vel potentior, vel opulentior fias, aut tua familia. Item si beneficium procures extraneo ut consulat tuis consanguineis, aut affinibus. Nam tunc datur spirituale intuitu commodi temporalis percipiendi. Ita S. Thomas in 4. dist. 25. qu. 3. a. 3. ad 7. ubi ait: *Qui dat ratione consanguinitatis præbendam, si intendit aliquod bonum in seipsum redundans sic, quòd magnificetur per hoc, & nobilitetur domus sua; vel quòd ipse in consanguineis sit fortior & sic ipse aliquid accipere sperat, pro quo spiritualia dat, simoniam committit.**

QUÆST. XV. *An est simonia conferre vel presentare ad beneficium ob commendationem amici?*

Resp. affirm. si favor humanus in eo principaliter intendatur: nam talis favor pretio æstimabilis est. Ita S. Thomas 2. 2. qu. 100. a. 5. ad 3. ibi: *Munus a lingua dicitur vel ipsa laus pertinet ad favorem humanum, qui sub pretio cadit; vel etiam preces, ex quibus acquiritur favor humanus, vel contrarium evitatur. Et idè si aliquis ad hoc principaliter intendit, simoniam committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit: unde ipsum factum est simoniacum. Si autem preces pro digno porrigantur, ipsum factum non est simoniacum; quia subest debita causa, ex qua illi, pro quo preces porriguntur, spirituale aliquid conferatur. Tamen potest esse simonia in intentione, si non attendatur ad dignitatem personæ, sed ad favorem humanum.*

QUÆST. XVI. *An licet emere vel redimere pensionem?*

Resp. Ex communi sententia, simonia est emere vel vendere pensionem assignatam pro aliquo officio spirituali, v. g. pro Adjutore Episcopi, Concionatore: quia hæc fundatur in ministerio spirituali, nec nisi ratione illius potest quis jus ad illam habere. Unde non potest vendi quin vendatur ministerium spirituale in quo fundatur. Neque licet eam redimere, quia non potest extingui obligatio ad tale ministerium spirituale, cum hoc debeat remanere. Item simonia est jurisdivini emere vel vendere alias pensiones, quæ soli clerico conceduntur sive in sustentationem, sive ad litem componendam, aut fructuum inæqualitatem compensandam in beneficiis: quia sunt annexæ titulo, & officio spirituali, scilicet recitandi officium B. V. imposito a Pio V. ita ut qui illud omittit, redditus amittat. Et sic non solum requirunt statum clericalem, sed etiam hoc officium spirituale, ratione cujus acquiritur jus ad illos redditus. Quare jam pensiones illæ sunt quidpiam spirituale constans ex illa obligatione spirituali, & jure ad temporalia ei annexa: sive nil aliud sunt quàm jus percipiendi fructus ecclesiasticos medio officio spirituali. Cum autem hoc officium sit invendibile, ita & jus percipiendi fructus illos ab illo est inseparabile. Neque hæc pensiones redimi possunt, nisi tollatur spirituale, quod tolli non potest nisi a Papa, a quo constitutum est. Ita Suarez, Reginaldus, & alii. Secus de laicali pensione, quia talis pensio est quid merè temporale; cum non fundetur in titulo spirituali, nec ei annexa sit functio spiritualis, nec ad eam ordinetur, sitque separata a titulo spirituali.

QUÆST. XVII. *An redemptio vexationis licita est in beneficiis?*

Resp. 1. Simonia est redimere vexationem, seu oppositionem non injustam ad obtinendum beneficium, v. g. dare pecuniam alteri ne defectum tuum collatori detegat, ne pro alio obsecret, ne habens jus utcumque probabile litem moveat, vel motam proficquatur; ne doctior ad concursum cum aliis conveniat, ut competitor a præensione justâ desistat, &c. Ita omnes, teste Suarez. Quia via ad beneficium per pecuniam

pecuniam directè pararetur, & mediâ re temporali acquireretur spirituale. Et licet redimens non det pretium immediatè pro re spirituali; tamen mediatè vult acquirere jus spirituale mediante pecuniâ, quod est emere illud. Et quamvis jam haberes jus aliquod ad illud, tamen cum vexatio est justa, eo ipso jus non est omninò firmum, & sic pretio emeretur jus firmum, quod antea non habebatur, quod est saltem ex parte emere jus spirituale. Imò ex communi sententia, quando jus in re nondum est acquisitum, aut necdum plenum, non licet redimere vexationem injustam ab iis, qui ad beneficium juvare possunt, nempe iis ad quos spectat eligere, conferre, instituire, confirmare, præsentare, &c. ex cap. 23. *de simon.* quia per pecuniam acquireretur res spiritualis, aut saltem jus in re firmum, quod antea non habebatur; quod est emere spirituale: ut si elector velit eligere indignum ut te impediatur, esset simonia dare ei pecuniam, ne sic te impediatur.

Licet tamen vexationem iniquam redimere ab iis, qui solum impedire possunt, non verò juvare. Quia hac redemptione solum removen- tur impedimenta injustè apposita; nec proinde via ad beneficium paratur magis, quàm parata esset ante injustam impedimentorum positionem. Hinc licet clerico pecuniâ impedire calumnias, quibus alioqui impeteretur apud colatorem.

Resp. 2. Habenti jus in re acquisitum in beneficio plenum ac certum, licet pretio, non tamen re spirituali, vexationem injustam redimere, & impedimenta injusta removere, ex cap. 28. *de simon.* quia tum non datur pretium pro re spirituali, cum hæc habeatur jam acquisita, sed solum pro liberatione ab injuria, quæ est quid temporale, & nil acquiritur de novo. Quare vexans, qui pretium recipit pro cessatione ab injuria, non est simoniacus, cum nil recipiat pro re spirituali; sed est solum injustus, & tenetur ad restitutionem, cum sine justo titulo accepta possideat: nam alter sponte ac liberaliter non dat, sed per injuriam coactus.

An verò jam confirmato vel instituto liceat pretio redimere vexationem, quâ injustè impeditur a possessione capiendâ, controversatur. Alii negant, quia possessio est aliquid spirituale

vel spirituali annexum, cum per illam obtineatur exercitium functionum seu actuum spiritualium. Alii asserunt id licere, quia possessio præcisè sumpta, supposito titulo, est factum quoddam corporale, quod non dat, sed supponit jus spirituale completum: nec est spiritualis, nisi ratione tituli seu juris, cui annexa est. Ergo acquisito titulo ac jure pretium non datur pro aliquo spirituali, cum jam habeatur, sed solum ad tollendum injustum impedimentum possessionis, quæ illi titulo per se immediatè debita est, & consistit in aliquo facto merè temporali si secundum se sumatur. Et verò beneficium collatum & acceptatum dat plenum jus in re, ita ut si sic provisus moriatur ante captam possessionem, beneficium vacet per mortem, quia nempe possessio non addit jus, sed tantum facit ut competat potestas administrandi & percipiendi fructus. Jam verò ex S. Thoma 2. 2. qu. 100. a. 2. ad 5. *Postquam jus alicui jam acquisitum est, licet per pecuniam injusta impedimenta removere.*

Resp. 3. Simonia est redimere justam vexationem post obtentum & possessum beneficium. *Ita omnes, teste Suarez.* Nam eo ipso quod justa est vexatio, sequitur quod jus in beneficio non sit omninò firmum, vel auferri possit. Unde tunc daretur pretium ad confirmationem & conservationem beneficii. Vel si sit omninò firmum, necesse est ut aliquod crimen sit patratum, propter quod ille esset beneficio privandus; & tunc dare pretium ad removendum illud impedimentum esset simonia, quia pretio temporali emeretur conservatio rei spiritualis.

Resp. 4. Semper est simoniacum dare spirituale ad redimendam vexationem injustam, etiam post obtentum beneficium; item dare beneficium cum pacto, ne is, cui datur, in posterum vexet vel noceat etiam injustè. Quia tunc spirituale datur pro temporali commodo, seu in compensationem mali temporalis vitandi, quæ est quid de se pretio æstimabile.

QUÆST. XVIII. *An est simonia saltem mentalis suscipere Ordines, ut beneficium obtineatur principaliter ob ejus reditus?*

Resp. affirm. Quia 1º. is re spirituali viam sibi parat ad bonum temporale principaliter in-

tenent; & ipsum spirituale ut medium ad obtinendum temporale principaliter refert: atque ita suo agendi modo temporale spirituali æquiparat, aut etiam præfert. 2°. Ex Synodo Excerptiensi an. 1287. can. 8. *Ad propriam recurrant conscientiam quo sine ad ordines aspirent, an ut Deo & Ecclesia virtuosius & gratiosius famulentur, non pro temporali quæstu, nec beneficiis a suis ordinatoribus extorquendis, quoniam tales simoniacos reputamus.* Unde Fagnan. in cap. *Ad nostram* de elect. ait, *Clericum, qui ordines suscipit, ut beneficium consequatur, simoniam committere mentalem, qua non obligat ad beneficii dimissionem, sed tantummodo ad satisfaciendum Deo per pœnitentiam, nisi pactum præcesserit.*

QUÆST. XIX. *An licet dare, vel promittere aliquid temporale alteri, ut faciat aliquod opus salutare in suam utilitatem, v. g. suscipiat Sacramenta, audiat Sacrum? &c.*

Resp. 1. Licet dare aliquid temporale absolute alteri, petendo ab illo, ut aliquid spirituale faciat in bonum animæ suæ, modò nulla imponatur obligatio illud faciendi. Quia tunc est solum donatio liberalis, facta ad alliciendum alterum ad bonum opus, sine obligatione mutua & pacto oneroso. Item licet aliquid promittere sub conditione, Si feceris hoc opus bonum, intendendo spirituale bonum operantis, & se obligando ad standum promissis impletâ conditione, & non aliter, modò nulla alteri oriatur obligatio, ex cap. 2. *de condit.* ubi approbatur concessio libertatis facta, servo eâ conditione, ut Monachus fieret, & non aliter. Nam ibi nulla est simonia, sed est præcisè quædam optio, quæ alteri gratuito offertur in suum solum bonum, ut hoc vel illud eligat pro suo arbitrio.

Resp. 2. Simonia est dare, vel promittere temporale sub pacto & conditione, ut alter obligatus sit ad faciendum opus salutare in suam utilitatem, ex c. *Quampio* 1. qu. 2. quia ibi intervenit pactum onerosum circa spirituale cum pretio, quod in jure prohibetur ut simoniacum, & tunc datur & accipitur pretium pro spirituali. Ita Suarez.

QUÆST. XX. *An accepta per simoniam restitui debent?*

Resp. 1. Beneficia, dignitates, officia & alia

ejusmodi simoniacè accepta, non possunt in conscientia retineri, sed dimitti debent, cum omnibus fructibus, ante omnem sententiam. Constat tum ex consensu Doctorum, & sensu ac usu Ecclesiæ, tum ex c. *Si quis dator.* & c. *Ea qua* 1. qu. 3. & aliis juribus citandis. Tum quia sine justo titulo possidentur, cum omnis collatio, provisio, & pactio simoniaca irrita sit & nulla, saltem jure ecclesiastico, cap. ult. *de pact.* & proinde caret omni effectu, nullumque jus tribuat; ut declaravit Martinus V. in Conc. Constantiensi sess. 43. approbante, ibi: *Electiones, postulationes, confirmationes, & quævis provisiones simoniaca Ecclesiarum, Monasteriorum, dignitatum, officiorum & beneficiorum ecclesiasticorum quorumcumque deinceps factæ, nulla sint ipso jure, nullumque jus cuiquam acquiratur, nec promoti, confirmati, aut provisivi faciant fructus suos, sed ad illorum restitutionem, tanquam iniquè ablata percipientes, teneantur.* Idem declarat Paulus II. in extrav. *Cum detestabile, de simon.* confirmatâ a Pio V. Et S. Thom. 2. 2. qu. 100. a. 6. ait: *Nullus potest licitè retinere id, quod contra voluntatem domini acquisivit, puta si aliquis dispensator de rebus domini sui daret alicui contra voluntatem, & ordinationem domini sui, ille qui acciperet, licitè retinere non posset. Dominus autem, cujus Ecclesiarum Prælati sunt dispensatores & ministri, ordinavit ut spiritualia gratis darentur, secundum illud Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date. Et ideo qui muneris intervenit spiritualia quæcumque assequitur, ea licitè retinere non potest.* Unde quamvis hæc irritatio esset tantum de jure ecclesiastico, ut multi docent, tamen illâ suppositâ obligatio relinquendi beneficium, cum omnibus suis fructibus, est de jure divino naturali, ut rectè notat Suarez, & patet: nam jure naturali non licet retineri alienum sine ullo jure ad illud.*

Quod verum est, etiamsi simonia ipso proviso incio commissa sit, nisi quis ut eum inhabilem redderet, pecuniam dederit, vel ipse de simonia suspicans, expressè contradixerit, cap. 27. cit. & cap. 33. de simon. Imò si sciens tertii simoniam in procurando tibi beneficio, illud admisisti, nulla est tua provisio, quamvis contradixeris, ut docent Suarez, Reginald. Lessius, & alii. Quia acceptando cooperatus es execu-

tionem simoniæ cognitæ: nam hæc simonia inde accipit suam consummationem, per quam fit realis completa. Item si pecuniam ab alio promissam solveris, vel solutam reddideris, provisio tua nulla est, quamvis simoniæ contradixeris, vel eam ante acceptationem ignoraveris, ex cap. *Sicut tuis* 33. cit. de simon. Nam censuris consentire simoniæ alterius, eamque approbare. Et solutio illa pecuniæ, & consensus ille est moraliter pars contractus simoniaci: nam mediator promittebat pecuniam nomine tuo, & tanquam refundendam a te; ideoque tuus consensus & refusio supponebantur futura. Ergo per tuam refusionem pecuniæ completur contractus simoniacus.

Secundum varios, ignorantem simoniam ab alio commissam non favet regula Cancellariæ de triennali possessione ad præscriptionem: quia expressè exigit, ut possessio sit *absque simoniaco ingressu*: sed multi alii docent, cum qui mediante tertii simoniâ beneficium accepit, possit illud retinere, si integro triennio hanc simoniam ignorarit; quia illa verba, *absque simoniaco ingressu*, videntur in rigore requirere, ut simonia se teneat ex parte ingredientis beneficium: nam licet collatio sit simoniaca, ingressus tamen, seu actio quâ provisor ingreditur, non est simoniaca; nec ipsa punitur, sed actio mediatoris quæ fuit simoniaca; neque hæc appellatur strictè ingressus, sed est potius apertio portæ ut alter ingredi queat. Ita Cabassutius, Lessius, Layman, Delugo, asserens hanc esse communem sententiam, & pro ea referens Gomez, Rebuff. & alios. Verùm consuli debet usus Curie Romanæ.

Constat autem eum, qui beneficium per simoniam parentum vel amicorum, licet ignorans, obtinuit, si hanc ante elapsum triennium rescierit, teneri statim illud purè resignare, & omnes fructus perceptos extantes restituere, non tamen eos, quos bonâ fide consumpsit, cum eos bonâ fide possederit. Ita S. Thom. qu. 100. a. 6. ad 3. Suarez, & alii communiter. Nam irritatio fertur a jure in omnem provisionem & acquisitionem, quæ fit per simoniacam labem; nec ad hanc requiritur culpa vel scientia acquirentis aut conferentis, ex cap. 33. de simonia.

Porrò ad nullitatem provisionis, & beneficii

relinquendi, ejusque fructus restituendi obligationem sufficit simonia conventionalis occulta, & mixta seu semi-realis, quando nempe beneficium vel officium datum est, nondum dato pretio promissio: tunc enim provisio & acquisitio est verè simoniaca, ideoque nulla. Nam ex juribus, ad nullitatem sufficit, quòd provisio sit simoniaca, ut satis patet tum ex constitutione Martini V. citatâ, tum ex Extravaganti *Cum detestabile*, de simonia, ubi Paulus II. sic loquitur: *Per electiones verò, postulationes, confirmationes, provisiones, seu quasvis alias dispositiones, quas simoniacâ contigerit labe fieri, & qua viribus omnino careant in Ecclesiis, Monasteriis, dignitatibus, personatibus, officiis ecclesiasticis, & quibusvis beneficiis, aut aliquo eorum cuiquam jus nullatenus acquiratur, nec inde faciat aliquis fructus suos, sed ad illorum omnium que percepit, restitutionem sub anima sua periculo sit astrictus.*

Hoc patet etiam ex can. *Ea que* 1. qu. 3. ubi Urbanus II. in Concilio Placentino ait: *Quidquid vel in sacris ordinibus, vel in ecclesiasticis rebus, vel datâ vel promissâ pecuniâ acquisitum est, nos irritum esse & nullas unquam vires habere censemus.* Ubi disjunctivè dicit: *Datâ vel promissâ pecuniâ.* Ergo ut acquisitio sit irrita, sufficit quòd promissâ sit pecunia. Præterea ex juribus citatis, omnis acquisitio beneficii simoniaca, est ipso facto irrita. Ergo ante solutam pecuniam promissam non valet, & nunquam valet: nam si valeret, non esset ipso facto & per se irrita, sed tantum irritaretur ex post facto, nempe quando soluta esset pecunia. Curie Romanæ consulendus est stylus. Si tamen acceptum sit beneficium nondum dato pretio, hoc non debet solvi: quia simonia fieret realis completa ex utraque parte, & sic contraheretur excommunicatio.

Resp. 2. Reliquiæ sacræ si vendantur, contractus est nullus, quia non sunt materia venditionis, cum non sint pretio æstimabiles. Quare restituto pretio restitui debent tanquam sub causa & conditione acquirendi pretii.

Si verò fundus propter jus patronatûs ei annexum, vel sacra vasa propter consecrationem carius vendantur, contractum esse validum censet Layman: quia spirituale est tantum accessorium his rebus: utile autem per inutile præsertim

accessorium vitari non debet; sed restitui debet excessus pretii, utpote sine titulo acceptus.

Resp. 3. Pretium, seu quodvis temporale simoniacè acceptum, restitui debet, etiam jure divino naturali. Quia 1°. contra jus dantis, & proinde injustè acceptum est. Nam qui dedit pretium, habet jus ut res spiritualis gratis conferatur sibi, saltem ex hypothese quòd detur. Deus enim dedit omnibus jus res spirituales obtinendi gratis, juxta illud Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date*, & solum imposuit onus alendi Ministros, juxta modum ab Ecclesia præscribendum. Qui autem dedit temporale, non intendit dare liberaliter, nec transferre dominium, nisi quatenus debet, & quatenus alter justè exigere potest, ut patet a simili de usura. Deinde spiritualis res non est materia venditionis, sed est ex natura sua invendibilis. Jus autem temporale in re spirituali fundatum vendi nequit, nisi res ipsa spiritualis etiam vendatur, quæ tamen invendibilis est. 2°. Ecclesiæ Ministri sunt tantum dispensatores, non domini rerum spiritualium: unde non possunt illas dispensare, nisi pro voluntate Christi, jubentis ut illæ gratis concedantur: alioqui non minus injustè agunt, quàm elemosynarius principis, qui pro elemosyna gratis ex voluntate domini dandâ, aliquid a pauperibus exigeret. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non est contra justitiam beneficia ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia pecuniâ interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.* Et verò injustè exigit, & accipit pretium, qui de suo nil dat pretio æstimabile; ut facit conferens beneficium non gratis. Nam fructus ad ipsum non pertinent, sed ad futurum beneficii possessorem: jus verò ad fructus, utpote fundatum in titulo spirituali, non est æstimabile pretio temporali, & necessariò competit ex justitia ei, qui habet beneficium; imò est ipsummet beneficium. Ergo collator vel patronus injustè exigit pretium, nec habet titulum justum accipiendi ac retinendi quidquam, quòd omninò sponte ac liberaliter datum non sit.

Resp. 4. Si simonia sit realis in materia beneficii, simoniacè accepta debent restitui Eccle-

sia, in qua est beneficium, vel pauperibus loci, etiam ante omnem sententiam, ex cap. 11. *de simon.* ubi dicitur, temporalia recepta pro dando assensu electioni ecclesiasticæ restituenta esse illi Ecclesiæ, cum ea sine gravi salutis periculo retineri non possint. Et est communis sententia. Sed si simonia non sit in beneficii materia, juxta multos accepta restitui debent ei qui dedit: quia jure naturali res reddi debet ei, qui habet ejus dominium, nisi lex in pœnam ei reddi vetet. Sed qui dedit simoniacè, retinet dominium rei datæ; cum pactio simoniaca sit nulla, nec proinde jus ullum transferat, & lex non prohibet reddi quòd simoniacè datum est, nisi simonia fuerit realis in beneficio. Nam in cap. eitato, ubi pecunia accepta dicitur restituenda esse non danti, sed Ecclesiæ, agitur solum de simonia reali in beneficio, nec idem ullibi statuitur in aliis casibus: unde hæc pœna, cum sit quid odiosum, non debet extendi ultra casus in lege expressos. Imò cap. 19. *de simon.* præcipitur reddi pecuniam ei, qui religionem simoniacè fuerat ingressus.

Nota. Qui dant, vel accipiunt, aut promittunt aliquid pro aliqua justitia vel gratia apud Sedem Apostolicam obtinendâ, incurrunt ipso facto in excommunicationem Papæ reservatam; & justitia vel gratia sic obtenta nulla est, quamvis nondum completa sit promissio. Patet ex *extravagant. de sent. excomm. in 6.* innovatâ per bullam 24. Gregorii XIII.

Sed an Simonia mentalis ad restitutionem obligat?

Resp. Multi negant, & probant, 1°. Ex cap. 46. *de simon.* ubi Gregorius IX. ait: *Ad resignationes spiritualium & temporalium, qua nullo pacto, sed affectu animi procedente, utrimque taliter acquiruntur, (in quo casu delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori,) eos pro simonia hujusmodi non teneri.* 2°. Ex S. Thom. 22. qu. 100. a. 6. ad 6. *Quoad Deum sola voluntas facit simoniacum, sed quoad pœnam ecclesiasticam exteriorem non punitur ut simoniacus, ut abrenunciare teneatur, sed debet de mala intentione pœnitere.* 3°. Quia sola injustitia externa seu effectiva inducit obligationem restituendi. At in simonia mentali nulla est injusti-

tia externa, sed solum effectiva. 4°. Dicunt talem esse usum Rotæ, & Pœnitentiariæ; & addunt Ecclesiam non irritare collationem beneficii, nisi simonia sit externa saltem implicite: nam Ecclesia non punit actus merè internos.

QUÆST. XXI. *Quanam sunt poena contra simoniacos ipso facto lata?*

Nota 1. Nulla pœna ipso jure lata est contra simoniam, nisi ea commissâ sit vel in ordinatione, vel in religionis ingressu aut professione, aut in beneficio, quo nomine comprehenduntur etiam officia quælibet jurisdictionem spirituales habentia, ut provincialatus, prioratus, guardianatus, &c. Extrav. *Cum desestabile* de simon. Quia in his tribus ob honores, dignitates, vel commoda temporalia frequentius committitur, aut saltem majus est periculum illius.

Nota 2. Licet quælibet simonia etiam mentalis sit grave crimen, tamen consentiunt Doctores nullam pœnam juris contrahi ob simoniam mentalem, quæ absque externo pacto expresso vel tacito admittitur, ex cap. 46. de simon. cit. ubi dicitur de simoniâ mentalibus, *sufficere per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori.* Neque etiam ob simoniam purè conventionalem, exceptâ confidentiali: quia jura has pœnas statuentia realem rei spiritualis receptionem requirunt, ut constat ex Extrav. 1. & 2. de simon. & ex canonibus 1. qu. 1. & idè consentiunt etiam nullam pœnam contrahi ob simoniam mixtam, seu semi-ream, quando non fuit tradita res spiritualis, sed solum pretium seu res temporalis. Nam donec res spiritualis acquiratur, & sic quasi contractetur, non censetur plenè consummata exterius simonia.

An verò contrahantur pœnæ canonicæ, si traditum sit beneficium, vel alia res spiritualis, licet pretium promissum nullâ ex parte fuerit solutum, controversatur. Toletus & alii asserunt, quia licet pretium non sit traditum, simonia tamen videtur completa exterius; sicuti contractus venditionis censetur completus, si res sit tradita, & pretium promissum, etsi nondum solutum. Alii nunc communiùs docent solam simoniam realem utrimque completam traditio-

ne rei spiritualis simul & pretii, aut partis pretii, inducere pœnas juris: tum quia juxta multos hæc est praxis Curia Romanæ: tum quia pœnæ juris, præsertim graves, impositæ pro aliquo actu, intelliguntur de actu perfectè completo, & ex omni parte consummato exterius cum effectu, nisi lex aliud disertè exprimat: nam ex reg. jur. *Odia sunt restringenda.* Quod intellige de pœna excommunicationis: nam ad nullitatem provisionis sufficit quòd beneficium vel officium datum sit nondum dato pretio.

Dixi, aut partis pretii. Nam si re spirituali traditâ, promissi pretii pars aliqua fuerit soluta, tunc secundum omnes contrahuntur pœnæ. Quia tum verè spirituale traditum est pro temporali, & vice versâ; nec minùs completa est simonia, quàm si ab initio conventum esset de sola illa minima quantitate.

Resp. 1. Pœnæ simoniæ in beneficiis, & officiis spiritualibus sunt, 1°. Excommunicatio Pape reservata, quam ipso facto incurrunt, tum qui simoniacè eligunt, præsentant, instituunt; tum qui sic eliguntur, præsentantur, instituuntur; item mediatores & procuratores simoniacæ ordinationis, aut collationis beneficii secutæ, ut parentes, amici, & omnes qui suam operam interponunt, vel pecuniam offerunt, extrav. *Cum desestabile*, & alibi.

2°. Omnis simoniaca electio, præsentatio, resignatio, provisio, collatio irrita est, nullumque jus tribuit; ita ut sic provifus teneatur ante omnem sententiam beneficium dimittere, & omnes fructus Ecclesiæ restituere, cum nullum jus in beneficium acquirat, ibid. & ex Concil. Constantiensi sup. cit. Idque, ut dixi, quamvis simonia sit solum conventionalis mixta.

3°. Simoniacè electus vel provifus, fit ipso facto iphâbilis ad idem beneficium, nec potest illud ex Episcopi dispensatione obtinere, cap. 27. de simon. & cap. penult. de elect. ubi excipitur, si sit beneficium simplex, & ipso electo ignorante nec ratum habente simonia commissâ sit; tunc enim post puram resignationem potest Episcopus dispensare. Imò ex Bulla 5. S. Pii V. simoniacus fit etiam inhâbilis ad quascumque alias dignitates, & quæcumque alia beneficia obtinenda.

Nota. Has pœnas ex communi sententia in-

currunt etiam, qui propriâ autoritate permittunt beneficia: nam si in jure dicuntur simoniaci, & verè committunt simoniam juris Ecclesiastici. Item simonia realis in prælaturis regularium, ut sunt prioris, guardiani, rectoris, provincialis, &c. inducit nullitatem actûs, obligationem dimittendi superioris munus, & excommunicationem Papæ reservatam: nam sunt officia ecclesiasticam jurisdictionem habentia, idque statuitur expressè a Paulo II. extrav. *Cum detestabile* de simon. & constat etiam ex Bulla Martini V. sup. cit.

Resp. 2. Pœnæ simoniæ confidentiæ ex Bullâ 85. Pii IV. & Bullâ etiam 85. Pii V. sunt 1°. Excommunicatio Papæ reservata contra utrumque contrahentem, si sint inferiores Episcopis; nam hi incurrunt solum interdictum ab ingressu Ecclesiæ. 2°. Privatio beneficii per confidentiam obtenti, & quidem ante omnem sententiam, cum ejus collatio nulla sit. 3°. Inhabilitas ad idem beneficium, & ad alia acquirenda. 4°. Privatio beneficiorum antea legitimè possessorum, & pensionum prius obtentorum; non tamen juxta multos ante sententiam judicis declaratoriam, cum justo titulo possideantur; & dicunt ita usu receptum esse. 5°. Beneficia per confidentiam collata & accepta, reservata sunt Papæ: quare resignati non possunt in manus ordinariorum, nec ab iis conferri. Insuper fructus beneficiorum per confidentiam acquisite, & pensionum sic constitutarum reservantur Cameræ Apostolicæ. Sed hæc reservatio in Gallia non observatur.

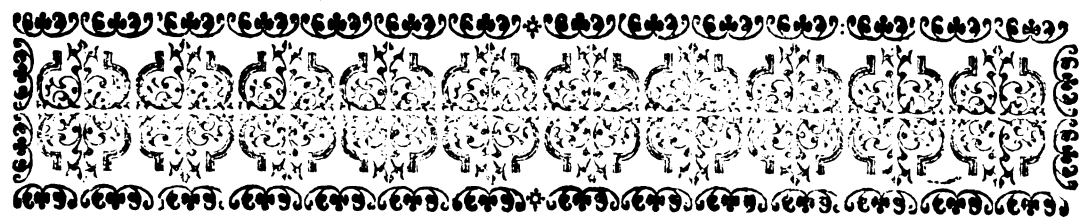
Nota 1. Ut contrahantur hæc pœnæ, requiritur ut datum sit & acceptum beneficium; ut patet ex his verbis Bullæ Pii IV. *Omnes & singulos, qui beneficia, vel pensiones hoc intercedente vitio receperunt.* Non tamen necesse est, ut qui beneficium accepit, promissionem suam impleverit, hoc est vel pretium promissum solverit, vel beneficium alteri resignaverit, vel pensionem solverit, aut fructus beneficii ab alio percipi permiserit. Nam hoc specialiter statutum est contra hanc simoniam, quæ gravioribus pœnis punitur, eò quod innumeris fraudibus sit obnoxia, & magis latenter quàm quævis alia committatur, habeatque speciem successionis hæreditariæ in jure valde exosam. Imò has pœnas in-

currunt beneficium recipiens, qui novit intentionem confidentiarum dimittentis, quamvis recipiat sine tali intentione, ut significant hæc verba bullæ Pii V. *Etiam solâ dimittentis intentione receperit.*

Nota 2. Cum Constitutiones Pii IV. & Pii V. novas pœnas non superaddant ratione confidentiæ, nisi contra illum solum, qui per confidentiam recipit beneficium, vel pensionem; soli recipientes privantur beneficiis & pensionibus antea legitimè acquisitis: non autem resignantes sub pactione confidentiali, aut ad id cooperantes; qui tamen, ut verè simoniaci, incurrunt excommunicationem Papalem jure antiquo latam, si confidentiaria pactio fuerit ex utraque parte completa.

Resp. 3. Pœnæ simoniæ in ordinatione sunt 1°. Excommunicatio Papæ reservata, quam ipso facto incurrunt tum ordinans, tum ordinatus, extrav. *Cum detestabile*; quod multi extendunt ad primam tonsuram, quia cap. 11. *de atat. præsic.* dicitur per eam conferri ordo clericalis, & usitato loquendi modo aliquis per eam simpliciter constituitur in ordine clericorum. 2°. Ordinatus suspensus est ab ordinibus, non solum quos simoniacè suscepit, sed etiam omnibus simpliciter, ibid. Ordinans verò suspensus est per triennium a collatione omnium ordinum, ex cap. 45. *de simon.* Per Bullam verò Sixti V. *Sanctum*, suspensus est a collatione omnium ordinum, etiam tonsuræ, & ab executione omnium munerum pontificalium, & interdictus est ab ingressu Ecclesiæ. Sed dicunt hanc Bullam non esse usu receptam in plerisque locis, præsertim in Galliis. Qui autem nec sciens, nec volens simoniacè ordinatus est, secundum S. Thomam qu. 100. a. 6. ad 3. & alios, non potest sine dispensatione ordines exercere.

Resp. 4. Pœnæ simoniæ commissæ circa ingressum religionis, & professionem sunt, 1°. Excommunicatio lata contra personas singulares dantes & accipientes. 2°. Suspendio ab officiis capitularibus lata in conventum, si consenserit. Utraque pœna ipso facto contrahitur, & Papæ reservatur, extrav. *Sane*, de simon. 3°. Simoniacè scienter professus, in aliud arctius monasterium in pœnam criminis detrudi debet. cap. 25. *de simon.*

TRACTATUS DE BENEFICIIS ECCLESIASTICIS.

Hac materia pertinet ad Virtutem religionis, nam beneficii dotatio, & officium sunt actus religionis, & pacta circa illud vetita sunt simoniaca.

QUÆST. I. **Q**UID est Beneficium Ecclesiasticum?

Responsio. Est jus perpetuum auctoritate Ecclesiæ constitutum percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis propter officium spirituale.

Dicitur, 1°. *Jus perpetuum*: quia beneficium institutum est, ut semper duret, adeò ut si uni auferatur, debeat tribui alteri. Hinc Vicaria amovibilis non est propriè Beneficium.

2°. *Auctoritate Ecclesiæ*, hoc est, Papæ, vel Episcopi: nam ad eos solos pertinet officia spiritualia instituere, eisque proventus annectere. Hinc Capellanix non collativæ, sed a privatis licèt in perpetuum dotatæ pro Missarum celebratione, non sunt beneficia.

3°. *Ex bonis ecclesiasticis*, id est, Ecclesiæ ad Dei cultum donatis, ex quibus erecta sunt beneficia, & ex quibus soli fructus cedunt beneficiariis; non autem fundus, qui semper remanet Ecclesiæ, cujus bona immobilia alienari non possunt sine justa causa, & licentiâ Papæ; alioqui alienatio ipso jure irrita est.

4°. *Propter officium spirituale*, hoc est, ad

functiones seu actiones aliquas spirituales obeundas, quales sunt recitare Horas canonicas, facere Sacrum, administrare Sacramenta, prædicare verbum Dei, &c. Nam beneficium propter officium institutum est, & ad aliquam functionem spirituales obligat, ex Trid. sess. 21. cap. 3. & cap. ult. de rescript. in 6. ibi: *Officium propter quod beneficium ecclesiasticum datur.*

QUÆST. II. *Quotuplex est Beneficium?*

Resp. Dividitur, 1°. In beneficium sæculare, quod clericis sæcularibus; & in regulare, quod regularibus addictum est, & conferri debet.

2°. In simplex, & duplex. Simplex est illud, quod nullam habet annexam curam animarum, jurisdictionem, præminentiam, dignitatem, administrationem, sed solum obligationem recitandi officium divinum, & Missas celebrandi; ut Capellania, simplex Canonicatus, item Præstimonium, quod est portio ex ecclesiasticis proventibus detracta, quæ adolescentibus studiorum causâ confertur in titulum perpetuum, habetque annexum officium spirituale. Duplex est illud, quod annexam habet curam animarum, vel jurisdictionem in foro externo, vel præminentiam, vel administrationem ecclesiasticam, ut Episcopatus, Parochiale beneficium, Abbatia, Præpositura, Cantoria, &c.

3°. In manuale, quod potest ad collatoris lativa, alia autem confirmativa. nutum auferri, ideoque deficit a proprietate beneficii defectu perpetuitatis; & in non manuale, quod adimi nequit, nisi ob crimen, vel irregularitatem.

4°. In collativum, quod confertur per voluntatem absolutam ac liberam praelati; in patronatum, quod confertur a praelato ad praesentationem vel nominationem factam per patronum; & electivum, quod per suffragia electorum, accedente postea confirmatione, confertur.

5°. In titolare, quod scilicet ad vitam, & cum plenitudine juris confertur; & in commendatum, quod solius administrationis, aut custodiae causa datur. Quod si detur in vitam commendatarii, tunc omnia fere jura ei competunt, quae titularibus. Unde commenda perpetua aequivaleret beneficio in titulum dato.

6°. In incompatibilia, & compatibilia. Incompatibilia sunt ea, quae annexam habent curam animarum, vel quae personalem residentiam postulant, ut sunt duo Episcopatus, duo curata beneficia, duae dignitates, &c. vel quae in eadem Ecclesia instituta sunt ad eundem finem, habentque idem onus ac officium eodem tempore persolvendum; qualia sunt duo beneficia uniformia sub eodem recto, ut duo Canonatus in eadem Ecclesia. Compatibilia vero sunt ea, quae personalem residentiam non exigunt, nec idem onus ac officium eodem tempore persolvendum.

QUAEST. III. Quot modis acquiruntur Beneficia?

Resp. Prima Regula juris in 6. sic habet: *Beneficium Ecclesiasticum non potest licite* (subintellige etiam, nec valide) *sine institutione canonica obtineri*. Institutionis autem canonicae diversi sunt modi, nempe sex, quibus beneficia acquiruntur, nimirum 1°. Collatione libera. 2°. Praesentatione, & subsequa institutione. 3°. Electione, & subsequa confirmatione. 4°. Postulatione, & subsequa admissione. 5°. Resignatione acceptata in favorem. 6°. Permutatione approbata. Sex illis modis addi potest interdum sola electione jus habentium absque alia confirmatione; & tunc dicuntur beneficia electiva col-

lativa, alia autem confirmativa.

Observanda est hic regula Cancellariae de trienniali possessore, quae sic habet: *Voluit & ordinavit idem Dominus noster, ut si quis quicumque beneficia ecclesiastica, qualiacumque sint, absque simoniaco ingressu, ex Apostolica, aut ordinaria collatione, aut electione, per triennium pacifice possederit, si se non intruserit, super hujusmodi beneficiis molestari nequeat; nec non impetrationes de beneficiis sic possessis factas, irritas & inanes censeri decrevit*. Valet autem in utroque foro ex *Clement. de sequest.* quia Papa supplet id, quod deest ex justo titulo, censeturque illud interea conferre. Sed ad hoc requiritur titulus saltem coloratus, & capacitas possessoris; alioqui haberetur pro intruso. Quod si provius habuerit impedimentum sibi cognitum, cum ei collatum est beneficium, v. g. defectum aetatis, censuram, &c. tum non ei prodest istius regulae praesidium, etsi titulum coloratum habuerit, quia non possedit bona fide.

§. I. De libera Collatione.

1°. Collatio libera est concessio juris realis in beneficio, procedens ex mero arbitrio conferentis. Dicitur libera, ut distinguatur ab institutione & confirmatione, quae sunt quidem collationes, seu concessionem juris, sed non liberae: nam tenetur praelatus praesentatum a patrono, & electum suffragiis electorum instituere, nisi obstat indignitas praesentati, vel electi, quae probetur juridice.

2°. Jure communi Episcopus habet potestatem conferendi beneficia in dioecesi sua vacantia, cum in ea sit princeps & moderator sacrorum. Hanc habere possunt etiam alii inferiores, ut Capitulum, Abbates. Si collator beneficii illud conferre neglexerit intra sex menses a die quo notitiam vacationis habuit, vel si intra illud tempus indigno contulerit, collatio jure devolutionis pertinet ad proximum superiorem, & sic gradatim ad Papam, a quo non regreditur ad Ordinarios.

3°. Licet debeat conferri beneficium sine pacto, vel conditione, Episcopus tamen potest exigere condiciones, quae ex natura rei insunt: cum enim exigantur tacite, possunt quoque expressè.

§. II. De Præsentatione, & jure Patronatûs?

Præsentatio est exhibitio personæ cujusdam ad beneficium, legitimè facta per patronum superiori, ad quem pertinet institutio, quæ est concessio juris realis in beneficio facta ad præsentationem patroni. Præsentatio verò potest fieri etiam per laicos, si jus patronatûs habeant: nam præsentatio non dat jus in re, sed solùm ex dispositione canonum dat jus ad rem, ita ut præsentatus institui debeat a prælato, nisi probeatur indignus.

Jus Patronatûs est potestas præsentandi clericum ad beneficium vacans. Dico, *vacans*. Nam si non vacet, irrita est præsentatio, eo quòd sit contra bonos mores, utpote præbens desiderandæ mortis occasionem. Et ob hanc causam prohibita est promissio beneficii antequam vacet, cap. 2. *de concess. præbend.* ex Conc. gener. Lateran. III. Quòd si fiat, nulla est promissio, sicut provisio inde obtenta, ex regul. 22. Cancell.

Pluribus modis hoc jus acquiritur. 1.º. Fundatione, hoc est, donatione soli seu aræ ad superædificandam Ecclesiam. 2.º. Ipsâ Ecclesiæ ædificatione. 3.º. Dotatione Ecclesiæ, assignatis sufficientibus redditibus. Unde possunt esse plures ejusdem Ecclesiæ patroni. 4.º. Præscriptione, scilicet multiplicatis præsentationibus per tempus immemorabile. 5.º. Concessione Papæ.

Jus Patronatûs dividitur, in Ecclesiasticum, quod alicui competit ratione beneficii a se possessi, aut ex eo quòd de bonis ecclesiasticis beneficium fundarit, vel dotarit: & in Laicum, quod alicui competit ex eo quòd ipse vel aliquis è suis prædecessoribus Ecclesiam fundavit, vel extruxit, vel dotavit.

Patrono laico conceduntur ad præsentationem quatuor menses a notitia vacationis beneficii, sex verò Ecclesiastico. Si intra id tempus patronus non præsentaverit, tum potest Episcopus beneficium, cui voluerit, conferre, cap. 3. *de jure parrom.* Quòd si duo pluresve patroni diversas personas nominent, & sint æqualia horum suffragia, potest superior quam illarum maluerit præferre, sed tenetur semper in conscientia digniorem præferre. Si verò plures patroni in unum consentiant, aliis dissentientibus, præfertur sententia majoris partis, cap. 3.º *de*

jure parrom. Quòd si absque scandalo fieri nequit, Episcopus pro suo arbitrio alium, etiam a nullo præsentatum substituere potest, ibid. Item si patronus laicus duos successivè præsentet ante institutionem, tunc potest Episcopus alterutrum pro arbitrio instituere, sed debet digniorem. Secùs, de patrono ecclesiastico: nam prior ab ipso præsentatus debet institui, cap. 24. *de jure parrom.* si fuerit dignus; aliàs, neuter, quia jure suo pro hac vice excidit. Ratio disparitatis est, quia patronus ecclesiasticus præsumitur nosse digniorem, quem proinde statim nominare debet, ideòque variare non debet: quod permittitur laico, qui præsumitur non satis nosse digniorem, ideòque plures cumulativè præsentare potest.

Patronus non potest seipsum præsentare, cap. 25. *de jure parrom.* sed potest filium suum, si idoneus sit. Episcopus tamen potest patrono beneficium motu proprio conferre. Si patronus laicus præsentet indignum, jubetur alium dignum præsentare: si Ecclesiasticus, privatur hac vice jure præsentandi.

§. III. De Electione, Postulatione, & Confirmatione.

Electio est designatio personæ capacis ad prælaturam, vel beneficium vacans, facta per suffragia. Per eam acquiritur jus ad beneficium: nam jus in beneficio solâ confirmatione obtinetur: quare si quis absque confirmatione immisceat se administrationi beneficii, censetur intrusus, & amittit jus quod erat per electionem consecutus, cap. 5. *de elect.* in 6.

Electio ex Conc. gener. Later. IV. cap. 24. triplici modo fieri potest, vel per scrutinium, cum quilibet eligentium suffragium suum secreto tradit: vel per compromissum, cum eligendi potestas in unum vel plures communi eligentium consensu transfertur: vel per inspirationem, cum eligentes subito quodam motu in unum communiter consentiunt.

Ut electio valeat, hæc requiruntur. 1.º. Ut omnes eligentes sint saltem subdiaconi, si agatur de electione virorum: nam ex Clement. 2. *de elec.* & Trid. sess. 22. cap. 4. nemo ferendi suffragium jus habet, nisi sit saltem subdiaconus. 2.º. Ut vocentur omnes, qui eligendi jus ha-

bent. Non obstat tamen, si aliquis de capitulo vocatus venire noluerit, vel nequiverit, cap. 28. *de elect.* 3°. Ut eligatur is, in quem omnes, vel major, vel sanior capituli pars consensit, ex Conc. Later. IV. cap. 24. Pars autem sanior hinc intelligitur, quæ in electione omnes regulas canonum servat; minus sana, quæ non servat.

Postulatio est facta ab electoribus superiori obsecratio, ut ad vacans beneficium vel dignitatem admittere velit aliquem, qui eligi non poterat ob impedimentum canonicum, quod non est vitium corporis, aut animæ.

Confirmatio est concessio juris in beneficio facta a superiore ei, qui electus, vel postulatus est. Unde non differt ab institutione, nisi quòd hæc connotet præsentatum, illa verò electum, vel postularum. Porro electus debet, secluso impedimento, intra tres menses a notitia electionis acceptatæ petere confirmationem: alioqui electio est irrita, cap. 6. *de elect.* in 6.

§. IV. De Resignatione.

Resignatio est spontanea dimissio sui beneficii facta coram legitimo superiore eam acceptante, scilicet Papâ vel Episcopo. Duplex est, altera simplex, seu sine ulla apposita conditione, & hæc fieri potest coram eo, cujus est conferre beneficium, & instituere; altera conditionalis, quæ fit cum aliqua conditione, & hæc iterum duplex est: nam si fiat eâ conditione, ut beneficium alteri designato conferatur, dicitur resignatio in favorem: si fiat eâ lege, ut resignans a resignatario aliud beneficium accipiat, est permutatio. Sed operæ pretium est scire quæ requirantur, ut resignatio sit valida, & licita. Quare

Dico 1°. Ut resignatio in favorem, vel sub onere pensionis sit valida, requiritur, 1°. Ut beneficium sit resignantis; nam resignatio est sui juris cessio. Quòd si resignans commiserit delictum, ob quod certò privabitur beneficio, modò non teneatur illud dimittere ante sententiam judicis, resignatio ante illam facta valebit, sed potest postea irritari. 2°. Ut sit spontanea, hoc est, nec metu injusto, nec vi nec dolo extorta; alioqui est nulla, vel certè annullanda, cap. 4. *de iis qua vi, metusve causâ fiunt*, & cap. 5. *de renunt.* & *Clement. 2. de Pœnis*. 3°. Ut in manus Papæ fiat; nam in jure prohibetur resignatio in favorem, can. *Plerique* 8. qu. 1.

& omnis pactio in beneficiis jure communi prohibetur, ne scilicet jus hæreditariæ successio- nis in Ecclesiam introducat, ne sit locus acceptioni personarum, & ne libertas conferendi collatoribus adimatur. 4°. Requiritur consensus patroni laici, si beneficium fuerit patronatum. 5°. Debet acceptari a Papa, alioqui resignans non perdit jus suum, cap. ult. *de renunt.* 6°. Debet conferri beneficium ei, in cujus favorem resignatum est, non alteri, nec aliter: alioqui provisio non valebit, quia fieret sine beneficii vacatione; non enim tunc vacat per resignationem, cum hæc habeat hanc conditionem, sine qua possessor non intendit resignare. 7°. Debet acceptari ab eo in cujus favorem resignatur: alioqui resignans non amittit jus suum, cum non resignet nisi sub hac conditione. Porro resignans etiam post acceptationem superioris manet sui beneficii possessor, donec resignatarius possessionem acceperit. 8°. Si resignans sit infirmus, debet supervivere viginti dies post resignationem: aliàs censetur beneficium vacare per obitum, non per resignationem, ac proinde omnis collatio vi illius facta irrita est. Ita Regula Cancellariæ de infirmis. 9°. Resignatio facta in Curia Romana debet, intra sex menses a die supplicationis oblatæ computandos, publicari in loco beneficii. Si autem fiat causâ permutationis extra Curiam, debet publicari intra mensem: alioqui si resignans moriatur antequam resignatarius ceperit possessionem, beneficium censetur vacare per obitum, & collatio facta resolveretur. Ita Regula Cancellariæ. In Gallia tempus sex mensium, aut unius mensis computatur a die admittæ resignationis; & hoc tempus potest a Papa prorogari ad partis petitionem.

Dico 2°. Ut resignatio etiam simplex sit licita, debet fieri ex justa causâ bonum Ecclesiæ, vel spiritualem resignantis utilitatem spectante. Nam Clerici præsertim beneficiarii ratione sui status debent gloriæ Dei, & utilitati Ecclesiæ inservire; & proinde non eis licet sine causâ justa deponere curas spectantes ad beneficia, quæ susceperunt. Unde S. Pius V. constit. 58. prohibet Episcopis & aliis, ne admittant resignationes, nisi eorum, qui aut senio confecti, aut valetudinarii, aut corpore impediti, vel vitiatii, aut crimini obnoxii, censuris ecclesiasticis irretiti

ant nequeunt, aut non debent Ecclesia vel beneficio inferuire; seu qui unum aliud vel plura beneficia obtinuerint, vel quos ad aliud contigerit promoveri. Hic addere juvat vulgarem versum resignandi causas complectentem:

Debilis, ignarus, male conscius, irregularis; Quem mala plebs odit, dans scandala, cedere possit.

Dico 3°. Ut resignatio in favorem sit licita, debet insuper fieri ob utilitatem Ecclesiæ, quia scilicet alter judicatur aptior. Nam si resignatio vel permutatio fiat ob consanguinitatem, vel ex alio affectu carnali, est illicita: si verò fiat pro aliquo commodo temporali utriusque vel alterius, est simoniaca.

Porrò jure communi non licet in periculo mortis resignare beneficium sub conditione tacitæ regressus si convalescat æger, ex Trident. sess. 25. cap. 7. ibi: *cum in beneficiis Ecclesiasticis ea, qua hereditaria successionis imaginem referunt, sacris constitutionibus sint odiosa, & Plerumque decretis contraria, nemini in posterum accessus, aut regressus, etiam de consensu, ad beneficium Ecclesiasticum cujuscumque qualitatis concedatur.* Et ex Bulla 134. Pii V. In Gallia tamen ei qui in morbo gravi constitutus resignaverit coram ordinario, permittitur regressus recuperatâ valetudine.

Dico 4°. Ut resignatio, vel permutatio cum reservatione pensionis sit licita, præter consensum Papæ & resignatarii, requiritur causa justa, quæ est indigentia resignantis. Nam non est alia justa causa dispensandi a lege generali hanc reservationem vetante ob rationem allatam a Congregatione Cardinalium ad reformationem Ecclesiæ deputatorum a Paulo III. scilicet, quia *reditus sunt annexi beneficio ut corpus anima, ideòque naturâ suâ pertinent ad eum qui beneficium habet, ut possit ex eis vivere honestè pro suo ordine, simulque queat sustinere impensas pro divino cultu, & templi sacrarumque adium reparatione, ut quod reliquum est, impendat in pios usus. Hac est enim natura horum reddituum.* Et verò ipsa resignatio beneficii non est causa justa pensionis exigendæ, cum jus percipiendi fructus fundetur in officio, quod resignans dimittit, & transfert in alium. Ratione autem officii præteriti nil potest exigere, cum propter illud jam reditus perceperit.

§. V. De Permutatione.

Permutatio hîc est a beneficiatis facta beneficii sui in manibus ordinarii mutua resignatio eâ lege, quòd alterius beneficium alteri conferatur, & vicissim. Si permutanda beneficia in diversis Diocæsisibus sita sint, requiritur auctoritas utriusque Episcopi. Si autem permutatio fiat cum adjectione oneris, vel pensionis, requiritur auctoritas Papæ; quia beneficia conferri debent sine diminutione, & onere quod iis jure non inest. Quòd si beneficia sint inæqualia quoad dignitatem vel jurisdictionem, est simonia juris divini hanc inæqualitatem compensare per aliquid temporale: quia hæc dignitas & jurisdictionis est quid spirituale, & res spiritualis æstimaretur & compensaretur re temporali. Si verò sint inæqualia quoad fructus, Papa potest ad inæqualitatem compensandam imponere pensionem beneficio pinguiori, tanquam conditionem, ut alter indemnis servetur.

Ad permutationem eadem requiruntur, quæ supra de resignatione dicta sunt. Quare beneficia nequeunt aliis quàm permutantibus conferri: alioqui invalida erit eorum collatio, quia permutantes non intendunt resignare mutuo beneficia, nisi ut sibi conferantur. Quòd si permutatione factâ, beneficium deprehendatur subjectum liti; qui illud resignavit, debet litem prosequi: si evictum fuerit, alter redibit ad suum sine nova provisione, & sine nova in possessionem immissione, ex cap. 20. *de præbend.* in 6.

Ut permutatio licitè fiat, requiritur justa causa, scilicet utilitas Ecclesiæ, seu major Dei cultus, & majus animarum bonum, vel utilitas spiritualis permutantium, quatenus hic in illo beneficio & alter in alio melius potest Deo servire, ex cap. 5. *de rerum permut.* Ita S. Thomas in 4. dist. 25. qu. 3. a. 3. ad 8. ibi: *In permutatione est simonia, si pro aliquo terreno commodo utriusque, vel alterius, talis commutatio fiat. Si autem pro aliquo spirituali, utpote, quia hic in illo loco melius possit Deo servire, non est simonia.*

QUÆST. IV. *Quoniam condiciones seu dotes requiruntur, ut quis sit capax beneficii possidendi?*

Resp. Ex communi sententia, sunt sequentes. 1°. Thorus legitimus: nam illegitimè nati, sive naturales sive spurii, sunt incapaces beneficii ob

irregularitatem, a qua solus Papa dispensare potest ad omnes ordines & omnia beneficia: Episcopus verò non nisi ad tonsuram, minores ordines, & beneficium simplex, cap. 1. *de filiis presbyt.* in 6. & cap. 20. de electione.

2°. Clericatus seu prima tonsura, sine qua irrita est cuiusvis beneficii collatio, ex cap. 6. *de transact.* & cap. 2. *de insti.* Ratio est quia beneficium fundatur in officio spirituali, & propter illud confertur: cuius quidem officii incapax est laicus. Si beneficium ex sua institutione vel lege aut consuetudine requirat certum ordinem sacrum, carens illo ordine est ad istud inhabilis, cap. 22. *de elect.* Ex consuetudine tamen satis est, si intra annum suscipiatur is ordo; sed non debet ultra differri, ex *Clement. 2. de asat.* & *Trid. sess. 22. cap. 4.*

3°. Ætas idonea, cap. 7. *de elect.* alioqui collatio est nulla. Hæc autem varia requiritur pro varietate beneficiorum. Ad Episcopatum requiruntur triginta anni completi, ex cap. citato. In Gallia sufficit inchoatus annus 27us ex Concordat. Ad abbatias, dignitates, & parochialia beneficia annus 25us inchoatus exigitur, *ibid.* & a *Trid. sess. 24. cap. 12.* Tamen ad dignitates non habentes annexam curam animarum sufficit annus 22us completus, ex *Trident. ibid.* Ad beneficia simplicia, ut sunt Capellanæ, annus 14us inchoatus requiritur a *Trid. sess. 33. cap. 6.* Ad Canonicatum Ecclesiæ cathedralis jure novo requiritur annus 21us, quia annexum habet subdiaconatum. Ex consuetudine tamen datur habenti tantum annos 14.

4°. Cælibatus, ita ut si clericus minorum ordinum ineat matrimonium, ipso jure amittat beneficium, si quod habet. Ita communiter ex cap. 1. 3. 5. & 8. *de cleric. conjug.* Et conjugatus ad beneficia admitti non debet, nisi forte castitatem voveret perpetuam, & qui unicam & virginem habuisset uxorem, ut dicitur cap. 2. *de cleric. conjug.*

5°. Immunitas a censura & irregularitate etiam occultâ; ita ut nulla sit non solum collatio beneficii facta excommunicato, suspensio, vel irregulari, sed etiam ejusdem electio, præsentatio, & resignatio in ejus favorem, ex cap. 7. *de cleric. excom.* cap. 8. *de etat.* & cap. ult. *de cler. pugnunt.* & cap. 18. *de sent. excomm. in 6.*

6°. Morum probitas, cap. 7. *de elect.* & *Trid. sess. 22. cap. 1.* Et ratio ipsa dicitur Dei & Ecclesiæ ministros maximè debere esse virtutibus ornatos, cum alios exemplis, monitis & precibus debeant in pietate promovere. Improbo tamen facta collatio non est ipso jure irrita, sed irritanda, nisi crimen annexam habeat censuram, vel irregularitatem, cap. 11. *de excess. pralat.*

7°. Scientia, ea scilicet quæ ad omnia munia beneficio annexa rectè obeunda requiritur, cap. 7. *de elect.* ex *Conc. gener. Later. III.* & ex *Trident.* Et per se patet, cum propter illa rectè persolvenda institutum & datum sit beneficium.

8°. Corporis aptitudo, ea nempe quæ ad officium decenter præstandum necessaria est. Hinc cæcus, mutus, sunt incapaces beneficii, cum horas recitare nequeant. Cæcitas tamen superveniens non privat beneficio priùs acquisito.

9°. Vocatio divina, ex *Heb. 5.* Nam ad Deum pertinet ministros suos eligere per vocationem; & alioquin quis se exponit periculo damnationis æternæ.

10°. Intentio perseverandi in statu ecclesiastico, & suscipiendi ordinem muneri suo necessarium, nisi occurrat postea justa causa, quæ alium statum suadeat. Nam ecclesiastica beneficia instituta sunt pro iis duntaxat, qui statuerunt se ministerio Ecclesiæ mancipare. Quare qui beneficium accipit animo ejus fructibus fruendi donec uxorem convenientem invenerit, vel studia absolverit, vel aliis resignandi, secundum communem sententiam, teste Lessio, peccat mortaliter. Quia Ecclesiam decipit in re gravi: beneficia quippe instituta sunt pro iis solis, qui divino servitio se penitus dicarunt. *Nec est absolvendus donec animum mutet, aut beneficium dimittat,* ait Toletus. Multi tamen docent hunc non teneri ad restituendos fructus perceptos, si muneri suo satisfecerit; quia jus id nusquam statuit, nisi de beneficio parochiali suscepto sine animo recipiendi sacerdotium intra annum; & aliunde eos percepit cum justo titulo, & perluto officio propter quod dantur.

Adeptus autem beneficium curatum debet intra annum sacerdotium suscipere: alioqui, nisi justâ causâ impeditus fuerit, beneficio illo privatur ipso facto, cap. 35. *de elect.* in 6. Qui verò acceptat parochiam sine animo recipiendi

sacerdotium intra annum, peccat mortaliter, & tenetur restituere fructus etiam ante omnem sententiam, nisi mutata voluntate illud recipiat, *ibid.* quia Ecclesia beneficium curatum confert cum tali onere, & sub tali conditione. Item qui beneficium simplex requirens ordinem sacrum admittit sine animo certo illum recipiendi, peccat mortaliter: quia quisque tenetur de jure naturali velle esse idoneus ad munus quod suscipit, & reipsa se idoneum ad illud rite & cum onere annexo exercendum præbere.

Præterea Dei gloria, animarum salus, & propria perfectio procuranda debet esse solum motivum suscipiendi beneficii ob hunc finem instituti, semota omni cupiditate pravâ divitiarum, honorum, ac commodorum temporalium.

QUÆST. V. *An licet habere plura beneficia?*

Resp. Non licet sub mortali accipere ac retinere plura beneficia etiam simplicia, & cum dispensatione Papæ, quando unum sufficit ad honestam sustentationem; nisi aliud postulet Ecclesiæ necessitas vel utilitas, vel alia justa causa in utilitatem Ecclesiæ redundans. Ita S. Thomas *Quodlib. 9. Toletus, Bellarminus in admonitione ad suum nepot. Azor, Reginaldus, Layman, Lessius, dicitur esse ferè communem Theologorum sententiam. Imò videtur nunc communis.*

Prob. Quia 1°. Papa non est dominus beneficiorum, sed solum dispensator, qui non potest validè dispensare bona Ecclesiæ, nisi in utilitatem Ecclesiæ, & ad Dei cultum; cum in hunc solum finem donata sint. Præterea jure communi prohibita est pluralitas beneficiorum a Conc. gener. Later. III. c. 13. & 14. Later. IV. c. 29. & Nicœn. II. c. 15. & a Trident. sess. 24. cap. 17. ubi statuit, ut *unum tantum beneficium ecclesiasticum singulis conferatur. Quod quidem si ad vitam ejus cui conferatur honestè sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, etiam conferri.* At usus dispensationis sine justa causa data est illicitus, ut dixi in tract. de Legib. 2°. Hæc pluralitas, nisi necessitas vel utilitas Ecclesiæ interveniat, est vetita jure divino naturali, ideoque prorsus indispensabilis. Nam seclusa tali causa, pluralitas illa est intrinsecè mala, cum conti-

neat multas inordinationes, (ut docet S. Thom. sup.) Nimirum 1°. Minuitur cultus divinus; Deus enim magis per plures ministros, quàm per unum colitur. 2°. Ecclesia destituitur suis operariis: nam unus nequit in pluribus locis residere, nec plurium ministeria obire. 3°. Fundatores frustrantur suâ piâ intentione: nam beneficiorum fundatio eò tendit ut plures ministri Ecclesiæ constituantur. 4°. Nisi Ecclesiæ necessitas vel utilitas aliud postulet, iniquum est ut unus stipendia pluribus Ecclesiæ ministris destinata accipiat. 5°. Subsidio privantur alii pauperes clerici, & forsân magis idonei & Ecclesiæ utiliores futuri. 6°. Inde profluunt scandalorum occasiones, & suppeditatur avaritiæ, luxûs & ambitionis materia. Quare Conc. gener. Later. III. ait cap. 14. pluralitatem beneficiorum *certum continere periculum animarum*, & Trid. capit. addit hæc pluralitate perverti ordinem Ecclesiasticum.

Dixi, *nisi id postulet, &c. Nam*, ut ait Toletus, *plura beneficia habere est de eorum numero quæ mala sunt; tamen possunt bona fieri, si aliquibus bonis circumstantiis copulentur.* Addit quòd perinde sit habere unum beneficium cum una commenda perpetua seu ad vitam, vel plures commendas, ac habere plura beneficia in titulum. Nam commenda perpetua æquiparatur beneficio in emolumento & onere; & Trident. sess. 24. cap. 17. expressè declarat non licere plura beneficia etiam commendata habere.

Obj. Si pluralitas beneficiorum esset intrinsecè mala, nunquam licita esset. *R.* Ita est, si esset intrinsecè mala in omnibus circumstantiis. Sed non est ex se mala nisi in circumstantiis ubi non adest necessitas vel utilitas Ecclesiæ.

QUÆST. VI. *An est culpa mortalis beneficium conferre indigno vel minus digno?*

Nota. Indignus dicitur, qui ad officium debite præstandum est ineptus ratione pravæ vitæ, vel ignorantie, vel morbi, aut similis impedimenti; vel putatur non futurus utilis Ecclesiæ, nec satisfactorius officio. Hinc qui versatur in habitu alicujus peccati mortalis, est indignus: *quia per quodlibet peccatum mortale aliquis redditur indignus ad quodlibet spirituale exequendum*, ait S. Thomas quodlib. 8. qu. 4. a. 6. Dignior censetur non absolutè qui doctior est, vel sanctior,

sed qui omnibus spectatis putatur melius officio satisfactorius, & futurus utilior Ecclesiæ, ac bono animarum in illo beneficio. S. Thom. 2. 2. qu. 63. 2. 2.

Resp. 1. Mortale est quodvis beneficium, etiam simplex, conferre indigno, eumve præsentare, eligere, &c. dum haberi potest dignus. Ita omnes. Prob. 1°. Ex Conc. gener. Later. IV. cap. *Grave de Præbend. Præcipimus ut prætermisissis indignis, idoneos assumant, qui Deo & Ecclesiis velint & valeant gratum impendere famulatum.* Qui contra fecerit, jubetur suspendi a conferendis beneficiis. Et ex Trid. sess. 7. cap. 3. *Inferiora beneficia ecclesiastica, præsertim curam animarum habentia, personis dignis & habilibus, &c. conferantur. Aliter autem facta collatio, si ve provisio omnino irritetur.* 2°. Quia cum beneficium sit institutum propter officium in Dei gloriam & Ecclesiæ utilitatem præstandum, recta ratio dicitur non posse conferri ei, qui dotibus ad omnes ejus functiones dignè obeundas requisitis caret, vel non putatur prudenter illi officio satisfactorius. 3°. Talis promotio cedit in grave damnum injustum Ecclesiæ: quod proinde secundum omnes compensari debet ab ipso indigno, qui procuravit sibi & accepit beneficium, & post hunc ab eo qui providit, deinde a cooperatoribus; nam Ecclesiæ ex justitia debetur minister dignus.

Hinc collator, elector, vel patronus debet positivè scire eum, cui beneficium datur, esse dignum; nec sufficit, si nesciat esse indignum. Quia ex officio tenetur eligere vel præsentare dignum, ideoque nosse eum, quem præsentat vel eligit, talem esse. Unde tenetur diligenter inquirere num sit idoneus: alioqui se exponit periculo præsentandi vel eligendi indignum, & proinde peccandi mortaliter.

Nota. Juxta omnes, teste Delugo, eligere indignum seu ineptum ad officia secularia, est semper mortale, tum contra charitatem, cum ex electione indigni multa mala in rep. multis oriuntur. Tum contra justitiam; nam reip. rector tenetur ex officio reip. mala præcavere & avertere, & proinde multò magis non ponere illorum causam, & occasionem: alioqui tenetur ad restitutionem. Quod verum est etiam de aliis, qui potestatem a principe accipiunt eli-

gendi vel vendendi illa officia: non enim accipiunt potestatem eligendi, nisi eo modo, quo princeps eligere debet.

Resp. 2. Ad beneficium annexam habens curam animarum, vel jurisdictionem, vel functionem magni momenti, ut concionandi, docendi, &c. tum ad superioritatem religiosorum, eligere, postulare, proponere, aut præsentare dignum omisso digniore, ex communi sententia est mortale. Prob. 1°. Ex Conc. Later. III. cap. 17. ubi præcipit, *ut ille præficiatur Ecclesia, qui majoribus juratur meritis, & ex Trident. sess. 24. cap. 1. ubi declarat, omnes & singulos, qui ad promotionem præficiendorum, quodcumque jus habent, aut alioquin operam suam præstant. . . mortaliter peccare, nisi quos digniores & Ecclesia magis utiles ipsi judicaverint, eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint.* Et quamvis ibi loquatur de episcopatibus, tamen idem sentire de parœciis patet, ex cap. 18. ubi præcipit, ut parœciæ dentur dignioribus, & dicit patronum teneri digniorem ad eas præsentare. Unde S. Pius V. constit. 33. ait: *Ut non solum dignis, sed etiam magis idoneis repertis juxta Conc. Trid. decretum parochiales Ecclesia conferantur, volumus, & eadem autoritate decernimus.* Et Innocentius XI. dâvit hanc propositionem: *Cum dixit Conc. Trident. eos alienis communicantes peccare mortaliter, qui nisi quos digniores, vel Ecclesia magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent; Concilium vel 1°. videtur per hos digniores, non aliud significare velle nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo; vel 2°. locutione minus propriâ ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos; vel tandem loquitur 3°. quando fit concursus.* 2°. Ex S. August. epist. 29. *Nec sanè putandum est leve esse peccatum in personarum acceptione. . . quis enim ferat eligi divitem ad sedem honoris Ecclesia, contempto paupere instructiore, atque sanctiore?* 3°. Quia electores, patroni, collatores tenentur graviter ex officio & fide debitâ Ecclesiæ distribuere officia & beneficia, sicut bonum Ecclesiæ & animarum, ad quod instituta sunt, exigunt; & utilitatem Ecclesiæ ac cultum divinum, quantum possunt, pro munere suo promovere. Quod non præstant eligendo minus dignos: nam notabili fructu per

digniores præstando, Ecclesias defraudant, imò causam dant gravi detrimento spirituali, quod semper sequitur ex prælatione minùs digni, & quod impediretur a digniore. 4°. Quia est peccatum acceptionis personarum in re gravi, de quo Jac. 2. *Si personas accipitis, peccatum operamini.* Nam hoc peccatum consistit in eo quòd in jure dicendo, aut in bonorum communiùm distributione, id quod debitorum est ubi propter aliquam causam, v. g. æquitatem, virtutem, meritum, doctrinam, &c. datur alteri intuitu alicujus causæ, v. g. amicitiz, consanguinitatis, munerum, &c. ob quam non debetur. Sive acceptio personarum est peccatum quo in distributione aliquorum bonorum & onerum, non causæ ad rem pertinentis, sed personæ aliarumve causarum ad rem non pertinentium ratio habetur. Unde tunc violatur justitia distributiva in re gravi, cum in distributione beneficiorum non attendatur qualitas spectans ad causam, ob quam dari debent; quæ causa est dare Ecclesiæ optimos ministros. Hinc Vasquez ait nullum dubitare esse mortale eligere minùs dignum in beneficio annexam habente curam animarum.

Ob easdem rationes, ex communi sententia, officia secularia magni momenti conferri debent sub mortali magis idoneis: nam id exigit bonum commune; & si omittantur digniores, magnum detrimentum patitur resp.

Resp. 3. Electores, patroni, collatores tenentur graviter curare, ut dignioribus beneficia etiam simplicia conferantur. *Est communis sententia.* Prob. 1°. Ex cap. un. *Ut Eccles. benef.* ubi Innocentius III. de beneficio non curato loquens ait: *Non ex affectu carnali, sed discreto judicio debuisti ecclesiasticum officium & beneficium in persona magis idonea dispensare.* 2°. Ex SS. Patribus, & ex S. Thoma, qui 2. 2. qu. 63. a. 2. generaliter & indistinctè docet committi acceptionem personarum in beneficiis, si non dentur dignioribus. Et ad 3. ait: *Ut electio impugnari non possit in foro judiciali, sufficit eligere bonum, non oportet eligere meliorem: quia sic omnis electio posset habere calumniam. Sed quantum ad conscientiam eligentis, necesse est eligere meliorem vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune.* 3°. Quia beneficia primariò instituta sunt ad majorem Dei cultum &

Ecclesiæ utilitatem: secundariò autem ut sint præmia virtutum, quibus digniores in Ecclesia honorentur, & juventur. At uterque finis impeditur, si minùs digni præferantur. 4°. Omitteus digniorem agit in re gravi contra fidelitatem ex officio debitam Ecclesiæ: nam Ecclesia talibus commisit facultatem providendi de beneficio eà lege, ut utantur tanquam fideles dispensatores secundum fines ab Ecclesia in beneficiorum institutione intentos: quod est aliquid grave. Et verò ad bonum Ecclesiæ multi interest, ut divina officia quàm decentissimè & devotissimè celebrentur. At violare in re gravi fidem ex officio debitam est mortale. 5°. Violatio justitiæ distributiæ per acceptionem personarum mortalis est ex genere suo, adeoque in re gravi, ut in canonicatu, vel quando notabilis & evidens est excessus inter promotum, & eligendum. Ita S. Antoninus, Vasquez, Molina, Rebellus, & alii contra alios, qui docent esse solum veniale, modò verè digni eligantur. Lessius verò concedit esse mortale, si id passim fiat. Idem docet Delugo.

Hinc resignans & permutans tenentur minùs digno digniorem, qui est in promptu, præferre tum ex charitate boni communis, tum ex justitia distributiva. Quia beneficia sunt instituta pro dignioribus, nec ab Ecclesia facultatem resignandi vel permutandi accipiunt, nisi cum eodem onere, quo obligantur prælati & patroni. Porrò si aliquod beneficium ex dotatione dandum sit alicui ex tali capitulo vel familia, dignior est eligendus. Si tamen nullus esset dignus, alius alibi quærendus esset, quia hæc fuit intentio fundatorum & Ecclesiæ, nec alia potuit esse.

Nota. Nulla esset culpa dare minùs digno beneficium simplex, cum id postulat charitas, vel alia justa causa ad majus bonum Ecclesiæ spectans aut redundans: ut si clericus, præsertim sacerdos, non possit inopià levare, nisi per beneficium simplex: vel si digniores reservandi sunt pro beneficiis curatis: vel ut Pastor minùs idoneus a cura animarum amoveatur.

QUÆST. VII. *Quibus modis beneficia amittuntur?*

Resp. Quatuor. 1°. Per mortem beneficiati. 2°. Liberâ resignatione coram superiore eam acceptante. 3°. Per sententiam judicis, ob crimen

juxta canones hac privatione puniendum, ut homicidium simplex, sacrilegium, adulterium, perjurium, &c. 4°. Dispositione juris, idque quadrupliciter. 1°. Per alterius beneficii incompatibilis consecutionem. 2°. Per matrimonium. 3°. Per professionem religiosam. 4°. Per aliquod crimen, cui privatio beneficii ipso jure annexa est: qualia sunt hæresis, schisma, simonia, falsificatio litterarum Apostolicarum, sodomia, homicidium per sicarium pretio conductum, &c. Tamen juxta comunem sententiam reus non tenetur statim ante sententiam declaratoriam criminis beneficium suum dimittere, nisi hoc expressè habeatur in jure. Sed tunc sententia judicis declaratoria retrahitur ad diem commissi criminis: ita ut non solum omnes fructus beneficii ab illo die percepti amittantur, sed etiam resignatio vel permutatio illius post crimen facta rescindi possit.

QUÆST. VIII. *Quanam observanda de Pensionibus?*

Resp. Sequentia. 1°. Pensio est jus percipiendi fructus ex alterius beneficio. Alia est laïca, quæ propter temporale aliquod obsequium datur, nec exigit clericatum: adeoque laïcis competere potest, ut procuratori, advocato, &c. Alia clericalis seu ecclesiastica, quæ solis clericis conceditur. Et hæc duplex est, scilicet merè spiritualis, quæ datur clerico ob ministerium spirituale, v. g. concionatori, vicario parochi; & mixta, quæ quidem statum clericalem requirit, & in eo fundatur, non tamen ob ministerium spirituale, sed ad honestam sustentationem datur.

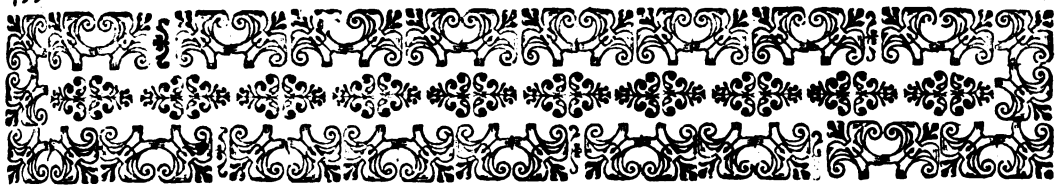
2°. Ut pensio clericalis validè & licitè obtineatur, quatuor requiruntur. 1°. Ut impetrans sit clericus, seu habeat primam tonsuram; non sit conjugatus, nec illegitimus, nec irregularis, nec ullâ censurâ irretitus. Quod si pensio sit mixta, requiritur insuper ut non habeat aliunde necessaria ad honestam sustentationem: si verò sit merè spiritualis, ut ministerium spirituale possit & velit rectè præstare. 2°. Requiritur dispensatio Papæ; nam lex est generalis, & titulus juris canonici, ut *Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur*; & constat ex usu Ecclesiæ. Quare Episcopi pensionem constituere nequeunt, nisi in quibusdam casibus, in quibus facultas

hæc eis a Trid. sess. 21. cap. 6. & sess. 23. cap. 18. conceditur. 3°. Requiritur justa causa, sine quâ ex communi sententia graviter peccarent & Papa, & impetrans, sicut malè res domini sui dispensans œconomus, & qui recipit pecuniam ab œconomò malè res domini sui dispensante. Unde non licet eam retinere. *Sine causa enim (inquit Toletus lib. 5. c. 83.) non habet locum in foro interiori & coram Deo dispensatio, sed tantum in foro exteriori. Unde qui pensiones retinent, etiam cum dispensatione, si non adest causa legitima, securi non sunt; nec excusantur, quia Papa dedit, nam Papa non est dominus honorum Ecclesiæ, sed solum universalis dispensator. Unde sicut cum dispensat in voto, non facit hominem securum in conscientia, nisi causa adsit, ita in pensionum & beneficiorum distributione. Causa autem hac debet esse in utilitatem Ecclesiæ cuius sum bona: si enim nullâ viâ in Ecclesiâ hujus, vel universalis utilitatem tendat, non est causa legitima.* 4°. Debet esse moderata, ita ut beneficiario relinquatur quantum satis est ad honestam sustentationem. Ex consuetudine non debet excedere tertiam partem fructuum, quamvis Papa ob justam causam possit majorem constituere.

3°. Sicut non licet habere plura Beneficia, ita nec plures pensiones, quando una sufficit: quia cum pensio detur in vitæ subsidium, si una sufficiat ad honestam sustentationem, cessat causa aliam obtinendi. *Azor, & alii.*

4°. Pensio extinguitur, 1°. Morte naturali, vel civili, aut degradatione pensionarii. 2°. Per matrimonium, vel professionem religiosam. 3°. Per varia delicta, qualia sunt hæresis, læsæ Majestatis aut Sedis Apostolicæ, item percussio Cardinalis, vel Episcopi in cujus diœcesi percipitur pensio.

5°. Pensionarius clericus, qui non est aliunde obligatus ad Horas canonicas, tenetur sub mortali recitare quotidie parvum B. V. officium; & si omiserit, non facit fructus suos, sed tenetur perceptos restituere fabricæ vel pauperibus, eo modo quo beneficiatus omittens tenetur. Ita statuit Pius V. in bulla *Ex proximo*, quæ viget etiam in Galliis. Nec jam conceditur pensio nisi sub hoc onere. Tenetur etiam tonsuram & habitum clericalem gerere, ut statuit Sixtus V. constit. 92.

TRACTATUS

DE

VIRTUTIBUS MORALIBUS, ET VITIIS EIS OPPOSITIS.

Irrutes Morales sunt eæ, quæ habent pro objecto attributionis immediato actus humanos ut honestos, hoc est, consentaneos naturæ rationali ut rationali, & legi divinæ, & pro formali ipsam honestatem elucentem in illis actibus. Quælibet autem virtus moralis seorsim sumpta habet pro objecto materiali certos actus honestos sibi proprios, & pro objecto formali specialem honestatem elucentem in suis actibus.

Præter Religionem quatuor sunt primariæ virtutes morales, a quibus aliæ dimanant, vel quibus annexæ sunt, unde dicuntur Cardinales, nimirum Prudentia, Fortitudo, Temperantia, & Justitia, quæ commendantur Sap. 8. *Sobrietatem, & prudentiam docet (sapientia) & justitiam, & virtutem, quibus utilis nihil est in vita hominibus.*

CAPUT PRIMUM.

De Prudentia, & Vitiis ei oppositis.

Prudencia est virtus ostendens quid in quavis particulari actione agendum sit tanquam honestum, vel fugiendum tanquam turpe, in ordine ad finem ultimum: nam agitur hîc de perfecta prudentia, quæ proposito vero & ultimo fine totius vitæ humanæ, nempe Deo, seu Dei gloriâ & possessione, præscribit media ad

hunc finem apta. Hinc patet quàm sit necessaria. *Oculi tui videant recta.* Prov. 4. *Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei.* Ephes. 5. Est autem virtus moralis tum objective, quatenus versatur circa eandem materiam, decernendo & dictando quid virtus moralis prosequi, & quid fugere debeat: tum directivè, quatenus dirigit voluntatem ad eliciendos actus semper honestos, & fugiendos inhonestos. Non residet tamen in voluntate, sed in intellectu: unde dicitur virtus intellectualis, morum doctrix.

II. Prudentiæ actus sunt benè consultare, rectè judicare, & præcipere executionem.

III. Peccata specialiter Prudentiæ opposita, alia sunt per defectum, scilicet 1°. Præcipitatio & inconsideratio, quæ sunt peccata ejusdem speciei & gravitatis, cujus sunt illa, quibus homo se exponit, præcipitanter & inconsideratè judicando vel agendo: nam eodem præcepto prohibentur. 2°. Mentis inconstantia, quâ sine justa causa mutatur sententia. Est mortalis quando quis ex voto, vel charitate, vel alio præcepto tenetur graviter perseverare in sententia. 3°. Negligentia, quæ est mortalis vel venialis prout quis negligit id, ad quod graviter vel leviter obligatur, aut adit periculum graviter vel leviter peccandi.

Alia sunt per excessum, nempe, 1°. Prudentia

F f

carnis, quæ proposito malo fine, nempe bono creato inordinatè expetito, præscribit media ad hunc finem assequendum apta. Est mortale ei obsequi in re gravi: nam Rom. 8. *Prudentia carnis mors est. . . . Sapientia carnis inimica est Deo, legi enim Dei non est subiecta.* 2°. Astutia, quæ est notitia mediolorum pravorum, occultorum, ad fallendum aptorum, cum affectu exequendi conjuncta. Est mortalis vel venialis pro ratione affectûs cui subest, & damni quod proximo obvenit, & pravitatis medii. Ad hanc revocantur dolus & fraus, quæ in eo inter se differunt, quòd dolus sit astutiæ executio tum verbis, tum factis, fraus autem solis factis. 3°. Nimia sollicitudo temporalia acquirendi, vel conservandi, quæ prohibetur Matth. 6. *Ne solliciti sitis anima vestra quid manducetis, &c.* Mortalis est, cum ex sollicitudine violatur gravis obligatio, vel cum in re creata ponitur finis ultimus; ut facit is, qui ex affectu illius peccat mortaliter, vel sic peccare paratus est, potius quàm re illa carere.

CAPUT II.

De Fortitudine, & Virtutibus ei annexis, ac Vitiis oppositis.

QUÆST. I. *Q*uid est Fortitudo, & quam sunt vitia ei opposita?

Resp. 1. Fortitudo est virtus, quæ animum secundum rectam rationem & legem divinam moderatur circa ea, quæ acerba & terribilia sunt: ita ut nec pravo timore, nec temeritate quidquam agat aut omittat contra rectam rationem & legem divinam. Quare moderatur timorem, audaciam, & tristitiam in gravibus malis, & periculis præsertim mortis. De qua virtute agit S. Paulus Ephes. 6. his verbis: *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. . . . ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare.* Et 1. Cor. 16. *Stare in fide, viriliter agite, & confortamini.*

Fortitudinis actus sunt aggressio & perpassio.

Resp. 2. Peccatur contra fortitudinem per excessum & defectum timoris, & audendi: unde quatuor sunt vitia ei opposita. 1°. Timiditas seu timor inordinatus, cum timetur quod, vel quando non oportet, vel plusquam oportet. 2°. Ani-

mi stupiditas, qui est defectus timoris rationalis, ut cum quis mala seu pericula non formidat nec cavet, quæ, vel quando, vel quantum oportet formidare & cavere. 3°. Audacia seu temeritas, quæ est excessus in audendo vel aggrediendo, quando, ubi, quomodo non oportet. 4°. Ignavia, quæ est defectus audendi, ut cum quis non aggreditur vel non sustinet quod, & quando, & sicut recta ratio dicat.

QUÆST. II. *Quanam sunt virtutes Fortitudini annexæ, & vitia his opposita?*

Resp. Sunt quinque ejusmodi virtutes, nimirum,

1°. Magnanimitas, quæ est virtus ad contemptum rerum caducarum, & ad opera magna ac heroica quæ talia in omni virtutum genere inclinans. Quare licet versetur circa opera ardua aliarum virtutum, est tamen specialis virtus; quia ad illa inclinatur ex motivo proximo sibi proprio, nempe quia sunt magna & ardua, hoc est, consentanea animo magno & generoso, ad maximam dignitatem, perfectionem, ad amicitiam ac filiationem Dei beatitudinemque destinato, & magnis gratiæ præsidii instructo.

Ei per excessum opponuntur præsumptio, ambitio, & vana gloria, de quibus dixi in tractatu de Peccatis. Per defectum verò Pusillanimitas, quæ est vitium, quo quis ex animi parvitate, nimique abiectione recusat tendere in id quod est suæ potentiæ proportionatum, detractatque officium, vel res magnas, quibus gerendis aptus est cum auxilio Dei; suamve autoritatem, dignitatem, & privilegia negligit, cum id necessarium vel utile est ad Dei honorem, aut aliorum utilitatem. Est mortale vel veniale peccatum, prout sub mortali vel veniali tenetur suscipere id quod detractat, vel tueri id quod negligit.

2°. Humilitas est virtus, quæ verâ nostri cognitione appetitum excellentiæ propriæ secundum rectam rationem & Dei voluntatem moderatur, ne inordinatè extollamur, & inclinatur ad vilitatem nostram ac subiectionem erga Deum actibus internis & externis agnoscendam ac profitendam, atque omnem gloriam ac honorem Deo ut bonorum omnium authori tribuendum.

Ejus actus præcipui sunt, 1°. Agnoscere se ex seipso nihil esse, nihil habere, sed omnia accepisse a Deo; imò se esse peccatorem, adeoque supplicii & omni contemptu dignum. 2°. Nihil sibi adscribere, sed seipsum contemnere, omnem honorem, gloriam ac laudem Deo ut bonorum omnium auctori attribuire. 3°. Neminem contemnere, nemini velle præponi, sed omnes sibi animo præferre, considerando aliorum perfectiones ac virtutes, sua verò vitia & peccata, juxta illud Phil. 2. *In humilitate superiores sibi invicem arbitrantes.* 4°. Subjicere se in omnibus Deo, & superioribus ut Dei Ministris propter Deum. 5°. Laudes & honores, quantum recta ratio permittit, fugere; ea propter se nunquam quærere, nec partis delectari. 6°. Contemptus, contumelias, & humiliatationes æquo animo propter Deum exemplo Christi ferre, imò & diligere. 7°. In rebus externis & functionibus, quantum in se est, amplecti semper id, quod est abjectius & minus honoratum, habitâ tamen ratione decori, dignitatis & officii.

Humilitas est virtus præstantissima, virtutum procreatrix, & radix summæ ac æternæ gloriæ, juxta illud Christi, *Qui se humiliat, exaltabitur*, Luc. 14. & 18. estque necessaria ad salutem, imò est fundamentum aliarum virtutum, sicut superbia est radix omnis peccati. Ei opponitur non solum superbia, sed etiam inordinata sui abjectio, quæ fit cum injuria aut neglectu muneris proprii, aut jacturâ statûs sui, vel damno eorum quibus prodesse debes: ut si pater infra filium, superior infra subditum exteriùs se abjiciat; nam humilitas inclinât ad sui abjectionem juxta rectam rationem, & ut decet. Unde illud Eccli. 9. *Est qui se nimium submitit.*

3°. Magnificencia, quæ est virtus inclinans ad magna opera externa magnis sumptibus efficienda, quando recta ratio dicitur, & præcipuè ad ea quæ pertinent ad honorem Dei. Differt a liberalitate, quòd hæc circa sumptus mediocres & ordinarios, illa circa majores versetur. Ei opponitur per excessum profusio, quâ quis majores sumptus facit quàm ratio dicitur. Est mortalis ratione gravis damni proximo illati, ut si propterea debita non solvas, elemosynas omittas,

&c. Per defectum verò parvificencia, quâ quis, præ animi angustia, opus magnos sumptus requirens non audet suscipere quando oportet, vel susceptum relinquit, vel non decorè perficit. Est mortalis, si graviter quis ad opus magnum teneatur, v. g. ex voto, promissione, &c.

4°. Patientia, quâ in rebus adversis mærot temperatur, & mala præsentia æquo animo tolerantur. Est maxima virtus & valdè necessaria. *Patientia opus perfectum habet; ut suis perfecti & integri, & in nullo deficientes*, Jac. 1. *Patientia vobis necessaria est; ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem*, ad Hebr. 1. Ei opponitur per excessum impatientia, quâ quis plus justo de malis dolet. Potest esse mortalis ratione scandali, vel mali quod quis ex impatientia facit, optatve, vel præcepti violati. Per defectum insensibilitas seu animi durities, cum quis ob animi stuporem nec propriis nec alienis malis movetur.

5°. Perseverantia, seu constantia, quæ inclinât & firmat ad persistendum in opere bono, non obstante molestiâ ac difficultate quantumvis diurnâ, quandiu recta ratio dicitur. Ei opponitur per excessum pertinacia, quâ quis proprium sensum, vel agendi propositum retinet quando non oportet, vel plusquam oportet: per defectum inconstantia in agendo, quâ quis sine justa causa a bono proposito desistit. Utraque est mortalis vel venialis pro subjecta materia, seu prout gravis vel levis obligatio violatur. Est autem semper veniale sine justa causa propositum bonum mutare, vel ab eo bene cæpro desistere in re non præcepta; quia inordinatum est & contra rectam rationem leviter & sine rationabili causa bonum propositum mutare, vel ab inchoato bono discedere.

CAPUT III.

De Temperantia, & virtutibus ei annexis.

QUÆST. I. *Quid est Temperantia?*

Responsio. *Q* Temperantia latè sumpta est virtus, quæ secundum rectam rationem & legem divinam operationes & passiones humanas moderatur. Sive est virtus refrænans animi affectus,

F ij

qui ipsum contra rectam rationem alliciunt, illosque moderans secundum rectam rationem ac legem divinam. *Temperantia est rationis in libidinem atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio*, ait S. August. l. 83. quæst. q. 31. Sed sic sumpta non est virtus specialis, nam id præstat omnis virtus moralis in sua materia: iustitia enim, v. g. affectum a furtis & iniuriis avertit.

Temperantia strictè sumpta est virtus, quæ secundum rectam rationem ac legem divinam moderatur appetitum & usum rerum, quæ delectationem sensuum, præsertim gustûs & tactûs pariunt, qualia sunt esculenta, poculenta, & venerea. Hinc tres sunt temperantiæ species, nempe abstinentia, sobrietas, & castitas.

Abstinentia est virtus, quæ secundum rectam rationem moderatur appetitum & usum ciborum oblectantium, atque etiam potionis non inebriantis.

Sobrietas est virtus, quæ appetitum & usum potionis vim inebriandi habentis moderatur secundum rectam rationem. Supple semper, Et legem divinam: nam quidquid est contra rectam rationem, est etiam contra legem Dei, cum recta ratio sit intimatio legis divinæ æternæ.

Regula autem ac mensura cibi, potûs, & somni sumenda est ex fine proximo, ad quem ista per se referuntur, qui est bona corporis valetudo, & idonea mentis ad suas functiones obeundas dispositio, seu habitudo, ad Dei gloriam ultimè ordinata: nam finis est mensura eorum, quæ sunt ad finem. *Habet vir temperans in huiusmodi rebus mortalibus & fluentibus vitam regulam utroque testamento firmatam, ut eorum nihil diligit, nihil per se appetendum putet; sed ad vitam huius atque officiorum necessitatem, quantum sat est, usurpet utentis modestiâ, non amanti affectu*, ait S. Augustinus lib. de morib. Eccles. cap. 21. Per necessitatem intellige non solum absolutam ac physicam, sed etiam moralem: non enim illud solum dicitur necessarium vitæ humanæ ejusque officii, sine quo absolute vivere aut ea officia omninò obire non potes: sed etiam id sine quo hoc non potes commodè & convenienter tuo statui, spectatis quoad qualitatem cibi & potûs circumstantiis statûs, conditionis, officii, opulentæ, loci,

personarum quibuscum vivis, & negotiorum occurrentium. Igitur ad temperantiam spectat nec plus nec minus cibi, potûs & somni sumere, quàm ad bonam corporis valetudinem, & vires ad munera sua rectè obeunda requisitas, aptamque mentis ad suas functiones dispositionem expediat: cum hoc discrimine quòd major quantitas sit illicita; minorem autem subinde sumere ob justam & graviorem causam, quàm sit robusta valetudo corporis, v. g. ob carnis mortificationem, vel satisfactionem pro peccatis, sit laudabile, etiam si vires corporis immuantur; modò tamen valetudo non nimis frangatur, nec mens reddatur ad suas functiones ineptior, ita ut homo semper valeat rectè præstare ea, ad quæ tenetur. Ea quippe bona est corporis valetudo, quæ optimè menti & animæ salutem servit: nam corporis est ut animæ serviat ad suas functiones, quæ omnes ad Dei gloriam & salutem nostram referri debent. Hæc autem abstinentia major, quàm ratio temperantiæ per se exigit, pertinebit ad aliam virtutem, ex cujus affectu servatur; v. g. castitatem, pœnitentiam, &c.

Castitas est virtus, quæ cohibet vel moderatur appetitum & usum venereorum ac delectationis venereæ secundum rectam rationem & legem divinam. De qua Paulus 2. Cor. 7. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus*. Et 1. ad Tim. 2. *Quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate*. Pudicitia autem vel est eadem virtus quæ castitas, vel ejus pars integralis cohibens oscula, amplexus, aspectus, & tactus impudicos, eorumque delectationem.

Triplex est castitas, nempe virginalis, conjugalis, & vidualis. Prima est voluntas constans & efficax abstinendi totâ vitâ ab omni prorsus actione & delectatione venerea. Secunda est voluntas constans & efficax abstinendi ab omni actione & delectatione venerea cum non conjugate, & eâ utendi cum conjugate semper juxta rectæ rationis & legis divinæ regulam. Tertia est propositum abstinendi in posterum propter Deum ab omni actione & delectatione venereâ perceptâ in conjugio.

Abstinentiæ opponitur Gula strictè sumpta, sobrietati ebrietas, & castitati luxuria, de quibus dixi in Tractatu de Peccatis.

QUÆST. II. *An licet agere ob voluptatem seu delectationem moderatam & per se licitam, eamque propter se appetere?*

Resp. neg. Quia 1°. omnis actus, qui non est bonus saltem ratione finis, hoc ipso malus est, ut docet S. August. lib. 4. contra Julian. cap. 3. *Cum facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit propter quod facere debet, peccare convincitur*; idque satis indicat Christus Math. 12. dum ait: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii*, utique tanquam de peccato. Ergo omne opus otiosum moraliter est malum, æquè ac verbum otiosum, cum sit eadem ratio, & species ibi ponatur pro genere. At omnis actus, qui non est bonus, est saltem otiosus moraliter seu in ordine ad mores: ergo malus est. Jam verò actus non est bonus nisi habeat finem honestum, hoc est, consentaneum naturæ rationali & legi divinæ. 2°. Homo deliberatè agens tenetur semper agere propter finem proportionatum, seu consentaneum naturæ rationali quatenus rationalis est, ideòque propter finem honestum; tenetur enim semper agere modo proportionato seu consentaneo naturæ rationali quæ rationali: alioqui sciens ac volens deficit a conditione sua & a dignitatis præstantiâ quæ brutis excellit, seque ipsum deprimat ad modum agendi brutalem. Non potest autem agere modo proportionato naturæ rationali quæ rationalis est, nisi agendo propter finem consentaneum naturæ rationali, quatenus rationalis est. 3°. Agens ob delectationem agit inordinatè & contra rectam rationem: nam pervertit rerum ordinem a Deo authore naturæ institutum, secundum quem delectatio ex natura sua est propter operationem, non autem operatio propter delectationem, ut agnovit Aristoteles: *Bonum delectabile, inquit, cum sit inferius honesto, ordinatur per se ad illud*; & docet S. Thom. 1. 2. qu. 4. a. 2. ad 2. *Divinus intellectus, qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes*; ut scilicet facilius, promptius, melius, & constantius efficerentur. Itaque delectatio moderata potest quidem percipi, & appeti ut medium, sed non ut finis; cum inordinatum sit velle sistere in eo tanquam fine actionis, quod Deus instituit so-

lum ut medium ad actionem melius, promptius & constantius faciendam. 4°. Innocentius XI. damnavit has propositiones. 8°. *Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obstit valesudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui*; hoc est, sistere in delectatione actuum tanquam in fine obtento. 9°. *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpâ, ac defectu veniali*.

Hinc manducare etiam moderatè, audire musicam, odorari florem, & similia oblectamenta capere ob solam delectationem, per se loquendo est venialis culpa.

QUÆST. III. *Quenam sunt virtutes Temperantia annexæ?*

Resp. Sex. Mansuetudo, Clementia, Studiofitas, Modestia, Eutrapelia, & Circumspectio.

1°. Mansuetudo est virtus, quæ iram moderatur juxta rectam rationem sic, ut non irascamur, nisi quando, quantum, cui, & quomodo oportet. De qua Apostolus ad Tit. 3. *Admone illos . . . neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines*.

Ei opponitur per excessum iracundia, de qua alibi: per defectum verò nimia dissimulatio, cum neimpe ex iræ defectu mala impunita manent; nec quis irascitur ubi, quando, quantum & quibus oportet, ut justitia servetur, vitia corrigantur, scandalum tollatur, &c. Est mortalis ex genere suo, cum repugnet charitati, vel justitiæ.

2°. Clementia est virtus, quæ superior ex animi lenitate inclinatur ad pœnam debitam mitigandam vel remittendam, quantum patitur recta ratio, justitia, disciplinæ bonum, rei salus, & ædificatio publica.

Ei opponitur per excessum crudelitas, quæ quis ex animi austeritate propensus est ad exigendam pœnam ultra meritum culpæ. Est ex genere suo mortalis, cum repugnet charitati & justitiæ. Per defectum verò nimia lenitas, quæ quis pœnam remittit aut mitigat ubi severitate utendum recta ratio dicat, ad delinquentem emendandum, servandam disciplinam, &c. Est culpa gravis vel levis, pro ratione damni vel scandali,

quod ex ea provenit.

3°. Studiofitas est virtus, quæ secundum rectam rationem moderatur appetitum sciendi, & ipsum studium, ita ut quis ea solum velit scire, quæ ipsius conditioni & capacitati conveniunt, & studeat eâ diligentia quâ oportet, iis rebus quibus oportet, ex debito fine & in debitis circumstantiis loci & temporis. Unde ejus est refrænare affectum inordinatum cognoscendi, moderari studium, incitare ad diligenter addiscendum res necessarias & convenientes.

Ei opponitur per excessum curiositas, quæ est inordinatus appetitus cognoscendi. Est autem inordinatus vel ex parte objecti, & tunc definitur, Appetitio vel cura superflua cognoscendi ea, quæ ad se non pertinent, sive quæ nec ad propriam, nec ad proximi utilitatem, nec ad Dei honorem conducunt: vel ex parte modi, ut si ea, quæ ad te spectant, velis addiscere tempore non congruenti, vel laboribus immodicis, & corpori vel menti noxiis.

Curiositas est mortalis, 1°. Ratione objecti prohibiti, v. g. si legas libros ab Ecclesia aut superioribus prohibitos, aut velis scire ea quæ dicuntur in confessione, &c. 2°. Ratione medii, si adhibeatur graviter illicitum, ut superstitiosum, &c. vel ratione finis mortaliter mali. 3°. Ratione periculi peccandi mortaliter, ut si legas libros contra fidem aut bonos mores, &c. 4°. Si per studium minus utile homo impediatur ab addiscendis iis, quæ scire tenetur. 5°. Ratione nocimenti seu damni, ut si ob immoderatum studium valetudo graviter lædatur. 6°. Si quis ab alio scire vult, quod sub mortali revelare nequit. 7°. Ratione injuriæ gravis, ut si quis litteras alterius clausas sine consensu ejus, a quo vel ad quem scribuntur, saltem prudenter præsumpto, aperit & legit: nam tunc violatur jus, quod quisque habet, ne arcana consilia & negotia litteris commissa sine ejus consensu cognoscantur. *Ita Navarrus, Toletus, Layman, & alii.* Unde est mortale contra justitiam litteras alienas legere, quando continent secreta magni momenti, vel ea quæ multum expedit non innotescere, vel quæ multum optat celari is a quo vel ad quem scribuntur, vel quando timeri potest inde secutura aliqua infamia vel aliud damnum grave. Cum autem id omne ante apertionem ignore-

tur, idèò litterarum alienarum apertio lectioque ordinariè mortalis est ob morale periculum lædendi jus secreti in re gravi. Id etiam est contra fidem publicam, cui sigilla litterarum credita intelliguntur.

Multi docent esse solum veniale litteras a domino dilaceratas & in publicum projectas ex sola curiositate colligere, junctisque partibus legere; quia tunc habentur pro derelictis. Sed hoc alii negant; quia dominus lacerando satis ostendit se non derelinquere jus, quod habet ad secretum litterarum. Imprudenter quidem agit, partes laceratas in publicum projiciendo; sed imprudentia alicujus non privat illum jure suo.

Item peccat contra justitiam, qui alterius scripta ipso invito legit; & quidem mortaliter, si fiat cum gravi damno, vel alter valde cupiat esse secreta, graviterque sit laturus. Excipe, nisi constaret scripta vergere in damnum injustum communitatis, vel etiam privati; nemo enim habet jus ad medium injustum. Possunt quoque litteræ aperiri auctoritate publicâ, nempe Principis, Magistratûs, cum id exigit bonum commune, cui jura privatorum subordinantur. Sed ii, qui secreta legerint, tenentur celare. Parentes habent etiam jus aperiendi litteras liberorum, curæ suæ subjectorum. Curiositas autem, quâ non læditur graviter charitas nec justitia, est per se solum venialis, secluso periculo graviter peccandi, vel prohibitione gravi: quia non est per se magna inordinatio quod quis plus æquo appetat cognitionem rerum sibi necessariarum, aut utilium, vel præcisè id, quod ad se non pertinet, cognoscere velit sine gravi injuria alterius, aut supervacaneam in eo curam ponat, modò necessaria non negligat.

Per defectum adversatur studiofitati negligentia, quæ est voluntaria omisso studii vel inquisitionis ad discendum quæ quisque scire vel discere tenetur. Estque peccatum grave vel leve pro gravitate vel levitate rei, quæ sciri debet, spectato ejus fine. Hinc gravis negligentia discendi obligationes suas, sive communes, sive proprias sui muneris seu officii est semper mortalis.

4°. Modestia duplex est: una est modestia motuum externorum, quæ motus & gestus corporis externos moderatur secundum rectam rationem, ita ut congruant personæ spectatæ tum

in se, tum in ordine ad eos quibuscum versatur, & ad locum, tempus, statum, &c. *Hoc est enim pulchritudinem vivendi tenere, convenientia cuique sexus & persona reddere*, ait S. Ambrosius lib. 1. de officiis c. 19.

Ei opponitur per excessum petulantia & insolentia, quâ non servatur decorum in voce, gestu, & aliis motibus externis corporis: ut si quis vocem nimium attollat, gestus aut gressus insulso habeat, si Religiosus mores aulicos sectetur, &c. Per defectum morum ruditas seu rusticitas.

Altera est modestia cultûs seu parcitas, quâ in cultu ornatuque corporis, & apparatu rerum externarum, domûs, supellectilis, conviviorum, &c. servatur mediocritas, & congruitas ad personam, facultates, statum, conditionem, approbatam consuetudinem, & ad tempus, locum, &c. Contra hanc peccatur, 1°. Per luxum, excedendo modum consuetum & convenientem conditioni ac facultati personæ in vestibus, conviviis, supellectili, &c. Item assumendo vestem alterius sexûs. *Cultus exterior* (inquit S. Thom. 2. 2. qu. 169. a. 2. ad 3.) *debet competere conditioni personæ secundum communem consuetudinem. Et idè de se vitiosus est, quod mulier utatur veste virili, aut è converso: & precipuè quia hoc potest esse causa lascivia, & specialiter prohibetur in lege . . . . Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causâ se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel propter aliquid aliud huiusmodi.* 2°. Ratione affectûs inordinati, quando nimium studium in huiusmodi rebus ponitur, ut sæpe faciunt feminæ multum temporis tam pretiosi in se ornandis collocantes. 3°. Per defectum, & dicitur Sordiditas, quâ non servatur decorum in cultu corporis, & rerum suarum.

Porro peccata contra utramque modestiam interdum sunt mortalia, scilicet, ratione scandalî, damni, pravi finis, &c. Sic excessus in ornatu & apparatu externo est mortalis ratione effectûs, si sit causâ non solvendi debita, non dandi elemosynas necessarias, non collocandi liberos in statu convenienti, vel alia non præstandi ad quæ quis tenetur: vel ratione affectûs graviter immoderati, ut si propter ornatum aliquis sit paratus peccare mortaliter: vel ratione

scandalî, quod sæpe dant mulieres in modo se exornandi, qui ad luxuriam alliciunt intuentes, ut reverâ alliciunt mulierum reseratus sinus, cæteræque corporis nuditates, ut docet S. Carolus in instruct. confessar.

Sed an mulieres peccant, si se ornent ad placendum viris?

Sic respondet S. Thom. 2. 2. qu. 169. a. 2. *Si mulier conjugata ad hoc se ornent ut viro suo placeat, potest hoc facere absque peccato. Illa autem mulieres, quæ viros non habent, nec volunt habere, & sunt in statu non habendi, non possunt absque peccato appetere placere virorum aspectibus ad concupiscendum: quia hoc est dare eis incentivum peccandi. Et si quidem hac intentione se ornent, ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale. Et eadem ratio quantum ad hoc est de viris.* Et ad 2. ait: *Mulierum fucatio est quadam species fictionis, quæ non potest esse sine peccato . . . . Non semper tamen talis fucatio est cum peccato mortali, sed solum quando fit propter lasciviam, vel in Dei contemptum.*

5°. Eutrapelia seu jucunditas est virtus, quæ inclinatur ad servandum modum ac decorum in dictis & factis ludicris ad animi recreationem institutis.

Contra illam peccatur per excessum, 1°. Ratione objecti, si immodestum, petulans, contumeliosum, injuriosum, obscœnum, periculosum, vel prohibitum jocandi aut ludendi genus usurpetur. 2°. Ratione circumstantiarum, si genus ludendi vel jocandi alioqui licitum exerceatur in loco vel tempore indebito, modo indecoro, nimis diu, vel contra dignitatem personæ illud usurpantis, vel ejus coram quâ usurpatur. 3°. Ratione immodici affectûs. *Caveamus etiam ne dum relaxare animum volumus, solvamus omnem harmoniam, quasi concertum quendam bonorum operum*, ait S. Ambrosius lib. 1. de offic. c. 20.

Per defectum verò peccatur, cum quis ex animi austeritate seu morositate omnem honestam animi recreationem sibi necessariam re-

pudiat, vel in aliis impedire conatur.

6°. Circumspectio est virtus, quæ sermones moderatur secundum rectam rationem & legem divinam, ita ut non loquamur nisi quando, ubi, quæ, quibus & quomodo oportet. Est valde necessaria, quia ex ejus defectu innumera admittuntur peccata; nam *lingua ignis est, univcrsus iniquitatis*. Jac. 3.

A P P E N D I X.

De Jejunio Ecclesiastico.

QUÆST. I. *Quenam ad illud requiruntur?*
Resp. 1. **Q**uia. 1°. Abstinencia a carnibus, atque etiam ab ovis & lacticiis; nam hæc sunt etiam prohibita jure communi, eò quòd ex carne originem ducant, & multum nutriant, can. 6. dist. 4. ex S. Gregor. ibi: *Par est, ut quibus diebus a carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque que sementinam carnis trahunt originem, jejunemus, a lacte videlicet, caseo, & ovis*. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non est evidens quòd consuetudo non comedendi ova & lacticia in quadragesima obliget*. Verum hac in re spectanda est cujusque regionis legitima consuetudo; nam quibusdam in locis efus ovorum & lacticianorum omnibus jejuniorum diebus prohibetur, in plerisque verò solum in quadragesima: imò dicunt in quibusdam, ut in Germania, ne in quadragesima quidem. S. Thom. 2. 2. qu. 147. a. 8. ad 3. ait: *In jejunio quadragesimali interdiciuntur univcrsaliter etiam ova & lacticia. Circa quorum abstinenciam in aliis jejniis diversa consuetudines existunt apud diversos, quas quisque observare debet secundum morem eorum inter quos conversatur.*

2°. Abstinencia a pluribus refectionibus, ita ut intra spatium diei naturalis non nisi semel corpus reficiatur. Sic enim Ecclesia vult per jejunium corpus castigari, & concupiscentiam coërceri, ut tamen natura ipsa non notabiliter lædatur: multum autem læderetur, si una refectione non permitteretur; & corpus non castigaretur, nec concupiscentia satis coërceretur, si permitterentur duæ. Hæc refectione debet esse continua, alioqui non esset una, sed repetita.

Si quis tamen ob urgentis negotii causam ab illa nondum sufficienter sumptâ discedat, potest confecto negotio ad eam redire, eamque perficere; quia spectatis circumstantiis & ex intentione censetur unica moraliter refectione. Secus, si satis refectione ab ea discesserit. Non licet autem diu protrahere prandium, nam hoc esset æquivalenter duplicem refectionem sumere: idem enim est in ordine ad nutriendum corpus, sumere novam, aut diu continuare eandem refectionem, quæ reipsâ erit moraliter & virtualiter multiplex. Nec refert, quòd non semper edatur, sed fiat confabulatio; nam interea concoquit stomachus cibos sumptos, qui sufficiebant pro integra refectione, & alii substituuntur.

Hinc qui die jejunii manè comedit etiam inculpatè, putà ex inadvertentia, tenetur eo die abstinere ab alia refectione, si potest sine gravi incommodo; quia jejunium adhuc quoad unicam refectionem servare potest. *Lessius*.

3°. Certum tempus refectionis, quod nunc ex recepta consuetudine est circa meridiem, ita ut non liceat sine justa causa hanc horam anticipare, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Potest tamen pro arbitrio differri refectione usque ad horam tertiam pomeridianam, vel solis occasum, ante quod tempus olim vetita erat, saltem in quadragesima.

QUÆST. II. *An præceptum jejunii per se obligat sub mortali?*

Resp. affirm. Constat 1°. ex SS. Patribus Basilio orat. 11. de jejunio; Gregorio Naz. epist. 74. Hieronymo epist. 54. Cyrillo Alexandrino hom. 1. Paschali, & aliis; ex variis Conciliis, & ex consensu Doctorum & fidelium. 2°. Quia res præcepta capax est gravis obligationis (cùm sit opus virtutis in suo genere grave,) & ab Ecclesia absolutè præcipitur. Præcepta autem obligant pro gravitate materiæ, saltem dum superior expressè non declarat se velle tantum leviter obligare. 3°. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Frangens jejunium Ecclesia, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subicere præcepto.*

Hinc peccat mortaliter, 1°. Qui die jejunii, vel

vel abſtinentiæ carniū, comedit ſine neceſſitate carnes; niſi excuſet a mortali materiæ parvitas, quæ communiter admittitur, eò quòd prohibeantur carnes prout nutritivæ, ſeu reſectivæ virium: at parum carnis parum nutrit: ergo etiam parum ſeu ſub parva culpa & non graviter prohibetur. Hæc tamen parvitas difficile conſtitui poteſt. 2°. Qui veſcitur ovis aut lactici- niis, niſi permiſſa ſint ab Epifcopo, vel legitimâ conſuetudine. 3°. Qui aliquid notabile extra u- nam reſectionem, & collatiunculam comedit, etiam interruptim.

An autem mortale ſit tempus reſectionis notabiliter anticipare ſine juſta cauſa?

Controvertitur. Layman cenſet olim quidem notabilem anticipationem fuiſſe mortalem, nunc verò ſpectatâ hodiernâ Eccleſiæ conſuetudine eſſe ſolum venialem. Sed Covarruvias, Navar- rus, Sanchez, Comitulus, Azor, Reginaldus & alii docent etiam nunc eſſe mortalem, & probant, 1°. Ex ſenſu fidelium, & ex fine jejunii. 2°. Ex c. *Solent*, de conſecr. diſt. 1. *Nullatenus jejunare credendi ſunt, ſi ante manducaverint, quàm veſperinum celebretur officium.* Et ex Con- cilio Rothomag. an. 1072. c. 21. *Nullus in quadrageſima prandeat, antequam, horâ nonâ peractâ, veſpertina incipiat. Non enim jejunat, qui ante manducat.* Ergo ex mente Eccleſiæ tempus reſectionis lege vel conſuetudine univerſali ſtatutum, eſt conditio pertinens ad ſubſtan- tiam præcepti, vel ad modum ſubſtantialem il- lius. Nam etſi in anticipatione horæ diſceſſum ſit ab inſtituto veteris Eccleſiæ, non tamen in eo quòd certa hora ſervetur, quam non liceat comedendo prævenire. 3°. Ex S. Thom. in 4. diſt. 15. qu. 3. a. 4. qu. 3. *Ille jejunium ſolvit, qui Eccleſiæ determinationem non ſervat. Unde cum Eccleſia inſtituerit certum tempus comeden- di jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat, je- junium ſolvit.* 4°. Quia tunc violatur præceptum in re notabili, & quæ multum pertinet ad ratio- nem jejunii eccleſiaſtici, ait Sylvius. Porro juxta multos nulla eſt culpa, ſi ob juſtam cauſam, qualis eſt iter neceſſarium faciendum, tempus illud notabiliter antevertatur, eò quòd id uſu re- ceptum ſit apud doctos & probos; & faciliùs excuſatio in hoc locum habeat, quàm in aliis ad

jejunium requiſitis, cum reſectionis tempus ad finem jejunii minus conducatur.

QUÆST. III. *Quid dicendum de Cœnula ſeu Collatiuncula?*

Reſp. 1. Hæc conſuetudine inducta eſt, & ab Eccleſiâ tolerata, ideòque ex probata piorum ac timorum conſuetudine in unaquaque patria determinanda eſt, ſecundum quantitatem & qualitatem ciborum. De quantitate id univerſim dici poteſt, eam debere eſſe valde modicam, ne cœnula convertatur in cœnam; & juxta mul- tos non debere eſſe eamdem pro omnibus & ubi- que, ſed diverſam pro diverſitate complexio- num, laborum, & regionum, quarum aliæ aliis calidiores ſunt: unde fit ut alii minore cibo quàm alii indigeant. In variis locis conſuetudo plus permittit in Vigilia Nativitatis, & in Cœna Domini, quàm aliis diebus. Quoad qualitatem prohibentur ii cibi, qui valde nutriunt, qualia ſunt ova, piſces, legumina cocta, quippe ignis coctio materiã nutritioni aptiorem efficit; ut proinde corruptela ſit, inquit Azor, ſi ſuman- tur legumina & piſces. Nam cum lex jejunii uni- cam reſectionem permittat, inductaque ſit con- ſuetudine cœnula, in hac iis ſolum cibis licet uti, qui ipſã conſuetudine ſunt approbati, qua- les ſunt leviores, ut fructus, & pro more regio- nis parum caſei. Licet tamen ſumere juſculum ex leguminibus coctis ob neceſſitatem, ita ut ha- beat rationem medicinæ potiùs quàm cibi: nam ex S. Thoma medicinarum aſumptio non ſolvit jejunium.

Reſp. 2. Non licet cœnulam ſumere manè ante meridiem: quia Eccleſia præcipit & cano- nes præſcribunt, ut nil ſumatur in cibum ante horam conſuetam, quæ circiter meridiem eſt. Imò non licet cœnulam ſumere etiam meridie, dilatâ ad veſperam cœnâ niſi juſta cauſa ſubſit, ut ratione negotiorum per diem gerendorum, hoſpitiū, itineris, vel ſi quis aliter non poſſet noctu dormire. Ita Navarrus, Azor, Leſſius, Layman dicens hanc eſſe communem ſententiam. Quia conſuetudo cœnulam permittens habet, ut nocte tantum ſumatur, niſi adit juſta cauſa excuſans: quæ tamen ſi abſit juxta multos erit ſolum veniale; quia non violatur jejunium quoad ſubſtantiam, ſed ſolum variatur ejus circum- ſtantia non ſubſtantialis.

Gg

QUÆST. IV. *An qui ex justa causa dispensatus est in abstinentia carnis, hoc ipso liberatur abstinentiâ ab altera refectione?*

Resp. neg. Quia 1°. istæ duæ abstinentiæ, quas lex jejuniî præscribit, sunt a se invicem separabiles, & seorsim conducunt ad finem præcepti, videlicet macerationem carnis; & causa dispensationis sufficiens pro una, non semper sufficit pro duabus. Cùm autem lex plures obligationes dividuas continet; qui unam exequi nequit, tenetur ad aliam, si possit. 2°. Papa Romæ, & Episcopi in variis diœcesibus cùm dispensarunt in abstinentia carnis ob causam pro ea sola sufficientem, declararunt se non dispensare in abstinentia a pluribus refectionibus, sed ejus obligationem relinquere. Et dicitur extare authentica de hoc Innocentiî XII. declaratio.

QUÆST. V. *An toties quis peccat mortaliter, quoties die jejuniî sumit refectionem iteratam?*

Resp. Non pauci affirmant. Quia 1°. juxta omnes toties quis peccat, quoties carnes comedit; quia præceptum abstinentiæ a carnibus est negativum, verans ne ullo diei tempore comedantur. At præceptum abstinentiæ a pluribus refectionibus est etiam negativum: nam non præcipit unam refectionem, sed præcisè plures refectiones prohibet. Ergo sicut peccatur per quasvis comestiones carniû, ita & per quotlibet & singulas refectiones ultra unam: præcepta enim negativa violantur non solum per primum & secundum actum, sed etiam per quoscumque alios sequentes. 2°. Quando vetatur aliquid sæpius quàm semel uno eodemque tempore fieri, non solum prohibetur fieri bis, sed etiam ter, quater, &c. Sic cùm lex vetat ne fidelis sæpius quàm semel eodem die communicet, aut sæpius in vita baptizetur, non solum secundo, sed etiam tertio & quarto actu violatur præceptum. 3°. Mortificatio carnis, quæ est finis legis, adhuc aliqua obtineri potest per omissionem aliarum refectionum: nam si quis manè & in prandio se refecerit, adhuc notabilis est mortificatio se abstinere vesperi, uti fuisset abstinere manè, & semper subtrahitur materia concupiscentiæ. 4°.

Ecclesia solum permittit unam refectionem, idque ad mortificationem carnis. Ergo prohibet omnes alias, & præter secundam refectionem vetatur quoque alia ulterior, quæ etiam repugnat mortificationi carnis. Enimverò etsi præceptum jejuniî videatur affirmativum, quoad formam verborum, inquit Sylvius, in se tamen continet hanc negationem, Non pluries comedes, aut Non sumes plures refectiones.

Hinc tres refectiones sumere non licet ei, cui duæ sufficiunt, & permissæ sunt ob infirmitatem.

QUÆST. VI. *An violat jejunium qui extra refectionem consuetam & cœnulam, aliquid bibit, vel comedit?*

Resp. 1. Multi docent non violari potum etiam vini, modò non in ea quantitate bibatur, quæ censeatur esse in fraudem jejuniî. Quia id permittit consuetudo a tempore immemoriali: nam cùm potus ordinetur potiùs ad distributionem cibi per corpus, & refrigerium sanguinis, quàm ad alendum; idè Ecclesia ejus usum non vetuit. Idem dicunt de electuariis quibusdam, quæ parum nutriunt, v. g. thæo. Sed alii id negant, aut non concedunt, nisi de potu necessario ad sitim sedandam, qui nihil aut parum nutriat, & de electuariis, quæ in parcissima quantitate & cum necessitate sumuntur, ita ut sint loco medicinæ.

Circa hoc sic habet S. Thom. 2. 2. qu. 147. a. 6. ad. 2. *Jejunium Ecclesia non solvitur nisi per ea, quæ Ecclesia interdiceret intendit instituendo jejunium. Non autem intendit Ecclesia interdiceret abstinentiam potus, qui magis sumitur ad aliterationem, licet aliquo modo nutriat. Et idè licet pluries jejunantibus bibere. Si autem quis immoderate potum utatur, potest peccare, & meritum jejuniî perdere: sicut etiam si immoderate cibum in una comestione assumat.* Et ad 3. *Electuaria, etiam si aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum. Unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio, nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi.*

Resp. 2. Secundùm omnes violatur jejunium, si extra hæc tempora sumatur jusculum, lac, vel

similis potio, quæ ad nutriendum principaliter ordinatur. Quia vetantur ea omnia, quæ per se ac principaliter ordinantur ad nutritionem, sive ea comedendo, sive bibendo, aut sorbendo sumantur: nam hæc cibi nomine veniunt, ut docet Bellarminus lib. 2. de bonis oper. cap. 1. Idem dic de pomis, piris, uvis recentibus, & omnibus aliis fructibus: nam hæc & similia sumere est juxta communem sensum reverâ comedere, non bibere; & ex se nutriunt. *S. Antoninus.* Licet tamen ob necessitatem aliquid in parva quantitate sumere per modum medicinæ, quamvis nutriat. Sic manè paucillum panis cum haustu vini sumere licet ei, qui aliter sine gravi incommodo non posset jejunare, vel functiones animi, aut munera sua rectè obire: nam id tum se habet per modum medicinæ, quæ non prohibetur diebus jejunii.

Resp. 3. Qui exiguum quid nutritivum sæpius eodem die sumit, etsi sine proposito aliquid notabile sumendi, peccat mortaliter, cum ad quantitatem notabilem scienter pervenit. Quia 1°. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *In die jejuniis qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.* 2°. Plura illa modica constant simul magnam quantitatem, & producant notabilem effectum, in quo uniantur, scilicet notabilem nutritionem. Nam nutriunt perinde ac si magna quantitas continenter sumeretur, singulæ enim partes cibi sive simul sive interruptè sumantur, addunt robur & substantiam, quæ corroboratio manet simul post sumptas omnes partes. Hinc non licet bibere pro arbitrio, & toties aliquid exiguum manducare ne potus noceat, nam sic sæpius modicum quid comedendo, perveniretur ad quantitatem notabilem, ideoque violaretur jejunium.

Porro non excusatur a culpa veniali, qui rogatus ab amico exiguum quid comedit, ne inurbanus videatur; nam non est hæc justa ac legitima causa solvendi ex parte jejuniis; nec licet unquam peccare vel leviter. *Azor, & alii.*

QUÆST. VII. *Quinam excusantur a lege jejuniis?*

Nota. Certum est omnes Christianos post 21um annum completum teneri ad jejunium ab

Ecclesia præceptum, nisi justâ ex causâ excusentur. Nam nemo qui potest, excipitur, & lex est universalis, ut constat ex sensu Ecclesiæ; & causa hujus præcepti in omnibus locum habet, nam omnes egent mortificatione carnis, & castigatione corporis, ut subiciatur spiritui, & Deo satisfiat pro peccatis.

Resp. Quoad abstinentionem ab altera refectione excusantur generatim omnes, qui sine gravi incommodo seu damno jejunare non possunt. Speciatim verò hi. 1°. *Ægroti, infirmi, item convalescentes, quos infirmitas valdè extenuavit:* quia iis non sufficit una refectio, sed indigent crebriore & modicâ. De sufficienti gravitate infirmitatis consulendus est prudens Medicus; nam ratione officii & peritiæ ad ipsum spectat hoc judicium. Quòd si causa ei est dubia & incerta, autoritate superioris opus est; quia tunc necessaria est juris relaxatio, ad quam Medicus vel Confessarius potestatem non habet. *Azor.* Qui autem ob infirmitatem non possunt jejunare omnibus diebus quadragesimæ, sed possunt aliquot diebus cujusque hebdomadæ, v. g. alternis, vel duobus, &c. tenentur illis diebus, quibus non habent justam causam non jejunandi. Nam cum singulis diebus sit affixa nova obligatio jejunandi, & hæc non tollatur nisi per justam causam; si aliquot diebus impleri possit obligatio, tunc ea urget. Qui verò dormire nequeunt, nisi sumptâ cœnâ, non ideò excusantur a jejunio, cum possint illud servare sine gravi incommodo, v. g. collatiunculam circa meridiem sumendo, & integram refectionem serò: nam præceptum obligans ad aliquid, simul obligat ad media saltem non valdè difficilia, licet non ordinaria.

2°. *Prægnantes, & nutrices;* nam egent cibo pro se & pro foetu vel prole, & jejunium iis graviter noceret.

3°. *Pauperes, qui non habent quod uni justæ refectioni sufficiat.* Sed (ut ait S. Thom. qu. 147. a. 4. ad 4.) *Pauperes qui possunt sufficienter habere quod eis sufficiat ad unam comestionem, non excusantur propter paupertatem a jejuniiis Ecclesiæ; a quibus tamen excusari videntur illi, qui frustra elemosynas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat.*

4°. *Pueri ante annum 21um completum non obligantur;* ex generali Ecclesiæ consuetudine

sic communiter receptâ, & intellectâ secundum communem Doctorum sententiam, inquit Sanchez. Ratio est, quia cum usque ad hoc tempus communiter crescant ac firmentur hominum corpora, egent frequentiore cibo, non simul, sed pluribus vicibus sumpto, *tum propter debilitatem naturæ, tum propter necessitatem augmenti, quod fit de residuo alimenti*, ait S. Thom. 2. 4. ad 2. Nec obstat quod aliqui ante hoc tempus non indigeant frequenti cibo, quia legislator attendit id quod communiter & in pluribus accidit, ait S. Thomas, monens conveniens esse ut adolescentes jejunent plus vel minus secundum modum suæ ætatis, ut cum tempus obligationis advenerit, facilius eam exequantur, & præferunt ut carnis concupiscentias, quibus tunc exæstuat natura corrupta, jejunio coërceant. Imò possunt adolescentes ad jejunium obligari, ob urgentem gravem necessitatem, sive publicam, ut Jon. 3. sive privatam, ut si egeant hoc remedio ad cohibendam libidinem; nam bonum commune & privatum spirituale præferri debet bono privato & corporali.

Porro qui annum 21um complet in quadragesima, tenetur reliquis diebus jejunare, etiamsi unicus dies superesset; quia præceptum illud divisibiliter obligat ad singulos dies. Sanchez, & alii.

Quoad senes, quamvis aliqui putent eos a jejunio eximi circa annum septuagesimum; tamen ex communi sententia, teste Layman, aut saltem communiore, non est pro iis certum tempus constitutum, quo lege jejunii sint soluti, eò quod alii citius, alii tardius viribus deficient, cum econtra communiter crescant & firmentur homines usque ad annum 21um. Quare senes non excusantur, nisi quando corporis vires deficient, ita ut pluribus modicis egeant refectioibus, alioqui grave nocumentum passuri. *Senes si sunt multum debiles, eo modo possunt excusari, sicut dictum est de infirmis. Ratione autem senectutis tantum non excusantur, si sunt fortes ad ferendum jejunium; nec est determinata ætas ab aliquo usque ad quos annos quis tenetur ad jejunium*, ait S. Antoninus 2. p. tit. 6. cap. 2. §. 5.

5°. Operarii, opifices, & ii omnes, qui ex officio exercent opera laboriosa, ob quæ sine

gravi incommodo jejunare nequeant. Quales sunt agricolæ, fossores, vinitores, fabri lignarii & ferrarii, pistores, bajuli, & alii similes, quorum labor gravis est, & corpus multum defatigat. Idque juxta multos, quamvis non sint pauperes, modò talia opera ex officio exercent: quod, teste Sylvestro, iis concessit Eugen. IV. ita ut non teneantur cessare ab exercitio suæ artis seu professionis ad jejunandum. Porro eo die quo non laborant, ut si dies festus superveniat in quadragesima, tenentur jejunare, nisi aliàs grave incommodum sentirent ob laborem præcedentis diei, aut judicio prudenti redderentur inepti ab laborandum die sequenti.

Ex communi sententia non excusantur Notarii, Scribæ, Pictores, Barbitonfores, Sartores, Typographi qui torcular non tractant, sed characteres duntaxat componunt; Sutores qui non suunt, sed solum scindunt corium, & materiam præparant; famuli & ancillæ qui non magnis in laboribus exercentur; & omnes quorum labor non est gravis, nec fit cum magna agitatione, quando unam justam refectionem sibi accommodatam habere possunt: quia isti possunt sine notabili incommodo jejunare. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum jejunio*. Item Professores seu Præceptores qui manè & serò docent, non excusantur a jejunio præcisè ob suum laborem, nisi adsit specialis infirmitas: nam experienciâ constat eos posse communiter jejunare sine gravi nocumento, quod solum potest eos excusare. Lex autem est secundum id, quod communiter est.

6°. Qui pedibus conficiunt iter, quod in tempus aliud a jejunio liberum nequeat commode differri, modò spectatis omnibus, ut itineris longitudine, viarum difficultate, laboris gravitate, itinerantis viribus, &c. non possint sine notabili incommodo jejunare. Quare circa hoc non potest determinari numerus leucarum, qui generatim excuset a jejunio; nam alii plus, alii minus laboris capiunt ex via, & viæ aliæ aliis sunt difficiliore: tempus etiam potest augere vel minuere incommoda, &c.

Dixi, *pedibus*, quia non excusantur, qui equo

vel curru iter faciunt, nisi fortè ob extraordinariam concussionem ac defatigationem non possint sine gravi incommodo jejunare. Nam lex jejuniū obligat, quando servari potest sine notabili incommodo seu nocumento. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Excusantur absolute a precepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, & etiamsi iter unius diei consiciant.*

7°. His causis multi addunt pietatem, sive opus præstantius, & Deo gratius, impossibile moraliter cum jejunio, ut sunt opera misericordiæ tum corporalia, tum spiritualia, & etiam religionis, quæ quis jejunando non posset exercere, nec in tempus aliud differre, si exerceantur ex officio, vel obedientia, vel ob necessitatem proximi. Quia (ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 147. a. 4. ad 3.) *Non videtur fuisse intentio Ecclesia statuentis jejunia, ut per hoc impediret alias pias & magis necessarias causas.* Nam cum Ecclesia præcipiat jejunium ut promotivum ad bonum, non intendit obligare ad illud prout impedimentum est majoris boni. Sic Ecclesia diebus festis judiciale strepitum vetat, *nisi necessitas urgeat, vel pietas suadeat,* ait Gregor. IX. cap. ult. de Feriis.

Observa. 1°. Nemo ab abstinentia carnis liberatur præcisè ob ætatem, & laborem gravem; sed ad hoc requiritur morbus vel infirmitas major, & specialis. Quia abstinentia a carnibus rariùs potest grave nocumentum inferre, quàm abstinentia ab altera refectione.

2°. Quamvis adsit gravis infirmitas, vel morbus, adhuc petenda est licentia a superiore, nisi fortè in certis casibus ex consuetudine non petatur. Ita S. Thom. loco cit. & Conc. Tolet. VIII. c. 9. id exigit. Quia rectus ordo disciplinæ id postulat: tum ut agnoscatur auctoritas Ecclesiæ; tum maximè ut vitetur periculum seipsum decipiendi, & violandi legem: nam sibi quisque facile fingere potest adesse causam justam exemptionis.

3°. In dubio de sufficientia causæ ad non jejunandum, semper peti debet dispensatio; quia stat pro lege possessio, & in dubio tutior pars eligi debet. Dispensare possunt cum sæcularibus Episcopus, vel etiam Parochus, juxta cujusque

Diecefis consuetudinem: nam potestas dispensandi in hac lege sæpe occurrente potest ex consuetudine esse parochi concessa, cum bonum animarum id postulet. Cum regularibus verò Superior localis: quia in suos potestatem habet quasi-episcopalem. Nam, ut ait Sanchez, ex vi sui muneris instituitur, ut plenam spiritualem subditorum curam habeat cum sufficienti jurisdictione ad hoc munus, quæ postulat, ut prælati etiam locales potiantur jurisdictione episcopali erga illos, & sint illis loco Episcoporum, cum ab Episcopis privilegio Pontificio eximantur. Confessarii autem, sicut & Medici possunt solum declarare obligationem jejunandi non esse, ubi id constat, & causam dispensandi sufficientem esse, vel non esse: qui graviter peccabunt, si imprudenter & nimiam facilitate declarent. *De consilio rationabili Medici infirmus solvens jejunium, vel comedens carnes diebus prohibitis non peccat: sed peccaret Medicus, si sine causa rationabili, vel saltem dubia talia mandat, vel ordinat infirmis,* ait S. Antoninus loco citato.

C A P U T I V.

De Virtutibus Justitiæ annexis.

Nam de Justitiæ crit Tractatus specialis.

SANCTUS Thomas vocat virtutes Justitiæ annexas, alii verò Justitiæ species imperfectas, quæ versantur circa aliquod debitum ad alterum, sed quod non est tam rigorosum quàm debitum Justitiæ, vel quod adeò magnum est, ut nequeat reddi ad æqualitatem: tales sunt Religio, Pœnitentia, Pietas, Observantia, Obedientia, Gratitude, Affabilitas, Liberalitas, & Veritas in dicendo. De Religione fusè dictum est; de Pœnitentia suo loco; nunc de aliis.

1°. Pietas sumpta pro speciali virtute, est virtus per quam tribuitur debitus cultus tum parentibus tanquam vitæ & educationis post Deum authoribus: tum patriæ, quia patria aliquo modo est principium ortûs, eò quòd parentes fovet, & idonea ad ortum & educationem suppeditet: tum etiam aliis consanguineis ob conjunctionem, quam habent cum parentibus. Consistit hic cultus tum in honore parentibus

fuò tempore & loco deferendo, tum obsequiis & necessariis vitæ subsidiis præstandis, ex S. August. l. 83. quæst. qu. 31.

2°. Observantia est virtus per quam deferitur cultus, hoc est, honor & obsequium superioribus, ob eminentiam conjunctam cum beneficio gubernationis; atque etiam aliis personis virtute, sapientiâ, aut dignitate conspicuis, quatenus ratione talis perfectionis idonei sunt ad nos gubernandum, seu dirigendum, saltem exemplo suo vel consilio. Duplex est, nempe politica, quâ ob dignitatem politicam vel excellentiam humanam; & religiosa, quâ ob dignitatem vel perfectionem supernaturalem cultus deferitur.

3°. Obedientia duplex est, alia est virtus generalis, inclinans ad observandum quodvis præceptum ex quovis motivo bono: & sic obedire pertinet ad quamlibet virtutem, ex cujus motivo mandatum servatur. Ei opponitur inobedientia generalis, quæ est vitium generale, consistens in cujusvis præcepti violatione, ex quovis motivo; ideòque est peccatum mortale in re gravi, veniale in levi, & includitur in omni peccato tanquam ratio generica.

Alia est virtus specialis inclinans subditum ad exequenda præcepta superiorum, quia præcepta sunt. Ei opponitur inobedientia formalis, quæ est violatio præcepti, quia præceptum est: unde semper mortalis est, etiam in re levi: quia est contemptus præcepti, ac potestatis præcipiendi; nam nolle obedire præcepto quia præceptum est, est illud contemnere, & simul potestatem unde manat.

Porro obedientia minus strictè sumpta est virtus, quâ quis voluntati superioris se accommodat, sive præcipiat, sive non. *Voluntas enim superioris, quocumque modo innotescat, est quoddam tacitum præceptum; & tanto videtur obedientia promptior, quanto expressum præceptum obediendo prævenit, voluntate superioris intellectâ,* ait S. Thomas 2. 2. qu. 104. a. 2.

4°. Gratitude est virtus inclinans ad compensandum beneficium acceptum, quantum, & ubi recta ratio postulat. Ejus officia sunt beneficii æstimatio, benigna acceptatio, gratiarum actio, grata commemoratio, & repensio beneficii pro loco & tempore. Ei opponitur ingratitude, quæ

est peccatum, cum disconveniat naturæ rationali ut rationali, & opponatur virtuti: *Ex hoc enim aliquid dicitur esse peccatum, quòd virtuti contrariatur,* ait S. Thom. 2. 2. qu. 148. a. 1.

5°. Affabilitas est virtus, quæ totam conversationem nostram cum proximo, consistentem in colloquiis, convictu, & actionibus quibus cum illo tractamus, ita moderatur, ut ei grata sit, servatâ tamen decori ratione; efficitque ne minis blandè, neque nimis asperè in congressibus nos geramus. Ei opponuntur per excessum blanditiæ & adulatio: per defectum morositas, quâ proximo molestia & tædium in congressibus affertur.

6°. Liberalitas est virtus, quæ moderatur amorem divitiarum, & reddit nos faciles & promptos ad eas impendendas, quantum & quando recta ratio dicat. Unde ejus officium est, 1°. Moderari affectum divitiarum secundum rectam rationem. 2°. Est largitio, & modus debitus in ea servandus. Ei opponitur per defectum avaritia: per excessum prodigalitas, quæ consistit in defectu conservandi & excessu erogandi. Quamvis hæc sit sæpe venialis, quatenus cum sola liberalitate pugnat, est tamen mortalis culpa, cum quis inde se reddit impotentem ad solvenda debita, ad sustentandam convenienter familiam, ad elemosynas erogandas, &c. vel ratione finis, periculi, scandali, &c.

7°. Veritas in dicendo seu veracitas est virtus, quâ inclinamur ad semper loquendum conformiter menti nostræ: unde facit ut rectè utamur signis ordinatis ad mentem alteri patefaciendam; de qua Ephes. 4. *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo; quoniam sumus irruicem membra.* Ei opponitur mendacium: circa quod,

QUÆST. I. *An omne mendacium est intrinsecè malum?*

Resp. affirm. Ita omnes. Et Aristoteles ipse lib. 4. Ethic. c. 7. dicit mendacium per se esse malum & vituperabile. *Prob.* Quia in se continet inordinationem; nam pervertit naturalem institutionem & finem locutionis ad hoc entibus intellectivis concessæ, ut possint inter se communicare sensus suos: ac proinde per se evertit communicationem cum hominibus, & commercium

vitz socialis; estque deceptivum proximi. Ideo omne mendacium in Scriptura prohibetur. *Noli velle mentiri omne mendacium*, Eccli. 7. *Verbum mendax justus detestabitur*, Prov. 13. *Nolite mentiri invicem*, Col. 3. Unde Alexander III. cap. 4. *de usur.* ait, quod *Scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri.*

Mendacium tamen quod nec proximum, nec honorem Dei graviter lædit, nec scandalum parit, nec est contra bonos mores, veniale est, quale est merè jocosum, vel officiosum, ut docet S. August. in Psal. 5. Nam tunc ejus inordinatio non censetur gravis. At mendacium perniciosum, quod graviter lædit bonum proximi, vel honorem Dei, aut grave scandalum parit, est mortale: quia graviter repugnat charitati Dei, vel proximi, vel etiam justitiæ, aut religioni. Tale est omne mendacium contra fidem, religionem, vel bonos mores, in judicio, testimoniis, juramentis, contractibus, detractioe gravi, &c. *Os quod mentitur, occidit animam*, Sap. 1. *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*, Psal. 5.

Idem dic de simulatione, nam est verè & propriè mendacium in factò; mendacium enim est locutio contra mentem. Per locutionem autem intelligitur actuum interiorum significatio per quavis signa mentis significativa, sive sint verba, sive facta, gestus, nutus, sive scriptura. Nam (ut ait S. August. lib. de mendac. c. 3.) *Ille mentitur qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat.* Et S. Thom. 2. 2. qu. 111. a. 1. ait: *Ad virtutem veritatis pertinet, ut quis talem se exhibeat exterius per signa exteriora, qualis est. Signa autem exteriora non solum sunt verba, sed etiam facta. Sicut ergo veritati opponitur, quòd aliquis per verba exteriora aliud significet quàm quod habet apud se, quod ad mendacium pertinet; ita etiam opponitur veritati, quòd aliquis per aliqua signa factorum vel rerum aliquid significet contrarium ejus, quod in eo est: quod propriè simulatio dicitur. Unde simulatio propriè est mendacium quoddam in exteriorum signis factorum consistens. Non refert autem utrum aliquis mentiatur verbo, vel quocumque alio factò. Unde sicut omne mendacium sit peccatum, consequens est etiam quod omnis simulatio est peccatum. Sed*

qu. 110. a. 3. ad 4. ait: *Licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut Augustinus dicit in lib. contra Mendac.* Aliud est enim verum celare, & aliud falsum significare.

QUÆST. II. *An aliquando licet uti equivocatione, vel restrictione mentali?*

Nota. Equivocatio híc est vox, seu propositio varios habens sensus, quam proferens prævidet ab audiente accipiendam in alio sensu, quàm ipse intelligit. Duplex est; alia determinabilis exterius, & latè dicta, cujus scilicet sensus verus a proferente intellectus potest per se cognosci ex circumstantiis aut indiciis exterioribus: alia indeterminabilis, & strictè dicta, cujus sensus a loquente intellectus non potest ullatenus deprehendi.

Restrictio mentalis est propositio, cujus verba exterius prolata falsum sensum & contrarium menti loquentis exprimunt, si præcisè secundum se spectentur; sed conjuncta cum iis quæ mente retinentur, faciunt sensum verum. Duplex est; una purè mentalis & strictè dicta, cujus sensus a loquente intellectus non potest ex circumstantiis aut indiciis exterioribus deprehendi: ut si quærenti an videris Petrum respondeas *non vidisse* subintelligendo *in foro*, cum tamen videris domi tuæ. Nam ex nullis circumstantiis colligi potest te interrogari de visione in foro, aut de illa respondere. Altera non purè mentalis, cum verba exterius prolata adjunctas habent circumstantias externas, quibus ea quæ mente retinentur, per se facillè cognosci possunt: ita ut circumstantiæ ex usu apud prudentes recepto consignent, & verum sensum restrictionis sufficienter indicent; inter quas referentur status confessarii, legati, secretarii, obligatio secreti, &c.

Resp. 1. Nunquam licet uti equivocatione indeterminabili exterius, nec restrictione purè mentali. Quia 1º sunt per se deceptivæ proximi, & contra naturalem institutionem ac finem locutionis & signorum ordinatorum ad exprimendos conceptus mentis: ideòque sunt per se malæ & inordinatæ. 2º. Earum usus est perniciosus reip. & societati humanæ: nam si licitus esset, tolleretur sermorum certitudo, nemo

enim unquam certus esset de fide & mente alterius, omnibusque dolis pateret aditus; & sic everteretur autoritas testimonii humani, & fides humana, ideoque & commercium inter homines corrueret. 3°. Sunt mendacium; & si jureretur, fiet perjurium. Nam locutio totaliter sumpta est contra mentem, cum neque ex se neque ex circumstantiis externis habeat vim significandi totam propositionem internam, aut partem illam in mente subintellectam, sed id solum significet quod verba in suo sensu obvio præ se ferunt, quod quidem est contra mentem. Enimverò, ut ait Delugo, veritas propositionis vocalis consistit in ejusdem propositionis, secundum significationem externam vocibus impostam, conformitate cum mente loquentis. Præterea voces datæ sunt homini a natura ipsa, ut suos conceptus patefaciat, & ut iis non utatur nisi juxta significationem semel impostam. *Verba* (inquit S. August. Enchir. 22.) *propterea sunt instituta, non per qua se invicem homines fulciant, sed per qua in alterius quisque notitiam cogitationes suas perferat. Verbis igitur uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est.* 4°. Innocentius damnavit has propositiones sicut jacent. 26^a. *Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio sine juret, se non fecisse aliquid quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.* 27^a. *Causa justa utendi his amphibologis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens & studiosa.*

Resp. 2. Certum est non licere uti ullâ æquivocatione etiam determinabili, neque restrictione etiam non purè mentali. 1°. Ex intentione decipiendi proximum, seu ei falsam opinionem ingenerandi; quia hoc per se malum est: nam (ut ait Layman) sicut veritas est mentis perfectio, ita falsitas omnis est deonestatio & dedecus ejusdem: alterius autem mentem ad Dei similitudinem conditam dedecorare velle, intrinsecè malum est. *Verbis uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est,* ait S. August.

sup. 2°. Quoties interrogans habet jus inquirendi & sciendi veritatem, ut superior, judex, &c. Nam huic juri respondet in interrogato obligatio clarè & sine ambiguitate veritatem detegendi, & secundum interrogantis mentem respondendi. *Azor, dicens esse communem omnium sententiam.* 3°. Quando non adest gravis & justa causa occultandi veritatem: quia bonum, & lex societatis humanæ exigit, ut clarè & juxta interrogantis mentem respondeamus, quamvis non habeat jus strictum rem illam cognoscendi, saltem dum non adest gravis & justa causa eam occultandi. Quæ lex fundatur in ipsa natura hominis, in quantum est animal sociabile. *Quia homo est animal sociale, naturaliter unus homo debet alteri id, sine quo societas humana servari non posset. Non autem possent homines ad invicem corrivere, nisi sibi invicem crederent tanquam sibi invicem veritatem manifestantibus. Et ideò virtus veritatis aliquo modo attendit rationem debiti,* ait S. Thom. 2. 2. qu. 109. a. 3. ad 1.

Hinc quærenti an, liceat uti æquivocatione, vel restrictione mentali, dici debet id non licere, ut constat ex propositione damnatâ cit. Non solum quia æquivocatio, & restrictio simpliciter dictæ intelliguntur ordinariè de æquivocatione indeterminabili exterius, & de restrictione purè mentali; sed etiam quia interrogatio est indefinita, ideoque universalis. At juxta communem sententiam, non licet in casibus supradictis uti restrictione etiam non purè mentali, nec æquivocatione etiam determinabili.

Itaque potest esse solum controversia in casu, ubi adest obligatio vel alia gravis causa occultandi veritatem ei, qui non habet jus exigendi ejus cognitionem, nec suppetit alia via eam occultandi, & intenditur solum occultatio veritatis, non autem deceptio proximi, quæ tantum permittitur.

Multi earum usum cum tali limitatione defendunt post S. Antoninum 2. p. tit. 10. cap. 1. §. 1. & S. Raymundum lib. 1. *Summ. tit. de mendac.* Quia, inquiunt, per eas non affirmatur falsum, sed verum, quamvis obscurius expressum, ita ut tamen veritas ex circumstantiis extrinsecis deprehendi possit, & sic non sunt per se deceptivæ: nam verba, ut conjuncta signis vel circumstantiis humano modo cognoscibilibus, sunt significati-

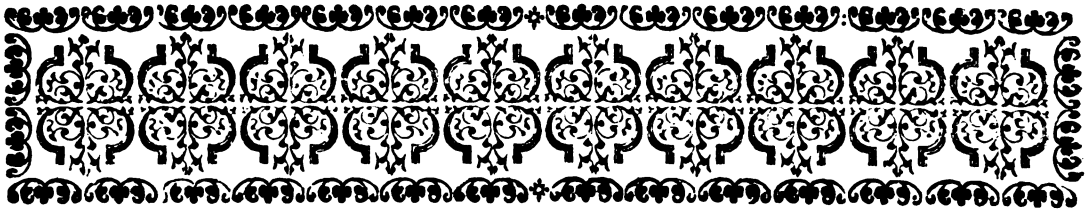
va totius propositionis mentalis : unde nullam per se continent fallaciam aut deceptionem. Neque repugnant societati seu commercio humano, cum potius ad illud sint necessaræ : nam alioqui nulla erit via licitè servandi vitam proximi, & secretum graviter obligans, & eludendi importunitatem hominum curiosè inquirentium de iis, quæ ad illos non spectant, nec eos scire expedit, & quæ sine gravi damno injusto revelari nequeunt. Addunt adversarios suos easdem quoad rem admittere, sed mutato nomine appellare vel fictionem, vel figuram, vel præcisionem, vel usurpationem sensûs mystici, præcisivi, formalis; aut ita illas definire, ut videantur intelligere solùm æquivocationem non determinabilem, & restrictionem purè mentalem, vel usurpatam cum intentione decipiendi proximum.

Sed alii cujuscvis æquivocationis & restrictionis usum absolutè & indiscriminatim damnant. Quia 1º. earum usus fuit incognitus Patribus, & præsertim S. Augustino, tanquam utilis ad vitandum mendacium, aut necessarius ad occultandam in necessitate veritatem. Nam S. Doctor lib. contra mendac. cap. 18. proponit casum hominis gravi morbo periclitantis, cujus jam vires ferre non possint, si ei mortuus unicus & charissimus filius nuntietur, quique a te sciente verè mortuum esse quærit, an vivat? Unum tantùm ex his tribus, *Mortuus est, Vivit, Nescio*, respondere potes, inquit S. August. Nam quidquid aliud dixeris, vel si tacueris, nihil aliud credet æger, quàm filium mortuum esse. Sic casum S. Doctor resolvit : Ex illis tribus duo sunt falsa, nempe, *Vivit*, & *Nescio*, nec dici possunt nisi *mentièdo*. Unde id unum salvâ veritate, cui,

(non obstante quolibet incommodo inde per accidens secuturo,) adherere debes, respondere potes, *Mortuus est*. 2º. Quia dicunt eas esse mendacia, & per se deceptivas proximi. 3º. Quia, inquiunt, non est necessitas iis utendi; nam si de re sub secreto commissâ interrogæris, respondere debes interrogationem illam illicitam esse, nec tibi licere quidquam ad eam respondere. Reus verò non legitimè interrogatus respondere debet se nihil habere quod dicat. Addunt non esse absurdum quòd in certis casibus nulla restet via licita occultandi veritatem, sicut nec se defendendi contra injustum aggressorem.

Nota. Clerus Gallicanus an. 1700. hanc propositionem, *Patriarchæ & Propheta, Angeli, ipse Christus, nedum viri justi & sancti æquivocationibus, sive amphibologis, & restrictionibus mentalibus usi sunt*, damnavit ut scandalosam & impiam. Enimverò restrictiones mentales & æquivocationes per se continent aliquid artificiosæ fallaciæ ab ingenua sinceritate alienæ, propter quod vulgò censeantur a christiana simplicitate ac sinceritate abhorreere: unde dedecet supremam & essentialem veritatem hujusmodi artificio uti, cujus quidem usus reddit verba loquentis nescio quo modo contemptibilia, & non parùm suspecta: ac proinde loquentis auctoritatem non parùm minuit. Igitur dicendum est Christum & homines spiritu divino afflatos in his difficilioribus locis locutos fuisse figurativè, mysticè, parabolicè, propheticè. Deus quippe potest verba a vulgaris significationis usu ad superiorem quamdam significationem transferre, ut ipsa transfert locutiones sacramentales, putâ itam: Ego te baptisò, &c.

TRACTATUS

DE

OBLIGATIONIBUS

SPECIALIBUS

CERTORUM STATUUM,

ET OFFICIORUM.

CAPUT PRIMUM.

De Obligationibus Clericorum.

NOTA. Clerici sunt ii, qui aliquo ordine, vel saltem tonsurâ sunt insigniti. Præter mandata omnibus christianis communia, sunt quædam ipsi specialiter prohibita, & quædam præcepta.

QUÆST. I. *Quenam sunt specialiter prohibita Clericis præsertim sacro ordine initiatis, vel beneficiatis?*

Resp. Ex communi sententia, Sequentia. 1°. Armorum gestatio, nisi necessitas urgeat ad defensionem vitæ, cap. 2. de vita & honest. Clerici arma portantes, & usurariis excommunicentur.

2°. Venatio, quæ fit clamore & armis, præsertim cum cane, vel accipitre vel falcone; ita ut mortaliter peccent, si frequenter sic venentur,

cap. 1. de clerico venat. *Episcopum, Presbyterum, aut Diaconum, canes aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet. Quod si quis saluum personarum in hac voluptate sapiens detensus fuerit: si Episcopus est, tribus mensibus a communione; si Presbyter, duobus; si Diaconus, ab omni officio suspendatur.* Et cap. 2. *Omnibus servis Dei, venationes, & sylvaticas vagationes cum canibus, & accipitres aut falcones interdicimus.* Et ex Conc. gener. Later. IV. cap. 15. *Venationem & aucupationem universis Clericis interdiciamus: unde nec canes, nec aves habere præsumant.* His adde plura Concilia provincialia, quæ quatuorlibet venationem armis factam vetant. Ratio est, quia venatio a gravioribus occupationibus, a studio, oratione, & spiritualibus exercitiis, vel charitatis operibus avocet, mentem a

Deo plurimum distrahit, populo scandalum parit, nec decet statum clericalem. Præterea variis periculis obnoxia est. Quare Religiosos adhuc magis venatio dedecet, eisque speciaticim prohibetur, *Clement. 1. de statu Monach.* in Conc. gener. Viennensi. Item ne venaticos canes intra suas domos retineant. Tamen juxta S. Raimundum, & alios licita est interdum clericis venatio quieta, quæ fit laqueo, vel retibus, causâ necessitatis vel recreationis moderatæ.

3°. Militia, c. *Quicumque* 23. qu. 8. & can. 5. dist. 50. & ex Apost. 2. ad Tim 2. Quia ex S. Thoma 2. 2. qu. 40. a. 2. *Bellica exercitia maximè repugnant illis officiis, quibus Episcopi & Clerici deputantur, propter duo; 1°. quidem, generalis ratione: quia bellica exercitia maximas inquietudines habent. Unde multum impediunt animum a contemplatione divinorum, & laude Dei, & oratione pro populo, qua ad officium pertinent clericorum. 2°. Propter specialem rationem: nam omnes clericorum ordines ordinantur ad altaris ministerium, in quo sub Sacramento representatur Passio Christi. . . . Et ideo non competit eis occidere vel effundere sanguinem; sed magis esse paratos ad propriam sanguinis effusionem pro Christo, ut imitentur opere quod gerunt ministerio.*

4°. Negotiatio, quæ est emptio rei cum intentione eam integram & non mutatam vendendi vel permutandi cum lucro. Quamvis sit per se licita, (nam per se licet lucrum viâ justâ intendere, & comparare ad finem honestum,) tamen clericis ac religiosis graviter prohibita est cap. 15. *de vita & honest.* ex Conc. gener. Later. IV. Et *Clement. 1. eod. tit. & cap. 6. Ne clerici vel monach.* ubi Alexander III. ait: *Secundum instituta prædecessorum nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus, ne monachi vel clerici causâ lucri negotientur.* Tum quia valdè indecorum est clericos & religiosos lucris terrenis, quæ contemnere debent, incumbere. Tum quia negotiatio exponit periculo peccati, nempe injustitiæ, fraudum, &c. & nimis animum sæcularibus curis implicat, & a spiritualibus avertit. Item a Conc. Chalced. can. 3. eis prohibetur conductio prædiorum alienorum, ut ex eorum fructibus lucrentur. Possunt tamen proprios agros colere ut fructus vendant; & greges in suis prædiis alere, ut ex fœtu, lanâ, lacte pecuniam

conficiant, aut ipsa animalia saginata vendant. Eis quoque licet res, quæ ad suos usus emerunt, non ut vendant, postea datâ occasione carius vendere; nam hoc non est negotiatio. At non videtur iis licere negotiari per alios, qui totam præstent industriam, ut pecuniam in societate mercatorum deponere, nisi id fiat ex necessitate, & ex consensu Papæ expresso vel tacito. Tum quia hoc illorum statui indecorum est, & in illis avaritiam redolet: tum quia ita fert consuetudo vim legis habens, nam reprehenderentur qui hoc facerent.

5°. Cohabitatio cum femina, de qua suspicio esse potest, ex Conc. Nic. I. can. 3. ibi: *Venit omninò magna synodus, ne liceat episcopo, nec presbytero, nec diacono, nec ulli penitus eorum qui sunt in clero, introductam habere mulierem, præterquam utique matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas solas personas, qua omnem suspicionem effugiunt.* Ex cap. 1. & 9. *de cohabit.* & ex Conc. gener. Later. I. c. 3. ob periculum proprium, & scandalum aliorum.

6°. Ludus alearum, ut chartarum, taxillorum, ex c. 1. dist. 35. ex cap. 11. *de excessib. prælat.* ex variis Conciliis, & præsertim ex Conc. gener. Later. IV. c. *Clerici*, de vita & honest. ibi. *Clerici. . . . ad aleas & taxillos non ludant: nec hujusmodi ludis intersint.* Quare Delugo ait: *Propter hos canones obligationem aliquam peculiararem in clericis agnoscunt Doctores communiter.* Ratio est, quia talis ludus eorum statui indecorus est, & multis malis ac peccatis obnoxius. Unde mortaliter peccant, qui sæpe tali ludo ludunt cum jactura notabili temporis, vel etiam semel cum scandalo, vel magnâ pecuniæ summâ. Religiosis verò ludus alexæ & chartarum adhuc strictius vetitus est: nam *Religiosis*, inquit Molina, *longè magis indecens est, & scandalosus aliis, quam clericis secularibus: eoque magis ipsis indecens, & scandalosus aliis, quò arctiorem vitam proficiuntur, & magis in ea religione regularis disciplina viget.* Quare Busembaum docet religiosos, apud quos disciplina regularis viget, a gravi peccato vix posse excusari, si ludant chartis vel aleis. Et Delugo disp. 31. sect. 1. n. 12. hæc ait: *Perdoctus P. M. Bannes indubitanter aliquando asseruisse fertur, si hominem nostræ Societatis vidisset chartis semel ludentem, judica-*

turum eum peccati mortalis reum. Quod ego etiam de Patribus Capuccinis, Carmelitis discalceatis, & similibus dico.

7°. Sæcularia negotia, ex 2. Tim. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit.* Et ex multis Conciliis, & ex toto tit. *Ne clerici vel monachi secularibus negotiis se immisceant.* Hinc non possunt exercere officium Advocati coram Judice sæculari, nisi in propria causa, aut Ecclesiæ, aut miserabilium personarum, quæ suas causas administrare nequeunt, cap. 1. *de postul.* Item nec officium Procuratoris, Tabellionis seu Notarii in placitis sæcularibus, & alia negotia, quæ multum distrahunt & implicant: nam per illa a rebus spiritualibus, & propriis eorum officiis nimium abstrahuntur. In Gallia tamen ex consuetudine recepta, & ob bonum Ecclesiæ licite funguntur officio Consilarii & Judicis in causis civilibus.

8°. Chirurgiæ exercitium, quo adustio vel incisio infertur, prohibetur clericis sacro ordine initiatis; item sententiam sanguinis dictare aut proferre, sanguinis vindictam exercere, aut ubi exercetur interesse, & quidquam dictare aut scribere ad hunc finem, cap. 9. *Ne clerici vel monach.* ex Conc. gener. Later. IV. Ex communi sententia tamen licet clericis medicinam secundum artis regulas exercere ex charitate sine ullo periculo & scandalo, modò ipsi incisionem vel ustionem non inferant.

9°. Popinarum ingressus, nisi necessitatis causâ in itinere, ex multis canonibus, dist. 44. & ex Conc. gener. Later. IV. cap. 16. ibi: *Tabernas prorsus evitent, nisi fortè causâ necessitatis in itinere constitui.* Et ex multis Conciliis provincialibus.

10°. Omnis luxus, can. 7. & 8. dist. 41. & ex Conc. Nicæno II. c. 16. Sæculi voluptates & spectacula can. 3. dist. 23. Comestiones & ebrietates, cap. 14. *de vita & honest.* ex Conc. gener. Later. IV. Choreæ, Trident. sess. 24. cap. 12.

Porro Concilium Trident. sess. 22. cap. 1. hæc omnia innovat & confirmat: nam ibi *Statuit, ut qua aliàs a Summis Pontificibus, & a sacris Conciliis de clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaque retinenda, ac simul de luxu,*

comestationibus, choreis, aleis, lusibus, ac quibuscumque criminibus, necnon secularibus negotiis fugiendis copiosè ac salubriter sancita fuerunt, eadem in posterum isdem pœnis vel majoribus arbitrio Ordinarii imponendis, observentur. Lege tot.

Nota. Eadem omnia prohibita sunt religiosi non solum clericis, sed etiam laicis: quia nomine clericorum comprehenduntur religiosi, quando prohibitio spectat decentiam statûs, ut notat Suarez.

QUÆST. II. *Quanam specialiter clericis præcipiuntur?*

Resp. Tenentur 1°. Clerici præsertim sacro ordine initiati vel beneficiati, *habere coronam & tonsuram congruentem*, cap. 15. *de vita & honest.* ex Conc. gener. Later. IV. & cap. 4. eod. tit. *Si quis ex clericis comam relaxaverit, anathema sit.* Item gestare habitum clericalem, & suo ordini convenientem, can. 22. dist. 23. & Clement. 2. *de vita & hon.* & ex Conc. Trident. sess. 14. c. 6. & ex Constit. 92. Sixti V. ubi sub gravi pœna præcipit, ut omnes isti clerici jugiter deferant *tonsuram & habitum clericalem, vestes scilicet talares.* Et verò eos qui a mundo separati, se divino ministerio dedicarunt, laicalem vitam exteriore habitu profiteri dedecet. Hinc peccat mortaliter, qui notabili tempore non gestat tonsuram, vel habitum clericalem, saltem quo discernatur a laicis, cum id præcipiatur sub gravibus pœnis, & res sit gravis pertinens ad decentiam statûs, & bonum ac decus Ecclesiæ. Ita Navarrus, Sanchez, & alii. Nec excusat consuetudo, cum sit irrationabilis, & corruptela. Unde S. Carolus in Synod. II. Eccles. Mediol. inter alios casus hunc sibi reservat: *Qui quævis beneficia obtinentes habitum clericalem non induunt.* Permittit tamen clericis iter facientibus, ut vestitu contractiore utantur. *Decentem tamen illum, inquit, atque hujusmodi esse oportet, ex quo eos esse ecclesiastici ordinis homines agnosci facile possit. Cum verò eò venerint quò pervenire contendunt, talarem togam induant.*

Porro Religiosis prohibetur sub excommunicatione ipso facto contractâ, & Papæ reservatâ, ne habitum sui ordinis temerè, hoc est, sine justa causâ dimittant, cap. 2. *Ne clerici vel monach.* in 6.

2°. Tenentur clerici sacro ordine insigniti servare castitatem perpetuam, ex voto solemni, quod Ecclesia ob reverentiam sacri ministerii annexit ordini sacro, ita ut illi per voluntariam ordinis susceptionem facto ipso & tacite profiteantur ac voveant castitatem. Constat ex variis juribus, ex Conc. gener. Later. I. can. 21. ibi: *Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, & monachis concubinas habere, seu matrimonia contrahere, penitus interdicitur; contracta quoque matrimonia ab hujusmodi personis disjungi, & personas ad penitentiam debere redigi, juxta sacrorum canonum diffinitionem judicamus.* Ex Conc. gener. Later. II. c. 7. ibi: *Nullus Missas eorum audiat, quos uxores vel concubinas habere cognoverit. Ut autem lex continentia, & Deo placens munditia in ecclesiasticis personis & sacris ordinibus dilatetur; statuimus quatenus Episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi, regulares canonici, & monachi atque conversi professi, qui sanctum transgredientes propositum, uxores sibi copulare presumpserint, separentur. Hujusmodi namque copulationem, quam contra ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus. Qui etiam ab invicem separati pro sanis excessibus condignam penitentiam agant.* Et ex Trident. sess. 24. can. 9. Hæc lex castitatis & continentia omnibus Episcopis, sacerdotibus & diaconis ab ipsis Apostolis autoritate Ecclesiastica constituta fuit, ut docet Conc. Carthaginense II. can. 2. Et verò Patres veteres non solum Latini, sed etiam Græci, hanc obligationem commemorant, cujus quidem initium cum ignoretur, ab ipsis Apostolis sumendum est. Postea eadem lex ad subdiaconos extensa fuit jam a primis Ecclesiæ sæculis: nam Conc. Eliberitanum an. 305. habitum, can. 33. subdiaconos hac continentia lege comprehendit. Hoc etiam constat ex sensu ac praxi Ecclesiæ.

Item tenentur quotidie recitare Breviarium ex variis juribus, & præsertim ex universali Ecclesiæ consuetudine vim legis habente; ut constat ex consensu Doctorum, qui se habent in hac re ut multitudo testium omni exceptione majorum.

3°. Clerici ratione sui status & juramenti, obedientiam specialiter debent Episcopo in iis, quæ spectant ad honestatem vitæ, & reformationem morum, ad correctionem & penas pro

peccatis impositas, ad divinum cultum, officium, & sacramenta, ad jura Episcopalia, & ad jurisdictionem Ecclesiasticam, c. *Quia frater* 7. qu. 1. & cap. 16. de offic. judic. ordin.

4°. Tenentur servare honestatem & modestiam in omni compositione & gestu corporis, temperantiam & moderationem in cibo & potu, ex dist. 41. & dist. 44.

5°. Ratione sui status debent morum sanctitate, & virtutibus omnibus laicis præluere, quorum forma & exemplum esse debent, ait Conc. gener. Later. II. c. 4.

QUÆST. III. *Quanam sunt obligationes speciales Beneficiorum?*

Resp. Beneficiati, etsi carentes ordine sacro, tenentur ex justitia horas canonicas recitare quotidie, ita ut si eas culpabiliter omiserint, peccent mortaliter, nec faciant fructus suos, & ad eorum restitutionem teneantur, saltem post sex menses pacificæ possessionis. Ita omnes. Prob. 1°. Ex Conc. Later. V. sess. 9. ibi: *Statuimus & ordinamus, ut quilibet habens beneficium cum cura, vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio divinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, beneficiorum suorum fructus suos non faciat, pro rata omissionis recitationis officii & temporis; sed eos tanquam injustè perceptos in fabricas hujusmodi beneficiorum, vel pauperum elemosynas erogare teneatur.* Quod decretum confirmat & explicat Pius V. constit. *Ex proximo*, vigente etiam in Gallia. *Statuimus*, inquit, *ut qui horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserint, omnes beneficii seu beneficiorum suorum fructus, qui illi vel illis diebus responderent, si quotidie dividerentur: qui verò Matutinum, tantum dimidiam; qui ceteras omnes horas, aliam dimidiam: qui harum singulas, sextam partem fructuum ejusdem diei amittant.* 2°. Quia sub hoc onere ab Ecclesia beneficium eis collatum est, & ab eis acceptatum: nam *Beneficia propter officia conceduntur*, ait Conc. Constantiense sess. 43. Idem docet Trident. sess. 21. cap. 3.

Observa. 1°. Hæc restitutio fructuum debetur in conscientia ante omnem sententiam: nam omittens non habet jus ad illos fructus, defectu conditionis, quam Ecclesia exigit ut illud acqui-

rat. Et Conc. Later. cit. dicit, *non facere fructus suos pro rata omissionis officii, sed teneri restituere tanquam injuste perceptos.* At ut quis teneatur restituere injustè acceptum, & quod suum non est, non requiritur sententia Judicis. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Restitutio a Pio V. imposta beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eò quòd sit pœna.* Excusatur tamen a restitutione, qui sine sua culpa omisit, v. g. ob morbum; unde Conc. Later. addit: *Cessante legitimo impedimento.*

2°. Non liberatur a restitutione, qui aliis diebus recitat quod omisit: quia obligatio restituendi est imposita omissioni graviter culpabili officii quotidiani, quod cum suo diei affixum sit, non potest impleri alio die.

3°. Non sufficit adesse horis quando recitantur in choro, quia recitari debent ab ipso beneficiato, ex eadem Bulla.

4°. Alexander VII. damnavit has propositiones. 21°. *Habens capellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si officium per alium recitet.* 33°. *Restitutio fructuum ob omissionem horarum suppleri potest per quasvisque elemosynas, quas antea beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit.*

5°. Commendatarii perpetui obligantur ad Horas. Quia substituuntur beneficiatis titularibus cum tota obligatione: imò nunc habentur pro veris titularibus, & commenda perpetua æquiparatur beneficio, ex Trid. sess. 7. cap. 2. & sess. 24. cap. 17. nam habet vim & effectum tituli, datque jus perpetuum percipiendi fructus. Coadjutor verò non obligatur præcisè ratione coadjutoria, licèt instituat cum futura successione, quia nondum est beneficiatus. Excipe nisi habeat jus plenum administrandi ob beneficiati amentiam, aut similem infirmitatem, vel assumatur ad totum onus beneficii in defectum beneficiati; nam tenetur ad omne onus ad quod assumitur.

7°. Impuberes ratione studiorum non excusantur, nam comprehenduntur voce *Quilibet* Conc. Later. & beneficium non datur nisi propter officium. Item ad horas obligantur præstimatoria habentes, ex bulla Pii V. cit.

8°. Ex communiore sententia, nulla est obligatio recitandi ante partam possessionem, quia ante illam non censetur provisorius beneficium perfectè consecutus, nec potest fructus percipere, nec beneficii jura exercere. Excipe, nisi dilatio possessionis capiendæ proveniat ex culpa, vel negligentia beneficiati: nam *mora sua cuilibet est nociva*, reg. Jur. 25. in 6. & nemini sua fraus vel negligentia prodesse debet. Teneretur autem statim sub mortali acceptâ possessione, ex bulla cit. Qui autem sex primis mensibus omisit, juxta alios tenetur ad restitutionem, quia ex natura rei tenetur, non solum ex jure ecclesiastico; nam datum ob causam obligantem retineri non potest causâ non secutâ: juxta alios non tenetur, quia Papa remittit obligationem restituendi ob omissum sex primis mensibus officium, licèt talis graviter peccaverit, cum violaverit præceptum in re gravi.

9°. Tenuitas beneficii non excusat ab hac obligatione. Ita S. Antoninus, Navarrus, Suarez, Toletus, Azor, Reginaldus, & alii communius. Quia jura ad officium obligant omnes beneficiarios sine exceptione, ut patet ex his verbis Conc. Later. *Quilibet habens beneficium cum cura vel sine cura.* Et ex his bullæ Pii V. *Qualiacumque beneficia obtinentes.* At ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Et lex generalis est dari beneficium propter officium. Imò c. *Clericus*, dist. 91. jubetur clerico pauperi, ut agriculturâ vel artificio sibi victum compararet sine officii detrimento. Præterea beneficium acceptans, sponte acceptat omne onus illi annexum, & in illud consentit. Nec ex tali onere patitur injuriam, cum hæc scienti & sponte consentienti non fiat. Sic vir tenetur ad onera matrimonii & alendam uxorem, quamvis ab ea non acceperit dotem sufficientem. Saltem in hoc consuli debet cujusque Ecclesiæ consuetudo, & in dubio Episcopus loci.

Scd an Beneficiarius privatur omnibus beneficii fructibus respondentibus iis diebus quibus non recitavit, si obierit alia ministeria, beneficio annexa?

Resp. Suarez, Reginaldus, Azor, Navarrus, & alii docent, omnibus privari, quia Conc. Later. dicit generaliter omittentem horas non

facere fructus suos; & Pius V. sine ulla exceptione & distinctione statuit, ut omnes beneficii seu beneficiorum suorum fructus amittat: ubi eodem modo de beneficiis sive curatis sive simplicibus loquitur.

Non pauci tamen docent teneri tantum ad partem fructuum respondentem officio omisso, spectatam quantitate reddituum & onerum. Quia beneficium, cui alia onera annexa sunt, ut predicatio, ministratio sacramentorum, celebratio Missæ, &c. non solum propter horas, sed etiam propter illa alia onera & ministeria institutum est, & datur. Ergo æquitas postulat, ut qui alia munera ritè obit, non privetur stipendio iis debito. Cum enim imponatur obligatio restituendi, quia beneficium datur propter officium; quando aliquis præstat plura officia, & omittit unum illorum, ut recitationem horarum, satis est si restituat partem stipendii respondentem officio omisso. Dicunt autem Conc. Later. & Pium V. loqui de omnibus fructibus respondentibus horis canonicis, non verò de aliis datis ob alia ministeria, & intelligi debere pro materiâ subjectâ, vel saltem ea decreta non fuisse recepta cum tanto rigore, sed cum hac moderatione, ut qui alia onera habent, quibus satisfecerint, possint fructus iis respondentes lucrari.

Respondet Suarez, licet beneficium detur propter plura officia, nihilominus legem potuisse punire omissionem unius officii privatione omnium fructuum etiam respondentium aliis serviciis: privasse autem ex verbis citatis constare. Alii docent ad securitatem conscientie petendam esse compositionem cum sacra Pœnitentia.

Quid si beneficium possidens nullos ex eo fructus percipiat?

Resp. 1. Tenetur horas recitare in his casibus, 1°. Si omnes fructus loco pensionis impendat ei, qui sibi resignavit, vel sacerdoti substituto ad peragenda beneficii onera. Quia habet titulum & possessionem beneficii, cui annexa est obligatio personalis recitandi horas: quòd si non fruatur fructibus, hoc est per accidens, & quia sic ipse sponte consentit. 2°. Si iis privetur justè, v. g. quia non residet, vel nondum sacris initiatus est, vel ob aliquam culpam. Nam Ec-

clesia non debet privari suo debito servitio ob culpam aut aliquem defectum ministri, qui hanc fructuum privationem sibi imputare debet. 3°. Si illi fructus aliquo casu perierint, v. g. incendio, sterilitate, hostium spoliatione, &c. vel si hominum injuriâ pro aliquo tempore auferantur sine spe recipiendi. Quia cum beneficia instituta sunt, simul imposita est perpetua obligatio officii, licet fieri nequeat quin aliqui ejusmodi casus decursu temporis accidant. Qui autem beneficium semel acceptat, sicut omnia jura & emolumenta percipit, ita suscipit in se pericula, & cum periculis se obligat ad ejus onera, idque ex pacto tacito inter ipsum & Ecclesiam. Adde quòd superiorum vel sequentium annorum proventus talem jacturam satis compensare possunt. 4°. Quando redditus primi vel secundi anni subtrahuntur beneficiato, ut cedant fabricæ, vel antiquis canonicis: tum quia talis consuetudo non fuit inducta, ut minueretur officium: tum quia cum his conditionibus sponte suscepit beneficium: tum quia per applicationem fructuum fabricæ, ipse liberatur in posterum onere solvendi pro fabrica; & si applicentur canonicis, ipse tunc obtinet jus & spem idem percipiendi ab aliis, & suo tempore eadem commoda percipiturus est. Nec refert quòd prius mori poterit aut cedere beneficio, quia hoc se habet per accidens.

Resp. 2. Si absque sua culpa nullos fructus percipiat, nec sit spes eos postea percipiendi, ut cum fundus beneficii ab hæreticis occupatur, juxta multos non obligatur ad horas ratione hujus beneficii. Quia non est mens Ecclesiæ ut teneatur ad hoc onus, cum stipendium non habeat, & censetur amisisse facultatem unquam percipiendi. Quòd si partem fructuum, aut distributiones recipiat, ad officium totum tenetur non minus, quàm qui beneficium insufficienti ad integram sustentationem habet. At si sit spes percipiendi aliquando fructus, teneretur: tum quia hæc spes est pretio æstimabilis, & beneficium pacificè possessum cum tali spe est sufficienti ratio obligandi, & interim gaudet honore & privilegiis: tum quia teneretur si casu fortuito, ut propter sterilitatem, furtum, bellum, & similia aliquibus annis non reciperet fructus.

QUÆST. IV. *Ad quid insuper tenentur Beneficij choro addicti?*

Resp. 1. Tenentur choro interesse tempore divini officii, ita ut si sine legitima causa ab eo absint ultra tempus sibi a jure concessum, peccent mortaliter, & teneantur ad restitutionem. *Prob. 1.* Ex can. 3. dist. 91. *Clericus qui absque corpusculi sui inaequalitate vigiliis deest, stipendio privatus excommunicatur.* Et ex tit. *de cleric. non resid.* Et ex Trid. sess. 24. cap. 12. ibi: *Obventibus in cathedralibus aut collegiatis dignitates, canonicatus, præbendas aut portiones, non liceat vigore cujuslibet statuti aut consuetudinis ultra tres menses ab eisdem Ecclesiis quolibet anno abesse. Salvis nihilominus earum Ecclesiarum constitutionibus, qua longius servitii tempus requirunt, &c.* Et ex multis Conciliis provincialibus. *2.* Quia ex officio tenentur in choro horas omnes recitare, & propter hanc recitationem publicam in choro stipendium accipiunt; ad hoc enim instituta sunt illa beneficia. Quare sacra Cardinal. Congregatio die 20. April. 1602. declaravit canonicos qui non recitant in choro, non satisfacere obligationi suæ. Tenentur autem omnibus & singulis horis interesse: nam tenentur officium integrum solemniter persolvere, & non tantum partem officii. Unde Cono. gener. Later. IV. cap. 17. præcipit clericis, choro præsertim adstrictis, & canonicis *in virtute obedientia, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & devotè.*

Quanta autem ad mortale requiratur absentia a choro, ultra duos aut tres menses juxta cujusque Ecclesie consuetudinem, siye ex continuis, siye ex interruptis diebus componatur, controversatur. Suarez excusat solum a mortali absentiam unius diei.

Excusantur tamen a præsentia chori & residentia, absentisque jure percipiunt fructus beneficiorum canonici studentes Theologiae per annos 5. vel docentes Theologiam toto tempore quo docent, cap. ult. *de Magistr.* Item duo Canonici qui sunt in obsequio Episcopi ad Ecclesie utilitatem, cap. 15. *de cleric. non resid.* & qui sunt in obsequio Papæ ad eundem finem, cap. 14. *eod. tit.*

Nota. Qui etiam ex legitima causa a choro

absunt, non lucrantur distributiones quotidianas & receptas tenentur restituere, non obstante remissione, ex cap. 32. *de præbend.* & ex Trid. sess. 24. cap. 12. ibi: *Distributiones qui statis horis interfuerint, recipiant: reliqui, quavis collusione aut remissione exclusâ, his careant, juxta Bonifac. VIII. Decretum, quod incipit: Consuetudinem, &c.* In quo excipiuntur solum ii, quos infirmitas, seu justa & rationalis corporalis necessitas, aut evidens Ecclesie utilitas excusaret, Hinc punctator, cui ex officio incumbit notare absentes a choro, tenetur ad restitutionem, si eos non notet, quia causa est quod solvantur distributiones iis quibus non debentur cum damno eorum, quibus jure debentur; quibus proinde tenetur restituere de suo. Idem est de distributore, si distributiones solvat iis quibus non debentur, hoc est, iis qui absunt non ob infirmitatem aut necessitatem corporalem, vel in evidentem utilitatem Ecclesie, sed ex alia causa licet justa; nam iis privat alios, quibus jure debentur. Ex decreto Trident. sess. 22. cap. 3. Distributiones illæ saltem quæ ab Episcopis post tale decretum institutæ sunt ex fructibus beneficii, applicari debent fabricæ quatenus indigeat, aut alteri pio loco arbitrio Ordinarii.

Porro cæcus habens præbendam tenetur choro interesse, & audire alios canentes, & recitare quantum ipse potest & recordatur; nam ad id tenetur ex vi beneficii cum præbenda. Cur enim excusaretur? Ita Suarez, *Fillius.*

Resp. 2. Idem tenentur jure communi canere in choro, & altâ voce recitare officium secundum Ecclesie suæ usum, ex cap. 9. dist. 92. *Quilibet clericus Ecclesie deputatus, si ad quotidianum psallendi officium matutinis vel vespertinis horis ad Ecclesiam non convenerit, deponatur a clero.* Et ex Trid. sess. 24. cap. 12. *Omnes divina per se, & non per substitutos compellantur obire officia . . . atque in choro ad psallendum instituto, hymnis & canticis Dei nomen reverenter, distinctè, devotèque laudare.* Item ex variis Conciliis. Nam ad officium talium beneficiorum publica canonicarum precum decantatio pertinet, cum ad eam instituta sint illa beneficia; & reipsa reditus eis specialiter dantur ut choro interserviant. Nec distributiones constitutæ sunt ob nudam præsentiam, sed ut cum aliis psallant, & officium decantent,

content. Quare non satisfaciunt privatim in choro horas recitando, nec lucrantur distributiones, quæ debentur solis choro inservientibus: nam quod datur ob causam obligantem, causâ non secutâ non debetur, sed restitui debet.

Porrò pars chori, quæ tacet, tenetur attendere ad ea quæ canit altera; nam tenetur ad totum officium moraliter concurrere, & totum facere suum. Aliàs non censeretur moraliter præsens toti officio; nam is non dicitur præsens alicui rei, qui ad aliud attendit, ex l. *Coram*. ff. de *verbor. signif.* Nec satisfacit qui prævenit, & privatim recitat partem alterius chori, & postea voluntariè distrahitur; nam non satisfacit toti officio publico chori, non enim communicat in parte officii quam non recitat, nisi ad eam attendendo. Unde in solemni Missâ omnes tenentur audire attentè Evangelium, Epistolam, & alia quæ ab uno decantantur.

Controvertitur an legitima sit consuetudo, quâ in quibusdam locis Canonici totum onus psallendi seu canendi imponunt vicariis vel cantoribus conductitiis, ipsi verò certis temporibus adsunt. Certum est tales saltem teneri privatim horas recitare; nam generalis est lex recitandi horas, cui non satisfacit, qui tantùm alios recitantes audit; item teneri choro interesse tempore officii cum devotione & attentione: quòd si domi horas persolverint, attendere more orantium, alioqui vana nec religiosa esset illorum præsentia.

QUÆST. V. *An Beneficarii omnes tenentur partem fructuum beneficii, honeste sustentationi superfluum, impendere in pauperes vel alios pios usus?*

Resp. Secundùm omnes ad id sub mortali tenentur. Et quidem paucis exceptis etiam jure naturali, ita ut consuetudo in contrarium excusare non possit. Sed omnes pene Canonici (ut ostendit Navarrus) & plurimi, ne dicam plerique, Theologi veteres cum Richard. S. Bonav. S. Raymund. S. Antonin. multique recentiores Turrian. Comitol. Layman. Gormaz, &c. docent ad id teneri non solùm ex charitate & religione, sed etiam ex justitia, ita ut si superflua omnia non impenderint in usus pios, teneantur ad restituendum pauperibus, vel aliis piis causis; ideòque non habere dominium omnium fructuum bene-

ficii absolutum & liberum, sed gravatum onere justitiæ superflua impendendi in pios usus.

Prob. 1.º ex Patribus, & Conciliis. S. Ambros. epist. 31. ad Valent. *Nihil Ecclesia sibi nisi fidem possidet. Hos reditus prabet, hos fructus. Possessio Ecclesie sumptus est egenorum.* S. Hier. in can. *Quoniam* 16. qu. 1. *Quidquid habent clerici, pauperum est.* S. August. in can. *Si privatum* 12. qu. 1. *Non illa nostra sunt, sed pauperum, quorum procuracionem quodam modo gerimus, non proprietatem nobis usurpacione damnabili vindicamus.* S. Gregor. l. 5. epist. 55. ait Patrimonium Ecclesie Romanæ esse res pauperum. S. Bernard. epist. 2. ad Falcon. *Quidquid præter necessarium vitium ac simplicem vestituum de altario retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* Ita alii Patres. Adde can. *Res Ecclesie* 12. qu. 1. Conc. gener. Nic. II. c. 12. *Omniū ecclesiasticarum rerum Episcopus sollicitudinem habeat, & dispenseat eas tanquam Deo contemplante. Non liceat autem ei fraudare quidquam ex illis, vel cognatis propriis donare qua Dei sunt. Quòd si pauperes fuerint, ut pauperibus largiantur.*

Conc. gener. VIII. c. 15. decernit Ecclesiasticos reditus ad ministrorum sustentationem, & obescam pauperum, & peregrinorum sustentationem esse. Conc. gener. Later. III. cap. 19. dicit, *Ecclesiarum bona & clericorum, & pauperum Christi usibus deputata esse.* Gregor. IX. cap. 16. de foro compet. ait: *Cum valde sit iniquum ea, quæ collata sunt pro remedio peccatorum Ecclesiis, vel relicta, aut eis justis modis aliis acquisita, aliis usibus applicari.* Conc. Turon. an. 813. c. 10. *Rebus Ecclesie ita utantur, non ut propriis, sed ut sibi ad dispensandum commissis.* Ita loquuntur multa alia Concilia. Unde Conc. Paris. 829. adductis multis canonibus, & textibus Patrum, ait c. 15. *Sicut igitur præmissa documenta declarant, non sunt res Ecclesie ut propria, sed ut Dominica, & a Domino commendata tractanda.* Adde S. Thom. qui 2. 2. qu. 100. a. 1. ad 7. ait: *Quamvis res Ecclesie sint Papa ut principalis dispensatoris, non tamen sunt ejus ut domini & possessoris.* Et qu. 119. a. 3. ad 1. *Clerici sunt dispensatores bonorum Ecclesie, quæ sunt pauperum, quos defraudant prodigè expendendo.*

Dices. Patres docent superflua divitum, etiam laicorum, esse pauperum, & tamen divites non

tenentur ex iustitiâ strictè dictâ dare superflua sua pauperibus, ita ut si omittant, obligentur ad restitutionem. Ergo similiter cum Patres dicunt bona Ecclesiæ esse pauperum, esse bona Dei, non intendunt significare obligationem iustitiæ dandi bona ecclesiastica superflua pauperibus vel piis operibus. *R. neg. conseq.* Quia 1°. Textus Patrum intelligi debent pro subjecta materia. Bona autem ecclesiastica, utpote bona Deo dicata, & in solos pios usus donata, diversæ sunt moraliter naturæ & obligationis ab aliis bonis. Et verò etiam si nulli essent pauperes, nihilominus secundum omnes bona superflua beneficiorum in alios usus pios impendi deberent, quamvis in hoc casu laici sua superflua sibi retinere vel consanguineis donare possent; quia nempe bona superflua beneficiorum sunt bona Dei, bona Deo dicata, & donata in usus pios. 2°. Concilia in suis canonibus propriè & accuratè loqui solent, & tamen non aliter in præsentī materia loquuntur atque Patres. 3°. Obligatio impendendi in usus pios bona superflua beneficiorum, quam Patres & Concilia agnoscunt & tradunt, est omninò distincta a præcepto charitatis, & ab obligatione quam habent beneficiarii circa bona patrimonialia superflua: nam hæc obligatio est specialis beneficiariis circa bona ecclesiastica superflua, & illa sola bona spectat.

Nec dicas Patres & canones loqui de bonis immobilibus: nam apertè loquuntur de bonis, quæ ad sustentandos ministros Ecclesiæ, & alendos pauperes impendi debent. Constat autem nunquam ministris licuisse bona immobilia consumere in suos vel pauperum usus.

Prob. 2°. Quia bona Ecclesiæ sunt ei donata a fidelibus eâ intentione, & cum onere ac pacto saltem implicito seu tacito, ut impenderentur in cultum divinum, & alios pios usus, scilicet, in sustentationem Ministrorum Ecclesiæ & pauperum, in fabricam, ornamenta Templi, &c. quatenus hæc bona donata sunt in cultum divinum, idèoque in usus pios Deo gratos. Nam 1°. A Patribus & Conciliis bona Ecclesiæ dicuntur vota fidelium, pretia peccatorum, bona Dei, hoc est, bona a Deo consecrata, quatenus donata sunt tantum in ejus cultum, & usus pios ipsi gratos. Item Ecclesiæ Prælati dicuntur æconomi, & dispensatores, non absoluti domini bonorum Eccle-

siæ. 2°. Fideles bona sua donando Ecclesiæ volebant opus salutare, meritum, & Deo gratum facere, & illa Deo consecrare: quod non fecissent quoad partem superflua bonorum, si non dedissent cum onere & pacto, saltem implicito seu tacito, ut in usus pios & Deo gratos omnia impenderentur: nam non est opus pium dare ministris Ecclesiæ bona illorum sustentationi superflua, ut de iis faciant quod libuerit, & possint ea in usus prophanos impendere. 3°. Hæc intentio fidelium satis constat ex Patribus & Conciliis. S. Ambrosius l. 2. offic. c. 22. dicit, fideles Ecclesiæ ministris probis sua obtulisse, ut per eos ad pauperes pervenirent. S. Thomas in epist. 2. ad Corinth. c. 12. lect. 5. ait, quòd Principes & alii bona Ecclesiæ non dederunt Prælati propter se, sed propter pauperes: *Et idèò non dederunt eis, sed pauperibus. Prælati autem dantur tanquam pauperum dispensatoribus.* Conc. gener. Later. II. c. 10. ait: *Decimas Ecclesiarum quas in usus pietatis concessas esse canonica demonstrat auctoritas, a laicis possideri prohibemus.* Conc. Aquisgran. an. 816. cap. 16. *Res Ecclesia, sicut a SS. Patribus traditur, & in superioribus capitulis continetur, vota sunt fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum: fideles namque Christi amore succensi, ob animarum suarum remedium, cælestis patriæ desiderium, suis propriis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam; ut his & milites Christi alerentur, & Ecclesia exornarentur, pauperes recrearentur, & captivi redimerentur. Quapropter vigilanti ac solerti curâ providendum est his, qui ejus facultates administrant, ne eas in suos solummodò usus convertant, sed magis juxta possibilitatem rerum, Christo famulantium, imò eorum in quibus Christus pascitur & vestitur, curam gerere penitus non negligant, &c.* Conc. Valent. an. 855. c. 21. *Quia cum ipsa res Ecclesia a piis & fidelibus Deo oblata, juxta antiquorum Patrum sententiam, nihil sint aliud, nisi vota fidelium, patrimonium pauperum, redemptio peccatorum; si eas fideliter & integrè ecclesiasticis usibus non defendimus, & in eos qui obtulerunt, & in Deum cui oblata sunt, gravissimo nos reatu implicamus.* Conc. Tribur. c. 13. *Idèò danda (sunt decimæ) ut Deus placeat, & ministri Ecclesiæ liberiores fiant ad spiritualis servitii exple-*

tionem, necnon secundum statuta canonum in sustentationem pauperum, & restorationem Ecclesiarum proficiant, &c. Omitto multa alia Concilia idem declarantia.

Neque dicas ante erectionem beneficiorum, quæ octavo vel nono sæculo accidit, fuisse quidem obligationem iustitiæ impendendi superflua in usus pios; sed postea Ecclesiam instituyendo beneficia dominium eorum reddituum absolutum ac liberum transfuisse in beneficiarios, cum sola obligatione charitatis vel religionis impendendi superflua in usus pios.

Nam contra est. 1°. Bona Ecclesiæ post erectionem beneficiorum non amiserunt naturam & conditionem boni merè ecclesiastici & Deo dicati, ideoque in usus pios impendendi. Nam bona ecclesiastica sunt bona ex speciali & ex natura rei annexo titulo spirituali in Dei cultum donata, & in opera Deo grata dicata, & sic ab Ecclesia acceptata. 2°. Cum data sint a fidelibus solum in Dei cultum & pios usus, imposta est obligatio perpetua iustitiæ ea sic impendendi. 3°. Posteriora Concilia de illis bonis loquuntur sicut priora, & dicunt ea esse bona Dei, impendenda in usus pios. Nam Leo X. constit. 7. approbante Conc. Later. V. statuit, ut *Cardinales Ecclesiarum bona temerè non effundant, sed ea in piis & sanctis operibus exponant, quorum causâ magni & optimi reditus per Sanctos Patres statuti & ordinati fuerunt, scilicet secundum naturam & donationem illorum bonorum.* Conc. Trident. sess. 25. cap. 1. ait: *Omnino eis (Episcopis) interdicit, ne ex redditibus Ecclesiæ, consanguineos, familiareve suos augere studeant, cum & Apostolorum Canones prohibeant, ne res Ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuunt. . . . Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem non solum in quibuscumque Beneficia ecclesiastica tam secularia quàm regularia obtinentibus observari, sed & ad S. Rom. Ecclesiæ Cardinales pertinere decernit.* Conc. Mediol. I. sub S. Carolo, tit. 63. *Et sacrorum canonum decretis statutum est, & SS. Patrum testimoniis celebratum, quæ bona fidelium pietas Deo consecravit, ea vel illorum necessitatibus honestè sublevandis, qui Christi ministri effecti essent, vel Ecclesiis reficiendis, earumque ornamentis ad di-*

vinum cultum necessariis comparandis, vel pauperibus sustentandis addicta esse; siquidem ubi primum Ecclesiæ bona esse cœperunt, eam naturam & conditionem consecuta sunt, ut in alium quàm in sacrum & pium usum eorum fructus converteri nefas esset. Conc. Rothomag. an. 1581. *de Monast.* ait: *Ne existiment commendatarii sibi commendatum monasteriorum regimen ad luxum vel prodigalitatem, aut ad augendam rem suam, & consanguineorum familiam: sed ad piam & iustam alienarum rerum dispensationem, & quarum non habent proprietatem, Deoque de omnibus reddendam esse rationem.* Idem habet Conc. Aquense an. 1585. & Conc. Burdigal. an. 1583. tit. 16. ait redditus Ecclesiæ esse Dei proprios. Et tit. 26. *Peculium Christi sunt bona Ecclesiæ Episcopis, sacerdotibus, & clericis, cum ad honestum vitam eorum subsidium, & spiritualis sumptuum ministerii, tum ad pauperum alimentum, atque sustentationem tradita.* Et Conc. Rhemense an. 1583. c. 18. ait: *Si deinceps quisquam Ecclesiæ bona, quibus pauperes ali oportuit, in ejusmodi usus profundisse convictus sit, & qui questum fecit, rem pauperum malè partam restituere, & qui jacturam passus est, tanquam sacri patrimonii dilapidator graves pœnas exolvere cogantur.* His adde S. Bernardum, qui serm. 18. in cantic. sic ait: *Timeant clerici; timeant ministri Ecclesiæ, qui in terris Sanctorum quas possident, tam iniqua gerant, ut stipendiis quæ sufficere debeant minime contenti, superflua quibus egeni sustentandi forent, impiè sacrilegeque sibi retineant, & in usus superbia atque luxuria victum pauperum consumere non vereantur; duplici profecto iniquitate peccantes, quòd & aliena diripiunt, & sacris in suis vanitatibus & turpitudinibus abutuntur.* Præterea olim quarta pars reddituum Ecclesiæ in illorum divisione pauperibus assignata fuit: nunc verò est permixta cum redditibus beneficiorum; nam nullibi separata reperitur.

Dixi, Cum onere & pacto saltem implicito, quatenus fideles sua bona Ecclesiæ donabant ad Dei cultum & animarum salutem; ideoque cum onere ut ea in usus pios ac Deo gratos impenderentur.

Obj. 1. Conc. Trid. sess. 22. cap. 3. statuit, ut beneficiarii, qui servitium debitum in Ecclesiâ quolibet die statuto omiserint, non acqui-

rant dominium distributionum. Et Pius V. declarat non recitantes officium non facere fructus suos. Ergo beneficiarii, qui rectè suo officio funguntur, acquirunt dominium fructuum.

Resp. Acquirunt redituum dominium, sed restrictum & gravatum onere justitiæ impendendi superflua in pios usus, non autem absolutum & liberum. Sic si darem alteri centum aureos ad peregrinationem cum onere erogandi id quod ultra necessariam sustentationem superfuerit; is acquirit dominium pecuniæ, sed gravatum; ideoque tenetur ex justitiâ superflua pauperibus erogare; & si non erogat, tenebitur ad restitutionem. Similiter beneficiarii possunt dici habere dominium fructuum beneficii, quia habent dominium partis necessariæ ad honestam sustentationem, & dispensationem superfluum in pios usus impendendorum; sed dominium illud est gravatum onere justitiæ impendendi superflua in pios usus; sicut hæres habet dominium hæreditatis cum onere justitiæ solvendi debita defuncti. Item qui bonâ fide pecuniam alienam suæ permiscet, fit dominus totius cumuli, sed cum onere justitiæ solvendi alienam suæ permixtam.

Obj. 2. Ex communi Theologorum sententia, clerici habent dominium absolutum ac liberum partis bonorum, quæ necessaria est ad suam sustentationem: ergo & bonorum superfluum.

Resp. neg. conseq. Disparitas est quòd bona ad congruam clericis sustentationem necessaria, ei data sint absolutè, cum solo onere rectè fungendi officio spirituali. Largitio quippe bonorum necessariorum congruæ sustentationi ministri Dei est pia impenâ jam facta; pium est enim & gratum Deo sustentare ejus ministrum in ejus obsequium: sicut erogatio elemosynæ necessariæ sustentationi pauperis est pia impenâ & bonum opus, quamvis pauper ille postea malè uteretur hoc dono. At bona superflua clerici sustentationi non sunt data absolutè, sed cum onere illa in pios usus impendendi: nam datio talium bonorum facta absolutè & sine hoc onere non est pius usus, cum non sit opus pium & Deo gratum dare alicui bona superflua, de quibus possit pro libito disponere in quovis usus, etiam

vanos. Bona autem omnia Ecclesiæ sunt bona Deo consecrata, & data eâ solùm intentione ut in pios usus impenderentur.

Obj. 3. Fideles bona sua Ecclesiæ Prælati donarunt absolutè & sine ullo onere. *R. neg.* Nam fideles bona sua Prælati Ecclesiæ donarunt in cultum divinum, ideoque impendenda in solos usus pios, utpote solos Deo gratos. Fideles enim bona sua non donarunt Prælati Ecclesiæ, ut de illis disponere possent in usus prophanos: alioqui non pium & Deo gratum opus fecissent, quod tamen solum facere intendebant: pium quippe opus non est dare Prælati bona superflua ad quovis usus etiam prophanos. Quòd si fideles hoc onus in pactum non deducebant, ratio est, quia probè sciebant suam illam intentionem Prælati illis satis notam esse, & videbant bona omnia ecclesiastica in pios usus semper impendi. Hoc autem videntes, sua bona in tales usus impendendos donabant.

Obj. 4. Si ita est, Ecclesia non deberet tolerare consuetudinem in multis locis vigentem, quâ beneficiarii de omnibus bonis suis testantur pro arbitrio, & quâ consanguinei divites eorum bonis ab intestato succedunt.

Resp. neg. Quia 1°. Ecclesia ad vitandas perturbaciones & multas lites potest hujus obligationis observationem cujusque conscientie relinquere; & sufficit ut cap. 12. *de testam.* declaret, *quòd mobilia per Ecclesiam acquisita de jure in alios pro morientis arbitrio transferri non possunt*; cum jam id de immobilibus declarasset. 2°. Cum nullus præsumendus sit malus, nisi probeatur; non est censendus beneficiarius donare consanguineis, vel impendere in usus prophanos partem piis causis ex justitiâ debitam, sed tantum bona patrimonialia, vel donatione aut industria acquisita, vel suæ sustentationi debita, quæ parcius vivendo sibi reservavit. 3°. Etiam constet partem aliquam bonorum piis causis esse debitam ex justitiâ, forum externum hoc tolerat ad impedienda multa mala, quæ ex innumeris litibus orirentur, ob difficultatem discernendi superflua illa ab aliis bonis: sicut non dat actionem circa venditionem injustam, dum læsio non excedit dimidiam partem justî pretii. Et verò, ex communi sententia mortaliter peccant

beneficiarii, si testentur de superfluis ad usus non pios; cur hoc Ecclesia tolerat? Cur talem dispositionem non irritat?

Ex dictis sequitur laicos, qui sive testamento sive ab intestato succedunt bonis provenientibus ex beneficiis, vel qui aliàs dono acceperunt, nisi sint pauperes, teneri in conscientia ad illa restituenda pauperibus loci beneficii, vel aliis piis causis. Nam testator vel donator non potuit jus in illa transferre ad usus prophanos, cum ipse illud non habuerit: nam *Nemo potest plus juris transferre in alium, quam sibi competere dignoscatur*, reg. jur. 79. in 6. Nemo enim dat quod non habet. Item qui alcaë lucrati sunt aliquid notabile ex bonis illis superfluis, tenentur *rem pauperum malè partam restituere*, ut statuit Concilium Rhemense an. 1583.

Nota 1. Ex dictis saltem patet beneficiarios teneri non solum ex charitate, sed etiam ex religione impendere bona superflua in usus pios, idque jure divino naturali; cum constet bona illa esse bona Deo dicata & ad ejus cultum data: ideoque si aliter impendant, reos esse culpæ mortalis & sacrilegii: ac proinde etiamsi non constaret peccasse contra justitiam, meritò ipsis in satisfactionem imponitur obligatio tantumdem ex bonis patrimonialibus restituendi piis causis; quantum ex ecclesiasticis in usus prophanos impenderint.

Nota 2. Clerici, qui pensionem clericalem accipiunt, tenentur quoque superflua in pia opera impendere. Quia accipiunt illa ut ministri Ecclesiæ, & eum onere illis bonis affixo. Item commendatarii, cum subeant locum beneficiarii titularis in munere, jure & commodis, subeunt quoque eadem onera. Præterea bona monasterii sunt bona Deo dicata: unde omnia ex natura sua, & ex vi donationis illorum debent impendi in pios usus. Religiosus verò habens beneficium extra monasterium, non unitum monasterio, tenetur bona superflua impendere, non in usum monasterii, sed in usus pios in loco sui beneficii, ut in subsidium pauperum, in fabricam, & ornamenta templi parochiæ: nam ex jure & ex institutione beneficii habet facultatem ac obligationem superflua in pauperes beneficii & alios pios usus ejus loci præ cæteris impendendi. Quare illud: *Quidquid acquirit monachus, mona-*

sterio acquirit; non intelligitur de iis, quæ ex beneficio acquirit, sed ex donatione vel propriâ industria.

Nota 3. Per congruam sustentationem intelligitur quidquid necessarium est ad victum, vestitum, & habitationem beneficiarii ac personarum ei necessarium, ad hospitalitatem exercendam, ad modicas aliquas donationes remuneratorias; uno verbo ad honestam ac convenientem cujusque vivendi rationem, ab omni luxu & intemperantia alienam secundum cujusque statum, officium, dignitatem, ordinem, & qualitatem beneficii. Quæ omnia æstimari debent judicio prudenti, & secundum consuetudinem piorum ac timoratorum ejusdem conditionis, & sacros canones de vita & honestate clericorum, & regulam a Trid. sess. 25. cap. 1. traditam, videlicet: *Ita mores suos omnes componant, ut reliqui ab eis frugalitatis, modestiæ, continentiæ, ac sanctæ humilitatis exempla petere possint. Quapropter non solum jubet, ut Episcopi modesta suppellectili & mensâ ac frugali victu contenti sint, verum etiam in reliquo vitæ genere, ac tota ejus domo caveant, ne quid appareat, quod a sancto hoc insitum sit alienum, quodque non simplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præ se ferat.*

Nota 4. Nomine piorum operum intelliguntur omnia opera misericordiæ tum corporalia tum spiritualia. Item omnia quæ ad Dei cultum & animarum salutem spectant; nam bona illa donata sunt non solum ad subveniendum necessitati corporali, sed etiam spirituali fidelium, & ad promovendum cultum divinum. Pauperes verò censentur hi, qui carent necessariis sive ad vitam, sive ad statum suum sustentandum secundum suam conditionem.

Porrò locus beneficii, cæteris paribus, anteponendus est cæteris: hinc si in illo sint necessitates extremæ vel graves, illis statim subvenire debet beneficiarius. Alias potest exteris opitulari, modò communium necessitatum proprii loci non obliviscatur.

Sed an Clerici tenentur etiam sub mortali impendere in pios usus partem superfluarum bonorum, quæ accipiunt ex ministerio spirituali, ut administratione sacramentorum, concionibus, sacrificiis, fungendo vicaria temporali, &c.

Resp. Non pauci asserunt cum Innoc. in cap. *Quia nos*, de testam. & Patromit. Quia 1°. ex jure non possunt de illis testari sicut de patrimonialibus, cap. 9. de testam. ibi: *De his tamen qua consideratione Ecclesia perceperunt, nullum de jure possunt facere testamentum.* At talia sunt bona illa, quæ titulo officii aut ordinis percipiuntur. 2°. Ex Conc. Narnnetensi, c. 10. *Presbyteri noverint decimas & oblationes, quas a fidelibus accipiunt, pauperum & hospitem & peregrinorum esse stipendia, & non quasi suis, sed quasi commendatis uti: de quibus omnibus sciant se rationem posituros in conspectu Dei, & nisi eas fideliter pauperibus, & his qui premissi sunt, administraverint, damna passuros.* Et Conc. Rhedon. an. 1273. c. 2. *Quidquid habent clerici (scilicet ut clerici) pauperum est.* Idem habet S. Aug. sup. cit. 3°. Ex S. Hieron. l. 14. in Ezech. ad cap. 46. *Qui distior est sacerdos quam venit ad sacerdotium, quidquid plus habuerit, debet dare pauperibus. .... Ut reddat ea que Domini sunt, Domino suo.* Et ex S. Bern. epist. 2. ad Fulcon. ubi generaliter ait: *Quidquid præter necessarium viduum ac simplicem vestitum de altario retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* 4°. Quia ejusmodi bona sunt bona Deo consecrata, utpote intuitu religionis & cultûs divini, perinde ac bona beneficiorum, data ad sustentationem ministri, & alios pios usus. Nec fideles dant illam pecuniam ut mercedem operis, vel premium laboris, (nam hoc esset simoniacum, cum opus & labor sint spiritualia) sed ut necessitatis & subventionis stipendium, inquit S. Thom. qu. 100. a. 2. ut scilicet clerici habeant unde sustententur, & si quid superfit, in pios usus impendant, & pauperes alant pro suo officio. *Oblationes qua a populo Deo exhibentur, ad sacerdotes pertinent, non solum ut eas in suos usus convertant; verum etiam ut eas fideliter dispensent, partim quidem expendendo eas in his qua pertinent ad cultum divinum; partim verò in his qua pertinent ad proprium victum, partim etiam in usus pauperum, &c.* ait idem S. Thom. 2. 2. qu. 86. a. 2. Et verò bona Ecclesiæ, quæ a Patribus dicuntur bona Dei, & in pios usus impendenda, nihil ferè aliud erant tribus primis sæculis sub Imperatoribus ethnicis, quam pecunia & alia mobilia, quæ a fidelibus dabantur clericis titulo

ministerii spiritualis.

QUÆST. VI. *An clericus, qui habet bona patrimonialia sufficientia, potest sibi sumere ex bonis ecclesiasticis partem sua sustentationi necessariam, & disponere de patrimonialibus, perinde ac si careret beneficio?*

Resp. Longè plures affirmant cum S. Antonino 3. p. tit. 15. c. 1. §. 18. & Prob. 1°. Ex cap. 16. & cap. 30. de prebend. & can. *Charitatem*, 12. qu. 2. ibi: *Justum namque est, ut illi consequantur stipendium, qui pro tempore suum commodare reperiuntur obsequium.* Ubi nulla fit distinctio divitum & pauperum; & c. *Clerici* 1. qu. 2. *Clerici omnes stipendia sanctis laboribus debita secundum servitii sui meritum consequantur.* 2°. Quia qui servit altari, potest vivere de altari, ex 1. Cor. 9. *Quis militat suis stipendiis unquam? .... Nescitis quoniam qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.* & Matth. 10. *Dignus est operarius cibo suo.* 3°. Qui occupatus est in commodum aliorum, habet jus percipiendi ab iis necessaria ad suam sustentationem, quamvis dives sit. 4°. Ex c. *Episcopi*, & c. *Manifesta*, & sequentibus 12. qu. 1. colligitur Episcopos posse retinere bona patrimonialia cum portione canonica bonorum Ecclesiæ. Idque supponit Alexander III. cap. *Quia*, de testam. ubi statuit clericos posse testari de bonis patrimonialibus, non autem de ecclesiasticis redditibus.

Ad canones & textus Patrum in oppositum objici solitos, respondent Ecclesiam olim, cum ejus reditus essent exigui, statuisse ut distribuerentur solum iis qui indigerent, non autem iis qui patrimonium haberent: postea verò hanc disciplinam mutasse.

QUÆST. VII. *Ad quid tenentur Episcopi, Parochii, & ii quibus animarum cura incumbit?*

Resp. 1. Ii tenentur generatim jure divino residere, & per se officium suum rectè præstare, oves sibi creditas verbo, exemplo, & sacramentis pascendo, eorum salutem ac utilitatem spiritualem procurando, & peccata ac scandala, quantum possunt, impediendo. *Est communis*

sententia. Prob. 1°. Ex Ezech. 34. *Va Pastoribus Israël, qui pascebant semetipfos: nonne greges a Pastoribus pascebantur? . . . . Greges meos non pascebant, &c.* Et ex 1. Pet. 5. *Pascite qui in vobis est gregem Dei; providentes spontaneè secundum Deum. . . . Forma facti gregis ex animo.* 2°. Ex Trid. sess. 23. cap. 1. *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus cura animarum commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbique divini predicatione, sacramentorum administratione, ac bonorum omnium operum exemplo pascere, pauperum, aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, & in cætera munia pastoralia incumbere: qua omnia nequaquam ab eis præstari & impleri possunt, qui gregi suo non invigilant, neque assistunt. . . . S. Synodus eos admonet & hortatur, ut divinarum præceptorum memores, factique forma gregis, in iudicio & veritate pascant & regant. . . . Declarat omnes. . . . obligari ad personalem in sua Ecclesia vel diœcesi residentiam, ubi injuncto sibi officio defungi teneantur, neque abesse posse nisi ex causis infra scriptis, &c. Eadem omnino etiam quoad culpam, amissionem fructuum, & pœnas de curatis inferioribus, & aliis quibuscumque, qui beneficium aliquod ecclesiasticum curam animarum habens obtinent, S. Synodus declarat & discernit, &c.* 3°. Quia quicumque accipit aliquod officium præsertim cum emolumento, obligat suam personam ad proprias illius functiones, tacitèque promittit se illas obiturum quantum res feret; nec aliter ei committitur officium. Neque sufficit, quòd suum officium præstet per alios, nisi necessitas vel majus bonum commune cogat eum ad tempus abesse: nam rectæ rationi repugnat, ut quis officium, præsertim cum emolumentis habeat, & onus illius in alium transferat. Præterea pastorale munus est per se personale: nam is constituitur pastor, cujus cura, diligentia & industria electa est ad pastoralia munera obeunda. His adde Jus canonicum *ut. de cleric. non resid.*

Hinc Episcopi & Parochi peccant mortaliter contra jus divinum naturale, ideòque indispensable, si notabili tempore sine gravi & justa causa absint. Quòd si justa absentiae causa subsit, tenentur per alium idoneum gregi suo sufficienter providere. Circa hoc utrumque Conc. Trid.

ibidem eorum conscientias onerat proposito De timore; & justas absentiae causas exponit, quæ sunt, *Christiana charitas, urgens necessitas, debita obedientia, & evidens Ecclesia vel reip. utilitas.*

Porro residentia est personalis præsentia in loco beneficii ad debitum officium ibi præstandum. Quamvis autem omnia beneficia de jure communi & ex primæva sui institutione residentiam requirant; possunt tamen aliqua simplicia eam non exigere vel ex fundatione, vel consuetudine rationabili, ut cum beneficia illa non habent sufficientes redditus ad sustentandum beneficiarium, qui proinde cogitur alibi manere, ut habeat unde vivat.

Nota. Provisi de beneficio curam animarum habente vel de canonicatu, tenentur publicam fidei professionem facere, alioqui fructus suos non faciunt, ex Trident. sess. 24. cap. 12.

Resp. 2. Speciatim de parochis, tenentur,

1°. Habere scientiam competentem, & sufficientem ad rectè dirigendas oves suas in rebus ad salutem pertinentibus; ideòque scire dogmata fidei, & Theologiam moralem, item Scripturas sacras & Canones, & statuta propria suæ Diœcesis. *Sciunt igitur sacerdotes Scripturas sanctas, & Canones, ut omne opus eorum in predicatione & doctrina consistat, atque adficient cunctos tam fides scientiâ, quam operum disciplinâ;* c. 1. dist. 38. ex Conc. Tolet.

2°. Constantè residere in sua parochia, ex Trid. cit. & ex cap. 3. *de clericis non resident.*

3°. Pro ovibus orare, & sacrificium offerre, & quidem juxta Toletum, Fagnan. Gavant. & alios, iis applicare Missam diebus festis ac dominicis; quia Trident. dicit simpliciter teneri pro ovibus suis sacrificium offerre; quod indicat specialem applicationem, & obligationem diversam ab ea, quàm habent singuli sacerdotes applicandi fructum omnibus fidelibus. Et Conc. Mediolan. IV. a Sede Apostolica approbatur prohibet curatis ne diebus dominicis, & aliis, quibus pro populo celebrare tenentur, aliud suscipiant Missarum celebrandarum onus. *Ita Fagnan.* Item S. Congregatio Cardinalium apud Gavant. & Barbosam declaravit non posse parochum accipere stipendium pro Missa iis diebus, quibus tenetur ex officio celebrare in sua

parochia, nempe diebus festis ac dominicis. Et verò parochus accipit a suis ovibus sustentationem, ut sua munia possit obire, & missas his diebus celebret, non aliis profectò applicandas.

4°. Populum frequenter, ut diebus saltem dominicis, necessaria ad salutem docere, & doctrinam christianam explicare, eumque ad virtutes ac vitam christianam adhortari per se, si possint, vel per alios idoneos, si legitime impediti fuerint: ita ut omnes facile quæ ad salutem consequendam necessaria sunt, scire possint, ex Trident. sess. 5. c. 2. ibi: *Quicumque parochiales, vel alias curam animarum habentes Ecclesias quocumque modo obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem dominicis, & festis solemnitibus plebes sibi commissas pro sua & earum capacitate pascant salutaribus verbis; docendo qua scire omnibus necessarium est ad salutem, annunciandoque eis cum brevitate & facilitate sermonis vitia qua eos declinare, & virtutes quas sectari oporteat, ut penam aeternam evadere, & caelestem gloriam consequi valeant.* Addit eos, si huic muneri suo defuerint, cogi debere per censuras ecclesiasticas. Et sess. 24. cap. 4. mandat Episcopis ut saltem dominicis & aliis diebus festis pueros in singulis parochiis doctrinam christianam doceri curent. Hinc Bonacina ait, *Parochum mortaliter peccare, si uno continuo mense integro, aut etiam duobus vel tribus mensibus totius anni discontinuis non concionetur: quia hæc videtur materia gravis non solum secundum se, sed etiam respectivè.*

5°. Sacramenta suis parochianis ministrare quoties ea rationabiliter petunt, vel alium idoneum providere. Nam ex officio tenentur oves suas pascere, ordinaria media salutis a Christo instituta præbere, suorum utilitatem spiritualem procurare, & præstare ea omnia quæ pastoris sunt; inter quæ præcipuum est sacramenta ministrare, & necessaria ad salutem docere; & sub hoc onere accipiunt stipendium sustentationis.

6°. Peccata corrigere præsertim publica, & scandala tollere vel per se si possunt, vel ea deferendo Episcopo, si publica sunt, & omnes peccati occasiones quantum fieri potest avertere, ideòque inquirere peccata publica. Item scire an singuli sacramenta debita in Paschate suscipiant,

& sacrum diebus festis audiant, &c. *Ipsi enim pervigilant, (hoc est, ex officio, seu pervigilare debent) quasi rationem pro animabus vestris reddaturi.* Hebr. 13.

7°. Magnam & peculiarem curam habere pauperum, & providere ne ob inopiam a justitia desistant; eorum necessitates inquirere, iisque quantum possunt subvenire, ex Trident. sup. Nam iis sunt loco parentum, & ad hoc specialius obligantur, quàm alii. Item pauperes sepelire, etiam sine ullo stipendio, & pro eorum salute orare.

8°. Nullos matrimonio conjungere, nisi sufficienter peritos rerum fidei, & præceptorum Dei ac Ecclesiæ; ideòque horum ignaros prius docere: quia illi postea ista liberos suos edocere tenentur.

9°. Invigilare ut Ludi-magister rectè fungatur officio, pueros doctrinam christianam doceat, bonisque moribus imbuat verbo & exemplo.

10°. Frequenter visitare infirmos, etiam si sacramentis sint muniti: quia quo vicinior est mors, eo majus salutis periculum ingruit a dæmone, & major est corporis ac animi infirmitas: ergo tunc maximè suorum salutem providere debent.

11°. Servare statuta diocesis, & curare ut a suis serventur: nam obligant in conscientia, cum sint lata a superiore habente potestatem præcipiendi & ferendi leges.

12°. Tenentur ex justitia, etiam cum certo vitæ periculo, ovibus suis subvenire non solum in extrema, sed etiam in gravi eorum necessitate spirituali, ex Joan. 10. *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Nam ratione officii ad amplius obligantur quàm extranei sacerdotes, qui cum periculo mortis tenentur proximo subvenire in extremâ. Hinc juxta omnes, parochus tenetur suis peste laborantibus sacramenta, præsertim Pœnitentiam ministrare per se, vel per alium idoneum, nisi Episcopus jubeat ut ipsemet ministret: quamvis enim salutem suam absolute providere possint per actum perfectæ contritionis, tamen quia talis actus difficilis est, censentur esse in necessitate gravi. Et S. Congregatio apud Fagnan. approbante Gregorio XIII. censuit parochos tempore pestis teneri omninò residere in suis Ecclesiis, & per se vel

vel per alium idoneum ministrare peste infectis Baptismum & Pœnitentiam. Id tamen possunt per alium idoneum ob majorem utilitatem parochiæ, ut ipsi sanis prodesse possint, & erga illos officio pastoris fungi. Idem dic de superiori-bus regularium.

13°. denique omnium bonorum operum ac virtutum exempla præbere, ex Trid. sup. & ex ad Tit. 2. *In omnibus se ipsam prabe exemplum bonorum operum.* Et ex 1. ad Tim. 4. *Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate.* Quo virtutis amorem & vitii odium ac fugam suis efficacius inge-nerent, scientes, quòd pro animabus illorum rationem sint reddituri, ad Heb. 13. Igitur vitam suam ita instituant, ut quod verbis populum docent, ipsi opere confirmant, ac veluti in imagine ostendant, *forma facti gregis ex animo.*

Sed quantum temporis absentia sine causa justa ad mortale sufficit?

Resp. Cabassutius l. 5. Jur. can. c. 1. docet absentiam 15 dierum intra annum non esse mortalem, modò relinquatur idoneus substitutus. Sed num pauciores sufficiant, alii viderint. Pos-sunt autem parochi ob certas causas justas & necessarias, sed priùs (ut statuit Trident.) per Episcopum cognitatas & probatas, abesse sine culpa, relicto Vicario idoneo ab Episcopo appro-bato.

CAPUT II.

De statu & obligationibus Religiosorum.

QUÆST. I. *Quid est status Religiosus?*

Responsio. Quid est stabile vitæ institutum, ab Ecclesia approbatum, & tendens ad perfectionem christianam per tria vota paupertatis, castitatis & obedientiæ.

Ad ejus essentiam tria requiruntur. 1°. Tria illa vota, quæ substantialia vocantur, eaque perpetua de se & ex parte voventis. Nam Religio est stabilis quædam forma vitæ perducens ad perfectionem charitatis per primaria Christi consilia, quibus remouentur præcipua impedimenta, & homo se suaque omnia consêcrat Deo in perpetuum holocaustum. Non necesse est ta-

men, ut sint solemnia: nam qui in Societate Jesu vota simplicia emittunt, sunt verè Religiosi, ut definiit Gregor. XIII. bullâ *Ascendente Domino*; quia per vota simplicia potest fieri traditio irrevocabilis ex parte voventis in perpetuum Dei obsequium; quæ sufficit ut quis constitutatur in statu religioso: nam ad statum propriè dictum non requiritur immutabilitas omni modo, sed satis est quòd religiosus se ipsum votorum vinculis liberare nequeat, ut patet in seruo, qui rectè dicitur esse in statu servitutis, quamvis possit a domino manumitti. Hinc vota Religionis alia sunt simplicia, quæ fiunt sine solemnitate; alia solemnia, quæ fiunt cum certâ solemnitate ab Ecclesia institutâ. Quæ solemnitas juxta multos in eo consistit, ut vota emittantur sub certâ regulâ a Sede Apostolica approbatâ, juxta ritum substantialem in eadem regula præscriptum; cum traditione & acceptatione ex utraque parte perpetuis, & viâ ordinariâ indissolubilibus. 2°. Approbatio Ecclesiæ; quia ordo religiosus est status supernaturalis distinctus a communi statu christianorum, & sacra quædam communitas, in qua debet esse spiritalis jurisdictio in utroque foro. Hæc reservata est Papæ in Conc. Later. & Lugdun. 3°. Traditio facta superiori ut ministro Dei illam acceptantis, quâ vovens se rotum Deo in religione dedicat, & religioni propter Deum tradit irrevocabiliter ex parte sua.

QUÆST. II. *Quanam requiruntur ad valorem professionis Religiosa?*

Resp. Sequentia. 1°. Certa ætas, quæ ex Trid. sess. 25. c. 15. est annus 16us completus. 2°. Ut non fiat nisi post annum integrum & continuum probationis, ibid. Dico, *continuum*, ita ut si novitius vel die uno religionem deseruit, reversus debeat rursus integrum annum probationis conficere, ut validè profiteatur. Imò duarum horarum interruptione reddi novitiatum nullum resolvit S. Congregatio, teste Fagnano ad cap. *Ad nostram*, de regular. Nam ex Canonistis dum in aliquo decreto requiritur aliquod tempus, illud debet esse continuum. 3°. Ut non fiat cum vinculo matrimonii consummati, aut sine consensu conjugis, ex cap. 3. & cap. 12. *de convers. conjug.* 4°. Ut profitemens nullum habeat impedi-

mentum in illo ordine essentiali, quia per illud redditur inhabilis ad professionem hujus religionis, nec ejustraditio verè acceptatur. 5°. Emissio trium votorum substantialium spontanea, non fraude nec metu injusto extorta, quæ sui ipsius traditionem complectitur. 6°. Acceptatio traditionis facta nomine Dei & religionis ab habente potestatem illum incorporandi tali Religioni, cap. 13. *de regular.* Nam professio fit ad modum contractûs onerosi utrimque obligatorii, quo professus fidem suam adstringit Deo, traditque se religioni propter Deum, & religio ipsa obligatur ad eum tanquam membrum suum tractandum, alendum, curandum, gubernandum, retinendum secundum religionis institutum. Ergo requiritur qui juxta cujusque religionis decretum, habeat potestatem & voluntatem admittendi nomine religionis, & obligandi Religionem.

Eadem requiruntur, ut vota simplicia Societatis nostræ sint valida. Nam per illa quis verus religiosus efficitur, & non soli Deo, sed etiam Societati obligatur tradens se illi; & Societas quoque obligatur ad ipsum alendum, gubernandum, imò & retinendum, nisi justa causa illius dimittendi subsit, ut constat ex suis constitut. & Bullis SS. Pontificum.

Observa. 1°. Professio fieri potest vel expressè, vel tacitè. Expressè fit, cum quis utitur formulâ promissionis, quæ voluntatem se Deo & religioni obstringendi ac tradendi explicet. Tacitè fit tripliciter. 1°. Cum quis exacto probationis tempore defert per triduum habitum professorum, ubi is aliquo signo distinctus est, cap. 3. *de regul. in 6.* 2°. Si tali habitu suscepto faciat aliquod opus professis proprium, ut si in capitulo suffragium dederit, cap. 4. *de regul.* 3°. Si ex ea religione, ubi novitii & professi eundem habitum habent, deferat habitum per totum annum, eo expleto censèris professus, cap. 1. *de regul. in 6.* & *Clement. 2. de regul.* Debent autem hæc fieri animo profitendi, & consentiente illo cujus est admittere ad religionem.

2°. Ex Trident. sess. 25. cap. 19. qui emisit professionem nullam propter vim ac metum, vel defectum ætatis, aut quid simile, potest reclamare intra quinquennium a die professionis, causas nullitatis deducendo coram superiore &

ordinario, retento semper habitu. Sed post quinquennium non debet audiri.

3°. Ut Professio, quæ nulla fuit ab initio, valida fiat, necesse est ut ipse sciens esse nullam, postea ratam habeat, vel certè apud se ita statuat: Volo illam esse validam, etiamsi forè ob aliquam causam ab initio valida non fuisset. Non enim fatis est eam ratificare, ex eo quòd putetur ab initio fuisse valida: quia hæc ratificatio ex errore proficiscitur, unde non est voluntaria, cum incogniti nulla sit voluntas; & ignorans nullitatem votorum non censetur contraxisse novam obligationem diversam a priore.

4°. Ex communi sententia, cætera vota simplicia extinguuntur per professionem, saltem si profitens velit commutare, cap. 4. *de voto.* quitalis commutatio est evidenter in melius: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 88. a. 12. ad 1.) *Omnia alia vota sunt quorundam particularium operum; sed per religionem homo totam vitam suam Dei obsequio deputat.* Sed controvertitur an ad hanc commutationem requiratur, ut profitens illam intendat, nec ne. Quare Suarez consultit, ut profitens admoneatur de hujusmodi commutatione facienda.

5°. Professus obligatur ad tendendum ad perfectionem: nam ex vi suæ professionis tenetur velle statum suum servare, & secundum illum vivere. *Ille qui statum religionis assumit, non tenetur habere perfectam charitatem, sed tenetur ad hoc tendere, & operam dare, ut habeat charitatem perfectam,* ait S. Thomas 2. 2. qu. 186. a. 2. & est communis sententia.

QUÆST. III. *An Papa potest dispensare in votis solemnibus ex gravi causa?*

Resp. affirm. *Ita communis sententia.* Quia 1°. Solemnitas votorum est ex solo jure ecclesiastico, ut constat ex c. unico *de voto in 6.* & ex constit. Gregor. XIII. *Ascendente Domino.* Ergo potest eadem autoritate tolli. Ergo Papa potest in votis solemnibus dispensare, perinde ac in simplicibus. 2°. SS. Pontifices sæpe in his votis dispensarunt, ut cum Ramiro Rege Arragoniæ, Casimiro I. Rege Polonia Religiosis professis, & aliis apud Cayet. Azor. & alios. Nec obstat cap. 6. *de statu Monach.* ubi Innocentius III. dicit: *Abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis adco*

est annexa regule monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere. Quia solum vult sine abdicatione & castitate statum religiosum non posse consistere, etiam cum licentia Papæ; ac proinde Papam non posse dispensare cum monacho manente in statu religiosi professi. At de plenitudine potestatis potest aliquem extrahere ex illo statu, ad contrahendum matrimonium ob gravem causam, v. g. ut religio & pax in regno firmentur.

QUÆST. IV. An Religiosi sunt capaces dominii rerum temporalium?

Resp. 1. Religiosi non solemniter professi possunt in particulari habere dominium bonorum temporalium, licet non possint de illis pro libito disponere, nec iis uti sine licentia superioris. Constat ex constit. Gregor. XIII. Ascendente Domino, sic statuente de iis, qui post probationis biennium vota simplicia emisissent in Societate Jesu. Quare non est de essentia paupertatis religiosæ, ut privet dominio, sed solum ut privet potestate utendi & disponendi pro libito & sine licentia superioris, & ut illo volente obliget ad abdicandum suarum rerum dominium. Enimvero dominium, cujus usus ita impeditur est ac dependens, & alienatio sic obstricta & debita parvi momenti est; tuncque non plus habes in temporalibus rebus potestatis, quæ exerceri possit ad libitum, quam is qui caret dominio.

Resp. 2. Religiosi solemniter professi possunt habere in communi dominium bonorum temporalium, ita ut illud sit penes communitatem, ex Trident. sess. 25. cap. 3. quia neque ex ordinatione Ecclesiæ, neque ex intentione voventium communitas religiosa fit incapax dominii; & aliunde intentio fidelium bona religiosi donantium est transferre illorum dominium in communitatem religiosam. Hæc tamen non habet dominium illorum absolutum ac liberum, sed ligatum ac restrictum ad congruam sustentationem religiosorum & pios usus, ita ut non possint in usus prophanos impendi sine iniustitia. Nam hæc bona sunt Deo dicata, & donata solum ad pios usus; eademque est ratio illorum ac aliorum bonorum ecclesiasticorum. Porro bona religiosorum immobilia, & mobilia pre-

tiosa, quæ servari possunt, alienari nequeunt, nisi in commodum religionis: nam sic a jure statutum est; hæcque est intentio donantium, ut religio perseverare possit.

Resp. 3. Religiosi solemniter professi sunt in particulari incapaces omnis dominii, proprietatis, & similis juris bonorum temporalium, sive mobilium sive immobilium. Est communis sententia, & certa, inquit Lessius. Nam Ecclesia hanc incapacitatem annexit solemniter voti paupertatis, sicut & incapacitatem matrimonii solemniter voti castitatis. Item in nostra Societate Coadjutores formati sunt incapaces omnis dominii, nisi a Societate legitime dimittantur. Quia Ecclesia hanc incapacitatem annexit illorum votis, licet tantum publicis, non solemnibus. At Religiosi professi retinent dominium famæ, & jura merè spiritualia: nam his non renuntiant, & Ecclesia eorum voto annexit incapacitatem dominii rerum duntaxat temporalium.

Resp. 4. Religiosi professi beneficiarii, ut Abbates, Priores, & similes habentes beneficia regularia vel sæcularia, habent jus administrandi, & dispensandi fructus sui beneficii tum ad congruam sustentationem, tum ad causas pias: quia id eis a jure & consuetudine concessum est. At nihil possunt impendere in usus prophanos, vel consanguineis non indigentibus donare: alioqui peccant contra iustitiam, & accipientes tenentur ad restitutionem. Quia istorum bonorum non sunt domini, sed solum administratores & dispensatores, habentes tantum jus & facultatem impendendi illa bona secundum præscriptum canonum ac religionis, & intentionem eorum, qui ea religioni vel Ecclesiæ donarunt. Imò etiam peccant contra votum paupertatis, disponendo de re temporali sine licentia legitima.

QUÆST. V. Ad quid obligatur Religiosus ex vi voti paupertatis?

Resp. Ex communi sententia tenetur, 1º. Nullam rem temporalem pretio æstimabilem sine licentia superioris accipere, retinere, absumere, destruere, permutare, commodare, alienare, donare, aut eâ uti. Nihil enim pretio æstimabile potest habere & tractare ut proprium, id est propriâ voluntate ac autoritate, seu proprio arbitratu ac nomine, & sine dependentia ac licentia

superioris. Nam per votum paupertatis, etiam simplex, quod fit in Societate Jesu post biennium probationis, homo privatur potestate utendi & disponendi sine licentia superioris de quavis re temporalis, & usu ullo dominii libero ac indipendente, quamvis retineat dominium, sed restrictum & dependens a superiore, etiam quoad retentionem, & cum obligatione illud relinquendi ad nutum superioris. Per solemne verò Religiosus privatur insuper omni dominio etiam radicali, proprietate, & simili jure rerum temporalium. Constat ex sensu ac usu Ecclesie, & ex c. *Non dicatis* 12. qu. 1. Ex S. August. epist. 109. ubi ait: *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia . . . . Quod si aliqua (monialis) rem sibi collatam celaverit, furti iudicio condemnatur.* Ex cap. 6. de statu monach. ubi Innocentius III. ait: *Prohibemus districtè in virtute obedientia, sub obtestatione divini iudicii, nequis monachorum proprium aliquo modo possideat, &c. Unde si quidquam alicui fuerit specialiter destinatum, non presumat illud accipere, sed Abbati vel Priori assignetur . . . Nec estimet Abbas quòd super habendam proprietate possit cum aliquo monacho dispensare: quia abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, adeo est annexa regule monachali, ut contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere.* Et ex Trident. sess. 25. cap. 2. *Nemini Regularium tam virorum quam mulierum liceat bona immobilia vel mobilia quovis modo ab eis acquisita tanquam propria, aut etiam nomine conventus possidere, vel tenere; sed statim ea superiori tradantur, conventuique incorporentur.* Imò juxta Navarr. & Suarez, votum illud obligat ad non desiderandum habere aliquid proprium & ut suum, ex c. *Voventibus* 17 qu. 1. ibi: *Voventibus Virginitatem non solum nubere, sed etiam velle damnabile est.*

Hinc ex communi sententia Religiosus sive solemniter Professus sive non, peccat si quid seu domi seu foris sine superioris licentia expressa, vel implicita, aut tacita, aut in necessitate prudenter presumppta accipiat, possideat, retineat, destruat, commodet, commutet, absumat, donet, alienet, aut aliqua re utatur. Nam ista omnia sunt actus proprietarii, cum fiant proprio arbitratu ac auctoritate, & sine licentia superioris. Omnis autem actus possessoris proprie-

tarii est religioso illicitus: nam per votum paupertatis abdicat se potestate possidendi aliquid ut proprium & sine dependentia ac licentia. Imò ista non solum sunt sacrilegia contra votum, sed etiam furta contra justitiam, ut notat Suarez: nam cum res illa sit communitatis, committitur furtum usurpando rem alienam, vel ejus usum, invito domino seu administratore ac possessore, qui est loco domini, nempe religione, quæ habet dominium, vel saltem administrationem & possessionem bonorum illorum. Idque etiam si res illa religioso ab externis donata sit; quia hoc ipso quòd ab illo acceptatur, acquiritur communitati; nam ratione voti & traditionis suæ ac pacti cum religione quidquid acquirit religiosus, acquirit religioni, ut constat ex variis juribus, ex consensu Doctorum, & ex praxi ac sensu Ecclesie. *Furtum est privata possessio. . . . Societatis enim expilatio est rei cuiuscumque & undecumque in privatam usum servatio,* ait S. Basil. in constit. mon. c. 34. Quare omnis alienatio, donatio, &c. sic facta est irrita, & restitutioni obnoxia. Unde nec licet religioso rem acceptatam reddere donatori, quia id esset alienare quod acquisitum est religioni.

Nostri verò, qui vota tantum simplicia emiserunt, peccant mortaliter, si de rebus, quarum habent dominium, disponant vel utantur in quantitate notabili sine licentia superioris. Nam licet possint retinere & acquirere dominium radicale bonorum temporalium, sunt tamen privati jure actuali de illis disponendi suo arbitratu & sine licentia superioris. Sed controversitur, an dispositio sine licentia superioris facta sit quoque invalida.

Porro ii non habent dominium, nisi bonorum quæ in sæculo possidebant, vel quæ postea ex successione necessaria & ab intestato, vel forte etiam ex libera parentum dispositione obveniunt, quæque ad eorum patrimonium pertinere videntur. unde aliæ res, quas aliunde, ut ab amicis, vel industriâ acquirunt, hoc ipso sunt Societatis, ideoque harum dispositio sine licentia facta est certò invalida. Quia intentio Societatis aut superiorum licentiam acceptandi concedentium non est, ut hujusmodi rerum dominium acquirant.

Item Religiosus sæpius quid leve sine licentia recipiens, absumens, vel impendens, vel destruens ex bonis communitatis, vel aliunde datis, etsi sine animo iterandi & attingendi quantitatem notabilem, peccat tamen mortaliter, quando scienter pervenit ad quantitatem sufficientem ad mortale furtum sic factum. Nam est eadem ratio ac de furtis minutis, ut docet Sanchez; & ultimâ acceptione comp. let quantitatem notabilem furti & proprietatis. Quod verum est, licet ista sint esculenta vel poculenta domûs: nam hæc sunt pretio æstimabilia; & superior debet esse circa illas acceptiones graviter invitus; tum quoad modum, cum repugnent disciplinæ religiosæ & subordinationi debitæ; tum etiam quoad substantiam, cum repugnent mortificationi, & foveant sensualitatem, quæ est magnum impedimentum perfectionis. In his tamen ad mortale requiritur eadem quantitas, quæ in esculentis & poculentis respectu famulorum ad furtum mortale. Idque certum omnino censendum est, saltem si ista sine rationabili necessitate sumantur.

Hinc etiam peccat contra votum paupertatis Religiosus, qui a sæculari invitatus, manducat aut bibit sine licentia superioris. Nam comestio & poratio, ex communi hominum sensu est usus activus facti rei temporalis in proprium commodum, & pretio æstimabilis; qui proinde per votum paupertatis illicitus est sine consensu superioris, sicut comestio & potatio rei sine consensu domini est injusta; & religioso non licet uti ullâ re temporali pretio æstimabili sine licentia superioris. Nam qui usum rei pretio æstimabilem accipit suo arbitratu & sine licentia, jam aliquid pretio æstimabile accipit propriâ voluntate ac auctoritate, & sine licentia superioris, ac proinde quoad aliquid pretio æstimabile se gerit ut dominus. Ita Suarez, Sanchez, & alii. Nec obstat, inquit la Croix, quod religiosus non peccet admittendo suffitum pretiosum sibi factum ab externo, nam in hoc habet se merè passivè, & externus ipse hunc suffitum verè consumit in gratiâ religiosi: at religiosus comedendo aut bibendo ipsemet consumit, & activè se habet; nam cibum vel potum illum accipit in suum usum, sibi applicat, & sumit in alimentum. Ilfing addit contrariam opinionem fuisse a R. P. Vitellescho

Præposito Generali Societatis prohibitam tanquam non consentaneam paupertati, quam Societas profitetur, neque a Professoribus nostris docendam, neque ulli reipsâ exercendam. Porro usus rei, quæ uno usu consumitur, ut alimentum tanti æstimatur quanti res ipsa, quia tunc tota res accipitur, ut notat Suarez.

2°. Tenetur esse animo paratus exui rerum sibi permissarum possessione & usu omni momento, quo superior voluerit. Nihil enim potest retinere, nisi cum dependentia continua a voluntate superioris: nam quod auferri non potest, habetur ut proprium.

Hinc peccat contra votum, qui rem cum licentia acceptam abscondit, ne superior eam auferat, repetat, vel licentiam datam revocet. Item qui murmure, querelis superiorem impedit ne rem concessam repetat; vel dum superior aliqua ei aufert, conqueritur tanquam de injuria. Nam ista omnia sunt actus sibi usurpantis usum independentem ac irrevocabilem, cujus est incapax per votum paupertatis. Quippe non potest acquirere sibi jus ad res temporales, quod non subordinetur superiori, eique acquiratur, alioqui jam haberet aliquid proprium pretio æstimabile, nempe jus ad talem usum irrevocabile. Item talis jam rem possidet animo ac modo proprietario; & vult habere, & quantum in ipso est, facit licentiam irrevocabilem. Licentia autem irrevocabilis in hac materia est iniqua & nulla, utpote repugnans paupertati; cum per illam res jam possideatur ut propria, quippe quæ jam repeti nequeat. Ita ex communi Suarez.

3°. Tenetur rem sibi concessam dimittere statim atque superior revocat licentiam datam; alioqui jam eam haberet sine licentia.

4°. Rem quamlibet determinatè concessam ad unum usum, non potest adhibere ad alium usum etiam honestum. Nam hic usus esset sine licentia; ideoque esset actus proprietarius, qui per votum paupertatis prohibetur: nam votum tollit facultatem habendi proprium, & proinde etiam actum talis facultatis: quod enim tollit facultatem, a fortiori tollit actum. Unde peccat mortaliter, si pecuniam notabilem ad unum usum concessam impendat in alium sine licentia. Item non potest id, quod ad usum sibi conceditur, alteri commodare sine facultate, quia Re-

ligiosus habet tantum jus utendi ad suam utilitatem rebus sibi concessis, continuo dependens. Usuarius autem non potest usum rei sibi concessum concedere alteri, hoc enim est usu-fructuarii, *Instit. de usu & habitu*. A fortiori, ut notat Layman, non licet religioso secum auferre vel alteri dare esculenta aut poculenta, quæ in mensa singulis apponuntur, nisi adsit licentia generalis usu ipso expressa, vel inducta in rebus huiusmodi: sicuti cum quis aliquos convivio excipit, non facit eos dominos rerum appositurum, neque copiam facit, ut eas ad alios transmittant, aut in proprias domos asportent. Nec refert quod suam parcimoniâ aliquid sibi reservavit; nam ista ei solum conceduntur, ut ipse absumat ad suam sustentationem; & quidquid residuum est, manet in bonis Monasterii. Estque communis & vera sententia, inquit Suarez, non licere religioso sine ulla licentia superioris donare intra vel extra religionem aliquid ex rebus sibi concessis ad usum suum, licet possit ipse illud consumere, ut si de quantitate cibi aliquid sibi subtrahat, vel ex quantitate pecuniæ quam iter agendo posset expendere. Quia ei conceditur tantum talis usus facti pro se; & ideo præter illum non potest ullum alium suam auctoritate usurpare: si ergo illum usurpat, in eo se gerit ut dominus.

5°. Tenetur adhibere eam saltem diligentiam in conservandis rebus sibi ad usum concessis, quam adhibere solent viri prudentes & diligentes in rebus suis. Nam habet obligationes usuarii, cui precario conceditur usus salvam rei substantiâ; estque actus domini independentis rem negligere, vel pro libito deteriorem facere, aut destruere. Quod si res etiam ad consumptionem tribuatur, ut vestis, oleum, &c. tribuitur ei tantum ad consumptionem necessariam vel utilem, non autem ad destructionem Monasterio damnosam, & ex negligentia acceleratam. Quare si res suam negligentiam pereat, aut deterior fiat, vel si quid plus æquo consumat, peccat contra votum & iustitiam.

6°. Non potest habere superflua, pretiosa & statui paupertatis non convenientia, nec quidquam etiam valide impendere in usus turpes, vel vanos, vel dedecentes statum religiosi, ita ut magis videantur convenire sæculari diviti,

quam religioso pauperi. Nam, ut ait Delugo, votum paupertatis non solum obligat ad non utendum sine licentia Prælati, sed etiam ad conservandum statum pauperis, & vitandos sumptus qui pauperes non decent secundum religionis institutum. Idque etiam si superior consentiat; nam superior tales usus nec licite, nec valide concedere potest. Ita Navarrus, Sanchez, Delugo, Layman, & alii. tum quia repugnant statui pauperis, & a canonibus prohibentur: tum quia superior non est dominus bonorum communis, nec eorum quæ dantur religioso, sed solum administrator secundum canones & regulam ordinis. Jura autem & decreta a summis Pontificibus, qui sunt supremi omnium Religionum Prælati, condita vel confirmata, ei solum concedunt administrationem ad usus necessarios, & pios, ac statum religiosum decentes, vetantque quidquam ad profanos & vanos usus impendi. Et Conc. Trid. sess. 25. cap. 2. ait: *Mobilium usum ita superiores permittant, ut eorum suppellex statui paupertatis quam professi sunt, conveniat, nihilque superflui in ea sit*. Ergo superior non habet potestatem concedendi hanc licentiam, quæ proinde nulla est. Unde S. Congregatio Cardinalium, teste Fagnano in c. *Monachi*, declaravit, *Regulares præter suppellectilem, qua statui paupertatis regularis convenit, non posse de licentia suorum superiorum regularium alia bona mobilia superflua, & dependentia a voluntate eorundem superiorum, & ad solum usum proprium possidere seu retinere, & possidentes vel tenentes mobilia superflua non excusari propter licentiam superiorum a culpa & pœna*. Quare nec Prælati cum ipso conventu potest hanc licentiam concedere: nam licet conventus sit dominus eorum bonorum, hoc tamen dominium est restrictum per votum paupertatis, Ecclesiæ decreta, & intentionem donatorum ad usus necessarios, utiles & pios. Ita Delugo, Lessius, Navarrus, Sanchez, & alii.

Hinc religiosus impendens aliquid notabile, etiam cum licentia superioris, in usus vanos, superfluos & prophanos, ut in ludos, convivia, vanas picturas, res sumptuosas, vestes sericas, &c. peccat contra votum; cum hæc licentia nulla sit. Qui vero in ludo aliquid lucratus est ex bonis religiosi, vel accepit in usus vanos &

dedecentes ejus statum, tenetur illud restituere religioni, perinde ac si accepisset a fure. Igitur cum pecunia vel res generaliter conceditur a superiore, intelligi debet concedi solum in usus honestos, necessarios vel utiles, & statui religioso decentes, cum aliter nec licite, nec valide concedi queat.

7°. Procurator, Oeconomus, & similes non possunt quidquam dare, impendere, alienare, pro libitu, sed solum secundum ordinis regulam, & superioris voluntatem, & quatenus ratione muneris eis commissum est. Unde Sanchez cum multis infert procuratorem peccare mortaliter contra votum, si quid notabile in alios usus præter assignatos a superiore, quantumvis ii ex se liciti sint & communitati deseruiant, expendat sine expressa vel prudenter præsumpta superioris voluntate, quia agit ut dominus. Item dispensator aliquarum rerum tenetur eas distribuere secundum regulam & voluntatem superioris, ita ut non det alia nec plura vel pauciora, nec meliora vel deteriora quam scit superiorem velle: quâ parte enim discedit a voluntate superioris, incurrit vitium proprietatis, cum expendat vel distribuatur perinde ac si esset dominus, & ab alterius arbitrio non penderet. Præterea quidquid fit ultra facultatem sibi concessam, fit sine licentia, sed proprio arbitratu ac autoritate; idèque est actus proprietarius: actus enim proprietarius est is omnis, qui proprio arbitratu & autoritate fit; talis autem est is omnis, qui fit sine licentia superioris. Ita Suarez, & alii. *Oportet quòd ea, in quibus inferior superiori subjicitur, dispenset non aliter quam ei fit a superiore commissum*, ait S. Thom. 2. 2. qu. 32. a. 8. Porro in nostra Societate officiales pendunt in omnibus a voluntate immediati superioris localis.

Ipsi verò religionum prælati peccant contra paupertatis votum, & justitiam, si bona conventus aliter impendant vel donent, quam ordinis sui regula, vel approbata consuetudo, aut superiorum prælatorum voluntas eis permittit. Et si quid notabile donent vel impendant in usus vanos, aut superfluos, peccant mortaliter, & alienatio irrita est, & restitutioni obnoxia. Quia prælati non sunt bonorum communium domini, sed solum administratores in utilitatem

religionis & pios usus, ex cap. 2. de donat. & voto ut alii obstringuntur. Nec id possunt etiam cum consensu conventus: nam etiam conventus habeat dominium istorum bonorum; tamen hoc dominium per votum paupertatis, Ecclesie decreta, & per intentionem donatorum est restrictum ac limitatum ad pios & necessarios usus, ut dictum est. Sed notanda sunt sequentia.

1°. Licentia superioris requisita debet esse vel expressa, vel implicita, quæ scilicet contineatur virtualiter & implicite in alia expressa; vel tacita quæ rei cognitionem in superiore supponit, & quæ ex circumstantiis prudenter adesse iudicetur, ut cum prælatus sciens subditos aliquid accipere, retinere, donare, non prohibet cum facile possit; nam tunc tacite consentire censetur: secus si difficile impedire posset, eo quòd v. g. timeret ne domus turbaretur tuis querelis, tunc enim merè tolerat, non concedit, unde non excusaris. Licentia tamen tacita, vel generalis in religionibus bene ordinatis non conceditur, nisi in rebus levis momenti & crebro occurrentibus.

2°. Licentia præsumpta seu interpretativa non sufficit, nisi cum res & causa urget, & superior non potest tunc adiri; ita ut censetur non velle, ut ejus licentia expressa tunc requiratur, vel concedere licentiam quamvis non petatur. *Ita Lessius, & alii*. Nam non sufficit quòd licentia daretur si peteretur: cum enim conditio illa non ponatur in re, non ponitur id quod ex ea sequeretur. Sic non cessat obligatio legis, quia superior in ea dispensaret, si rogaretur.

Hinc ad mortale vitandum non sufficit quòd superior licentiam concederet, si peteretur, sed facultas expressa requiritur, si res differri, aut superior adiri possit. Quia aliàs superior esset rationabiliter invitus, non solum quoad modum, sed etiam quoad substantiam; nam superior ex officio tenetur sub mortali non consentire, ut inferior de rebus disponat non petita licentiâ, cum peti potest: nam alioqui dissolveretur & everteretur religiosa disciplina cum gravi damno spiritali religionis, quod ex officio tenetur impedire Superior. Quare superioris displicentia quoad talem modum parit displicentiam quoad substantiam. Secus de patre familias, qui spectat tantum utilitatem temporalem.

Porro qui rem ex præsumpto consensu accipit, tenetur postea ubi primum potest, petere licentiam ut retinere possit. Quia licentia requiritur non solum ad accipiendum, sed etiam ad retinendum: ergo hæc ad retentionem peti debet, cum potest. *Delugo, &c.*

3°. Requiritur licentia omnino voluntaria; quæ non sit per vim, metum, fraudem obtenta, nec procedat ex errore. *Ita Suarez, Sanchez, Delugo, & alii.* Hinc si religiosus importunâ sollicitatione vel querelis aliquid impetret a superiore, idè solum permittente, ut hominis molestâ importunitate se liberet; vel quia timet majus malum, aut ne subditus querelas & murmuraciones effundat, ut ait Delugo, est paupertatis violator. Quia hæc non est licentia voluntaria, sed mera tolerantia extorta; & usus rei sic concessus est injustus, perinde ac usus equi a domino vi vel metu injusto extortus. Idem dic si fingat causam ob quam ei concedatur licentia, vel taceat id quo cognito non solet dari. *Ita Suarez, Sanchez, & alii.* Nam tunc error vel ignorantia facit, ut licentia non sit voluntaria, idèoque ut sit nulla.

4°. Non sufficit licentia tantum debita, sed quæ probabiliter præsumatur deneganda, vel quæ irrationabiliter denegeretur. *Ita Suarez, & alii.* Quia tunc acceptio usus, & dispositio esset verè & de facto sine licentia superioris, & independens, & fieret nomine proprio: nam voluntas debita, nulla voluntas est, quandiu contraria de facto inest. Et sicut quamvis dives teneatur pauperi dare eleemosynam in gravi necessitate, si tamen denegat, non licet accipere: ita hic. Præterea rectus ordo id postulat: nam quisque sibi facillè persuaderet licentiam sibi irrationabiliter negari, cum magno detrimento spirituali.

5°. Ex communi sententia, quantitas sufficiens ad furtum mortale, sufficit etiam ad peccatum mortale contra hoc votum. Nam hoc peccatum proprietatis se habet instar furti, cum sit usurpatio rei vel usus, aut alienatio aut consumptio rei sine consensu superioris, sine quo est injusta & sacrilega. Hæc autem quantitas sufficiens est ea, quæ absolutè & in se spectata censetur notabilis sine respectu ad personas. Hinc (ut notant Sanchez, Delugo, & Illing) falsum est religiosum in hoc habendum esse ut filium-fami-

lias, si (ut docent multi) respectu illius major quantitas ad furtum mortale bonorum paternorum requiritur, quàm respectu extranei, èd quòd putent plus requiri ut pater sit rationabiliter graviter invitus. Nam peccatum contra paupertatem non mensuratur præcisè ex damno temporali, sicut furtum filii; sed multò magis ex damno spirituali religiosæ disciplinæ, circa unum ex fundamentis præcipuis vitæ religiosæ. Gravitas autem culpæ quæ sine licentia usurpatur usus rei, quæ hoc usu non consumitur, mensurari debet ex æstimabilitate talis usus, & temporis diuturnitate.

6°. Si Religiosus inconsulto superiore recuset acceptare rem sibi ex liberalitate oblatam, Sanchez docet eum non peccare contra hoc votum. Quia vi illius non obligatur ad acquirendum religioni, sed ad non alienandum, accipiendum, utendum sine licentia. Potest tamen peccare contra charitatem, impediendo sine justa causa bonum religionis, cui illa res ipso acceptante acquirenda erat. At non peccabit, si donum non necessarium religioni recuset ex justa causa, v. g. ut liberior sit ad sua ministeria obeunda, vel ad majorem ædificationem.

7°. Quoties religiosus damnum injustè intulit sive extraneis, sive religioni, ejus bona usurpando vel destruendo, vel aliter nocendo, tenetur restituere, quantum potest, ex iis bonis de quibus licitè posset disponere in alios usus, vel imminuendo expensas quas licitè posset ex conventus bonis facere, nisi condonet prælatus, vel dominus. *Ita Delugo, & alii.* Nam injuria omnis jure naturali resarciri debet, quantum fieri potest, nisi condonetur.

8°. Spectandæ sunt leges ac regulæ cujusque instituti, ut monet Delugo. Quia fieri potest, ut quòd fortè non repugnat paupertati religiosæ spectatæ in genere, repugnet paupertati ut est propria talis vel talis religionis. Sic in quibusdam religionibus quædam permittuntur, quæ non permittuntur in nostra Societate, repugnante ejus instituto quoad hoc strictissimo.

9°. Si Religiosus aliquid sine licentia valida Superioris donet vel alienet, accipiens tenetur illud restituere Religioni. *Ita omnes.* Quia Religiosus caret potestate alienandi, & sic transferendi ejus dominium.

QUÆST. VI. *Ad quid obligatur Religiosus ex voto Castitatis?*

Resp. Secundum omnes tenetur sub mortali non solum abstinere a conjugio, sed etiam ab omni voluntario actu luxuriæ, tum interno tum externo, ut a turpi cogitatione, delectatione morosa, ab impudico sermone, desiderio, affectu, tactu, ab omni actu venereo, ab omni probabili periculo horum, & ab omnibus iis quæ aliquo modo sunt contra castitatem. Nam votum castitatis etiam simplex, secundum significationem receptam in Ecclesia, & consensum Doctorum, & praxim fidelium hæc omnia complectitur; & vovitur castitas tum corporis, tum mentis. Unde quidquid in sæculari soluto est peccatum contra castitatem, est insuper in religioso sacrilegium contra votum; & duplicem habet malitiam in confessione exprimentam, unam luxuriæ contra virtutem castitatis, & alteram sacrilegii contra votum & religionem.

Porro gravius sacrilegium est luxuriæ religiosi sacro ordine insigniti, quam sæcularis eodem ordine initiati: nam per prius flagitium violatur duplex votum solemne, duplexque consecratio.

QUÆST. VII. *Ad quid obligatur Religiosus ex vi voti obedientiæ?*

Resp. Ex communi sententia, tenetur, 1°. Ad servandam regulam secundum vim obligationis ejus in unaquaque religione receptam. Nam per votum obedientiæ subiecit se regulæ & potestati superiorum; hocque votum emisit secundum regulam: ideoque se obligavit generatim ad vivendum secundum regulam eo modo quo ipsa intendit, & ad obediendum superiori præcipienti consentaneè regulæ. Ita Lessius. Quare si regula ordinis sub culpa absolutè obliget, ejus transgressio est contra votum, & sacrilega. Si verò regula ex voluntate institutoris non obliget sub culpa absolutè, ejus transgressio non est contra votum, modò religiosus sit paratus ad pœnam subeundam cum imponetur. Quod addo, quia omnis regula religiosa, sub qua comprehenduntur etiam constitutiones & statuta religionis, obligat in conscientia, etiam in nostra Societate, ad pœnam subeundam si imponatur. Nam, ut docet Suarez, regulæ, constitutiones

& statuta religiosorum habent rationem legis, nec sunt mera concilia, cum habeant auctoritatem a Papa illa confirmante, vel fiant per jurisdictionem ab eo acceptam; ideoque obligant in conscientia, vel ad culpam absolutè, vel ialtem ad pœnam. Præterea superior habet jus puniendi actus contra regulas ac statuta; & quidem in Societate nostra expressè hæc potestas pro cujuscumque transgressione datur superiori.

2°. Tenetur ad res contentas in regula pertinentes ad vota, & ad ea quæ in sua religione præcepta sunt; & quidem sub mortali, si res illa sit gravis; sub veniali, si levis: quia tenetur servare vota illa secundum regulam, & hæc obligant pro capacitate materiæ.

3°. Tenetur ad omnia quæ superior præcipit consentanea ordinis constitutionibus, regulis, statutis, & instituto, sive ea expressè sive implicitè vel virtualiter in instituto ac regulis contineantur, vel ad illa etiam indirectè pertineant; & quidem si præcipiat in virtute obedientiæ, in nomine Christi, vel simili formâ, quâ indicet se velle obligare graviter, vel quantum potest, tenetur subditus sub mortali obedire in materia gravi. Nam ad hoc se obligavit per votum obedientiæ, ut constat ex sensu & usu in religionibus recepto, & superior habet potestatem præcipiendi & graviter obligandi secundum regulam, secundum quam religiosus vovet obedientiam, & cui se subiecit, quamvis ipsa regula per se, & secluso præcepto superioris non obliget absolutè sub culpa. Aliàs votum obedientiæ inane & illusorium esset. *Transgressio horum trium (votorum) obligat ad mortale. Aliorum autem (quæ continentur in regula) transgressio non obligat ad mortale, nisi vel propter contemptum regula... vel propter præceptum sive orationis a prælato, sive in regula expressum: quia hoc esse facere contra obedientiam votum,* ait S. Thom. 2. 2. qu. 186. a. 9. Hinc cap. 27. de elect. in 6. dicitur: *Religiosi arbitrium, non ex sua (cum velle & nolle non habeat) sed ex illius, quem vice Dei supra caput suum posuit, & cujus imperio se subiecit, voluntate dependet.* In Societatis Jesu constit. p. 9. c. 3. hæc habentur: *Generatim loquendo, in rebus omnibus, quæ ad propositum Societatis finem perfectionis & auxilii proximorum*

ad gloriam Dei faciunt, omnibus præcipere in obedientia virtute possit.

Hinc Superiores præcipere possunt non solum omnia quæ sunt in regula, quamvis hæc per se absolutè non obliget, sed etiam quæ sunt moraliter necessaria ad præcavenda peccata, ad institutum, regulas, vel vota servanda; & nova statuta ad hunc finem condere. Nam hæc virtualiter & implicite pertinent ad institutum ac vota, & sub illis continentur. Sic clausura arctissima jure præcipitur monialibus, quæ illam non voverunt; quia experientia docuit hanc esse moraliter necessariam ad custodiam castitatis, quam voverunt.

Item ad vitæ religiosæ reformationem & observationem strictiorem, sine quâ disciplina religiosa & institutum ordinis in suo vigore conservari moraliter nequit, possunt a superioribus obligari professi. Nam hoc implicite ac virtualiter voverunt; & subjiciens se alicui ad finem, se ei quoque subjicit in iis quæ necessaria sunt ad illum finem. *Ita Sanchez, Lessius, Layman, & alii.* Nec consuetudo habet tantam vim, ut religioni vel Papæ adimat potestatem reformandi & tollendi talem consuetudinem. *Ita Suarez.*

Quod si superior formâ præcipiendi non utatur, non videtur obligare sub mortali, nisi aliunde constet. Videtur tamen obligare sub veniali, si aliquo modo mandat, inquit Lessius, quia non intendit consulere & suadere duntaxat, sed aliquo modo præcipere & obligare, quantumvis non tantum quantum posset. Et ipsa ratio disciplinæ religiosæ postulat, ut inferior obtemperet, etiamsi ei extremum præceptum non imponatur. Ita ille, addens superiorem non posse ratione hujus voti obligare subditum ad ea, quæ sunt vel contra regulam, vel supra regulam, vel infra regulam, scilicet inutilia, nisi præcipiat ex causa quæ sit juxta regulam; quia subditus ex vi voti hujus non intendit promittere, nisi vivendi normam & obedientiam secundum proprium institutum & regulam. Potest tamen superior majorem austeritatem præcipere in pœnam commissi delicti; quia potest injungere pœnam dignam & consentaneam delicto, nam hoc exigit officium ac munus superioris; & idèd non est hoc supra regulam, quia ex vi illius subjicitur religiosus condignæ pœnæ: ergo obedientia se-

cundum regulam includit obligationem parendi in hac pœna. Ita Suarez ex communi Doctorum sententia.

4°. Potest obligari a superiore cum periculo vitæ, quando aliqua actio periculosa necessaria est ad bonum commune religionis. *Ita Suarez, & alii.* Hinc potest obligari ad opitulandum fratribus ejusdem religionis peste infectis; quia ad conservationem & bonum regimen religionis pertinet quòd religiosi mutua sibi obsequia præstent, & in necessitate sibi subveniant: idèdque hoc saltem implicite ad regulam pertinet. *Ita Cajetanus, Castropal. Sanchez, &c.* Item tempore pestis religiosi, quorum institutum est spiritali proximorum saluti incumbere, tenentur jussu superioris sæcularibus peste infectis sacramenta ministrare, si parochi ei muneri obeundo non sufficient, & superior tenetur id præcipere: quia hoc est secundum eorum regulam, cum eorum munus sit esse episcoporum & parochorum coadjutores in salute spiritali proximi adjuvandâ. *Ita Sanchez, & alii.*

Præterea noranda sunt sequentia.

1°. Peccatum contra votum obedientiæ habet duplicem malitiam, unam sacrilegii ratione fracti voti, & alteram injustitiæ contra hominem, ratione traditionis & promissionis factæ religioni & ejus prælati. *Ita Suarez.*

2°. In dubio de potestate superioris, vel an res præcepta sit licita, tenetur subditus parere, ex c. *Quid culpatur* 23. qu. 1. quia tunc melior est conditio superioris, qui est in possessione auctoritatis & potestatis præcipiendi, & in quem inferior suam libertatem abdicavit. Idque rectus ordo & subordinatio debita postulat. Præterea superior habet jus præcipiendi id omne, quod non est certum excedere ejus potestatem.

3°. Superior regularium habet etiam potestatem patris-familias in ordine ad politicam domus gubernationem, etiam erga novitios. Unde ex quarto præcepto Decalogi potest suos obligare in hac materia, licet in regula non contineatur. Habet quoque à Papa jurisdictionem ecclesiasticam quasi-episcopalem in suos subditos & novitios, vi cujus potest illos obligare independentè a voto, sicut Episcopus suos subditos.

4°. Superiori aliquid ordinanti quamvis non sub præcepto, nec in virtute obedientiæ, daxe-

re, *Nolo parere, vel Nolo facere*, secundum communem Doctorum sententiam est peccatum mortale; quia hæc verba continent gravem contemptum & irreverentiam contra superiorem, ut superior est, proindeque contra ejus dignitatem & auctoritatem. Idem docet Delugo, si hoc dicatur vicario, seu subpriori, vel ministro: quia est superior quasi vicarius & delegatus prælati principalis; & prælatus seu rector vult ut obediant vicario suo ministro sicut sibi jubenti sine præcepto obedientiæ: quare tunc verè contemnitur auctoritas superioris, quod semper est mortale.

5°. Superiores regularium possunt præceptis, statutis ac sententiis subditos suos ubicumque terrarum existentes obligare, excommunicare, fugitivos propriâ auctoritate capere. Quia potestas in suos iis competit non ratione territorii, sed ratione personalis obligationis, ex voto obedientiæ.

6°. Papa est primus ac supremus omnium religionum Præpositus generalis; unde religiosi tenentur vi voti obedientiæ ei primariò obedire in omnibus, in quibus tenentur suis prælatis regularibus. Nam hoc votum per se primò ac principaliter fit Summo Pontifici tanquam supremo omnium religionum Præposito.

QUÆST. VIII. *An peccat Religiosus violans regulam per se non obligantem sub culpa, nisi ad subeundam poenam, cum imponetur, si eam subire paratus est?*

Resp. 1. In praxi rarè ac vix fieri potest, ut non peccet saltem venialiter, ob inordinatum aliquem affectum, ut sensualitatis, curiositatis, vanitatis, &c. vel ob negligentiam, otiositatem, acediam; vel ob defectum finis honesti, vel debitiæ circumstantiæ in actu quo violatur regula; vel ob aliquam aliam inordinationem. Ita Suarez, Sanchez, Lessius, & alii communiter. ex S. Thom. 2. 2. qu. 186. a. 9. ad 1. Nam quævis inordinatio est peccatum, cum adversetur rectæ rationi ac legi divini, & vitiet actionem. Sic v. g. omissio meditationis, vel examinis, vel studii, ex negligentia seu torpore quodam semper est peccatum acediaz. Præterea omnis actus deliberatus qui non est bonus, hoc ipso malus est, cum nullus sit indifferens in individuo, & lex divina naturalis præcipiat ut homo

semper honestè ac decentè naturæ suæ rationali ut rationali vivat, seu agat. Ut autem actus sit honestus, necesse est ut ejus objectum sit bonum, vel saltem indifferens, sed referibile ab bonum finem ad quem conducatur, ut fiat modo debito, cum concursu rationabili omnium circumstantiarum, & ex fine honesto seu motivo virtutis. Si unum ex his desit, hoc ipso actus non est bonus, sed malus: *Bonum enim ex integra causa, malum ex quolibet defectu.* At rarè ac vix fieri potest, ut actus, quo violatur regula, fiat modo debito, & cum concursu rationabili omnium circumstantiarum, & ex motivo honesto: cum regulæ & constitutiones religionum ad rectitudinem morum in tali statu debitorum & virtutum actus spectent, sintque mèdium perfectionis respectu talis hominis, ei declarans voluntatem divinam. Idem dic de omissione vel actione contra voluntatem superioris nolentis per se obligare sub culpa.

Ob eandem rationem vix fieri potest, ut quis sine peccato rejiciat inspirationem divinam circa bonum meri consilii. Qui enim fieri potest ut bonum, ad quod Deus hic & nunc nos impellit, & ei placet a nobis fieri, possit omitti rectè, honestè, & ob bonum finem? Cum autem non detur actus moralis indifferens in individuo, omnis actus qui fit vel omittitur deliberatè non ex fine honesto, est hoc ipso saltem peccatum veniale. Quare Toletus lib. 3. cap. 2. inter peccata omissionis recenset, *divinis inspirationibus non respondere, nec operari aliquod bonum, cum possit quis operari, licet non obligetur ex præcepto.* Et merito viri timorati humiliter se accusant de inspirationum divinarum repulsa. Itaque in his casibus rarè abest peccatum vel acediaz, vel sensualitatis, vel vanitatis, vel impatientiæ, &c. nam vel levissima inordinatio sufficit ad veniale.

Resp. 2. Mortaliter peccat religiosus, qui regulas illas circa exercitia spiritualia, abnegationem sui, actus virtutum, religiosam disciplinam, frequenter & ex consuetudine violat, teneturque graviter hanc consuetudinem vitare & emendare. Ita Sanchez, Layman, & alii. Quia 1°. Tunc intervenit contemptus saltem interpretativus vitæ regularis ac perfectionis; & se conjicit in periculum violandi vota, ad quorum ob-

servationem illæ regulæ sunt media saltem moraliter necessaria, ut experientia constat. 2°. Scandalum aliis, & grave damnum spirituale religioni affert, religiosamque disciplinam graviter perturbat. 3°. Ex vi votorum, quibus se religioni in perpetuum ex parte sua addixit, tenetur sub mortali ad perseverandum in religione absque nocumento notabili religionis, & ad ita se gerendum, ut sit tolerabilis & expelli non debeat. Qui autem regulas violare solet, intolerabilem se reddit, ut expelli debeat; aut si toleretur, graviter nocet religioni. Adde quod Trident. sess. 25. c. 1. *Præcipit ut omnes regulares tam viri quam mulieres, ad regulam quam professi sunt præscriptam vitam instituam & componant, atque imprimis, &c.* Hinc propositum non servandi communiter has regulas est mortale, cum contineat virtualiter & implicite voluntatem inferendi grave damnum religioni, & scandalum aliis. *Ita multi.*

Resp. 3. Semper peccat mortaliter, qui regulam violat ex contemptu. *Hoc fatentur omnes, inquit Sanchez.* Quia hoc est contra votum professionis, quo religiosus promissit subjectionem erga regulam: quod est aliquid grave, quod tunc violat, nam *transgreditur ex contemptu, quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis vel regula, ait S. Thom.* Idem docet Delugo de eo, qui dicit superiori, etsi non imperanti sub præcepto, *Nolo parere*: quia verba illa continent gravem contemptum potestatis legitimæ, & irreverentiam contra superiorem, ut superior & Dei minister est. Unde S. Bern. l. de præceptis & dispens. c. 14. ait violationem mandati levioris esse grave crimen propter contemptum: *Elatio quippe contemnentis in minimis quoque mandatis culpam facit non minimam, & convertit in crimen gravis rebellionis navum satis levem simplicis transgressionis, &c.*

QUÆST. IX. *Quanam sunt obligationes Superioris Religiosorum?*

Resp. Traduntur, cap. 6. de statu monachi. ubi Innocentius III. ait: *Pra cæteris potens sit in opere & sermone, ut exemplo vita, verboque doctrina fratres & instruere possit in bono, & a malo revocare. Zelum religionis habens secundum conscientiam, ut delinquentes corripiat & castiget,*

obedientes fovat & confortet... Vigilem curam & diligentem sollicitudinem gerens de omnibus: ut de officio sibi commissio dignam Deo possit reddere rationem. Quod si prævaricator ordinis fuerit, aut contemptor seu negligens, aut remissus, pro certo se noverit non solum ab officio deponendum, sed & alio modo secundum regulam castigandum; cum offensa non solum propria, verum etiam aliena de suis manibus requiratur. Tenetur autem imprimis subditos promovere ad perfectionem propriam sui instituti; quia est finis talis religionis, & ad hoc constitutus est superior. Unde tenetur diligenter curare, ut vota & regulæ omnes, quæ sunt media ad talem perfectionem, accuratè ab omnibus servantur; & impedire, quantum potest, corrigere & punire non solum peccata etiam venialia subditorum, sed etiam violationes regularum, licet per se non obligantium absolute sub culpa. *Prælati Regularis.* (inquit Delugo, tom. 1. de just. disput. 9. sect. 2.) *potest graviter peccare negligendo culpas veniales in subditis, imò & observantiam circa regulas, quæ tamen ex se non obligant subditos ad peccatum etiam veniale. Quia in hac ipsa negligentia prælati defuit graviter obligationi, quæ ex munere suo tenetur consulere potissimum bono & profectui subditorum, & observantia regulari, quæ per ejusmodi defectus toleratos maxime labefactatur: multò enim magis & gravius obligatur ex munere suo prælati regularis ad procuranda bona spiritualia, quam temporalia sui conventus. Quare si ob ejus culpam communitas patitur grave detrimentum in spiritualibus, non poterit ipse a peccato gravi excusari; & poterit contingere quod subditi solum venialiter peccent, & prælati peccet graviter in iis defectibus permittendis. Debet igitur prælati vigilare, & adhibere moralem diligentiam in iis damnis præcavendis. Ita ille.*

Similiter (inquit la Croix tom. 2.) *Peccat mortaliter superior, si per ejus dissimulationem passim negligatur observantia alicujus regula, v. g. prohibentis ingressum in aliena cubicula, regula silentii, &c. licet transgressio talis regulae veniale quidem esset. Ratio est, quia observatio talis regulae multum confert ad decorem, adificationem & utilitatem talis communitatis, sepe etiam præcavet gravia mala in subditis. Ergo si superior negligat, infideliter fungatur munere suo, nocet-*

que graviter communitati, ac gravius peccat, quam si in administrandis temporalibus gravem committeret negligentiam. A fortiori peccat mortaliter superior, si per ejus incuriam & dissimulationem subditi somno vel otio vacent, exercitia spiritualia omittant seu negligent, &c. Quare (ut ait S. Antoninus 2. p. tit. 9. c. 5.) *Praelectus debet esse sollicitus ad inquirenda vitia subditorum, nec sufficit quod corrigat defectus quos contingit eum scire, sed debet inquirere diligenter vitam subditorum, si forte etiam occultos defectus potest apprehendere, ut admonendo & praecavendo malis obviet.* Estque haec communis Theologorum sententia. Hinc etiam superiores tenentur avertere & non permittere suis subditis occasiones peccatorum etiam venialium, & amittendi vel minuendi fervorem spiritus ac studium perfectionis, cum teneantur eorum perfectionem promovere & avertere ejus impedimenta.

Præterea diligenter perpendant mandatum illud Apost. Rom. 12. *Qui praest, in sollicitudine.* & Hebr. 13. *Ipsi pervigilant,* hoc est, pervigilare ex officio debent, quasi rationem pro animabus vestris reddaturi. Et illud Eccli. 32. *Retorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi unus ex ipsis. Curam illorum habe.* Item illud Trident. sess. 23. cap. 1. *Præcepto divino mandatum est omnibus, quibus cura animarum commissa est, oves suas agnoscere... ac bonorum omnium operum exemplo pascere, &c.* Denique ex Trid. sess. 25. cap. 2. superiores tenentur lingulis subditis omnia quae iis necessaria sunt suppeditare ex bonis communitatis. Nam ex officio vices parentum erga illos gerunt, & bona ad hunc finem religioni donata sunt; & alioqui dant occasionem multis malis ac peccatis, & interdum violationi paupertatis. Bona verò suorum sustentationi superflua erogare tenentur in causas pias, ut dixi de clericis: nam bona religionis sunt bona Deo dicata & in ejus cultum donata. *Reginald. & alii.*

QUÆST. X. *An est obligatio sub mortali eligendi vel proponendi digniorem in Superiorem regularium, licet praelatura sit temporalis?*

Resp. affirm. Est communis sententia, teste Delugo. Quia 1º. eadem est ratio ac de episcopo & paroco, cum superior religiosorum sit anima-

rum pastor, & habeat subditos, quos in viam salutis dirigere, imò & ad perfectionem promovere tenetur ex suo munere. 2º. Alioqui grave damnum spirituale inferetur religioni; nec efficaciter subditi ad perfectionem adducuntur, ut experientia constat. Et verò (ut ait Delugo disp. 35. sect. 5.) eadem mala oriri possunt in religione, si non eligantur dignissimi, quæ in Ecclesia, cum facile possint eligi indigni, qui digni videbantur; & cum adeò difficile sit invenire verè & absolutè dignum, qui suo exemplo, & prudentia continere possit subditos in disciplina religiosa, & hanc, si (ut plerumque contingit) relaxata sit, ad pristinum & debitum rigorem reducere, subditosque ad perfectionem religiosam promovere, qui est finis gubernationis religiosæ. *Ita ille.*

QUÆST. XI. *An licet feminis ingredi domum Religiosorum?*

Resp. negat. Nec etiam licet superiori eas admittere. Nam id semper generatim prohibitum fuit, saltem ex consuetudine vim legis habente, ad amovendum scandalum, occasionem peccandi, perturbationem, & alia mala; ut constat ex S. Gregorio Magno lib. 3. epist. 40. ad Valentinum Abbatem, & refertur can. 20. caus. 18. qu. 2. ubi ait: *Pervenit ad nos, quòd in monasterio tuo passim mulieres ascendunt, & (quod adhuc est gravius) monachos tuos sibi commatres facere, & ex hoc incautam cum eis communionem habere. Ne ergo hæc occasione humani generis inimicus sua eos (quod abbi) calliditate decipiat: ideo hujus te præcepti serie commoneamus, ut neque mulieres in monasterio tuo deinceps quolibet occasione permittas ascendere, neque monachos tuos eas commatres sibi facere. Nam si hoc d. nò ad aures nostras quocumque modo pervenerit, sic te severissima noveris ultioni subdendum, ut emendationis tua qualitate ceteri sine dubio corrigantur.* Ubi S. Pontifex conqueritur de ingressu mulierum in monasterium religiosorum: ergo hic ingressus jam erat mulieribus illicitus; hancque ipse graviter prohibet, ut patet tum ex his verbis: *Ideo hujus te præcepti serie commoneamus, &c.* tum ex gravi pœnâ intentatâ: *Sic te severissima noveris ultioni subdendum: quod ad omnes religiosorum domos & supe-*

riores spectat: *Ut ceteri sine dubio corrigantur.* Quamvis autem hæc prohibitio a S. Gregorio renovata, ad abbatem, & in ejus persona ad omnes regularium superiores dirigatur; tamen ad mulieres etiam spectat, quæ suppositâ hac prohibitionem non possunt religiosorum domos ingredi sine scandalo, & cooperatione ad peccatum religiosorum eas admittentium, vel injuriâ religionis illatâ, si invitis eorum superioribus ingrediantur.

Hanc antiquam prohibitionem apertè supponunt Pius V. *constit. Regularium*, & Gregorius XIII. *constit. 28.* revocantes quamlibet licentiam ingrediendi religiosorum domos mulieribus prænobilibus & Ducissis concessam: nam si hic ingressus omnibus mulieribus illicitus non fuisset, minimè licentiâ Papæ Ducissis opus fuisset. Idem vetant multa Concilia particularia, & Clerus Gallicanus an. 1643.

Imò ex *constit. Pii V. Decet Romanum Pontificem*, editâ an. 1570. omnes mulieres religiosorum domos ingredientiæ extra casus permisso, ipso facto incurrunt excommunicationem Papæ reservatam, nisi excusentur ob ignorantiam invincibilem. Ita Navarrus, Suarez, Sanchez, Castropalao, Fagnanus, & Cabassutius Gallus in sua juris canonici theoria & praxi, addens hanc excommunicationem in Gallia Episcopis reservatam esse. Religiosi verò, qui mulieres quascumque introducere admittere præsumunt, contrahunt ipso facto pœnam privationis officiorum, & inhabilitatis in posterum ad illa & alia omnia, & suspensionis a divinis latam *constit. Regularium*, quam idem Pius V. ad casum, quo introducerentur quæcumque mulieres, extendit, *constit. Decet Rom. Pontif.* cit. ubi ait: *Apostolicâ auctoritate tenore presentium dicimus & declaramus fuisse & esse mentem & intentionem nostram, quòd dicta littera (constit. Regularium) non solum comprehenderent & comprehendant mulieres habentes aut prætendentes facultatem & indulta ingrediendi monasteria, sed etiam omnes & quascumque mulieres tam in genere quàm in specie.*

Quare in ultima editione Instituti Societatis Jesu, indice generali verbo *Femina*, dicitur: *Femine non possunt ingredi domos nostras sine dispensatione superioris. Sed post Pium V. ne cum*

dispensatione quidem hujusmodi ingredi possunt.

Ex dictis intelliges vulgus graviter errare existimans ingressum in religiosorum & monialium domos licitum esse, cum murus dirutus est, & aditus patet. Nam hic casus nullibi excipitur in Jure, nec a Doctoribus: *Ubi autem lex non distinguit, nos nos distinguere debemus;* & tum valet ratio prohibitionis, nempe quies, tranquillitas religiosorum; scandali, tentationum, & occasionum peccandi amotio. Nec tunc ingressus magis licitus est quàm cum monasterii janua casu aliquo aperta est.

Ingressus tamen in religiosorum domos licitus est, 1°. Omnibus mulieribus causâ processione, & sepulturæ, ut declaravit idem Pius V. eadem *constit.* Non tamen eis tunc licet alia loca, ne hortum quidem ingredi. 2°. Imperatrici-bus & Reginis, earumque filiabus cum suo comitatu: nam in prohibitione generali non fit earum expressa & specifica mentio. Idem est de supremis Ducissis ob eandem rationem: nam in sua ditione sunt tanquam Reginæ, & eadem auctoritate polent: quod etiam patet ex consuetudine tacite a prælatis Ecclesiæ approbatâ. Sed aliæ mulieres quæ eas comitantur, non debent ab iis discedere. 3°. Fundatricibus, ex declaratione a Sacra Cardinalium Congregatione factâ pro Minimorum ordine: quæ etiam valet pro aliis religiosis, saltem quorum regula eas excipit, vel qui aliorum ordinum privilegia participant.

QUEST. XII. *An licitus est ingressus in monasteria Monialium?*

Resp. Omnibus tum viris tum feminis sub excommunicatione ipso facto contractâ prohibitus est sine licentiâ Episcopi, vel superioris, ex Conc. Tridentino sess. 25, cap. 5. ubi ait: *Ingressi intra septa monasterii (sanctimonialium) nemini liceat, cujuscumque generis, aut conditionis, sexus, vel ætatis fuerit, sine Episcopi vel superioris licentiâ, in scriptis obtentâ, sub excommunicationis pœnâ, ipso facto incurrendâ. Dare autem tantum Episcopus, vel superior licentiam debet in casibus necessariis; neque aliis ullo modo possit, etiam vigore cujuscumque facultatis, vel indultis hæctenus concessi, vel in posterum concedendi.* Hoc decretum in Gallia usu recep-

rum est. Gregorius autem XIII. constit. an. 1575. editâ, quæ incipit, *Ubi gratia*, postquam revocavit licentias omnes ingrediendi monasteria, & domos religiosorum ac sanctimonialium quibusvis etiam Ducissis concessas, prohibet sub pœnâ excommunicationis ipso facto incurrendâ omnibus & quibuscumque personis ecclesiasticis & sæcularibus, & regularibus, ne nisi in casibus necessariis, & cum licentia Episcopi vel superioris, monasteria monialium ingrediantur, & simul ipsis monialibus sub eadem pœna verat, ne ullam personam aliter admittere præsumant, non obstantibus quibuscumque constitutionibus, statutis, consuetudinibus, & privilegiis, &c.

QUEST. XIII. *Ad quid tenetur, qui vovit religionem?*

Resp. 1. Qui vovit religionem in genere seu indeterminatè, tenetur ingredi aliquam in qua vigeat disciplina religiosa. Si non admittatur in uno ordine, vel in probatione deprehendat hunc sibi non expedire; ex communi sententia tenetur probare alias plures religiones suæ linguz: quia tale votum est votum de assumenda aliqua ex omnibus religionibus, ideoque de omnibus sub disjunctione. Sed quia tentatis pluribus diversorum ordinum, & ab ipsis repulsus, inde judicare potes ab omnibus te esse repellendum, vel nullam tibi convenire; idèd voto satisfacis, si tot religiones petas & experiaris, ut prudenter judicare possis ex earum repulsâ vel experientia, ab aliis omnibus repellendum, vel eas tibi non expedire: quod colligitur ex causa repulsæ & disconvenientiæ, quæ sit generalis & communis omnibus aliis ordinibus.

Qui autem vovit determinatè unum ordinem, si in una domo illius ordinis receptus non fuerit; tenetur tentare plures alias ejusdem ordinis, quandiu est spes probabilis admissionis. Si verò domum particularem ita determinavit, ut aliam ingredi non intenderit, nequidem implicite, si ibi non recipiatur, non tenetur alias tentare, sed absolute cessat votum. Quia non vovit dimissionem; sæculi, nisi dependenter ab ingressu talis loci, & jam conditio sub qua vovit, non est in ejus potestate. Si tamen ob aliquod impedimentum temporale non fuit receptus, tenetur eo cessante se iterum offerre, quia ejus admissio

videtur solum fuisse dilata ad tempus: secus, si absolute repulsus est, tali impedimento non exstante: nam non intendit se ulterius obligare, si absolute repelleretur, alioqui deberet semper manere incertus & suspensus.

Porro qui vovit aliquam determinatam religionem, potest perfectiorem ingredi, quia hoc est melius. Sed qui ita vovit aliquam religionem determinatè, ut simul ingressum religionis in genere intenderit, tenetur prius conari ut admittatur in illam determinatam; & non admittus tenetur aliam ingredi. Quia hoc utrumque vovit; & tale votum est virtualiter duplex, alterum religionis in genere ac vagè, alterum hujus. Ergo utrumque compleri debet, quantum potest. Ita Sanchez, &c.

Resp. 2. Qui vovit religionem, tenetur diligenter ac serio curare ut recipiatur, eam ingredi tempore statuto, & sincerè experiri tyrocinium, & postea profiteri si judicet religionem illam sibi convenire, atque ad hunc finem adhibere media idonea, & impedimenta quantum in se est amovere. Nam ista omnia virtualiter & implicite vovit; & intendit se obligare ad ingressum religionis, in ordine ad statum ipsum amplectendum, si conveniat: & alias ingressus esset vanus & inutilis, nec proinde voti materia. Quare voto non satisfacit, si ex sola animi levitate egrediatur: nam ex vi voti tenetur se probare, & de ratione probationis est, ut res probata admittatur si conveniens videatur. Ita Suarez. Tenetur autem in his adhibere diligentiam moraliter possibilem: nam, ut ait Sanchez, obligatio religionis est gravissima: ac proinde astringere debet ad diligentiam humano modo possibilem, qualem postulant res arduæ & magni momenti. Quod si suâ culpâ effecit, ut ejiiceretur, vel non reciperetur, tenetur postea serio curare ut iterum admittatur. Nam votum obligat ad non apponendum sponte suâ impedimentum executioni ejus, alioqui esset inane & illusorium. Si verò intra probationis annum bonâ fide factæ, judicet ex causâ sufficienti sibi non expedire statum illum, potest relinquere. Quia jure communi concessus est annus probationis in favorem tum religionis, tum etiam ingredientis, ut post sufficiens experimentum possit liberè eligere quod sibi magis expedire judi-

caverit. Vovens autem religionem non renuntiat huic favori, sed censetur velle ingredi secundum jus commune & usum ordinarium.

Qui verò vovit etiam profiteri, tenetur profiteri & perseverare, etiam si ea vitæ norma ei incommoda & difficilis appareat. Ita *Azor, Lessius, Layman, & alii multi*. Nam is vovit absolute, & se obligavit ad profitendum, si iudicaretur idoneus, & ratio vivendi esset tolerabilis; plus enim vovit, quam qui vovit solum ingressum, ut constat ex S. Thom. 2. 2. qu. ult. a. 4. & ex communi sensu ac usu. Unde non ei licet egredi, nisi ineptus sit, vel difficultas tanta sit ut periculum peccandi vel impediendi majus bonum inducat.

Resp. 3. Qui vovit religionem non præfinito tempore, tenetur statim eam ingredi, & supradicta præstare. Quia dilatio minuit rem promissam, nempe obsequium Dei: nam quò plus differt, eò minus reddit Deo, cujus obsequio promissit se totum vitæ suæ tempus daturum in religione, si hæc ei conveniat. Ita *Sanchez, Dehigo, & alii*.

CAPUT III.

De Obligationibus Conjugum.

QUÆST. I. *Quanam sunt obligationes Conjugum inter se?*

Resp. Ex communi omnium sententia tenetur 1°. Simul cohabitare & convivere, ex Gen. 2. & Matth. 19. *Dimittet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suæ, & erunt duo in carne una*. Nam hanc cohabitationem non solum quoad tectum, sed etiam in convictu & cæteris exigunt natura contractûs matrimonii, vinculum ac debitum conjugale, prolis susceptio ac conveniens educatio, & mutua obsequia præstanda. Licet tamen virò ob justam causam sine facultate uxoris ad breve tempus discedere, non vice versâ: imò diu abesse licet viro, si res familiaris vel obsequium principis id exigat. Aliàs non licet, ex cap. 1. de conjug. leprof. *Cùm vir & uxor una caro sint, non debet alter sine altero esse divinus*. Habitationis autem electio ad virum pertinet, cùm sit mulieris caput, ex 1. Cor. 11. unde uxor tenetur maritum sequi, c. *Unaqua-*

que. 13. qu. 2. nisi obstet grave periculum corporis vel animæ, vel speciale pactum antecedens: nam præceptum naturale vitandi peccatum & tuendi vitam prævalet.

2°. Debent sibi mutuam amorem charitatis specialem. Nam sunt specialiter mutuo conjuncti, tum per contractum insolubilem, tum etiam per sacramentum, quod est signum unionis Christi cum Ecclesia, quam inter se imitari debent. Uxor autem debet insuper marito honorem, obsequium, & in iis quæ ad gubernationem domûs, filiorum educationem, & bonos mores spectant, obedientiam. Item tenetur domûs curam habere, ad Tit. 2. & viro opportunè & sufficienter necessaria subministrare.

Vir verò uxori debet regimen, curam, tutelam, sustentationem, & correctionem rationabilem; nam vir est caput & superior uxoris. Quamvis autem, ex S. Antonino, & S. Thoma in 4. dist. 35. 2. 2. ad 1. maritus possit aliquando uxorem verberare moderatè, ad ejus correctionem ob gravem culpam, si ejus emendatio id exigat; tamen in praxi uxoris verberatio rarè moderatè & utiliter fit. Certè extra hanc exigentiam non licet verberare uxorem, nec verbis contumeliosis afficere; nam ipsi debetur honor & amor; cùm uxor sit commembrum viri, principium familiæ licet subordinatum, & socia atque adjutrix domesticæ administrationis. Hæc officia mutua tradit Apost. Ephes. 5. *Mulieres viris suis subdita sint sicut Domino: quoniam vir est caput mulieris, sicut Christus caput est Ecclesia. . . . Viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam. . . . Unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligit: uxor autem timeat virum suum*. Et ad Tit. 2. *Viros suos ament, prudentes, castas, sobrias, domûs curam habentes, benignas, subditas viris suis*.

Tenetur etiam vir uxorem alere, ac sustentare convenienter suo statui pro suis facultatibus; idque tum ex conjugalis vinculi & amoris debito, tum ex officio capitis familiæ, cujus primum membrum est uxor; tum ex justitia: nam ideò ab ea accipit dotem, & bonorum administrationem obtinet, ut matrimonii onera sustineat, uxorem & familiam sustentet, l. 20. cod. *de jure dotium*. Quòd si dotem non exegit, tenetur adhuc uxorem alere, quia jure suo cessit, & est semper

per ejus caput, habetque ejus operas sibi obligatas. Idcoque vir tenetur diligentiam & laborem saltem mediocrem adhibere ad bona conservanda & acquirenda, ut possit uxorem & familiam convenienter statui suo sustentare.

Hinc graviter peccat uterque conjux, si rixas, odium, dissensiones excitet vel foveat, si pacem & societatem conjugalem turbet; si alterum contumeliis afficiat; si ad iram gravem vel aliud grave peccatum incitet, aut ei peccandi occasionem præbeat; si sine sufficientibus indicis male judicet de alterius continentia; si rem familiarem non curet, si bona dilapidet, &c.

Speciatim autem uxor graviter peccat, si viro in re gravi ad bonos mores, vel ad familiæ bonum & domûs gubernationem spectante, non obediat, cum in his sit viro subjecta; si imperium sibi vindicet, nam alienam potestatem sibi usurpare nefas & iniquum est; si quid notabile ex bonis communibus impendat vel alienet contra voluntatem rationabilem mariti, & consuetudinem legitimam feminarum similis statûs; si domûs curam negligat; si virum inopem non alat cum potest: nam uxor dives virum inopem sustentare, & casus ejus fortuitos ferre debet, ex l. 22. ff. *Solutio matrimonii*. hoc enim exigit specialis amor conjugalis, quem ei debet.

3°. Conjuges debent sibi mutuo fidem conjugalem in ordine ad copulam conjugalem, & omnem actum venereum qui ex se ad illam refertur ac tendit, ita ut in illis quivis actus venereus cum aliena persona, vel circa alienam, ut copula, tactus, oscula, vel horum desiderium, delectatio venerea, pollutio voluntaria, & omnia peccata luxuriæ, præter malitiam luxuriæ & propriam, contineant injustitiam mortalem ratione conjugii. Nam ex 1. Cor. 7. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier*. Ergo uterque conjux solus habet dominium integrum corporis alterius quoad copulam, idcoque & ad omnes actus ad illam ordinatos; & obligatur ad abstinendum ab omni actu venereo cum alio, eò quòd de se ad copulam & adulterium referatur, ut rectè docet Sanchez. Quare conjugi fit injuria, si aliquis actus venereus exerceatur erga alteram personam, vel

4°. Tenetur uterque reddere debitum conjugale, hoc est, corpus suum ad copulam conjugalem dare alteri rationabiliter petenti, ex 1. Cor. 7. *Uxori vir debitum reddat: similiter autem & uxor viro. . . . Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi*. Et quoad hoc uterque habet æquale jus. Nam ex vi contractûs matrimonii vir & femina transferunt in se mutuo potestatem corporum in ordine ad copulam; & sic uterque habet jus in corpus alterius ad copulam. Hæc obligatio est sub mortali, cum sit justitiæ, & in re gravi. Præterea ex debiti denegatione alter conjux conjicitur in periculum pollutionis & incontinentiæ. Unde est mortale vel semel sine justa causa debitum negare illud seriò, instanter & rationabiliter petenti, vel si sit periculum incontinentiæ. Non est tamen mortale denegare, si compars remissè petat, & dilationem facilè concedat citra periculum incontinentiæ, cum tunc non graviter exigatur: imò nec veniale, si petens non sit sui compos, ut in ebrietate vel amentia, quia illa petitio non est actus humanus; item quoties petens non est rationabiliter invitus, quod patet in aliis debitis, ut si reddi nequeat debitum sine notabili detrimento sanitatis, & periculo morbi; si nimis sæpe petatur, aut tempore fluxûs menstrui, graviditatis, puerperii, citra periculum incontinentiæ. Nam conjuges non tradunt sibi invicem potestatem suorum corporum, nisi ad usum rationabilem, & salvâ personæ incolumitate, cui rectus ordo naturæ priùs consulti exigat quàm generationi prolis.

Item conjux non tenetur debitum reddere, si compars adulterium commiserit: quia ob tale crimen & fidem violatam amisit jus exigendi. Hæc tamen potest petere debitum tanquam licitum & benevolè concedendum, non exigendo tanquam debitum, quandiu compars ignorat vel dissimulat; quia non tenetur crimen suum prodere, nec pœnam hanc in se exequi, donec ei a conjuge innocente imponatur. Quòd si uterque conjux adulterium commiserit, utrique licet debitum petere & reddere, eò quòd comparia crimina compensatione mutuà deleantur, c. ult. de adult.

Porro non licet debitum denegare ob devotionem vel communionem intentam, si absolu-

tè exigatur, vel periculum sit incontinentiæ, diffentionum, &c. Neque ob paupertatem seu metum impotentia sustentandi prolem numerosiore; nam debent in Dei providentia confidere. Tamen S. Antoninus censet licere conjugibus mutuo consensu abstinere a copula ad vitandam filiorum multitudinem, modò absit periculum incontinentiæ. At mulieri non licet denegare debitum ob incommoda & molestias quas gravidæ experiuntur, vel ob difficultatem ordinariam partûs: nam nubendo talibus pœnis a Deo Evæ & aliis mulieribus impositis se spontè subjecit.

S. Carolus monet conjuges, ut in magnis anni solemnitatibus, diebus dominicis, diebus juniorum, & certo tempore orationi destinato, & quibus diebus Eucharistiam percepturi sunt, fumpserintve, ab usu matrimonii, quantum possunt, communi consensu abstineant: idque conformiter multis canonibus antiquis.

QUÆST. II. *Quibus casibus non licet debitum petere?*

Resp. 1. Ex communi sententia, sub mortali non licet conjugi, 1°. Qui vovit castitatem sive ante sive post matrimonium, cap. 3. *de convers. conjug.* Nam tenetur servare votum quantum potest, abstinendo ab omni actu venereo non debito ex justitia: votum enim illud includit obligationem præcepti negativi pro omni tempore obligantis, cum sit promissio abstinendi ab omni actu venereo. Unde nec ei licet inchoare actus ordinatos ad copulam. Tenetur tamen reddere petenti, utpotè habenti jus exigendi, nisi votum emissum sit cum consensu compartis, quæ juri suo cesserit: quo casu neutri licet petere nec reddere. Qui verò post matrimonium consummatum vovit religionem, aut ordines sacros, post petere & reddere debitum. Quia per hoc votum contraxit solum obligationem suscipiendi religionem, vel ordines, si supervixerit, sed statim post mortem conjugis tenetur votum implere.

2°. Qui tempore matrimonii culpabiliter cognovit personam consanguineam compartis in primo vel secundo gradu. Nam Ecclesia id graviter vetat ob affinitatem contractam cum conjugis per incestum, cap. 1. & 10. *de eo qui co-*

gnovit, &c. donec acceperit dispensationem, quam dare potest Episcopus, & regulares habentes privilegium. Comparti tamen innocenti reddere tenetur, *cum suo jure non debeat sine sua culpa privari*, cap. 6. cod. tit. Secus, si comparum consanguinea hanc affinitatem etiam contraxerit: nam tunc neutri licet petere & reddere debitum; quia, cum uterque sit suo jure privatus, redditio esset incestuosa & illicita, nec hæc permittitur, nisi ob jus conjugis innocentis.

3°. Qui extra casum necessitatis prolem suam legitimam baptizat, aut in Baptismo vel Confirmatione tenet. Quia contraxit spirituales cognationem, quæ tum impedit petitionem debiti, ut colligitur ex Rituali Romano: nam id quod dirimit matrimonium contrahendum, si superveniat matrimonio contracto, impedit petitionem debiti, ut constat ex communi consensu Doctorum. Secus, si in casu necessitatis baptizavit, ex c. *Ad limina*, 30. qu. 1. Nam quod quis obligationi suæ satisfecerit, non debet privari jure suo.

4°. Qui contraxit cum dubio de valore matrimonii, donec dubium prudenter deposuerit. Tenetur tamen reddere comparti, quæ bonâ fide contraxit, cap. 2. *de secund. nups.* Quod si uterque cum tali dubio contraxerit, neutri licet debitum petere vel reddere, quia manente tali dubio exponerent se periculo fornicandi, & abstinendo nullum periculum peccandi adeunt. Item qui post matrimonium bonâ fide contractum incipit dubitare de ejus valore, tenetur de veritate diligenter exquirere, & durante dubio non potest debitum petere, ne ultrò se exponat periculo fornicandi: tenetur tamen reddere, c. 44. *de sent. comm.* Nam debet vitare periculum violandi jus alterius, imò certam injuriam, quæ fieret privando possessorem bonæ fidei suâ possessione absque sufficienti probatione. Qui verò moraliter certus est de nullitate matrimonii, nec potest debitum petere nec reddere, etiam ignorant, *ibid.* nam scienter fornicaretur: copula enim cum non conjugis est saltem fornicatio. Unde debet potius mortem oppetere.

Resp. 2. Secundum multos, saltem veniale est petere debitum, 1°. Tempore fluxûs menstrui, ex S. Gregor. c. *Adejus*, dist. 5. S. Hieron. in c. 18. Ezechiel. & S. August. quæst. 64. in Levit.

& lib. 3. contra Julian. c. 21. ibi: *Talis pudicitia (conjugalis) nec menstruatis, nec gravidis utitur feminis, nec ejus aetatis, quâ certum est eas jam concipere non valere.* Nam hic concubitus est indecens, & minus congruit generationi ac bono prolis. Imò ex S. Thoma in 4. dist. 32. a. proli sæpe noxius, ob indispositionem mulieris ad concipiendam prolem. Hinc aliqui putant esse mortale, quia putant talem copulam solere multùm nocere proli. Sed S. Antoninus negat esse mortale, & S. Thomas a. cit. dicit tunc debere reddi petenti, si monitioni non acquiescat. Quòd si fluxus esset quasi perpetuus & nimis diuturnus, juxta S. Thomam ibidem, S. Antoninum & alios, licet debitum petere.

2°. Tempore graviditatis, etiam citra periculum abortûs: nam hoc tempus non congruit, cum tunc concipi fœtus nequeat. Unde S. Aug. lib. de bono conjug. c. 6. ait: *Sunt viri usque adeò incontinentes, ut conjugibus nec gravidis parcant.*

3°. Tempore puerperii, tum ob mulieris indispositionem, tum ob nocumentum prolis jam natæ si a matre alatur, vel ejus quæ nasci posset, vel etiam ipsius matris: nam juxta Medicos inde imminet uxori incommoda non levia. Unde S. Greg. c. *Ad ejus* cit. ait: *Nisi purgationis tempus prius transferit, viris suis non debent admisceri.*

4°. Diebus dominicis ac festis, nisi rationabilis causa id exigat. Quia cum talis actus, propter carnalem delectationem admixtam, animam absorbeat & valde deprimat, multùmque mentem distrahat, hominem reddit ineptum ad spiritualia, quibus præcipuè diebus illis vacandum est. Ita S. Thom. supplem. qu. 64. a. 5. S. Bonav. Tolet. &c. Unde (ut ait Suarez) est opus incongruum pro tali tempore, & in eo tunc exercito sine justa causa cohonestante apparet aliqua inordinatio contra ordinem quem dicit prudentia, postulatque temperantiæ ac religionis virtus, apponendo sibi & conjugii impedimentum tantæ distractionis & hebetudinis ad Deo prout oportet tali tempore vacandum. Prudentia autem in omni opere requirit congruitatem temporis; & omnis actus qui non fit in omnibus debitis circumstantiis est malus: quippe bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu. Hinc

illud Eccles. 3. *Omnia tempus habent... Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus.*

Porro fatentur licitè debitum reddi posse in his casibus, si petens monitioni non acquiescat. Imò petitio videtur posse excusari a culpa per grave periculum incontinentiæ, quod vix aliter amoveri posset.

QUÆST. III. *Quibus casibus non licet debitum reddere petenti?*

Resp. 1. Est mortale reddere debitum, quoties est mortale petere, ob circumstantiam se tenentem ex parte copulæ, quæ ob eam fiat illicita; ut si petatur in loco sacro vel publico, vel cum periculo abortûs aut effusionis extra vas naturale, vel gravis detrimenti prolis, vel mortis alterutrius conjugis, &c. Sanchez, & alii. Quia tunc est cooperatio formalis ad actum graviter illicitum; & prava ista circumstantia actûs afficit petitionem ac redditionem.

Resp. 2. Quando petere est mortale ob circumstantiam personalem petentis, ut si habeat votum castitatis, juxta S. Antoninum & alios multos, si petens averti nequeat, compars tenetur reddere. Quia cum actus ille de se sit licitus, petens retinet jus suum; nec reddens cooperatur petitioni, sed eâ suppositâ cooperatur copulæ, quæ licita est ex parte reddentis, & a se debita. Alii verò cum Rich. Comitolo, &c. docent tunc non licere reddere: quia petens hic & nunc non potest talem actum licitè facere, & per votum amisit usum sui juris; cum non possit habere jus ad peccandum: ergo non licet ei cooperari. Suadent autem ut compars, quæ non vovit, petat dum prævidet a vovente petendum, & tum utrique licita est copula. Si vovens prævenerit, alter dicat petenti, Volo ego ut tu mihi reddas. Quòd si petens contraxit affinitatem cum conjugee per incestum ipsi notum, non licet debitum reddere: quia potest ei justè negari, cum jus petendi amisit: unde reddere esset moraliter cooperari ejus peccato.

Si verò usus conjugii sit solum venialis ex parte petentis, ut si petat ob voluptatem, reddi debet graviter exigenti, ne petens exponatur periculo gravius peccandi, & detur occasio rixarum, odii, &c. nec tunc censetur moraliter coo-

perari culpæ alterius: quia copula potest aliter peti, & hic & nunc licitè exerceri, estque gravis causa reddendi. Si autem peteret situ vel modo non consueto & venialiter malo, juxta multos potest & debet reddi, si non possit petens adduci ad aliter coeundum, & sit periculum ne gravius peccet si denegetur: juxta alios non tenetur reddere, quia non petit modo debito & naturali, nec habet jus ad copulam tali modo exercendam.

QUÆST. IV. *An aliquando conjuges tenentur petere debitum?*

Resp. Non tenentur per se loquendo: quia nemo per se loquendo tenetur uti jure suo, quod pro se introductum est, cum liberum sit unicuique suo juri renuntiare, c. 6. de privil. At tenentur per accidens, 1°. Si alter, præsertim uxor, ex signis vel ex dispositione videatur cupere hoc remedium, licet ex verecundia taceat. S. Thom. in 4. dist. 32. a. 2. nam tunc potius debitum redditur petenti implicitè seu interpretativè. 2°. Si alioqui sit periculum incontinentiæ in compartem: nam quisque tenetur ex charitate impedire peccatum proximi, cum facile potest. 3°. Si id necessarium sit ad fovendum amorem mutuum. 4°. Si prolis procreatio necessaria sit ad aver-tendum grave damnum, præsertim religionis vel reip.

QUÆST. V. *An licet exigere usum conjugii præcisè ad vitandam in se incontinentiam, ut pollutionem, adulterium, quamvis nulla sit spes prolis gignenda.*

Resp. Juxta multos licet, quia 1°. Matrimonium secundariò institutum est in remedium concupiscentiæ, ex 1. Cor. 7. *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, & unaqueque suum virum habeat . . . & iterum reverimini in idipsum, ne tentet vos Satanas, propter incontinentiam vestram.* 2°. Licitè & approbante Ecclesiâ contrahunt fenes, quibus ob senium nulla est spes suscipiendæ prolis. 3°. Sicut est actus licitus & charitatis exigere debitum ad impediendam incontinentiam compartis, ita & ad eam in se vitandam; cum ordo charitatis postulet, ut in hunc circumstantiis præcisè nostro quam proximi bono spirituali, imò & temporali neces-

sario consulamus. 4°. S. Antonin. 3. p. tit. 1. c. 20. §. 5. ait: *Tunc est veniale petere ubi non speratur proles, imò nec veniale si fiat propter vitandam fornicationem in se vel in alio. Et in hoc concordant Doctores.*

Secundùm alios est culpa venialis. Probant, 1°. Ex S. August. enchir. c. 78. & l. de bono conjug. c. 7. ibi: *Reddere debitum conjugale nullius est criminis: exigere autem ultra generandi necessitatem, culpa venialis.* Ex S. Gregor. l. 32. moral. c. 17. *Tunc solum conjuges in admixtione sine culpa sunt, cum non pro explenda libidine, sed pro suscipienda prole miscentur.* Et ex S. Thom. in 4. dist. 31. qu. 2. a. 2. *Duobus solis modis conjuges absque omni peccato conveniunt, scilicet causa prolis procreanda, & debiti reddendi. Alias autem semper est ibi peccatum, ad minus veniale.* Et ad 2. *Si aliquis per actum matrimonii intendat vitare fornicationem in conjuge, non est aliquod peccatum, quia hoc est quedam redditio debiti, quod ad bonum fidei pertinet. Sed si intendat vitare fornicationem in se, sic est ibi aliqua superfluitas, & secundùm hoc est peccatum veniale; nec ad hoc est matrimonium institutum, nisi secundùm indulgentiam, qua est de peccatis venialibus.* Idem docet S. Bonav. in eand. dist. 2°. quia qui debitum præcisè exigit ad sedandos motus libidinis, obsequitur concupiscentiæ, quam potest oratione vel aliis mediis coercere; & ideo non exercet actum charitatis erga seipsum, cum habeat alia media vitandi incontinentiam.

Ad nuptias senum respondent eas licitè iniri in mutuam subsidium & solatium, cum matrimonium non in copula carnali, sed in nexu animorum consistat. Negant autem matrimonium propriè loquendo fuisse institutum in remedium concupiscentiæ, cum ante lapsum Adami jam vigeret. Dicuntque vitiationem fornicationis tanquam effectum ex illo consequi; nec hanc posse primariò & unice intendi, sed solum fini proprio nempe prolis generationi subordinari. Idem docent veniale esse copulam exercere præcisè ob sanitatem corporis, eò quòd hic actus non sit licitus, nisi ob prolis generationem vel debiti redditionem.

Sanchez cum aliis censet tunc solum debiti petitionem ad vitandam incontinentiam carere

culpâ, cum aliis adhibitis mediis, præsertim oratione, stimuli carnis sedari nequeunt; ita ut non voluptas, sed sola periculi peccandi vitatio intendatur; additque semper esse veniale primariò intendere vitiationem incontinentiæ, non proli generationem, ubi spes est proli; quia inordinatio est secundarium finem præponere primario fini, qui est proli generatio, dum obtineri potest. At cum finis primarius impossibilis est, docent licere, cum impossibile intendi nequeat, eo omisso secundarium finem intendere, præsertim si adfit aliqua necessitas.

QUÆST. VI. *An conjuges tenentur sub mortali abstinere ab usu conjugis, dum mulier habet in mortuis edidit filios.*

Resp. Asserit Sylvius; sed Sanchez, Sanbovius & alii negant: quia felicem partum sperare possunt, cum possit contingere & aliquando contingat, ut mulier post multos abortus feliciter tandem pariat. Quare tunc debent oratione crebrâ, elemosynis, & aliis piis operibus benedictionem Dei efflagitare, & vitare omnem intemperantiam etiam in hoc usu, & alias culpas, quæ sæpe sunt causa abortus.

QUÆST. VII. *Quandonam peccant conjuges in usu conjugii.*

Nota. Certum est hunc esse licitum, si fiat cum debitis circumstantiis ad procreandam prolem, per quam Deus glorificetur. Nam ob hunc finem Deus matrimonium instituit: vel etiam ad reddendum debitum, cum hæc redditio sit actus justitiæ.

Resp. 1. Secluso quovis periculo, & aliâ inordinatione, est semper venialis culpa, si exerceatur ob solam voluptatem. *Est communis sententia.* Prob. 1°. Ex S. August. l. 1. de nupt. c. 15. *Carnis concumbendo appetere voluptatem, sed non præter conjugem, venialem habet culpam.* 2°. Innoc. XI. oppositum damnavit. 3°. Homo semper tenetur agere propter finem honestum, utpote solum consentaneum naturæ suæ rationali. 4°. Est debiti ordinis everfio quærere actum propter delectationem, cum delectatio sit propter ipsum actum; idque præsertim in actu conjugali; qui ex se ad proli generationem ordinatur.

Resp. 2. Peccant mortaliter, 1°. Si habeant copulam extra vas debitum, aut cum effusione seminis extra illud: nam hoc adversatur fini naturali seminis & copulæ, qui est proli generatio, ideòque bono speciei. *Ab ea verò parte corporis, qua non ad generandum est instituta, si & conjugis quisque utatur, contra naturam est, & flagitiosum.* Ita S. August. neslib. 2. de nuptiis & concup. c. 20. Imò ille abusus, qui est contra naturam, execrabiliter fit in meretrice, sed execrabilius in uxore, ait S. Aug. l. de bono conjug. c. 11. quia adversatur etiam bono fidei conjugalis, cui cedere conjuges nequeunt; nam uterque conjug tenetur servare alteri corpus suum castè; nec habet jus in corpus alterius, nisi ad copulam naturalem generationi aptam. Item si habeant copulam extra vas debitum, etiam sine animo ibi consummandi, sed se excitandi ad consummandum in vase debito: nam tunc est actus sodomiticus, & sodomia inchoata: ille enim tactus ex se ordinatur ad effusionem seminis extra vas. Sanchez, & alii. 2°. Si servato vase debito non servetur naturalis situs, cum periculo effusionis seminis extra vas. Quòd si secluso tali periculo non servetur sine necessitate, ut dum vir ob majorem voluptatem accedit a tergo, vel succumbit, juxta multos est solum veniale, quamvis grave & graviter increpandum: quia est abusus, ac naturalis ordinis everfio in solo modo accidentali, cum non impediatur generatio; & inordinatè quærere voluptatem intra matrimonii usum sit solum veniale, modò in ea non ponatur finis ultimus, cum tunc non sit gravis inordinatio. Sed (ut notat S. Thom.) etsi hoc non sit mortale ex parte actus, est tamen signum concupiscentiæ mortalis, cui non sufficiunt modi ordinati. Ex eodem autem S. Doctore nulla erit culpa citra periculum effusionis, quando corporis dispositio alium situm non patitur. 3°. Si actus valde turpes & graviter repugnantes honestati naturali exerceant, eos præsertim qui per se ordinantur ad copulam in vase indebito, suntque ejus inchoatio, ideòque mortales. 4°. Si impediunt generationem, vel conceptam prolem extinguant. 5°. Qui de industria actum conjugalem interrumpunt absque seminatione integra, ob periculum proximum pollutionis, quod tunc nunquam abest

saltem ab alterutro. Item juxta Navarrum, Azor, & alios, si in coitu vir de industria non seminet, etiam consentiente uxore: quia tum ob periculum proximum pollutionis contra naturam est coitum sine seminatione relinquere, cum coitus conjugalis sit ordinatus a natura ad prolis generationem: unde tunc copula est illicita & inordinata; & cum sit aliquid grave, hæc inordinatio est gravis, ideoque mortalis. 6°. Si actum illum exerceat cum periculo abortus: nam abortio est mortalis; ergo mortale est ejus periculum voluntarium: vel cum gravi noxamento prolis aut valetudinis conjugum; nam graviter tenentur vitam propriam & prolis tueri. 7°. Si cum affectu adulterino ad aliam personam, quæ in ipso actu præfens representetur vel optetur; vel cum affectu fornicario seu affectu accedendi ad suam etiam si non esset sua: nam affectus ille mortalis est; vel cum tanto ad voluptatem affectu, ut in ea finis ultimus ponatur, ut si cum alia quam uxore æque facturus esset, ut notat S. Thomas; vel ob finem aliquem graviter malum, nam finis dat actui malitiam propriam, cum in ipso intendatur. 8°. Si exercent coram aliis, ob grave scandalum, & turpitudinem actus taliter exerciti; vel in Ecclesia ob sacrilegium, est enim contra reverentiam Deo & loco sacro debitam, & per eum polluitur Ecclesia. 9°. Mulieres quæ susceptum semen de industria ejiciunt, aut ejicere conantur, vel quæ proprium privatum fundunt: nam hoc repugnat fini seminis, qui est generatio; unde gravis est inordinatio.

QUÆST. VIII. *An & qualia sunt peccata tactus, & aspectus obscæni inter conjuges?*

Resp. 1. Tactus ex se ordinati ad copulam sunt illiciti, si sine periculo pollutionis immediate referantur ad copulam conjugalem, nec fiant propter voluptatem. Quia cum licitus sit actus consummatus, etiam liciti sunt actus prævii ex se ad illum ordinati, & licite se juvant ac excitant conjuges ad actum honestum. Si verò fiant præcisè ob voluptatem majorem, quamvis ordinentur ad copulam, sunt culpa venialis: quia nunquam licet agere propter voluptatem. Quòd si exercentur cum periculo proximo pollutionis, ex communi sententia sunt mortales: quia cum pollutio graviter repugnet generationi, est

æque saltem illicita conjugatis ac aliis; & proinde tenentur sub mortali vitare ejus periculum proximum, & non ponere causam illius proximam. Item juxta S. Antonin. Sylvestr. Comitol. & alios, sunt culpa mortalis, si exercentur absque animo perveniendi ad copulam: quia illi actus veneri non sunt conjugibus liciti, nisi quantum ad copulam conjugalem ordinantur: ergo si ad eam non ordinantur, jam sunt illiciti, perinde ac si inter solutos exercentur. At juxta alios sunt solum veniales: quia, inquirunt, tales actus naturam suam ordinantur ad copulam ipsam licitam, nec quidquam illis deest, nisi quod hic & nunc non referantur ad copulam: solus autem defectus debiti finis est per se loquendo solum venialis.

Certè in praxi hi actus in multis censendi sunt mortales, saltem ob periculum proximum pollutionis, quod rarò abesse potest, cum ex se commotionem spirituum genitalium valdè excitent.

Resp. 2. Graviter illiciti sunt etiam conjugibus tactus quidam valde infames, dum scilicet inter membrum tangens & tactum scæda nimis est proportio. Quia tales actus graviter dedecent naturam rationalem, & indicant affectum voluptatis prædominantem ac graviter inordinatum; nec conjugium potest excusare actiones, quæ ex se ad copulam conjugalem non ordinantur. Quare cum infamias illas à mortali excusasset Sanchez, id in posteriori editione retractavit. Sciant igitur conjuges *vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderii, sicut & gentes quæ ignorant Deum.* 1. Thess. 4.

QUÆST. IX. *An peccat mortaliter conjux, si in absentia comparis, secluso periculo pollutionis, captes delectationem veneream, vel se libidinose tangat?*

Resp. affirm. Quia tactus impudicus & delectatio venerea valdè commovent spiritus genitales, eorumque motum excitant: quæ commotio spirituum genitalium ex natura sua tendit & ordinatur ad seminis effusionem, ideoque absente comparte ad pollutionem. At sicut pollutio est lethalis, ita & omnis actus voluntarius ex natura sua ad illam ordinatus. Ita Navarr. Sylvest. Azor, Vasquez, Layman, & alii.

QUÆST. X. *Ad quid tenetur qui post votum castitatis vel religionis matrimonium sine dispensatione contraxit?*

Resp. 1. Qui post votum castitatis contrahit, peccat mortaliter, & semper tenetur abstinere a petitione debiti, & post mortem conjugis a secundis nuptiis. Est communis sententia, & usu Ecclesiæ approbata, inquit Sanchez. Quia votum obligat in his omnibus, quæ alteri injuriosa non sunt, & impleri debet votum quantum potest. At juxta varios non tenetur ante consummationem amplecti statum religiosum: tum quia hoc non vovit, & est medium extraordinarium ac valde arduum: tum quia extravag. *Antique*, Joannes XXII. declarat conjugem qui ante consummationem matrimonii sine consensu uxoris sacros ordines suscepit, compellendum esse ad illud consummandum petente uxore, si ipse noluerit religionem profiteri: ergo, inquit, talis non obligatur ad religionem amplectendam, cum ad eam non compellatur, sed ad consummandum, licet voto castitatis obstrictus sit, & posset illud servare per hoc medium.

Sed alii plures cum S. Antonino 3. p. tit 1. c. 16. docent talem teneri statum religionis amplecti, si aptus sit. Quia non superest ei alia via servandi votum, nisi voti dispensationem aut commutationem obtineat, vel alteri conjugi persuadeat continentiam vovere, vel cedere juri petendi debitum: quisque autem tenetur servare votum quantum potest. Quod si medium illud, quod ei superest, sit valde arduum, sibi imputet, cum suâ culpâ se conjecerit in necessitatem illud adhibendi ad servandum votum. Sylvius addit, quod si talis non sit idoneus ad religionem, & hæc alia media non prosint, non peccabit, nequidem primâ vice, si rogatus consummet, quia ad hoc tunc tenetur.

Resp. 2. Qui post votum ingrediendi religionem contraxit, tenetur ante consummationem ingredi. *Ita omnes.* Quia id licitè adhuc potest, & ad id se voto adstrinxit. Sed licet consummando graviter peccarit, postea tamen potest debitum non solum reddere, sed etiam petere. Quia non vovit castitatem, sed tantum ingressum aut professionem statûs in quo vovenda est, aut saltem non vovit nisi in religione servandam. At

ex communi sent. post mortem vel adulterium conjugis tenetur religionem ingredi: nam tenetur implere obligationem, quæ tempore matrimonii fuerat solum suspensa, cum jam impleri possit. Si tamen jam non fuerit aptus, petat commutationem voti.

CAPUT IV.

De Obligationibus parentum & liberorum, & aliorum superiorum ac inferiorum erga se invicem.

QUÆST. I. *Quanam sunt obligationes parentum erga liberos?*

Resp. Secundum omnes tenentur, 1°. Illos alere & convenienter sustentare, hoc est, victum, vestitum, habitationem, medicamenta præbere, tum ex jure canonico, c. *Si quis* dist. 30. ubi anathematizatur, qui dereliquerit proprios filios, & eos non aluerit: tum ex jure civili, cod. *de alimentis liberis*, & ff. *de liberis agnoscend.* tum etiam jure naturali, quandiu liberi sibi ipsis res necessarias providere non possunt: nam cum eis per generationem esse dederint, debent quoque illud convenienter conservare, & ad suam perfectionem ac debitum vitæ statum perducere: idque ipsa naturæ propensio ordinata satis indicat; suntque parentes administri providentiæ divinæ erga suos liberos. *Debetur liberis a parente secundum naturalis amoris affectum sustentanda vitæ providentia sive proventus. Parentum enim est colligere sive thesaurum recondere liberis, ut præter hoc quod ad vitam illos genuerunt, etiam vivendi subsidia subministrarent*, ait S. Basil. in Psal. 7. Unde tenentur etiam curare ut artes statui suo congruentes discant, eisque procurare statum suæ conditioni convenientem.

Hinc graviter peccant parentes, si liberos parvulos diligenter non custodiant, & ab iis gravia mala non avertant; si infantes exponant, si rem familiarem non curent, bona dilapident, vel diligentiam saltem mediocrem non adhibeant ad acquirenda & conservanda bona necessaria ad liberos honestè secundum suum statum collocandos, filias dotandas, & iis hæreditatem congruam relinquendam: nam debent etiam futuris eorum necessitatibus providere, ex

2. Cor. 12. *Nec enim debent filii parentibus the-
raurizare, sed parentes filiis.*

Possunt tamen parentes exhæredare filios ex
justa causa in testamento exprimendâ, nempe
ob gravem culpam & ingratitude in se ad-
missam, vel dilapidationem bonorum familiæ,
vel vitam luxuriosam filiæ: nam tunc tali pœnâ
digni sunt. Quare in iisdem casibus possunt iis de-
negare ea, quæ statui suo conveniunt: nunquam
tamen res necessarias ad vitam sustentandam, si
aliunde non habeant.

Nota. Mater debet primo triennio liberos a-
lere, & postea pater, donec ex arte vel officio
possint vitam sustentare, ex l. 9. cod. de patr.
potest. quod si pater ex inopia nequeat, tene-
bitur mater. In defectum patris & matris tenen-
tur avi, & alii ascendentes, l. 5. ff. de lib. agnosc.

2°. Parentes præter sustentationem congruam
debent liberis christianam institutionem, ex E-
phes. 6. *Educate illos in disciplina & correptione
Domini.* Nam finis matrimonii est generatio
prolis, a quâ Deus piè sancteque colatur: at in-
stitutio christiana est liberis ad hunc finem nec-
cessaria. Hæc in tribus potissimum consistit. 1°.
Ut eos materè per se vel per alios doceant nec-
cessaria ad salutem, & ad vitam christianam a-
gendam. *Filii tibi sunt? erudi illos, & curva il-
los a pueritia illorum* Eccli. 7. Et S. Augst. in Psal.
5. ait: *Regite filios vestros, regite familias ve-
stras. Quomodo ad nos pertinet in Ecclesia loqui
vobis, sic ad vos pertinet in domibus vestris a-
gere, ut bonam rationem reddatis de his qui vo-
bis sunt subditi.* 2°. Ut eos non solum verbis, sed
etiam exemplo ad peccati fugam, cupiditatum
colubitionem, & virtutum exercitium adducant,
& peccatorum occasiones ab iis avertant; *pro-
videntes bona non tantum coram Deo, sed etiam
coram omnibus hominibus*, Rom. 12. A fortiori
coram liberis, quos ex suo munere tenentur
efficaciter ad virtutes, & timorem ac amorem
Dei instituere. *Patres discant quomodo etiam
commisissis sibi exempla bene vivendi exterius præ-
beant. Scire etenim prælati debent, quia si per-
versa nunquam perpetrant, tot mortibus divini sunt,
quot ad subditos suos perditionis exempla trans-
mittunt. Unde necesse est, ut tanto se cautius a
culpa custodiant, quanto per prava que faciunt
non solum moriantur, sed aliorum animarum, quas*

pravis exemplis destruxerunt, rei sunt. S. Greg.
part. 3. Pastor. admonit. 5. & Sanctus Hiero-
nymus epist. 7. ad Latam, de institutione filiarum
monet: *Nihil in te & in patre suo videat, quod
si feceris, peccet. Memento vos parentes vir-
ginis, magis eam exemplo doceri posse, quam vo-
ce.* 3°. Ut delinquentes corrigant objurgando, &
cum oportet, moderatè puniendo, juxta illud
Prov. 23. *Noli subtrahere a puero disciplinam:
si enim percusseris eum virgâ, non morietur. Tu
virgâ percusses eum, & animam ejus de inferno
liberabis.* & c. 13. *Qui parcat virgâ, odit filium
suum.* & Eccli. 30. *Qui diligit filium suum,
assiduat illi flagella. . . . . Non des illi pote-
statem in juventute, & ne despicias cogitationes il-
lius. Curva cervicem ejus in juventute, & tum-
de latera ejus dum infans est; ne fortè induret,
& erit tibi dolor anima. Doce filium tuum, &
operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas.*
Alioqui parentes sunt participes peccatorum li-
berorum, ex c. 3. dist. 86. ubi Joannes VIII.
ait: *Facientis culpam procul dubio habet, qui quod
potest corrigere, negligit emendare. Scriptum quip-
pe est: Non solum qui faciunt, sed etiam qui
consentiunt facientibus participes judicantur.* Et
ex S. Gregor. l. 7. epist. 6. *Qui non corrigit refe-
canda, committit.* Quare lib. 1. Regum, c. 3.
Deus ait: *Suscitabo adversum Heli omnia qua
locutus sum super domum ejus. Prædixi enim ei
quod judicatus essem domum ejus in æternum
propter iniquitatem, eo quod noverat indignè a-
gere filios suos, & non corripuerit eos.*

Patri autem liberos sicut nec domino servos
occidere, mutilare vel vulnerare non licet; quia
ista pertinent ad publicam potestatem exercendi
justitiam vindicativam, five ad perfectam pote-
statem coercitivam, quâ carent parentes & do-
mini ut tales: cum enim præsentant tantum fami-
liæ domesticæ, quæ est imperfecta communitas,
habent solum potestatem imperfectam, coercendi
scilicet pœnis levioribus, quæ damnun
irreparabile non inferunt. Sola quippe commu-
nitas perfecta, seu ejus princeps perfectam ha-
bet potestatem coercendi & puniendi malefa-
ctores, etiam morte.

Porro educationis cura ad patrem tanquam
ad familiæ caput maximè spectat, quamvis etiam
mater ad eam graviter obligetur.

Hinc graviter peccant parentes, si non curent diligenter, ut liberi fidei rudimenta, & alia ad christianè vivendum necessaria maturè addiscant, pravorum consortium vitent, a vitiis abstineant, mandata Dei & Ecclesie servent; si consilio vel exemplo pravo ad peccatum inducant; si de eorum factis non inquirant, permittantque eos liberius vivere, ludo & delectationibus immodicis assuescere, iisque ad ea pecunias suppeditent; si patiantur eos vitam otiosam agere; si delinquentes non objurgent, puniantque moderatè, &c. Ex 1. Tim. 5. *Si quis suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit (facto scilicet,) & est infidelis deterior.*

3°. Tenentur liberis suis electionem statûs liberam relinquere; peccantque graviter, si eos invitos ad matrimonium vel religionem cogant, vel ab iis avertant. Nam liberi habent jus sibi statum prae liberè eligendi; & eorum salus maximè pendet ab electione statûs, ad quem a Deo destinantur & vocantur. Quare Conc. Trid. sess. 25. c. 18. excommunicat eos, qui feminam cogunt ad religionem vel professionem, aut sine justa causa impediunt ejus ingressum vel professionem.

Item etiam si liberi velint matrimonium inire, non debent parentes eos cogere ad contrahendum cum tali vel tali, si repugnent, c. *de neptis*, 31. qu. 2. Quia, ut ibi ait Pontifex, quorum unum corpus est, unus debet esse animus. Alioqui datur occasio dissidiorum, rixarum, adulterii, &c. Grave autem peccatum est alios conijcere in periculum graviter peccandi.

Nota. Ex communi sententia, in defectum patris & matris ad prædicta tenentur jure naturali ascendentes ex linea paterna & materna.

Item parentes tenentur jure naturali etiam alere & christianè educare liberos illegitimos, qui & quandiu sibi ipsis de rebus necessariis providere non possunt, cum verè sint eorum parentes, ex cap. 5. *de eo qui duxit*, &c.

QUÆST. II. *Ad quid obligantur liberi erga parentes?*

Resp. Secundùm omnes, debent parentibus amorem, reverentiam & obedientiam. Nam hæc tria continet & exigit præceptum naturale di-

vinum: *Honora patrem tuum & matrem tuam*, Deut. 5. & Matth. 19. ut docet Catech. Romanus, & omnes Doctores. Idque dicitur recta ratio propter triplicem respectum parentum ad filios, scilicet causæ, præeminentiæ, & regiminis.

1°. Itaque tenentur liberi parentes verè amare, & quidem magis quàm cæteros, cum illis plus debeant, sintque conjunctiores quàm aliis; & hunc amorem significare. Quare tenentur bonum spirituale & temporale iis velle & suppeditare in eorum necessitatibus etiam communibus. Exigitque tum pietas, ut iis subministrent necessaria ad vitam honestè secundùm suum statum sustentandam; quamvis suâ culpâ in hanc necessitatem inciderint, & filii sua bona ab illis non acceperint. Quovis enim modo parentes erga liberos egerint, tamen iis vitam & conservationem debent, ex Matt. 15. & c. 1. dist. 30. & l. 1. & 2. cod. *de alend. liber. ac parent.* Debent quoque subvenire parentibus in omnibus aliis necessitatibus quoad honorem, famam, libertatem, &c. & eorum defectus tegere ac patienter ferre. *In opere & sermone & omni patientia honora patrem tuum*, Eccli. 3. *In toto corde tuo honora patrem tuum, & gemitus matris tue ne obliviscaris: memento quoniam nisi per illos natus non fuisses: & retribuere illis, quomodo & illi tibi.* Eccli. 7.

Hinc graviter peccant liberi, si parentibus signa odii ostendant, maledicant, vel signa amoris nunquam aut rarè dent; si durè tractent; si de ipsis erubescant; si graviter contristent, vel ad gravem iram impellant, etsi ex causa levi, quam prævident gravem molestiam iis procreaturam. *Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominiosus est & infelix*, Prov. 19. *Quàm mala fama est qui derelinquit patrem: & maledictus a Deo, qui exasperat matrem.* Eccli. 3. *Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur*, Exod. 21. Si torvo oculo intueantur, vel asperè loquantur, perinde ac si odio haberent; si non subveniant in necessitate spiritali vel corporali, aegros non invitant, carcere detentos liberare negligant; eorum sanitati non consulant, non curent maturè sacramentis muniri, & aliis auxiliis spiritalibus juvari; si eorum testamenta ac legata non exequantur, vel exequi differant, vel non curent pro iis mor-

uis preces & sacrificia offerri, &c.

Porro quæ essent mortalia contra charitatem, si fierent erga extraneos, sunt etiam contra pietatem, & longè graviora, si erga parentes: quæ circumstantia semper exprimi debet in confessione; nam tunc peccatum habet duplicem malitiam specie diversam contra charitatem, & pietatem. *Toletus, Delugo, &c.*

2°. Quoad reverentiam, ejus obligatio clarè exprimitur verbo *Honora. & Eccli 3. Qui timet Dominum, honorat parentes, & quasi dominis serviet his, qui se genuerunt.* Nam (ut ait S. Thomas,) parentes participant rationem principii, cum propter generationem, tum etiam propter educationem, disciplinam, & omnia quæ ad perfectionem vitæ pertinent. Præterea repræsentant dignitatem Dei, qui est omnium pater.

Hinc mortaliter peccant liberi, 1°. Si parentes spernant, irrideant, contumelias efficiant, de illis detrahant; eorum monita, consilia & minas contemnunt, præsertim coram ipsis. *Oculum qui subannat patrem, & qui despicit parvum matris suæ, effodiant eum corvi, &c. Prov. 3.* Quæ autem in his ob levitatem materis erga alios non essent nisi venialia, erga parentes ob circumstantiam personæ ut plurimum sunt mortalia. Ob hanc culpam Cham filius Noë, patris maledictum incurrit, Gen. 9. quod Deus postea confirmavit, ut posteris hujus culpæ gravitas innotesceret. 2°. Si eos percutiant licet leviter, aut iis minentur; imò si contra eos manum tollant, etsi sine animo percutiendi: in his enim censetur gravis irreverentia ac injuria erga parentes. 3°. Si ad sublimem fortunam evedti, parentes ex contemptu agnoscere dedignentur. 4°. Si eos in foro externo etiam vero crimine accusent, excepto crimine hæreseos, prodicionis, conjurationis in Principem, quod aliter impediri non posset: in his enim ne patri quidem parcere debent propter damnum publicum, quod præ privato averti debet.

3°. Liberi tenentur obedire parentibus in iis quæ spectant ad gubernationem domesticam, & ad bonos mores. In his enim subditi sunt parentibus, quorum est regere familiam, & eam bonis moribus imbuiere. *Filii obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim justum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam: quod est manda-*

tum primum in promissione, ut bene sit tibi. Ephel. 6. Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino, Col. 3. & Rom. 1. Qui non obediunt parentibus, dicuntur digni morte. Hinc S. August. in titulum Psal. 70. ait: Ubi hoc jubet pater quod contra Deum non fit, sic audiendus est quomodo Deus; quia obedire patri jussit Deus. Ratio est, quia (ut ait S. Thom. quodlib. 2. a. 9.) Ad illa se extendit debitum obedientiæ, ad qua se extendit jus prelationis. Habet autem pater carnalis jus prelationis in filium. 1°. quidem quantum ad domesticam conversationem: sic enim est pater-familias in domo, sicut Rex in regno: unde sicus subditi tenentur obedire Regi in iis qua pertinent ad gubernationem regni, ita etiam filii & alii domestici tenentur obedire patri-familias in his qua pertinent ad dispensationem domus. 2°. Quantum ad morum disciplinam: unde Apost. dicit, Heb. 12. Patres quidem carnis nostra habuimus eruditores: debet enim pater studio non solum educationem, sed etiam disciplinam. In his ergo filius tenetur obedire patri carnali, & non in aliis.

Hinc peccant mortaliter liberi, si in re gravi ad mores, vel ad domesticam curam, vel ad pacem & concordiam in familia tuendam, vel ad ejus bona, famam, honorem spectante non obtemperent; & speciatim si contra parentum prohibitionem, improborum societatem, popinas frequentent, aleæ ludum, comotationes vel quidlibet aliud illicitum aut periculosum exerceant; si contra eorum mandatum nolint dare operam litteris aut artibus suo statui congruentibus, si iis inconsultis nubant, vel si filius contra eorum voluntatem ducat uxorem se indignam, vel nolit sine justa causa ducere quam parentes volunt, ob magnum familiæ bonum; si filia contra prohibitionem domo egrediatur, vel sola noctu viros alloquatur, &c.

Non debent autem filii parentibus obedire, cum aliquid præcipiunt vel vetant contra Dei, vel Ecclesiæ præcepta, aut consilia evangelica. Nam *obedire oportet Deo magis quam hominibus, Act. 5.* Neque quoad electionem statûs; nam hæc pendet a divina vocatione. Debent tamen consensum & consilium petere, non autem sequi, nisi sit consentaneum vocationi divinæ.

Porro filius-familias, si parentes ejus operâ

non egeant, potest a paterna domo discedere ad discendam aliquam artem honestam statui suo convenientem, vel quærendum aliquod vitæ genus honestum, petita facultate, quam pater si denegare non potest, ex l. ult. ff. de liber. exhib.

Nota. Eadem ferè ratio est de avo, proavo, & quolibet ascendente, respectu nepotis, pronepotis, & cujuscumque descendens, & vicissim. Nam hi omnes considerantur quasi patres & filii, ascendentes quippe sunt mediati progenitores. *Delogo.*

Sed an filius cupiens ingredi religionem, tenetur in sæculo remanere, ut parentum necessitati subveniat?

Resp. affirm. si necessitas sit extrema vel gravis, nec alius possit aut velit iis opulari, & possit ipse remanendo in sæculo. *Est communis sententia.* Quia subvenire parentibus graviter indigentibus est præcepti divini naturalis: ingredi autem religionem per se est tantum consilii. At propter opus consilii non est omittendum præceptum, utpote obligatorium. Imò tum religio cessat esse opus consilii respectu filii, cum tunc sit ei illicitum. Unde Christus Matth. 5. arguit Phariseos, quòd fuaderent ut eroganda parentibus egenis impenderentur in cultum divinum. Quòd verum est, etiamsi filius voverit religionem: nam illud votum solum est de ingressu religionis, quatenus est opus melius, nec impedit observationem præcepti divini. At ingredi religionem relictis parentibus in gravi necessitate, non est opus melius, & impedit observationem præcepti divini.

Si verò non sint in tali necessitate, ut filiorum obsequio multum indigeant, possunt prætermisso parentum obsequio filii religionem intrare, etiam contra præceptum parentum. Quia post annos pubertatis quislibet ingenuus libertatem habet, quantum ad ea qua pertinent ad dispositionem sui status, præsertim in his qua sunt divini obsequii; & magis est obtemperandum Patri spirituum ut vivamus, quàm parentibus carnis, ut Apost. dicit ad Heb. 2. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 189. a. 6.

Porro neque parentibus licet ingredi religionem, dum liberi carent necessariis ad sustentationem vel educationem suo statui convenientem:

nam parentes jure naturali tenentur ea liberis providere; nec licet Deum tentare, ordinaria media omittendo sub spe divini auxilii. S. Thom. loco cit. Nisi sufficienter illis provideant de rebus necessariis ad vitam & statum, & illos per alios rectè instituire possint.

Nota. Nemo tenetur in sæculo remanere propter fratrum vel sororum aut aliorum propinquorum necessitatem gravem, sed non extremam. Quia nemo tantum iis debet, nec ita strictè tenetur iis subvenire, sicut parentibus; nisi tamen fratres vel sorores sint adhuc sub cura patris aut matris, nam tunc creant vel augent necessitatem ejus: quippe sub necessitate parentis includuntur omnia quæ pertinent ad statum & munus suum, inter quæ præcipuum locum habet conveniens liberorum educatio ac cura. Atque ita ratione parentis sic obligari quis potest erga fratres suos, qui tunc considerantur ut pars ejusdem parentis. *Ita Suarez.*

Sed quid, si filius professionem jam emiseric, an tenetur egredi, ut parentibus succurras?

Resp. Juxta multos tenetur, si parentum necessitas sit extrema, cui aliter subvenire nequeat, sive illa ante sive post professionem venerit. Quia in utroque casu æqualiter urget præceptum pietatis, nec minus sunt illius parentes in uno quàm in altero. Ut autem talis egressus sit licitus, requirunt, 1°. Ut religiosus petat licentiam, nam hoc exigit debitum subjectionis & recta disciplina; & alioquin oriretur perturbatio communitatis ac scandalum. Sed prælatus tenetur hanc licentiam concedere: quòd si petitam denegat, dicunt posse religiosum egredi, eo quòd prælatus sit irrationabiliter invitus, & aliunde præceptum divinum naturale subveniendi parentibus urgeat. 2°. Ut egressus gestet suæ religionis habitum. 3°. Ut quoad fieri potest regulas & statuta religionis: nam non desinit esse religiosus. 4°. Ut redeat ubi primum eorum necessitati sufficienter providit: nam cessat causa manendi extra monasterium. At si necessitas parentum sit solum gravis, non extrema, non tenetur, nec proinde ei licet egredi sine legitima superioris sui licentia: quia religiosus est per professionem traditus religioni & potestati sui prælati. Res au-

tem uni tradita non potest sine ejus consensu alteri concedi, etiam quoad usum, citra necessitatem extremam. Ita *S. Thom. S. Antoninus, & alii multi.*

QUÆST. III. *Ad quid superiores & inferiores generatim obligantur erga se invicem?*

Resp. 1. Superiores tum ecclesiastici tum sæculares tenentur procurare bonum subditorum, & eorum malum impedire secundum potestatem quam habent, & munus quod exercent erga illos, ex Eccli. 32. *Rectorem tē posuerunt? Curam illorum habe.* Et 1. Tim. 5. *Si quis suorum curam non habet . . . . est infideli deterior.* Nam omnis potestas publica ac munus est propter bonum subditorum, & superiores ratione sui officii parentum vicibus funguntur.

Resp. 2. Ut filii erga parentes, ita cum proportionem subditi erga superiores quoslibet, debent amorem, reverentiam, & obedientiam, secundum cujusque potestatem ac munus. Nam (ut docet Catech. Rom. de quarto præcepto) *Præter eos qui nos genuerunt, multi præterea sunt, quos in parentum loco colere debemus, vel potestatis vel dignitatis, vel utilitatis, vel præstantis alicujus muneris & officii nomine.* Idquæ constat ex Script. & Patribus. 1. Pet. 2. *Subjecti estote omni humana creatura propter Deum: sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis . . . quia sic est voluntas Dei. . . . Omnes honorate. . . . Regem honorificate.* Et Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, &c. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.* Et Heb. 13. *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis, &c. Eccli. 7. Honorifica sacerdotes.*

Hinc graviter peccant inferiores, si superioribus in re gravi ad eorum munus pertinente non obediunt; si eos contempnant, vel eorum defectus aliis referant, ut eos odiosos ac contemptos reddant; si illis debitâ ratione officii non suppeditent, ut decimas ecclesiasticis, tributa principibus, & aliis stipendia, &c.

QUÆST. IV. *Quanam sunt obligationes Tutoris & Curatoris?*

Nota. Tutor est is, cui commissa est cura pu-

pilli & bonorum ejus. Curator est, qui assignatur minori, præcipuè in curam ejus bonorum. In hoc inter se differunt, quòd tutor detur principaliter in curam personæ, & secundariò in curam bonorum impuberis: Curator verò principaliter in curam bonorum, & secundariò personæ puberis.

Resp. Tutor tenetur curam gerere pupilli, ejus personam tueri, eum bonis moribus imbueri, & christianè educare per se vel per alios, & dare operam, ut artem sibi convenientem ad discat. Item ejus bona curare, & fideliter ac diligenter administrare. Nam in hunc finem constituitur, & assignatur pupillo loco patris, ideòque ejus vices erga eum gerit. Tutor enim estis, qui pupillo datur in defensionem & curam personæ ac bonorum pupilli. Curator verò tenetur rectè ac fideliter bona minoris administrare, & insuper ejus personam tueri cum opus fuerit, & educationi ac institutioni invigilare: nam præcipuè assignatur in curam bonorum, secundariò in curam personæ. Quare si tutor vel curator in hoc delinquat, vel graviter sit negligens, peccat graviter, & tenetur ad compensationem damni; quia peccat contra proprium officium ad aliorum commodum spectans, proindeque contra justitiam.

Hinc tenentur statim inventarium omnium bonorum pupilli & minoris efficere, l. 24. *cod. de admin. tutor.* Omnia eorum bona, jura & actiones diligenter conservare, & curare ut ex iis redditus annui percipiantur, bona aliàs peritura vendere, ex mobilibus prædia idonea comparare, ex digestis & codice. Quòd si neglexerint, vel res pupilli aut minoris in suos usus converterint, tenentur rem ablatam vel amissam restituere, & compensare totum lucrum cessans ac damnum emergens. Tenentur autem de culpa lata & levi, l. 7. *cod. de Arbit. tuel.* nam justum pretium suæ administrationis exigere possunt, & sic eorum munus cedit in utilitatem suam & aliorum. Peccant etiam, si pupillo vel minori dent pecuniam ad usus malos vel inutiles, cum ex suo officio teneantur fideliter ac utiliter eorum bona administrare.

Ceterum pupilli & minores tenentur obedire & reverentiam exhibere tutoribus & curatoribus velut parentibus, quorum locum illi tenent.

QUEST. V. *Ad quid obligantur domini & famuli erga se invicem?*

Resp. 1. Secundum omnes, domini tenentur, 1°. Gerere curam salutis famulorum & famularum, ex 1. Tim. 5. *Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infidelis deterior.* Nam sunt ipsorum caput, & vices parentum erga eos gerunt: ideoque obligantur cum proportione ad ea, ad quæ parentes erga liberos tenentur. Quare graviter tenentur curare, ut famuli & ancillæ res ad salutem necessarias calleant, peccata & occasiones peccati vitent, Dei & Ecclesiæ præcepta servent, sacramenta tempore debito frequentent. Item tenentur bona exempla iis præbere, graviter delinquentes corrigere, & iis invigilare: *Assende domesticis tuis*, Eccli. 32.

2°. Tenentur alimenta congrua præbere, & tempore statuto mercedem justam solvere. *Domini quod justum est & æquum servis præstate: scientes quod & vos Dominum habetis in celo.* Col. 4. *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane.* Levit. 19. *Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt.* Eccli. 34. Nec possunt ante terminum elapsum domo dimittere sine justa causa, quia violarent contractum. Quod si dominus sine justa causa se tenente ex parte famuli, invitum eum dimittat ante tempus conditum, tenetur ei integrum stipendium dare, perinde ac si toto illo tempore ei serviisset, nisi alteri eo tempore servierit, l. 38. ff. *Locati.* Nam conductor pensionem solvere tenetur, quando re vel operâ conductâ usus non est, ob causam se tenentem ex parte sua. Si verò invito domino & sine justa causa famulus discedat, nihil ei conceditur in foro externo: at in foro conscientiæ debetur ei merces pro rata temporis quo servivit, nisi aliud ferat pactum, vel exitu suo intemptivo damnum domino intulerit, retentâ mercede aut illius parte compensandum; quia opera præstita est digna pretio, quo privati non potest in pœnam, nisi ex conventionem, vel per sententiam Judicis. *Delugo, & alii.*

3°. Tenentur eos non asperè ac superbè tractare, sed benignè tanquam fratres in Christo & cohæredes vitæ æternæ, quos debent sicut seip-

solos diligere. *Et vos domini eadem facite illis, remittentes iras; scientes quia & illorum & vester Dominus est in cælis; & personarum acceptio non est apud eum.* Ephes. 6. Unde peccant si domesticos contumelias afficiant, ut si appellent diabolos, canes, &c. si immoderato labore vexent, &c.

4°. Tenentur curare, ut in eorum morbis ac infirmitatibus auxilia temporalia & spiritualia non desint. Juxta multos tamen seclusâ pactione vel consuetudine, non tenentur ex justitia famulis alimenta & stipendium dare toto tempore morbi diuturni. Nam hæc debentur solum propter operas quotidianas, & conductor nihil tenetur solvere dum re vel operâ sibi locatâ uti non potest, ob causam proveniente ex parte locatoris vel rei locatæ. Item non tenentur solvere impensas pro eorum curatione, nisi sint modicæ, vel nisi versentur in necessitate. Postulat tamen charitas, ut impensas saltem modicas faciant pro eorum curatione & alimentis; & hæc est praxis timoratorum. Imò charitas eos obligat ad gratis præstanda famulis pauperibus omnia quibus indigent, si ea possint præstare.

5°. Tenentur famulos expellere, qui liberos, aliove domesticos verbis vel moribus pravis corrumpunt, si reprehensione non emendentur. *S. Carol. Instruct. confess. & Concil. Mediol. 111.* Nam tenentur a suis causis & occasiones peccandi amovere.

Porro cum famulus vel ancilla justis de causis expellitur, sufficit si pro rata temporis stipendium ei persolvatur. Nam justa causâ expellendi famulum rectè censetur impedimentum ex parte locatoris præveniens, ob quod conductor jam ejus operâ uti non potest.

Resp. 2. Famuli & ancillæ debent suis dominis amorem, reverentiam, obedientiam, & fidelitatem. Ex 1. Tim. 6. *Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur.* Et Ephes. 6. *Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo: non ad oculum serviutes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate serviutes sicut domino, &c.* Ex ad Tit. 2. *Servos Dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes.* Itaque tenentur

dominis suis eadem præstare cum proportione, quæ filii parentibus: nam domini erga illos parentum vicibus funguntur. Et insuper tenentur ex iustitia fideliter servire ac laborare, munus sibi commissum rectè obedire, & res sibi creditas diligenter curare ac servare: nam ad hæc præstanda stipendio conducti sunt, & ex contractu oneroso obligantur.

Hinc mortaliter peccant, 1°. Si in re magni momenti non obediant. 2°. Si peccata ac defectus familiæ aliis referant. 3°. Si non bene laboraverint toto tempore designato, & obsequia debita negligenter præstent; & tenentur tum ad restituendum partem stipendii pro rata laboris omissi; nam non habent jus nisi ad stipendium labori & operæ impensæ congruens: tum ad compensandum damnum & lucrum cessans, quia fuerunt injusta illorum causa, cum sequantur ex omissione diligentæ ac operæ ex iustitia debita. Idem dic de aliis operariis conductis. 4°. Si de bonis dominorum disponant sine eorum consensu. 5°. Si grave damnum inferri permittant, cum impedire possint; vel videntes inferri taceant, nec moneant dominos, sive illud inferatur ab extraneis (quod certius est, & ita fere habet communis gentium sensus, ait Lessius,) sive a confamilis, etiam in rebus quarum cura sibi specialiter commissa non est; tenenturque illud refarcire in defectum aliorum. Nam famuli omnes tenentur ex iustitia non permittere ut damnum hero a quoquam inferatur: nemo enim famulum vel ancillam accipit, nisi cum hoc pacto tacito, ut impediat ejus damnum, si possit. Præterea domestici aliter & magis tenentur impedire damnum heri sui, quam extranei, qui ad id ex charitate tenentur. Domestici verò, quibus specialiter domus vel alia res commissa est, tenentur insuper magnâ curâ eam custodire, & diligenter invigilare ne quid damni in ea patiatur dominus.

6°. Si ante tempus conductum discedant sine justa causa. Nam ex contractu, ideoque ex iustitia tenentur toto illo tempore servire; & sic tenentur refarcire damnum, quod dominus inde patitur, ut si majore pretio alium conduxit, &c. Omnis enim injustitia damnosa parit obligationem restituendi.

QUÆST. VI. *Quanam sunt obligationes magistrorum, & discipulorum?*

Resp. Inter magistros, pædagogos & discipulos est quodam modo eadem obligatio, quæ inter parentes & liberos. Nam magistri & pædagogi vices parentum erga discipulos gerunt in iis quæ ad studia & bonos mores spectant.

Sed speciatim magistri & pædagogi graviter peccant, 1°. Si cum non sint idonei nec sufficienter docti ad hoc munus rectè ac utiliter obeundum, illud suscipiant, aut non dimittant, aut se ad illud idoneos non præstent. 2°. Si discipulorum progressum in litteris non sedulò promoveant. 3°. Si non satis studeant ipsi, ut rectè officio fungantur. 4°. Si ex proposito falsa ut vera doceant, vel superstitiosa aut saluti noxia. 5°. Si negligent eos bonis moribus imbuere, nec delinquentes arguant, nec puniant cum possunt. 6°. Si ipsis malum exemplum præbeant. 7°. Si improbos, & alios perniciosos ad scholas admittant, vel ex iis non dimittant, ne alios depravent. 8°. Si doctoratûs, vel licentiatûs gradum indignis conferant: nam (ut docent S. Antoninus, Navarr. Sylvest. Sanchez, & alii) est mortalis culpa præsertim in Theologia, Jure canonico & civili, & Medicinâ, imò etiam videtur in Philosophia. Nam per hoc graviter bono publico nocent, & temp. vel Ecclesiam publico testimonio decipiunt in re gravi: unde fit ut indignis conferantur officia sæcularia, vel beneficia ecclesiastica, cum damno multorum.

Porrò Conc. Later. V. sess. 9. præcipit, ut humaniorum litterarum magistri discipulos rebus fidei, & præceptis Dei ac Ecclesiæ instruant.

Discipuli peccant, 1°. Si magistris & pædagogis non exhibeant honorem ac reverentiam.

2°. Si non obediant in rebus ad studia & bonos mores pertinentibus. 3°. Si malorum consortium sibi vetitum non vitent. *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum similis efficietur*, Prov. 13. 4°. Si libros prohibitos legant. 5°. Si a schola absint sine justa causa. 6°. Si tempore studiis destinato lusui vacent vel otio. Et quidem mortaliter peccant, si studia notabiliter negligent: tum quia agunt in re gravi contra obedientiam parentibus ac præceptoribus debitam: tum quia se reddunt ineptos

ad munus suo statui conveniens in posterum rectè obeundum : tum quia vita otiosa est fons & origo multorum peccatorum, præsertim adolescentibus. Quare non sunt absolvendi, nisi negligentiam suam emendare curaverint.

CAPUT V.

De obligationibus personarum Judicialium vel Forensium.

In his generatim requiruntur Scientia, Diligentia, Veritas, Fidelitas, & Justitia.

NOta. Qui officium aliquod ad aliorum commodum spectans suscipit, tenetur ex justitia, 1°. Ad curandum, ut suâ negligentia nemini damnum sequatur. 2°. Ad procuranda commoda ejus cui per officium servit, saltem quantum commodè potest; & ad diligenter obeunda ea, quæ ad tale munus spectant, & necessaria sunt ad finem ad quem institutum est. Nam hæc tacite promittit, & ad ea se obligat, hoc ipso quod tale munus assumit; & idè stipendium ei datur. Hinc si munus suum negligat, tenetur damna inde secuta refarcire, & stipendium acceptum restituere pro negligentia.

§. I.

De Judice.

QUÆST. I. *AD quid tenetur Judex, ut rectè judicet?*

Resp. 1. Judex (idem dic de Advocato, Medico, &c.) tenetur ex justitia habere scientiam sufficientem ad munus suum rectè obeundum. Nam tenetur ex justitia rectè judicare: *Diligite justitiam, qui judicatis terram*, Sap. 1. *Justificam passillum & magnam similiter.* Eccli. 5. Ergo tenetur etiam ad ea quæ ad rectum judicium requiruntur, qualis est scientia legum, consuetudinum, &c. Debet etiam habere constantiam ac virtutem ad hoc munus necessariam; alioqui se exponit periculo injustè judicandi. *Noli querere fieri judex, nisi valeas virtute irrumperere iniquitates: ne forte eximescas faciem potentis, & ponas scandalum in aequitate tua.* Eccli. 7.

Hinc 1°. petens aut suscipiens officium Judicis sine sufficienti scientia & idoneitate, peccat

mortaliter: nam voluntatiè exponit se periculo malè judicandi cum damno aliorum. 2°. Judex debitâ scientiâ carens absolvi non debet, nisi se officio abdicet, vel nisi brevi tempore scientiam sufficientem acquirere possit & conetur. Nam nulli licet officium, cujus munia obire nequit, suscipere vel retinere, præsertim cum damno vel periculo proximi. 3°. Si judex ex imperitiâ magnâ malè judicet, quamvis putet se rectè judicare, tenetur compensare totum damnum inde litigantibus obveniens, sive in substantia litis, sive in supervacaneis impensis. Nam est causa injusta talis damni, quod est ei voluntarium saltem indirectè, nempe in ignorantia culpabili, ex cap. ult. de injur. ibi: *Si culpa tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, aut hac imperitiâ tuâ sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet: nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jaeturam.*

Resp. 2. Ex communi sententia, ut judex rectè judicet, præter scientiam, debet, 1°. Habere jurisdictionem & auctoritatem in personas judicandas, & in causam; alioqui injuriam facit tum partibus, causæ illarum se ingerendo; tum legitimo Judici, ejus potestatem & officium usurpando: quæ usurpatio judicii ex communi æstimatione hominum est injuria gravis ex genere suo, cum per illam violetur & jus privatorum & auctoritas publica. Imò ejus sententia est irrita, cum careat potestate ad judicandum necessariâ, cap. 4. de judic. & cap. 4. de penis.

Porro quatuor modis potest quis habere potestatem judicandi aliquem. 1°. Ratione potestatis ordinariæ vel delegatæ. 2°. Ex consensu partium; ut cum partes ex compromisso se alicui subjiciunt, ut Judici, vel ut arbitro. 3°. Ratione delicti in suo territorio patrati. 4°. Ratione rei de quâ contra possessorem causa movetur, ex cap. ult. de foro compet.

2°. Tenetur judex habere certitudinem saltem moralem in cognitione causæ: alioqui imprudenter judicaret; & teneretur ad restitutionem, si ex negligentia cognoscendi malè judicaret, ex c. ult. de injur. cit.

3°. Tenetur judicare secundum leges, tum quoad modum procedendi, ordinem & formam judicii, tum quoad sententiam ferendam & ex-

quendam, ex c. 1. de confis. & ex S. Ambros. in Psal. 118. serm. 20. *Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed juxta leges & jura pronuntiat, scitis juris obtemperat, non indulget propria voluntati: sicut audit, ita judicat; & sicut se habet negotii natura, decernit. Obsequitur legibus, non adversatur: examinat causa merita, non mutat.* Et ex instit. de officio judic. ibi: *Ne aliter judicet quàm quod legibus, aut constitutionibus, aut moribus proditum est.* Nam ad hoc constitutus est a rep. vel principe. Quare non potest quemquam condemnare inauditum & sine testibus, *Clement. 2. de sentent. & re judic.* nec uti potest scientiã injustè & contra juris ordinem partã: alioquin injuriam continuaret & augetet. Item nec potest secundum omnes, condemnare eum, quem privatã scientiã scit esse nocentem, si juridicè non sit probatus reus. Quia non habet potestatem judicandi nisi ut persona publica: ergo non potest judicare, nisi secundum scientiam publicam, quæ habetur per testes, legitimaque instrumenta & acta.

4°. *In summa aequitate ante oculos habere debet iudex, l. 4. ff. de eo quod certo loco. In omnibus quidem, maxime tamen in jure, aequitas spectanda, l. 90. ff. de reg. jur. Decerne quod justum est, & judica inopem & pauperem, Prov. 31. Ut autem justitiam in omnibus constanter servet, memoriã semper teneat illud sap. 6. Discite iudices finium terra . . . quoniam data est a Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri regni illius, non rectè judicastis, nec custodistis legem justitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrendè & citò apparebit vobis: quoniam iudicium durissimum his, qui præsent, fiet: exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur.*

5°. Quando jus non est clarum, tenetur ferre sententiam secundum opinionem certò probabiliorem in quæstione tum juris tum facti. Nam officium judicis est judicare secundum merita causæ, & sententiam quæ, inspectis allegationibus & probationibus, æquitati & juri conformior est: alioqui esset locus acceptioni personarum, contra Scripturam multis locis, ut Deut. 1. *Quod justum est judicatis; sive civis sit ille,*

sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum: nec accipietis cujusquam personam, quia Dei iudicium est. Et contra regul. 12. jur. in 6. *In iudiciis non est acceptio personarum habenda.* Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Probabiliter iudicio iudicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem.* Quare iudex non potest ferre sententiam secundum iudicium aliorum, si post diligentem & sinceram veritatis inquisitionem certus sit de majore probabilitate suæ opinionis: nam tunc certus est de obligatione secundum illam judicandi. *Nec in iudicio, plurimorum acquiesces sententia, ut a vero devies.* Exod. 23.

Quòd si opiniones sint æquè probabiles, & nullus ex litigantibus rem possideat, debet rem inter partes ex æquo dividere, vel ejus pretium, si dividi nequeat. Nam iudex non est dominus rei, sed tenetur suum cuique jus tribuere secundum merita causæ: ergo cum uterque æquale jus habeat, debet res æqualiter eis distribui; aliàs esset acceptio personarum. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Quando litigantes habent pro se opiniones æquè probabiles, potest iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius pro alio.*

Idem dic de quæstione facti, iudex enim tenetur causam adjudicare parti pro se habenti testimonia vel instrumenta, aliave argumenta probabiliora, cum jus probabilius reddant. L. 21. ff. de testib. Quòd si hæ probationes facti sint æquales, æquale jus fundant; ideòque æqualiter res est inter eos dividenda, si nemo eam possideat; alioqui possessori adjudicanda, cum in dubio & pari causa melior sit conditio possidentis, ex reg. 65. jur. in 6. In causis verò criminalibus si utrimque appareat æqualis probabilitas, debet reo favere, ex reg. 11. jur. in 6. Alioqui se exponeret periculo damnandi innocentem.

6°. Tenetur lites celeriter expedire, cap. 2. de sent. & re judic. ibi: *Jurgantium controversias celeri sententiã terminare, & æquitati convenit & rigori.* Nam partes habent jus, ut non sine justa causã differatur iudicium. Quare tenetur parti læsæ damna & impensas, quæ ex iniuquã dilatione sequuntur, compensare.

7°. Debet habere rectam intentionem, scilicet

cet justitiæ, ita ut nihil agat ex odio, invidia, a-lieve pravo fine: nam actio licet ex objecto bona participat malitiam finis.

Ex dictis collige judicem, qui in cognoscenda vel decidenda causa negligens, aut iniquus fuit, peccare mortaliter contra justitiam, & teneri ad refarcienda parti læsæ omnia damna, cum fuerit eorum causa injusta.

QUÆST. II. *An Judex potest capite condemnare eum, quem certo novit innocentem, si per testes legitime probetur reus?*

Resp. 1. In tali casu, ex communi sententia, judex tenetur omnes vias inire, quibus possit eum liberare, ut impediendo accusationem, extrahendo judicium, remittendo causam ad superiorem, & apud eum assumendo officium testis, &c. Quod si his mediis non possit eum liberare, secundum multos non ei licet talem morte damnare, sed debet jurare se certo cognoscere ejus innocentiam, & potius officium dimittere, & quælibet pati. Quia directe innocentem occideret, & quidem ut causa principalis mandando ut occidatur, quod est intrinsecè malum, & contra illud Exod. 23, *Insentem & justum non occides, quia averteris impium.* Enimverò intrinsecè malum est adimere alicui vitam sine autoritate: sed judex nullam habet autoritatem in vitam innocentis, cum hæc solius Dei dominio subjecta sit; nec resp. ipsa potest verum innocentem directe occidere, sicut potest directe bonis temporalibus spoliare, ob justam causam ad bonum commune pertinentem, quia habet dominium altum in bona subditorum, non autem in eorum vitam.

Equidem tenetur judex judicare secundum allegata testimonia; & judicat ut persona publica, quæ sequi debet scientiam publicam, si nempe judicet. At in casu proposito non potest judicare, condemnando, quia innocentem occidere per se malum est, neque absolvendo, quia juridicè probatur reus.

Idem dic de mutilatione: quia respub. non potest hanc pœnam innocenti inferre, non enim habet dominium vitæ & corporis suorum subditorum. Quare nec minister justitiæ potest executioni mandare sententiam mortis vel mutilationis, quam certo scit esse iniquam: sicut enim

per se malum est jubere occidi innocentem, ita & hæc justia exequi.

Resp. 2. In causis civilibus, & in iis in quibus agitur solum de pœnis pecuniariis, ex communi sententia, judex potest judicare secundum allegata & probata. Quia resp. habet dominium altum bonorum privatorum, vi cujus potest de illis disponere, quando bonum publicum id requirit, ut in hoc casu; ne cum populi scandalo forma seu ordo judiciorum publicorum evertatur ac impediatur; cujus quidem observatio necessaria est ad pacem & quietem reip. Nam iniqui judices possent impunè contra allegata & probata, prætextu scientiæ privatorum, jus reculare iis quibus vellent. Deinde nemo civium merito potest agrè ferre aut queri sibi injuriam esse factam a judice per talem sententiam; cum videat se ab illo juvari non posse, neque par esse ut judex potius officium deserat quam sententiam ferat. Denique innocens potest hæc bona postea recuperare. Tenetur tamen judex in hoc casu prius omni industriâ curare, ut falsitas detegatur, vel ut processus impediatur, imò remittere causam ad superiorem, si fieri possit sine detrimento boni communis.

QUÆST. III. *An peccat & tenetur ad restitutionem Judex, qui reum condemnat ex cognitione injustè extorta?*

Resp. affirm. Ita Covarr. Sor. Gomez, Lessius, Sanchez, Delugo, & alii. Quia injuriam quam fecit, notitiam injustè extorquendo, continuat hæc utendo, & dat injustè causam damni quod ex illa sequitur. Præterea confessio injustè extorta est injusta, & sic nullum dat jus; nec ex ea procedi potest, cum injustum sit medio injusto uti.

Confessio autem criminis injustè extorquetur, 1°. Si Judex reum interroget, nullâ præcedente infamiâ, vel semi-probatione, aut sine indicibus competentibus. 2°. Si tormentis vel eorum metu elicit confessionem sine indicibus sufficientibus ad torquendum. Nec refert quòd confessio fuerit postmodum ratificata; quia cum fuerit irrita, nulla est ratificatio ex eâ orta. 3°. Si persona non poterat torqueri ob ætatem, vel infirmitatem, vel privilegium ac dignitatem. 4°. Si dolo, v. g. promissione impunitatis inductus

est reus ad confitendum, nam tunc ei facta est injuria.

QUÆST. IV. *An licet Judici munera a partibus accipere?*

Resp. 1. Non licet Judici quidquam accipere proferenda sententia sive justâ, sive injustâ. Non pro justâ: quia ex justitia eam debet, & sic venderet quod suum non est, sed quod alteri debitum est; & acciperet contra jus, quod alter habet ut jus suum obtineat sine suo sumptu. Ideoque sic accepta restituere tenetur, cum nullum habeat titulum retinendi: non enim hæc liberaliter & omnino voluntariè donantur, sed ad vexationem injustam redimendam. Neque pro injusta, ut patet: nam (ut ait S. Aug. epist. 54.) *Cum judicia & testimonia, quæ nec justâ & verâ vendenda sunt, iniqua & falsa venduntur, multo sceleratius utique pecunia sumitur, quia sceleratè etiam quamvis a volentibus datur.* Et sic accepta restituere tenetur, quia accipiendo injustè agit contra officium; & Clerus Gallican. an. 1700. oppositum damnavit. Spectato autem solo jure naturali, & ante omnem sententiam restitutio fieri debet ei qui dedit, juxta illud S. August. epist. cit. *Recipe quod mihi, dum tibi malè adesse, dedisti.*

Resp. 2. Neque licet Judici munera liberalia, & sponte ac sine ullo onere oblata, a partibus accipere: quia id prohibetur jure communi humano, laicis, l. 18. ff. *de offic. Præs. & l. 6. ff. de offic. Procons. & Authent. Ut judices sine quoquo suffragio: Ecclesiasticis verò, cap. 10. de vita & honest.* & cap. 11. *de rescript. in 6.* Imò, ut docet Delugo, etiam jure naturali, si munus sit magni momenti, tum ob scandalum, tum ob periculum morale pervertendi justitiam, quod quisque vitare tenetur: nam moraliter loquendo fieri non potest, ut ob donum illud non propendat in favorem donantis: idque judicari debet a communiter contingentibus. Hinc illud Dent 16. *Non accipies personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba justorum. Justè quod justum est, persequeris.* Et Eccli 20. *Dona excæcant oculos judicum.* Adde quòd dans, sæpe non det omnino sponte ac liberaliter, sed quia timet ne judex alioqui plus favent parti adversæ, aut moras tra-

hat, sicque dat pro actu ex justitia debito. Cum autem dissentiant Doctores circa obligationem restituendi ante omnem sententiam munera sponte ac liberaliter, nec ad vexationem injustam redimendam donata; confessor debet semper judicem obligare ad talem restitutionem: tum quia fortè ad eam jam tenetur ex conscientia; tum quia tali pœnâ dignus est, & per eam avocandus est a relapsu.

Nota. Sunt qui excipiunt leviora munuscula, in quibus corruptionis periculum abest, quæ ex urbanitate offeruntur, nec nisi quasi inurbanè recusarentur. Quia cessat ratio prohibitionis; & l. 18. ff. *de offic. Præs. & cap. 11. de rescript. in 6.* Judex delegatus potest recipere *esculentum vel poculentum merâ liberalitate oblatum, quod paucis consumi possit diebus.* Sed multi docent judices sæculares nihil omnino posse a partibus recipere, eo quòd leges digestæ correctæ sint per jus authenticorum, quo prohibetur judicibus universaliter munera accipere. Auth. *Ut judices sine quoquo suffragio.*

QUÆST. V. *Quid judici servandum circa Inquisitionem?*

Nota. Triplex est Inquisitio. Prima Generalis, quando in genere quæritur an leges serventur. Secunda Specialis, cum de certa persona & certo crimine inquiritur. Tertia Mixta, cum inquiritur generatim de persona, & specialiter de crimine, vel econtra.

Resp. 1. Judex & Magistratus nullâ datâ occasione ex suo officio potest ac debet facere inquisitionem generalem, ex cap. 1. *de offic. Judic.* Quia ex officio tenetur prospicere bono communi, occasiones criminum tollendo, crimina puniendo in aliorum exemplum, & aliunde nemini fit injuria.

Resp. 2. Quando crimen est publicum, sed author ignoratur, Judex debet quærere in genere quis patravit; nam id exigit bonum publicum: alioqui scelesti homines, spe impunitatis invalescerent, & crimina multiplicarentur.

Resp. 3. Non licet Judici contra aliquem facere inquisitionem specialem tendentem ad punitionem, nisi præcesserit infamia, vel semiprobatio, vel aliquid quod justam det causam, ex cap. 21. & 23. *de Accusar.* & est communis

sententia. Nam per illam inquisitionem quis suspectus & infamis redderetur.

QUÆST. VI. *Quenam requiruntur ad subjiciendum torturæ reum?*

Resp. 1. Ex communi sententia, illæ torturæ sunt injustæ, quas sustinere est reo moraliter loquendo impossibile, spectatis viribus & completionem. Unde non potest Judex ex confessione sic extorta procedere. Peccat etiam graviter, si non prius alias omnes mitiores detegendæ veritatis vias tentet, quàm torturæ subjiciat; cùm hoc sit postremum medium in defectum aliorum, damnosum & valde periculosum.

Resp. 2. Ad torquendum reum, qui jure non prohibetur torqueri, ex communi requiruntur probationes vel indicia de commisso gravi crimine, digno pœnâ mortis, tali medio & cruciatui congruentia; ita ut sola confessio rei ad plenam probationem deesse videatur. Nam tortura instituta est ad subsidium probationis, cùm argumenta & indicia sunt valde magna, necdum tamen sufficientia, ut sic plena probatio eliciatur.

Porro prohibentur torqueri, nisi in criminibus exceptis, viri illustres, vel in magna dignitate constituti, Doctores, milites, senes, impuberes, prægnantes, & nondum confirmatæ a partu.

Resp. 3. Semel tortus, si nihil est confessus, non potest iterùm torqueri, nisi nova criminis indicia superveniant, quia per torturam priora elisit. Si verò crimen in tortura factus, extra eam revocet coram iudice, repetitur tortura: quia per talem revocationem indicia non sunt elisa, & alioqui tortura semper esset inutilis. Si verò tertio tortus ac confessus, tertio retractet, absolvendus est: quia præsumendum est vi tormentorum coactam fuisse confessionem falsam. Excipiunt aliqui, nisi indicia sint gravissima, quæ violentam præsumptionem pariant crimen malitiosè a reo negari.

QUÆST. VII. *An sententia Judicis obligat in conscientia?*

Resp. 1. Sententia justa semper per se obligat in conscientia. *Est communis sententia.* Quia est præceptum legitimum superioris, & usus potestatis legitimæ, cui qui resistunt, Dei ordinationi

resistunt, & sic ipsi sibi damnationem acquirunt.

Resp. 2. Secundùm communem, sententia certò injusta per se non obligat. 1°. Si constet niti falsâ præsumptione, aut falsis probationibus, quamvis lata sit secundùm allegata & probata. Quia nulla est, cùm nitatur falso fundamento, ideòque nullo: neque enim judex habet potestatem disponendi de juribus & bonis aliorum, sed solùm reddendi unicuique jus suum, & declarandi quid cuique debitum sit. Nec bonum commune exigit, ut privati amittant reipsâ jus suum per sententiam injustam. Præterea cùm sententia sit actus justitiæ, cujus est suum cuique tribuere ad æqualitatem; non valet, nec obligat si veritati & justitiæ non conformetur. 2°. Si sit injusta ex omissione debiti ordinis juris quoad essentialia, & formæ judicialis: quia judex non habet potestatem ferendi sententiam, nisi servato juris ordine. *Injustum judicium non est iudicium*, ait S. Thomas 2. 2. qu. 70. a. 4. ad 2. Hinc qui per iniquam sententiam, quam sciebat esse injustam, accepit bona alterius, tenetur semper ea restituere, nec unquam præscribere potest. Quia sunt aliena, & possessor malæ fidei nunquam præscribit: imò tenetur impensas & damna compensare. Qui verò bonâ fide aliquid accepit per sententiam injustam, quam putabat justam, si ante tempus præscriptioni requisitum, cognoscat fuisse injustam, restituere tenetur accepta, non tamen impensas nec fructus bonâ fide consumptos, saltem si iis non sit factus ditior. Quòd si ea possedit bonâ fide toto tempore ad præscribendum sufficienti, non tenetur restituere, quia legitimè præscripsit.

Sententia tamen injusta servanda est, quantum requiritur ad vitandum scandalum, perturbationem, & incommoda graviora. Nec licet per vim se defendere contra iudicem, & ejus ministros, cùm servatus est juris ordo: quia judex habet jus exequendi sententiam, quam servato juris ordine tulit. Imò nec id licet in praxi, si non servatus sit, quando inde perturbatio vel scandalum secuturum est, ut plerumque fit.

QUÆST. II. *Ad quid tenetur Judex circa pœna impositionem?*

Resp. Ex communi sententia, si lex pœnans

imponit, tenetur iudex factâ sufficienti probatione crimen declarare, & pœnæ per legem impostæ executionem procurare: si verò lex minetur tantum pœnam, tenetur iudex eam imponere, & executioni incumbere. Nam iudex est minister & executor justitiæ a principe vel rep. constitutus, ad curandum ut serventur leges, & puniantur crimina; unde ex officio ei incumbit custodia & executio legum, & punitio criminum. Quare non potest remittere pœnam lege statutam, nisi in casibus jure expressis aut consuetudine receptis; nam inferior non potest dispensare in lege superioris. Præterea est contra bonum commune, quòd delicta maneat impunita, aut non satis punita; nam est moralis occasio ut multiplicentur. Imò ipsi supremo principi non licet condonare crimina, nisi aliquando ex justa causa: alioqui occasionem præberet patrandi crimina, & eis cooperaretur, cum maxima peccandi illecebra sit impunitas, sicque magnum reip. damnum inferret. Iudex verò ne quidem potest minuere pœnam, etiamsi actor consentiat, nisi quando delinquentis ætas, infirmitas, vel modus delinquendi gravitatem criminis minuens, aut justa aliqua ratio id postulet, vel id ad bonum commune dicet epichia. Item non ei licet, saltem ordinariè, augere pœnam lege statutam; alioqui injuriam inferret reo, a quo majorem pœnam exigeret, quàm ex lege deberet: nam lex pœnam statuens, eo ipso iudicis potestatem restrinxit ne graviolem imponeret. Aliquando tamen potest augere pœnam propter extraordinarias circumstantias, quæ crimen multum aggravent, ut si crudelissimo genere mortis patratum fuisset homicidium, &c. Quia lex statuens pœnam, loquitur de delictis ordinariis, seu ordinario modo patratiss, nec excludit iudicis providentiam, quantum ad bonum commune, & aliorum exemplum necessaria est.

§. II.

De Accusatore.

Nota. Accusator & denuntiator inter se differunt. Nam accusare est deferre crimen iudici ad vindictam ob bonum commune, cum obligatione crimen probandi: denuntiare verò

est deferre crimen præcipuè ad emendationem rei, vel ob bonum commune, sine obligatione illud probandi.

QUÆST. I. *An & quis tenetur accusare vel denuntiare?*

Resp. Ex communi sententia, qui ad hoc deputati sunt, vel stipendium accipiunt a rep. ut fiscalis, & custodes ac vigiles, tenentur ex justitia deferre crimen, ac proinde ad damna ex omissione delationis secuta. Item custodes agrorum, nemorum, &c. saltem quantum necesse est ad vitandum damnum domini, vel illatum refarciendum: nam ad id tenentur ex officio; & contractus seu quasi-contractus intercedit inter eos & rep. seu communitatem, ut ad id teneantur. Alii verò privati accusare seu potius denuntiare tenentur, etiam citra superioris præceptum, quando crimen est noxium reip. & adhuc pendet in futurum, vel continuandum putatur, ut hæresis, proditio, falsæ monetæ fabricatio, crimen læsæ majestatis, veneficium, publicum latrocinium, &c. Nam quisque tenetur, etiam cum proprio damno, malum communitatis avertere quantum potest: pars enim tenetur etiam cum proprio detrimento prospicere incolumitati totius. Item cum id necessarium est ad avertendum grave damnum innocentis: nam charitas obligat ad impediendum grave malum innocentis, dum sine nostro gravi incommodo possumus; quamvis inde malum impendeat reo, quia innocens præferri debet reo voluntariè nocenti. *Libera eum qui injuriam patitur de manu superbi.* Eccli. 4. Nec tunc præmitti debet secreta monitio, nisi certò constet per eam malum impeditum iri. Nam in re tanti momenti eligi debet id quod tutius est bono publico vel innocenti: facillè enim posset talis privatim monitus simulare pœnitentiam, & occultè exequi quod statuerat; & quisque jure naturali obligatur ad defendendum innocentem ab injuria hominis nocentis, etiam cum aliquo damno nocentis, qui sibi illud imputare debet, cum aliter ejus injuria impediri nequit.

Qui crimen probare nequeunt, non debent accusare: quia *ad hoc nullus tenetur quod non potest debito modo perficere*, ait S. Thom. qu. 68. a. 1. Sed tunc debent admonere eos, qui ma-

lum impendens avertere possunt; & si hæc monitio sufficiat ad impediendum damnum, non nominatâ personâ a quâ illud imminet, non licet eam nominare. Quia neminem licet sine necessitate lædere in facta aut aliis bonis, præsertim privatâ autoritate.

Sed si delictum sit occultum, & probari possit, sed ex eo non impendeat damnum, & speretur proximus emendandus privatis monitus, & ad debitam satisfactionem inducendus; an privato licet eum accusare, non præmissâ monitione secretâ?

Resp. Juxta multos non licet: quia tunc sine justa causâ infamaretur proximus, & hoc saltem repugnat charitati. Sed S. Thom. in 4. dist. 19. a. 3. qu. 1. ad 4. postquam horum sententiam retulit, addit: *Vel dicendum secundum alios, quod in accusatione non agitur ad emendationem peccantis, sed ad bonum commune, scilicet justitiam conservandam per punitionem delinquentis. Et ideo accusatio in judicio bonâ conscientia potest fieri, etiamsi monitio non precedat: nec est contra præceptum Domini, quod intelligitur, quando agitur ad emendationem peccantis.*

QUEST. II. *An accusator aliquando tenetur desistere ab accusatione?*

Resp. Tenetur quando apprehendit accusatum esse innocentem; vel cum crimen incipit esse dubium, & tale remanet post diligentem veritatis inquisitionem; vel cum videt se probare non posse: tunc enim injuriam inferret, si pergeret in accusatione; nam quisque jus habet ne accusetur crimine falso, aut dubio, aut etiam verò quod probari nequit, nam frustra accusaretur, & sic sine causâ ei inferretur infamia.

§. III.

De Testibus.

Suppono ad legitimam & plenam in judicio probationem regulariter requiri & sufficere duos testes, ut constet ex omnium sententia & praxi, & ex Matth. 18. *In ore duorum vel trium testium stet omne verbum.*

Dico, regulariter: nam aliquando unus suf-

ficit, ut ad impediendum matrimonium cap. 27. *de sponsal.* Item ad leviores pœnas: unde ex testimonio publici custodis multari solent furantes ligna in sylva comunni, & in religionibus leves pœnitentiæ imponi solent ex unius testimonio: quia in iis ita expedit facere ad bonum commune. *Ita Delugo.* Aliquando verò duo testes non sufficiunt, ut in testamentis, &c. Testes autem debent sensu externo percepisse id de quo testantur, & de eodem facto cum iislem circumstantiis deponere, & esse omni exceptione majores, hoc est, contra quos nihil jure opponi possit, cur non sint ad testificandum admittendi.

Sunt autem aliqui qui jure rejiciuntur, nimirum, 1°. Servus. 2°. Mulier jure canonico in criminalibus, sed in jure civili in omni causâ admittitur. 3°. Minor 20 annis in criminalibus, in civilibus autem impubes. 4°. Inimicus. 5°. Consanguinei, & domestici actoris, exceptis quibusdam casibus apud Lessium. 6°. Infames. 7°. Perjuri. 8°. Socii criminis. 9°. Persona vilis & inops, de qua suspicio est facile corrumpti, secus si honesta sit. 10°. Delirus & senifatuus. Ex quibus tamen ii, qui solo jure positivo sunt ad testificandum inhabiles, possunt admitti in criminibus exceptis, ut hæresi, crimine læsæ majestatis, falsæ monetæ, maleficio, furto famoso, &c. item quando delictum est commissum eo tempore & in eo loco, ubi copia testium haberi nequit, ut in campo, sylva, cubiculo, nocturno tempore.

QUEST. I. *An & quando quis tenetur testificari?*

Resp. 1. Ex communi sententia, est obligatio sub mortali, 1°. Cum hoc necessarium est ad avertendum grave malum impendens spirituale vel temporale publicum, vel privatum innocentis, quamvis id non requiratur a judice. Nam tunc tenemur denuntiare, ut dixi, & charitas graviter obligat ad proximum ab injusto damno liberandum, & ad damnum injustum proximi impediendum. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 70. a. 1. addens: *Si ejus testimonium non requiratur, tenetur facere quod in se est, ut veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc possit prodesse. Dicitur enim in Ps. 81. Erripe pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate;*

Et Prov. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem.... Super his verò qua pertinent ad condemnationem alicujus, non tenetur aliquis ferre testimonium, nisi cum a superiore compellitur secundum ordinem juris. Quia si circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc specia'e damnum nascitur; vel si imminet periculum accusatori, non est curandum; quia ipse in hoc periculum spontè se ingessit. Alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet, eo nolente. Si tamen accusator ex obligatione accusarit, v. g. quia crimen reip. vel religioni directè perniciosum erat, qualis est hærelis, conspiratio contra principem; tunc debet ejus damnum verà testificatione averti.

2°. Posito præcepto superioris, vel judicis, exceptis casibus mox dicendis. Nam omne præceptum justum obligat in conscientia, & bonum commune id exigit; alioquin enim crimina sæpius impunita manerent, & justitia non posset administrari, cum gravi reip. detrimento.

Porro secundum multos, testis legitime interrogatur, ideoque tenetur testificari, quoties præcessit vel accusatio, vel denuntiatio, vel querela ab alio porrecta; nec ad hoc requiritur (licèt a fortiori sufficiat) infamia delinquentis, aut semi-probatio, aut indicia, sicut requiritur ut reus ipse legitime interrogetur. Quia bonum commune postulat ut iudex habeat tunc jus interrogandi: nam alioqui nunquam posset puniri crimen certum, cujus author est occultus; & sic plurima crimina forent impunita, quod est contra bonum publicum. Plus autem requiritur, ut quis teneatur testari contra seipsum, quàm contra alium extraneum; potestque facillè haberi semi-probatio absque confessione rei, quæ vix ac ne vix quidem habetur absque testimonio testis.

Resp. 2. Etiam posito præcepto & monitorio, non tenentur ex communi sententia testari nec deferre, 1°. Qui rem norunt ex confessione sacramentali. 2°. Qui rem accepit sub secreto naturali, consilii vel auxilii petendi causâ, ut Advocatus, Theologus, Medicus, Obstetrix, Chirurgus, &c. Nam tunc est obligatio naturalis servandi secreti: alioqui peccatores a consilio petendo averterentur, unde desperatio & multa mala sequi possent; nec tunc est intentio judicis ut reveles, cum bonum publicum & conserva-

tio societatis civilis exigat secretum servari. Excipe nisi testificatio necessaria sit ad avertendum imminens grave damnum communitatis, vel privati innocentis; tunc enim teneris aperire secretum etiam juratum, quod tunc non obligat, cum sit de re illicita. Nam quisque tenetur, saltem ex charitate, impedire grave damnum publicum, vel privatum innocentis, qui reo præferendus est. Ita commun. cum S. Thom. Alii autem qui delictum viderunt, vel ab aliis audierunt, & postea jurant non revelaturos, tenentur obedire præcepto, etiamsi non agatur de damno aliorum avertendo: nam qui secluso juramento vel promissione tenentur revelare, adhuc tenentur nonobstante juramento, quod tunc non obligat, cum sit de re illicita & contra jus superioris. 3°. Qui rem accepit a viris non fide dignis, quia hæc testificatio nullam in judicio faceret fidem. 4°. Si scias alterum non peccasse mortaliter: nam mens judicis est inquirere de delicto graviter culpabili. 5°. Si ex tua testificatione tibi vel tuis imminet grave damnum, nisi bonum publicum eam exigat, vel nisi privatum damnum alienum impediendum tuo longè prævaleat, ita ut secundum regulas prudentiæ & charitatis tenearis illud subire. Nam leges humanæ ordinariè non obligant cum gravi nocumento seu damno. 6°. Pater, filius, maritus, uxor, fratres, sorores, consanguinei vel affines delinquentis usque ad secundum gradum juxta aliquos, & juxta plures usque ad quartum, ex c. Si testes 4. qm. 3. referente legem Jul. 4. ff. de testib. tum quia bonum commune requirit, ut conservetur pax, & vitentur odia ac dissensiones in familiis: tum quia ordinariè id fieri nequit sine gravi damno revelantis ob conjunctionem. Excipe semper crimina læsæ majestatis, hærelis, veneficii, aliave quæ communitati grave damnum afferrent, nisi revelarentur.

An autem famuli ac domestici eximantur a testimonio ferendo contra dominum, controversum est. Sed in hoc standum est praxi fori contentiosi, in quo si illorum exceptio non admittatur, testari tenentur.

7°. Quando per mandatum intenditur solùm emendatio rei, vel satisfactio partis læsæ, qui novit crimen, non debet illud aperire ante præmissam monitionem, nisi constet non profuturam.

Nam præceptum correptionis fraternæ tunc urget; & cum sit juris naturalis ac divini, ejus obligationem tollere nequit præceptum humanum. Quod si reus monitus resipuit, & satisfecit, non licet eum denuntiare. Quia diffamaretur proximus sine justa causa; nec superior censetur velle tunc revelationem, cum jam ejus intentioni satisfactum sit. Si verò judex intendat punitionem, secundum multos tenetur subditus reum pacificare etiam post ejus emendationem: quia bonum commune id exigit; alioqui enim crimina sæpe manerent impunita, & sic in perniciem reip. multiplicarentur. 8°. Monitorium non obligat ad revelationem ipsius auctorem criminis, nec cooperatores; possunt tamen per censuras compelli ad satisfaciendum parti læsæ.

Nota. Qui intra tempus in monitorio præscriptum non revelavit, cum debuisset; peccavit mortaliter, & excommunicationem lætam contrahit, teneturque quàm primùm commodè poterit, revelare. *Est communis sententia.* Quia non cessat obligatio cessante termino, quando terminus non ad finiendam obligationem, sed ad eam sollicitandam apponitur, quod hinc fit. Et talis adhuc manet in peccato inobedientiæ, & potest obedire præceptis ergo tenetur.

QUÆST. II. *Quandonam testis peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem?*

Resp. In his casibus, 1°. Si affirmet ut verum id quod non certò novit. 2°. Si dum testari tenetur, occultet se ne interrogetur. 3°. Si judici legitime interroganti non obediat. 4°. Si veritatem occultet, cap. 1. *de crim. fals.* 5°. Si pro dictenda veritate pretium accipiat; non tamen pro labore itineris, impensis, vel lucro cessante. 6°. Si falsum testetur, quod est grave scelus, ex Prov. 6. *Sex sunt quæ odit Dominus. . . . testem fallacem.* & cap. 21. *Testis mendax peribit.* Præter perjurium peccat contra justitiam, & tenetur resarcire omnia damna inde secuta; imò & revocare testimonium cum pari suo damno, & periculo etiam vitæ, si accusatus de ea periclitetur, & retractatio putetur profutura. Quia per injuriam est causa efficax periculi & damni alterius; & in damno æquali melior est conditio innocentis, ejusque potius habenda ratio.

Hinc etiam qui alium induxit ad falsum testimonium, tenetur ex justitia eum monere, ut illud revocet: quod si noluerit, tenetur qui induxit, rem totam aperire judici, etiam cum periculo vitæ, si innocens illud subeat, & spes sit retractationem profuturam; quia est causa injusta talis periculi & damni.

Porro testis qui bonâ fide testificatus est falsum, tenetur ex justitia suum testimonium retractare, si ex eo sequatur damnum alteri. *Ita Molina, Lessius, Delugo, & alii.* Quia quisque tenetur ad procurandum ne ex sua actione sequatur aliis damnum injustum.

Peccant similiter contra justitiam, & tenentur de damno, qui falsa instrumenta conficiunt, aut vera adulterant, & iis ad pervertendum judicium utuntur. Item qui aliquam scripturam, vel syngrapham aut apocham adulterat, peccat mortaliter, etiamsi ista fiant ad manifestam injuriam propulsandam, & suum jus certum recipiendum: quia ista faciens decipit temp. in gravi, ac nocet publicæ fidei: unde id graviter legibus vetitum est. Hoc tamen casu non tenetur ad restitutionem, cum habeat jus certum ad rem hâc viâ acceptam. Idem dic de eo, qui scripturam publicam amisit, si pro sua indemnitate aliam similem efficiat: nam ejusmodi scripturarum falsificatio est valdè pernicioosa reipublicæ, cujus maxime interest, ne falsificentur scripturæ, vel sigilla publica: alioqui magna ex parte periret fides actuum publicorum, si hoc licitum esset. Quare lex id vetans, cum justa sit & in materia gravi, graviter obligat.

QUÆST. III. *An tenetur ad restitutionem, qui a judice etiam in generali citatus se occultat, vel testimonium fraude declinat, vel veritatem reticet?*

Resp. Communior sententia asserit. Quia resp. imponit onus ac officium ferendi testimonium post citationem; & sic qui aliquid scit, tenetur ex officio sibi imposito tanquam publica quædam persona veritatem testari: sicut is qui a reip. invitatus constitueretur judex, teneretur ex justitia judicare. Præterea lex ac justum præceptum judicis tribuit auctori ac reo jus ad testimonium alterius, sicut sententia justa tribuit jus ad bonum alterius. Alioqui quilibet sæpe frustra jus habe-

ret implorandi auctoritatem judicis. Quare si testis veritatem taceat, injuriam facit, & sic tenetur resarcire damnum inde parti læsæ secutum.

Item qui subtrahit, supprimit, lacerat, vel tradere renuit instrumenta alteri profutura ad suum jus obtinendum, tenetur damnum restituere, c. *Si quis* 12. qu. 2. etiamsi sit in favorem adversarii, ex cap. 4. *de test. cogend.* ubi Alexander III. ait: *Quod nemo debet adversario instrumenta subtrahere: & quòd tam ille qui subripit instrumenta, quàm qui adversario parem advocacionis copiam subtrahit, iniquam ostendit a se literam foveri, & experiri debet in se judicis auctoritatem elusam.*

Quòd si fugias vel te occultes antequam citaris ad testificandum, juxta multos peccas etiam contra justitiam, & teneris ad restitutionem. Sed hoc negant alii, eò quòd jus, quod oritur parti ex tuo testimonio, procedat ex solo præcepto, & præceptum non obliget antequam impositum sit. Peccas tamen, saltem contra charitatem; nam hæc obligat ad impediendum grave damnum injustum proximi, cum potest impediri, saltem sine gravi nostro damno.

§. IV.

De Reo.

QUÆST. I. *AN reus tenetur fateri veritatem?*

Resp. 1. Si reus non interrogetur legitimè seu juridicè, non tenetur fateri suum crimen; sed potest judicem eludere, absque tamen mendacio. Quia judex non habet jus interrogandi nec obligandi reum, nisi cum procedit juridicè. Ut autem interrogetur juridicè seu secundum ordinem juris, requiritur ut præcesserit vel infamia, vel indicia competentia, vel semiplena probatio seu assertio unius testis omni exceptione majoris, ex cap. 21. & 24. *de accusat.* Quamvis juxta multos ad interrogandos testes ab accusatore productos sufficiat accusatio. Quare judex debet reo aperire statum causæ, probationes, indicia, testes, ut sciat se juridicè interrogari; & ut si quid contra habeat, possit opponere.

Resp. 2. Reus a legitimo judice juridicè interrogatus, tenetur sub mortali apertè veritatem & crimen suum fateri, etiamsi morte plectendus

sit, alioqui eam vitaturus. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 69. 2. 1. Covarr. Cajet. Navarr. Sot. Tolet. Azor, Lessius, Sanchez, Layman, Turrian. estque communis sententia, teste Delugo, contra alios docentes non teneri, si aliàs sit spes evadendi, secus si absit.

Prob. Quia judex in hoc casu habet jus interrogandi, & exigendi veritatem ob bonum publicum: ergo reo inest obligatio eam fatendi, facitque contra jus judicis, auctoritatem & justitiam publicam si eam occultet. Nam jus in judice ad interrogandum reum, exigendamque ab eo veritatem, & obligatio in reo ad illam clarè detegendam, sunt duo correlativa, quorum unum sine alio esse nequit. Et verò si reus non teneretur veritatem fateri, non posset justè torturis adigi ad eam confitendam, cum iniquum sit torturis compellere aliquem ad id, ad quod non tenetur. Præterea quisque sub mortali tenetur superiori legitimè præcipienti obedire in re gravi: at judex est superior, & legitimè præcipit, dum secundum juris ordinem interrogat reum. Unde Catech. Rom. de octavo præcepto ait: *De reis autem & fontibus vult eos Deus verum confiteri, cum ex judicis formula interrogantur.* Jam verò præceptum humanum justum, cui per se conjunctum est periculum mortis, obligat cum tali periculo, alioqui nunquam per se obligaret. Item præceptum humanum obligat cum periculo vitæ, dum fit ob bonum commune grave & necessarium. Bonum autem commune exigit, ut crimina puniantur, & ut reus juridicè interrogatus verum fateatur: alioqui sæpe judicia eluderentur cum magno reip. damno, & multa crimina impunita manerent, unde facile pullularent. Et discrimen est inter reum & testem, quòd hic sit innocens, non ille.

Neque dicas judicem habere jus præcipiendi reo ad mortem condemnato, ne fugiat è carcere, & tamen reo licet fugere. Nam si judex habet jus reo hoc præcipiendi, & revera præcipiat, tunc non licet reo fugere; quia præceptum justum ac legitimum violare per se illicitum est, idèoque ne quidem mortis vitanda causâ licitum esse potest. Sed hoc præceptum non est necessarium bono communi sicuti est præceptum clarè confitendi veritatem, quia facilè hæc fuga aliter impediri potest.

Denique

Denique reus non potest evadere nisi mentiendo: omne autem mendacium in iudicio iusto circa crimen est mortale, cum sit in re gravi & contra iustitiam. *Ille qui mentitur in iudicio se excusando, facit & contra dilectionem Dei, cuius est iudicium; & contra dilectionem proximi, sum ex parte iudicis, cui debitum negat; tum ex parte accusatoris, qui puniatur, si in probatione deficiat.* Unde & in Psal. 140. dicitur: *Ne declines cor meum in verba malitia, ad excusandas excusationes in peccatis,* ait S. Thom. qu. 69. a. 1. ad 3. Adde quod a reo exigatur iuramentum de dicenda veritate. Quare non potest absolvi reus, nisi veritatem aperuerit saltem ante sententiam: nam quoad iudicium durat, censetur eadem interrogatio iudicis durare, ideoque eadem fatendæ veritatis obligatio; & negatione illâ injustâ causam injustam tuetur. Ita communiter Doctores, teste Sanchez contradicente.

Imò juxta Cordub. Navarr. Cabassut. & alios, etiam post sententiam mortis tenetur. Sed hoc alii negant; nisi necessarium sit ad avertendum grave malum publicum aut privatum, eo quod sententiâ latâ iudicium sit finitum, & finito iudicio finiatur rei obligatio ad respondendum: nam cessat finis interrogationis, qui est rei damnatio vel absolutio. Item latâ sententiâ cessat prorsus interrogatio iudicis; imò ipse jam non potest interrogare, quippe qui functus est officio suo, ex cap. 10. de fide. instrum. & ex l. 55. ff. de re judic. ibi: *Judex postquam semel dixit sententiam, iudex esse desinit.* Neque hæc confessio rei necessaria est ad securitatem conscientie iudicis: nam si iudicaverunt secundum allegata & probata, securi sunt absque tali confessione: si secus, ea nihil ipsis prodest ad solatium. Nec inde sequitur infamia iudici aut aliis, cum omnibus notum sit solitos esse reos crimina negare. Reus tamen post damnationem teneretur crimen fateri, si ejus confessionem exigeret bonum commune vel scandali amorio, vel si esset periculum ne quis postea innocens eodem crimine accusaretur & damnaretur: nam charitas exigit, ut proximi damnum grave impediamus cum possumus sine nostro gravi damno.

Porrò consentiunt Doctores reum, si absolvarur, non teneri apud iudicem confiteri cri-

men suum, sed ei sufficit confessio sacramentalis cum debitâ pœnitentiâ, quia jam est extra iudicis potestatem.

Resp. 3. Reus interrogatus tenetur etiam complices seu socios sui criminis patefacere, si contra eos stent indicia sufficientia, vel unius testimonium, aut infamia, vel si ejus crimen ex se sine sociis fieri nequeat, & bonum commune exigat ut detegantur: nam tunc legitime interrogatur de illis. Secus, si ista omnia desint, quia tunc non interrogatur legitime, ex l. ult. cod. de accusat. & cap. 1. de confessis, nisi crimen exceptum sit, & in publicam perniciem tendens, ut hæresis, crimen læsæ majestatis, proditio, veneficium, falsatio monetæ, vel committendum sit in privatæ personæ perniciem. Tunc enim tenetur complices patefacere, saltem quos non scit esse emendatos, alioqui non absolvendus: quia hoc saltem charitas exigit.

Resp. 4. Reus qui ad vitanda tormenta falsum crimen sibi imponit, ob quod sit morte plectendus, peccat mortaliter. Quia est directe & positive causa moralis injustæ suæ mortis, cum falsâ sui infamatione directe moveat iudicem ad injustam sui occisionem; estque tam sui homicida, quam qui alteri falso testimonio mortem infert, est illius homicida. Cum autem homo non sit dominus suæ vitæ ac membrorum, ei nunquam licet dare injustè causam destructionis ejus. Quare non potest absolvi nisi dicta revocet, etiam cum periculo quævis tormenta patiendi.

QUÆST. II. Quando licet reo appellare?

Resp. Licet, si prudenter iudicet sententiam esse iniquam, vel quia est innocens, vel quia si sit nocens, damnatus est ad pœnam iusto graviorem, aut non est servatus ordo juris; nam cuique licet iustum præsidium contra injuriam sibi quærere, cap. 53. de appellat. At ei non licet, si putet contrarium: cum appellatiois remedium non sit ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentie institutum, c. 61. de appellat. ex Conc. Later. Alioqui faceret injuriam tum iudici, cui calumniam imponit, & cuius officium impedit, tum adversario suo, cuius iustitiam quantum potest perturbat ac impedit. *Iniqua est omnis appellatio, ad quam iustitia ino-*

pia non coëgit, ait S. Bern. l. 3. *de consid.* c. 2. unde injustè appellans tenetur omni jure ad impensas litis, & alia damna adversario inde lecta.

QUÆST. III. *Quid licitum est reo circa pœnam & fugam?*

Resp. 1. Reus justè damnatus ad mortem, quam vitare fugiendo nequit, ex communi sententia tenetur ad locum destinatum proficisci, collum parare, manus apponere, & facere ea, quæ a ministro justitiæ commodè fieri nequeunt. Quia hæc actiones sunt necessariæ saltem moraliter ad executionem pœnæ justæ, cum sine illis non possit saltem convenienter & commodè pœna justè executioni mandari. Unde censentur justè præcipi a judice per sententiam mortis, ut convenienter exerceatur justitia; & aliunde sunt de se indifferentes, nec ex natura sua connexæ sunt cum morte. Non licet tamen reo exequi pœnam mortis aut mutilationis, v. g. venenum haurire, pectus gladio transigere, suspendio se prælocare, se projicere de scala; quia se ipsum directè occideret, quod nemini licet, sicut nec se mutilare; & ista crudelitatem in seipsum sapiunt, ac repugnant juri naturali.

Resp. 2. Reo etiam verè nocenti licet ante & post sententiam fugere ad vitandam mortem, aut mutilationem, nisi se obligaverit ad permanendum. Ita communiter cum S. Thom. qu. 69. a. 4. ad 2. quia non conjicitur in carcerem, ut ibi teneatur spontè remanere; nam esset nimis grave ac durum tale præceptum, ob summam hominum ad sui conservationem a natura insitam inclinationem; nec hoc est necessarium ad bonum commune, nam potest facile aliter detineri.

Hinc regulariter licet reo fugere ad vitandam mortem, etiam si castros carceris grave damnium inde passurus sit; nisi juramento, aut voto, aut speciali promissione se obligaverit ad permanendum; cum tunc utatur jure suo. Item licet fugere ne capiat, vel etiam a ministro apprehendente se excutere; non tamen vim inferre custodi vel ministris, percutiendo, vulnerando, &c.

Resp. 3. Multi, imò teste Delugo, Doctores communiter censent reo licere vitandæ mortis causâ carcerem effringere. Quia cum fuga sit ei

licita, licitum est etiam medium ad id necessarium; neque in hoc resistit formaliter judici, sed fugit periculum. Neque vim inferre potestati publicæ, quia hæc non est in vinculis & lapidibus, sed in judice & ministris.

Negant autem eum tunc violare jus reip. sed præcisè utitur jure suo. Dicuntque leges id sub capitali pœna vetantes, l. 1. ff. *de effract.* esse merè pœnales, & se habere velut vincula quæ reum pœnarum metu contineant. Unde non est punitio propriè dicta, sed modus coercendi & retinendi reum ne fugiat. Delugo verò ait eas leges quoad mortis pœnam esse injustas.

An autem aliis liceat suppeditare reo instrumenta ad effringendum carcerem, negant Toletus, Navarr. Sot. Valent. & alii; qui tamen fatentur reo licere effringere carcerem: quia ista suppeditare est contra bonum publicum exigens ut custodia publica sit firma ac tuta. Affirmant Cajet, Salon. & alii. quia licet consilium reo fugam utpotè ei licitum, quidni & præbere media ad hunc finem necessaria? Item licet reo ostendere viam & modum quo possit elabi. Ergo, &c.

Consentiunt omnes id non licere officialibus & ministris justitiæ; quia agerent contra officium suum, quo tenentur diligenter reos custodire & judici subservire. Negant etiam omnes, teste Delugo, licere aliis reum juvare effringendo exterius carcerem seu portas, effodiendo parietes, vel alia similia faciendo; quia custodiam publicam violarent; & aliàs nihil possent esse satis firmum ac tutum ad custodiam reorum, quod cederet in maximum reip. detrimentum. Si enim non licet effringere portas vel parietes domus privatæ, minus licebit domus publicæ, per quod publica potestas offenderetur. Et quamvis id liceret reo ipsi, propter naturale jus conservandi vitam, non tamen hoc licebit aliis, quibus id non est necessarium ad sui conservationem.

Resp. 4. Reo ad mortem justè damnato non licet resistere, nec se defendere contra judicem vel executores sententiæ. Quia resisteret potestati a Deo ordinatæ ad vindictam malorum; ideòque sibi damnationem acquireret, ad Rom. 13. Deinde judex ac ministri habent jus puniendi reum & exequendi sententiam, & sic iis resistendo fieret injuria; nec potest esse bellum ex

utraque parte justum, seclusâ ignorantia in vincibili. Ita S. Thom. qu. 69. a. 4. addens innocenti injustè seu contra ordinem juris damnato licere resistere, sicut licet resistere latronibus, nisi propter scandalum vitandum, cum ex hoc aliqua gravis perturbatio timeretur.

Innocens verò damnatus per sententiam justam in foro exteriori, utpote latam secundum allegata & probata, licet carentem veritate, tenetur pœnam patienter tolerare, si non potest eam vitare sine resistantia publica & scandalo: nam semper talis resistantia est illicita, quando sententia justa est secundum allegata & probata: tunc enim iudex utitur legitime potestate legitimâ, cui non licet resistere; & habet jus exequendi sententiam. Ita Sot. Malder. Covarr. Vasquez, Sanchez, Lessius dicens esse ferè communem sententiam. Quòd si damnatus posset sine violenta resistantia & scandalo pœnam effugere, tunc non tenetur ad illam sustinendam, cum sit verè innocens.

Resp. 5. Reo ad mortem damnato licet non fugere ex amore justitiæ. Imò mortem commixto licet se iudici ultro sistere, & occasionem justitiæ exercendæ offerre: nam sicut alteri licet suadere iudici, ut publicâ autoritate reo justam mortem decernat; ita & reo idem licet ad satisfaciendum Deo & justitiæ publicæ.

Resp. 6. Ex communi sententia, damnatus ad exilium, vel ad pœnam carceris saltem non valde molesti, tenetur eò se conferre, & manere in exilio vel in carcere. Ita S. Thom. Sanchez, Suarez asserens esse communem sententiam. Et proinde non licet aliis suppeditare ei instrumenta ad effringendum carcerem. Item damnatus ad multam pecuniariam, tenetur eam solvere, etiam antequam exigatur, si iudex expressè jubeat ut sine alia monitione reus eam solvat. Quia hæ pœnæ non habent injustitiam nec crudelitatem ex hoc præcisè quòd a reo executioni mandentur. Reus autem tenetur per seipsum exequi pœnam justam non nimis acerbam, ad quam a iudice damnatus est, præsertim cum talis pœna, ut est carceris, exilii, & multæ, non egeat executione alterius; nam quisque tenetur parère justæ sententiæ, & obedire superiori justa & moraliter possibilis præcipienti.

Porrò si reus ante solutam pecuniam moria-

tur, tenetur hæres eam solvere: nam succedit in eodem onere bonis affixo. Cum autem Jura dicunt pœnam non transire ad hæredem, loquuntur vel de pœna corporali, vel de pœna quæ nondum fuit debita vivente reo.

Non pauci censent damnato ad triremes licere fugere, nisi data fuerit fides præsertim jurata remanendi. Quia non tam damnatur, ut ibi maneat, quàm ut detineatur; & quia nimis esset grave reum obligari in conscientia ad sponte manendum, quando fugere potest: cum in trimibus manere sit res durissima: quod extendunt ad perpetuum carcerem valde molestum. Nisi sit religiosus; nam is ex communi sent. tenetur manere, quia ex voto obedientiæ tenetur parère prælato in hac pœna justa ipsi præcepta.

S. V.

De obligationibus Advocati.

Dico secundum communem sententiam Advocatus tenetur ex justitia, 1°. Habere competentem scientiam, quâ valeat sufficienter justitiam & merita causarum secundum jura cognoscere & proponere; cum pro idoneo Advocato se exponat, & ut talis stipendia accipiat: alioquin se committit periculo graviter nocendi aliis.

2°. Suo clienti præstare diligentiam debitam pro qualitate causæ, & fidelitatem, eique indicare causæ æquitatem vel injustitiam, probabilitatem obtinendi, & periculum eam perdendi. Nam hæc omnia pertinent ad ejus officium; & stipendio conductus est, ut utiliter, justè & diligenter negotium gerat.

3°. Abstinere se a fraudibus, falsis probationibus, conviciis, & aliis injuriis contra partem adversam: nam ei faceret injuriam.

4°. Non accipere ultra pretium justum, scilicet taxatum: vel si non sit, illud censetur justum, quod habetur tale iudicio prudentum, spectatâ qualitate negotii, peritiâ Advocati, & labore quem impendit, ac consuetudine approbatâ; nam excessus supra justum pretium est injustus. Nec ei licet pacisci cum cliente de aliquota parte, si vincat, nempe ut pro pretio det, v. g. tertiam vel quartam partem illius, quod ex victoria consequetur: nam hoc prohibetur. l. 53.

ff. *de Part.* ne Advocatus, quia sua res agitur, conetur per fas & nefas victoriam obtinere, & ne fraudibus occisus detur.

5°. Non licet Advocato tueri causam, quam scit esse injustam, vel nihil sere habere probabilitatis, ita ut semper apud iudices rejiciatur. Nam injustum est injustitiam tueri, & alios ad eam inducere. Tamen ex causis civilibus æquè probabilibus, juxta multos ei licet alterutram tueri, modò cliens de periculo perdendæ litis moneatur. Quia utraque pars habet jus proferendi suas rationes in judicio per se vel per alium, & Advocatus solum sui clientis jura proponit, non judicat. Sed limito, modò cliens sit possessor, vel ipse Advocatus judicet eam esse probabiliorem, aut saltem talem visum iri iudicibus. Nam non potest agere causam contra possessorem, quam judicat esse dubiam, & talem communiter haberi ac iudicibus visum iri; quia non ei licet causam suscipere, nisi quam talem esse judicat, ut eam possit probare iudici, & persuadere ut pro illa sententiam ferat, hoc enim est Advocati officium. At tunc non potest talem judicare causam quam censet esse dubiam; idque certius ac clarius est si causa sit contra possessorem, cum ipse sciat in dubio & pari causa meliorem esse conditionem possessoris, idèoque injustè eum vexatum iri.

A fortiori in causa criminali dubiâ non licet tueri partes actoris. Quia hic in tali casu graviter peccat contra reum, ergo etiam Advocatus, cum constet in dubio reum debere absolvi, idèoque causam actoris esse injustam.

Item non licet suscipere causam civilem, quam certò judicat esse minùs probabilem, & talem visum iri iudici. Nam defenderet causam, quam magis judicat esse injustam, quam justam; & induceret iudicem ad adjudicandum causam habenti jus minùs probabile, idèoque ad injustè judicandum, conareturque impedire ne sententia feratur in favorem ejus, cujus jus censet esse potius ac melius, quique proinde vincere debet, quod iniquum est. Quare Advocatus antequam causam suscipiat, tenetur ejus æquitatem & probabilitatem perpendere, eamque clienti indicare.

Hinc Advocatus peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem, 1°. Si cum non sit satis

peritus ac idoneus, Advocati officium suscipiat. 2°. Si defendat causam, quam scit esse injustam; & tunc tenetur compensare omnia damna inde secuta sive parti adversæ, sive clienti quem non monuit de injustitiâ causæ ab eo ignoratâ; nam illorum est causa injusta, auxilium & consilium præstando pro injustitia. 3°. Si quamlibet causam sine discrimine & consideratione ejus justitiæ suscipiat, solum attendens ad formalitatem juris, nihil expendens causæ meritum. 4°. Si in progressu causæ iniquitatem deprehendens, non moneat clientem ut desistat, nec ipse eam deserat, licet priùs justam putaverit: nam aliàs scienter injustitiam tueretur. *Non debet tamen eam prode, ne scilicet aliam partem juvet, vel secreta sua causa alteri parti revelet*, ait S. Thom. qu. 71. a. 3. 5°. Si ob ejus imperitiam, vel negligentiam, vel malitiam cliens causâ cadat, aut indebitas impensas faciat, vel aliud damnum patiatur, ex c. ult. *de injur.* Nam horum damnorum est causa injusta, sive committendo, sive ommittendo contra munus sui officii, ad quod præstandum se tacitè obligavit. 6°. Si periculum litis amittendæ non indicet clienti, qui eo cognito non fuisset litigaturus. 7°. Si causæ expeditionem cum damno clientis differat, postponat. 8°. Si fundamenta vel secreta causæ detegat adversario. 9°. Si in defendenda causa utatur aliquâ fallitate, proferendo scripturas falsas, testes falsos, adducendo leges falsas vel abrogatas, aut doctrinam reprobata, vel leges veras in falsos sensus scienter detorquendo, &c. 10°. Si falsa crimina parti adversæ imponat, vel vera sed occulta ad causam non pertinentia referat, vel utatur conviciis. 11°. Si accipiat pretium justo majus. 12°. Si injustam transactionem suadeat. 13°. Si plures causas accipiat, quam rectè expedire possit.

Nota. Advocatus tenetur sub mortali in extrema vel gravi necessitate pauperum, gratis eis patrocinari, sicut etiam Medicus, Chirurgus, & alii operam suam gratis præstare tenentur. Nam quisque tenetur ex charitate proximo graviter egenti impendere subsidium necessarium, cum potest saltem sine gravi suo damno: alioqui non amat proximum sicut seipsum. *Erue eos qui deducuntur ad mortem; & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses. Si dixeris: Vires non sibi*

petunt; qui inspector est cordis, ipse intelligit, & servatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini juxta opera sua. Prov. 24.

§. VI.

De obligationibus Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, & Apparitoris.

Dico. Si omnes generatim tenentur fideliter ac justè exequi suum officium; & proinde scire omnia quæ ad illud spectant, debitamque diligentiam adhibere. Quod si quid faciant vel omittant contra proprium officium, peccant contra justitiam; idèoque tenentur refarcire damna inde aliis orta. Quæ enim sunt debita ex officio ad aliorum commodum spectante, debentur ex justitia, cum debeantur ex contractu implicito in assumptione officii: nam suscipiens officium, hoc ipso se obligat ad id omne, ad quod institutum est. Nec excusantur ob ignorantiam, c. *ult. de injur.* quia tenentur ex justitia sufficientem scientiam ac peritiam habere, aut officium non assumere cum periculo damni aliorum; & *imperitia culpa adnumeratur*, l. 174. ff. *de reg. jur.*

Item peccant, & tenentur ad restitutionem, si stipendium majus eo quod lege vel consuetudine taxatum est, accipiant. Quia tunc accipiunt pretium operæ justo majus, cum pretium taxatum sit unice justum, & consistat in indivisibili, ut patet in emptione; nec excessus spontè donatur, sed dans vult tantum solvere justum pretium. Quod si stipendium non fuerit taxatum, illud solum erit justum, quod secundum communem prudentum æstimationem est æquale operæ ac obsequio præstito: nam si sit inæqualitas inter pretium & operam, jam est injustitia. Speciatim verò,

1°. Referens peccat si defectu studii, diligentia sufficientis malè referat, aut aliquid substantiale ornittat, si conetur unius jus magis quam alterius exponere, &c.

2°. Secretarius peccat, si juramentum violet, si processus aut sententias diligenter non custodiat, vel partibus sine mandato judicis ostendat; si testimonia non fideliter transcribat, &c.

3°. Tabellio seu Notarius peccat, & tenetur de damno, si ignoret quæ ad suum officium per-

tinent; si instrumenta non rectè conficiat; si juramentum vel secretum violet; si in testimoniis testium, vel dictis ac factis partium aliquid addat vel detrahat; si sincerè omnia prout se habent non scribat; si ministro transcriptori cum erroris periculo aliquid committat; si acta & instrumenta negligenter custodiat, cum periculo damni partium; si differat instrumentorum expeditionem, ut pecuniam extorqueat; si testamentum hominis rationis usu destituti scribat; si testes falsos admittat, si solemnitates necessarias in contractibus ex ignorantia, negligentia, vel malitia prætermittat; si conficiat instrumentum falsum, usurarium, vel injustum. Si amisso instrumento antiquo publico, vel testamento, aliud simile confingat; si testimonium aliquod necessarium cum alterius damno non exhibeat; si parti petenti instrumenta sua vel alia sine quibus recuperare nequit id quod sibi debetur, occultet, vel transumptum neget, &c. nam in his omnibus peccat contra officium & justitiam, & causam damni dat.

4°. Procurator peccat, si litem injustam suadeat, procuret, vel suscipiat; si suadeat reo vel parti, ut veritatem neget; si partes ad compositionem iniquam adducat; si falsos testes inducat; si differat ac protrahat causam, vel petat dilationes supervacaneas, aut non petat necessarias; si falsa vel incerta ut certa proferat; si causam primò acceptatam, primò non procuret; si nomine partis juret sine particulari ejus informatione cum periculo pejerandi; si suâ imperitiâ, vel negligentia aliâve culpâ causâ sit cur lis perdat, &c. Vide dicta de Advocato.

5°. Apparitor peccat, si non servet jusjurandum; si accepto mandato capiendi aliquem, vel ejus bona, spe muneris monuerit, ut sibi caveat; si plura negotia expediens in eodem loco, vel eodem die, tantumdem pro singulis exigat, quantum pro diversis itineribus, vel pro diversorum dierum expeditionibus acciperet; si lustrans domos asperius agat, ut aliquod munus extorqueat; si vim injustam aut aliam injuriam inferat, &c.

C A P U T VI.

De obligationibus Ducum & Militum.

Dico 1°. Belli Duces graviter contra justitiam peccant, ideoque ad restitutionem tenentur, 1°. Si vi, vel fraude, dolove milites conscriserint. 2°. Si suos milites invitos aliis ducibus vendant, vel commutent. 3°. Si curam eorum, tum quoad corpus, tum quoad animam non gerant. 4°. Si abeundi potestatem promissam denegent. 5°. Si militibus stipendia debita subtrahant, vel minuant, aut potum vel cibum corruptum aut periculosum præbeant. 6°. Si militum furta, rapinas, concussiones, stupra, & alia crimina, quantum possunt non impediunt, nec puniant. 7°. Si pagos aliquos majori quam par sit militum copia gravent; vel si aliquos ob pecuniam acceptam a militum hospitio eximant, qui idcirco apud alios incolas mittantur. 8°. Si quid accipiant ad impediendas vexationes militum: nam ex officio & justitia jam tenentur eas impedire. 9°. Si temerè prælium ineant, vel sine causa justa vitam militum exponant. 10°. Si fortiter non pugnent. 11°. Si non habeant completum numerum militum, pro quo stipendia accipiunt. Nec licet eis, ad compensandum stipendium priùs sibi debitum, postea in lustratione militum ficta nomina conscribere; tum quia compensatio licitè fieri non potest fraude & falsitate: tum quia hoc fieret cum gravi damno seu periculo reip. seu principis, qui putans se habere tot milites, non plures conscribit vel mittit ad castra; unde hostes non vincuntur, aut etiam vincunt.

Dico 2°. Milites omnes tenentur sub mortali ex justitia, 1°. Duci ac præfecto militiæ parère, fortiter pugnare, stationem servare, arcem sibi commissam diligenter custodire, & defendere etiam cum vitæ periculo. Nam ad hæc omnia præstanda conducti sunt, & stipendia accipiunt. 2°. Sine Ducis sui licentia a castris & exercitu non discedere; nam sub hac etiam obligatione conducti sunt, & aliàs non posset haberi sufficiens numerus ad pugnam paratus. 3°. Non discedere a militia ante tempus conductum, nam pacta servari debent. 4°. Suis stipendiis contenti esse, & neminem concutere, ex Luc. 3. Nihil

aufferre vel extorquere a non hostibus, & ab iis apud quos diverfantur, nec quidquam exigere præter id quod a principe constitutum est: alioqui injuriam faciunt, & tenentur ad restitutionem, cum nullum jus ad ista habeant. Nec excusantur eo quod stipendia integrè non solvantur: nam hæc solutio sicut debitum spectat ad solum principem vel duces, milites enim alendi sunt ex ætate principis; nec unus locus præ cæteris gravandus est. 5°. Sine jussu ducis aut saltem post ejus prohibitionem damna hostibus non inferre, c. *Miles* 23. qu. 5. nam ad hoc requiritur authoritas publica, cujus milites sunt tantum executores. 6°. Nihil aufferre vel exigere a subditis reip. hostilis, qui principi vel duci aliquid solvunt pro redimenda omni exactiōe & damnificatione: nam hac solutione jus acquirunt ad immunitatem ab omni damno & exactiōe. 7°. Semper meminerint se obligari legibus divinis & humanis, & semper teneri abstinere ab omni crudelitate, luxuria, ebrietate, blasphemia, impietate, perjurio, duello, furto, injuria, &c.

QUÆST. An qui dubitant de justitia belli, possint aut debent militare?

Resp. Subditi, qui de belli justitia dubitant, principi jubenti parère debent, ac militare: nam, in dubio quisque tenetur obedire superiori suo, cum hic sit in possessione potestatis præcipiendi, idque exigat debita subordinatio. *Vir justus si forte sub rege homine etiam sacrilego militee, rectè potest illo jubente bellare, cui quod jubetur, vel non esse contra Dei præceptum, certum est; vel utrum sit, certum non est: ita ut fortasse reum regem faciat iniquitas imperandi; innocentem autem militem ostendat ordo serviendi,* ait S. August. l. 22. contra Faust. c. 75. Idem dic de extraneis, qui ante bellum erant stipendiarii; quia debent principi suas operas ad militandum, quo jure certo in dubio privari non debet princeps, Item milites subjecti vel conducti justitiam belli, examinare non tenentur, quandiu nulla probabilis ratio in contrarium occurrit, quæ ipsis dubium positivum afferat. At extranei nondum stipendio conducti, belli justitiam investigare debent, nec militare nisi facta inquisitione prudenter judicent talem principem bellum justum

gerere: alioqui non possunt prudenter judicare se non peccare militando. Nec eis licet militare si b. principe de cujus justitia dubitant; quia nullâ cogente & excusante obediendi necessitate exponerent se periculo gravissimæ injuriæ aliis inferendæ.

Porro nemo debet contra proprium principem aut patriam militare, cum hoc sit contra pietatem & fidelitatem debitam.

CAPUT VII.

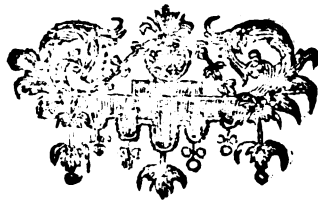
De obligationibus Medicorum, Pharmacopæorum, & Chirurgorum.

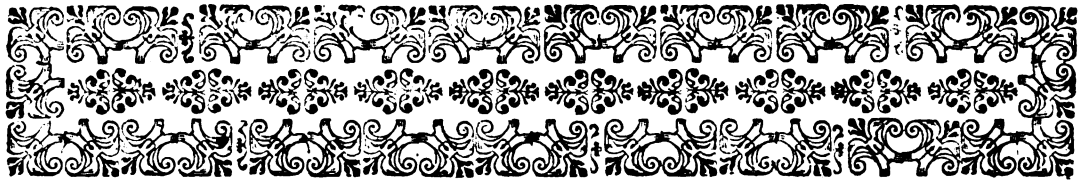
Dico. Hi tenentur sub mortali, 1°. Habere sufficientem scientiam & peritiam. 2°. Impendere debitam diligentiam ad curandos morbos. 3°. Adhibere remedia tutiora, certiora, aut in horum defectum probabiliora, & quæ citius sanitatem allatura sunt: tum quia alioqui vitam proximi periculo imprudenter exponerent: tum quia tenentur ex charitate, & ex officio ac justitia, meliori modo quo possunt, & cum minimo damno ac periculo alios curare; & idcirco eorum opera conducitur. Quod si omninò dubium sit medicamen, nec probabiliter judicetur profuturum, communior docet, inquit Fillucius, non esse dandum. Quia si detur, exponitur æger periculo, fortè sanandus: si non detur & mors sequatur, ea non culpâ Medici, sed violentiâ morbi eveniet. Si tamen nulla sit spes de salute infirmi, nec adsit remedium nisi dubium, de quo scilicet dubitatur num profuturum an nociturum sit, debent illud adhibere; quia sic infirmi negotium utiliter geritur: nam potest curari si detur, & versatur in certo mortis periculo si non detur; meliorque est salus

incerta quam mors certa. 4°. Tenentur saltem ex charitate statim ægrum monere per se vel per alios de periculo mortis, ut suæ salutis æternæ maturè providere possit. Et Concilium generale Lateranense IV. cap. *Cum infirmitas*, de pœnit. districtè præcipit Medicis, ut priusquam curationem corporis incipiant, infirmos *moneant & inducant, ut medicos advocent animarum*. Hanc legem innovavit S. Pius V. constit. 2. addendo ne Medici ultra tertium diem visant ægrotum, nisi de illius confessione sibi constet, cum scilicet morbus gravis est, vel periculum est ne gravis fiat.

Hinc peccant, 1°. Si absque sufficienti peritiâ morbos curare tentent. 2°. Si debitam curam & operam pro gravitate morbi non impendant. 3°. Si medicamenta minùs idonea, certa ac tuta, relictis certioribus, vel evanida adhibeant; aut cum certa desunt, sed suppetunt probabiliter utilia, dent inexplorata explorandi gratiâ. 4°. Si curationem negligant aut prætrahant lucri causâ, aut naturam morbi non satis expendant, vel eâ non benè perspectâ temerè adhibeant remedia obvia, aut periculosa. 5°. Si aliquid contra legem Dei suadeant. 6°. Si sine justa causâ carniæ usum permittant, a jejunio præcepto avertant. 7°. Si pauperibus graviter ægrotantibus gratis non opitulentur. 8°. Si medicamenta ad impediendam generationem, vel ad fœtum expellendum præbeant, vel doceant. 9°. Si optent morborum frequentiam. 10°. Si occultos morbos pudendos eorum, quos curant, divulgent. 11°. Si mercedem justo majorem exigant, &c.

Mercatorum, Opificum, & Operariorum obligationes ac peccata præterea ex dictis de Contractibus, de Justitia, & alibi.

TRACTATUS

DE

JUSTITIA ET JURE,

ET

INJURIIS, ET RESTITUTIONE.

PARS PRIMA.

DE JUSTITIA ET JURE.

CAPUT PRIMUM.

De Justitia.

*N*ota. Justitia sumitur, 1°. Pro gratia sanctificante, quam qui habet, dicitur justus. 2°. Pro complexione omnium virtutum, seu virtute generali. 3°. Pro speciali virtute morali, ut hinc.

QUÆST. I. *Quid est Justitia, prout est virtus specialis?*

Resp. Est virtus moralis, perficiens & inclinans voluntatem ad constanter ac perpetuò tribuendum unicuique jus suum, id est, quidquid ei debitum est ex jure. Nam jus hinc sumitur non pro jure formali, quod est facultas legitima ad aliquid, sed pro jure objectivo, seu objecto illius facultatis, nempe pro debito ex jure, seu

debito rigoroso. Duplex quippe est debitum; unum simplicis honestatis, & est illud cujus violatione contrahitur solum turpitudine moralis: tale est debitum gratitudinis. Aliud est debitum ex jure, seu debitum rigorosum, de quo solo hinc agitur, & est illud, quod si non redditur, contrahitur non solum turpitudine moralis, sed etiam obligatio restituendi, vel satisfaciendi, vel subeundi poenam quæ exigi possit ab eo cui illud debetur. Justitia autem versatur circa hoc debitum rigorosum. Unde ejus objectum materiale est redditio debiti rigorosi: formale verò est specialis honestas hujus redditionis. *Justitia suum cuique tribuit, alienum non vindicat. Utilitatem propriam negligit, ut communem equitatem*

tem

rem custodiat. Ita S. Ambrosius lib. 1. de offic. c. 24.

QUÆST. II. *Quomodo dividitur Justitia?*

Resp. Dividitur in legalem, commutativam, distributivam, & vindicativam.

Justitia legalis est virtus inclinans ad tribuendum communitati, seu reip. debitum, ut debitum communitati propter bonum commune; sive ad præstanda ea omnia, quæ communitati debita sunt in ordine ad bonum commune. Dicitur legalis, quia habet pro objecto id quod debetur communitati ratione legum. Vocatur etiam generalis, quia versatur circa debitum ex jure communi seu generali, quod habet communitas sive ejus princeps, ad actiones & bona privatorum in ordine ad bonum commune. Hæc justitia est vera species justitiæ propriè sumptæ; nam versatur circa debitum rigorosum propriè dictum ut tale: communitas enim & ejus princeps habet verum jus justitiæ in subditos, ad exigenda ea quæ necessaria sunt vel utilia ad bonum commune. Et vicissim est in subditis debitum & obligatio rigorosa præstandi ea quæ communitas aut princeps pro suo jure exigit, in ordine ad bonum commune. Idque ex natura rei, nam stare non potest communitas sine tali jure in subditos.

Justitia commutativa est virtus inclinans ad reddendum ad æqualitatem debitum rigorosum particularibus vi domini aut proprietatis, vel pacti aut contractûs, alteriusve tituli particularis, ratione cujus habent jus in re, vel jus ad rem. Unde spectat jus fundatum in titulo particulari, & æqualitatem rei ad rem. Sic vocatur, quia inter actiones quas moderatur, valde frequentes & illustres sunt commutationes, hoc est, mutua utrimque dationes & acceptiones; nam versatur adhuc circa alias actiones, puta simplices tributiones, ut cum v. g. datur quod promissum est liberaliter cum intentione dandi jus ad rem, promissione acceptatâ.

Justitia distributiva est virtus inclinans communitatem, seu ejus principem & ministros ad distribuenda civibus bona communia, officia, munera proportionatè ad cujusque merita & dignitatem: onera verò communia proportionatè ad cujusque facultatem & vires. Unde spectat non æqualitatem rei ad rem, sed proportionem re-

rum ad personas seu ad personarum merita, dignitatem, & facultates.

Justitia vindicativa est virtus inclinans superiorem ad reum pro merito puniendum. Non est omninò contradistincta a commutativa & legali, sed ad utramque pertinet sub diverso respectu. Nam vindicta debetur læso & communitati ex officio a principe vel judice, & sub hac ratione vindicta pertinet ad justitiam commutativam. Item debetur reip. ratione legum propter bonum commune; reip. enim interest, & legibus statuitur ut puniantur crimina, & sub hoc respectu pertinet ad legalem.

Porro violatio cujuscumque justitiæ supradictæ est peccatum ex genere suo mortale, secundum doctrinam omnium, inquit Suarez. Nam quælibet est virtus magni momenti, & habet finem gravissimum, nempe civium pacem, concordiam, charitatem, securitatem, bonum commune, &c. Unde ejus violatio in materia gravi, est gravis inordinatio.

CAPUT II.

De Jure.

QUÆST. I. *Quid est Jus?*

Responsio. Jus formale, cui respondet debitum rigorosum, est potestas legitima ad aliquid, cujus violatio obligat ad restitutionem, vel satisfactionem, vel pœnam quæ possit exigi a læso.

Dicitur, 1°. *Legitima*, id est, lege aliquâ concessa, vel legi conformis, vel justo titulo nixa.

2°. *Ad aliquid*, scilicet retinendum, obrinendum, agendum, omittendum, impediendum, vel ad utendum aut fruendum aliquâ re, vel de ea disponendum.

QUÆST. II. *Quomodo dividitur Jus?*

Resp. Dividitur, 1°. in jus in re seu reale, quod est potestas legitima circa rem sibi obligatam & suam factam, ideòque dat actionem in rem ipsam, ita ut possit res illa vindicari ac repeti ubicumque fuerit; & in jus ad rem, quod est potestas legitima ad obtinendam, sibi que obligandam rem nondùm sibi obligatam seu factam suam, ideòque non parit actionem in rem,

fed in personam quæ illam debet. Sive jus in re est jus, quod quis habet in re, ut jam suâ factâ, & dat actionem realem. Jus ad rem est jus, quod quis habet ut res aliqua fiat sua, & parit actionem personalem. Actio autem hîc est jus prosequendi in judicio id quod suum est, vel quod sibi debetur. Dividitur 2°. in varias species.

QUÆST. III. *Quenam sunt species juris realis?*

Resp. Sunt dominium, usus, usufructus, servitus, emphiteusis, feudum, pignus, & hypotheca, quibus affinis est possessio. Hîc aliquæ, cæteræ alibi exponentur.

§. I.

De Dominio.

QUÆST. I. *Quid est Dominium, & quomplex?*

Dominium in genere est jus gubernandi, vel disponendi de re aliqua, tanquam suâ. Unde duplex est, jurisdictionis, & proprietatis. Dominium jurisdictionis est potestas gubernandi subditos in illorum commodum, præcipiendo scilicet, prohibendo, judicando, puniendo, &c. Duplex est, aliud politicum seu sæculare, quod est potestas gubernandi subditos in rebus temporalibus, qualis est in regibus & aliis principibus: aliud ecclesiasticum, quod est potestas gubernandi subditos in ordine ad bonum spirituale, qualis est in Papa & Episcopis, &c. Gubernandi actus sunt præcipere, vetare, permittere, judicare, punire, remunerare.

Dominium proprietatis, de quo solo hîc agitur, est jus disponendi de re aliqua tanquam suâ, seu suo nomine, arbitrato, & auctoritate, nisi lex vel pactum obstat. Quod addo, quia ejus usus potest lege vel pactione impediri: sic pupillus non potest bona sua alienare, licet sit eorum dominus; nec debitor pignus, quamvis sit ejus dominus, ob pactionem cum creditore initam.

Dividitur 1°. in altum, quod habet resp. seu princeps disponendi de bonis & actionibus privatorum ad bonum commune; & in humile, quod quisque privatus habet disponendi de suis bonis in proprium commodum. 2°. In plenum seu perfectum, quod est jus disponendi de re &

fructibus ejus tanquam suis; & non plenum, quod est jus disponendi vel de solâ re, vel de solis emolumentis: unde subdividitur in directum, quo quis habet solam proprietatem rei sine jure percipiendi ejus fructus; & in utile, quod est jus disponendi de fructibus & emolumentis rei, non de ipsâ re.

QUÆST. II. *Quanam subjiciuntur dominio hominis?*

Resp. 1. Res omnes externæ & inferiores, utibus humanis subjectæ, cadunt sub dominium hominis jure naturæ, ut agri, montes, flumina, plantæ, bestię, metalla, & alia similia. Ex Psal. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Nam homo habet a natura potestatem disponendi de illis in suum commodum.

Resp. 2. Ex communi doctorum sententia, homo non habet jure naturæ dominium in alterum hominem. Quia omnes homines jure naturæ sunt pares, cum sint ejusdem naturæ, ab eodem parente & in eundem finem conditi. Potest tamen homo illud habere jure gentium & civili, ut constat ex Scriptura.

Dominium autem in servos seu mancipia, quatuor modis acquiritur. 1°. Jure belli justii. 2°. Nativitate, ita ut qui nascitur ex servâ, servus fiat. 3°. Justâ condemnatione, ut cum quis ob crimen servitute damnatur a judice. 4°. Emptione, homo enim, cum sit dominus suæ libertatis, potest se ipsum vendere. Possunt etiam parentes ob gravissimam necessitatem vendere proles non emancipatas: quamdiu enim proles sunt sub patria potestate, parentes habent jus ex illis percipiendi omnia emolumenta, quæ ipsi de se percipere possent si essent sui juris. Jure tamen civili solus pater potest vendere prolem, & solum propter nimiam paupertatem, & victus causâ. Imò in Gallia ne pater quidem id potest propter quamcumque necessitatem, nam leges vetant & irritant ejusmodi venditiones.

Hinc non licet servis fugere, saltem si venditione vel nativitate facti sint servi, modò iis alimenta necessaria tribuantur, nec vi impellantur ad peccandum, quam aliter vitare nequeant: nam fugiendo, seipsum domino subtrahunt & furantur, contra jus quod habet in illos, ideoque ei injuriam inferunt. *Servum fugitivum sui furtum facere, & ideo non habere locum nec*

usucapionem, nec longi temporis prescriptionem, manifestum est, l. 1. cod. de servis fugis. An autem justo bello captis & in servitutem redactis ab infidelibus, liceat fugere ad suos, controvertitur. Sed inter omnes constat non licere, si promiserint se nunquam fugituros; nam jure naturali fides data servari debet. *Azor.*

Resp. 3. Homo non habet dominium vitæ suæ, sed solus Deus est dominus vitæ hominum. Ita omnes, ex Sap. 16. *Tu es, Domine, qui vita & mortis habes potestatem.* Quia homo non potest licite disponere de suo esse, illud destruendo pro arbitrio; nam non potest esse dominus sui esse: quia dominus, est quid relativum, ideoque ad aliud; & dicit superioritatem, quæ nequit esse erga seipsum, quamvis quisque possit esse dominus suarum actionum. Item homo non est dominus suorum membrorum; quia non est dominus sui ipsius, ergo nec membrorum; nam homo est omnes partes simul, quæ suum esse componunt & integrant.

Resp. 4. Ex communi sententia, neque resp. seu princeps habet dominium vitæ suorum subditorum, ex Script. cit. Nam Deus solus illud habet, cum solus sit creator hominum, qui cum solus dederit eis totum esse, ad eum solum pertinet illud esse pro arbitrio destruere, & occidere innocentes. Princeps tamen habet convenientem usum vitæ subditorum in ordine ad bonum commune. Nam potest illam in bello exponere, quando id necessarium est ad bonum commune, & interficere homines scelestos, ut custos tranquillitatis & boni publici; sicut homo, ut custos vitæ suæ, potest refecare membrum putridum, & exponere partem pro salute totius.

Resp. 5. Ex communi sententia, homo est vere dominus suæ famæ & honoris. Nam homo famam propriâ industriâ, virtute, ac labore sibi acquirit & auget; potest ejus restitutionem condonare; & in multis casibus potest se ipsum infamare ob justam causam, v. g. ad sui humiliationem, ad coercendam superbiam, ad restituendam famam alteri, ad Dei misericordiam commendandam. Non tamen licet se ipsum infamare sine rationabili causa; nam esset contra rectam rationem, & illud Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine.*

QUÆST. III. *Quanam requiruntur ad acquirendum dominium?*

Resp. 1. Ad acquirendum dominium rei quæ nullius est, sufficit sola rei apprehensio facta animo illam faciendi suam: *Quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur.* L. 3. ff. de acquir. rer. domin. Nisi aliter speciali aliquâ lege vel consuetudine statutum sit.

Resp. 2. Ad acquirendum dominium rei, quæ habet dominum, jure naturæ sufficit mutui consensus signo externo expressus: sed jure positivo duo ordinariè requiruntur, scilicet titulus, & traditio, ex l. 20. cod. de pact. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur,* junctâ lege 31. ff. de acquir. rer. domin. *Numquam nuda traditio transfert dominium: sed ita, si venditio aut aliqua justa causa precesserit, propter quam traditio sequeretur.*

Titulus autem est fundamentum domini, ac radix, sive ratio & causa propter quam dominium alicui competit, ut venditio: per eum tamen non habetur dominium aut jus in re, sed solum jus ad rem, nisi accedat traditio, quæ est veluti conditio requisita a jure, ut vi tituli acquiratur dominium. Traditio verò duplex est: alia realis, quâ res ipsa datur in manus; & alia ficta seu civilis, quæ fit per instrumentum, ut per traditionem clavium, aut similem aliam actionem lege vel consuetudine institutam.

Dixi, ordinariè, quia licet ad acquisitionem domini semper requiratur titulus, tamen ad eam lex non requirit traditionem in his casibus; 1°. In hæreditate, cujus dominium acquiritur solâ acceptance hæreditatis, l. 23. ff. de acquir. vel amitt. poss. 2°. In legato, cujus dominium acquiritur, ubi primùm hæres hæreditatem adiit, l. 66. ff. de furt. 3°. In beneficiis, in quibus jus in re per solam collationem & acceptance acquiritur. 4°. Ex titulo donationis, venditionis, aliove simili acquiritur dominium civitatibus, Ecclesiis, aliisque similibus piis locis ob speciale privilegium.

QUÆST. IV. *Quomodo acquiruntur dominia animalium?*

Resp. 1. Animalia ex suâ naturâ mansueta & domestica, ut oves, equi, gallinæ, anseres, boves, &c. quantumvis aberrant & fugiant;

Qq ij

semper remanent prioris domini, nec fiunt occupantis. Ita omnes, *ex instit. de rer. divis.* ubi dicitur furari, qui hæc animalia detinet, cum effugiunt. Nam hæc etiamsi fugerint, non assèquuntur naturalem libertatem, cum naturali sua indole sint domestica; ac proinde remanent prioris domini. Quare non licet ea capere vel detinere, nec eorum pelles si extincta sint. Idem dic de animalibus ex natura sua feris vel sylvestribus, ut sunt cervi, lepores, &c. quæ ejus, a quo capta sunt, custodiâ seu loco concluso coercentur; vel quæ usû mansuetâ habent consuetudinem redeundi ex libera vagatione in potestatem domini, ut columbæ, cuniculi, accipitres, cervi cicurati, &c. Nam tamdiu carent naturali libertate. Animalia autem, quamdiu carent libertate naturali, habent dominum, & sic non sunt occupantis. Præterea tales feræ non minus possidentur a dominis quàm aliæ domesticæ. Hinc non licet capere pisces ex vivario alterius, nec cuniculos aut columbas pascentes in agro tuo occidere, quamvis possis abigere; nec eas illecebris aut fraude in tuum columbarium traducere: alioquin teneris restituere, cum habeant dominum, qui habet jus ne ex ejus dominio extrahantur vel occidantur. Nec obstat quòd cuniculi & columbæ damnum privatis afferant: nam cum sint reip. utiles, privati debent illud pati propter bonum publicum, & tale onus censetur a rep. illis imponi hoc ipso quòd ex privilegio vel consuetudine concedit columbarium erigi, vel garenam institui.

Si verò ejusmodi animalia redeundi consuetudinem amittant, censentur recuperasse naturalem libertatem, & sic sunt primò occupantis. Nam jam nullius sunt, & jam in ordine ad priorem dominum perinde se habent ac si nunquam capta fuissent, ut avis quæ ex cavea in liberam arcem evasit, vel piscis qui è tuo vivario in fluvium transit, *ex instit. de rer. divis.* Hinc tibi licet retinere columbas, quæ sponte, non attractæ, se sociaverunt tuis columbis, & ad proprium columbarium redire deserunt. Examen verò apum quamvis avolet ex alveario tuo, tamdiu tuum manet, quamdiu in tuo conspectu versatur, nec difficilis est ejus prosecutio. *Instit. de rer. divis.* Quòd si difficile sit illud sequi & recuperare, potest a quovis capi.

Resp. 2. Animalia fera & sylvestria, si antea nullius fuerint, vel quæ aliquando alicujus fuerunt, sed jam naturalem libertatem recuperaverunt, fiunt primò occupantis, *Instit. de rer. divis.* & l. 3. ff. de acquir. rer. dom. Quia, cum naturali libertate gaudeant, nullius sunt: quæ autem nullius sunt, fiunt primò occupantis, nisi lex specialis vel consuetudo obstet. *Porrò quamvis alienum pecus in agro suo quis deprehendisset, sic illud expellere debet, quomodo si suum deprehendisset: quoniam si quid ex ea re damnum cepit, habet proprias actiones.* L. 39. ff. ad legem Aquil.

Sed cujus est fera læsa, vel laqueo capta?

Resp. Si feram læsisti, quantum satis est ad capiendum, & læsam insequeris cum certitudine morali eam capiendi, est tua. Tunc enim censetur amisisse naturalem libertatem per vulnus inflatum, & a te quasi capta: unde si alius eam ceperit, tenetur tibi restituere. Item si fera laqueo tuo ita capta sit ut non sit evasura, est tua: unde non potest ab alio capi, sicut nec piscis per tuum rete captus; nam ei ademisti libertatem, & per instrumentum tuum occupasti: possumus enim sicut manibus, ita & instrumentis rem apprehendere, & in potestatem nostram redigere. Quòd si fera erat facilè evasura, est primò occupantis; quia nondum amisit libertatem, *ex Instit. de rer. divis.*

QUÆST. V. *Cujus est Thesaurus?*

Resp. Jure naturali & gentium totus est inventoris: nam quæ nullius sunt, fiunt jure naturali & gentium primi occupantis. Thesaurus autem nullum habet dominum; nam definitur in jure, *Vetus quadam depositio pecunie, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat.* L. 31. ff. de acquir. rer. dom. Ubi per pecuniam intelliguntur quævis opes mobiles, ut vasa, gemmæ, annuli, catenæ aureæ, &c. Dicitur autem vetus depositio: nam si non sit vetus, non censetur thesaurus, sed res inventa, quæ domino, & in ejus defectum ejus hæredibus restitui debet: qui si cognosci nequeant, impendi debet in usûs pios, quia sunt bona incerta. *Si quis aliquid vel lucri causâ, vel metûs, vel custodia, condiderit sub terra, non est thesaurus: cujus etiam furtum fit.* L. Nunquam ff. de acquir. rerum dom.

Jure tamen civili communi, obligante in con-

scientia, hæc statuta sunt de thesauro. 1°. The-
saurus totus est illius qui eum in proprio fundo
reperit. *Instit. de rer. dom.* Si tamen arte magicâ
ibi inventus sit, totus pertinet ad fiscum, saltem
post sententiam judicis. 2°. Qui fortuito thesau-
rum in fundo alieno reperit, fit dominus di-
midii, alterum verò dimidium tenetur ante sen-
tentiam judicis tradere domino speciali fundi,
sive sit princeps, sive privatus, *ex instit. de rer.
divis.* quæ dispositio non est pœnalis, sed defi-
nitiva proprietatis rerum. 3°. Thesaurus de in-
dustria quæsitus in fundo alieno sine consensu
domini, totus est domini, l. *Unicâ cod. de thes.*
Varii tamen putant inventorem non teneri ante
sententiam judicis tradere nisi dimidium, ob
hæc verba legis ex ea parte pœnalis: *Totum loco-
rum domino reddere compellatur.* 4°. Si thesau-
rus inveniatur in platea, foro, vel viâ publicâ,
juxta multos dividi debet cum fisco; juxta alios
totus est inventoris.

Nota. In his sicut in aliis spectandæ sunt spe-
ciales locorum leges vel consuetudines, & ser-
vandæ. Sic in Gallia thesaurus in alieno fundo
reperitur, in tres partes æquales dividi debet,
quarum una sit inventoris, altera domini fundi,
tertia dynastæ seu alti justitiani, vel regis, si so-
lus in loco sit altus justitiani. Theauri verò a
domino fundi inventi media pars est inventoris,
alia dynastæ vel regis. Imò circa hoc variæ sunt
in variis provinciis consuetudines.

QUÆST. VI. *Cujus sunt lapidicina, vena
metallica, gemma, lapilli, &c?*

Resp. 1. Lapidicina, carbonaria, cretaria,
arenaria, fodina ferri, plumbi, quæ sunt in
fundo alicujus, pertinent ad dominum fundi.
Nam vel sunt pars fundi, qui non consistit in sola
superficie, sed in tota profunditate usque ad
centrum terræ; vel sunt ejus fructus. Idem dic
de venis metallicis, spectato solo jure naturali
& gentium, quia sunt partus fundi, cum in eo
nascantur seu formentur, vel ejus partes. Jure
tamen civili in variis locis venæ auri & argenti
in fundo privatorum reperitæ, sunt partim prin-
cipis, partim inventoris. Possunt autem prin-
cipes ob bonum commune, sibi jus effodiendi
hæc metalla vindicare, & concedere privatis jus
ea inquirendi ubilibet, etiam in agris alienis, &

eruta fisco applicandi ad sustinenda onera reip-
compensato solo damno quod inferitur loco.

Resp. 2. Gemmæ, corallium, lapilli, & timi-
lia quæ inveniuntur in promontoriis, sunt occu-
pantis, *instit. de rer. divis.* quia nullius sunt.

QUÆST. VII. *Quinam sunt alii speciales modi
acquirendi dominium?*

Resp. Sunt alluvio, specificatio, accessio, con-
fusio, commixtio, inædificatio, pictio, implan-
tatio, fatio, nativitas, *ex instit. de rer. divis.* &
l. 7. ff. *de acquir. rer. dom.* Itaque

1°. Per *alluvionem*, id quod vi aquarum in-
sensibiliter uni fundo detrahitur, & alteri adji-
citur, fit domini fundi cui fit adjectio. Dico,
insensibiliter; nam si notabilis pars tui prædii
statim subitâ aquarum tempestate adjiciatur
meo, ea tibi remanet.

2°. Per *specificationem*, cum res aliena ita
mutatur in aliam speciem, ut ad primum statum
reduci nequeat: ut si ex alienis lanis vestem con-
ficias, vestis est tua; sed teneris solvere pretium
lanæ, & damna si quæ sint, & ad hoc datur actio
alteri. At si res aliena in pristinum statum resti-
tui possit, ut vas argenteum in massam argen-
team, dominium vasis acquiritur ei cujus est ma-
teria.

3°. Per *accessionem*, cum quid ad ornatum al-
teri rei adjicitur: ut si quis alienam domum pin-
xerit, pictura domino domûs cedit, nec tene-
tur ad impensas, nisi tale ornamentum postula-
verit.

4°. Per *confusionem & commixtionem*. Si ma-
teriæ ad duos dominos spectantes, sive casu si-
ve communi consensu confundantur vel permis-
ceantur, quod resultat, fit commune utrique
pro ratâ materiæ, si materiæ ab invicem secer-
ni nequeant, ut duo vina confusa, vel duo acer-
vi tritici permixti: si verò res separari possint,
ut oves in grege permixtæ, debent separari.

Si autem alienam pecuniam, domino incio
vel invito, tibi hoc ignoranti datam misceas tuæ,
volens totam habere tuam, nec jam discerni
possit a tua, acquiris ejus dominium. L. 78. ff.
de solut. Teneris tamen restituere rem æqualem,
nam nemo locupletari potest ex re aliena cum
damno ejus domini. *Reg. 48. Jur. in 6.*

5°. Per *inædificationem*, ædificium in alieno

fundo constructum cedit domino fundi, qui tenetur materiam & operas solvere, si alter bona fide ædificaverit: secus si mala fide. Item si quis in fundo suo ædificat ex materia alterius, fit dominus materiae, sed tenetur alteri de damno. Quod si Mævius in fundo Caii ex Titii materia ædificet, ædificium cedit Caii; sed Titius potest petere pretium materiae, vel eam vindicare si diruatur ædificium.

6°. Per *Pictionem*. In tabula aliena pictor fit dominus tabulae, sed tenetur priori domino tabulae de damno.

7°. Per *plantationem*, & *sationem*: nam arbores, plantae in aliquo fundo a quolibet collocatae, eo ipso quod radices egerunt, cedunt domino fundi. Idem est de seminibus in agro alieno sparsis: nam sicut ædificia solo cedunt, ita multo magis plantae & arbores, cum a terra sustententur, alimentum & incrementum trahant. Qui tamen arborem alienam in suo fundo transplantavit, tenetur de damno.

8°. Per *Nativitatem*. Quod ex animali foeminei sexus nascitur, pertinet ad dominum animalis, l. 5. ff. de rei vindic.

QUAEST. VIII. *Quinam sunt capaces domini?*

Resp. 1. Omnis & sola substantia intellectualis est capax domini: quia dominium est facultas de re aliqua disponendi arbitrato suo, quae facultas non potest esse sine intellectu & voluntate. Hinc bruta dominium non habent in terrae gramina; neque qui ea prohibet, injuriam ipsis infert, sed eorum domino.

Resp. 2. Infantes sunt capaces juris & domini. Constat tum ex communi usu omnium gentium, tum ex illo ad Gal. 4. *Quanto tempore heres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium.* Nam licet ad usum domini requiratur usus rationis, tamen ad dominium habituale & in actu primo, sufficit natura intellectualis, ac libertas innata; & aliunde possunt infantes jus suum exercere per eos qui eorum curam agunt, nempe per parentes, tutores, temp.

QUAEST. IX. *An Filius-familias habet dominium bonorum quae dicuntur fortuna?*

Nota 1. Filius-familias dicitur is, qui adhuc est sub patria potestate. Patria autem potestas est jus lege civili inductum, quod habet solus

pater, vel avus paternus in personam & bona liberorum legitimorum, vi cuius potest de illis disponere secundum quod leges ei permittunt.

Nota 2. Bona filiorum-familias sunt quadruplicia, nempe castrensia, quasi-castrensia, adventitia, & profectitia.

Castrensia sunt ea, quae acquiruntur in militia, vel occasione militiae, ut stipendia militaria, hostium spolia, ducum vel commilitonum dona; vel in obsequio principis in ejus aula exhibito: item ea quae cuncti ad militiam vel ad obsequium principis dantur, & lucra omnia quae ex talibus bonis, interventu alicujus contractus, proveniunt.

Quasi-castrensia dicuntur ea, quae habent privilegium castrensi, & sunt ea quae filius acquirat ex officio & munere publico, ut iudicis, advocati, tabellionis; ex professione alicujus artis liberalis; & quod datur intuitu talis functionis, ut libri, &c. ex liberalitate principis, ex officio clericali, ex beneficio ecclesiastico; item quae dantur filio-familias, ut ipse tantum, non pater, usum-fructum habeat. Denique id omne, quod acquiratur post clericatum. Authent. *Presbyteros, cod. de Episcop.*

Adventitia sunt ea, quae neque castrensia sunt, neque quasi-castrensia, neque a patre aut ejus intuitu donata sunt, sed aliunde filio proveniunt, puta successione in bona materna, amicorum donatione, aut legato, inventione thesauri, propria industria, labore, &c.

Profectitia sunt ea, quae proveniunt a patre vivo, vel patris gratia donata sunt, vel ex bonis paternis acquisita, v. g. negotiando.

Resp. Filius-familias habet plenum dominium in bona castrensia, & quasi-castrensia, eorumque administrationem liberam. Unde potest sine consensu patris de illis arbitrato suo disponere per contractus, donationes, imò per testamentum, si compleverit annum 14. Bonorum autem adventitiorum habet proprietatem, sed pater usum-fructum: unde filius non potest de illis disponere. Profectitiorum verò filius-familias nec habet proprietatem, nec usum-fructum. Ratio horum est dispositio juris civilis.

QUAEST. X. *An servi seu mancipia habent dominium aliquarum rerum?*

Resp. Non habent dominium lucri & fru-

stuum suarum operarum ac laboris, sed dominus, ut constat ex jure: at habent dominium etiam perfectum non solum famæ & bonorum spiritualium, sed etiam, secundum multos, temporalium. 1°. Quæ dominus eis concessit. 2°. Quæ servo dantur ad compensationem injuriæ illatæ in bonis, quorum est dominus, ut in fama. 3°. Quæ eis data sunt cā conditione, ut non acquirantur domino. 4°. Quæ de bonis suis ludo aut aliqua negotiatione sine domini detrimento lucrantur. Ratio est, quia jura non reddunt servum incapacem domini; nec consentaneum esset imbecillitati humanæ ut tale onus imponeretur invito; esset enim magna occasio peccandi. Imò jura supponunt in eo domini capacitatem; nam l. *Vix ff. de judic.* servis datur actio contra dominos, si dicant se suis nummis redemptos. Quare jura, quæ dicunt servos, quidquid acquirunt quavis causâ vel occasione, dominis acquirere, intelligenda sunt regulariter & de lucro sui laboris, aut saltem consuetudine jam mitigata sunt. Hinc servus a religioso solemniter professio differt, qui est prorsus incapax domini.

§. II.

De Prescriptione.

Nota. Prescriptio sumpta pro usu-capione, ut nunc sumitur, est acquisitio domini per possessionem bonæ fidei continuatam tempore per legem definito. Nomine domini, jura, servitutes, officia & beneficia etiam comprehenduntur.

Quæst. I. *An per prescriptionem verè acquiratur in foro conscientia dominium rei alienæ absque consensu & culpa prioris domini?*

Resp. affirm. Est communis sententia. Quia resp. vel princeps, vi domini alti in bona subditorum, habet potestatem disponendi de bonis privatorum ad bonum commune, ideòque transferendi rerum dominia & jura absque consensu & culpâ prioris domini, quando id postulat bonum commune. At principes hâc potestate usi sunt, & re ipsâ volterunt rerum dominia solâ prescriptione sic transferri, id postulante bono publico, ne scilicet dominia essent incerta, lites multiplicarentur, ut patet ex multis legibus

civilibus approbatis jure canonico, quæ sine ulla limitatione & distinctione dicunt, *Bono publico usu-capionem introductam esse, ne scilicet quarundam rerum dix. & fere semper incerta dominia essent*, l. 1. ff. de usu-cap. *Ut aliquis litium finis esset*, l. ult. ff. pro suo; & usu-capionem definiunt, *Adjectionem domini per continuationem possessionis temporis lege definiti*, l. 3. ff. de usu-cap. Item jus canonicum, quod præcipuè bonum animæ spectat, approbat indistinctè præscriptiones bonæ fidei, ut patet ex toto titulo *de præscript.* Itaque præscriptio introducta est principaliter, non ad puniendam negligentiam prioris domini, sed ob prædictos fines ad bonum commune spectantes, & quietem civium ac familiarum, & ad excitandam diligentiam & curam possessorum circa bona sua, cap. 5. *de præscr.*

Hinc licet retinere rem legitime præscriptam, etiam si postea cognoscatur fuisse alterius, nisi tamen prior dominus per judicem restituatur in integrum: quæ restitutio conceditur minoribus, qui habent jus eam petendi toto quadriennio a die quo majores facti sunt. Idem jus Ecclesiæ & aliis piis locis conceditur per quadriennium a die quo Ecclesia novit prescriptionem bonorum suorum, ex cap. 1. *de restit. in integrum in 6.* & interdum conceditur etiam majoribus ob justas causas. Post sententiam autem judicis est obligatio in conscientia res præscriptas restituendi; quia justa est, nec nititur falsâ præsumptione, sed legibus ita disponentibus.

Obj. 1. Nemo potest justè acquirere dominium rei alienæ invito illius domino. *R.* Prescriptione acquiritur dominium, volente & sic statuente principe, habente altum dominium in bona subditorum, vi cujus potest servatâ proportionem de illis disponere ad bonum commune, sine consensu privatorum, qui non habent nisi dominium ipsi subordinatum. Præterea prior dominus non est rationaliter invitus, cum lex prescriptionis sit justa, & expediat bono communi, quod semper anteponendum est privato.

Obj. 2. Injustum est aliquem re suâ privati absque ulla culpa. *R.* Hoc justum est, quando id postulat commune bonum, cui jure merito cedere debet privatum.

Obj. 3. Lex prescriptionis fundatur principaliter in præsumptione negligentiae prioris domini.

ni. Ergo si hic caruit negligentia, non privatur re sua in conscientia. *R. neg. ant.* Nam præcipua legis præscriptionis ratio est, ut tollatur incertitudo dominiorum, & ut impediatur lites plurimæ, quarum alioqui finis non esset, ut patet ex legibus supra citatis. Unde quamvis lex præscriptionis minus principaliter & partialiter niteretur præsumptione negligentia prioris domini; tamen per illam legem princeps vult & potest transferre dominium absolute & efficaciter propter alias rationes spectantes bonum commune, quod translationem domini rei alienæ postulat, quamvis nulla intercesserit negligentia prioris domini. In quo lex præscriptionis differt a sententia Judicis fundata in falsa præsumptione: nam Judex per suam sententiam non intendit nec potest transferre dominium, sed tantum vult & potest declarare ad quem pertineat.

Instabis. Ex cap. 5. de præscript. lex præscriptionis instituta fuit initio propter vitandam miserorum segnitiam. Ergo nunc etiam fundatur in præsumptione negligentia. *R. neg. conseq.* Nam aliud est excitare diligentiam & curam circa bona, aliud punire negligentiam. Ergo intendere excitare diligentiam & vitationem negligentia, non est velle punire negligentiam. Præterea non est hæc unica ac principalis ratio legis.

Obj. 4. Si post præscriptionem constet rem fuisse alienam, novus possessor non est amplius in bona fide: ergo tunc jam non potest licite rem illam retinere. *R. neg. ant.* Nam verè potest judicare rem jam esse suam ex justo præscriptionis titulo, quamvis antea fuerit aliena.

QUÆST. II. Quanam conditiones requiruntur ad legitimam præscriptionem?

Resp. Quatuor, videlicet possessio, bona fides, titulus, & continuatio possessionis cum bona fide per tempus lege definitum.

1°. Requiritur possessio, ex reg. 3. jur. in 6. *Sine possessione præscriptio non procedit; & ex l. 25. ff. de usu-cap.* Sufficit autem possessio civilis. Hinc usufructuarius, conductor, feudatarius, &c. non possunt rei proprietatem præscribere, cum rem non possideant suo nomine, sed solum nomine directi domini; item nec colonus, nec is qui ab eo agrum emisit, absente & ignorante domino; quia civilis possessio manet apud do-

minum absentem, quamdiu retinet animum possidendi, vel donec sciat rem suam ab alio occupatam, nec audeat eum repellere. Quamvis autem qui per alium possidet, v. g. per colonum, possit præscribere, non tamen is qui alieno nomine possidet: quia qui alterius nomine possidet, non est verè possessor, sed alius per eum possidet.

2°. Requiritur bona fides, ex reg. 2. jur. in 6. *Possessor mala fidei nullo tempore non præscribit: alioquin furta & injuriæ fovrentur, usque via aperiretur.* Hæc debet perseverare toto tempore ad præscribendum requisito, ut constat ex Conc. Lateran. gener. IV. cap. 41. relato in cap. ult. de præscript. ibi: *Quoniam omne quod non est ex fide peccatum est, synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio tam canonica, quam civilis; cum sit generaliter omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali non potest observari. Unde oportet, ut qui præscribit in nulla temporis parte rei habeat conscientiam aliena peccato.*

Bona autem fides hic est persuasio, quæ quis prudenter judicat rem esse suam, & a se licite retineri: nam (ut notat Lessius) si quis ex ignorantia crassa aut affectata, vel ex inordinata cupiditate existimat rem esse suam vel non esse alienam, non est bona fides. Duplex hæc bona fides distinguitur. 1^a. Cum quis prudenter judicat rem esse suam, & hæc requiritur ad inchoandam possessionem: nam qui inchoat possessionem dubitans sitne res sua, an aliena, ex communi sententia, non est bonæ fidei possessor: idèoque non procedit præscriptio, donec deposito prudenter dubio possessionem inchoet: quia nulla est ratio cur ipse potius rem possideat quam alter, ac proinde eam sibi vindicans, facit injuriam alteri; nec ejus conditio est melior quam conditio alterius, 2^a. Cum quis post diligentem inquisitionem veritatis nescit, nec judicat probabilius rem quam habet, esse alienam, idèoque judicat se posse ut suam retinere. Hæc juxta multos sufficit ad continuandam possessionem; quia ut quis post inchoatam bonâ fide possessionem perseveret esse possessor bonæ fidei, satis est quod post diligentem veritatis inquisitionem non habeat rei alienæ conscientiam, ex Conc. Lateran. cir. & ex S. August. in c. *Si virgo*, 34. qu. 1. *Tamdiu quisque*

que bona fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum. Cum vero scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc male fidei possessor perhibetur. Hinc iuste injustus possessor vocabitur. At dubitans num res sit aliena vel sua, non habet conscientiam rei alienæ, & ignorat se possidere alienum. Deinde possessio bonâ fide inchoata est ratio sufficiens ad rem sibi retinendam donec probetur esse alienam: quia *in pari causa potior est conditio possidentis*, reg. 65. jur. in 6. Possessor autem cum dubitare incipit, tenetur diligenter exquirere veritatem: quâ diligenter investigatâ, si perseveret dubium, potest juxta multos determinatè & prudenter judicare se posse rem ut suam retinere; eò quod in tali dubio melior est conditio possidentis. Sed sine tali judicio non potest rem illam retinere: nam si dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat sibi eam retinere, non continuat possessionem bonâ fide, l. 32. ff. de usucap.

Hinc 1°. Leges civiles statuentes præscriptionem triginta & quadraginta annorum procedere etiam cum mala fide, abrogatæ sunt jure canonico, ut patet ex Conc. Later. cit. & cap. 5. de præscript. 2°. Si creditor certo tempore non exigat a te debitum, licet postea ei denegetur actio in judicio, non tamen præscribis contra illum, si noris debitum; sed teneris solvere totum debitum, nam habes conscientiam debiti quod tua sponte teneris solvere, & sic cares bonâ fide ad præscribendum. Si quis tamen invincibiliter ignoret debitum, vel prudenter putet solutum fuisse, potest illud præscribere spatio triginta annorum cum illa bona fide. L. 3. cod. de præscript. 30 vel 40 ann.

Nota. Ignorantia juris saltem clari etiam inculcata, ex communi sententia impedit præscriptionem saltem ordinariam: ut si acceperis aliquid a pupillo sine tutoris autoritate, ignorans invincibiliter eam requiri, non præscribis. Secus de ignorantia facti invincibili, ut si ignores eum esse pupillum, currit præscriptio, ex l. 4. ff. de juris & facti ignor. ibi: *Juris ignorantiam in usucapione negatur prodesse, facti vero ignorantiam prodesse constat.* De ignorantia invincibili juris dubii controversatur. Imò juxta multos invincibilis ignorantia juris clari non obest præscriptioni triginta vel quadraginta annorum; quia

jura loquuntur de præscriptione ordinaria, quæ tribus, vel decem, vel viginti annis expletur, cum illa sola, inquit Lessius, cognita sit jure digestorum, unde jura citata desumpta sunt.

3°. Requiritur titulus coloratus sive apparens, qui scilicet putetur probabiliter verus, licet sit falsus, ut cum intervenit causa de se apta ad transferendum dominium, v. g. donatio, venditio, &c. sed ex latente aliquâ causâ fuit invalida. Constat ex utroque jure. Ex l. *Usucapio*, cod. de usucap. & cap. 17. de præscript. ibi: *Cum in præscriptione rerum ecclesiasticarum, bona fides, & justus titulus* (supple apparens) *exigantur.* Nam sine titulo non potuit esse bona fides initio possessionis. Ad præscriptionem tamen longissimi temporis, nempe triginta vel quadraginta annorum, præsumitur titulus præcessisse, quia difficilius probatur quâ ratione inchoata sit possessio tam longo tempore durans; nisi juris præsumptio sit contra præscribentem.

Dixi, *coloratus*, nam titulus verus seu validus sufficit sine præscriptione ad transferendum dominium securâ traditione. Quare cum in l. cit. requiritur titulus verus, & in cap. cit. justus, utràque hâc voce intelligitur causa de se apta ad transferendum dominium, quamvis reipsâ sit invalida ob aliquem defectum occultum.

4°. Requiritur possessio cum bonâ fide continuata per totum tempus lege definitum, quod tempus diversum est pro diversitate rerum præscribendarum. Nam ex communi sententia, res mobiles possessione triennali cum titulo præscribuntur, *Inst. de usucap.* Sed sine titulo requiruntur triginta anni: quia res immobiles contra privatum præscribuntur triginta annis sine titulo; ergo idem censei debet de mobilibus, cum nihil aliud de his statutum sit absente titulo.

Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur centum anni, contra aliam Ecclesiam, vel hospitale, vel monasterium, vel pias causas, quadraginta anni, ex Authentica *Quas actiones* c. de SS. Ecclesiis. Ad præscribenda vero immobilia privatorum, cum titulo requiruntur decem anni inter presentes, & viginti inter absentes, *Instit. de usucap.* Sine titulo requiruntur triginta anni, ut colligitur ex l. 3. cod. de præscript. triginta vel quadraginta annorum, & ex c. 3. de præscript. ubi di-

citur res præscribi possessione triginta annorum, nullâ factâ mentione tituli. Si autem dominus fuit partim præsens, partim absens, tot anni sunt adjiciendi, quot abfuit, ex Authentica *Quod si* cod. de præscript. longi temp. ita ut duo anni absentia computentur tantum pro uno anno præsentia. Unde si præsens fueris octo annis, & postea in alieno territorio habites, ut res immobilis præscribatur contra te, requiruntur adhuc quatuor anni. Res autem quælibet minoris non præscribitur nisi triginta annis.

Dixi, *sine titulo*, supple, qui probetur: nam tunc præsumitur præcessisse. Quare ad præscribendum requiritur titulus coloratus, vel qui probetur, vel qui præsumatur præcessisse.

Nota. 1°. Præsentis hîc dicuntur ii, qui in eodem territorio, licet non in eadem civitate, habitant; absentes, qui in diversis territoriis. 2°. In hac materia tempus breve dicitur, quod est minus decennio. Longum est spatium decem annorum inter præsentis, & viginti inter absentes. Longissimum triginta vel quadraginta annorum. Immemoriale verò, cujus initii non extat memoria etiam apud seniores. 3°. Bona mobilia sunt res corporales, quæ loco moveri possunt, ut animalia, vestes, pecunia, &c. Ad hæc revocantur debita & actiones quæ ex rebus mobilibus competunt. Immobilia sunt quæ loco moveri non possunt, ut domus, fundus, &c. Ad quæ reducuntur res incorporeæ, ut jura, servitutes, census, usufructus, beneficia; item debita & actiones, quæ ex rebus immobilibus competunt, aliaque jura ad illa spectantia.

QUÆST. III. *An qui bonâ fide accepit aliquid ab auctore malæ fidei, potest illud præscribere?*

Resp. 1. Hæres qui bonâ fide aliquid ab auctore malæ fidei accepit, nunquam potest illam præscribere. Est communis sententia, ex instit. de usucap. & l. 11. ff. de divers. temp. præscript. ibi: *Cum hæres in jus omne defuncti succedit, ignoratione suâ defuncti vitia non excludit.* Quia hæres in jure censetur una persona cum defuncto, succeditque uti in omnia jura, ita etiam in omnes obligationes reales & onera: unde cum defunctus ob injustitiam contraxerit obligationem rem malâ fide possessam restituendi, hæres in hac obligatione succedit. Item *vitia possessionum a majoribus contracta perdurans, &*

successorem auctoris sui culpa comitatur, l. 11. cod. de acquir. & retin. poss.

Resp. 2. Qui rem bonâ fide ab auctore malæ fidei accepit alio titulo quàm hereditatis, putâ donationis, emptionis, legati, &c. potest eam præscribere tempore ordinatio. Est communis sententia, ex l. 5. ff. de divers. temp. præscript. Excipiuntur duo casus. Primus, Si res sit immobilis, & ille contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri, tunc enim ad præscribendum requiruntur triginta anni, ex Authent. *Malæ fidei*, cod. de præscript. longi temp. Secundus, Si res illa sit furtiva, vel vi possessa, nam non potest tunc præscribi spatio decem vel viginti annorum, *instit. de usucap.* Sed juxta multos potest spatio triginta annorum, ex l. *Sicut*, cod. de præscript. triginta vel quadraginta annorum.

QUÆST. IV. *An res omnes præscribi possunt?*

Resp. Multa præscribi non possunt, scilicet, homo liber, res sacræ & religiosæ, ut calices, templa, cœmeteria, &c. jus decimarum percipiendarum a laïco, res publicis usibus destinatæ, ut forum, pons, via publica, &c. limites provinciarum, episcopatum & parochiarum, si de illis constat; res pupilli; immunitas ab iis quæ quis ut subditus debet principi, ut sunt tributa, obedientia, &c. quamdiu scilicet manet subiectio, nam subditus potest præscribere immunitatem per quam desinat esse subditus: ad quod requiruntur quadraginta vel quinquaginta anni cum titulo, & sine titulo tempus immemorabile. Nulla tamen potest præscribi exemptio a jurisdictione spiritali Summi Pontificis, quia Christus absolutè voluit omnes christianos illi, ut Vicario suo & Ecclesiæ capiti visibili, semper subiectos esse in spiritalibus.

§. III.

De usu, usufructu, & servitute.

QUÆST. I. *Quid est usus?*

Responsio. Quid est usus? Usus duplex est, nempe juris & facti. Usus juris, de quo solo agunt Juristæ, est jus seu potestas legitima utendi tantum re alienâ, salvâ ejus substantiâ. Usus facti est actualis usus legitimus, vel etiam jus utendi re alienâ, quæ ipso usu consumatur, sed revocabile

ad nutum concedentis: tale est jus quod habent religiosi utendi vestibus ac alimentis, & cæteris rebus sibi concessis.

QUÆST. II. Ad quid tenetur usufructus?

Resp. Tenetur 1º. rem, cujus habet usum, integram diligenter conservare proprietario: nam non habet jus eâ utendi, nisi salvâ ejus substantiâ. 2º. Non ei licet percipere fructum distinctum ab ipso usu concessio; quia solus usus ei conceditur: imò nec potest usum sibi concessum alteri donare, locare, vendere, quia non habet jus utendi nisi ad suum usum.

QUÆST. III. Quid est usufructus?

Resp. Est jus utendi & fruendi re alienâ, salvâ ejus substantiâ, l. 1. ff. de usufr. Unde est jus non solum utendi re alienâ, sed etiam omnem ejus fructum percipiendi. Porro usus est assumptio rei ad aliquid, ut equi ad equitandum: fructus verò est id, quod provenit ex re, ut agnus vel lana ex ove.

Hinc usufructuarius potest omnem fructum rei & utilitatem percipere, v. g. in fundo, quidquid in eo nascitur, ut fœnum, segetes, lapides, metalla, arenæ, &c. quæ crescunt in fundo; item proventus venationum, aucupiorum, &c. fructus arborum: in animalibus verò fœtus, lanam, lac, &c. In sylvis cæduis potest se gerere ut paterfamilias, cædendo quotannis certam portionem: non potest tamen arbores grandiores nisi valdè vetustas & ferè inutiles, æque frugiferas cædere. Non fit autem dominus fructuum, nisi postquam eos percepit. Potest etiam omnem utilitatem usufructus & usum juris vendere, locare, vel donare, manente apud ipsum usufructu, quem non potest alteri donare, aut vendere, sine consensu proprietarii.

QUÆST. IV. Ad quid tenetur usufructuarius?

Resp. Ex instit. de rer. divis. & digest. de usufructu, tenetur 1º. uti re cujus habet usufructum, sicut bonus paterfamilias utitur re suâ, quam sibi & posteris conservare cupit. Unde non potest arbores non cæduas cædere, agrum deteriozem etiam negligentia suâ facere, teneturque de damnis suâ culpâ proprietario illatis. 2º. Si habeat usufructum pec-

corum, tenetur in locum capitum demortuorum, vel inutilium, alia capita è fœtu substitueret, quæ substituta cedunt in dominium proprietarii. Similiter tenetur loco vitium, vel arborum demortuorum, alias ferere, non tamen loco dejectarum vi tempestatis. 3º. Rem domino suo integram diligenter conservare. Unde tenetur pro illius conservatione sumptus moderatos facere: sic tenetur ad modicas refectiones domus, ut integra permaneat, non tamen ad magnos sumptus quibus efficiatur melior. 4º. Tenetur præstare sumptus ad fructuum perceptionem necessarios, & solvere tributa quæ pro re frugifera debentur.

QUÆST. V. Quid, & quomplex est servitus?

Resp. 1. Servitus activè sumpta est jus, quod quis habet in re aliena ut sibi serviat, id est, ut in ea aliquid fiat vel non fiat in suum commodum. Passivè sumpta, est subjectio seu obligatio rei alienæ, ut aliquid in ea fiat vel non fiat in commodum alterius, salvâ rei substantiâ.

Resp. 2. Servitus generatim duplex est, realis, & personalis. Realis est ea, quæ a re immediatè debetur alteri rei, ut si ager tuus serviat meo, quatenus ager meus dat mihi jus transeundi per tuum. Personalis est ea, quæ res obligatur personæ, vel contra. Servitus realis alia est urbana, quæ debetur prædio urbano; alia rustica, quæ rustico. Prædium autem urbanum dicitur omne ædificium habitandi causâ confectum, sive in urbe sive in villa, & hortus amœnitatis causâ ei annexus. Rusticum verò sunt ager, vinea, pratum, pecorum stabulum a domo sejunctum.

Servitutes urbanæ sunt, ut lignum in tuum parietem admittatur, ut stillicidium in tuas ædes vel aream tuam recipiatur, ut murus altiùs non attollatur, ut fenestra in muro non aperiatur. Servitutes rusticæ nominatæ sunt iter, actus, via, aquæ-ductus. Iter est jus quo pedes vel eques potest commeare per fundum alienum, non tamen ducere jumentum aut vehiculum. Actus est jus jumentum & armenta ducendi per prædium alterius. Via continet in se iter & actum. Aquæ-ductus est jus aquam ducendi per fundum alienum. Innominatæ verò sunt jus aquam hauriendi, pecora adaquandi, pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

§. IV.

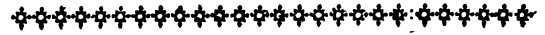
De Possessione.

1°. **P**ossessio alia est facti, quæ est actus possidendi, abstrahendo an justè an injustè; & alia juris. Possessio facti, quæ ordinariè intelligitur nomine possessionis, definitur rei apprehensio vel detentio, corporis, animi, & juris adminiculo. Dicitur 1°. *apprehensio vel detentio*: quia vel primum fit, & tunc est apprehensio, quæ est incœptio possessionis: vel jam facta est, & tunc est detentio, quæ est continuatio possessionis. 2°. *Res*, quâ voce intelligo cum Lestio, non solum res corporales, sed etiam incorporeas, ut sunt census, beneficium, & similia, quæ a Theologis dicuntur possideri, a Jurisperitis verò quasi possideri. 3°. *Corporis adminiculo*: quia ut res aliqua possideatur, debet apprehendi aliquo actu corporali, v. g. manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se vel in alio in quo contineri censetur. 4°. *Animi*: quia res debet apprehendi animo illam possidendi tanquam suam. 5°. *Juris*, id est jure non resistente, seu impediente: nam ad possessionem requiritur, ut jus, seu leges non impediant ne detentio rei censetur possessio ejus. Hinc detentio rei sacræ facta a laico nequidem est possessio facti, jure id impediente. Contrà fur acquirit possessionem facti respectu rei furtivæ profanæ, quia jus non impedit ne detentio talis rei sufficiat ad possessionem.

Possessio juris est jus insistendi rei tanquam suæ, non prohibet possideri. Dicitur 1°. *Jus*, per quod differt a possessione facti, quæ est ipsa occupatio vel detentio, ex qua jus oritur, si justa est: quòd si non sit justa, non oritur ex ea jus in conscientia. 2°. *Insistendi rei*, hoc est, rem pacificè detinendi, & juris remediis, interdum etiam armis tuendi adversus perturbantes. 3°. *Tanquam sua*: nam si quis insistat rei nomine alterius, non est vera possessio. Hinc tutor non possidet bona pupilli, sed pupillus possidet per tutorem, quia tutor non retinet illa bona ut sua, sed nomine pupilli.

2°. Possessio dividitur in naturalem, & civilem. Possessio naturalis est ea, quâ res possessa corpore & animo retinetur ut sua, dum scilicet quis corporaliter insistit detentioni rei tanquam

suæ: quod facit qui rei in suo conspectu positæ ita vicinus est, ut ei continuò adesse possit. Civilis est, quâ res corpore & animo apprehensa retinetur solo animo: sic possidet res suas is qui abest, quamdiu habet animum eas retinendi. Hic additur tertia species possessionis, quæ civilissima dicitur, & est ea, quæ solâ dispositione legis acquiritur absque omni corporis & animi adminiculo, etiam ab infcio: sic hæres parvulus possidet hæreditatem defuncti sine ullo apprehensionis actu & cognitione.

P A R S F I.

De Injuriis, & necessaria restitutione in genere.

CAPUT PRIMUM.

De injuria, seu injustitia in genere.

QUÆST. I. *Quid est injuria?*

Responsio. **Q**uest. Est voluntaria violatio juris alieni. Sicut enim per actum justitiæ jus suum alteri tribuitur, ita per actum injustitiæ hoc jus violatur. Porrò injuria censetur gravis, ideòque mortalis, quando per se apta est parere tristitiam magnam seu difficilè sedabilem, aut aversionem animi difficilè impedibilem, spectatâ communi hominum conditione ac dispositione naturali, & communiter parit. Nam talis injuria graviter repugnat justitiæ fini, qui est pax, tranquillitas, mutuus amor per conservationem æqualitatis & jurium.

QUÆST. II. *An volenti potest fieri injuria?*

Resp. 1. Fit injuria consentienti ex dolo, vi, vel metu injustè incusso: quia talis non cedit moraliter jure suo, saltem sufficienter ad tollendam injuriam. Nam cessio juris tollens injuriam debet esse omninò voluntaria, & expertis omnis injustæ coactionis ac deceptionis: injuria enim non potest parere ullum jus injurianti, & nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. Hinc qui ad vitam servandam dat pecuniam latroni, patitur injuriam, licet velit eam dare, quia in illam dationem non consentit nisi per vim injustam. Idem dic de consentiente per ignorantiam, ut si quis solvat centum, putans se ea

debere, patitur injuriam, si quinquaginta tantum debeat; nam non vult dare centum si non debeat.

Resp. 2. Fit etiam injuria consentienti, quoties consensus est moraliter nullus, ut patet. Sic fit injuria solventi usuras, vel pretium justo majus pro merce, &c. quia consensus in ista est nullus, cum sit de re impossibili. Nam dans vult illa dare tantum tanquam pretium, non autem gratis: sed impossibile est illorum esse pretium: mutuum enim est essentialiter gratuitum; & pretium est essentialiter quid æquale merci: ergo excessus pretii non est pretium.

Resp. 3. Quoad jura abdicabilia, consentienti omnino voluntarie non fit injuria, ex reg. juris 27. in 6. *Scienti & consentienti non fit injuria.* Quia eo ipso quod sponte consentit, cedit efficaciter istis juribus: ideoque actio non est contra jus, sed secundum jus alteri concessum. Sicque nulla est violatio juris, nec proinde injuria.

Resp. 4. Quoad jura inabdicabilia consentienti fit vera injuria. *Prob. 1°.* ex cap. 36. *de sent. excomm.* ubi Innocentius III. ait, percussorem clerici, ad satisfactionem alicujus offensæ juxta morem patriæ, triginta circiter fustium percussionebus corpus suum ultrò subjicientis, esse injuriosam, licet non sit violenta, *cum ille canon non tam in favorem clerici ordinati, quam in favorem ordinis clericalis fuerit promulgatus.* 2°. Quia jus inabdicabile est illud, cui efficaciter cedere non potest dominus: ergo cum tunc consensus sit inefficax ad tollendum jus quod habet consentiens ne fiat illa actio, reverà manet totum jus illud, ac proinde talis actio est verè injuriosa, utpote contra jus alterius permanens. 3°. Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Copula cum conjugatâ consentiente marito non est adulterium, adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.* Quippe jus mariti est inabdicabile, cum ex natura matrimonii jus copulæ sit essentialiter conjugibus affixum. Maritus tamen consentiens censetur condonare injuriæ reparationem.

617

CAPUT II.

De natura & necessitate restitutionis?

QUÆST. I. *Quid est restitutio?*

Responsio. **Q**uid est restitutio? Est rei alienæ redditio, vel damni illati compensatio, debita ex justitiâ ad æqualitatem; vel etiam, rei alteri debitæ solutio. Nam de ea sic sumpta hinc ageatur. Unde est actus justitiæ commutativæ, quæ versatur circa æqualitatem rei ad rem, ex S. Thoma 22. qu. 62. a. 1. Differt a satisfactione sive latè, sive strictè sumptâ. Nam satisfactio latè sumpta est quid generalius, & complectitur tum restitutionem, tum etiam quamlibet reparationem, & subitionem pœnæ pro offensâ alteri illata: satisfactio verò sumpta strictè est inhonorationis ac contumeliæ illatæ reparatio, & sic spectat personam. At restitutio est rei alienæ redditio, vel damni compensatio, vel debiti solutio, & spectat res, non personas: nec semper supponit injuriam, ut satisfactio: nam v. g. qui depositum reddit, verè restituit, licet nullam injuriam intulerit. Quæ tamen de restitutione dicentur, applicari debent satisfactioni latè sumptæ, & reparationi famæ, honoris, & aliorum bonorum, cum sit eadem ratio ac regula pro his omnibus.

QUÆST. II. *An restitutio actualis necessaria est ad salutem necessitate precepti?*

Resp. affirm. nisi impotentia excuset, vel adsit justa causa differendi. Constat 1°. ex Rom. 13. *Reddite omnibus debita. . . . Nemini quidquam de beatis, nisi ut invicem diligatis.* Et Ezech. 33. *Si fecerit judicium & justitiam, & pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vita ambulaverit, nec fecerit quicquam injustum: vita vivet, & non morietur, &c.* & Jac. 5. *Ecce merces operariorum, qua fraudata est a vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini subaith introivit.* 2°. Ex reg. 4. jur. in 6. *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.* Idem habet S. Aug. epist. 54. & refertur in c. *Si res* 14. qu. 6. ibi: *Si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed singitur: Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum nisi restituatur*

ablatum: sed, ut dixi, cum restitui potest. 3°. Quia qui non restituit cum potest, nec habet rationabilem causam differendi, voluntariè nocet, & facit injuriam proximo: nam eum privat possessione & usu rei suæ vel debita, & violat jus quod habet, ut rem illam nunc possideat. At injuria quælibet prohibita est lege divinâ naturali, præsertim hæc generali: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Suum cuique reddendum.* Quod procedit, sive res sit debita ob injuriam, sive ex contractu justo, cum sit utrobique eadem ratio, & creditor habeat jus strictum possidendi rem sibi ex contractu debitam.

Hoc autem præceptum divinum naturale est primariò negativum, & secundariò affirmativum. Nam primariò vetat ne retineatur alienum vel alteri debitum invito rationabiliter domino, & ideo præcipit actum restituendi. *Præceptum de restitutione faciendâ, quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere,* ait S. Thom. qu. 62. a. 8. ad 1. Quare obligat semper pro semper: nam semper illicitum est retinere rem alienam, domino rationabiliter invito.

Præterea omissio restitutionis est virtualiter acceptio rei alienæ continuata, invito domino, ideoque furtum continuatum contra præceptum negativum, *Non furtum facies.* Unde Conc. gener. Later. IV. cap. 39. ait, *non multum interesse, præsertim quoad periculum animæ, detinere injustè ac invadere alienum.* Et a Trident. sess. 25. c. 12. Qui decimas non solvunt, res alienas invadere dicuntur.

Hinc mortaliter peccat, qui notabili tempore omittit restitutionem, vel solutionem integram, quam potest facere; vel etiam brevi tempore omittit; si inde creditor damnum grave patiat. Quia tunc graviter lædit jus alterius: nec excusatur eò quod imposuerit hæredibus suis obligationem restituendi, cum hanc ipse nunc habeat, & implere teneatur. Adde quod sæpe hæredes non restituant, ideoque periculum sit ne omittatur restitutio. Qui autem non potest restituere, debet habere voluntatem saltem implicitam restituendi, cum primum facultas restituendi adierit, & moralem diligentiam adhibere ad hanc facultatem comparandam: qui

enim tenetur ad finem, simul tenetur ad media ad eum necessaria. Qui verò non potest totum restituere, tenetur statim restituere ac solvere partem quam potest, cum circa illam non habeat justam excusationem.

QUÆST. III. *Quandonam peccatum injuste detentionis continuatur, & multiplicatur?*

Resp. 1. Qui non restituit, vel debita non solvit, cum potest & debet, actu peccat toto tempore quo id omittit. Quia omissio restitutionis vel solutionis debita toto eo tempore quo fieri potest, est injuriosa proximo: nam per illam continuè læditur jus quod habet possidendi rem suam vel sibi debitam, & eâ utendi; & talis omissio est sufficienter voluntaria, cum omittens possit & debeat restituere, & ad hanc obligationem advertere. Tunc enim si non restituit, habet voluntatem continuam saltem interpretativam detinendi rem alienam vel alteri debitam: quæ voluntas permanet moraliter, quamdiu non retractatur, vel interruptitur; sicut qui alium injustè conjicit in carcerem & ibi relinquit, continuè peccat, quia continuè lædit jus proximi,

Igitur qui non restituit, cum potest, peccat actu singulis momentis, non quidem singulis novum peccatum addendo, sed prius actu continuando. Quod quò plus durat, eò fit gravius ratione majoris liberæ durationis, vel etiam majoris nocuenti, quod inde domino evenit, nisi tale peccatum detentionis interruptatur, & multiplicetur.

Resp. 2. Iniquus detentor rei alienæ vel alteri debita, novum peccatum admittit, & sic multiplicat numero peccata injustæ detentionis, 1°. Quoties habet voluntatem expressam non restituendi. Nam quilibet ejusmodi actus est peccatum; & nihil est exterius in quo illi actus uniantur & continuantur, ad faciendum unum moraliter actum. 2°. Quoties interruptit illud peccatum actuale detentionis, & postea advertit vel advertere potest ac debet ad obligationem restituendi, & tamen non restituit, cum potest: quia toties omissio restitutionis est ei saltem interpretativè voluntaria, & nova culpa. Interruptitur autem moraliter per contritionem vel propositum restituendi, per impotentiam restituendi, per somnum vel longam distractio-

nem, aut occupationem circa alias res: nam tunc volitio non restituendi non durat virtualiter eadem numero.

Ex dictis sequitur iniquum detentorem teneri explicare in confessione, 1°. Totum tempus quo suâ culpâ non restituit vel non solvit, ut intelligatur gravitas peccati, & quantum fieri potest multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquivalens multis actibus internis. 2°. Numerum volitionum non restituendi, seu quoties admisit novum peccatum detentionis; nam tot sunt peccata numero distincta. 3°. Quoties interim occasionem restituendi habuerit & neglexerit, ut intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. 4°. An dominus ex illa detentione tristitiam magnam vel grave damnum passus sit, ut intelligatur tota malitia detentionum.

Sed quid si detentor utatur re aliena?

Resp. 1°. Si domino perinde sit, utarifne re suâ, an eam apud te detineas otiosam, non magis peccas utendo, quàm retinendo solùm. Quòd si dominus longè ferret ægrius usum quàm otiosam detentionem, eo quòd res usû atteratur, vel periculo exponatur, tunc gravius peccas usû ejus rei quàm nudâ detentione: nam plus est cæteris paribus uti re alienâ quàm eam nudè detinere invito domino, ac proinde major est injuria. 2°. Si res apud te facta sit deterior, ita ut prudenter judices dominum eam non amplius velle, sed potius pretium ejus; non peccas eâ utendo, aut eam destruendo, quia hoc non facis invito domino. Peccas tamen ejus pretium non restituendo cum primùm potes.

CAPUT III.

De radice obligationis restituendi.

QUÆST. I. Unde oritur obligatio restituendi?
Responsio. Ex quatuor capitibus, scilicet 1°. Ex injusta acceptione, quâ intelligitur injusta & culpabilis rei alienæ ablatio, retentio, vel damnificatio, ex cap. ult. de injur. ibi: *Si culpâ tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem tulisti, aut hac imperitiâ tuâ sine negligentia evenerunt, jure super his sa-*

tisfacere te oportet. Nam jus per injuriam auferri nequit: ergo in eo cujus res ablata vel destructa est, semper manet jus ad illam habendum, vel ejus pretium, quod est res æquivalenter; ac proinde manet in altero obligatio restituendi. 2°. Ex re accepta, id est, ex re aliena in se vel in æquivalenti extante apud alium sine hujus culpa: nam *locupletari non debet aliquis cum alterius injuria vel jactura*, reg. jur. 48. in 6. Præterea dum res est aliena, eo ipso subest juri alterius qui inde minus habet, dum eâ caret, quàm habere deberet. 3°. Ex contractu explicito, vel implicito, seu quasi-contractu in assumptione officii seu muneris: nam quidquid fit contra pactum, vel officium ad aliorum commodum spectans, est contra justitiam commutativam, ideòque obligat ad restitutionem. 4°. Ex lege positivâ, & justâ sententiâ. De his duobus ultimis alibi dictum est.

QUÆST. II. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione nullatenus peccaminosâ, v. g. ob inconsiderationem, distractionem mentis, oblivionem prorsus involuntariam?*

Resp. Non oritur extra contractum & officium. Quia 1°. *Rem, quæ culpâ caret, in damnum vocari non convenit*, cap. 2. de constit. 2°. Qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, ex nullo capite tenetur restituere: non ratione injuriæ, cum non peccaverit; neque ratione rei acceptæ, aut contractûs, vel legis, vel sententiæ, cum nihil horum extet. 3°. In hoc casu damnum non illatum fuit damnificato rationabiliter invito: nemo enim potest velle rationabiliter, ut quis sibi non inferat damnum etiam tum cum de eo inferendo non cogitat, & involuntariè ac necessariò infert: nam non potest rationabiliter velle id, quod tunc impossibile est. Præterea qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, se habet instar possessoris bonæ fidei, qui non tenetur restituere rem alienam, quam bonâ fide consumpsit, si ex ea non sit factus deterior.

Dixi, *extra contractum*, quia leges imponunt contrahentibus onus restituendi damnum secutum ex culpa merè juridica; & contrahens hoc ipso quòd contrahit, illud onus tacitè in se

suscipit, cum velit & debeat contrahere secundum leges. Quare, quamvis damnum non sit illatum domino rationabiliter invito, tunc tamen indemnitas ei debetur ex pacto seu contractu explicito vel implicito: sicut debetur cum res perit casu fortuito, si præcesserit pactum eum præstandi.

QUÆST. III. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione veniali?*

Resp. 1. Ex damnificatione & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio restituendi sub veniali. Quia non restituendo injustè privatur dominus possessione & usu rei suæ, vel sibi debita, sufficientis ad materiam injustitiæ venialis, quæ tolli debet.

Resp. 2. Ex damnificatione gravi quoad materiam, sed veniali ob defectum advertentiæ, oritur obligatio restituendi. Quia tunc committitur vera culpa & injuria, licet levis: at omnis injuria ex natura rei, ideoque jure naturali refarciri debet, ex cap. ult. *de injur.* cit. Non videtur tamen esse obligatio restituendi totum damnum citra contractum aut officium: quia injuria venialis ac imperfecta non debet citra contractum aut quasi-contractum, tantam obligationem parere, quantam injuria gravis & perfectè voluntaria. Deinde cum ea restitutio sit pœna seu onus jure naturali culpæ correspondens, debet esse culpæ proportionatum. Sunt tamen qui docent, tantum posse esse damnum, ut pars illius correspondens culpæ veniali, sit adhuc gravis momenti, ideoque sub mortali restitui debeat, quia alioqui retineretur res notabilis debita, invito domino, quod est mortale.

Cæterum in praxi quando damnum grave est, cenferi ordinariè debet intervenisse culpam mortalem. Nam (ut notat Lessius) generaliter in operibus externis periculosis, citra subitanam passionem vehementem, rarè contingit advertentia imperfecta: scilicet opera illa periculum suum statim & facillè ingerunt, mentemque ad sui considerationem excitant. Quare in dubio an culpa sit mortalis, an venialis, totum damnum refarciri debet, præsertim cum in dubio potior sit conditio innocentis.

QUÆST. IV. *An oritur obligatio restituendi ex damno dato per culpam juridicam in officio, vel extra illud commissam?*

Nota. Culpa duplex distinguitur, theologica, & juridica seu civilis. Culpa theologica est peccatum imputabile, sive mortale, sive veniale: culpa juridica est ommissio diligentiae debitæ ad cognoscendum, vel cavendum, vel faciendum, vel providendum, ex quâ sequitur damnum, sive illa ommissio sit peccatum, sive non. De hac sola hic agitur; & triplex est, lata, levis, & levissima. Culpa lata est ommissio diligentiae, quam passim in rebus ejusmodi propriis adhibere solent homines diligentes ejusdem conditionis. Levis, est ommissio diligentiae, quam adhibere solent diligentiores & prudentiores ejusdem conditionis. Levissima, est ommissio diligentiae, quam soli diligentissimi & prudentissimi adhibent. Ut si quis v. g. librum sibi commodatum relinquat ante ostium domûs, & amittatur, tunc censetur amisisse per culpam latam: si reliquit in cubiculo suo, non obserato ostio, erit culpa levis: si ostium obseravit, sed non advertit an esset bene obseratum, est levissima.

Resp. 1. Ex communi sententia, extra officium & contractum, non oritur obligatio restituendi damni secuti ex culpa levi & levissima, Quia citra contractum & officium nemo tenetur majorem diligentiam adhibere in suis operibus ne alteri noceat, quam in similibus casibus adhibere solent homines ejusdem conditionis diligentes ac prudentes: nemo enim tenetur esse diligentior ac prudentior cæteris hominibus diligentibus & prudentibus ejusdem conditionis, nisi ad id specialiter se obligarit. Constat tamen, inquit Lessius, esse obligationem restituendi damnum secutum ex culpa lata, nisi constet illam esse prorsus inculpabilem: quia quisque ex justitia tenetur, ne alteri noceat, adhibere in actionibus suis eam diligentiam, quam adhibere solent in ejusmodi actionibus homines ejusdem conditionis diligentes ac prudentes; nam quisque jus habet ne sine justa causa & auctoritate sibi inferatur damnum: ergo si non adhibet, non facit id ad quod tenetur ex justitia, & sic damnum inde secutum censetur ei voluntarium, & meritò imputatur, ac proinde illud tenetur refarcire.

Resp.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur in conscientia ad restitutionem propter culpam levem vel levissimam in officio, vel arte commissam, sed tantum propter latam. *Est communis aut ferè communis sententia.* Quia nemo tenetur in officio vel professione suâ adhibere majorem diligentiam & providentiam, quàm soleant adhibere diligentes & prudentes ejusdem professionis: nam nec gravius onus quis vult sibi imponere, dum officium suscipit, vel artem exercet, nec resp. plus ab ipso exigit.

Hinc advocatus v. g. qui bonâ fide præstitit id quod diligentes & periti advocati in similibus causis præstare solent, non tenetur ad restitutionem, si causâ cadat, eò quod non præstiterit id quod diligentissimus præstitisset. Idem dic de iudice, magistratu, medico, architecto, &c.

Dixi, *per se loquendo*: nam si quis profiteatur se diligentiorē & peritiorē aliis, aut diligentissimum, & sic eos qui tales quærunt, ad se pertrahat; is tenetur adhibere majorem aut etiam maximam diligentiam & prudentiam. Quia id promisit, & ad id se obligavit saltem implicite: unde tenetur resarcire totum damnum ex levi vel etiam ex levissima culpa secutum, cum non adhibendo majorem vel maximam diligentiam, peccaverit graviter in re gravi contra pactum saltem implicitum, ideoque gravem injuriam fecerit.

Porrò culpa quæ dicitur lata in iis, qui officium vel artem exercent, censetur levis in aliis privatis: Unde illi dici possunt teneri de culpa levi comparatè ad alios, qui non tenentur ex officio vel pacto, cum debeant majorem diligentiam adhibere, quàm si nihil commodi perciperent, vel non ex officio facerent.

Resp. 3. Qui præbet consilium in rebus ad suum officium vel artem pertinentibus, tenetur ad restitutionem ratione culpæ latæ. Quia ex officio tenetur in consilio dando adhibere eam diligentiam & prudentiam, quam adhibere solent in similibus casibus homines diligentes ejusdem professionis. Ergo si non adhibet, peccat contra justitiam; ideoque tenetur ad restitutionem damni ex hac culpa secuti. Item tenetur ratione ignorantie, quia talis ex officio tenebatur hoc scire, & in responso vitare errorem ex quo damnum secutum est: unde merito censetur

causa injusta damni secuti. Et utrumque patet ex cap. ult. *de injur.*

Non tenetur tamen ad restitutionem, qui consultus aperit bonâ fide duntaxat opinionem suam, dicendo ita sibi videri, nec suadendo ut alter faciat; & a fortiori si indicet se dubitare. Nam tunc si alter sequatur, suæ imprudentiæ damnum adscribere debet, modò consultus non habeatur a consulente peritior ac prudentior quàm revera sit. Imò si des consilium in rebus quæ ad tuum officium non spectant, & quarum parum peritus es, & alter sciens tuam imperitiam, consilium tuum sequatur, non teneris de damno inde secuto: nam damnum illud sibi imputare debet, & scienti ac volenti non fit injuria. Si tamen agitur de damno tertii, ut si suadeas alteri contractum injustum, vel ut non restituat, peccas graviter in re gravi, & teneris illi tertio: nam illi tertio & quidem invito damnum infers tuo malo consilio. Nec obstat quòd veritatem inculpatè ignorares; quia nihilominus imprudenter agis: nemo enim nisi imprudenter miscet se consiliis dandis in rebus quas non intelligit, & sciens ac volens exponit se periculo errandi cum damno tertii, quod proinde ei sufficienter est voluntarium, meritoque imputatur. Ita fere Lessius.

Porrò hæc regula juris 62^a. in 6. *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur*: intelligitur solum de eo, qui bonâ fide dat consilium in rebus ad suum officium non pertinentibus, & qui ratione sui muneris aut status peritiam non profiteretur. Vel nomine fraudis intelligitur culpa lata, quæ ei æquiparatur in jure.

QUÆST. V. *Ex qua culpa juridica in contractibus oritur obligatio restituendi?*

Resp. 1. Si contractus cedat in utilitatem solius accipientis, ut in commodato, accipiens tenetur ad restitutionem, si res aliena pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam levi & levissima: At non tenetur, si fecit id quod diligentissimi ac prudentissimi in simili re propria conservanda facere solent. Constat ex l. 18. ff. *commod.* & ex instit. lib. 3. tit. 15. & ex cap. 1. *de commod.* Ratio dispositionis juris est, quia æquitas naturalis postulat ut is, qui gratis utitur re alterius in suam tantum utilitatem, maximam diligentiam

5 f

adhibeat, ne pereat, vel deterior fiat.

Excipitur precarium, in quo accipiens tenetur solum ex dolo vel culpa lata, l. 8. ff. de precario. eò quòd res concessa precario, potest a domino quovis tempore revocari, non autem res commodata: quare æquum est, ut qui accipit precarium, non teneatur de tanta culpa.

Resp. 2. Si contractus sit utilis utrique contrahenti, ut contractus pignoris, locati & conducti, uterque tenetur ad restitutionem damni secuti ex culpa lata & levi, non autem levissima, ex l. 5. ff. commod. & l. 23. ff. de reg. jur. Ratio est, quia cum res aliena alicui conceditur in ejus utilitatem, æquitas postulat ut eam valde diligenter custodiat; non tamen ad tantam diligentiam teneatur quantam si in sui tantum utilitatem accepisset. Quare ad nihil tenetur, si fecerit quòd diligentiores faciunt in simili re propria conservanda. Hinc artifices, qui laborant in re aliena ob stipendium, & domestici, quibus incumbit ex officio cura custodiendæ rei domesticæ, tenentur refarcire damnum ex culpa etiam levi secutum. Qui tamen conductus est ad transportandum columnam vel alias res fragiles, tenetur de culpa levissima respectu aliarum rerum, l. 25. ff. locat. Quia nempe talis negligentia in ejusmodi rebus non censetur levissima, sed major propter summam diligentiam, quam illæ res ex natura sua exigunt. *Delugo, & alii.*

Resp. 3. Si contractus cedat in utilitatem solius dantis, ut in deposito, accipiens tenetur solum ad restitutionem ex culpa lata, & dolo, ex l. 5. ff. commod. & l. 23. ff. de regul. & instit. lib. 3. tit. 15. Nam æquitas postulat, ut qui habet rem alienam in commodum solius domini, non teneatur ad majorem diligentiam & custodiam, quam passim adhibere solent in rebus suis homines, cum nullum commodum inde percipiat.

Hinc si depositum pereat apud te sine tua culpa lata, non teneris illud restituere, nisi in his casibus. 1°. Si adsit pactum de majori vel maxima custodia adhibenda, vel etiam de casu fortuito præstando, ex l. 1. ff. deposit. Contractus enim legem ex conventionione accipiunt, ibid. 2°. Si in culpa fuisti tecum deferendo depositum in locum periculosum, vel fuisti in mora non red-

dendo, cum potuisti, & debuisti, teneris ad restitutionem, quantumcumque custodiam adhibueris, ex variis juribus, & cap. ult. de deposit. ibi: *Pactò, culpà, vel morà præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.* 3°. Si accepisti mercedem pro deposito custodiendo, ex eodem cap. Tunc enim teneris de culpa levi: quia contractus depositi cedit in tuam & domini utilitatem, transitque in locationem operæ ad illud custodiendum. 4°. Si te ipsum ad depositi custodiam offeras petenti diligentissimum custodem, tunc teneris de culpa levissima, l. 1. ff. deposit. quia tunc censeris custodiam diligentissimam promittere.

Obj. In prædictis legibus depositarius dicitur obligari solum ex dolo, non ex culpa. *R.* In jure lata culpa dolo æquiparatur, lege 32. ff. deposit. & lege 226. ff. de verb. obligat. ibi: *Magna negligentia culpa est magna, culpa doli est.* Quare cum leges decernunt dolum solum præstandum esse, non culpam, culpæ nomine levis & levissima intelligitur, & sub nomine doli comprehenditur culpa lata. Cum autem statuunt in contractibus culpam esse præstandam, per culpam intelligitur aliquando levis, aliquando levissima, pro subjecta materia.

Resp. 4. Est obligatio in conscientia refarciendi secundum has leges ante sententiam judicis, damnum secutum sine peccato, sed ex culpa merè juridica in contractibus. *Ita Covarr. Navarr. Molin. Vasquez, Lessius dicens esse communiorem, & alii.* Prob. Quia qui ex contractu rem alterius accipit, obligat se saltem implicitè ad eam servandam cum onere per leges annexo, & ad præstandam curam ac diligentiam quam leges præscribunt; cum præsertim hæc leges fundentur in naturali æquitate, & sancitæ sint propter bonum commune, ut contractus facillè ineamur, & ad excitandam curam ac diligentiam circa res alienas. Neque enim fundantur in præsumptione culpæ mortalis; nam v. g. in culpa levissima non potest forum externum præsumere peccatum mortale, ut notat Vasquez, & tamen cap. unico de commod. dicitur simpliciter: *Cum gratià sui quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur.* Unde tunc est obligatio restituendi ex contractu, cui leges justæ eam annexerunt, & quam contrahens hoc ipso quòd contrahit, tacitè in

se suscipit, cum velit & debeat contrahere secundum leges.

QUÆST. VI. *An qui inculpabiliter dixit vel fecit aliquid, ad quod jus nullum habes, & ex quo impendet damnum proximo, tenetur ex justitia illud impedire, vel restituere, si non impediat quantum commodè potest?*

Resp. affirm. Est communis sententia. Quia quisque tenetur ex justitia curare ne ex sua actione eveniat damnum proximo contra jus illius, ideoque impedire ne malum ex sua actione secutum perseveret: alioqui qui non impedit, quantum commodè potest, censetur causa moralis perseverantiae effectus a se positi, & damni secuti, quod proinde ei imputabitur: nam quisque jus habet ne ei damnum sine justa causa & autoritate inferatur.

Hinc qui inculpate errorem docuit, vel consilium noxium dedit, tenetur, ubi advertit, docere; qui inculpate res alienas incendit, tenetur, quantum commodè potest, ignem extinguere, alioqui continuatio incendii foret ei voluntaria & moraliter imputabilis. Si tamen non posset impedire alterius damnum sine graviore aut saltem æquali suo damno, non poterit illi imputari, sed censebitur justè permitti. Nam multò minor est obligatio tunc impediendi, quam non inferendi positive damnum; cum ipsa non oriatur ex injusta læsione vel actione: ideoque non est obligatio impediendi damni, nisi cum potest impediri sine gravi aut saltem æquali suo damno. Cujus quidem damni proprii gravitas debet spectari respectivè ad damnum, quod inde proximo sequetur.

QUÆST. VII. *Quid restitui debet ratione injustæ acceptionis vel damnificationis?*

Resp. Qui injuriam alteri intulit, rem ejus culpabiliter accipiendo, aut detinendo, aut damnum inferendo, &c. tenetur in conscientia restituere rem, si adhuc extet, vel ejus pretium si ipsa non extet; item omnes fructus naturales ac mixtos, sive perceptos, sive non perceptos, sed quos dominus percepturus erat, & compensare omne damnum emergens ac lucrum cessans. *Est communis sententia.* Quia ratione injuriæ contrahitur obligatio injuriatum omninò indem-

nem reddendi, & restituendi in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset: alioqui injuria integrè non tolleretur, nec æqualitas quam justitia intendit, reponeretur, & sic non cessaret totaliter injustitia. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione injustæ acceptionis vel damnificationis, est quantitas boni alieni ablati, & damni illati ac lucri impediti, quamvis lædens nihil inde emolumenti perceperit, ex cap. *Gravis*, de restit. spoliat. Ubi Cælestinus III. ait: *Mandamus ablata cum integritate restituere, damna plenarie resarcire, & de illatis injuriis competenter satisfacere compellatis: provisuri, ut non tantum fructus a novo & violento possessore perceptos, sed quos possessores veteres percepissent, reddi faciatis eisdem.*

Igitur fur, vel malæ fidei possessor, vel damnificator injustus tenetur, 1°. Rem alienam injustè possessam restituere domino. Nam quamdiu retinet, facit ei injuriam violando jus quod habet rem suam possidendi, & eâ utendi. Quòd si res aliena non extat, tenetur ejus pretium restituere, cum sit causa injusta damni quod patitur dominus privatione rei suæ quam tenebatur restituere. 2°. Compensare omne damnum emergens & lucrum inde cessans domino, l. 5. cod. *de rei vindic.* Nam est causa injusta utriusque, teneturque dominum indemnem servare, ut tollatur injuria illata. Porro lucrum justum alterius impedire est illi damnum inferre: nam est eum privare lucro sperato ad quod jus habet, & facere ut minus habeat quam habuisset. 3°. Restituere omnes fructus naturales & mixtos quos percepit, quamvis dominus non percepisset, nec illi extant amplius, nec ex illis factus sit ditior, ex l. 22. cod. *de rei vindic.* ibi: *Certum est mala fidei possessores, omnes fructus solere cum ipsa re præstare.* Quia fructus rei hoc ipso quòd producuntur, fiunt illius qui est dominus rei; & res quælibet domino suo fructificat, ex instit. *de rerum divis.* Nam res ubicumque est, semper domini est, & domino valet, quod ibi valet. Ergo fructus æquè restitui debent ac res ipsa; & tunc est etiam obligatio restituendi ex re accepta. Quòd si illi fructus interea, dum retinentur, pereant, pereunt non domino, sed injusto detentori, qui est in mora culpabili. Item tenetur restituere fructus omnes

naturales & mixtos, imò & merè industriales, quos dominus singulari sua diligentia licitè percepisset, quamvis ipse damnificator nullos perceperit, ex l. 33. ff. de rei vindic. ibi: *Fructus non modo percepti, sed & qui percipi potuerunt honestè, estimandi sunt.* Et ex cap. *Graviss* cit. Nam debet compensari omne damnum emergens & lucrum cessans.

Nota 1. Fructus merè naturales sunt illi, qui ex re aliqua gignuntur sine ulla ferè industria aut labore, ut herbæ in pratis, arborum poma, animalium fœtus. Merè industriales sunt ii, qui ex sola industria & labore proveniunt, licèt mediante aliquâ re tanquam mero instrumento; ut quæstus, qui ex negotiatione, vel ex usu artificio alicujus instrumenti, putà penicilli, percipitur. Fructus mixti sunt ii, qui ab ipsa re, mediante industriâ & labore proveniunt, ut fructus agrorum, vinearum; ad quos revocatur pretium locationis ædium, earumque rerum quæ habent usum locabilem. Nam pretium locationis ærum est fructus earum, quem pariunt mediante usu sui, qui est pretio æstimabilis, & datur solum pro usu rei, ex l. 19. & 36. ff. *de usuris*. Hi fructus vocantur civiles, & debentur domino rei, l. 5. cod. *de rei vindic.* ibi. *Domum, quam ex matris successione ad te pertinere, & ab adversa parte injuriâ occupatam esse ostendis, Præses provincia, cum pensionibus quas percepit aut percipere poterat, & omni causâ damni dati, restitui jubebit.* Soli autem fructus merè industriales, quos dominus rei non percepisset, non sunt restituendi: quia non sunt fructus rei alienæ, sed industriæ propriæ. Sic qui pecuniâ furtivâ negotiatus est, non tenetur lucrum suum restituere, sed solum pecuniam ablatam, & omne damnum emergens ac lucrum cessans, si quod est.

Nota 2. Semina & alia similia, si sint aliena, non fructificant domino suo, sed domino agri, l. 25. ff. *de usur.* ibi: *Omnis fructus non jure seminis, sed jure soli percipitur.* Quia sunt magis agri quam seminis, quod mortuum est, & ab agro vivificari & ali debet. Hinc qui triticum furtivum feminavit in agro suo, non tenetur restituere segetes, sed aliud triticum in eadem mensura cum damno emergente & lucro cessante, si quod est secutum domino tritici.

Nota 3. Restitutio fructuum facienda intelli-

gi debet deductis pretio operæ ac laboris, & impensis quæ a domino fieri debuissent ad illos percipiendos, ad conservationem rei, & ad ejus melioramenta, quibus rei valor crevit domino, ex l. 7. ff. *Soluto matrim.* Quia his deductis dominus non patitur damnum, & reponitur æqualitas.

QUÆST. VIII. *An injustus damnificator tenetur insuper aliquid solvere pro culpa in pœnam?*

Resp. Non tenetur ante sententiam judicis. Quia punitio ad judicem pertinet; sed post sententiam tenetur pœnam solvere, quia judex habet jus eam infligendi, & justa sententia obligat in conscientia. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 62. a. 3.

QUÆST. IX. *An fur vel injustus possessor aut damnificator tenetur restituere rem alienam, si peritura fuisset apud dominum?*

Nota. Possessor malæ fidei est is, qui rem alienam injustè accepit, vel retinet, aut consumpsit; vel alienavit, putans aut dubitans esse alienam, vel se non legitime possidere; vel ex ignorantia graviter culpabili judicans esse suam. Possessor bonæ fidei est, qui rem alienam detinet, judicans prudenter esse suam. Unde bona fides nunquam potest oriri ex ignorantia, quæ non excusat a culpa mortali in acceptione rei & omissione inquirendi cujus res sit: nam tunc non potest prudenter censerì justa possessio.

Resp. 1. Injustus possessor tenetur rem alienam restituere, si illa non erat peritura apud dominum nisi per injuriam alterius, v. g. furtum. *Est communis sententia.* Quia sicut ille alius faciendo injuriam, teneretur restituere, ita tu præveniens teneris integrè damnum resarcire, cum fueris causa injusta totius damni.

Resp. 2. Si res perit dolo vel injuriâ injusti possessoris, quia vel amisit culpâ latâ, vel eam scienter destruxit, absumpsit, alienavit, &c. tenetur ejus pretium restituere domino, etiam si apud hunc casu peritura fuisset. *Est communis sententia, teste Layman.* Quia talis est hîc & nunc causa injusta interitûs rei, quæ verè perit per injuriam detentoris, ac proinde ratione injustæ læsionis statim contrahit restituendi obligationem, quæ subsequente fortuito casu non extinguitur. Sic qui occidit hodie Petrum, alioqui cras in-

terficiendum a fera, est causa injusta mortis Petri, & tenetur ad restitutionem. Idque magis adhuc constat, si tempore quo ex culpa periit vel destructa est res aliena, non erat notitia interitus vel periculi futuri. Quia cum periculum illud ignoraretur, res illa verè tantum valebat apud homines, sicut si peritura postea non fuisset. Totus ergo valor ille fuit per injuriam ablatas ab injusto possessore, & ipse totius illius debiti reus factus est, atque adeò suscepit jam in se onus & obligationem totius illius debiti solvendi. A quo debito non liberatur ex eo quòd eventus subsequens ostendat rem fuisse postea perituram vel minus valituram: quia hoc non facit rem minus valuisse tum cum injustè destructa est, pro quo tempore taxari debet valor damni illati. *Ita Delugo.*

Resp. 3. Item tenetur restituere rem alienam quæ casu apud ipsum periit, si non sit omninò certum casu perituram fuisse apud dominum. Quia in dubio melior est conditio innocentis, & domini possidentis jus certum recipiendi rem suam vel ejus pretium.

Imò juxta multos tenetur, etiamsi res certò fuisset peritura apud dominum casu vel justà hostium spoliatione. Quia 1º. hoc ipso quòd quis rem alienam injustè aufert vel detinet, facit domino injuriam, cui est per se annexa obligatio restituendi; per accidens autem est quòd esset casu similiter apud dominum peritura. 2º. Qui injustè accipit, injustè detinere incipit: sed qui injustè detinet, semper est in mora restituendi: qui autem est in mora, tenetur etiam de casu fortuito, nam mora trahit ad se periculum rei, ut statuunt jura. 3º. Casus subsequens non facit ut fur vel injustus possessor damnum reipsà non intulerit, sed solum facit quòd imputatum fuisset alteri causæ. Item qui semel ratione rei injustè acceptæ obligatur, per eventum fortuitum postea subsequentem non absolvitur.

Obj. 1. Nullum damnum ex injuria est illatum domino, cum constet eum ex casu fortuito non minus privandum fuisse re sua quàm si nulla fuisset injuria illata, ideòque nihil minus habeat quàm aliàs fuisset habiturus: ex injuria autem oritur obligatio restituendi solum damnum ex ea secutum, non aliud. *R.* Damnum domino illatum est, spectato statu in quo privatus

fuit re suà per injuriam, cui per se annexa est obligatio restituendi.

Obj. 2. L. ult. ff. ad legem Rhod. statuitur quòd si navem conduxerim ad merces meas conveyendas, ipse verò nauta me invito merces meas in navem deteriore transulerit cum quàm merces meæ perjerint, tenetur mihi de hoc damno, si altera navis salva evaserit; sed non tenetur si ambæ naves eà navigatione perierint, quia æquè merces meæ in priori navi conductà periissent. *R.* Ibi non agitur de injusto possessore, qui rem alienam habet per injuriam, sicut in nostro casu,

Sed si rem alienam quæ incendio, vel aliter peritura erat apud dominum auferam, & post elapsum periculum non statim restituam, & postea apud me pereat, non jam peritura apud dominum, an teneor ejus pretium restituere?

Resp. affirm. *Ita omnes.* Quia res illa a periculo libera & segura ad dominum pertinebat, & sic ei statim tunc reddi debuit: quare si non fuit reddita, injuria ipsi facta fuit per injustam detentionem, quæ fuit causa damni, nam apud dominum non amplius periisset.

QUEST. X. *An ratione injuria restitutio facienda est juxta summam estimationem, quam res a tempore detentionis habuit?*

Resp. 1. Si res aliena apud furem vel injustum possessorem facta est deterior, quàm cum accepta est, tenetur restituere secundum statum illum quem res tunc habebat. Nam tempore quo accepit, res illa tantumdem valebat, & accipiendo damnum injustum domino intulit, privando eum re sua in tali statu, & facultate eam majore pretio vendendi.

Resp. 2. Si res apud injustum possessorem melior effecta est sive intrinsecè & in substantia, ut si vitulus evaserit in bovem, sive extrinsecè & in valore, ut si auctum sit ejus pretium ob emptorum multitudinem, restitui debet domino in tali statu, si extet. Nam res semper mansit in ejus dominio: melioratio autem & incrementum rei pertinet ad ejus dominum. Si autem res illa non extet, & vendita fuerit majore pretio, quàm vendidisset dominus, totum pretium acceptum restitui debet domino: quia res tempore quo carius vendita est & melior erat, domini

erat, & domino debebatur: ergo pretium acceptum ei debetur, cum sit valor suæ rei. Quòd si res casu periiit, vel minore pretio vendita fuit, aut in deteriore statu & valore alienata vel consumpta, restitui debet domino secundum æstimationem quam in optimo statu & maximo valore habuit, si dominus eam tali tempore erat venditurus, vel passus est damnum emendo aliam summo valore: quia injustus possessor fuit causa injusta talis lucri cessantis vel damni. Idem dic, si incertum sit an dominus lucrum ex ejus melioramento fecisset, vel quo pretio venditurus fuisset, ut docent passim doctores. Nam injustè privatus fuit potestate lucrandi, & vendendi summo valore, quâ fortè usus fuisset: at in dubio melior est conditio innocentis, & possidentis jus exigendi integram indemnitatein.

Imò juxta varios, restitutio fieri debet secundum summum valorem & incrementum, etiam si dominus re suâ cerò usurus non erat in tali statu, nec juxta summum valorem venditurus. Quia dum res apud injustum possessorem melior & carior facta est, domino meliorata fuit, ipsique debita erat in tali statu. Ergo facta est domino injuria cum damno, eum privando re sua in optimo ejus statu & valore: quæ injusta detentio est nova injuria a prima acceptione distincta, per quam statim contracta est obligatio eam restituendi cum tali incremento & valore. Obligatio autem ex injuriâ contracta extinguitur per solam restitutionem, & quamvis nullum damnum dominus recipiat, spectato statu in quo futurus esset, si ad tempus minoris valoris rem servaturus esset; tamen recipit damnum, attento priori statu in quo habuit dominium rei plus valentis, quo majore valore ad se pertinente injustè privatus fuit. Confirmatur l. 8. ff. de condit. furt. ibi: *Si ex causa furtiva res condicatur, cujus temporis æstimatio fiat, queritur. Placet tamen id tempus spectandum, quo res unquam plurimi fuit: maxime cum detriorem rem factam fur dando non liberatur; semper enim morans fur facere videtur.*

Obj. Restitutio fieri debet solum ad æqualitatem damni illati. At tunc non est illatum damnum secundum summum valorem rei; nam ejus incrementum non erat cerò profuturum domino, cum dominus fuisset eam venditurus tem-

pore illius incrementi, nec coactus fuerit eo tempore aliam emere. *R.* Damnum domino illatum est attento priori statu in quo habuit dominium rei plus valentis, & reverà privatus fuit re sua in optimo ejus statu & valore.

QUÆST. XI. *An qui ponit actionem ex qua damnum obvenit alteri, tenetur restituere?*

Resp. 1. Si damnum evenit tertio ex actione tua mala vel otiosa, quæ fuerit periculosa sive per se, sive ratione circumstantiarum, teneris illud rescire, quamvis aliunde adhibueris diligentiam ne eveniret, & illud non intenderis. Quia 1º. Illud damnum est tibi sufficienter voluntarium in causa, nempe in actione tua mala periculosa, per quam illud creas. 2º. Intulisti injuriam damnosam illi tertio, quippe qui jus habebat ne malam illam actionem sibi periculosam faceres.

Secus est, si damnum eveniret alteri ex tua actione non malâ licet periculosâ, sed utili tibi, cujus faciendæ jus habebas, modò adhibueris debitam ad illud impediendum diligentiam, quæ adhiberi potuit, retentâ illâ actione licitâ: tunc enim damnum illud tibi non imputaretur, cum utaris jure tuo, ex cap. 31. de elect. *Non videtur injuriam facere, qui utitur jure suo.* Et ex l. 193. ff. de regul. jur. *Nemo damnum facit, nisi qui id fecit, quod facere jus non habet.* Sed si non adhibueris debitam cautionem ne aliis damnum eveniret, tenèris de damno. Nam quisque tenetur ex justitia curare ne ex sua actione damnum eveniat alteri: nam proximus habet jus ne ei damnum inferatur sine justa causa & legitima autoritate. Propter eandem rationem tenèris restituere damnum, si jus non habeas faciendi aliquid periculosum, licet non malum. Sic qui in itinere foveam, lupi capiendi causâ, facit, tenetur de damno. L. 28. ff. *Ad leg. Aquil.*

Resp. 2. Tenèris rescire damnum quod alteri evenit ex tua culpa, scilicet actione mala, vel inutili, si damnum illud intendisti, licet ex ea plerumque damnum non eveniat. Nam tunc damnum tibi voluntarium est in se, & meritò censeris illius causâ, cum reipsâ ex directa intentione illud intuleris per actionem tuam malam vel inutilem.

Resp. 3. Tenêris refarcire damnun, quod obvenit alteri ex actione tua mala vel inutili, quamvis ex ea plerumque damnun tertio non eveniat, nec illud intenderis, si prævideris probabiliter eventurum. Quia 1°. Tunc damnun illud est voluntarium tibi in actione illa mala tanquam in causa, vel saltem tanquam in occasione, quæ est æquivalenter causa. 2°. Fecisti injuriam alteri qui jus habebat ne actionem illam malam faceres in talibus circumstantiis, nempe cum suo periculo, quamcumque aliunde diligentiam adhibueris. S. Thom. 2. 2. qu. 64 a. 8.

Resp. 4. Non tenêris refarcire damnun, quod ex tua actione mala non periculosâ obvenit, si illud non intenderis, nec potueris prævidere obventurum, eo quod nunquam aut fere nunquam illud eveniat ex tali actione in talibus circumstantiis. Quia tum damnun illud nec in se nec in alio tibi voluntarium est, cum nec illud intenderis, nec potueris prævidere; nec requiritur cautio ubi non est periculum. Hinc qui alienam arborem ascendit ad fructus furandos, & casu cadens supra socium, eum præter intentionem occidit, non est reus homicidii, nec tenetur socio ad restitutionem. Quia talis ascensus, licet illicitus, non erat sic periculosus: unde ille solum reus est furti. Quando autem S. Thomas loco cit. dicit, dantem operam rei illicitæ, ex qua mors alterius sequitur, esse reum homicidii, supponit illam rem esse aliquatenus periculosam, saltem ex circumstantiis.

QUÆST. XII. *An in dubio de damno secuto ex actione mala per se damnificativa, est obligatio restituendi?*

Resp. 1. Qui injustè posuit actionem ex se impeditivam lucri vel damnificativam, tenetur in dubio an reipsâ alteri lucrum cessaverit, aut damnun secutum sit, restituere pro ratione dubii, seu quanti æstimatur certum subeundi damni periculum. Quia talis fuit causa injusta periculi, quod alter subit patendi damnun, nec constat non passum fuisse; iniquumque est, ut innocens in tali dubio totum periculum certum subeat, & alter sit immunis omni obligatione.

A fortiori qui certus est de patrata a se actione injusta per se sufficiente ad damnun inferendum, & de damno secuto, sed dubitat an secu-

tum sit ex illa, tenetur restituere saltem pro ratione dubii, & æstimationis periculi. Dico *saltem*, nam juxta Lessium & alios multos, tenetur de toto damno: tum quia possessio est pro actione injusta, quod talem effectum procreavit, nisi oppositum constet; tum quia præsumptio juris valet, quamdiu de contraria veritate non constat: sed tunc est præsumptio juris damnun ex illa actione, v. g. consilio malo secutum esse, ex reg. 45. jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verisimilins, vel quod plerumque fieri consuevit.*

Obj. Non est æquum, tantum teneri restituere eum, qui solum ex probabili præsumptione, quantum qui ex certa scientia damnun intulit. *R.* Hoc est justum, quando constat positam esse causam injustam damni, & damnun secutum esse: nam in dubio an damnun revera ex illa actione secutum sit, melior est conditio innocentis & domini.

Idem dic de omissione injusta, hoc est, omissione rei ex justitia debitæ, dum dubitatur an ex ea secutum sit damnun: nam in moralibus omisio injusta est æquivalenter actio injusta.

QUÆST. XIII. *An qui solo exemplo movit efficaciter alium ad damnun inferendum, tenetur damnun ab hoc illatum refarcire in ejus defectum?*

Resp. affirm. si hoc eventurum probabiliter præviderit. Quia 1°. talis posuit actionem malam & periculosam ratione circumstantiarum, ex qua probabiliter prævidit damnun tertio secuturum: ergo fecit ei injuriam: nam quilibet habet jus ne fiat actio mala cum periculo damni sui. 2°. Verè movit alium ad damnun inferendum, & æquè est causa damni quod ex motione exempli sequitur, ac si ex consilio sequeretur. 3°. Qui occasionem damni dat sine justa causa, damnun dedisse censetur, ex cap. ult. de injur. & l. 30. ff. ad leg. Aquil. *Qui occasionem præstat, damnun fecisse videtur.*

QUÆST. XIV. *An quis tenetur restituere damnun irrogatum per suum mancipium, animal, vel filium?*

Resp. 1. Ante omnem sententiam tenetur ratione culpæ, si negligens fuit in præcavendo,

ex cap. 3. 4. & ult. *de injur.* Nam tunc damnum illud ei voluntarium fuit in omissione diligentiae debitae; ideoque ei merito imputatur. Hinc qui animal ferum non tenuit domi clausum, vel catenis ligatum, tenetur de damno ab eo illato. Ob eandem rationem, qui potestatem in alios habent, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem, si, ubi est periculum damni, non provideant ne fiat a suis. Nam dominus & pater tenetur ex iustitia impedire ne aliis damnum inferatur a suis, vel per sua animalia.

Resp. 2. Si damnum irrogatum sit sine culpa voluntaria domini, hic tenetur dare pro noxa mancipium, vel animal, aut damnum compensare, ex iure civili, iustit. digest. & cod. *de noxal. actionibus.* Et canonico cap. ult. *de injur.* ibi. *Quod si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris: nisi ea dando passis damnum, velis liberare teipsum: quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quae consueverunt nocere, fuissent, & quam deberas non curasti diligentiam adhibere.* Quae leges non sunt poenales, sed dispositivae, & aequitati ac naturali rationi valde consentaneae. Quia cum animal vel servus non sint sui juris, sed totum quod sunt, domini sint, leges iuste disposuerunt, ut sicut omnis utilitas ab eo procedens domini est, ita etiam & damnum domini sit, nisi velit ipsum pro eo tradere: nam qui sentit commodum, debet sentire & onus, reg. 55. jur. in 6. Quare haec leges obligant ante sententiam, nisi ex consuetudine legitime praescripta, sententia requiratur: nam in foro conscientiae idem dicendum est circa ista, quod aequus iudex cognitae veritatis iudicaret. Ita Sanchez, & alii.

Item quando ex domo aliquid projicitur, vel effunditur, quod damnum intulit, si ante non fuit clamatum, caput familiae in illa domo habitantis tenetur ad solvendum duplum illius damni, quamvis sine ejus culpa illati. L. 1. & l. 6. ff. *de his qui effuder.* ibi: *Habitator suam, suorumque culpam praestare debet.* Sed juxta multos, si dominus verè peccato careat, nihil tenetur restituere ante sententiam: quia sic usu receptae sunt illae leges, nec id necessarium est ad finem illarum. At post sententiam tenetur in conscientia parere sententiae iudicis, quia haec non fundatur in praesumptione culpae, sed in legibus quae ad

bonum commune & pacem publicam ita statuerunt, & ut domini diligentius caverent ne damnum aliis a suis inferatur.

Resp. 3. Parens non tenetur ex delicto filii, vel damnum refarcire, vel filium noxae dedere, si absque parentis culpa commissum est, ex Instit. *de noxal. act.*

QUAEST. XV. *An qui impedit alterum a consecutione alicujus boni, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Qui quocumque modo etiam solis precibus vel consilio, saltem absque causa justa, impedit aliquem a consecutione boni ipsi ex iustitia debiti, sive habeat jus in re, sive solum jus ad rem, peccat contra iustitiam, & tenetur compensare totum damnum. Ita omnes. Quia illius fuit causa injusta, violando jus, quod habet alter ad habendum illud bonum. Unde si alter habebat jus in re, impediens tenetur restituere valorem illius rei: si verò solum jus ad rem, v. g. per justam promissionem acceptatam, electionem, praesentationem, &c. tenetur restituere quanti jus illud iudicio prudenti aestimabitur.

Idem dic de impediente alterum ne utatur jure suo, v. g. exercendi suam artem, operam locandi, petendi aliquid, &c. Nam quilibet habet jus utendi jure suo, quod jus tunc violatur.

Resp. 2. Qui vi, fraude, dolo, minis, detractione, calumnia, mendacio, vel alio modo injusto impedit aliquem a consecutione beneficii vel officii quo dignus erat, vel alterius boni ex iustitia non debiti, ut doni, legati, &c. tenetur restituere quanti iudicio prudenti ea spes ei valebat. Est omnium, teste Sanchez. Quia licet impeditus non habeat jus strictum ad tale bonum, jus tamen habet ne ab illius consecutione, per vim, fraudem, vel aliam quamvis viam illicitam impediatur, & ut perfecte liberum cuique sit ei gratificari. Ergo tali facta est injuria, quae refarciri debet. Idque sive vis vel fraus exercentur circa eum qui impeditus est a consecutione boni; ut si quis vi eum detineat, vel minetur ei ne petat, vel eum decipiat; sive circa collatorem, ut minando ne conferat, vel falso persuadendo alterum esse indignum.

Dixi, *quanti spes, &c.* Nam non tenetur ad aequale,

æquale, quia gratiam illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri, ait S. Thomas qu. 62. a. 2. ad 4. Quod si nulla erat spes, non tenetur restituere damnum, cum reipsa nullum intulerit. Si tamen exigua spes fuisset, compensanda est judicio prudenti.

Qui autem a consecutione beneficii ecclesiastici, vel officii, aliquem indignum impedivit per vim & fraudem, licet peccaverit, non tenetur damnum illud restituere; quia non fecit injuriam quoad illud, cum nullum ad illud habeat jus, etiam conditionatum & in libera collatoris voluntate positum, nam illicitum est conferre beneficia vel officia indignis. Item qui a consecutione beneficii vel officii aliquem dignum & spem habentem impedit, ut digniori conferatur, non facit injuriam impediendo, nec tenetur ad restitutionem: quia ille non habet jus etiam remotum ut digniori præferatur. Si tamen impediatur calumniâ vel detractio, tenetur ad restitutionem famæ sicut in primo casu.

Idem dic, si dignum solis precibus & commendatione impediatur, ut æquè digno conferatur: quia non habet jus ut illi præferatur in bonis communibus, nec injustâ viâ impeditur, & tibi licet petere pro æquè digno: secus, si injustâ viâ talem impediatur; nam tunc teneris illi restituere quantum ea spes ei valebat: quia jus habet ne injustè impediatur, ut beneficium conferatur alteri non digniori.

Resp. 3. Qui etiam sine vi vel fraude, vel aliâ injustâ viâ impedit dignum a consecutione beneficii vel officii, ut detur indigno, tenetur ad restitutionem Ecclesiæ, vel reip. quæ inde damnum injustè patitur. *Est communis sententia.* Quia utraque jus habet ne damnum ei quovis modo inferatur. Idem dic si modo etiam non injusto impediatur digniorem, ut detur minus digno; quia Ecclesia & resp. habent jus habendi optimos ministros & magistratus. Sed juxta multos non tenetur restituere impedito; quia non violavit justitiam commutativam erga illum, quippe qui nullum jus talis justitiæ habet ad beneficium vel officium: non enim habet jus in re, nec jus ad rem, quo debitum ei sit beneficium vel officium, & quo possit illud jure exigere.

Resp. 4. Ex communi sententia, qui sine vi, fraude, vel aliâ viâ injustâ aliquem impedivit a

consecutione boni non debiti ex justitia, non tenetur ad restitutionem. Quia non fecit injuriam impedito, cum nullum jus habeat ad illud bonum, & impediens liberum cuique relinquat gratificari ei, si velit, & nullam viam injustam adhibeat. Nec refert quod alter statuerat donare; quia sine injustitia semper potest propositum mutare: ergo & ad id induci viâ non injustâ. Odium autem seu animus nocendi per medium non injustum, & in iis, in quibus potest quis alioquin nocere absque injustitia, non est peccatum contra justitiam, sed solum contra charitatem.

Hinc non tenetur ad restitutionem, qui sine vi, vel fraude, aut aliâ ratione injustâ, sed solis precibus vel obsequiis aliquem avertit ab instituendo tali hærede, aut a relinquendo legato, vel donando aliquo bono; vel qui curavit revocari testamentum, & alium hæredem institui. Quia nemo habet jus ad successionem, vel legatum, quamdiu testator vivit, cum liberè pro libito semper possit revocare & mutare testamentum. Tamen sine justa causâ aliquem a consecutione boni non debiti impedire viâ non injustâ est contra charitatem, quâ debemus velle bonum proximo, & quæ verat ne alteri faciamus quod nobis fieri rationabiliter nolumus.

Sed quid, si alterius procuratorem, vel tabellarium, litteras aut mandata alterius deferentem ad impetrandum beneficium, vel ad aliquod negotium, detineam prætextu recreationis vel potationis, sciens hanc detentionem nocivam mandatario?

Resp. Peccas contra justitiam, & teneris ad restitutionem. Ita Delugo & alii. Quia mandatarius habet jus, ut procurator vel tabellarius, seu famulus diligentiam adhibeat, & moram vitet, ad quod tenetur ex justitia; & tu scienter impedis executionem, ac usum ejus juris, seu id ad quod ille jus habet. Sed qui quovis modo etiam de se licito scienter impedit usum juris alterius, & id ad quod jus habet, facit ei injuriam, cum violet ejus jus, ideoque tenetur ad restitutionem damni inde secuti. Idem dic, si famulum alterius quovis modo detineas, sciens hanc detentionem causam esse damni domini, ad quod vitandum famulus ex justitia tenetur: nam cooperaris injustitiæ alterius, & verè es causâ moralis talis damni.

QUÆST. XVI. *An accepta ob opus malum restitui debent?*

Resp. 1. Sic accepta ante opus malum patrum restitui debent. *Ita omnes.* Quia ista non dantur nisi eâ lege, ut accipiens se obliget ad opus malum, ad quod impossibile est obligari: unde datio est nulla, & sic rei dominium non fuit translatum, ex cap. ult. *de pactis.*

Resp. 2. Crimine patrato, pretium retineri potest, nisi per legem aliquam acquisitio sit irrita, vel accipiens fiat inhabilis ad acquirendum illius dominium. Ita S. Antoninus, Covarr. Cajet. Less. Delugo, & alii multi. Quia 1°. accipiens non est inhabilis ad illud acquirendum, & pretium datum est omninò voluntariè, non quidem ut pretium peccati, quod est tantum conditio sine quâ non daretur, sed ut solutio promissi positâ conditione. 2°. Mulier potest retinere id quod acquisivit per meretricium, ex l. 4. ff. *de condit. ob turp. caus.* & ex S. Thom. qu. 62. a. 5. ad 2. & in 4. dist. 15. qu. 2. a. 4. Qu. 2. *Si lex prohibuit actum, ex quo quis lucratur, sed non lucrum suppositio actui; tunc quamvis acquirendo tali actu contra legem fecerit, tamen tenendo contra legem non facit, & idè hanc retineri possunt.* 3°. Quia promissio de solutione pretii valet si consideretur ut facta ex suppositione conditionis positæ, quamvis non valeat ut facta sub conditione ponenda.

Ad leges in contrarium objici solitas, dico eas non reddere irritam acquisitionem rei ob turpem causam datæ, nec facere accipientem inhabilem ad acquirendum illius dominium; sed solum decernere, ut ante opus patratum habeantur pacta illa invalida, & ut ne patrato opere inde oriatur obligatio civilis, ob quam scilicet posset in judicio exigi promissum: quod probatur ex l. 2. *cod. de condit. ob turp. caus.* ubi res ob turpem causam accepta, ei qui accepit relinquitur; & ex l. 8. ff. *eod. tit.* ubi dicitur solutum ob turpem causam non posse repeti.

Dixi, nisi per legem, &c. Quia quando lege aliquâ positivâ accipiens redditur inhabilis ad acquirendum dominium, vel annullatur actus ex quo pendet acquisitio, tunc res accepta restitui debet. Nam per talem legem translatio dominii impeditur, etiam in conscientia, cum bo-

na & actus subditorum subjiciantur voluntati justæ legislatoris in ordine ad bonum commune, quod semper per legem justam intenditur. Quòd si is, qui dedit, fiat per legem incapax datum retinendi, si restituatur, tunc restitutio fieri debet pauperibus, vel aliis piis operibus: secus, fieri debet danti: quia cum translatio dominii rei datæ nulla sit, res remanet prioris domini, qui illius dominio se non abdicavit, nisi ut in recipientem transferret. Equidem si eam rem ob opus malum dederit, dignus est ut eâ privetur, sed hæc pœna infligi debet a iudice, non a privato.

Resp. 3. Quoad praxim, in pœnitentiam imponenda est a confessario obligatio dandi pauperibus vel piis causis accepta pro quovis opere malo patrato, si accipiens non indigeat: tum quia peccatum est tali pœnâ dignum: tum ne lucrum ex peccato reportet, & sic ad peccatum affectum retineat, & ad illud iterandum alliciat.

QUÆST. XVII. *An accepta ob opus bonum jam debitum restitui debent?*

Resp. 1. Accepta pro actione vel omissione debita ex justitia restitui debent danti. *Est communis sententia.* Quia 1°. Quæ accipiuntur pro actione vel omissione debita ex justitia, accipiuntur per injustitiam, nempe contra jus quod habet proximus ut id fiat vel omitatur sine sumptu suo: at accepta per injustitiam restitui debent. 2°. Tunc nullus est titulus seu jus accipiendi & retinendi; neque enim oritur ex contractu oneroso, cum ejus natura sit, ut utrimque obligationem pariat: nulla autem nova obligatio imponitur ei, qui jam ex justitia obligatus est. Non item ex pacto gratuito, quia danti non est animus liberaliter donandi; sed dat coactè ex metu injuriæ, ne jure suo defraudetur.

Responsio vera est, etiamsi pretium tibi detur ab alio tertio, cui nihil debebas. *Est communis sententia.* Nam ille verè dat pro re quam gratis dare debes, & ad quam jus habet is, cujus causam gerit, & pro quo petit: ac proinde ei vendis mediante pretio ab amico dato id quod ei ex justitia debes. Nec refert quòd opus debitum feceris in gratiam dantis pretium; nam hæc relatio non tollit obligationem exequendi opus sine pretio, nec ullum commodum pretio aestima-

bile affert solventi pretium; estque solum mentalis: ergo non impedit injustitiam.

Hinc peccant contra justitiam, & tenentur restituere, qui aliquid accipiunt pro ferenda sententia justa, pro testimonio vero dicendo, pro restituendo deposito, commodato, invento, vel pro solvendo debito; vel ad abstinendum a furto, homicidio, & detractione, &c. cum hæc omnia sint debita ex justitiâ.

Resp. 2. Accepta pro opere debito ex charitate tantum, vel aliis virtutibus, quod sine labore, sumptu aut periculo fieri potest, restitui debent. *Ita Covarr. Medin. Lessius, & alii.* Quia communi hominum judicio talia opera non sunt pretio æstimabilia; nec omnino voluntariè ac liberaliter aliquid pro illis datur, sed coactè ob necessitatem.

Hinc qui accepit pecuniam, ut furem indicet, &c. tenetur eam restituere.

Si autem opus illud ex sola charitate debitum fieri nequeat sine labore, vel sumptu, vel periculo, aliqui docent accepta pro eo retineri posse: quia qui pro illo accipit vel exigit pretium, peccavit solum contra charitatem, cum opus illud sit pretio æstimabile. Alii verò nihil distinguunt, & censent accepta pro quovis opere ex charitate vel alia virtute debito, restituenda esse: quia iniquè exigitur & accipitur pretium pro opere quod nullo oblato pretio præstari debet; & dans coactè & rationabiliter invitus dedit, nempe timuit ne alioqui non fieret id quod debetur. Delugo docet esse obligationem ex charitate, restituendi accepta ob opus debitum ex charitate, quando charitas obligabat ad subveniendum gratis proximo: quia eâ obligatione positâ, acceptio pretii impedit ne possit fieri factis præcepto charitatis, cum pretio accepto non subveniatur gratis proximo prout charitas præcipiebat; sed tunc non est restitutio nisi latè dicta.

Resp. 3. Si constet aliquid sponte ac liberaliter donatum præcisè ad inclinandum accipientem ad bonum opus ex justitia vel charitate debitum faciendum, hic non tenetur illud restituere. Quia donatio gratuita ac voluntaria est justus titulus retinendi donum gratuitum; nisi tamen lege positivâ inhabilis sit ad acquirendum dominium rei dono datæ, sicut est judex circa

munus saltem magni momenti sponte oblatum.

Resp. 4. Qui aliquid accepit pro actione vel omissione, quæ solum cedit in suum commodum vel in honorem Dei, non tenetur illud restituere. Quia illud ex causâ vel sub conditione donatum est omnino voluntariè ac liberaliter: nemo enim emit ab alio actiones vel omissiones liberas ei soli utiles: ut si des alteri aliquid ut sacrum audiat, jejundet, ne ebrietur, non obligando eum ad hoc opus, &c. Qui tamen accepit aliquid ne admittat crimen quod legibus punitur, cogitur in judicio ad restituendum; & post sententiam tenetur restituere, cum sit justa, & legi conformis.

QUÆST. XVIII. *Quid restitui debet ratione rei acceptæ?*

Resp. Qui tenetur restituere solum ratione rei acceptæ, ex communi sententiâ tenetur solum restituere rem alienam si adhuc extet, vel id in quo ex ea factus est ditior si non extet apud se, & ad fructus extantes, aut quatenus ex iis factus est ditior. Quia tantumdem & non plus habet ex re aliena sive in se, sive in æquivalenti. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione rei acceptæ est quantitas possessionis rei alienæ vel in se, vel in æquivalenti possessæ: ita ut tantum restituatur quantum rei alienæ in se, vel in æquivalenti possidetur, l. 25. ff. de petit. hered. Alienum autem in æquivalenti quis possidet; cum rem alienam consumendo aut donando, rebus suis pepercit, vel alienando aliquid acquisivit.

QUÆST. XIX. *Ad quid tenetur possessor bona fidei?*

Resp. 1. Qui rem alienam bonâ fide possidet, putans prudenter esse suam, ubi primum novit esse alienam, ex communi sententiâ tenetur eam restituere primâ opportunitate, l. 22. ff. de petit. hered. quia dominus habet jus rem suam possidendi. Quod si non reddat ubi primum potest commodè, incipit esse possessor malæ fidei, & tenetur ad restitutionem tum ratione rei acceptæ, tum etiam ratione injustæ detentionis, quæ est æquivalenter injusta acceptio: unde si interim res etiam casu pereat, tenetur ejus pretium restituere, cum fuerit in mora culpabili. Tenetur autem rem eandem domino restituere, nec li-

cet ei pecuniam vel aliud pro illa sine ejus consensu dare: quia res illa in individuo est domini, nec sine injuria potest dominus invitus cogi rem suam vendere aut commutare, cum habeat jus illam possidendi ac retinendi, & constat ex l. 3. *Regum*, c. 21. ubi de vinea Naboth.

Resp. 2. Ex communi sententia, si possessor bonæ fidei consumpsit, vel amisit, vel alienavit, nihil tenetur restituere, si non sit inde factus ditior, ex *instit. de offic. judic.* & l. 23. ff. *de petit. hered.* Nam cum solum teneatur ratione rei acceptæ & possessæ, non tenetur plus restituere quam ex ea possideat, sive in se, sive in æquivalenti. Sed tenetur restituere id in quo factus est ditior ex re aliena, ex l. cit. Quia id in quo factus est ditior, succedit in locum rei acceptæ, quæ tunc extat in æquivalenti apud ipsum, & eatenus possidet rem alienam in æquivalenti. Præterea iniquum est, ut quis ex re aliena cum domini jactura locupletetur: *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria vel jactura.* Reg. 48. jur. in 6.

Hinc nil tenetur restituere, si res aliena durante bonâ fide perit casu vel etiam culpâ; item si eam donavit aut consumpsit, aliam non donaturus, nec consumpturus. Secus, si aliam ex suis erat donaturus vel consumpturus, quia tantumdem ex suis bonis servavit, & sic ex re aliena plus habet quam alioqui haberet. Si autem rem alienam sibi donatam vendidit, tenetur ejus pretium domino ipsius rei restituere: nam habet pretium rei, quod est æquivalenter res ipsa, & sic factus est ditior ex re aliena.

Resp. 3. Ex communi sententia, possessor bonæ fidei tenetur deductis expensis & laboribus restituere domino fructus rei naturales & mixtos qui apud illum extant, l. 22. cod. *de rei vindic.* Nam res fructificat domino suo, sive fructus qui ex re aliqua nascuntur, pertinent ad eum ad quem res ipsa pertinet; nam id totum, quod res est & potest, est domini sicut res ipsa. Si illi fructus non extant, tenetur solum quatenus ex iis factus est ditior; nam res alterius extat tantum apud ipsum æquivalenter quoad hoc, ex l. 1. cod. *de petit. hered.* ibi: *Fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores redderint.* Sed non tenetur restituere, 1°. Fructus meræ industria, quia non sunt fructus rei.

2°. Fructus quos negligentia suâ non percepit, quamvis eos percepisset dominus rei: nam non tenetur dominum indemnem reddere, nec restituere in pristinum statum, cum eum ab eo non detruserit saltem culpabiliter: unde nec tenetur lucrum cessans aut damnum emergens compensare. 3°. Juxta multos non tenetur restituere fructus naturales & mixtos, quos bonâ fide & cum titulo colorato possedit per triennium, etiam si inde factus sit ditior: quia res mobiles præscribuntur triennali possessione cum titulo colorato. *Instit. de usu-cap.*

Hinc possessor bonæ fidei tenetur tantum restituere rem alienam & ejus fructus, vel id in quo factus est ditior ex re aut fructibus ejus naturalibus vel mixtis.

QUÆST. XX. An & cui restituenda sunt bona vacantia & derelicta?

Resp. 1. Bona vacantia, id est, bona quæ relinquit aliquis ab intestato decedens sine hæredibus, qui secundum legem ei ab intestato succedant, restitui debent fisco: quia ad fiscum pertinent, l. 4. cod. *de bon. vac.* Bona tamen mobilia vacantia peregrinorum in pios usus per episcopum impendi debent, *Authent. Omnes peregrini*, cod. *de success.*

Resp. 2. Bona derelicta, vel quæ nullum unquam habuere dominum, jure naturæ & gentium sunt inventoris. Nam cum nullius sint, sunt primò occupantis, nisi aliter leges speciales statuunt, ex *instit. de rer. divis.* & l. 1. ff. *Pro derelicto.* Bona autem derelicta sunt ea, quæ dominus eo animo abjecit, ut jam esse sua nolit. *Instit.* Hinc bona naufragorum, vel bona quæ per incendium ejiciuntur, aut in tempestate projiciuntur levandæ navis causâ, aut eluvione aquarum abripiuntur, non sunt habenda pro derelictis; quia dominus semper detinet voluntatem illa habendi ut sua: unde ei restitui debent etiam si a periculo eripueris, aliâ peritura, ex *instit. de rer. divis.* & l. 18. cod. *de furtis*, & ex cap. 3. *de raptor.* & ex Bullis Julii II. & Pauli III. Quia salva facta sunt domino suo, qui semper habuit voluntatem ut ad se reverterentur: res enim sive in periculo, sive extra periculum, semper est domini sui.

QUEST. XXI. *An & cui restitui debent bona inventa, & bona ac debita incerta?*

Nota. Bona ac debita incerta dicuntur ea, quorum dominus vel creditor, vel ejus hæres cognosci vel inveniri nequit post diligentem inquisitionem, quæ judicio prudenti sufficiat pro rei gravitate. Hinc non sunt incerta, dum constat ea deberi certæ communitati, vel majori ejus parti. Item conservari debent, quamdiu est spes dominum inveniendi. Quod si dubitetur solum cui ex pluribus res debeatur, tunc si dubium prudenter resolvitur nequit, inter illos æquo dividi debet juxta quantitatem dubii, ut servetur æqualitas.

Resp. 1. Bona aliena inventa, quorum dominus vel ejus hæres, post diligentem inquisitionem cognosci non potest, impendi debent in pauperes, vel in alia pia opera. Quia 1°. Catechismus Romanus dicit: *Si rerum inventarum dominus nullâ ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.* 2°. Sententia communis doctorum, teste Lessio, cum S. Thoma docet ita impendi debere, & quidem jure naturali, quod satis patet ex ratione quâ utuntur. 3°. Res quæ remanent in dominio alterius, si nequeant ei reddi, jure naturali impendi debent secundum ejus voluntatem rationabilem & prudenter præsumptam: nam non licet de re cujusquam aliter quam ex ejus voluntate disponere. At hæc censetur rationabilis voluntas dominorum, ut talia bona impendantur in pauperes, vel alia pia opera, cum sic impendantur optimo quo impendi possunt modo, & id cedat in suam vel suorum, vel publicam utilitatem, nullusque sit qui non putet eleemosynam esse opus bonum & utile. Jam verò qui amisit aliquid, semper retinet ejus dominium: nemo enim amittit dominium rei suæ, nisi vel suâ propriâ voluntate, vel lege aliquâ aut sententiâ justâ, non autem casu fortuito. Unde illud S. Aug. in c. *Si quid* 14. qu. 5. *Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti.* 4°. Ex Authent. *Omnes*, cod. *Communia*, de *success.* ibi: *Si intestati decesserint (peregrini & advenæ,) ad hospitem nihil perveniet, sed bona ipsorum per manus Episcopi, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in pias causas erogentur.* Et ex l. 44. ff. de *furtis*, ibi: *Qui alie-*

num quid jacens lucri faciendi causâ sustulit, furti obstringitur, sive scit cujus sit, sive ignoravit; nihil enim ad furtum minuendum facit, quod cujus sit ignoret.

Nota. Si in rei inventionem nullus labor vel sumptus impensus fuit, inventor non potest quidquam retinere aut exigere, quia nullum habet ad id titulum; sed tenetur rem totam gratis domino vel pauperibus reddere: nullum enim habet jus retinendi quidquam ex re aliena; & injustum est ut quis rem suam pretio sibi comparet. Potest tamen accipere quæ ipsi dantur, vel liberaliter ex gratitudine, modò nihil exigat, vel propter laborem, si quis fuerit.

Resp. 2. Bona vel debita incerta sive ex delicto, sive ex contractu vel ratione rei acceptæ, restitui debent pauperibus vel aliis piis causis, idque jure naturali secundum communem sententiam, teste Delugo. De bonis injustè partis constat, 1°. Ex cap. 5. de *usur.* ubi Alexander III. jubet usuras pauperibus restitui, si non supersunt ii quibus debentur, vel eorum hæredes; *Cum non remittatur peccatum nisi restituatur ablatum*: quæ ratio valet pro quibusvis debitis saltem ex delicto. Et ex c. *Nemo* 14. qu. 5. ibi: *Nemo qui rapit, moriens, si habet unde reddat, salvatur. Si eos quorum fuit, invenire non poterit, Ecclesia vel pauperibus tribuat.* 2°. Nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. 3°. Dominus non vult ea retineri ab injusto possessore: alioqui daretur occasio injuriis inferendis sub spe justè retinendi injustè parta.

De bonis ac debitis non ex delicto constat etiam ex dictis: quia bona ac debita incerta sunt instar rerum inventarum quarum dominus cognosci nequit, & eadem est ratio pro illis: ergo idem est judicium de illis. Enimverò bona quæ non possunt tradi domino vel creditori, nec ejus hæredibus, jure naturali impendi debent secundum voluntatem ejus rationabilem prudenter præsumptam, & ei restitui meliori modo quo possunt, ideoque dari pauperibus, vel piis causis, cum id ei vel hæredibus vel reip. proficiat.

Sed quid si post applicationem inveniatur dominus?

Resp. 1. Si ante diligentem inquisitionem bo-

na vel debita incerta impendisti in pauperes, teneris adhuc restituere domino comparenti. *Est communis sententia.* Quia fecisti injuriam vero domino, qui jus habet ne bona sua omiſſa diligenti inquisitione alienentur; & quia tua culpa est quòd non inveneris dominum, ut ei redderentur bona sua quando reddi poterant. Si tamen res adhuc existat apud pauperem, vel locupium, hic restituere tenetur; quia qui dedit non potuit transferre dominium, quod proinde manet apud dominum. Quòd si post diligentem inquisitionem erogasti pauperibus, ad nihil teneris; non enim teneris ratione rei acceptæ, cum nihil apud te extet; neque ratione injuriæ, quia jam restituisti eo modo quo potuisti ac debuisti; neque ex contractu aut lege, cum nihil horum sit. Si tamen ea tibi tanquam pauperi applicasti, Lessius docet te teneri ea restituere domino postea cognito, modò adhuc extant in se vel in pretio; quia teneris ratione rei, nec es in tanta necessitate, ut ea tibi possis reservare.

Rectè autem monent, si res inventa vel debita sit magni momenti, potius eam xenodochio vel monasterio pauperi quàm aliis pauperibus dandam esse, sub obligatione eam restituendi domino si comparuerit. Si tamen bonâ fide in alios pauperes distributa fuerit, cum jam nulla spes superesset inveniendi dominum, ad nihil ampliùs distribuens tenebitur, cum adhibuerit debitam diligentiam ad restituendum domino, & jam restituerit secundùm ejus voluntatem rationabiliter præsumptam.

Resp. 2. Secundùm multos, pauper vel pius locus, cui bona incerta erogata sunt, non tenetur ea restituere domino comparenti, nisi data fuerint sub hac conditione. Quia pauper vel locus pius acquisivit absolutè dominium: nam res ei absolutè donata est, cum dominus non poterat censeri invitus. Sed alii docent rem restituendam esse, si adhuc extet in se vel in æquivalenti: quia donatio facta est sub conditione tacitâ, *Si non compareat dominus*: alioqui negotium ejus non esset sat benè gestum: quod mihi videtur probabilius de re quæ adhuc extat in se.

QUÆST. XXII. *An qui habet rem alienam, tenetur ad restitutionem si pereat vel deterior fiat ex casu fortuito?*

Resp. Qui rem alienam injustè accepit vel detinet, ex communi sententia tenetur de damno omni etiam fortuito: quia ratione injuriæ tenetur dominum rei indemnem servare. Qui verò rem alienam bonâ fide vel ex contractu habet, non tenetur de casu fortuito, si absint culpa, mora, & pactum, ex l. 23. ff. *de reg. jur.* & cap. unico *de commodat.* Quia his seclusis res quælibet perit domino, l. 9. cod. *de pignor. act.* Et verò casus fortuitus est extra humanam prudentiam, cum sit inopinatus rei eventus, qui ab homine prævideri aut vitari non potuit, ut incendium, latronum vis, mors, &c. Sed secundùm omnes, tenetur de casu fortuito, 1°. Si intercedit pactum de illo præstando; nam pacta obligant ex justitia. 2°. Si sit in mora culpabili restituendi, ut si tempore statuto non restituat rem cum possit, & hæc postea pereat. Nam ex reg. 25. jur. in 6. *Mora sua cuiuslibet est nociva*: si enim restituisset, fortè non perisset; & per moram culpabilem fit injustus detentor. 3°. Si ex culpa dedit occasionem casui fortuito, non observando pactum, ut si re usus sit in alio loco vel tempore alio quàm quo conventum est, & magis periculoso, in eoque res perit; vel si contra pactum ignem accendit in re locata quæ postea casu combusta est. Nam peccavit contra justitiam, quod si non fecisset, damnum non fuisset; & qui occasionem damni dat, damnum videtur dedisse, c. ult. *de injur.* Hæc traduntur cap. 2. de depos. *Pactò, culpâ, vel morâ præcedentibus, casus etiam fortuitus impusatur.*

CAPUT IV.

De Cooperantibus ad damnum.

QUÆST. I. *AN qui cooperantur ad damnum alterius, tenentur ad restitutionem?*

Resp. affirm. *Ita omnes.* Quia qui quoquo modo sunt causa efficax injusta damni, tenentur illud refarcire; nam quisque jus habet, ne ei quocumque modo directè vel indirectè, imme-

diatè vel mediatè damnum sine justa causa & autoritate inferatur, & ut refarciatur injustè illatum, ex cap. ult. *de injur.* ubi Gregor. IX. ait: *Si culpà tuà damnus est damnus, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem fortè tulisti, aut hæc imperitià tuà, sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet. Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam.* Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnus tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni illati.*

Novem autem sunt modi, quibus quis potest cooperari damno alterius: unde secundum omnes, causæ cooperantes sunt novem, scilicet mandans, consulens, consentiens, palpo seu adulator, receptor, participans, mutus, non obstans, non manifestans: quarum sex priores sunt positivæ, tres verò posteriores negativæ. Comprehenduntur his verbis, apud S. Thom. 2. 2. qu. 62. a. 7.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

QUÆST. II. *Quid requiritur ut cooperantes teneantur ad restitutionem?*

Resp. 1. Requiritur ut suâ cooperatione fuerint causa damni. Nam qui non est causa damni, nullum damnus reipsâ intulit: sed qui nullum damnus intulit, nullum tenetur refarcire. Porro *non semper consilium, adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapina. Unde tunc solum tenetur consiliator aut palpo ad restitutionem, quando probabiliter estimari potest quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta,* ait S. Thom. 2. 2. qu. 62. a. 7.

Resp. 2. Ut jubens, consulens, consentiens, laudans, receptor, adjuvans teneantur restituere, sufficit ut executor mandato, consilio, consensu, adulatione, recursu verè motus sit, vel alterius auxilio ac operâ adjutus sit, ad damnus inferendum. Quia tunc sunt verè causa damni; neque enim est de ratione veræ causæ, ut eâ non positâ non ponatur effectus, sed tantum ut ex ea sequatur effectus: nam causa efficax est præcisè ea, ex qua physicè vel moraliter

provenit effectus. Ita Covarr. Cajet. Sor. Azor, Vasquez, Molina, Lessius, Delgado, & alii. Idque certum est, inquit Lessius, etiamsi alius non defuisset, qui jussisset, consulisset, adjuvisset, &c. nec credibile est aliquos id negare, ne eos quidem qui indistinctè requirunt ut alioqui damnus secutum non fuisset, sed supponunt nullam aliam causam fuisse superventuram: alioqui eorum opinio est apertè falsa. Quia talis ita est causa damni in hoc casu, ut si ipse, vel alius similis non moveret vel adjuvaret executores, damnus non fieret: ergo verè est causa sine qua non fieret damnus; nam causa sine qua non, est ea, quæ ita cooperatur, ut sine ipsa vel simili superveniente, non fieret effectus a causa executrice. Igitur jubens, consulens, adjuvans, &c. tenentur restituere, etiamsi non defuisset alius qui jussisset, consulisset, adjuvisset, &c. Enimverò alium præveniendò in injuria, contraxit obligationem quam ipse contraxisset; & alioqui qui damnus injustè passus est ab aliis, non haberet jus exigendi restitutionem ob multitudinem hominum iniquorum.

Quare solum controversia esse potest, quando executor absque illo consilio, mandato, laude, ministerio, auxilio, idem damnus illaturus fuisset, quamvis nulla alia similis causa fuisset superventura; quia nempe jam erat ex se ad id paratus, & promptus. Tunc etiam esse obligationem restituendi affirmant Cajet. Sor. Medina, Vasquez, Molina, quos refert, & sequitur Delugo asserens hanc esse communem sententiam inter recentiores, modò reverà suo consilio, mandato vel auxilio cooperetur de facto ad damnus. Quia talis est verè causa damni: nam esse causam non est quod illà deficiente effectus non fieret, sed quod illa etiam reipsâ cooperetur ad damnus. Nec obstat quod executor jam ex se esset causa efficax damni; nam duæ causæ totales morales possunt concurrere ad eundem effectum, atque etiam duo motiva totalia, ita ut uno eorum deficiente effectus adhuc ex vi alterius fieret, v. g. si medicus eat in aliquem locum vocatus a duobus infirmis ad eos curandos, ita ut propter singulos seorsim iret, moveretur quidem ab utroque, ita tamen ut altero deficiente iret; tunc singula motiva verè concurrunt, & tamen altero deficiente effectus fieret.

Unde quoties tuum consilium vel auxilium verè movet, & inlicit, licet eo deficiente idem damnum fieret, adhuc verè es causa damni: nam verè damnum adhuc oritur ex tuo consilio, &c. Cæterum in dubio an alter tuo consilio, &c. efficaciter motus fuerit ad damnum inferendum, necne, teneris restituere. Quia in dubio nemo præsumitur malum sua sponte facturum; & quia possessio stat pro obligatione restituendi, cum constet positam esse causam de se damni illatam. *Vide dicta Qu. XI.*

Sed quid, si executor consilio aut aliâ simili causâ motus est tantum ad damnum inferendum facilius, confidentius, vel citius?

Resp. Multi negant mandantem, consulentem teneri tunc restituere. Quia tum rem moraliter æstimando, non est causa efficax damni, & nihil interest ad damni illationem an facilius, confidentius, &c. illatum sit, si reverà sublato consilio, &c. illatum verè fuisset ab executeore jam ad id ultrò determinato; & tunc consulens, laudans, &c. non tam sunt causæ substantiæ damni quàm modi, vel circumstantiæ quâ mandatur executioni, ut quòd fiat hoc modo, hoc instrumento, hoc tempore, &c. Ergo non tenentur substantiam damni rependere. Et ita sentire dicunt S. Thomam in 4. dist. 15. qu. 1. a. 5. ad 3. quæstiunc. ubi ait de consulente: *Non obligatur semper ad restitutionem, nisi in certis casibus, quando probabiliter credis quòd consilium suum fuit efficax, & quòd aliàs injusta ablatio commissa non fuisset:* & S. Antoninum 2. p. tit. 2. c. 1. §. 6. ubi dicit jubentem & consulentem teneri de damno, *quòd aliàs non fuisset factum, supple seclusâ aliâ simili causâ.*

Medina verò, Cajet. Sor. Molina, Vasquez, Reginald. & alii affirmant. Quia adhuc talis est vera causa damni: nam est causa hujus individuæ actionis damnosæ, quæ hîc & nunc fit, & ad eam concurrat.

Porro adhuc probabilius est teneri ad restitutionem eum, qui fuit causa ut damnum citius inferretur, tum ex l. 51. ff. ad leg. Aquil. ibi: *Si quis servo mortiferum vulnus inflixerit, eundemque alius ex intervallo isa percusserit, ut maturius interficeretur, quàm ex priore vulnere mortuus fuerat, statuendum est utrumque eorum*

lege Aquiliâ teneri: tum quia alioqui potuisset executor mutare voluntatem, vel impediri a damno inferendo; & sic damnum sine tuo consilio vel operâ potuisset non extitisse, & forte non extitisset: deinde es causa damni hîc & nunc illati.

QUEST. III. An omnes cooperantes ad damnum tenentur singuli in solidum?

Resp. 1. Mandans, consulens, consentiens, laudans, vel receptans, &c. tenetur ad restitutionem totius damni, si causa fuit totius damni; partis verò, si solum partis causa fuit. Nam quisque tenetur refarcire totum & solum damnum, cujus causa injusta fuit; & quando multi ad idem damnum concurrerunt, tunc singuli tenentur in solidum modo infra explicando.

Quoad participantes, cum plures cooperantur ad idem damnum inferendum, sic ut singuli sint causa actionis injustæ, seu conferant in actionem injustam; ut dum plures communi consilio, operâ, auxilio, domum, vineam, hortum spoliant, gregem abigunt, vel ædes incendunt, aut unus præbet aliis instrumenta, v. g. claves, arma, scalas, &c. tunc singuli tenentur in solidum, id est, unusquisque tenetur non solum restituere pro sua parte, sed etiam refarcire totum damnum, si alii non restituant, vel quia nolunt, vel quia non possunt. Nam singuli in totum damnum influxerunt communi conspiratione, operâ, vel auxilio; & reipsâ actio-damnosa est communis omnibus: ideoque singuli sunt causa totius damni, & quidem totalis totalitate effectus, cum totum damnum oriarur a singulis, licet sint partialis causa partialitate causæ, ex l. 51. ff. ad leg. Aquil. Ad obligationem autem in solidum satis est quòd quilibet eorum sit causa ex qua damnum illatum est, sive unus seorsim ad illud sufficeret, sive non: nam licet posset unus per seipsum seorsim damnum inferre; at reipsâ hîc & nunc sine hoc tanquam socio alius damnum non inferit, & sic uterque est causa damni in totum. Ita Covarr. Cajet. Sor. Medina, Lessius, Tannerus, &c. Nec obstat quòd concurrant ad totum damnum solum partialitate causalitatis, ideoque solum partialiter damnum a singulis proveniat; nam hoc probat singulos teneri tantum absolutè ad partem damni, hypotheticè

theticè verò ad totum, seu ex hypothefi quòd alii non restituant, qui tamen suam partem tenentur rependere alteri pro se restituenti; cùm actio damnosa verè a singulis manet.

Hæc autem obligatio in solidum ad totum magis adhuc constat respectu participantis, qui ita concurrat ad damnum, ut sola ejus actio sufficeret ad illud creandum, licèt non sola illud creaverit. Quia ex modo quo influit, totaliter ponit effectum, & est causâ simpliciter illius: Ut si duo simul lethaliter vulnerent aliquem, singuli eum occidunt, quia singuli ponunt id quod sufficit ad ejus mortem. *Ita Delugo.* Item respectu causæ partialis, sine cujus causalitate & cooperatione, quâvis aliâ causâ superadditâ, effectus non fieret: nam tunc moraliter loquendo & in æstimatione prudenti singulæ ejusmodi causæ partiales æquivalent totalibus: nam licèt singulæ non possint ponere effectum & damnum, possunt tamen illud impedire subtrahendo cooperationem, sine quâ effectus non fiet. *Ita idem Delugo, Vasquez.*

Quando verò plures sic damnum inferunt, ut singuli solum faciant partem damni independentem a se mutuo, ita ut unus non moveat, nec incitet, nec adjuvet alium, ut cùm plures per se separatim, sine communi consensu, conspiratione & operâ damnum inferunt; tunc singuli non tenentur in solidum, sed solum pro sua parte, & independentem a se invicem. Quia tunc unusquisque non est causâ totius damni, sed solum partis damni quod per se intulit.

Resp. 2. Causæ negativæ damni, seu non impediens damnum alterius, scilicet, mutus, non obstans, non manifestans, cùm ex justitia tenentur impedire, ex communi obligantur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Quia sunt causâ injusta totius damni post alios: nam causa permissiva damni contra debitum justitiæ, est vera illius causâ injusta, cùm potuisset & debuisset ex justitia impedire, nec tamen impedivit: unde violavit jus quod alter habebat ut ejus damnum impediret, quod proinde ei meritò imputatur.

QUÆST. IV. *Quo ordine cooperantes tenentur ad restitutionem?*

Nota. Constat omnes ad grave damnum injustum quovis modo cooperantes peccare mor-

taliter: nam Rom. 1. *Digni sunt morte, non solum qui faciunt peccatum grave, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Resp. Inter obligatos in solidum hic ordo ex communi doctorum sententia servandus est.

Primo loco & ante omnes tenetur is, apud quem res aliena extat in se. Nam qui rem alienam in individuo habet, tenetur eam restituere ratione rei acceptæ, ideòque primariò: res enim aliena, quamdiu extat in se, per se debetur domino, semperque clamat pro eo.

Quòd si res aliena jam non extat in se, & is ad quem pervenit, consumpsit aut alienavit eam malâ fide, sciens aut saltem dubitans esse alienam; tunc adhuc ante omnes tenetur ejus pretium restituere; quia *pro possessore habetur, qui dolo desit possidere*, reg. jur. 36. in 6. & quia nova injuria, quam fecit alienando vel consumendo, non liberat eum a restitutione primo loco faciendâ, perinde ac si rem haberet: alioqui ex iniquitate sua commodum reportaret. Præterea cùm ex re aliena sciens ac volens præ cæteris commodum perceperit, æquum est ut præ cæteris restituere teneatur.

Si verò rem alienam habens, eam consumpsit, alienavitve bonâ fide, ignorans esse furtivam, is non tenetur restituere, nisi quantum ex ea re factus est ditior, cùm fuerit possessor bonæ fidei. Ad hoc tamen primo loco tenetur, quia quoad hoc habet rem alienam in æquivalenti, & ex ea præ cæteris commodum percepit. Quare si alter damnum compenset, is ad quem res furtiva pervenit, tenetur huic restituere rem, si adhuc extet, vel ejus pretium si malâ fide consumpsit, vel quantum ex ea ditior factus est, si consumpsit bonâ fide: nam jus domini translatum est in eum, qui damnum compensavit.

Secundo loco, mandans seu jubens; quia est causâ magis principalis; executor verò se habet ut ejus instrumentum. Nam damnum non solum jubentis motione, sed etiam nomine & auctoritate executori necessitatem quamdam moralem imprimere fit. Item qui fraude induxit, vel metu aut vi coëgit, & cui alter non est ausus contradicere; nam injustè conjecit executores in obligationem restituendi, eique & damnificato injuriam intulit; & sic debet executores

indemnem servare, ideòque priùs refarcire totum damnum inde secutum. Quare si ii restituerint, nihil tenetur executor eis rependere.

Eodem etiam quo jubens loco, tenetur is, qui suo nomine damnum fieri rogavit aut suavit: nam hoc ipso quòd rogavit aut suavit suo nomine fieri, censetur in se totum onus restituendi suscepisse, & se habet instar mandantis. Præterea is, cujus nomine fit damnum, est causa principalis, quæ instar finis & efficientis moralis movet cæteras: ergo ante cæteras tenetur. *Leffius.*

Tertio loco tenetur executor, quia est causa principalis post mandantem, cæteri verò sunt causæ secundariæ: nam magis suo nomine influit id damnum, & illud immediatius attingit quàm illæ aliæ causæ. Deinde quòd hæ causæ faciunt, id faciunt ut quodam modo servientes executori. Si tamen plures inter se inuito consilio communem inimicum impetant, & unus ex eis illum occidat, vel ejus domum incendat; omnes æqualiter restituere tenentur; quia omnium nomine damnum factum est, & omnes sunt participantes.

Quarto loco, & in priorum defectum, cæteræ causæ positivæ, nempe consulens, consentiens, laudans, receptans, adjuvans, tenentur singulæ ad suam partem secundum proportionem suæ cooperationis, & quidem æque primo ratione suæ cooperationis, sine ordine inter se. *Est communis sententia.* Quia una non est cooperata ad damnum mediante alterâ, & ut instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed unaquæque per se in suo ordine: unde una non est magis vel minus principalis causa respectu alterius. Ergo si mandans vel executor non restituat, omnes istæ causæ secundariæ tenentur pro rata restituere; majorem quidem portionem quæ magis, minorem verò quæ minus cooperata est. Tenetur tamen quælibet totum restituere in defectum aliarum.

Si tamen executor nomine omnium damnum intulit, omnes simul tenentur primo loco: quia illorum causâ factum est, & consentiendo ut sic fieret, tacite in se receperunt obligationem restituendi. Executor verò ut executor tenetur tunc secundo loco, nisi sit etiam unus illorum quorum causâ factum est, tunc enim tenetur si-

mul cum aliis.

Ultimo loco, post omnes causas istas positivæ & in earum defectum, tenentur causæ negativæ, seu non impediens damnum contra debitum justitiæ. Tum quia causa negativa minus ac remotius ad damnum concurrat, quàm positiva. Nam causa positiva reipsâ creat positivè physicè vel moraliter damnum: negativa verò solum non impedit influxum positivæ. Tum quia negativa non tenetur ad restitutionem, nisi quia alius damnum intulit, nec refarcit: unde damnum passus non potest petere restitutionem a non impediens, nisi priùs probaverit sibi damnum illatum esse, nec compensatum. Ergo prius est alios non restituisse quàm causam negativam teneri ad restitutionem: Ergo hæc tenetur solum in defectum positivæ. Si tamen contingeret damnificatorem ex consideratione præteritæ negligentia superioris vel custodis incitari ad damnificandum, tunc superior vel custos non impediens non se haberet ut causa merè negativa, sed simul ut positiva; ideòque teneretur simul conferre in restitutionem cum causis positivis, & non post illas, ut notat Delugo.

Porrò inter causas negativæ non datur ordo, quia neutra est instrumentum alterius, aut magis præcipua; nisi tamen una teneretur magis immediatè impedire damnum.

QUEST. V. Quando plures sunt causa æque principales vel æque secundaria, que videantur æqualiter consulis ad totum damnum, ad quid singula tenentur?

Resp. Tenentur æquas portiones conferre ad damni compensationem: nam cum æque principaliter cooperatæ sint ad totum damnum, æqualiter & æquis partibus tenentur ad illius restitutionem. In defectum reliquorum quisque tenetur in solidum: quia quisque concurrat ad totum damnum, cum sit causa totius actionis damnosæ: ergo in defectum sociorum tenetur totum damnum refarcire.

QUEST. VI. Si una causa restituerit, an alia obligantur?

Resp. 1. Si causa magis principalis totum restituat, cæteræ omnes liberantur ab onere restitutionis. *Est communis sententia.* Quia causæ minus principales tenentur solum restituere in de-

fectum causæ magis principalis & primariò obligatæ : ergo hac restituente aliæ sunt liberæ, nec tenentur ei quidquam rependere. Si verò causa secundaria restituerit, causa magis principalis & primariò obligata tenetur ei totum rependere. *Ita communiter.* Quia causa minùs principalis solvendo acquisivit jus quod creditor habebat exigendi solutionem a causa principali, quæ primariò tenebatur; nec par est, ut sit peioris conditionis, ex eo quòd solverit id quod altera primariò tenebatur solvere, & quæ solvente nihil deberet; sicque ejus negotium utiliter gesserit, ex L. 43. ff. de negot. gestis. Præterea alioqui debitor principalis melioris conditionis esset ob suam iniquitatem, quæ restituere noluit id quod immediatè debebat, & non in defectum aliorum.

Hinc 1°. si mandans restituerit, aliæ omnes causæ sunt liberæ; nam sunt minùs principales. Executori verò restituenti solus mandans tenetur ei totum rependere. 2°. Si alia causa secundaria restituerit, jubens & in ejus defectum exequens tenetur ei totum reddere; cum executor sit causa magis principalis post jubentem. 3°. Si causa positiva restituerit, libera est causa negativa; cum hæc teneatur solùm in defectum illius. Econtra si causa negativa restituerit, tenentur causæ positivæ secundùm suum ordinem ei totum solutum restituere. 4°. Si creditor remittat causæ magis principali, ut jubenti vel executori, aliæ sunt liberæ. Quia cum remissio extinguat debitum, debitor principalis liber est: ergo ii qui solùm in ejus defectum tenebantur, sunt liberi, perinde ac si causa principalis restituisset. Si verò creditor condonet uni causæ minùs principali, tenetur adhuc restituere causa magis principalis: quia solùm remittitur obligatio causæ secundariæ, non causæ principalis, quæ per se tenetur independenter a minùs principali. Neque etiam liberantur aliæ, quæ in eodem gradu cum ipsâ debent, quia solùm portio alterius, non harum, condonatur: aliæ tamen jam non tenebuntur solvere portionem illius cui remissio facta est.

Resp. 2. Si una ex causis æqualiter obligatis totum restituerit, aliæ in defectum causæ priori loco obligatæ tenentur singula pro sua portione ei rependere. *Ita communiter.* Quia aliàs non servaretur æqualitas inter cooperatores illos, cum

singuli æqualiter teneantur pro rata; & quia jus, quod habebat dominus exigendi a singulis partem, translatum est in eum, qui prius totum solvit: neque enim pro sociis solvit ut essent liberi a restitutione; sed quia, illis nolentibus vel non valentibus restituere, tenebatur domino restitutionem integram procurare; & sic habet jus repetendi ab illis, quod pro illis domino solvit, & quod ipsi dare debuissent. Neque enim alii sunt melioris conditionis, quia non fecerunt id ad quod tenebantur; nec ille debet esse peioris, quia prior solvit id ad quod alii tenebantur, & sic negotium ipsorum utiliter gessit. Quod verum est, quamvis alios induxerit: nam non fecit eis injuriam; quia scientes & volentes induxit sine vi vel fraude, neque mandavit aut coëgit, neque suavit ut in sui gratiam agerent, sed ob communem utilitatem vel propriam cujusque: unde non censetur totum onus restitutionis in se suscepisse.

Quòd si unus ex æqualiter obligatis nollet, aut non posset suam portionem restituere, cæteri tenentur hanc partem ferre, & æqualiter inter se dividere: v. g. si tres teneantur æqualiter ad restituendum triginta aureos, & unus illos persolvat, eò quòd alii duo nolint, aut nequeant suas portiones restituere; postea verò alter eorum duorum velit restituere, hic tenetur priori ultra decem restituere quinque tanquam dimidium portionis ad quam tenetur tertius, qui non vult vel non potest restituere: nam tenetur æqualiter cum eo qui prius totum solvit, subire onus pro eodem tertio, cum sit æquè concausa damni.

QUÆST. VII. *Quandonam in particulari singulæ causa cooperantes ad damnum, tenentur ad restitutionem?*

Resp. ad singula seorsim totidem paragraphis.

§. I.

De Mandante.

Resp. 1. Is cujus mandato, sive expresso, sive tacito, alter motus fuit ad damnum inferendum, ex communi sententia tenetur primariò ad restitutionem. Quia talis est causa præcipua damni: nam ejus nomine ac autoritate fit damnum; & mandans seu jubens necessitatem quamdam moralem executori imprimit, qui cen-

V u ij

setur esse solum ejus instrumentum, cum is committat verè cujus auctoritate vel mandato delictum committi probatur, cap. 6. de sent. excomm. Imò tenetur refarcire non solum damnum quod præcepit, sed etiam quod ex mandato inde præter ejus intentionem secutum est, si res præcepta fuerit periculosa. Quia tunc mandans censetur causa culpabilis talis damni, aut saltem dedisse suâ culpâ occasionem tali damno, ex cap. ult. de homic. in 6. ibi: *Is qui mandat aliquem verberari, licet expresse inhibeat ne occidatur ulatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat, cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.*

Dixi, tacito, ut si quis famulo vel filio, aut alteri qui ipsius imperio moveatur, dicat: Vindictam ex tali opto; aut vellem ut tali inferretur tale damnum, l. 1. ff. mandat.

Resp. 2. Ex communi sententia si jubens ante damnum illatum mandatum revocet, idque mandatario innotescat, non tenetur restituere damnum postea illatum. Quia jam non censetur causa damni, cum illud non proveniat ex mandato; tunc enim alter non agit ex vi mandati nec mandantis nomine, sed suo nomine & motu. Secus, si revocatio mandati ante damnum non innotescat; quia tunc ex vi mandati damnum inferitur. Tenetur etiam mandans ad restitutionem, licet mandatum revocaverit, si non impedierit subditum a damno inferendo; tunc enim tenetur ut non obstans.

Resp. 3. Si scias alterum paratum esse nomine tuo damnum inferre, nec impedias cum possis, cohibendo, vel significando te nullatenus id velle, teneris restituere. Quia censetur mandasse saltem tacite, aut certe taciturnitas tua censetur consensus & approbatio. Deinde quisque tenetur ex justitia impedire, ne nomine ipsius & tanquam aliquid sibi gratum, damnum proximo injustè inferatur.

Sed an qui ratum habet damnum suo nomine factum, tenetur restituere?

Resp. neg. si neque expresse neque tacite mandaverit. *Est communis sententia.* Quia talis nullatenus est causa damni: nam id quod posterius est tempore, non potest esse efficiens causa effectus

præcedentis. Hæc autem reg. 10. jur. in 6. *Ratificationem retrahit, & mandato non est dubium comparari*, intelligi debet præsertim de contractibus, qui alterius nescientis nomine celebrati & a consensu ejus pendentes, subsequente ratificatione confirmantur. Ratificatio comparatur etiam mandato quoad culpam & pœnas in jure expressas, non autem quoad obligationem restituendi, nisi ea sit causa efficax cur damnum inferatur, vel illatum non refarciatur.

§. II.

De Consulente.

Resp. 1. Consulens dicitur is, qui consilio, vel precibus, promissis, suggestionem motivi, vel ostensione viæ nocendi induxit alium ad damnum inferendum. Ex communi sententia tenetur restituere; quia est causa moralis & injusta damni. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.* Quod si sint plures consulentes, singuli tenentur ex æquo: nam omnes in damnum æquè influunt, cum omnium consilio alter motus sit ad damnum creandum. Idem dic de pluribus jubentibus.

Resp. 2. Si consulens ante damnum illatum revocet consilium, ex communi sententia tenetur adhuc refarcire damnum postea secutum, si consilium consistebat in ostensione utilitatis vel delectationis inde percipiendæ, vel modicæ sequendi. Quia tunc adhuc meritò censetur causa damni, cum sit culpabilis causa motionis impressæ, ex qua damnum oritur, & quæ non tollitur revocatione; nam hac non obstante consilium semper remanet in motivo suggesto vel viâ nocendi ostensâ: quemadmodum si ignem injece- ris in res alienas, quæ postea incendio consumantur, teneris restituere quantumcumque postea coneris extinguere ignem. Ex quo patet disparitas inter revocationem talis consilii, & mandati: nam revocatio talis consilii non tollit omnem rationem agendi a consulente propositam, nec proinde motionem inde ortam. At revocatio mandati tollit omnem rationem agendi a mandante propositam, ac proinde omnem motionem ab ipso procedentem; cum mandatarius

non agat nisi nomine mandantis, nec impellatur ad agendum, nisi ut ei obsequatur. Hinc si mandans mandato suasionem addiderit, tenetur ratione consilii cum mandato conjuncti, restituere damnum post revocationem illatum.

Quod si consilium consistebat in falsa doctrina, v. g. quod talis contractus esset licitus, qui tamen illicitus est, & consulens ante executionem illud revocaverit aperiendo illius fallitatem, ex communi sententia non tenetur restituere. Quia tunc efficaciter tollit causam damni inferendi, & motionem a se impressam. Item qui precibus, blanditiis, vel promissis ad damnificandum induxit, & ante damnificationem ostendit sibi displicere, propositum mutasse, & promissa revocare, non tenetur restituere. Quia non est causa moralis damni postea illati; nam tollit penitus omnem rationem agendi a se propositam, & motionem a se impressam.

Resp. 3. Qui minus malum consulit ad majus avertendum, non tenetur ad restitutionem, si consulit ut minus damnum eidem inferatur, cui inferendum erat majus. Quia per hoc consilium nullum damnum alteri infert; imò majus impediendo, utiliter rem ejus gerit; & tunc proprie non consulit damnum, sed potius imminutionem damni, seu evitacionem majoris damni. At tenetur, si parato majus damnum inferre Paulo, consulat ut minus damnum potius inferat Petro, cui non statuerat inferre. Quia consilio suo est causa injusta damni Petro illati, & injuriam infert Petro: nam quivis innocens habet jus ne sibi inferatur damnum, etiam ad avertendum majus alterius. Et verò Petrus tam habet jus ut servetur illæsus a minori illo damno, quam Paulus ut servetur illæsus a majori. Excipe nisi damnum Petri sit tam leve, ut teneatur ex charitate illud pati ad impediendum majus alterius pauperis; quia tunc non est rationabiliter invitus.

§. III.

De Consentiente.

Resp. Consentiens, quo nomine intelligitur etiam approbans, favens, suffragium ferens, tenetur ad restitutionem, quando per consensum, approbationem, favorem, suffragium,

authoritatem, influit in actionem damnosam: nam qui in hanc influit, est causa damni ex ea secuti. Influire autem censetur, quando ab ejus consensu, favore, approbatione, vel suffragio oritur.

Hinc qui suffragium injustum tulit ad damnificandum, ad sententiam aut legem injustam, ad eligendum indignum in aliquod munus vel beneficium, tenetur de damno, 1°. Si suffragium dedit antequam essent sufficientia ad id suffragia, nihil obstante quod tamen non suffragatus fuisset, idem damnum ab aliis factum fuisset. *Ita communiter.* Quia reverà fuit cum aliis causa injusta damni; nam sine illo aut aliâ simili causa superventurâ non fieret damnum. 2°. Si ignoret esse sufficientem numerum suffragiorum; nam voluit esse causa damni per injuriam. 3°. Quamvis non dederit, nisi post suffragia sufficientia, si poterat adducere priores suffragatores ad revocanda sua suffragia injusta. Nam tunc ex officio ad id obligatur, adinonendo quæ sui erant officii, & recusando suum suffragium; & sic tunc tenetur de damno secuto, saltem tanquam mutus, vel non obstant. Imò tenetur etiam ut causa positiva, si suffragia sint revocabilia, ut cum publicè feruntur in consilio. Quia tunc damnum non est efficaciter illatum ante ultimum suffragium; nam pendet non solum ex prima prolatione suffragiorum sufficientium, sed etiam ex perseverantia in illis, quatenus postea non revocantur. Quare quamdiu suffragium revocari potest, nondum est efficaciter positum ad creandum damnum; ac proinde qui dat ultimum suffragium simul positivè cum aliis concurret ad damnum, perinde ac si omnes simul suffragia irrevocabilia dedissent. *Ita Delugo.*

Quod si major pars iniquum suffragium ante irrevocabiliter dedisset, ita ut nequeas impedire damnum dissentiendo & resistendo; peccas contra justitiam suffragando, cum consentias injustitiæ; sed juxta multos non teneris resarcire damnum, hancque esse communem sententiam asserit Layman; quia non fuisti causa illius efficax, cum jam antea irrevocabiliter illatum fuerit. Juxta alios teneris, quia etiam postremorum suffragatorum ut consentientium nomine damnum executioni mandatur.

§. IV.

De Palpone, seu adulate & laudatore.

Resp. Qui adulatione, laudatione, vituperatione alterum ad damnum creandum inducit, v. g. ad vindictam, injuriam patranda, laudando facinus, vel exprobrando ignaviam ob omissionem vindictæ vel criminis, tenetur ad restitutionem, si alter ex tali laude vel exprobratione motus sit ad damnum inferendum. Quia est causa moralis damni: nam se habet instar consulentis, proponendo laudem, vel ignominiaevitationem ex facinore securitatem, velut motivum agendi.

§. V.

De Receptatore.

Resp. Ad restitutionem tenetur qui recursum, securitatem & fiduciam alteri præbet ad damnum inferendum, vel ad non resarciendum illatum. Ut si recipiat domi damnificatorem, & non alios passim; si rem furtivam custodiat ut furi fervet; si ipsum furem vel ejus instrumenta occultet, ita ut hinc incitetur ad damnificandum. Item caupo vel alius recipiens aliquem consulentem bona aliena, ut filiumfamilias impendentem bona parentum. Nam tales reverâ cooperantur damno; quippe sine illis aut aliâ simili causâ hoc damnum non fieret, ex l. 3. ff. de incendio. *Non tantum qui rapuit, verum is quoque qui recepit, ex causis supradictis tenetur: quia receptores non minus delinquunt quam aggressores.*

Qui verò furem dum a licitoribus quæritur, occultat solum ut ejus vitam conservet, non censetur ei cooperari, quamvis fur fortè è periculo elapsus, aliquando damnum aliis sit illaturus. Nam damnum illud est merè casuale respectu occultantis, & præter ejus intentionem; illa enim actio per se solum ordinatur ad eripiendum miserum hominem ex præsentis periculo vitæ vel pœnæ corporalis: secus, si furem ita occultaret, ut spem fugi in posterum daret, quâ fur fidens furta continuaret.

§. VI.

De Participante.

Resp. Dupliciter quis participans dicitur. 1°. Qui solum particeps est prædæ; & hic tene-

tur restituere tantum partem quæ ei obvenit: nam quoad illam duntaxat fecit injuriam domino, rem ejus injustè accipiendo. 2°. Qui particeps est actionis damnosæ, præbendo auxilium, operam, instrumentum, adjuvando ad executionem, vel explorando; & hic tenetur resarcire damnum pro ratâ, imò totum, si alii non restituant suas partes: nam est causa injusta actionis damnosæ, ideòque totius damni ex ea orti. L. 21. ff. de furtis. & cap. 6. de homic. Sic tenentur, qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente; qui excubias agit, qui furem comitatur defendendi causâ, qui ad confringendum & asportandum adjuvat, &c. Nec refert quòd te non juvante, damnum nihilominus factum fuisset; nam eo ipso quòd adjuvisti, fuisti concausa damni, quod reverâ sine te non est factum. Quare participans non solum peccat mortaliter, juxta illud Prov. 29. *Qui cum fure participat, odit animam suam*, sed etiam tenetur ad restitutionem.

§. VII.

De Causis negativis.

Resp. 1. Ex communi sententia, negativè cooperantes ad damnum, sunt ii qui non impediunt damnum, cum impedire rationabiliter possunt & tenentur ex justitia. Tenentur autem ex justitia, qui tenentur ratione officii, muneris, vel contractûs, ut superior, princeps, dux belli, magistratus, bonorum administrator, pater, tutor, curator, famuli, custodes pecorum, agrorum, &c. & alii stipendio conducti. Non impeditur autem damnum tripliciter. 1°. Tacendo, id est, non reprehendendo, non dissuadendo, non prohibendo, non clamando, &c. 2°. Non obstando, id est, omittendo subsidium, custodiam, opem vel operam ad impediendum damnum. 3°. Non manifestando damnificatorem domino, sive ante ne fiat, sive post damnum factum ut resarciatur, aut etiam non monendo ipsum damnificatorem de obligatione restituendi.

Itaque ex communi sententia, qui tenentur ex officio vel contractu, aut quasi contractu impedire damnum alterius, si negligent impedire, peccant contra justitiam, & tenentur illud resarcire. Quia censentur causa moralis & injusta damni: nam hoc ipso quòd tenentur ex officio

vel contractu impedire damnum alterius, hic habet jus ut damnum ejus impediatur: ac proinde si negligent impedire, faciunt ei injuriam damnosam. Et verò alter damnum patitur ob omissionem operæ ex justitia debitæ ad illud impediendum, idcirco ob injustitiam illorum: nam si hi fecissent id ad quod ex justitia tenebantur, alter non pateretur damnum, quod proinde illis merito imputatur.

Hinc ad restitutionem tenentur principes, magistratus, & belli duces, si non impediatur latrocinia & injurias subditorum. Nam ex justitia tenentur conservare jura & bona subditorum: redditus enim quos habent, sunt stipendia ad hoc instituta. Idem dic de judice & canonico, qui sine justa causa absunt, dum prævident aliquid iniquum esse gerendum: nam ex officio illud impedire, & contradicere tenentur.

Resp. 2. Qui solum ex charitate tenetur impedire damnum alterius, si non impediatur cum sine magno incommodo potest, peccat quidem contra charitatem, sed non tenetur ad restitutionem: quia non peccavit contra justitiam; nec censetur causa injusta damni, cum alter non habeat jus ut damnum ejus impediatur. Secus, si quis positivè conferat ad damnum proximi; is enim tenetur de damno, nam quilibet habet jus ne quis alter ad damnum ejus positivè cooperetur, cum habeat jus ne ei inferatur damnum sine justa causa & autoritate.

Hinc ad restitutionem tenetur, 1°. Qui a fure pecuniam accipit ne clamet, ne indicet, vel id promissit gratis, quamvis damnum ex sola charitate impedire teneatur: quia hoc promissio futuram animosorem ac securiorem reddit, & sic positivè concurrat ad damnum. 2°. Qui obligatum ex officio ad clamandum vel impediendum, quovis modo impedit: nam injustè impedit usum juris, quod habet tertius ut is clamet. 3°. Qui clamare vel obstare volentem, licet ad id ex justitia non obligatum, impedit per vim vel dolum: nam quisque habet jus ne quis ejus defensionem & bonum impediatur per vim vel dolum: aliamve viam injustam.

Sed ad quid tenentur Custodes agrorum, vinearum, sylvarum, si non impediatur damnum, vel non manifestent damnificatores, ut resarciatur?

Resp. Peccant contra justitiam, & religionem, quia agunt contra officium vel pactum, & juramentum; tenenturque resarcire totum damnum. *Est communis sententia.* Nam ex officio vel pacto tenentur suâ custodiâ & delatione dominum loci illatum servare.

An autem teneantur restituere multas quas domini acciperent ex delationibus, si non deferant? Multi negant: quia hi custodes constituuntur, non ut domini locupletentur ex lucro pecuniarum, sed ut custodiant rem commissam, & impediatur damnum; nec tenentur deferre ad hoc ut dominus habeat multas, sed solum ut non patiatur damnum. Alii probabilius affirmant; quia videntur constitui tum ut impediatur damna, tum etiam ut deferant damnificatores, præsertim cum id expediat ad avertenda multa damna, quæ aliàs fierent sublato metu multarum: unde non deferendo peccant contra officium & contractum, vel quasi contractum; sicque tenentur restituere multas pecuniarias quas perciperent domini ex delatione sibi jure debitâ.

CAPUT V.

De circumstantiis restitutionis, & ordine in ea servando.

QUÆST. I. *Quam res debet restitui?*

Responsio. Ei, a quo accepta vel ablata fuit, modò sit dominus rei, vel habeat jus eam detinendi vel custodiendi, administrandi, &c. vel eâ utendi, &c. qualis est conductor, commodatarius, depositarius, & similes. Quia illi fieret injuria, cum habeat jus rem possidendi, vel detinendi, custodiendi, eâ utendi, &c. Res autem aliena ablata furi, restitui debet non furi, sed domino. Quia fur non habet jus eam possidendi, sed dominus; admonito tamen fure ne perseveret in peccato, putans se teneri restituere, vel ne iterum restituat cum suo damno.

Quòd si is, cui restitutio facienda est, mortuus sit, fieri debet hæredibus ejus; quia hi succedunt in omnia jura defuncti, l. 62. ff. de reg. jur. & l. 37. ff. de acquir. vel amitt. hæred. ibi: *Hæres in omne jus mortui, non tantum singularum rerum dominium succedit.* Si autem post diligentem inquisitionem hæredes cognosci ne-

queant, debet restitutio fieri pauperibus, juxta dicta de bonis ac debitis incertis.

Porro hæredes hîc intelliguntur quicumque in defuncti hæreditatem jure succedunt, sive per testamentum, sive per sententiam, sive aliter.

QUÆST. II. *Quo tempore fieri debet restitutio?*

Resp. Statim, quantum moraliter fieri potest. *Est communis sententia.* Nam præceptum restitutionis est primariò negativum, prohibet enim detentionem rei alienæ vel alteri debitæ invito rationabiliter domino, & sic obligat semper & pro semper.

Solutio verò debitorum ex contractu fieri debet tempore, de quo inter contrahentes expressè vel tacitè conventum fuit: eo transacto, si debitor sine justa causâ non solvat, injuriam creditori infert, & tenetur compensare totum damnum hinc obveniens, etiamsi creditor solutionem non exigat, ex l. 12. *cod. de contrah. stipul.* nam creditor habet jus accipiendi tunc solutionem; & ipsam tempus præfinitum pro creditore interpellat, c. ult. *de locat.* Si tamen debitor paratus sit tempore constituto solvere, sed creditor vel absens sit nullo procuratore relicto, vel præfens recipere nolit, tunc debitor non tenetur de damno postea eveniente, nec de pœna statuta.

Quòd si nullum tempus solutioni debitorum ex contractu expressè aut tacitè præfinitum sit, tunc debitor non ante censetur esse in mora culpabili, nec tenetur de damno, quàm creditor debitum congruo tempore exegerit. Ita communiter per sensum contrarium, ex l. cit. quia tunc creditor sciens & valens petere, censetur dilationem concedere non petendo, modò non omitat petere ex metu vel oblivione.

Porro licet debitori anticipatè solvere debita, si terminus fuerit præfinitus in ejus favorem, ut in mutuo & commodato. Quia quisque potest jure suo cedere; & quia tunc terminus non est appositus ne solutio anticipatè fiat, sed ne ultrà differatur. Secus, si terminus fuit appositus in favorem creditoris: nam fieret injuria creditori habenti jus, ne sibi fiat solutio ante præfinitum tempus, ex l. 15. ff. *de annuis legat.*

QUÆST. III. *In quo loco & cujus impensis fieri debet restitutio?*

Resp. 1. Si debitum ortum sit ex injuria, nem-

pe ex injusta acceptione, detentione, vel damnificatione culpabili, restitutio fieri debet impensis debitoris, & in eo loco ubi dominus rem suam possessurus erat, si ablata vel destructa non fuisset. *Ita communiter.* Quia restitutio ob injuriam ita fieri debet, ut dominus in eum statum restituatur, in quo fuisset, si nulla injuria illata fuisset, & omninò indemnus servetur: alioqui non reponeretur æqualitas, nec integrè tolleretur injuria, nec dominus restitueretur in pristinum statum, ex quo injustè dejectus est, & ad quem jus habet. Quare si dominus aliò migravit, & rem suam secum translaturus erat, si habuisset, restitutio ei debet fieri ubi nunc degit impensis debitoris, deductis sumptibus quos in ea re secum asportanda facturum fuisset. Nec excusatur debitor, etiamsi omnibus spectatis damnum, quod ex sumptibus vel aliunde patietur, sit duplo majus illo, quod dominus pateretur, si ei non restitueret, spectatâ paupertate & necessitate utriusque. Ut si debeat centum ex delicto, nec possint reddi nisi adhuc alia centum impendendo: quia magis æquum est, ut delinquens patiatur damnum illud, & amittat centum ex bonis suis, quàm quòd creditor innocens cogatur idem damnum pati: nam in pari damno melior est conditio innocentis seu injuriam passi, quàm nocentis, qui sibi imputare debet damnum illud, cum sit ejus causâ per injuriam. *Vasquez, Delugo, &c.*

Si tamen restituere non posset, nisi faciendo impensas duplo longè majores quàm res valeat, potest differre restitutionem, donec illam absque tanto suo detrimento facere queat, vel monere creditorem, ut significet quid de re illa fieri velit. Quòd si monere nequeat, & prudenter judicet nunquam aliter posse fieri restitutionem, juxta multos potest ac debet restituere ejus sanguineis vel pauperibus: quia creditor non est tunc rationabiliter invitus; & alioqui magna esset inæqualitas, si debitor restituere deberet cum quibuscumque sumptibus. Quisque tamen tenetur causam damni a se injustè positam tollere, & damna injustè illata restituere cum suo damno æquali, atque etiam saltem paulò majore: nam justum non est ut innocens damnum injustè sustineat, ne is, qui illud injustè tulit, æquale aut paulò majus damnum patiat in illo impediendo

do & refarciendo. Quare injustus damnificator tenetur ad amplius, quàm damnum secundùm se consideratum æstimeretur; non quidem ut dominus inde plus accipiat quàm amiserit, sed quia hoc est necessarium tanquam medium ut fiat integra restitutio. Nam qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad medium necessarium.

Nota. Ut sciatur, cum quanto damno restituere teneatur debitor ex delicto, perpendi debet, an creditor hîc & nunc sit vel non sit rationabiliter invitus circa omissionem vel dilationem restitutionis: hoc autem colligi debet tum ex communi sensu hominum; tum etiam inde si attendatur quid homines prudentes bonum societatis humanæ intendentes, statuisent circa hos casus antequam evenirent.

Resp. 2. Quæ debentur ex re accepta bonâ fide extra contractum, restitui debent in loco ubi habentur; nec debitor tenetur ea impensis suis mittere domino, sed impensis domini. *Ita omnes.* Quia possessor bonæ fidei non tenetur cum suo damno dominum in pristinum statum restituere, cum eum per injuriam non deturbaverit. Igitur debet solum repræsentare rem ubi illam habet, & custodire, monito interea domino, ut significet quo pacto velit rem sibi suis sumptibus remitti. Imò ipse dominus tenetur non solum ad impensas rei remittendæ, sed etiam custodiendæ necessarias, l. 2. ff. de negot. gest.

Resp. 3. Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero restituenda est, si in alterius tantùm partis utilitatem accepta sint, debent ejus impensis restitui, nisi justâ pactione aliter conventum sit. Quia æquum non est, ut res ex contractu debita restituatur impensis illius, cujus commodum in eo quæsitum non est, nec ut quis damnum ex beneficio collato pati debeat. Econtra par est, ut qui sentit commodum, sentiat & onus, reg. jur. 55. in 6. ibi: *Qui sentis onus, sentire debet commodum; Econtra.*

Resp. 4. Quæ debentur ex contractu, restitui debent ex natura contractûs in eo loco, ubi res accepta fuit. *Ita multi.* Quia nullus locus magis justitiæ congruit; & æquitas postulat, ut sicut res eadem accepta, vel alia æquivalens, quæ loco acceptæ substituitur, restituenda est, ita etiam restituatur in eodem loco ubi accepta fuit, cum

restitutio sit repositio rei in pristino statu. Hinc ex natura contractûs teneris reddere mutuum, depositum, rem locatam, in loco ubi accepisti, non alibi nisi impensis alterius. Item ex natura contractûs debes solvere pretium rei emptæ vel locatæ in loco ubi res traditur, pro quâ solvendum est. Nam in quocumque alio solutio fiat, deficere potest æqualitas contractûs: hæc enim desumitur ex æqualitate dati & accepti, quæ dependet multùm a loco in quo datur & accipitur: quia valor rei vel usus illius & æstinabilitas pretii ac pecuniæ variatur ex varietate loci. *Dclugo.* Possunt tamen contrahentes de alio loco pacisci, modò hoc onus justâ mercede compensetur, ut servetur æqualitas. Et tunc ibi restitui debet: nam pacta justa obligant, & contractus ex conventionione legem accipiunt, ex reg. jur. 85. in 6.

Resp. 5. Quæ debentur ex donatione, legato, testamento, tradi debent in loco ubi erant, cum donarentur, (nisi aliud in ipsâ dispositione expressum sit,) & impensis ejus cui donata sunt. *Ita omnes.* Nam qui rem gratis dar, vel legat, non intendit se ad amplius obligare. Si tamen hæres eam aliò transferret, teneretur suo sumptu illam remittere in locum ubi erat prius. *Ita Lessius.*

QUÆST. IV. Cujus periculo fieri debet restitutio?

Resp. 1. Restitutio faciendâ ratione injuriæ, fit periculo debitoris. *Est communis sententia.* Quia ratione injuriæ tenetur dominum prorsus indemnem servare, & sic debet subire omne damnum ac periculum: dominus enim nullum debet pati damnum ex injuria sibi illata. Et quia *culpâ præcedente casus etiam fortuitus imputatur.* cap. ult. de depos.

Hinc ex communi sententia, si debitor adhibita maximâ diligentia rem nuntio quem putat fidelem, vel confessario tradat restituendam domino, & hi sive culpate sive inculpate rem domino non reddant; tenetur iterùm ad idem restituendum, donec reipsâ dominus accipiat. Quòd si pluries idem restituere tenetur, id fit per accidens, & sibi imputare debet: nam *damnum quod quis suâ culpâ sentit, sibi debet, non aliis imputare,* reg. jur. 86. in 6.

Restitutio autem rei alienæ in individuo faciendâ a possessore bonæ fidei, fit periculo do-

mini, modò possessor eam remiserit per hominem quem prudenter iudicabat esse redditurum, ex l. 20. ff. *commodat.* quia seclusis culpâ, morâ, & pacto, res perit domino. Hinc restitutio rei commodatæ, locatæ, depositæ, fit periculo domini, si nulla interveniat culpa restituentis.

Resp. 2. Ex communi sententia, solutio debitorum ex contractu faciendâ ex bonis debitoris, ejus periculo fit; ita ut si pecunia eorum solutioni destinata surripiatur, vel ab eo, cui restituendam commisit, amittatur, aut retineatur, ipse teneatur aliam dare creditori. Quia res perit domino, & es dominus pecuniæ tuæ donec creditori tradatur: tunc enim solum a te in illum transfertur dominium. Nisi tamen creditor miserit vel designaverit hominem certum, cui pecuniam committas; hic enim accipit loco debitoris, sive creditor censetur accepisse per designatum. Quare si hic pecuniam amittat vel retineat, damnum est creditoris, non tuum, l. 39. & 49. ff. *de solut.*

QUÆST. V. Quo ordine restituendum est?

Nota. Quando bona debitoris in solutionem omnibus creditoribus sufficiunt, non est opus ullo ordine, cum omnibus satisfaciendum sit.

Resp. 1. Ex communi sententia, quando res aliena extat in se, restitui debet domino, nec potest aliis in solutionem dari. Quia est domini; & debitor solvere debet ex bonis propriis, non alienis: nam rei dominium nequit transferri ab eo, qui illud non habet. Unde si ignoretur dominus rei in se extantis, commodatæ, depositæ, ablatae, &c. vel ejus hæres; hæc impendi debet in pauperes, vel alia pia opera, juxta dicta.

Res autem credito vendita extans apud debitorem non videtur reddi debere venditori præ aliis creditoribus, si is aliunde non habeat jus prælationis. Ita multi, præsertim Jurisperiti, qui apud Covarruviam asserunt hanc esse communem sententiam. Quia res vendita non est amplius venditoris, secutâ traditione & habitâ fide de pretio ejus: nam tunc translatum est ejus dominium; neque manet illi obnoxia jure hypothecæ: nulla enim inducitur hypotheca, nisi vel ex conventionione, vel jure positivo, & nulla ex hoc utroque capite reperitur inducta. Et verò si illa res ab emptore alteri revendita esset, hic ha-

beret dominium in eam omninò liberum.

Resp. 2. Ex bonis debitoris, 1°. priùs solvi debent impensæ pro funere debitoris, l. penult. ff. *de relig. os. & sumpt. funeris.* Item pro curatione ejus.

2°. Ex communi sententia, priùs solvenda sunt debita certa, id est, quorum cognoscitur creditor, quàm incerta, id est, quorum creditor ignoratur. Tum quia creditor incertus, cum nequeat per se immediatè recipere rem debitam, non est rationabiliter invitus, ut ipsi præferatur creditor certus, qui immediatè damnum patretur ex omissione restitutionis: Nam habet jus immediatum ac determinatum exigendi solutionem, quod pauperes aut aliæ causæ piæ non habent circa debita incerta; cum ista possint in hos vel illos usus pios impendi. Tum maximè quia in hoc creditor incertus consentire meritò præsumitur, cum sit opus pium ac Deo gratum subvenire debitori indigenti & gravato ære alieno, ut possit se liberare a creditoribus certis eum prementibus, remanente onere postea debita incerta solvendi pauperibus, cum facultas adcrit.

3°. Ex communi sententiâ, debita ex titulo oneroso priùs solvi debent, quàm debita ex titulo gratuito, v. g. liberali promissione, vel legato, ex l. 19. ff. *de re judic.* ibi: *Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest, condemnatur, & quidem is solus deducto ære alieno.* Quia in pacto gratuito & legatis subintelligitur conditio, *Si absque tertii damno fieri possit; nisi status rerum mutetur.* Præterea nemo censetur se ex sola sua liberalitate velle obligare in casu quo ad egestatem redigeretur, nec æquitas id patitur. Hinc debita defuncti solvi debent ante omnia legata, etiam pia. Idem dic de votis: quia Deus non acceptat illa cum detrimento tertii. Vota tamen solvenda sunt ante legata: quia vota obligant defunctum, non legata, quæ supponunt solutionem aliorum debitorum contractorum.

4°. Solvendum est creditoribus hypothecam habentibus ante alios, qui non habent, l. 19. cod. *Qui potiores in pign.* Nam bona sunt specialiter obligata solutioni hypothecariorum, qui proinde jus speciale habent, ut ex iis solutionem recipiant præ aliis.

5°. Inter creditores hypothecarios prius solvendum est iis, qui priores sunt tempore, juxta reg. jur. 54. in 6. *Qui prior est tempore, potior est jure*. Nam obligatio posterior non potest tollere jus alteri jam acquisitum. Unde in ea intelligitur hæc conditio, *Si sine damno prioris creditoris poterit ex eadem re ceteris satisfieri*. Sunt tamen aliqui casus, in quibus posterior tempore præfertur priori hypothecario. 1us. Si pecuniam mutuavit ad conservationem vel refectionem rei quæ alteri obligata erat, l. 5. ff. *Qui potiores in pign.* Nam huic damnum non inferitur, cum sine hac mutuazione res hypothecata periisset, vel deterior facta fuisset. 2us. Si mutuavi tibi, v. g. centum, ut satisfaceres pro mercurio vecturâ, vel pro locatione ædium in quibus asservarentur, debeo ex illis solutionem accipere ante alios in illis hypothecam habentes, l. 6. ff. eod. tit. 3us. Est hypotheca dotalis, per quam bona mariti sunt obligata uxori, eisque liberis, ita ut ex illis bonis dos deduci possit ante alios creditores habentes tacitam hypothecam priorem, l. 12. cod. *Qui potiores in pign.* Sed ex communi sententia, dos non præfertur hypothecæ expressæ priori, licet præferatur expressis posterioribus: tum quia creditores anteriores iniquè per nuptias supervenientes privarentur jure suo, quod expressè pacti fuerant: tum quia fiscus & dos æquantur in jure, & tamen fiscus non præfertur hypothecis anterioribus expressis, l. 8. ff. *Qui potior in pign.* & l. 4. cod. eod. tit. 4us. Cum ex pecunia pupilli vel minoris res aliqua empta est, res illa manet pupillo obligata ante omnes, l. penult. cod. *de servo pignori dato*. 5us. Si credam tibi pecuniam ad emendam rem aliquam cum pacto expresso, ut res illa maneat mihi hypothecata pro debito, præferar aliis hypothecam generalem habentibus in omnibus bonis tuis etiam futuris, l. 7. cod. *Qui pot. in pign.* Nam nulli creditori inferitur damnum: debitor enim sine mea pecunia mutuata non haberet illam rem vel ejus valorem. 6us. Cum quis cum fisco contraxit, manent ejus bona fisco obligata, cum privilegio prælationis. Idem jus habet fiscus ratione tributi nondum soluti, l. 2. cod. *de privileg. fisci*. 7us. Cum quis alicui pecuniam ad militiam mutuat, habet hypothecam cum privilegio prælationis etiam

ante dotem, licet sit posterior dote: quia in his duobus ultimis casibus spectatur bonum commune, quod privato præferri debet.

6°. Post creditores hypothecarios seu reales solvendum est aliis creditoribus personalibus non habentibus hypothecam. Inter hos primo loco solvendum est iis, qui habent personale privilegium prælationis; quale habet sponsa in bonis sponsi ratione dotis traditæ, non secuto matrimonio; & qui deposuit pecuniam apud nummularium, non percipiens inde usuras; item qui pecuniam credidit ad navem extruendam, instruendam, emendam, &c.

Secundo loco solvendum est aliis creditoribus ex titulo oneroso cuique pro rata, v. g. media vel tertia pars debiti, sive debitum ex contractu, sive ex delicto contractum sit: nam secundum multos inter hæc debita nulla est prælatio, cum sint æquè debita ex justitia sine ullo privilegio. Itaque inter creditores merè personales nulla est prælatio, sed cuique pro rata solvi debet, ex l. 6. cod. *de bonis auctor.* &c. Et l. 17. ff. *de privil. credit.* ibi. *Privilegia non ex tempore estimantur, sed ex causa: & si ejusdem tituli fuerint, concurrunt, licet diversitates temporis in his fuerint.* Quia omnes æquale jus habent; Et illa regula: *Qui prior est tempore, &c.* valet solum inter hypothecarios.

Nota. Quæ hæctenus de ordine restitutionis dicta sunt ex jure communi seu cæsareo, ea servanda sunt ubi & quatenus illud receptum est. Quod si in aliquibus locis sint hæc de re aliæ leges vel consuetudines rationi consentaneæ, servandæ sunt etiam in foro conscientiæ, ut docet communis sententia; nam hæc leges non nituntur falsâ præsumptione. At omnis lex rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsâ præsumptione, obligat in conscientia, cum sit actus efficax & absolutus potestatis obligativæ. Præterea nemo jus habet disponendi de bonis suis nisi secundum leges, & cum dependentia a suprema potestate, quæ habet jus altum in bona privatorum relatè ad bonum commune, quod est finis omnium legum.

QUÆST. VII. *An prius potenti licet prius solvere?*

Resp. 1. Non licet creditori prius petenti solvere cum damno ejus, qui habet hypothecam priorem, vel privilegium: quia huic fieret inju-

ria; cùm habeat jus prælationis. Unde solvens tenetur ei de damno, & ipse potest recuperare ab alio creditore id quod solutum est, l. 22. cod. *de jure delibet*. Qui si solutionem petiit vel accepit, sciens jus aliorum, peccavit contra justitiam, & tenetur ante sententiam judicis restituere aliis creditoribus privilegiatis. Quia fecit illis injuriam damnosam: nam petendo induxit debitorem ad dānum injustum inferendum creditoribus hypothecariis, & solutionem recipiendo cooperatus est injustæ damnificationi illorum.

Resp. 2. Si unus ex creditoribus personalibus, non privilegiatis, exigit in judicis solutionem debiti ante alios non habentes jus prælationis, tenetur debitor ei integrè solvere, etiamsi tempore esset posterior. Quia lex & sententia judicis dat ei jus prælationis ob diligentiam, quam adhibuit ante ceteros, l. 6. & 24. ff. *Que in fraud. credit.*

Dixi, *in judicio*. Nam si extra judicium petat, controvertitur. Asserunt Sylvester, Navarrus, Lessius, & alii; quia diligentia posterioris creditoris petentis facit eum potiorē, & quia in l. 24. cit. dicitur non posse revocari id quod solutum est uni creditori debitum exigenti, nullā factā mentione judicii; & hæc ratio additur, quia vigilando meliorem suam conditionem fecit. Alii cum Delugo negant, quia sola petitio privata sine sententia judicis non potest dare jus uni in detrimentum aliorum æquale jus habentium; & leges supradictas intelligunt de petitione in judicio, accedente sententiā judicis.

Sed si debitor non valens solvere omnibus creditoribus, solverit uni creditori non habenti jus prælationis, an hic tenetur restituere alteri creditori habenti tale jus?

Resp. affirm. Quia accipiendo solutionem, impedit alterum a recipiendā solutione sibi prius jure debitā, & sic facit ei injuriam damnosam. Et tunc violatur non solum ordo, sed etiam substantia restitutionis; nam quod uni ex justitia debitum est, solvitur alteri. Deinde accipiens cooperatur dationi injustæ & damnosæ alteri, seu damnificationi injustæ creditoris, cui hæc pecunia prius debetur & detrahitur: quænam enim major cooperatio dationi injustæ esse potest, quam acceptio, quæ illam perficit & com-

plet, & sine qua nullum parit dānum? Sed qui cooperatur actioni injustæ & damnosæ tenetur ad restitutionem. Ita Azor, Delugo, & alii.

QUÆST. VIII. *An debitor potest solvere totum debitum creditori non petenti, si ipse non sit solvendo aliis, qui pariter non habent hypothecam nec privilegium?*

Resp. neg. Quia faceret injuriam aliis, qui jus habent ne alter carens privilegio & actione ipsi præferatur. Nam, spectato jure naturali, bona debitoris quæ omnibus debitis solvendis non sufficiunt, sunt pro ratâ secundum proportionem dividenda creditoribus æquale jus habentibus, & quorum nullus habet jus prælationis: nam sunt æqualiter iis debita. Multi excipiunt, si unus creditor sit in gravi necessitate, non alii; quia debitus ordo charitatis exigit, ut præferatur aliis, qui cùm non ita indigeant, non sunt rationabiliter invitati.

QUÆST. IX. *An qui aliquid gratis vel cum onere accipit ab eo, quem scit exinde reddi impotentem ad solvenda debita, peccat contra justitiam, & tenetur accepta restituere, licet eum ad id non induxerit?*

Resp. affirm. *Est communis sententia, teste Delugo.* Prob. Quia talis injuriam infert creditoribus; nam cooperatur injusto impedimento, quo debitor reddit sibi impossibilem solutionem: sive concurrat efficaciter ad injustam alienationem & injustitiam contra creditores a debitore admittam: quælibet enim alienatio ad sui valorem & efficaciam requirit acceptationem. Et verò (ut ait Delugo) ad damnificationem creditorum non minus conducit acceptatio tua quàm inductio: si enim tu non acceptares rem, maneret adhuc apud debitorem, & ipse non esset impotens ad solvendum: ergo per acceptationem non minus quàm per inductionem cooperaris ad dānum, quod creditoribus inferitur. Imò tu complex & perficis illud, quod per oblationem debitoris solum erat inchoatum, & quasi in affectu, per acceptationem verò perficitur & ponitur in effectum. Hinc Clerus Gallicanus an. 1700. ut falsam & justitiæ regulis repugnantem damnavit hanc propositionem: *Etiamsi donatario perspectum sit bona sibi donata a quopiam eâ*

mente ut creditores frustrentur, non tenetur restituere, nisi eam donationem susceperit, vel ad eam induxerit.

CAPUT VI.

De causis excusantibus a restitutione, vel ejus dilatione.

QUÆST. I. *AN remissio creditoris excusat a restitutione?*

Resp. affirm. si sit legitima. Quia per illam condonatur jus exigendi & accipiendi solutionem; ac proinde tollitur in debitore obligatio solvendi, quæ postea non redit: nam obligatio semel extincta minimè reviviscit, l. 9. cod. de remiss. pign. Deinde sicut creditor potest jus suum, quod habet in debitorem, alteri donare, ita etiam ipsi debitori, quod est remittere; nam remissio est quædam donatio.

Ut autem hæc remissio sit legitima, & verè liberet a restitutione, tres conditiones requiruntur.

1^a. Ut remissio sit perfectè voluntaria, nec habeat mixtum involuntarium; quia est liberalis donatio sui juris, ideòque actus liberalitatis, qui necessariò procedere debet ex spontanea ac liberali voluntate. Hinc nulla est remissio facta ex errore vel ignorantia, utpote voluntarium tollente: aut vi, metu, vel fraude extorta, ob involuntarium mixtum & injuriam; nemo quippe ex sua injuria jus & commodum reportare potest. Metu censetur extorta, si debitor expressè vel implicite minetur creditori, nisi remittat vel totum vel partem; aut si adhibeat preces valde importunas incutientes metum, aut significet nisi contentus sit parte debiti oblata & residuum remittat, omnia amissurum; item si cogat creditorem subire multas molestias in petendo debito, sæpe venire, frustra diu expectare, &c. Fraus esset, si debitor fingeret se longè pauperiorem quàm verè sit, &c.

Hinc invalida est remissio partis debiti facta ex metu amittendi totum creditum culpâ vel fraude debitoris. Nec liberantur potentes, quibus inferiores remissionem concedunt ex metu ne iis displiceant, vel ab iis damnum patiantur.

2^a. Ut creditor possit condonare debitum: non enim potest condonare, nisi qui potest do-

nare. Hinc filius-familias non potest remittere debita paterna, sicut nec procurator vel commissarius quæ debita sunt domino, vel committenti, &c.

3^a. Ut condonatio non sit a jure annullata, prout est in iis casibus. 1us. Si visitantes Ecclesias, accipiant aliquid ab iis præter necessària ad victum pro illis diebus quibus visitant, tenentur restituere duplum intra mensem, non obstante quacumque remissione iis sponte factâ a danti-bus, cap. 2. de cens. in 6. 2us. Si iudex delegatus aliquid acceperit a partibus, nisi fortè esculentum aut poculentum merâ liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi, vel si dum cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plusquam moderatas impensas; vel si denique acceperit aliquid pro impensis, dum partes sunt pauperes, tenetur accepta restituere, non obstante remissione, cap. 11. de rescript. in 6. 3us. Si inquisitores prætextu officii inquisitionis pecunias extorserint, tenentur restituere nullis remissionibus super hoc valituris, Clement. 2. de heret. in 6. 4us. Si canonicus qui non interest officio, acceperit distributiones. Trid. sess. 24. cap. 12.

QUÆST. II. *An cessio bonorum creditoribus facta liberat a restitutione?*

Resp. neg. Sed solum excusat a dilatione, ita ut debitor teneatur debita integrè solvere ex iis quæ postea acquirit, retentis necessariis ad suam & suorum sustentationem parcam. *Est communis sententia.*

Prob. 1°. Ex jure civili, l. 1. cod. Qui bonis cedere possunt, ibi: *Qui bonis cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati: in eo enim tantummodo hoc beneficium (cessio) eis prodest, ne iudicati detrahantur in carcerem.* Et ex l. 4. ff. de cess. bon. *Is qui bonis cessit, si quid postea acquisierit, in quantum facere potest convenitur.* 2°. Quia in foro conscientie per necessitatem & impotentiam non tollitur, sed solum suspenditur obligatio restituendi, donec facultas adsit: ergo nec cessio plus præstat. Igitur cessio bonorum hoc solum præstat, ne debitor possit conjici in carcerem, ex cit. l. & ne si post cessionem aliquid acquirat, possit eo spoliari, si eo indigeat ad suam vel suorum sustentationem, ex l. 6. ff. de cess. bon. Quod etiam valet in foro con-

scientiæ, cum sit privilegium jure concessum, & contractus juxta leges celebrentur; sed de residuo tenetur debita solvere.

QUÆST. III. *An ingressus in Religionem liberat a restitutione?*

Nota. Apud omnes constat validam esse professionem hominis debitis gravati; quia persona ejus est libera; nec jure positivo irritatur, ut declaravit Clemens VIII. quoad hoc punctum abrogans quod Sixtus V. statuerat. Uterque autem Pontifex prohibuit ne in Religionem recipiantur ære alieno gravati.

Resp. 1. Si debitor habeat bona, tenetur ante ingressum restituere; nam nullam habet justam differendi causam.

Resp. 2. Secundum multos, si debitor possit brevi tempore, v. g. paucis annis, consuetis laboribus solvere debita saltem magnam ex parte, tenetur differre ingressum, ut ea solvat: quia alioqui creditores essent rationabiliter invitati, & sic injuriam iis inferret.

Resp. 3. Si debita sint incerta, ideoque in pia opera impendenda, debitor potest religionem ingredi, licet manens in sæculo possit solvere. *Id supponunt omnes.* Quia poterit saltem ex consilio confessarii, ea sibi tanquam pauperi applicare ad opus Deo gratum & meritorium, ut nempe possit ingredi religionem.

Resp. 4. Si debitor non possit debita solvere, nisi longo tempore vel insolitis laboribus, secundum multos potest licite religionem ingredi, relictis omnibus bonis suis creditoribus. Quia in hoc casu debitor pateretur damnum in bonis spiritualibus longè majus quam sit commodum creditorum: unde hi non sunt rationabiliter invitati.

Alii tamen non pauci id negant: tum quia jure naturali talis debitor tenetur ex justitia restituere, ideoque injuriam inferret, si voluntariè se impotentem reddat ad solvendum: obligatio autem justitiæ prævalet consilio. Tum quia stuprator virginis sub promissione matrimonii, tenetur abstinere ab ingressu religionis, ut promissioni onerosæ satisfaciat. Et hæc sententia, teste Layman, fuit approbata a Sixto V. & Gregorio XIV.

QUÆST. IV. *An si debitor immemor sui debiti tantum donet creditori, quantum ei debet, excusatur a restitutione?*

Resp. neg. nisi ex manifestis conjecturis colligatur eum habere voluisse pro soluto si quid deberet. Quia liberalis & gratuita donatio nec est, nec potest esse solutio necessaria debiti ex justitia: nam hæc inter se pugnant. Nec refert quòd si debitor debiti sui meminisset, gratis non donasset; nam actualis dispositio voluntatis, non autem conditionalis seu conditionatè futura attendenda est, & operatur in pactis: nam quod non existit actu, nihil efficere potest. Si autem debitor memor debiti tantumdem donet animo se liberandi, quamvis putetur liberaliter donare, satisfacit debito, & sic nil jam debet.

QUÆST. V. *An debitor liberatur a restitutione, si creditori sui creditoris solvat, quod debet?*

Resp. Multi affirmant, modò debita utriusque sint ejusdem naturæ, nec sint alii priores creditores privilegiati aut hypothecarii. Quia, inquit, solvendo fratri meo centum quæ illi debes, eimo & acquirò jus quod habebat exigendi a te centum. At jus quod habeo in te tanti valet quanti illud quod tu habes in me; & sic hæc jura sunt æqualia; & proinde jam inter jura illa est posita compensatio, sive acquisitio unius est solutio alterius.

Certè id non licet invito creditore: nam creditor habet jus exigendi & accipiendi id quod ei debetur, & debitor habet obligationem solvendi suo creditori id quod ei debet; nec debitoris est creditoris sui debita solvere. Et verò in foro externo cogar iterum solvere tibi, nisi meam causam factus sis debitor alteri, ut si gerens mea negotia mutuum ab illo acceperis, vel nisi ob rem alterius debitum contraxerim, ut si conduxisti a te domum, quam tu ab illo conduxisti.

QUÆST. VI. *An excusatur a restitutione, qui non potest restituere, nisi per bona superioris vel inferioris ordinis?*

Nota. Bonorum naturalium triplex est ordo. In supremo ordine sunt vita, membra, sanitas, virginitas, libertas: in medio honor & fama: in infimo divitiæ, & res pecuniâ æstimabiles.

Resp. 1. Ex communi sententia, debitor non tenetur restituere cum jactura bonorum superioris ordinis, quæ in æstimatione prudenti sit longè majus detrimentum quàm damnum compensandum. Tum quia creditor non est tunc rationabiliter invitus. Tum quia restitutio fieri debet ut servetur æqualitas: ergo non obligat debitorem ut longè gravius detrimentum patiatur, quàm sit detrimentum creditoris. Sic per se loquendo non teneris cum jactura propriæ vitæ restituere famam æqualis tui, vel vendere libertatem tuam ut debita solvas.

At restitutio fieri debet cum jactura bonorum superioris ordinis, si bona inferioris ordinis restituenda, ex circumstantiis censeantur prudenti judicio prævalere aut æquivalere bonis superioris ordinis amittendis, ita ut damnum bonorum superioris ordinis æstimetur minoris, vel non multò pluris quàm damnum boni ordinis inferioris. Nam tunc æqualitas reponenda id exigat; & alioqui creditor esset rationabiliter invitus, cum nulla adsit causa seu justa excusatio non restituendi. Sic si ad restituendam famam vel magnam pecuniæ summam necessarius sit labor cum periculo morbi facilè sanabilis, tunc cum hoc periculo restitui debet, ut notat De-lugo.

Porrò bonum inferioris ordinis, sed maximi momenti, vel in magna quantitate, potest moraliter, seu in æstimatione morali & quoad usus humanos, prævalere aut æquipollere bonis superioris ordinis, sed exigui momenti vel in parva quantitate; quemadmodum argentum in magna quantitate plus valet quàm aurum aliquod exiguum, licet aurum ex natura sua sit pretiosius argento, & in specie superiori. Sic etiam quamvis fama ex genere suo sit majus bonum quàm divitiæ, tamen spectatis circumstantiis in certis casibus hæc illi præponderare possunt in æstimatione humana, si nempe sint ingentes, & fama exigui momenti, qualis est fama personæ suspectæ, vel vilis admodum conditionis, quæ parvi æstimatur. *Ita multi.*

Resp. 2. Controvertitur an restitutio fieri debeat per bona inferioris ordinis, v. g. per pecuniam pro damno in bonis superioris ordinis, v. g. pro damno vitæ, membri, famæ, si aliter damnum refarciri nequeat.

Multi affirmant. *S. Anselm. Sylvius, Adrian. Cajet. Sot. Azor, Molina, Valentia, Rebellus, Grandin, &c.* Quia 1°. *S. Thom. 2. 2. qu. 62. a. 2. ad 1.* docet: *Quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est, puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque persona, secundum arbitrium boni viri.* Et ad 2. *Si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est.* 2°. Damnum omne injustè illatum refarciri debet quantum & eo modo quo potest, nec impotentia restituendi ad perfectam æqualitatem liberat debitorem ab obligatione solvendi id quod potest: justitiæ enim commutativæ est non modò reddere justum, quatenus est æquivalens, sed etiam quantum possibile est, sive in eodem sive in diverso genere. Præterea non est universim verum quòd bona superioris ordinis non possint, in æstimatione morali & in ordine ad usus humanos, aliquo modo compensari bonis ordinis inferioris: sic enim defectus formæ compensatur per divitias; item homines libertatem pecuniâ vendunt, & vitæ incolumitatem exponunt pro stipendio. Et verò bona corporis, famæ & fortunæ in hoc conveniunt quòd sint bona naturalia & utilia; estque homini naturaliter optabile, ut si carendum sit uno genere mediorem, abundet saltem mediis alterius generis. Fatentur quidem vitam & membra non cadere sub commutationem, & commercium civile: at negant inde sequi non deberi in conscientia compensationem pro damno in illis illato; dicuntque pecuniam non dari tunc ut pretium vitæ, membri vel famæ, sed ut compensationem damni vitæ, membri, vel famæ. Hinc concludunt pro mutilatione, deformatione, vel alio damno corporis infra mortem, vel pro fama quæ reparari nequeat, fieri debere regulariter aliquam restitutionem in pecunia arbitrio prudentis. Pro damno autem vitæ debere fieri compensationem vel in pecunia hæredibus occisi erogandâ, si certò constet occisum decessisse in statu peccati; vel si hoc non constet, ei applicando tantam partem satisfactionum propriarum, quantam Deus novit sufficere in compensationem vitæ: nisi tamen reus poenam ta-

lionis subeat, nam tunc fit compensatio vitæ ablatæ, juxta illud *Dentem pro dente, &c.* licet remaneat obligatio compensandi alia damna.

Alii multi hanc obligationem negant. *Co-varr. Navarr. Gomez, Ledesma, Lessius, Delugo, Sanchez, &c.* Quia 1°. ex l. ult. ff. *de his qui effuder. Cicatricum aut deformatatis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Et l. 1. *In homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest.* Ergo vita & membra hominis non sunt pretio æstimabilia & compensabilia. 2°. Bona superioris & inferioris ordinis non sunt inter se commensurabilia, nec commutabilia. 3°. Ex S. Thom. qu. 62. a. 2. *Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit.* At æqualitas inter bonum superioris & bonum inferioris ordinis nequidem in parte esse potest: alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum adæquare ex toto aliud. 4°. Justitia non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit in se vel in æquivalenti, sive ex toto sive ex parte. At bonum superioris ordinis non potest reddi in æquivalenti, etiam ex parte, per bonum inferioris ordinis; alioqui hoc per sui incrementum posset illud tandem exæquare. Jam verò, inquiunt, qui nec in toto nec in parte restituere potest bonum injustè ablatum, excusatur ob impotentiam. Faterur tamen Lessius fieri posse, ut sit obligatio ex charitate ad aliquam compensationem pecuniariam pro damno membri vel vitæ, &c. Si nempe læsus sit pauper, vel occisi uxor ac liberi sint pauperes, & non putentur mœrorem aliter deposituri; læsor verò eam sine gravi incommodo præstare possit.

Prior sententia videtur probabilior. Ad fundamentum oppositæ,

Resp. Licet vita & membra hominis liberi non sint pretio æstimabilia, nec bona superioris & inferioris ordinis sint commutabilia ad æqualitatem; tamen damnum in bonis superioris ordinis illatum potest aliquo modo, nempe in ordine ad usus humanos, compensari pecuniâ, quæ non datur ut pretium vitæ vel famæ, sed ut compensatio damni vitæ, membri, vel famæ, & ut tollantur effectus hujus damni, nempe mœror, dolor animi, & alii. Et quamvis bonum superioris ordinis non possit reddi in æquivalenti e-

tiam ex parte, si secundum se spectetur, tamen ejus carentia potest aliquo modo compensari quoad usus humanos: sic defectus formæ vel nobilitatis compensatur divitiis, sic libertas pecuniâ venditur. Justitia autem obligat ad compensandum damnum eo modo quæ fieri potest saltem quoad usus humanos, si non possit quoad bonum ablatum. Et verò æqualitas justitiæ, quæ per restitutionem reponitur, non consistit in ipsis naturis rerum, sed in rationabili æstimatione rerum secundum quod usui humano deserviunt.

QUÆST. VII. *Quanam sunt causa justa differendi restitutionem vel solutionem debiti?*

Resp. 1. Generatim id omne, quod facit ut dominus vel creditor non sit rationabiliter invitatus circa dilationem, est causa justa propter quam licitè differtur restitutio. Quia sola detentio rei alienæ vel alteri debitæ injusta prohibetur. At detentio non est injusta, nisi sit contra voluntatem rationabilem domini: nam omnis injustitia est contra rectam rationem, ac proinde detentio, quæ non est contra rectam rationem, non est injusta.

Resp. 2. Ex communi sententia, multiplex est causa, ob quam licitè differtur restitutio quamdiu ipsa durat, quas tradit S. Antoninus p. 2. tit. 2. cap. 8.

1^a. Est extrema necessitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter subvenire non potes, quam rem alienam vel alteri debitam impendendo. Quia in tali necessitate omnia, saltem quoad usum, sunt communia. Transactâ autem hac necessitate teneris restituere; nam obligatio restituendi priùs contracta non extinguitur ob supervenientem necessitatem, sed tantum suspenditur. Porro qui potest partem solvere, ad id tenetur: nam non habet justam causam non solvendi eam, & quoad eam dominus esset rationabiliter invitatus.

2^a. Est gravis necessitas tua, vel tuorum quos sustentare teneris, nisi tamen creditor sit in pari necessitate. Ex lege 133. ff. *de regulis juris* ibi: *In condemnatione personarum quæ in id quod facere possunt, condemnantur; non totum quod habent extorquendum est, sed & ipsarum ratio habenda est ne egeant.* Et ex cap. 3. *de solut.* Quia tunc creditor non potest rationabiliter exigere

exigere solutionem; cum ipse teneatur proximo gravi necessitate laboranti opitulari, vel donando, vel saltem mutuando. Quod si creditor sit in pari necessitate, ex communiore sententia ei satisfieri debet; quia tunc esset rationabiliter invitatus quod ei non restituas, cum ex ordine charitatis possit, cæteris paribus, sibi potius quam debitori velle consulere; sitque melioris conditionis, utpote possidens jus exigendi solutionem ex justitia debitam, nec extra necessitatem extremam omnia sint communia.

3^a. Magnum periculum salutis animæ propriæ vel tuorum, ut si periculum sit ne filia tuæ præinopia se prostituat, vel ne filii latrocinentur: ita tamen ut non suppetat alia via commoda id avertendi, nisi differendo solutionem. Nam tunc creditor vel dominus tenetur ex charitate consentire dilationi, cum debitor sit in gravi necessitate spiritali.

4^a. Magnum detrimentum in rebus propriis non debitis, modò creditor simile damnum non patiat ex dilatione, & postea debitor certò sit restitutus. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitatus circa dilationem: ipse enim rationabiliter vellet sibi tunc concedi dilationem si esset loco debitoris: tenetur autem tractare debitorem suum eo modo quo vellet rationabiliter tractari in pari casu. Item contra æquitatem naturalem ageret, si vellet sibi statim restitui cum tanto alterius incommodo. Quare qui non potest statim restituere centum aureos quos debet, nisi domum vel prædium vendendo multò minoris quam valet, potest aliquandiu differre solutionem. Idem dic si non potest statim solvere sine periculo gravis infamiae; cum fama sit bonum præstantius divitiis.

Dixi, *in rebus non debitis*. Nam si debitor restituendo patiat tantum jacturam in rebus debitis, vel in lucro quod intendit facere ex rebus debitis, non potest idcirco restitutionem differre: hoc enim non est damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas vel alteri debitas, & non facere lucrum ex alieno vel alteri debito. Excipe, nisi sine illo lucro aliis creditoribus satisfacere nequeat: tunc enim creditor tenetur ex charitate permittere dilationem, si commodè possit; & contra rectam rationem vellet sibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum damno,

quod dilatione solutionis vitari potest sine magno ejus damno.

5^a. Si debitor non potest restituere sine damno in bonis altioris ordinis longè majore quam sit commodum creditoris. Nam alioqui non servaretur æqualitas: ideòque tunc restitutio sine injustitia exigere nequit.

6^a. Est jactura proprii statûs justè acquisiti; modò debitor suâ culpâ in hoc periculum sese non conjecerit, nec idem periculum subeat creditor. Quia tunc creditor peccaret contra charitatem, si vellet sibi satisfieri cum tanto incommodo debitoris, & sic non est rationabiliter invitatus. Tenetur tamen debitor tenuiter vivere secundum statum, & sibi detrahere quantum potest de splendore & decentiâ, quæ non sunt absolute necessaria ad statum conservandum, ut sensim restituere possit: nam decentia statûs non consistit in indivisibili. Ita Lessius, & alii. Et generatim quilibet debitor ex justitia tenetur operâ, labore, parcimoniâ, vel aliâ viâ sibi moraliter possibili curare ut acquirat unde debita omnia solvat: nam obligatus ad finem obligatur ad media, saltem non nimis difficilia, sine quibus finem consequi non potest.

Dixi 1°. *Justè acquisiti*. Nam si quis rapinis, usuris, fraudibus, furtis, aliisque injuriis ad aliquem statum altiore pervenisset; ex communi sententia tenetur cum ejus jactura statim restituere. Quia hoc non est statum suum amittere, sed alienum ac injustè possessum relinquere, & ad proprium reverti. Consulendum est tamen famæ debitoris quantum fieri potest.

Dixi 2°. *Modò debitor suâ culpâ, &c.* Nam si debitor suâ culpâ, putâ ludis, comestationibus, superfluis sumptibus ad eas angustias redactus sit (ut faciunt multi nobiles,) non meretur dilationem, & sibi imputare debet quod non possit restituere sine sui statûs amissione. Ita Scot. Tolet. Lessius, & alii.

Dixi 3°. *Nec idem periculum, &c.* Nam ex sententia communi, si creditor ob dilationem solutionis amissurus sit statum justè acquisitum, non debet differri solutio. Quia extra necessitatem extremam in pari causâ damni potior est conditio creditoris, ob jus habendi rem sibi debitam, quod possidet; & quia tunc esset rationabiliter invitatus circa dilationem, cum cæteris

paribus possit secundum ordinem charitatis se aliis præferre.

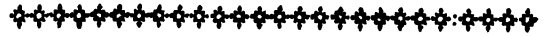
7^a. Damnum spirituale, vel temporale grave ipsi creditori, vel alicui tertio probabiliter eveniturum ex restitutione. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitatus; si enim damnum ipsi imminet, tunc differendo, ejus negotium utiliter geritur: si aliis, ipse tenetur ex charitate pati dilationem sibi graviter non damnosam, ad vitandum gravius damnum proximi. Imò ex charitate tenemur differre solutionem, si creditor pecuniâ restituendâ certò abusus esset ad peccandum, & spes sit dilatâ solutione malum illud impeditum iri. Quia ex charitate tenemur impedire damnum grave spirituale proximi, etiam cum aliquo ejus incommodo temporali, si possumus sine nostro gravi damno, ut patet ex correctione fraterna, dum adhibentur testes. Item secundum communem sententiam, ex justitia tenemur differre, si creditor resolutâ abusus sit contra justitiam, v. g. si furens repetat gladium apud te depositum ad occidendum inimicum, tunc enim gladium reddere esset proximè cooperari homicidio; & alter jus habet ne in talibus circumstantiis gladium restituas, nisi ex recusatione æquale malum tibi impendat.

QUÆST. VIII. *An est obligatio compensandi lucrum cessans & damnum emergens ex dilatione solutionis, vel restitutionis?*

Resp. Debitor, qui ex culpa fuit in mora solvendi tempore debito, tenetur ista compensare: quia peccavit contra justitiam, & ex peccato contra justitiam oritur obligatio resarciendi damnum inde secutum. Quòd si sine sua culpa non restituit tempore debito, adhuc ad id tenetur, si debitum erat ex delicto. Quia injuria præcedens est causa illorum, cum sine illa non contigissent; & debitor ex delicto tenetur creditorem restituere in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset: alioqui non integrè resarcitur & tollitur injuria.

Sed juxta multos non tenetur debitor ex contractu justo, nisi fuerit culpabiliter in mora. Quia non est causa injusta, nequidem mediata lucri cessantis vel damni ex dilatione obvenientis creditori; sicque videntur contractus intelligi; & quia ex reg. jur. 41. in 6. *Impiari non debet ei*

per quem non fiat, si non faciat quod per eum fuerat faciendum. Rectè limitant, nisi differat solutionem præcisè ad vitandum damnum aliquod grave, quod statim solvendo pateretur; & non ob necessitatem extremam vel gravem. Nam tunc debitor ex contractu tenetur compensare creditori lucrum cessans & damnum emergens ex dilatione illâ licèt justâ: quia in pari casu potior est conditio creditoris possidentis jus exigendi solutionem; & par non est ut debitor se ipsum servet indemnem cum damno creditoris, cui solvere potest: unde creditor non tenetur aliter consentire in hanc dilationem.

P A R S I I I.

De Injuriis in particulari, & necessariâ restitutione.

CAPUT PRIMUM.

De injuriis & damnis in bonis spiritualibus, & necessariâ restitutione.

NOÏA. Bona spiritualia alia sunt naturalia, ut potentia naturales, scientia, & artes, earumque usus; & alia supernaturalia, quæ ad animæ sanctitatem & salutem immediatè ordinantur, ut sunt gratia, virtutes infusæ, earum actus, bona mèrita, sacramenta, &c.

QUÆST. I. *An qui injustè lasit alterum in bonis spiritualibus naturalibus, tenetur ad restitutionem?*

Resp. Qui veneno, potione, vel alio modo alium memoriâ, vel usu rationis aut alterius potentia naturalis privavit, aut maleficiis demeravit, vel vi aut fraude pertraxit ad aliquid sumendum ex quo tale damnum secutum est, peccavit graviter contra justitiam, & tenetur ex justitia tollere ac curare ista mala, si potest, & resarcire omnia damna inde secuta. *Est communis sententia.* Quia illorum causa fuit per injuriam, violando jus quod proximus habet ad bona naturalia, quodque non minùs strictum est, quàm jus ad bona externa quæ possidet.

Item qui alteri causa est injusta damni in scientia vel arte, sive quia vi, fraude, aliâve viâ injustâ aliquos prohibuit ab acquisitione vel usu

earum; sive quia cum ex officio, aut pacto teneretur alios docere, notabiliter fuit negligens in docendo, aut sine debita peritia munus docendi suscepit; sive quia culpabiliter falsa pro veris docuit, &c. tenetur omnia damna inde ipsis & aliis secuta refarcire, & revocare quæ falsa docuit. Nam qui actione vel omissione injusta posuit causam damni, tenetur causam illam tollere, & damnum omne inde secutum refarcire; alioqui injuria non tolleretur, nec refarciretur.

QUÆST. II. *An qui alterum læsit in bonis supernaturalibus, tenetur ad aliquam restitutionem?*

Resp. 1. Qui alterum vi, metu, vel fraude, vel alio modo injusto induxit in peccatum, vel abduxit a bono opere, aut decepit falsâ doctrinâ contra fidem vel bonos mores, tenetur ex justitia vim ac seductionem tollere, fraudem & errorem aperire, remove causas ulterioris lapsus, & curare, quantum fieri potest, ut alter restituatur in eum statum de quo injustè eum dejecit, v. g. inducendo ad pœnitentiam, orando Deum pro ejus conversione, &c. *Est communis sententia.* Quia est causa injusta talis damni: quilibet enim habet jus ne injustè lædatur in bonis animæ sicuti in bonis corporis. At talis injustè lædit; nam quisque habet jus ne decipiatur in suis bonis, & ne vis ei inferatur sine justa auctoritate, quæ nequit esse ad peccatum & errorem. Ergo tenetur causam damnorum, quam injustè posuit, tollere, & omnia damna jam ex eâ secuta restituere. Hinc qui prava dogmata docuit, tenetur revocare, & quantum potest diffeminatos errores ex animis evellere, etiam cum damno vitæ,

Resp. 2. Ex communi sententia, qui sine vi, metu, fraude & deceptione alium in peccatum induxit, non tenetur ei ex justitia ad restitutionem, nisi sit prælatus, vel alius qui ex officio tenetur promovere bonum spirituale suorum. Quia ubi non est vis, nec fraus, nec deceptio in inductione, nec culpa contra officium, injuria non est, quippe quæ scienti ac sponte volenti fieri nequit. Talis tamen tenetur ex charitate, plusquam alii, curare ut alter convertatur; nam charitas & æquitas exigit, ut is qui malo

suo exemplo vel consilio alium pervertit, curet præ cæteris ut convertatur. Si quis tamen etiam solo consilio vel precibus induxisset alterum in peccatum injustitiæ contra tertium, peccavit contra justitiam: nam inducens peccat contra virtutem, cui opponitur peccatum ad quod inducit; & in defectum inducti tenetur ei tertio de damno: quilibet enim habet jus ne quis positivè coope-retur ad ejus damnum sine ejus consensu, vel sine justa causa & auctoritate.

QUÆST. III. *An qui avertit aliquem a Religione, tenetur ad aliquam restitutionem?*

Resp. 1. Qui vi, metu, calumniâ, fraude, mendacio, aliove modo injusto impedit vel avertit aliquem a Religionis ingressu aut professione, peccat graviter contra justitiam, & tenetur vim ac fraudem tollere, & ei suadere ingressum seu reditum, & monasterio compensare quanti valebat spes commodi temporalis, quod ex ipsius donatione, labore ac industria expectabatur, si injustè abductus non fuisset. *Est communis sententia.* Quia utrique fecit injuriam damnosam; nam quisque habet jus strictum, ne viâ injustâ bonum ejus impediatur. Talis tamen seductor non tenetur ipse religionem ingredi. Tum quia fortè non est aptus; tum quia status religionis, cum sit status perfectionis, requirit Dei vocationem, & nullus ad illum nisi spontè volens admitti debet.

Resp. 2. Ex communi sententia, qui alterum sine vi, fraude, mendacio, aliâve viâ injustâ, sed sine justa causa avertit a religionis ingressu, vel professione, non tenetur ad restitutionem; quia nemini fecit injuriam. Sed peccat contra charitatem, retrahendo eum sine justa causa a maximo bono; & constat ex *Trident. sess. 25. cap. 18.* ubi excommunicat eos, qui sanctum virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendo, vel voti emittendo, quoquo modo sine justa causa impederint: nam tanta pœna supponit culpam mortalem. Eadem autem est ratio si juvenis vel vir abducatur a religione. Nulla tamen erit culpa, si adsit causa justa dissuadendi religionem, ut si quis non sit aptus, vel si in illa religione seu monasterio observantia religiosa non vigeat, vel si parentes graviter egeant filii auxilio. Licet etiam parentibus, si prudenter dubitent de

viribus vel constantia suorum liberorum, illos ad tempus non longum retinere & probare: sed graviter peccant si eos exponant periculis peccandi, vel alliciant per se aut alios ad voluptates, aliave illicita, ut sic a proposito avocent.

Resp. 3. Qui religiosum, etsi sine vi & dolo, sed solo consilio vel precibus a religione abduxit, tenetur ex iustitia compensare monasterio damna temporalia inde secuta. Quia fecit injuriam religioni; nam hæc habet jus retinendi suos subditos tanquam membra, & religiosus per vota totum se tradidit religioni in honorem Dei, & sic religio habet jus ad commoda quæ præstitisset, & quibus privatur per abductionem. Sic abduccens servum a domino, tenetur ad restitutionem.

CAPUT II.

De Injuriis in corpus proximi per homicidium & mutilationem, & necessariam restitutionem.

NOta 1. Præcepto *Non occides*, prohibentur homicidium, mutilatio, percussio, & similis afflictio ac damnificatio corporalis injusta; item horum causæ, & dispositiones, ut odium, vindicta, ira, rixæ, &c. Imò ut a Christo explicatur, est etiam affirmativum, præcipiens humanitatem, mansuetudinem, patientiam, injuriarum condonationem.

Porro homicidium, quod est injusta hominis occisio, gravissimum crimen est, cum per illud injustè adimatur proximo bonum omnium temporalium maximum & irreparabile. Fit etiam gravior ex circumstantia personæ quæ occiditur, ut si sit pater, consanguineus, clericus, &c.

Nota 2. Est de fide licitè occidi bruta animalia in usus hominum, ex Gen. 9. *Omne quod movetur, & vivit, erit vobis in cibum*: nam homo est dominus animalium, ex Gen. 1. *Dominamini piscibus maris, & volucribus cæli, & universis animalibus, que moventur super terram.* Tenetur tamen homo abstinere a crudelitate, quâ utendo, & bestias doloribus sine causa conficendo, peccat saltem venialiter: quia in hoc est quædam inordinatio, & abusus dominii. Hinc illud Prov. 12. *Novit justus jumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia.*

QUÆST. I. An licet peccatores occidere?

Resp. 1. Licet autoritate publicâ occidere peccatores reip. noxios. *Prob. 1°.* Ex Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere*; & ad Rom. 13. de summo principe dicitur: *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram, ei qui malum agit.* 2°. Quia talis potestas necessaria est reip. ad bonum commune, & publicam tranquillitatem: ideoque a Deo reip. concessa est. Et quia pars noxia toti, potest ob totius conservationem excindi, cum pars sit propter totum.

Resp. 2. Non licet autoritate privatâ peccatores occidere, præcisè propter eorum scelera. *Ita omnes* ex Matth. 26. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et ex c. *Quicumque* 23. qu. 8. Quia non licet occidere peccatores, nisi autoritate a Deo concessâ propter bonum commune; ac proinde id ad eum solum pertinet, cujus est procurare bonum publicum. Nec obstat quòd interdum permittatur, ut quisvis possit occidere quosdam subditos reip. publicos hostes; quia tunc non occiduntur privatâ, sed publicâ autoritate concessâ a principe.

Sed an licet verberare aliquem ob culpam quam admisit?

Resp. Non licet, nisi habenti potestatem in delinquentem. Quia (ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 65. a. 2.) *Per verberationem nocumentum inferitur corpori ejus qui verberatur: nocumentum autem inferre alicui non licet, nisi per modum pænæ propter justitiam. Nullus autem justè punit aliquem, nisi sit ejus jurisdictioni subiectus. Et ideo verberare aliquem non licet, nisi habenti potestatem aliquam super illum qui verberatur. Et quia filius subditur potestati patris, & servus potestati domini, licitè potest verberare pater filium, & dominus servum, causa correctionis & discipline.* Idem dic de magistro, & tutore; quia gerunt vicem patris.

QUÆST. II. *An licet occidere uxorem, vel filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum?*

Resp. neg. *Est communis sententia.* *Prob. ex c. Inter hæc*, & seq. 33. qu. 2. & ex S. Aug. lib. 2. de adulter. conjug. c. 15. ibi: *Non licet uxorem*

adulteram occidere, sed tantum dimittere. 2°. Quia non licet propria auctoritate, ut patet; neque etiam ullâ lege humanâ potest id fieri licitum: tum quia ubi observari potest ordo iudicii, iniquum est reum inauditum, destitutum omni defensionis remedio, nullo servato juris ordine, & sine iudicio punire, pœnæque executionem committere ipsi offenso, & quidem illic, cum animus recenti offensâ maximè perturbatus est. Hinc reg. jur. 136. *Non est flagulis concedendum, quod per magistratum publice fieri possit.* Tum quia est contra charitatem siæ urgenti necessitate recusare reo spatium ad pœnitentiam, sed illum statim cum periculo certo damnationis aternæ occidere. 3°. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Porrò leges civiles, quæ hoc factum non improbant, id faciunt per meram tolerantiam, ne videantur favere adulteris, & ob justum ac gravissimum dolorem in tali casu, & vehementiorem iræ motum, quem quis facillè temperare nequit.

QUÆST. III. *An licet seipsum occidere, vel mutilare?*

Resp. 1. Non licet sine auctoritate divina seipsum occidere. *Ita omnes.* Constat 1°. ex S. Aug. lib. 1. *de civit.* cap. 17. & can. 9. & seq. 23. qu. 5. & ex generali præcepto, *Non occides.* 2°. Quia homo non est dominus suæ vitæ, sed solus Deus, ex Deut. 32. *Ego occidam, & ego vivere faciam.* Ergo homo non potest sine auctoritate Dei seipsum destruere; nam est illicitum & injustum destruere rem alterius sine ejus consensu, & jus ejus usurpare: destructio enim rei propriâ auctoritate facta, est actus dominii in illam. 3°. *Quilibet pars id quod est, est totius: quilibet autem homo est pars communitatis: unde in hoc quod seipsum interficit, injuriam communitati facit,* ait S. Thomas qu. 64. a. 5. Porrò Martyres qui se in rogam conjecere, id fecerunt ex speciali Dei inspiratione, ac proinde auctoritate divinâ.

Hinc 1°. non licet auctoritate privatâ occidere aliquem volentem & petentem: quia nullus potest dare hanc facultatem, cum solus Deus habeat dominium vitæ. 2°. Nunquam liciti sunt erga seipsum actus per se mortiferi, qui immue-

diatè, & ex propria natura tendunt ad mortem, ut jugulatio, strangulatio, sumptio veneni, præcipitatio ex alto loco, projectio in rogam, & similes; quia esset seipsum directè & positivè occidere. 3°. Quilibet tenetur vitam & membra conservare mediis ordinariis: tum quia sicut Deus vetat propriam vitam sibi auferri, ita jubet, ut quisque tanquam a Deo constitutus vitæ ac membrorum suorum custos, vitam ac membra conservet: tum quia moraliter censetur mortem sibi inferre, qui non utitur mediis, quæ auctor natura providit ad ordinariam vitæ conservationem. Tamen juxta multos non tenentur uti mediis valdè extraordinariis, vel pretiosissimis cum jactura omnium bonorum; quia hoc non est se occidere, sed solum suam mortem permittere ob justam causam.

Resp. 2. Ex communi sententia licet ob gravissimam ac justam causam aliquid facere vel omittere, unde præter intentionem mors certò sequatur; nam non est prohibitum homini ne vitam suam periculis unquam exponat, nec præceptum est ut semper conetur eam positivè servare quantum potest, sed tantum ne absque justa causa illam periculo exponat. Sic miles potest & tenetur manere in statione ob bonum commune, & aggredi hostes cum certo mortis periculo. Item reo morte damnato licet non fugere è carcere ad satisfaciendum Deo & reip.

Resp. 3. Non licet seipsum mutilare, nisi hoc sit necessarium ad salutem corporis. *Ita omnes.* Quia homo non est dominus membrorum suorum, sicut nec sui ipsius; sed habet dumtaxat convenientem eorum usum & administrationem ad bonum totius corporis. Hinc nunquam licet se castrare ad vitandas tentationes, servandamque castitatem: idque vetat Conc. Nicæn. I. can. 1. Nam mutilatio nunquam est medium necessarium ad salutem animæ, cum membra penitentem animæ nunquam afferre possint: alioqui Deus præve naturam instituisset. Imò hæc mutilatio non est remedium ad castitatem utile, cum non tollat tentationes carnis, ut docent SS. Patres Basil. Chrysost. & August. Item non licet parentibus castrare pueros, etsi consentientes, ad conservandam vocis suavitatem, etiam in obsequium Ecclesiæ; quia solus Deus est dominus corporis & membrorum, qui sic concessit ho-

mini usum-fructum membrorum; ut eorum abscissionem permiserit tantum ob salutem totius.

Dixi, *Nisi sit necessarium, &c.* Quia pars ordinatur ad totum, & est propter totum: ergo refecari potest membrum ad servandum totum corpus. Imò tenetur homo permittere abscissionem membri, si hæc a medicis judicetur necessaria ad vitæ conservationem, nec perferendi sint acerbissimi dolores; quia tenetur vitæ suæ periclitanti opitulari mediis non valdè difficultibus, cum sit ejus custos & æconomus, non dominus. Quòd si ingentes cruciatus perferendi essent, non teneretur id permittere, ut docent passim doctores. Quia non tenetur vitam conservare mediis nimis acerbis, & moraliter impossibilibus, nisi tamen ejus vita censetur bono communi necessaria.

QUÆST. IV. *An licet aliquando occidere innocentem?*

Resp. 1. Nunquam licet directè occidere. *Ita omnes.* Ex Exod. 23. *Insontem & justum non occides, quia averfor impium.* Nam nullus homo habet dominium vitæ alterius, sed solus Deus. Hinc non licet infantes vel uxores hostium in bello etiam justo captos occidere, ut parentes obsessi se ad filios a nece liberandos dedant. Nec etiam licet rabiosos suffocare ne aliis noceant, sed debent includi vel alligari. Quòd si quem injustè aggrediantur, is solus potest vim vi repellere, cum debita moderatione, nec plus quàm necessarium est ad vitam tuendam.

Resp. 2. Licet interdum ob gravissimam causam aliquid facere vel omittere, unde præter intentionem sequatur mors innocentis. Ita passim doctores, qui docent, 1º. In bello justo licere duci ad expugnandos hostes dirigere tormentum bellicum in turrim vel arcem, in qua innocentes aliqui præter ejus intentionem perituri sunt: tunc enim non censetur moraliter causa illorum mortis, sed solum illam permittere; nam utenti jure suo non imputatur effectus præter intentionem secutus. 2º. Licere civitati cogere civem innocentem ad adeundum tyrannum qui civitati excidium minaretur, nisi civis ille sibi traderetur, quamvis prævideretur occidendus. Nam civitas potest cogere cives ad id, ad

quod jure naturali tenentur: at innocens ille jure naturali tenetur vitam certo mortis periculo exponere propter bonum commune. Quòd si civis ille nollit obtemperare, jam verè non esset innocens: unde jam posset a rep. tyranno tradi. Secus, si tyrannus peteret virginem ad illam stuprandam: nam non posset a rep. cogi ad adeundum tyrannum, tum propter animæ periculum; tum quia illum adire in talibus circumstantiis est consentire luxuriæ.

QUÆST. V. *Nunquamne licet procurare abortum?*

Resp. 1. Per se semper est mortale directè impedire ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel fœtum ejicere. *Prob. 1º.* Ex S. Basil. epist. ad Amphil. *Qua de industria fœtum corruptit, cadis penas luat. Formati autem vel informis subtilitas a nobis non attenditur.* Ex ex conciliis Eliberit. Ancyr. Mogunt. Wormat. & ex cap. 5. de homic. ibi: *Si aliquis causâ explenda libidinis, vel odii meditatione, homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare, aut concipere, vel nasci foetibus, ut homicida teneatur.* 2º. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Licet procurare abortum ante animationem, ne puella deprehensa occidatur, aut infametur.* 3º. Hoc repugnat bono speciei humanæ, & naturali fini seminis humani, quod ex se ordinatur ad generationem, & speciei humanæ conservationem ac propagationem: ideòque ingens scelus est. Idque debuit in omni casu a Deo prohiberi: nam si id aliquando liceret, periculum esset ne homines delectatione copulæ contenti, partum prolis negligenter, & sæpe impedirent ex aliquo prætextu, ut curis & laboribus prolis liberarentur: quod cederet in detrimentum speciei humanæ, & foret occasio fornicationi & stupris, a quibus absterret timor prolis. Hoc tamen scelus non est propriè ac strictè homicidium, ex cap. 20 de homic. ubi dicitur non inducere irregularitatem; nam fœtus inanimis non est simpliciter & completè homo: homo enim est compositum ex corpore & anima spiritali unitis.

Resp. 2. Qui animato fœtui abortum procurat, verè ac propriè homicidium committit. Nam reverà hominem injustè occidit, ideòque

fit irregularis, ex cap. cit. Item ex constit. Sixti V. & Greg. XIV. excommunicatus est. Quòd si parens id faciat, verè fit parricida. Quare nunquam licet abortum fœtus animati procurare, etiamsi alioqui sit periculum ne fœtus simul cum matre intereat; quia nunquam licet occidere innocentem, etiam ad servandam alterius vitam. Idem dic si dubium sit an fœtus sit animatus; quia esset se exponere periculo occidendi innocentem:

Hinc mortaliter peccant medici, vel alii qui dant potiones ad procurandum abortum, sive fœtus sit animatus sive non, & mulieres sumentes. Item qui abortui occasionem præbent etiam præter intentionem, dando operam rei illicitæ, vel debitam cautionem omitiendo: ut si quis percutiat mulierem gravidam, *vel si ipsa nimis saltavit, vel nimis inordinate laboravit, vel propter inordinatas lascivias*, ait S. Antoninus.

Nota. Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Videtur probabile omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere animâ rationali, & tunc primum incipere eandem habere cum paritur: ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.*

Cùm autem incertum sit animationis tempus; alii enim assignant diem a conceptu 30um vel 40um pro mare, & 50um vel 80um pro fœminâ, alii aliter; rarò abest periculum homicidii in procurando abortu.

Sed num licet ad matris conservationem ei præbere pharmacum, quo fœtus putetur moriturus?

Resp. 1. Non licet præbere matri, nec ei sumere remedium ex vi sua ordinatum ad expulsionem fœtus sive animati sive inanimati, etiamsi certa sit utriusque mors, si non adhibeatur, & probabile sit matrem servandam esse illo adhibito. Ita *Azor, Delugo, Sylvius, & alii.* Quia hoc esset procurare abortum directè, seu ex natura operis, quod est semper intrinsecè malum, utpote contra naturam, & finem generationis; idque etiamsi fœtus non sit animatus: nam ex natura rei & ordinatione authoris naturæ, fœtus concipitur, ut animeur, & animatus edatur in lucem. Multò minùs id licet post animationem fœtus: nunquam enim licet occidere directè innocentem, ut alius servetur. Nec infans est in-

justus aggressor vitæ matris, nihil enim injustum contra eam molitur; nec est membrum seu pars physica matris, cùm sit homo ab illa realiter distinctus.

Resp. 2. Ex communi sententia, licet matri sumere, & ei præbere remedium per se curativum matris, nec per se tendens ad abortionem, quamvis sit periculum ne inde abortio sequatur; modò constet fœtum non esse animatum, & mater alioqui moritura esset. Quia tunc si abortio contingat, non censetur procurata, sed solum permessa; nam præter intentionem nec ex ipso opere contingit, matre utente jure suo: mater enim in tali casu non privatur jure utendi remediis ad vitæ suæ conservationem necessariis, nec per se abortum procurantibus.

Non licet tamen matri non ex morbo periclitanti sumere, nec ei dare pharmacum quodvis, quo expellatur vel expelli possit fœtus etiam inanimatus, quamvis matri immineret infamia, vel mors inferenda ab extrinseco: quia tunc directè intenditur abortus ad vitandam infamiam vel mortem: nam pharmacum per se directè nihil facit ad alterutram vitandam, nisi per expulsionem fœtus tanquam medium; nec sumitur nisi ex intentione procurandi abortus ut medii ad vitandam infamiam vel mortem. *Azor, Cardenas, &c.*

Resp. 3. Si proles sit animata, vel dubitetur an sit, est mortale adhibere remedium directè curativum matris, sed cum periculo mortis fœtus, si probabile est eo non sumpto prolem vivam edendam esse, & sic baptizandam. *Est communis sententia.* Quia mater tenetur salutem æternam proles in extrema necessitate præferre vitæ propriæ corporali. Non tamen licet matrem discindere ut proles baptizetur; quia directè occidere innocentem est intrinsecè malum; ideòque illicitum ob ullum finem bonum: nam non sunt facienda mala, ut eveniant bona, *Rom. 3.*

Quòd si æquale periculum est abortus, sive remedium sumatur sive non, licet matri illud sumere: quia tunc sine majore periculo ac damno fœtus, consultitur vitæ matris.

QUÆST. VI. An licet injustum aggressorem actualem occidere in vita sua defensionem?

Resp. Ex S. Thoma, catechismo Romano, &

communis sententiâ doctorum, licet omnibus, cum moderamine inculpatae tutelae. Quia 1°. Exodi 22. qui furem nocturnum occidit, dicitur non esse reus mortis; quia nempe fur ille praesumitur venisse animo non solum furandi, sed etiam occidendi, ut explicat S. August. 2°. Ex cap. 18. de homic. *Vim vi repellere omnes leges & omnia jura permittunt.* 3°. Homo habet jus conservandi vitam injustè oppugnatam, & illam praeferendi vitae injusti aggressoris, qui se ex mera malitia in hoc periculum mortis conjicit.

Sed ut hoc licitum sit, quaedam requiruntur. 1°. Ut sit actualis aggressio: nam ante actum aggressionis, & post eam, occidere non licet, quia nulla est tunc vis repellenda, nec opus est defensione ubi non est aggressio. Hinc ex communi sententiâ, non licet occidere aut repercutere eum, qui percussit & jam fugit, vel certè destitit, aut ob vulnus acceptum non potest jam nocere; tunc enim occisio vel percussio non est necessaria ad propulsandam injuriam, cum jam illata sit, & jam cessarit aggressio: unde esset ultio, quae privato nunquam licita est. Item qui scit alium se querere ad occidendum, non potest illum praevenire occidendo; quia non esset vera defensio.

2°. Ut nihil fiat, nisi quod necessarium est ad vitam servandam. Nam non licet inferre majus damnum, aut uti vi majore quam necesse sit ad vitae defensionem: alioqui jam non est defensio, sed ultio injusta; & ideo cap. cit. Innoc. III. ait: *Quamvis vim vi repellere omnia jura & omnes leges permittant; tamen id fieri debet cum moderamine inculpatae tutelae, non ad sumendam vindictam, sed ad injuriam propulsandam.* Hinc si injustum in vasorem armis spoliando, vel debilitando, aut vulnerando, possis mortem vitare, non licet illum occidere; cum tunc ejus occisio non sit necessaria ad vitae defensionem.

3°. Ut nihil ex odio neque ex animo vindictae fiat, & ut non intendatur per se mors in vasoris, sed sola vitae propriae conservatio per justam sui defensionem. Quia occisio hominis privata auctoritate facta, non est finis licitus, nec medium per se necessarium ad sui defensionem; sed est tantum aliquid consequens per accidens ex necessitate finis, qui est vitae conservatio. *Illicitum*

est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem, qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro judicis pugnante contra latrones; quamvis etiam & isti peccent, si privata libidine moveantur, ait S. Thom. 2. 2. qu. 64. a. 7.

4°. Ut aggressor non sit persona reip. necessaria vel valde utilis, ut princeps, dux exercitus, &c. Quia ex ordine charitatis bonum commune, utpote bonum multorum, praeferrî debet privato, quod est bonum unius vel paucorum.

Cæterum in praxi percussio, & occisio injusti vitae aggressoris raro vacat culpâ, quia ferè nunquam servantur conditiones ad licitam defensionem requiritæ. Et ideo aliqui Patres occisionem sine publica auctoritate factam, indefinitè damnant, scilicet ob periculum vindictæ, & excessus in modo defensionis, vel ob intentionem directam occidendi.

Obj. Tenemur plus diligere salutem animæ proximi, quam vitam nostram corporalem. R. Tenemur plus diligere affectivè; & etiam effectivè, cum proximus est in necessitate. Non tamen tenemur vitam nostram pro salute proximi profunderè, nisi in casu necessitatis, in quo eget nostra ope. At tunc in vasor non est in necessitate, sed in voluntaria malitia; nec eget ope mea, nam potest facilè se periculo liberare desistendo ab injuria. Licet tamen oppugnato, ad perfectiorem actum charitatis, quo vita exponitur pro salute animæ inimici ex mera malitia periclitantis exercendum, sinere se occidi potius quam occidere, modò sit moraliter certus se esse in statu gratiæ: *Nam alias fatuè faceret, exponendo se morti corporis & animæ; cum sibi per mortem precludatur via penitentiae,* ait S. Antoninus, p. 2. tit. 1. cap. 3.

Sed an tenetur ad restitutionem, qui in defensione vita alterum occidit, vel mutilavit?

Resp. Non tenetur, si id fecit cum debita moderatione; quia nullam intulit injuriam. Sed qui justæ defensionis modum excedit occidendo, cum potuisset aliter vitam tueri, v. g. fugiendo, cum id posset saltem sine gravi ignominia, vel armis spoliando, aut saltem non lethaliter vulnerando,

nerando, tenetur omnia damna compensare. Quia illa occisio fuit injusta, utpote non necessaria ad vitæ defensionem: nam privatus nullum habet jus, nisi ut vitam tueatur per medium ad hoc necessarium; & quisque jus habet, ut non occidatur ab alio auctoritate privata, nisi ob necessariam vitæ defensionem. Ergo talis est causa injusta mortis & damnorum inde secutorum. *Ita Azor, Sanchez, & alii, estque communior sententia.*

QUÆST. VII. *An licet occidere accusatorem, & falsos testes, qui vitam injustè oppugnant?*

Resp. neg. Quia 1°. qui falsum testimonium dicit in judicio, non censetur aggressor vitæ, sed committit injustitiam, quæ ex se puniri potest, & aliâ viâ repelli: nam non propriâ auctoritate, sed per judicem, & servato ordine juris procedit. 2°. Hoc debuit jure naturali in omni casu prohiberi: nam si hoc liceret, aperiretur via multis cædibus, homicidiis, cum gravi detrimento reip. homines enim sibi facile persuaderent se injustè accusari, & nullam aliam defensionis viam esse, præter mortem accusatoris. 3°. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem a quo iniqua certò imminet sententia, si aliâ viâ non potest innocens damnum evitare.*

QUÆST. VIII. *An licet occidere pro defensione pudicitia, eum qui eam tentat violare?*

Resp. Multi docent id licere, si aliter pudicitia defendi nequeat, hancque esse communem doctorum sententiam asserunt Lessius & Sylvius. Probant, quia præterquam quod in hac re sit periculum consensûs in delectationem, ideòque peccati, imò & depravationis, pudicitia ac integritas est bonum maximi momenti, superioris ordinis ad bona fortunæ, imò in æstimatione multorum bono vitæ æquiparandum, & aliunde, si amittatur, irreparabile. Idem docet S. Antonin. 2. p. tit. 7. c. 8. *Quia, inquit, illa utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, & magis tenetur saluti suæ providere quàm alterius: nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi, propter difficultatem renitentia voluntatis.*

Sed alii negant. Quia 1°. Hic casus nec a Scriptura nec a PP. nec a Conciliis, aut Summis Pontificibus excipitur a prohibitione generali, *Non occides.* 2°. Pudicitia, cum sit virtus, non in corpore sed in anima residet, nec amitti potest, nisi per consensum liberum, ex S. Aug. lib. 1. *de civ. c. 18.* & ex S. Hier. in c. *de pudicitia* 32. qu. 5. *Corpus mulieris non vis maculat, sed voluntas.* Et aliunde per occisionem in vasoris adimitur ei pœnitentiæ & animæ salvandæ locus. Probant etiam ex S. Aug. lib. 1. *de liber. arbitr. c. 5.* Sed priores S. Doctorem intelligunt, quando quis injustum aggressorem occidere intendit, aut justæ defensionis metas excedit.

Porro certum est teneri mulierem, vel adolescentem resistere in vasori pudicitia, tum interiorius per displicentiam, tum exteriorius totis viribus, manibus, pedibus, aliove modo sibi possibili; ita ut ei non liceat, etiam ad vitandam mortem, quieto & immoto corpore manere: nam non resistentia exterior esset cooperatio, qualis potest esse ad congressum turpem. Nulla enim cooperatio requiritur in foemina ad talem actum, nisi quòd requiescat, & non resistat positivè viro. *Ita Delugo.* Quòd si nequeat se tueri, tenetur alios clamoribus in auxilium advocare: nam tenetur adhibere omnes vias necessarias ad impediendum turpem congressum. Hinc Deut. 22. puella quæ in civitate vim patiens non clamavit, jubetur lapidibus obrui.

QUÆST. IX. *An licet occidere furem, in defensionem bonorum, quæ dicuntur fortuna?*

Resp. 1. Certum est non licere ob bona non magni momenti: nam recta ratio dicit nefas esse gravissimum malum, præsertim auctoritate privatâ, inferre proximo, ad vitandum nostrum leve damnum. Item si bona sint magni momenti, sed possint aliter recuperari, putâ in judicio: nam tunc sine causa justa & necessitate occideretur proximus privatâ auctoritate: punitio autem pro injuria pertinet ad solam auctoritatem publicam.

Resp. 2. Multi cum S. Antonino docent licere injustum aggressorem actualem occidere in defensionem bonorum magni momenti, quæ non possint aliter defendi aut recuperari. Sed alii negant id licere etiam laicis, nisi bona illa sint vitæ

conservandæ necessaria. Ita Innocentius IV. in c. *Si vero*, Tabiena, Abulenf. Panormit. Rossella, Grandin, Fagnanus allèrens esse communem Canonistarum sententiam, &c. Probant. Quia 1°. Neque Scriptura, neque Patres, neque Canones, neque Summi Pontifices, hunc casum excipiunt a generali præcepto, *Non occides*. Imò Exod. 22. Deus id expresse vetat: nam dicit eum qui furem diurnum occiderit, esse reum homicidii: quia scilicet, ut habetur cap. 3. de homic. poterat discernere quòd ad furandum, non ad occidendum venisset, & ideo non debet occidi. Ergo non licet furem occidere, qui venit tantum ad furandum. Quare cum eodem cap. Exod. dicitur: *Si effringens fur domum fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit; percussor non erit reus sanguinis*; agitur de fure nocturno, qui præsumitur velle etiam occidere, nam additur: *Quòd si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur*. 2°. Ex S. Greg. lib. 31. moral. cap. 8. *Plus ipsis raptoribus debemus metuere, quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare*. 3°. Quia iniquum est, & contra debitum ordinem charitatis, privatâ autoritate adimere proximo bonum superioris ordinis, & per se irreparabile, nempe vitam, ad bonum inferioris ordinis & per se reparabile conservandum. 4°. Ex Jure civili l. 4. ff. ad l. *Aquil.* non permittit furem diurnum occidi, nisi se telo defendat: unde solum vitæ periculum excipit; & l. 9. ff. ad l. *Cornel.* dicitur: *Furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impunè feret, si parcere ei sine periculo suo non potuerit*. 5°. A Clero Gallicano an. 1700. damnata est ut legi Dei & ordini charitatis divinitus instituto contraria, perniciosa, & erronea hæc propositio generaliter & indefinite sumpta: *Non solum vitam, sed etiam bona temporalia, quorum jactura esset damnum gravissimum, licitum est defensione occisiva defendere. Fatemur variis licitum esse ecclesiasticis. Si tamen aliquando contingat futurum tale malum, id est gravissimum damnum, etiam ipsis licitum erit bona ista cum occasione furis defendere*.

Obj. 1°. Cap. *Interfecisti*, de homic. *Respondent*, ibi non excusari ab occasione furis nisi qui occidit, *se suaque liberando*. Ergo ad solas res conservandas non licet occidere furem, nam ista ponuntur copulativè: non sufficit ergo altera

pars, ut notavit Panormitanus.

Obj. 2. *Leges omnes vim vi repellere permittunt. Respondent* id licere, sed cum ea moderatione, quam recta ratio & lex charitatis præscribunt. At non servatur hæc moderatio, cum occiditur homo ad defensionem bonorum; quia tunc privatâ autoritate eripitur bonum majus & per se irreparabile, ad conservandum minus bonum & per se reparabile, quòd sanè inordinatum est & iniquum. Bona porò variis modis defendere licet etiam armis, si necesse sit; modò caveatur ne infafor mutiletur & occidatur.

Alii docent licere quidem injustum aggressorem occidere ad defendendum bona temporalia quæ aliter defendi vel recuperari non possunt, si illa bona sint magni momenti, & necessaria ad statum sui conservationem.

Certè videtur non licere privatâ autoritate occidere injustum aggressorem ad tuendum bona magni momenti, sed quæ non sunt necessaria domino ad vivendum convenienter suo statui: nam hoc saltem probant argumenta adducta; & quia tunc cessat ratio, quæ a multis affertur ad probandum licere occidere ad servanda bona temporalia; & nimis magna esset disproporatio inter malum quod inferretur, & illud pro quo vitando inferretur: ideòque inæqualitas & injustitia.

Nota. Innocentius XI. damnavit has tres propositiones. 31^a. *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei*. 32^a. *Non solum licitum est defendere defensione occisiva, que actu possidemus, sed etiam ad que jus inchoatum habemus, & que nos possessuros speramus*. 33^a. *Licitum est, tam heredi quam legatario, contra injuste impediendam ne vel hereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere, sicut & jus habenti in cathedram vel præbendam contra eorum possessionem injustè impediendam*.

QUÆST. X. *An licet occidere alium in defensionem honoris & fama?*

Resp. Nemini licet etiam ad injustam infamiam aut contumeliam impediendam, vel reparandam. Quia vita est bonum per se irreparabile, & majus honore ac famâ; cum inter bona naturalia principem locum obtineat. Ergo iniquum est, & contra legem charitatis, eam adimere proximo ad defensionem honoris & fa-

mæ, quæ sunt bona inferioris ordinis, & per se reparabilia. Id etiam repugnat patientiæ, mansuetudini, & humilitati christianæ. 2°. Percussio vel occisio in illo casu est vindicta, non defensio: nam non conducit ad servandum honorem, utpote jam ablatum per injuriam, sed solum ad acquirendum alium honorem apud mundanos homines ob fortitudinem falsam, quâ offensam vindicasti. 3°. Si id liceret, pateret via multis cædibus, violentiis & perturbationibus in magnam reip. perniciem: unde debuit prohiberi lege naturali. 4°. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percussiat, & post impactam alapam vel ictum fustis fugiat.*

Hinc etiam ex communi sententia non licet alapam pro alapa, fustem pro fustibus reddere, si jam percussor ab injuria destitit. Quia jam non esset defensio, quæ locum non habet nisi in actuali aggressione; sed hoc esset vindicta, cum non sit utile ad tuendum vel recuperandum honorem, nisi quatenus continet rationem vindictæ, quæ semper illicita est. *Delugo.* Imò non licet convicia conviciis, contumelias contumeliis repellere: quia hæc non est via ordinata & apta honoris defendendi, sed redderetur malum pro malo privatâ autoritate, quod non licet, ex 1. Pet. 3. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, &c.* & Luc. 6. *Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.* Sed illatæ contumeliæ repelli possunt verbis non contumeliosis; vel actione injuriarum, si necesse sit ad reprimendam alterius audaciam, vel ad dignitatem ac autoritatem suam tuendam, sine tamen odio, & cum animo parato remittere hanc satisfactionem justam, & plures alias injurias ferre, si salus proximi id exigeret, ex Matth. 5. *Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.*

Obj. 1. Honor vel fama est, quid præstantius vitâ.

Resp. Non est nisi in æstimatione stultorum & imprudentum; sed est bonum longè inferius, utpote in alieno judicio positum, & quod desiderare propter se mera vanitas est. At vita est

primum ac fundamentum omnium bonorum naturalium, & per se irreparabile, cujus dominium habet solus Deus. Deinde fama vera nititur solâ verâ virtute. Cura autem boni nominis, quam Scriptura commendat, consistit in eo quòd homo nihil turpe agat, nihil quod naturam rationalem & dignitatem filii Dei adoptivi dedecet.

Obj. 2. Calumnia & contumelia non vindicata reddit hominem infamem.

Resp. neg. Nam cum aliunde constat eum, qui calumniam aut injuriam passus est, esse virum probum aut fortem; ejus moderatio non ei vertitur vitio, sed laudi apud prudentes: nihil enim indecorum agit, qui injuriam non ulciscitur, sed fert patienter secundum præceptum & exemplum Christi, aut moderatè defendit in judicio. Imò condonatio injuriarum est præstantissimus fortitudinis actus, ac proinde summâ laude digna. Præterea occisio vel percussio calumniatoris aut percussoris non est medium aptum ad abstergendam infamiæ labem, nisi juxta perversum judicium quorundam mundanorum hominum, reprobatum a Deo, & contemnendum: non enim ex calumniatoris occisione sequitur cognitio falsitatis ipsius calumniæ, imò sæpè contrarium accidit. Demùm si quis honorem suum & famam aliter recuperare nequeat, debet illius jacturam inter damna irreparabilia recensere, & æquo animo ferre propter amorem Dei id præcipientis sub pœna aterna, & remunerantis immenso veræ gloriæ pondere.

QUÆST. XI. *An in defensionem alterius liceat occidere injustum invasorem, & an ad hoc tenemur?*

Resp. 1. Ex communi sententia, licet vitam proximi ab alio injustè oppugnatam defendere, etiam cum occisione invasoris injusti, si aliter defendi nequeat. Quia sicut possumus tueri vitam propriam cum occisione invasoris injusti, modo explicato, ita & vitam proximi innocentis, qui charitatis nexu nobis conjunctus est, & quem debemus sicut nos ipsos diligere.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur vitam hominis privati cum periculo vitæ propriæ defendere. Quia quisque potest secundum ordinem charitatis magis vitam propriam diligere, quam

vitam alterius privati : ergo non tenetur vitam suam exponere ad temporalem hominis privati vitam conservandam. Privati tamen tenentur vitam suam exponere ad defensionem principis, vel alterius personæ publicæ, ex cujus morte sequeretur grave detrimentum reip. quia bonum commune semper anteponi debet privato.

Resp. 3. Sub mortali tenemur ex charitate vitam proximi injustè oppugnatam defendere, quando possumus sine probabili periculo vitæ propriæ, & gravi damno proprio. *Prob. 1.º* Prov. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem : & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.* 2.º Ex lege charitatis tenemur impedire grave damnum injustum proximi, cum sine gravi nostro possumus, imò & innocenti de vita periclitanti subvenire ex bonis necessariis ad decentiam statûs, & cum aliquo incommodo.

Quin etiam, juxta varios, ad id tunc tenemur etiam cum occisione injusti invaloris, si aliter defendi nequeat : quia jure naturali quisque tenetur defendere innocentem, si possit ; & melior est ac potior conditio innocentis quam injusti aggressoris, cui proinde præferri debet in æquali damno, nisi ipse innocens sponte velit potius mori, ob salutem æternam aggressoris.

Porrò quisque tenetur ex charitate etiam honorem & famam & bona alia proximi defendere contra injuriam, cum commodè potest, resque exigit. Nam cum quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei opitulari eo modo quo sibi licitè posset & vellet subvenire in eadem necessitate. Nemo tamen tenetur nocentem morte justâ damnatum liberare, etsi magnâ vi pecuniæ possit : quia bonum commune postulat ut crimina non maneant impunita, nec tali fit injuria.

Resp. 4. Obligantur ex justitia ad tuendam vitam & fortunas proximi, 1.º Superiores publicâ autoritate ad aliorum gubernationem præditi, ut princeps, magistratus, &c. 2.º Qui ad tuendum proximum a principe vel magistratu constituti sunt, ut tutores, curatores. 3.º Qui ad hoc specialiter conducti sunt, ut milites. 4.º Qui ad hoc se explicitè vel implicitè obligarunt, ut feudatarii, & omnes famuli. *Lessius, & alii.* Nam isti omnes ad id vel ex contractu, vel ex officio commodum aliorum spectante, ideòque

ex justitia obligantur.

QUÆST. XII. *Quandonam homicidium casuale est peccatum, & obligat ad restitutionem ?*

Resp. 1. Homicidium omninò casuale, quod scilicet nec est in se nec in sua causâ voluntarium, non est peccatum, imò nec propriè homicidium, sed simplex occisio. Quia peccatum est essentialiter voluntarium : ergo quod nullo modo voluntarium est, nullatenus peccatum est.

Hinc qui occidit alterum in ebrietate inculpabili, non est reus homicidii, nec tenetur ad restitutionem : quia occisio illa non est voluntaria neque in se, cum desit usus rationis ; neque in causâ nempe in ebrietate, cum hæc non fuerit ullatenus volita nec culpabilis. Secus, si ebrietas fuit culpabilis, & hunc casum prævidit vel prævidere potuit : nam tunc occisio est voluntaria in causâ, ideòque imputabilis ad culpam & damnum.

Resp. 2. Qui facit actum etsi licitum, sed periculosum, omisâ diligentia debitâ ad vitandam mortem alterius, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quamvis alium præter intentionem occidat. Quia homicidium est ei voluntarium in causâ, nempe in omissione diligentie debitæ, seu in gravi negligentia præcavendi occisionem, ut docet S. Thom. 2. 2. qu. 64. a. 8. Ergo est ei imputabile.

Resp. 3. Qui facit actum illicitum periculosum, si alterum occidat licet præter intentionem, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quantumcumque aliunde diligentiam adhibuerit ad vitandam occisionem alterius. Quia occisio est ei voluntaria in causâ, nempe in omissione debitæ cautionis ad non occidendum : ad hoc enim debebat omittere actum illicitum, ex quo sciebat sequi posse alterius occisionem ; & occisus habebat jus ne fieret actus illicitus sibi periculosus. Ita S. Thomas 2. 2. quæst. 64. a. 8. ibi. *Contingit id, quod non est actus & per se volitum vel intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundum quod causa per accidens dicitur removens prohibens. Unde ille qui non removet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat remove, erit quodam modo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter. Uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas*

vitare debebat, homicidium incurrit. Alio modo, quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideo secundum jura, si aliquis det operam rei licita, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum. Si vero det operam rei illicita, vel etiam det operam rei licita, non adhibens diligentiam debitam, non evadit reatum, si ex ejus operâ mors hominis sequatur.

Hinc peccant mortaliter parentes, qui infantes valde teneros in lecto secum collocant, etiam si mors non sequatur. Nam hoc est valde periculosum, etiam quâvis cautione aliunde adhibitâ: sæpe enim reipsâ suffocantur, non obstante tali cautione, ut experientiâ constat: ideoque hoc est semper illicitum, cum sic collocando se exponant periculo illos perimendi. Quare can. *Consulti* 2. qu. 5. Stephanus V. ait: *Monendi sunt & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in uno lecto collocent, ne negligentia quâlibet proveniente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniantur.*

Resp. 4. Omittens aliquid, ad quod ex justitia obligatur, si ex ejus omissione periculosa sequatur mors alterius, quamvis præter ejus intentionem, peccat peccato homicidii, & tenetur ad restitutionem. Quia homicidium est ei voluntarium in causâ, nempe in omissione diligentia debitæ ex justitia: ergo meritò ei imputatur.

Hinc medicus reus est homicidii mortalis, & tenetur ad restitutionem, si æger moriatur propter ejus imperitiam vel negligentiam, quia scilicet non fecit id quod periti & diligentes medici facere solent in simili casu. Nec excusatur ob ignorantiam; nam tenetur scire, vel se non immiscere aliis curandis cum eorum periculo, ex cap. *ult. de injur.* Idem dic de advocato, ex cujus imperitia vel negligentia cliens innocens morte damnatur, & de principe non expellente, cum potest, latrones, qui occidunt, vel spoliant viatores, &c.

Resp. 5. Omittens aliquid, ad quod ex charitate tantum obligatur, si alter ex tali omissione moriatur, peccat mortaliter, & reus est mortis alterius; nam hæc est ei sufficienter voluntaria in causâ, nempe in omissione, juxta illud: *Si non parvisi, occidisti.* Non tenetur tamen ad re-

stitutionem; quia non peccavit contra justitiam commutativam; & fecit homicidium latè non strictè dictum, quatenus mors illa non sequitur ex omissione contra justitiam.

Nota. Quæ hæc dicta sunt de homicidio, ea sunt applicanda mutilationi, & aliis peccatis ac damnis, quæ ex alterius actu sequuntur. Nam hæc imputantur, si sequantur ex actu periculoso illicito, vel etiam licito, sed non adhibitâ diligentia debitâ ad ea præcavenda. Vide dicta qu. 10. cap. 3.

QUÆST. XIII. An duellum est aliquando licitum?

Nota. Duellum propriè est duorum vel paucorum certamen, in certo loco & tempore designato, cum vitæ vel mutilationis periculo, ex mutuo consensu initum autoritate privatâ. Dico, *privatâ*: nam pugna paucorum, quæ autoritate principis in bello justo cum hoste suscipitur ob bonum commune, non est strictè duellum, & juxta multos potest quandoque esse licita, ut 1°. Si suscipiatur ad justum bellum conficiendum; quia paucorum pugna non est minus licita quàm pugna generalis: imò potius est eligibilis, in quantum paucorum sanguine finitur bellum, vitanturque cædes & damna majora; modò tamen per hoc non redigatur victoria ad statum magis dubium, quàm per pugnam generalem: alioqui princeps peccaret contra justitiam in subditos, spem victoriae ferè certam commutando cum incerto eventu duelli. 2°. Si tempore belli videtur necessaria ad debilitandos hostium animos, suorum erigendos, & ad victoriam facilius consequendam, &c. Nam sicut in bello justo ob bonum commune autoritate Principis licita est pugna inter multos, ita & inter paucos. Sic David autoritate Saulis pugnavit cum Goliath.

Illicita tamen esset pugna inter duos vel paucos milites, etsi cum consensu principum, ad delectationem quamdam, vel vanam ostentationem, aut privatam illorum vindictam. Quia principes non habent dominium vitæ suorum subditorum, sed solum convenientem usum ad bonum commune: unde non possunt eam exponere ob finem vanum, nec necessarium bono communi.

Resp. Duellum quod sit autoritate privatâ, semper est mortale & intrinsicè malum, nec unquam licet illud offerre vel acceptare. *Ita omnes.* Quia 1°. Deus solus habet dominium vitæ hominis: ergo non licet eam destruere, nec illius destruendæ periculo se exponere sine autoritate Dei, qui hanc non dedit privatis, nisi ad necessariam vitæ propriæ defensionem; nam destructio rei propriâ autoritate facta actus est dominii in illam. Præterea occidere alterum non est modus satisfaciendi, sed est mera vindicta; nam est ei nocere, absque eo quod nobis aliquid emolumenti eveniat. Ergo duellum omne graviter repugnat juri naturali divino. Quare Conc. Trident. sess. 25. cap. 19. ait: *Detestabilem duellorum usum; fabricante diabolo introductum esse, ut cruentâ corporum morte, animarum etiam perniciem lucretur.* 2°. Graviter etiam prohibetur jure tum ecclesiastico, cap. 1. de *Torneam.* ex Conc. Later. & cap. 1. de *purgat. vulgari*, & à Trident. cap. cit. tum civili nempe principum edictis. Quare duellum quodlibet etiam privatum repugnat omni juri, atque etiam specialiter charitati propriæ & proximi, cum duellantium vita & salus æterna morali periculo exponantur.

Adde quòd duellum fiat vel ad indagandam veritatem, aut ad justitiam ac innocentiam probandam; & tunc crudelitati additur superstitio: nam hoc medium fallax est, & improportionatum, cum innocens possit perinde occidi ac reus. Vel ob inimicitias, & ad injuriam vindicandam: at vindicta nunquam licita est privatâ autoritate, imò nec publicâ cum æquali periculo injuriam passî.

Dices. Duellum necessarium est, ad vitandam ignominiam seu ignaviæ notam, quæ contrahitur si duellum non acceptetur, vel injuria accepta non vindicetur. *R.* Hæc est fallâ ignominia. Nam apud Deum, & homines verè sapientes ac probos, in quorum existimatione vera fama consistit, nullam incurrit ignominiam, sed magnam gloriam acquirit, qui ut divinis humanisque legibus duellum vetantibus pareat, duellum injuriâ affectus non offert, nec provocatus acceptat. Neque enim dedecus est, sed ingens honor ac gloria virtutem, & præsertim charitatem ac fortitudinem, seipsum & iram vincendo,

exercere, Christi mansuetudinem ac patientiam imitari, quippe *Gloria magna est sequi Dominum*, Eccli. 23. Nam Dei præceptum, & virtus est sola regula veri honoris. Nec vir sapiens falsis improborum hominum judiciis, sed rectâ ratione & fide divinâ duci debet.

Præterea qualiscumque sit illa apprehensa ignominia, quæ ex solo perverso mundanorum hominum judicio sequitur, est prorsus contemnenda, ne amittatur gloria cœlestis ac felicitas æterna, & contrahatur ignominia æterna ac summa infelicitas. Neque enim ad ignominiam, quæcumque illa sit, vitandam, licet vitam alterius ac propriam periculo committere, contra legem divinam vetantem vitæ propriæ & aliæ destructionem, & proinde ejus periculum; nam solus Deus est dominus vitæ hominum, & vita est superioris ordinis quàm honor & fama. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*

Porro non licet provocato horâ conductâ ad locum certaminis se conferre, etsi non animo duellandi, sed se defendendi contra provocantem, si ab ipso oppugnetur. Quia in his circumstantiis esset directè se exponere periculo vitam alienam destruendi vel propriam amittendi, & alteri occasionem proximam aggrediendi præbere. Imò moraliter ac in æstimatione prudenti & æquivalenter esset duellum acceptare.

Nec dic acceptationem duelli esse defensionem. Nam defensio solùm habet locum, dum ab actuali aggressore vis vi repellitur cum debita moderatione. Præterea ipsa acceptatio est etiam aggressio; nam qui acceptat, vult aggredi adversarium, & in ipsum invadit.

QUÆST. XIV. *Quanam sunt pœnæ duelli?*

Resp. Conc. Trident. sess. 25. c. 19. ipso facto excommunicat, 1°. Principes ac dominos temporales, qui in suis terris locum aliquem ad ejusmodi pugnam concesserint. 2°. Suasores & spectatores duelli. 3°. Ipsos pugnantes, & qui eorum patrini vocantur, cum proscriptione bonorum, perpetuâ infamiâ, & pœnis homicidarum; & si in conflictu decesserint, privatione ecclesiasticæ sepulturæ. Gregor. verò XIII. con-

stit. 78. & Clemens VIII. constit. *Illius vices*, pœnas illas extenderunt ad duella privata, seu non solemnia, hoc est, in loco non tuto nec publicè commissa, & absque patris sociisve; imò ad provocantem & acceptantem, etiam si pugnam ob aliquod impedimentum non commiserint, si ad locum accesserint pugnaturi, & per eos non steterit quominus pugnarent. Item Clemens VIII. hanc excommunicationem Pape reservavit, & hanc cum aliis pœnis supradictis extendit etiam ad suadentes, vel provocantes, ad spectatores, ad scribentes, mittentes ac divulgantes cartulas provocatorias, eorumque fautores & complices, ad eos qui ad duellum arma, equos, commeatus, vel consilium, auxilium præbuerint, vel præberi curaverint quocumque modo, etiam si pugna non fuerit secuta; atque etiam ad eos, qui paciscuntur de dirimendo certamine, cum primùm alteruter vulneratus fuerit, seu sanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus utrimque illatus fuerit.

Observa. 1°. Duvallius asserit has constitutiones, quamvis in Gallia promulgatæ non sint, tamen esse usu receptas, eò quòd committentes duella particularia puniantur excommunicatione & privatione sepulturæ ecclesiasticæ. Alii dicunt Episcopos Galliæ specialiter excommunicationem duello sibi reservatam annexisse. Certè cœtus multorum Archiepiscoporum & Episcoporum Parisiis an. 1654. congregatorum excommunicationem ipso facto tulit & Episcopo reservavit contra duellum privatum incuentes, contra provocantes, voces vel cartas provocatorias ferentes, & alios eas acceptantes, quamvis pugna non sit secuta, modò per eos non steterit quominus pugnarent. Natalis Alexander in sua Theologia dogmatica & morali lib. 2. sic ait: *Consuetudo in Gallia invaluit, ut duelli crimen, & provocatio ipsa ad duellum, singulari certamine non secuto, sint casus solis Episcopis reservati.*

2°. Nomine spectatorum juxta multos non intelliguntur casu & obiter aspicientes duellum, qui illac fortuitò transibant, sed qui illud spectant *ex composito*, ut fert Bulla Gregorii, & de industria, ut Clemens loquitur.

3°. Licet quævis pugna cum vitæ periculo voluntariè suscepta privatâ autoritate, sit jure naturali illicita, cum nusquam liceat privatis vi-

tam hominis destruere, vel illius destruendæ periculo se exponere, nisi ad necessariam vitæ defensionem; tamen ad contrahendam excommunicationem illam, juxta multos requiritur pugna ex pacto invicem inito, uno scilicet indicente, & altero acceptante, cum designatione loci ac temporis. Quia Gregorius expressè dicit, *Ex condicto, statuto tempore, & in loco convento*; & Clemens, *Ex composito*: unde si duo subito in iram vel rixam versi gladios extrahant, & ibi pugnent, quamvis peccent mortaliter, non tamen hanc excommunicationem contrahunt, quia hæc pugna non est ex condicto, seu ex composito, sive pacto pugnandi, sed est ipsamet rixa.

4°. Qui moritur in conflictu, privatur sepultura sacrâ. Si tamen duellum non fuerit notorium, Barbosa monet tunc parochum debere rem ad Ordinarium deferre; quia publicæ pœnæ solùm publicis criminibus & autoritate publicâ sunt infligendæ.

5°. Secundum multos, qui alterum in duello utrique voluntario occidit, non tenetur ipsi nec ejus hæredibus ad restitutionem: quia, inquit, occisus in pugnam lethalem consentiendo, censetur sponte in mortem consentire, adeoque in damna mortem consequentia, & concedere alteri facultatem contra se agendi quod potest. Item provocatus si provocantem occidat, nil tenetur restituere, quia provocans invitat alium ad sui occisionem, si fortè superior sit, & sic implicitè consentit in omnia damna inde secutura: scienti autem & sponte consentienti non fit injuria. Nihilominus videtur teneri restituere damna creditoribus inde obvenientia, & alere uxorem ac liberos occisi, si indigent, & occisus eos alebat ex suo quæstu: nam hic non potest validè condonare jus alienum. Constat autem provocantem teneri ad restitutionem, si provocatus occidatur, & involuntariè pugnarit, & solium ad vim repellendam; quia provocans est tunc aggressor injustus, nec aggressori injusto sponte condonatur restitutio. Porro provocatus, qui voluntariè & ex condicto descendit in pugnam, censetur & est aggressor; nam nullam vim patitur, & reverâ provocantem etiam aggredditur, nec purè se defendit.

QUÆST. XV. *Quid tenetur homicida, vel mutilator restituere?*

Resp. 1. Ex communi sententia, læsor tenetur solvere integras expensas factas in curationem læsi, & compensare omne lucrum cessans, & omnia damna realia ex homicidio, mutilatione, vel læsione secuta, l. ult. ff. *de his qui effund.* Quia injustâ suâ actione fuit causa efficax talium damnorum & cessationis lucri: sed qui est causa damni per injuriam, tenetur ad restitutionem, c. ult. *de injur.* Omnia autem damna realia, & lucrum cessans restitui debent hæredibus occisi, qui ex ejus morte hæc damna passi sunt. Quia hæredes hoc ipso quòd sunt hæredes, succedunt in omnia jura realia defuncti, l. 37. ff. *de acquir. vel amitt. hered.*

Hinc si læsus quæstum ex officio, industriâ, labore, vel artificio aliquo faciebat, tenetur læsor restituere hæredibus, non quidem quantum læsus lucraturus erat, (cùm hoc sit incertum & variis modis impediri possit) sed quantum judicio prudentum valet spes lucri, spectatis omnibus circumstantiis: æstimatio enim lucri cessantis facienda est, inspectis hominis occisi vel læsi valetudine, robore, ætate, peritiâ, artificio, statu, modo vivendi & lucrandi, deductis quidem impensis & iis quæ consumpsisset; nam quæ consumpturus erat non possunt numerari in lucris ad hæredes pervenientibus. Occisor autem solum tenetur restituere valorem operarum & industriæ, quatenus ex illis obventurum erat hæredibus emolumentum.

Sed ex communi sententia deduci non debet æstimatio laboris. Tum quia labor fuit injustè impeditus; tum quia plerique libentiùs laborem impendunt ad luctum quàm otiantur; & alioqui plerumque nil restituendum esset, cùm sæpe lucrum non superet æstimationem laboris.

Item occisor tenetur aliquid, arbitrio prudentum, restituere animæ occisi; si non constet decessisse in statu peccati, & præsumatur pro peccatis suis esse satisfactorius, si diutiùs vixisset. Nam ex hac parte damnum spirituale per injuriam illatum est, eum privando facultate præstandi has satisfactiones: quod proinde resarciri debet per eleemosynas, missas, preces, &c. juxta æstimationem verisimilitudinis satisfac-

tionum, quas occisus per se vel per alios sibi comparasset, si non fuisset occisus. Ita *S. Antonin. ex Scoto, Delugo, Navarr. & alii.*

Nota. Si homicida vel alius damnificator moriatur antequam restituerit, tenentur hæredes ex ejus bonis restituere, quantum ipse tenebatur. Quia hæredes succedunt in omnes obligationes reales defuncti, sicut in omnia ejus bona & jura; quamvis jus civile neget hæredibus occisi actionem de damno in foro externo in hæredes occisoris, nisi ante mortem ejus lis contestata fuerit, sed hoc non liberat eos in foro conscientiæ; nihil enim facit ad obligationem coram Deo quòd lis ante contestata vel non contestata fuerit. Imò ex communi sententia ad restitutionem tenentur hæredes, etiamsi læsor morte vel aliâ poenâ multatus sit. Quia damna privati non resarciuntur per hanc publicam punitionem, quæ in vindictam publicam & terrorem aliorum irrogatur, & quæ est tantum compensatio injuriæ reip. illatæ: lex autem divina naturalis obligat ad resarciendum omne damnum injustè illatum; & cùm quis duobus diversas res debet, non satisfacit utrique debito, solvendo uni, & non solvendo alteri quod ei debet. Nisi tamen hæredes occisi contenti sint poenâ talionis, ut plerumque solent, si sint nobiles ac divites; nam restitutionem remittere possunt.

Resp. 2. Ordinariè læsor nil tenetur restituere pro impensis funeris. Nam cùm aliquando faciendæ fuerint, nil damni ex hac parte illatum est; nisi fortè propter accelerationem, eò quòd citiùs istæ impensæ fieri debuerint, ex quibus adhuc aliquid lucri fieri potuisset; vel nisi funus factum sit in alieno loco, ubi majores sumptus quàm domi fieri debuerunt: nam omne lucrum cessans & damnum emergens compensari debet.

QUÆST. XVI. *An occisor, vel mutilator tenetur restituere non solum uxori & liberis, sed etiam aliis, & creditoribus?*

Resp. 1. Si occisus vel mutilatus alebat uxorem & liberos, vel parentes, ex quæstu quem faciebat, læsor tenetur eos alere. *Est communis sententia.* Quia tantumdem damni illis injustè intulit, per occisionem injustam impediendo ne alerentur ab hoc homine determinatè, nempe marito,

marito, patre, vel filio. Imò ad id tenetur, etiamsi læsus omnia, quantum potest, occisori remiserit; quia hæc obligatio oritur ex injuria talibus illata, quæ non potest nisi ab illis remitti. Et læsus non potest validè cedere jure, quod habet uxor ut a marito, liberi ut a parentibus, parentes ut a filiis alantur, cum hoc jus fundetur in specialissima conjunctione, & speciali debito ad invicem. *Delugo, & alii.*

Dixi, ex questu. Nam si alebat ex bonis quæ extant, & sufficiunt ad eos alendos, occisor non tenetur eos alere, sed solum alia omnia damna compensare.

Resp. 2. Occisor tenetur alere eos, quos occisus determinatè alebat ex liberalitate; si probabiliter in posterum aliturus erat, & quamdiu erat aliturus: Sive tenetur illis restituere secundum æstimationem spei quam habebant de alimentis ex liberalitate occisi percipiendis. Ita *S. Bernardin. Vasquez, Turrian. Azor dicens esse communem, & alii multi contra multos.* Quia ipsis fuit causa injusta talis damni, & fecit injuriam, violando jus quod habebant, ne viâ injustâ impedirentur ab alimentis accipiendis a tali homine. Quilibet enim jus rigorosum habet, ne per actionem injustam impediatur a beneficio alterius. Ergo sicut qui per vim in alium illatam eum ex quocumque motivo impedit, ne tibi donet aliquid, tenetur tibi restituere: ita, &c. Et verò actio exterior, quæ est contra justitiam, si fiat ex odio, & animo nocendi, est etiam contra justitiam si fiat ex alio motivo, cum sit per se injusta.

Resp. 3. Occisor tenetur restituere creditoribus occisi quantum occisus probabiliter judicio prudentum soluturus erat, si bona ejus extantia non sufficiant ad debita omnia solvenda. Ita *multi.* Quia occisor per illam injustam occisionem causa fuit, cur isti creditores damnum passi fuerint, & fecit eis injuriam, violando jus quod habebant ne adimeretur debitori facultas iis solvendi, & ne impedirentur sine justa causa a receptione debitorum.

Id tamen quod creditoribus restituetur, detrahendum erit ex iis quæ hæredibus sunt restituenda; cum tantò minùs ex bonis occisi post mortem ejus naturalem accepissent. Quòd si hæredibus omne lucrum cessans & damnum emer-

gens restituerit, nihil debet creditoribus, quia hi debent petere solutionem ab hæredibus.

Idem dic de mutilatore ob eandem rationem.

Nota. Dum læsus, antequam moreretur, dixit se remittere injuriam ac mortem occisori; id intelligi debet quoad odium ac rancorem, ut lege charitatis tenetur, vel etiam quoad actionem ac pœnam: non autem quoad restitutionem damnorum realium inde secutorum, nisi hanc clarè exprimat. Nam remissio restitutionis non est necessariò connexa cum depositione odii & remissione pœnæ, nec ad eam obligatur læsus. Imò etiamsi hæc damna expressè remittat, non videtur valida esse remissio respectu creditorum, & uxoris ac liberorum quoad alimenta, quæ tenebatur iis præbere, nisi bona relicta ad eos alendos sufficiant; quia non potest cedere jus aliorum.

QUÆST. XVII. *An debet aliquid restitui pro vita, membro, cicatrice hominis liberi?*

Resp. Certum est, 1°. Cum per injustam occisionem vel mutilationem illata sit injuria non solum realis, sed etiam personalis, quæ est vera offensa ac contemptus personæ, teneri læsorem ad satisfactionem pro ea, per significationem doloris, petitionem veniæ, aliaque submissionis signa apta ad placandum læsum, si adhuc vivat: nam omnis injuria tolli ac resarciri debet ex justitia quantum potest. Quòd si conditio lædentis hæc non patiat, & læsus placari possit per satisfactionem pecuniariam, ad hanc tenetur lædens saltem ut quoddam est submissionis ac doloris signum, & animi placandi medium. Quemadmodum si per pecuniam posset vitam vel membrum restituere, teneretur ex justitia eam in hunc finem suppeditare. 2°. Lædentem teneri in conscientia solvere multam pecuniariam a judice impositam in pœnam: nam judex habet jus puniendi injurias, & sententia justa obligat.

Sed controversia est, an præcisè pro vita, membro, &c. pecunia spontè restitui debeat? Alii asserunt probabilius; quia omne damnum restitui debet eo modo quo id fieri potest. Negant alii, eò quòd nemo tenetur restituere damnum boni superioris ordinis per bona inferioris. Vide dicta, p. 2. cap. 6. qu. 6.

Dixi, hominis liberi. Nam pro vita animalis,

A a a

vel mancipii, solvi debet quanti vendi poterant; pro mutilatione verò quanti minoris inde æstimantur; quia vita servi & animalis pretio æstimatur, & sic ad æqualitatem compensari potest.

QUÆST. XVIII. *An tenetur ad restitutionem, qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quem invincibiliter putabat esse Petrum?*

Resp. affirm. ex l. 18. ff. de injur. Quia reverà voluit injustè occidere hunc hominem individuum, qui est reipsà Petrus, quamvis putarit esse Paulum. Sive quia voluit injustè occidere hominem, & reipsà injustè occidit hunc qui est Paulus. *Ita Rebellus, & alii.* Unde non minùs tenetur ad restitutionem quàm teneretur, si incendisset domum Titii, putans eam esse Caii.

CAPUT III.

De Injuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, & de necessaria restitutione.

QUÆST. I. *AD quid tenetur corruptor virginis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, qui virginem spontè consentientem, & absque ulla vi, fraude, dolo, importunitate precum, & promissione matrimonii vitiavit, ad nihil ei tenetur: quia scienti & spontè consentienti non fit injuria, ex reg. jur. 27. in 6.

Sed tenetur ad aliquam satisfactionem honorariam erga parentes puellæ adhuc sub patria potestate existentis, per signa doloris, submissionis, petitionem veniæ, &c. si crimen resciant. *Ita Cajet. Navarr. Valentia, Rebell. & alii,* cum S. Antonin. 2. p. tit. 5. cap. 6. ubi ait: *In foro conscientia, si deflorat eam voluntariam, non tenetur ei. Patris autem tenetur, quia injuriatus est ei. Unde in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet.* Nam violavit jus custodiæ, quod habet circa illam pater: pater enim habet jus custodiendi & tuendi integritatem corporis suæ virginis. Item talis familiam dedecoravit. Quòd si ideò parentes majorem postea dotem conferre debeant filiæ, ut nubat juxta suam conditionem, tenetur corruptor hoc damnum refarcire, cum sequatur ex injuriâ a se ejus parentibus illatâ, sicque ipse sit

causa illius injusta. *Ita Azor, Navarr. Valentia, & alii multi.*

Porrò tenetur mulier alere prolem a partu usque ad tertium annum. Ab anno tertio & deinceps ipse corruptor, donec proles possit sibi providere: imò ab ipso partu, si mater non possit, vel ipse ad id se obligarit. Si verò duo eandem feminam cognoverint, & dubitetur uter sit pater, uterque tenetur æqualiter hoc onus sustinere, cum æquale sit de utroque dubium, & uterque certò posterit actionem per se generativam.

Ita commun. Quòd si hospitali exposita fuit proles, debent parentes ei restituere impensas: nam hospitale solum fundatum est pro pauperibus gratis alendis, non pro aliis, nisi suo sumptu. *Est communis sententia.*

Resp. 2. Qui vi, minis, aut fraude, vel falsis persuasionibus vitiavit virginem, absque promissione matrimonii, tenetur compensare omnia damna virgini, & ejus parentibus inde obvenientia. Quia est illorum causa per injuriam: ergo tenetur ea refarcire pecuniâ, vel eam ducere, si aliter refarcire nequeat. *Invitam & seductam si constupravit, injungendum est sibi quòd satisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat. Et si promississet eam ducere in uxorem ut copulam ab ea extorqueret, servet promissum; & hoc, nisi nimis distans esset eorum conditio, putà mulier plebeia, vir nobilis & potens,* ait S. Antonin. loco cit. In foro autem externo in pœnam obligabitur ad eam dotandam & ducendam, quamvis nuptias non promiserit, ex cap. 1. de adulter.

Quòd si puellæ ejusque parentibus nulla obvenierint damna; quia res mansit occulta, & ipsa æquè commodis potita est nuptiis; stuprator juxta multos non tenetur, nisi ad satisfactionem honorariam, putà petitionem veniæ, &c. Quia nihil debetur pro ipsa defloratione pudicitia, cum sit irreparabilis, & pretio non æstimabilis, neque pro alio damno inde secuto, cum nullum reipsà secutum sit.

Non pauci tamen probabilis docent pro solo damno virginitatis injustè violatæ fieri debere compensationem pecuniariam, vel aliam arbitrio boni viri. Quia nempe damnum irreparabile in bono superioris ordinis compensandum est per bona inferioris ordinis. Vide dicta

p. 2. cap. 6. qu. 6. Quòd si jam nupta damnum aliquod patiat; quia res v. g. innotuit marito, &c. certum est stupratorem teneri hæc damna resarcire, cum ex ejus injuria sequantur.

Nota. Metus reverentialis conjunctus cum metu mali injustè inferendi, sufficit ut stuprator teneatur ad restitutionem, si nempe puella vel alia mulier, ob auctoritatem sollicitantis, & ex reverentia erga eum, & metu patiendi aliquod malum injustum, non audeat resistere. Nam quamvis talis metus non excuset a culpa, facit tamen ut consensus non sit omninò voluntarius, seu ut sit mixtus involuntario, nec sufficiat ad valorem donationis simili metu extortæ: ergo retinet rationem injuriæ, ac proinde damnum sequens est injustum, paritque obligationem restituendi. Secus de muneribus, blanditiis, quæ non minuunt, sed potiùs augent voluntarium; item de precibus quæ non injiciunt metum mali injustè postea inferendi, nec continent vexationem injustam. *Delugo.*

Resp. 3. Qui promissione matrimonii mulierem corruptit, is tenetur eam ducere, sive verè sive fictè promiserit. *Est communis sententia.* Nam si verè ex animo promiserit, tenetur eam ducere: quia hæc promissio fuit verus contractus onerosus sub conditione quæ fuit impleta ab una parte: ergo altera tenetur illum ex parte sua complere, cum id licitè præstare possit.

Quòd si matrimonium fictè promiserit, ex communi sententia tenetur adhuc illud inire. Quia qui exigit aliquid ab alio per fictam promissionem, injustè decipit, & facit injuriam, violando jus quod quisque habet, ne per deceptionem aliquid ab eo exigatur; ac proinde deceptor tenetur deceptionem injustam ac injuriam tollere eliciendo verum consensum, atque illo mediante veram promissionem facere, & factam præstare. Et alioqui infinitis fraudibus commercia humana paterent, & in illis esset inæqualitas. Præterea nemini sua fraus patrocinari debet, ut monent jura. Igitur non sufficit mulierem sic corruptam dotare, vel pecuniâ damnum resarcire, si ipsa non consentiat: nam ipsa non consensit in copulam, nisi ut seductori nuberet. Nec huic licet religionem ingredi; quia non potest nisi matrimonio injuriam resarcire, ad quod ex justitia tenetur. Idem dic si animo fi-

cto cum eâ per verba de præsentì contraxit, eo tantum sine, ut eâ potiretur, ut docet S. Thom. in 4. dist. 28. a. 2. ad 4. Quamvis enim matrimonium tunc sit nullum, tamen manet obligatio eam ducendi, si ipsa velit; ratione scilicet injuriæ resarciendæ: nec satis est pecuniam dare, cum in propria specie satisfieri possit: nam non potest creditori invito unum solvi pro alio quod debetur, l. 2. ff. *de rebus credit.* quia habet jus ad id quod sibi debetur.

Excipiuntur aliqui casus in quibus stuprator non tenetur corruptam ducere, etiamsi id verè promiserit; sed tunc tenetur solum aliter, v. g. pecuniâ damnum inde secutum compensare. 1°. Si illa finxit se virginem, nobilem, divitem, cum non esset: quia injustè decepit, & in injuriis datur compensatio. Imò idem docent multi, si ipse non ab ipsa deceptus falsò putavit esse virginem; quia hæc est sufficiens causa dissolvendi sponsalia, ideòque recedendi a promissione, modò damnum aliter resarciatur. 2°. Si puella nolit ei nubere, vel parentes nolint eam tradere. 3°. Si inde prudenter timerentur gravia mala, ut infelices exitus, graves discordiæ inter familias, grave scandalum, &c. Nam tunc mulier non est rationabiliter invita, modò damnum aliunde resarciatur. 4°. Si aliquod impedimentum legitimum intervenerit, ut si sacros ordines suscepisset, quamvis illicitè. 5°. Si femina deflorata postea cum alio fornicetur: quia promittenti fecit injuriam, & justam dedit causam recedendi a promissione. Idem censet Sanchez, quoties supervenit mutatio seu causa gravis sufficiens ad sponsalia dissolvenda. 6°. Si ficta fuerit promissio, & hanc fictionem femina potuerit apprehendere ex verborum ambiguitate, aut aliis conjecturis claris, vel ex magnâ disparitate conditionis sibi notâ, ut si seductor sit nobilis, vel opulentus, & ipsa plebeia & pauper. Ita S. Thom. in 4. dist. 28. a. 2. ad 4. ubi ait non teneri ducere, *si sit multò melioris conditionis, aut aliquod signum evidens fraudis fuerit*: tunc enim puella seipsam stultè decepit, & sibi deceptionem imputare debet. Damnum tamen inde secutum resarciri debet, ut ipsa alteri sibi æquali nubat, vel si nubere nolit, reponatur in statu honesto ubi decenter vivere possit: quia promissio illa involuntarium aliquod effecit; nam puella

si certò fraudem novisset, non consensisset, & sic injuriam aliquam passà est.

Quòd si mulier disparitatem illam in nobilitate, divitiis, &c. ignoravit, & alter nuptias fìctè promiserit, juxta multos non tenetur etiam eam ducere, sed solùm pecunià satisfacere arbitrio prudentum, ut possit æquè honestè ac commodè alteri nubere, ac si corrupta non fuisset, ut indicat S. Thom. loco cit. Quia seductor ratione injustæ deceptionis, solùm tenetur ad restituendum quantum feminæ intererat poni consensum illum quem apprehendebat, & quem volebat pro sui corporis pretio: nam per hoc tollitur deceptio injusta mulieris, & reponitur æqualitas. Ipsa autem non apprehendebat nec petebat consensum tanti valoris, sed minoris; quia non cognoscebat conditionem ac dignitatem promittentis. Quem proinde consensum non potest deceptor reddere, nisi reddat simul multò plus quàm femina petiit, & quàm ipse debebat. Quare deceptor tunc solùm tenetur reddere in æquivalenti, tantum pecuniæ dando quantum sufficit ut nubat viro æqualis conditionis; nisi tamen jurasset eam ducturum, nec dispensationem obtinisset; nam ducere teneretur non vi promissionis fìctæ, sed vi juramenti, & reverentiæ Deo debitæ.

Porro vir superioris conditionis, qui verè nuptias promiserit, ad eas tenetur, nisi grave scandalum inde meritò timeretur. *Sanchez, Azor, Delugo, Lessius, & alii.* Quia tunc jure suo cessit, & ratione promissionis veræ & acceptatæ debitus est excessus, ad quem reddendum voluit se obligare. Et verò sponsalia inter inæquales valent & obligant: ergo multò magis erunt valida, quando in compensationem femina sui corporis usuram concessit. Quare si aliam ducit, tenetur compensare quantum feminæ intererat habere ipsum in virum, cum tantumdem damni ei injustè intulerit; mulier enim per promissionem sibi factam sub onere a se impleto, acquisivit jus ad rem promissam tanquam ad aliquid sibi debitum ex justitia.

Quòd si mulier corrupta nolit nubere seductori volenti promissum complere, is juxta multos non tenetur eam dotare, si sit æqualis conditionis, ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non stat, si non faciat quod per eum*

fueras faciendum. & ex hac 66. ibid. Cum non stat per eum ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.

Enimverò nuptias solùm promiserit, & mulier non habet justam causam aliud exigendi loco illarum. Sed juxta Panormit. tenetur eam dotare, si femina sit longè melioris conditionis, nec velit ei nubere; quia damnum & dedecus illatum non refarciretur talibus nuptiis, sed novum inferretur. Quod verum est, si damnum & dedecus familiæ inde sequeretur: nam mulieri non fuit injustè illatum, si (ut suppono) sine vi & fraude, sed solà promissione matrimonii adducta consensit in copulam, sciens inæqualitatem conditionis.

Sed quid, si is qui verà vel fìctà promissione matrimonii seduxit aut stupravit, nec potest satisfacere nisi nubendo, habeat votum castitatis aut religionis?

Resp. Si votum secutum sit deflorationem, ex communi sententia tenetur ducere: quia jam ante erat jus strictum feminæ acquisitum, & obligatio eam ducendi. Quare votum non potuit esse de non contrahendo hoc matrimonio, alioqui nullum esset, cum sit de re illicita: sicut invalidum est votum dandi pauperibus id quod jam alteri debitum est ex justitia.

Si autem votum præcesserit copulam, adhuc secundum communem aut saltem communiorum sententiam, tenetur eam ducere; saltem post obtentam dispensationem voti, quam tenetur petere, si hæc votum ignoravit. Quia 1°. executio voti non ineundi matrimonium, jam facta est ei illicita respectu talis mulieris, cum fieri nequeat sine gravi ejus injuria. 2°. Quia, inquit Delugo, obligatio voti provenit solùm ex libera voluntate gratuita voventis, qui sibi imponit talem obligationem. Non potest autem aliquis velle se obligari tali genere obligationis in præjudicium juris alieni, quia non potest ipse proprià autoritate alieno juri derogare. Unde votum involvit hanc conditionem tacitam, Si poterò implere sine præjudicio juris alterius. 3°. Si quis vovisset dare omnia bona sua pauperibus, si postea gravem injuriam in bonis alteri inferret, teneretur restituere per bona voto promissa

pauperibus. 4°. Tunc potest & debet petere dispensationem voti, seu dilationem executionis ejus: quivis enim tenetur adhibere media licita necessaria ad actum justitiæ exercendum. Si tamen femina scivisset votum, tunc corruptor non tenetur eam ducere. Quia illa non bonâ fide contraxit, cum videret eum non posse licite nuptias promittere; nisi fortè ipse ei persuaserit se facile obtenturum dispensationem, quo casu tenetur eam sibi comparare.

Quid dicendum de seductore mulieris non virginis?

Resp. Patet ex dictis. Itaque qui viduam honestam, vel mulierem ab alio corruptam, sed quæ passim virgo habebatur, promissione matrimonii etiam simulatâ seduxit, tenetur eam ducere, si ipsa velit. Nam hæc promissio facta est in modum contractûs, *Do ut facias*: cum mulier det sui corporis usum, ut ille promissâ perficiat. Quòd si fictè promisit, adhuc tenetur: quia tenetur tollere deceptionem & injuriam illatam. Si autem vi aut fraude sine tali promissione seduxit, tenetur ante sententiam judicis damna inde secuta compensare, cum sit injusta illorum causa.

QUÆST. II. Ad quid tenetur, qui sub promissione matrimonii consanguineam violavit?

Sic respondet Delugo: Si impedimentum sit tale, in quo Papa nunquam soleat dispensare, ut inter consanguineos in primo gradu transverso, vel certè in quo non soleat dispensare, nisi ex gravissima causa, qualis tunc non datur; tunc promissio est invalida propter impossibilitatem rei promissæ: ac proinde solum erit obligatio satisfaciendi & resarciendi damnum alio modo, si quod injustè illatum est; quod non contingit quando femina non fuit decepta, nec vi aut metu coacta. Si verò impedimentum est tale, in quo dispensari soleat ex causa, qualis tunc intervenit, & matrimonium promissum fuit sub conditione dispensationis; tunc promissio illa obligat ad procurandam dispensationem: quia totum id quod promittitur, licitum est & possibile, nempe procurare dispensationem, & eâ obtentâ matrimonium contrahere. Imò idem censet, etiam si promissio matrimonii facta fuerit sine illa condi-

tionem; modò uterque impedimentum noverit. Quia conditio dispensationis utpote necessariæ subintelligebatur: nam conditio, quæ de jure necessaria est ad valorem actûs promissi, semper subintelligitur in ipsa promissione: taciti autem & expressi eadem est vis. Porro si quis consanguineam per vim, metum aut fraudem absque promissione matrimonii corrupit, tenetur resarcire damna illata, & secuta: quia fuit injusta causa illorum, copulam obtinendo per injuriam. Quòd si aliter damnum resarcire non potest, nisi eam ducendo, tenetur sibi dispensationem procurare, ut eam ducat: nam qui tenetur ad damnum illatum resarciendum, tenetur adhibere media ad hoc necessaria. *Ita Delugo.*

QUÆST. III. Ad quid tenentur adulteri?

Resp. 1. Si partus non sit secutus, adulter secundum multos tenetur solum ad satisfactionem honorariam marito præstandam pro injuria ei illata: quia pro injuriâ ab omni damno separatâ non debetur ex justitia, nisi satisfactio per signa doloris & submissionis, ut petitionem veniæ, &c. Quæ tamen locum non habet, cum injuria ignoratur: nam satisfactio honoraria non fit nisi scienti se injuriâ affectum, cum consistat in placatione animi justè offensi. Unde non est exhibenda marito, nisi injuriam norit, & eam cupere putetur.

Resp. 2. Si proles ex adulterio nata sit, tenetur adulter prolem alere ab anno tertio & deinceps, donec sibi de alimentis providere possit: a partu ad tertium annum inclusivè ipsa mater, ex cap. 2. *de convers. infid.* In defectum matris tenetur pater, & vicissim.

Resp. 3. Adulter & adultera tenentur æquè primò & ex æquo compensare damna, quæ obveniunt marito & legitimis hæredibus, ex sustentatione, hæreditatis partitione, & legatibus, donationibus proli spuritiæ factis a consanguineis patris putativi vel matris, in damnum legitimarum prolium, quibus alioqui cederent. *Est communis sententia.* Quia uterque est æquè principalis causa injusta horum omnium damnorum: nam uterque posuit actionem injuriam, ex qua sequitur generatio proli, ac deinde omne tale damnum. Et ad id tenentur singuli in solidum ex alterius defectu, ex cap. ult. *de injur.* *Si culpâ tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, jure sus-*

per his satisfacere te oportet. Idque ex communi sententia, etiam si adulter suppositionem non suaserit. Quia nihilominus est æquè primò causa horum damnorum ac adultera: nam cum generatio prolis in muliere conjugatâ sit vera causa deceptionis ac suppositionis, & ad actionem generativam injustè uterque æquè primò concurrerit, uterque est æquè primò causa damnorum inde eventientium.

Neque refert, si alteruter alterum ad adulterium induxerit sine vi & dolo: nam consulens ut consulens non est damni causa principalis respectu exequentis. Uterque autem executioni mandavit causam damnorum, nempe adulterium. Si tamen alteruter vim aut metum gravem etiam reverentialem incussisset, hic teneretur de omni damno: nam esset solus causa principalis adulterii, & consequenter damnorum ex eo secutorum. Alter verò teneretur solum in ejus defectum, cum sit causa minus principalis, utpote minus voluntaria, nec posuerit causam damni, nisi per injuriam a priore sibi illatam compulsus.

Resp. 4. Si probabilius sit prolem ab adultero esse genitam, tenentur adulter & adultera compensare omnia damna; nam tunc non possunt prudenter negare esse suam, idèoque se obligari ad compensationem damnorum, & utrumque prudenter judicare possunt.

Sed quid, si dubium sit utrùm ab ipso adultero, an a marito proles sit genita?

Resp. Tunc tenentur adulter & adultera restituere marito vel ejus hæredibus, pro ratione majoris vel minoris dubii, judicio prudentum. *Ita Molin. Rebell. Layman, & alii. 1º.* Quia uterque est causa injusta periculi pretio æstimabilis, quod subit maritus prolem alienam tanquam propriam alendi. 2º. Iniquum est, ut in dubio damni totum illius periculum subeat innocens, & causa injusta talis periculi, quæ posuit actionem de se damnificativam, sit omninò libera.

Obj. 1. In dubio nemo spoliandus est re suâ, & melior est conditio possidentis.

Resp. Hoc axioma æquè, imò magis favet marito quam adulteris. Nam ille est in possessione suorum bonorum, quibus in dubio non debet spoliari, & insuper ei certò facta est injuria de se damni illativa. Spoliaretur autem in dubio,

si deberet bona sua impendere ad alendam prolem dubiam: nam quamdiu dubium est an proles sit ab ipso, an ab adultero genita, dubium quoque est an ipse, an adulter teneatur illam alere; neque enim tenetur maritus alere nisi suam prolem.

Obj. 2. Proles in dubio an sit legitima, debet præsumi legitima: nam ratione matrimonii est in possessione suæ legitimatis, quâ non debet privari ratione dubii.

Resp. Proles debet quidem tunc in foro externo præsumi legitima, & habet etiam in foro interno jus dividendi hæreditatem cum legitimis. Sed quia in hoc dubio manet marito periculum certum damni subeundi, in quod adulteri eum injustè conjecerunt, hi tenentur hanc injuriam pretio æstimabilem rescarcire. Et præsumptio illa est solum in gratiam prolis innocentis.

QUÆST. IV. *Quomodo tenentur adultera damna compensare?*

Resp. 1. Adultera tenentur, quantum fieri potest citra famæ jacturam & vitæ periculum, procurare ne quid damni maritus & legitimi hæredes ratione prolis spurix patiantur. *Est communis sententia.* Quia si omnibus modis, quibus potest, non caveret damnum marito & hæredibus, iis inferret injuriam, cum posuerit actionem injustam damni illativam. Hinc si habeat bona propria, tenentur ex illis damna compensare. Si non habeat, tenentur rem familiarem diligentius administrare, de cultu corporis sui & sumptibus solitis propriis detrahere quantum potest, spectatâ conditione statûs, valetudine, &c. Item relinquere in morte solis legitimis tantum ex bonis de quibus liberè disponere potest; & secundum multos religiosum statum spurio suadere, si ad eum idoneus videatur.

Resp. 2. Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenentur revelare crimen suum: nam tunc nullum damnum inde sequitur legitimis hæredibus. Si verò non potest, nec judicat prudenter illud impeditum iri si detegat crimen suum, tunc nec tenentur aperire, quia imprudenter & frustra aperiret. Imò etiam si judicaret posse averti damna hæredibus per illam revelationem, non tenentur crimen suum occultum re-

velare, cum periculo mortis vel gravis scandali, discordiarum, perpetui odii mariti, infamiae totius familiae, vel propriae saltem publicae si non sit suspecta, vel alterius inani multo gravioris, quam sit damnum haeredum. *Est communis sententia.* Prob. 1°. ex cap. 9. de poenitent. ubi Innocentius III. consultus de quadam muliere, quae partum sibi supposuerat, ne bona mariti ad alios devolverentur, essetne absolvenda, cum crimen suum marito timeret detegere; respondet Pontifex: *Sicut mulieri qua ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est poenitentia deneganda; ita nec illi debet poenitentia denegari... sed competens satisfactio per discretum sacerdotem ei debet injungi.* Ergo non tenetur cum tali metu crimen detegere: si enim teneretur & noller, non esset capax absolutionis. 2°. Quia tunc maritus, & haeredes non sunt rationabiliter inviti; & tunc restitutio censetur moraliter impossibilis.

Si tamen mulier sciret spurium esse valde bonum ac prudentem, & sibi fidem habiturum, & haereditati cessurum, nec crimen ejus revelaturum, (quod vix & rarissime praesumendum est) teneretur illud ei detegere. Quia infamia nocentis apud unum aut alterum postponenda est gravissimo innocentium damno, cujus est causa injusta; ut patet ex eo quod juxta communem sententiam liceat grave peccatum alterius occultum aperire tertio, ad avertendum grave damnum ei ab illo altero impendens.

In praxi tamen ordinariè non est obliganda adultera ad crimen suum aperiendum, sive marito, ob gravia mala inde obventura quae ordinariè imminet; sive spurio: quia haec revelatio est ordinariè inutilis ad avertendum damnum: nam filius, juxta communem sententiam, non tenetur credere matri juranti eum esse spurium, nisi id probet certis argumentis, ut si tempore conceptionis & ante & post ostendat maritum absentem fuisse, &c. Nam qui nascitur in conjugio legitimo, censetur esse legitimus, nisi contrarium ostendatur.

Nota. Quae dixi de adultera & filio spurio, dicenda sunt de filio supposititio, quem mulier supposuit ac finxit esse suum, ne haereditas ad alios transeat: nam injuria his facta est, quae eodem modo tolli vel rescirari debet.

CAPUT V.

De Injuriis contra famam & honorem per judicium temerarium, detractionem, calumniam, & contumeliam, & de necessaria restitutione.

QUAEST. I. *Quale peccatum est judicium temerarium, item suspicio ac dubitatio temeraria?*

Nota 1. Dubitatio est suspensio intellectus inter assensum & dissensum. Suspicio est inclinatio seu concitatio mentis ad assentiendum uni parti, sic tamen ut nondum absolute ei assentiatur. Judicium est assensus mentis, qui si sit cum formidine oppositi, dicitur opinio; si sine tali formidine, vocatur judicium firmum. Hi actus sunt temerarii, quando sine sufficientibus indiciis seu rationibus concipiuntur: nam si ex sufficientibus motivis, non sunt temerarii, ut si judices Petrum esse injustum, quia usuras exigit. Caritas tamen postulat, ut dum opus externum excusare non potes, excuses intentionem vel indeliberationem, si possis, aut totum Deo discutendum relinquant. Porro majora indicia requiruntur ad prudens judicium, quam ad suspicionem, vel dubitationem, cum plus sit judicare quam suspicari vel dubitare.

Nota 2. Levia sunt indicia, quae considerata facti & personae qualitate, aliisque circumstantiis, ut loci, temporis, &c. non sufficiunt ad movendum virum prudentem & bonum ad sic dubitandum, suspicandum, vel judicandum de proximo. Gravia autem sunt, quae omnibus illis consideratis movere possunt probum & prudentem ad dubitandum, vel male opinandum, seu judicandum de proximo. Cum enim haec materia sit moralis, non potest alio modo definiti quodnam sit leve, quodnam grave indicium seu argumentum, quam ex prudentis & boni viri judicio, ait Sylvius tom. 3.

Resp. 1. Temerarium de re gravi proximum infamante judicium etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, est mortale contra justitiam. *Ita omnes de judicio firmo, & communis est sent. inter recentiores, teste Deluogo, de judicio etiam opinativo ac formidoloso.* Prob. 1°.

Ex Matth. 7. *Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim iudicio judicaveritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Et ex Luc. 6. *Nolite judicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini.* Et Jac. 4. *Qui iudicat fratrem suum, detrahbit legi, & iudicat legem.* Ubi generatim & indistinctè prohibetur graviter omne iudicium temerarium, & proinde non solum firmum, sed etiam opinativum. 2°. Quia per illud fit gravis injuria proximo. Nam graviter violatur jus quod habet, ne sine sufficiente causa iudicetur malus aut vilis, & perdat bonam existimationem apud alium; hocque homines molestissimè ferre solent. Quare est obligatio illud iudicium statim deponendi ut tollatur injuria. 3°. *Ex hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio sine causa sufficiente, indebitè contemnit ipsum, & ideo injuriatur ei,* ait S. Thom. 2. 2. qu. 60. a. 3. ad 2. *Itaque nolite ante tempus judicare, quoad usque veniat Dominus; qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* 1. ad Cor. 4.

Dixi 1°. *Temerarium. Nam iudicium de personis, licet quandoque sit falsum, non tamen semper est peccatum, nisi quando est omninò temerarium,* ait S. Thom. quodlibet 12. a. 34. Proximus enim non habet jus, ut æstimetur probus ab eo, cui crimen ejus sufficienter cognitum est.

Dixi 2°. *Cum plena advertentia: nam potest esse veniale non solum ob levitatem materiæ & temeritatis, sed etiam ob defectum plenæ advertentiæ.* Imò nullum est, si sit ex sola intellectûs promptitudine absque ullo deliberato voluntatis consensu conceptum. Sed ubi primùm advertis te sic malè judicare, peccas perseverando in eo iudicio, utpote mortali, positâ plenâ advertentiâ cum gravitate materiæ.

Porro ad temeritatem mortalem non requiritur advertentia actualis ad insufficientiam indiciorum seu motivorum, si mala præoccupatio, voluntaria passio, invidia vel odium sit causa præcipitationis iudicii & defectûs advertentiæ actualis: nam tunc temeritas illa est sufficienter voluntaria in causa, nempe in mala affectione; & inadvertentia insufficientiæ indiciorum est vincibilis ac culpabilis.

Resp. 2. Suspicio & dubitatio voluntariæ gra-

viter temeraria: in re valde gravi, & cum advertentia plena, sunt peccata mortalia saltem si ex pravato affectu & malevolentia nascantur. Ita Delugo, Lessius, & alii multi. Quia 1°. ad Tim. 6. inter gravia peccata numerantur *suspiciones male.* Et ex 1. ad Cor. 13. *Charitas non cogitat malum.* Quem locum sic explicat S. Chrysostomus hom. 33. *Non modò nihil mali comparat contra illum qui diligitur, sed ne suspicatur quidem.* 2°. Ex S. August. epist. 137. *Ne malevolò animo de servis Dei falsa suspicando porreatis, illud apostolicum recordamini: Nolite ante tempus judicare.* 3°. Tunc fit gravis injuria proximo: nam quisque habet jus ne quisquam de ipso sine sufficiente causa malè opinetur, suspicetur, & de sua probitate dubiter, illudque jus graviter violatur in re valde gravi. Et nullus est prudens, qui non putet gravem sibi injuriam fieri, indeque gravem molestiam sentiat; nec eum qui ita de se suspicaretur, haberet in numero suorum amicorum. Imò in dubitatione illa continetur iudicium: nam qui sic cum plena deliberatione dubitat, non solum suspendit assensum, sed etiam iudicat ambiguam esse probitatem proximi, nec eum posse prudenter iudicari probum.

Quare cum S. August. tract. 93. in Joan. ait suspiciones temerarias ad tentationem humanam pertinere, sine qua duci non potest ista vita; & S. Thom. qu. 60. a. 3. dicit dubitationem temerariam esse venialem; intelligi debent de repentinis nondùm satis deliberatis, vel leviter temerariis, & ex humano errore non ex malevolentia conceptis. Et ideo multi docent peccare solum venialiter eum, qui de gravi malo proximi suspicatur vel dubitat ex solo errore intellectûs, quo apprehendit indicia, ob quæ suspicatur, tanquam sufficientia ad suspicandum, paratus suspensionem deponere, ubi meliùs advertit: tum quia temeritas illa non est omninò voluntaria, cum non ex malitia, sed ex solo humano errore & fragilitate suspicetur: tum quia indicia propter quæ suspicatur, non carent omni verisimilitudine ad suspicandum: quando enim suspicio non est ex malevolentia, sed ex solo humano errore, indicia non carent omni probabilitate.

Observa 1. Quando timorati, præsertim scrupulosi, inquit Sylvius, ejusmodi sinistras cogitationes

gitationes de proximis patiuntur, & dubitant an lethaliter peccaverint; rogandi sunt, an si tunc advertissent illud esse judicium temerarium & peccatum, deliberatè voluissent consentire? Si negativè respondeant, censendi sunt non peccasse mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntatis consensus, vel non fuit plenè deliberatus. Quæ regula etiam locum habet in timoratis, qui vel contra fidem, vel contra castitatem tentationes & varias cogitationes patiuntur, quibus nullò modo consentire vellent, si eas plenè adverterent.

Observa 2. Materia, quæ in detractone ad mortale sufficit, hîc quoque sufficit. Hinc materia gravis censetur non solum peccatum mortale, sed etiam habitus peccati venialis, spectatis statu, famâ & qualitate personæ; vel defectus inculpabilis, sed infamans, seu unde quis notabiliter vilescit in animo judicantis, vel in contemptum adducitur, ut esse fatuum, spurium, &c. Ergo mortaliter peccas si temerè judices, vel suspiceris Religiosum habere consuetudinem mentiendi, esse vanum, regulas suas negligere, orationi non vacare, &c. aliquem esse fatuum, & officio ac honore indignum, &c.

Observa 3. Quamvis certum sit opus ab aliquo factum, esse mortale ex genere suo, non idè tamen potes judicare proximum certò peccasse mortaliter. Quia potest excusari coram Deo, ob imperfectam deliberationem, vel inconsiderationem aut ignorantiam invincibilem. Item incertis rumoribus de proximi crimine vel malo infamante fides nulla adhibenda est; nam rumores incerti non possunt fundare judicium prudens. Denique semper extra necessitatem animus a dubitatione, suspitione & judicio de peccatis alienis cohibendus est, ut vitetur periculum temerè judicandi, vel suspicandi cum injuria proximi. *Etiamsi perperam actum quid deprehendas; nec sic judices proximum: magis autem excusa intensionem si opus non potes, puta ignorantiam, puta subreptionem,* ait S. Bernardus serm. 40. in Cantic.

Sed hic queri potest utrùm dubia sint in meliorem partem interpretanda?

Resp. 1. Dubia de personis ad bonam vel malam existimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda. *Est communis senten-*

tia. Prob. 1°. Ex S. August. l. 2. de sermone Domini in monte c. 18. *Nolite judicare ut non judicemini, &c. Hoc loco nihil aliud nobis precipi existimo, nisi ut ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur . . . de quibus temerarium est judicare, maximè ut condemnemus.* 2°. Ex S. Thom. 2. 2. qu. 60. a. 4. *Ex hoc ipso quod aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, injuriatur ei, & contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre absque causa cogente; & idè ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est.* 3°. Quia maximè cavendum est, ne fiat injuria proximo, & de possessione bonæ famæ injustè deiciatur. Sic autem hæc dubia in meliorem partem sunt interpretanda, 1°. Negativè, ita ut in dubio etiam positivo nunquam judices, opineris, vel suspiceris proximum esse improbum, vel peccasse graviter: alioqui peccares contra justitiam, inferendo malum proximo sine sufficienti & justa causa: quisque enim jus strictum habet, ne ei malum sine justa causa inferatur: haberi autem improbum est malum proximi grave, utpote per se concitativum gravis molestiæ. Et dubium etiam positivum non est sufficiens nec justa causa judicandi proximum peccasse: incertum enim crimen non est sufficiens & justa causa eum privandi bonâ æstimatione quam possidet.

2°. Positivè practicè, hoc est, ut in praxi & vitæ civilis usu, ubi de cautela non agitur, affectu interno, & externo modo agendi proximus tractetur tanquam si reverà esset probus, ei præstando consueta honoris & urbanitatis officia, perinde ac si nullum esset de ejus probitate dubium. Nam illis proximum ob dubium exortum privare iniquum esset, & contra has regulas charitatis: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: Omnia quacumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Item quoties pravus in proximum animi motus vincendus est, aut vis hîc & nunc statuere apud te quo loco sit habendus, aut periculum est ne bona opinio de eo a te concepta minuat, si judicium suspendas; tunc judicare debes positivè eum habendum ut virum probum, nec ob dubium exortum bonam de eo

opinionem minuendam esse.

Dixi, de personis. Nam dubia de rebus, putà an contractus talis sit licitus necne, non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis momentis æstimanda. Quia tunc id unum agitur, ut cognoscatur veritas, & vitetur illicitum, nec timendum ne cuiquam inferatur injuria; & ex eo nihil boni vel mali accrescit rei.

Resp. 2. Cùm agitur de damno vitando, vel remedio adhibendo, dum non constat de probitate proximi, ex communi sententia licet sibi & aliis consulere, & eam cautionem adhibere, quam prudentia dicitur adhibendam, supposito quòd esset malus, non tamen de eo malè judicando aut suspicando. Quia tunc nemini infertur injuria, vel damnum: licitum est autem sibi & proximo sine cujusquam injuria providere. Hinc non peccas dum excipiendo ignotum in ædes tuas, ita caves rebus tuis, ac si dubia esset hominis probitas.

QUÆST. II. Quid est Detractio, Contumelia, & Calumnia?

Nota. Fama est existimatio bona de aliquo, quâ putatur bonus, & habilis ad aliquem bonum usum: Sive est existimatio seu opinio excellentiæ alterius. Honor est testificatio excellentiæ alterius animo conceptæ. Excellentia autem, quam spectat fama & honor, consistit primariò in virtute ac sapientia, earumque functionibus, quæ homines verè laudabiles reddunt: secundariò autem in aliis perfectionibus, ut sunt ingenium, doctrina, nobilitas; item quoad honorem potestas sive ecclesiastica, sive sæcularis, dignitas principii, quæ inest parentibus, &c. Imò id quod singularem quemdam ad has perfectiones ordinem habet, vel ut instrumentum virtutis, vel ut ejus effectus, est etiam ratio honorandi, ut nobilitas quæ ex præclare gestis orta est.

Hinc fama & honor inter se differunt, cùm fama sit opinio de excellentia alterius, honor verò externa testificatio nostræ opinionis de excellentia alterius.

Resp. 1. Detractio est injusta ademptio seu læsio vel imminutio bonæ famæ alterius in ejus absentia. Nam si quis coram altero famæ ipsius detrahat, jam non erit simplex detractio, sed etiam contumelia quâ coram violatur honor alterius.

Ex S. Thoma fieri potest detractio octo modis. 1°. Falsum crimen vel defectum imponendo. 2°. Verum amplificando. 3°. Occultum detegendo. 4°. Sinistrè interpretando factum alterius. 5°. Rectè facta vel dotes alterius negando. 6°. Illa extenuando. 7°. Silendo ubi silentium æquivaleret confessioni defectus proximi, ut quando ex silentio intelligi facillè potest alium vel non esse laude dignum, vel non tantâ, vel habere aliquem defectum. 8°. Simulatè vel remissè aut frigidè laudando, juxta hos versus:

*Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
Qui negat, aut reticet, minuit, laudatve remissè.*

Resp. 2. Calumnia est falsi criminis aut defectus impositio. Unde est species detractiois omnium gravissima ex genere suo; cùm superaddat detractiois genericæ sumptæ mendacium perniciosum.

Resp. 3. Contumelia est injusta inhonoratio personæ præsentis, seu læsio honoris alterius sine justa causa & autoritate coram eo facta, sive dictis, sive factis: ut crimen, vel defectum vel malum poenæ alteri præsentis obijciendo ex animo illum inhonorandi; vel ejus imaginem conculcando, ipsum percutiendo, repræsentando aliquid quod honorem illius lædat, ei maledicendo, conviciando, eum illudendo, irridendo, &c. quod est ex genere suo mortale; cùm hoc sit per se dissolutivum amicitia, juxta illud Eccli. 22. *Qui convitiatur amico, dissolvit amicitiam.*

QUÆST. III. An & quando detractio, calumnia, & contumelia sunt peccata mortalia?

Resp. 1. Hæc tria sunt ex genere suo mortalia contra justitiam. Ita omnes. Nam 1°. ad Rom. 1. detractores & contumeliosi dicuntur esse digni morte. 2°. Per detractioem & calumniam proximus injustè læditur in fama; per contumeliam in honore: quæ sunt bona præstantiora divitiis, & ad quæ proximus jus habet. Quare hæc tria sunt peccata graviora furto; quod ex genere suo mortale est: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 73. a. 3.) *Peccata, quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se secundum nocentia, quæ proximo inferuntur. Tanto autem est majus nocentium, quanto majus bonum demitur.*

Dixi, *ex genere suo*: nam possunt esse venialis culpa, 1°. Ob defectum sufficientis advertentia. 2°. Ob levitatem materiae, ut si narretur levis aliqua alterius imperfectio. Plures tamen ejusdem defectus leves alteri detegere, potest esse mortale: quia possunt tandem collecti lædere graviter bonam existimationem illius. Item *cum peccatum convitiis, vel contumelia, ex animo dicentis dependeat*, (inquit S. Thom. qu. 72. a. 2. ad 3.) *potest contingere quod sit peccatum veniale, si sit leve convitium, non multum hominem dehonestans, & proferatur ex aliqua animi levitate, vel ex levi ira absque firmo proposito aliquem dehonestandi, puta cum aliquis intendit aliquem per hujusmodi verbum leviter contristare.* Porro ad 2. ait: *Sicut licitum est aliquem verberare, vel in rebus damnificare causâ disciplina, ita etiam causâ disciplina potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod convitiosum dicere, & hoc modo Dominus discipulos vocavit stultos, & Apostolus Galatas insensatos.* Et ita excusari possunt plura verba contumeliosa parentum in filios, & dominorum in servos. Rarò tamen adhibenda sunt verba contumeliosa in correptionibus; quia sæpe potius exacerbant quàm emendant, & subditus facillè putat ea potius ex aliqua animi passione quàm ex charitate proficisci.

Resp. 2. Detractio omnis, licet fiat solum ex quadam animi levitate vel loquacitate, & sine intentione lædendi proximum, est ex genere suo mortalis culpa contra justitiam. *Prob. 1°.* Ex 1. ad Cor 6. *Neque fures . . . neque maledici regnum Dei possidebunt.* Et Jac. 4. *Nolite detrabere alterutrum. Qui detrabit fratri . . . detrabit legi, & judicat legem.* Hinc illud Prov. 4. *Remove a te os pravum, & detrahentia labia sint procul a te.* 2°. Quia injusta ac voluntaria læsio famæ proximi est gravius peccatum quàm furtum; nam per eam aufertur fama, quæ est bonum majus divitiis, quæ per furtum auferuntur, juxta illud Prov. 22. *Melius est nomen bonum quàm divitiae multa.* Sed detractio facta ex mera loquacitate & sine animo lædendi proximum, est læsio famæ proximi injusta, ut patet: nam proximus habet jus ne ejus fama lædatur ex quocumque fine ac modo; & est etiam voluntaria saltem indirectè & implicite, cum voluntariè dicantur ea ex quibus per se sequitur læsio famæ proximi: ad

mortale autem sufficit voluntarium indirectum. *Si autem proferat ex animi levitate vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi fortè verbum quod dicitur, sit adeò grave, quod notabiliter famam alicujus lædat; & præcipuè in his quæ pertinent ad honestatem vite: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis,* ait S. Thom. 2. 2. qu. 73. a. 2. Unde tum est obligatio restituendi, ex cap. ult. de injur. *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam,* ibid. *Eliminemus igitur omnem ex ore nostro detractionem, scientes quod etsi cinerem comedamus, nulla nobis aspera vita hujus utilitas proderit, nisi a detractione abstinamus,* ait S. Chrysostr. hom. 3. ad Popul.

Idem dic de contumelia, quæ notabiliter honor proximi læditur, etiamsi sine animo lædendi proferatur; quia semper est mortale voluntariè etiam indirectè inferre sine justa causa damnum notabile proximo, ex quovis motivo. Inferitur autem voluntariè damnum grave in honore, quoties proferitur aliquid quod prævidetur vel prævideri potest aptum esse ad lædendum notabiliter honorem, & contristandum graviter proximum.

Cæterum detractio, quæ fit per libellum famosum, pejor est, cæteris paribus, quàm quæ voce fit; quia infamia ad plurimos perinanat, & vix potest aboleri. Unde morte punitur, & qui talem libellum spargit, & qui inventum vulgavit, l. unic. cod. de famos. libell. Jure etiam canonico gravissimè prohibetur, tum causâ 5. qu. 1. tum in Bullis Pii V. & Greg. XIII. Item pejor est, si fiat in aliquam communitatem, capitulum, ordinem religiosum: quia plures læduntur in fama, & ita damnum majus est.

Resp. 3. Ex communi sententia, detractio & contumelia sunt culpa mortalis, quoties sine justa causa graviter læditur fama vel honor proximi, licet absque animo graviter lædendi: nam mortale est notabile damnum sine justa causa inferre proximo. Venialis verò, si non graviter lædatur; nam levitas damni excusat a mortali: nisi fiat ex intentione graviter nocendi, vel prævideatur gravem dolorem concitatura proximo: nam sine justa causa & autoritate graviter nocere vel gravem mœrorem creare proximo est

mortalis culpa; cum sit grave malum inferre num inferri. *Navarr.*

Graviter autem vel leviter læditur fama vel honor pro gravitate vel levitate materiæ, spectatis omnibus circumstantiis, præsertim personæ læsæ. Nam gravitas vel levitas materiæ hinc præcipuè spectanda est, relatè ad personam læsam, & ejus famam: fieri enim potest ut quod respectu unius est materia levis, sit gravis respectu alterius, si sit persona magnæ authoritatis & famæ valde integræ, aut quæ obligetur ad majorem vitæ sanctitatem: ut si de puero vel vili famulo dicas quòd sæpe mentiatur, censetur leve: at si hoc dicas de episcopo, sacerdote, religioso bonæ famæ, vel laico honorato, est grave: nam per hoc graviter læditur fama illorum, cum ii qui mentiri consueverunt, parvi fiant, præsertim si ex statu, munere, officio, cæteris virtute præstare debeant. Regula ergo universalis, inquit Delugo, ad gravitatem detractionis desumenda est ex circumstantiis personæ, defectus qui narratur, existimationis quam persona illa apud homines habet, & similibus, ex quibus si grave detrimentum, prudentis arbitrio, famæ inferitur, detraçtio erit gravis: sin minus, erit levis.

Item contumelia in se levis, potest esse gravis respectu personæ cui inferitur, ut si sit superior, pater, &c. Imò semper mortalis est, quoties sit ex animo graviter dedecorandi vel contristandi proximum: nam sola voluntas gravis mali proximo creandi sine justâ causâ est mortalis. Econtra si conviciium absolutè ac in se grave sit, sed propter vilem personarum conditionem, aut morem patrium loquendi, grave esse non censetur, veniale esse docent multi, qui mortalis non damnant pueros, mulierculas ac viros infimæ fortis, cum certis conviciis ac contumeliis apud plebeios usitatis se lacessunt: quia honor vilium personarum his injuriis non censetur graviter lædi, nec his fides adhibetur. Excipe nisi sit intentio graviter lædendi vel contristandi, nam hæc mortalis est.

Hinc 1°. mortaliter peccat qui detrahit cum animo notabiliter lædendi famam proximi, vel absque tali animo eam notabiliter lædit, aut dat causam talis læsionis, advertens vel advertere debens probabiliter ex suo dicto vel facto tale dam-

num inferri. *Navarr.*
2°. Narratio defectus venialis plerumque est solum venialis; quia non solet graviter lædere famam proximi, cum etiam justis sine culpa veniali non vivant: *In multis enim offendimus omnes*, Jac. 3. Est tamen mortale dicere de quibusdam personis in munere vel statu majorem perfectionem exigente constitutis, v. g. episcopo, religioso, &c. quòd habeat consuetudinem alicujus peccati venialis, v. g. quòd sæpe plus justo bibat, sit vanus, &c. Nam in talibus id censetur magni momenti, & eorum fama multum inde imminuitur, & idè despiciuntur.

3°. Quamvis possit esse solum veniale referre aut exprobare defectus naturales & involuntarios, ut ingenii, corporis, fortunæ, cum hi defectus non sint culpabiles; tamen mortale est, si fama vel honor inde graviter lædatur, vel si proximus graviter contemnendus sit, viliorque apud alios reddatur, ut si extra casus exceptos de viro honorato, qui habetur nobilis, dicas esse ignobilem, ejus parentem pœnam infamantem subiisse; item si inde grave damnum alteri sequatur; vel si in faciem exprobretur conviciandi causa, etiam vili personæ, quæ gravem inde mœrorem patiatur. Nam mortale est sine justa causa contristare graviter proximum, vel grave damnum ei inferre. Idè per se mortale est narrare defectum occultum natalium, v. g. si dicas de aliquo eum esse illegitimum: nam hoc vilitat hominem, idque molestius ferre solent homines, quàm si de illis referatur grave peccatum.

4°. Ex *Navarro*, detraçtio, quæ generalibus nominibus vitiorum tam mortalia quàm venialia comprehendentibus fit, ut si dicas aliquem esse avarum, iracundum, &c. mortalis est, quando cum damno notabili aut magno ejus periculo fit, aut coram talibus, qui probabiliter existimari possunt tam maculas mortales quàm veniales concepturi; nisi de solis venialibus vel de solâ naturæ propensione verba fieri admoneantur: nam alioqui graviter læditur fama.

5°. Peccat mortaliter, qui nullum defectum in particulari de proximo detegit, sed solum in genere dicit se de illo aliquid scire quod nemo de illo facillè suspicaretur, vel quod illum magno pudore afficeret si diceretur; item si dicas illum non esse eum qui communiter habetur, &c.

Tunc enim graviter læditur fama proximi, & sæpe gravius, quam si gravis ejus defectus nominatim detegeretur: nam ex hoc obscuro loquendi modo grave aliquid, imò sæpe longè deteriora latere auditores intelligunt, vel suspicantur, quam fortè reipsà sint.

6°. Quando ratione conditionis personæ, peccatum aliquod mortale non censetur notabiliter lædere famam, illius revelatio non est mortalis: ut si de milite narres eum duellum commisisse; vel referas ea delicta de personis quas scis se de illis publicè jactare.

7°. Irrisio, quæ est species contumeliæ, mortalis est quoties fit ex animo graviter confundendi proximum, vel exprobratur sine causa justa grave peccatum, aut defectus infamis, vel derisus graviter contristatur aut contemnitur: nam tunc ei grave malum infertur sine causa justa. *Aliquem illudere vel irridere est enim omnino parvipendere, & eum tam vilem estimare, ut de ejus malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum. Et sic derisio est peccatum mortale...* & tanto gravius, quanto major reverentia debetur persona qua illuditur, ait S. Thom. 2. 2. qu. 75. a. 2.

Resp. 4. Est mortale detegere alicujus crimen occultum grave non nominando personam, sed solum communitatem ex qua est, quando communitas inde gravem infamiam passura est, ut monasterium, capitulum, &c. Item si de aliqua communitate in genere detrahas, v. g. si dicas de communitate religiosa nullam ibi esse disciplinam, aut de civitate eam esse plenam adulteris, usurariis, &c. graviter peccas, nisi hæc infamia sit publica ubi hoc dicis. Quia tunc gravis infamia injustè infertur illi communitati, & sic manet obligatio eam reparandi. Nam quamvis congregatio regularium reipsà non maculetur ex unius hominis nequitia, sicut nec Apostolorum collegium ex scelere Judæ; maculatur tamen ejus fama apud homines præsertim simplices & imperfectos.

Resp. 5. Est mortale detrahere in re gravi apud unicam personam & sub secreto, licet putetur non revelatura. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia tunc injustè infertur proximo grave damnum ablatione bonæ existimationis apud alium, ut patet in judicio temerario, quo

quis apud se unum spoliatur alterum bonâ existimatione: perinde enim proximo nocetur, sive in propria sive in aliena mente ingeneretur de eo prava opinio. Et verò diffamatio apud unicum est res per se concitativa gravis molestiæ ac doloris, ut patet ex difficultate quam ordinariè homo habet in aperiendo crimine soli confessario, quamvis sciat hoc sibi salutare esse. Unde vix est vir honestus, qui naturaliter non ferat molestius bonæ famæ amissionem apud unicum virum gravem, quam jacturam summæ notabilis pecuniæ.

Resp. 6. Est mortale imponere alteri culpas veniales falsas, vel veras sed occultas detegere, aut defectus naturales falsos, quando inde patitur damnum notabile, vel impeditur a consecutione boni notabilis, vel officii aut beneficii quo dignus est, si hoc prævideri potest, aut eo animo deteguntur; & est obligatio hæc damna cum famâ restituendi, ex cap. ult. de injur. Quia tunc injustè datur causa damni gravis & jacturæ boni notabilis. Sic Navarrus ait se nosse virum insignitum & probum ab adipiscendo egregio quodam munere impeditum per culpas veniales vanitatis & iracundiæ falsò ei impositas.

QUÆST. IV. An contumelia & detractio differant specie?

Resp. affirm. Quia per illas proximus diverso modo & in diversis specie bonis injustè læditur. Imò peccata contumeliæ possunt inter se specie differre, sicut & peccata detractiois, pro diversitate specifica objectorum: sic injusta revelatio adulterii specie differt ab injusta manifestatione furti. Unde qui uno sermone de eodem dicit eum commisisse furtum, adulterium, & homicidium, triplex specie peccatum detractiois admittit; & qui eundem contumeliosè compellat furem, adulterum & homicidam, tria peccata contumeliæ admittit specie distincta. *Azor.* Nam peccata sumunt speciem ab objecto; unde specie diversa sunt si habeant objecta specie moraliter diversa.

QUÆST. V. An & quando auditor detractoris peccat mortaliter?

Resp. 1. Hortari, incitare alterum ad inchoandam vel continuandam gravem detractioem,

v. g. approbando exterius dicta, addendo de suo, item scienter præbendo occasionem detrahendi, v. g. interrogando de aliorum defectibus, significando id tibi gratum fore, &c. ex communi sententia, est mortale tum contra charitatem ratione scandali, & inductionis ad peccatum; tum contra justitiam. Quia talis est causa moralis detractionis injustæ, aut saltem ei moraliter cooperatur, & sic tenetur ad restitutionem in defectum detractoris. *Si aliquis detractiones audiat absque resistèntia, videtur detractori consentire: unde sit particeps peccati ejus. Et, si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detraçtio propter odium ejus cui detrahatur; non minus peccat quàm detrahens, & quandoque magis. Unde Bernardus dicit, detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnableius sit, non facile dixerim, ait S. Thom. 2. 2. qu. 73. a. 4.*

Resp. 2. Auditor, qui lætatur detractione gravi, licet non inducat ad detrahendum, nec incitet ad continuandum, nec exterius sibi placere significet, ex communi sententia peccat mortaliter tum contra charitatem, quia lætatur gravi damno proximi; tum affectu contra justitiam, quia gaudet de actu injusto: nam *digni sunt morte non solum qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*, ad Rom. 1. Non tenetur tamen ad restitutionem, quia non est causa damni; peccatum enim contra justitiam non parit obligationem restitutionis, nisi ex eo secutum sit damnum. Equidem tenebatur illud impedire, sed solum ex charitate, non ex officio, ut suppono.

Resp. 3. Auditor detractionis gravis, licet ad eam non inducat, nec eam lætetur, nec libenter audiat ex curiositate, secundum communem sententiam peccat mortaliter contra charitatem, non impediendo dum impediri potest, aut non obstitendo, nisi prudenter putet monitionem suam inutilem fore, aut metuat grave aliquod damnum; perinde ac non impediens furem bona proximi auferentem, cum potest impedire. Quia secundum omnes, teste Delugo, ex lege charitatis quisque graviter tenetur impedire grave damnum proximi, dum sine gravi incommodo seu damno proprio potest: nam quisque ex charitate tenetur amare proximum sicut seipsum,

& ei facere quod sibi rationabiliter fieri vellet in simili casu. Hinc illud Eccli. 28. *Linguam nequam noli audire.* Et illud Prov. 24. *Cum detractoribus non commiscearis; quoniam repente consurget perditio eorum: & ruinam utriusque quis novit?* Imò juxta Delugo, si damnum proximi sit gravissimum & irreparabile, teneris impedire cum aliquo gravi tuo incommodo.

Porro cum auditor detractionis non potest resistere, tenetur tamen, saltem si commodè potest, discedere, vel sermonem aliò avertere, vel faciem tristiores ostendere. Nam hoc pacto impeditur continuatio detractionis, aut saltem minuitur detractoris fervor, ex Prov. 25. *Ventus Aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem.* Et tunc saltem est tacita improbatio peccati, & virtualis correptio. Tenetur autem quisque damnum proximi, & offensam Dei impedire, quantum moraliter potest.

Resp. 4. Dum proximo infertur calumnia, cujus falsitatem nosti, teneris ejus falsitatem aperire ac probare quantum potes. Quia ex charitate teneris impedire grave damnum proximi, quando sine gravi tuo incommodo potes. Quod si tuum silentium in talibus circumstantiis æquivalet tacitæ confessioni delicti, seu defectus falso impositi proximo, ut fit, dum ille est tibi notissimus, & tamen ejus innocentiam non pandis, peccas contra justitiam. Nam tunc moraliter censeris consentire, & fateri rem ita esse ut refertur; & ita facis contra jus quod proximus habet, ne ullo modo, etiam tacite, approbetur & confirmetur calumnia sibi illata; estque tunc tacita calumnia, seu calumniæ confirmatio & approbatio contra justitiam, obligans ad restitutionem. Sic si quis Romæ de tuo concive tibi notissimo coram te dicat eum esse ignobilem, spurium, injustum, &c. & ipse contrarium sciens taceas, eo ipso videris consentire, & fateri ita esse. *Delugo.*

Resp. 5. Si superior subditum detrahentem famæ alterius etiam non subditi, non impedit nec coercet, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem famæ, in defectum subditi. *In Lessius, Delugo, & alii.* Quia superior tenetur ex officio, idè ex justitia, subditos suos corrigere, a peccato cohibere, & impedire ne alios injustè lædant: unde si non impedit cum po-

est, meritò censetur causa injusta damni. Quòd si subditus absente superiore detrahat, tunc superior ex officio tenetur cogere subditum ut restituat famam; nam tenetur ex officio compellere subditum ne perseveret in injuria alteri inferenda: perseverat autem in injuria, eamque continuat subditus, qui non restituit famam a se læsam, cum potest. Hinc pater, dominus, prælatus, &c. tenentur ex justitia impedire detractiones, & cogere subditos detrahentes ad restitutionem.

Dixi etiam *Prælatus*, seu superior regularium; quia prælatus est etiam caput politicum suorum subditorum: quare tenetur eos gubernare, etiam in ordine ad bonum commune aliorum civium, sicut dominus tenetur gubernare suos servos, & curare ne inferant damna aliis civibus. Ei enim, qui est caput politicum, tribuuntur & imputantur damna a subditis illata, si non impediatur. Ita *Delugo*. Et a fortiori quis superior ac prælatus tenetur ex justitia impedire subditum detrahentem alteri suo subdito: nam ex officio & justitia tenetur ab omni damno subditos suos tueri, si possit: quia non solum est rector suorum subditorum, sed etiam iudex & custos, qui ex suo munere, ideòque ex justitia, tenetur impedire damna suorum subditorum.

Nota. Jure naturali non licet librum famam proximi lædentem, & crimina vera sed occulta sine causa justa pandentem legere, perinde ac audire detractionem: nam crimini authoris libri quodam modo consentit, aut cooperatur lector, ut auditor detractioni. Præterea quisque rationabiliter vellet ut liber contra ejus famam injustè scriptus, a nemine legeretur.

QUÆST. VI. *An audita, lecta, vel alia qualibet referens absque asseveratione peccat?*

Resp. 1. Qui audita vel lecta refert eo modo, vel nominatis iis authoribus, ut audientes meritò possint induci ad opinandum vel suspicandum grave malum de proximo, peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem. Quia est causa injusta gravis damni seu mali proximi, nempe malæ opinionis vel suspicionis: nam dat aliis sufficientem causam male opinandi, hoc ipso quòd eo modo refert audita, ut alii meritò inducantur ad malè opinandum.

Resp. 2. Qui audita refert sine causa coram iis, quos probabile est credituros ex sola levitate vel malitia, quamvis non eo modo referat ut meritò credi possent, peccat mortaliter, non solum contra charitatem, ex qua quisque tenetur impedire malum proximi saltem cum facile potest, sed etiam contra justitiam; & sic tenetur ad restitutionem, saltem si non sint publica. Nam rectè censetur causa injusta gravis damni, cum sine justa causa ponat id, ex quo probabiliter prævidet secuturum grave damnum proximi; & proximus habet jus, ne in tali circumstantia, seu cum suæ infamæ periculo audita referantur.

Præterea talis est causa, ut alii peccatum proximi norint, ideòque est causa, ut fama alterius apud tales anittatur. Idem dic, si ex ejus narratione gravis mali suspicio auditoribus verisimiliter suborbitura sit, ut vulgò saltem accidit, ob infirmitatem hominum, qui faciliùs mala quàm bona de proximo opinantur. Talis enim suspicio est grave malum saltem respectu personæ honestæ.

Resp. 3. Qui audita refert eo modo, & in iis circumstantiis, ubi constat auditores non esse credituros, nec ullum esse periculum infamæ, neque malæ suspicionis aut dubitationis de probitate proximi (quod rarò contingit,) non peccat mortaliter, imò nec venialiter, si adit justa causa referendi: quia tunc nullum damnum nec periculum damni creat.

QUÆST. VII. *An crimen proximi quod publicum est in aliquo loco, licet detegere in alio ubi ignoratur, vel in eodem?*

Nota 1. Crimen dicitur publicum seu notorium tripliciter. 1°. Publicitate juris, dum de eo constat per publicam judicis sententiam, vel per confessionem rei, aut convictionem in judicio, seu legitimum testium testimonium. 2°. Publicitate facti, cum in loco publico coram multis paratum est, ita ut nullà tergiversatione celari possit, nec ullo juris suffragio excusari. 3°. Publicitate famæ, quando fama criminis ex sufficientibus indiciis orta pervenit ad majorem partem communitatis, vel ad tot personas de communitate, ut spectatis circumstantiis impossibile sit moraliter, quin perveniat ad notitiam majoris

partis communitatis, seu civitatis, pagi, paroc-
ciae, collegii, vel monasterii.

Nota 2. Crimen notum majori parti unius com-
munitatis particularis, v. g. collegii, monasterii,
non censetur publicum absolute & respectu om-
nium, sed solum respectivè ad illam cõmunitatem,
v. g. collegium, monasterium, &c. Quare si no-
tum sit solum collegio, monasterio, non cense-
tur publicum extra illud, nec sine injustitia po-
test narrari iis qui non sunt de illo. Quia talis pub-
licitas non est absoluta, sed restricta ad illos
cum quibus monasterium communicat in regula
& regimine. Sic peccata solum publica inter do-
mesticos non possunt narrari iis, qui non sunt de
familia. Item peccata publica in religione aliqua
non possunt revelari externis: nam religiosus in-
famis tantum apud suos, retinet jus ad famam
apud externos. Item si in vicinia duntaxat no-
tum sit crimen, est contra justitiam illud reve-
lare aliis partibus amplæ civitatis, vel locis in
quibus criminofus famam hæctenus illæfam reti-
net. Ita Layman dicens hanc esse communem
doctrinam.

Resp. 1. Ex communi sententia, non est con-
tra justitiam revelare in quovis loco crimen ali-
cubi notum per sententiam judicis publicè de-
nuntiata, in qua nominetur reus. Quia per
hanc sententiam reus privatur jure ad famam
pro omni loco: nam judex habet jus spoliandi
absolute reum famam, sicut & vitam, in vindictam
publicam criminis; & reipsam spoliare intendit,
quando eum publicè condemnat, ut cæteris ubi-
que sit in exemplum & terrorem; datque om-
nibus facultatem illud divulgandi: & idè noc-
entes puauntur in media luce & coram po-
pulo.

Delictum tamen in una religione publicum,
etiam per sententiam judicis regularis, injustè
extra eam revelaretur. Quia ex mente ferentis
sententiam ipsa non est lata pro publica notitia
aliorum, sed solum pro privata suorum subdi-
torum; alioqui bono communi religionis perni-
ciosa esset.

Resp. 2. Est mortale contra charitatem cri-
men alterius alicubi publicum, etiam per sen-
tentiam publicam judicis, detegere sine justa
causa in eo loco, quo fama non erat illud perla-
tura, si author criminis erat ibi bonæ famæ. Ita

*Lessius asserens hanc esse ferè communem senten-
tiam.* Quia proximo inferitur sine justa causa gra-
ve malum graviter contristativum, nempe infa-
mia, quod ipse detegens nollet rationabiliter sibi
fieri in pari casu, contra illud, *Quod tibi non vis
fieri, alteri ne feceris.* Nec refert quod ille jus ad
famam jam amiserit; nam illam absque injuria &
fraude adhuc possidebat, & possessurus erat in
eo loco. Si tamen fama communis crimen sic
publicum brevi erat perlatura in locum ubi re-
velasti, non peccas mortaliter contra charitatem,
illud antea aperiendo: quia fama brevi justè de-
struenda non magni æstimatur, nec proinde illius
damnum censetur magnum.

Dico, *justè*: nam qui crimen, quod injustè di-
vulgandum erat, prior divulgat, peccat morta-
liter, & tenetur compensare damna, sicuti is qui
prior incendit domum, prævidens injustè brevi
incendendam ab aliis. Nam qui prævenit in in-
juria, prævenit in obligatione quæ contraheret
ab aliis, & quæ necessariò annexa est injuriæ
damnosæ.

Resp. 3. Si crimen quantumvis publicum non
sit verum, est mortale contra justitiam illud nef-
cienti aperire. Ita Layman, Delugo, & alii.
Quia innocens per infamationem injustam licet
publicam, non amittit jus ad famam. Nam jus
illud fundatur in carentia criminis, vel ignoran-
tia publica veri criminis; ac proinde non potest
sine injuria diffamatio ejus ad plures propagari.
Et verò innocentem infamare, etiam apud unum,
per se malum & injustum est, atque mendacium
perniciosum.

Resp. 4. Est mortale contra justitiam, crimen
verum, sed solum notum per confessionem rei
in judicio, testium testimonium, divulgare in
loco, ubi nondum de eo publicè infamatus est.
Est communis sententia, teste Layman. Quia reus
adhuc retinet jus ad famam, cum nondum eo in
pœnam sit privatus per auctoritatem publicam;
& nondum crimen publicum est in ordine ad
populum; sed illis duobus modis dicitur noto-
rium solum in ordine ad judicem, ut ab eo con-
demnari possit. Quare nequidem in eo loco licet
illud divulgare, nisi ibi jam infamia de illo labo-
ret, ut sæpè contingit.

Resp. 5. Juxta multos mortale est contra justi-
tiam crimen verum in uno loco publicum solâ
publicitate

publicitate facti vel famæ, divulgare in alio loco, quo fama non erat illud perlatura. *Ita Adrian. Tolet. Sot. Rebell. Valentia, Molina, & alii.* Quia auctor criminis alibi illæfam habet famam, & per talem notitiam non amisit jus ad famam in aliis locis; neque enim ille censetur famam abjecisse respectivè ad alia loca; neque jure ad illam privatus est per auctoritatem publicam in pœnam criminis. Fatentur tamen licere ob bonum publicum referre in historiis delicta publica defunctorum, quamvis infamia ad alia loca deferatur, tum ut notitia rerum publicè gestarum habeatur, tum ut homines timore infamiæ perpetuò duraturæ a criminibus deterreantur.

Dixi, *In alio loco.* Nam ex communi sententia, non est contra justitiam, nescientibus revelare crimen alterius in loco ubi de eo publicè infamatus est. Quia is in illo loco jus ad famam, si ve jus secreti amisit per publicitatem, cui causam dedit, committendo crimen in multorum conspectu, vel dando multis indicia per quæ crimen multis innotescit & divulgatur. Addit Delugo ad bonum publicum expedire quòd unusquisque ab aliis cognoscatur qualis reverà publicè est. Neque etiam hæc revelatio mortalis est contra charitatem, quia ex ea non sequitur grave damnum proximo, cum ibi jam sit publicè infamatus: nec potest rationabiliter id multum molestè ferre, cum famam ipsè suam in eo loco abjecisse censetur, crimen publicè committendo.

Quòd si crimen verum factum sit injustè publicum, ut si cum esset secretum, aliqui pluribus illud revelarint, Delugo negat peccare contra justitiam eum qui illud aliis ejusdem loci nescientibus detegit. Quia tunc solum est contra justitiam manifestatio criminis, quando jus habet proximus ne infametur: ejusmodi autem jus nullum habet in prædicto casu; nam totum jus proximi fundatur vel in carentia talis criminis, vel in eo quòd sit occultum: uterque enim hic titulus dat jus; prior quidem absolutè & universaliter, posterior verò saltem ut non narretur absque necessitate: utroque autem titulo cessante, nullum manet jus. Cum ergo sive justè sive injustè verum crimen factum est publicum, ablatum est fundamentum totum juris impediens ne detegatur, cum & verum sit, & publicum jam sit, undecumque publicitas illa provenerit,

modò non oriatur ex confessione sacramentali. *Resp. 6.* Si is, qui olim ob sua crimina infamis fuit, famam honestè vivendo recuperavit, mortale est contra charitatem illa crimina nescientibus inarrare vel revocare in memoriam. Quia sine justa causa ei inferitur grave damnum ac malum, quod narrans in simili casu nollet rationabiliter sibi inferri. Imò est contra justitiam, si crimen non fuit publicum per sententiam judicis. Quia sicut malis moribus infamia facti contrahitur, & fama bona amittitur: ita bonis moribus infamia facti tollitur, & fama bona recuperatur cum jure ad illam. *Ita Tolet. Azor, Molina, Reginald. Delugo, Layman, & alii.* A fortiori est contra justitiam, si inde detur occasio opinandi eum adhuc esse improbum, etiamsi per sententiam justam olim infamatus sit: nam habet jus ad famam illam, quam postea bene vivendo sibi comparavit, & quam justè possidet.

Item est mortale contra justitiam crimen alterius, quod factò vel famam dumtaxat publicum fuit, sed jam solà oblivione deletum, narrare nescientibus, vel reducere in memoriam. Quia talis jus habet ad famam pro tempore quo crimen suum desiit esse publicum: nam per oblivionem reducitur res ad eum statum quem habuit, antequam esset publica. Ergo sicut res antea, dum erat occulta, non poterat revelari; ita nec potest, quando redit ad priorem statum, & rursus inducit naturam rei occultæ. *Ita Delugo,* qui excipit crimen publicum per sententiam publicam: quia facultas illud divulgandi orta ex sententia publica adhuc irrevocata, perseverat donec publicà auctoritate infamia tollatur. Sed saltem id erit contra charitatem.

QUÆST. VIII. *An eum, qui uno aut altero crimine infamis est, licet de aliis infamare?*

Resp. 1. Si illa alia crimina sint ordinariè conjuncta cum graviori crimine, quod jam publicum est, ita ut non censetur notabiliter augere infamiam, non est peccatum saltem mortale illa detegere iis qui jam principale norunt. Quia non censetur nova infamia saltem gravis inferri, aut prior graviter augeri: ut si narres de ebrioso publico cum non rectè curare rem familiarem, rixari cum uxore, &c. De fornicario publico, quòd

scripserit litteras amatorias, &c.

Dixi, *graviora*. Nam mortale est contra justitiam aperire crimen atrox ei, qui novit minus grave licet ejusdem speciei, v. g. Si dicas Paulum furripuisse mille nummos, cum alter sciat eum tres solum furatum esse: quia tunc graviter & injuste augetur ejus infamia.

Imò potest esse gravis injuria detegere peccata ejusdem speciei multiplicata, ut si semel aliqua femina adulterium notorium commisit; non ideò postea licebit aliud ejusdem adulterium occultum patefacere: nam relapsus multum auget infamiam. *Delugo*.

Resp. 2. Si crimina illa non sint connexa, ex communi sententia, est mortale contra justitiam illa detegere, præsertim si sint alterius generis. Quia graviter & injuste læderetur ejus fama, si ve injuste inferretur ei nova infamia gravis: nam qui infamis est in uno genere vitii, non idcirco censetur infamis in omnibus aliis vitiis: diversorum enim vitiorum diversa est infamia, & alia major, alia minor. Quare qui amisit jus ad famam in una virtute, non ideò jus amisit ad famam in altera virtute. Sic potest quis haberi ebriosus, & tamen esse & haberi justus in contractibus, fidelis uxori, &c. Fama quippe non est quid simplex & indivisibile, sed constat diversis quasi partibus, quarum una potest haberi sine alia. Quare sicut potest quis habere unam partem famæ, licet non habeat alias, ita potest retinere jus ad unam partem famæ, licet non retineat ad alias.

Hinc est contra justitiam furis capite damnati adulterium occultum prodere, &c.

Notat Delugo totum hoc desumendum esse ex damno novo, quod circa famam fit, an iudicio prudentum sit grave, vel leve.

QUÆST. IX. *An licet aliquando revelare crimen occultum alterius?*

Nota. Certum est id nunquam licere, si crimen innotuit solum per confessionem sacramentalem, vel si talis revelatio cedit in detrimentum publicum. Sed extra hos casus,

Resp. 1. Ex communi sententia, revelatio criminis occulti fieri potest & del et, quando necessaria est ad avertendum grave damnum communitatis, aut privato innocenti impendens, si-

ve spirituale, si ve temporale. Quia nocens non habet jus retinendi famam cum gravi damno quod inde alteri injuste obveniret: nam bonum commune & privatum innocentis præferri debet bono privato nocentis. Et charitas obligat ad impediendum damnum communitatis, vel privati innocentis, cum impediiri potest; nec alter tunc censetur rationabiliter invitus, cum adsit justa causa, ob quam debeat famæ suæ jacturam pati. Ob eandem rationem idem tibi licet, si hoc necessarium sit ad avertendum tuum grave damnum etiam temporale injustum.

Manifestatio autem criminis occulti alterius non est detractio nisi cum est inordinata. Sed quæ fit ob justam ac rationabilem causam & sine animo nocendi, est ordinata: nam detractio formalis, quæ semper intrinsecè mala est, solum fit cum proximi defectus aut crimen revelatur vel sine justa causa, vel ex intentione illum infamandi. Imò ex S. Thom. qu. 70. a. 1. ad 2. homo tenetur manifestare ea, quæ sibi sub secreto commissa sunt: *Si pertinet ad corruptionem multitudinis spiritualement vel corporalem, vel in grave damnum alicujus persona.*

Hinc quando agitur de officio, beneficio ecclesiastico conferendo, de matrimonio contrahendo, de religione suscipienda, potes & debes occulta impedimenta, incapacitatem vel vitia alterius, unde aliquod grave damnum merito timeatur, detegere iis, ad quos id spectat, sed non pluribus; & illi tenentur sic audita non referre aliis. Sic tibi licet monere amicum, ut in famulum non assumat Petrum, nihil aliud in iro allegans quàm quod ei non convenit, sed postea dicere esse furacem, si amicus persistat velle eum assumere, nisi causam repellendi norit. Item licet monere alterum, ut vitet consortium hominis, quem certò nosti esse corruptis moribus, ne ipse pervertatur; vel ut sibi caveat ab homine injuriis dedito. Sic Apost. 2. ad Tim. 4. monet: *Alexander ararius multa mala mihi ostendit... quem & tu devita.*

Item talis revelatio fieri debet, cum necessaria est ad bonum spirituale delinquentis, ut si fiat superiori, parentibus, servato quantum opus est ordine fraternæ correptionis: quia bonum spirituale animæ anteponi debet famæ. *S. Basil. in reg. brev. resp. ad interrog. 25.*

Resp. 2. Licet injuriam sibi ab alio factam referre ad petendum consilium necessarium, non nominatâ personâ nisi ad consilium opus sit, modò non pluribus referatur, quàm necesse sit: quia tunc injurians non est rationabiliter invitus, & læsus habet jus consilium necessarium in injuriis acceptis quærendi. Non tamen licet ad solatium præcisè seu ad dolorem leniendum narrare amico injuriam sibi factam, nominatâ personâ: quia iniquum est gravem infamiam proximo inferre sine justa & gravi causâ, quale non est solatium illud, quod non est bonum tanti momenti, nec necessarium, cum verum solatium possit sine infamatione proximi obtineri, scilicet confugiendo ad Deum, qui est *Pater misericordiarum, & Deum totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra*, 2. ad Cor. 1. Et verò si non licet furari pro solatio suæ gravis miseriar, cur liceret detrudere pro solatio doloris?

Resp. 3. Si quis fictis virtutibus, vel simulatâ peritiâ famam sibi comparavit, licet aperire hanc simulationem, si ea vergat in alicujus damnum grave: ut si quis simulet se peritum medicum, advocatum, &c. & constet non esse talem. Quia is non habet jus famam in errore fundatam retinendi cum aliorum damno vel periculo. Quòd si simulatio virtutis vel doctrinæ nemini nocere possit, est contra justitiam eam detegere: nam quamdiu hypocritæ malitia est occulta & nemini nocet, jus habet ne positivè existimetur malus: detegendo autem hypocrisim, facis ut positivè existimetur malus.

QUÆST. X. *An est mortale detrudere defuncto in re gravi?*

Resp. affirm. etiamsi ejus infamia ad alios non redundet. *Ita omnes.* Quia defunctus retinet jus ad bonam opinionem, quam habet apud homines; & censetur etiam post mortem possidere famam suam, per quam vivit in memoria hominum. Ergo eam auferendo, infertur ei grave damnum injustum: fama enim etiam post mortem magni æstimatur ab hominibus, & idè ejus intuitu res maximè arduas aggrediuntur. Hinc illud Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi quàm mille thesauri pretiosi & magni.*

Quare est obligatio restituendi famam defun-

cto sive ante, sive post ejus mortem injustè læsam. Nam injusta ademptio boni proximi obligat ad restitutionem. Nec hanc remittere potest hæres, quia jus remanet defuncto, qui damnum injustè patitur.

QUÆST. XI. *An licet se ipsum infamare?*

Resp. 1. Ex communi sententia, laudabile est se ipsum infamare, veritatem aperiendo sine scandalo, vitæ periculo, & aliorum injuria, ad coercendam superbiam ac vanam gloriam, ad acquirendam humilitatem, ad imitandum Christi opprobria, ut fecerunt quidam Sancti. Quia homo est dominus suæ famæ; & honestè eam bono majori postponit. Si id faciat sine justa causâ, erit per se loquendo venialis culpa, quia est quædam inordinatio & prodigalitas. Non est tamen per se mortalis; quia nec est contra justitiam, cum homo sit dominus suæ famæ: nec contra charitatem; quia charitas non obligat ad bona temporalia externa comparanda vel conservanda, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia, vel ad vitam temporalem nostram aut proximi conservandam.

Resp. 2. Ex communi sententia, est mortale contra charitatem seipsum infamare, aut cum scandalo proximi, vel etiam proprio, ut si inde fias ad peccandum effræniator; aut cum periculo vitæ propriæ, ut si dicas te violasse thorum alterius: nam est mortale dare alteri occasionem graviter peccandi, & prodigere id cujus dominium non habes. Item si infamia tua impediatur ne possis prodesse proximo, cui ex sola charitate prodesse teneris.

Imò est etiam contra justitiam, si propria infamia redundet ad alios, ut ad ordinem religiosum, si sis religiosus; quia cum fama tua sit connexa cum fama aliorum, non potest lædi fama tua quin etiam fama illorum lædatur. Ii autem jus habent ne suâ famâ spoliarentur sine gravi & justa causâ, quod jus tunc violas. Item si fama tua sit necessaria ad bene & utiliter gubernandos alios, ut si sis episcopus, parochus, prælatus, &c. Nam ex justitia teneris nihil facere quod impediatur, ne rectè & utiliter aliis munus tuum exequaris, cum teneatis ex justitia illud rectè & utiliter aliis obire.

Cccij

QUÆST. XII. *An licet contumeliam illatam repellere?*

Resp. Sic respondet S. Thom. 2. 2. qu. 72. a. 3. *Dicendum quod sicut patientia necessaria est in his qua contra nos fiunt, ita etiam in his qua contra nos dicuntur. Præcepta autem patientia in his qua contra nos fiunt, sunt in preparatione animi habenda, sicut August. l. de Sermone Domini in monte exponens illud præceptum Domini, Si quis percusserit te in unam maxillam, præbe ei & aliam, ut scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit: non tamen hoc semper tenetur facere actum; quia nec ipse Dominus hoc fecit, sed cum suscepit alapam, dixit: Quid me cadis? Et ideo etiam circa verba contumeliosa, qua contra nos dicuntur, est idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primum quidem propter bonum ejus, qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet secundum illud Prov. 26. Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.*

QUÆST. XIII. *An & quomodo restituenda est fama?*

Resp. 1. Est obligatio justitiæ ex genere suo gravis restituendi famam injustè laesam sive imponendo falsum crimen, sive detegendo sine justa causa verum sed occultum defectum vel crimen. *Ita omnes.* Quia tunc illata est vera injuria damnosa, quæ proinde tolli ac refarciri debet: jus enim quod quisque habet ad famam, auferri ob crimen etiam verum sed occultum & jam nemini nociturum nequit nisi per auctoritatem publicam. Adde quod bonum commune exigit, ut defectus vel crimina occulta non detegantur sine necessitate aliqua: aliàs læderetur pax ac tranquillitas publica, & tolleretur maximum frænnum vitandi postea alia crimina, quod est fama bonæ conservatio, & quo sublato in desperationem & quodvis flagitium facilè ruit humana fragilitas.

Resp. 2. Fama injustè ablata restitui debet in-

tegrè apud eos omnes apud quos ablata fuit. Nam justitia exigit ut damnum injustè illatum refarciatur integrè, & fiat restitutio ad æqualitatem; alioqui injustitia non tolleretur totaliter, & remaneret inæqualitas. Hinc qui publicè infamavit, tenetur famam publicè restituere. *Restitutio* (inquit S. Thomas 2. 2. qu. 62. a. 2.) *est actus justitiæ commutativa, qua in quadam æqualitate consistit. Et ideo restituere importat redditionem illius rei, qua injustè ablata est. Cum ergo conservare justitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id quod injustè ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.*

Resp. 3. Qui alium infamavit, falsum crimen imponendo, ex communi sententia tenetur illud efficaciter revocare, & adhibere omnem moralem diligentiam ut falsa illa opinio ex animis hominum evellatur. Unde tenetur auditoribus apertè significare voce, vel scripto si necesse sit, se falsum dixisse aut etiam mentitum esse si opus sit, adhibito etiam juramento & testibus, si aliter non putentur credituri, quamvis idcirco ipse sit infamandus. Quia tenetur efficaciter refarcire injuriam illatam, ac proinde adhibere media ad id necessaria; & suæ culpæ imputare debet, quod sibi imposuerit tale onus.

Qui autem verum alterius crimen vel defectum injustè revelavit, non debet dicere se falsum dixisse; quia mentiretur, quod nunquam licet: neque enim sunt facienda mala ut eveniant bona; sed debet apud rudes dicere se perperam locutum fuisse, talem injustè infamasse, ei injuriam intulisse: apud peritos verò qui ex ejusmodi locutione magis confirmarentur in opinione admitti criminis, debet (quantum fieri potest sine mendacio) infamatum laudare in aliis virtutibus apud eos coram quibus detraxit, ut quantum in una virtute amisit opinionis bonæ, tantum in aliis acquirat, & sic fiat quædam compensatio; item eum honorare, vel quovis alio modo ingenerare bonam opinionem de eo. *Aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & justè, puta cum aliquis crimen alterius prodit oratione debito servato; & non tenetur ad restitutionem fame. Alio modo falsum dicendo, & injustè: & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed injustè, puta cum ali-*

quis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad restitutionem fama quantum potest, sine mendacio tamen; nupote quod dicat se malè dixisse, vel quòd injustè eum diffamaverit. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 62. a. 2. ad 2.

Sed qui libro famoso alterum injustè infamavit, tenetur restituere famam contrariis scriptis, vel publicà revocatione: alioqui restitutio non esset efficax, & proportionata damno.

Resp. 4. Qui falsum vel verum crimen alterius injustè revelavit, tenetur ex justitia reparare famam non solum apud eos omnes apud quos eam abstulit, sed etiam apud alios omnes quibus hi postea idem retulerunt, saltem in eorum defectum, si prævídít vel prævídere potuit eos apud quos detraxit, rem propagaturos. *Est communis sententia.* Quia tunc detractor fuit causa injusta ulterioris infamiae secutae ex illius injuria, & voluntaria in illa. Quare ab immediatis auditoribus quærere tenetur, an idem aliis retulerint? Imò etiam si probabilius putasset auditores immediatos audita non relaturos esse aliis, videtur adhuc teneri in horum defectum. Quia tunc adhuc dedit injustè occasionem illi ulteriori infamiae: nam homines etiam aliàs prudentes facillè datà occasione, ex inconsideratione vel aliter, audita narrant. *Qui autem occasionem damni dat, damnum videtur dedisse*, cap. ult. de injur.

QUÆST. XIV. *An qui crimen falsum alteri imponit, vel verum sed occultum injustè detegit, tenetur omnia alia damna sive in corpore sive in aliis bonis inde secuta refarcire?*

Resp. affirm. Est communis & certa sententia. Prob. 1°. Ex cap. ult. de injur. ubi Gregor. XIII. ait: *Si culpâ tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, jure super his satisfacere te oportet.* 2°. Quia est obligatio refarciendi omnia damna secuta ex injuria mortali; qui enim hanc intulit, est causa injusta damnorum inde secutorum: idque verum est, etiam si crimen sit verum, sed occultum. Nam qui illud injustè manifestavit, est causa moralis injusta damnorum, hæc enim secuta non fuissent sine tali manifestatione injusta criminis.

Hinc qui defectum seu crimen sive verum sive falsum injustè aperiendo impedivit alterum a consecutione optimi matrimonii, vel officii,

aut beneficii quo dignus est, tenetur ei restituere quanti spes illius obtinendi valet arbitrio prudentis, cum injustè impediverit. Quòd si infamatus idèò privatus sit officio vel alio bono quod jam habebat, restitui debet valor officii vel talis boni, quia detractor fuit causa injusta jacturæ boni jam acquisiti. Imò qui proximum in vitæ periculum conjicit, falsum crimen ei affigendo, tenetur ex justitia retractare etiam cum propria vitæ periculo. Nam in pari causa & discrimine potior est conditio innocentis quàm nocentis, qui est culpabilis causa periculi; & idèò quisvis tenetur damnum a se alteri injustè paratum impedire cum suo damno saltem pari & paulò majori.

QUÆST. XV. *An tenetur ad restitutionem, qui falsò sed bonâ fide putans crimen esse verum & publicum, illud narravit?*

Resp. Qui innocentem licèt inculpate infamavit etiam correctionis causâ, ubi primùm errorem suum deprehendit, tenetur ex justitia famam ejus restituere, & avertere damnum ex infamia imminens. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia 1°. justitia quemlibet obligat ad curandum ne ex sua actione sequatur damnum aliis sine justa causa. 2°. Tenetur ratione rei acceptæ seu famæ ablata, sicut qui bonâ fide accepit rem alienam, tenetur eam restituere ubi primùm id agnovit. Fama autem ex natura rei manet in potestate ejus a quo ablata est. Item causa fuit damni dati, & est in potestate ipsius eam auferre, & impedire ne ulterius illud continetur. 3°. Non restituendo quodam modo detines famam proximi, dum in mente alterius malam opinionem a te injectam relinquis, quam potes evellere.

Hinc si fueris in mora restituendæ famæ, & interea damnum in aliis bonis infamato eveniat, teneris adhuc illud refarcire. Quia ex illo tempore quo tuum errorem deprehendisti, & potuisti sine tuo gravi incommodo restituere, censeris causa injusta infamiae ut perferantis seu detentionis famæ, & damnorum ex tua omissione injusta secutorum. Præterea qui causam damni a se positam non removet, censetur velle effectum, seu damnum quod ex ea secuturum novit. Secus, si infamatus, sine infamatoris culpâ patiatu- ali-

quod damnum antequam infamator errorem suum agnoverit: nam tunc non tenetur illud resarcire, cum sit inculpabilis causa infamiae, ideoque & damni inde secuti: nemo autem extra contractum aut quasi-contractum seu officium tenetur resarcire damnum, quod sine sua culpa voluntaria alteri sequitur.

Sed quid si me narrante de aliquo publicè infamato, auditores alium intelligant?

Resp. Si periculum fuit ne auditores alium intelligerent, tenèris ex justitia etiam cum pari damno ad restitutionem. Tunc enim meritò censeris causa moralis infamiae ex tua narratione secuta. Si non fuit tale periculum, innocentem purgare, si potes, saltem sine gravi incommodo, teneris tum ex charitate quæ semper exigit ut grave damnum proximi avertamus quoties sine gravi incommodo possumus: tum ex justitia, quæ obligat ad curandum ne ex nostra actione sequatur aliis damnum sine justa causa. *Molina, Delugo, &c.*

QUÆST. XVI. *An hæres detractoris tenetur ad restitutionem fama a defuncto violata?*

Resp. neg. Quia hæc obligatio non respicit bona ei relicta, sed est merè personalis. At tenetur ex justitia resarcire damna realia ex infamiâ secuta. Nam obligatio resarciendi damni in rebus illati afficit bona infamatoris, & cum suo onere transeunt ad hæredem, defuncti personam repræsentantem, qui sicut in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti succedit.

QUÆST. XVII. *Quenam excusant a restitutione fama?*

Resp. Excusat 1°. Condonatio valida talis restitutionis facta ab eo cujus infamia non redundat in alios: nam cum talis sit dominus suæ famæ, potest ejus restitutionem sicut aliorum bonorum externorum validè condonare. Illicite tamen condonaret, si ejus fama necessaria esset ad ædificationem proximi, vel ad tollendum scandalum, tunc enim peccaret contra charitatem.

In tribus autem casibus non potest validè condonari restitutio famæ. 1°. Si infamia tua redundet in alios, qui inde maneat infamati vel sus-

pecti: quia non potes de aliorum fama disporre, & cedere jus quod habent ne infamia eis inferatur, & ut illata tollatur. Talis est infamia religiosi, quæ redundat in suum ordinem, &c. 2°. Si fama tua necessaria sit ad rectam muneris tui administrationem, nisi officium deponas, vel aliter famam tuam apud alios recuperes. Nam subditi habent jus, ut munus tuum erga illos rectè ac utiliter exerceas, ideoque ut tollatur impedimentum ortum ex tua infamia. 3°. Si ex tua infamia securum est damnum alicui tertio; nam infamator tenetur ex justitia impedire illud damnum, cum ei causam injustè dederit, ac proinde tenetur tollere infamiam tuam, ex qua obventurum est, nisi tamen aliter amoveatur.

2°. Excusat, si fama sit aliunde recuperata, puta per sententiam judicis, vel per rei evidentiam, vel per testes, aut aliter. Quia jam sublatum est totum damnum illatum: ergo nihil manet resarciendum; perinde ac si equum tibi surreptum casu recepisses. Potest tamen infamator condemnari per judicem ad aliquam satisfactionem etiam pecuniariam in pœnam criminis. Sed si non accusetur apud judicem, tenetur tantum ad satisfaciendum per signa doloris, petitionem veniæ, vel honorem aliquem secundum conditionem personarum, ob mœrorem illatum, & infamiam quam passus est læsus donec sublata fuerit, si putetur talem satisfactionem velle. Damna autem in aliis bonis ex infamiâ secuta, compensari semper debent.

3°. Si restitutio sit impossibilis, nam nemo tenetur ad impossibile, ex reg. jur. in 6.

4°. Si reverà nulla fuit infamia ex detractioe secuta, ut si audientes jam antea sciebant quod narraisti, vel illud non crediderunt: quia tunc nullum damnum secutum est, ergo nullum est resarciendum. Si tamen tuâ narratione infamia proximi notabiliter aucta est, aut si auditores inducti sunt ad judicandum malum de proximo quod antea tantum suspicabantur, tenèris ad restitutionem: quia tunc fuisti causa injusta talis incrementi, seu damni.

5°. Si restitutio fieri nequeat sine periculo vitæ infamatoris, quæ judicio prudentum præter famæ infamati. Quia non est obligatio restituendi cum longè majori damno, spectatis omnibus; nec tunc læsus est rationabiliter invitus. Si tamen

ex tua calumnia impendat infamato aut aliis damnum grave in spiritualibus, vel periculum vitæ, aut grave scandalum, aut grande malum publicum, teneris cum periculo vitæ famam restituere. Nam ista damna æquivalent aut etiam præstant damno vitæ infamatoris. Idem dic, si jactura famæ vel aliorum bonorum tanti vel ferè tanti ex circumstantiis æstimetur quanti jactura vitæ tuæ: nam quisque tenetur damnum a se illatum restituere etiam cum æquali vel paulò majore detrimento suo. A fortiori fieri potest, ut quis famam restituere teneatur cum jactura bonorum omnium.

6°. Juxta multos non teneris restituere, si crimen verum occultum quod aliis narraſti, fiat aliã viã juſtã publicum publicitate quã infamatus amiſerit jus ad famam.

7°. Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec periculum sit ne reviviscat: quia tunc infamia jam est abolita, ac proinde damnum sublatum. Sed si reviviscat postea, erit tunc obligatio restituendi. Si autem periculum sit ne aliquando infamia reviviscat, (ut facile fieri potest, nam homines datã occasione facile recordantur quæ obliſi erant) debet detractor satisfacere pro illo periculo, honorando, laudando infamatum, imò & dicta revocando, si crimen sit falsum.

QUÆST. XVIII. *An in restitutione fama potest fieri compensatio?*

Resp. 1. Est mortale contra justitiam falsum crimen sive in judicio sive extra illud imponere etiam calumniatori ad suam justitiam vel famam tuendam. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia 1°. est medium intrinsecè malum, & prohibitum hac lege, *Non falsum testimonium dices,* Matth. 19. estque mendacium perniciosum ac injustum in re gravi: nam quisque habet jus, ne ei ob ullam causam falsum crimen asingatur. Hinc concilium Arelatenſe I. & II. & Matifcon. I. & alia concilia jubent excommunicari generaliter eos qui falsum crimen objiciunt aliis. 2°. Innocentius XI. damnavit hæc propositiones. 43^a. *Quidni non nisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine eludere?* 44^a. *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui ut suam justitiam & honorem defendat: etsi hoc non sit probabile, vix*

ulla erit opinio probabilis in Theologia.

Resp. 2. Non licet infamantem infamare, narrato etiam vero crimine præcisè ad compensandam infamiam illatam. *Est communis sententia.* Quia non licet privatã auctoritate malum pro malo reddere, & vindictam exercere. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed contrariò benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam a malo, & labia ejus ne loquantur dolum. Declinet a malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & sequatur eam,* 1. Petr. 3. Est autem mera vindicta, quando quis privatã auctoritate infert damnum, per quod proprium damnum non impeditur, vel acceptum non refarcitur, ut cum infamia alterius non tollit tuam infamiam: sic non licet incendere domum ejus qui tuam incendit. Hinc qui se mutuo infamarunt, tenentur ad restituendum sibi mutuo famam, nisi sibi mutuo condonent, ut præsumuntur, si æqualitas sit in infamia.

Resp. 3. Si quis te falso infamet, ex communi sententia potes aliquem ejus defectum vel peccatum verum occultum detegere ad labefactandum ejus testimonium, v. g. quod antea fuerit deprehensus in mendacio, perjurio, modò hæc manifestatio sit utilis & necessaria ad famæ tuæ defensionem, nec majorem ei infamiam pariat, quàm sit ea quam tibi injustè parat. Quia 1°. quisque habet jus tuendi propriam famam, quam alter vult injustè adimere; nec ille est tunc rationabiliter invitus, cum cogat læsum ad hoc medium necessarium. 2°. Potes detegere crimen alterius ad impediendum grave damnum proprium vel proximi: ergo multò magis id potes ad avertendum damnum quod ipse criminofus tibi parat injustè inferre.

Illicita tamen est defensio immoderata propriæ famæ, ut si majorem infamiam alteri inferas ad tuam minorem avertendam: nam esset inæqualitas, ideòque injustitia refarcienda.

Quòd si manifestatio alieni criminis non sit necessaria ad famæ tuæ defensionem, sive quia potes eam aliter tueri, ut testibus, juramento, &c. sive quia hæc revelatio ad tuam defensionem inutilis est; tunc illud detegendo peccas contra justitiam, & teneris ad restitutionem.

Nam ille habet jus ad famam, quamdiu ejus infamia non est necessaria ad infamiam quam tibi injustè infert, amovendam; & sine justa causa læderetur fama proximi, quod est intrinsecè malum: essetque mera vindicta. *Sanchez, Molina, Delugo, Lessius dicens hanc esse communio-rem sententiam.*

Resp. 4. Dum duo se mutuò infamarunt, & infamia utriusque æqualis est, si unus nolit famam alteri restituere, juxta multos alter non tenetur ad restitutionem, modò infamia prioris non redundet in alios. *Prob. 1.º. Ex cap. ult. de adulter. ibi: Cùm paria crimina compensatione mutuà deleantur. 2.º.* Quia in rebus temporalibus, quando jura sunt paria, si alter nolit tibi servare jus & solvere debitum, nec tu teneris præstare quod ei debes: est enim quædam justa defensio tui juris, & compensatio boni tibi debiti. Fama autem est bonum temporale, cujus domini sumus: unde uterque potest ob infamationem mutuam alter alteri restitutionem famæ condonare. Qui tamen plus læsisset, tenetur ad restitutionem talis excessus infamiæ, alioqui non reduceretur æqualitas. Item si altero volente tibi restituere, tu nolis idem ei præstare, peccas graviter contra justitiam; quia es causa damni quod is invitus patitur. Neque enim infamatio tui tollit infamiam ei illatam.

QUÆST. XIX. *An qui infamiam a se injustè illatam tollere nequit, tenetur pecuniâ compensare?*

Resp. Multi negant, eò quòd bona superioris ordinis nequeant restitui per bona inferioris ordinis; ac proinde tunc sit impotentia restituendi. Nam, inquiunt, justitia commutativa, quæ æqualitatem spectat ac postulat, non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit vel in se vel in æquivalenti saltem ex parte. Sed fama utpote bonum superioris ordinis ad pecuniam, non potest reddi in æquivalenti etiam ex parte per pecuniam: alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum exæquare ex toto bonum superioris ordinis, ac proinde pecunia totam famam, contra illud Prov. 22. *Melius est nomen bonum quàm divitiæ muliæ.* Igitur cùm fama sit supra omne pretium, non est pretio æstimabilis nec compensabilis.

Alii tamen cum S. Thom. 2. 2. qu. 62. a. 2. ad 1. & 2. probabilius docent talem teneri compensare pecuniâ, vel piis suffragiis pro infamato oblatis, vel aliter arbitrio prudentis, propter easdem rationes ob quas dicunt pecuniam pro damno vitæ vel membri restitui debere. *Vide dicta, parte 2. cap. 6. qu. 6.*

Fatetur Lessius infamatorem teneri ex quadam æquitate & etiam ex charitate infamiam pecuniâ compensare, si infamatus sit pauper, qui non videatur aliter mœrorem depositurus, & infamator sit dives. Sicuti enim ratione alicujus conjunctionis vel beneficii accepti, lex charitatis magis obligat erga hunc quàm erga istum, ita etiam ratione alicujus incommodi quod alteri intuli, magis teneor erga illum. Sed videtur hæc esse obligatio justitiæ: nam ex justitia depelli debet mœror injustè illatus, & in hoc casu pecunia est unicum medium aptum ad eum tollendum.

Porro consentiunt omnes infamatorem, si per judicem condemnetur ad satisfactionem pecuniariam, teneri ex justitia illam præstare. Quia suppositâ tali injuriâ judex habet jus eum ad talem satisfactionem condemnandi in pœnam criminis, & dandi læso jus ad illam; idque etiam si fama esset recuperata: nam judex potest justâ pœnâ punire delicta etiam post damna facta. At quisque tenetur justæ sententiæ parère. Item si infamator transigat certâ pecuniæ summâ cum infamato, tenetur ex justitia eam tradere: nam hoc pactum est justum, cùm infamatus possit certâ pecuniâ pacisci, ut cedat jus quod habet ad accusandum infamatorem, & exigendam satisfactionem ac restitutionem cùm erit possibilis. Justæ autem conventiones obligant ex justitia.

QUÆST. XX. *An honor per contumeliam læsus restitui debet, & quomodo?*

Resp. 1. Qui injustè alterius honorem læsit sive coram aliis, sive coram ipso solo, ex communi sent. tenetur ad restitutionem. Quia fecit injuriam contra justitiam commutativam; & contumelia parit imminutionem dignitatis, & dolorem ac mœrorem, quæ per satisfactionem tolli debent. Nam secundum æstimationem hominum per contumeliam læditur & imminuitur dignitas: dum enim aliquem contumeliâ afficis, ejus

ejus dignitatem lædis, eamque quantum in te est, viliores reddis.

Item qui causam offensionis dedit proximo, tenetur quantum potest ipsum placare, & se ei reconciliare, ex Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehenna ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te; relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo. .... Esto consentiens adversario tuo citò, &c.*

Quòd si honor coram aliis læsus sit, debet apud illos omnes restitui, alioqui honor injustè ablati non restitueretur ad æqualitatem. Si tamen læsus vindictam sumpserit de inhonorante, v. g. si eum percusserit, & hic id toleraverit, secundum Delugo non requiritur ordinariè ulterior satisfactio pro honore, nisi læsus sit multò superior. Quia pro satisfactio videtur acceptare vindictam de se sumptam; & hoc ipso quòd alter vicissim non vindicat, censetur agnoscere suam culpam, & testari existimationem de læso. Deberetur tamen alia reparatio honoris apud alios testes injuriæ, qui de hac vindicta sumpta nihil rescirent.

Resp. 2. Si simul cum contumeliâ illata sit infamia, vel ex illa sequatur aliquod aliud damnum, tunc etiam cum fama refarciri debet damnum illud, quia lædens est illorum causâ injuriam.

Resp. 3. Ea adhiberi debet satisfactio, quæ prudentum judicio, spectatis omnibus circumstantiis, personæ lædentis & læsæ dignitate, injuriæ gravitate, &c. sufficiat ad reparandum honorem violatum: nam justitia obligat ad satisfactionem æqualem offensæ, &c.

Varii autem assignantur satisfaciendi modi, scilicet exhibitio externa honoris, amica & honorifica salutatio ac compellatio, invitatio ad mensam, locum honorificum ibi dando; significatio doloris, veniæ petitio, & alia signa doloris, humiliationis & reverentiæ erga offensum, &c. Rarò autem superiores tenentur veniam a subditis petere, *ne dum vitia servantur humilitas, regendi frangatur auctoritas*, ait S. August. epist. 109. Sed contumeliam ostensione majoris benevolentis & peculiari honore ac favore tollere possunt.

Nota. Omissio honoris debiti superioribus vel etiam æqualibus, est peccatum non solum contra observantiam, sed etiam contra justitiam, idèoque obligat ad aliquam satisfactionem. Quia hoc debitum rigorosum est; & omissio honoris debiti ubi & quando debetur, est inhonoratio ac contumelia interpretativa: nam per illam censetur lædi dignitas superioris, & honor æqualis: ut si transeunte pralato, non aperias caput cæteris aperientibus, censetur eum contumeliâ afficere.

CAPUT V.

De injuriis in bonis quæ dicuntur fortuna, & necessaria restitutione.

Nota. Injuriæ circa bona fortunæ completuntur omnes damnificationes, seu actiones & omissiones, quibus damnum in ejusmodi bonis injustè alteri infertur, sive rem ejus usurpando, accipiendo, detinendo, sive destruendo, sive deteriorando, sive exigendo id quod non debetur, sive non solvendo id quod ei debetur ex justitia, sive quovis alio modo. Quæ omnia sub nomine furti latè sumpti comprehenduntur, & prohibentur præcepto, *Non furtum facies*. Ex conc. Colon. & catech. Romano. *A parte enim totum significavit quidquid illicitè rerum proximi auferitur*, ait S. August. in c. Pænale 14. qu. 5. Et verò inferre quocumque modo damnum alteri, idem est, quod quidpiam ab ipso auferre. Nam (ut ait Aristoteles,) damnum quempiam accipere idem est quod minus habere quàm habere debuit. Quare quæ dicuntur de furto strictè sumpto, applicanda sunt omnibus aliis modis creandi damni proximo.

QUÆST. I. Quid est furtum & rapina, & quomodo differunt inter se?

Resp. 1. Furtum sumitur tripliciter. 1º. Latissimè pro omni injusta damnificatione in bonis, sive commissione sive omissione fiat. 2º. Latè pro omni injusta acceptione rei alienæ, sive ea sit fraudulenta ut fit per contractus iniquos, sive occulta ut fit per furtum strictè dictum, sive violenta, ut fit per rapinam. 3º. Strictè; & furtum sic sumptum est occulta rei alienæ ablatio

D d d

invito rationabiliter domino, vel ejus justo detentore.

Dicitur 1°. *Ablatio*, per quam intelligitur occupatio, acceptio & retentio: nam acceptio, & accepti retentio moraliter censetur eadem actio: qui enim rem alienam iniquè retinet, licèt eam antea justè acceperit, perinde facit ac si tunc primò injustè acciperet. *Detinere id quod alteri debetur, eandem rationem nocumenti habet cum acceptione injusta: & ideo sub injusta acceptione intelligitur etiam injusta detentio*, ait S. Thom. 2. 2. qu. 66. a. 3. ad 2.

2°. *Occulta*, hoc est, quæ fit domino nesciente, vel saltem quam quis intendit facere domino nesciente, & sine vi.

3°. *Rei*, quo nomine a Theologis intelliguntur non solum res corporales & mobiles, sed etiam res immobiles & jura, ut census, servitutes, usus ac possessio.

4°. *Invito domino*, seu sine consensu domini saltem prudenter præsumpto. Nam si quis acciperet aliquid, quod prudenter judicat donatum dominum, si peteret, & nequit petere, non furatur, ex l. 47. ff. de furt. Si autem id incertum sit, præsumendus est dominus invitus, cum nullus præsumatur velle ut bona sua auferantur.

5°. *Rationabiliter*. Nam dominus debet esse cum ratione invitus: unde qui in extrema necessitate accipit occultè ea quibus indiget ad vitam servandam, nec aliter potest ea habere, non est reus furti.

6°. *Vel ejus detentore*, seu possessore. Nam furtum committitur quoties auferitur res invito eo qui eam legitimè possidet vel detinet, ut conductore, commodatario, &c. Ex l. 10. & 11. ff. de furt. Quia tunc auferitur usus, possessio, vel securitas quam alter per illam rem habebat.

Resp. 2. Rapina est rei alienæ usurpatio injusta & violenta, seu facta præsentè & invito domino vel ejus detentore justo. Specie differt a furto, quia injustitiæ furti superaddit aliam injuriæ speciem contra proximi honorem: nam vim inferre alicui in bonis suis species quædam est contemptus & contumeliæ. Quare rapina cæteris paribus est peccatum gravius furto. Imò fieri potest ut quis mortaliter peccet in genere contumeliæ, licèt res ablata sit materia furti ve-

nialis, ut si rem exiguam superiori vel personæ illustri per vim eripias.

Porro rapinæ reus est, qui per metum injustè incussum aliquid ab altero extorquet: ut si publici ministri, vel potentes viri aliquid indebitum postulent ab aliis, quod rogati ob metum reculare non audeant, estque crimen concussionis.

QUÆST. II. *Quomodo dividitur furtum?*

Resp. Dividitur in simplex, & qualificatum, quod scilicet secundum leges est dignum majore pœnâ, quodque quadruplex est. Primum est sacrilegium, quod est furtum rei sacræ, vel rei prophanæ in loco sacro. 2um. est Peculatus, quod est furtum rei ad fiscum vel ærarium publicum pertinentis. 3um. Plagium, quod est surreptio servi alieni, vel etiam hominis liberi. 4um. Abigeatus seu abductio alienorum pecorum.

QUÆST. III. *Quale peccatum sunt furtum, & quavis injusta damnificatio, & rapina?*

Resp. Sunt mortalia ex genere suo: ita omnes. Constat, 1°. Ex 1. Cor. 6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare. . . . Neque fures . . . neque rapaces regnum Dei possidebunt.* 2°. Quia sine justa causa & auctoritate inferre damnum proximo est tum contra charitatem, tum contra justitiam: quæ virtutes obligant sub mortali in re gravi. *Quam grave scelus furtum sit, ipsa natura vis & ratio satis ostendit. Est enim justitia contrarium, quæ suum cuique tribuit*, ait catechismus Concilii Tridentini.

Dixi, *Ex genere suo*: quia furtum potest esse veniale ex parvitate materiæ: nam per furtum rei levis leve damnum inferitur proximo, nisi inde sequatur aliud malum.

QUÆST. IV. *Quanam quantitas requiritur, ut furtum, vel quavis alia damnificatio in rebus externis sit mortalis?*

Nota 1. Furtum rei levis potest esse mortale per accidens ratione damni inde secuti aut lucri cessantis: ut si acum fureris sartori, qui non possit aliam habere, & ideo uno vel pluribus diebus operas suas perdat; tunc peccas mortaliter, non quidem peccato furti strictè dicti, cum non

furripias aliquid notabile, sed peccato damnificationis injustæ, quæ proprio nomine caret: nam per ablationem acûs es causâ injusta cur factor damnus grave patitur: est autem mortale contra justitiam, creare alteri grave damnum sine justa causâ. 2°. Ratione scandali, ut si scias idè alterum blasphematurum: nam mortale est sine justa causâ facere id ex quo prævidetur alter mortaliter peccaturus. 3°. Ratione gravis mœroris, quem concipit dominus ex furto rei levis propter affectum ad illam: tunc enim graviter peccas saltem contra charitatem, ex qua tenemur impedire grave damnum proximi, quando facile possumus, licèt illud irrationabiliter eventurum sit. Sed hic quæritur quænam materiæ quantitas per se requiratur ad mortale, secluso omni alio.

Nota 2. Quantitas per se requisita ad mortale peccatum in furto & quâvis aliâ damnificatione injustâ, debet esse gravis vel absolutè, vel respectivè: nam ablatio rei levissimæ putâ oboli, non potest esse mortalis per se, cùm sit levis læsio proximi & leve malum. Quantitas autem gravis absolutè est ea, quæ secundum se & respectu omnium est notabilis, & parit utilitatem notabilem: idèoque ejus ablatio privat notabili utilitate; & sic infert damnum notabile, & consequenter reddit dominum cum ratione graviter invitum. Quantitas gravis respectivè est ea, quæ est notabilis relatè ad facultatem, conditionem & indigentiam certarum personarum, spectatis omnibus circumstantiis: sic quantitas aliqua levis respectu divitis, censetur gravis ac notabilis respectu pauperis ratione illius inopiæ. Hinc Marc. 12. Christus ait viduam pauperem, quæ duo minuta dederat, plus, spectatâ scilicet ejus penuriâ, dedisse quàm divites, qui multa præbuerant.

Resp. Quantitas gravis absolutè, idèoque sufficiens ad mortale respectu omnium, etiam regum, est ea quæ exæquat valorem sexaginta assium seu trium librarum. Nam talis summa secundum se spectata, est notabilis, & parit utilitatem notabilem. Nec levis est etiam respectu regis, spectatis omnibus ejus oneribus, ad quæ sustinenda non parùm juvat: ex ea enim rex potest uno die decem vel duodecim milites alere, qui

tem per multos dies. Igitur cùm talis valor in ordine ad usus humanos sit magnus in se, nec contemnendus, ejus damnum meritò censetur magnum absolutè & respectu cujuscumque vel ditissimi, quem privat facultate disponendi de bono secundum se notabili, nec parùm utili; & sic talis valoris damnum est notabile secundum se ac ratione boni ablati. Adde quòd si tale furtum non prohiberetur graviter, daretur occasio multis illud patrandi; unde sequeretur gravissimum damnum principibus. Imò multi doctores minorem quantitatem ad mortale assignant etiam respectu ditissimorum.

Quantitas verò gravis respectivè ad conditiones personarum & sufficiens ad mortale, quadruplex est, nimirum respectu divitis est circiter triginta asses, respectu mediocriter divitis viginti asses, respectu artificis non pauperis duodecim asses, vel quantum ei valet merces operæ diurnæ; respectu pauperis sex asses. Nam unaquæque hæc summa respectu singulorum meritò censetur notabilis, & singuli præsumuntur in his esse cum ratione graviter inviti: enimverò talis summa est respectu singulorum pretium laboris haud levis, & illis sufficit ad victum diurnum, & non exiguum ipsis parit utilitatem, atque ejus privatio incommodum non leve.

Nota. Cùm quantitas materiæ furti mortalis non possit mathematicè statui, sed tantum moraliter; qui regi surriperet summam designatam excepto uno vel altero asse, censetur peccare mortaliter, quia in moralibus parum pro nihilo reputatur: ac proinde quæ parum distant, nihil distare censentur.

QUEST. V. *An & quomodo peccatur mortaliter per minuta furta?*

Resp. 1. Ex communi sententia, qui per plura parva furta uni vel pluribus facta intendit acquirere quantitatem notabilem, peccat mortaliter tum illâ intentione; quia volitio furandi rem notabilem seu inferendi damnum notabile, mortalis est: nam est volitio peccandi mortaliter, & actus voluntatis participat totam malitiam objecti. Tum etiam quovis furto levi ex illa intentione procedente; quia singulis vicibus aufert rem parvam cum intentione mortali auferendi magnam. Quod autem fit ex intentione mortali,

D d d ij

quamvis in se leve sit, est peccatum mortale: actus enim imperatus a voluntate participat malitiam interioris actûs imperantis: nam cum illo constituit unum moraliter actum totalem, estque illius executio. Suppositâ tamen tali intentione, multa illa furta continenter facta, unum sunt furtum mortale: quia manant ab uno eodemque proposito efficaci, non interrupto & virtualiter permanente. Sed si interrupte fiant, tunc multiplicantur actus voluntatis mortaliter mali. Item peccat mortaliter qui rem levem semel furatur cum voluntate furandi magnam, si ea occurreret, quia habet volitionem furti mortalis.

Resp. 2. Qui sæpe minima furatur sine animo auferendi rem notabilem, sed tantum ex occasione datâ accipit successive quantitatem notabilem, vel damnum notabile paulatim & successive infert, peccat mortaliter per ultimum furtum vel damnum rei de se levis, ubi advertit se per illud quantitatem notabilem complere. *Est communis sententia.* Prob. non solum quia tunc incipit detinere alienum in notabili quantitate, ut docet communis sententia, sed etiam ratione ipsius acceptionis, ut docet saltem communior. Nam 1°. tunc scienter accipit usque ad notabilem quantitatem, & hâc ultimâ acceptione notabile damnum infert. 2°. Qui vult & ponit complementum damni notabilis proximi, eo ipso vult damnum notabile proximi: Sed qui vult damnum notabile proximi, peccat mortaliter: Ergo. Et verò si quis decem furtis parvis surripuit novem asses artificii, & videns si adhuc tres furetur quantitatem fore notabilem, & damnum grave respectu illius; certè eo ipso quòd vult furari & furatur tres asses, vult saltem interpretativè quantitatem quam surripuit, esse notabilem, & damnum quod intulit, esse grave: Sed qui hoc vult, peccat mortaliter. 3°. Hæc ultima acceptio licèt de se levis, prout conjuncta moraliter cum aliis prioribus, complet ablationem rei gravis, reverâ gravis est, ac proinde mortalis: sicut retentio ultimæ partis licèt de se levis, tamen quatenus cum retentione aliarum jam acceptarum, complet retentionem gravem, est gravis ac mortalis retentio. Itaque licèt levia furta præterita non uniantur moraliter cum hoc ultimo in ratione peccati, uniantur tamen ratio-

ne materiæ & damni illati: multæ enim leves materiæ & multa levia damna inter se moraliter uniuntur, & aliquid grave conflant. Hanc autem totam materiam gravem censeris velle per ultimum furtum illam complens, quo volens injustè retinere multas materias leves, adhuc accipis unam cum aliis prioribus aliquid grave constituentem: sicque vis omnes illas simul sumptas, idèoque grave damnum alterius.

Hinc famuli & ancillæ peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, si per plura furta levia etiam circa esculenta & poculenta, quantitatem sufficientem ad mortale compleant; quamvis juxta multos requiratur major quantitas in esculentis & poculentis quæ ipsimet consumunt, quam in iis quæ aliis donant. Idem dic de liberis, licèt circa illos multi requirant majorem quantitatem quam circa famulos; quia, inquirunt, parentes sunt minùs inviti. —

Imò secundùm Rebell. Sanch. Delugo, Bonac. & alios, quodlibet furtum leve factum post completam materiam est mortale. Quia toties adest voluntas saltem implicita augendi prius damnum grave, quod reipsâ augetur; & toties completur voluntas habendi materiam gravem, partim retinendo, partim addendo novam; ac proinde quodlibet furtum subsequens est executio talis pravæ voluntatis.

Resp. 3. Qui per furta minima quantitatem notabilem implevit, ex communi sententia tenetur sub mortali quam primùm restituere: quia alioqui esset iniquus detentor rei alienæ seu alteri debitæ notabilis, & læderet jus alterius in re gravi. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per p. lucra furta, quantumcumque sit magna summa totalis.*

Resp. 4. Tota hæc doctrina de levibus furtis vera est, etiamsi fiant diversis personis, quarum singulæ seorsim sumptæ damnum dumtaxat leve patiantur; ita ut 1°. quodlibet ejusmodi furtum cum animo quid notabile acquirendi, sit mortale. *Ita communiter.* Tum quia graviter & generaliter damnantur in Scriptura omnes, qui utuntur ponderibus vel mensuris iniquis, licèt ex tali usu sæpe leve dumtaxat damnum singulis obveniat, Deut. 25. *Non habebis in sacco diversa pondera,*

majus & minus : nec erit in domo tua modus major & minor. . . . Abominatur enim Deus eum , qui facit hæc , & averſatur omnem injuſtitiã. Et Prov. 11. *Statera dolofa abominatio eſt apud Dominum . . . & pondus æquum voluntas ejus.* Tum quia quodlibet fit cum voluntate mortali ſeu peccandi mortaliter : nam mortale eſt velle furari alienum in magna quantitate , cum hoc graviter prohibitum ſit , & materia ſit gravis. Præterea hæc ratio damni creandi nocet graviter ſocietati humanæ : unde merito cenſetur graviter prohibita jure naturali : nam alioqui ſinguli a divertis poſſent grave damnum accipere , & daretur anſa artes ac labores honeſtos negligendi : nam citra mortale quilibet poſſet ditari per minuta illa furta diverſis facta.

2°. Licet plura levia furta ac damna fiant diverſis ſine intentione acquirendi aliquid notabile , ſed tantum ex occaſione datâ , tamen ultimum furtum ſeu damnum de ſe leve ſed complens quantitatem notabilem eſt mortale. *Ita Turrian. Valentia, Sanchez, & alii multi.* Quia licet quantitas ſit levis reſpectu ſingulorum , quibus fit furtum , nec proinde ſingulis interatur grave damnum ; eſt tamen notabilis reſpectu communitatis , ſeu multitudinis eorum. Ergo ſur ultimo furto levi complente quantitatem notabilem , vult & inferit damnum notabile illius communitatis ſeu multitudinis eorum ; & vult habere & habet alienum in magna quantitate. Et verò multis inferre damnum parvum , perinde eſt , inquit Leſſius , ac ſi uni inferas magnum : nam omnia illa parva ſimul juncta efficiunt unum magnum , quod eſt communitatis , quæ tali ſummâ poſſet aliquem notabiliter juvare.

3°. Eſt obligatio ſub mortali ſic accepta reſtituendi quàm primùm : nam alioqui injuſtè retineretur res aliena notabilis , & notabile damnum injuſtè illatum continuaretur. Quòd ſi reſtitutio fieri moraliter nequeat ſingulis , quibus ſubtracta eſt res levis , aut illatum leve damnum : vel quia ignorantur ii ſinguli , vel quia executio difficilior eſt quàm res tantilla poſtulet , vel quia periculum eſt infamiæ ; tunc reſtitutio fieri debet pauperibus communitatis damnificatorum , vel in alia pia opera eidem loco utilia : nam hoc videtur conſentaneum juſtæ voluntati illorum. Secus , ſi quis ſit modus reſtituendi ipſis læſis vel

majori illorum parti , v. g. vendendo eiſdem civibus poſtea in majori menſura , vel minuendo pretium : quia læſus habet jus ut damnum ſibi reſtituatur , dum reſtitui ei poſſeſt.

Nota. Secundum multos ad mortale requiritur major quantitas in furtis parvis , quæ ſunt pluribus quàm quæ uni : quia damnum diviſum in plures cenſetur minus. Item doctores communiter aliquanto plus requirunt in furtis levis ad mortale conſtituendum , quàm in uno furto gravi , quando inter furta illa parva intervallum magnum intercedit. Quia dominus minus graviter cum ratione invitus eſt , & minus damnum cenſetur , quàm ſi ſimul eadem quantitas ſurriperetur. Unde exigunt quantitatem paulò majorem in illis furtis minutis , ut quantitas cenſetur notabilis in ordine ad conſtituendum mortale quàm in uno furto gravi. Certè ſi non adedò magnum ſit intervallum , non requiritur ad materiam gravem major quantitas , dum paulatim accipitur quàm dum ſimul : nam tunc illa ejuſdem eſt æſtimationis , & damnum æquè magnum inferitur.

QUÆST. VI. *An quando plures uni per levia furta grave damnum inferunt , ſinguli peccant mortaliter , & tenentur ad reſtitutionem , licet ſinguli parum accipiant ?*

Reſp. 1. Si id communi conſilio , vel auxilio , vel concurſu fiat , ſinguli peccant mortaliter , & tenentur ad reſtitutionem in ſolidum : nam ſinguli conſentiunt in totum damnum , & ad illud totum moraliter cooperantur. Hinc ſi multi milites vineam ingreſſi , communi conſilio , vel auxilio notabile damnum inferant ; quilibet miles peccat mortaliter , & tenetur ad reſtitutionem in ſolidum , licet duos tantum racemos carpiſſet.

Reſp. 2. Si id caſu fiat , ita ut alter alterius non ſit conſcius , ſed quilibet ſeorſim , & independentè ab alio leve damnum inferat , ignoretque damnum ab aliis illatum , vel inferendum ; tunc nullus peccat mortaliter , & ſinguli tenentur ſolum ſub veniali reſtituere partem damni a ſe illati. Quia tunc ſinguli non ſunt cauſa phyſica aut moralis damni notabilis , nec in illud ullatenus conſentiunt : unde quòd damnum notabile ex ſingulorum furtis ſimul ſumptis ſequatur , eſt

omnino per accidens & præter intentionem singularorum.

Resp. 3. Si advertant notabile damnum inferendum per minuta furta, & tamen aliqui leve singuli accipiant, sed sine communi consilio & auxilio, ita ut nullus sit alteri suo exemplo vel hortatione causa furandi, quilibet peccat solum venialiter, & tenetur tantum ad restitutionem levis damni quod infert: quia quilibet non est physica vel moralis causa damni gravis, sed duntaxat levis. Damnum enim leve per suum furtum intulit, & non fuit aliis causa nec occasio furandi, ut supponitur, nec consilio, auxilio, aliave ratione cooperatus est moraliter damnis ab aliis illatis. Nec unum furtum ratione solius cognitionis aliorum conjungitur moraliter cum illis in ordine ad constituendum unum damnum grave imputabile singulis; nec quilibet tunc vult interpretativè damnum notabile proximi, ac in illud consentit. Quia quilibet non cooperatur moraliter gravi damno, & per accidens ac præter cujusque intentionem est quòd suum furtum cum aliis grave damnum physicè constituat.

QUÆST. VII. *An fur acquirat dominium rei furtivæ?*

Resp. neg. si ea discerni possit a rebus propriis: quia ad transferendum dominium requiritur justus titulus, ex l. 31. ff. de acquir. rer. dom. qui hinc deest. Idem dic de usuris; quia ex hac lege nunquam nuda traditio transfert dominium, nisi præcesserit venditio aut justa causa. Cum autem *instit. de rerum divis.* dicitur traditione rei transferri dominium, hoc intelligitur de traditione rei cum justo titulo quem alibi leges requirunt. At traditio usurarum est sine justo titulo seu causâ justâ: nam ratione mutui nihil licet accipere, nec illæ liberaliter ac sponte donantur; sed sunt bonum alienum domino invito ac sine justo titulo acceptum & retentum, perinde ac pecunia a latrone extorta. Hinc qui bonâ fide res alienas a fure vel usurario accepit, tenetur eas restituere vero domino ubi primum id rescierit: nam *nemo plus juris ad alium transferre potest quam ipse haberet*, l. 54. ff. de reg. jur.

Si autem fur vel usurarius res furtivas vel usuras suis rebus permiscuerit, ita ut ab his discerni nequeant, & ipse habeat animum acquirendi si-

bi totum cumulum, earum dominium juxta multos acquirat, ex *instit. de rer. divis. & l. 78. ff. de solut. ibi: Si alieni nummi inscio vel invito domino soluti sunt, manent ejus cujus fuerunt. Si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri qui accepit, in libris Cassii scriptum est, ita ut actio domino cum eo qui dedisset furti competeret.* Sed lex illa non loquitur de mixtione malâ fide factâ. Et *instit. loco cit.* id relinquatur arbitrio judicis. Illud certum est remanere tunc obligationem restituendi earum valorem, & compensandi omnia damna ob injuriam illatam. Ex communi autem sententia fur & usurarius fiunt domini pretii accepti ab emente bonâ fide rem aliquam alienam, sed cum prædicta obligatione, ex l. 49. ff. de furi. ibi: *Quod enim ex re furtiva redigitur, furtivum non esse nemini dubium est. Nummus ergo qui redactus est ex pretio rei furtivæ, non est furtivus.* Quare si hac pecuniâ fur aliquid emat, v. g. pannum, venditor fit dominus talis pecuniæ, nec tenetur illam restituere, cum sit furis; sed fur manet obligatus ad restitutionem. Imò fur aliquid emens pecuniâ furtivâ, rei emptæ dominium acquirat, ex l. penult. cod. *Si quis alteri vel sibi, &c.* Venditor verò non fit dominus pecuniæ furtivæ, nisi quando illam cum propriâ miscuit, ita ut ab illa discerni nequeat, l. 78. ff. de solut. Ratio est, quia fur non habet dominium rei furtivæ sicut alter contrahens rei suæ: ergo non potest illud æquè transferre. Præterea hoc ita statutum est legibus; nec est iniquum, quia pro eo quòd rei alienæ venditor fit dominus pretii, ipse vicissim emptori de evictione obligatus manet.

QUÆST. VIII. *An licet occultè recipere rem suam apud alium extantem?*

Resp. 1. Qui occultè accipit rem suam apud alium justo titulo, v. g. pignoris, locationis, commodati extantem, peccat contra justitiam, & tenetur rem illam reddere, & refarcire damnum, si quod inde evenit. Quia injustè alium privat usu juris quod in illam rem habebat, scilicet juris securitatem ex ea percipiendi, vel eâ utendi. Qui autem rem suam apud alium depositam furtim accipit, peccat; quia (ut ait S. Thom. qu. 66. a. 5. ad 3.) gravat depositarium, & sic tenetur ad relevandum hoc gravamen, ip-

sum monendo, vel depositum reddendo.

Resp. 2. Qui occultè accipit rem suam apud alium sine justo titulo extantem, & quam potest aliâ ratione putà per judicem recuperare, peccat contra justitiam legalem: quia violat juris ordinem. Sed non tenetur ad restitutionem; quia res illa sua est, & alter nullum jus in illam habet. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 66. a. 5. ad 3. ibi: *Qui furtim accipit rem suam apud alium injuste detentam, peccat quidem, non quia gravet eum qui detinet; (& idèò non tenetur ad restituendum aliquid vel ad recompensandum;) sed peccat contra communem justitiam, dum ipse sibi usurpat sua rei judicium, juris ordine prætermissio. Et idèò tenetur Deo satisfacere, & dare operam ut scandalum proximorum, si inde ortum fuerit, sedatur.* Talis autem non peccaret, si aliâ ratione, nempe petitione, vel judicis autoritate, vel sine magnis sumptibus rem suam recuperare non posset, modò absit scandalum, & moneatur injustus detentor (si fieri potest) nihil jam debere.

QUÆST. IX. *An uti licet occultâ compensatione?*

Nota. Occulta compensatio est, cùm incio eo qui tibi debet, accipis vel retines privatâ autoritate ex ejus bonis ea, quæ tibi certò debet ex justitia.

Resp. 1. Non licet officialibus reip. opificibus, operariis, famulis & ancillis, &c. aliquid furripere eò quòd putent stipendium, de quo convenerunt, esse justo minus. Quia 1°. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Famuli & famula domestica possunt occultè heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod acceperunt.* 2°. Nunquam licita est compensatio, nisi debitum sit certum, quod hîc non contingit. 3°. Agerent contra pactum; nam consenserunt in pretium minus. 4°. Nihil eis debetur ex justitia ratione laboris & operarum, nisi pretium de quo conventum est, licèt sit infimum, ex Matth. 20. *Non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum?* Quòd si constaret pretium illud, de quo convenerunt, esse minus infimo, tamen fieri potest ut illorum opera non sit magis utilis domino, qui illos noluisse acceptare sub majore

re pretio. An autem hoc ita se habeat, non ipso- rum, sed domini est judicare. 5°. Non invenerunt alios, qui plus dare voluerint. Ergo illud est justum pretium: nam justum pretium est illud quod communiter homines solvunt: non enim plus valet res vel opera quàm id quod communiter pro ipsâ inveniri potest. Denique si id liceret, aperiretur via innumeris furtis: nam isti sibi facile persuaderent stipendia esse justo minora, essentque judices & executores in propriâ causâ etiam dubiâ ac incertâ. Hinc sartores peccant contra justitiam, si retineant fragmenta panni, fila serica, &c. ut sic compensent sibi mercedem quam putant satis magnam non solvi; & tenentur ad restitutionem. Idem de aliis, qui laborant in materia aliena.

Resp. 2. Concurrentibus certis conditionibus licita est occulta compensatio. *Est communis sententia.* Quia hæc neque est contra justitiam commutativam, cùm nulla injuria inferatur debitori nolenti solvere: ipse enim ex justitia tenetur tantumdem dare, & creditor accipit id quod ex justitia suum esse debet; estque justa defensio ab injuriâ quâ creditorem continuò vexat debitor, injustè retinendo id quod ei ex justitia debet. Ergo debitor non potest esse rationabiliter invitatus quoad substantiam, sed nec quoad modum; quia creditorem excusat necessitas, & impotentia aliter accipiendi solutionem. Neque est contra justitiam legalem & publicam potestatem: nam supponitur judex vel nolle vel non posse rem debitam creditori adjudicare.

Conditiones autem necessariæ ad licitam compensationem hæc sunt.

1^a. Ut certum sit rem illam nunc actû debitam esse ex justitia. Nam si id incertum esset, non liceret quidquam furripere: quia in dubio & in casu incerto melior est conditio possidentis; & iniquum est pro debito incerto certam solutionem propriâ autoritate sumere, atque exponere se periculo accipiendi rem alienam sibi non debitam. Neque id licet, si res non esset debita ex justitia, sed solum ex gratitudine: quia debitum ex gratitudine non est rigorosum, nec ullum parit jus ad rem, nec est circa aliquid determinatum, sed pendens ex libera voluntate alterius. Defectus hujus conditionis continet peccatum injustitiæ obligans ad restitutionem: quia

tunc fit injuria cum damno.

2^a. Ut creditor non possit rem suam vel sibi debitam aliâ ratione putâ petitione vel per judicem obtinere. Alioqui fieret injuria publicæ potestati, & peccaretur contra ordinem debitum a jure constitutum juxta l. unic. cod. *Ne quis in sua causa*, ibi: *Generali lege decernimus neminem sibi esse judicem, vel jus sibi dicere debere*. Solus tamen defectus hujus conditionis non obligat ad restitutionem: quia debitori non est illatum damnum, cum (ut supponitur) non plus acceptum sit ex ejus bonis quam certò debitum erat ex justitia. Ita S. Antoninus.

3^a. Ut creditor non accipiat rem debitoris depositam apud se, vel sibi commodatam, ex l. 11. cod. *depos.* & l. ult. cod. *commodat.* & ex cap. ult. de *depos.* ubi Gregor. IX. ait: *Sane depositori licuit, pro voluntate sua depositum revocare, contra quod compensationi vel deductioni locus non fuit: ut contractus qui ex bona fide oritur, ad perfidiam minimè referatur, licet compensatio admittatur in aliis, si causa ex qua postulatur, sit liquida*. Ratio est, quia fieret contra fidelitatem & obligationem depositi vel commodati, quod maximam fidem postulat, & contra conventionem saltem tacitam restituendi rem domino.

4^a. Ut accipiatur res in eadem specie, si fieri potest: alioqui debitoris res sine necessitate & ejus consensu, ac proinde injustè permutaretur.

5^a. Ut fiat sine periculo scandali & infamiæ propriæ vel proximi, vel damni tertii qui putaretur furatus, & cogereretur restituere. Nam quamvis hoc damnum sequeretur per accidens, tenemur tamen ex charitate impedire grave malum proximi, quoties possumus sine nostro gravi damno.

6^a. Ut fiat sine injuria tertii, qualis esset, si acciperetur res alteri commodata, locata, oppignerata, vel apud eum deposita. Nam iste tertius habet jus rem illam ad suum usum vel securitatem detinendi, aut custodiendi. Item si bona omnia essent hypothecata aliis: nam hi habent jus ex iis solutionem accipiendi cum detrimento aliorum. Vel etiam si non essent hypothecata, sed non sufficerent aliis debitis solvendis, non potes integram solutionem recipere, nisi hypothecam vel privilegium habeas: nam alio-

qui non habes jus ad integram solutionem cum damno aliorum, sed solum pro rata, cum alii creditores æquè jus habeant ad bona debitoris: quod jus violas, si ex integro debitum recipias; nam auferis aliis id quod pro rata perciperent. His adde, ut factâ compensatione debitor, si fieri moraliter potest, moneatur nihil jam debere, tum ne permaneat in peccato, existimando se teneri debitum solvere; tum ne ipse vel ejus hæredes cogantur iterum solvere tuis hæredibus. Quòd si voluerit postea solvere, non debet accipi iterata solutio, vel si nequeat sine infamia recusari, occultè statim restitui debet.

Cùm autem rarissimè omnes istæ conditiones concurrant, rarissimè licita esse potest compensatio occulta. Quamvis autem sit illicita, non tamen obligat ad restitutionem nisi quando injustè illatum est damnum alteri.

QUÆST. X. *An licet in gravi vel extremâ necessitate aliena surripere?*

Resp. 1. Non licet in necessitate tantùm gravi alienum surripere. *Prob. 1°.* Ex cap. 3. de *furt.* *Si quis propter necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus; poeniteat hebdomadas tres.* 2°. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Permissum est furari non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate.*

3°. Neque jure naturali, neque gentium id permittitur, cum in sola extrema necessitate bona sint communia. Imò id debuit jure naturali prohiberi: nam si liceret, pateret via innumeris furtis cum magno societatis humanæ detrimento, ac perturbatione reip. nec homines satis abstinerent ab otio, inertia, vel dilapidatione bonorum.

Resp. 2. In extrema necessitate licet accipere rem alienam necessariam ad vitæ suæ vel suorum conservationem. *Est communis sententia.* Quia in extrema necessitate omnia sunt communia saltem quoad usum. Nam quisque habet jus naturale & obligationem conservandi vitam suam ac suorum per media ordinaria ad hoc ex se ordinata, & a Deo auctore naturæ omnibus concessa: qualia sunt bona externa, quorum proinde divisio & proprietas fieri non potuit nisi servato alius jure utendi illis in extrema necessitate.

In tali necessitate etiam potest aliquis occultè

rem

rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti, ait S. Thom. 2. 2. qu. 66. a. 7. ad 3. si nempe ex propriis bonis nequeat illi subvenire. Tunc enim surriprens est veluti instrumentum indigentis. Præterea cum quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei subvenire eo modo, quo sibi licitè posset & vellet opitulari in eadem necessitate.

Neutrum tamen licet, 1°. Si dominus rei sit, vel foret in pari necessitate. *Ita omnes*. Nam in *pari causa melior est conditio possidentis*, reg. jur. 2. si probabilis spes sit posse te convenienti modo petendo obtinere id quo indiges: quia cum propria per donationem habere potes, sine necessitate alienum surriperes. Putat tamen Lessius in hoc casu peccare solum venialiter non petendo; eò quòd non peccetur quoad rem ipsam, sed solum quoad modum, & dominus debeat esse contentus quoad substantiam. Qui autem rem alienam etiam magni momenti claim in extrema necessitate surripuit, ex communiore sententia non tenetur restituere, quando commoda facultas aderit. Quia omnia tunc sunt communia simpliciter & absolutè, cum bona ad vitæ conservationem a Deo hominibus omnibus concessa sint. Unde S. Thom. ad 2. ait: *Per talem necessitatem efficitur suum id, quod aliquis accipit ad sustentandam propriam vitam*. Teneris tamen restituere id, quod mutuo accepisti vel emisti, & in extrema necessitate consumpsisti. Quia consumpsisti rem propriam acquisitam per contractum: & idèdò quando res illa perit, tibi qui es dominus actu perit, non alteri qui fuit sed jam non est ejus dominus. Quare obligatio, quam per contractum contraxisti, per supervenientem necessitatem fuit solum suspensa, non extincta. Idem dic, si res in necessitate accepta perduret hac transactâ, ex c. *Quod* 1. qu. 7. Sic qui equum alterius abstulit, ut fugâ vitæ consulat, tenetur illum reddere, ubi ex periculo evasit; quia indigebat solum usu equi, non ejus proprietate. Item qui magnam pecuniæ summam in extrema necessitate surripuit, tenetur eâ transactâ residuum restituere; quia cessante tali necessitate cessat jus ex ea ortum, quod est solum ad vitæ necessaria. Item si non sis simpliciter & absolutè pauper, sed habeas alibi bona, teneris restituere quod extra patriam in extrema neces-

sitate surripuisti; quia non licet alienum surripere nisi eo modo quo extrema necessitas urget. At tua necessitas non est simplex & absoluta: ergo non potes quidquam sumere nisi sub conditione restituendi. Præterea non habes plus juris ad capiendam rem alterius quàm hic habeat obligatiois eam dandi tibi: at tenetur solum eam tibi mutuare, cum non sis simpliciter pauper.

QUÆST. XI. *Quandonam uxor marito, & maritus uxori injuriam infert in bonis, & tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Ex communi sententia, uxor peccat contra justitiam, & tenetur restituere viro vel ejus hæredibus, si aliquid de bonis dotalibus, vel communibus, vel propriis viri surripiat aut impendat invito rationabiliter marito. Quia injuriam cum damno infert marito: nam is solus in suum commodum habet administrationem dotis, & bonorum communium, quæ scilicet conferuntur initio vel acquiruntur tempore matrimonii, & proprietatem mediæ partis horum, ut constat ex jure; dominium verò omnium bonorum priorum, id est, quæ ipse ante matrimonium habebat, & quæ per contractum matrimonii noluit esse communia. Potest tamen uxor de bonis communibus & fructibus dotalibus accipere quantum opus est ad suam sustentationem, ad quamcunque familiæ necessitatem, si maritus ea deneget, cum dare possit; vel ad eleemosinas moderatas faciendas secundum consuetudinem piarum mulierum ejusdem conditionis & facultatis, nisi vir sufficientes largiatur; vel ad avertendum damnum familiæ aut mariti, ut fecit Abigail, 1. *Reg. c. 25*. Item si maritus sit prodigus, potest uxor subtrahere bona necessaria ad alendam familiam, & educandos ac collocandos liberos secundum suum statum. Nam in his omnibus maritus non est rationabiliter invitus, cum speciali jure teneatur ista præstare, & familiam ac uxorem sustentare, convenienter suo statui, & spectatis facultatibus utriusque. Vir enim debet uxori tanquam sociæ, familiæque matri decentem sustentationem pro qualitate statûs & quantitate facultatum utriusque: & idèdò uxor dedit ei dotem, & insuper præstat subsidium atque operas suas.

Potest etiam uxor ex bonis dotalibus & com-

munibus, si non habeat alia, nec vir dare velit, accipere quantum opus est ad suppeditandam sustentationem necessariam patri indigenti, vel matri, vel proli propriae, si quam habet ex alio matrimonio, modo remaneant necessaria marito & ejus familiae. Quia ipsa tenetur illis subvenire, & isti jus speciale ab ea petendi alimenta habent, nec vir potest rationabiliter id iniquè ferre. Omnia tamen sic tradita tenetur probabiliter uxor referre in suam partem, dum partitio fiet cum hæredibus viri; quia injustè de alieno subveniret, cum habeat propria. Alii tamen probabiliter censent uxorem ad hoc non teneri; quia ea lege censentur matrimonia contrahi, ut onera & debita realia quæ superveniunt uni conjugum, fiant quoque debita alterius; & quia inopia parentum, filiorum, fratrum ac sororum uxoris censetur esse inopia ipsiusmet uxoris, cui maritus tenetur subvenire.

Resp. 2. Maritus peccat contra justitiam, & tenetur restituere uxori vel ejus hæredibus, 1º. Si dissipet ejus dotem, cum dotis proprietates sit penes uxorem; vel accipiat aut impendat bona paraphernalia, id est, ea bona quæ uxor non attulit in dotem, nec per contractum matrimoniale voluit esse communia, sed sibi reservavit: nam uxor habet illorum omnium plenum dominium & administrationem, nec proinde vir habet jus ullum de iis disponendi. Idem dic de bonis sibi a marito vel a quovis alio donatis, ut de illis liberè disponat.

2º. Si bona communia notabili quantitate, invitâ uxore, prodigè donet, vel in usus malos aut vanos impendat: nam licet horum administratio sit penes maritum, tamen proprietates mediæ partis illorum ad uxorem jure communi pertinet; ac proinde maritus facit ei injuriam, partem ipsius, ipsâ rationabiliter invitâ profundens. Unde soluto matrimonio, tenetur maritus vel ejus hæredes ad restituendum uxori vel ejus hæredibus. *Ita Lessius, Sanchez, & alii multi.*

QUÆST. XII. *An liberi peccant, & tenentur ad restitutionem, surripiendo bona parentum?*

Resp. Liberi qui surripiunt vel impendunt aliquid notabile ex bonis parentum, vel ex bonis

quorum dominium vel usum-fructum pater habet, peccant mortaliter, & tenentur restituere parentibus vel cohæredibus. *Est communis sententia, & constat, 1º.* Ex Prov. 28. *Qui subtrahit aliquid a patre suo & a matre, & dicit hoc non esse peccatum, particeps homicida est.* Ergo peccat mortaliter. 2º. Quia accipiunt rem alienam notabilem invito domino: neque enim habent jus ullum disponendi de bonis parentum viventium. Nam *quamvis filius-familias sit hæres, non tamen est adhuc dominus rerum, & idè dare non potest,* ait S. Thom. in 4. dist. 15. qu. 2. a. 5. qu. 2. ad 1. Quare catech. Roman. ait furti reos esse filios & uxores, qui a parentibus & viris pecunias surripiunt.

Idem dic si filius contra voluntatem parentis in usus vanos vel illicitos, ut in computationes, comestationes, ludum, &c. expendat summam notabilem ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos tantum usus præfinitos dedit, putâ ad emendum libros, vestes, &c. quia parens non intendit illi pecunias donare absolute ac simpliciter, sed tantum cum restrictione ad usus a se determinatos. Unde filius non habet jus de illis disponendi nisi ad tales usus: pater enim non plus juris ei confert, quàm intendit conferre. *Ita Lessius, Navarr. &c.*

Hinc si filius habeat bona castrensia vel quasi-castrensia, tenetur ex illis restituere: si non habeat, tenebitur in partitione hæreditatis cum cohæredibus computare in suam partem quod surripuit, nisi constet hos tantumdem surripuisse, vel nisi pater expressè aut tacitè condonarit.

QUÆST. XIII. *An si filius-familias plus cateris fratribus pro patre labore, & aliquid ultra suam sustentationem ex labore suo ac industria lucretur, potest ex tali lucro pretium operarum suarum subtrahere, patre inscio?*

Resp. Nihil potest sibi assumere, si parentes egeant ejus obsequio: quia filius ex pietate debet ejusmodi obsequia utrique parenti indigenti. Quod si parentes non egeant ejus obsequio, & plus lucretur quàm impendat, juxta multos potest operæ stipendium petere, sicut potest alteri locare operas, ex l. 10. ff. de obseq. ibi: *Pietatem liberi parentibus, non operas debent.* Quod si nihil petat, nihil potest clam surripere. Quia tunc

cenſetur gratis laborare; & alioqui ſi petiſſet, pater potuiſſet eum repellere, & ejus loco accipere alium, qui gratis aut viliori pretio aut melius ſerviviſſet. Ergo cum pater non contraxerit cum filio, ei non debet ſalarium; præſertim cum non ſit conſuetudo ut talis filius ſalarium a patre exigat. Præterea etiamſi deberetur illi ſalarium, non ei licet ſurripere patre vivo; quia illud lucrum cenſetur inter bona adventitia, quorum poſſeſſio & uſus-fructus pertinent ad patrem donec filius emancipetur.

Multi tamen contra multos docent in tali caſu filium-familias qui laboravit cum voluntate mercedem aliquando percipiendi, ſed quam ex metu patrem offendendi petere non auſus eſt, poſſe retinere aliquid ſuo labori congruens, quod patre mortuo ex bonis ſurripuit, deductis ſuſtentatione & uſu-fructu. Quia, inquiunt, filius non debet eſſe deterioris conditionis quam extraneus, cui ejuſmodi merces deberetur: neque tenetur pro patre non indigente gratis laborare. Et licet in foro externo cenſetur gratis laboraſſe, cum nullam pactiōnem inierit; tamen hæc præſumptio non habet locum in foro interno, cum ille ſemper habuerit voluntatem contrariam. Ita Barthol. Decius, Navarr. Leſſius, Caballus. &c. Sed hoc eſt incertum. Quare non ei licet ſalarium occultè compensare: nam occulta compensatio non eſt licita, niſi ubi jus eſt certum.

QUÆST. XIV. *An qui rem furtivam emit, tenetur illam reſtituere domino?*

Reſp. 1. Qui rem furtivam emit malâ fide, ſciens vel dubitans eſſe furtivam, tenetur eam reſtituere ſi habeat, vel ejus pretium in defectum furis, ſi non habeat nec poſſit recuperare. *Eſt communis ſententia.* Quia injuſtitiam commiſit, rem alienam malâ fide ſibi accipiendo contra voluntatem domini: unde tenetur ratione injuſtæ acceptionis. Nec poteſt a domino exigere pretium furi datum, ſed jacturam illam malitiæ ſuæ ac imprudentiæ imputare debet, ex Tob. 2. *Videte, ne forſè furtivus ſit, reddite eum dominis ſuis; quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid aut contingere.*

Reſp. 2. Qui rem alienam a fure exiguo pretio emit cum intentione eam reddendi domino, te-

netur quidem illam reſtituere cum fructibus perceptis; ſed poteſt a domino exigere pretium furi datum, & impenſas ad eam emendam ac conſervandam factas, & dominus tenetur id totum ei rependere. *Eſt communis ſententia.* Quia ille rem domini utiliter geſſit, rem ejus exiguo pretio emendo, ne ei periret. Ergo æquitas exigat, ut ei rependatur quidquid de ſuo ad hoc impendit. Quod ſi magno vel fere æquali pretio emit cum tali intentione, dominus tenetur ſolum reddere quantum judicio prudentum gerendo utiliter negotium ejus, impendere potuit.

Reſp. 3. Qui rem furtivam emit bonâ fide, neſciens nec dubitans eſſe furtivam, tenetur eam reſtituere domino etiam non repetenti; nec poteſt reddere furi ut pretium datum recipiat, niſi certo ſciat ab eo rem domino reſtitutum iri. Ita Major, Covarr. Medin. Sot. Azor, Molina, Layman, & alii multi contra multos. Quia 1°. dominus habet jus, ut ſua ſibi res reſtituatur a quocumque ejus poſſeſſore, non obſtante jacturâ pretii: nam eâ non obſtante dominus poteſt per ſe immediatè a quovis poſſeſſore rem ſuam recipere ac vindicare, l. 3. cod. de rei vindic. & dominus nihil juris circa talem rem amiſit perinde ac ſi a fure donata fuiſſet. Dominium enim rei alienæ non tranſfertur niſi vel per legem, aut judicis ſententiam, vel per domini voluntatem, ex l. 11. ff. de reg. jur. *Id quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro ad alium tranſferri non poteſt.* Ergo poſſidens ratione rei acceptæ tenetur eam reddere domino. Et verò perinde eſſe videtur ſive dominus rem ſuam repetat, ſive ob facti ignorantiam non repetat: nam ignorantia jus ipſi ſuum non adimit. 2°. Si fur non inveniretur, vel ſi obiſſet, juxta omnes, res furtiva deberet reddi domino, nec poteſt exigi pretium datum; quia nempe eſt aliena. At ex eo quod reperiri latro poſſit, idem dominus nullum jus amittit. 3°. Tradens rem alienam furi non reſtituturo, cooperaris iniquæ illius detentioni, & poſitive concurris ad privandum dominum propriâ re. 4°. Res cum omnibus ſuis conditionibus & melioramentis ad dominum pertinet. Cum ergo jam ſit in ſtatu ſecuritatis apud emptorem, & hic ſtatus ſpectet ad rem ipſam, ſitque quoddam melioramentum extrinſecum rei, ad dominum pertinet. 5°. Non licet rem alienam a

periculo ereptam in illud reducere, v. g. non licet rem alienam ab incendio extractam in ignem projicere. His adde textum Tob. 2. supra cit. qui supponit rem bonâ fide emptam esse.

Nec potest emptor pretium furi datum a domino repetere, ex l. 2. cod. de furt. ibi: *In civilem rem* (id est, contra jus, ut ait glossa,) *desideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam pretium solutum fuerit a dominis.* Nam qui emit a fure, nullum habuit jus in re emptâ, nisi quod a fure potuit transferri. At nullum jus potuit a fure transferri, cum fur nullum habuerit, ex reg. jur. 79. in 6. & l. 54. ff. de divers. regul. *Nemo plus juris ad alium transferre potest, quam ipse haberet.* Ergo emptor nihil potest exigere pro re illa in quam jus nullum habet; sed damnum, quod inde patitur, fortuito casui imputare debet, perinde ac si pecuniam adulterinam accepisset, vel aliquid casu amisisset. Si tamen sciret furem restitutum rem domino, posset ei reddere ut pretium datum recuperaret: nam tunc dominus non est rationabiliter invitus. Imò fur habet jus rem repetendi reddito pretio ut eam restituat.

Obj. 1. Qui furi rem emptam reddit, is non ponit rem illam in pejore statu quam erat ante emptionem. Ergo non facit injuriam domino. *R. neg. confeq.* Nam rem privat statu intermedio meliore quem acquisiverat.

Inst. Hic status non provenit ex ipsa re, sed ex libera voluntate ementis. *R.* Undecumque proveniat hic status, spectat ad rem, proindeque ad dominum rei. Sic res ex incendio erepta ab altero, non potest ab eodem in idem periculum injici. Ergo dominus jus habet, ut res sua in illo statu meliore seu securiore relinquatur.

Obj. 2. In jure datur actio furi, per quam possit rem reposcere. *R.* Non datur talis actio, nisi quia prudenter judicatur velle rem domino restituere, quod leges illæ præsumunt.

Resp. 4. Si emptor bonæ fidei rem furtivam bonâ fide consumpsit, aut si illa apud eum casu vel culpâ periit, non tenetur ejus pretium restituere domino, nisi quatenus ex ea factus est ditior, ex l. 23. de petit. hered. quia fuit possessor bonæ fidei.

Resp. 5. Si quis rem furtivam bonâ fide emptam revendiderit, & postea compareat domi-

nus, primus emptor tenetur rescindere contractum, pretium secundo emptori reddere, & rem ipsam furtivam restituere domino. *Ita Sor. Azor, Valentia, Delugo, & alii.* Quia 1.º venditor ex vi contractus tenetur servare emptorem indemnem ab omni lite, molestiâ & sumptu circa rem venditam, nec potest eum ad alium ablegare, ex l. 1. ff. de evict. alioquin esset inæqualitas, ideoque injustitia: nam cum accipiat pretium certum ac securum, cujus dominium in eum transfertur, tradere debet emptori rem securam, cujus quoque dominium in eum transferatur: quam rem si non tradit, tenetur pretium reddere, & rem recipere, ut reponatur æqualitas. 2.º Error dedit causam contractui, nec emptor voluit tradere pretium nisi pro re cujus dominium in ipsum pariter verè transferretur. Quare venditor non satisfacit cedendo actionem quam habet contra eum, a quo prius eam emit: hoc enim non est eum indemnem servare, sed cogere ad sumptus & molestias, ex l. 11. ff. de action. empti.

Quòd si comparente domino, secundus emptor, qui rem habet, inveniri nequeat, venditor non tenetur pretium acceptum domino rei restituere, nisi illud quod ex revenditione sine industria propria lucratus est, vel nisi rem dono accepisset. Quia cum domino teneatur solum ratione rei acceptæ, & jam rem alienam non possideat, nec habere queat, tenetur solum restituere quatenus ex ea factus est ditior. Et aliunde leges statuunt, ut venditio rei furtivæ valeat ad transferendum dominium pretii pro ea accepti, non tamen ipsius rei, l. 49. ff. de furtis.

QUÆST. XV. *An qui pascit, vel ligna cadit contra justam prohibitionem, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Qui pascit, vel ligna cadit in loco alicujus privati, vel in loco communitatis suæ sed locato alteri, vel in loco alterius communitatis, peccat contra justitiam pro ratione rei ablatae, & damni illati, quod sæpe multò plus est quam res succisa valeat; & tenetur ad restitutionem. *Ita Sor. Lessius, & alii.* Quia violat jus alienum cum damno: nam herbæ & ligna, utpote prædiorum fructus, pertinent ad dominum fundi, qui potest ea locare & vendere.

Licet tamen herbis & frugibus collectis, mittere oves ad pascendum herbam nascentem, quam dominus agri non est venditurus, nec ex ea utilitatem percepturus, nec suo gregi destinaturus. Quia tunc non auferitur alienum invito domino, sed tacite consentiente; & ita fert consuetudo recepta.

Resp. 2. Qui in loco communitatis suæ pascit, vel ligna cædit contra justam prohibitionem, peccat, & tenetur restituere communitati, si magnum damnum inferat. *Ita Delugo, Valentia, & alii.* Quia auferit alienum invito domino, & injustè minuit portionem aliorum. Enimverò si pecuniæ ad communitatem suam pertinentis & singulis ejus membris distribuendæ summam notabilem surriperet, num graviter peccaret, & restituere teneretur? Ergo etiam peccat, & ad restitutionem tenetur, si æquivalens injustè quoquo modo auferat. Idem dic a fortiori de eo qui ligna cædit in sylva ad principem pertinente, cum verè auferat rem alienam invito domino.

QUÆST. XVI. *An is qui contra prohibitionem venatur, piscatur, vel aucupatur, peccat, & tenetur ad restitutionem?*

Nota. Certum est, 1°. Eum, qui alterum impedit a venatione vel piscatione, ad quam jus habet, peccare & teneri ad restitutionem probabilis lucri, quod deductis impensis ac laboribus facturus erat: quia ei injuriam infert cum damno. 2°. Eum, qui, etiam justè venando, damnum aliis infert, putà segetes proculcando, sapimenta dissipando, &c. teneri resarcire damna illata: quia alii habent jus ne damnum patiantur in bonis suis. 3°. Eum, qui occidit aut lædit animal alterius, dum in suo prædio damnum infert, peccare graviter & teneri ad restitutionem. Quia non habet jus occidendi aut lædendi animal alienum, sed solum expellendi, & satisfactionem exigendi; non enim ideò desinit esse domini sui, sine cujus consensu destrui non potest nisi per autoritatem publicam.

Resp. 1. Qui venatur in fundo alicujus privati invito domino, semper peccat saltem venialiter. *Ita Covarr. Medin. Lessius, & alii.* Quia facit ei injuriam: nam dominus jus habet, ut nemo in suo fundo se nolente venetur, *ex instit. de rer. divis. & l. Item, ff. de usu-fructu.* Quòd si nota-

bile damnum inferat, ut capiendo feras quas dominus fundi venaturus erat & probabiliter capturus; vel crebrà venatione efficiendo ut minoris æstimeretur jus venandi quod vendere vel locare statuerat, peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem judicio prudentis statuendam: nam violat jus domini cum gravi ejus damno.

Resp. 2. Qui venatur in fundo alieno sepe vel muro clauso, peccat graviter, & tenetur restituere animalia in tali loco detenta, quæ ibi cepit. Quia ejusmodi animalia sunt domini, cujus est locus, cum censentur amississe naturalem libertatem, & jam occupata a domino, a quo facilè apprehendi possunt. *Instit. de rer. divis.* Idem dic de eo, qui in alieno stagno seu vivario piscatur; quia pisces omnes ibi conclusi, sunt domini loci.

Resp. 3. Qui venatur aut piscatur in loco publico non prohibito nec ulli speciatim addicto, sed modo seu medio, vel tempore prohibito, peccat mortaliter, si notabile damnum inferat, v. g. extinguendo magna ex parte ferinam foboiem, vel aquas inficiendo. *Lessius, & alii.* Quia tunc graviter lædit jus venandi ac piscandi, quod habet communitas; & spem lucri ac oblectationis injustè aliis eripit, vel saltem notabiliter minuit: unde tenetur ad resarciendum hoc damnum.

Resp. 4. Qui venatur in loco publico venationi principis vel aliorum justè assignato, semper peccat contra justitiam saltem venialiter, & mortaliter dum notabile damnum infert, ut capiendo feras magni pretii, vel multas, ita ut princeps vel alii qui soli jus venandi habent, non possint tot capere quot antea solebant, vel non æquè facilè, &c. *Ita Valentia, Lessius, & alii.* Quia tunc graviter lædit jus principis: unde tenetur ad compensationem damni, si princeps eam curet, nec contentus sit ut deprehensi pœnam luant.

Resp. 5. Qui in loco publico prohibito, vel ad privatum pertineate venatur invito domino, licet peccet & teneatur resarcire damnum illatum; non tamen tenetur restituere feras captas, quæ libertate naturali fruebantur. Quia ejusmodi feræ sunt primò occupantis, cum nullius sint; nisi tamen feræ libertate fruente lege aliquà ita ad-

dicantur principi vel bono publico, ut non cedant in dominium capientium.

QUÆST. XVII. *An tributa solvi debent ex justitia?*

Nota. Tributum hîc latè sumitur, nempe pro eo omni quod principi vel reip. penditur, ut & statum ac dignitatem suam tueri, & communibus necessitatibus ac commodis prospicere possit. Unde hac voce continetur etiam vectigal, quod pro rebus in civitatem vel provinciam in vectis vel ex ea vectis exigitur, & vocatur etiam Gabella.

Resp. Est obligatio justitiæ solvendi justa tributa ac vectigalia. *Est communis sententia.* Prob. 1°. Ex Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cesaris, Cesari.* Et ad Rom. 3. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* 2°. Quia ex justitia debentur principi ratione sui officii ac laboris pro rep. & pacti saltem impliciti; suntque justa stipendia administrationis suæ ad ejus sustentationem, & subsidia necessaria ad onera publica sustinenda, ad pacem, tranquillitatem ac justitiam tuendam, reip. pericula avertenda, &c. Principes enim ex officio tenentur subditorum felicitati, quieti ac saluti diligenter consulere, justitiam per se vel per suos præfectos ac magistratus administrare, crimina avertere, punire & coercere, subditos & eorum bona ac jura tueri, hostes arcere, item religionem catholicam tueri ac promovere. Ut autem hæc præstare possint, tenentur populi tributa ac vectigalia eis solvere, iisque parère. Hinc tributa justa solvi debent antequam petantur, nisi ex consuetudine non solvantur ante petitionem; & ex communi sententia, teste Valentia, restituere debet, qui ea non solvit. Item non licet uti fraude ad vitandam gabellam, sed solvi debet saltem cum exigitur.

Imò etiam exteri tenentur vectigalia solvere. Quia justè iis imposita sunt, & sub hac tacita conditione admittuntur ad negotiandum; atque hoc onus compensatur per protectionem ac securitatem quam ibi habent, & per alia commoda quæ ibi percipiunt.

Ut autem tributa justa sint, non debent esse majora quam postulet principis sustentatio, consideratis statu, dignitate ac ditione, & necessitas,

vel magna reip. utilitas. Nam hic est finis ad quem ordinantur, & propter quem solùm exigi possunt; ideòque non debent illum excedere. Quòd si principes plus exigant ad superfluum luxum, ad prodigas largitiones, ad usus vanos, &c. peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem. Quia non habent potestatem in personas & facultates subditorum nisi in ordine ad bonum commune, & suam sustentationem convenientem. Nam omnis potestas publica est solùm ad bonum publicum instituta, ideòque non se extendit ultra illud, cum finis rei sit ejus mensura. Unde S. Thom. 2. 2. qu. 66. a. 8. ad 3. ait: *Si aliquid principes indebitè extorqueant: rapina est sicut & latrocinium. Unde dicit Augustinus, remota justitiâ, quid sunt regna nisi magna latrocinia? ... Unde & ad restitutionem tenentur, sicut & latrones.* Debent quoque tributa exigi secundum proportionem facultatum singulorum, sic ut non alii plus, alii minùs graventur quam justum sit.

Quòd si bonum commune postulet, ut nova & extraordinaria tributa imponantur ob causam publicam, in eam ex justitia impendi debent, & causâ cessante cessare.

Porro in dubio de justitia tributorum, ea solvi debent. Quia in dubio justitiæ debet præsumi pro justo præcepto superioris possidentis jus præcipiendi, & exigendi tributa, quod jus est altius, & majus jure quod habent subditi in bona quæ possident. Præterea princeps sæpe habet causas justas occultas. Imò etiam si essent evidenter injusta sive ex toto, sive ex parte, tamen solvenda sunt cum exiguntur, ad vitandum scandalum ac perturbationem publicam, ob quam causam quisque jure suo cedere debet.

QUÆST. XVIII. *Quid dicendum de Decimis?*

Resp. Decimæ solvi debent ex justitia & religione secundum receptam consuetudinem; & ad restitutionem tenentur qui eas non solvunt integras, vel solùm de deterioribus rebus. Constat 1°. Ex titulo de decimis, ex conc. gener. Later. II. quod cap. 10. de laicis decimas ecclesiarum quoquo modo accipientibus ait: *Nisi Ecclesia reddiderint, sciant se sacrilegii crimen committere, & periculum damnationis aeternæ incurere.* Eadem autem est ratio de non solven-

tibus & sibi retinentibus. Et ex Later. IV. cap. 53. ibi: *Decimas ecclesis cum integritate persolvant, & ad id per censuram ecclesiasticam compellantur. Illa quippe decima necessario sunt solvenda, qua debentur ex lege divina, vel loci consuetudine approbata.* Item ex Trident. sess. 25. cap. 12. ibi: *Cum decimarum solutio debita sit Deo: & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt.* 2°. Quia sunt bona consecrata Deo, & debita ex justitia intuitu religionis in sustentationem ministrorum, qui habent jus percipiendi sustentationem a populo, cum in ejus commodum occupati sint, & pro eo Deum orent, laudent, sacrificium offerant, & alia sacra ministeria obeant.

QUÆST. XIX. *An malè distribuens bona vel onera communia, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Quamvis violatio solius justitiæ distributiæ non obliget ad restitutionem, quippe quæ est actus justitiæ commutativæ, æqualitatem rei ad rem spectantis; quia tamen sæpe justitia commutativa concurrit cum distributiva; idèd sæpe mala distribuendorum obligat ad restitutionem, quoties scilicet in ea violatur justitia commutativa, seu aliquod alterius jus in re vel ad rem.

Resp. 2. Qui onera, tributa, militum hospitia, &c. malè distribuit, nec justam proportionem in iis servat, tenetur ad restitutionem privatis, quos illà improportionatà distributione gravat. Quia in hoc violat etiam justitiam commutativam: nam illos sine causa justa spoliat bonis quæ possident, vel graviore incommodo afficiunt; & privatus quisque habet jus strictum ac proprium, ne supra facultatem & debitam proportionem gravetur.

Resp. 3. Distributio honorum communium debitorum privatis ex aliquo titulo particulari, v. g. laboris, operæ, pacti, &c. ut solutio stipendii faciendâ militibus vel operariis ex ærario publico, pertinet ad justitiam commutativam, quippe quæ versatur circa debitum ex aliquo titulo particulari, ut constat ex ejus notione. Quare si malè fiat, contrahitur obligatio restituendi.

Resp. 4. Si bona communia ex lege, vel consuetudine, vel voluntate superioris aut donato-

ris destinata sint principaliter in bonum eorum, quibus distribui debent, qualia sunt proventus aliquarum civitatum ad hoc donati vel destinati, ut singulis incolis distribuantur proportionatè ad indigentiam, vel merita aut dignitatem singulorum; item pecuniæ summa a principe in præmium constituta militibus qui fortiter pugnarunt, aut spolia hostium jussu ducis dividenda inter milites pro singulorum meritis ac dignitate; malè ea distribuens tenetur restituere eis, quibus minùs distribuit quàm habere debebant. Quia in ea distributione violavit justitiam commutativam: nam singuli habent jus accipiendi proportionatè ad suam indigentiam, vel merita, servitia, &c. fundatum in donatione talium bonorum per distributorem proportionatè faciendâ.

Item qui accepit bona distribuenda pauperibus alicujus communitalis juxta cujusque indigentiam, tenetur ex justitia commutativa talem pecuniam istis pauperibus & non aliis, sic distribuere secundum voluntatem donantis. Nam singuli isti habent jus rigorosum in donatione fundatum accipiendi secundum suam indigentiam. Ita S. Thom. 2. 2. qn. 62. a. 1. ad 3. ibi. *Recompensatio, quam facit distribuens ei, cui dedit minùs quàm debuit, fit per comparationem rei ad rem: ut si quantò minùs habuit quàm debuit, tantò plus ei detur. Et idèd jam pertinet ad justitiam commutativam.*

Resp. 5. Qui malè distribuit bona communia primariò ordinata ad bonum commune, ut qui confert officia publica, vel beneficia ecclesiastica indignis aut minùs dignis, tenetur refarcire damna inde secuta ecclesie vel communitati. Quia ex officio & pacto implicito, vel ex commissione acceptata, idèdque ex justitia commutativa erga Ecclesiam vel communitatem, tenebatur in hac distributione bono communi proficere, & eligere digniores. Sed juxta multos non tenetur ad restitutionem dignioribus quos præterit: quia hi non habent jus strictum ac sibi proprium, & fundatum in titulo aliquo particulari proprietatis, pacti, donationis, contractus, nisi id factum sit in concursu & examine, in quo digniores habent ex pacto implicito jus sibi proprium, ut aliis præferantur.

QUÆST. XX. *An in dubio utrùm res sit aliena, restitui debet.*

Resp. 1. Qui bonâ fide rem possidere cœpit, si postea incipiat dubitare an sit aliena, tenetur ex justitia veritatem diligenter exquirere. Nam hæc investigatio necessaria est, ut unicuique quod suum est reddatur; & aliàs se exponit periculo retinendi rem alienam. Quòd si post diligentem inquisitionem non appareat probabilius rem esse alienam, manet in possessione bonæ fidei, nec tenetur restituere: quia in tali dubio melior est conditio possidentis, juxta reg. 65. jur. in 6. *In pari delicto vel causâ potior est conditio possidentis.* Et l. 170. ff. de regul. jur. *In pari causâ possessor potior haberi debet.* Nam possessor, præter jts dubium utrimque æquale, habet jus certum actualis possessionis, quo potiori jure vincit jus dubium alterius non possidentis. Idque exigit bonum commune, ut finiantur lites, sumptus impediatur, bona non negligantur; & alioqui nemo fere securus esset in rerum suarum pacifica possessione.

Quòd si æquè probabile appareat rem esse alienam, Azor cum aliis docet licere possessori eam consumere vel vendere, modò in animo habeat ejus pretium domino postea cognito restituere; & admoneat emptorem de illo dubio: nam est quoddam vitium occultum rei, ex quo damnium emptori sequi potest, si dominus compareat. Si verò multò probabilius possessori appareat esse alienam, tenetur eam restituere domino, vel si cognosci nequeat, pauperibus. Nam tunc longè major probabilitas prævalet possessioni, & potest certitudinem moralem parere. Nec jam par est causa, quam regula juris ad meliorem conditionem possidentis exigunt ac supponunt, ut notat Delugo. Nec talis potest tunc prudenter negare esse alienam, & judicare esse suam.

Resp. 2. Possessor bonæ fidei, qui occurrente dubio non exquirat diligenter veritatem, peccat mortaliter; & si postea certò agnoscat dominum verum rei, tenetur ei restituere rem, & ex eo tempore quo dubitare cœpit, rei fructus, tum naturales tum mixtos non solum quos perceperit, sed etiam quos non perceperit, sed percepisset dominus, si rem suam habuisset. *Les-*

fus, & alii. Quia ex eo tempore cœpit esse possessor malæ fidei, cum sciverit se non posse justè sine inquisitione diligenti rem retinere; & fecit domino injuriam, negligendo inquirere: nam quilibet habet jus, ne quis se exponat periculo retinendi rem ejus, & ut in dubio jus ejus expendatur. Quòd si, quia neglexit statim inquirere, nequeat postea veritatem invenire, tenetur restituere pro ratione dubii. Ita Sanchez, Delugo, & alii. Nam omittendo inquirere, fecit injuriam ei de quo dubitabat an esset dominus: ergo hæc injuria refarciri debet secundum proportionem spei quam alter habere poterat ut agnosceretur verus dominus.

Resp. 3. Qui antequam possideat, dubitat utrùm res sit aliena, potest eam accipere titulo venditionis, donationis, &c. modò accipiat ex intentione eam restituendi domino, si post diligentem inquisitionem invenerit. Quia in hoc domino præstat beneficium, nam alioqui nunquam fortasse fuisset ei restituenda. Quòd si accipiat ut sibi absolutè retineat, peccat contra justitiam. Nam lege justitiæ tenetur non se exponere periculo accipiendi rem alienam invito domino: at tali periculo se exponit, cum res illa possit esse alterius. Acceptam tamen potest, mutato animo, retinere donec inveniat dominum cui restituat, & tunc debet diligenter inquirere an sit aliena. Et si probabilius appareat esse alienam, tenetur eam domino cognito, vel pauperibus, si cognosci nequeat, restituere cum omnibus fructibus: nam non potest tunc prudenter judicare esse suam, & negare esse alienam. Si autem sit æquè probabile rem esse alienam, debet eam cum altero, de quo dubitat, dividere, & si hic incertus sit, cum pauperibus: nam possessio capta cum dubia fide, meliorem non facit conditionem sic possidentis. Ergo cum æqua sit ejus conditio ac alterius non possidentis, æquale jus uterque habet: ideòque res, vel ejus pretium inter illos æquabiliter dividi debet.

Idem dic si quis dubitans an res sit aliena, præoccupavit illius possessionem a nemine occupatam. Si verò dubius an res sit sua, eam abstulit a possessore bonæ fidei, tenetur totam ei restituere sicut possessor malæ fidei: quia in dubio & pari causâ potior est conditio possessoris bonæ fidei.

Resp.

Resp. 4. Quando nullus eorum, de quibus dubitatur an sint domini rei, rem possidet; si dubium sit æquale, res æqualiter inter illos dividi debet, vel si dividi nequeat, ejus pretium, nisi forte ex eorum consensu agatur: nam non est ratio uni totum, vel plus aut minus adjudicandi. Si longè probabilius sit ad unum illorum totam pertinere, tota ei est adjudicanda, uti adjudicaret æquus judex re ita cognitâ.

QUÆST. XXI. *An qui dubitat utrùm solverit debitum, tenetur adhuc illud integrè solvere, si certò scire nequeat se solvisse?*

Resp. affirm. Est communis sententia. Quia 1° debito certo non satisfit per solutionem non certam; nam solutio dubia non est æqualis debito certo: justitia autem æqualitatem exigit. 2° In eo casu pro debito stat possessio. 3° In foro conscientiæ judicare debemus de rebus istis sicut prudens judex cognitâ veritate, & inspecto jure naturali judicaret in foro externo: nam forum internum debet sequi sententiam fori externi, nisi constet externum niti præsumptione falsâ. At in foro externo debitor cogetur solvere debitum certum, nisi probet solutum esse, etiamsi creditor fateatur se de solutione dubitare, nec eam recordari.

Nec dicas in dubio meliorem esse conditionem possidentis. Nam 1° hoc non est verum, nisi quando in cæteris par est causa possidentis & non possidentis; nam regulæ juris parem causam exigunt ad meliorem conditionem possidentis. 2° Creditor possidet jus exigendi & accipiendi solutionem debiti sui, quo jure spoliari non debet in dubio. Nec refert quòd debitor pecuniam solvendam possideat: nam dubium non versatur circa ipsam pecuniam, cujus sit, sed circa jus exigendi debitum, an adhuc sit. Cùm autem jus illud certò extiterit, & non constet de ejus extinctione, creditor possidet durationem juris illius. *Ita Delugo, Sanchez, &c.*

QUÆST. XXII. *An est contra justitiam prodere alterius secretum sua fidei commissum, & obligatio resarciendi damnum inde secutum?*

Resp. affirm. Est communis sententia. Quia qui libet habet jus, ne ejus secreta detegantur; estque mortale si arcanum sit gravis momenti, vel inde

grave damnum proximi aut discordia sequi possit. Unde illud Eccli. 27. *Qui denudat arcana amici, fidem perdit. . . . Denudare amici mysteria desperatio est anima infelicitis.*

Quare non licet arcanum etiam a privato creditum sine ejus consensu alteri aperire etiam ex præcepto superioris, nisi aliâ viâ cognitum sit, quia *servare fidem est de jure naturali*, ait S. Th. qu. 70. a. 1. ad 2. Nihil autem potest præcipi nec fieri contra id quod est de jure naturali

Excipe, nisi secreti revelatio necessària sit ad impediendum grave damnum injustum spirituale vel temporale tertii vel communitatis a tali homine inferendum, aut continuandum; tunc enim non expectato præcepto superioris teneris secretum tibi creditum revelare iis quorum interest, non nominatâ personâ, nisi hoc necessarium sit ad malum impediendum. *Ita communiter.* Quia charitas obligat ad impediendum damnum commune & privatum innocentis etiam cum damno nocentis; nam bonum publicum, vel jus innocentis, ad cujus defensionem revelatur secretum, prævalet juri, quod nocens habebat ad illud secretum, & ejus damno.

Circa ea, quæ aliter (quàm per confessionem sacramentalem) homini sub secreto committuntur; quando sunt talia, quæ statim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, putâ si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus persone, vel si quid aliud est hujusmodi, quod quis propalare tenetur vel testificando, vel denunciando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 70. a. 1. ad 2.

Hinc teneris patefacere eos, qui prava dogmata occultè spargunt, vel aliquid moluntur contra patriam, vel vitam, famam, bona alicujus privati, modò id extra confessionem noveris. Idque quamvis jurasses te non revelaturum. Nam juramentum illud, utpote contra obligationem naturalem charitatis, invalidum est, & illicitum.

Item juxta multos non teneris secretum justè cognitum cum certo periculo vitæ tuæ vel gravissimi damni occultate, nisi sit ex confessione notum, vel secretum principis aut reip. vel nisi ejus revelatio vergeret in grave reip. seu com-

munitatis malum, vel promiseris cum tanto damno servaturum. Quia seclusis his casibus, & cæteris paribus habes jus tibi potius consulendi quàm alteri privato, qui non est in hoc rationabiliter invitus: nec censuris voluisse te obligare cum tanto onere ad illud servandum.

Nota. Is, cui alter injustè aperuit secretum tertii, tenetur illud non detegere. Quia illa cognitio derivata est a prima manifestatione sub secreto datâ, & ulterior illa manifestatio cederet in injuriam alterius, qui secretum commisit, essetque extensio ac ampliatio injuriæ factæ a primo iniquo proditore. Præterea si tale secretum detegas, impedis separationem damnorum quæ ex priorè secreti violatione sequuntur, & ad quam jus habet ille tertius.

QUÆST. XXIII. *An obligatio restituendi bona externa, & resarciendi damna in illis injustè illata a defuncto, transit ad heredem etiam extraneos?*

Resp. affirm. Constat, 1°. Ex cap. ult. de sepulchris. & cap. 9. de usur. & cap. 5. de raptor. ibi: *Heredes ejus moneas & compellas, ut his, quibus ille per incendium, vel alio modo damna contra justitiam irrogaverat, juxta facultates suas condignè satisfaciant.* 2°. Quia onus restituendi bona est affixum bonis defuncti, qui eo ipso censetur jam totum id habere minus in suis bonis, quòd teneatur illud in conscientia solvere; ac proinde onus illud transit ad eorum possessorem. 3°. Hæres substituitur in locum defuncti, eumque repræsentat quoad bona, jura, ac debita realia; & sicut succedit in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti, quæ in se suscipit ex contractu implicito per acceptationem hæreditatis.

Si plures sint hæredes, singuli tenentur pro hæreditariâ portione, non tamen in solidum.

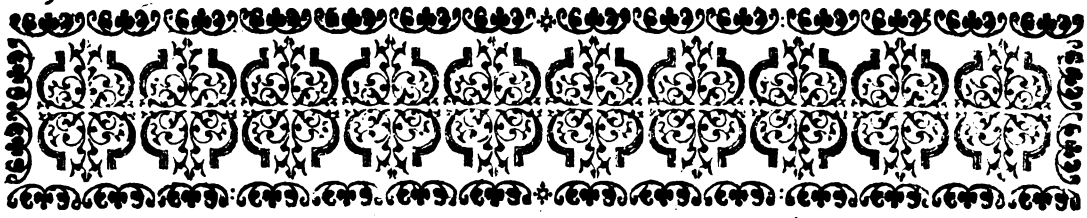
Quia sicut bona & jura defuncti dividuntur inter hæredes, ita & onera ac debita dividi debent, ex l. 2. cod. de hered. act. & l. 26. cod. de pact. Æquum est enim, ut qui tantum ex parte commodum percepit, onus quoque ex parte duntaxat sentiat: nam licet singuli repræsentent defunctum, non tamen totaliter, sed ex parte: omnes autem simul eum repræsentant totaliter. Cap. autem *Tua nos, de usur.* solum significatur totam obligationem restituendi transire ad hæredes simul junctos, ita tamen ut singuli non teneantur nisi ex parte.

Quòd si res aliena extet in se apud unum hæredem, hic tenetur eam integram restituere. Idem dic de re defuncti hypothecatâ alteri. Nam res sic alteri obligatâ transit cum suo onere ad quemlibet possidentem, cap. 5. de pignor. Sed tunc is habet actionem de evictione contra cæteros hæredes, qui debent ei rependere pro rata.

Cæterum legatarii non universales minime obligantur ad restitutionem, si ea quæ hæredibus relicta sunt, sufficiant ad solvenda omnia debita, relicta portione hæredibus jure debitâ. Quia non succedunt in onera testatoris sicut hæredes, nec ejus personam repræsentant. Si bona non sufficiant, debent legatarii conferre ad restitutionem pro rata: quia ante omnia legata debent solvi debita, & postea deduci portio hæredibus debita.

Nota. Hæredes tenentur etiam contractibus a testatore initis, l. 3. cod. de contrah. & committ. stipul. ibi: *Generaliter sancimus omnem stipulationem sive in dando, sive in faciendo irveniat, & contra heredem transmitti, sive specialis heredum fiat mentio, sive non.* Nam, ut dixi, hæredes repræsentant defunctum, eique sicut in bona ac jura, ita & in onera, debita & obligationes reales succedunt.

TRACTATUS

DE

CONTRACTIBUS.

PARS PRIMA.

De Contractibus in genere.

CAPUT PRIMUM.

De natura, divisione, & effectu Contractus.

QUÆST. I.

UID est Contractus?

Resp. Contractus late sumptus idem est ac Pactum, quod l. i. ff. de pact. definitur: *Duo-*

rum, plurimumve in idem placitum consensus, obligationem scilicet pariens vel in utraque parte, ut venditio, vel saltem in una, ut promissio gratuita acceptata. Contractus strictè sumptus est pactum obligationem mutuam inducens: si ve est duorum, vel plurium in idem consensus ac conventio, obligationem mutuam pariens, ex l. 19. ff. de verb. signif. ubi dicitur esse *ultra citroque obligatio*. Hinc contractus strictè sumptus differt a pacto, quòd hoc præscindat a mutua obligatione, ille verò semper mutuam inducat.

QUÆST. II. *Quanam requiruntur ad valorem Contractus?*

Resp. Quatuor. 1°. *Habilitas personarum* ad contrahendum. 2°. *Capacitas rei*, ut contractui subjiciatur. 3°. *Consensus mutuus*, & quidem signo externo expressus: nam per contractum homo homini obligatur more humano, qui est ut signo sensibili explicet alteri consensum internum, qui ab eo acceptetur. Porò *in conventionibus, contrahentium voluntatem, potius quam verba, spectari placuit*. L. 219. ff. de verb. sign. 4°. *Forma substantialis a jure præscripta*, si aliqua sit constituta. Nam nulla res potest subsistere sine sua forma substantiali: alioqui illa forma simul esset substantialis, & non esset.

F ff ij

QUÆST. III. *Quomodo dividuntur Contractus?*

Resp. Dividuntur, 1°. In formalem seu expressum, & virtualem seu implicitum. Contractus formalis seu explicitus est ille, quo duo vel plures expressè conveniunt de eadem re cum obligatione mutua, vel saltem unius erga alterum. Contractus virtualis, seu quasi-contractus est, cum tacitè suscipitur obligatio justitiæ ex facto aliquo licito, v. g. absentis negotiorum gestione, hæreditatis aditione, vel ex acceptatione officii, aut muneris absque ulla expressa pactio: qualem obligationem in se recipiunt princeps, magistratus, prælatus, tutor, negotiorum gestor, medicus, advocatus, administrator, artifex, &c. Qui enim officium ad aliorum commodum spectans suscipit, eo ipso se obligat ad procurandum bonum alterius in cuius gratiam exercetur; & sæpe alter obligatur vicissim erga illum vi legis, aut consuetudinis, aut pacti saltem impliciti. Istæ conventiones tacitæ vocantur quasi-contractus, eorumque vim habent in ordine ad obligandum ex justitia.

2°. In nominatum, & innominatum. Contractus nominatus est, qui nomen proprium habet, ut emptio, locatio, &c. Innominatus est, qui tantum habet genericum nomen: ut pacti, contractus. Hujus sunt quatuor species, scilicet, *do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias*. L. 5. ff. de præscript. verb.

3°. In gratuitum, & onerosum. Gratuitus est ille, in quo nihil rependitur, seu in quo nullum intercedit pretium aut merces, ut commodatum, mutuum, &c. Onerosus est, in quo aliquid rependitur, seu in quo dans accipit pretium, aut mercedem, ut emptio, locatio, &c.

4°. In contractum bonæ fidei, & stricti juris. Contractus bonæ fidei dicuntur ii, in quibus servari debet non solum id de quo conventum est, sed etiam id quod æquum bonumque judici videtur, quamvis non sit expressum in contractu: quia in iis bona fides spectatur in ordine ad aliquid vel restituendum, vel rescindendum, vel compensandum, vel præstandum: tales sunt emptio, venditio, locatio, conductio, depositum, commodatum, mandatam, societas, pignus, permutatio. Contractus stricti juris sunt ii, in quibus agitur in rigore verborum, seu ju-

ris scripti, prout scilicet in contractu, vel dispositione fuit expressum, & de quo conventum est: tales sunt mutuum, stipulatio, donatio, promissio liberalis, legatum, testamentum, emphyteusis, &c.

5°. In nudum, & vestitum. Nudus est mera conventio carens firmamento, quo pariat actionem in foro externo: talis est contractus omnino innominatus antequam sit ex altera parte impletus, nisi accedat formula stipulationis, vel juramentum. Vestitus est conventio innixa aliquo firmamento, vi cuius pariat actionem civilem, qualia sunt scriptura, testes, juramentum.

6°. In eos qui re, seu traditione rei perficiuntur, ut mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus. Et in eos, qui solo consensu perficiuntur, cujuscumque sunt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, mandatam, emphyteusis, &c.

7°. denique in purum, cui nullum additur accidens, hoc est, qui sit sine conditione, modo, sine solutione ad diem, &c. Et non purum, cui additur accidens; & hic quintuplex est. Primus dicitur ad diem, cum præfigitur dies, ante quem non oritur obligatio solvendi vel tradendi, aut actio. 2us. Sub modo, cum additur modus sub quo contractus obliget, v. g. *Dono tibi hunc equum cum hac obligatione, ut loces domum tuam Titio*. 3us. Ad causam, cum sit ob aliquam causam. 4us. Ad demonstrationem, cum apponitur aliquod signum ad rem vel personam ostendendam. 5us. Sub conditione, cum apponitur aliqua conditio.

QUÆST. III. *Quenam est materia Contractuum?*

Resp. Omnia bona, quorum quis & dominium & administrationem habet: nam bona illa possunt transferri in dominium, & administrationem, vel usum alterius.

QUÆST. IV. *An omnis contractus obligat in conscientia?*

Nota 1. Effectus contractus est obligatio, quæ definitur, Juris vinculum, quo astringimur ad aliquid dandum, aut faciendum, aut patiendum, vel non dandum, aut non faciendum. Triplex est obligatio. 1^a. Merè naturalis, quæ nascitur ex solo jure naturali, & semper o-

bligat in conscientia, sed non parit actionem in foro externo. 2^a. Merè civilis, quæ parit actionem in foro externo, ob aliquam præsumptionem falsam, sed non obligat in conscientia. 3^a. Mixta, quæ & obligat in conscientia, & parit actionem in foro externo.

Nota 2. Contractus solubilis potest ex mutuo contrahentium consensu dissolvi, l. 35. ff. de reg. jur. Quia uterque contrahens potest cedere jure suo. Unus tamen obligatus non potest seorsim ab alio rescire, l. 5. cod. de obligat. Nam alter habet jus in illum vi contractûs.

Resp. Omne pactum validum etiam nudum, parit obligationem in conscientia, licet in foro externo non tribuat actionem, nisi juramento confirmetur. *Est communis sententia.* Quia 1°. Ad talem obligationem, suppositâ materiæ capacitate & personarum habilitate, ex natura rei sufficit consensus mutuus signo externo declaratus: nam per illum datur alterutri vel utrique jus aliquod, quod violare non licet. Nec plus jure gentium requiritur. *Quid enim tam congruum fidei humana, quam ea, qua inter eos placuerunt, servare?* l. 1. ff. de pact. Nec obstat l. Juris gentium, ubi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit.* Nam hic agitur de obligatione civili. 2°. Cap. 1. de pactis, generaliter dicitur pacta esse custodienda; & ad id paciscentes censurâ compellendos. Et cap. 3. dicitur: *Studiosè agendum est, ut ea qua promittuntur, opere compleantur.* 3°. Lex divina etiam naturalis obligat ad servandam fidem datam; eamque fallere intrinsecè malum est. 4°. Alioqui periret bona fides, sine qua stare nequit societas humana.

Dixi, *validum.* Nam omnis contractus jure positivo absolutè irritus nullam parit obligationem in conscientia: quia revera nullus est, & perinde se habet ac si factus non esset: cum annullatus sit per legitimam potestatem, cui voluntates & bona subditorum subjiciuntur. Quod si contractus non sit ipso facto irritus, sed tantum irritandus, obligat in conscientia, donec a iudice irritetur.

QUÆST. V. *An qui habuit animum contrahendi, sed cum voluntate expressa non se obligandi, manet obligatus?*

Resp. Si voluntas contrahendi prævaleat vo-

luntati non se obligandi, sitque magis efficax & absoluta, tunc verè obligatur. Nam tunc fit verus contractus, qui necessariò parit obligationem: si verò posterior voluntas prævaleat priori, vel utraque sit æqualis, tunc nullus est contractus; quia deest voluntas efficax verè contrahendi, cum essentialè sit contractui inducere obligationem. Sed tunc ratione injuriæ, quâ injustè proximum tecum bonâ fide contrahentem decepisti, tenèris præstare id quod ei exterius promissisti: nam tenèris tollere injustam deceptionem, habendo voluntatem veram te obligandi, & eam implere si alter velit.

QUÆST. VI. *An contractus sine solemnitatibus a jure requisitis factus ligat conscientiam?*

Nota. Solemnitates sunt quidam ritus, seu conditiones, quæ secundum leges in contractibus adhiberi debent, v. g. certus numerus testium, &c.

Resp. Contractus defectu solemnitatis jure positivo invalidus non obligat in conscientia, & nullus est in utroque foro. Quia est sufficiens potestas in Ecclesia & in rep. ad invalidandos actus subditorum, & ad præscribendam formam in contractibus, quâ sublatâ non obligent: nam hæc potestas valdè expedit, imò necessaria est ad bonum commune, & ad rectam administrationem; & voluntas ac bona subditorum subjiciuntur potestati legislativæ in ordine ad bonum commune, & rectam illorum gubernationem. Patetque ex praxi, v. g. in matrimonio clandestino, in contractu pupilli sine tutoris auctoritate, &c.

Hinc nullum jus possessoribus competit ex hujusmodi contractibus. Nam prior dominus non potuit in illos transferre dominium rei de qua disposuit contra legem irritantem, cum ejus potestas fuerit impedita ab auctoritate legitima & superiore. Et sic nullum jus retinendi habet, qui illam accipit ex pacto irritato per legem. Cognoscitur autem contractum esse invalidum, vel ex verbis legis, aut consuetudine, vel si iudici constaret nullam inesse fraudem, & tamen censeretur nullus.

Obj. Lex irritans fundatur in præsumptione fraudis. Ergo si constat nullam fuisse fraudem, valet contractus saltem in foro conscientiarum. &c.

Lex irritans non fundatur in præsumptione particulari fraudis in hoc vel illo contractu; sed fundatur in periculo fraudis, ut sæpe contingentis, aut cui datur occasio per ejusmodi contractus solemnitatibus destitutos.

Observa. 1°. In omni contractu servari debent leges ac consuetudines loci in quo fit, ex cap. ult. *de foro compet.* & l. 6. ff. *de evict.* 2°. In contractu apponi possunt onera & obligationes ei ex natura rei non annexa, modò non repugnent naturæ talis contractûs, nec lege prohibeantur: quia quisque potest jure suo cedere, & se obligare ad id ad quod aliàs non teneretur. Sed debent onera illa compensari, cum sint pretio æstimabilia: aliàs non servaretur æqualitas. Apposita autem impleri debent ex justitia, juxta reg. 85. jur. in 6. *Contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur*; & l. 1. ff. *depos.* 3°. Non omnis contractus factus contra legem est invalidus; nam *multa fieri prohibentur, quæ facta tenent*, ut constat ex jure: sic valet venditio rei jam alteri venditæ, sed nondùm traditæ, quamvis sit illicita.

QUÆST. VII. *An contractus invalidus firmatur juramento, & obligat ex justitia?*

Nota 1. Aliud est juramentum esse validum, & aliud contractum juramento firmari. Juramentum est præcisè validum, quando servari debet ob honorem Dei adducti in testem, quamvis per illud nullum jus acquirat is, in cuius favorem factum est: unde inducit solam obligationem religionis, quæ tota respicit Deum, nec transit ad hæredes, utpote personalis, tolliturque juramenti relaxatione. Juramentum verò firmat contractum, quando validum contractum efficit, ideòque non solum inducit obligationem religionis, sed etiam justitiæ, & jus tribuit alteri. Unde obtentâ juramenti relaxatione, remanet obligatio justitiæ orta ex contractu valido, quæ transit ad hæredes, utpote realis, ex l. 8. ff. *de peric. & commodo rei vendita.*

Nota 2. Juramentum sive firmet contractum sive non, est validum & obligat, quando potest servari sine peccato, & damno alterius, ex cap. 8. & 28. *de jurejur.* Quia reverentia Deo debita id exigit, propter ejus autoritatem interpositam.

Resp. 1. Ex communi sententia, contractus vi, metu injusto vel dolo extortus, vel injuriam continens ex parte illius cui juratur, non firmatur juramento, ita ut rescindi non possit, ex cap. 28. *de jurejur.* Quia qui injuriam intulit, tenetur jure naturæ eam refarcire, & restituere alium in priorem statum ac libertatem; ideòque remittere jus ex promissione acquisitum, si quod sit. Unde talis non habet jus firmum & irrevocabile; juramentum enim non tollit injuriam acceptam: sed jurans potest ob injuriam acceptam petere & obtinere relaxationem juramenti, quâ obtentâ cessat omnis obligatio. Hinc quamvis usuræ juratæ solvi debeant ex obligatione religionis, cap. 6. *de jurejur.* cum licitè solvi possint; tamen promissio illas solvendi non firmatur juramento, nec usurarius jus ullum ad illas acquirit, sed tenetur solutas restituere, ex cap. cit. Idem dic de promissione facta furi ex metu ab eo injustè incusso.

Resp. 2. Contractus jure naturali invalidi non firmantur juramento. Patet: nam juramentum non mutat naturam illorum, nec potest supple- re defectum substantialem propter quem sunt irriti.

Resp. 3. Contractus solo jure positivo irritus non firmatur juramento, si irritatio facta sit immediatè & principaliter propter bonum commune. *Est communis sententia.* Prob. tum ex cap. 12. *de foro compet.* ubi dicitur clericus non posse etiam cum juramento renunciare privilegio fori, cum hoc principaliter concessum sit ordini & statui clericorum, & juri seu beneficio publico privatorum pactio derogare non possit. Tum quia tunc eo ipso contractus est in detrimentum communitatis, ac proinde res promissa non potest licitè præstari; & sic juramentum nullius roboris est, ex cap. 28. *de jurejur.*

Si verò irritatio facta sit immediatè ac principaliter propter utilitatem privatam contrahentium, tunc juxta multos contractus juramento firmatur, modò absit injustitia ex parte illius, cui juratur. Quia 1°. tales contractus accedente juramento transferunt dominium, & dant actionem, tum ex jure civili, l. *Sacramenta*, cod. *Si adversus vendit.* ibi: *Sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis irrevocabiliter custodiantur.* Tum ex

jure canonico, cap. 2. de pact. in 6. & ex cap. 28 de jurejur. ubi Pontifex declarat contractum, quo uxor consentit in alienationem fundi dotalis, qui jure positivo irritus est, servari debere, si accesserit juramentum sine vi & dolo præstitum. Igitur cum jura tunc negent jus repetendi, & reclamandi, quod concedunt quando juramentum dolo vel metu extortum est, agnoscunt jus justitiæ tunc oriri, & volunt valere contractum ob reverentiam juramenti. 2º. Quisque potest renunciare favori pro se directè introducto per legem, nisi ob aliquam causam id prohibeatur, ex l. 5 1. cod. de episc. & cleric. Licet enim cedere juri & bono privato, cujus domini sumus. Ergo positâ tali renuntiatione, perinde est ac si non esset jus positivum: at jure positivo secluso contractus illi sunt ex natura sua firmi & validi, ideoque perinde obligant ex justitia, ac si per leges non fuissent irritati.

Si tamen legislator ita irritaret contractum, ut nullam vim habere vellet in conscientia, quantumvis contrahentes velint, tunc non firmabitur juramento. Quia subditus non potest derogare potestati ac voluntati legislatoris; & juramentum, cum sit accessorium contractui, non potest facere ut id, quod non est, valeat.

QUÆST. VIII. An & quomodo obligant contractus ad diem, sub modo, ad causam, & ad demonstrationem?

Resp. 1. Contractus ad diem, inducit statim obligationem, quam tamen debitor non tenetur complere ante diem præfinitum. Contractus verò ad diem incertum, v. g. Cum nupseris, cum navis ex Indiis venerit, suspendit consensum & obligationem, nam resolvitur in conditionalem, v. g. Si nupseris, &c. l. 1. ff. de condit. & demonstr.

Resp. 2. Contractus sub modo obligat statim, nec irritus est, etiam si modus non impleatur, nisi appositus sit sub annullatione donationis vel legati. Nam modus dispositionem perfectam supponit & consequitur, non autem illam suspendit; in quo differt a conditione: modus enim est quoddam onus adjectum dispositioni, quo alter gravatur ad aliquid præstandum. Est tamen gravis obligatio ex justitia talem modum præstandi.

Resp. 3. Contractus seu dispositio facta ad causam, nulla est, si causa finalis non subsistat. Quia non est voluntas dandi seu alienandi, nisi sub conditione, si causa finalis subsistat; & sublata causâ volendi non est volitio. Hinc res data ob causam retineri non potest causâ non subsistentem. At valet dispositio, si sola causa impulsiva deficiat: quia dispositio non fit sub conditione illius; & subsistente motivo principali ac finali volendi, subsistit dispositio. Porrò in dubio præsumitur causam fuisse tantum impulsivam, quando disponens intendebat favere, & commodum præstare ei pro quo disponit.

Resp. 4. Error, seu falsitas in demonstratione non vitiat contractum seu dispositionem, modò demonstratio non apponatur per modum conditionis, nec error sit circa substantiam rei, contractus, seu personæ: nam talis error non tollit consensum circa substantialia. Idem dic, quando constat de re & persona cui dispositio fit, l. 17. & 33. ff. de condit. & demonstr. Quia demonstratio fit ad peculiariter indicandam rem de qua fit dispositio, & personam cui fit: quare si aliunde de utraque constet, non oberit falsitas. Hinc valet hæc dispositio: Dono, vel lego Titio equum meum, quem eini Parisiis, licet alibi emerium, vel prædium prope urbem situm constans quinquaginta jugeribus, licet non tot constet. At dum res, quæ demonstratur, non existit, nulla est dispositio defectu materiæ; ut si dicas: Dono vel lego Titio pecuniam, quam in tali loco habeo, cum ibi nullam habeas.

QUÆST. IX. Ad quid obligat contractus alternativus, seu sub disjunctione?

Resp. 1. Si disjunctio cadat in res diversæ speciei, v. g. Promitto tibi bovem vel equum; ambæ manent sub obligatione, sed disjunctivè pro arbitrio promissoris, ex l. 10. ff. de jure dotium, & reg. 70. jur. in 6. ibi: In alternativis debitoris est electio: & sufficit alterum adimpleri. Unâ autem pereunte tenetur promissor dare quæ superest, nec sufficit dare pretium rei destructæ, modò creditoris culpâ non perierit. Si autem alternativa detur in res ejusdem speciei, seu quæ differunt solum secundum plus & minus, v. g. centum vel quinquaginta aureos, aut in tempus, v. g. post annum vel biennium, debetur

solum id quod minus est, l. 109. ff. de verbor. oblig. ibi: *Si ita stipulatus fuero, Decem aut quindecim dabis: decem debentur. Item si ita, Post annum aut biennium dabis: post biennium dabis. Quia in stipulationibus id servatur, ut quod minus esset, quodque longius esse videretur in obligationem deductum.*

Hinc si per errorem majus datum fuit, restitui debet. Si verò disjunctio cadat in personas, v. g. Si dones centum Petro vel Paulo, debentur quinquaginta utrique ex jure novo, l. 4. cod. de verb. & rer. signif.

QUÆST. X. An & quando contractus sub conditione valet, & obligat?

Resp. 1. Contractus seu dispositio sub conditione de præsentis vel præterito valet, & obligat statim, si conditio extat, vel extitit. *Ita omnes*, ex l. 37. ff. de rebus credit. Quia positâ conditione dispositio transit in absolutam, & ei æquivallet: nam ponitur consensus qui minimè suspensus est. Idem docet communis sententia, si conditio sit de eo quod necessariò futurum est, l. 9. ff. de novat. Quia (ut ait S. Thom. in 4. dist. 29. a. 3.) *talita futura jam sunt præsentia in suis causis*; & jam in præsentis verum est quod hoc futurum sit, ac proinde conditio censetur præsentis: ut Do, vendo tibi, si es moriturus, si sol cras oriatur. Si autem conditio de præsentis vel præterito non est, nec fuit posita, juxta omnes non valet contractus, *instit. de verbor. oblig.* Quia non datur consensus nisi dependenter ab illa conditione positâ, quâ proinde deficiente, non est consensus. Hinc non positâ conditione nulla est hæc donatio: *Dono tibi hunc equum, si negotium meum fideliter gessisti, dum hoc falsum est.*

Resp. 2. Si conditio honesta & possibilis sit de futuro contingenti libero, contractus non obligat ad præstandam rem promissam ante impletam conditionem. *Ita omnes.* Quia disponens sub conditione, non intendit se obligare, nec disponere nisi illâ positâ. Non potest tamen resilire ante tempus præfinitum, sed tenetur conditionis eventum expectare: nam conventio ad hoc statim obligat absolutè, & in hoc videntur omnes convenire, inquit Delugo. Quòd si impediatur conditionem, nihilominus alteri obli-

gatur, ex l. 85. ff. de verbor. oblig. Et ex reg. jur. 66. in 6. ibi: *Cum non fiat per eum, ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.* Si verò conditio suo tempore impleatur, contractus juxta multos obligat jam absolutè sine novo consensu, ex l. 11. ff. Qui potiores in pign. Et ex l. 7. de contrah. empt. ibi: *Conditionales venditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit conditio.* Nam tunc ponitur id quo posito quis prius voluit obligari ac disponere. Si tamen in contractu matrimonii & in aliis, qui non solo consensu, sed traditione perficiuntur, consensus ante conditionem impletam revocatus sit, non valet sine novo consensu. Quia traditio fieri nequit sine consensu ejus, qui rem traditurus est, & consensus ante conditionis eventum revocatus est, ideòque jam non permanet moraliter. *Delugo.* Si autem conditio non fuerit posita tempore præfinito, contractus jam non obligat, & in irritum recidit: quia contrahens sub conditione, non intendit se obligare & disponere illâ non positâ. Dispositio autem pendens ex hominis libera voluntate, non aliter obligat quàm disponens intendit.

Porro sola conditio expressa reddit contractum ac dispositionem conditionalem; non autem tacita, & quæ est intrinseca contractui, ex l. 99. ff. de condit. & demonstr. Unde tacita non suspendit obligationem.

Resp. 3. Conditio impossibilis invalidat contractum & dispositionem, exceptis matrimonio, & dispositionibus ultimæ voluntatis, ex l. 31. ff. de oblig. & act. & ex *instit.* Quia contrahens sub conditione non vult obligari ac disponere nisi eâ conditione positâ: Cum autem conditio impossibilis nequeat poni, nunquam ipse poterit obligari, & sic voluntas non potest efficaciter tendere in obligationem sub conditione, quæ apprehenditur ut impossibilis. Idem dic, si conditio sit de re illicitâ faciendâ: tum quia in jure conditio turpis habetur impossibilis, cum illud solum legitimè possimus, quod licitè possumus: tum quia nemo potest obligari ad peccandum, & ad id præstandum, quod per se inducit & allicit alium ad peccandum. Idem est, si conditio sit contra substantiam contractus: nam impedit consensum substantialem in ipsum contractum.

Excepi

Excepi 1°. Matrimonium: quia *cap. ult. de condit. Greg. IX.* statuit, *ut conditiones appositae in matrimonio, si turpes, aut impossibiles fuerint, debeant propter ejus favorem pro non adjectis haberi.* Ergo illis non obstantibus valet matrimonium secundum praesumptionem fori externi supponentis tales conditiones non seriò adjecti. Valet etiam in foro interno, si contrahentes habeant intentionem generalem contrahendi secundum leges Ecclesiae, praevalet alteri intentioni particulari. Si tamen conditio turpis vel impossibilis esset contra substantiam matrimonii, non valeret matrimonium. Nam tunc deest voluntas etiam implicita illud verè contrahendi; non enim potest quis simul velle efficaciter verum matrimonium, & simul aliquid velle quod ipsum destruit: cujusmodi est conditio impossibilis circa substantiam ejus, v. g. Modò possim pro arbitrio illud matrimonium dissolvere.

Excepi 2°. Ultimas voluntates, ut sunt testamentum, legatum, & donatio mortis causa. Nam in illis conditiones impossibiles, vel turpes ex juris dispositione habentur pro non adjectis, & dispositio testatoris manet absoluta & valida, ex l. 1. 6. 9. & 14. ff. *de condit. instit.* & ex instit. *de hered. instit.* Eo quòd intentio disponentis non censetur his conditionibus alligata. Quòd etiam valet in foro interno, saltem nisi constet de contraria voluntate disponentis: nam homo rectè praesumitur voluisse validè & secundum leges disponere de rebus suis, nec voluisse mori intestatus, nec in re tanti momenti ludere & joculari faciendo actum irritum: & ideò meritò censetur ex errore potiùs quàm joco talem conditionem adjecisse, putando esse possibilem & honestam; eoque fuisse animo, ut si impossibilem vel turpem esse sciret, eam non apponeret, aut saltem eam non exigeret, si aliàs dispositio esset nulla.

Aliud autem leges statuerunt de contractibus & dispositionibus inter vivos; quia illis per se loquendo nil nocet contractum esse nullum, cum possint de novo contrahere, rejectà illà conditione impossibili.

Nota. In ultimis voluntatibus pro non adjecta etiam habetur hæc conditio, *Si non nupsierit*, l. 100. ff. *de condit.* & *demonstr.* Idque in favorem matrimonii, ut resp. augeatur. Sed postea

jure codicis, hoc restrictum est ad primas nuptias, ita ut in secundis hæc conditio vim habeat, & si contra facias, legatum amittas, authent. *Cui relictum*, cod. *de indicta viduit.* Item hæc conditio, *Si religionem non ingrediaris*, etiam pro non adjecta habetur, ex authent. *de sanct. episcop. cap. 37.* in favorem religionis, qui est status majoris perfectionis. Hinc si mulieri relictum sint mille aurei, *si nupsierit*, ei tradi debent, licet religionem ingrediatur.

CAPUT II.

De consensu ad valorem contractus requisito.

QUÆST. I. *Quisnam & qualis consensus requiritur ad valorem contractus?*

Resp. Ex communi sententia, consensus debet esse, 1°. Verus seu internus, & mutuus, ut patet ex ejus definitione. Hinc non sufficit fictus & merè externus: nam consensus fictus non est verus consensus; sicut homo pictus non est verus homo. 2°. Debet aliquo signo externo exprimi, alioqui consensus unius non potest cognosci ab alio, nec proinde acceptari, & vicissim: sicque non possent convenire in idem. 3°. Debet esse liber, & plenè liberatus: nam sine plena deliberatione seu advertentia nemo censetur velle suscipere in se obligationem ex genere suo gravem: & quilibet contractus etiam latè sumptus debet esse actus simpliciter humanus.

Dices. Ergo ad nihil tenetur, qui contrahit fictè, hoc est, sine animo verè contrahendi, vel se obligandi.

Resp. Is 1°. peccat contra justitiam, & quidem mortaliter in re gravi; & reus est mendacii perniciosi. Nam in quolibet contractu utrimque obligatorio lex justitiæ præscribit, ut uterque verè contrahat, & ne alter alterum decipiat. 2°. Quamvis non obligetur directè & immediatè vi contractus ficti, qui nullus est; tamen tenetur in conscientia ratione injuriæ alteri factæ impedire damnum quod inde alteri oriri posset, & illatum resarcire, quia posuit ejus causam per injustam deceptionem. Imò tenetur tollere deceptionem ipsam & verè contrahere; contractumque ut verum implere: nam ex justitia tenebatur verè

contrahere; & sic injuriam fecit fictè contrahendo. Ergo tenetur injuriam illam tollere, verè postea contrahendo; nisi tamen excusaret aliqua alia justa causa: quo casu semper damnum ex deceptione ortum refarciri debet.

QUÆST. II. *An consensus ex errore vel dolo datus contractum invalidat?*

Nota 1. Error est iudicium falsum. *Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita*, l. 1. ff. de dolo malo.

Nota 2. Error vel dolus potest esse, 1°. Circa substantiam rei de qua contrahitur, ut si emas vitrum pro gemma, ex l. 14. ff. de contr. emp. vel circa naturam contractus, ut si consentias in contractum, quem putas esse commodationem, cum sit locatio; vel circa motivum substantiale seu principale contractus, ut si Titio promittas mille aureos, quia putas esse consanguineum tuum, cum non sit. 2°. Circa accidens, seu qualitatem accidentalem rei, contractus, vel motivi principalis. Porro in multis contractibus ratio personæ se habet tantum accidentaliter, ut in venditione, &c. In quibusdam verò habet rationem vel motivi substantialis, ut in donatione, & promissione liberali; vel substantiæ objecti, ut in matrimonio.

Nota 3. Illud censetur pertinere ad substantiam rei in contractibus, ad quod ex communi hominum usu, vel dispositione legis præsumitur saltem implicite & virtualiter restricta contrahentium intentio, ita ut illo sublato tollatur intentio contrahendi.

Nota 4. Duplex est motivum contractus; unum intrinsecum ac substantiale, quod est id, in quod voluntas primario fertur, dum contrahit, ut in matrimonio acquisitio domini in corpus conjugis, in emptione acquisitio rei venditæ, &c. Et aliud extrinsecum contractui, estque causa tantum impulsiva ad contrahendum, ut nobilitas, divitiæ in matrimonio, &c.

Nota 5. Error vel dolus potest esse antecedens, vel concomitans. Antecedens est, qui dat causam contractui, ita ut sine illo non fuisset initus. Concomitans seu incidens, est ille, qui non dat causam contractui, sed solum alicui conditioni ejus, aut circumstantiæ, in quantum scilicet si-

ne illo contractus quidem fuisset, sed aliâ conditione, v. g. viliori pretio res fuisset empta, si aliquis defectus innotuisset.

Resp. 1. Quilibet error vel dolus circa substantiam rei, vel naturam contractus, vel motivum intrinsecum ac substantiale invalidat contractum jure naturæ. *Est communis sententia.* Quia deest consensus in aliquid substantiale, quod ignoratur: voluntas enim non fertur in incognitum, ex l. 11. & 41. ff. de contrah. emp. & ex l. 9. cod. de jur. & facti ignor. ibi: *Cum nullus sit errantis consensus.* At sine consensu circa omnia substantialia contractui, nullus est contractus, utpote a libera voluntate dependens, ut constat ex ejus definitione. Hoc procedit, etiamsi error sit concomitans; quia illo posito non adest consensus substantialis, ob defectum cognitionis: *Cum non consentiant qui errant: quid enim tam contrarium consensui quam error?* l. 15. ff. de jurisdict. At nihil subsistit sine eo, quod est de illius substantia.

Hinc 1°. Si putarem tibi vendere agrum, & tu putares tibi donari, nulla est venditio; nam erratur in specie contractus. 2°. Venditio vasis ærei pro aureo nulla est. 3°. Nullum est matrimonium cum Bertha, quæ putatur esse Titia. Item si quis falso putans matrimonium esse solubile, velit tantum facere contractum solubilem, & potius non contrahere, nullum est matrimonium. Si tamen intendens facere contractum solubilem, habeat simul voluntatem generalem faciendi contractum, quem alii faciunt, valet matrimonium vi illius consensus generalis, qui debet censerì absolutus & efficax.

Resp. 2. Si error vel dolus sit circa qualitatem, & non det causam contractui, ex communi sententia non irritat contractum: quia non tollit consensum circa substantialia. Unde si rem pluris emeris quam valeat, tenet contractus; sed venditor tibi restituere tenetur excessum pretii non solum supra summum, sed etiam supra illud justum quo, sublato dolo, res vendita fuisset: quia excessus fuit dolo extortus, ideoque quoad illum facta est injuria. Nec contractus potest irritari a decepto; quia dolus seu injuria non fuit causa contractus; & per restitutionem excessus pretii tollitur injuria, & deceptus constituitur in eo statu in quo fuisset, sublato dolo.

Imò etiam si error vel dolus circa accidentalia, vel causas quæ alliciunt aut avocant a contractu, det causam contractui, non invalidat contractum, ex l. 5. cod. *de inutil. stipul.* & l. 5. cod. *de rescind. vendit.* Quia cum error vel deceptio non sit circa substantialia, non impedit consensum substantialem, & sic perficitur essentialiter contractus: accidentia enim & extrinseca non tollunt substantiam rei. Idque patet in contractu matrimonii, quod juxta omnes valet, etiam si contrahatur cum paupere, eò quòd putetur dives. Nec refert, quòd si scivisses illam qualitatem, vel conditionem rei, non contraxisses: nam actus iste voluntatis, qui sub conditione talis cognitionis futurus fuisset, non est actu nec virtualiter, & sic nihil efficit, nec impedit consensum actualem absolutum ac sufficientem: alioqui omnes ferè contractus nulli essent.

Error tamen circa qualitatem invalidat contractum, quando contrahens expressè vel implicite non vult contrahere, nisi objectum sit tali qualitate affectum. Nam tunc qualitas illa simul cum substantia rei ingreditur objectum substantiale contractus; & non est voluntas contrahendi nisi positâ illâ qualitate tanquam conditione.

Resp. 3. Quoties error vel dolus circa qualitatem, dans causam contractui, provenit a parte contrahente, contractus etsi validus, potest rescindi pro voluntate decepti, si solubilis sit, unde non est omninò firmus. *Est communis sententia.* Quia decipiens injuriam facit, quam tenetur tollere, auferendo dolum, & restituendo deceptum in eum statum in quo erat ante contractum, & sic reddendo omnia infecta si deceptus velit. Præterea *fraus & dolus cuiquam patrocinari non debent*, cap. 5. *de emp.* ac proinde deceptus habet jus dissolvendi contractum, & tollendi obligationem illam, si voluerit consensum revocare. Quare talis contractus obligat decipientem absolute & irrevocabiliter, cum sit validus, nec habeat jus eum rescindendi; deceptum verò revocabiliter, & conditionatè tantum, si nolit contractum rescindere: qui si velit stare contractui, tenetur deceptor excessum pretii pro merce vitiosa accepti reddere. Imò juxta Delugo, quando contrahens inculpabiliter decipit per deceptionem quæ dat causam contractui, potest deceptus dissolvere contractum: quia sensus taliter con-

trahentium hic est, ut nolint irrevocabiliter se obligare nisi stante veritate eorum quibus alter contrahens inducit ad contrahendum.

Dixi, *Si solubilis sit*: nam in his quæ constituent statum ex natura sua firmum & irrevocabilem, qualia sunt matrimonium, & professio religiosa, voluntas, naturæ rei de qua agitur accommodat se & consentit absolute, irrevocabiliter, & independenter ab aliis conditionibus, quæ non sunt de substantia talis contractus.

Si verò talis error vel dolus dans causam contractui proveniat non a parte contrahente, sed aliunde ipsâ incia, tunc non solum valet contractus ob consensum circa substantialia, sed etiam rescindi nequit a decepto. *Ita multi.* Quia pars contrahens non fecit ei injuriam, unde nec tenetur restituere alium in priorem statum, ac libertatem, sed solum reddere excessum pretii, ut reponatur æqualitas. Deceptor verò tenetur refarcire damnum illatum, cum sit causa illius injusta.

Excipe promissionem gratuitam, & donationem liberalem: nam possunt revocari pro arbitrio decepti, si error vel dolus circa notabilem quantitatem causam dederit, quamvis is non proveniat a promissario, vel donatario. Quia in illis pactis unus solum se sponte & ex liberalitate obligat, ideòque pendet ab illius solius voluntate, ut pacto apponat conditionem, vel limitationem quam voluerit, qualis est hæc, ut nolit obligari saltem irrevocabiliter, si notabilis sit error, vel mutatio. Aliud est de contractibus onerosis seu reciprocis, qui pendent a voluntate duorum sese mutuo obligantium, qui sic invicem obligari volunt, ut secluso errore circa substantiam rei vel contractus, & dolo quolibet dante causam contractui, & ab altero contrahentium proveniente, rescindi non possint ab alterutro: alioqui sæpe nulla foret contractuum securitas, & pateret via innumeris litibus; nam facile alteruter sibi persuaderet se fuisse deceptum. Excipiuntur sponsalia, in quibus major libertas desideratur eò quòd ordinentur ad mutuum amorem, & ad contrahendum indissolubile matrimonii vinculum.

QUÆST. III. *An validus ac firmus est contractus ex metu celebratus?*

Nota. Duplex est metus, levis & gravis. Me-
Ggg ij

tus gravis alius est absolute gravis, alius respectivè. Metus gravis absolute, & qui dicitur cadens in constantem virum, est metus alicujus mali in se gravis, quo vir fortis commoveri solet: ut metus mortis, mutilationis, diuturni carceris, exilii, jacturæ omnium bonorum, amissionis status, &c. sive hæc mala immineant timentis, sive ejus liberis, parentibus, conjugii, vel consanguineis. Ad metum gravem revocatur metus reverentialis, seu timor habendi parentem, vel superiorem inferum, si hæc offensus putetur magna, diuturna, ac molesta, vel cum gravibus minis, aut verberibus conjuncta sit. Metus gravis respectivè dicitur, qui est alicujus mali, quod etsi non commoveat virum constantem, tamen feminæ, vel seni, vel puero, vel homini meticuloso formidandum merito videtur: nam hi omnes non minùs concutiuntur levioribus malis, quàm viri fortes gravioribus. Porro ut metus censeatur gravis, necesse est, ut malum, quod timetur, verisimiliter imminet, alioqui vanus esset timor. Igitur metus gravis, est quo timetur malum verisimiliter impendens, & grave vel absolute seu secundum se, vel respectivè ad timentem. Metus verò levis est, quo timetur malum leve, vel grave, sed non verisimiliter impendens.

Resp. 1. Contractus strictè sumptus, ex metu gravi injustè ad extorquendum consensum incusso factus, ex communi sententia validus est, 1°. Jure naturæ; quia metus gravis non impedit voluntarium ac liberum sufficiens ad peccatum mortale, quando non tollit usum rationis nec sufficientem deliberationem: voluntas enim non potest cogi quoad actus elicitos. Sic mercator cum plena advertentia rationis, & deliberatione voluntatis eligit ejectionem mercium potius quàm naufragium.

Nec obstat quòd contrahens nollet contrahere, si metus abesset: nam, ut supponitur, verè consentit; & conditio nihil ponit in re, sed relinquit absolutam electionem ad vitandum majus malum. Et verò hæc duo diversa sunt, *Volo contrahere*, & *Nollem contrahere si metus abesset*. 2°. Jure positivo, exceptis quibusdam. *Prob.* tum jure canonico, cap. 2. *de iis qua vi*, &c. ibi: *Qua metu & vi fiunt, de jure debent in irritum revocari*. Ergo sunt solum ir-

ritanda: tum civili, l. 21. ff. *de eo quod metus causa*, & l. ult. cod. *de his qua vi*, &c. ibi: *Venditiones, donationes, transactiones, qua per potentiam extorta sunt, precipimus infirmari*. Ergo ante sententiam non sunt irritæ.

Obj. aliquas leges. *R.* Sensus illarum legum est, quòd contractus ex metu injusto facti, sint irritandi, non sint firmi, nullius sint momenti, nullas vires habeant pro voluntate metum passi, quatenus ad ejus arbitrium rescindi debent, imò ab ipso rescindi possunt.

Excipiuntur quidam contractus ex metu injusto facti, qui jure positivo sunt irriti, scilicet, 1°. Matrimonium, cap. 15. *de sponsalibus*. Ratio est, quia si esset validum, cum naturâ suâ sit indissolubile, injuria non posset tolli, & inde gravissima incommoda sequerentur. 2°. Professio religiosa, cap. 1. *de iis qua vi*, &c. Ratio est, quia professio religiosa est matrimonium spirituale, & vinculum indissolubile ex parte professi, quod proinde tam perfectè voluntarium ac liberum esse convenit, quàm carnale. 3°. Promissio dotis, vel ejus solutio, l. 21. ff. *de eo quod metus causa*, &c. Ratio est, quia dos est accessoria ad matrimonium, unde ejus naturam sequi debet, sicque maximam etiam libertatem requirit. 4°. Promissio vel traditio rerum Ecclesiæ, cap. 2. *de jurejurando*. Ratio est, conservatio rerum Ecclesiæ. Et verò si alienatio rerum Ecclesiæ sponte facta sine solemnitatibus non valet, multò magis non valet, si sit metu extorta. 5°. Jurisdictio metu gravi extorta, ex l. 2. ff. *de judic*. 6°. Secundum multos, sponsalia metu extorta; quia sunt via ad matrimonium contrahendum: unde perfectam etiam libertatem sicut ipsum requirunt. Fieri enim non potest, ut quis promissione suâ obligetur ad actum invalidum, nempe ad matrimonium, quòd invalidè contrahitur a persona, gravi metu injusto compulsâ.

Dubitatur de contractu facto cum pupillo per auctoritatem tutoris metu extortam.

Resp. 2. Contractus factus ex metu etiam respectivè gravi injustè incusso ad extorquendum consensum, juxta communem sententiam potest rescindi arbitrio metum passi, sicut dictum est de dolo, unde non est omninò firmus. Quia qui metum injustè intulit, fecit alteri injuriam, quæ fuit causa contractus alioqui non futuri.

Ergo tenetur tollere ac refarcire injuriam, & omnia incommoda inde manantia, & læsum in priorem statum libertatis restituere, damnaque omnia compensare etiam ante omnem sententiam: ac proinde metum passus habet jus recuperandi suam priorem libertatem independentem a sententia judicis. Potest tamen, si velit, stare contractui invito injuriante, cum non sit per se irritus, & injurians non habeat jus eum rescindendi. Hinc qui metu coactus emit aliquid ab altero, potest contractum dissolvere, vel cogere venditorem ad standum contractui.

Imò tertius possessor tenetur reddere metum passo rem metu injusto extortam, si hic eam repetat, ex l. 14. ff. *de eo quod metus causa*, &c. Quia revocato consensu res illa pertinet ad priorem possessorem, & non potuit ad alium transire nisi vitio metus affecta, & cum obligatione revertendi ad suum priorem dominum pro ejus arbitrio.

Id totum locum habere docent multi, etiam si metus non a contrahente, sed a tertio incurreretur, idque jure naturæ. Quia consensus per injuriam extortus non transfert rem solidè & irrevocabiliter, sed eo modo ut maneat jus in rem, & non solum in personam quæ injuriam intulit: par enim non est, ut quis per injuriam alterius jus omne in rem suam amittat. Præterea ratione injuriæ res est in priorem statum restituenda: ergo obnoxia est restitutioni ubicumque fuerit. Aliud est de errore vel dolo circa qualitatem accidentalem proveniens a tertio: quia non impedit voluntarium perfectum circa substantialia. At metus a quovis incussus ad extorquendum consensum, reddit illum minus voluntarium quoad substantiam. Cæterum constat contractum in tali casu posse rescindi auctoritate judicis, & dari actionem non solum in personam, quæ metum intulit, sed etiam in rem, ad quemcumque pervenerit, l. 9. ff. *de eo quod metus causa*.

Dixi 1°. *Metu gravi*. Nam metus levis, etiam respectivè, qui in jure dicitur vanus, non præsumitur dedisse causam contractui; & ob hanc præsumptionem, & ne multiplicentur lites, in foro externo non admittitur exceptio, nec datur actio ad rescindendum contractum. Tamen si metus levis injustus verè dederit causam con-

tractui, ita ut eo sublato non fuisset datus consensus, juxta multos potest in foro conscientie rescindi contractus pro voluntate metum passus. Quia qui metu injusto, licet levi, extorquet consensum, facit alteri injuriam, quam proinde tenetur tollere ac refarcire, restituendo coactum in priorem statum: unde hic habet jus ad hanc restitutionem, & redditionem rei suæ, si velit rescindere contractum.

Hinc qui metu injusto sive gravi, sive levi consensum extorsit, tenetur in conscientia restituere id quod ex tali contractu accepit, si coactus velit, & insuper totum lucrum cessans & damnum emergens compensare, cum per injustam coactionem suam fuerit illius causa. Coactus autem tenetur vicissim accepta restituere, si contractui stare nolit; nam non habet justum titulum ea retinendi.

Dixi 2°. *Metu gravi etiam respectivè*, scilicet ad fragilitatem talis personæ, ut docet communis aut saltem longè communior sententia. Nam metus respectivè gravis idem præstat quod metus absolute gravis; homines enim meticulosæ indolis non minus commoventur levibus malis, quam viri fortes gravioribus: ideoque metus respectivè gravis involuntarium, seu repugnantiam æquè creat.

Dixi 3°. *Injustè incusso*. Nam si metus fuerit justus, id est, de malo debito, quod alter jure inferre potest, contractus non potest rescindi a coacto: quia in illo nulla injuria intervenit, quæ sola rescindendi causa est.

Dixi 4°. *Metu incusso ad extorquendum consensum*. Nam si metus fuerit alia de causa incussus ab alio tertio etiam injustè, contractus non potest rescindi: ut si quis in latrones incidens, metu ne ab illis occidatur vel spoliatur, alteri, qui injuriæ non est particeps, promittat pecuniæ summam, ut eum liberet, tenetur promissa complere. Quia tunc metus non est propriè causa contractus, sed solum occasio; nec contractus est metu extortus: sed cum metus sit ob aliam causam injectus, adhibetur sponte contractus tanquam medium ad illum pellendum. Qui tamen metum illum injustè incussit, tenetur ad restitutionem damnorum: nam est illorum prima causa, vel saltem occasio injusta, ex c. ult. *de injur*. Idem dic de metu a causa naturali

vel interna orto : nam talis metus citra omnem injuriam provenit, & a nullo alio quis ad contrahendam compellitur nisi a se ipso.

CAPUT III.

De iis qui contrahere possunt.

QUÆST. I. *Quinam generatim validè possunt contrahere?*

Resp. Si omnes & soli usu rationis præditi, qui liberam habent bonorum administrationem, seu legitimam facultatem disponendi de illis. Quia cum contractus sit actus humanus, qui solum humano modo, id est, cum advertentia & libertate fieri debet, requirit rationis usum; & cum sit actus, quo de re aliqua disponitur, requirit in contrahente liberam facultatem disponendi. Posito autem libero rationis usu, & jure disponendi non ligato, nihil ultra potest requiri ad facultatem contrahendi.

Hinc non possunt validè contrahere infantes, amentes, ebrii, furiosi, prodigi curatorem habentes, &c.

QUÆST. II. *An uxor potest contrahere?*

Resp. Uxor non potest contrahere, nec disponere de bonis familiæ, & de dote ejusque fructibus, marito præsentem, & valente bona illa administrare rationabiliter invito. Quia quamvis totius dotis & dimidiæ partis bonorum communium proprietas pertineat ad uxorem, tota tamen administratio bonorum familiæ & dotis pertinet ad virum utpote caput familiæ. Potest autem ipsa disponere de aliis bonis, quæ præter dotem attulit, & sibi reservavit, cum horum habeat & proprietatem & administrationem.

Dixi, Marito præsentem, &c. Nam si sit absens, si amentis vel furus, tunc uxor bona familiæ dispensare potest. Si item maritus expressè vel tacitè consentiat in impensas & contractus uxoris; vel sit irrationabiliter invitatus, ut si recusaret ea, quæ sunt necessaria ad suam & familiæ sustentationem congruentem, potest uxor in his casibus uti bonis familiæ, sed prudenter & moderatè.

QUÆST. III. *An filiusfamilias, pupillus, & minor possunt contrahere?*

Nota 1. Infans est, qui nondum septennium

complevit. A septennio usque ad decimum cum dimidio dicitur infantia proximus, si sit mas; vel usque ad nonum cum dimidio, si sit femina. Pubes est qui habet annum 14um completum si sit mas; vel duodecimum si sit femina. Ante hanc ætatem dicuntur impuberes. Pubertati proximus censetur masculus a decimo anno cum dimidio usque ad annum 14um completum; & femina a nono cum dimidio usque ad 12um completum.

Nota 2. Pupillus est impubes, qui desit esse sub potestate patris, propter ejus mortem, vel emancipationem. Minor est pubes, qui annum 25um nondum complevit, quo completo dicitur major.

Nota 3. Constat inter omnes, 1°. Pupillum infantia proximum ne naturaliter quidem obligari ob defectum sufficientis judicii; vel saltem ob periculum talis defectus jura illius contractibus resistunt, omnemque obligationem tollunt, *instit. de inutil. stipul.* 2°. Minorem, qui curatore caret, obligari tum naturaliter, tum civiliter, ex contractu alienationis bonorum mobilium quæ servando servari non possunt: quia minor curatore carens potest per se solum, quod posset cum consensu curatoris. Sed poterit petere restitutionem in integrum, si ex contractu fuerit læsus, l. 3. cod. de in integ. restit.

Resp. 1. Filiusfamilias impubes non obligatur civiliter ex contractu etiam de bonis castrensibus, & cum consensu patris facta, *instit. de inutil. stipula.* Si pubes sit, potest de bonis castrensibus & quasi-castrensibus etiam sine consensu patris contrahere, & obligari etiam civiliter; Nam horum liberam administrationem habet. At non potest de adventitiis, nec de profectitiis disponere sine consensu patris; quia non habet illorum liberam administrationem.

Resp. 2. Pupillus pubertati proximus, & minor obligantur tum civiliter, tum naturaliter, si cum consensu tutoris & curatoris contrahant de bonis mobilibus non pretiosis, ex l. 13. ff. de auctor. & consensu tutor. Secus de immobilibus, & mobilibus pretiosis, quæ servando servari possunt: nam hæc validè alienare nequeunt sine decreto judicis, l. 4. cod. de prædiis minor. & l. 22. cod. de administ. tutor. Quod si sine consensu tutoris vel curatoris contrahant de bonis mo-

bilibus non pretiosis, juxta multos obligantur naturaliter, sed non firmiter, quatenus hæc obligatio tolli potest beneficio restitutionis in integrum: ita ut qui aliquid ab illis accepit, non teneatur restituere ante sententiam. Sed alii probabilius negant eos obligari naturaliter, nisi quatenus facti sunt ditiores. Quod probant, 1°. Ex instit. *Quibus alienare licet*: ubi dicitur: *Neque pupillum, neque pupillam ullam rem sine tutoris auctoritate alienare posse . . . nec debitum solvere sine auctoritate tutoris posse; quia id quod solvunt, non fit accipientis: cum scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris auctoritate concessa sit.* Et ex l. 11. ff. de acquir. rer. dom. ibi: *Pupillus quantum ad acquirendum non indiget tutoris auctoritate: alienare verò nullam rem potest nisi presente tutore auctore.* Quoties autem contractus legibus simpliciter irritantur sine expressâ limitatione ad forum externum, intelligi debent irritari etiam in foro conscientiæ, ideoque nullam parere obligationem, 2°. Quia ad validè contrahendum etiam in foro conscientiæ requiritur libera bonorum administratio, quâ carent pupilli & minores. Jam verò leges illas, quæ dicunt pupillum sine auctoritate tutoris obligari, intelligi debent de pupillo, qui factus est ditior ex contractu, & in quantum factus est ditior.

Resp. 3. Ex communi sententia, pupillus pubertati proximus sine auctoritate tutoris validè contrahit cum majore in suum commodum, non autem in suum incommodum, ex instit. de auctor. tutor. Quod jura statuerunt in favorem ætatis illius, ut scilicet minoribus ætas in damnis subveniret, & in prosperè gestis non oboesceret. Hinc si pupillus sine auctoritate tutoris aliquid emerit, non potest venditor pupillum compellere ad dandum pretium: si tamen velit pupillus stare contractui, cogere potest venditorem actione civili ad tradendam mercem pro pretio constituto. Sed si venditor pupillo mercem tradidit non accepto pretio, potest repetere mercem suam, & pupillus tenetur in conscientia eam restituere; nam nemo licitè locupletari potest cum alterius injuria vel jactura, ex reg. jur. 48. in 6. Quòd si dolo vel culpâ pupilli res tradita perierit, eam solvere cogitur, l. 1. ff. de pos.

Quæ autem dicta sunt de pupillo, eadem dicta intelligantur de minore contrahente sine

consensu curatoris sui. Nam curator non minùs datur rebus minorum administrandis, quàm tutor rebus pupillorum: unde minor habens curatorem, pupillo quoad bona & contractus æquiparatur.

QUÆST. IV. *An pupillus vel minor tenetur solvere pecuniam, quam sine consensu tutoris, vel curatoris mutuam accepit?*

Resp. Tenetur, si eam in usus necessarios vel utiles impenderit, ex l. 5. ff. de auctor. & consensu tutor. ibi: *Naturaliter obligabitur, in quantum locupletior factus est.* Ex pecunia autem in tales usus consumpta factus est ditior; nam tantumdem suis rebus pepercit. Et verò iniquum est quemquam locupletari cum damno alterius maxime bonâ fide mutuantis. At non tenetur si eam in usus inutiles consumpserit: quia leges nolunt eum ullo modo obligari, ne ejus bona inutilitèr consumantur, ex l. cit. & l. 59. ff. de oblig. & act. ibi: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, nequidem jure naturali obligatur.* Leges autem quæ videntur significare obligationem pupilli, intelligendæ sunt secundum l. 5. ff. de auctor. & consensu tutor. citatam; nempe supponunt pupillum ex accepto mutuo locupletiozem factum esse. Excipe nisi mutuans bonâ fide putaverit pupillum eam pecuniam impendere velle in suam utilitatem: nam tunc naturalis æquitas solutionem exigit: nec lex intendit privare debito alterum bonâ fide procedentem, & gratificari volentem.

PARS II.

De Contractibus in specie.

CAPUT PRIMUM.

De Promissione.

QUÆST. I. *Quid est promissio?*

Responsio. **Q** Est actus voluntatis exterioris expressus, (nam de promissione factâ homini hîc agitur) quo quis se obligat alteri ad aliquid: sive est deliberata fidei obligatio facta alteri de re aliqua licita & possibili. Duplex est, nempe onerosa, quâ onus alteri vicissim imponitur, unde pertinet ad alios contractus; & gratuita, quâ

nullum onus alteri imponitur. Si promissio fiat certâ verborum formulâ, quâ unus rogat, & alter promittit, dicitur stipulatio: v. g. *Spondes te mihi daturum viginti aureos? Spondeo.*

QUÆST. II. *Quanam requiruntur, ut promissio valeat & obliget?*

Resp. Ex communi sententia, ista. 1°. Voluntas se obligandi, ex l. 3. ff. *de oblig. & act.* Nam omnis obligatio, quæ non est ex lege, vel præcepto, oritur ex privata hominis voluntate. Unde non est satis dicere, *Promitto me hoc facturum*, si solum intendas significare animi propositum, non autem te obligare: nam simplex propositum est mera voluntas faciendi aliquid, sed absque animo se obligandi. Sufficit tamen voluntas se obligandi virtualis & implicita, quam habet qui sciens promissionem obligare, vult promittere, nec habet voluntatem contrariam: nam hoc ipso vult se obligare; qui enim vult causam, vult implicitè effectum qui ex illa necessariò oritur: sicut qui vult antecedens, vult necessariò consequens. Omnis autem promissio necessariò parit obligationem, si acceptetur. Idem dic etiam si quis ignoret obligationem ex promissione oriri, modò velit facere promissionem veram, qualis ab aliis fieri solet: nam tunc habet voluntatem implicitam se obligandi: sicut baptizans cum sola intentione faciendi quod Christiani faciunt cum baptizant, habet voluntatem implicitam faciendi sacramentum, licet ignoret quid illud sit.

2°. Requiritur perfecta deliberatio, & advertentia plena ad id quod agitur. Quia cum hæc obligatio sit onus quoddam, quod voluntariè suscipitur, non debet censei impositum, nisi adsit plenus consensus, qui nequit esse sine plena advertentia sufficiente ad peccatum mortale; & ideò promissio debet etiam esse libera, cum sit actus humanus, quo homo voluntariè ac liberè se obligat.

3°. Ut absit error & dolus circa substantiam rei, vel causam finalem: alioqui deesset consensus substantialis.

4°. Ut sit spontanea: nam si per vim vel metum sit extorta, non obligat saltem irrevocabiliter & firmiter, nisi sit jurata, ex cap. 6. *de rejur.* ibi: *Debitores ad solvendas usuras in qui-*

bns se obligaverant, cogi non debent. Si verò de ipsarum solutione juraverint, cogendi sunt domino reddere iuramentum. Quia saltem promissio sic facta potest irritari a promittente, qui ob injuriam acceptam habet jus ut in priore statum ac libertatem restituatur, & ut sic accepta ei restituantur. *Talis obligatio tollitur per coactionem; quia ille qui vim inulit, hoc meretur ut ei promissum non servetur*, ait S. Thom. 2. 2. qu. 89. a. 7. ad 3. quod præsertim procedit de promissione gratuita: nam æquitas non patitur, ut quæ ex liberalitate fiunt, fiant coactè.

Ad vim saltem in promissione gratuita, quæ debet esse omninò spontanea, reducitur metus reverentialis, quo quis repugnante voluntate consentit, eò quòd non audeat contradicere: item preces valde importunæ, quibus res promittitur vel obtinetur repugnante voluntate, & solum ad molestiam precum repellendam, quæ aliter sine majore incommodo repelli nequeat.

5°. Ut sit de re licita & possibili. Nam nemo potest obligari ad rem illicitam, vel impossibilem. Hinc nulla est promissio rei jam promissæ alteri. Valet tamen promissio facta homini de bono minore, licet impeditivo majoris boni: nam minus bonum potest ei magis placere quam majus: secus de Deo.

6°. Ut ab homine cui fit, acceptetur. Quia sine utriusque partis consensu nullum est pactum, quod l. 3. ff. *de pollicit.* definitur, *Duorum consensus atque conventio*; & sic nulla obligatio ex eo oritur, l. 1. ff. *de pact.* Præterea sicut promissio vel obligatio onerosa tacitam hanc habet conditionem, *Si alter vicissim se velit obligare*, quâ sublatâ non obligat; sic etiam gratuita promissio & donatio hanc tacitam habet conditionem, *Si acceptetur*: qui enim promittit, vel donat, non censetur animum se obligandi habere, donec alter acceptet, & rem sibi gratam fore declaret, cum velit ei gratificari.

Hinc promissio & donatio non obligant, & semper revocari possunt ante acceptationem. Promissio tamen moraliter durat ut oblata, quamdiu non revocatur, vel ab alio non censetur recusari: unde si illa nondum revocata acceptetur post intervallum temporis, perinde obligabit ac si statim acceptata fuisset. Idque locum habet in aliis contractibus. Porro juxta mul-

tos, ut promissio gratuita, non onerosa, censetur acceptata, regulariter sufficit taciturnitas ejus cui fit, ex reg. jur. 42. in 6. *Qui tacet, consentire videtur.* Quæ præcipuè valet in iis, quæ solum tacentis commodum continent. Regula verò sequens, *Is qui tacet, non fatetur, sed nec usique negare videtur,* procedit in promissionibus onerosis acceptandis.

Excipiuntur pollicitationes, quæ fiunt civitati, vel Ecclesiæ, vel ad pias causas: quamvis enim jura non loquantur expressè nisi de pollicitationibus factis civitati ad restaurandas ruinas, &c. l. 3. & 4. ff. *de pollicit.* tamen id extendunt doctores ad pollicitationes & donationes ad pias causas; quia hæ æquiparantur iis quæ fiunt civitati, si privilegia spectentur, ex l. 18. & 23. cod. *de sacrosanct. Ecclesiis.* Sed tunc intervenit acceptatio reip. aut Ecclesiæ; vel leges solum volunt ut tales promissiones non possint pro libito revocari, sed semper possint acceptari, & promissum peti.

7°. Ut promissio exteriùs significetur: nam alioqui non posset acceptari. Hinc si sit merè interna, non obligat, nisi facta sit Deo, a quo utpote cordium inspectore statim acceptatur. Unde si promissio fiat alicui solum ob Dei honorem, v.g. Promitto me Dei amore tali pauperi daturum centum, statim obligat antequam acceptetur a paupere: quia talis promissio censetur esse votum, quod statim obligat, utpote statim acceptatum a Deo.

QUÆST. III. *An quævis promissio etiam gratuita obligat sub mortali in re gravi?*

Resp. affirm. Ita S. Antoninus, Azor, Lessius, Vasquez, Sanchez, Reginaldus, & alii communius.

Prob. Quia 1°. Pacta omnia obligant: ergo obligant graviter, si materia sit gravis. 2°. Promissio acceptata inducit obligationem justitiæ, quæ gravis est in re gravi: nam obligatio justitiæ est ea, quæ parit in altero jus exigendi aliquid: sed promissio etiam gratuita hoc jus parit: promittere enim non est solum affirmare se daturum, vel facturum aliquid, sed est insuper se obligare alteri; ideòque jus ei dare ad exigendum, ut patet ex communi sensu. Unde homines queri solent factam sibi esse injuriam, dum violatur pro-

missio acceptata, per quam acquiritur jus ad rem, quod transit ad hæredes: ac proinde gravis est injuria, ideòque mortalis, si violetur jus ad rem gravem promissam. 3°. Promissio, quæ fit per formam stipulationis, vel coram notario & testibus, obligat ex justitia, cum det actionem in foro externo, cujus sententia spectat huc, ut suum cuique jus reddatur. Horum autem assistentia non addit novam obligationem, sed supponit, & facit solum ad majorem securitatem. 4°. S. Aug. l. 1. *de doct. christ.* c. 36. generaliter ait: *Omnis fidei violator iniquus est.* 5°. Et ex Tullio, l. 1. offic. *Fides est justitiæ fundamentum, dictorum, conventorumque constantia.* Ergo qui in promissis fidem non servat, justitiæ fundamentum quo pacta nituntur, evertit. At hoc est ex suo genere graviter inordinatum. 6°. Donatio gratuita accedente traditione dat jus in re: ergo promissio gratuita acceptata dat jus ad rem.

Itaque fidelitas, quæ fides data servatur, est justitia inadæquatè sumpta, seu pars justitiæ, quatenus reddit unicuique jus suum ex promissione debitum: quamvis sit justitia minùs stricta, dum promissio est gratuita. Quare fidei etiam gratis datæ & acceptatæ violatio est quædam injustitia, & quidem ex genere suo turpis, hominemque reddens contemptibilem; & dicitur infidelitas.

Porro consentiunt omnes eum, qui non implet promissionem gratuitam, teneri resarcire damna inde secuta, cum dederit illis causam, non servando fidem datam, & sic decipiendo. Idem dic etiam si fictè promiserit; quia fuit causa damni per deceptionem, ideòque per injuriam. Non est tamen obligatio compensandi lucrum cessans ex re liberaliter promissa, eò quòd suo tempore non fuerit data; quia promissio gratuita non obligat ex justitia tam stricta, quàm promissio onerosa: nam illa dat solum jus rem promissam petendi, & conquerendi de violata fide data; & obligatio ab illa orta pendet a sola promittentis voluntate, qui non intendit se obligare nisi ad dandum rem promissam.

Nota. Juxta multos major quantitas ad mortale requiritur in violatione promissionis gratuitæ quàm onerosæ, vel in furtis: quia minùs invitus censetur promissarius, quòd res gratis

H h h

promissa recusetur, quàm si res propria æqualis valoris auferatur.

QUÆST. IV. *Ad quid obligat promissio facti alieni?*

Resp. Obligat ad procurandum sincerè & bonâ fide factum alterius: nam promittens factum alienum, eo ipso censetur velle se obligare ad illud procurandum: alioqui ad nihil obligaret promissio illa, & nulla esset; nam non potest obligare ad ipsum factum alienum; quia ut alienum non est in promittentis potestate, & ad impossibile obligari nemo potest. *Ita Molina, Sanchez, Delugo, & alii multi.*

QUÆST. V. *An promissio facta ob causam turpem, seu opus illicitum obligat?*

Resp. 1. Omnis promissio & pactio de re illicita facienda, non obligat & nulla est jure naturali ante executionem. *Ita omnes.* Quia nemo potest obligari ad peccandum. Quòd si jurata sit, juramentum est invalidum; cum non sit vinculum iniquitatis. Imò promissor tenetur retractare statim promissionem, utpote iniquam, & ad peccandum allicientem.

Resp. 2. Multi docent, imò Delugo asserit esse communem sententiam Theologorum, post opus malum patratum obligari promissorem ad solutionem pretii promissi, si datio & acceptio nullâ lege sit prohibita, nec irritata. Quia 1°. Promissio matrimonii facta puellæ sub conditione quòd faceret sui copiam, quamvis ante copulam non obliget, post eam tamen ex justitia obligat promittentem ad servanda promissâ. Quæ si non perficeret, postquam puella ex parte sua implevit conditionem, injuriam ei faceret, & inæqualitatem inter se & illam poneret. 2°. In illis pactis intervenit duplex promissio, una absoluta faciendi rem illicitam, & hæc nunquam valet, nec obligat; altera est conditionalis, & ex suppositione conditionis positæ: sicut possum pauperi promittere, *Si peccavero, dabo tibi elemosinam.* Quæ pactio perficitur positâ conditione turpi, oriturque obligatio ex vi consensûs ut sequentis, non ut antecedentis opus malum. 3°. Positâ conditione, impletio rei promissæ non est turpis, nec enim promissum impletur ob causam turpem, sed ut fides data servetur. Quòd

si quis pretium promissum solvat eò quòd crimen patratum sit, tunc peccat, quia tunc approbat peccatum præteritum; sed hoc est per accidens, & ex ejus malitia: nam potest & debet solvere præcisè ut fides data servetur.

Alii verò negant tunc obligare: quia pactio-nes ob causam turpem in utroque jure absolute & indistinctè decernuntur *nullius esse momenti, nullam obligationem inducere, nullam vim habere,* cap. ult. *de pactis*, ubi Greg. IX. ait: *Etiam juxta legitimas sanctiones pactum turpe, vel res turpis, aut impossibilis de jure vel facto, nullam obligationem inducit.* Et l. 26. de verb. obligat. *Generaliter novimus turpes stipulationes nullius esse momenti.* Et l. 6. cod. de pact. *Pacta qua contra leges, constitutionesque, vel contra bonos mores sunt, nullam vim habere indubitati juris est.* Item l. 5. cod. *de legib.* Sed priores respondent his legibus significari tales pactio-nes non valere ante opus patratum, neque post patratum dare actionem in foro externo: per illas autem non tolli obligationem naturalem, quæ ex promissionibus onerosis oritur.

QUÆST. VI. *Quanam promissiones secundum omnes sunt jure positivo irrita?*

Resp. Sequentes. 1°. Promissiones, quæ dant occasionem peccandi; ut si alteri promittas te remissurum ei obligationem de dolo, vi, furto, injuriâ, &c. l. 27. ff. *de pact.* quia hoc cederet in detrimentum boni communis. 2°. Promissiones, quibus adimitur potestas disponendi de rebus suis, v. g. promissio non condendi aut non revocandi testamentum, non instituendi alium hæredem nisi talem; quia hæc omnia sunt contra bonos mores civiles, hoc est, quos expediri esse in rep. bene institutâ. 3°. Beneficii ecclesiastici nondum vacantis promissio quovis modo facta, est illicita & nulla, ex conc. gener. Later. III. c. 8. etiam si nullum in particulari promittatur, cap. 2. *de concess. præbend.* in 6. ne detur occasio optandi mortem possessoris. Unde nec licet illud petere, cum ejus promissio sit verita.

QUÆST. VII. *Quandonam promissio acceptata, & valida definit obligare?*

Resp. Ex communi sententia, in his casibus. 1°. Si res promissâ fiat inutilis vel noxia promif-

fario; nam tunc cessat esse materia promissionis, estque contra finem illius: vel si ejus impletio fiat illicita aut impossibilis, quia nemo tenetur ad aliquid illicitum vel impossibile. 2°. Si is in cujus commodum facta est, remittat: nam tunc cedit juri suo, & sic tollit obligationem promittentis. 3°. Quando causa finalis, ob quam promissio facta est, non extat: ut si promiseris alteri propter beneficium quod putas te ab illo accepisse, cum non acceperis: quia non promissisti nisi ex hac suppositione falsa; & est error in causa finali seu motivo substantiali. Item si talis causa cesset, ut si promiseris aliquid ob paupertatem, & hæc sublata jam sit; nam non intendisti te obligare ad dandum, nisi subsistente causa finali tempore executionis. 4°. Quando duo sibi vicissim aliquid promiserunt, & alter non vult promissa præstare, ex cap. 3. *de jurejur.* & ex *reg. jur.* 75. in 6. ibi: *Frustra sibi fidem quis præstulat ab eo servari, cui fidem a se præstitam servare recusat.* Nam tunc fit mutua compensatio; & promittens non censetur promississe nisi sub tacita conditione, quod alter promissum ex sua parte servaret. 5°. Si status rerum & personarum ita mutetur, ut promissor juxta prudentum judicium non censetur voluisse obligare se in tali eventu: tum quia promissio non obligat ultra intentionem promittentis, nec habet vim nisi ex intentione quam expressè vel implicite habet, dum promittit: tum quia sicut ex *reg. jur.* 81. in 6. *In generali concessione non veniunt ea, qua quis non esset verisimiliter in specie concessurus,* si in speciali peterentur; ita neque in promissione comprehenduntur illi eventus, qui judicio prudentum fuissent excepti, si menti occurrissent. Sic qui promissit se tibi mutuaturum pecuniam, non tenetur stare promisso, si postea hæc indigeat ob gravem & improvissam necessitatem. Ita S. Thom. 2. 2. qu. 110. a. 3. ad 5. ibi: *Ad hoc quod teneatur facere quod promissit, requiritur quod omnia immutata permaneant: alioquin nec fuit mendax in promittendo, quia promissit quod habebat in mente subintellellis debitis conditionibus. Nec etiam est infidelis non implendo quod promissit, quia eadem conditiones non extant.* Nec obstat quod promissio sit jurata: quia juramentum firmat promissionem tantum secundum intentionem quâ censetur facta, & in

eo sensu quo facta est, non in alio. Quare si promissio habet tacitam conditionem, sive ex mente promittentis, sive ex natura rei, sive ex juris dispositione aut interpretatione; juramentum non tollit eam conditionem, sed solum secundum eam firmat promissionem.

Porro cum arctior sit obligatio & interpretatio promissionis onerosæ, quam gratuitæ, facilius in gratuita subintelliguntur aliquæ conditiones, quæ ex communi prudentum sensu inesse censentur; nec hæc obligat, cum impleti nequit sine gravi damno non præviso, nec (ut ait S. Antoninus) *si superveniat causa rationalis non implendi.* Quia, ut supra dixi, in promissione gratuita promittens se solum ex liberalitate obligat, ideoque pendet ab illius voluntate ut apponat conditionem vel limitationem quam voluerit, qualis est hæc, ut nolit obligari si superveniat causa rationalis non implendi.

CAPUT II.

De Donatione.

QUÆST. I. *Quid, & quomplex est Donatio?*
Responsio 1. Donatio est datio liberalis, sive doni datio. Donum autem est datum gratuitum, id est, quod neque ex justitia debitum est, neque alteri obligationem justitiæ & fidelitatis imponit, quamvis ex eo oriatur obligatio gratitudinis.

Ut donatio valeat, ex communi sententia, debet esse deliberata & spontanea, ut dixi de promissione ob easdem rationes: nam *nec ignorans nec invidus quisquam donat*, l. 10. cod. *de donat.* Hinc qui aliquid per vim vel dolum accipit, tenetur illud restituere, & tollere ac refarcire injuriam, restituendo alium in priorem statum ac libertatem. Imò juxta multos donatio ex metu levi injusto tanquam causâ finali facta, est in foro conscientiæ nulla: quia donatio ex natura sua exigit ut fiat sponte ac liberaliter: saltem est revocabilis ad nutum donantis. Non valet etiam, nisi sit acceptata ab eo cui fit, ut dixi de promissione, & patet etiam tum ex l. 10. ff. *de donat.* ibi: *Si nescit rem quæ apud se est, sibi esse donatam, vel missam sibi non acceperit, donata rei dominus non fit.* Tum ex cap. 17. *de præben-*

H h i j

dis in 6. Ratio est, quia donatio est pactio, quæ est essentialiter consensus plurimum.

Resp. 2. Donatio dividitur 1°. in realem, quæ fit cum traditione doni, unde transfert dominium in donatarium; & in verbalem, quæ fit solis verbis absque traditione doni, & hæc solum parit jus ad rem. 2°. In purè liberalem seu perfectam, quæ in donante nullam, ne gratitudinis quidem supponit obligationem; & in remuneratoriam seu antidoralem, quæ supponit obligationem gratitudinis, & quæ proinde compendantur beneficia & obsequia gratis collata. Multi autem, quos refert & sequitur Sanchez, docent, quando alicui prohibentur donationes erga aliquos, non prohiberi donationem remuneratoriam, proportionatam beneficiis & obsequiis aliis non debitis, ex l. 1. ff. de donat. ubi dicitur: *Dat aliquis eâ mente, ut statim velit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti: & propter nullam aliam causam facit, quam ut liberalitatem & munificentiam exerceat. Hæc propriè donatio appellatur.* Ergo inquirunt, si quis dat ut debita naturalis gratitudinis solvat, non est propriè ac strictè donatio, sed remuneratio. 3°. Alia est inter vivos, quæ quis donat cum intentione ut res se vivo sit donatarii: & alia mortis causâ, quæ quis sic donat, ut nolit rem nisi post mortem suam esse donatarii, ut si dicam: *Dono tibi hæc rem post mortem meam, vel, Cùm moriar, vel Quia timeo ne moriar.*

QUÆST. II. Quinam possunt validè donare?

Resp. Illi soli qui habent dominium & liberam administrationem bonorum. Nam qui solum habent administrationem, possunt tantum secundum mentem domini & in ejus commodum alienare: qui autem solum dominium habent sine administratione, non possunt propriè auctoritate pro arbitrio disponere de suis bonis: *Pro non dato habetur, quod ab illo datur, qui non potest de jure donare, cap. 5. de jure patron.*

Hinc 1°. non possunt validè donare ii omnes qui non possunt contrahere, de quibus supra. 2°. Qui præsumunt communitatibus, putà civitati, monasterio; item tutores & curatores ex bonis pupillorum & minorum possunt solum facere elemosynas, & donationes remuneratorias moderatas, in quibus censeantur rependere utiliter,

non liberaliter propriè donare. 3°. Maritus ex bonis communibus nihil potest invitâ uxore donare saltem sine legitima causâ, ob quam uxor non sit rationabiliter invita: quia marito sola potestas ea administrandi competit quoad partem ad uxorem pertinentem: at sub facultate administrandi non continetur facultas donandi; nam donatio non est rei administratio, sed amissio, ex l. 7. ff. de donat.

QUÆST. III. Quenam donationes sunt jure civilis invalidæ?

Resp. Sequentes. 1°. Donatio excedens quingentos solidos invalida est quoad excessum, nisi insinuetur, l. 36. cod. de donat. Verum circa summam & modum insinuationis consulendæ sunt leges ac consuetudines locorum. In Gallia ex edicto Henrici II. non valet donatio excedens quinquaginta libras, nisi auctoritate publicâ insinuata sit. Excipiunt multi quamlibet donationem ad causam piam: quia donatio ad redemptionem captivorum non eget insinuatione, l. cit. & legata ad causas pias non indigent solemnitate per leges ad legata prophana requisitas. Hancque esse communem sententiam testatur Julius Clarus apud Lessium. Porro nomine donationis venit remissio debiti liquidi.

2°. Donatio omnium bonorum tam futurorum quam præsentium inter vivos invalida est: quia per talem donationem homo privat se testandi potestate, quod leges reprobant tanquam contra bonum ordinem, quem decet esse in rep. l. 61. ff. de verb. oblig. Valet tamen si fiat mortis causâ, quia cum possit revocari arbitrio donantis, non aufert testandi facultatem.

3°. Donationes conjugum inter se jure communi non sunt validæ saltem irrevocabliler, adeoque ad arbitrium donantis revocari possunt, exceptis quibusdam casibus, l. 1. & 3. ff. de donat. inter vir. & uxor. & cap. ult. de donat. inter vir. & uxor. ubi Greg. IX. ait: *Donatio, qua constante matrimonio inter conjuges dicitur esse facta... firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur, &c.* Ratio est, ne conjuges mutuo amore sese bonis spolient cum damno liberorum & parentum; & ne concordia videatur pretio conciliari. Donationes tamen inter conjuges non revocatæ confirmantur alterius o-

bitu, ex l. 3. ff. & l. 3. cod. hoc tit. & cap. cit. modò eà non impediunt ne liberi suas legitimas partes accipiant, ex l. 1. cod. *de inoffic. donat.*

4°. Donatio patris facta filio nondùm emancipato, quæ jure digest. erat nulla, jure codicis est tantùm revocabilis, exceptis paucis casibus: unde non revocata confirmatur morte patris, vel etiam emancipatione filii, si res est tradita. Quia quândiu filius est sub patria potestate, censetur veluti una persona cum patre quoad effectus civiles. Valet autem donatio matris in filium, quia filius non est in potestate matris, scilicet civili, & in ordine ad effectus civiles.

Nota. In his & similibus, ubi agitur de dispositione bonorum, spectandæ & servandæ sunt leges ac consuetudines speciales locorum rationi consentaneæ, quæ sæpe a jure communi Cæsareo discrepant. Nam cùm voluntates subditorum eorumque bona subjiçiantur potestati legislativæ in ordine ad bonum commune, nemo potest de suis bonis disponere licitè contra leges justas, quæ semper obligant in conscientia; inò nec validè, si sint irritantes. *Leges. justæ habent vim obligandi in foro conscientia a lege æterna,* ait S. Thom. 1. 2. qu. 96. a. 4.

QUÆST. IV. *An donatio acceptata potest revocari?*

Resp. 1. Donatio facta mortis causâ, in tribus casibus revocatur. 1°. Si donatorem illius pœniteat, sive expressè, sive etiam implicite, ut si rem illam alteri donet: quia talis donatio ex dispositione juris habet hanc tacitam conditionem, *Nisi revocetur.* 2°. Si ante donatorem moriatur donatarius, donatio est ipso jure revocata, nisi donator promisisset se eam non revocaturum; nam tunc juxta varios transfret ad hæredes donatarii. 3°. Si donator dederit intuitu instantis periculi mortis, censetur tacite revocata donatio sublato periculo: quia censetur facta sub hac conditione, *Si non evasero,* ex tit. *de mortis causâ donat.*

Resp. 2. Donatio inter vivos revocatur ob quatuor causas. 1°. Ob ingratitudinem donatarii, l. ult. cod. *de revoc. donat.* & cap. ult. *de donat.* ut si donatori injurias atroces, vel grave rerum ejus damnum, vel vitæ periculum intulerit. Item juxta doctores, si inopiâ pressum non

aluerit. Sed ante sententiam judicis hæc pœna non debetur. 2°. Ob prolem postea susceptam, ut si quis prole carens magnam suorum bonorum partem donarit, & postea ei nascatur proles, l. 8. cod. *de revoc. donat.* quia tunc donatio habet saltem ex dispositione juris hanc conditionem, *Si proles non nascatur.* 3°. Si sit inofficiosa, hoc est, facta contra officium pietatis debitæ liberis vel parentibus, ut quando per eam filii privantur suâ legitimâ, id est, parte hæreditatis sibi debitâ secundùm leges, l. 1. cod. *de inoffic. donat.* 4°. Si quid donatum sit ob causam, non secutâ causâ.

Resp. 3. Donatio inter vivos acceptata nequit revocari nisi ob causas prædictas, l. 5. & ult. cod. *de revoc. donat.* Quia jure naturæ donatarius acquisivit dominium rei donatæ & traditæ, jus vero ad rem, si nondùm sit tradita; nec leges dant jus revocandi nisi ob causas supradictas.

QUÆST. V. *An donatio facta ad certum finem valeat, si finis ille non præstetur?*

Resp. 1. Quando aliquis donat ob certum finem, si non intendat ad illum obligare, sed solum allicere animum, vel præbere media ad illum assequendum, si placuerit, valida est donatio etiam si finis non sequatur. *Est communis sententia,* ex l. 7. cod. *de condiçt. ob causas.* Quia donatio non est conditionata, sed absoluta, & facta solum ex animo alliciendi ad aliquid. Unde res donata potest acceptari & retineri a donatario, etiam si non habeat animum præstandi quod cupit donator. Sic puella potest acceptare legatum sibi factum ut nubat, etsi nolit nubere. Item valet donatio, quâ quis donat alteri ut sibi faveat in aliqua re, quamvis hic non faverit; quia principaliter facta est ad alliciendum, non ad obligandum. Quod verum est, etiam si donator non donasset, si putasset alium non esse alliciendum: nam adhuc subsistit causâ finalis, cùm donet ut possit allicere, non autem sub conditione si actu alliciat. Peccat tamen graviter femina, quæ munera acceptat ab amasio ea largiente ad alliciendum ejus consensum ad libidinem, quamvis ipsa nolit consentire ejus pravæ voluntati: nam fovet impurum ejus amorem ac desiderium, & censetur illud approbare.

Resp. 2. Si donator intendat donatario ad

certum finem obligare, donatio corrumpitur, & res donata restitui debet sine non impleto, si ille sit principalis finis donationis. *Est communis sententia*, ex l. 8. cod. *de condi& ob causas*. Nam donator non vult rem esse alterius, nisi positâ tali causâ finali tanquam conditione.

QUÆST. VI. *An dolus vel error circa causam finalem irritat donationem, & promissionem gratuitam?*

Resp. affirm. Est communis sententia. Quia donatio & promissio gratuita fit sub conditione, si causa finalis subsistat; & quia causa finalis est motivum substantiale donationis & promissionis gratuitæ, quo proinde non subsistente, non subsistit actus: nam actus voluntatis non est, sublato motivo volendi. Ergo si sit error circa causam finalem, deest tunc volitio donandi vel promittendi. Sic si quis falsò putans Titiam esse consanguineam, dotem ei promittat, vel donet, quia est consanguinea, hæc promissio vel donatio nulla est.

Hinc tenentur ad restitutionem, 1°. Qui fingit se habere aliquam conditionem, seu qualitatem, quæ requiritur ut quis admittatur gratis in aliquod collegium, vel hospitale, vel ut accipiat aliquod pium legatum. Item qui fingit se pauperem, ut recipiatur gratis in seminarium fundatum pro pauperibus alendis: nam adeest dolus & error circa causam finalem & conditionem, quâ non positâ nulla est intentio donandi, nec ullum jus nascitur. 2°. Qui accipit aliquid ob causam fictam. 3°. Qui se fingit pauperem, tenetur accepta titulo elemosynæ restituere vel donatori, quia adhuc illius sunt, nam non fuit voluntas dandi nisi vero pauperi; vel pauperibus, quia dum non constat donatorem revocasse voluntatem, censetur perseverare in priori voluntate dandi pauperi: unde tunc ejus voluntatem exequitur.

Secus, si error sit solùm circa causam impulsivam, quæ nempe tantùm movet ad faciendum vel dandum promptius, facilius, non autem movet ad dandum simpliciter; quia eâ sublata adhuc est voluntas dandi: ut si Petro verè pauperi sed simulanti pietatem, des elemosynam principaliter ob paupertatem.

CAPUT III.

De Mutuo, & Usurâ.

QUÆST. I. *Quid est Mutuum, seu Mutuatio?*

Resp. Est contractus, quo res numero, pondere vel mensurâ constans traditur eo animo, ut statim fiat accipientis, cum obligatione reddendi similem in specie & bonitate, post lapsum temporis, ex l. 2. ff. *de rebus credit.* & *Instit.* lib. 3. tit. 15.

Dicitur 1°. *Res numero, &c.* ut sunt pecunia, frumentum, vinum, oleum: nam materia mutui sunt res quæ in jure dicuntur functionem recipere, hoc est, quarum una potest fungi vice alterius, ut vinum vini, pecunia pecuniæ, & sic substitui pro alia, ex l. cit. 2°. *Traditur*, quia mutuum traditione perficitur. 3°. *Ut statim fiat, &c.* nam per mutuum, dominium rei transferitur: unde ex *instit. cit. Mutuum appellatum est, quia ita a me tibi datur, ut ex meo tuum fiat.* Quare mutuarius sub suo periculo tenet rem mutuatam; sed omnes fructus ex ea percepti ad eum pertinent, nam res perit & fructificat domino. Hinc mutuum differt a commodato, locato, &c. 4°. *Cum obligatione, &c.* Per hoc differt a donatione. 5°. *Reddendi similem, &c.* Per hoc differt a permutatione, in qua res unius speciei datur pro re alterius speciei, v. g. frumentum pro vino. 6°. *Post lapsum temporis*: nam est intrinsicum mutuo, ut non statim reddi debeat, alioqui esset inutile mutuuario; & per hoc differt a cambio, ubi pro monetâ aureâ statim redditur argentea ejusdem valoris.

QUÆST. II. *Quanam sunt obligationes mutuatoris, & mutuarii?*

Resp. 1. Mutuator tenetur, 1°. Monere mutuarium de vitio rei, si quod sit: alioqui tenebitur de damno, cum ei causam dederit. 2°. Non repetere mutuum ante tempus præfinitum. Quod si non sit constitutum, non potest repeti nisi post aliquod tempus judicio prudentis assignabile, spectatis circumstantiis & sine ob quem datur, quamvis teneatur ante recipere. 3°. Non plus exigere quàm valeat res mutuata: nam mutuum

est contractus essentialiter gratuitus, & alioqui esset injustitia & usura.

Resp. 2. Mutuatarius, ut patet ex natura mutui, tenetur, 1°. Reddere mutuum tempore statuto: quòd si non sit constitutus terminus, quando mutans rationabiliter repetet. 2°. Si ex culpa sua non reddat tempore debito, tenetur compensare mutuanti damnum inde secutum & lucrum cessans, cum sit illius causa injusta; nisi ex eo quòd mutans tunc non repetierit mutuum, prudenter judicet terminum prorogasse. 3°. Tenetur de omni casu fortuito, ita ut non liberetur, nisi cum mutuator mutuum recipia acceperit vel per se ipsum, vel per alium a se designatum: quia tunc res semper manet mutuatarii, & sic ei perit. 4°. Tenetur reddere rem ejusdem speciei & bonitatis; nec sufficit si solvat ejus pretium, nisi alter sponte consentiat: mutuum enim eadem bonitate quàm datum est, eodemque genere reddi debet, l. 3. ff. de reb. cred. neque enim mutuum est venditio aut permutatio.

QUÆST. III. *In qua specie & bonitate res mutuata reddi debet?*

Resp. Seclusâ speciali conventionne justâ non potest exigi pecunia eadem in specie physicâ, sed solum eadem in valore quem habuit tempore mutui, sive interim valor monetæ auctus fuerit, sive imminutus, saltem si tempore mutui hæc mutatio non fuit prævisa nec spectata. Ita communiter Theologi teste Delugo. Nam cum in pecunia per se spectetur solum valor extrinsecus, non entitas physica, & ex usu constet speciem monetæ potissimum desumi ex valore, non ex materia, reddendo valorem, quem habuit tempore mutui, tantum reddis quantum accepisti. In aliis verò rebus, in quibus per se spectatur & intenditur rei entitas, restitui debet in eadem specie physica, v. g. triticum pro tritico, & quidem in eadem mensura, sive pretium ejus crescat, sive decrescat, quando tempore mutui hæc mutatio non prævideretur, nec ad eam attenditur. Quia cum in iis rebus entitas & bonitas intrinseca spectetur, reddendo eandem mensuram ejusdem speciei physicæ, & bonitatis intrinsecæ, tantum redditur quantum acceptum est, & sic servatur æqualitas. Aliud est

de moneta dum ejus valor accrevit; quia in ea æqualitas valoris non substantiæ spectatur.

QUÆST. IV. *An licet pacisci de reddenda re mutuata in eadem mensura & quantitate, vel pecuniâ in eadem specie physicâ?*

Resp. 1. Si sit dubium utrùm res tempore restitutionis valitura sit plurius aut minoris, licet pacisci ut reddatur par mensura rei æquè in se bonæ, & eam suo tempore accipere, quamvis interim pretium ejus valde creverit, ex cap. ult. de usur. Quia tunc par est contrahentium conditio, & servatur æqualitas: nam erga utrumque est æqualis spes lucri, & æquale periculum damni. Idcirco licet etiam exigere tot in specie physica nummos, quot dati sunt, sive valor mutetur, sive non, quando utrumque est æquè probabile.

Resp. 2. Si certum vel probabilius sit rem tempore solutionis plus valituram quàm modò, vel valorem monetæ augendum, non licet exigere parem mensuram vel parem numerum nummorum, sed solum eam mensuram quæ tunc exæquabit valorem præsentem rei mutuatæ, vel pretium æquale monetæ mutuatæ. Ita Lessius, Delugo, Salas, & alii multi. Quia alioqui exigeretur ultra id quod æquivalet rei mutuatæ, quod est usura: res enim tempore solutionis plurius valebit, quàm eo quo traditur. Hinc si sex modii tritici nunc valeant duodecim aureis, non licet totidem exigere, si tempore solutionis valituri sint quindecim.

Excipe, nisi statuisses rem vel monetam tuam usque ad illud tempus servare: nam tunc licet pacisci, ut moneta in eadem specie physicâ, vel res mutuata cum eo incremento reddatur, deductâ æstimatione laboris, periculi & sumptus in ea re usque ad illud tempus servandâ; nam tunc id exigitur ratione lucri cessantis.

QUÆST. V. *An filius familias etiam major, qui sub patria potestate constitutus mutuum accepit ab alio pecuniam sine consensu patris, tenetur eam restituere post mortem patris?*

Resp. Juxta multos, imò communem sententiam teste Lessio, non tenetur, etiam in conscientia, ne quidem post mortem patris, si eam in ludis, computationibus aut aliis rebus in-

libus consumpsit, & non putabatur esse sui juris. Quia jure civili nempe senatûs-consulto Macedoniano in Gallia & in Lotharingia vigente, tollitur omnis obligatio etiam naturalis ex tali mutuo: nam hoc in odium ac pœnam sic mutantium, & ob bonum commune, nempe ad tollendam occasionem multorum malorum ac scelerum fuit statutum a rep. seu principe habente dominium altum in bona subditorum relatè ad bonum commune. Et alioqui lex non assequeretur finem suum, nec satis provisum esset securitati parentum, & aliis incommodis ac criminibus ex illis mutuis sequi natis. Unde huic privilegio filiusfamilias renuntiare non potest, quia non in ejus favorem præcisè, sed præcipuè parentum, & ad avertenda gravia mala concessum est. Et quia *jus publicum privatorum pactis mutari non potest*, l. 3 §. ff. de pact. Nec hoc mutuum confirmari potest juramento, cum sit in detrimentum tertii, & boni publici. Et jurans potest saltem petere relaxationem juramenti, quâ obtentâ ad nihil tenebitur. Idem dic si filio-familias merces fuerunt venditæ creditò, vel aliæ res mutuo datæ in fraudem legis, ut scilicet ex illis venditis pecuniam compararet, l. 3. ff. ad senat. consult. Maced.

QUÆST. VI. *Quid est usura, & quotuplex?*

Resp. 1. Usura latè sumpta est quodlibet lucrum sive licitum sive illicitum, vel fructus ex aliqua re perceptus. Strictè sumpta, ut hîc sumitur, est lucrum temporale præcisè ratione mutui perceptum, vel quæsitum: sive lucrum immediatè ex mutuo proveniens aut intentum. *Usura est, si plus acceperis, quàm dederis*, ait S. Hieron. in cap. 18. Ezechiel. *Usura est, si plus quàm dedisti, expectes accipere*, ait S. Augustin. in Psalm. 36. Lucrum autem est id quod quis acquirit, cum antea non esset suum, nec ei ex justitia deberetur.

Dicitur 1°. *Lucrum temporale*, id est, pecunia, vel quidlibet pretio æstimabile: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 78. a. 2.) *Secundum Philosophum, omne illud pro pecunia habetur, cujus pretium potest pecuniâ mensurari*. Hinc non est usura mutuare ad acquirendam amicitiam alterius: quia hæc non est pretio æstimabilis.

2°. *Ratione mutui*, sive expressi ac formalis,

sive virtualis ac impliciti. Unde lucrum aliunde proveniens potest esse injustum, nec tamen usurarium, ut excessus justii pretii ex re vendita. Econtra quidquid pretio æstimabile ultra sortem reddendam, sive ante sive post mutuum datum, exigitur vel accipitur tanquam ex mutuo debitum, usura est. Mutuo tamen gratis dato, si quid sponte ac liberaliter offeratur, id mutuans licitè accipit, *non quasi exigens nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum: quia etiam antequam pecuniam mutuasset, licitè poterat aliquod donum gratis accipere; nec peioris conditionis efficitur per hoc quod mutuavit*, ait S. Thom. qu. 78. a. 2. Sed in praxi non licet aliquid accipere a pauperibus, & rarè ab aliis licet: quia rarè donant sponte ac liberaliter; sed plerumque dant solum vel ad ulteriorem dilationem solutionis obtinendam, vel ex metu ne aliàs mutuum deinceps recusetur.

Resp. 2. Usura multiplex est, scilicet realis, mentalis, aperta, & palliata. Realis est ea, quæ in mutuo deducitur in pactum sive expressum, sive implicitum: ut cum mutuans expressè vel implicitè declarat se velle, aut expectare aliquid supra sortem. Mentalis est, cum quis mutuat ex intentione aliquod lucrum ex mutuo percipiendi, talem intentionem non significans ei cui mutuatur, licet eam exterius exequatur sed occultè, & præcisè mutuando. Unde usura alio sensu dicitur mentalis, quàm alia peccata dicantur mentalia; hæc enim sic vocantur, quamdiu actu externo non consummantur: at usura dicitur mentalis, quatenus nullum pactum supponit, quamvis datione mutui, & receptione lucri exterius impleatur; sola enim voluntas percipiendi lucrum ex mutuo, si mutuum non detur, est usura purè mentalis.

Usura aperta est ea, quæ percipitur ex mutuo explicito cum pacto expresso lucri. Palliata seu implicita est ea, quæ provenit ex mutuo implicito ac virtuali, latente sub alio contractu, v. g. venditionis, depositi, &c. qui tamen sit vel includat virtualiter mutuum. Unde est vera usura, sed velata aliquo prætextu: ut si deponas apud Titium aliquid in pondere, numero vel mensura consistens, datâ ei facultate utendi, & ad libitum disponendi, cum pacto ut pro usu aliquid ultra capitale solvat: nam tunc est reipsa mutuum,

tuum, l. 9. ff. *de rebus credit.* & sic lucrum inde proveniens est usura.

QUÆST. VII. *An & quo jure usura est prohibita?*

Resp. Quælibet usura omni jure prohibita est. Et 1°. quidem jure dixino positivo, Ezech. 18. ubi usura gravissimis criminibus annumeratur: *Uxorem proximi sui pollutentem, egenum & pauperem contristantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola levantem oculos suos: ad usuram dantem, & amplius accipientem, nunquid vivet? Non vivet, cum universa hac deestanda fecerit, morte morietur.* Et Psal. 14. *Quis habitabis in tabernaculo tuo... qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Quem locum de præcepto explicat conc. Nic. I. c. 17. & Luc. 6. *Mutuum date nihil inde sperantes.* Equidem (ut notat S. Thomas) mutuum dare potest esse interdum consilium; sed lucrum ex mutuo non querere semper est præceptum: sicut in illo, Pl. 75. *Vovete, & reddite Domino Deo vestro,* prius verbum continet consilium, posterius verò præceptum. Quare conc. gener. Later. II. can. 13. ait usuram divinis legibus in veteri & novo testamento prohibitam esse. Idem docet conc. gener. Later. III. cap. 25. Et Conc. gener. Vienn. c. *Ex gravi,* sic definit: *Si quis in illum errorem incidit, ut pertinaciter affirmare presumat, exercere usuras non esse peccatum, discernimus eum velut hereticum puniendum.* His adde Patrum consensum. Pro omnibus sint S. Basil. in psalm. 14. S. Gregor. Nyssen. hom. 4. in Ecclesiasten, S. Ambrosius lib. de Tobia c. 14. S. Chrysostomus homil. 5. in Matth. S. Hieronymus in cap. 18. Ezech. S. August. in Psalm. 34. ferm. 3. S. Leo ferm. 6. de jejuniis decimi mensis.

2°. Jure divino naturali, ut docet communis sententia doctorum. Nam recta ratio dicit esse illicitum, & contra justitiam commutativam, in contractu ubi servanda est æqualitas, plus exigere vel accipere vi illius, quàm valeat res quæ datur: nam in hoc est inæqualitas, ideoque injustitia. Sed aliquid supra fortem, seu rem mutuo datam accipere ratione mutui, est plus accipere quàm valeat res data, ut patet: nam fors reddenda jam est æqualis valoris cum re mutuata. Unde

ipfi ethnici solo lumine naturali norunt usuræ malitiam, ut Plato lib. 5. *de legibus,* Aristoteles lib. 1. *Politic.* c. 7. Cato, Cicero, Seneca, Plutarchus, &c. Adde quòd ex S. Thom. 1. 2. qu. 108. a. 1. & 2. ex consensu Theologorum omnia præcepta divinæ legis evangelicæ sunt juris naturalis, præter præcepta de sacramentis, & de fide.

3°. Jure canonico, ut patet ex toto titulo de usuris, & ex pœnis contra usurarios statutis. Hinc usurarii compellendi sunt tum ad omnes contractus usurarios utpote injustos rescindendos, antequam absolvantur, tum ad restituendum usuras, & compensandum omne lucrum cessans & damnum emergens ex usuris solutis.

Obj. 1. Deus permittit Judæis, ut usuras acciperent ab extraneis, Deut. 23. *Non fœneraberis fratri tuo ad usuram, sed alieno.*

Resp. Deus non permittit usuram propriè dictam, nempe lucrum ratione mutui proveniens; sed ad summum, ut supremus bonorum omnium dominus occasione mutui Judæis concessit dominium rei additæ forti, sicut tradidit illis vasa Ægyptiorum. Unde Judæi auctarium non vi mutui, sed vi donationis divinæ accipiebant. Porro hanc concessionem multi restringunt ad illos alienigenas, quibuscum Judæi justum bellum gerebant. Ita S. Ambrosius lib. de Tobia c. 15. ubi ait: *Quis erat tunc alienigena, nisi Amalech, nisi Amorrhæus, nisi hostis? Ibi, inquit, usuram exige. Cui jure inferuntur arma, huic legitime inducuntur usura... ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere.* Ibidem dicit: *Sine dubio maledictus, qui ad usuram dedit.*

Dixi, *Ad summum.* Quia S. Thom. 2. 2. qu. 78. a. 1. ad 2. docet id non fuisse eis concessum ut licitum, sed duntaxat toleratum ad majus malum vitandum, ne scilicet a Judæis Deum colentibus usuras acciperent propter avaritiam, cui dediti erant.

Nec obstat illud Deuter. *Fœnerabis gentibus multis; ipse a nullo fœnus accipies.* Nam fœnerare ibi significat mutuum dare, & fœnus accipitur pro mutuo: ibi quippe promittitur divitiarum abundantia.

Obj. 2. Montes pietatis, qui sunt cumulus pecuniarum publicâ autoritate institutus ad mutuandum pauperibus, approbati sunt a conc.

Later. V. & tamen in illis aliquid exigitur supra sortem.

Resp. Illud auctarium non exigitur ratione mutui, sed damni emergentis, seu pro eorum impensis & indemnitate duntaxat, ut expressè declarat conc. Later. V. Nam ad conservationem & administrationem horum montium conducuntur ministri, quibus debetur aliqua merces; quæ si sumeretur ex ipsa sorte reddenda, brevi montes illi exhaurirentur; & sic damnum emergeret ex mutuo. Cum autem montium conservatio, indemnitas & administratio ordinetur ad utilitatem accipientium mutuum, ut semper paratam pecuniam invenire possint absque necessitate adeundi usurarios cum majore suo damno, æquum est ut pro ea aliquid conferant; nam qui commodum sentit, onus quoque sentire debet, ex reg. jur. 55. in 6.

Obj. 3. Mutuans privat se potestate utendi & fruendi re mutuata, quam alias haberet.

Resp. Non idè licet aliquid supra sortem exigere pro privatione ista. Quia sicut potestas illa non habet æstimabilitatem distinctam ab æstimabilitate illius rei; ita privatio illius potestatis non habet æstimabilitatem distinctam ab æstimabilitate privationis ipsius rei. Privatio autem rei sufficienter compensatur redditione ejusdem, & carentiâ periculi illius quamdiu non redditur, cum mutuanti, ut supponitur, ex privatione rei nullum lucrum cesset, nec damnum sequatur.

Nec dicas posse aliquid exigi propter usum rei mutuatae; nam per se injustum est vendere alteri usum rei non suæ, sed hujus alterius: per mutuum enim transfertur in mutuatarium rei mutuatae dominium: ac proinde usus rei pertinet ad illum, præsertim cum usus rerum, quæ mutantur non sit æstimandus seorsim ab illis, sique illarum consumptio, vel alienatio. Igitur nihil est pro quo lucrum ex mutuo accipi jure possit: ac proinde lucrum ex mutuo est omnino injustum, cum justo titulo careat.

Obj. 4. Jus civile probat usuram, digestis & codice de usuris.

Resp. 1°. Cum S. Thom. usura non probatur, sed tolerantur, seu non puniuntur ad impedienda majora mala, sicut tolerantur meretrices. 2°. Jus civile potest intelligi de usuris latè sumptis, nempe de pecunia, quæ ultra sortem accipi-

tur ob aliquod interesse, scilicet vel ob lucrum cessans, vel damnum emergens. 3°. Si quædam leges sic explicari non possent, nec supponerent titulum justum, correctæ sunt per jus canonicum, & sunt per se injustæ, idèque nullæ.

Obj. 5. Ex S. Thoma potest aliquid accipi pro usu pecuniæ.

Resp. Loquitur de usu pecuniæ locatae, non autem mutuatae; sic enim 2. 2. qu. 78. a. 1. ad 6. ait: *Usus principalis pecunia est distractio pecunia in commutationes: unde non licet ejus usum vendere. Tamen potest esse aliquis secundarius usus pecunia argentea, ut puta si quis concederet pecuniam signatam ad ostentationem, vel ad ponendum loco pignoris: Et talem usum pecunia licitè homo vendere potest.* Quia scilicet vendens non mutat, sed locat: unde pecuniæ dominium & periculum retinet.

Obj. 6. Mutuum dare est beneficium præstare.

Resp. Non idcirco propter hoc beneficium licet aliquid exigere: imò verò quia mutuum est beneficium, idè est essentialiter gratuitum: nam beneficium est bonum gratis datum, idèque essentialiter gratuitum. *Benefici, liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam, neque enim beneficium faceremur,* ait Cicero l. de amicitia. Igitur mutuum est contractus essentialiter gratuitus, & institutus in solius mutuatarii commodum.

QUÆST. VIII. *Quanam propositiones usurae palliatae damnatae sunt?*

Resp. 1. Alexander VII. hanc damnavit: *Licitum est mutuanti aliquid supra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.* Est falsa: nam obligatio non repetendi sortem ante certum tempus etiam longum, est intrinseca mutuo postulato: est enim de ratione mutui in cominuni, ut res mutuata repeti nequeat nisi post certum tempus varium pro varietate & exigentia causæ petendi mutui, cum hoc sit necessarium ad finem mutui, qui est gratis impendere subsidium utile proximo: alioquin inane esset mutuum, nec beneficium. Igitur obligatio non repetendi sortem ante hoc tempus præfinitum est intrinseca huic mutuo in individuo; & si terminus sit ad longum tempus, tunc trahitur ad longum tempus obligatio intrinseca

mutuo; & tunc est mutuum longum seu in longum tempus, sicut mutuatio summæ magnæ est mutuum magnum. Præterea talis obligatio, secluso alio extrinseco, sufficienter compensatur obligatione mutuatarii ad reddendam rem mutuatam post tale tempus, & subeundum toto illo tempore illius periculum. Hinc nec licet aliquid exigere, eò quòd mutuans terminum constitutum proroget: quia est prorogatio mutui, quod ex natura sua est gratuitum; & quia nihil potest exigi ratione dilationis solutionis.

Resp. 2. Innocentius XI. damnavit has duas propositiones. 41^a. *Cùm numerata pecunia pretiosior sit numerandâ, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam presentem quàm futuram, potest creditor aliquid supra sortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.* Est falsa: nam centum libræ per se, & secluso omni extrinseco, nec pluris nec minoris valent hodie quàm infra annum, cùm semper maneant eadem, & earum valor præcisè per tempus non crescat. Nec pecunia præsens est utilior possidenti, si mansura fuisset otiosa in arca. Et alioqui usura non esset illicita, & cuilibet liceret exigere auctarium vi mutui; quod fidei repugnat: nam in omni mutuo essentialiter datur pecunia præsens non nisi in futurum reddenda.

42^a. *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia & gratitudine debitum; sed solum si exigitur tanquam ex iustitia debitum.* Est falsa. Quidquid enim rependi debet ex benevolentia & gratitudine, omninò spontaneè & liberaliter rependum est, nec exigi potest. Et gratitudo non obligat ad aliquid certum ac definitum, sed potest impleri variis modis. Præterea imponitur nova obligatio ex pacto pretio æstimabilis, quæ est contra naturam remunerationis gratuitæ ac liberalis, cùm imponat necessitatem pacti: *Nemo enim in necessitatibus liberalis existit*, l. 18. ff. de adim. legat.

QUÆST. IX. Num saltem licet exigere aliquid ultra sortem a divitis, & iis qui ex pecuniis mutuatatis magnum lucrum faciunt, ut sunt Judæi, mercatores, &c.

Resp. neg. Ita expressè conc. Mediol. I. sub S. Carolo, & Clerus Gallicanus Meloduni congregatus an. 1579. Quia usura in Scriptura gene-

raliter ac sine distinctione pauperis & divitis prohibetur; & quia est per se mala ac injusta. Quamvis enim non tenearis divitibus mutuare, tamen posito quòd mutues, non plus potes exigere quàm dedisti; & pecunia mutuata jam non est tua, sed ejus cui data est, ad quem proinde pertinet totum lucrum ex ea perceptum. Quòd autem tua pecunia sit ipsis tam utilis futura, hoc provenit ex eorum conditione, curâ, & industriâ, non a te, nec ab ipsâ præcisè pecunia, quæ de se sterilis est. Sic non licet carius merces vendere emptori, qui ex iis magnum suâ industriâ lucrum facturus est.

Objicit Carolus Molinæus: *Creditor mutuando dat causam propinquam & efficacem, hoc est, ut vulgò dicunt, sine qua non, hujus lucrum dare videtur. Igitur partem lucri saltem in eventum lucri stipulari potest, ex divinis & naturalibus regulis.*

Resp. Creditor dat id, quod non est causa instrumentalis lucri nisi mediante industriâ mutuatarii, & cùm jam ejus dominium a creditore in ipsum translatum est: ac proinde tota causâ lucri, nempe pecunia & industria, est mutuatarii, non mutuantis; & consequenter totum lucrum est mutuatarii, utpote totum ortum ex re & industriâ ipsius. Quòd autem creditor dominium pecuniæ suæ in mutuatarium transtulerit, hoc ad æqualitatem compensatur per obligationem reddendi mutuanti eandem valore pecuniam, quæ ipsi otiosa erat, & cujus periculum interea subit mutuatarius. Nam mille nummi per se & secluso omni extrinseco, non pluris valent hodie quàm intra duos vel plures annos, cùm eorum valor per tempus non crescat; nec pecunia præsens est utilior possidenti, si mansura sit otiosa in arca.

QUÆST. X. An licet tutoribus auctarium exigere pro pecuniis pupillorum mutuatatis, eò quòd per leges cogantur eorum bona integra reddere, & simul ex eis lucrum facere in commodum eorumdem sub pœna compensationis?

Resp. neg. Quia cùm usura sit intrinsecè mala, & a Deo absolute ac indistinctè prohibita, nullam ob causam potest esse licita. Ita conc. Mediol. I. Et Clerus Gallicanus Meloduni congregatus an. 1579. tit. 34. ibi: *Curandum ne quid ex mutuo, vel depositis apud Judæum factis, aliquid præter*

sortem a quovis homine percipi ex convento, vel principaliter sperari possit; tamen si pecunia sint pupillarum aut viduarum. Omnes enim tenentur audire illud Christi: Mutuum date, nihil inde sperantes. Constat etiam ex cap. 4. de usur. ubi Alexander III. ait: Cum usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus: quia cum Scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vita captivi, usurarum crimine involvatur.

Porro tutores nihil periclitantur, si ex consilio consanguineorum pupilli, & iudicis autoritate has pecunias impendant aut fundi frugiferi emptione, aut in contractu census, vel societatis.

QUÆST. XI. *An est usurarium imponere ratione mutui aliquod onus seu obligationem novam ultra sortis solutionem?*

Resp. affirm. Est communis sententia. Quia quælibet obligatio ultra sortem reddendam imposita ex pacto, est onus pretio æstimabile, cum privet libertate quam alter aliàs haberet, & aliquod incommodum per se pariat: ideòque est injustum: nam per sortem reddendam compensatur ad æqualitatem id totum, quod mutuans dedit. Ergo id quod amplius exigitur seu imponitur, injustè exigitur & imponitur ratione mutui, quòd est essentialiter gratuitum. Enim verò, ut ait Lessius, ex vi mutui præcisè non licet obligare nisi ad æquale: sed redditio sortis est æqualis actui mutationis & rei mutuatae. Ergo ex vi hujus contractus non licet obligare ad aliud, quam ad redditionem sortis.

Quare usura est, si eà lege mutuum des ut alter etiam aliquid justo pretio tibi vendat, vel a te emat: ut tibi in posterum remutuet, in tuo molendino molat, domum tuam conducatur, vel suam locet: ut partem mutui in mercibus, quibus non indiget, recipiat; ut reddat aliam rem diversæ speciei, v. g. frumentum pro pecunia: ut agrum tuum etiam justo pretio colat, ut tibi vel aliis beneficium ecclesiasticum, vel officium conferat, ut commendet te alteri; ut præstet aliquod munus vel a lingua vel a manu vel ab obsequio; ut non solvat ante certum tempus, nisi alias damnum timeretur ex mutuo: nam onero-

sum est non posse se debito liberare pro libito: imò ut præstet id ad quod tenetur ex charitate, quia tunc ei imponitur nova obligatio nempe justitiæ, ratione cuius teneretur de damno secuto. Item ut plus recipias ex benevolentia vel gratitudine: nam obligatio ex pacto repugnat gratuitæ remunerationi, cum ratione pacti quis compelli possit, & hæc obligatio est quid pretio æstimabile.

Licet tamen mutuum dare eà lege, ut alter tibi solvat summam aliunde tibi ex justitia certò debitam, vel ut desistat a vexatione injusta: quia hoc non est lucrum, sed debitum jam ex justitia; nec imponitur ei obligatio nova, ad quam antea non teneretur: lucrum enim dicitur, cum quis acquirit id quod aliàs ad se ex justitia non pertinebat. Item licet exigere pignus, vel hypothecam pro securitate mutui; nam hæc affecuratio debita est.

QUÆST. XII. *Numquamne licet in mutuo auctarium exigere?*

Resp. 1. Duo sunt tituli extrinseci mutuo, ob quos licet aliquid ultra sortem exigere, qui comprehenduntur nomine interessè, l. un. cod. de sentent.

Primus est damnum emergens, cum quis in bonis jam acquisitis jacturam patitur, quia mutuat: ut si pecuniam refectioni ædium, vel solutioni debitorum destinatam mutues alteri hanc perentem: unde fit ut ædes tuæ deteriores fiant, aut corruant; vel si ipse sub usura cogaris pecuniam accipere ad debita solvenda. Ita omnes. Quia quilibet habet jus vitandi damnum; & nemo tenetur cum damno proprio beneficium alteri præstare, nisi is sit in necessitate, cui teneamur cum tali damno subvenire.

Secundus est lucrum cessans, cum nempe mutuans ob mutuum privatur lucro justo, quod certò vel saltem probabiliter facturum fuisset ex pecunia mutuo data, v. g. merces, fundum, census, aut quid simile emendo, vel aliter negotiando. Est communis sententia. Prob. Quia 1°. tunc nihil exigitur supra sortem ratione mutui, sed ratione justitiae tituli mutuo extrinseci, nempe ob compensationem jacturæ lucri probabiliter sperati, quæ justè exigi potest, ne mutuans ex beneficio a se in alium collato damnum perci-

piat: nec enim æquum est, *ut quis dispendium patiatur, unde videtur premium meruisse*, cap. 2. de fidejuss. 2°. Spes lucri probabiliter futuri est pretio æstimabilis; nam spes probabilis capturæ piscium ex jactu retis justè vendi potest, l. 12. ff. de act. empti. Et l. 8. de contrab. empti. dicitur quòd *spei emptio sit*. Ergo mutuans justè aliquid exigit pro illa spe probabilis & pretio æstimabili, quæ se privat in gratiam alterius: imò amissio rei probabiliter speratæ est damnum non solum probabiliter futurum sed etiam actuale: nam cum spes lucri probabilis habeatur actu, & sit pretio æstimabilis, illius jactura est quoddam damnum actuale emergens, utpote jactura boni actu habiti. Brevius, cessatio lucri est in æstimatione prudenti damnum quoddam pretio compensabile: nam per illam fit, ut quis minus habeat, quàm habiturus esset. Et ideo juxta omnes, qui furatur, tenetur restituere lucrum cessans. 3°. Pecunia ut subest industriæ, & tali destinationi quæstuosæ, plus valet possidenti quàm in se considerata. 4°. Ex cap. 6. de usur. ubi dicitur posse ratione lucri cessantis vendere merces ultra currentis pretium, si venditor voluisset illas reservare in aliud tempus quo plus esse valituras verisimile esset.

Porro S. Thom. 2. 2. qu. 78. a. 2. ad 1. vult solum nihil posse exigi in compensationem lucri merè possibilis & remoti; vel non posse tantum exigi in compensationem lucri probabiliter sperati, quantum est ipsum lucrum quod speratur. Neque enim negat jacturam lucri probabiliter sperati esse causam justam exigendi compensationem: nam qu. 62. a. 4. ait: *Si quis damnificet aliquem impediendo ne adipiscatur quod erat in via habendi; tale damnum non oportet recompensare ex æquo: quia minus est habere aliquid in virtute, quàm habere actu... Tenetur tamen aliquam recompensationem facere secundum conditionem personarum, & negotiorum*. Idem docet in 4. dist. 15. qu. 1. a. 5.

Resp. 2. Ex communi sententia, ut possit justè aliquid ultra sortem exigi ob damnum emergens, quinque requiruntur. 1°. Ut mutuum sit vera causa damni, alioqui fictus esset titulus, & vera usura. 2°. Ut damnum proponatur mutuario, nam liberè consentire debet in illam compensationem mutuo extrinsecam; & alioqui ad

monitus posset fortè alibi sibi providere sine hoc onere. Quare si admonitus non fuit, non tenetur damnum compensare etiamsi postea eveniat, modò non fuerit per moram culpabilem causa illius: nam tunc non tenetur ratione culpæ, neque rei acceptæ, neque pacti additi mutuo, neque etiam contractus mutui, mutuum enim est contractus stricti juris, ex natura sua obligans solum ad reddendam sortem. 3°. Ut auctarium non sit majus damno orto ex mutuo: alioqui excessus esset usurarius, nam exigeretur ratione mutui, & sine justo titulo. 4°. Ut compensatio non exigatur ante tempus, quo damnum eventurum prævideretur, quia tunc solum urget titulus. 5°. Ut alter non cogatur ad aliquid solvendum, quidquid evenerit, si velit se obligare ad solvendum totum damnum emergens, quod re ipsa contigerit: alioqui ei imponeretur onus, ad quod ex mutuo non tenetur, cum solum possit obligari ad reddendum mutuam in indemnem.

Resp. 3. Ut auctarium justè exigi possit ob lucrum cessans, ex communi sententia requiruntur hæ conditiones. 1°. Ut mutuum sit vera causa cur lucrum cesset: ac proinde ut mutuans ante petitum mutuum habeat facultatem proximam lucrum ex pecunia faciendi alià viâ justà, & pecuniam quam mutuatur, jam destinavit negotiationi vel contractui justo quæstuosò, nullasque alias habeat pecunias otiosas, id est, non destinadas lucro justo faciendo, nec familiæ sustentationi, nec filiarum doti, nec provisioni casuum fortuitorum, quos prudens paterfamilias cavere debet. Nam revera lucrum ei non cessat ob mutuum, qui antequam peteretur, non destinaverat pecuniam suam negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, vel censui, vel societati; aut non habebat facultatem proximam justum lucrum ex pecunia faciendi; aut habebat alias pecunias otiosas. Nam tunc ex pecunia quam mutuatur, nullum lucrum fecisset; ideoque talis nihil potest exigere ratione hujus tituli, utpote non extantis. Idem dic de eo, qui abstinens a negotiatione interim se applicat alteri rei nec molestiori, nec minùs quæstuosæ, cui vacare non potuisset negotiando: nam lucrum cessans per omissionem negotiationis compensatur per aliud lucrum, quod negotiando consequi non potuisset; & sic ei lucrum non

cessat ex mutuatione, quæ revera ab æquali lucro eum non impedit. 2°. Ut lucrum sit certum aut probabile: nam si sit solum possibile, non est pretio æstimabile, cum merè possibile ratio non habeatur; & in æstimatione morali potentia remota lucrandi ex pecunia nihil addit pecuniæ spectatæ, secundum se. 3°. Ut moneatur mutuatarius de lucro cessante, & in illius compensationem consentiat: alioqui ad illam non tenebitur, nisi per moram culpabilem solvendi fuerit illius causa, ob rationem supra dictam; quia onus extrinsecum contractui imponi non potest contrahenti sine illius consensu. 4°. Ut non exigatur totum lucrum quod speratur, sed solum quantum spes illius iudicio prudentum valet, deductis sumptibus & æstimatione periculi ac laboris. Nam res solum sperata non est tanti valoris quanti habita in se ipsa seu jam existens, propter pericula & impedimenta quæ evenire possunt; sic semen sparsum in agro minus valet, quam messis ipsa, quæ speratur. 5°. Ut lucri cessantis compensatio non exigatur statim dato mutuo, sed solum pro tempore quo lucrum fuisset: nam qui v. g. mutuat centum, & statim accipit decem pro lucro cessante, jam non mutuat alteri centum, sed solum nonaginta; solum enim nonaginta retinet mutuatarius, & tamen mutuans tantumdem exigit pro lucro cessante ex nonaginta, quantum ex centum: quod est injustum & usurarium, cum tunc lucrum ei solum ex nonaginta cesset. Præterea quod pro interesse solvitur, eidem subrogatur; & ejus quod nondum extat, subrogatio exigi non potest.

His adde, ut quis excusetur ab usura coram Deo ratione hujus tituli, requiritur ut mutuet animo gratificandi proximo, non autem spe commodioris lucri. Nam si mallet mutuare quam negotiari, intenderet principaliter lucrum ex mutuo, & sic peccaret. Quare, ut ait Sylvius, requiritur, ut is qui mutuat, non sponte subtrahat suam pecuniam a negotiatione priusquam mutuet, intendens proprium commodum, & malens mutuare cum certo lucro, quam negotiari cum incerta spe lucri: sic enim fictè pacisceretur de lucro cessante, cum pecunia jam subtracta sit a potentia lucrandi, utpote nec secundum rem, nec secundum voluntatem ejus exposita negotiationi, aut destinata contractui iusto

quæstioso: atque aded lucrum, si quod cessat, non cesset ex mutuo, sed ex eo quod negotiari noluerit, aut aliter contrahere. Idem docet Tolletus, asserens doctores convenire, quod cum quis spontè alteri offert suas pecunias mutuo, nec coactus nec rogatus, non potest licitè lucrum ab alio exigere, cum ipse sponte suas pecunias a negotiatione auferat.

Nota. Non licet id quod in contractu mutui ob interesse exigatur, convertere in sortem, & ex eo aliquid ultra summam ex quovis titulo exigere: nam hoc prohibetur in jure, l. 28. *cod. de usur.*

QUEST. XIII. *An hac in mutuo licita est pactio, ut mutuatarius, si ad terminum præfinitum non restituerit, aliquid solvat in pœnam suam moram?*

Resp. Ex communi sententia, per se licita est, positus certis conditionibus. Quia debitor, qui est in mora culpabili, dignus est pœnâ; cum peccet contra justitiam non solvendo debitum tempore præfinito. Ergo potest cum ejus consensu ei imponi pœna, sicut solet imponi ei, qui a contractu resilierit: contrahentes enim cum sint suorum rerum domini, possunt, ad majorem contractuum firmitatem, & eorum implendorum certitudinem, sibi pœnam conventionalem imponere & promittere, ex cap. 4. *de arbit.* & l. 14. *cod. de pact.* Omne autem promissum acceptatum servari debet.

Sed ut hoc sit licitum, ex communi sententia ista requiruntur. 1°. Ut id non fiat in fraudem usurariam, sed ex sola voluntate sortem suam tempore statuto recuperandi. Unde si non cures utrum solvatur tali tempore, an non; vel si opes non solvi; vel si eum terminum, intra quem scis mutuum reddi non posse, constituas; tunc pœna appositæ est velamen usuræ, & revera lucrum ex mutuo principaliter intendis. 2°. Ut debitor verè sit in culpa non solvendo notabili tempore post transactum terminum: nam sine culpâ nulla potest justè imponi nec exigi pœna, ex l. 22. *cod. de pœnis.* & cap. 2. *de constit.* ibi: *Rem quæ culpâ caret, in damnum vocari non convenit.* Hinc pœna non debetur, si debitor sine sua culpa tempore præfinito non solverit propter moralem impotentiam, hoc est, difficultatem

tantam, ut creditor censeatur irrationabiliter in-
 vitus circa solutionis dilationem. 3°. Ut pœna
 sit moderata secundum mensuram culpæ, & rei
 mutuatæ: alioqui esset injusta, & iniquè cogere-
 retur alter in eam consentire; ideoque non potest
 peti quoad excessum. Hinc pactum, ut pignus
 sit creditoris, si certo tempore debitor non sol-
 verit, est prohibitum, l. 1. & 3. *cod. de pact. pi-
 gnor.* & cap. 7. *de pignor.* Quod si pars debiti
 solvatur, non potest tota pœna exigi, sed tantum
 pro ratione partis non solutæ, cap. 9. *de pœnis.*
 Idem dic, si mora non sit notabilis: nam si per
 biduum vel hebdomadam ultra terminum præ-
 finitum solutio differatur, ordinariè non debet
 æstimari culpa digna pœnâ constitutâ saltem totâ.
Lessius, Delugo, &c.

Pœna autem conventionalis, positis his con-
 ditionibus debetur ante omnem sententiam.
 Quia debetur ex vi pacti iusti; & hæc est intentio
 contrahentium, ut ipso jure transgressor pœnam
 solvere teneatur sine necessitate judicem adeundi
 cum sumptibus & molestiis, saltem si petatur:
 sicque communis hominum sensus intelligit. Sed
 justa pactio jure naturali obligat in conscientia
 ante omnem sententiam. Multi tamen putant
 talem pœnam solvi non debere antequam petatur
 expressè vel tacitè. Quia mutuans, si non
 petat solutionem pœnæ cum faciliè possit, cen-
 setur eam condonare; & pœna videtur imponi
 sub hac tacita conditione, *Si petatur.*

QUÆST. XIV. *An licet aliquid ultra sortem
 exigere ratione periculi ejusdem sortis?*

Resp. 1. Nihil licet exigere a pauperibus ratio-
 ne periculi fortis orti ex eorum inopia. Quia
 1°. Tale periculum est intrinsicum huic mutuo
 in individuo; sive tali mutuo ex natura sua acces-
 sorium est: accessorium autem sequitur naturam
 principalis, ex reg. 42. jur. in 6. Ergo cum ni-
 hil possit exigi pro ipso mutuo, ita nec pro tali
 periculo. 2°. Cum charitas obliget ad illis mu-
 tuandum, ut eorum necessitati subveniatur, o-
 bligat quoque, ut id fiat sine ullo eorum grava-
 mine, ideoque ut subeatur gratis hoc periculum:
 alioqui non sufficienter levaretur eorum egestas.
 3°. Alioqui possent maximè opprimi pauperes,
 & eò plus ab iis exigi posset, quò egentiores sunt,
 ideoque digniores majore subsidio, non grava-

mine. 4°. Sancta Congregatio Cardinalium infra
 laudanda permittit aliquid accipi solum ratione
 periculi, prout in casu a Missionariis proposi-
 tum erat, scilicet quòd oriebatur ex culpa, infi-
 delitate & injustitia mutuatarii, non autem ex
 ejus inopia. Porro fidejussor non accipit justè
 pretium pro periculo, sed pro obligatione illud
 in se suscipiendi.

Resp. 2. Multi docent licere aliquid ultra for-
 tem pascisci & exigere ratione periculi mutuo
 extrinseci. Probant, 1°. Ex decreto S. Congre-
 gationis de propaganda fide ab Innocentio X. ap-
 probato, & Romæ typis edito an. 1645. & a
 Caballutio relato: *In Sinarum regno lege stabili-
 tum est, ut in mutuo triginta pro centum accipian-
 tur absque respectu lucri cessantis, aut damni
 emergentis. Queritur utrum Chinesibus sit lici-
 tum pro pecuniarum suarum mutuo, licet non
 interveniat lucrum cessans aut damnum emer-
 gens, prædictam pro centum triginta regni lege ta-
 xatam quantitatem accipere? & causa dubitandi
 est, quia in recuperanda pecunia est aliquod peri-
 culum, scilicet quòd qui accipit mutuatum, fugiat,
 vel quòd tardet in solvendo, vel quòd necessarium
 sit coram judice repetere, vel propter alia hujus-
 modi.* Sic respondit S. Congregatio: *Censuit S.
 Congregatio Cardinalium S. R. E. ratione mutui
 immediatè & præcisè nihil esse accipiendum ultra
 sortem principalem; si verò aliquid recipiant ra-
 tione periculi probabiliter imminens, prout in
 casu, non esse inquietandos, dummodo habeatur
 ratio probabilitatis periculi, & qualitatis ejusdem,
 ac servatâ proportione inter periculum & id quod
 accipitur.* Et Innocentius X. præcepit omnibus
 Missionariis sub excommunicatione latæ senten-
 tiæ, ut omnia responsa hujus decreti observa-
 rent, & illis uterentur, donec Sua Sanctitas, vel
 Sedes Apostolica aliud statuerit. 2°. Quia proba-
 bile periculum fortis mutuo extrinsecum, quod
 scilicet nascitur ex eo quod detur homini deco-
 ctori vel injusto, qui aliunde habet bona saltem
 in spe certa, est a tali mutuo separabile, nempe
 per pignus, aut hypothecam quam potest dare;
 & simul est pretio æstimabile: nam ex S. Th. qu.
 77. a 4. ad 2. licitum est cariùs vendere propter
 periculum, cui venditor se exponit transferendo
 rem de loco in locum.

Idem dicunt de extraordinariis difficultatibus,

laboribus, impensis, molestiis probabiliter in recuperanda sorte subeundis ex culpa mutuatarii, eò quòd hæc sint mutuo extrinseca, & pretio æstimabilia.

Sed ut hoc titulo aliquid possit justè exigi, has requirunt conditiones. 1°. Ut periculum sit verè probabile, & extrinsecum mutuo, ne hoc prætextu pallientur usuræ: quale non est quoties mutuatarius est industrius, verax, justus, & de quo non datur prudens præsumptio, quòd non sit soluturus. 2°. Ut in hoc auctarium consentiat mutuatarius. 3°. Ut mutuans non compellat illum ad secum paciscendum de periculo, sed ei relinquat libertatem assècurandi sortem per pignus, hypothecam, vel alium fidejussorem: alioqui sine causâ imponeretur illi onus pretio æstimabile ad quod non obligatur, quod est usurarium. 4°. Ut non plus exigatur quàm iudicio communi prudentum valeat tale periculum subeundum, habitâ ratione quantitatis summæ mutuatæ & magnitudinis periculi, servatâque proportione inter periculum & auctarium.

Nec obstat, inquit, cap. *Naviganti, de usur.* ubi Gregorius IX. ait: *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecunia quantitatem, pro eo quòd suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Nam censetur usurarius, quia supponitur noluisse mutuare nisi eâ conditione, ut ipse periculum sortis certo pretio in se susciperet; & sic sine justa causâ imposuisset mutuatario sine justa causâ onus pretio æstimabile, privando eum libertate assècurandi sortem aliâ viâ commoitiore, nempe per pignus, vel fidejussorem. Alii putant mendum in textum irrepsisse, & legendum esse, *usurarius non est censendus*, ob verba immediatè sequentia: *Ille quoque, qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei mensura reddantur: qua licet plus valeant, utrum plus vel minus solutionis tempore fuerint valitura, verisimiliter dubitatur; non debet ex hoc usurarius reputari.* Particula, *quoque*, inquit, paritatem & conformitatem sonat, adeoque indicat Pontificem velle neutrum censendum esse usurarium: si enim de uno vellet & non de altero, dixisset *Ille econtra, ille tamen.* Ita *Barbosa, Layman, &c.*

Si objicias, 1°. Auctarium non esse medium

aptum ad tollendum sortis periculum, imò illud augere. 2°. Inde sequi, posse aliquid exigi pro periculo auctarii ipsius, & sic in infinitum, cum illud etiam periclitetur. 3°. Mutuatarium teneri periculum illud tollere redditione sortis. 4°. S. Congregationem & Innocentium X. illud solum tolerare, cum dicat non esse inquietandos:

Respondent ad 1um. Auctarium illud non exigi ad tollendum periculum futurum, sed pro periculo præsentis, & damno quodam actu existente, quod actu subito mutuans, dum pecuniam in manu sua certam exponit manus periculosa, in qua est minoris valoris quàm in sua. Nec auctarium augere periculum sortis; nam mutuans quotannis recipiens parum ob periculum, quamvis postea sortem amittat, minus damnum patitur; & interea mutuatarius poterit lucrari ex mutuo ad sortem solvendam. Ad 2. Illud auctarium speratum licet periclitans, esse sufficientem compensationem, ideòque nihil posse exigi pro illius periculo. Ad 3. Restitutione sortis non tolli periculum, quod ante illam subivit mutuans, & quod erat pretio æstimabile, sed jam non continuari. Ad 4. Negant id tolerari tantum: nam quærebatur an id esset licitum, & respondet S. Congregatio non esse licitum ratione mutui, sed ratione periculi propositi non debere inquietari. Sanè si id jure naturali esset illicitum, deberent Missionarii monere, & impedire ne quid tale exigatur.

QUÆST. XV. *An lex vel consuetudo provinciae est titulus legitimus aliquid ultra sortem exigendi?*

Resp. neg. si nullus alius adsit titulus justus. Quia cum perceptio lucri ex mutuo sit jure divino vetita, nullo alio jure potest esse licita. Igitur lex, quæ permittit ex quovis mutuo aliquid ultra sortem, v. g. quinque pro centum exigere, & de eo pacisci, imò præcipit iudici, ut mutuatarium compellat ad hoc auctarium persolvendum mutuanti, semper præsumit & supponit titulum interesse, nempe lucrum cessans, vel damnum emergens. Quare si nullum reipsâ ex mutuo lucrum cesset, vel damnum sequatur, tunc nihil potest in conscientia ultra sortem exigi, & accepta restitui debent. Item non licet plus accipere quàm sit lucrum cessans, vel damnum ortum ex mutuo,

mutuo, etiam si plus lege constitutum sit; nam tunc lex vel sententia iudicis nititur falsâ præsumptione. Neque enim est intentio legis, nec potest esse, ut aliquid accipiatur ratione mutui.

Idem dic de lege, & de sententia iudicis, quâ mutuatori adjudicatur aliquid ultra sortem a tempore interpellationis suæ, in compensationem interesse. Nam si nullum lucrum cessans, nec damnus emergens, vel non tantum patiatur mutuans, nihil aut non tantum potest accipere: quia tunc sententia iudicis nititur falsâ præsumptione, unde non dat verum jus. Quod si adjudicaretur aliquid in pœnam dilatæ solutionis, nihil etiam posset accipi, si revera debitor non fuit in culpa: quia omnis pœna iusta supponit culpam. Imò sunt, qui præter moram culpabilem debitoris requirunt adhuc, ut mutuator damnus vel lucrum cessans sustinuerit, quia putant legem ad pœnam damnantem supponere etiam interesse.

Obj. 1. Quælibet lex est essentialiter iusta, alioqui non esset lex. Ergo lex est iustus titulus accipiendi aliquid ultra sortem. *R. dist. conseq.* Si illa lex non fundetur in aliqua suppositione, *C. conseq.* Si fundetur in aliqua suppositione ejus quod non extet, *N. conseq.* Lex vel consuetudo quæ permittit aliquid supra sortem accipere, supponit damnus emergens, vel lucrum cessans: quod si neutrum extet, non intendit, nec potest auctarium approbare aut præcipere.

Obj. 2. Per legem illam tenentur iudices damnare debitores ad solvendum aliquid ultra sortem. Ergo mutuator illud iuste retinere potest. *R. neg. conseq.* Nam cum iudices illud auctarium non adjudicent nisi vi legis, & lex præsupponat iustum titulum, nempe damni emergentis, vel lucri cessantis, non potest mutuator auctarium sibi adjudicatum retinere, si non habeat verum titulum, quem lex & sententia iudicis præsupponunt.

QUÆST. XVI. *An qui pignus pro mutui assecuratione accepit, tenetur fructus ex illo perceptos computare in diminutionem sortis, deductis expensis, laboribus ac operis?*

Resp. affirm. Est communis sententia. Et constat ex cap. 1. & 2. *de usur.* & l. 1. *cod. de pignor. act.* Quia mutuator nullum habet jus ad illos ra-

tione mutui, quod est ex natura sua gratuitum; sed illi pertinent ad dominum pignoris, res enim domino suo fructificat. Hinc qui agrum sterilem, qui antea non colebatur, accepit in pignus, tenetur fructus quos ex illa sua diligentia percepit, referre in sortem, deductis impensis & laboribus, alioqui lucrum perciperet ex mutuo.

Excipe, 1.º. Feudum in pignus debiti datum domino directo: nam hic non tenetur fructus ex illo deducere in sortem, ex cap. 8. *de usur.* vel quia per tales fructus compensari debent servitia a feudatario debita, quibus interim liberatur: vel quia feudi contractus habet hanc tacitam conditionem, ut si res feudo subjecta tradatur domino directo in pignus, ejus fructus ad hunc pertineant, modò feudatarius eo tempore liber sit a servitio præstando, juxta cap. 1. *de feudis.*

2.º. Fundum pro dote in pignus datum genero. Hic enim non tenetur ejus fructus computare in dotis diminutionem, ex cap. 16. *de usur.* Quia hoc pignus datur etiam ad sustinenda matrimonii onera, donec solvatur dos, cujus usumfructum vir haberet, unde fructus illos accipit *pro interesse*, ait Innocentius IV. in cap. cit.

QUÆST. XVII. *An est usurarium ac illicitum mutuum ob spem lucri tanquam finem principaliter intentum, licet sine ullo pacto?*

Resp. affirm. Prob. 1. ex cap. 10. de usur. ubi censetur usurarius, qui licet omni conventionione cessante, eo animo mutuat, ut aliquid ultra sortem recipiat, aliàs non mutuaturus. Et ex S. August. serm. 3. in psal. 36. ibi. *Si plusquam aedisti expectas accipere, foenerator es.* *2.º.* Christus jubet ut mutuum detur gratis, & sine spe lucri finaliter ex mutuo intenti, Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde sperantes.* *3.º.* Tunc verè intenditur lucrum ex mutuo, quod est usurarium, licet intendatur mediante benevolentia & gratitudine mutuatarum, sed intentà propter lucrum: ita ut nisi lucrum speraretur, mutuum non daretur. Nam tunc intenditur benevolentia vel gratitudo propter lucrum tanquam finem propter se ex mutuo intentum.

Non esse tamen usuram aliquid secundario sperare ex mera liberalitate & gratitudine, non ut debitum, nec intentum ex mutuo, docet glossa, in cap. *Consuluit*, quæ ait peccare *speran-*

tes causâ mutui in spe lucri principaliter positâ. Secundariò tamen aliquid sperare non puto malum. Ita etiam S. Antonin. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 1. ad- dens: *Dicitur autem intentio principalis hæc, cum scilicet magis movetur ad mutuandum propter lucrum quod sperat, quam propter aliud. Sed intentio secundaria dicitur, cum etsi sperat aliquid sibi dari ab eo cui mutuavit ex sua liberalitate; tamen non illud eum movet, sed magis benevolentia, ita ut etiam si non crederet sibi aliquid dari ultra sortem, adhuc tamen mutuarer.* At usura est intendere, etsi secundariò, lucrum ex mutuo, ut pretium, vel ut aliquid pro mutuo debitum: quia intentio, etsi secundaria, non tollit malitiam objecti quo actus specificatur. Et illicitum est velle etiam minùs principaliter ac secundariò aliquid illicitum. Lucrum autem ut pretium mutui, vel ut aliquid ex mutuo debitum, est quid illicitum & usura: ergo illud quocumque modo intendere est illicitum. Ita Lessius, Delugo, & alii.

QUÆST. XVIII. *An licet mutuum petere, vel accipere sub usura?*

Resp. 1. Non licet mutuum petere sub usuris. Quia non licet petere ab alio, quod licitè facere non potest; nam hoc esset eum inducere ad peccandum. Tamen ex communi sententia, licet ob gravem necessitatem propriam vel alienam petere mutuum ab eo, qui prævidetur non daturus nisi sub usuris, si aliter haberi nequit, intendendo solùm mutuum, & habendo se permissivè ad usuram. Quia licet petere ab alio id quod licitè præstare potest, quamvis ex malitia sua peccaturus sit, modò adsit justa causâ non impediendi ejus peccatum, qualis est hîc: nam mutuarius non tenetur cum suo gravi damno malitiam mutuantis impedire. Ita. S. Thom. 2. 2. qu. 78. a. 4. ibi: *Nullò modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, & usuras exercet, mutuum accipere sub usuris propter aliquod bonum, quod est subventio sua necessitatis, vel alterius.* Et ad 2. ait: *Accipiens non dat occasionem usurario usuras accipiendi, sed mutuandi. Ipse autem usurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui: unde scandalum passivum ex parte sua est, non autem ex parte petentis mutuum. Nec tamen propter hujusmodi scandalum passivum debet alius a mutuo*

petendo desistere, si indigeat: quia ejusmodi passivum scandalum non provenit ex infirmitate, vel ignorantia, sed ex malitia.

Resp. 2. Seclusâ necessitate saltem rationabili non licet mutuum petere ab usurario, & accipere sub usuris. Quia lege charitatis quisque tenetur sub mortali impedire peccatum mortale proximi, ejusque executionem, quando sine notabili suo incommodo seu damno id potest. Mercatores dando usuras peccaverunt, tanquam occasionem peccandi usurariis præbentes, cum necessitas que ponitur, ut scilicet honorabilius vivant & majores mercationes faciant, non sit talis necessitas, que sufficiat ad excusandum peccatum prædictum, ait S. Th. opusc. 67. de empr. & vend.

QUÆST. XIX. *Quid usurarius restituere tenetur?*

Resp. Tenetur restituere tum usuras acceptas, & fructus non merè industriales ex iis perceptos, tum etiam omne lucrum cessans, & damnum emergens ex usuris acceptis. Quia tenetur ratione injuriæ, exigendo, accipiendo, & possidendo rem alienam sine justo titulo; cum mutuum non sit titulus justus, nec sponte ac liberaliter res donata sit: nam mutuarius nollet ultra sortem dare, si posset aliter mutuum accipere, & sic involuntariè dat, non sponte nec liberaliter.

Hinc si usurarius ante mortem non restituerit, tenentur hæredes bona per usuram accepta restituere, si quæ extent secundùm se: si minùs, tenentur eorum valorem ex usurarii bonis restituere mutuariis vel eorum hæredibus, ex cap. 9. de usuris. Nam onus restituendi est affixum bonis defuncti, ideoque transit ad eorum possessorem

QUÆST. XX. *An usura mentalis obligat ad restitutionem.*

Resp. 1. Qui mutuavit principaliter ob spem lucri, aliàs non mutuaturus, tenetur restituere quæ postea ultra sortem accepit a mutuuario cognoscente ejus intentionem usurariam, etsi nullum pactum præcesserit. Ita S. Antonin. & alii. Quia mutuarius non intendit dare gratis ac liberaliter, sed tanquam debitum ex mutuo, vel dat ex metu, ne aliàs mutuum sibi denegetur. Sed injustum est accipere, & retinere aliquid datum duntaxat ut debitum, quod reverâ debitum non

est, vel quod nec sponte nec liberaliter datur. Et pravitas usuræ consistit in eo quod speretur vel accipiatur aliquid non omnino gratuitum & voluntarium. Confirmatur ex cap. 10. *de usur.* ubi Pontifex ait eum, qui ex proposito aliquid ultra sortem recipiendi mutuatur, alias non mutuaturus, efficaciter inducendum esse ad accepta restituenda, quamvis nulla conventio præcesserit. Excipe, nisi mutuator habeat justum titulum retinendi, nempe lucrum cessans vel damnum emergens: tunc enim usura est purè affectiva, nec reponit inæqualitatem in rebus.

Resp. 2. Si mutuarius sponte aliquid ultra sortem donet ex liberalitate, vel gratitudine, sed mutuans ejus mentem ignorans accipiat tanquam ex mutuo debitum, peccat, & tenetur restituere ratione conscientie erronee, quandiu illam non deponit prudenter. Tamen juxta communem sententiam, ex parte rei acceptæ ad id non tenetur, sed postquam scivit illud sibi gratis donatum fuisse, retinere potest; quia alter per illam donationem gratuitam transtulit dominium rei in mutuatore, si accedat acceptatio legitima: unde accedente hac notitiâ potest rem acceptare & retinere ut liberaliter donatam. Quamvis enim habuerit intentionem injuriam faciendi, cum accepit tanquam debitum ex mutuo, & ideo peccavit; tamen reipsâ nullum damnum inde alteri secutum est.

Resp. 3. Si mutuarius dederit aliquid ultra sortem tanquam ex mutuo debitum, & mutuans illud acceptavit bonâ fide tanquam liberaliter donatum, hic tenetur, ubi rescierit, restituere acceptum, & fructus extantes. Quia deest titulus justus retinendi: nam datio rei ut debitæ ex mutuo nulla est, cum nihil sit debitum ex mutuo. Nec tunc fuit donatio liberalis, quia res data fuit ut debita. Si verò mutuator aliquid ultra sortem accipiat, dubitans quâ mente illud detur, an gratis, an tanquam debitum, peccat, & tenetur accepta restituere; nam injustitiam committit, sicut is qui dubiâ fide cœpit alienum possidere; & se exponit periculo alienum retinendi.

QUÆST. XXI. *An cooperatores usurarii tenentur ad restitutionem in ejus defectum?*

Resp. Tenentur omnes, qui agentes partes usurarii, sunt causa efficax, cur usuræ petantur,

vel non repetantur. Quia sunt causa efficax damni mutuuario injustè illati. Tales sunt 1°. Consulentes usuras. 2°. Dantes pecunias eo animo, ut ex his exerceantur usuræ. 3°. Judices, qui compellunt ad usuras solvendas, vel vetant ne solutæ repetantur, qui etiam ipso factò sunt excommunicati, *Clement. un. de usur.* 4°. Notarius conficiens instrumentum, fingens licitos contractus, vel falsos scribens, ut cum dantur centum, ipse scribit centum viginti, &c. Nisi id faciat postulante mutuuario; tunc enim licet mortaliter peccet, & sit perjurus, tamen non tenetur ad restitutionem, quia spontè volenti & roganti non fit injuria. *Ita S. Antonin.* 5°. Factores seu negotiorum gestores, qui contractus usurarios faciunt, & famuli cogentes ad usuram solvendam. 6°. Proxenetæ, hoc est, qui quærunt eos qui pecuniâ indigent, adducuntque ad usurarios, dum isto modo partes agunt usurarii. At non tenentur, dum agunt partes mutuarii, quia tunc beneficium ei præstant, & non est in eorum potestate ut gratis mutuum detur.

Qui autem ita remotè concurrunt, ut non censentur causa damni mutuuario illati, non tenentur restituere: quales sunt secundum multos famuli qui recipiunt pignora, eaque custodiunt, qui numerant pecuniam, qui referunt omnia in librum rationum. Quia non censentur causa damni, cum independenter ab illorum opera illatum sit; & quia circa illorum operam non est invitus mutuarius, nec de illa rationaliter conqueri potest.

QUÆST. XXII. *Quanam sunt poenæ usurarius constituta?*

Resp. Usurarii notorii seu manifesti sunt, 1°. Infames in utroque jure, ideoque irregulares. 2°. Privantur communionem altaris, ac sepulturâ ecclesiasticâ, & eorum oblationes non possunt accipi, cap. 3. *de usur.* ex conc. gener. Later. III. 3°. Non debent ad confessionem admitti, antequam satisfecerint, vel cautionem dederint, cap. ult. *de usur.* in 6. ex conc. gener. Lugdun. 4°. Irrita sunt eorum testamenta, nisi ante mortem restituerint, vel cautionem legitimam dederint, ex cap. cit. 5°. Pro clericis, qui moniti non desistunt, suspensio ab officio & beneficio ferenda: pro laicis excommunicatio ferenda, usque ad

K k k ij

debitam restitutionem, cap. 7. de usur.

Porro usurarius notorius est ille, qui factio vel jure manifestè usurarius est. Est notorius notorietate facti, dum mutuat palam ad usuram, ita ut nullâ tergiversatione celari possit. Est notorius notorietate juris, quando de hoc crimine in judicio convictus est & damnatus. In Gallia dicitur admitti sola notorietas, quæ habetur per sententiam judicis.

CAPUT IV.

De Deposito, Commodato, Precario & Mandato.

Nota. Depositum, commodatum, &c. sumuntur hic pro contractu, licet sæpè sumantur pro ejus materia, scilicet re depositâ, commodatâ, &c.

QUÆST. I. Quid est Depositum?

Resp. Est contractus, quo aliquid alteri custodiendum traditur, & ab hoc suscipitur. Perficitur solum, dum res traditur a deponente, & suscipitur a depositario. Tradere enim vel deponere non sufficit, sed requiritur etiam ut alter significet se ejus custodiam suscipere; nisi fortè ex officio teneatur eam custodire, ut sunt caupones, stabularii, aurigæ, nautæ, &c. nam sufficit illis videntibus rem in domo, vel curru, vel navi deponi, l. 1. ff. *Nauta, &c.*

Sequestrum autem, quod est species depositi, est contractus, quo res, de qua est controversia, alteri tertio custodienda traditur, eo fine ut postea reddatur ei cui adjudicabitur.

QUÆST. II. Quanam sunt obligationes depositarii?

Resp. Ex communi sententia, tenetur, 1°. Rem depositam servare ac custodire eâ curâ ac diligentia, quam homines diligentes solent in simili re propria adhibere, l. 32. ff. *depos.* Quod si res deposita pereat, vel deterior fiat, tenetur solum de dolo & latâ culpâ, l. 1. cod. *depos.* &c. Si tamen depositum cedat in commodum utriusque, ut si depositarius mercedem pro custodia accipiat, tenetur etiam ex culpa levi.

Hinc factores, molitores, aurigæ, caupones, & similes, tenentur ex culpa levi; nam tenentur ex officio sibi & aliis utili annexam habente custodiam eorum quæ ipsis traduntur: & sic tenen-

tur ea custodire ex contractu virtuali ac implicito in utriusque partis commodum cedente. Si verò depositio cedat in commodum solius depositarii, ut si apud ipsum deponatur pecunia eo solo fine, ut possit eâ uti, si egeat, hic tenetur de culpa levissima, juxta alibi dicta. Item si seipsum obrulit ad custodiendam rem maximâ diligentia, vel hanc expressè promiserit: nam tunc tenetur ex pacto contractui addito.

2°. Tenetur non uti re depositâ, sine consensu domini expresso, vel tacito, aut saltem prudenter præsumpto. Quia rei usus non est ipsi concessus, sed solum commissa custodia; & non licet usurpare usum rei alienæ invito domino: alioquin fit contra justitiam: nam quivis habet jus ut nemo utatur re suâ sine suo consensu. Quare l. 3. cod. *depos.* utens re aliqua deposita sine consensu domini, dicitur reus furti. Hinc si usus ille sit pretio æstimabilis, ut usus equi, vestis, &c. solvi debet illius pretium: nam usus & fructus rei ad dominum pertinet, & pretium usus est quidam fructus. Quod si dominus usum concedat, tunc depositum transit in mutuum si res deposita sit usu consumptibilis, aut alienata, vel si talis non sit, in commodatum si gratis ejus usus concedatur, aut in locationem si pretium exigatur. Porro secundum multos, domini consensus præsumitur circa usum pecuniæ depositæ, cum eam tradit nec sacculo clauso nec obsignato, nec alio indicio ostendit se utendi facultatem denegare; modò recipiens sit moraliter certus se eam soluturum, ut primum exigatur.

3°. Tenetur depositum repetenti reddere statim, cap. 2. de *depos.* & l. 1. ff. *depos.* Nam alioqui retineret rem alienam invito domino. Excipe, nisi deponens in suum vel aliorum damnum reposcat, ut si furens ensẽm repetat: nam tunc deponens non est rationabiliter invitatus; vel nisi res deposita sit furtiva, & dominus eam repetat; tunc enim restitui debet domino, l. 31. ff. *depos.* Si verò dominus eam non repetat, juxta l. cit. & l. 1. ff. *depos.* restituere debet ipsi furi; sed tunc tenetur eum monere ut eam restituat vero domino; & ni faciat, monere dominum. Imò videtur lex supponere furem rem depositam repetere, ut eam restituat domino. Quare Lessius docet eam semper debere restitui domino, nisi fur pntetur eam repetere animo restituendi eam domino.

Porro si depositarius alteri quàm domino reddiderit depositum, & perierit, non tenetur ad restitutionem; modò bonâ fide & prudenter, licet falsò, putaverit esse dominum, vel aliquem ab eo missum ad illud repetendum: quia tunc abest fraus, dolus, & culpa lata, ex quibus solum tenetur de damno.

QUÆST. III. *Quid sunt Commodatum & Precarium?*

Resp. Commodatum est contractus, quo res ad solum usum gratuitò conceditur usque ad designatum tempus, ante quod repeti non potest.

Precarium est gratuita solius usûs rei concessio ad nutum revocabilis. Unde non differt a commodato; nisi quòd possit quovis tempore repeti a concedente, non tamen in continenti, alioqui esset inane ac illusorium, non beneficium. Solvitur ipsius rei alienatione, & morte accipientis, cap. ult. *de Precar.*

QUÆST. IV. *Quanam sunt obligationes commodantis & commodatarii?*

Resp. 1. Ex communi sententia, commodans tenetur, 1°. Aperire vitium rei commodatæ, si sit periculofum, alioqui tenebitur de damno inde secuto, l. 18. & 22. ff. *commod.* cum dederit illius occasionem. 2°. Tenetur ad impensas extraordinarias, l. 18. ff. *commod.* 3°. Tenetur non repetere ante tempus de quo expressè vel implicite conventum est, l. 17. ff. *commod.* & cap. un. *de commod.* Quia, ut ibi dicitur, *non oportet nos beneficio decipi, sed juvari.* Et quia alter jus re utendi usque ad illud tempus vi pacti acquisivit. Quare si ante repetat, tenebitur de interesse, quod inde alteri sequetur: nam fecit injuriam violando jus alterius ex pacto acquisitum. Excipe, nisi commodanti damnum simile ex carentia rei suæ inopinatò immineret; tunc enim juxta multos ei licet ante tempus finitum repetere, etiam cum alterius damno. Quia non censetur usum rei suæ gratis concessisse, nisi sub hac tacita conditione, ut in tali eventu posset repetere; neque enim in gratuita promissione, & concessione usûs rei suæ quis censetur velle se ad tantum obligare, quantum in onerosa.

Resp. 2. Ex communi sententia, commodatarius tenetur ex justitia, 1°. Non uti re commo-

datâ, nisi ad usum sibi concessum, aut saltem cui prudenter judicet dominum consensurum, ex l. 5. ff. *commod.* ubi aliàs dicitur furti reus: quia usurparet aliquem usum rei alienæ invito domino; nec enim habet jus nisi ad usum concessum, ex instit. *de obligat. qua ex delict.* &c. ibi: *Furtum fit, cum quis alienam rem invito domino contrahat. Itaque sive creditor pignore, sive is apud quem res deposita est, eâ re utatur: Sive is qui rem utendam accepit, in alium usum eam transferat, quam cujus gratiâ ei data est, furtum committit: veluti si quis equum gestandi causâ commodatum sibi, longius aliquò duxerit. Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter uterentur, quam utendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant id invito domino facere, eumque, si intellexisset, non permissurum; at si permissurum credant, extra crimen videri.*

2°. Tenetur rem commodatam finito tempore restituere, etiam si non repetatur, cum dies statuta pro domino interpellat, cap. ult. *de locato.* Alioqui tenebitur omne lucrum cessans & damnum inde proveniens compensare, cum sit illius causa injusta: nam non habet jus utendi re alienâ, eamque retinendi ultra tempus sibi concessum, sed dominus habet jus illam tunc possidendi, & eâ utendi.

3°. Tenetur ad impensas ordinarias & modicas, necessarias ad rei commodatæ conservacionem, v. g. ad pabulum equi, non tamen ad extraordinarias magnas, v. g. ad curationem magni pretii, ad restorationem domûs, l. 18. ff. *commod.*

4°. Tenetur maximam diligentiam ac curam ad rem commodatam integrè & in bono statu conservandam adhibere, ex instit. *Quibus modis, &c.* & ex l. 18. ff. *commodat.* ibi: *In rebus commodatis talis diligentia prestanda est, qualem quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet.* Quare si res pereat vel deterior fiat ex culpa etiam levissima, tenetur ad restitutionem; nam contractus cedit in ejus solius utilitatem, ex c. un. *de commod.* ibi: *Cum gratiâ sui tantum quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur. Licet casus fortuitus (nisi accideret culpa sua, vel intervenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari.* Ergo tenetur ad restitutionem rei commodatæ, quæ perit vel amitti-

tur, dum per tertium remittitur, si non adhibuit diligentiam & prudentiam maximam, ut fidelem ac idoneum inveniret: secus, si hanc adhibuit, l. 20. ff. *commod.* vel si tertius ille a commodante fuit electus, tunc enim res domino suo perit. Quod si in utriusque commodum res fuisset commodata alteri, hic tenebitur solum de culpa levi: si verò in solius commodantis, de culpa lata, juxta regulas alibi traditas.

QUÆST. V. *An res aliena commodata, deposita, conducta, &c. debet præferri propriae, si utraque conservari nequeat, ut in periculo incendii, naufragii, &c.*

Resp. 1. Si res tua propria sit pretiosior, potes eam conservare præ alienam commodatam, depositam, &c. Quia non exigit æquitas, ut quis majore suo damno impediatur damnum minus alterius. Sed tunc si res erat commodata, juxta multos teneris ejus pretium restituere, ex l. 5. ff. *commod.* ubi dicitur commodatarius non teneri compensare damnum ex incendio vel ruina ortum, nisi cum posset res commodatas salvas facere, suas prætulit. Nam æquum non est, ut alter damnum sustineat, salvus ejus rebus cui gratificatus est, & ob cujus solius commodum res sua adducta est in periculum.

Resp. 2. Si res aliena sit pretiosior, teneris ex justitia eam præ tuis conservare. Quia rei alienæ ea debetur custodia, quam quisque prudens in suis rebus adhiberet: quisque autem servaret res suas pretiosiores, relictis vilioribus. Sed tunc si res aliena erat apud te in commodum solius domini, potes exigere compensationem totius damni, quod passus es eam servando: nam non teneris eam gratis servare tuo damno, cum in tuam utilitatem non detineas. Si autem erat in commodum tui & domini, potes repetere mediam partem damni, quia utriusque causam res periclitabatur; & par est, ut qui sentit commodum, sentiat & onus pro ratione commodi. Si verò res apud te erat in tui solius utilitatem, juxta Lessium & alios, non potes exigere compensationem pro tuis rebus, ex l. 5. cit. ff. *commod.* Quia cum jactura rerum tuarum minoris vel æqualis valoris teneris alterum præstare indemnem, cum tantum tui commodi occasione res

ejus in periculum istud incidere.

Resp. 3. Quando res tua est æquè pretiosa, potes illam præferre alienæ, si res aliena sit apud te in commodum solius domini, vel in commodum commune. Si verò res aliena sit in commodum tui solius, juxta multos teneris eam tuæ præferre, ex l. 5. cit. Quia rem alienam in tui solius commodum acceptam teneris diligentissime conservare: nec tunc ille debet tibi compensare, cum res sua tui solius causam periclitaretur; & cum solus ex contractu commodum sentias, par est ut solus damnum patiaris, præstando id ad quod tenebaris.

Porro qui rem suam præ alienam conservat, dum tenetur alienam suam præferre, tenetur ad restitutionem, quia fecit injuriam damnosam.

QUÆST. VI. *Quid est Mandatum?*

Resp. Est officium gratis susceptum in gratiam alterius; sive est obligatio aliquid agendi in commodum alterius, gratis suscepta, v. g. negotium aliquod gerendi, aliquid ipsi emendi, &c. Nam si pretio suscipiatur, est potius locatio operæ. Mandatum autem non potest esse nisi de re licita, l. 6. ff. *mandat.* & re integrâ solvitur morte mandantis, l. 15. cod. *Mandati.*

QUÆST. VII. *Quenam sunt obligationes mandatarii, & mandantis?*

Resp. 1. Ex communi sententia, mandatarius, & quivis negotiorum gestor vel procurator tenetur, 1°. Alterius negotium diligenter & utiliter gerere tanquam proprium: nam ad hoc se obligavit acceptando mandatum, nec ei aliter negotium commissum fuisset, ex l. 21. cod. *mandat.* ibi: *Aliena negotia exacto officio geruntur: nec quidquam in eorum administratione neglectum ac declinatum culpam vacuum est.* 2°. Negotium susceptum conficere: *Voluntatis est enim suscipere mandatum, necessitatis consummare,* l. 17. ff. *commod.* Nam ad id se obligavit, illud suscipiendo, 3°. Tenetur saltem de dolo, & culpam latam, si mandatum in solius mandantis utilitatem gratis suscepit, l. 3. ff. de *negot. gest.* De levi, si id etiam in suam utilitatem cedat, vel si se obtulerit, cum alius diligentior præsto esset: de levissima verò, si maximam diligentiam promiserit, vel hanc res exigit. 4°. Non potest fines mandati sui

transire: *Diligenter enim suos mandati custodien-
di sunt*, l. 5. ff. *mandati*. Unde non potest ali-
quid pluris emere, aut minoris vendere, quam
ei præscriptum sit. §. Non potest mercedem
exigere, nisi promissa sit, vel eam prius petierit;
nec ei licet operam occultè compensare, alioqui
tenetur ad restitutionem. Nam hoc ipso quòd
mandatum suscipit nihil petendo, censetur velle
alteri gratificari, & operam suam gratis ex ami-
citiis præstare, ex l. 1. ff. *mandat.* ibi. *Mandatum
nisi gratuitum nullum est; nam originem ex officio
atque amicitia trahit. Contrarium ergo est officio
merces: interveniente enim pecuniâ res ad loca-
tionem & conductionem potius respicit.*

Resp. 2. Mandans tenetur mandatario præbere
necessaria ad mandati executionem, & solvere
sumptus, ex cap. 6. *de procurat.* nam id æquitas
& iustitia exigat.

*Sed quid dicendum de eo, qui absentis & ignorantis
negotium gessit sine mandato?*

Resp. Is perinde ac mandatarius tenetur nego-
tium alterius diligenter administrare tanquam
suum, & refarcire damna absentis illata ex ejus
culpâ latâ; imò levi, saltem si alius diligentior
negotium illud suscepturus esset, *inst. de oblig.*
& l. 20. *cod. de negot. gest.* Quia is qui alterius
negotium suscipit, diligentiam suam ac indu-
striam promittere censetur, quam proinde saltem
ordinariam adhibere tenetur. Absens verò tene-
tur ei impensas & damna ex negotii administra-
tione secuta compensare, & operæ mercedem
congruentem solvere; & si recuset, datur actio
contra eum, l. 2. ff. *de negot. gest.* idque etiam si
negotium malè succedat, modò negotii gestor
prudentiam & diligentiam debitam adhibuerit.
Nam cum res ipsa, & bonum commune postu-
let, ut res & negotia absentium administrantur,
æquum est impensas eâ de causâ factas, operas,
& damna secuta compensari ei, qui talia negotia
gessit. Hic autem rationem expensæ & accepti
reddere debet, *inst. de obligat.*

CAPUT V.

De Emptione & Venditione.

QUÆST. I. *Q*uid est Emptio & Venditio?

Responsio. *Q* Emptio est pactio pretii dandæ
pro merce. Venditio est pactio mercis dandæ pro
pretio. Unde realiter utraque non est nisi unus
contractus mutuus, qui absque traditione rei
aut pretii perficitur solo consensu partium exte-
rius significato, quo se mutuò obligant; vendi-
tor quidem ad mercem tradendam, emptor verò
ad pretium solvendum, l. 1. ff. *de contrah. empt.*
& *inst. l. 3. tit. 24.* Tamen sine traditione non
habet ultimum suum complementum, nec trans-
fertur dominium. At non ideò licet uni contra-
hentium altero invito ante traditionem a con-
ventionem discedere, l. 3. *cod. de rescind. vendit.*
nam pacta obligant in conscientia. Porro requi-
ritur ut pretium sit definitum, l. 35. ff. *de con-
trah. empt.*

*An autem, cum arrha datur, licet rescilire cum
sola illius jactura?*

Respondet Delugo hoc pendere ex consuetu-
dine, quæ intentionem contrahentium optimè
declarat. Quare si usus est, ut cum solâ jacturâ
arrhæ impunè recedant, ea solùm videtur inten-
tio. Alioqui censetur data arrha ad securitatem
obligationis contractæ etiam ex parte dantis, qui
eam implere debeat.

Utriusque contractûs iustitia in æquali valore
mercis & pretii consistit. Merx est res quævis pre-
tio temporali æstimabilis & parabilis: pretium
vero est pecunia, quæ inventa est ut sit mensura
& pretium omnium, quæ in contractus huma-
nos venire solent. Nam ante usum pecuniæ erat
solùm permutatio, quæ est pactio mercis pro
merce, vel etiam nunc pecuniæ pro pecunia præ-
senti. Permutatio autem easdem leges habet quæ
contractus emptionis & venditionis, exceptis iis,
quæ ad pretium spectant, ex l. ult. *de rer. permut.*
& l. 2. *cod. tit.* Nam in permutatione non da-
tur pretium seu pecunia pro alia re. Iustitia ta-
men exigat ut sit æqualitas valoris unius rei cum
alia.

Nota. Cum res venditur, censetur cum ea

vendi id omne, quod est pars illius, vel cum ea connexum, & ejus accessorium, nisi expressè excipiat. Sic fundo empto censentur arbores in eo consistæ, & fructus pendentes vendi: nam fructus rei coherentes censentur pars illius, l. 44. ff. de rei vindict. Secus de fructibus avulsis.

QUÆST. II. *Quodnam est pretium justum rerum venalium?*

Resp. Justum pretium est illud, quod exæquat valorem rei venalis. Duplex est, scilicet legitimum, & vulgare, quod etiam naturale dicitur. Pretium legitimum est illud quod lege principis vel magistratûs decreto constitutum est. Vulgare est, quod communi hominum æstimatione constituitur, spectatis mercium copiâ vel penuriâ, venditorum impensis, labore, periculis, modo vendendi, emptorum multitudine vel paucitate, &c. seclusis fraudibus ac monopolis injustis, juxta l. Pretia, ff. ad legem Falcid. Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter junguntur, hoc est, definiuntur.

Hinc pretium justum & injustum potest esse diversum in diversis locis & temporibus, pro varia in iis rerum æstimatione. Pretium legitimum consistit in indivisibili, ita ut non liceat venditori illud augere, nec emptori minuere, nisi venditor sponte velit minus exigere. Quia publica potestas, pro vi quam habet obligandi suos subditos in ordine ad bonum commune, restringit pretium ad aliquid determinatum, idcoque indivisibile. Vulgare verò habet quamdam latitudinem, intra quam licet pluris vel minoris vendere aut emere. Ratio est, quia legitimum constituitur ab uno, vel a pluribus in idem consentientibus: vulgare autem pendet a multis non idem omninò judicantibus. Quod enim quidam æstimant novem, hoc alii decem, alii verò undecim æstimant. Quare ex communi sententia, triplex est vulgare pretium, nempe infimum, medium seu mediocre, & summum seu rigorosum. Sic juxta communem sententiam, si pretium medium sit viginti, infimum erit novemdecim circiter, summum viginti-unum. Item si medium sit centum, infimum erit nonaginta quinque, summum verò centum quinque, aut circiter. Et ita cum proportionem de aliis secundum æstimationem prudentem: sic tamen ut la-

titudo sit major, si res sit pretiosior; & minor, si res sit minus pretiosa, ut patet in exemplis allatis; in quorum primo latitudo est trium aureorum, in secundo decem. Imò ipsum medium suam habet latitudinem, similiter infimum & summum.

Sed quid, si res quadam neque lege, neque ex communi æstimatione hominum pretia habeant, cujusmodi sunt gemma exquisita, aves rara, tabella, statua antiqua, flores, artefacta quadam rara, & similia, que non sunt necessaria?

Resp. Res illæ non possunt vendi pro arbitrio vendentis, sed vendi debent secundum æstimationem peritorum. Ita Cajetan. Navarr. Rebellus, Lessius, Salas, Delugo, & alii. Quia justum earum pretium sumendum est, non ex beneplacito domini, sed ex judicio prudenti, spectatis novitate, antiquitate, raritate, utilitate, & aliis circumstantiis ad valorem rei facientibus. Nam non idco res tanti valet, quia venditori placet tanti vendere, sed quia intelligentium judicio tanti æstimatur. Et nemo prudenter potest judicare rem tanti valere quanti potest vendi: pretium autem justum debet esse prudenter æstimatum. Nec refert quòd nulla vis aut necessitas inferatur emptori; alioqui possent usuræ retineri, quando mutuum petitur ad usus non necessarios, ut ludum, &c.

QUÆST. III. *An licet vendere ultra justum pretium, saltem extraneo, vel emere infra?*

Resp. neg. Ita nunc omnes Theologi. Constat, 1º. Ex cap. 1. de empr. ibi: *Presbyteri plebes suas admoneant, ut non carius vendant transennibus, quam in mercato vendere possint.* 2º. Quia in omni contractu æqualitas justitiæ jure naturali servari debet erga omnes: sed non servatur justitiæ æqualitas inter rem & pretium, si res pluris vendatur, vel minoris ematur, quam valeat. *Emptio & venditio videtur esse introducta pro communi utilitate utriusque... Quod autem pro communi utilitate inductum est, non debet esse magis in gravamen unius quam alterius, & idco debet secundum æqualitatem rei inter eos contractus institui... & idco carius vendere vel vilius emere rem, quam valeat, est secundum se injustum & illicitum.* S. Thomas 2. 2. qu. 77. a. 1.

Quare

Quare venditor tenetur in conscientia excessum pretii restituere, & emptor supplere pretium justum. Nam illud quod excedit, vel deficit, non censetur liberaliter ac gratis & absolute donatum; sed pretium datur solum tanquam debitum ac justum pretium mercis, merx verò tanquam aliquid æquivalens ac debitum pretio oblato; quamvis in foro externo non detur actio, nisi cum est injustitia seu læsio ultra medietatem justii pretii, ad vitandam multitudinem litium, quæ passim emergerent, si ex quavis inæqualitate daretur actio.

Cum autem in pretio vulgari detur aliqua amplitudo, licet vendere pretio summo, & emere infimo, nam utrumque justum est. Non licet tamen ei, qui aliquid pretio infimo vendidit, pretium occultâ mercis imminutione reducere ad medium vel summum: nam ageret contra conventionem, & contra jus alterius ex ea acquisitum, sicque teneretur ad restitutionem. Venditio enim est perfecta consensu ementis & vendentis, etiam antequam tradatur merx.

Obj. L. 16. ff. de minor. dicitur in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contractantibus se circumvenire.

Resp. Id intelligendum est intra latitudinem vulgaris ac justii pretii; vel solum significatur in foro externo non dari actionem, nec pœnam pro læsione infra dimidium. Alioqui lex ista injusta ac nulla esset, & repugnaret isti legi divinæ naturali, 1. ad Thess. 4. *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus.*

Nota. Est injustitia, quoties, dato justo pretio, additur emptori vel venditori onus aliquod pretio æstimabile, quod non compensatur. Nam tunc est inæqualitas: nam emptor ultra pretium justum, vel venditor ultra rem venditam compellitur ad aliquid pretio æstimabile, pro quo nihil penditur. *Delugo.*

QUÆST. IV. *An qui fraude vel mendacio induxit alium ad emendum majore pretio, quam aliàs emisset, quamvis non excedente summum, peccat & tenetur ad restitutionem?*

Resp. affirm. Quia emptori est illius damni vel lucri cessantis causa per injuriam: nam quisque habet jus ut fraude, vel mendacio, vel vi non

inducatur ad aliquod damnum-patiendum, vel lucrum amittendum.

QUÆST. V. *An sunt aliqua causa, ob quas liceat res pluris vendere, vel minoris emere, quam alioqui valeant?*

Resp. 1. Et si nunquam liceat rem pluris vendere vel minoris emere, quam hîc & nunc valeat, omnibus consideratis, cum aliàs non servaretur æqualitas justitiæ inter mercem & pretium; sunt tamen variæ causæ pluris vendendi, vel minoris emendi rem, quam alioqui valeat pretio vulgari, eò quòd ob illas pluris vel minoris æstimeretur & valeat, quam si abessent.

Resp. 2. Ex communi sententia, causæ pluris vendendi hæ sunt. Prima, lucrum cessans, vel damnum emergens, deductis deducendis: ut si merces, quas in aliud tempus servare decreveras, quo plus probabiliter valituræ sunt, vendas in gratiam alterius, ex cap. ult. *de usur.* aut si vendas merces, quas cogèris postea carius emere. Nam præter pretium rei currens exigere potest compensatio jacturæ lucri sperati, & damni, quæ ex alienatione rei sequuntur, ut dixi de mutuo: venditor enim non tenetur ex justitia cum suo damno vendere. Sed tunc cum venduntur merces anticipatâ pretii majoris taxatione, deduci debent impensæ, quas venditor factururus erat ad servandas merces usque ad statutum tempus, & computari æstimatio diminutionis, deteriorationis, & periculi harum mercium in id tempus servandarum. Alioqui non servaretur æqualitas, & venditor exigeret ultra suam indemnitàtem, ideòque plus quam sibi deberetur. Exigeret enim totum lucrum cessans, non compensando damnum ac periculum quod subiret, merces suas servando, & quo immunis est eas vendendo. Item vendenti ante tempus quo statuerat vendere, licet convenire cum emptore, ut solvatur pretium sive majus, sive minus quod res valebit eo tempore quo venditor decreverat vendere, sed deductis paulò ante dictis.

Secunda causa est affectus rationabilis domini erga rem, quæ venditur in gratiam alterius, ut quia est antiqua, quia a principe vel a majoribus accepta, &c. Atque etiam oblectatio: nam molestia subeunda ex carentia rei specialiter amata, & privatio oblectationis in gratiam alterius sunt

pretio æstimabiles, tanquam incommoditas quædam, perinde ac privatio utilitatis. Sed illud pretium debet esse moderatum iudicio prudentum: affectus enim immoderatus intra terminos rationis & moderationis reduci debet, nec pretio enormi redimi.

Nota. Cùm ob prædictas causas plus exigitur, emptor de hoc monendus est; alioqui ei fieret injuria. Nam ipso ignorante ideòque non consentiente, acciperetur præjii excessus pro aliquo merci extrinseco, cùm tamen ipse solùm consentiret in pretium mercis secundùm se spectatæ; & fortè rem non emeret, sed aliunde sibi provideret, si sciret pretium propositum esse majus, quàm res secundùm se valeat. Præterea deciperetur circa valorem rei absolutum, & alios postea decipere posset.

Tertia est copia emptorum vel pecuniarum, & penuria mercium, ut sit, v. g. in adventu subito principis, exercitûs, &c. Id enim pluris æstimatur quod a pluribus quæritur, quodque difficilius vel minore copiâ invenitur.

Quarta, pericula, impensæ, labores in rebus istis conquirendis, conservandis, &c. communiter occurrentia: nam hæc sunt pretio æstimabilia: nisi tamen merces illæ jam suum habeant pretium, quo passim vendantur; nam tunc in pretio æstimando jam habita est ratio laborum & impensarum, quæ communiter fieri solent. Dico, *communiter*. Nam si quis plures impensas fecerit, & plus laboris, vel periculi aut damni subierit quàm alii communiter, non potest ideò pretium augere, sicut non tenetur minuere, si ordinarias impensas non fecerit. Quia infortunium, vel difficultas, sicut felicitas vel industria unius venditoris non mutat communem æstimationem, quæ sumitur a communiter accidentibus: res quippe tanti valet, quanti æstimatur communiter, non quanti per infortunium vel imprudentiam aliquibus constat.

Quinta, modus vendendi, ut cùm res venditur in parva quantitate & minutatim, tunc enim propter labores, impensas, operas & curas quæ ad id exiguntur, potest pluris vendi, quàm si venderetur simul in magna quantitate.

Resp. 3. Ex communi sententia, sunt quoque variz causæ ob quas licet minoris rem emere, quàm aliàs valeret.

1°. Si res emptori parùm sit utilis, nec emat nisi in gratiam venditoris. Res enim vilescit tum ex eo quòd emptores non inveniuntur, tum ex eo quòd res ementi parùm sit utilis. Item si res ultrò offerantur, & emptores quærantur aut rogentur, juxta illud effatum, *Merces ultronea vilescunt*: quia hoc indicat paucitatem emptorum; nisi tamen aliud charitas exigat: neque enim licet vilius emere res pauperum, quas ipsi necessitate compulsî venales proponunt, eo solo prætextu quòd offeruntur venales. Imò ob necessitatem præcisè, quâ proximus rem suam vendere cogitur, pretium imminuere injustum est, perinde ac illud augere ob necessitatem vel utilitatem emptoris: quia sicut emptoris necessitas non auget valorem rei, sic venditoris necessitas eundem absque alio titulo non minuit.

2°. Ob emptorum paucitatem. Quia id minoris æstimatur, quod minùs quæritur.

3°. Ob mercium copiam supervenientem. Tunc enim vulgare pretium minuitur; quia minoris id æstimatur, cujus major est copia.

4°. Cùm merces in magna quantitate simul emuntur, tunc minoris emi possunt quàm si minutatim & per partes emerentur. Quia hoc vendendi modo mercator liberatur multis curis ac impensis & operis, quas circa illas subiisset, & fit expeditior ad novas merces comparandas: quod magis ipsi quæstuosum est, quàm si eas pretio ordinario sensim vendidisset.

5°. Cùm venduntur auctione publicâ, seu sub hasta, tunc possunt minoris emi, & interdum pluris vendi quàm ferat pretium mercatorum. Quia ibi res fortuito ac incerto pretio subjiciuntur: ita ut seclusâ vi, fraude & subornatione possint justè minoris emi ob licitantium paucitatem ac frigus, & pluris vendi ob offerentium multitudinem ac fervorem. Quare juxta multos justum illius fori pretium est illud, quod absque vi, fraude, & subornatione offerretur & acceptatur ab intelligentibus, ut passim fert eruditorum ac piorum sensus & usus, in quem publica potestas tacitè consentire videtur. Dixi, *absque fraude, &c.* Nam si per fraudem vel subornationem extrahatur res extra pretium mercatorum, tunc erit injustitia, & obligatio restituendi: ut si venditor inducat fictum licitorem, ut augeat pretium; vel si emptor impe-

diat alios, ne pretium liberè augeant, vel per vim aut fraudem avertat alios ab emendo. Nam quisque jus habet ne fraude aut vi impediatur ejus commodum.

QUÆST. VI. *An licet pleris vendere rem eo quod sit emptori valde grata, vel utilis, aut necessaria?*

Resp. neg. *Est communis sententia.* Quia hæc utilitas, affectio, necessitas non est aliquid vendentis, sed est ex conditione ementis: sed injustum est vendere rem carius propter aliquid, quod suum non est. S. Thom. 2. 2. qu. 77. a. 1. ubi ait: *Si aliquis multum juvetur ex re alterius, quam accepit, ille verò qui vendit, non damnificatur carendo re illà: non debet eam supervendere: quia utilitas qua alteri accrescit, non est ex venditione, sed ex conditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum, licet possit ei vendere damnum quod patitur.* Hinc injustè mihi carius vendis domum tuam meæ contiguum, quia mihi perutilis est.

QUÆST. VII. *An privatim sciens pretium mercis brevi auctum, vel imminutum iri, potest justè eam pretio corrente vendere, vel emere, non monito altero contrahente?*

Resp. affirm. modò absit fraus omnis. Ita S. Thom. qu. 77. a. 3. ad 4. & alii communiter. Quia pretium currens, sive sit lege, sive communi æstimatione constitutum, est justum, & nondum immutatum. Nam scientia privata vendentis vel ementis non mutat decretum magistratûs, nec communem æstimationem, unde petitur justum rei cujusque pretium. Sic Joseph Gen. 41. sciens privatim fore magnam frumenti caritatem, frumentum Ægypti pretio corrente emit, quod postea carius vendidit: eadem autem est in eo casu, quantum ad justitiam, venditoris ac emptoris conditio. Idem dic de pecunia, cujus valor præfens justus est, donec per edictum principis mutetur.

Sed observa. 1°. Potest interdum in hoc peccari contra charitatem, ut si pauperi magnam copiam rerum brevi minuendarum vendas. Ita *Rebellus, Reginaldus, & alii.* Quia charitas vetat ne proximum in gravem necessitatem conjicias, ut lucreis; sicut jubet ei subveire etiam

cum aliqua bonorum tuorum jactura. Quare si peccas contra charitatem non subveniendo proximo in gravi necessitate constituto, cum potes sine tuo gravi incommodo; a fortiori peccabis, si eum in talem necessitatem conjicias ut lucreis.

2°. Effet contra justitiam vendere pretio corrente res, quarum pretium minuendum est ob ipsius rei vitium: nam eo ipso res illa jam censetur esse tunc vitiosa, ac proinde jam nunc minus valet. *Ita communiter.* Hinc qui occultè seipsum debitorem non esse solvendo, non potest hoc debitum pretio ordinario vendere: quia hoc debitum jam vitiosum est in se, cum debiti seu obligationis valor multum pendeat a solutionis certitudine. *Ita Lessius.*

3°. Si interrogatus an pretium minuendum sit, neges, & idèd alter inducatur ad emendum, ex communi sententia peccas contra justitiam, & teneris restituere. Quia mendacio, idèdque viâ injustâ inducis proximum ad contrahendum cum suo damno; & injustum est proximi bonum fraude, mendacio, vel dolo impedire aut minuere.

4°. Magistratus peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem, si pretia rerum mutant ob privatam suam utilitatem; vel si edicti justii promulgationem differant eo solùm fine, ut prius merces vendant, aut emant, vel pecunias distrahant; aut si alicui legem brevi promulgandam significant, quâ notitiâ ille utatur cum aliorum detrimento. *Ita Rebellus, Delungo, & alii multi.* Quia ex suo officio tenentur impedire damna aliorum, & curare ne ex suis decretis damnum aliquibus præ aliis eveniat. Enimverò eorum officium in communem utilitatem institutum est: ergo non possunt eo uti in damnum aliquorum, ob utilitatem propriam, vel privatam alterius.

QUÆST. VIII. *An excusatur vendens ultra pretium justum, eo quod emptor tale pretium offerat?*

Resp. neg. *Est communis sententia.* Quia emptor non vult liberaliter donare excessum pretii justii, sed emere & solvere duntaxat justum pretium. Unde excessum non offert, nisi ex errore tollente voluntarium, vel ex necessitate aut affectu erga rem illam: quæ non augent pretium

mercis respectu venditoris, cum sint ex conditione emptoris. Si tamen constaret excessum illum liberaliter donari, ut faciunt aliquando principes, posset retineri: donatio enim liberalis est justus titulus, ob quem etiam emptor posset minoris emere. Sed hoc nunquam presumi debet, nisi absint ignorantia justii pretii, necessitas, fraus ac coactio, & adsit aliqua causa ut consanguinitas, affinitas, amicitia, vel liberalitas.

QUÆST. IX. *Si venditor ignoret valorem mercis suæ, ad quid tenetur emptor?*

Resp. Ex communi sententia, tenetur illum ei aperire, si rogetur, alioqui injustè deciperet. Si non rogetur, tenetur pretio justo saltem infimo emere, quamvis minus ex ignorantia petatur. Nam non servaretur æqualitas; & injustum est rem emere vel vendere minori pretio quam communi æstimatione valeat, cum hoc pretium sit injustum. Neque enim venditor intendit donare id quod deest justo pretio, sed rem uti est vendere justo pretio. Et manente ignorantia, quævis ejus condonatio non est voluntaria, nec proinde valida.

QUÆST. X. *An qui scit in agro alieno latere thesaurum, licitè emit agrum pretio communi, ut fiat dominus totius thesauri?*

Resp. Communiter affirmant Doctores. Quia 1°. Christus Matth. 13. innuit hoc licere. 2°. Thesaurus non est pars fundi, nec ejus fructus, cum ibi non natus sed positus fuerit; nec pertinet ad dominum agri donec eum invenerit, cum thesaurus in nullius bonis sit, instit. *de rer. divis.* 3°. Justum pretium rei petitur ex communi æstimatione, non ex utilitate soli emptori notâ, quæ est per accidens & extrinseca rei. Nec emptor tenetur indicare, cum cuilibet liceat uti propriâ scientiâ ad acquirendam rem, quæ nullius est.

Aliud est de venis metallicis, vel alio minerali, quæ latent in agro: nam sunt partes fundi, qui non consistit in sola superficie, sed in tota profunditate usque ad centrum terræ; aut saltem sunt fructus agri. Ergo sunt domini agri, & in emptione fundi debet haberi eorum ratio, cum verè simul emanant. Sunt tamen qui docent, si emens id nesciverit, & bonâ fide eme-

rit, non teneri hoc compensare: quia quæ a nemine cognoscuntur, non æstimantur pretio, sed se habent in æstimatione hominum tanquam si ibi non essent.

QUÆST. XI. *An licet justo pluris vendere ob dilasam solutionem pretii, vel minoris emere ob anticipatam?*

Resp. Neutrum licet, nisi adsit alius titulus justus, ut lucrum cessans, vel damnum emergens. Est communis sententia, & constat, 1°. ex cap. 6. & cap. 10. *de usur.* 2°. Quia res non venderetur aut emeretur pretio justo: nam pretium justum est illud quod aut lege, aut communi æstimatione constitutum currit. Neque pretium debet æstimari ex anticipationem vel dilationem solutionis: nam perinde justum est, si illud nunc detur, aut solum post annum. Sola quippe ratio temporis per se nihil confert ad pretium: alioqui usura esset licita, & pecunia numerata esset pretiosior numerandâ, quod damnavit Innocentius XI. Unde solutio futura per se æqualis est æstimationis cum præsentis. 3°. In dilata vel anticipata solutione est mutuum implicitum & virtuale: nam cum creditor concedit dilacionem solutionis, perinde facit ac si acceptam a debitore pecuniam eidem usque ad tempus mutaret. Similiter qui solutionem pretii anticipat, idem præstat ac si nunc mutuum daret pecuniam usque ad tempus mercis accipiendæ. Ratione autem mutui aliquid ultra valorem rei exigere injustum ac usurarium est. Ita S. Thom. qu. 78. a. 2. ad 7. ubi ait: *Si aliquis carius velit vendere res suas, quam sit justum pretium, ut de pecunia solvendâ emptorem expectet, manifeste usura committitur: quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui. Unde quidquid ultra justum pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem usurae. Similiter etiam si quis emptor velit rem emere vilius, quam sit justum pretium, eo quod pecuniam ante solvit quam possit ei res tradi, est peccatum usurae, quia etiam ista anticipatio solutionis pecunia habet mutui rationem, cujus quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei empta.*

Ex communi tamen sententia, licet numeratâ pecuniâ vendere pretio infimo, non numeratâ

summo, quia utrumque justum est. Hinc injustum est nunc emere pretio currente triticum tradendum eo tempore, quo speratur plus valiturum. Licet tamen merces emere minore pretio quam valeant cum emuntur, & datur pretium, si verisimiliter putentur minus valituræ tempore quo tradentur: nam aliàs emptor damnum patretur.

Nota. Mercatoribus, qui credito vendunt merces, non licet plerumque aliquid supra justum pretium exigere ob lucrum cessans. Quia raro lucrum eis idcò cessat, imò ordinariè augetur: nam sic vendendo, plures emptores habent, & plures merces vendunt, quam si exigent solutionem præsentem, & liberi sunt a periculo, & labore conservandi merces.

QUÆST. XII. *An licet credita, chyrographa, & census minoris emere, quam contineant; v. g. an jus ad centum nummos solvendo intra annum emi potest numeratis tantum nonaginta?*

Resp. 1. Si hæc sint litigiosa, vel si eorum solutio sit incerta, aut cum difficultate ac molestiis exigenda, licet emuntur minoris quam contineant: nam tunc in æstimatione communi minus valent. Hinc ex l. *Minus ff. de reg. jur. Minus est actionem habere, quam rem*, quæ scilicet certò & sine molestiis ac sumptibus haberi nequit. Idem dic si ex tali emptione lucrum cesset, vel damnum oriatur ementi. Non licet tamen ipsis debitoribus ea debita minoris emere, cum sint causa eorum minoris æstimabilitatis, & teneantur ad integram solutionem. Quæstiones verò publicæ, & in quibus incumbit aliorum debita solvere, si cum creditoribus durè ac molestè agant, ut ad creditum ipsis vel eorum amicis vendendum adigant, tenentur ad restitutionem; cum sint causa injusta difficultatis solutionis, & damni.

Resp. 2. Secluso lucro cessante, vel damno emergente, non licet credita & chyrographa hiquidam a secura minoris emere quam contineant. *Est communis sententia, teste Delugo.* Prob. Quia non servaretur æqualitas pretii cum re empta, nam minoris emeretur creditum quam valet. Jus enim ad debitum liquidum mille aureorum exigendum, & certò recipiendum sine

difficultate ac molestiâ valet mille aureos: nam si debitum illud quod emitur, non esset exigendum post annum, sed nunc, idque sine ulla difficultate, molestiâ ac damno, non potest dici non valere mille aureos: sed ob solam dilationem temporis non potest minui ejus valor, alioqui ut fura esset licita. Præterea mille aurei certò in futurum solvendi tanti valent, quanti mille præsentem, ut constat ex propof. 41^a. ab Innocentio XI. damnatâ.

Ob eandem rationem non licet census jam constitutos nulli periculo expositos emere infra pretium lege vigente taxatum. Alioqui emerentur vilius justo, cum pretium legitimum sit indivisibile, & census jam constitutus nulli periculo ac difficultati expositus tanti valeat, quanti novus. Quòd si lex sit abrogata per consuetudinem legitime præscriptam, vel revocata ex consensu saltem tacito principis, ita ut census constitutus habeat pretium vulgare, (ut varii dicunt ex consuetudine habere) potest emi infimo pretio census, qui summo venditus fuit, cum utrumque justum sit. Non tamen potest redimi a vendente nisi eo quo emptus est pretio: quia ad justam venditionem cum pacto retrovendendi requiritur ut venditor idem pretium ab emptore datum reddat, cum hoc pactum sit simile pacto rescindendi contractum.

QUÆST. XIII. *Ad quid tenetur, qui falsam monetam pro vera ignoranter tradidit?*

Resp. Tenetur ubi id novit, veram tradere, vel si non potest, rescindere contractum. Quia rem dedit intrinsicè ac substantialiter vitiosam, & se obligavit ad dandam veram monetam. Item fuit error circa substantiam monetæ, quæ est materia contractus; & alioqui esset inæqualitas, quæ ubi innotescit, reduci debet ad æqualitatem, ne fiat injuria.

QUÆST. XIV. *An licet vendere res defectuosas, vel mixtas?*

Resp. Ex communi doctorum sententia, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem 1°. Qui scienter vendit rem vitiosam sive in substantia, tunc enim contractus est etiam nullus, ob defectum consensûs substantialis; sive in qualitate seu pondere, numero, vel mensura, ex

Deut. 25. *Non habebis diversa pondera majus & minus: nec erit in domo tua modius major & minor. Ponderus habebis justum & verum, & modius aequalis & verus erit tibi. . . . Abominabitur enim Dominus Deus tuus eum qui facit hac, & aversatur omnem injustitiam.* Sive in qualitate, non minuto pretio, etiam si vitium non sit noxium. Nam in his casibus violatur æqualitas, quam justitia exigit: non enim servatur æqualitas inter rem & pretium; nam res defectuosa seu vitiosa in quantitate vel qualitate minus valet quàm integra & bona. Ergo non potest justè vendi, nisi pretio minore pro ratione defectûs. Quòd si qualitas rei sit noxia, venditor tenetur emptori de damno, cum fuerit ejus causa injusta.

2°. Qui vendit rem mixtam aliâ viliori, v. g. vinum aquâ mixtum, vel farinam frumenti mixtam hordeaceâ, si mixtio noxia sit, vel reddat rem inutilem aut deteriolem. Quia injustè decipit emptorem, qui res puras non mixtas putat & vult emere, eique injustè infertur damnum contra bonam fidem contractûs.

Imò etiam si res mixta non fiat deterior, nec inutilis, non licet eam vendere eodem pretio ac si esset pura. Quia minoris valet, estque injustum eodem pretio rem vilem quo pretiosiore, v. g. aquam pretio vini, panem hordeaceum pretio triticeo vendere secundum aliquam quantitatem. In ejusmodi autem rebus mixtis est aliqua quantitas rei vilis. Ita S. Antoninus 2. p. tit. 1. c. 17. *Rebellus, Tamburinus, & alii multi.* Nec refert quòd vinum sic mixtum æquè vel fortasse meliùs emptori sapiat, quàm si esset purum: hoc enim per accidens est, & emptor admiscere aquam poterit. Vinum autem mixtum est minoris æstimabilitatis ac valoris secundum se, quàm purum, estque in se deterius, & citiùs acefcit, & ad plures effectus minus utile est. Igitur tunc minui debet pretium pro ratione mixtionis.

3°. Qui utitur aliquo artificio, ut mercis bonitas magis appareat, & idèò vendit supra summum. Non enim idèò plus valet, cum bonitas non inde augetur. Item qui aliquo artificio auget pondus vel extensionem mercis, v. g. avenam aquâ perfundit, lanam ponit in locis humidis ut fiat ponderosior. Nam emptor decipitur in pondere vel mensura; & res verè ac in se minorem habet quantitatem.

QUÆST. XV. *An venditor tenetur aperire vitium ac defectum rei venialis?*

Resp. 1. Si emptor quærat an res careat vitio, venditor tenetur ex justitia aperire rei vitia, præsertim occulta. *Est communis sententia doctorum, inquit Lessius.* Quia alioqui emptorem injustè deciperet: nam emptor habet jus cognoscendi rem, quàm vult emere, & ut ei secundum veritatem respondeatur, idque bona fides contractûs postulat. Quare si venditor asserat vitio carere rem, quæ occultum habet, & idèò illicitat emptorem ad eam emendam, aliàs non empturum, tenetur ad rescindendum contractum, si emptor velit: quia dolus illi causam dedit. Si verò eam emisset quidem, sed minoris, venditor tenetur ei restituere ex pretio quanti minoris justè emisset; nam eatenus eum decepit, eique fecit injuriam, l. 13. ff. de actione empti. Quòd si venditor putaret manifesta vitia non deprehendi ab emptore, teneretur etiam illa aperire, inquit Lessius, quia generatim rogat de omnibus.

Resp. 2. Si res putetur noxia, vel inutilis ad usum ad quem petitur, venditor etiam non rogatus tenetur ejus vitium aperire, alioqui tenebitur ad restitutionem pretii dati, & damnorum inde secutorum; ut si vendat, etsi pretio modico, corium fragile, vel pannum adustum pro durabili, equum segnem pro generoso, animal infirmum pro sano, domum ruinosam pro firmâ, femina corrupta pro recentibus, carnes infectas, ovem morbidam ex quâ grex morbum contrahat, tigna vitiosa unde ædes corruant, &c. *Est communis sententia, & constat 1°. Ex l. 13. ff. de act. empti. & aliis. 2°. Quia eo casu censetur emptor involuntarius, & quasi dolo ad emendum inductus, cum putet mercem bonam & sibi utilem offerri, talemque solum emere velit; & tamen noxia aut inutilis offertur. 3°. Venditor ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionem, quòd rem vitiosam ei offert, si ex ejus vitio damnum vel periculum incurrere possit, ait S. Thomas qu. 77. a. 3. Sed qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur, cap. ult. de injur.* Idem dic, si rem vitiosam vendas emptori revendituro; quia crisis causa periculi vel damni aliis emptoribus obventuri ex ignorantia vitii.

Imò si res sit notabiliter minùs utilis, quàm rationabiliter exoptet emptor, tunc venditor tenetur ei defectum rei detegere. Quia tenetur cum emptore secundùm voluntatem ejus rationabilem contrahere, id enim exigit bona fides in contractibus servanda. Sic merces, quæ diu servari nequeunt, non licet vendere quærenti res diu servandas.

Porro venditor ignarus vitii occulti suæ mercis, tenetur eo cognito vel rescindere contractum, vel refarcire inæqualitatem, restituendo excessum pretii. Nam injustum est retinere pretium majus quàm res valeat. Non tenetur tamen compensare alia damna inde secuta, modò absit culpa lata & levis. Quia non est causa injusta illorum, cum ignorantia invincibilis eum excuset, sed se habet ut possessor bonæ fidei; & aliunde tenetur ex contractu de sola culpa lata & levi.

Nota. Quamvis dum vitium rei est manifestum, censetur notum emptori; si tamen venditor sciat emptorem illud non avertere, & esse periculosum, tenetur ei declarare etsi non rogatus. *Ita communiter, teste Rebello.* Nam tunc respectu emptoris est occultum, & error dat causam contractui. Præterea bona fides in contractibus debita id exigit. Idem docet Valentia cum aliis, si vitium adversetur intentioni quam actu habet emptor in emendo, quamvis ex incuria illud non advertat: quia emptoris incuria nulum dat jus venditori, & nihilominùs verum est quòd emptor non vult nec intendit emere rem cum tali vitio.

Resp. 3. Si vitium non reddat rem noxiam, nec periculosam, nec notabiliter minùs utilem, quàm emptor rationabiliter exoptet, nec venditor interrogetur de vitio; ex communi sententia, is non tenetur aperire vitium etiam occultum, modò minuat pretium pro ratione vitii. Quia tunc nulla fit emptori injuria, nec damnum; & aliàs non possent conservari commercia in rep. Nam si defectus omnes non notabiles in se, nec relatè ad usum emptoris detegerentur, multi ab emendo deterrentur in magnum venditorum detrimentum, vel multum de pretio justo detraherent.

Si tamen venditor probabiliter judicet emptorem rem eam esse revenditurum tanto pretio,

quanto si careret defectu seu vitio, tenetur ei aperire defectum saltem post contractum. Quia hoc ipso quòd rem suam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur ex officii sui lege cavere ex parte sua, ne quis inde aliquod damnum patiat; & aliàs daret occasionem damni aliis inferendi. Imò si emptor non aliter consentit in contractum, nisi positâ conditione, quòd res careat tali vitio licet non noxio, & venditor expressè id cognoscit aut ex verbis emptoris, aut verisimiliter ex aliis signis aut conjecturis, quocunque pretio res vendatur, fit injustitia emptori, accipiendo pretium non detecto vitio. Quia tunc contractus est nullus, cum consensus emptoris fuerit conditionalis, & desit conditio cui alligatus erat.

QUÆST. XVI. *Quinam res vendita perit, vel deterior fit?*

Resp. 1. Si res vendita pereat post traditionem, fide de pretio datâ, perit emptori, etiam si pretium nondum solverit. Quia emptor est illius dominus; cum per traditionem supposito titulo dominium rei acquiratur; res autem perit domino suo.

Resp. 2. Si res pereat ante traditionem, sitque res certa ac determinata, ut hic equus, hic grex, &c. perit emptori, ex variis legibus, & ex instit. *de empt. & vendit.* Ratio est legum dispositio, quæ etsi impediunt dominium ante rei traditionem, tamen statuunt, ut effectus ex eo profluentes, & omnia rei commoda ac incommoda post perfectam venditionem pertineant ad emptorem, perinde ac si jam translatum esset dominium rei, ex l. 1. *cod. de peric. & comm. rei vendit.* & l. 12. *cod. de act. empti.* Emptio autem & venditio perficitur solo consensu mutuo contractuum, seu simul atque de merce tradenda & solvendo pretio determinato convenerint, dum sine scriptura res agitur, *ex instit. sup.*

Si tamen morâ vel culpâ levi venditoris, qui tenetur rem custodire donec tradiderit, res fiat deterior, vel pereat, vel si ita conventum sit, ipse tenebitur de damno. Item si venditio fiat sub conditione, & res pereat ante conditionis eventum, perit venditori: quia venditio sub conditione non est perfecta ante conditionis eventum, l. 7. *ff. de contrah. empt. &c. ibi: Con-*

ditionales venditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit conditio. Idcoque ante illius eventum periculum & detrimentum rei pertinet ad venditorem, l. 10. ff. *de jure dotium*.

Resp. 3. Si res sit indeterminata quoad individuum, ut si emanat sex modii tritici ex granario, sex oves ex grege; vel si res sit determinata quoad mensuram tantum aut numerum, v. g. totum acervum tritici uno aureo in singulas mensuras, vel hunc gregem taxato pretio in singula capita, &c. tunc ante traditionem, aut mensurationem, vel numerationem res perit venditori, qui proinde tenetur restituere pretium, si erat solutum. Quia ejusmodi venditio censetur fieri sub tacita conditione, Si venditor tradiderit tot oves, mensus fuerit tot modios tritici, &c. Ita l. 35. ff. *de contrah. empt. &c.* Si tamen constitutus fuerit terminus, in quo res numeranda, vel mensuranda esset, & emptor monitus in mora sit, periculum rei deinceps emptoris erit: unde pereunte toto grege, vel acervo, emptor pretium amittet, l. 5. ff. *de peric. & commod. rei vend.* & l. 2. *cod. eod. tit.*

Resp. 4. Cum ex duabus rebus una disjunctivè venditur, v. g. ex duobus equis unus, non determinando utram, si ambæ pereant post venditionem absolutè factam, emptor tenetur solvere pretium promissum, licet nihil receperit. Si verò alterutra duntaxat pereat, perit venditori, qui tenetur alteram tradere, l. 34. ff. *de contrah. empt. & vend.*

QUÆST. XVII. *An venditor potest fructus & utilitates rei vendita percipere donec solvatur pretium?*

Resp. Secluso titulo lucris cessantis vel damni emergentis non potest, si rem emptori tradiderit pretio promisso. *Est communis sententia.* Quia tunc rei dominium translatum est absolutè in emptorem, ex l. 19. ff. *de contrah. empt.* Res autem domino fructificat, nec licet quidquam exigere præcisè ob dilationem solutionis. Quod verum est etiam si emptor sit in mora culpabili solvendi pretii; quia non desinit idcirco esse dominus rei, ac proinde etiam fructuum. Sed tunc tenetur compensare interellè, quod ex dilatione pretii venditor patitur. Hinc quando venditio absoluta dissolvitur ex mutuo consensu, fructus

sunt emptoris; nam tempore intermedio fuit dominus rei.

Imò non potest venditor acceptà solùm de pretio fide, fructus rei vendita percipere, etiam si res emptori non fuerit tradita, nec persolutum pretium. Quia perfectà venditione, sicut rei emptæ periculum & incommodum spectant ad emptorem, ita & fructus & commoda ad eum pertinere debent: alioqui inæqualis esset contrahentium conditio, ideoque injustitia. Et ita statuitur *instit. de empt. & vend.* ubi hæc ratio additur: *Nam & commodum ejus esse debet, cujus periculum est.*

QUÆST. XVIII. *An licet vendere cum pacto retrovenditionis, & emere cum pacto redemptionis?*

Resp. 1. Peccat contra justitiam, qui creditò seu non numeratà pecunià vendit alicui merces summo vel medio pretio, eà lege, ut sibi retrovendantur pretio infimo numeratà pecunià. Quia 1º. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Contractus Mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem persona, & cum contractu retrovenditionis prævis inito cum intentione lucri.* 2º. In pacto ut res retrovendatur venditori infimo pretio, est inæqualitas, ideoque injustitia; nam ultra pretium justum imponitur onus pretio æstimabile retrovendendi pretio infimo, & sic tollitur facultas retinendi, vel vendendi pretio summo aut medio. Imò hoc pactum reddit contractum usurarium, & facit ut sit jam mutuum virtuale, in quo aliquid ultra sortem exitur: nam perinde se habet ac si venditor minorem pecuniæ summam mutuaret, ut reciperet majorem.

An autem secluso tali pacto & onere, idem venditor licitè emere possit ab emptore pretio infimo easdem merces? negant S. Antoninus, Toletus, & alii. Affirmant plures, seclusà tamen lege positivâ, quâ id in multis locis prohibitum est. Quia venditor easdem merces justo pretio vendidit, & postea emit: nam quilibet alius justè potest merces alteri venditas emere infimo pretio; cur id non liceret etiam venditori, qui relinquit emptori libertatem eas sibi retinendi vel alteri tradendi? Neque eum gravat, sed potius liberat onere quærendi alios emptores.

Resp.

Resp. 2. Venditio cum pacto retrovendendi, & emptio cum pacto redimendi, non est licita, nisi positus his conditionibus. 1°. Ut nihil fiat in fraudem usurariam, & adsit intentio vera emendi & vendendi. Alioquin jam esset mutuuum implicatum, ideoque lucrum inde proveniens esset usura. 2°. Ut onus impositum compensetur. Nam omne onus contractui extrinsecum, & pretio aestimabile compensari debet, alias non servaretur æqualitas, & justitia; ac proinde minui debet pretium si emptor teneatur emptam rem revendere venditori: nam talis obligatio est onus pretio aestimabile, cum privet emptorem facultate eam retinendi aut aliter alienandi: augeri verò debet, si venditor teneatur rem venditam redimere, si emptor velit, cum hoc onus sit pretio aestimabile, & extrinsecum venditioni. 3°. Ut res non redimatur majore pretio quo prius vendita fuit, nisi melior industriâ vel operâ emptoris effecta sit. Nam vis pacti retrovendendi in eo est, ut emptor restituat rem, restituto pretio pro ea dato: perinde est enim cum eo pacto contrahere, ac cum pacto ut liceat post aliquod tempus contractum dissolvere. 4°. Ut emptor fiat verè dominus rei emptæ, ejusque periculum subeat, & fructus & comoda percipiat; nam hoc exigit natura contractus.

Cum his conditionibus pactum illud ex communi sententia licitum est, cum non repugnet substantiæ contractus, & aliunde compensetur onus impositum, Emptio tamen rei frugiferæ facta eâ lege, ut venditor teneatur postea rem suam recipere, totum pretium pro ea acceptum reddere emptori retinenti sibi fructus, est saltem in praxi usuræ palliandæ obnoxia. Et reipsa est mutuuum virtuale cum lucro respectu ejus, qui nolens mutuare alteri pecuniam quærenti, emit ab eo, v. g. vineam eâ lege, ut post duos aut tres annos redimatur eodem pretio quo emptam fuit, retentis fructibus ex ea perceptis: nam talis non habet intentionem sinceram emendi, sed intendit solum dare pecuniam præsentem eâ lege, ut totam postea recipiat cum lucro; quod est usurarium.

QUÆST. XIX. *An qui rem nomine alterius vendit ultra pretium sibi designatum, sed justum, potest excessum sibi retinere?*

Resp. neg. Quia 1°. dominus præscribens rei suæ pretium, intendit solum ut non minoris vendatur, non autem ne pluris, si justè possit. 2°. Totum rei pretium justum, cum succedat loco ipsius rei, pertinet ad dominum rei venditæ. Nihil ergo ex eo retinere licet sine ejus consensu.

Nec dic hunc excessum esse fructum industriæ vendentis. Nam ipsam industriam vel gratis præstitit, & tunc non potest eam sibi compensare, cum eam donaverit: vel pretio locavit, & tunc nihil ei debetur ultra mercedem pactam; vel si est famulus, tunc ad eam tenetur ex suo officio absque nova mercede. Si tamen famulus vel alter rem illam pretio a domino designato sibi emit, & postea suo nomine dividat pretio justo paulò majore; potest sibi retinere hoc lucrum: quia rem illam justo pretio sibi comparavit, & postea justo pretio suo nomine vendidit; nisi dominus ei mandasset ut venderet, quanti intra latitudinem justii pretii vendi posset, quo casu tenetur illam diligentiam præstare. *Ita Lefsius.*

Similiter qui alterius nomine rem emit infra pretium sibi præfinitum, non potest residuum pretium sibi retinere. Quia præscribens pretium non intendit excessum donare, sed solum vult ut res non pluris ematur. Hinc factores peccant retinendo excessum pretii dati ad emendum pannum; vel si faciliores sint in licitando, eò quòd a mescatore aliquid obtineant; nam tenentur aliorum negotium a se susceptum utiliter gerere perinde ac suum. Et hoc ipso quòd quis mandatum alterius suscipit, se obligat ad ejus comoda procuranda; nec aliter res gerenda alteri committitur. Neque possunt operam impensam occultè compensare: nam sufficienter compensatur per hoc, quod iis præ aliis vestis facienda committatur, & communi pretio persolvatur. Præterea qui negotium alterius suscipit nihil petendo, censetur velle suam operam gratis præstare, ex l. 1. ff. *Mandat, &c.*

QUÆST. XX. *Quinam res debetur, dum fuit duobus successivè vendita?*

Resp. Ex communi sententia, si res neutri tradita sit, debetur priori emptori. Quia res illa non poterat vendi alteri sine injuria prioris emptoris, qui jus ad illam prius habet, l. 26. ff. *locat.*

M m m

Si verò res tradita sit secundo emptori; hujus est, quia per traditionem acquisivit ejus dominium, l. 15. cod. *de rei vindict.* priori autem competit solum actio in venditorem, ut vel rescisso secundo contractu rem sibi tradat, vel compenset interesse: nam secundum leges, solo contractu sine traditione non acquiritur dominium.

Excipe nisi res vendita, vel donata sit civitatibus aut Ecclesiis, vel piis causis: nam per solam emptionem aut donationem ante traditionem acquirunt dominium. Potest tamen prior emptor rem evincere a posteriore, si hic emit malâ fide, hoc est, sciens rem jam esse alteri venditam. Imò hic posterior tenetur spontè rem priori tradere, recepto pretio, si impulerit venditorem ad sibi iterum vendendum, sciens rem jam esse alteri venditam. Quia violat jus prioris emptoris, & est causa injusta venditionis & damni inde secuti; unde tenetur injuriam a se illatam tollere & resarcire.

Nota. Hoc idem procedit in aliis contractibus, v. g. in locatione: nam si secundo conductori res locata tradita fuerit, is præfertur priori: quia habet tunc rei detentionem, a qua expelli non debet.

QUÆST. XXI. An Monopolia licita sunt?

Nota. Monopolium propriè est, cum unus vel pauci efficiunt ut merces certas vendant, emanantve soli; vel etiam plures inter se conveniunt, ut merces aut operas non vendant, nisi certo pretio. Non agitur hîc de monopolio latè sumpto, seu factò autoritate publicâ, cum scilicet unus vel pauci facultatem a principe obtinent, ut ipsi soli certas merces vendant: nam patet hoc esse licitum, si fiat ob justam causam, & justo pretio: quia hoc interdum postulat bonum commune, ne scilicet deseratur rerum aliquarum negotiatio, vel artificium: sunt enim aliquæ merces, quæ sine magnis sumptibus comparari nequeunt, quos sumptus ob damni periculum nemo vellet in se suscipere citra privilegium, ut solus venderet, ut liquet in librorum impressione. Præterea id potest princeps cum ipsi necessaria est pecunia ob bonum commune; sed tunc moderatè taxari debet pretium illarum mercium, præsertim si sint communiter necessariz ad commodè civiliterque vivendum: nam

aliàs daretur occasio privatis alios pro arbitrio gravandi, magnoque damno affiendi.

Resp. Quælibet monopolia autoritate privatâ facta, sunt prohibita non solum lege humanâ, cod. *de monopol.* sed etiam divinâ naturali: nam sunt, 1°. Contra charitatem, verantem ne quis impediatur commodum aliorum, & efficiatur ut proximus rem carius emat, quàm esset empturus; nemo enim vellet id sibi fieri. 2°. Contra bonum commune, cum multis noceant. 3°. Contra justitiam commutativam, ideòque obligant ad restitutionem: nam populus habet jus, ut non augeantur privatâ autoritate & ob bonum privatum, pretia rerum, vel caritas variis machinationibus inducatur.

Quatuor modis & quidem contra justitiam fiunt, 1°. Cum pauci vel plures inter se conveniunt, ut merces, aut operas non vendant nisi certo pretio, licet non excedente summum vigens ante conventionem, vel non emanant nisi infimo. Nam hi violant jus quod singuli habent emendi pretio medio vel infimo, & vendendi summo aut medio; impediendo privatâ autoritate ne sic jam emere vel vendere possint, & restringendo pretium ad summum vel infimum. Ita multi contra alios fatentes tamen esse contra charitatem, imò etiam contra justitiam, si summum pretium excedant. 2°. Cum quis vi, metu vel fraude impedit ne merces aliunde advehantur: nam cives habent jus ne impediatur eorum commodum, præsertim injustâ viâ. Ita communiter. 3°. Cum unus vel pauci emendo omnes ferè merces certi generis, v. g. frumentum, inducunt caritatem. Ita communiter. Nam inducere caritatem est contra jus populi & dare illi causam damni: unde hos in raptorum numero recenset carechismus Romanus. Vel nolunt postea vendere, nisi summo pretio: nam impediunt privatâ autoritate ne jam alii possint emere medio aut infimo pretio, contra proprium jus. 4°. Cum mercatores supprimunt merces suas, ut inde earum pretium crescat: quia efficiunt ut augeatur earum pretium perinde ac si raræ essent, cum tamen raræ non sint. Deinde resp. habet jus emendi res venales eo pretio, quod spectatâ earum copiâ justum censetur. Secus, si quis suas res nondum venditioni expositas servet usque ad tempus quo carius ven-

duntur, modò hâc suppressione non inducatur caritas; tunc enim nemini fit injuria, nec occasio damni datur.

Porro ad hanc injustitiam pertinet, si apponatur fictus licitator, ut alter emptor augeat pretium. Item si artifices conspirent ad non docendam artem suam, nisi certo pretio injusto; vel ut opus ab uno inchoatum alter non perficiat; quod prohibetur l. 1. cod. de monopol. nam hæc conventio sedit in damnum aliorum.

QUÆST. XXII. Quenam vendere non licet?

Resp. Ex communi omnium sententia, non licet vendere nec emere, 1°. Res spirituales, vel spiritualibus annexas, quia simonia est. 2°. Ea, quæ justâ lege prohibentur: nam leges justæ obligant in conscientia. 3°. Ea, quibus emptor non potest uti sine peccato, vel quæ moraliter non nisi ad nocendum inserviunt, vel quibus prævidetur emptor usus ad peccandum, vel ea quibus homines communiter malè utuntur, & quæ sunt occasio emptoribus peccandi, nisi constet hunc emptorem benè usurum. Quia esset cooperari peccato alterius, vel eum exponere periculo peccandi, inò ei instrumentum & materiam peccandi præbere.

Hinc peccat mortaliter, qui vendit obscenas imagines, vel librum contra religionem aut bonos mores, aut famam proximi. Sed qui ejusmodi res habet, tenetur eas destruere. Quòd si inde damnum patiat, id sibi imputet: nam tales libros non debuit sibi comparare; nec idè magis excusatur, quàm qui falsam monetam ignoranter ab alio accepit, quam tamen aliis tradere non potest.

Sed an peccat mortaliter qui vendit sal, aut alias merces solâ lege civili prohibitas, etiamsi lex illa supponatur merè pœnalis?

Resp. affirm. Quia se exponit morali periculo vitam, aut libertatem, & bona omnia amittendi cum exitio familiæ. Est autem mortale saltem contra charitatem tali periculo se exponere ob aliquod commodum temporale longè inferius damno cui se exponit. Quare nec licet aliis ista emere, quia dant occasionem peccato vendentium,

QUÆST. XXIII. Quanam sunt obligationes emptoris, & venditoris?

Resp. Præter hæctenus dictas tenetur ex justitia constituto tempore emptor solvere pretium promissum, & venditor tradere mercem: nam ex contractu oritur jus strictum, & obligatio justitiæ.

QUÆST. XXIV. An peccat, qui cogit vendere etiam justo pretio?

Resp. Is mortalis violentiæ reus est. Constat, 1°. Ex historia regis Achab, qui Nabuthem cogere voluit ut vineam suam venderet etiam justo pretio, & a nolente eam accepit, 3. Reg. c. 21. Quocirca S. Chrysostr. hom. 87. in Matth. sic ait: *Hoc Achab regem perdidit: nam quamvis pretium dederit, verumtamen quia a nolente accepit penas luit. Emptor enim non cogere, sed persuadere debet. Quòd si verò æquum pretium persolvens tanto supplicio affectus est; qui nullo pretio aliena rapit, quam punitionem non meretur?* 2°. Quia gravis fit injuria domino rei, qui jus habet eam sibi retinendi.

QUÆST. XXV. Quid dicendum de Retractu gentilitio?

Resp. 1. Est jus concessum proximo consanguineo venditoris ad rescindendam intra certum tempus, & ad se revocandam venditionem rei immobilis, eodem oblato pretio, quo res illa ab extraneo, vel a remotiore consanguineo emptata fuit. Quod jus concessum est ad bona immobilia intra consanguineos conservanda: quare non potest extraneo vendi, nec dari.

Resp. 2. Peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, 1°. Consanguineus, qui rem venditam retrahit animo eam alteri suo nomine comparandi: quia lex non dat jus retrahendi, nisi ut sibi retineat. Imò sæpe juramento affirmare cogitur velle sibi retinere. 2°. Extraneus qui nomine consanguinei ab emptore rem emptam vindicat: nam facit emptori injuriam: lex enim non dat jus retrahendi, nisi consanguineo proximo, ut rem venditam ab alio sibi retineat. 3°. Qui fraudibus, vel minis impedit consanguineum ne rem sibi retrahat, vel qui ab eo majus pretium exigit, quàm dederit: nam illius jus violat.

M m m ij

CAPUT VI.

De Locatione & Conductione.

QUÆST. I. *Q*uid sunt?

Responsio 1. Locatio est contractus, quo rei usus vel fructus, vel personæ opera pro certo pretio conceditur ad tempus. Conductio est contractus quo rei usus vel fructus, aut personæ opera pretio accipitur. Unde sunt unus idemque realiter contractus mutuus, qui ex parte dantis est locatio, & ex parte accipientis est conductio. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dissolvitur, & conductor liberatur.

Porro, locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, iisdemque regulis juris consistit, instit. l. 3. tit. 25. Nam sunt emptio & venditio usûs aut fructûs rei, vel operæ personæ. Hinc nunquam licet locare pretio justo majore, nec conducere justo minore.

QUÆST. II. *Q*uam sunt obligationes locatoris & conductoris ad se invicem?

Resp. 1. Ex communi sententia, locator tenetur, 1°. Aperire conductori vitia rei locandæ, ut dixi de re vendenda: nam locatio & conductio iisdem regulis consistunt. Alioqui tenebitur conductori de damno, etiamsi illud vitium locator ignoret, sed culpabiliter, ex l. 19. ff. *locat.* ibi. *Si quis dolia vitiosa ignarus locaverit, deinde vinum effluxerit, tenebitur in id quod interest, nec ignorantia ejus erit excusata.* Quia locator tenetur expendere diligenter num res quam locat, sit apta usui ad quem datur, nec noxia; idque postulat æquitas, & natura locationis, quæ instituta est in commodum utriusque contrahentis.

2°. Tenetur ad impensas necessarias tum ad reparationem rei locatæ, tum ad convenientem usum ad quem locatur. Nam debet reddere rem aptam ad usum conductoris, & si hanc aptitudinem amiserit, eandem reddere, cum pretium propter usum accipiat, l. 15. ff. *locat.* Quod si a conductore aliquid in hunc finem fuerit necessarium impensum, v. g. in curationem equi, restitutionem domûs, &c. tenetur locator id rependere, ex l. 55. ff. *locat.* Nam si talis obli-

gatio oritur ex commodato, quod gratis fit; a fortiori exurgit ex locato, in quo merces accipitur. Item tenetur ad onera publica ad eam pertinentia, nisi aliter conventum sit, servatâ æqualitate.

3°. Tenetur remittere pretium locationis pro eo toto tempore, quo conductor non potuit uti re vel operâ locatâ, si impedimentum proveniat ex parte locatoris vel rei locatæ, ex l. 27. & 33. ff. *locat.* Nam conductor non censetur promittere pretium, nisi quatenus re locatâ uti aut frui poterit, quantum est ex parte locatoris, & rei locatæ; & tunc nihil esset quod pretium mereretur. Agrorum autem locator tenetur pensionem totam remittere colono, si hic sine sua culpa, sed ob sterilitatem vel grandinem nihil recipiat, vel si vi tempestatis, hostium depopulatione, aut incendio absque coloni culpa segetes pereant etiam collectæ in manipulos, l. 15. ff. *locat.* Quod si colonus aliquid receperit, sed sterilitas vel jactura fuerit magna, tunc locator tenetur imminuere pensionem pro ratâ, nisi cum ubertate præcedentis vel subsequents anni valeat sterilitas compensari, cap. 3. de *locat.* Quæ intellige, nisi colonus convenerit ab initio, ut quovis eventu solvere teneatur integram pensionem, quæ ob hoc onus minor sit, ex l. 9. ff. *locat.* nam tunc conductor cedit jure suo, quod compensatur.

4°. Si rem locatam dominus vendat, debet eâ lege divendere, ut conductor eadem conditione apud emptorem maneat: a quo si domo vel fundo pellatur, tenetur venditor conductori de damno, l. 25. ff. *locat.*

5°. Tenetur ad non privandum conductorem re locatâ ante terminum constitutum, alioqui tenebitur ad interesse: quia conductor per contractum acquisivit jus utendi vel fruendi re usque ad illud tempus. Excipiuntur, cap. 3. de *locat.* & l. 3. cod. de *locat.* quatuor casus, in quibus conductor ante terminum amoveri potest. 1°. Si casus improvisus accidat, ob quem res locata sit necessaria domino, ut incendii, matrimonii, &c. 2°. Si res locata, v. g. domus egeat refectione seu instauratione, sed remitti debet pensio pro residuo tempore. 3°. Si conductor pensionem per biennium non solverit. 4°. Si re locatâ ad malos usus vel ad damnum inferen-

dum utatur, aut rem destruat.

Denique locator tenetur rem non locare ei, qui eâ malè usus est: quia hoc esset ei dare occasionem seu commoditatem peccandi, ejusque peccatis cooperari, perinde ac si daret enssem ei, quem sciret uti velle ad duellum.

Resp. 2. Ex communi sententia, conductor tenetur, 1°. Uti re locatâ juxta boni viri arbitrium, & non ad alios usus præter concessos. Nam qui usurpat usum aliquem rei alienæ sine consensu domini, peccat contra justitiam.

2°. Tenetur pro illius conservatione eam curam adhibere, quam diligentiores ac prudentiores in re sua simili impendere solent. Quare si ex ejus culpâ latâ vel levi, res pereat, aut deterior fiat, tenetur ad restitutionem: nam contractus cedit in utriusque utilitatem. Imò tenetur etiam de culpa famulorum, operariorum, & eorum quos admittit, si ex negligentia non impedivit, vel si idoneos non conduxit, vel malos homines admisit, l. 11. & l. 25. ff. *locat.* Item curare debet ut nullum detrimentum dominus patiatur, sive quoad jus rei, sive quoad ejus substantiam, & tenetur de casu fortuito eveniente ex eo quòd aliquid egerit contra pactum, l. 11. ff. *locat.*

3°. Tenetur ad impensas modicas, & quotidianas necessarias ad conservationem rei conductæ, v. g. ad equi alimenta.

4°. Tenetur pensionem stato temporeolvere, nam hæc tunc ex justitia debetur: unde si sit in mora culpabili, tenetur locatori de interesse, l. 17. cod. *de locat.* Quòd si re conductâ uti vel frui non potuerit ob causam non proveniente ex parte sua, v. g. ob bellum, vel si domus ex parte corruat, si equus morbo afficiatur, non teneturolvere pensionem pro eo tempore, ex l. 27. & 33. ff. *locat.* ob rationem supradictam. At si non possit eâ re uti aut frui, ob causam ex parte sua licèt sine culpa sua proveniente, tenetur totam pensionemolvere, etiam pro toto tempore quo non potest uti: Nam æquitas postulat, ut locator damnus non patiatur ob causam supervenientem ex parte conductoris. Et sicut conductor non teneturolvere pensionem, quando non potest uti re conductâ ob causam proveniente ex parte locatoris aut rei locatæ; ita par est, ut locator percipiat pensio-

nem quando conductor non potuit uti re conductâ ob causam ex parte sua proveniente.

5°. Tenetur rem conductam non dimittere ante terminum constitutum: alioqui teneturolvere integram pensionem, perinde ac si eâ re usus esset, nisi ejus usus impediatur ob causam non proveniente ex parte sua: quia tenetur servare contractum, l. 53. ff. *locat.* Porrò nisi aliter conventum sit, conductori licet rem sibi locatam locare alteri, æquè idoneo, qui primo conductori tenebiturolvere pensionemolvere, & hic primo locatori, l. 6. cod. *de locat.*

6°. Rem locatam completo locationis tempore restituere locatori: nam non habet jus eam diutius detinendi; aliàs tenetur de damno.

Nota. Licèt rei locatæ periculum maneat penes dominum, tamen ex l. 23. ff. *de reg. jur.* potest apponi pactum, ut conductor præster casus fortuitos, & in se suscipiat periculum omne rei locatæ. Sed hoc onus imminutione pretii compensari debet: alioqui esset inæqualitas, ideòque injustitia.

QUÆST. III. *Quanam sunt observanda circa locationem operariorum & famulorum?*

Resp. Ex communi sententia doctorum, ista.

1°. Justum stipendium locationis operæ famulorum, ancillarum, & operariorum censetur illud, quod illis communiter in illis locis dari solet. Nam petitur a communi æstimatione: pretium quippe operarum & obsequiorum perinde ac rerum venalium potest habere latitudinem summi, medii, & infimi, quando non est lege taxatum. Quare si quis exigat stipendium majus summo, vel solvat minus infimo, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem, perinde ac vendens supra summum vel emens infra infimum: nam tunc tollitur justitia inter pretium & operam. Item stipendium censetur justum, quando multi alii reperiuntur, qui libenter talem operam, tale munus, tale obsequium pro tali stipendio sunt præstituri: nam illud pretium communi æstimatione justum censetur, quod non solet tanquam insufficiens recusari, aut quod uno recusante statim admittitur ab alio.

2°. Si nulla facta sit pactio, & pretium relictum sit arbitrio conductoris, hic tenetur dare infimum saltem mercedis justæ pretium. Nam

talis conductio est quædam emptio obsequiorum, quæ semper exigit pretium justum. Et quamvis alter nullum pretium determinarit, non intendit tamen totum obsequium vel ejus partem gratis præstare; sed mens ejus est, ut solvat conductor quod justum esse judicaverit secundum communem æstimationem.

3°. Si famulus vel operarius se ultrò obtulerit domino, & hic illius operâ non egeat, sed solum ex charitate ad preces ejus eum conducatur; tunc tenetur ei dare alimenta; & si ejus opera conductori afferat utilitatem, quæ pluris ei valeat quam alimenta, tenetur præter alimenta dare pretium æquale valori utilitatis inde perceptæ. Nam alter non intendit operam suam donare, sed vendere justo pretio, non ex mera voluntate, sed ex æquitate constituendo; & jure naturali *dignus est operarius mercede suâ*, Luc. 10. Quare cum opera pluris valeat conductori quam alimenta, compensari debet ex justitia juxta hunc valorem. In tali autem casu opera æstimari debet ex utilitate quam conductor ex ea percipit: nam in talibus circumstantiis secundum communem æstimationem non plus valet.

4°. Si operarius vel artifex convenerit de pretio minore quam valeat ejus opera, vel opus, falsò putans opus, v. g. ædificium minore tempore, & labore vel sumptu egere; tenetur conductor supplere defectum justii pretii, etiamsi læsio fuerit infra dimidium justii pretii. Quia alioqui esset inæqualitas inter pretium & operam, vel opus, ideoque injustitia. Neque enim sponte ac scienter, sed ex ignorantia consensit in pretium justo minus, nec spontè donat id quod deest. Præterea qui emit aliquid pretio proposito, sed inæquali, tenetur complere pretium saltem infimum, ut tollatur inæqualitas.

5°. Si conductor non possit operâ alterius conductâ uti, ob impedimentum, quod non proveniat ex parte operarii, tenetur totam mercedem pactam ei solvere, perinde ac si operas suas impendisset, l. 38. ff. *locat.* ibi: *Qui operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non stetit quominus operas præstaret.* Nam fidem contractûs impleri æquum est; & locator habet jus, ut non patiatur damnum, ob causam non proveniente ex parte sua. Sed si operarius ex opera sua alibi impen-

aliquid lucratus fuerit, conductor potest tantumdem detrudere de pretio conductionis, vel nihil dare si tantumdem lucratus fuerit, ex l. 19. ff. *locati.* Quia locator nullum damnum sustinuit, & opera illa ratione conductionis erat conductori debita. Si verò locator operam conductam non præstet, ob impedimentum ex sua parte proveniens, licet sine suâ culpâ, non debetur illi merces, & accepta restitui debet, ex l. 38. cit. Nam conductor non se obligavit ad dandum pretium pro opera quæ præstari nequeat ob causam proveniente ex parte locatoris. Imò ipse tenebitur ad interessè conductoris, si operam toto tempore ex sua culpa non impenderit: quia est causa injusta damni, cum hoc oriatur ex non servato culpabiliter contractû, qui ex justitia impleri debebat.

6°. Benè laborantibus justum stipendium statim solvi debet; nam habent jus statim accipiendi post operam præstitam. *Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue*, Tob. 4. *Ecce merces operariorum, qua fraudata est a vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini sabaoth introivit*, Jac. 5. Si verò non benè laboraverint, peccant contra justitiam, nec debetur illis stipendium nisi pro æstimatione laboris. Quare si integrum receperint, tenentur vel supplere defectum laboris, vel restituere excessum stipendii, cum ad eum jus non habeant, imò & compensare conductori damnum & lucrum cessans: nam fuerunt causa illius injusta, cum tenerentur ex conventionione diligenter laborare,

CAPUT VII.

De Censu, Emphyteusi, & Feudo.

QUÆST. I. *Quid est quomplex est Census?*

Responsio. Censu alius est reservativus, & alius consignativus. Censu reservativus sumptus pro contractû, est ille, quo quis in alterum transfert rei suæ dominium directum & utile, reservato sibi jure pensionis annuæ super eadem re. Hunc licitum esse patet: nam sicut quis potest rem suam tradere vel non tradere, ita & tradere reservato sibi jure pensionis.

Censu consignativus sumptus pro contractû,

est contractus, quo emitur & venditur jus percipiendi pensionem annuam ex re vel personâ alterius, vel utrâque. Sæpè sumitur pro tali jure. Hic census dividitur, 1.º in realem, qui fundatur super re aliqua, ut prædio, domo, &c. ita ut ex ea re pensio debeatur, ad quemcumque res illa transeat, donec census redimatur; in personalem, qui constituitur immediatè super persona alterius, eam obligando immediatè, bona verò ejus mediatè tantum; & in mixtum, qui fundatur super utrisque, ita ut re pereunte adhuc persona maneat obligata. 2.º In vitalitium, qui extenditur solum ad vitam unius vel plurium, estque virtualis sponso nixa eventu fortuito; & in perpetuum, seu donec redimatur.

Censum realem esse licitum declararunt Martinus V. & Callixtus III. Sed re super qua fundatur destructâ, perit: nam corruente fundamento perit res in eo fundata: ut si domus vel molendinum corruant, perit census super his fundatus, ita ut jam nihil liceat exigere a venditore.

QUÆST. II. An jure natura licitus est census consignativus personalis, vel mixtus?

Resp. Communis sententia affirmat, modò ematur justo pretio, id est, lege vel consuetudine constituto, & venditor censûs possit suâ operâ vel industriâ lucrari, aut habeat bona in re vel in spe certa, ex quibus pensio duci possit, nec obligetur ad censum redimendum, licet semper pro libito eum redimere possit eodem quo vendidit pretio.

Prob. 1.º Ex communi praxi piorum & eruditiorum in Gallia, Belgio, &c. 2.º Quia pretio æstimabile est, adeoque potest emi & vendi jus ad pensionem non solum ex re frugifera, sed etiam ex persona alterius, quæ potest lucrum facere ex labore, industriâ, vel ex bonis suis saltem per alios, & quæ proinde potest obligari immediatè ad pensionem solvendam; cum quis possit in alterum transferre jus percipiendi aliquid a se acquisitum, ergo & vendere. Nec refert quòd decursu temporis pensiones percipiendæ summam pretio dato majorem efficiant: nam non emuntur illæ pensiones, sed jus ad illas percipiendas. At jus ad pensiones per partes & tot intervalla annorum recipiendas non pluri æsti-

matur, quàm summa simul habita, licet minor illis pensionibus collectivè sumptis. Quia illi summa divisa per multas partes multaque ac longa temporum intervalla, cum incertitudine recipienda & variis incommodis exposita, minoris valet secundum prudentum æstimationem, quàm istarum partium collectio simul habita, quæ opportunior ac utilior est ad quodlibet lucrum ac negotiationem, & nullis incommodis obnoxia. Et verò in emptione agri pretium commune censetur justum, licet diuturnitate temporis fructus superent pretium agri. 3.º Teste Toletio, Nicolaus Papa an. 1450. approbavit hunc contractum ad petitionem Alphonso regis Aragoniæ.

Obj. 1. Contractus censualis personalis videtur esse mutuum virtuale.

Resp. neg. Nam ille census est emptio, non pensionis, sed juris ad pensionem, pro pretio ab emptore irrevocabiliter dato: unde nec in eo emitur pecunia, sed jus ad pecuniam, nec pecunia data potest unquam repeti. At in mutuo datur pecunia præsens pro pecunia futura æquali totâ simul solvendâ, quæ potest a mutuante post certum tempus exigi.

Obj. 2. S. Pius V. in Bulla *Cum onus*, statuit censum constitui nullo modo posse, nisi in re immobili, aut que pro immobili habeatur, de sua natura frugifera.

Resp. In hoc non explicat jus naturale nec divinum, sed solum sancit jus humanum, quod in Gallia & in multis aliis locis non viget.

Nota. Non licet pensiones debitas conjungere sorti, & per illas eam augere, & postea exigere majorem pensionem. Nam id prohibetur jure Cæsareo & Gallico, & a Pio V. Porro quando redimitur census, non potest cogi emptor ad recipiendum pretium per partes, sed totum simul reddi debet, nisi aliter justè conventum sit: nam in eo onus & damnum sentitur.

QUÆST. III. An licitus est census utrimque redimibilis?

Resp. neg. Quia census præsertim personalis utrimque redimibilis, seu factus cum conditione ut venditor teneatur illum redimere, sicut potest cogere emptorem ad illum redimendum, videtur mutuum implicitum ac virtuale, ex quo

aliquid ultra sortem exigitur: in eo enim emptor dat pecuniam eâ lege ut totam ad certum tempus recipiat cum lucro, quod est mutuare ad usuram sub emptionis larva. Et verò si talis contractus liceret, usura saltem cum mercatoribus posset per illum excusari, modò minus lucrum exigatur quàm sit pensio annua censûs irredimibilis ad nutum emptoris. Quare Toletus l. 5. c. 47. docet in censu personali non posse venditorem cogi ad redimendum censum, quia tunc videtur mutuum virtuale.

QUÆST. IV. *Quid sunt Emphyteusis & Feudum, & ad quid obligant?*

Resp. 1. Emphyteusis est contractus, quo res immobilis conceditur quoad dominium utile, sub onere annuæ pensionis solvendæ proprietario retinenti dominium directum, idque vel in perpetuum, vel ad unius aut plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non sit minus. Differt a locatione, quòd emphyteusis constitui solùm possit in re immobili, & ad tempus non minus decennio, & quòd per eam transferatur dominium utile.

Emphyteuta tenetur, 1°. Certam pensionem vel in pecunia, vel in fructibus domino directo solvere statis temporibus: alioqui amittit rem emphyteuticam cum omnibus impensis in ejus meliorationem factis, si non solverit per biennium pro ecclesiastica, per triennium pro seculari. 2°. Rem concessam fructuosiore facere, aut saltem non deteriore; nam ad hunc finem præcipuè conceditur.

Resp. 2. Feudum pro contractu est concessio rei immobilis, vel æquipollentis quoad dominium utile, sub onere fidelitatis, & obsequii personalis domino directo præstandi. Differt ab emphyteusi præsertim quòd in puro feudo non debeat pensio, sed solùm obsequium personale, ad quod datur.

Feudatarius tenetur, 1°. Præstare juramentum fidelitatis. 2°. Suo tempore requisitus obsequia debita præstare. 3°. Non debet disponere de feudo sine consensu infeudatoris. Amittit autem feudum neglectu obsequiorum, & ob crimen felonie, id est, belli contra dominum directum gesti.

CAPUT VIII.

De Contractu societatis.

QUÆST. I. *Quid est contractus societatis?*

Responsio. Quid est duorum vel plurium conventio contribuendi aliquid ad communem quantum, vel usum. Sunt qui addunt, & sustinendi commune damnum. Esse licitum constat, 1°. Ex jure civili ff. & cod. *Pro socio*, & jure canonico cap. 7. *de donat, inter vir. &c.* Ubi mandatur dotem uxoris ad lucrum dari mercatori, nimirum in societatem. 2°. Quia licet convenire ad lucrum ex pecunia & industria captandam, servatâ æqualitate: quamvis enim pecunia de se sterilis sit, non est tamen sterilis ut subest industriae tanquam instrumentum negotiationis fructuosæ. Et hæc societas valdè differt a mutuo: nam in ea qui confert pecuniam, retinet illius dominium, & subit ejus periculum ac damnum, quod non fit in mutuo. Unde ultra sortem, potest accipere aliquid tanquam fructum suæ pecuniæ negotiationi & periculo expositæ, vel animalium de se fructuosorum.

QUÆST. II. *Quenam ad justitiam societatis requiruntur?*

Resp. Ex communi sententia, sequentia. 1°. Ut negotiatio sit licita, alioqui societas esset mala, & nulla, l. 57. ff. *Pro socio*. 2°. Ut singuli socii aliquid aptum ad lucrum faciendum conferant in commune, sive pecuniam, sive operam ac industriam, sive animalia, vel instrumenta, ut navem, equos, &c. Qui enim in ea nihil confert utile, non habet jus ex ea emolumentum percipiendi, 3°. Ut lucrum dividatur inter socios pro rata portione eorum, quæ quisque contulit, l. 29. ff. *Pro socio*, alioqui non servaretur æqualitas. 4°. Ut impensæ, damnum, ac periculum sint communia, l. 67. ff. *Pro socio*, ibi: *Cum societas contrahitur, tam lucri quàm damni communio initur.* Et verò societas est quædam fraternitas, ex l. *Verum* ff. *Pro socio*. Jus autem fraternitatis exigit, ut luca & damna sint communia. Præterea æquitas postulat, ut qui sentit commodum, sentiat & onus, juxta reg. jur. 5°. Ut si res vel pecunia collata pereat citra culpam

pam latam & levem focii, pereat ei qui contulit, quia hic retinet illius dominium: res autem domino suo perit. Quod si pereat ex culpa lata & levi focii, hic tenetur eam restituere domino, l. 72. ff. *Pro socio*. Nam qui rem alterius accipit, tenetur ex culpa lata & levi, quando contractus cedit in utilitatem utriusque. Tamen juxta Doujat. in Gallia focii non tenentur, nisi de culpa lata & dolo. 6°. Ut ad certum tempus ineatur societas, ante quod repetere non liceat quod in eam collatum est: nam hoc exigit finis societatis.

Ex his patet finitâ societate fortem reddi debere domino, & lucrum quod eâ demptâ superest, dividi inter socios pro rata contributionis ad societatem. Nam alter remanet dominus pecuniæ collatæ, nisi tamen pecunia communicata fuerit socio, aut aliter justè conventum sit. Ita declaravit Sixtus V. constit. *Detestabilis*.

QUEST. III. *Illicitus est Contractus societatis triplex?*

Nota 1. Contractus triplex est ille, quo pecuniam in societatem conferens paciscitur cum altero socio, ut quidquid contigerit, sibi sua fors integra reddatur cum certo lucro, sed minore eo quod probabiliter sperare potuisset. Dicitur triplex, quia in eo tres contractus sive formaliter, sive virtualiter contineri dicuntur. Primus & principalis est contractus societatis, quo confers pecuniam in societatem. Secundus est contractus assicurationis fortis, pro quâ cedis socio magnam partem lucri sperati, v. g. si sit spes ex centum aureis lucrandi triginta, quorum media pars ad te pertineret, ex iis cedis quinque pro assicuratione fortis, retentis tibi decem. Tertius est venditio lucri scilicet majoris sperati incerti pro certo sed minori: v. g. hanc spem decem aureorum vendis pro quinque certo solvendis. Unde conferens in societatem centum aureos, per alios contractus hanc summam servas indemnem, & certum ex ea lucrum facis, scilicet quinque aureorum.

Nota 2. Consentiant omnes non licere hos contractus celebrare cum eo, qui non putetur ex ea negotiaturus, v. g. cum paupere qui indiget illâ pecuniâ ad suam sustentationem, vel ad solvenda debita. Quia tunc non esset nisi ficta

societas, quæ usuram velaret, nec verus esset titulus aliquid supra sortem exigendi.

Resp. Contractus triplex videtur jure naturali illicitus. Ita S. Antonin. S. Bernardin. Panormit. Azor, Rebellus, &c.

Prob. Quia 1°. in illis aliquid exigitur ultra sortem absque titulo, quod est injustum. Nam si quis est titulus, maximè societas: sed hæc destruitur per assicurationem fortis; societas enim essentialiter exigit, ut damnum ac periculum sicut lucrum sit inter socios commune: nam *cum societas contrahitur, tam lucri quàm damni communio initur*, l. 67. ff. *Pro socio*. 2°. Totum jus lucrandi in societate per solam pecuniam sine opera & labore, fundatur in periculo cui quis pecuniam suam committit in negotiatione. Nam pecunia otiosi domini non potest ei esse instrumentum quæstuosum, nisi quatenus ejus periculo negotiationi subjicitur, ex S. Thom. 2. 2. qu. 78. a. 2. ad 5. ibi: *Ille qui committit pecuniam suam vel mercatori vel artifice per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecunia sua in illum; sed remanet ejus: ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur. Et ideo sic licitè potest partem lucri inde provenientis expetere tanquam de re sua.* Enimvero pecunia de se sterilis est, nec aliâ ratione fructuosa, nisi vel per industriam utentis, vel per hoc quod periculo exponatur in negotiatione. Sed positâ assicuratione solum conceditur usus pecuniæ ut pecuniæ nulli periculo expositæ, ideoque prorsus sterilis, & quæ nullum domino fructum parere potest. 3°. Violatur æqualitas in societate servanda, si qui nihil confert nisi quod est de se sterile, participet de lucro, & nihil de damno, nec periculo, sitque certus de sorte & lucro; alter vero non sit certus de ullo lucro, & subeat omne periculum operæ propriæ ac pecuniæ alienæ. Hinc l. 52. ff. *Pro socio* dicitur: *Sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socii contingit.* 4°. Sixtus V. tres contractus in Bulla *Detestabilis* damnavit ut per se illicitos, his verbis: *Irrepsit enim versute & callidè antiquus humani generis hostis per varios dolos & fallacias, & incantatos homines . . . . ut seipsos in usurarum voraginem Deo hominibusque odiosam, sacris canonibus damnatam, & christiana charitati contrariam,*

fœdè immergant; & dum vanas & terrenas divi-
 sias quarunt, veras ac cœlestes amittant, sicuti
 nuper cum magno dolore audivimus hoc malum
 quasdam provincias pervasisse. . . . Proinde nos . . .
 ut gregem dominicum . . . ab offensione, & vita
 æterna discrimine tutum in viam salutis dirigere
 nitamur, huiusmodi morbi contagionem, ante-
 quam in communem fidelium perniciem latius ser-
 pat . . . tollere cupientes. . . . Damnamus & re-
 probamus omnes & quoscumque contractus, con-
 ventiones & pactiones posthac ineundos seu ineun-
 das, per quos seu quas cavebitur personis pecunias,
 animalia, aut quaslibet alias res societatis nomi-
 ne tradentibus, ne etiamsi fortuito casu quamli-
 bet jacturam, damnum, aut amissionem sequi
 contingat, fors ipsa seu capitale semper salvum
 sit, & integrum a socio recipiente restituatur, si-
 ve ne de certa quantitate vel summa in singulos
 annos aut menses, durante societate respondeatur.
 Statuimusque ejusmodi contractus, conventiones
 & pactiones usurarios ac illicitos posthac censerì
 debere . . . ac ne de cetero societates ineanur sub
 huiusmodi pactis & conditionibus, qua usurariam
 pravitatem sapiunt, districtè interdiciamus & pro-
 hibemus. Porro idèd dicit hos contractus ulura-
 rios ac illicitos posthac censerì debere, non quòd
 antea tales non fuerint in se, sed quia ante ejus
 constitutionem ignorantia invincibilis quæ po-
 terat esse in multis, illos excusabat ab usura for-
 mali seu imputabili.

Nec obstat cap. 7. de donat. Quia Innocentius
 III. ibi solum permittit uxoris dotem dari mer-
 catore, ut de parte honesti lucri vir onera ma-
 trimonii possit sustinere, nullà factà mentione
 assècurationis. Nec refert quòd aliàs exponere-
 tur dos periculo; quia dos erat securior apud
 mercatorem, quàm apud ejus maritum dilapida-
 torem nec cautionem dare valentem.

Obj. 1°. Licèt sit de natura societatis puræ,
 ut commune sit periculum ac damnum inter so-
 cios, perinde ac lucrum; potest tamen vi alteri-
 us pacti redimi hoc periculum per compensa-
 tionem. Nec magis per assècurationem destrui-
 tur societas, quàm contractus depositi, & com-
 modati, vel locati: nam et si periculum rei de-
 positæ, commodatæ, locatæ suapte naturâ per-
 tineat ad rei dominum; pacifici tamen sub justa
 mercede licet, ut alter totum periculum subeat.

2°. L. 29. ff. Pro socio dicitur: Ita cõtri socia-
 tem posse, ut nullius partem damni alter sentiat,
 lucrum verò commune sit, Cassius putat, &c. 3°.
 Securitas & lucrum certum non præstantur ex
 vi contractûs societatis, sed ob remissionem
 majoris lucri sperati, & vi alterius contractûs.
 4°. Ad æqualitatem contractûs satis est, quòd
 commoda æquivalent incommodis: periculum
 autem fortis, quod subit socius, satis compen-
 satur per majus lucrum speratum, & sic non est
 societas leonina, quâ totum periculum rejicitur
 in socium, nec id onus aliunde compensatur.
 5°. Tres contractus seorsim & cum diversis per-
 sonis liciti sunt, ergo & simul cum socio: nam
 quæ facta cum diversis & seorsim justa sunt, et-
 iam simul cum eodem facta justa sunt; justitia
 enim consistit in æqualitate rei ad rem, non ve-
 rò in habitudine ad diversas personas & tempora.
 6°. In triplici contractu non intervenit mutuum:
 quia non transfertur dominium pecuniæ in so-
 cium. Nam hic non potest de pecuniâ sibi in so-
 cietatem datâ disponere pro libito, etiamsi eam
 assècuraverit, sed hanc tenetur vi contractûs so-
 cietatis in negotiationem ad lucrum impendere;
 aliàs faceret injuriam conferenti, qui idèd pos-
 set contractum rescindere, cum hæc pecunia so-
 lum data sit ad negotiationem. Quare si pecunia
 illa surrepta fuisset, hanc posset collator vindi-
 care actione in rem.

Resp. ad 1. periculi & damni ac lucri commu-
 nicationem esse essentialem societati, idèdque ab
 ea inseparabilem per aliud pactum, sicut obliga-
 tio servandi rem depositam est essentialis deposti-
 to. Unde l. Verum ff. Pro socio, societas dicitur jus
 quodam modo fraternitatis in se habere; quod jus
 exigit lucri & damni communionem. Aliud est
 de deposito & aliis, in quibus assècuratio est præ-
 ter, sed non contra naturam illorum: nam na-
 tura depositi est ut res deposita fervetur, natura
 commodati ut usus rei gratis concedatur, &c. At
 natura societatis est ut sit communio contribu-
 tionis, & lucri ac damni, ex l. 52. & l. 67. cit.
 Ad 2. Legem intelligendam esse ratione socii
 duntaxat, qui operas ponit, ita ut si ejus opera
 ac industria tanti valeat, quanti pecunia ab alio
 socio collata, non debeat ille pecuniæ alterius si-
 bi communicatæ periculum ac damnum subire:
 nam aliàs plus de damno quàm de lucro partici-

paret, & sic inter illos non esset æqualitas: subiret enim damnum propriæ industriæ, & partis pecuniæ communicatæ. *Ad 3. & 4.* Lucrum majus speratum fundari in societate, quæ destruitur per assecurationem sortis, ideòque tunc nihil posse ob remissionem lucri majoris sperati exigi. *Ad 5.* Disparitas est, quia alia pacta cum alio facta non impediunt quominus stet vera societas cum mercatore, qui in eo statu constituitur quem postulat societas: per accidens enim respectu illius est quòd alii pecuniam collatam assecurent. At pacta illa cum socio inita evertunt societatem & æqualitatem, cum hic totum periculum ac damnum subire debeat, ille verò solum lucrum certum ultra sortem recipiat. *Ad 6.* Pactum illud esse injustum: nam eo ipso quòd mercator tenetur sortem in omni eventu restituere, eà potest uti sive in negotiatione, sive extra pro libito. Quid enim ad dantem attinet quos in usus alios impendat, modò fors ipsi cum lucro certo restituatur? Unde obligatio imposita socio pecuniam datam non impendendi nisi in negotiationem, est majus onus additum, quod ad nihil aliud sibi quàm pro pallio usurario prodest.

CAPUT IX.

De Cambio.

QUÆST. I. *Quid & quomplex est?*

Responsio. Q Cambio est permutatio pecuniæ pro pecunia cum lucro. Hinc differt, 1°. A quavis alia permutatione, quâ non pecunia sed aliæ res permutantur. 2°. A mutuo, quod non est permutatio, quodque perficitur solâ rei mutuatæ traditione, & essentialiter exigit, ut res alia similis non reddatur nisi post lapsum temporis. At cambium non perficitur nisi pecunia sit ex utraque parte data & accepta, saltem æquivalenter: permutatio enim omnis utrimque dationem requirit.

Cambium duplex distinguitur, scilicet reale, & siccum. Reale seu verum est vera pecuniarum permutatio, æqualitate inter datum & acceptum servatâ. Siccum est cambium fictum, & verum mutuum specioso nomine cambii velatum, ut cum habetur sola ratio temporis ad lucrum exigendum, aut quando fingitur solutio alibi

facienda, & fit in eodem loco cum lucro. Dicitur siccum, quia caret humore, seu iusto titulo ad lucrum pariendum. Unde a Pio V. Bullâ *In eam*, omne cambium siccum declaratur usurarium. Hinc patet lucrum ex eo perceptum, esse injustum & restituendum.

Cambium reale dividitur in manuale, & locale. Manuale seu minutum, est permutatio monetæ diversæ speciei & rationis, ut aureæ cum argentea, minoris cum majore, patriæ cum externa, &c. & vicissim. Locale seu per litteras est permutatio pecuniæ præsentis cum absente, ut si des hîc Titio pecuniam, & Titius tradat tibi litteras cambii quarum ope eandem summam recipias Romæ.

QUÆST. II. *An in cambio reali licitum est lucrum?*

Resp. affirm. Modò sit moderatum, & secundum leges aut consuetudinem locorum, vel communem peritorum æstimationem. Nam tale lucrum in cambio manuali percipitur non solum ratione lucri cessantis, aut damni emergentis ex cambio, sed etiam ratione laboris & operæ in conquirendis, coacervandis, custodiendis variis speciebus monetarum, & in numeranda pecunia, &c. In cambio verò locali ratione trajectionis realis vel virtualis pecuniæ de loco in locum, cui trajectioni faciendæ campfor operam suam locat, suscepto in se omni labore & periculo: quæ quidem opera, labor & periculum in gratiam alterius suscepta, sunt pretio æstimabilia.

Nec obstat quòd interdum campfor id faciat sine labore & incommodo, inò cum suo comodo. Nam hoc est per accidens, & provenit ex ejus cura, industria, & officio, pro quo sustinendo multæ aliunde impensæ & operæ præstandæ sunt; cum reipsâ suscipiat obligationem ex se laboriosam, & periculosam.

QUÆST. III. *An licitum est cambium ad terminum solutionis, seu, ut aiunt, ad nundinas? Sic fit, campfor vel mercator dat hic pecuniam eâ lege, ut illam cum lucro recipiat Francofurti, vel alibi ad proximas nundinas: ita ut plus vel minus exigatur pro cambio, quo magis vel minus remota sunt nundina?*

N n n ij

Resp. Secluso alio titulo justo excusante ab usurâ, cambium hoc est usurarium. Nam est verum mutuum, ratione cujus lucrum exigitur: nihil enim aliud est quam contractus, quo traditur pecunia ut reddatur cum lucro intra terminum, seu in quo exigitur aliquid ob dilatam solutionem:

possibilis est rei, quæ perit, æsecuratio; hæc enim potest esse duntaxat de re, cujus periculum caveri potest: ergo tunc nullus est contractus, cum deficiat ejus materia. Deinde tunc dolus daret causam contractui. 2°. Requiritur ut pretium sit proportionatum periculo, spectatâ æstimabilitate rei quæ æsecuratur, alioquin non servaretur æqualitas.

CAPUT X.

De Transactione, Assesuratione, Fidejussione, Pignore, & Hypothecâ.

QUÆST. I. *Quid est Transactio?*

Responsio. Quid est Transactio? Est pactio utrimque onerosa de re dubiâ, & lite incertâ sive motâ sive movendâ. Hinc ad ejus justitiam tria requiruntur. 1°. Ut res super qua transigitur, sit dubia saltem probabili existimatione utriusque partis: alioqui fieret injuria parti clarè habenti jus, quæ non componere transigendo, sed vexationem injustam redimere censeretur. 2°. Ut conventio sit cum aliquo onere utriusque partis: alioqui donatio esset, non transactio. 3°. Ut per eam lis componatur vel dirimatur: nam ad hoc instituta est.

QUÆST. II. *Quid est Assesuratio?*

Resp. Est contractus, quo quis rei alienæ periculum in se suscipit, obligando se vel gratis vel certo pretio ad solvendum ejus pretium, si perierit. Quando hæc obligatio pretio suscipitur, est contractus similis venditioni: nam venditur obligatio præstandi domino rem indemnem, quæ est pretio æstimabilis.

Ex communi sententia, ad ejus justitiam requiritur, 1°. Ut periculum subsit saltem probabiliter, vel ab utroque judicetur subesse, ita ut rei eventus sit utrique incertus. Si enim ante contractum constaret assesuranti res vel merces alterius esse extra omnem aleam positas, v. g. jam pervenisse ad portum, peccaret, & teneretur restituere pretium acceptum. Nam nullus est titulus accipiendi pretii, cum assesuratio non sit in hoc casu digna pretio. Præterea assesurans suâ deceptione dedisset causam contractui. Idem dic de eo qui sciens rem suam periisse, pacisceretur cum altero de illius assesuratione: quia im-

QUÆST. III. *Quid est Fidejussio?*

Resp. Est contractus, quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis eam non impleverit. Circa quod observatur.

1°. Si obligatio debitoris principalis sit invalida, aut extinguatur, cessat etiam obligatio fidejussoria defectu materiæ: quia hæc semper supponit obligationem principalem, estque illius accessoria.

2°. *Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet is pro quo obligantur: nam eorum obligatio accessio est principalis obligationis; nec plus in accessione debet esse, quam in principali re*, instit. de fidejussor.

3°. Fidejussor non potest conveniri ad solvendum, nisi prius a principali debitore repetitum fuerit debitum, & constiterit eum non esse solvendo. Hæc enim est veluti conditio hujus contractus, nisi aliter conventum sit.

4°. Fidejussoris obligatio transit ad hæredes.

5°. Peccat graviter qui certus de sua impotentia ad solvendum pro alio, ejus fidejussorem se constituit, putans fieri posse ut debitor non sit solvendo. Nam creditorem injustè decipit, falsam ei securitatem offerendo, & dat ei occasionem periculi ac damni.

6°. Principalis debitor tenetur non solum respondere quæ fidejussor pro eo solvit, sed etiam refarcire omnia damna orta ex eo quod ipse tempore debito non solverit: nam vi contractus tenetur fidejussorem indemnem servare, eâ quippe lege is fidejebet.

Sed an licet pro fidejussione exigere pretium a debitore?

Resp. Multi affirmant licere de eo pacisci, pro ratione quantitatis debiti & periculi. Quia obligatio civilis solvendi debitum alterius est onus justitiæ pretio æstimabile, nec fidejussor tenetur

eam gratis suscipere. Neque id exigitur pro solutione pecuniæ alterius loco datæ vel dandæ, nam hoc esset usurarium; sed pro subeunda obligatione solvendi debitum alterius. Neque est mutuum virtuale: nam fidejussio non consistit in traditione rei sicut mutuum, sed præcisè in susceptione obligationis alienæ. Si tamen fidejussor sciat nullum subesse periculum, nec molestiam; alii, quibus assentior, docent eum nihil posse exigere: quia tunc obligatio quam suscipit, nullum affert onus pretio compensabile.

QUÆST. IV. Quid est Pignus, & Hypotheca?

Resp. Pignus est contractus, quo debitor rem aliquam mobilem tradit creditori ad securitatem debiti, pro quo sic obligata est, ut possit ex ea solutio peti, si debitor non solverit.

Hypotheca verò est contractus, quo res immobilis obligatur creditori ad securitatem debiti, ita ut jus habeat ex ea solutionem petendi. Differunt inter se, 1°. Quòd in pignore res tradatur creditori, in hypotheca verò res solà conventionem obligetur sine traditione. Interdùm tamen mobilia bona sine traditione hypothecantur. 2°. Quòd pignus sit rei mobilis, hypotheca verò rei immobilis. Hæc tamen nomina passim in jure idem sonant, & sumuntur etiam pro ipsa re alteri obligatâ ad securitatem debiti, & pro jure petendi solutionem ex re sic obligata.

Hypotheca alia est conventionalis seu expressa, quæ mutuo consensu expresso constituitur. Alia tacita seu legalis, quam lex vel consuetudo attribuit, etiam si de hac nulla facta sit in contractu mentio. Sic bona tutoris & curatoris sunt hypothecata pupillo & minori pro administratione bonorum, bona mariti pro dote uxoris, &c. Item alia est universalis, per quam omnia bona tum præsentia tum futura obligantur: alia particularis, id est, unius vel plurium rerum in specie, & hæc semper afficit rem ad quemcumque perveniat, donec debitum solvatur.

QUÆST. V. Quenam sunt obligationes dantis, & accipientis pignus & hypothecam?

Resp. 1. Ex parte dantis seu debitoris hæc sunt. 1°. Non licet eandem rem dare pluribus in pignus seu hypothecam, nisi sit sufficiens pro omnibus debitis. Nam idèd res subicitur hypothe-

cæ, ut creditor ex ea solutionem capiat, si debitor non solvat. Sed plures creditores non possunt solutionem accipere ex re insufficiente pro pluribus debitis. Excipe nisi posteriores creditores moveantur de priori hypotheca; nam tunc his non fiet injuria, cum scienti & volenti non fiat. 2°. Debitor tenetur creditori impensas factas in pignoris conservationem & ne deterius fiat, restituere, l. 25. ff. de pignorat. act. nec potest pignus repetere donec debitum integrè solverit, l. 6. cod. de distract. pignor. 3°. Ei non licet vendere rem hypothecatam, nisi emptore monito de hypotheca, quia illum deciperet. Nam emptor putaret emere rem ab omni onere liberam, cum tamen teneretur ex eâ debita solvere, res enim transit ad emptorem cum suo onere reali; nec emptor plus juris acquirere potest, quam haberet venditor: hic autem non habebat ejus dominium liberum a debitis, cum res sit ad debita obligata.

Resp. 2. Ex communi sententia, creditor tenetur, 1°. Diligenter servare pignus, & curare ne pereat, aut deterius fiat: alioqui tenebitur de damno secuto ex culpa lata & levi, l. 13. ff. de pignorat. act. non tamen levissimâ, quia contractus cedit in utriusque partis utilitatem. Potest autem pignus acceptum, vel hypothecam alteri obligare, sed non pro majore summa, l. 1. cod. Si pignus, &c. 2°. Non potest uti re oppigneratâ sine consensu debitoris: alioquin furti actione tenetur, l. 56. ff. de furtis; nisi utatur in gratiam debitoris, ne scilicet alioqui deterior fieret. Quia est res aliena ad securitatem tantum, non ad usum concessa. Sed injustum est uti re aliena sine consensu domini. Quòd si debitor concedat illius usum, valor talis usus debet sortem computari: alioqui committeretur usura; nam ob concessam dilationem solutionis, acciperetur aliquid ultra sortem, cum usus pignoris sit quid pretio æstimabile, & veluti ejus fructus ad dominum pertinens. 3°. Tenetur fructus ex pignore vel hypotheca perceptos & consumptos in sortem computare, deductis sumptibus suis ac laboribus, & extantes restituere vel deducere: quia res illa est debitoris, ad quem proinde pertinent fructus ex ea nati, res enim domino suo fructificat. 4°. Non potest vendere pignus, nisi debitore tempore debito non sol-

vente, & eo prius monito. Quod si pluris vendat quam sit debitum, tenetur excessum restituere debitori, cum nullo justo titulo possit eum retinere. 5°. Non potest pacisci cum debitore, ut si non solvat statuto tempore, pignus sit creditoris; sed hic semper tenetur pignus totum restituere, cum ei postea debitum solutum fuerit: nam talis conventio utroque jure prohibetur, l. ult. cod. *de pall. pignor.* & cap. 7. *de pignor.* 6°. Tenetur soluto integrè debito statim restituere pignus, nam tunc cessat titulus & jus illud retinendi, l. 6. ff. *Quibus modis pignus, &c.*

CAPUT XI

De Ludo & Sponsionibus.

QUÆST. I. *Quid est Ludus, & quanam requiruntur ut sit licitus?*

Resp. 1. Ludus generatim est jucundum aliud quod dictum vel factum ad animi relaxationem ordinatum. Ejus finis proximus est, ut animus oblectatione relaxetur, fiatque aptior ad applicationem ac intentionem necessariam, eo modo quo vires corporis per somnum reficiuntur: quies enim animæ est delectatio, inquit S. Th. 2. 2. qu. 168. a. 2. Hinc ludus tam potest esse honestus quam dormitio, si cum debitis circumstantiis ob finem honestum exerceatur, pertinetque ad virtutem quam Aristoteles & S. Thomas Eutrapeliam vocant, quæ est species temperantiæ, per quam homo dirigitur ac inclinatur ad modum debitum in ludo tenendum.

Ut autem ludus sit licitus, hæc ex communi sententia requiruntur. 1°. Ut ludi genus nullo jure sit prohibitum. 2°. Ut non sit occasio peccandi, nec scandalum aut damnum ullum cuiquam pariat. 3°. Ut modus debitus, decorum, & omnes circumstantiæ debitæ serventur, ita ut congruat personæ, tempori, & loco, &c. nam bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu. Hinc conc. Senonense prohibet clericis ne in publico ludant pilâ, aut aliis ludis, maximè cum laicis, ob indecentiam. 4°. Ut nec sæpius nec diutius ludatur quam exigit necessitas reficiendi vires animi, & eum expeditiorem reddendi ad debita officia. Necessitas enim est mensura ludi sicut cibi & potûs. *Parum autem de de-*

lectatione sufficit ad vitam quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo, ait Aristoteles a S. Thoma qu. cit. a. 4. relatus. His adde, ut ludus necessarius referatur ad finem honestum; nam homo semper propter finem honestum agere tenetur.

Resp. 2. Ludus pro contractu sumptus, est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat id quod exposuerunt. Jure naturæ licitus est, servatis debitis conditionibus: sicut enim licet rem suam alteri absolute donare, ita & dare sub conditione licita, putâ si victor ludendo extiterit.

Conditiones autem requisitæ in contractu ludi sunt, 1°. Ut omnes conditiones ad ludum honestum necessariæ, modò dictæ serventur: nam hic contractus continet ac supponit ludum, cui est accessorius. 2°. Ut summa, quæ ludo exponitur, sit modica secundum cuiusque facultatem ac conditionem, & non major quam opus sit ad excitandum cum oblectatione animum, & impediendum ne ludus langueat. 3°. Ut ludentes habeant dominium ac liberam dispositionem eorum quæ exponunt, & aliunde habeant unde familiam alant, debita solvant, elemosinas erogent, & cæteris officiis planè satisfaciant. 4°. Ut non ludatur principaliter ob lucrum: nam finis proximus ludi est animi levamen, & oblectatio, ut animus sit vegetior & aptior ad exercitia debita propter Deum rectè obeunda. Deinde lucrum non potest esse finis honestus. 5°. Ut absit omnis fraus & injuria. 6°. Ut sit æqualitas moralis quoad omnes in spe lucrandi & periculo perdendi. Nam hæc requiritur ad justitiam hujus contractûs, qui est utrimque onerosus: in eo quippe emitur spes lucrandi periculo perdendi.

QUÆST. II. *Quinam ludi sunt prohibiti?*

Resp. Jure divino naturali prohibiti sunt ludi ex se mali ac turpes, indecori, & ad luxuriam provocantes; vel qui sunt occasio proxima peccati, aut aliis scandalum. Jure autem humano tam civili quam canonico prohibitus est omnibus etiam laicis ludus saltem frequens alexæ, l. 1. & 2. cod. *de aleator.* & c. *Episcopus*, dist. 35. ex can. Apostolorum, ibi: *Episcopus aut Presbyter aut Diaconus alea atque ebrietati deserviens,*

aut desinat, aut certe damnetur. Subdiaconus aut lector, aut cantor similia faciens, aut desinat, aut communionem privetur. Similiter etiam laicus. Ratio prohibitionis est periculum & occasio multorum peccatorum & malorum, ut iræ, rixarum, litium, blasphemiarum, perjuriæ, jacturæ temporis, neglectus officiorum debitorum, eversio fortunarum, &c. Ludus autem aleæ est ille, cujus successus unice vel magis ex fortuna seu casu quàm ex industria pendet, ut ludus taxillorum & chartarum. Nomine autem fortunæ ac casus intelligi debet dispositio providentiæ divinæ præter certam aliquam spem & opinionem humanam a sola Dei voluntate pendens.

Hinc, ut patet ex pœna gravi apposita, peccat mortaliter qui aleæ deservit, hoc est qui tali ludo crebrò & per longum tempus lucri causâ ludit. *Ludus aleæ est peccatum mortale secundum Raymundum, quod credo verum quando ex cupiditate quis ludit, scilicet principaliter motus, non ob recreationem, sed ad acquirendum quid notabile per ludum: nam ludere quid modicum, ut pueri faciunt, vel ob recreationem & moderate, non videtur mortale,* ait S. Antonin. 2. p. tit. 1. cap. 23. §. 8.

Imò secluso jure positivo sæpe est mortalis aleæ ludus ratione multarum circumstantiarum, ut docet Toletus, post S. Chrysostom. qui homil. 15. ad popul. ait: *Aleas tractare non videtur multis peccatum esse manifestum, sed infinita vitia mala solet inferre. . . . Circa aleas studium, blasphemias, jacturas, iras, convicia, infinitaque alia his graviora sæpe produxit.*

Hinc etiam graviter peccant, qui aleatoribus domum suam ad ludendum commodant: quia occasionem & commoditatem graviter peccandi aliis præbent; idque jure Cælareo & Francico prohibetur. His ergo deneganda est absolutio, nisi resipuerint, ut monet S. Carolus.

QUÆST. III. Quando nam commissitur peccatum mortale in ludo?

Resp. Ex communi sententia, his casibus. 1°. Si ludus sit per se graviter illicitus ac turpis, vel solo jure positivo graviter vetitus. 2°. Si ludenti vel aliis sit occasio proxima peccati mortalis, ut blasphemiarum, perjuriæ, fraudum, rixæ, libidinis, &c. 3°. Si idcirco negligantur officia sui statûs,

vel muneris; aut omittantur opera graviter præcepta. 4°. Si immodica summa ludo exponatur, ita ut reliqua bona non sufficiant ad sustentandam familiam, collocandos filios, ad dotandas filias decenter secundum suum statum, ad solvenda debita, ad dandas eleemosynas, &c. 5°. Si injuria vel damnum grave alteri inferatur fraudibus, violentiis, attractionibus ad ludum, &c. 6°. Affectu ad ludum graviter immoderato. *Nam potest esse peccatum mortale propter vehementiam affectûs ad ludum, cujus delectationem præponit aliquis dilectioni Dei, ita quod contra præceptum Dei vel Ecclesie, talibus ludis uti non refugiat,* ait S. Thom. 2. 2. qu. 168. a. 3. Denique si quis ludat cum eo qui non potest alienare: nam vult sine titulo justo alienum obtinere, quod est injustum, & cooperatur injustitiæ alterius.

QUÆST. IV. Quibus casibus lusor ante omnem sententiam tenetur ad restitutionem?

Resp. Ex communi sententia, victor restituere tenetur, 1°. Si victus non habeat rei dominium, & liberam dispositionem. 2°. Si victor vi, minis, dolo, conviciis, vel simulatione imperitiæ induxit alterum ad ludendum. Nam fecit ei injuriam, eique occasionem damni injustè dedit. Si tamen coactus lucretur, non tenetur restituere lucrum: quia ludus ex parte ipsius est justus, & omnem inæqualitatem circa spem lucri sustulit injuria coactionis, & victus sponte in hoc periculum se conjecit. 3°. Si fraude aliquâ contra ludi leges usus sit, v. g. si cartas signo aliquo notaverit, aut per nutus circumstantium, vel ex industria agnoscat, vel artificiosè ita componat ut meliores sibi obveniant, &c. Et tunc tenetur restituere tum id quod lucratus est, cum illud acquisierit per injuriam; tum etiam id quod alter justè lucratus fuisset: nam hæc spes lucri erat pretio æstimabilis, & ei per injuriam sublata fuit. Ludi autem leges sunt quæ vel communi ludentium consensu constitutæ sunt, vel loci consuetudine receptæ. Quædam tamen fraudes seu potius astutiæ, quæ ex communi consuetudine adhibentur, & noscuntur adhiberi, non censentur contra ludi leges, nec injustæ, ut si quis sciens se meliores cartas habere, timorem simulat quo alter ad augendam sponsonem impellatur. 4°. Si victor ante ludum habuerit ani-

num non solvendi, vel si non possit alienare rem ludo expositam aut quidquam amittere; vel si arte ludendi sit notabiliter alteri superior, ita ut moraliter certus sit de victoria. Quia tunc error dedit causam contractui: alter enim non voluit ludere, nisi quia contrarium putavit. Præterea hæc sunt contra justitiam ludi exigentem ut inter ludentes sit æqualitas moralis in spe lucrandi, & in periculo perdendi: nam hic contractus est utriusque onerosus, non donatio, nec ad remunerandum digniorem & peritiorum institutus; sed in eo emitur spes lucrandi periculo perdendi: ideoque requirit æqualitatem inter spem & periculum. Idque verum est, etiamsi excessus peritiæ unius sit notus alteri; nisi prudenter ex circumstantia censeatur donatio spontanea lucris ex parte minus periti. Nam sicut non sufficit ad justitiam venditionis, si emptor vitium rei norit, & rei cupiditate solvat pretium justo majus, quia aliter eam habere nequit, nec donare excessum censetur; ita in ludo, &c. nisi inæqualitas peritiæ aliunde compensetur. Quamdiu tamen uterque ignorat excessum notabilem peritiæ alterius, lucrum est justum etiam in peritiorum: quia uterque tunc se exponit periculo perdendi; & sicut lucranti occurrit imperitior, ita poterat occurrere peritior, & sic contractus fuit fortunæ, & ex utraque parte æqualis. Præterea ludentes hoc animo ludunt, ut lucrum retineri possit, dum neutri constat de notabili excessu. 5°. Juxta varios, si victor luserit ex animo repetendi solutum: quia non habebat jus lucrandi, & decepit alterum, qui non voluit ludere nisi suppositâ spe lucrandi. Qui tamen lusit animo solvendi, potest mutare animum peracto ludo, & solutum repetere in judicio.

QUÆST. V. *An qui ludo vetito, seu aleâ, aliquid lucratus est, tenetur lucrum restituere, vel qui perdidit solvere?*

Nota. Agitur hîc de magna summa: nam qui modicum perdidit, tenetur solvere. Quia contractus ludi fuit justus, obligatque naturaliter; nec leges, quæ vigent, prohibent modicum quid ludo per se licito exponere, ac proinde lucrum modicum solutum retineri potest, nec conceditur jus illud repetendi.

Resp. 1. Juxta communem sententiam, seclu-

sâ lege speciali loci irritante contractum ludi, magna pecuniæ summa jam acquisita ludo vetito seu aleâ, servatâ aliunde justitiâ, potest retineri in conscientia, donec per sententiam judicis exigatur restitutio. Quia contractus ludi jure naturæ habet vim transferendi dominii ex libero consensu ludentium; & jure positivo communi, vel saltem ex consuetudine, non est ipso facto irritus; nec ludentes redduntur inhabiles ad transferendum dominium, neque obligantur ad restitutionem nisi post sententiam judicis. Ex eo autem quod contractus sit prohibitus, non ideò hoc ipso est irritus, *quia multa feri prohibentur, quæ si facta fuerint, obtinent roboris firmitatem*, cap. 16. *de regular.* ut patet in matrimonio post votum simplex castitatis contracto, in negotiatione clericis interdictâ, &c.

Resp. 2. Qui aleâ lusit, & notabilem pecuniæ summam perdidit, sistendo in jure naturali, tenetur solvere. Quia contractus fuit validus, ac proinde ex illo victor comparavit jus ad id quod lucratus est. Præterea qui perdidit, debuit ludendo consentire in solutionem si perderet: alioqui malâ fide lusisset, ideoque lucrari non potuisset.

Sed controversitur an jure civili communi seu Cæsareo, lusor teneatur in conscientia solvere debita ludo contracta? Alii negant, quia l. 1. *cod. de aleator.* conceditur victo & ejus hæredibus jus repetendi in judicio quod solvit. Ergo victus potest jure retinere id quod solutum repetere statim posset: cui enim lex dat actionem repetendi, eidem etiam dat exceptionem ut non solvat, juxta reg. jur. 71. in 6. *Qui ad agendum admittitur, est ad accipiendum multo magis ad vitandus.* Et l. 198. ff. *de reg. jur.* Præterea leges Cæsareæ statuunt, ut victus non cogatur solvere; Unde cum retinere meam rem, & damam recipere æquivalent, injustum non est commodiorem modum absque inutili circulo eligere. Hinc l. 3. ff. *de compensat.* dicitur: *Interest nostra partibus non solvere, quam solutum repetere.*

Alii verò contendunt debitorem teneri solvere, nisi judicem requirat pro debiti sui absolutione. Quia 1°. qui lusit, validè lusit. Ergo contraxit obligationem standi contractui valido, donec irritetur; & sic victor habet jus ad solutionem donec eo privetur per judicem. 2°. Si-

cut

cut qui validè lustr & perdidit, non potest ante sententiam judicis solutum repetere, aut occultè recipere, ita nec potest ante sententiam non solvere. 3°. Leges non concedunt jus repetendi solutum nisi in judicio: ergo jus non solvendi acquiritur solùm per sententiam judicis; & cum dicunt, Victus non cogatur solvere, subintelligitur *a judice*: unde significant solùm actionem victori non dari ad repetendum debitum. Porrò certum est victum teneri solvere, si juraverit se soluturum: quia juramentum de re licitâ præstandâ servari debet ex religione & reverentiâ erga Deum.

Dixi jure communi. Nam potest esse alia consuetudo patriæ, vel lex specialis annullans obligationem naturalem solvendi debita ludo contracta, prout est in Gallia ex edicto Ludovici XIII. quoad hoc recepto. Sed videtur in his rebus standum esse consuetudini receptæ, nec lege abrogatæ.

QUÆST. VI. *Quid est sponsio, & quid ad ejus justitiam requiritur?*

Resp. Sponsio est contractus, quo duo vel plures de veritate aut eventu rei alicujus contententes, sibi invicem aliquid spondent, ut id sit ejus, qui veritatem fuerit assecutus.

Ut hic contractus sit justus, necesse est, 1°. Ut res de qua agitur, in eodem sensu ab utroque accipiatur: nam alioqui nullus esset contractus sponsionis, si quidem spondentes non consentirent in idem, si diversimodè rem intelligerent. 2°. Ut res de qua contenditur, sit incerta utriusque contrahenti. Alioqui jam non esset æqualitas in spe & periculo, quæ ad justitiam sponsionis requiritur: nam sponsio est contractus onerosus, quo emitur spes lucrandi periculo perdendi.

Hinc si quis certus de rei veritate vel eventu, aliquid sponsione lucratus est, tenetur id restituere, etiamsi de sua certitudine alterum monuisset, qui nihilominus vellet contendere. Quia hic non vult donare, aut se punire, sed spondere, eò quòd putet rem esse semper incertam & falli ab alio: & idèò diligenter postea veritatem inquit. Cum autem in sponsione ematur, & vendatur spes lucri periculo amittendi, veluti merx pretio; si nullum sit periculum perdendi,

nihil emitur, nec venditur: ac proinde invalidus est contractus, sicuti invalida est emptio gemmæ falsæ pro vera, etiamsi emens monitus fuisset falsam esse, sed credere noluisse. *Delugo.*

CAPUT XII.

De Ultimis voluntatibus.

QUÆST. I. *Quid est Testamentum?*

Responsio. Est legitima dispositio de iis, quæ quis vult fieri post mortem cum institutione hæredis, vel legatarii universalis. Quod addo, quia in Gallia ad testamentum non requiritur hæredis institutio: imò si fieret, dicitur testamentum a judicibus declarandum esse irritum: quia lex consuetudinaria permittit solùm institutionem legatarii universalis, quando non instituitur hæres is, qui ab intestato foret.

Dividitur in solemne, in quo servantur omnes solemnitates a jure præscriptæ; & in privilegiatum, quod valet etiamsi non omnes illæ solemnitates servantur: tale est testamentum militare. Solemne subdividitur in scriptum, seu clausum, quod fit scripto coram testibus requisitis; & in nuncupativum seu apertum, quod fit vivâ voce coram testibus requisitis, licèt postea possit scripto mandari.

Circa solemnitates a jure in testamentis requisitas consuli debent leges ac locorum consuetudines.

Jure autem Cæsareo ad testamentum scriptum hæc requiruntur. 1°. Ut hæres claris & expressis verbis instituat, illiusque nomen propriâ manu testatoris scribatur; vel si alienâ, ipse testator scribat, & subscriptum ac involutum ostendat testibus, dicatque in eo suam ultimam voluntatem contineri. 2°. Ut adhibeantur septem testes rogati, masculi, puberes, idonei, hoc est, qui non excludantur a jure, quales sunt hæres, filius-familias, furiosi, damnati ob crimen, &c. 3°. Ut omnes & singuli testes nomen suum subscribant propriâ manu, & annulo seu sigillo obsignent. 4°. demùm ut id totum in uno eodemque loco & tempore, unoque contextu peragatur, l. 21. cod. *de testam.*

Ad nuncupativum requiritur solùm, ut testator suam ultimam voluntatem tam circa hære-

dis institutionem, quàm circa legata coram septem testibus, masculis, liberis, puberibus, & ad id vocatis declaret distinctâ voce ut possit audiri.

QUÆST. II. *An testamentum destitutum solemnitate requisitâ a jure civili, validum est in conscientia?*

Resp. Circa hoc multiplex est sententia. Prima docet tale testamentum esse invalidum in utroque foro, ita ut hæres per illud institutus, & legatarius teneatur ante sententiam judicis restituere hæredibus ab intestato. Secunda asserit valere in conscientia, ita ut hæres ab intestato non possint licetè repetere hæreditatem vel legatum; & si adjudicetur ipsis a judice, teneri ad restitutionem, si ipsis constet de voluntate testatoris. Tertia inter has media docet illud nullam parere obligationem civilem, sed solum naturalem, & quidem infirmam, quæ per judicem tolli possit; atque ita non esse omnino invalidum in foro conscientiæ; sed valere ad hoc ut hæreditas vel legatum possit retineri in conscientia, donec a judice adjudicetur hæredibus ab intestato: neque etiam omnino firmum, quia post sententiam judicis relicta per illud restitui debent hæredibus ab intestato. *Ita Sanchez, Layman, & alii*, qui sic putant conciliari posse leges in speciem contrarias. Unde leges, quæ dicunt testamentum destitutum solemnitate profecto habendum, nullum esse, scilicet, inquit, per sententiam judicis, qui ob defectum solemnitatis efficaciam ejus elidit.

Ego assentior iis, qui docent, hac in re consulendam esse locorum consuetudinem, & praxim judiciorum, atque servandum id quod æquus judex perspectâ penitus veritate judicaret. Nam idem in utroque foro servandum est, ubi forum externum non nititur falsâ præsumptione, nec damnat in pœnam, quæ judicis sententiam requirit. Quare si judex quamvis certo norit voluntatem testatoris, rescindat testamentum ob defectum solemnitatis, & hæreditatem ac legata prophana adjudicet hæredi ab intestato; ea ipsi debentur in conscientia ante sententiam. Quia sicut privati possunt apponere contractibus suis certas condiciones, quibus omisiss nolunt valere contractum; ita princeps vel resp. cui subditorum personæ ac bona subiciuntur in or-

dine ab bonum commune, potuit propter frandis periculum, & majorem dispositionis cautionem facere, ut consensus contrahentium ac disponentium sine certa solemnitate esset de facto irritus: fecisse autem constat ex verbis legis, vel consuetudine & praxi judiciorum, quæ est legum interpres.

Nota. Testator tenetur hæres instituere in portione legitima descendentes, & his deficientibus ascendentes, nisi justam exhæredandi causam habeat: unde hi dicuntur hæres necessarii.

QUÆST. III. *Quinam testari non possunt?*

Resp. 1°. Qui carent usu rationis, ut infantes, & perpetuò amentes. 2°. Filius-familias. Si tamen pubes sit, potest testari de bonis castrensibus & quasi-castrensibus ad quaslibet causas, & de adventitiis ad pias causas, sed cum patris consensu, ex cap. 4. de sepult. in 6. 3°. Servus. 4°. Religiosi solemniter professi. 5°. Prodigii post interdictam administrationem. 6°. Qui commiserunt aliquod crimen, cui jure annexa est talis pœna, & morte damnati. 7°. Clerici de bonis ecclesiasticis, cap. 9. de testam. In multis tamen locis consuetudo est contraria; sed semper tenentur de iis in pias causas disponere: nam juxta communem sententiam tenentur jure divino naturali ea bona toto vitæ tempore sic impendere. Quare nulla consuetudo, nec potestas humana potest eos excusare vel dispensare.

QUÆST. IV. *Quid est Codicillus?*

Resp. Est scriptura continens ultimæ voluntatis dispositionem circa ea quæ quis vult fieri post mortem citra hæredis seu legatarii universalis institutionem. Adhibetur ad legata ac fideicommissa relinquenda, vel ad aliquid explicandum aut mutandum circa testamentum. Ad ejus valorem sufficiunt quinque testes licet non rogati, nec requiritur ut testator manu propriâ subscribat.

QUÆST. V. *Quanam notanda sunt circa legata?*

Resp. Sequentia. 1°. Legatum est ultimæ voluntatis dispositio, quâ testator particulare donum ab hæreditate selectum directis verbis ali-

cui relinquit. Sumitur etiam pro ipso dono sic relicto.

2°. Legata solvi debent ex iustitia statim post aditam hæreditatem, & ex hoc legatarius acquirit eorum dominium. Quare si executor testamenti negligat ea solvere, tenetur de damno inde secuto: nam peccat contra proprium officium in damnum alterius; executor enim constituitur ad præstandum id omne quod testator fieri voluit: qui autem peccat contra proprium officium ad alterius commodum spectans, peccat contra iustitiam. Si nullus sit constitutus executor, tenetur hæres: nam hæreditatem acceptando, se obligavit implicitè ad præstanda onera ei annexa.

3°. Legatum transmittitur ad hæres legatarii.

4°. Legatum sub modo factum obligat ad modum illum observandum, si modus sit in utilitatem tertii vel legantis. Quia tunc testator præsumitur voluisse ad eum obligare: secus dicunt, si modus sit in solam utilitatem legatarii, quia non præsumitur obligatio inducta, nisi aliunde colligatur, sed solum testator explicuisse motivum legandi. Quando autem testator obligat ad modum implendum, aliquando obligare vult, non ita tamen, ut si non impleatur, legatum revocetur & restitui debeat, sed ut peccet legatarius contra iustitiam, si non observet. Aliquando vult, ut modo non observato res legata restituatur, vel cum fructibus perceptis, vel sine illis. Quæ omnia pendent ex intentione testatoris, quæ arbitrio prudentis ex ejus verbis & aliis conjecturis ac circumstantiis colligenda est. Quando legatum relicto est Ecclesiæ vel piæ causæ sub modo obligante, nisi aliud testator expresserit, non censetur voluisse quod revocetur legatum, si modus non servetur, cap. *Verum* de condit. appof.

5°. Si legatum ad certam piam causam factum, nequeat ei applicari, debet ab hærede dari in alteram piam causam impendendum iudicio episcopi. Nam defunctus censetur in tali casu voluisse, ut alteri piæ causæ applicaretur, cum id æquè sit gratum Deo, & utile ejus animæ. Episcopus verò ut interpret voluntatis defuncti, tunc habet jus legata pia ad alium pium usum destinandi, ex cap. 3. & 17. de testam. Legatum verò

relictum ad causam prophanam, si impleri nequit, redit ad hæredem.

6°. Quamvis testamentum ad causam non piam defectu solemnitatis esset invalidum in utroque foro; tamen legata pia in eo contenta valida sunt, & ea statim solvere tenetur hæres ab intestato, si constet quoad illa de voluntate defuncti, ex cap. 11. de testam. Tum quia ipsa pia legata sunt remedia vulgò ad testatoris salutem necessaria, & semper utilia, imò sæpe restitutiones ex iustitia debita, & a confessario præscriptæ. Tum quia juxta leges Cæsareas legata etiam prophana relicta sine solemnitate requisita solvi debent, si constet de voluntate defuncti, ex instit. de fide-commiff. & ex cap. 4. de testam. In Gallia verò jure consuetudinario secundum communem Doctorum Gallorum sententiam hæres tenetur in conscientia solvere legata ad pias causas, quamvis in iis vel in testamento præscriptæ solemnitates omiffæ fuerint: secus, si sint ad causas, prophanas. Hinc quando hæredi constat voluntatem testatoris esse, ut aliquid in causam piam distribuatur, licet id in foro externo probari nequeat, tenetur in conscientia solvere. Tunc enim probatione opus non est, dum de veritate constat.

QUÆST. VI. Quid est Fidei-commiffum?

Resp. Est ultimæ voluntatis dispositio, quæ testator fidei hæredis committit aliquid alteri tradendum. Duplex est, aliud universale, in quo tota hæreditas committitur danda alteri. Sed jus Cæsareum concedit fidei-commiffario quartam partem hæreditatis, quæ Trebellianica dicitur a Juræconsulto Trebelliano, ne inutiliter hæreditatem adierit.

Aliud particulare, in quo tantum pars hæreditatis committitur danda alteri.

QUÆST. VII. An valet in foro conscientia fidei-commiffum in favorem ejus, qui per leges non potest hæres vel legatarius institui?

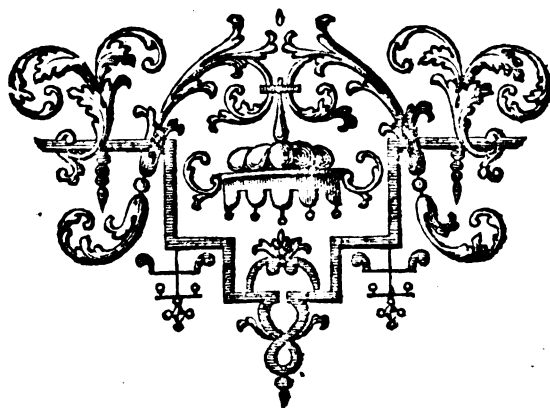
Resp. 1. Testator peccat mortaliter ita disponendo, & etiam is qui talis dispositionis executionem promittit: quia violat legem justam, quæ id graviter prohibet. Hinc S. Hieron. epist. ad Nepotian. ait: *Per fidei-commiffa legibus illumus.*

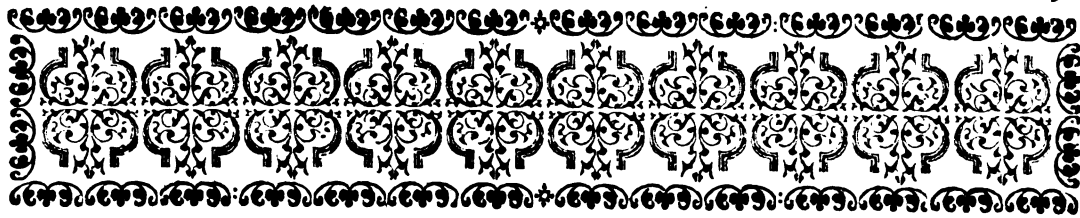
Resp. 2. Is qui per fidei-commissum etiam occultum, hæreditatem aut legatum accepit tradendum personæ, quæ per leges excluditur ab hæreditate, vel legato seu dono, puta filio spurio vel uxori defuncti, ita ut non acceperit nisi sub hac conditione sibi significatâ; non potest licitè tale fidei-commissum exequi, sed tenetur accepta restituere legitimis hæredibus ab intestato. Quia 1º. alioqui ageret contra intentionem & finem legis, & ipsam legem prohibentem ne hæreditas, vel legatum & donum talibus personis tradatur simpliciter, ideòque sive directè, sive indirectè. Nam *certum est quòd is commissus in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem*, reg. 88. jur. in 6. *Et cum quid unâ viâ prohibetur alicui, ad id aliâ non debet admitti*, reg. 84. jur. in 6. Jam verò *que contra jus fiunt, debent pro infellicis haberi*, reg. 64. jur. in 6. & leges justæ obligant in conscientia. 2º. Tale fidei-commissum est in fraudem legis, ejusque efficaciam prorsus elideret, si liceret aut valeret. *At fraus & dolus alicui patrocinari non debent*, ait conc. gener. Later. IV. cap. 46. Item persona quæ per legem excluditur ab hæreditate

vel legato, re ipsâ bona acciperet a principali testatore per alium tanquam instrumentum: at lex id vetat, hoc ipso quòd illam excludit a bonis defuncti *Ita Covarr. Azor asserens esse communem sententiam.*

Igitur tale fidei-commissum debet censerit tanquam si factum non fuisset; ac proinde bona defuncti per illud accepta pertinent ad hæredes legitimos ab intestato. Nam qui accepit aliquid tradendum alteri, non potest illud sibi retinere, quia reverà non ei donatum fuit: neque potest tradere illis qui per leges sunt incapaces illud accipiendi. Hinc Covarr. & Azor, ex communi (ut ipse ait) sententia, docent filium spurium qui accepisset bona patris per fidei-commissum vel alio modo, teneri ante omnem sententiam ea restituere legitimis hæredibus ab intestato venientibus, vel testamento institutis, cum justâ lege eorum bonorum capax non sit.

Porro in Gallia id omninò certum est: nam ibi, & fortè etiam in multis aliis locis, quodvis fidei-commissum jure saltem consuetudinariò vim legis habente & obligante in conscientia, reprobatur, nullumque jus tribuit.

TRACTATUS

DE

SACRAMENTIS

IN GENERE, ET IN SPECIE.

CAPUT PRIMUM.

De Natura Sacramentorum Novæ Legis.

QUÆST. I.

Uid & quotuplex est Sacramentum?

Resp. Sacramentum generice sumptum, est signum sensibile gratiæ sanctificantis, permanentè a Deo institutum. Sacramentum verò novæ Legis est signum sensibile, permanentè a Christo institutum, ad significandam & producendam gratiam sanctificantem ex opere operato. Unde in eo maxime differt a Sacramentis antiquæ Legis, quòd hæc non causarent gratiam ex opere operato, sed tantum illam significarent nobis dandam per Passionem Christi, ut docet concilium Florentinum.

Sacramenta novæ Legis sunt septem, non plura nec pauciora, videlicet, Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema-UNCTIO, Ordo, & Matrimonium. *Conc. Trid. sess. 7. can. 1.*

QUÆST. II. *Quibusnam Sacramenta essentialiter perficiuntur?*

Resp. Omnia sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materiâ, verbis tanquam formâ, & personâ Ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia; quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum. Concil. Florent. in decreto de Sacram. & constat etiam ex traditione & perpetua praxi Ecclesiæ.

Porro materia sacramenti dicitur id, quod in Sacramento minus perfecte significat ejus effectum: unde debet determinari per aliud ad eum perfecte significandum. Duplex est materia, nempe remota, & proxima. Materia remota est res, quæ adhibetur, ut Aqua in Baptismo. Proxima est usus seu applicatio talis rei, ut Ablutio. Forma verò est aliquid sensibile, quod clarius effectum sacramenti indicat & determi-

nat, ac perficit significationem materiæ obscuram, nec satis determinatam. Verba autem strictè sumpta, seu vocalia, sunt forma essentialis in omnibus sacramentis, saltem præter Matrimonium, quod juxta communem sententiam potest perfici sine benedictione sacerdotis, sed solâ scripturâ, vel nutu exprimente mutuum consensum, quæ sunt verba virtualia, in quantum sunt expressiva consensûs, & sufficiunt in contractibus: quia, inquirunt, cum hoc sacramentum consistat adæquatè in contractu matrimoniali, quem Christus evexit ad esse sacramenti, nihil ad ejus valorem requiritur, nisi quod ad legitimum contractum necessarium est. Unde in decreto citato dicitur Matrimonium effici mutuo contrahentium consensu *regulariter* per verba de præsentî expresso. Aliud est de sex aliis, ut constat ex traditione, & praxi Ecclesiæ.

QUÆST. III. *Qualis unio inter materiam & formam requiritur ad valorem Sacramenti?*

Resp. Requiritur utriusque coëxistentia, seu similtas moralis, quæ secundum significationem verborum formæ, & qualitatem actionis per quam sacramentum fit, sufficiat tum ad veritatem formæ, tum ut verba censeantur cadere super talem materiam, & cum illâ unum totale signum constituere. Sic in Baptismo requiritur talis conjunctio, ut dum minister verba profert, censeatur moraliter etiam lavare. Hæc autem unio moralis sufficit, quia sacramentum est compositum quoddam morale, conficiendum ab hominibus, ideoque more humano; & major non est sæpè possibilis moraliter: unde si exigeretur, sacramenta sæpè irrita forent.

Porro hæc unio diversa est pro diversitate sacramentorum; nam requiritur major in Baptismo, ob formam exprimentem abluionem actualem; & major in consecratione Eucharistiæ, cum forma sit demonstrativa Corporis Christi sub accidentibus panis & vini, quorum substantiam destruit.

Sacramentum verò Pœnitentiæ non exigit tam strictam unionem; quia institutum est per modum judicii, in quo sententia non semper statim sequitur causæ examen. In Matrimonio unius consensus potest alterius consensum tandem sequi, quamdiu hic moraliter perseverare

censetur, sicut in aliis contractibus; quia fundatur in natura contractûs. Tamen quoad proximam materiam & formam, quantum fieri potest, simul sunt conjungendæ.

QUÆST. IV. *Quanam mutatio materiæ, vel formæ, irritat Sacramentum?*

Resp. Quævis mutatio substantialis in materiâ vel formâ invalidat sacramentum; quia tollit materiam vel formam quam Christus instituit. Accidentaliter verò non irritat, quia cum tali mutatione manent materia & forma quales Christus instituit. Sed circa hoc observanda sunt sequentia.

1°. Mutatio materiæ est substantialis, quando materia nomine & re, secundum communem æstimationem & usum, differt ab ea, quam Christus instituit, & Ecclesia usurpat; ita ut in ordine ad usus humanos, & prout sub tali nomine usurpatur, sit notabilis varietas: ut si in Baptismo adhibeatur vinum loco aquæ. Mutatio est accidentaliter, quando materia est eadem re & nomine cum eâ quam Christus instituit, sed non adhibetur eodem modo quo Ecclesia adhibet, ut si in Baptismo adhibeatur sine necessitate aqua cœnosa, vel non benedicta.

2°. Mutatio formæ est substantialis, quando vel non adhibentur verba vocalia, ubi essentialiter requiruntur, ut reipsa requiruntur in omnibus, saltem excepto Matrimonio; vel si verba vocalia sic mutantur, ut non maneat sensus a Christo institutus, ac determinatus tanquam necessarius. Quævis verò formæ mutatio, quæ non destruitur sensus a Christo institutus, est accidentaliter.

Quænam autem materia, vel quæ verba requirantur ad essentiam sacramenti, cognoscimus ex usu & doctrinâ Ecclesiæ, quæ cum sit *columna ac firmamentum veritatis*, non potest errare in iis, quæ ad fidem, bonos mores, ad sacramenta, & generalem disciplinam ac Deicum pertinent.

3°. Sensus verborum in æquivocatione ab intentione proferentis pendet. Hinc hæc forma; *Ego te baptizo in nomine parentis, &c.* habet bonum sensum, si proferens per *id parentis*, patrem intelligat, malum si matrem. Sed extra æquivocationem sensus verborum non pendet

ab intentione proferentis. Hinc valebat baptismus Arianorum, quamvis circa formam male sentirent, quia illam rectè pronuntiabant. Contra ille non baptizaret validè, qui uteretur verbis nihil significantibus, vel aliquid aliud, etsi per illa intenderet verum sensum; quia in actione publicâ, qualis est Baptismus, verba significant secundùm communem & usitatam acceptionem.

4°. Mutatio verborum sex modis fieri potest, nimirum per additionem, vel detractionem alicujus vocis; positionem unius vocis loco alterius; corruptionem alicujus vocis, detrahendo, vel mutando aliquam syllabam; transpositionem; & interruptionem, pronuntiando scilicet unam partem formæ, ac deinde quiescendo per aliquod tempus, vel loquendo aliquid aliud, & demùm perficiendo formæ prolationem. Quoties igitur aliquo ex modis illis ita mutantur verba, ut pereat sensus a Christo intentus, mutantur substantialiter vera forma: secus, si hic sensus maneat. Hinc verba corruptè pronuntiatâ ex imperitia, balbutie, linguæ præcipitantia, aliove simili vitio, non tollunt sensum substantialem, si adhuc sic proferantur, ut omnibus spectatis eundem sensum animis audientium ingenerent, quem rectè prolata: secus, si fiat contrarium. Sic hæc corruptio verborum ex sola ignorantia linguæ prolatorum, *Baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritu Sancto*, non destruit verum sensum: unde Zacharias Papa c. 86. de consecr. dist. 4. declaravit Baptismum sic collatum sine animo introducendi errorem, valuisse: alioqui enim censeretur non intendisse facere id quod facit vera Ecclesia. Quisque tamen tenetur diligentiam magnam adhibere, ut formam sacramentorum rectè, integrè, & distinctè pronuntiet, tum ob reverentiam sacramento debitam, tum etiam ob periculum corruptionis.

5°. Interruptio destruit verum sensum, adeoque substantiam formæ, quoties tollit unitatem moralem formæ, ut si quis dicat: *Ego te baptizo*, nec nisi recitato uno Psalmo prosequatur, *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. Secus, si non tollat. Hinc verborum interruptio, quæ tam brevis est, ut morali judicio verba adhuc faciant unam orationem, non admittit sensum formæ, ut si baptizans, postquam

dixit, *Ego te baptizo*, tussiat, vel aliis dicat, *silete*, ac deinde addat, *in nomine Patris, &c.* Qualis autem & quanta interruptio tollat unitatem moralem orationis, hoc debet æstimari secundùm judicium prudens, ex circumstantiis, modo, ac duratione interruptionis: nam res moralis, qualis est ista, ex prudenti æstimatione pendet. Illicita tamen est quævis interruptio facta sine necessitate, cum sit contra usum Ecclesiæ & reverentiam sacramento debitam.

QUÆST. V. *Quale est peccatum mutare materiam vel formam?*

Resp. 1. Mutare alterutram substantialiter est mortale, 1°. Contra religionem: nam est gravis irreverentia in Christum authorem sacramentorum, agendo contra ejus institutionem in re gravi, eamque pervertendo, nec ponendo omnia, quæ voluit poni ad gratiam efficiendam; estque ipso facto irritio quædam rei maximè sacræ. 2°. Contra charitatem, voluntariè privando proximum gravi bono spiritali. 3°. Contra justitiam: nam hoc ipso quòd quis ministrare vult, tacitè promittit & se obligat ad ministrandum sicuti res exigit, & in utilitatem suscipientis.

Resp. 2. Est etiam mortale alterutram mutare accidentaliter, si mutatio sit notabilis & absque necessitate, ex Trid. sess. 7. can. 13. Quia fieret contra præceptum Ecclesiæ, & usum ejus vim legis habentem, in re gravi ad religionem pertinente. Unde Missale Romanum *de defect.* ait eum gravissimè peccaturum, qui aliquid formæ Eucharistiæ adderet, quod tamen significationem non mutaret. Imò quamvis mutatio sit in se levis, si fiat ex contemptu, vel ex animo inducendi usum contrarium ritui Ecclesiæ, aut ex simili intentione schismaticâ; nam tunc contemnitur Ecclesia, & Spiritus Sanctus quo regitur, & cujus instinctu res illas instituit. Item si fiat cum scandalo, aut periculo errandi circa substantialia. Ita passim Doctores, qui addunt mutationem accidentalem, his seclusis, posse esse venialem ob levitatem materiæ.

QUÆST. VI. *An licet aliquando uti materiâ aut formâ dubiâ, vel probabili tantum in Sacramentis?*

Resp. 1. Extra necessitatem proximi tenemur semper sub mortali in iis, quæ pertinent ad efficaciam, vel valorem sacramenti, sequi in praxi sententiam tutiorem probabilem, relicta opposita etiam probabilior. Ita Suarez, & alii. Quia alioqui exponeretur sine necessitate Sacramentum periculo nullitatis: nam valor & efficacia sacramenti pendet a sola institutione Christi, & nullatenus ab opinione hominum quantumvis probabili, quæ immutare & supplere non potest id quod Christus voluit esse necessarium ad valorem & effectum sacramenti. Nec ignorantia invincibilis, licet excuset a culpa, potest defectum rei ad valorem actus requisitæ supplere. Ergo si opinio, etsi probabilior, falsa sit, ut potest esse, & ni reipsa ponantur & adsint omnia, quæ Christus instituit ac exigit, sacramentum erit invalidum & sine effectû. Quare qui utitur materia vel formâ non certâ quando potest certam adhibere, peccat mortaliter, 1°. Contra religionem, sine necessitate exponendo sacramentum periculo nullitatis, & inefficiæ: quod gravis est irreverentia in Christum ejus authorem, ejus nomine exercendo actionem eo modo, quod probabile est non posse habere effectum, nec rationem sacramentalem, ideoque esse inanem. Estque per se quidam contemptus, seu irrisio rerum divinarum. 2°. Contra charitatem: nam sine justa causa exponit proximum jacturæ maximi boni, quod percipitur ex sacramento valido, cum possit illi talem fructum certò conferre. 3°. Contra justitiam, præsertim si sit Pastor: nam proximus habet jus, ut sacramentum sibi modo, quantum fieri potest, certo & infallibili administraretur, eo ipso quòd se ad illud suscipiendum submittit; & sacerdos hoc ipso quòd ministrare vult, se obligat tacitè ad dandum quod petitur, sacramentum scilicet certò validum, alioquin alius quæreretur. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Non est illicitum in sacramentis confereendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, vel periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententiâ probabilis tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis sacerdotalis aut episcopalis.*

Resp. 2. Tenetur sub mortali suscipiens sequi

in praxi sententiam tutiorem probabilem, relicta opposita, etsi verè probabili, in iisquæ ex parte ipsius requiruntur ad valorem vel effectum sacramenti. Quia aliàs exponeret sacramentum periculo nullitatis, vel inefficiæ, ob rationem allatam, quod est grave sacrilegium: nam sicut reddere sacramentum nullum, aut illud effectû suo privare est gravis irreverentia in Christum, cum sacramentum sit moraliter actio Christi; ita & se exponere periculo id faciendi; & utrumque eodem præcepto religionis prohibetur.

Resp. 3. Tenemur in necessitate extrema proximi, illi administrare sacramentum cum materia vel dispositione probabili tantum, vel etiam dubiâ, dum certa haberi non potest. Nam lex charitatis præcipit, ut in extrema necessitate proximi illi opitemur meliori modo quo possumus: sed medium probabile vel dubium melius est nullo. Nec tunc fit irreverentia Christo, vel sacramento; quia cum Christus illud instituerit pro hominum salute, vult ut magis provideamus securitati salutis proximi, quàm sacramenti, dum utriusque periculum vitari nequit. Quare in tali necessitate vult, ut succurramus proximo, etiam cum periculo nullitatis sacramenti, adhibendo tamen probabiliorẽ tutioremque materiam quæ adhiberi potest. Et verò lex charitatis prævalet religioni.

Porro hoc locum habet duntaxat in sacramentis, quæ sunt de necessitate mediæ, nempe Baptismo & Pœnitentiâ. Quia non licet sacramentum ullum exponere periculo nullitatis, nisi cum alioqui homo exponeretur damnationis æternæ periculo. Hinc nunquam licet adhibere materiam dubiam in Eucharistia, Ordine, &c.

QUÆST. VII. *An licet supra eandem materiam repetere formam?*

Resp. Non licet, nisi sit dubium rationale de validitate formæ jam prolata, vel de ejus prolotione. Quia tunc frustra adhiberetur altera formæ prolatio cum irreverentia sacramenti. Quòd si tale dubium adsit, debet forma iterari sub conditione, ne Sacramentum maneat irritum, cum illius irreverentia ac damno proximi. Dubium autem imprudens, quale solet esse in scrupulosis, non sufficit, sed contemnendum est.

CAPUT

CAPUT II.

De Ministro Sacramentorum.

Hoc nomine intelligitur idoneus effector sacramenti. Constat solos homines ratione utentes esse ministros sacramentorum ordinarios: nam eos solos Christus ad hoc munus designavit. Non omnes tamen homines possunt esse omnium ministri; nam laici non possunt validè efficere nisi Baptismum & Matrimonium; ut constat ex perpetua traditione & praxi Ecclesiæ.

QUÆST. I. *An requiritur intentio faciendi sacramentum?*

Nota. Consentiant omnes Catholici, 1°. Non requiri intentionem explicitam conferendi gratiam: quia sacramentum agit ut causa necessaria, quæ indiget solâ applicatione, non autem ut applicans cogitet de effectu. Et alioqui nullus esset Baptismus collatus ab hæretico negante gratiam per illum conferri.

2°. Non sufficere intentionem ponendi ritum externum sacramenti quomodocunque, etiam jocosè & irriforiè: nam hic error Lutheri a Leone X. & a conc. Trid. damnatus est.

3°. Certum esse teneri ministrum, sub mortali habere internam volitionem verè faciendi sacramentum, seu id quod facit Ecclesia, vel id quod instituit Christus, saltem confusam & implicitam: quia illicitum est in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti relicta tutiore probabili. Sed sententia asserens talem intentionem requiri ad valorem est tutior, imò sola tuta, & saltem probabilior aut tam probabilis quàm negans, quæ non est tuta: nam cum possit esse falsa, eam sequens committit se periculo faciendi sacramentum nullum.

4°. Ad valorem sacramenti non requiri intentionem faciendi quod facit Ecclesia Romana, quamvis sola sit vera Ecclesia Christi; sed sufficere intentionem faciendi quod facit vera Ecclesia, quæcunque illa sit, imò faciendi quod facit Ecclesia aliqua particularis, v. g. Lutherana, modò putetur vera, quamvis reipsâ sit falsa. Quia tunc est intentio implicita ac virtualis fa-

ciendi quod facit vera Ecclesia; neque error speculativus circa veram Ecclesiam, ut nec circa efficaciam & effectum aut institutionem sacramenti, impedit hujus valorem ex parte ministri: nam hæreticus verè baptizat, & tamen non credit Ecclesiam Romanam esse veram Christi Ecclesiam.

Resp. Ad valorem sacramenti requiritur intentio verè & seriò faciendi sacramentum, saltem implicita & generalis, quâ minister intendat facere id quod Ecclesia moraliter facit per ritum externum, vel quod Christus instituit; nec sufficit intentio ponendi exterius, duntaxat ritum externum, ut aliqui dicunt.

Prob. 1. Ex concilio Florentino in decreto Eugenii, ubi dicitur: *Hac omnia sacramenta (novæ legis) tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materiâ, verbis tanquam formâ, & personâ ministri conferentis sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia. Quorum si aliquid desit, non perficitur sacramentum.* Ergo ex Florentino ad efficiendum sacramentum requiritur intentio faciendi quod facit Ecclesia, materiam scilicet & formam adhibendo per suos ministros. Sed id quod Ecclesia facit, materiam & formam adhibendo per suos ministros, est sacramentum. Ergo ex Florentino ad efficiendum sacramentum requiritur intentio illius faciendi. Quod etiam patet ex §. sequenti, ubi dicit, quemlibet etiam paganum & hæreticum validè baptizare, *dummodo formam servet Ecclesia, & facere intendat quod facit Ecclesia*, immediatè scilicet. Quibus verbis præter voluntatem ponendi ritum externum, requirit etiam intentionem faciendi quod facit Ecclesia, & hæc duo inter se distinguit. Ergo intendere facere quod facit Ecclesia, non est præcisè velle ponere ritum externum; sed est velle illum ponere ut religiosum & sacramentalem, seu ut signum institutum ad significandam & efficiendam gratiam.

Prob. 2. Ex conc. Trident. sess. 7. can. 11. *Si quis dixerit in ministris, dum sacramenta conficiunt & conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, Anathema sit.* Sed Ecclesia per suos ministros facit sacramentum, & non tantum ponit ritum externum. Ergo requiritur intentio faciendi sacramentum.

Item Concilium per intentionem faciendi quod facit Ecclesia, intelligit quod facit Eccle-

fia immediatè nomine & autoritate Christi: ideòque intelligit quod facit Ecclesia per potestatem ministerialem acceptam à Christo. Sed Ecclesia per potestatem ministerialem acceptam à Christo facit significationem & efficaciam sacramentalem, sicut per potentiam naturalem facit ritum externum. Ergo cum Tridentinum definitur requiri intentionem faciendi quod facit Ecclesia, intelligit requiri intentionem faciendi significationem & efficaciam sacramentalem, seu ritum externum ut sacramentum, intentionem, inquam, saltem generalem & confusam.

Præterea Trident. sess. 14. cap. 6. declarat pœnitentem non esse verè & coram Deo absolutum, *si sacerdoti animus seriò agendi, & verè absolvendi desit*. Ergo ad validam absolutionem, præter intentionem seriò ponendi ritum externum, seu proferendi verba absolutionis, requirit intentionem verè absolvendi; nam hæc duo manifestè distinguit. Intentio autem verè absolvendi est intentio verè conferendi sacramentum Pœnitentiæ. At eadem est ratio de omnibus aliis sacramentis. Ergo in omnibus sacramentis requiritur intentio faciendi sacramentum. Quare Suares tom. 3. in 3. p. S. Thomæ qu. 64. disp. 13. sect. 2. sic ait: *Existimo contrariam sententiam non posse jam (post definitionem Tridentini) suo defendi, nec sine errore*.

Prob. 3. Autoritate Summi Pontificis Alexandri VIII. qui damnavit hanc propositionem: *Valeat Baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intus verò in corde suo apud se resolvit: Non intendo facere quod facit Ecclesia*. Ergo sine nullitate sacramenti non potest excludi intentio interna faciendi quod facit Ecclesia, quamvis ponatur omnis ritus externus. At si ad valorem sacramenti, præter positionem omnis ritus externi, non requiritur intentio interna faciendi quod facit Ecclesia, hæc intentio potest positivè excludi sine nullitate sacramenti: nam exclusio ejus quod non requiritur ad valorem sacramenti, non potest illud irritare; cum valeat sacramentum sine positione & cum exclusione eorum, quæ ad ejus valorem non requiruntur. Ergo ad valorem sacramenti Baptismi, ideòque aliorum omnium, præter positionem omnis ritus externi, requiritur intentio faciendi quod facit Ec-

clesia. Atqui per intentionem faciendi quod facit Ecclesia, intelligitur intentio interna faciendi sacramentum: nam non intelligitur intentio ponendi ritum externum, cum in propositione damnatâ jam supponatur hæc intentio; siquidem agitur de ministro, *qui omnem ritum externum, formamque Baptismi observat*, liberè scilicet & voluntariè, proindeque habet voluntatem observandi omnium ritum externum.

Prob. 4. Ratione. Quia Christus sacramentorum ministros instituit, non ut meros nuncios deferentes voluntatem Domini, sed ut veros ministros, qui liberè utantur potestate ministeriali sibi datâ. *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei*, ait Paulus 1. Cor. 4. Atqui minister non utitur liberè potestate ministeriali, nisi velit eâ uti; & non vult eâ uti, nisi cum vult per illam producere effectum sibi proprium, nempe sacramentum, quod est sanè effectus proprius potestatis ministerialis circa sacramenta: sicut nemo vult uti potestate naturali, nisi cum vult per illam producere effectum ipsi proprium. Ergo.

Præterea confectio sacramenti est actio moralis sacramentalis: nam Christus sic instituit sacramenta, ut procedant ex potestate datâ ministris tanquam actiones eorum morales, ita ut dicantur verè remittere peccata, absolvere, consecrare, &c. ut Joan. c. 20. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis*. Et Luc. c. 22. *Hoc facite in meam commemorationem, &c.* At actio moralis sacramentalis debet esse intenta ut talis. Ergo.

QUÆST. II. Qualis debet esse intentio Ministri?

Nota. Intentio est actus voluntatis deliberatus, quo quis aliquid intendit seu vult assequi. Sive est volitio alicujus finis. Hic per intentionem intelligitur volitio faciendi sacramentum, ex quocumque motivo procedat. Dividitur 1°. In explicitam, seu expressam, quâ aliquid in se distinctè cognitum volumus; & in implicitam, seu confusam, quâ aliquid solum confusè cognitum volumus, volendo scilicet aliquid sub quo vel in quo continetur. 2°. In actualem, virtua-lem, habitualem, & interpretativam.

Intentio actualis est ea, quâ quis dum conficit

sacramentum, actu cogitat de sacramento faciendo, & simul vult illud conficere.

Intentio virtualis est voluntas formalis faciendi sacramentum præterita, vi cuius sit sacramentum mediante unâ vel multiplici actione ad illud ordinatâ, manante a tali intentione, licet tunc mens de sacramento non cogitet. Dicitur virtualis, quia ex virtute illius licet præteritæ sit sacramentum. Talis est intentio in sacerdote, qui ex voluntate actuali consecrandi induit se vestibus sacris, Missam inchoat, sed paulò post distrahitur, prosequitur tamen Missam, & consecrat cum distractione.

Intentio merè habitualis est intentio merè præterita, non retractata, quæ jam neque in se, neque in sua virtute, vel aliquo effectu a se relicto existit. Vel juxta aliquos est habitus ex pluribus confectionibus sacramentorum acquisitus, tribuens voluntati facilitatem & propensionem ad similes actus in posterum exercendos: sive est inclinatio ac facilitas orta ex tali habitu.

Interpretativa est illa quæ nec est nec fuit, sed esset, si ejus objectum proponeretur voluntati: unde est tantùm dispositio voluntatis ad intentionem eliciendam, si ei proponeretur.

Resp. 1. Ad valorem sacramenti non requiritur expressa & distincta intentio faciendi sacramentum, sed sufficit confusa & implicita, quâ quis intendat facere id quod facit Ecclesia Christi, aut quod Christus instituit, aut quod vidit per parochum fieri, aut quod Christiani faciunt. Constat ex praxi Ecclesiæ, quæ non rebaptizat eos, qui baptizati fuere ab imperitis & rudibus, aut paganis cum debita materia ac forma, licet illi non noverint distinctè quid sit Baptismus, aut sacramentum. Præterea tunc est intentio faciendi quod facit Ecclesia, quam solam requirunt Florent. & Trident.

Resp. 2. Ad valorem sacramenti non sufficit intentio merè habitualis. Quia 1°. Talis intentio non influit in actionem sacramentalem, nec hæc vi illius ponitur; ac proinde talis intentio se habet ad effectum sacramenti perinde ac si non esset. At requiritur intentio libera in se, quæ sit principium actionis sacramentalis, & quâ potestas ministerialis ad usum applicetur: nam secundum institutionem Christi ad sacramenti effectum requiritur, ut actio sacramentalis sit

actio humana, & humano modo exerceatur potestas ministerialis. Et verò alioqui sacramentum confici posset ab amente, dormiente, vel ebrio.

Resp. 3. Neque etiam sufficit interpretativa. Quia hæc non est propriè intentio, sed solum intentionis præsumptio: sive non est intentio quæ sit, sed quæ esset, si res proponeretur. At intentio quæ non est, nihil efficit, nec potest esse principium actionis moralis ac humanæ, quale est sacramentum.

Resp. 4. Quamvis minister curare debeat, ut semper habeat intentionem actualem, ob reverentiam debitam sacramento; tamen illa non est necessaria ad valorem sacramenti, sed ad eum sufficit intentio virtualis. *Prob. 1°.* Ex sensu & praxi Ecclesiæ, quæ ut vera approbat sacramenta sic collata. *2°.* Si intentio actualis requireretur, sacramenta sæpissime forent irrita propter instabilitatem imaginationis, & frequentes animi evagationes, & quidem plerumque naturaliter inevitabiles. At non est credibile Christum sic instituisse sacramenta, ut sæpissime exponerentur nullitati, & ad illa exegisse id quod sæpè non est in potestate hominis. *3°.* Intentio virtualis sufficit ad faciendum validè actum morale & humanum, ut patet in contractibus, aliisque similibus.

QUÆST. III. *An ad valorem sacramenti requiritur intentio directa, absoluta & determinata?*

Nota. Intentio directa est ea, quâ aliquid immediate & secundum se volumus. Talis est intentio illius, qui vult præcisè baptizare. Indirecta est, quâ volumus aliquid non in se, & secundum se immediate, sed in ejus causa, vel in alio cum eo connexo, vel ex quo sequi prævidetur. Talis est intentio illius, qui prævidens se in ebrietate baptizaturum, vult se inebriare. Absoluta est ea, quâ aliquid absolute & independenter ab ulla conditione volumus. Conditionata est, quâ aliquid volumus tantùm sub aliqua conditione, & dependenter ab illa.

Resp. 1. Requiritur intentio directa. Quia actio sacramentalis debet esse actio moralis ac libera in se, & debet humano modo poni: non ponitur autem humano modo, nisi ponatur vi intentionis liberæ & directæ. Hinc non valet

Baptismus collatus ab ebrio, veldormiente, quamvis antea præviderit conferendum in tali statu.

Resp. 2. Intentio faciendi sacramentum sub conditione non sufficit, nisi conditio posita sit priusquam forma applicetur materiæ, ita ut jam transferat in absolutam, vel illi æquivalet. Quia sola intentio absoluta est efficax pro præsentem; voluntas enim conditionata, quamdiu talis est, suspensa manet, & nihil efficit. Unde si dum materiæ forma applicatur, intentio ministri non sit absoluta, aut æquivalet absolutæ posita jam conditione, non efficit sacramentum. Neque etiam postea efficit; quia postea non erit amplius forma sacramenti, neque materia: non potest autem fieri sacramentum, nisi utraque adsit.

Hinc conditio de præsentem vel præterito apposita intentioni, irritat sacramentum, si non sit impleta, quia destruit intentionem: nam voluntas sub conditione, non posita conditione, nulla est, cum non sit nisi dependenter ab illa. Non irritat si conditio jam sit posita: nam tunc voluntas fit absoluta, sive æquivalet absolutæ, cum verè extet, nec suspensa maneat. Conditio verò de futuro, semper irritat sacramentum; quia suspendit præsentem intentionem, facitque ut minister non habeat absolutè hinc & nunc voluntatem faciendi sacramentum: unde hinc & nunc non facit. Sed nec postea faciet, cum implebitur conditio; quia tunc deerunt materia & forma. Neque enim minister potest usque ad futurum eventum suspendere significationem materiæ & formæ, nec proinde efficaciam sacramenti; cum utraque a sola Christi institutione pendeat. Excipe Matrimonium, quod valet sub conditione de futuro, cum ipsa ponetur, sicut alii contractus; quia est verus contractus ad naturam sacramenti a Christo euectus.

Nota. Non licet, nisi in necessitate conferre sacramentum sub quavis conditione etiam de præsentem & præterito etsi posita: quia hoc est contra usum Ecclesiæ, & contra reverentiam sacramento debitam, nam est quædam nugatio. At licet in dubio prudenti de valore Baptismi, ex cap. 2. de Bapt.

Resp. 3. Intentio ministri debet esse determinata ad certam materiam & personam: nam ejus intentio debet esse efficax & effectrix sacra-

menti. At operationes sunt circa singularia, quæ sunt determinata.

Vallet tamen sacramentum, excepto Matrimonio, si error sit solum speculativus circa personam, v. g. si absolvas Petrum putans esse Paulum; quia ordinariè est & semper esse debet intentio conferendi sacramentum personæ præsentem: quam proinde intentionem servare quisque censetur, nisi eam expressè excludat. Et sic tunc practicè minister intentionem applicat determinatè ei qui præsens adest. Si verò intendas præcisè absolvere Paulum excludendo alias personas, absolutio non valet, quia circa aliam personam non exercetur potestas ministerialis: cum ejus exercitium pendeat ab intentione ministri, qui illam non exercet, nisi circa personam circa quam vult illam exercere.

Excipi Matrimonium, quia ejus valori obstat error circa personam, eò quòd obster valori contractus in quo sacramentum fundatur.

QUÆST. IV. *An valet sacramentum, quando minister habet duas intentiones contrarias, quarum una repugnat ejus valori?*

Resp. Validum est, si debita intentio prævaleat intentioni quæ repugnat valori sacramenti: quia tunc sola intentio prævalens est efficax, & altera est inefficax ac mera displicentia. Secus, si intentio contraria prævaleat, ob eandem rationem. Quòd si utraque sit æqualis, minister nihil efficit: quia æqualiter vult facere & non facere sacramentum; ideòque non vult efficaciter illud facere. Porro illa intentio prævalet alteri, quæ est magis absoluta, & aliam expelleret si rem intentam impediret.

QUÆST. V. *An ad valorem sacramenti requiruntur fides & sanctitas in ministro?*

Resp. neg. Fide constat, 1º. Ex traditione, & consuetudine perpetua Ecclesiæ, præsertim Romana a tempore Apostolorum, quæ neminem unquam ritè ab hæretico, adeòque fide & sanctitate destituto baptizatum rebaptizavit. Hancque praxim ab Apostolis mansisse constat; cum neque alicujus Romani Pontificis decreto, neque generalis alicujus concilii canone instituta aliquando fuerit, sed ab initio vigerit in tota Ecclesia. 2º. Ex Trid. sess. 7. can. 4. de Baptismo.

3°. Quia virtus sacramenti est & agit ex meritis folius Christi, qui per ministrum tanquam instrumentum, illud conficit; & potestas conficiendi sacramenta est gratia gratis data, quæ compossibilis est cum peccato. 4°. Alioqui cum fides vel probitas sæpe in multis desit, sæpe sacramenta exponerentur nullitati cum ingenti animarum damno, & sic Christus parùm Ecclesiæ suæ providisset.

Hinc error ministri circa sensum formæ non expressus in forma, v. g. quòd Filius non sit æqualis Patri, non impedit valorem Baptismi ab Ariano collati. Quia non mutatur formæ significatio, quæ non ex privato cuiusque arbitrio, sed ex communi usu in Ecclesia recepto petitur. Præterea ex Florentino tria solum requiruntur ad valorem sacramenti ex parte ministri, nimirum ut adhibeat materiam & formam debitas, & habeat intentionem faciendi quòd Christus instituit, vel Ecclesia facit.

QUÆST. VI. *An minister tenetur esse in statu gratiæ, dum sacramentum conficit vel ministrat?*

Nota. Aliud est conficere, aliud administrare Eucharistiam. Sed in aliis sacramentis ipsa confectio est simul ministratio.

Resp. 1. Qui sacramentum in peccato mortali conficit, vel ministrat tanquam minister ad id consecratus, vel specialiter ab Ecclesia deputatus, per se loquendo peccat mortaliter. *Ita omnes.* Quia 1°. Ex Tit. 1. dispensator Dei debet esse sine crimine. 2°. Ex Patribus. Pro omnibus sufficit S. Augustinus lib. 2. contra Parmen. cap. 10. *Omnia sacramenta, cum obsint indignè tractantibus, prosunt tamen per eos dignè sumen- zibus.* 3°. Ex c. ult. 15. qu. 8. ubi Nicolaus I. ait: *Mali bona administrando, se tantummodo ledunt.* Et ex c. ult. de cohab. cleric. ubi Gregorius IX. declarat, *constare quemlibet pro mortali peccato quoad seipsum esse suspensum.* 4°. Ex rituali Romano: *Impure & indignè sacramenta ministrantes in æterna mortis reatum incurrunt. Sacerdos ergo si fuerit peccati mortalis sibi conscius (quod absit) ad sacramentorum administrationem non audeat accedere, nisi prius corde pœniteat. Sed si habeat copiam confessarii, & temporis locique ratio ferat, convenit confiteri.* 5°. Quia talis gra-

vem irreverentiam irrogat Christo, cujus ut ministri principalis personam gerit; & sancta indignè tractat in re gravi: ergo grave sacrilegium admittit. Item per se gravissima est indecentia ac irreverentia actionem sanctissimam, quæ est moraliter actio Christi, & collativa gratiæ sanctificantis, quâ homo confors naturæ divinæ & filius Dei adoptivus efficitur, exercere in immunditia peccati & inimicitia Dei. Adde quòd sacerdos sit publicus Ecclesiæ minister a Christo institutus, & gratiâ ordinationis donatus, ut sacramenta fidelibus dignè ministret: ergo ratione statûs & ordinis sui, ideòque ex proprio officio tenetur dignè ministrare.

Idem dicunt Vasquez, Delugo, & alii contra multos de Ministro non consecrato, v. g. laico baptizante in necessitate. Tum quia textus allati, & Patres generatim omnes ministrantes comprehendunt, nec distinguunt inter ordinatum, & non ordinatum, solemniter & non solemniter ministrantem: tum quia est gravis irreverentia in Christum, quòd hostis ejus & mancipium diaboli agat in nomine & persona Christi, ejusque merita applicet: tum quia jure naturali & divino sancta sanctè a quolibet tractanda sunt, & quidem sub gravi in re gravi. Sacramentum autem, quòd laicus in necessitate ministrat, est res eximie sancta & speciali modo consecrata, & ad gratiam sanctificantem efficiendam instituta, estque moraliter actio Christi ut ministri principalis. Ergo tractari debet specialiter sanctè. At non tractat sanctè, sed indignè ac irreverenter, qui illud ministrat in peccato mortali.

Hinc confessor, quamvis confessiones continenter audiat, tot peccata mortalia admittit, quot homines absolvit; nam tot sacramenta numero distincta ministrat, & absolutio singulorum est actio externa per se sufficienter consummata. Multi tamen censent talem tunc unicum mortale admittere, sed eò gravius, quòd plures absolvit.

Dixi, *per se loquendo.* Quia minister per accidens excusari potest a mortali, ob repentinam & inopinatam necessitatem ita urgentem, ut non relinquat spatium eliciendæ contritionis; ut si sit periculum ne quis moriatur sine baptismo vel sine absolutione, dum sacerdos occuparetur in eliciendo actu contritionis.

Resp. 2. Sacerdos vel diaconus distribuens Corpus Christi in peccato mortali, peccat mortaliter. *Ita communiter.* Prob. 1°. Ex textibus supra citatis. 2°. Hæc dispensatio est sacrum & gravissimum ministerium, ad quod sanctè administrandum minister est specialiter consecratus, & specialem gratiam accipit. 3°. Talis gravem irreverentiam admittit in Christum, sanctissimum ejus Corpus dispensando, & merita communicando in statu, in quo scit se esse Christi hostem & diaboli mancipium. Igitur *mundamini qui fertis vasa Domini, Isa. 52.* imò ipsum Dominum.

Hinc talis tot mortalia committit, quot hominibus etiam continuatè Eucharistiam distribuit; quia tot sunt objecta totalia, & tot sunt indignæ distributiones completæ & numero distinctæ. Multi tamen docent hunc unius mortalis peccati reum esse, sed eò gravioris, quo pluribus Eucharistiam distribuit. Item triplicis malitiæ mortalis in confessione aperiendæ reus est sacerdos, qui in mortali celebrat, & seipsum communicat, scilicet indignæ consecrationis, malæ ministræ, & indignæ susceptionis, non minus quàm si alteri indignè ministraret, & ab altero indignè susciperet, ut notat Suarez.

QUÆST. VII. *An diaconus & subdiaconus peccant mortaliter, dum in peccato mortali propria ordinis ministeria obeunt, v. g. canendo solemniter Evangelium vel Epistolam?*

Resp. Affirmant Sylvester, Cajetanus, Toletus, & alii. Probant, 1°. Ex cap. ult. de temp. ordin. ubi Gregorius IX. ait, sacerdotes & alios clericos criminosos occultos, *si non poenituerint monendos esse, & sub interminatione divini judicii obtestandos, ut in testimonium suæ damnationis, in susceptis etiam ordinibus non ministrent.* 2°. Ex S. Thom. in 4. dist. 24. qu. 1. a. 3. qu. 5. ibi: *Lex (naturalis) precipit ut homo justè ea que sunt justa exequatur: & ideo quicumque homo quod sibi competit ex ordine, facit indignè, quod justum est, injustè exequitur, contra præceptum legis (naturalis) facit, ac per hoc mortaliter peccat. Quicumque autem cum peccato mortali aliquod sacrum officium protraxerit, non est dubium quin illud indignè faciat. Unde patet quòd mortaliter peccat.* 3°. Quia eorum ministerium proximè

accedit ad SS. Eucharistiam conficiendam, & ad illud specialiter deputati ac consecrati sunt. Alii tamen plures docent esse duntaxat veniale; quia censent materiam non esse ad eò gravem, ut sit grave sacrilegium; cum illa ministeria nec sanctitatem ex opere operato conferant, nec sint moraliter actiones Christi, nec ejus nomine fiant. Irreverentia autem est major vel minor pro majore vel minore sanctitate actionis sacræ, quæ exercetur in peccato. Ad cap. cit. respondent Gregorium nihil in specie determinasse, quàm grave peccatum sit singulos ordines exercere in mortali; ideòque ex materia subjecta arstimandum id esse; & velle solùm quòd sit peccatum grave ex genere suo; vel loqui non de singulis functionibus, sed de exercitio suorum ordinum toto & integro, quod totum sine mortali esse non poterat, quia juxta antiquos canones, qui nunc etiam aliquando observantur, ministri altaris communicabant in missa solemnè de manu celebrantis.

Suarez verò docet, quòd si quis haberet animum hos ordines sæpè exercendi in malo statu, aut hanc haberet consuetudinem, non esset excusandus a mortali. Quia illud propositum vel consuetudo videretur oriri ex quodam contemptu formali vel virtuali; & quia illud objectum ita sumptum videtur satis grave.

Sed quid de exercente in malo statu functiones minorum ordinum, acolythi, lectoris, ostiarii, &c.

Resp. Ex communi sententia, non peccat mortaliter. Quia illæ functiones sunt remotæ a proprio actu sacrificandi, & censentur officia imperfecta respectu sacri ministerii, & nunc sæpissimè a laicis exercentur. Peccat tamen venialiter, dum in solemnè ac publico ritu eas exercet, quia propriè est actus ordinis ad quem est consecratus.

QUÆST. VIII. *An peccat mortaliter minister conficiendo in peccato mortali sacramentalia?*

Resp. Episcopus peccat mortaliter conficiendo in tali statu chrisma & oleum infirmorum. Quia istæ consecrationes seu benedictiones fiunt a ministro ad id consecrato, & sunt gravis momenti: nam per illas fit materia Confirmatio-

nis & Extremæ-unctionis, in quibus gratia confertur partialiter intuitu materiæ sic consecratæ, cum chrisma & oleum non sint materia sacramenti, nisi ut benedicta seu consecrata. Item in illis actionibus se Christi ministrum exhibet, e jusque personam immediatè sustinet: ideoque gravem injuriam infert Christo, illas actiones exercendo in statu peccati; nam ejus dignitatem ac sanctitatem graviter lædit. Conficiendo verò in mortali reliqua sacramentalia, qualia sunt consecratio templi, benedictio abbatis, vestium sacerdotalium, aquæ lustralis, cinerum, &c. peccat saltem venialiter; quia est aliqua indecentia ac irreverentia, si absque sanctitate obeat illa munia, quæ ordinem sacrum specialiter requirunt. Non est tamen juxta multos mortale; quia hæc actiones non conferunt immediatè & ex opere operato sanctitatem animæ, nec sunt moraliter actiones Christi, sicut sacramenta.

QUÆST. IX. *An tenetur minister ritus accidentales in Ecclesia usitatos in sacramentis diligenter servare?*

Resp. affirm. Prob. 1°. Ex Trid. sess. 7. can. 13. *Si quis dixerit receptos & approbatos Ecclesia Catholica ritus, in solemnibus sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcunque Ecclesiarum pastorem mutari posse, anathema sit.* 2°. Ob Ecclesiæ præceptum, & consuetudinem vim legis habentem: nam Ecclesia præscribens modum administrandi sacramenta, illum servari jubet: aliàs nihil esset firmum & stabile in cultu divino. Et hæc obligatio ex genere suo gravis est, utpote de re ad virtutem religionis pertinente: nam illi ritus sunt actiones religiosæ ad decentem sacramentorum administrationem, ad devotionem excitandam, ad sacram significationem ab Ecclesia institutæ. Unde si sine necessitate urgente aliquid omittitur, est mortale in re gravi, & veniale in levi. Est tamen semper mortale vel minimam cæremoniam omittere ex contemptu, judicando illam esse vel inanem, vel ineptam, aut aliquid simile; quia gravis fit injuria Ecclesiæ, & Spiritui Sancto a quo regitur.

QUÆST. X. *An grave sacrilegium committit, qui tentat conficere sacramentum, cujus conficiendi potestate caret?*

Resp. affirm. Quia 1°. gravem irreverentiam Christo infert, volendo gerere ejus personam, & ejus nomine aliquid valde sacrum agere, cum non sit ab eo deputatus. 2°. Facto suo falsam doctrinam profitetur. 3°. Proximum in re gravi decipit.

QUÆST. XI. *An licet aliquando simulare sacramentum?*

Resp. 1. Nunquam licet sub mortali simulare administrationem sacramenti. Prob. 1°. Ex cap. 7. *de celebrat. Miss.* ubi dicitur gravius peccare qui simulat celebrationem Missæ, quam si in statu peccati celebraret, quamvis peccaret. 2°. Quia Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Urgens meus gravis est justa causa sacramentorum administrationem simulandi.* 3°. Gravis est irreverentia in Christum, ita abuti verbis ac rebus sacris ab eo institutis ad verum sacramentum, & reipsâ est illudere Christo, cujus personam simulator se agere exteriùs fingit. 4°. Est reale mendacium in re gravissima; exercitè enim & suo facto talis dicit se nomine & personâ Christi, v. g. absolvere, baptizare, cum sciat hoc non fieri.

Resp. 2. Item semper est mortale simulare susceptionem sacramenti. Quia defectus intentionis veræ illud suscipiendi impedit effectum cujusvis sacramenti, etiam Eucharistiæ, imò valorem sex aliorum, quæ consistunt in actione transeunte: nam ad horum valorem & Eucharistiæ effectum requiritur in adulto suscipiente vera intentio saltem habitualis suscipiendi. At est grave sacrilegium reddere irritum vel inutile sacramentum; est enim gravis irreverentia in Christum ejus auctorem.

Hinc ad vitandum quodvis malum non licet sub mortali scienter ministrare etiam consentienti, vel recipere hostiam non consecratam pro consecrata. Quia per se malum est scienter proponere alteri puram creaturam adorandam cultu divino, & ponere per se causam idololatriæ etiam materialis. Tunc autem hostia non consecrata exponetur adorationi tum adstat-

tium, qui committent idololatriam materialem; tum illius, qui cum externâ reverentiâ illam hostiam suscipiet, sicque scienter admittet idololatriam externam: quod est intrinsicè malum, sicuti est adolere thus coram idolo, quamvis interiorius tantum intendas te pascere ejus odore; quia nempe tunc exhibetur illi cultus externus.

QUÆST. XII. *An licet conferre sacramentum indigno, seu non ritè disposito ad ejus effectum?*

Resp. Qui tali scienter vel imprudenter confert, per se loquendo peccat mortaliter. Quia 1°. quilibet dispensator tenetur fideliter & prudenter dispensare juxta voluntatem domini sui, ex 1. Cor. 4. *Hic jam queritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniat. Ergo peccat graviter, qui in re gravi dispensat infideliter & contra voluntatem domini sui: at ministrans sacramentum indigno, aliquid gravissimum dispensat infideliter, & contra voluntatem Christi id vetantis Matth. 7. Nolite dare sanctum canibus.* 2°. Sacramentum indignè, irreverenter & contra ejus exigentiam tractat, qui scienter illud ministrat indigno, nisi in casu speciali infra excipiendo, in quo Christus voluit dari. Sacramenta enim exigunt non defraudari suo effectû, ideòque non suscipi ab iis, qui non possunt consequi gratiam. 3°. Talis minister cooperatur receptioni sacrilegæ suscipientis; nam nulla potest esse major cooperatio ad recipiendum, quam ipsa datio voluntaria & sine obligatione facta. Unde & agit contra obligationem proprii officii in re gravi, & juvat alium ad peccandum, Quod etiam verum est de ministro non consecrato, ut laico baptizante, quamvis minister consecratus majorem obligationem habeat. Nam qui dispensat, eo ipso tenetur fideliter ac prudenter dispensare; & aliàs cooperatur peccato alterius.

Hinc 1°. tenetur minister providere, ut suscipiens habeat dispositiones ad sacramentum licitè & utiliter suscipiendum. Neque sufficit quòd non scias esse indignum; sed debes posse prudenter saltem præsumere quòd sit dignus; alioqui non es prudens & fidelis dispensator, & committeres te periculo ministrandi indigno, & privandi sacramentum ejus effectû saltem primario, nempe gratiâ sanctificante. In illa autem diligentia & cautione adhibendâ attendi debet

natura cujusque sacramenti, praxis Ecclesiæ, & commune judicium proborum ac prudentum. Sic in sacramento Pœnitentiæ requiritur accuratior notitia dispositionis; quia confessor est iudex in causa Dei, qui debet examinare conscientiam pœnitentis, & ejus dignitatem vel indignitatem, ut possit debite ferre sententiam; & quia dispositio pœnitentis requiritur ad valorem sacramenti. Item sacramenta, quæ statum constituunt pluribus obligationibus obnoxium, ut Bapûsinus, Ordo, Matrimonium, exigunt majorem probationem dispositionis.

Hinc 2°. non licet dare Eucharistiam neque peccatori publico sive occultè, sive publicè petenti, nisi sufficientia dederit veræ conversionis signa, & scandalum publicum sustulerit: nam sine nova ejus infamia potest consuli reverentiæ sacramenti. Neque peccatori occulto, sed petenti occultè, vel solum coram iis qui ejus indignitatem norunt; cum possit sine scandalo & ejus infamiâ denegari, ex rituali Rom. idque juxta varios, etiamsi ejus indignitas ex sola confessione nota sit, modò nullus alius adsit; quia tunc nulla fit revelatio confessionis, nec ullum ei inferitur gravamen, sicut si denegares eum ei a quo scis ex confessione esse te perimendum. Sed multi id negant, quia tunc esset quædam virtualis exprobratio & commemoratio peccati: quod jure divino graviter est illicitum.

Dixi, *per se loquendo*. Nam peccatori occulto publicè petenti Eucharistiam dari debet, ex praxi Ecclesiæ, & Christi, qui Judæ eam dedit. Nam Christus vult ut in tali casu detur, ne infametur proximus; & quia alioqui sequerentur gravia scandala, & incommoda ac perturbationes. Unde tunc minister non cooperatur mortaliter peccato alterius, quia dispensat ex obligatione; nec exterior receptio sacramenti, ad quam cooperatur ministrans, est per se mala, sed solum habet adjunctam malitiam per accidens, ex prava dispositione suscipientis; & posset esse bona, si recipiens vellet.

Porro crimen censetur publicum, quando quis de eo juridicè convictus est; vel cum admissum est in loco publico, ita ut nullâ tergiversatione celari possit; vel cum ejus fama ex sufficientibus indiciis orta jam pervenit ad multos, brevi ad alios perventura.

QUÆST.

QUÆST. XIII. *An licet petere vel recipere Sacramentum ab indigno Ministro?*

Nota. Minister indignus alius est toleratus, qui licet peccator sit, tamen neque nominatim per sententiam declaratus est excommunicatus vel suspensus, neque est notorius clerici percussor. Alius non toleratus, qui scilicet nominatim denunciatus est excommunicatus, aut suspensus, vel est notorius clerici percussor.

Resp. 1. Non licet petere aut accipere sacramentum a ministro non tolerato, præter Baptismum, & juxta multos, Pœnitentiam in articulo mortis. Quia 1°. Ecclesia prohibet communicationem cum non tolerato, præsertim in sacris. 2°. Npn licet petere ab alio id quod ipse sine peccato præstare nequit, nam hoc esset cum inducere ad peccatum. At minister non toleratus, non potest sine peccato sacramenta ministrare, saltem extra necessitatem proximi; cum id ei graviter Ecclesia vetet. Neque etiam licet ab alio accipere id quod non potest sine peccato dare: nam aliàs cooperaretis ejus peccato; quænam enim major potest esse cooperatio dationi illicitæ, quàm acceptio, sine qua datio executione caret?

Excepi Baptismum in articulo mortis, quia minister non toleratus potest tunc illum licitè ministrare in defectum aliorum, si nempe conteratur & faciat quod in se est, ut a censuris absolvatur: & sic tunc potest ab eo licitè peti & accipi, ut docet S. August. l. 6. de bapt. c. 5.

Resp. 2. Jure divino naturali non licet petere nec accipere sacramentum a ministro malo tolerato, quem moraliter constat peccatum ministrando, si adsit alius probus. Quia 1°. ex lege charitatis in Deum & proximum, quisque tenetur impedire peccatum proximi, quantum potest saltem sine gravi suo incommodo seu damno. Ergo nisi adsit aliqua necessitas, tenetur non recipere sacramentum ab eo, qui peccaturus est conferendo. 2°. Petens vel accipiens sacramentum a malo ministro in tali casu, dat ei sine justa causa occasionem peccandi, & moraliter cooperatur ejus peccato, cum hoc facile impedire posset. Et quamvis ille paratus esset mi-

nistrare, tamen hîc & nunc non peccaret, seu hanc malam voluntatem non exequeretur, nec hoc numero sacrilegium admitteret, te non petente vel non accipiente.

Resp. 3. Per se loquendo licet petere & accipere sacramentum a ministro tolerato, si alius probus desit, & adsit justa & gravis causa, seu aliqua necessitas, ut si instet præceptum confitendi aut sumendi Eucharistiam quindenâ Paschali; si quis sit in statu peccati mortalis, nec possit aut saltem sine gravi incommodo adiri alius minister. *Prob. 1.* Ex can. ult. 15. qu. 8. & cap. *Vestra*, de cohab. cler. 2°. Ex constit. Martini V. *Ad evitandum*, in conc. Constantiensi editâ, ibi: *Indulgemus quòd nemo deinceps a communionem alicujus in sacramentorum administratione, vel receptione, aut aliis quibuscumque divinis vel extra, prætextu cujuscumque sententia, aut censura Ecclesiastica, a jure vel ab homine generaliter promulgata teneatur abstinere, vel aliquem visitare.* 3°. Quia res honesta licitè peti & accipi potest ab eo qui potest hic & nunc eam dignè præstare, licet prævideatur peccaturus, modò adsit justa causa non impediendi ejus peccatum, ut patet in petente mutuum ab usurario ob necessitatem. Minister autem toleratus requisitus potest conteri & obtinere absolutionem a censura. Qui si faciat quod in se est ut eam obtineat, nec tamen obtinere possit; tunc juxta multos non peccabit, si requisitus & contritus ministret sacramentum habenti jus illud petendi, quia tunc tenetur illud ministrare, vel ex justitia si sit pastor, vel ex charitate si petens sit in necessitate saltem gravi. Si verò malè ministret, id ejus malitiæ, non petitioni imputandum est; nec charitas obligat ad impediendum cum gravi suo damno peccatum proximi, quod ipsemet potest facile vitare.

Dixi, *per se loquendo*. Nam extra casum extremæ aut saltem gravissimæ necessitatis non licet petere nec accipere sacramentum a ministro tolerato, apertè errorem aliquem ab Ecclesia damnatum profitente, vel judicio Ecclesiæ in materia fidei renitente. Nam alioqui crearetur scandalum ac periculum perversionis fidelium; & conciliaretur autoritas errori.

CAPUT III.

*De dispositione necessaria in recipiense
Sacramentum.*

QUÆST. I. *Quanam dispositio requiritur in
subjecto ad valorem sacramen-
ti?*

Nota 1. Subjectum sacramenti est is, qui illud recipit, & est capax ejus effectûs recipiendi. Agitur hîc de solis adultis; nam in infantibus & perpetuò amentibus nihil requiritur, ut patet ex perpetua traditione, & praxi Ecclesiæ, secundum quam baptizantur infantes. Et verò si necessarius esset aliquis actus propriæ voluntatis, non possent salvari.

Nota 2. Certum est, Baptismum susceptum requiri ad valorem aliorum sacramentorum: tum quia est *fundamentum & janua reliquorum*, cap. 2. *de cognat. spirit. in 6.* & ex Florentino: *Vita spiritualis janna est; per ipsum membra Christi ac de corpore efficitur Ecclesia.* Tum quia concilium Nicænum I. c. 19. statuit ut clerici invalidè baptizati rebaptizentur, & iterum ordinentur. Idem habetur cap. 1. *de presbys. non bapt.*

Resp. In adulto recipiente sacramentum ad ejus valorem necesse est, ut non habeat voluntatem contrariam ejus receptioni, exceptâ Eucharistiâ, quæ consistit in re permanente, & subsistit extra usum. Constat tum ex sensu & praxi Ecclesiæ, tum ex cap. *Majores*, de bapt. ubi Innocentius III. ait: *Ille verò qui nunquam consentis, sed penitus contradicit, nec rem, nec characterem suscipit sacramenti.* Imò requiritur positiva aliqua voluntas recipiendi sacramentum. *Ita communiter.* Prob. 1°. Ex c. 77. *de consecr. dist. 4.* Et ex conc. Carthag. IV. c. 76. & Araus. I. c. 12. quæ ad Baptismum conferendum ægrotis voluntatem suam significare non valentibus, exigunt testimonium aliorum, quod constet eos priùs voluisse baptizari. 2°. Ex praxi Ecclesiæ. 3°. Ex Rituali Rom. exigente ad Baptismum adulti desiderium Baptismi. Quod etiam a fortiori requiritur in aliis sacramentis, quæ non sunt tam necessaria quàm Baptismus. Ratio est institutio Christi qui convenienter voluit, ut nullus adultus qui rationis usum habuit, sancti-

tatem vel ejus augmentum acciperet, nisi ipse consentiat in suam sanctificationem; ac proinde noluit ut sacramenta, quæ ad sanctitatem dandam vel augendam instituit, adulto sine suo consensu valerent. Nam ex Trid. sess. 6. cap. 7. Justificatio est *sanctificatio & renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum.* Hinc S. Thom. 3. p. qu. 68. a. 7. ait: *Si in adulto deesset intentio suscipiendi sacramentum, esset rebaptizandus.*

Resp. 2. In recipiente sacramentum ad ejus valorem sufficit intentio *habitualis*, seu voluntas illud recipiendi præterita, non retractata, exceptis duobus. Prob. 1°. Ex conciliis & rituali supra dictis, præcipientibus ut baptizetur moribundus sensibus & ratione destitutus, modò constet de præterita ejus voluntate, 2°. Ex perpetua praxi Ecclesiæ, quæ non reiterat Baptismum & Ordines iis, qui illa susceperunt in mortali & in hæresi, sed cum sola voluntate recipiendi, est præteritâ.

Excipe Pœnitentiam, quia actus Pœnitentis sunt ejus materia; & Matrimonium, quia ad valorem contractûs requiritur consensus saltem virtualis.

QUÆST. II. *Quanam dispositio requiritur ad effectum sacramenti?*

Nota. Effectus communis omnibus sacramentis duplex est. Primus est gratia sanctificans, seu habitualis, major vel minor pro dispositione subjecti; & confertur eo instanti, quo sacramentum sumitur. Secundus sunt gratiæ actuales, quæ intuitu sacramenti suscepti opportuno tempore conferuntur ad obtinendam finem proprium cupusque sacramenti; nisi suscipiens illis se postea indignum reddat peccatis suis, vel obicem ponat: unde vocantur Gratia sacramentalis. Præter hos effectus, tria, scilicet Baptismus, Confirmatio, & Ordo characterem imprimunt, idèoque iterari nequeunt.

Resp. 1. Ad characterem recipiendam sufficit voluntas habitualis recipiendi sacramentum. Nam hæc sufficit ad valorem sacramenti respectu recipientis; & dispositio quæ sufficit ad valorem sacramenti, sufficit quoque ad impressionem characteris.

Resp. 2. Ad gratiam sanctificantem recipien-

dam in quinque sacramentis vivorum, præter intentionem habitualem, requiritur status gratiæ: non autem in aliis duobus, quæ mortuorum dicuntur, nempe Baptismo & Pœnitentiâ, in quibus aliæ dispositiones requiruntur. Quia priora instituta sunt ad conferendum augmentum gratiæ sanctificantis, alia verò ad eam dandam: ac proinde priora per se & ex institutione suâ, saltem primariâ, supponunt & exigunt gratiam jam acceptam ut illam augeant, nam non augetur nisi id quod jam adest: alia verò non.

Hinc qui sibi conscius est peccati mortalis, graviter tenetur sibi gratiæ statum comparare antequam recipiat sacramentum vivorum. Nam est grave sacrilegium ponere obicem gratiæ: cum enim Christus instituerit sacramenta ut essent efficacia gratiæ signa, qui illa recipit ponendo obicem gratiæ, quantum in se est, inane & falsam reddit eorum significationem, & abutitur institutione Christi, cui factio suo iludat.

Sed an talis tenetur confiteri, quantumvis sibi perfectè contritus videatur?

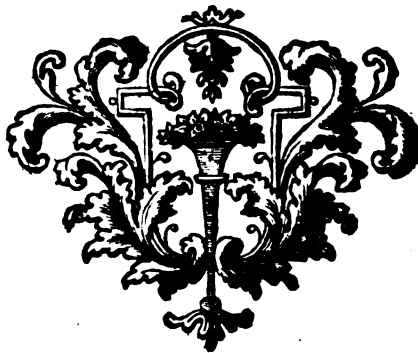
Resp. Id certum est de Eucharistia: de aliis aliqui etiam affirmant, sed longè plures de jure communi negant. Quia 1°. Trid. sess. 13. cap. 7. docet solum ob Eucharistiæ perceptionem præcipi confessionem, nullâ factâ mentione aliorum. Et sess. 24. c. 1. solum hortatur sponso ut ante matrimonium confiteatur. 2°. Ex Pontificali Romano: *Adulti deberent prius peccata confiteri, & postea confirmari; vel saltem peccata que admiserunt doleant.* Non est autem major obligatio in aliis. 3°. Rituale Romanum di-

cit solum de sacerdote mortalis culpæ sibi conficio: *Ad sacramentorum administrationem non audeat accedere, nisi prius corde pœniteat: sed si habeat copiam confessarii, & temporis locique ratio ferat, convenit confiteri.* 4°. Quia non reperitur tale præceptum divinum, vel humanum saltem commune, in ordine ad alia sacramenta suscipienda. Tamen confessio videtur ex institutione Christi præponi debere Extremæ-unctioni, cum hæc sit Pœnitentiæ complementum.

Cæterum cum sacramentum Pœnitentiæ majorem certitudinem gratiæ, & meliorem dispositionem conferat, sufficiens est causa semper confessionis præmittendæ; hæcque est communis fidelium praxis.

Resp. 3. Ad gratias actuales sacramentales, quas nempe Deus singulis sacramentis ad finem cujusque proprium assequendum annexit, recipiendas, duo requiruntur. 1°. Uteo tempore, quo homo ea auxilia recepturus est, sit in statu gratiæ; nam hic effectus non datur, nisi ut conjunctus gratiæ sanctificantis; & qui est in peccato redditur indignus supernaturalibus donis: unde in illo statu nullum habet jus ad talia auxilia. 2°. Ut iis non ponatur obex per dispositionem actualem ipsis repugnantem.

Resp. 4. Præter voluntatem recipiendi sacramentum, & statum gratiæ, reverentia sacramento debita exigit devotionem actualem: quæ quantò major erit, tantò uberior fructus percipietur; nam sacramenta gratiam conferunt secundum propriam cujusque dispositionem, ex Trid. sess. 6. cap. 7.

TRACTATUS DE BAPTISMO.

BAPTISMUS est sacramentum ad spiritualem regenerationem a Christo institutum, consistens in ablutione per aquam naturalem, & prolatione horum verborum, aut æquivalentium: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.*

QUÆST. I. Quenam est materia Baptismi?

Resp. 1. Materia remota est aqua vera naturalis, seu elementaris. Fide constat, 1°. Ex Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c.* 2°. Ex perpetua traditione & praxi Ecclesiæ. 3°. Ex conc. Later. Florent. & Trid. sess. 7. can. 2.

Sed observa. 1°. Sufficit aqua elementaris propriè dicta, quamvis rebus aliis sit tantulum permixta; modò usum communem & æstimationem aquæ retineat. Hinc valet Baptismus in aquâ fontanâ, pluviali, marinâ, sive frigidâ, sive calidâ, quamvis sit turbida, lutulenta, sulphurata, ferruginea, modò non sit corrupta. Item in aquâ resolutâ ex nive, grandine, aut glacie, vel ex panno madido aut luto expressâ: quia hæc sunt aqua naturalis. Imò juxta S. Thom. in lixivio. At non valet in vino lymphato, salivâ, sputo, lacrymis, sudore, aliove simili humore; in cervisia, pitifana, jusculo, in liquore ex vitibus defluente, aut ex herbis floribusve expresso, vel in aqua roseacea, ex S. Thom. 3. p. qu. 66. a. 4. ad 5. Nam ista non sunt aqua propriè dicta & elementaris. Neque valet in glacie, nive, pruina, & similibus nondùm resolutis: nam in hoc statu non sunt aqua naturalis & usualis, quæ scilicet etiamnum retineat aquæ usum, & possit proximè abluere corpus: alioqui non verificaretur forma: *Ego te baptizo*, hoc est, abluo. Idem dic de aqua cujus tanta sit permixtio, ut potius censetur corpus mixtum, quàm aqua.

2°. In articulo mortis, quando haberi non

potest materia certa, debet adhiberi qualiscumque dubia, sub hac conditione, *Si hac materia sit sufficiens*, & ad hoc sufficit etiam tenuis probabilitas; quia in necessitate subveniendum est saluti proximi omni modo meliori quo potest. Hinc in extrema necessitate, juxta multos, baptizare teneis in aqua ex sale resoluta, in cervisia admodum tenui, &c. ita tamen ut si sic baptizatus supervixerit, rebaptizari debeat sub hac conditione, *Si non es baptizatus.*

3°. Extra necessitatem non licet sub mortali baptizare nisi in aqua benedicta, quæ in fonte baptismali servatur, propter præceptum & usum Ecclesiæ, & reverentiam sacramento debitam.

Resp. 2. Materia proxima est ablutio, seu applicatio aquæ immediata & successiva ad corpus baptizandi. Constat, 1°. ex Ephes. 5. *Mundans lavacro aqua in verbo vita.* 2°. Ex perpetua praxi Ecclesiæ, & verbis formæ.

Nota. Ablutio non idem est, ac expurgatio seu emundatio; nam hæc est effectus ablutionis, & potest esse sine illa.

QUÆST. II. Quæ & qualis ablutio requiritur ad valorem Baptismi?

Resp. 1. Sufficit quælibet ablutio, sive fiat per infusionem, sive per asperisionem, sive per immersionem: nam quælibet est vera ablutio. In praxi tamen servari debet modus in unaquaque Ecclesia usitatus.

Resp. 2. Necessè est illam corporis partem abluere, & tantam aquæ quantitatem adhiberi, ut idè corpus dicatur propriè & simpliciter ablutum. Ad quod sufficit ut caput sit ablutum, ut constat ex praxi Ecclesiæ Latinæ; quia caput est præcipua corporis pars, & sensuum sedes, in qua proinde manifestatur principium vitæ animalis.

An etiam sufficiat ablutio alterius partis notabilis, ut brachii, pectoris, &c. controvertitur; & licet communiùs affirmant, tamen hoc non est certum. Quare graviter peccaret, qui extra casum necessitatis non ablueret caput; nam exponeret sacramentum periculo nullitatis. Hinc Rituale Roman. præscribit, ut si infans in necessitate baptizetur in alio membro, postea rebaptizetur sub conditione, *Si non es baptizatus*. Multò minùs certum est sufficere quantulamcumque partem corporis abluere, quod tamen non pauci tenent: unde extra necessitatem hoc non licet, & baptisus sic in necessitate collatus iterari debet sub conditione.

Resp. 3. Necessè est ut aqua immediatè tangat corpus baptizandi; quia ad veram abluionem requiritur contactus physicus, & immediata aquæ applicatio ad id quod abluatur. Hinc non sufficit aquam applicari panniculis, nec utero materno, in quo adhuc detinetur infans, nec secundinæ, quæ est pellicula, quâ subinde involuti nascuntur infantes: nam non est pars corporis, sed ejus involucrum. Imò juxta multos nullus est baptisus, si soli capilli abluantur; quia non sunt strictè pars corporis, & illorum ablutio non videtur sufficere, ut propter eam dici possit corpus ablutum. Igitur in praxi sub gravi curandum est, ut aqua ad cutem perveniat, & ea aquæ copia adhibenda, ut qui baptizatur, meritò & secundùm communem hominum æstimationem censeatur ablutus.

Item ad veram abluionem requiritur, ut partes aquæ applicentur motu successivo partibus corporis: nam aqua contenta in vase, quamvis illud tangat, non dicitur illud abluere.

Porrò si mater pregnans mortua fuerit, fœtus quam primùm cautè extrahatur, ac, si vivus fuerit, baptizetur. Rituale Roman.

QUÆST. III. An ad valorem baptismi requiritur trina infusio vel immersio?

Resp. Unica sufficit. Constat, 1°. Ex c. *De trina*, de consecr. dist. 4. Et ex praxi Ecclesiæ, quæ sæpè unicum adhibuit. 2°. Quia unica sufficit ad veram abluionem. Cæterùm in praxi minister tenetur servare suæ Ecclesiæ consuetudinem, & curare ut singulæ abluiones singularum SS. Trinitatis personarum invocationi respon-

deant, ut Ritualia præscribunt; item ne forma totaliter perficiatur antequam perfecta sit ablutio totalis, ne scilicet aliqua pars illius abluionis reddatur inutilis.

QUÆST. IV. An dum baptismus fit per immersionem, requiritur immersio ad ejus valorem?

Resp. Non pauci affirmant; sed plures alii negant. Quia ad veram abluionem requiritur solum immediata & successiva aquæ ad corpus applicatio, orta ex motu locali vel aquæ supra corpus, ut fit in effusione & asperione, vel corporis super aquam, ut fit in immersione; sive postea fiat immersio, sive non. Hinc inferunt validum esse baptismum infantis, quem quis in flumen aut puteum projicit animo eum baptizandi, & simul submergendi; modò formam debitam proferat antequam infans aquis suffocetur: quia tunc ad sunt materia, forma, & intentio requisitæ ad valorem Baptismi.

Porrò certum est non licere infantem sic projicere, etiam si aliter baptizari nequeat, & timeatur statim moriturus; quia hoc esset directè occidere innocentem: nam hæc immersio per se ac directè est occisiva infantis; ad abluionem autem per accidens ex sola intentione mergentis dirigitur.

Nota. Idem qui profert formam, debet abluere: alioqui forma esset falsa, ideoque baptismus nullus.

QUÆST. V. Quanam est forma Baptismi?

Resp. 1. Hæc est: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. Ita conc. Florent. & rituale Romanum addens hæc verba uno & eodem tempore quo fit ablutio, esse pronuntianda.

Resp. 2. Ad valorem baptismi exprimi debent ablutio actualis, seu ablutio ut actu exercita, & persona baptizandi, ita ut hæc voces *Baptizo te*, vel æquivalentes, sint de essentia formæ. Constat, 1°. Ex perpetua traditione, & praxi Ecclesiæ ita interpretantis verba Christi: *Baptizantes eos*. 2°. Ex cap. 1. *de Baptismo*, & ex Florent. Hinc Alexander VIII. damnavit hanc propositionem: *Valuit aliquando Baptismus sub hac forma collatus, In nomine Patris, &c. prætermis illis, Ego te baptizo*.

Resp. 3. Necessariæ quoque sunt hæ voces, *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Constat, 1°. Ex Matth. c. ult. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Quæ verba ex sensu Ecclesiæ continent formam Baptismi. 2°. Ex Patribus apud Bell. & alios. 3°. Ex c. *Si revera*, de consecr. dist. 4. Ubi Pelagius Papa jubet hæreticos solummodo in nomine Christi baptizatos, iterum baptizari in nomine Trinitatis. Et c. *In Synodo*, ead. ubi Zacharias Papa asserit eum, qui sine invocatione Trinitatis baptizatus est, sacramentum regenerationis non habere. Per Trinitatem intelliguntur tres personæ distinctè invocatæ, secundum usum Ecclesiæ & præceptum Christi, ut etiam ibidem explicatur. 4°. Ex conc. Florent. & Later. IV. c. *Firmiter*. 5°. Quia cum Baptismus sit *fidei sacramentum*, c. 4. *de bapt.* debet in eo conferendo fieri expressa mentio Trinitatis, quæ est primum objectum fidei & fundamentum salutis.

Hinc non valet baptismus, 1°. Si dicatur *In nomine Trinitatis, in nomine Dei unius & trini, vel In nomine Trium personarum Trinitatis.* Quia requiritur distincta expressio singularum personarum, & quidem secundum eas rationes quibus constituuntur, & inter se distinguuntur, nempe secundum proprietates personales, seu relationes paternitatis, filiationis, & spirationis passivæ. 2°. Si dicatur *In nominibus*, quia non exprimitur essentialis unitas, cujus expressio est essentialis formæ, ut semper intellexit Ecclesia. Et verò tam necessaria est ad salutem professio unitatis Dei, quam trinitatis personarum, quæ necessario exprimendæ sunt.

Dubiæ autem sunt hæ formæ, *In virtute, vel auctoritate, vel sub invocatione Patris, &c.* Item *In nomine Patris, in nomine Filii, & in nomine Spiritus Sancti; & In nomine Genitoris, & Geniti, & Procedentis ab utroque.* Imò S. Thom. 3. p. qu. 66. a. 5. ad 7. docet in aliis nominibus quam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, non perfici sacramentum.

Resp. 4. Non est de essentia formæ, ut exprimat minister saltem expressè. Nam conc. Flor. approbat hanc Græcorum formam: *Baptizatur talis servus Christi in nomine Patris, &c. vel Baptizatur manibus meis talis in nomine Patris, &c.*

QUEST. VI. An Baptismus iterari potest?

Resp. 1. Est de fide Baptismus validè susceptum nunquam posse iterari. 1°. Ex Ephes. 4. *Unus Dominus, una Fides, unum Baptisma.* 2°. Ex traditione & praxi Ecclesiæ. 3°. Ex Symbolo, *Confiteor unum baptisma.* 4°. Ex Florent. ex Trid. sess. 7. can. 11. Unde Baptismi iteratio est grave sacrilegium, tam ex parte dantis, quam recipientis scienter, ex c. 108. & 118. de consecr. dist. 4. Quia fit contra institutionem Christi, applicando sacramentum subjecto incapaci; & per hoc significatur Christum esse denuò morti ac sepulturæ obnoxium, ex Hebr. 6. cum per Baptismus commoriamur & conspeliatur Christo, Rom. 6.

Resp. 2. Iterari debet baptismus sub conditione, dum post diligentem inquisitionem dubitatur an baptismus sit datus. Constat ex S. Leone in c. 112. & 113. de consecr. dist. 4. & aliis canonibus, & ex cap. 2. *de bapt.* ubi Alexander III. ait: *De quibus dubium est an baptizati fuerint, baptizentur his verbis premissis: Si baptizatus es, non te baptizo: Sed si nondum baptizatus es, Ego te baptizo, &c.* idque sive dubium sit positivum, quia scilicet sunt rationes in utramque partem probabiles: sive sit negativum, quia scilicet nulla sunt indicia ad judicandum hominem esse baptizatum, c. *Parvulus*, de consecr. dist. 4. Ratio est, quia aliàs homo probabili periculo damnationis exponeretur, ob carentiam baptismi; & aliunde talis necessitas impedit omnem irreverentiam in sacramentum, quod propter salutem hominum institutum est.

Idem dic si sit probabile dubium an baptismus datus sit cum sufficienti materia, vel forma, vel intentione. Nam tunc æquè periclitatur salus hominis; & canones qui expressè loquuntur de dubio facti, intelligendi etiam sunt de dubio juris, quod est hîc æquivalenter dubium facti: qui enim dubitat an Baptismus sit datus cum legitima materia, vel forma, vel intentione, æquivalenter dubitat an sit verè datus. Unde S. Gregorius I, 12. epist. 31. ait: *Ne talis dubitatio ruina fidelibus fiat, quoniam non monstratur iteratum, quod non certis indiciis ostenditur ritè peractum.*

Hinc sic rebaptizandi sunt infantes expositi,

si non habeant schedulam, aut aliam notam collati baptismi testem. Imò juxta multos, & varia concilia, & rituale Tullense, etiamsi habeant, si re diligenter investigatâ, nihil certi aliunde reperitur. Quia illa schedula, aliave nota ab ignoto, ideòque incertæ fidei authore apposita non sufficit ad certitudinem moralem, quam tamen requirunt canones ad non rebaptizandum. Hinc concil. Carthag. V. c. *Placuit*, dist. 4. de consecr. ait: *Placuit de infantibus quoties non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, absque nullo scrupulo eos esse baptizandos.* Et verò charitas obligat ad suppediandum proximo medium salutis necessarium, nisi constet jam adhibitum fuisse; alioqui ejus salus æterna morali periculo committeretur.

Dixi, *sub conditione*, ut vitetur periculum irreverentiæ, & reiterationis baptismi verè suscepti.

QUÆST. VII. *An & quomodo Baptismus est necessarius?*

Resp. 1. Baptismus in re vel in voto necessarius est omnibus necessitate mediæ ad salutem, ex Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit, &c.* ex traditione, ex Trid. sess. 6. cap. 4. & sess. 7. can. 5. Infantibus verò extra martyrium necessarius est in re, cum sine incapaces voti, seu desiderii baptismi in actu charitatis perfectæ contenti.

Porrò illud est necessarium in re, quòd secundum se necessariò & absolutè adhiberi debet, ita ut nihil sit quod ejus vicem suppleat. Illud est necessarium saltem in voto, quòd necessariò debet adhiberi vel secundum se, vel in ejus defectum secundum aliquid ejus vicem tenens propter suam eminentiam, & ejus votum vel explicitum vel implicitum continens.

Resp. 2. Adulti sufficienter instructi tenentur jure divino suscipere baptismum, statim atque moraliter possunt cum debitis dispositionibus; ita ut non diu differant. Tum quia quisque tenetur ex charitate adhibere media ad salutem necessaria: tum quia quisque tenetur ex præcepto Christi ingredi Ecclesiam per baptismum, qui est ejus janua, & fidem suam profiteri. Quæ præcepta per se obligant ad non diu differendam eorum observationem.

Resp. 3. Parentes tenentur graviter baptismum liberis suis procurare brevi post eorum natiuitatem tempore: ita ut mortaliter peccent si diutius id differant. Quia consuetudo universalis Ecclesiæ baptizandi parvulos brevi post eorum natiuitatem tempore habet vim legis graviter obligantis ob materiæ gravitatem. Et ex decretis particularium Ecclesiarum ad id tenentur intra triduum vel quatrimum, prout ab Ecclesia propria præscribitur. Et verò in teneris infantibus semper est aliquod subitæ mortis periculum.

QUÆST. VIII. *Quinam est minister idoneus Baptismi?*

Resp. 1. Quilibet homo viator ratione utens potest in quovis casu validè baptizare. Constat, ex conc. gener. Later. IV. cap. *Firmiter*, definiente *Baptismus tam parvulis quam adultis in forma Ecclesiæ a quocumque rite collatum proficere ad salutem.* Et ex traditione & praxi Ecclesiæ, nunquam rebaptizantis a quovis ritè baptizatum. Nemo tamen potest seipsum baptizare, cap. 4. de *Bapt.* Nam requiritur distinctio inter generantem & genitum spiritualiter; & Christus ministrum & subjectum baptismi apertè distinguit his verbis, Matth. ult. *Docete omnes gentes baptizantes eos, &c.*

Resp. 2. Solus sacerdos sive sit episcopus, sive presbyter, est ordinarius Baptismi minister: diaconus verò tantum extraordinarius. *Prob.* ex conc. Flor. in decreto de sacram. ibi: *Minister hujus sacramenti est sacerdos, cui ex officio competit baptizare: in causa autem necessitatis non solum sacerdos vel diaconus, sed etiam laicus, vel mulier, imò etiam paganus, & hæreticus baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesiæ, & facere intendat quòd facit Ecclesiæ.*

Quare extra necessitatem sub mortali baptizare non licet, nisi soli sacerdoti; & quidem juxta omnes, pastori, vel ejus delegato; quia potestas & jus admittendi ad Ecclesiam pertinet ad pastorem, qui præest illi Ecclesiæ particulari, cui baptizatus aggregatur. Homo autem per baptismum recipitur in Ecclesiam, & fit ejus membrum. At mortale est jus alienum propriâ auctoritate usurpare in re gravi, præsertim

contra debitam gubernationem, ordinem, & usum Ecclesiæ.

Resp. 3. In casu necessitatis quilibet tenetur baptizare: nam quisque tenetur lege charitatis subvenire proximo necessitatem patienti, nisi alius adsit qui possit & velit subvenire. Tunc tamen si plures adsint, præferri debet diacono sacerdos, ille subdiacono, hic inferioribus clericis, clericus laïco, vir femine, fidelis infideli, non excommunicatus excommunicato: nam reverentia sacramento debita exigit ut digniores præferantur, per se loquendo. Quare mortale est, si sine causa justa non præferatur sacerdos non sacerdoti, fidelis non baptizato, non excommunicatus excommunicato, diaconus non diacono: nam tunc fit gravis irreverentia in sacramento. Inversio autem ordinis quoad alios, juxta multos est solum venialis; quia irreverentia non censetur gravis.

Dixi, *per se loquendo*: quia per accidens potest hic ordo inverti: nam ex rituali Romano mulier præferri debet viro, vel ratione majoris peritæ ad baptizandum, vel ratione honestatis ac pudoris, ut si infans ob periculum vitæ imminens sit baptizandus, antequam totaliter ex utero prodierit. *Quapropter curare debet parochus ut fideles, præsertim obstetrices, rectum baptizandi ritum probe teneant & servent*, ait rituale Roman. & hæc ad id graviter tenentur ex charitate & officio, ideoque ex justitia propter pericula sæpe contingentia in partu. Porro pater & mater prohibentur propriam prolem baptizare, nisi in articulo mortis, & deficiente alio.

Nota. Mortale est extra necessitatem baptizare sine solemnitate & extra Ecclesiam, præter filium regis aut principis, *Clement. de bap.* Quia Ecclesia ob honorem sacramenti, solemnitates graviter præcipit.

QUÆST. IX. *An unus minister potest simul plures baptizare?*

Resp. In casu urgentis necessitatis potest: nam hoc non repugnat institutioni Christi, neque per hoc mutatur substantialiter forma Ecclesiæ, dicendo scilicet: *Ego vos baptizo*, &c. quia plurale non est nisi singulare geminatum.

QUÆST. X. *An idem potest a pluribus baptizari?*

Resp. neg. Nam hoc est contra usum Ecclesiæ, imò & contra institutionem Christi, qui sicut unus est, ita voluit unum esse in unoquoque baptizando ministrum. Unde non valeret baptismus, si plures dicerent: *Nos te baptizamus in nomine Patris*, &c. Ita S. Thom. 3. p. qu. 67. a. 6.

QUÆST. XI. *Quid dicendum de Patrinis?*

Resp. 1. Ex perpetua Ecclesiæ consuetudine vim legis habente, & manante ex Apostolica traditione, debet sub mortali adhiberi in Baptismo solemni susceptor, seu patrinus, vel susceptrix, seu matrina. Unus autem tantum sive vir sive mulier, vel ad summum unus & una adhibeantur, ex decreto Trid. sess. 24. cap. 2.

Resp. 2. Patrini officium est, 1°. Offerre baptizandum baptizanti. 2°. Respondere pro baptizando, si is per se nequeat. 3°. Tenere illum dum baptizatur. 4°. Levare de fonte. 5°. Eum suscipere de manu baptizantis. 6°. Tenetur sub mortali tum ob solemnem suam sponsonem in suscipiendo hoc officio, tum ex præcepto Ecclesiæ curare, ut baptizatus in rebus fidei, & doctrinâ christianâ rectè erudiatur, & christianè vivat, si alii id non præstent, ex c. *Vos ante*, de consecr. dist. 4. Ex variis conciliis, ex catechismo & rituali Romano. Et ab hac cura paterna quam debet illius gerere, dicitur Patrinus, qui censetur quasi spiritalis pater suscepti. Et ideò inducta est cognatio spiritalis. Hinc S. Thom. 3. p. qu. 67. a. 8. ait: *Unusquisque obligatur ad exequendum officium, quod accepit. Dicitur est autem quòd ille qui suscipit aliquem de sacro fonte, assumit sibi officium pedagogi; & ideò obligatur ad habendam curam de ipso, si necessitas immineret; sicut eo tempore & loco in quo baptizati inter infideles nutriuntur. Sed ubi nutriuntur inter catholicos christianos, satis possunt ab hac cura excusari, presumendo quòd a suis parensibus diligenter instruantur. Si tamen quocumque modo sentirent contrarium, tenerentur secundùm modum, saluti spiritalium filiorum curam impendere.*

Resp. 3. Ab officio patrinis excluduntur carentes rationis ulû, non baptizati, hæretici, publi-

cè

cè criminofis aut infames, vel excommunicati, & ignorantés fidei rudimenta. Quia hi non funt idonei ad curam gerendam baptizati circa fidem ac mores. Item monachi & abbates, c. 103. de consecr. dist. 4. & generatim religiofi omnes, & sanctimoniales, ex rituali Romano.

Graviter etiam prohibentur parentes propriam prolem fufcipere, nifi in neceffitate, c. 1. & 4. cauf. 30. qu. 1. Nam alius debet eſſe pater carnalis, alius ſpiritalis. Et quia baptizans contrahit ſpiritualem cognationem cum parentibus baptizati, quæ uſum matrimonii impediret. Quæ tamen non contrahitur, ſi id fiat in caſu neceſſitatis.

QUÆST. XII. *An poteſt baptizari infans nondum natus, vel monſtrum?*

Reſp. 1. Infans in utero materno ita concluſus, ut aqua immediatè perfundi nequeat, non eſt capax baptiſmi: quia non poteſt verè abluī. Nec ſufficit, ſi corpus matris abluatur; quia infans eſt perſona diſtincta a matre, ac proinde eâ ablutâ non poteſt cenſeri verè ablutus. Quòd ſi per fiſtulam aut alio artificio poſſit aqua ad illum pertingere, juxta varios validè baptizari poteſt; quia talis infans eſt homo viator, cui debetè applicari poteſt materia & forma; tamen rituale Rom. dicit generatim: *Nemo in utero matris clauſus baptizari debet.*

Reſp. 2. Si infans nondum perfectè natus caput emiſerit, & periculum mortis immineat, baptizetur in capite; nec poſtea ſi vivus evaſerit, erit rebaptizandus. At ſi aliud membrum emiſerit, quod vitalem indicet motum; in illo, ſi periculum impendat, baptizetur; & tunc ſi natus vixerit, erit ſub conditione baptizandus: *Si non es baptizatus, Ego te baptizo, in nomine Patris, &c.* Ita rituale Romanum.

Reſp. 3. Si monſtrum habeat plura capita, & plura pectora, tunc totidem ſunt animæ, & homines diſtincti: unde ſinguli ſeorſum ſunt baptizandi. Si non eſt certum in monſtro eſſe duas perſonas, ut quia duo capita, & duo pectora non habet bene diſtincta; tunc debet primùm unus abſolutè baptizari, & poſtea alter ſub hac conditione: *Si non es baptizatus, Ego te baptizo, &c.* Si verò dubium ſit an homo ſit an brutum, baptizetur ſub conditione: *Si tu es homo,*

Ego te, &c. Monſtrum autem, quod humanam ſpeciem nullatenus per ſe fert, non debet baptizari. Rituale Roman.

QUÆST. XIII. *An infidelium filii baptizari poſſunt, invitis parentibus?*

Reſp. 1. Validè baptizari poſſe conſtat, cum independentè a conſenſu parentum ad eſſe poſſint omnia ad valorem baptiſmi requiſita, nimirum materia, forma, & debita intentio miniſtri. Non enim ſcriptum eſt: *Niſi quis renatus fuerit ex parentum voluntate; ſed, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto,* ait S. Aug. epilt. 23.

Reſp. 2. Filii hæreticorum & apoſtatarum poſſunt licitè baptizari invitis parentibus. Quia parentes per baptiſmum fiunt Eccleſiæ ſubditi, idèoque cogi poſſunt ad ſervandas ejus leges, inter quas eſt lex deferendi in Eccleſiam liberos baptizandos. Ergo iis poſſunt ſubtrahi, ut baptizentur; & rebus fidei, cum adoleverint, inſtruantur. Non eſſent tamen ſubtrahendi, ſi idèò religio periclitaretur, dum parentes ſubjecti ſunt principibus infidelibus; nam debet permitti minus malum, ut vitetur majus.

Reſp. 3. Infantes mancipiorum poſſunt & debent iſtis invitis baptizari, ſi eorum domini chriſtiani ſint. Quia tales infantes ſunt illorum, ſicut iſti parentes: unde domini habent jus illos ſubtrahendi parentibus, & de iis tanquam de ſuis pro arbitrio diſponendi; ac proinde poſſunt curare eos baptizari, & in fide erudiri ac educari, atque ad id ſaltem ex charitate tenentur.

Reſp. 4. Extra certum mortis periculum non licet baptizare infantes infidelium, invitis parentibus, qui principibus infidelibus ſubjecti ſunt. Quia vel infans ſubtrahetur parentibus; & tunc fiet illis injuria, cum parentes habeant jus naturale retinendi apud ſe & educandi liberos nondum rationis compotes, nec propriam voluntatem habentes. Vel illis relinquatur, & tunc baptiſmus manifeſto periculo prophanationis, & baptizatus periculo apoſtatiæ exponetur; cum conſtet cum in infidelitate educandum.

Si tamen vel ſola mater eſſet chriſtiana, infans invito patre infideli ſubjecto principi chriſtiano licitè baptizaretur, ex conc. Tolet. IV. c. 63. Nam ipſa habet jus inſtituendæ proliſ; &

præferenda est voluntas iusta injustæ in favorem prolis.

Idem quod supra dicunt Theologi cum S. Thoma contra Scotistas, etiamsi parentes infideles subjecti sint civiliter christiano principi. Quia 1.º Ratio allata hic etiam valet; nam hæc subjectio non adimit parentibus jus educandi & retinendi apud se liberos suos. 2.º Potestas sæcularis non se extendit ad supernaturalia, qualis est susceptio baptismi. Ecclesia verò nullam habet jurisdictionem in non baptizatos. Quare non potest principibus ullam potestatem concedere in non baptizatos, sicut potest concedere in baptizatos. 3.º Ex usu constanti Ecclesiæ, quæ nunquam egit apud Principes etiam religiosissimos, ut cogerent infideles sibi subjectos ad Baptismum suscipiendum, aut curarent omnes infantes subditos baptizari, ut notat S. Thomas.

Dixi, *infantes*: Nam baptizandi sunt pueri rationis compotes, qui hoc petunt, cum sint sui juris in negotio salutis. Sed tunc debent egredi è domo paterna, si aliter christianè vivere nequeant.

Resp. 5. In evidenti periculo mortis, infantes infidelium baptizari debent, etiam invitis parentibus. Quia tunc nec auferuntur parentibus, nec baptismus prophanationi exponitur, cum infans paulò post sit moriturus; & aliunde urget præceptum charitatis. Sed id fiat, si potest, in sciis parentibus, ad vitandam perturbationem. Idem extendit Layman ad filios infidelium perpetuò amentes, ob eandem rationem.

Sed quid si infans reipsà baptizatus sit invitis vel insciis parentibus, & postea adolescat?

Resp. Secluso periculo religionis christianæ & scandali, abstrahendus est a parentibus, ut erudiatur in fide christiana. Quia per baptismum Ecclesia acquisivit jurisdictionem in eum, ac jus ad eum christianè instituendum; & ipse contraxit obligationem addiscendæ & servandæ legis christianæ, quod præstare nequit apud parentes.

Dixi, *secluso, &c.* Quia bonum religionis & multorum præferri debet bono privato.

QUÆST. XIV. *Quinam sunt effectus Baptismi?*

Resp. Hi. 1.º Tollit omnem culpam & pœnam, si non adlit obex. 2.º Confert ex opere o-

perato gratiam sanctificantem, & virtutes infusas. 3.º Ejus intuitu conferuntur suo tempore gratiæ actualia fini suo accommodatæ, nimirum ad sanctè & christianè vivendum, ut decet filios Dei adoptivos, Dei hæredes, & cohæredes Christi. 4.º Imprimis caracterem indelebilem. 5.º Constituit membrum Ecclesiæ, ejusque potestati subjicit. 6.º Tribuit capacitatem recipiendi alia sacramenta, & jus ad illa, cæteraque Ecclesiæ bona communia. 7.º Inducit obligationem servandi mandata Dei & Ecclesiæ, atque vitam christianam seu consentaneam doctrinæ & exemplo Christi traducendi.

QUÆST. XV. *Quanam dispositiones requiruntur in adultis ad recipiendam gratiam Baptismi?*

Resp. 1. Si adultus præter peccatum originale, habeat alia actualia mortalia, ad ejus justificationem per Baptismum, ex Trid. sess. 6. cap. 6. requiruntur hi actus. 1.º Fides, quæ explicitè credat existentiam unius Dei remuneratoris, mysteria Trinitatis & Incarnationis, & generationem vera esse quæ divinitus revelata & promissa sunt, & imprimis a Deo justificari impium per merita Christi: nam horum fides explicita est necessaria necessitate mediæ. 2.º Spes justificationis & vitæ æternæ. 3.º Dilectio, quæ Deum tanquam omnium justitiæ fontem diligere incipiat. 4.º Propositum efficax servandi omnia mandata, & christianè vivendi. Nam adultus non potest admitti ad Dei amicitiam, nisi in eam consentiat; nec potest in illam sincerè consentire, nisi velit omnia facere, quæ ad istam amicitiam servandam, & mutuam amorem significandum necessaria sunt. 6.º Voluntas recipiendi baptismum. 7.º Pœnitentia seu dolor de peccatis commissis, cum proposito non peccandi de cætero, ex Act. 2. *Agite pœnitentiam, & baptizetur unusquisque vestrum.* Et verò æquum est, ut qui voluntate propriâ Deum offendit, in ejus amicitiam non recipiatur sine peccatorum retractatione & dolore. Hæc autem pœnitentia debet esse supernaturalis, absoluta, universalis, efficax, impossibilis cum ullo affectu ad mortale, & appetitivè summa. Non tamen requiritur perfecta contritio: nam cum Baptismus sit institutus ad remittendum peccatum originale & alia actualia ante ipsum commissa, non prærequirit disposi-

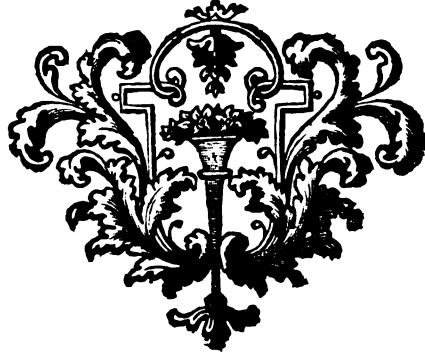
tionem, quæ hunc effectum pariat: alioqui semper præsupponeret ac præexigeret effectum, ad quem conferendum institutus est.

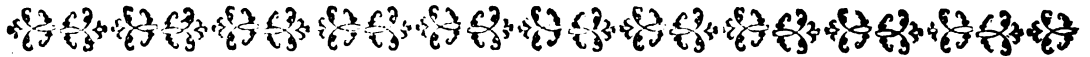
Resp. 2. Ad justificationem adulti habentis solum originale peccatum (si hoc esse potest) iidem actus requiruntur, exceptâ contritione, quæ solum potest esse de peccatis personalibus, voluntate scilicet physice propriâ commissis.

Resp. 3. Si adultus jam justificatus sit per contritionem seu charitatem perfectam, ut recipiat augmentum gratiæ in baptismo, requiritur vo-

luntas baptismum recipiendi ex motivo aliquo supernaturali: nam ad gratiam recipiendam, requiritur consensus illi accommodatus. Sed hæc voluntas sufficit, cum jam præcesserint fides, spes, contritio & charitas.

Nota. Qui sine debitis dispositionibus, sed cum voluntate baptismi suscipiendi baptizatur, non recipit gratiam: sed tamen baptismus est validus, & postea reviviscit, seu efficit gratiam, sublato per contritionem perfectam, vel per Pœnitentiæ sacramentum obice.

TRACTATUS DE CONFIRMATIONE.

1°. CONFIRMATIO est sacramentum a Christo institutum, quo baptizati corroborantur ad fidem firmiter tenendam, & fortiter profitendam.

2°. Ejus materia remota est *Chrisma confectum ex oleo & balsamo per episcopum benedicto*, conc. Florent. in decret. de sacram. Materia proxima est unctio chrisimatis in fronte per manum Episcopi facta in formam crucis; quæ chrisimatis unctio est vera manûs impositio. Forma autem, ex Florent. est hæc: *Signote signo Crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti.*

3°. Minister ordinarius est solus Episcopus, ex Trid. sess. 7. can. 3. & Florent. hæc addente: *Legitur tamen aliquando per Apostolica Sedis dispensationem, ex rationabili & urgente admodum causâ, simplicem sacerdotem chrismate per Episcopum confecto hoc administrasse Confirmationis sacramentum.* Quare simplex sacerdos ex commissione Papæ, potest validè ac licitè confirmare.

4°. Hujus effectus sunt, 1°. Augmentum gratiæ sanctificantis, & virtutum ei annexarum. 2°. Auxilia quædam specialia ad fidem fortiter profitendam cum quovis periculo, & ad superandas tentationes contra illam. 3°. Character.

5°. Confirmationis capaces sunt omnes & soli baptizati, etiam infantes, quibus primis Ecclesiæ sæculis conferebatur. Nunc tamen in Ecclesia Latina differtur usque ad usum rationis, ad majorem reverentiam hujus sacramenti, & majorem utilitatem suscipientis ob actualem devotionem. Expediit autem pueros tempestivè confirmari antequam innocentia baptismali excidant, modò suscepti sacramenti non iterandi meminisse possint, ejusque excellentiam & utilitatem agnoscant.

6°. Patrinus adhiberi debet ex lege seu consuetudine Ecclesiæ, quæ in variis canonibus exprimitur. Et quidem unus tantum, sive vir sive mulier, c. *Non plures*, de consecr. dist. 4. circa quod nihil innovavit Trid. debetque esse confirmatus seu confirmata, c. *In baptisate*, cod. tit.

QUÆST. I. *An quilibet adultus tenetur Confirmationem recipere datâ opportunitate?*

Resp. Multi negant; sed Toletus & alii affirmant, & probant, 1°. Ex cura & sollicitudine Apostolorum, act. 8. ut baptizatis conferretur. 2°. Ex c. *Omnes* de consecr. dist. 5. *Omnes fideles per manûs impositionem episcoporum Spiritum Sanctum post Baptismum accipere debent, ut pleni christiani inveniantur.* Et ex S. Cypr. epist. 72. *Ungi quoque necesse est eum, qui baptizatus sit, ut accipio chrismate, id est unctioe, esse unctus Dei; & habere in se Christi gratiam possit.* 3°. Ex conc. Laodic. can. 48. *Quod oporteat eos, qui baptizantur, chrisma Ecclesiæ accipere.* Ex conc. Mediolan. IV. sub S. Carolo: *Si quis neglexerit (ejus susceptionem,) canonicis subiaceat disciplinis.* At negligit qui datâ opportunitate non suscipit, ut per se & ex contextu patet. Et ex conc. Remensi an. 1583. *Moneant parochi sacramentum Confirmationis non debere negligi, vel prætermitti a verè christianis.* 4°. Ex canonibus pœnitentialibus, qui trium annorum pœnitentiam imponunt parentibus, quorum negligentia filius sine confirmatione decesserit. 5°. Quia hoc sacramentum institutum est, ut medium per se certum & ordinarium ad dandum robur, & perfectionem vitæ christianæ, & non solum ad fidem coram tyrannis fortiter profitendam, sed etiam ad vincendas tentationes contra fidem, a quibus nemo adultus immunis

est. Ergo Christus voluit ut ab omnibus suscipere-
retur; & qui illud cum potest, non suscipit,
non satis consulit salutis suæ, sed illam ac auxi-
lium divinum negligere merito censetur: ergo
peccat.

Certè apud omnes constat esse saltem culpam
venialem hoc sacramentum tunc omittere; cum
talis omisio sit irrationabilis quædam prodiga-
litas spiritalis. Mortale verò si omitteretur sive
ex contemptu, ut si quis illud aut ejus effectum

parvi faciat, vel vile aut puerile existimet se illi
subjicere: sive cum scandalo, ut si quis ita se pu-
blicè gerat, ut aliis exhibeat speciem contemptus.

Item constat episcopum teneri sub mortali il-
lud non rarò administrare: nam cum sit pastor
animarum, tenetur illis ex officio per se submi-
nistrare media, quæ Christus instituit ad earum
salutem, vel perfectionem, ac spiritalem utilita-
tem, per ipsum suppeditanda.

TRACTATUS DE EUCHARISTIA.

EUCHARISTIA est sacramentum Corporis & Sanguinis Christi sub speciebus panis & vini, ad spiritualem animæ refectionem a Christo institutum.

CAPUT PRIMUM.

De Forma & Materia Eucharistiæ.

QUÆST. I. *Quenam est materia necessaria, ex qua conficitur Eucharistia?*

Resp. 1. Est panis triticeus, & vinum de vite. *Prob. 1.* Ex perpetua Ecclesiæ traditione & praxi. *2.* Ex conciliis præsertim Later. IV. c. *Firmiter.* Ex Trident. sess. 13. cap. 4. & can. 2. & ex Florentino, ibi: *Tertium est Eucharistia sacramentum, cujus materia est panis triticeus, & vinum de vite, cui ante consecrationem aqua modicissima admisceri debet.* *3.* Quia Christus instituens Eucharistiam, non aliam materiam adhibuit, Matth. 26. eamque ut necessariam præcepit his verbis, *Hoc facite, &c.* Luc. 22. & 1. Cor. 11. Præterea panis triticeus solus est, qui dicatur simpliciter panis; alii non vocantur panes nisi cum addito, nec adhibentur nisi in ejus defectum. Item vinum simpliciter est vinum de vite usuale. At ex Scriptura & Conciliis materia Eucharistiæ est panis & vinum simpliciter.

Hinc *1.* non potest validè consecrari panis confectus ex oriza, avena, hordeo, milio, &c. vel ex leguminibus, radicibus herbarum, aut fructibus arborum; item ex tritico non puro, sed mixto v. g. hordeo vel avenâ, si quantitas tritici non sit notabiliter major: nam aliàs panis non esset simpliciter triticeus. Quare Missale Rom. de defectibus, ait: *Si panis non sit triticeus, vel si triticeus admixtus sit granis alterius generis in tanta quantitate, ut non maneat panis tri-*

ticeus, vel sit aliqui corruptus; non conficitur sacramentum. Secus, si farina alterius materiæ sit in tam parva quantitate, ut panis morali æstimatione censeatur adhuc triticeus. Reverentia tamen sacramento debita exigit, ut panis sit ex puro tritico, & valdè albus.

Licitè verò consecrari non potest panis confectus ex grano, de quo dubitatur an sit verum triticum. Nam in sacramentis, quæ non sunt de necessitate mediæ, nunquam licet adhibere materiam non certam; alioqui sine necessitate urgente exponerentur nullitati. Species autem grani, de quibus præsertim aliqui dubitant an sint triticum, sunt filigo, seu secale, & spelta. Nam quamvis S. Thomas senserit filiginem esse triticum, quia quandoque ex tritico in malis terris generatur; multi tamen id negant, quia quandoque etiam ex tritico nascitur avena; potestque res unius speciei propter diversas dispositiones & causas degenerare in rem alterius speciei.

Hinc *2.* Non potest validè consecrari, *1.* Liquor expressus ex pomis, piris, cerasis, &c. *2.* Omphacium, *du verjus*, quia necdum habet naturam vini. *3.* Acetum, quia non est amplius vinum, & fit ex corruptione substantiali vini. *4.* Succus intra uvas maturas adhuc contentus, aut vinum in pane vel alia simili materia contentum; quia in tali statu non habet rationem vini usualis. *5.* Vinum aromatibus ita conditum, ut morali æstimatione speciem vini amiserit. Secus, si alteratio sit exigua, quamvis illicitè consecraretur.

Econtra validè consecratur, *1.* Mustum, seu vinum ex uvis maturis recens expressum, cum jam habeat naturam vini, quamvis hoc sit prohibitum, quia est impurum ob admixtas fæces, ac proinde indecens. In necessitate tamen, juxta S. Thom. 3. p. qu. 74. a. 5. ad 3. licitè consecra-

tur. 2°. Vinum congelatum, sed postea resolutum, modò per gelu non fuerit corruptum. Vinum autem actu congelatum, & non resolutum est materia incerta: quare si fortè in hyeme vinum in calice congeletur, debet per ignem resolvi priusquam consecratur; sed ejus congelatio, quantum potest, impediri debet.

Resp. 2. Ad valorem sacramenti requiritur, ut panis sit confectus ex farinâ triticeâ aquâ naturali dilutâ, & igne coctâ. Nam sic conficitur panis simpliciter dictus, & usualis, aliorumque ciborum comes, qualem Christus instituit.

Hinc non possunt validè consecrari, 1°. Liba, placentæ, & similia confecta ex farina triticea mixta lacte, butyro, ovis, melle, saccharo, aliisque liquoribus ab aqua naturali specie differentibus; nisi fortè liquores isti admixti aquæ naturali, essent in exigua quantitate, ita ut aqua plurimum prædominaretur. Illicitum tamen est consecrare panem triticeum mixtum quacunque re, grano, vel liquore, etiam in parva quantitate: quia est contra usum Ecclesiæ, & reverentiam sacramenti postulantis materiam omninò puram. 2°. Massa cruda, seu pasta; quia non est panis usualis, nec cibus hominum. Si autem farina sit diluta aquâ rosaceâ, dubium est an sit valida materia, ut habet Missale Romanum.

Porro ex præcepto & usu Ecclesiæ panis consecrandus apud Latinos debet esse figurâ orbiculari & integrâ.

Nota. Nulla videtur posse occurrere causâ moraliter sufficiens ad conficiendam Eucharistiam, nisi in materia certa, inquit Suares; quia huic sacramento summa reverentia debetur; & aliunde non est necessarium necessitate mediû in re ad salutem.

QUÆST. II. *An panis tam azymus quàm fermentatus est materia valida?*

Resp. affirm. Ex conc. Florent. in decreto unionis, ibi: *Definimus in azymo, sive fermentato pane triticeo Corpus Christi veraciter confici; sacerdotisque in altero ipsum Domini Corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta sua Ecclesiæ sive Occidentalis sive Orientalis consuetudinem.* Ratio est, quia uterque est panis verus & simpliciter dictus, & sic in Scriptura vocatur; nam uterque fit ex farinâ triticeâ, aquâ naturali

subactâ, ac puro igne coquitur, habetque proprium usum panis.

Latini tamen tenentur sub mortali consecrare azymum, Græci verò fermentatum, singuli juxta Ecclesiæ suæ ritum: nam ita præcepit Florent. cit. & utriusque Ecclesiæ consuetudo antiquissima obtinet vim legis graviter obligantis, utpote de re gravi. Hinc cap. ult. *de celebrat.* sacerdos quidam Latinus jubetur privari in perpetuum officio & beneficio, quòd in fermentato consecrasset in defectum azymi. Quare in hoc nulla dispensat necessitas, ne Viatici quidem pro infirmo consecrandi; nam ad tanti Mysterii majorem reverentiam interest modo ac ritu convenienti semper confici. Præceptum quippe divinum circa Viaticum non obligat, nisi quando id fieri potest modo convenienti & cum debitis circumstantiis.

Nota. Quamvis multi dicant sacerdotem Latinum iter agentem per Græciam licitè uti fermentato, & Græcum azymo in Occidente, in iis scilicet locis ubi non sunt Ecclesiæ sui ritûs; quia ex S. August. epist. ad Januar. licet cuique facere quod in ea Ecclesia, in quam venit, invenerit, modò non adversetur divino mandato; si tamen inter Latinos sint aliquæ Ecclesiæ Græcorum, & inter Græcos aliquæ Latinorum, in his tenetur unusquisque suæ Ecclesiæ ritum servare; quia hoc ipso quòd ibi templum habent, perinde est quoad sacrificium, ac si essent in sua patria. Nec licet Latino in Ecclesia Græcorum inter Latinos sitâ celebrare in fermentato; quia hoc est speciale privilegium Græcis in ea Ecclesia concessum.

QUÆST. III. *An & quanta aqua admisceri debet?*

Resp. 1. Ex præcepto Ecclesiæ aqua elementaris ante consecrationem vino admisceri debet. Constat ex Florent. supra cit. & Trid. sess. 22. cap. 7. ibi: *Monet S. Synodus præceptum esse ab Ecclesiâ sacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miscerent, tum quod Christum Dominum ita fecisse credatur; tum etiam quia è latere ejus aqua simul cum sanguine exierit, &c.* Quod præceptum sub mortali obligat: quia licet materia sit in se levis, est tamen gravis ratione finis & significationis: nam apponitur aqua ad representandam unionem populi fidelis cum suo capite Chri-

sto, ex Trid. ibid. atque etiam unionem humanitatis cum Verbo. Hæc tamen admixtio aquæ non est de necessitate sacramenti; ita Missale Roman. & Trid. solum dicit hanc esse præceptam ab Ecclesia.

Resp. 2. Aqua vino miscenda debet esse modicissima. Quia 1°. ita Florentinum statuit, & fert usus Ecclesiæ. 2°. Ut ait conc. Tribur. can. 19. sic melius significatur majestas Christi per vinum designata, & populi fragilitas per aquam representata. 3°. Hoc est tutius: nam (ut ait S. Thomas) vinum aliquando ita debile est, ut per aquam in magna quantitate, licet minore, facile corrumpatur. Sufficit autem una aquæ gutta sensibilis; cum ad signum sensibile, & significationem convenientem sufficiat. Ad validam verò consecrationem necesse est ut major sit quantitas vini quam aquæ, quia materia calicis est solum vinum usuale. At tale non esset, si vinum aquæ non prædominaretur; & res mixta non esset potius vinum quam aqua. Quare cap. 13. de celebrat. Miss. dicitur perniciosus abusus, quod plus aquæ quam vini in calicem infundatur.

Resp. 3. Hæc mixtio necessario fieri debet, 1°. Tempore Missæ, & in ipso sacro calice: nam alioqui non esset caremonia sacra, nec sacram significationem haberet. 2°. Ante calicis oblationem, ob Ecclesiæ usum: unde graviter peccaret qui eam tunc omitteret. Quod si illa mixtio ante calicis oblationem facta non fuisset, fieri debet ante calicis consecrationem, nam usque ad illam subsistit ratio & tempus præcepti ac significationis; non post, quia tunc prohibetur, & cessat tempus, ex Missal. Rom.

QUÆST. IV. *An ut utraque hæc materia validè consecretur, debet esse moraliter præsens consecranti?*

Resp. affirm. Quia 1°. ita traditio & praxis Ecclesiæ in factis Christi fundata; Christus enim consecravit materiam præsentem, & non dedit potestatem Apostolis faciendi, nisi quod ipse fecerat. 2°. Id exigit veritas formæ, quæ continet pronomen demonstrativum, *Hoc, hic*: nihil enim demonstrari potest ad sensum nisi sit moraliter præsens. 3°. Alioqui sacerdos posset totum panem, qui nunc in hac urbe vel tota regione

existit, consecrare.

At sufficit moralis præsentia: nam hæc sufficit ad veritatem formæ. Ad moralem autem præsentiam materiæ, ex communi hæc requiruntur. 1°. Ut consecrans sciat materiam ibi esse. 2°. Ut materia sensu aliquo percipi possit, non tamen necesse est, ut in se videatur, vel tangatur a sacerdote; sed sufficit ut in eo loco sita sit, in quo a consecrante possit sensu percipi, sive in se, sive in alio, ut in suo toto, vel proximo continente, aut vase ad illam continendam destinato. Sic hostiæ quæ latent sub aliis multis in cumulo censeantur sacerdoti præsentem; nam id censeatur moraliter præsens, quod potest demonstrari humano modo ad sensum, per pronomen, *Hic, hoc*, independentem ab omni alio signo. 3°. Ut sit propinqua qualis debet esse res, quæ velut in usum humanum assumenda, demonstrari potest pronomine, *hic vel hoc*: alioqui non esset præsens more humano. Sed cum definiri nequeat quænam absolutè requiratur propinquitas, in re incertâ servari debet praxis Ecclesiæ non consecrantis nisi materiam valde propinquam. Item materia debet esse coram sacerdote, alioqui non posset demonstrari per *ly hoc*, strictè sumptum, per quod debet significari res præsens independentem a circumstantiis, & ab omni alio nutu & signo. *Requiritur ut materia consecranda, in actu consecrationis sit coram sacerdote*, ait Missale Rom. de defect.

Hinc non potest validè consecrari materia licet vicina, si sit a tergo, vel sub mappa, vel post parietem, aut aliud corpus opacum, quod non habeat rationem thecæ, seu vasis proximè illum continentis; nam tunc non est moraliter præsens consecranti, nec ullo sensu demonstrabilis. Econtra hostiæ in pixide seu ciborio clauso contentæ consecrantur, si ad eas dirigatur intentio; quia ad moralem præsentiam rei sufficit, quod proximum ejus continens ad illam continendam destinatum, sit præsens: quemadmodum vinum in lagenâ clausâ censeatur moraliter præsens & demonstrabile ei, cui lagena est præsens; quia ratione continentis proximi contentum præsens est, & demonstratur.

Quædam circa hoc dubia sic resolvit recentior Theologus. 1°. Si hostiæ non sint in ipso altari, sed alicubi prope illud, v. g. si in credentia ex oblivione

oblivione sint relictae; probabiliter non consecrantur, quamvis sacerdos ante habuerit intentionem eas consecrandi. Tum quia non videntur connaturaliter designari per *ly hoc*: tum quia praesumi non debet sacerdos voluisse intentionem suam extendere ad eas contra praxim & praecipuum Ecclesiae consecrandas in eo loco, in quo non possunt sine gravi culpa consecrari.

2°. Si sint posita quidem in altari, sed alicubi extra corporale ad latus, res est dubia, & maxime pendet ab intentione sacerdotis. At si posita sint, non quidem supra corporale, sed prope illud, v. g. a parte Evangelii inter librum & corporale, videntur consecratae, quamvis Rubricae praescribant ut ponantur supra corporale, sicut verè consecrantur in ciborio clauso super corporali posito, licet Rubrica praecipiat tunc aperiiri in ipsa consecratione, sicut in prima oblatione: nam possunt sufficienter demonstrari per *ly hoc*.

3°. Guttæ vini, quæ calici separatim a toto adherent extrinsecus, non consecrantur: cum enim consecrari licite non possint, praesumi non debet sacerdos intendere earum consecrationem. De iis verò quæ intra cuppam sunt separatae a toto, variant sententiae: unde pro praxi expedit ut sacerdos semel pro semper intendat non consecrare nisi id quod est praecise continuum.

4°. Sacerdos de vera hostiarum consecratione rationabiliter incertus vel dubius, debet eas sumere post Sanguinem; vel, si nimis multæ sint, rogare alium sacerdotem, ut in suo sacro dum unam alteram hostiam absolute consecrat, simul eas intendat consecrare sub conditione, si non sint consecratae; vel id ipse die sequenti in suo sacro faciat. Quod si dubium sit de valore consecrationis alterutrius materiae pro sacrificio constituta, debent iterum verba consecrationis super illam materiam proferri sub conditione: & si dubium sit de valore materiae, v. g. quia praesumitur vinum esse acetum, vel aqua plurimo vino mixta, debet certam aliam consecrare, ne sacrificium imperfectum relinquat, & post communionem sumere materiam dubiam.

QUÆST. V. *An ad validam consecrationem necesse est, ut materia consecranda determinetur in particulari per intentionem sacerdotis?*

Resp. affirm. Quia 1°. Missale Rom. de defectibus sic habet: *Si quis habeat coram se undecim hostias, & intendat consecrare solum decem, non determinans quas decem intendit, non consecrat, quia requiritur intentio. Secus, si putans quidem esse decem, tamen omnes voluit consecrare, quas coram se habebat; nam tunc omnes erunt consecratae: atque ideo quilibet sacerdos talem intentionem habere debet, scilicet consecrandi eas omnes, quas ante se ad consecrandum positas habet.* 2°. Quia actiones sunt circa singularia determinata: ergo intentio Ministri, quæ est causa practica consecrationis, ferri debet circa materiam determinatam. 3°. Cum forma Eucharistiae sit demonstrativa, exigit determinationem rei demonstrandæ; res enim indeterminata demonstrari nequit. Non est tamen necesse singulas hostias designari quoad numerum, sed sufficit eas designari in toto objecto quod proponitur; v. g. ut sacerdos intendat consecrare omnes hostias praesentes, etsi ignoret illarum numerum, vel circa illum erret, ut patet ex Rubrica cit. Imò si plures hostias habeat quam sumere staterat, omnes consecrantur; quia omnes sunt ei moraliter praesentes, & intendit consecrare id quod praesens est. Nec error speculativus tollit intentionem absolutam consecrandi materiam praesentem, quam ut debitam censetur habere implicite, nisi eam expresse excludat. Hinc *si putans se tenere unam hostiam, post consecrationem invenerit fuisse duas simul junctas, in sumptione sumat simul utramque.* Missale Rom.

QUÆST. VI. *An quavis minutissima materia potest valide consecrari?*

Resp. affirm. modò sit sensu perceptibilis: nam talis materia potest esse signum sensibile, & per verba consecrationis ad sensum demonstrari. At si particulae panis vel vini ita sint exiguae, ut nequeant naturaliter sensu percipi, non possunt valide consecrari. Quia non possunt demonstrari praesentes in ordine ad sensum, prout exigunt voces *hic & hoc*; & quia Sacramentum debet esse signum sensibile. Non potest autem

fieri consecratio, quin conficiatur sacramentum.

QUÆST. VII. *An potest validè consecrari materia in maxima quantitate?*

Resp. affirm. modò sit secundùm se totam moraliter præfens consecranti. *Ita communiter.* Quia 1°. Christus nullam certam quantitatem definivit, & absolutè dedit sacerdotibus potestatem consecrandi panem & vinum absque limitatione ad certam aliquam quantitatem. 2°. Quantacunque sit materiæ quantitas præfens, designari potest per pronomen *hoc*, & verificatur formâ. Non licet tamen majorem quantitatem consecrare, quàm tempore opportuno possit absumi; quia periculum esset ne species putrescerent. Quòd si consecraretur nimis magna quantitas cum injuria sacramenti, erit abusus potestatis a Christo concessæ, qui non impedit substantiam sacramenti.

QUÆST. VIII. *An panis sine vino, vel vinum sine pane consecrari potest?*

Resp. 1. Non potest licitè. Quia 1°. Christus præcepit ut utraque materia consecraretur, per hæc verba: *Hoc facite in meam commemorationem*, 1. COR. 11. Sic enim Trident. sess. 22. cap. 1. interpretatur. 2°. Eucharistiæ institutio exigit utriusque consecrationem. Nam Eucharistia ut est sacramentum, instituta est ad modum & signum integri convivii, quod cibo & potu perficitur; & ut est sacrificium, est incruenta ac mystica immolatio Christi, constituti modo quodam mortuo sub speciebus per consecrationem, & expressa repræsentatio sacrificii cruenti, quod per realem separationem sanguinis a corpore in cruce peractum est. Sed ad hoc necesse est, ut ambæ materiæ consecrentur, & sub illarum speciebus Corpus & Sanguis mysticè separantur, & expressè repræsententur ut separata fuerunt in Cruce: unde ex institutione divinâ consecratio utriusque speciei est de sacrificii substantia & integritate. Hoc autem sacramentum non conficitur nisi in sacrificio. Igitur institutio Eucharistiæ, quæ est juris divini, ac proinde jus divinum, exigit utriusque materiæ consecrationem. 3°. Ecclesia id prohibet, ut patet ex ejus usu, & Missali Romano de defect.

Resp. 2. Validè tamen una materia sine alia

consecratur. Quia 1°. Christus priùs tempore per verba de præfenti consecravit unam materiam, quàm alteram: sic etiam sacerdos consecrat, & hostiam adorandam populo proponit ante vini consecrationem. Quare si sacerdos per impotentiam vel malitiam non consecraret vinum, non idèd efficeret, ut species panis consecrata non esset verè consecrata. 2°. Veritas & significatio formæ, per quam consecratur una species, est absoluta, & independens ab altera forma consecratoria alterius speciei: ac proinde exigit, ut Christus sit statim sub tali specie consecratâ independentè ab altera; alioqui forma esset falsa.

QUÆST. IX. *Quenam est Forma Eucharistia?*

Resp. 1. Quisque graviter tenetur proferte totam formam quæ in canone legitur, ob usum & præceptum Ecclesiæ in re tam gravi. Forma pro consecratione panis, hæc est: *Hoc est enim Corpus meum*; pro vini, ista: *Hic est enim Calix Sanguinis mei, novi & æterni Testamenti, Mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Verba autem essentialia formæ debent proferri assertivè, seu cum intentione affirmandi id quod significant: nam ex Patribus & Florentino sacerdos ea profert ex persona Christi, seu ut gerens personam Christi; & debet per illa intendere consecrare ac efficere quod significant.

Resp. 2. Ad validam consecrationem certum est requiri hæc verba: *Hoc est corpus meum: Hic est Calix Sanguinis mei*: aut illis æquivalentia, quæ significant clarè ac distinctè conversionem panis in Corpus Christi, & vini in Sanguinem: verba enim non efficiunt nisi id quod significant. Horum autem sensus est: Hoc contentum sub his speciebus, est Corpus meum, est Sanguis meus.

Hinc invalida est consecratio, 1°. Si pro *ly hoc*, diceretur *illud*, quia *ly illud* non demonstrat rem præsentem. 2°. Si dicatur ibi vel hîc adverbialiter, quia voces illæ significant tantùm Corpus esse in pane, vel Sanguinem in vino, non autem veram conversionem panis in Corpus, aut vini in Sanguinem. 3°. Si pro *ly Corpus* dicatur *Caro*, quia corpus plus significat quàm caro: corpus enim est totum integrale

constans non solum ex carne, sed etiam ex ossibus, nervis, &c. 4°. Si dicatur, *Hoc corpus est meum*; nam transpositio illa mutat sensum verborum Christi. 5°. Si dicatur, *Hoc est Corpus Christi*: quia hic modus loquendi longè diversus est; & hæc verba non proferuntur ex Christi persona.

Resp. 3. Hæc verba: *Hoc est corpus meum*, *Hic est Calix Sanguinis mei*, aut illis æquivalentia, ad validam consecrationem secundum multos sufficient; & probant, 1°. Ex Patribus, qui nulla alia verba pro forma assignant. 2°. Quia ista verba perfectè significant præsentiam Corporis & Sanguinis Christi sub speciebus panis & vini: verba autem formæ, utpote practica, efficiunt id quod perfectè significant.

CAPUT II.

De Præcepto Eucharistia, ejus effectu, & dispositione.

QUÆST. I. *AN extat præceptum sumendi Eucharistiam?*

Resp. 1. Extat præceptum divinum aliquando eam sumendi. Patet ex Joan. 6. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, &c. non habebitis vitam in vobis.* Et ex Trid. sess. 13. cap. 2. *Sumi autem voluit sacramentum hoc, tanquam spirituales animarum cibum, &c.* quod ad omnes spectat. Hoc præceptum ex communi sententia adultos obligat, 1°. Pluries in vita: nam ex Trid. loco cit. Eucharistia instituta est per modum cibi spiritualis, quo anima nutriatur & confortetur, & necessaria ex præcepto ut cibus: ergo non raro ex præcepto sumenda est. Christus tamen non determinavit frequentiam sumptionum, sed reliquit determinandam ab Ecclesia, quando fidelium negligentia id exigeret. 2°. Obligat in quovis probabili mortis periculo, ut in gravi morbo, instante conflictu, difficili partu, periculosâ navigatione, incisione, &c. Constat tum ex consuetudine totius Ecclesiæ ministrandi Eucharistiam omnibus in periculo mortis versantibus, & eam in hunc finem sollicitè asservandi, semper & ubique observatâ, quæ ostendit id ex traditione Apostolorum a Christo edoctorum manasse. Tum quia nunquam potest esse magis

necessitas hujus cibi instituti ad conservandam & roborandam vitam spirituales contra tentationes ac difficultates, quàm in periculo mortis in quo solent esse graviores, & ex quo pendet ultimò æternitas, & imminet ultima lucta cum hoste ad decidendum de salute æterna.

Pluries autem in eodem morbo viaticum dari potest, modò dies decem ab altera viatici sumptione intercesserint. Ita Rituale Parisiense.

Resp. 2. Omnes & singuli fideles utriusque sexûs, cum ad annos discretionis pervenerint, tenentur singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum, juxta præceptum sanctæ Matris Ecclesiæ. Ita Trid. sess. 13. can. 9. ubi hoc negantes anathematizat. Et ex conc. gener. Later. IV. cap. *Omnis*, de pœnit. & rem. ibi: *Omnis utrinque sexûs fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti: & injunctam sibi pœnitentiam propriis viribus studeat adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistia sacramentum; nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab hujusmodi perceptione duxerit abstinentum: alioquin & vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur, & moriens christianâ careat sepulturâ.* Circa quod observanda sunt sequentia.

1°. Pueri tenentur ad communionem, quando habent sufficientem usum rationis ad discernendum Corpus Christi ab aliis cibis, & ad illud reverenter ac devotè sumendum sunt idonei; quod aliis citiùs, nempe circa annum 10um vel 12um, aliis seriùs scilicet circa 14um contingit; licet pueri priùs censeantur obligari ad confessionem, quia ad communionem plus requiritur discretionis & devotionis ac reverentiæ. Nam ita Ecclesiæ consuetudo interpretatur præcepta confessionis & communionis pro materia subiecta; & Eucharistiæ dignitas singularis exigit maturiorem ætatem, & majorem discretionem, ut possit convenienti devotione ac reverentiâ sumi. Quare ætas, quâ urget obligatio communionis, est intra annum 10um vel 12um & 14um; ita ut nemo ultra differat, si sit sufficienter instructus, & rectè dispositus: quia saltem communiter neque ante 10um incipit, neque ultra 14um differatur plenior usus rationis requisitus. In periculo

tamen mortis, puero capaci confessionis, & sufficienter instructo, dandum est Eucharistiæ viaticum: nam in eo periculo versatur, in quo non expectat tempus commodius ad Eucharistiam cum meliori dispositione recipendam, ut præcepto divino satisfaciat; & aliunde potest reverenter sumere, & probare se sufficienter per confessionem, ne indignè sumat.

2°. Per Pascha, ex Eugenio IV. bullâ *Fide digna*, & usu Ecclesiæ, intelligitur tota quindena a dominica Palmarum ad dominicam in Albis inclusivè. Tamen in variis locis sive ex consuetudine, sive ex privilegio, sive ex necessitate, plus temporis conceditur.

3°. Communio paschalis fieri debet in propriâ parochiâ, & sumenda de manu proprii sacerdotis, vel ejus delegati. Constat ex ritualibus & variis synodis, & ex consuetudine vim legis habente, & ita interpretante canonem concilii Lateranensis. Unde sacra Congregatio Cardin. declaravit an. 1682, sæculares non satisfacere præcepto ecclesiastico per communionem factam in Ecclesiis regularium. Sacerdotes tamen sæculares ex consuetudine satisfaciunt celebrando in ecclesia, cui addicti sunt per suas functiones.

4°. Vagabundi tenentur Eucharistiam suscipere in ea parochia in qua, eo tempore versantur; nam ibi sunt verè subditi, & non habent alium certum parochum vel pastorem: unde ibi censentur habere domicilium eo modo quo illius sunt capaces. Ita Suarez l. 9. instit. Soc. c. 3. ubi idem ut verius censet de peregrinis; quia reputantur tanquam incolæ illius loci in quo tempore paschali inveniuntur, ut declaravit Eugenius IV. & parochus illius loci est proprius eorum sacerdos; nisi tamen ipsius parochi interveniat licentia saltem tacita, quæ ex consuetudine innotescit.

5°. Confessor potest ex justa causa communionem paschalem pœnitentis ultra quindenam differre, ex conc. Later. c. *Omnis* cit. imò tenetur, si judicet differendam esse absolutionem: enimverò cum communicatio pendeat ab absolutione, qui potest ac debet hanc differre, potest quoque ac debet illam.

6°. Huic præcepto communicandi non satisfit per communionem sacrilegam. Nam 1°. Inno-

centius XI. oppositum damnavit. 2°. Ecclesia expressit in præcepto modum excludentem communionem sacrilegam: nam c. *Omnis*, præcipit ut omnes suscipiant *reverenter*, ideòque non sacrilegè. Præceptum autem non servatur, nisi fervetur modus præcepti in ipso præcepto expressus, cum ipse præcipiatur. 3°. Præceptum Ecclesiæ est determinatio præcepti divini de sumptione Eucharistiæ piâ ac fructuosâ, quâ anima alatur & ejus vita confortetur ac augetur, ex 1. Cor. 11. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat.* Et ex Trid. sess. 13. cap. 2. *Sumi voluit sacramentum hoc, tanquam spirituales animarum cibum, quo alantur & confortentur viventes vitâ illius, qui dixit: Qui manducat me, & ipse vivet propter me, &c.*

7°. Qui ante quindenam in sua parochia Eucharistiam sumpsit, tenetur iterum sub mortali eam ibi sumere intra quindenam. Nam quando per præceptum determinatur tempus, non impletur saltem integrè, nisi eo tempore: sicut qui die sabbati audivit Missam, non est immunis ab obligatione eam audiendi die sequenti. Præterea non satisfacit præcepto Eucharistiam in Paschate suscipiendi. *Hinc agrotis parochialibus, etiamsi communionem extra præscriptos paschales dies sumpserint, in paschalis diebus illam deferret, ac ministrabit* (parochus,) ait rituale Roman.

8°. Qui intra quindenam non communicavit, tenetur adhuc postea intra eundem annum quam primum communicare. Quia hoc præceptum non est sicut præceptum jejunandi vel audiendi Missam tali die, sed continet virtualiter duo præcepta, alterum communicandi semel saltem in anno, alterum in Paschate: ita ut Communio annua primariò propter se præcipiatur ad implendum præceptum divinum sæpe in vita communicandi, nec alligetur Paschæ sicut sacri auditio affixa est diei festo. Quod satis indicant hæc verba legis conc. Later. *Ad minus in Pascha,* & ista Tridentini, *Singulis annis saltem in Paschate.* Et verò Ecclesia debuit, exigente fidelium negligentia, determinare tempus observandi præceptum divinum communicandi pluries in vita, ideòque & obligare ad communionem post Pascha eos qui in Paschate omisissent. Ergo cum adhuc servari possit præceptum Ecclesiæ

quantum ad id quod est magis principale, datur obligatio toto anno, donec impleatur.

Imò juxta Suarez, Azor, Reginald. & alios, est obligatio continua communicandi quam primum moraliter fieri potest, post Pascha; ita ut semper nova culpa admittatur, quoties data oportunitate non impletur. Quia tempus Paschæ non est tantum determinatum propter solemnitatem, & majorem congruentiam hujus temporis, sed etiam ne diutius differatur communio: unde præceptum est affirmativum quatenus præcipit communionem; & simul implicite negativum, quatenus prohibet ejus dilationem ultra Pascha; & probant etiam ex usu Ecclesiæ: nam qui communionem omisit, censuris & minis compellitur, ut quam primum communicet. Aliud est de auditione sacri, quæ præcipue præcipitur ob diem sacrum & in illius honorem, tanquam onus affixum diei, sic ut eo transacto non obliget, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Sicut ergo cum tributum exigitur in certum diem, eo transacto statim semper solvi debet, ita, &c. Hinc qui toto anno non communicavit, tenetur in confessione dicere quoties id per annum omisit, cum posset commode communicare, nam toties peccavit.

Sed Delugo docet tunc remanere obligationem communicandi, non quidem statim post Pascha; sed solum ante finem anni: quia, inquit, cum præceptum communicandi in Paschate nequeat jam observari, nec proinde obliget; solum manet obligatio alterius præcepti communicandi saltem semel in anno: hoc autem non obligat ad communicandum hoc mense potius quam illo, sed ad communicandum semel hoc anno. Addit, censuram infligi solum propter transgressionem præteritam præcepti, quod obligabat sub censurâ infligendâ a prælato, qui non vult eam exequi, nisi in eos qui statim non communicaverint.

9°. Qui prævitet se non habiturum oportunitatem communicandi in Paschate, nec postea hoc anno, tenetur prævenire. Quia tenetur singulis annis communicare: obligatio autem quæ cadit in totum tempus, impleri debet initio, si in decursu vel in fine impleri nequeat: nam urget in ea temporis parte quâ potest impleri; ut patet in præcepto audiendi Missam, quam

tenetur primo mane audire, qui postea non poterit, quia præceptum obligat pro illo die, prout impleri potuerit. Qui verò tempus prævenit, tenetur denuò communicare, si postea possit, in Paschate; quia non satisfecit huic alteri obligationi communicandi in ipso Paschate, & jam potest ei satisfacere.

10°. Ad veram communionem necesse est, ut Eucharistia per os in stomachum trajiciatur, & in eo recipiatur: nam hoc requiritur ad veram manducationem & sumptionem alimenti. Unde si quis tamdiu teneret hostiam in ore, ut in eo dissolverentur species, aut si moreretur antequam in stomachum descendisset, reipsâ non communicasset, nec reciperet gratiam.

Nota. Non licet plusquam semel eodem die communicare, ut constat ex omnium consensu, ex consuetudine vim legis habente, & ex cap. 3. de celebrat. & c. *Sufficit*, de consecr. dist. 1. Qui canones licet loquantur de solo sacerdote, tamen ab omnibus extenduntur ad laicalém communionem, & merito: nam facilius sacerdoti ob utilitatem totius Ecclesiæ permitti potest bis celebrare. Ratio prohibitionis est reverentia tanto sacramento debita, & ut aptius repræsentaretur unica Christi mors, quæ semel contigit. Hinc si quis eo die quo communicavit, incidat in periculum imminens mortis, juxta Doctores omnes, aut ferè omnes, inquit Delugo, non ei licet iterum eadem die communicare: quia nunquam licet bis communicare eadem die extra Missam, nisi quando propter reverentiam Eucharistiæ necesse est ut ab aliquo consumatur. Neque tunc est necessitas secundæ communionis: talis enim jam satisfecit præcepto divino communicandi in fine vitæ; nam communicavit tempore proximo mortis, ac proinde moraliter censetur communicasse in periculo mortis, licet id ignoraret. Rituale tamen Metense contrarium docet.

QUÆST. II. *Quinam sunt Eucharistiæ effectus?*

Resp. Hi. Primus & principalis est nutritio & confortatio animæ, ac augmentatio in vita spiritali, nimirum gratiâ sanctificante & charitate, ex Joan. 6. *Caro mea verè est cibus*, &c. Ex Florent. in decreto de sacram. ibi: *Hujus Sacramenti effectus, quem in anima operatur di-*

gnè sumentis, est adunatio hominis ad Christum. Et quia per gratiam homo Christo incorporatur, & membris ejus unitur, consequens est quòd per hoc sacramentum in sumentibus digne gratia augetur, omnemque effectum, quem materialis cibus & potus, quoad vitam agunt corporalem sustentando, augendo, reparando, & delectando; sacramentum hoc quoad vitam operetur spiritua-lem: in quo gratiam Salvatoris nostri recensemus memoriam, a malo retrahimur, confortamur in bono, & ad virtutum & gratiarum proficimus incrementum. Et ex Trid. sess. 13. cap. 2. Hæc autem nutritio & confortatio spiritualis consistit partim in augmento gratiæ habitualis, partim in gratiis actualibus uberioribus, quæ suo tempore intuitu Eucharistiæ perceptæ dantur, ad charitatem conservandam & augendam per opera meritoria; nisi tamen gratis illis per peccata etiam venialia deliberatè vel frequenter commissâ obex postea apponatur.

Secundus liberat a peccatis venialibus.

Tertius præservat a mortalibus, Trid. cap. 2. cit. per gratias scilicet actuales, quæ illius intuitu dantur ad superandas tentationes & servanda mandata cum urgent; & mediante illâ præserva-tione operatur perseverantiam in gratia, & per eam gloriæ consecutionem, juxta Joan. 6. *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum*; si tamen homo gratiis illis non resistat.

Quartus est delectatio spiritualis, ex Florent. supra cit. & ex conc. Vienn. Clement. *de reliquiis*, &c. ibi: *In quo habetur omne delectamentum, & omnis saporis suavitas, ipsaque dulcedo Domini degustatur*. Sed hæc delectatio spiritualis sæpe non est sensibilis, & impeditur per negligentiam, teporem, distractionem communicantis, vel affectum ad delectationes terrenas.

Quintus imminuit concupiscentiæ fomitem, tum augendo charitatem, nam ex S. Augustino augmentum charitatis est diminutio cupiditatis; tum per gratias actuales, quibus excitantur pii motus contrarii motibus concupiscentiæ.

Denique Eucharistia influit in gloriosam resurrectionem corporum, in quantum Deus ad vivificanda ista corpora movetur per conjunctionem quam habuerunt cum vivificatrice Christi carne, ex Joan. 6. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vi-*

tam æternam; & ego resuscitabo eum in novissimo die.

Ex quibus patet quàm utilis & expetenda sit frequens Eucharistiæ sumptio, modò fiat cum debitis dispositionibus.

QUÆST. III. *Quanam dispositiones ex parte anime requiruntur ad Eucharistiæ?*

Resp. 1. Sub mortali requiritur status gratiæ. Prob. 1°. Ex I. Cor. 11. *Quicumque manducaverit indignè, reus erit Corporis & Sanguinis Domini . . . Judicium sibi manducat, non disjucans Corpus Domini*. Sed qui est in peccato mortali, manducat indignè. Ergo. 2°. Ex Trid. sess. 13. cap. 7. 3°. Quia peccator gravem injuriam ac irreverentiam admittit in Christum, eum suscipiendo in statu inimicitæ, & peccati, quod ei infinitè displicet; & quantum in se est falsam reddendo significationem tanti sacramenti, illudque effectu suo privando: nam cum sit institutum per modum cibi & potus, ad augendam, roborandam & conservandam spiritualem vitam animæ, quæ est gratia sanctificans & charitas, illam præsupponit; nec enim cibus datur aut prodest mortuo. Quod sacrilegium gravissimum est: nam eò gravius est sacrilegium quòd persona vel res sacra quæ indignè tractatur, sanctior est.

Porro S. Franciscus Salesius in sua introductum immunitatem ab omni peccato mortali & ab omni affectu ad quodvis veniale, tum magnum desiderium communicandi exigit ad communicandum octavo quoque die.

Resp. 2. Qui sibi conscius est peccati mortalis, per se loquendo ante communionem tenetur jure divino confiteri. Constat ex Trid. sess. 13. cap. 7. in hunc sensum explicante hæc verba Apost. 1. Cor. 11. *Probet seipsum homo*. Et can. 11. ubi ait: *Declarat sancta Synodus illis quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcunque etiam se contritos existiment, habitâ copâ confessoris, necessariò pramittendam esse confessionem sacramentalem*.

Dixi, *per se loquendo*: nam si urgeat necessitas communicandi, & desit copia confessoris, sufficit & requiritur contritio perfecta, ex eod. cap. 7. & praxi fidelium. Quia cum finis intentus, nempe status gratiæ requisitus ad Eucharistiæ, possit etiam absque confessione obtineri

per contritionem perfectam; non debuit præceptum tunc confitendi ita strictè obligare, ut nulla prorsus necessitas excusaret. Hæc necessitas urgere, ex communi sententia censetur, 1°. Quando morituro viaticum dari debet, & deest hostia consecrata. 2°. Si sacrificium, vel communio sine gravi infamia aut scandalo omitti nequit, ex missali Romano de defect. 3°. Cùm post consecrationem sacerdos meminit peccati mortalis, ex missali Romano. 4°. Juxta multos quando parochus die festo debet celebrare, nec potest alium substituere.

Porro sacerdos qui in tali necessitate celebravit non confessus, tenetur postea quàm primùm confiteri. Ita præcipit Trid. cap. 7. sic: *Quòd si necessitate urgente sacerdos absque prævia confessione celebraverit, quàm primùm confiteatur.* Id est, ut explicat missale Roman. *Cùm primùm poterit, debet confiteri.* Circa quod Alexander VII. damnavit has duas Propositiones. 38^a. *Mandatum Tridentini sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali, confitendi quàm primùm, est consilium, non præceptum.* 39^a. *Illà particula (quàm primùm) intelligitur, cùm sacerdos suo tempore confitebitur.* Quare confiteri tenetur statim atque habuerit copiam confessoris, etiã ipso die celebrationis, si sine magno incommodo possit. Dilatio autem licèt parva quoad tempus, est magna relatè ad finem præcepti, proindeque mortalis, ob periculum celebrandi iterùm sine confessione. Copia autem confessoris censetur deesse, cùm absque gravi incommodo seu damno adiri nequit.

Nota. Qui jam confessus est, sed inculpate omisit mortale, tenetur illud confiteri ante communionem, si absque gravi scandalo & infamiae periculo possit (quale dicitur esse plerumque, si jam sacre mensæ astaret,) & hæc est praxis fidelium: nam est præceptum divinum confitendi ante communionem omnia mortalia, quæ quis recordatur, ex Trid. sess. 13. cap. 7. & can. 11. unde oppositum fuit expunctum in S. Fidei tribunali Hispano.

Resp. 3. Requiritur, ut cum magna devotione & reverentiã sumatur Eucharistia. Ita S. Thom. 3. p. qu. 80. a. 10. & per se patet: nam id summa Christi majestas tanto cum amore se totum creaturæ communicantis omninò exigit. Præ-

rea devotio actualis requiritur ad aliquos effectus secundarios recipiendos: quamvis enim, secundùm S. Thomam & communem sententiam, ad recipiendum augmentum gratiæ sanctificantis sufficiat status gratiæ, eò quod solum peccatum mortale sit obex gratiæ sanctificantis, quippe quæ cum veniali consistere potest, & sacramenta ex opere operato gratiam conferant non ponenti obicem; tamen devotio actualis necessaria est ad recipiendum dulcedinem spirituales, fervorem, & majus augmentum gratiæ habitualis, multasque gratias actuales speciales: nam sacramenta ad modum causæ necessariæ efficiunt plus aut minus pro perfectiore aut imperfectiore dispositione subjecti, ex Trid. sess. 6. cap. 7. unde solus defectus devotionis actualis, secluso contemptu & scandalo, est grave veniale. Item ad remissionem venialium prærequiritur depositio omnis affectûs ad illa, & displicentia aliqua saltem virtualis illorum. Hinc Filliucius hæc ait: *Qui ex consuetudine multa venialia committit, & sentit se gravatum eorum conscientia; & hic si sine dolore eorum accedat, videtur peccare venialiter: quia ponit obicem aliquibus effectibus, ut eorum remissioni & fervori charitatis; & quia est aliqua irreverentia.*

Resp. 4. Devotio actualis, quam exigit Eucharistia, postulat ut cum fide vivâ, spe firmâ, charitate ardenti, & magna humilitate suscipiatur; atque etiam ut conjuges ab actu conjugali se abstineant saltem die communionis: quia hic actus propter delectationem carnalem mentem deprimit, distrahit, & a spiritualibus avocat; & rarè ob corruptionem naturæ sine culpa veniali exercetur, præsertim ab exigente. Si tamen actus ille fiat solum prolis gignendæ vel reddendi debiti causâ, non impedit communionem, ex S. Greg. in c. *Vir* 33. qu. 4. Nam licèt in copula intercedat voluptas & corporalis immunditia, tamen cùm hæc accidant ob bonum finem, nec voluptas intenta sit; honestas finis hanc indecentiam compensat, & impedit ne mens tantùm deprimatur ac distrahatur. Qui verò ob voluptatem copulam exigit, regulariter venialem culpam admittit contra religionem, si eo die communice, quia voluptas in eo actu quæstra mentem absorbet, & multùm deprimit ac distrahit, ineptanque orationi reddit, & sic impedit de-

votionem actualem. Ita communiter, ut constat ex Sanchez.

Dixi, *regulariter*. Quia possunt subesse aliqua iustæ causæ, ob quas communicatio tunc licita sit post elicitationem de culpa contritionem, ut Jubilæus, scandalum vitandum, &c.

A fortiori qui pollutionem voluntariam, vel aliud grave peccatum admittit, non debet statim, etsi contritus & absolutus, Eucharistiam sumere, nisi urgeat aliqua necessitas, & aliud confessario videatur, ut ait missale Roman. tum ob indecentiam; tum quia talis non potest statim devotionem actualem debitam habere, propter distractionem, cogitationem turpium, recordationem delectationis obscenæ, & infirmitatem ex peccato relictam. Imo ex quadam decentia ab Eucharistia abstinendum est ob pollutionem nocturnam involuntariam, dum mentem perturbat ac distrahit, nisi videatur a dæmone ad communionem impediendam procurata, vel nisi adsit aliqua necessitas, vel singularis utilitas; aut scandalum ex omissione timeatur. S. Thom. 3. p. qu. 80. a. 7.

Nota. Devotio, reverentia, & gratitudo Christo debitæ, exigunt aliquod tempus poni post communionem in gratiarum actione, piâ occupatione animæ cum Christo, per actus fidei, spei, charitatis, &c. & teste S. Theresia illud tempus est pretiosissimum ac saluberrimum, proinde non ita contrahendum. Non licet autem statim post communionem expuere, ob periculum & irreverentiam. Præterea S. Carolus Act. p. 4. in instruct. Euchar. monet eos qui Eucharistiam susceperunt, *ut animi cogitationes, sensus omnes, & linguam cohibeant; abstineantque præcipuè eodie a verbis otiosis, cogitationibus inanibus; sed in sanctis meditationibus, precibus, divinorum officiorum frequentia, Ecclesiis etiam frequentandis, aliisque pietatis officiis atque operibus versentur. . . . & curent a sui intima custodia non alienari.*

QUÆST. IV. *Quanam ex parte corporis necessaria est dispositio?*

Resp. 1. Jure naturali requiritur exterior habitus, & corporis compositio, quæ internam animi reverentiam & devotionem exhibeat: nam debetur huic sacramento non solum interna, sed etiam externa veneratio summa, & adoratio,

cum Christus mediis speciebus sensibili quodam modo in eo existat, & tractetur. Non licet autem communicare, si sit periculum evomendi, ob gravem irreverentiam.

Porrò quoad sordes corporeas, id docet Delugo, etsi secundum se non impediunt a communionem saltem in occulto, cum Eucharistia sit solum eibus animæ, cujus mundities exigitur: decentia tamen & reverentia tanto sacramento debita exigit, ut si sordes ejusmodi facillè possint auferri, auferantur. Item si brevè cessabunt, & potest commodè differri communicatio, aliquando semel aut iterum differatur. Quando tamen longius durant vel merè occultæ sunt, ut contingit in menstruo, non est cur aliquis alimoniam cœlesti privetur.

Resp. 2. Ex lege ecclesiastica, & consuetudine constanti vim legis habente, requiritur sub mortali jejunium naturale, consistens in eo quòd nihil omninò per modum cibi vel potus vel medicinæ, a media nocte præcedente, ab ore in stomachum trajiciatur. Constat; 1º. Ex sensu & praxi Ecclesiæ. 2º. Ex S. Augustino epist. 118. *Placuit Spiritui Sancto ut in honorem tanti sacramenti in os christiani prius dominicum Corpus intraret, quam exteri cibi. Nam ideo per universum orbem mos iste servatur.* Hancque consuetudinem docet ab Apostolis mansisse. Enimverò semper servata fuit, nec ab ullo Concilio vel Papâ instituta fuit: at (ut ait S. August. ibid.) *Si quid tota per orbem frequentat Ecclesia, quis ita faciendum sit, disputare insolentissima insania est.* 3º. Ex cap. 5. de celebrat. & ex conc. Cathag. III. can. 29. Tolet. VII. can. 2. & Constantiensi sess. 13. ibi. *Sacrorum canonum auctoritas, & Ecclesia approbata consuetudo servavit & servat, quòd hujusmodi sacramentum non debet confici post cœnam, neque a fidelibus recipi non jejunis; nisi in casu infirmitatis, aut alterius necessitatis, a jure, vel Ecclesiâ concessio, vel admisso.*

In hoc non datur levitas materiæ, ut constat ex Ecclesiæ sensu, & consuetudine, quæ est optima legum interpres, & ex conc. Tolet. VII. c. 2. & missali Romano, de defect. ubi ait: *Si quis non jejunus post mediam noctem, etiam post sumptionem solius aquæ, vel alterius potus aut cibi, per modum etiam medicina, & quantumcumque*

que

que parvâ quantitate, non potest communicare, nec celebrare. Idque tum ob reverentiam & honorem Eucharistiæ, ut cœlestis ille cibus præponatur cuilibet cibo & potui terreno, & ut fideles assuescant discernere inter hunc divinum cibum, & alios communes: tum ob spiritualem significationem, quod Christus debeat esse primus ac primarius eorum cibus, & in cordibus primò fundari. Et verò quælibet sumptio est contra principale prohibitum: nam prohibetur communicatio post sumptionem cujuslibet rei per modum cibi, vel potûs, vel medicinæ.

Observa 1. Cùm hoc præceptum sit merè positivum, non obligat his casibus ab Ecclesia expressè vel tacitè exceptis, in quibus vel necessitas hominis, vel reverentia sacramenti aliud exigit, 1°. Cùm in probabili articulo mortis viaticum sumendum est ei, qui jejunus sine gravi incommodo communicare nequit. Nec tunc differendum est post mediam noctem, ut statim æger illud jejunus recipiat; nam id non fert usus Ecclesiæ ob nimiam difficultatem, & ob sacramenti reverentiam; eo quippe tempore non potest sæpe cum debito decore, comitatu, & securitate deferri. Non licet tamen sacerdoti non jejunato celebrare ad dandum viaticum moribundo, sicut nec consecrare in fermentato, vel sine vestibus sacris, aut omisso ritu sacrificii: nam consuetudo Ecclesiæ ita interpretatur præceptum divinum viatici sumendi, scilicet ut non debeat dari nisi quando dari potest secundùm ritum & ordinem ab Ecclesia præscriptum in Eucharistiâ conficiendâ & ministrandâ, & modo convenienti ac in debitis circumstantiis. Et verò cùm Eucharistia non sit absolutè necessaria ad salutem, major habenda est ratio reverentiæ ei debitæ, & uniformitatis servandæ in ritu sacrificii, quàm utilitatis privatæ proximi: nam communi necessitati Ecclesia satis providit præcipiendo Eucharistiam in sacrario asservari ad viaticum. Ob casum autem rarum lex generalis, & uniformitas in ritu omitti non debet. 2°. Quando perficiendum est sacrificium, ut cùm sacerdote post consecrationem deficiente non adest nisi sacerdos non jejunus, qui illud absolvat. Item cùm sacerdos advertit in calice non fuisse nisi aquam, cujus jam partem sumpsit; tunc enim debet consecrare vinum, & consecratum sumere; vel cùm

post consecrationem recordatur se non esse jejunum: nam lex divina faciendi sacrificium perfectum ac integrum prævalet legi ecclesiasticæ de jejunio. Quòd si sacerdos ante consecrationem advertat se non esse jejunum, tenetur recedere, si potest sine gravi scandalo. 3°. Quando post ablutionem relictae sunt reliquiæ aliquæ in hac Missa consecratæ, etsi magnæ sint, dum facillè recondi nequeunt in pixide & sacrario: nam ad idem sacrificium spectant, & sumuntur per modum unius refectiois. Non licet tamen tunc sumere particulas alterius sacrificii, quæ sunt in ciborio ad illud expurgandum. 4°. Si periculum sit, ne alioqui Eucharistia ab infidelibus profanetur: nam lex divina obligat ad impedienda sacrilegia, cùm impediiri possunt; & quod in reverentiam Eucharistiæ statutum est, non debet obligare ad non impediendam ejus profanationem & irreverentiam.

Observa 2. Jejunio naturali, ideòque communioni, nunquam obstant ea, quæ per modum salivæ vel respirationis in stomachum decidunt: ut reliquiæ minimæ vini aut aquæ, quibus os abluatur, mixtæ copiosiori salivæ, & reliquiæ ciborum dentibus adhærentes, ac postea casu trajectæ. *Si reliquia cibi remanentes in ore transglutiantur, non impediunt communionem, cùm non transglutiantur per modum cibi, sed per modum salivæ. Idem dicendum, si lavando os, deglutiatur stilla aqua præter intentionem,* ait misale Roman. Item sanguis vel humor è capite defluens, & juxta varios culex, aut floccus nivis per respirationem attractus, non obstant jejunio naturali, nec proinde communioni: nam ista aut non sumuntur ab extrinseco, aut non sumuntur per modum cibi, vel potûs, vel medicinæ. Secùs, si saccharum, glycyrriza, vel quid simile, quod sensim in ore liquefcit simul cum saliva in stomachum decidat, licet ante mediam noctem sumptum fuerit: quia quod sic liquefcit, non deglutitur per modum salivæ, sed censetur esse id quod principalius trajectitur. Et tunc est continuata comestio cibi, quæ fit per continuam liquefactionem & trajectionem. Idem dic de reliquiis cibi, quæ datâ operâ trajectiuntur: nam tunc non possunt dici per modum salivæ deglutiri, sed verè comeduntur. S. Thom. 3. p. qu. 80. a. 8. ad 4. S. Antonin. ex Paludan. Ita etiam Vas-

quez, Delugo, &c. & Suarez dicit ut securiorem eligendam.

An autem quæ a stomacho nec alterari nec digeri possunt secundum ullam sui partem, ut lapillus, globulus plumbeus, frustum ligni, &c. impediunt communionem, si deglutiantur? alii affirmant; quia sumptio cuiuslibet rei prohibetur, ut fideles intelligant cuiuslibet rei creatæ hunc cibum esse præponendum. Alii probabilius negant: eo quod non habeant rationem cibi, vel potus, vel medicinæ. *De his verò que sumuntur per modum gustationis, sicut coci faciunt, qui cibum & potum supra linguam ponunt solum ad probandum, & statim projiciunt, videtur quod non impediunt (communionem) sicut si quis velis probare num sit aqua, vel vinum album, quod sibi ministratur. Quia non est cibus nec potus, ex quo non deglutitur*, ait S. Antonin. 3. p. tit. 13. c. 6. §. 8. Addit neque impediri si aliquæ horum particulæ mixtæ salivæ præter intentionem descenderent, ut dictum est de reliquiis aquæ, cum os abluatur.

Observa 3. Post cibum paulò ante mediam noctem sumptum non requiritur somnus, aut cibi digestio ad communicandum. Missale Roman.

QUÆST. V. Quinam licitè possunt Eucharistiam dispensare?

Resp. 1. Soli sacerdoti competit potestas ordinaria dispensandi Eucharistiam, ex Trid. sess. 13. cap. 8. Nam hæc commissæ est iis solis, qui possunt illam conficere, & ad quos spectant illa Christi verba: *Hoc facite in meam commemorationem*. Tamen ex ejus commissione potest diaconus illam ministrare, ut constat ex praxi veteris Ecclesiæ; non autem subdiaconus, ut constat ex communi doctorum consensu, & universali consuetudine Ecclesiæ. Et verò diaconus habet ex sua ordinatione in ordine ad hanc functionem aliquid plus quàm alii clerici inferiores; non quod habeat ex sua ordinatione potestatem distribuendi; sed quia consecratur peculiariter in ministrum immediatum sacerdotis, & supremum inter ministros, atque aded ad ministrandum & serviendum sacerdoti in rebus superioribus & dignioribus, quarum præcipua est distributio Eucharistiæ. Verùm ex usu præsentis diaconi id non possunt sine licentia episcopi

ob justam causam, nisi in necessitate dandi viaticum.

Resp. 2. Sacerdoti non licet Eucharistiam ministrare sine jurisdictione ordinariâ, vel delegatâ, aut privilegio: quia pastorum munus proprium est pascere, quod fit per sacramenta. Unde mortale est id facere sine jurisdictione vel facultate saltem generali & interpretativa; nam est propriâ autoritate usurpare jus alienum in re gravi contra debitam gubernationem, & ordinem Ecclesiæ. Idem dic de aliis sacramentis. Si tamen pastor absit, vel præsens non possit dare viaticum ægro, tunc quilibet sacerdos, & eo deficiente diaconus potest ac debet ministrare. Nam tunc præsumitur voluntas Episcopi, vel Pape, cum Eucharistia sit tunc jure divino præcepta, & maximè utilis fit, imò aliquo modo necessaria ad vires spirituales in illo periculoso agone comparandas: neque enim jurisdictione requiritur ad ministrandam Eucharistiam, tanquam aliquid pertinens ad substantiam ministrationis sicut pertinet ad substantiam ministrationis Pœnitentiæ, sed solum ad debitum ordinem, & modum servandum in gubernatione populi christiani. Unde ad illud, non ad hoc sufficit voluntas præsumpta. Nunc ex consuetudine & consensu tacito episcoporum quivis sacerdos etiam sæcularis sine ulla parochi expressa licentia, quibusvis petentibus Eucharistiam extra tempus paschale in ecclesiis administrat.

Nota. Est mortale Eucharistiam sub utraque specie panis & vini dare, ex conc. Constantiensis, & ex recepta consuetudine vim legis habente, & approbatâ a Trid. sess. 21. c. 2. Item eam distribuere sine stola, superpelliceo, vel alba, quia est contra reverentiam ei debitam, & præceptum Ecclesiæ.

Porro a sacra communionem *arcendi sunt publicè indigni, quales sunt excommunicati, interdicti, manifestèque infames, ut meretrices, concubinariis, fœneratores, magi, sortilegi, blasphemii, & alii ejus generis publici peccatores: nisi de eorum pœnitentia & emendatione constet, & publico scandalo prius satisfecerint. Occultos verò peccatores, si occultè petant, & non eos emendatos agnoverit, repellat; non autem si publicè petant, & sine scandalo ipsos præterire nequeant.* Ita rituale Romanum.

CAPUT III.

De Missæ Sacrificio.

QUÆST. I. *AN Eucharistia est verum sacrificium?*

Resp. affirm. Est de fide, ex Trid. sess. 22. can. 1. 2. & 3. Ratio est, quia sacrificium propriè dictum est oblatio externa substantiæ sensibilis, per ejus realem immutationem facta Deo, in testificationem supremi domini Dei in omnes creaturas, & harum ad eum subjectionis. At hæc omnia conveniunt Eucharistiæ: nam per eam offertur Deo Corpus & Sanguis Christi, quæ sunt sufficienter sensibilia per species consecratas; & per actionem sacrificantis immutantur, quatenus per eam ponuntur Corpus & Sanguis sub speciebus corruptibilibus in statu realiter diverso, & inepto ad usus naturales ac humanos corporis & sanguinis, atque tendente ad destructionem seu desitionem, quatenus speciebus corruptis necessariò ibi desinunt esse Corpus & Sanguis Christi. Quæ quidem mutatio realis est destructio quædam moralis sufficiens ad rationem sacrificii, & æquivalens physicæ destructioni. Atque hæc oblatio fit ex institutione Christi ad agnitionem supremi Dei in res omnes domini, quod nempe sit ipse author supremus rerum omnium, dominus vitæ & necis, ad cujus gloriam omnia referri debeant. Et verò cum sacrificium sit actus religionis perfectissimus, quo Deo cultus ipsi soli proprius ac debitus exhibetur, non debuit eo carere vera ac perfectissima religio.

Nota. Sacrificium Missæ est simul, 1º. Latreuticum seu honorarium, in quantum offertur Deo in agnitionem supremi ejus domini. 2º. Eucharisticum, in quantum fit in gratiarum actionem pro acceptis beneficiis. 3º. Propitiatorium, quatenus offertur, & valet ad remissionem peccatorum, & pœnæ eis debita. 4º. Impetratorium, quatenus fit & valet ad impetranda a Deo beneficia.

QUÆST. II. *Quinam sunt sacrificii Missæ effectus?*

Resp. 1. Ut propitiatorium, confert iis pro quibus offertur, remissionem peccatorum mor-

talium & venialium quoad culpam, & pœnam temporalem peccatis condonatis debitam, ex Trid. sess. 22. cap. 2. docente, *Sacrificium istud esse verè propitiatorium. .... Hujus quippe oblatione placatus Dominus gratiam & donum pœnitentiæ concedens, crimina & peccata etiam ingentia dimittit.* Et can. 3. *Si quis dixerit Missæ sacrificium soli prodesse sumenti; neque pro vivis, & defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus, & aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit.* Producit autem immediatè remissionem pœnæ temporalis peccatis quoad culpam remisit debitæ, idque plus aut minùs pro voluntate Dei, & devotione subjecti. Remissionem verò peccatorum quoad culpam producit solùm mediatè, quatenus ejus intuitu conferuntur gratiæ actuales, quibus peccator, pro quo oblatum est, excitatur & perducitur ad pœnitentiam sufficientem cum sacramento in re vel in voto suscepto ad justificationem. Quia tamen sæpe homo iis gratis resistit, ideò non semper hic effectus obtinetur.

Resp. 2. Ut impetratorium est, habet vim impetrandi omnia genera beneficiorum etiam temporalium, quatenus ad salutem conducunt, sed secundùm dispositionem divinæ providentiæ: nam hoc sacrificium continet Christum, & ejus merita hanc vim habentia.

Observa. 1º. Hos effectus parit sacrificium Missæ ex opere operato; quia non conferuntur ex opere operantis; & quia Christus est non solùm victima, sed etiam offerens principalis. 2º. Ut Missa specialiter profit uni potius quàm alteri, requiritur applicatio a sacerdote facta. Sufficit, si ante Missam adfuerit intentio eam applicandi tali, nec fuerit retractata. Ut autem is, pro quo offertur, accipiat gratias actuales, sufficit si non habeat voluntatem contrariam. At ut recipiat remissionem pœnæ temporalis, requiritur status gratiæ, & ut peccata quorum pœna remittitur, sint ante remissa quoad culpam. 3º. Juxta multos offerri potest pro conversione infidelium & hæreticorum, & excommunicatorum, modò non nominentur in orationibus.

QUÆST. III. *An Sacerdotes tenentur aliquando celebrare?*

Resp. Omnes tenentur jure divino sub mor-

tali. *Prob.* 1°. Ex Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem.* Quibus verbis, ut Trid. sess. 22. c. 1. testatur, Christus Apostolis eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, præcepit. 2°. Quia sacerdotes omnes in sua ordinatione accipiunt non solum potestatem, sed etiam munus & officium sacrificandi per se illi annexum, ex illo Heb. 5. *Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat sacrificia.* At quisque munus susceptum exequi tenetur graviter in re gravi, ut in hac; & uti potestate sibi concessâ in honorem Dei & utilitatem proximi; ut patet ex damnatione servi inutilis ob talentum absconditum, Matth. 25. Quare S. Thom. 3. p. qu. 82. a. 10. ait, quod sacerdos etiam si curam animarum non habeat, *celebrare tenetur in præcipuis festis.*

Tenentur etiam jure ecclesiastico: nam conc. Later. IV. c. *Dolentes*, de celebrat. inter peccata sacerdotum recenset, quod vix quater in anno celebrent, & addit: *Hæc igitur & similia sub pœna suspensionis inhibemus.* Et Trid. sess. 23. cap. 14. sic statuit circa quoslibet sacerdotes: *Curet episcopus, ut ii saltem diebus dominicis, & festis solemnibus; si autem curam habuerint animarum, tam frequenter, ut suo muneri satisficiant, Missas celebrent.* In Ecclesiis verò cathedralibus, collegialibus & conventualibus quotidie celebrari Missa debet sub mortali saltem ab aliquo, præsertim ex usu Ecclesiæ vim legis habente, vel etiam ex fundatione.

QUÆST. IV. *Quando, quoties, ubi, & quâ horâ celebrare licet?*

Resp. 1. Quolibet die celebrare licet, exceptâ feriâ sextâ majoris hebdomadæ; feriâ verò quintâ & sabbato ejusdem Missa privata dici non potest; sed unica publica seu solemnitas in singulis Ecclesiis. Ita praxis Ecclesiæ decretis pontificum firmata. In diœcesi tamen Tullensi plures celebrantur missæ privatæ feriâ quintâ, ut populus satisficiat obligationi audiendi sacrum eo die impositæ.

Resp. 2. Non licet nunc plures Missas eodem die dicere, præter quam in Natali Domini, & in casu necessitatis cum licentia episcopi, dum idem sacerdos duas habet parochias, ex cap. 3. de

celebrat. & ex consuetudine vim legis habente.

Resp. 3. Secluso privilegio non licet sub mortali, ob materiæ gravitatem, celebrare nisi in loco consecrato, vel autoritate episcopi benedicto, vel in oratorio ad divinum tantum cultum dedicato, & per episcopum designato. Ex Trid. sess. 22. & c. 12. de consecr. dist. 1. idque confert ad reverentiam tanto mysterio debitam, & ad fidelium devotionem augendam. Excipitur casus necessitatis publicæ, dum Ecclesia est diruta, ne populus sacro careat; vel deest, ut in castris, & in littore maris, c. 30. ead. imò nunc in mari celebratur ex licentia Papæ.

Resp. 4. Jure communi, Missa non debet ante auroram absolvi, nec post meridiem inchoari, ex missali Romano, & consuetudine generali. Excipitur, 1°. Missa Nativitatis Domini. 2°. Casus necessitatis conficiendi Eucharistiam pro viatico. 3°. Ex consuetudine, vel tacitâ licentiâ in pluribus locis hora antevortitur, vel differtur, & in hyeme in gratiam opificum vel similibus pluribus horis ante solis ortum celebratur. Porro per auroram intelligitur prima lucis irradiatio, quæ excepto tempore utriusque æquinoctii durat per horam cum dimidia, & aliquando per duas horas pro diversis mensibus. Unde unâ horâ & dimidiâ ante solis ortum sacrificare licet. Dicunt multi licere uno aut altero quadrante post meridiem inchoare Missam, ex causa rationabili, v. g. ob supplicationem, vel concionem publicam protractam ultra meridiem.

QUÆST. V. *Quanam requiruntur ad celebrandum?*

Resp. Sub mortali requiruntur, 1°. Lapidem altare ab episcopo consecratum, fixum, aut portatile, tam amplum ut hostiam & majorem partem calicis capiat, ut docet missale Rom. Portatile amittit suam consecrationem, cum nulla pars contracti lapidis calicem cum patena capere potest. Fixum suam perdit, tum per fractionem illam notabilem, tum etiam per separationem è loco suo sive basi, cap. 3. de consecr. Disputant an reliquiæ sanctorum sint necessariae ad consecrationem altaris, & an si loculus seu sigillum continens reliquias frangantur, aut auferantur reliquiæ, altare consecrationem amittat.

2°. In altari tres mappæ, ab episcopo vel alio habente potestatem benedictæ, superiori saltem oblongâ, quæ usque ad terram pertingat, duabus aliis brevioribus, vel unâ duplicatâ, quæ pro duabus habetur, ex rubric. missal. & ex c. 27. dist. 2. de consecr.

3°. Calix & patena consecrata ab episcopo, vel alio ex privilegio Papæ. Debent esse ex auro, aut argento, vel cogente paupertate, ex stanno, c. 44. & 45. de consecrat. dist. 1. & missale Romanum ait: *Debet esse vel aureus, vel argenteus, aut saltem habere cuppam argenteam intus inauratam, & simul cum patena eisdem inauratâ.* Calix amittit suam consecrationem, ideoque non licet eo uti, 1°. Dum cuppa calicis fixi separatur a pede per fractionem; quia consecratio eadit in totum calicem per modum unius indivisibiliter: secus, si pes sit tornatilis; nam tunc consecratio cadit in solam cuppam. 2°. Si interior cuppæ superficies denuò inauratur; quia aliam habet superficiem non consecratam, quæ tamen debet esse consecrata ob contactum immediatum Eucharistiæ: idem dic de patena. Neutrum tamen amittit consecrationem, etsi perdat paulatim aurum quo inauratum est, quia id quod remanet erat consecratum; neque si quis ea sacrilegè adhibuisset in usus prophanos, vel si ab aurifice resarciatur, modò nulla fiat fractio notabilis, aut mutatio superficiem interioris cuppæ, vel patenæ: nam id nullibi jus statuit.

4°. Corporale lineum mundum, benedictum ab episcopo, vel alio potestatem habente, sufficiens ad commodè continendum calicem & hostiam c. 46. de consecr. dist. 1. Item palla similiter benedicta & lineæ, saltem quâ parte calicem tangit; & purificatorium lineum.

5°. Lumen, ex cap. ult. de celebrat. Ex missali Romano, & consuetudine requiruntur duo luminaria cerea: tamen in casu necessitatis unum sufficit, imò juxta aliquos aliud lumen ex alia materia.

6°. Crucifixus exculptus, nisi expositum sit SS. Sacramentum.

7°. Missale, nam est instrumentum necessarium; memoria enim labilis est, & non licet in actione tam sacra se exponere periculo errandi, vel omittendi aliquid.

8°. Vestes benedictæ ab episcopo, vel alio ha-

bente hoc privilegium, nempe amictus, alba, cingulum, manipulus, stola & casula; ita ut si quid horum desit, omittenda sit Missa: quia actio, quæ debito modo fieri nequit, potius omittenda est quàm indecenter exercenda. Ista amittunt suam benedictionem per lacerationem seu fractionem, & imminutionem notabilem, per quam desinunt esse apta ad usum suum: ut si albæ manica separetur; si cingulum ita rumpatur, ut nulla pars ad cingendû sufficiat: secus si pars fracta sufficiat, nam hæc manet benedicta ob retentam aptitudinem ad usum proprium. Item totum cingulum manet benedictum & aptum, si antequam frangatur, remedium adhibeatur connexionem fortiori partium, etiam si per nodum. Secundum S. Antoninum & alios licet uti stolâ pro manipulo vel cingulo, & manipulo pro stolâ si sit satis longus, quando aliter fieri nequit; quia hæc omnia sunt benedicta, & apta ad talem usum. Si priusquam figura vestis destruat, ad eam reficiendam assuantur paulatim aliqua, etsi ea non sint benedicta, eadem vestis moraliter benedicta manet: nam accessorium non tollit principale, sed ejus naturam sequitur; nisi tanta huic accessio fiat, ut possit penè novum censer.

9°. Minister, isque masculus, non femina, ex missali Rom. & cap. 1. de cohab. cler. ibi: *Nulla femina ad altare presumat accedere, aut presbytero ministrare.*

Hæc autem omnia requiruntur sub mortali, ob Ecclesiæ præceptum, & universalem consuetudinem vim legis habentem in re gravi, utpote pertinente ad reverentiam Eucharistiæ, & debitum modum sacrificandi, saltem si haberi possunt.

QUÆST. VI. *Quanam circa hoc observanda sunt?*

Resp. Sequentia. 1°. Nihil licet addere vel detrudere iis, quæ in missali præscripta sunt, ut vetat Trid. sess. 22. & Pius V. in virtute sanctæ obedientiæ præcipit, ut Missa juxta ritum, modum ac normam missalis Romani legatur, & ne quis in celebratione Missæ alias ceremonias vel preces, quàm quæ hoc missali continentur, addere vel recitare præsumat. Quod intellige, *salvis Ecclesiarum usibus*: nam quædam dioceses habent missale proprium, & in aliquibus diver-

sum a Romano. Item Urbanus VIII. mandavit in omnibus & per omnia servari ab omnibus ubique rubricas missalis Romani, ut videre est initio ejusdem missalis. Quæ obligatio ex genere suo gravis est, cum sit imposita in virtute sanctæ obedientiæ, & de re ad cultum divinum pertinente. Unde illam violare est mortale, vel veniale, pro quantitate, vel qualitate rei aut actionis omisissæ vel mutatæ; gravius verò in canone. Sic mortalis est omisio elevationis hostiæ consecratæ, immisionis particulæ hostiæ in calicem, &c. Item secundum multos omisio cujuslibet orationis, aut etiam aliquorum tantum verborum, vel eorum mutatio quoad sensum, mortalis est. In additione verò levitas materiæ raro locum habere potest, ob injuriam quæ inferitur Ecclesiæ usurpando potestatem ei propriam statuendi ea quæ ad ritum celebrandi pertinent, qui in Ecclesia uniformis esse debet; & ob periculum superstitionis ac erroris.

2°. Preces pro singulis vestibus in missali præscriptæ nequeunt sine peccato omitti, ex communi sensu & praxi piorum; eamque omisionem esse culpam venialem docet communis sententia. Secus de precibus, quæ dicuntur *Preparatio ad Missam*; nam in missali proponuntur pro opportunitate sacerdoti recitandæ, quod præceptum non sonat.

3°. Non licet celebrare tecto capite, c. 57. *de consecr.* dist. 1. vel cum pileolo sine licentia, eaq̄ re Papæ, ex decreto Urbani VIII. in missali. item sine veste talari & calceis, ex missali Rom.

4°. Teneatur sacerdos perfectè ac integrè tantum ministerium exequi; proinde diligenter præcavere omnes defectus etiam accidentales. Si tamen aliquid omisissum est non ita grave, ordinariè non est supplendum iterando aliquid, vel præpostero ordine dicendo aut faciendo. Quia id ordinariè perturbationem & scandalum populi affert, & ista accidentalia ad decorem & reverentiam non juvant, dum non fiunt suo loco ac tempore, debitoque ordine. Si verò aliquis defectus substantialis circa materiam vel formam, vel integritatem sacrificii commissus sit, debet suppleri; quia facere sacrificium mutilum & imperfectum est contra præceptum Christi. *Quòd si valde probabiliter dubitat se aliquid essentialè forme omisissè, iteret formam saltem sub tacita*

conditione. Missale Rom.

5°. Nunquam licet directè intendere mutilationem sacrificii, ita ut non liceat ob metum mortis intentatè consecrare solum panem ad communicandum infirmum, prævidendo vinum defecturum: quia talis intentio, cum repugnet præcepto divino negativo, est intrinsecè mala. At excusant sacerdotem qui post consecratam hostiam, ob evidens ac inopinatum & urgens mortis periculum eam consumeret, & consecratione calicis omisissâ fugeret: quia tunc non intendit, sed solum permittit imperfectionem sacrificii ob extremam necessitatem. Si tamen inde scandalum vel contemptus religionis sequeretur, teneretur sacrificium perficere cum quovis periculo.

6°. Missam inchoatam abrumpere non licet sine justa causa, qualis est administratio Baptismi vel Pœnitentiæ in necessitate, concio vel promulgatio edictorum Ecclesiæ ante oblationem, &c. ut fert usus. Qui autem Missam inchoavit, tenetur sub mortali illam absolvere, c. *Nihil*, 7. qu. 1. & c. 57. *de consecr.* dist. 1. nisi excusetur ob impotentiam subitò evenientem ex mentis deliquio, gravi infirmitate, &c. Sed tunc si redire & prosequi nequeat, & consecratio facta sit, alius sacerdos debet sacrum perficere, c. *Illud*, 7. qu. 1. nam sacrificium non debet relinqui imperfectum. Imò tenetur sacerdos cessare, si ante consecrationem se culpæ mortalis reum, vel censurâ ligatum, vel non jejunum esse recorderetur, & nullum timeatur scandalum. Quòd si absque gravi scandalo cessare nequeat, elicitâ perfectâ contritione sacrum perficiat. Item cessare tenetur, si ante coeptum canonem Ecclesia violetur, vel excommunicatus non toleratus ex ea egredi nolit. *Quòd si timeatur incursus hostium, vel alluvionis, vel ruina loci ubi celebratur, ante consecrationem dimittatur Missa: post consecrationem verò sacerdos accelerare poterit sumptionem sacramenti, omisissis omnibus aliis.* Missale Roman. de defect.

7°. In requisitis ad sacrificium, indecentia & immundities notabilis est mortalis ob gravem irreverentiam contra præceptum tum naturale & divinum, quo res sacræ decenter ac reverenter tractari debent; tum ecclesiasticum, cap. ult. *de custod. Euchar.* ex conc. gener. Later. IV. ibi:

Præcipimus ut oratoria, vasa, corporalia & vestimenta munda & nitida conserventur. Nihil enim videtur absurdum in sacris sordes negligere, quæ dedecere etiam in prophanis. Unde ex missali Romano vestimenta sacra non debent esse lacera aut scissa, sed integra, & decenter munda ac pulchra. Contra quod graviter peccant ii quibus incumbit horum custodia, vel obligatio ea suppeditandi; & superiores qui ista non curant.

8°. Linteamina & vestimenta sacra & vela detrita, & jam ad proprium usum inepta, debent igne consumi, & eorum cineres in piscinam projici; nec licet ea in usum prophanos convertere, vel vendere, c. *Altaris*, de consecr. dist. 1. Sicut nec ligna & lapides Ecclesiæ diruta vel altaris; nam lex generalis est: *Semel Deo dicatum, non est ad usum humanum ulterius transferendum*, reg. 5 1. jur. in 6. Vasa tamen sacra igne transmutata, possunt ob necessitatem pauperum vendi, & sic usibus prophanis deservire. Quæ verò usibus prophanis deservierunt, possunt in usus sacros, formâ eorum mutata, converti: sic paganorum delubra in templa conversa sunt.

9°. Vas in quo Eucharistia asservatur, debet esse consecratum, ex missali Rom. præscribente ut hostiæ consecrandæ ponantur vel supra corporale, vel in vase aliquo benedicto: & idè extat ejus benedictio specialis in rit. Rom. cum aliis. Nam (ut ait S. Thom. 3. p. qu. 83. a. 3.) in reverentiam hujus sacramenti à nulla re contingitur nisi consecratâ. Idem dic de lunula, quæ debet esse ex auro, aut argento.

10°. Sacra vasa etsi vacua, quæ corpus & Sanguinem Christi contingunt, vel chrismate unctâ sunt, tangere non licet laicis, nec feminis etiam religiosis, sed solis ministris sacris, c. 41. de consecr. dist. 1. & c. *Sacras*, dist. 23. Quòd si tangant sine contemptu, ex communi sententia erit solum culpa venialis; imò nulla, si subest aliqua necessitas, vel causa honesta. Quandiu verò vasa continent Corpus vel Sanguinem Christi, nemo sine mortali, præter sacerdotem & diaconum, potest ea contingere, sine absoluta necessitate, ex c. 26. dist. 23. quia res est gravissima. Iisdem non licet corporalia & purificatoria tangere, antequam a sacerdote vel diacono laventur, ex c. 40. de consecr. dist. 1. quia Corpus vel Sanguinem Christi contingunt. Omnibus au-

tem laicis licet alias vestes & pallas benedictas tangere cum debitâ reverentiâ; quia Eucharistiam immediatè non contingunt, nec sacro chrismate unctæ sunt.

QUÆST. VII. *Quanam observanda sunt circa stipendium Missarum?*

Resp. Sequentia. 1°. Licet stipendium justum pro missâ accipere, non quidem ut pretium, quod esset simoniacum, sed in sustentationem: nam æquum est, ut qui in commodum alterius occupatus est, ab eo sustentetur, habitâ ratione temporis quo sic occupatur, & status occupati. Stipendium autem justum est illud, quod lege vel consuetudine approbatâ constitutum est: nam licet stipendium illud non sit verè pretium, tamen servat proportionem pretii, quatenus in eo servanda est ratio justitiæ. Sicut ergo illud est justum pretium quod est lege taxatum, vel communiter consuetudine receptum; ita etiam stipendium. Quare qui amplius exigit vel accipit, tenetur restituere; cum ille excessus non sit debitus, nec sponte ac liberaliter dari censeatur. Hinc si quis amplius ultrò offerat ex ignorantia justî stipendii, monendus est: si verò taxationem noverit, censetur excessum liberaliter dare.

2°. Cùm datur stipendium ut celebrentur missæ in tali numero, in tali loco vel tempore, pro tali causa, &c. hæc omnia ex justitia servari debent: nam dans non vult transferre dominium stipendii, nisi sub hac conditione; & alter accipiens, hoc ipso se obligat ad id omne quod petitur. Hinc peccat graviter sacerdos si diu differat: nam interea magno spiritali fructu injustè privat eos, quorum debitor est. Imò tenetur ad restitutionem, si idè missâ non profuerit ad specialem intentionem ejus, qui stipem dedit, v. g. ad aliquem successum, cujus occasio ante celebrationem perierit; nam defraudavit intentionem ob quam stipendium datum est. Idècirò non ei licet plura stipendia accipere pro totidem missis, quas prævidet non posse celebrari, nisi post longum tempus, si offerens expressè in id non consentiat. Nam alioqui sæpe contingeret illas non posse amplius dici propter causam ab offerente intentam, v. g. pro infirmo, qui ante morietur, pro vincenda tentatione, pro felici exitu negotii, pro aliquo alio beneficio, quod postea

obtineri non poterit.

3°. Non licet anticipatè dicere missam pro iis, qui sibi primùm offerent stipendium. Nam 1°. id est contra usum Ecclesiæ, & prohibitum a S. Congregatione Cardinalium auctoritate Pauli V. 2°. Dans stipendium intendit, ut post datum missâ sibi applicetur: tum quia sæpè aliàs non potest obtineri finis intentus, ut cum petitur in remissionem peccatorum postea commissorum: tum ut melius se disponat ad effectum sacrificii accipiendum. 3°. Deus sicut neque punit neque remunerat anticipatè ex his quæ prævidet futura; ita nec confert anticipatè effectum sacramenti, aut sacrificii.

4°. Qui stipendium majus solito pro missis accepit, tenetur integrum dare iis, quibus missas celebrandas committit, nec potest partem sibi retinere. Nam 1°. Sine justo titulo partem illam retineret: nam non ei gratis ac liberaliter donata est; sed intentio dantis est, ut celebrans totum stipendium recipiat; cui proinde totum debetur. Nec accipiens comparavit illius stipendii dominium, nisi cum obligatione, ut vel ipsemet sacrificet, vel alteri sacrificaturo pro sustentationis stipendium dante largiatur. 2°. Hoc sapit turpe lucrum. 3°. Urbanus VIII. id expressè vetuit decreto *Cum sæpè*; & Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Post decretum Urbani potest sacerdos, cui missa celebranda traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, aliâ parte stipendii sibi retentâ.*

5°. Non licet pro una missâ accipere plura stipendia, nec pluribus acceptis licet unâ missâ satisfacere: nam qui dant stipendia, intendunt tot pro se fieri & specialiter sibi applicari sacrificia, & solum sub hac tacita conditione dant. Ideò Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, & sacrificium unum offerre; neque etiam contra fidelitatem, etiam si promittam, promissione etiam juramento firmatâ danti stipendium, quòd pro nullo alio offeram.* Quamvis enim unius missæ valor sit infinitus secundùm rem quàm continet, nempe Christum & ejus merita, est tamen limitatus secundùm applicationem. Christi enim merita quamvis infinita, non applicantur secundùm sui in-

nitatem, sed finito modo, quem Deus definit.

Imò qui stipendia diversa singula justo minorâ sive ab uno sive a pluribus accepit pro pluribus missis, non potest illa ad justum pretium reducere, & per pauciora sacra satisfacere: nam hoc ipso quòd acceptat stipendia minora, censetur jure suo cedere, & reliquum condonare; tacitèque promittit se totidem sacra dicturum. Sed gravis est obligatio servandi pacta: aliàs rueret fides in societate humanâ. Unde S. Congregatio auctoritate Urbani VIII. sibi specialiter attributâ præcepit sacerdotibus, ut tot missas pro pluribus stipendiis incongruis celebrent, quot pro illis præscriptæ sunt, *ita ut alioquin sua obligationi non satisfaciant, quin imò graviter peccent, & ad restitutionem teneantur*, in Bullario tom. IV. p. 88. quia nempe stipendium sub hac conditione ac onere datum & acceptum est.

6°. Qui ab aliquo stipendium accepit, non ei licet ab altero quidquam accipere, ut ei applicet in eadem missâ eam fructus partem, quæ ipsi sacerdoti contingit. Nam 1°. Hoc repugnat praxi Ecclesiæ, & sensui ac intentioni fidelium. 2°. Hoc ipso quòd sacri applicatio alteri debita est ex justitia, ei debiti sunt omnes fructus, quorum est capax. 3°. Fructus ille nequit alteri applicari. 4°. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Duplicatum stipendium potest sacerdos pro eadem missâ licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem; idque post decretum Urbani VIII.*

7°. S. Congregatio confirmante Urbano VIII. declaravit, *Sacerdotes, quibus diebus tenentur missas celebrare, ratione beneficii, seu capella, legati, aut salarii, si eleemosynas pro aliis etiam missis celebrandis susceperint, non posse eadem missâ utrique obligationi satisfacere*, in Bullario tom. IV. p. 91. Et verò aliàs acciperetur duplicatum stipendium pro una & eadem missâ; nam fructus beneficii habent rationem stipendii. Hinc canonici & capellani tenentur applicare fundatori soli missas, quas ex fundatione tenentur celebrare, talis quippe fuit intentio fundatoris, etiam si eam non expresserit. Nam hæc est praxis communis, quæ est optima fundationum sicut

legunt

legum intérpreſ; & ubi aliud non conſtat, præſumptio eſt pro fundatore; in dubio enim quiſque præſumitur ſibi optimè conſulere voluiſſe.

8°. S. Congregatio apud Fagnanum declaravit eum, qui accepit ſtipendium ad celebrandam miſſam pro mortuo, & aliud ſtipendium ad celebrandum pro alio, v. g. infirmo, non ſatisfacere unicâ miſſâ utrique obligationi, applicando fructum ſatisfactorium mortuo, & impetratorium infirmo. Et verò cum miſſa pro aliquo celebrari debet, ei totus fructus cujus eſt capax, applicari debet. Fructus autem impetratorius prodeſt mortuis; nam pœnæ peccatis debitæ remitti poſſunt, non ſolum per modum ſeu viam ſatisfactionis, ſed etiam per modum impetrationis.

9°. Obligatus ad celebrandum in tali eccleſia vel altari, peccat mortaliter, ſi ſine juſta & gravi cauſa alibi celebret: quia in re gravi defraudat fundatorem vel dantem ſtipendium. *Necesse eſt ut defuncti diſpoſitio modis omnibus conſervetur*, ait S. Gregor. epiſt. 20. l. 9. Quòd ſi capellanus impediatur a celebrando per paucos dies, juxta multos non tenetur ſupplere per alium, vel compenſare; quia non præſumitur hanc fuiſſe mentem fundatoris, cum nequidem famulis ob eam cauſam ſtipendium minui ſoleat. Secùs, ſi pluribus diebus ſit impeditus.

10°. Beneficiarius non poteſt propriâ auctoritate imminuere numerum miſſarum olim conſtitutum, etiamſi ob imminutionem reddituum vel valoris pecuniæ non accipiatur ſtipendium ſufficiens. Sed recurrendum eſt ad epiſcopum, ex Trid. ſeſſ. 25. cap. 4. imò ad Papam, ex decreto Urbani VIII. ubi illud viget.

QUÆST. VIII. Quenam obſervanda circa eccleſia pollutionem, reconciliationem & exſecrationem?

Reſp. 1. Eſt mortale celebrare miſſam, vel officia divina, vel mortuum ſepelire in eccleſia pollutâ nec reconciliatâ, vel interdicitâ, vel exſecratâ: quia eſt contra prohibitionem Eccleſiæ in re gravi ad religionem pertinente. Nulla tamen idèd contrahitur cenſura vel irregularitas, cum nulla ſit in jure expreſſa. Hinc ſi ſacerdote celebrante eccleſia notoriè polluat, tenetur intermittere miſſam, ſi nondum canonem inchoavit:

nam hoc inchoato debet perfici miſſa. Ita miſſa-ſole Rom. Jam enim poſita eſt proxima præparatio ad conſecrationem.

Reſp. 2. Eccleſia polluitur ſeu violatur, ita ut indigeat reconciliatione, 1°. Per injurioſam humani ſanguinis effuſionem, quæ vox copiam ſanguinis indicat, cap. ult. *de conſecr. Eccleſ. & cap. un. eod. tit. in 6.*

2°. Per homicidium voluntarium & injuriſum, licèt factum ſine effuſo ſanguine, ut per venenum, ſtrangulationem, &c. cap. 4. *de conſecr. & can. 19. de conſecr. diſt. 1.* Unde non polluitur Eccleſia ob inculpabilem occiſionem, ut ſi fiat ab homine mente capto. Requiritur autem ut vulnus ſit receptum in eccleſia: unde ſi quis extra percuffus, ad eam confugiat, ibique moriatur, vel ſanguinem plurimum effundat, non polluitur. At polluitur ſi vulnere ibi accepto, faucibus foras exeat, & extra eccleſiam moriatur, vel ſanguinem effundat; vel ſi vulneretur in eccleſia ab exiſtente extra eam jactu lapidis, vel exploſione catapultæ.

3°. Per qualemcumque humani ſeminis effuſionem voluntariam, cap. ult. *de conſecr. Eccleſ. & c. 20. de conſecr. diſt. 1.* Etiam ſecundùm omnes per actum conjugalem: nam verba legis generalia ſunt; & *ubi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus*,

4°. Per ſepulturam excommunicati non tolerati, cap. 7. *de conſecr. Eccleſ.* Secundùm multos non polluitur ob ſepulturam hæretici notorii, in locis ſcilicet ubi hæretici catholicis permixti tolerantur, ſi non ſit nominatim denunciatus, quamvis illicita ſit ex c. 2. *de hæret. in 6.*

5°. Per ſepulturam infidelis non baptizati, c. 27. & 28. *de conſecr. diſt. 1.* & proinde infantis non baptizati, contra aliquos hoc de infante negantes; quamvis omnes fateantur eſſe mortale illos ibi ſepelire, & inde cadavera illa ſi poſſint, extrahenda eſſe: nam eſt verè infidelis non baptizatus.

Obſerva. 1°. Nomine eccleſiæ quoad hunc effectum non intelliguntur oratoria in domibus privatis etſi ab epiſcopo designata ad celebrandum: nam jura loquuntur ſolum de eccleſiis. At ſecundùm varios intelliguntur loca publica, ut eremitoria aliqua, hoſpitalia, & ſimilia quæ nec conſecrata nec benedicta ſunt, ſed deputata ab

V u u

episcopo ad hoc ut in iis publicè celebretur; in quibus nequeunt corpora infidelium sepeliri: quia hæc loca comprehenduntur nomine Ecclesiæ, cum ita communiter appellentur. At quælibet ecclesia, etsi nec consecrata nec benedicta, secundum illos polluitur, ex cap. ult. *de consecr. Eccles.* & cap. 10. *de immunit. Eccl.*

2°. Cæmeterium benedictum polluitur iisdem modis, quibus ecclesia, ita ut mortale sit in eo sepelire; & eodem modo reconciliatur.

3°. Uterque locus non indiget reconciliatione, quæ est actus publicus, nisi factum publicè constet, & notorium sit, ita ut nullâ tergiversatione celari possit; nec sufficit quod per duos vel tres testes probari queat.

4°. Etsi isti actus sint occulti, sunt tamen vera sacrilegia, utpotè ab Ecclesia prohibiti ob reverentiam loco sacro debitam. Et verò si illi actus postea fiant notorii, ecclesia eget reconciliatione: ergo ante notorietatem jam erant sacrilegi & contra prohibitionem Ecclesiæ; non enim tales incipiunt esse, dum publici fiunt. *Ita communiter.*

5°. Ecclesia non censetur polluta, si aliquid ex dictis contigerit supra ecclesiæ fornecem vel tectum, vel in cameris adhaerentibus, in turri, vel subterraneo specu, qui non sit ad sepulturam, vel secundum multos in sacristia. Quia hæc non pertinent ad ecclesiæ corpus, nec cultui divino deputantur; ac proinde tunc non committitur sacrilegium. Secus de capellis, quia sunt partes ecclesiæ, & ad sacrificium destinatae sunt.

6°. Polluta ecclesiâ polluuntur simul altaria, imò & cæmeterium, si sit ei contiguum. Quia accessorium sequitur conditionem principalis, ex reg. 42. jur. in 6. Secus, si ab ea remotum

fuerit. At polluto cæmeterio, non idèd polluitur ecclesia; nam minus non trahit ad se majus, nec accessorium principale, cap. un. *de consecr. eccles. vel alt.* in 6.

Resp. 3. Ecclesiæ pollutio tollitur ejusdem reconciliatione. Si fuerit tantum benedicta, potest reconciliari cum aquâ benedictâ communi per simplicem sacerdotem ex licentia episcopi. Si consecrata sit, reconciliari potest a solo episcopo, cap. 9. *de consecr. Eccles.* idque ritu in pontificali præscripto.

Porro non reconciliatur præcisè per celebrationem missæ, etiam bonâ fide factam. *Ita Delugo, Azor, Layman, & alii.* Tum quia per illam ecclesia non consecratur. Tum quia consecratio & benedictio, & reconciliatio, tum sunt jure canonico instituta, debent fieri per ritus a canonibus præscriptos: at nullus canon ista per celebrationem missæ perfici statuit.

Resp. 4. Ecclesia exsecratur, seu amittit suam consecrationem, ita ut denuò consecrari debeat, si parietes ecclesiæ secundum majorem partem destruantur, aut corruant; vel omnis eorum crux, aut major saltem pars simul auferatur, ex can. 20. *de consecr.* dist. 1. juncto cap. *Lignis* de consecr. Secus, si parietes paulatim & successivè destruantur ac reficiantur; quia semper manere censetur idem numero templum: modò tamen pars, quæ additur, non sit major, quia id quod majus est, censetur ad se trahere quod minus est. Neque si tectum solum corruat, quia consecratio est potissimum in parietibus, & exterioribus crustis, ubi linitio & cruces fiunt, ex cit. juribus. Porro exsecrata ecclesiâ, non idèd exsecrantur altaria, nec vicissima.

TRACTATUS

DE

PENITENTIÆ

SACRAMENTO.

PENITENTIA sumitur vel pro virtute, vel pro sacramento. Sumpta pro virtute est virtus inclinans peccatorem ad dolorem ac detestationem de peccato commisso, quatenus est offensa Dei, & ad efficacius propositum vitandi peccatum, & satisfaciendi iustitiæ divinæ. Est aliqua iustitiæ commutativæ species: nam qui per suum peccatum injuriam Deo intulit, debet eam per satisfactionem compensare; si non ad æqualitatem, cujus est incapax, saltem quantum potest & Deus exigit. Actus virtutis Pœnitentiæ sunt contritio & satisfactio, de quibus infra.

Pœnitentiæ sumpta pro sacramento, ut hic sumitur, est sacramentum a Christo institutum ad peccata post baptismum commissa remittenda per actus pœnitentis, & absolutionem sacerdotis. Esse necessariam necessitate mediæ in re vel in voto, constat ex Joan. 20. *Quorum remisistis peccata, &c.* & ex Trid. sess. 14. cap. 2. ibi: *Est autem hoc sacramentum Pœnitentiæ lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus.*

CAPUT PRIMUM.

De Materia sacramenti Pœnitentiæ.

Duplex est, remota & proxima. Materia remota & circa quam destruendam versatur, sunt omnia peccata post baptismum admissa. Materia proxima & ex qua componitur, sunt

actus pœnitentis, nempe contritio perfecta vel imperfecta, confessio, & satisfactio: quæ partes materiales dicuntur, ex Trid. sess. 14. can. 4. *Si quis negaverit ad integram & perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in pœnitente; quasi materiam sacramenti Pœnitentiæ, videlicet contritionem, confessionem, & satisfactionem, qua tres Pœnitentiæ partes dicuntur, anathema sit.* Differt tamen satisfactio actualis ab aliis, quod sit tantum pars integralis. Nam datur absolutio, & hoc sacramentum conficitur & confert gratiam justificantem ante satisfactionem impletam; at nulla res potest esse sine tota sua essentia: contritio verò & confessio sunt partes essentielles. Satisfaciendi tamen propositum necessarium requiritur in contritione.

ARTICULUS PRIMUS.

De Contritione.

QUÆST. I. *Quid est Contritio, & quotuplex?*

Resp. 1. Contritio genericè sumpta est animi dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero. Trid. sess. 14. cap. 4. Ut autem valeat ad remissionem mortalium sive intra sive extra sacramentum, necessarium debet esse interna, supernaturalis, universalis, efficax, & appetitivè summa.

Resp. 2. Dividitur in perfectam, & imperfectam. Contritio perfecta est ea quæ concipitur

V u n i j

ex actu seu motivo charitatis perfectæ: unde est dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero, propter Deum supra omnia dilectum propter se, hoc est propter infinitam amabilitatem suam. Imperfecta, quæ attritio dicitur, est ea quæ ex alio motivo supernaturali quàm charitatis concipitur, ut ex peccati turpitudine, vel ex gehennæ & pœnarum metu. *Trid. supra.* Quare differunt specie, cum habeant diversa motiva. Differunt etiam ex parte effectûs: nam perfecta Deo reconciliat extra sacramentum cum ejus voto, non imperfecta: quoad cætera conveniunt.

QUÆST. II. *An Contritio perfecta semper justificat extra sacramentum, per modum scilicet dispositionis ultima, licet non sine voto sacramenti?*

Resp. affirm. Prob. 1°. Ex Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam, &c. vitâ vivet.* 2°. Ex *Trid. sess. 14. cap. 4. Docet etsi contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare prius quàm hoc sacramentum actu suscipiatur; ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni, sine sacramenti voto quod in illa includitur, non esse adscribendam.* 3°. Quia S. Pius V. & Gregorius XIII. damnarunt hanc Baii propositionem: *Per contritionem etiam cum charitate perfectâ, & cum vero voto percipiendi sacramentum, non remittitur crimen extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione sacramenti.*

Imò quilibet actus charitatis perfectæ, quem contritio perfecta includit, & qui dicitur contritio virtualis, absolute sufficit extra sacramentum ad justificationem, sine dolore & proposito formali, ut constat, 1°. Ex *Script. Prov. 8. Ego diligentes me diligo. Joan. 14. Qui diligit me, diligitur à Patre meo; & ego diligam eum, &c.*

2°. Ex Patribus id passim asserentibus. 3°. Quia damnatæ sunt hæ Baii propositiones. 32^a. *Charitas illa, quæ est plenitudo legis, non est semper conjuncta cum remissione peccatorum.* 70^a. *Homo existens in peccato mortali, potest habere veram charitatem.* 4°. Quia perfecta Dei dilectio est perfecta conversio ad Deum. Tamen actus charitatis perfectæ non reconciliat hominem Deo

sine voto contritionis & sacramenti, quod in illo virtualiter & implicite includitur, nec sine obligatione eliciendi postea contritionem formalem de iisdem mortalibus jam remissis, & eadem confitendi.

QUÆST. III. *An contritio est necessaria?*

Resp. 1. Contritio formalis vel virtualis sufficiens ad remissionem peccati mortalis est necessaria necessitate mediæ ad salutem. *Prob. 1°.* Ex *Luc. 13. Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Et *Act. 3. Pœnitimini & convertimini, ut deleantur peccata vestra.* 2°. Ex *Trid. sess. 14. cap. 1. & cap. 4.* Ratio est, quia sine illâ, etiam inculpatè omisâ, obtineri nequit remissio peccati mortalis, nec proinde salus. Contritio autem sufficiens ad remissionem mortalium est contritio perfecta, vel attritio ex amore Dei inchoato seu imperfecto cum sacramento, ut infra dicam.

Dixi, vel virtualis. Quia actus charitatis perfectæ sufficit ad justificationem, etiam sine dolore formali, & esse potest in eo qui non cogitat de peccatis; estque pœnitentia virtualis, quia efficaciter ad contritionem movet eum, qui de peccatis cogitat, & habet vim reconciliandi cum Deo extra sacramentum.

Resp. 2. Contritio formalis est etiam necessaria necessitate præcepti. Nam 1°. extat præceptum speciale divinum eliciendi contritionem formalem; ut constat ex *Matth. 4. & Act. 2. Pœnitentiam agite.* 2°. Omnia media ad salutem necessaria, directe & ratione sui a Deo præcipiuntur: sed contritio formalis est medium a Deo constitutum ut necessarium ad reconciliationem cum eo, ut docet *Trid. sess. 14. cap. 4. Fuit quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus necessarius.* 3°. Ratione sui præcepta est lege cujusdam justitiæ ad Deum, ex qua tenemur, quantum in nobis est, refarcire injuriam Deo illatam, modo ex natura rei convenienti, & a Deo instituto, qualis est dolor & propositum efficax. Hinc peccator qui elicit actum charitatis perfectæ, tenetur adhuc contritionem formalem elicere; & omissio contritionis præceptæ est speciale peccatum contra virtutem Pœnitentiæ.

QUÆST. IV. *Quandonam præceptum contritionis obligat?*

Resp. Tenemur jure divino & naturali ad non differendam saltem notabiliter contritionem sufficientem ad justificationem post mortale admissum, ita ut notabilis ejus dilatio sit novum peccatum mortale. *Prob. 1°.* Ex Eccli. 5. *Non tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem: subito enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te.* Item Christus Matth. 24. & 25. Marc. 13. Luc. 12. jubet nos semper vigilare & paratos esse ad mortem. Sed hoc præceptum violat, qui notabili tempore manet in statu peccati: nam non vigilat, nec paratus est. *2°.* Ex Patribus, qui passim longam poenitentiae dilationem graviter increpant. *3°.* Notabilis dilatio contritionis, quæ a Deo statuta est ad satisfaciendum ejus offensæ, ejusque amicitiam recipiendam, est graviter injuriosa Deo: nam est violatio juris divini exigentis reparationem injuriæ Deo illatæ sine notabili mora. Idem quippe jus obligans ad compensationem injuriæ, simul obligat ad illam non differendam saltem notabiliter, ut patet in injuriis humanis. Præterea tempore notabili non curare de reconciliatione cum Deo incumbenda, & permanere voluntariè in inimicitia Dei, dum ab eo sollicitaris ad redeundum in gratiam, est secundum æstimationem prudentium virtualiter amicitiam divinam contemnere. *4°.* Gravis est inordinatio voluntariè notabili tempore se jungi, & habitualiter averti a fine ultimo, ut rem magis ex morali quodam judicio quàm ex subtili disquisitione expendentis facile patebit. *5°.* Per talem dilationem peccator exponit se periculo labendi in novum peccatum: nam ex communi Patrum & Doctorum doctrinâ, homo non potest diti in peccato mortali versari, quin iterum in novum mortale incidat. *Peccatum quod poenitentia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud trahit,* ait S. Gregorius l. 25. mor. c. 9. *Hinc illud Eccli. 3. Peccator adjiciet ad peccandum.* Et verò (ut ait Dehugo) hæc est voluntatis natura, ut quisque operetur juxta id quod amat & intendit, nec diu eligere possit media difficilia ad finem alium, quem minus amat.

Quare notabilis dilatio contritionis est pecca-

tum mortale contra virtutem Poenitentiae, & contra charitatem, vetantem contemptum quemlibet divinæ amicitiae. Quænam autem dilatio hinc notabilis censeatur, ut sufficiat ad mortale, ex morali judicio æstimandum est, opportunitate, periculis, tentationibus, & aliis circumstantiis spectatis.

Cæterum secundum omnes contritionis præceptum obligat per se in quovis probabili periculo mortis: quia cum post mortem observari nequeat, homo se committeret periculo illud non observandi. Per accidens verò obligat quoties quis sacramentum aliquod ministrare, vel suscipere; quia ex virtute religionis tenetur sancta sanctè tractare, & proinde sibi comparare statum gratiæ. Item quando necessaria judicatur ad superandam tentationem, vel avertendam calamitatem publicam.

Resp. 2. Quisque tenetur lege naturali divinâ elicere contritionem perfectam in articulo mortis. Ita communiùs. Quia recta ratio dicit in negotio salutis æternæ, eo tempore quo exacto defectus sit irreparabilis, adhibendam esse viam tutiorem, & omnem securitatem moraliter possibilem, qualis est omni adulto contritio perfecta. Nam nemo certò scit se immunem esse ab omni mortali, nec se liberandum esse per contritionem imperfectam cum sacramento; quia potest tibi deesse baptismus, sine quo nemo est capax alterius sacramenti; posset confessarius non esse ritè ordinatus, caruisse intentione necessariâ, &c. Nec satis est elicere amorem Dei perfectum dum occurrunt animo peccata: nam tunc ex præcepto elici debet contritio formalis, ut dixi.

QUÆST. V. *An ad remissionem venialium, etiam in justo, requiritur aliqua poenitentia seu displicentia, ac retractatio vel formalis vel saltem virtualis?*

Resp. affirm. Ita communiter cum S. Thom. 3. p. qu. 87. a. 1. *Prob. 1°.* Ex Script. quæ asserit indistinctè & generaliter contritionem esse necessariam ad remissionem peccatorum. *2°.* Ex S. Augustino epist. 48. *Nec quemquam putes a quocumque seu magno seu parvo peccato ad correctionem sine poenitentia posse transire.* Et serm. 1. in Psal. 58. *Iniquitas omnis parva magnave sit, puniatur necesse est aut ab ipso homine poenitente,*

ant a Deo vindicante: nam & quem pœnitens, pœnit seipsum. . . . Non potest impunitionem relinqui peccatum. 3°. Sapientia & iustitia divinæ planè convenit, ut omnis Dei offensa propriâ voluntate admittita, sine retractatione ac displicentiâ saltem virtuali non remittatur. Ergo rectè creditur Deus, qui connaturalem rerum exigentiam ac convenientiam semper servat, statuisse ut peccata etiam venialia non condonarentur sine aliqua eorum pœnitentia saltem virtuali; quæ consistit in actu supernaturali virtutis alicujus, vi cuius displiceret illud peccatum, si memoriæ occurreret.

QUÆST. VI. *Quenam Contritio requiritur & sufficit ad justificationem in sacramento Pœnitentiæ?*

Resp. 1. Ad valorem & effectum sacramenti requiritur contritio formalis, interna, supernaturalis, universalis respectu mortalium, efficax, & appreciativè summa. Itaque debet esse, 1°. Formalis, qualis generatim descripta est, nempe quæ sit animi dolor ac detestatio formalis de peccatis commissis, cum proposito non peccandi de cætero, ex Trid. sess. 14. cap. 4. Nam contritio est pars necessaria sacramenti, ex can. 4. Item saltem in praxi requiritur, præter dolorem, etiam propositum formale & expressum; nam non est certum sufficere virtuale: imò Florentinum explicando contritionem requisitam, expressè commemorat dolorem & propositum, & illa tanquam duo requirit. Et a Tridentino contritio definitur, *Animi dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero*. At definitur per partes essentielles, alioqui dolor & detestatio non essent etiam partes essentielles: nam concilium tam requirit simpliciter propositum, & particula *cum* significat conjunctionem &. Hinc non sufficit perfecta dilectio, quia non est contritio formalis, sed solùm virtualis.

2°. Interna, ex Joël 2. *Scindite corda vestra*: nam est animi dolor.

3°. Supernaturalis, hoc est, facta ex motivo supernaturali per auxilium gratiæ. Ex Trid. sess. 6. can. 3. *Si quis dixerit sine præveniente Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse si-*

ent oportet, ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit. Et verò dispositio debet esse proportionata formæ, & ejusdem ordinis cum illa: forma autem, nempe gratia sanctificans, est supernaturalis: ergo contritio, quæ est dispositio ad illam, debet quoque esse supernaturalis.

4°. Universalis, ita ut dolor se extendat ad omnia mortalia admittita, & adsit propositum omnia omninò mortalia in posterum vitandi, propter motivum omnibus etiam oblitis commune, ex Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, vitâ vivet*. Nam unum mortale non potest remitti sine omnibus aliis, cum per quodlibet avertamur a Deo, & nullum remittatur sine infusione gratiæ sanctificantis, quæ est impossibilis cum omni mortali. Ergo ut contritio valeat ad remissionem mortalium, debet valere ad remissionem omnium. Non potest autem valere ad remissionem omnium mortalium, nisi virtualiter saltem & implicitè ad omnia se extendat, per rationem omnibus communem, ut patet. Hinc conc. gener. Later. II. c. 22. ait: *Falsam pœnitentiam esse constat, cum spretis pluribus, de uno solo pœnitentia agitur, aut cum sic agitur de uno ut non discedatur ab alio*. Unde scriptum est, (*Qui totam legem observaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*) scilicet quantum ad vitam æternam: sicut enim si peccatis esset omnibus involutus, ita si in uno tantùm maneat, æterna vite janua non intrabit, &c.

5°. Efficax & absoluta, ita ut excludat omnem affectum ad quodvis mortale, & contineat propositum firmum servandi omnia mandata, & adhibendi omnia media ad fugam peccati, & mandatorum observationem necessaria, cujusmodi sunt destructio causarum peccati, fuga occasionis proximæ, cupiditatum ac sensuum mortificatio, oratio crebra, &c. Nam Trid. sess. 14. cap. 4. requirit propositum non peccandi de cætero, hoc est, nunquam peccandi, idèoque semper servandi omnia mandata saltem graviter obligantia. Præterea vera pœnitentia seu contritio est vera conversio cordis ad Deum; quæ non potest esse sine odio efficaci peccati, & amore efficaci iustitiæ, ex Trid. sess. 14. cap. 4. *Declarat S. Synodus hanc contritionem (necessa-*

riam quovis tempore ad impetrandum veniam peccatorum) non solum cessationem a peccato, & vite nova propositum, & inchoationem, sed veteris etiam odium continere, juxta illud Ezech. 18. Projicite a vobis omnes iniquitates vestras, in quibus pravaricati estis; & facite vobis cor novum & spiritum novum.

Ad efficaciam contritionis pertinet etiam voluntas faciendi quidquid Deus requirit ad destructionem peccati, nempe confitendi, satisfaciendi, &c.

6°. Appretiativè summa, ita ut homo oderit ac detestetur peccatum supra omnia alia mala, sitque paratus omni bono carere, & quodvis malum pati, potius quàm peccare mortaliter, & Dei amicitiam rebus omnibus præferat. Nam contritio necessaria ad justificationem, est conversio ad Deum ex toto corde, totalitate appretiationis, juxta illud Joël 2. Convertimini ad me in toto corde vestro. Et Deut. 4. Cum quaeseris Dominum Deum tuum, invenies eum, si tamen toto corde quaeseris, & totâ tribulatione anima. Enimverò sicut Deus est summum bonum, ideoque supra omnia diligendus: ita peccatum, quod est Dei offensâ, & ejus amicitia ac possessione privat hominem, est summum malum, ideoque summè detestandum ac vitandum.

7°. Ut sit cum spe veniæ conjuncta. Vide Trid.

Porrò contritio debet esse talis reipsâ, & non solum opinione. Nam ex Trid. sess. 14. cap. 3. & can. 4. est pars sacramenti Pœnitentiæ. Sed pars sacramenti realis & veri, debet esse vera & realis, & non tantum existimata; nostra enim existimatio nihil ponit in re. Cum ergo res esse nequeat sine omnibus suis partibus essentialibus veris, nec etiam Pœnitentiæ sacramentum potest esse sine aliqua contritione verâ, qualis a Deo requiritur.

Resp. 2. Ad justificationem in sacramento Pœnitentiæ obtinendam requiritur insuper, ut talis contritio includat aliquem Dei amorem, non tamen qui extra sacramentum justificet. Prob. 1°. Ex Trid. sess. 6. cap. 6. ubi agens de dispositionibus ad justificationem in baptismo requisitis, sic ait: *Illumque tanquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod & detestationem, hoc est, per eam penitentiam, quam ante*

baptismum agi oportet. Quanto magis talis amor requiritur. in sacramento Pœnitentiæ, quæ ex Trid. est laboriosus Baptismus. 2°. Autoritate Cleri Galliciani. 1700. ita docentis: *Et quidem de dilectione Dei, sicut ad sacramentum Baptismi in adultis, ita ad sacramentum Pœnitentiæ, quæ est laboriosus baptismus, requisitâ, ne necessariam doctrinam omittamus, hæc duo imprimis ex S. Synodo Tridentinâ, monenda & docenda esse duximus. Primum, ne quis putet in utroque sacramento requiri ut praviâ contritionem eam, quæ sit charitate perfecta, & qua cum voto sacramenti, antequàm actu suscipiatur, hominem Deo reconciliet. Alterum, ne quis putet, in utroque sacramento securum se esse, si præter fidei & spei actus, non incipiat diligere Deum tanquam omnis justitiæ fontem. Neque verò satis adimpleri potest utrique sacramento necessarium vite nova inchoanda ac servandi mandata divina propositum, si pœnitens primi & maximi mandati, quo Deus toto corde diligitur, nullam curam gerat; nec sit saltem animo ita preparato, ut ad illud exequendum, divinâ opitulante gratiâ, sese excitet ac provocet.* 3°. Quia ex Script. Patribus, & conc. Trid. ad justificationem omnem adulti requiritur vera conversio ad Deum: at conversio vera ad Deum includit aliquem Dei amorem. Et verè homo non potest ab inordinato amore creaturæ, in qua suum finem ultimum ponebat, converti ad Deum, nisi in Deo suum finem ultimum constituat, illumque magis quàm omnes creaturas amet; ideoque supra omnia amet saltem ut suum summum bonum. 4°. Dispositio ad reconciliationem in sacramento requisita, debet esse medium huic obtinendæ accommodatum, quod non præsupponat necessariò effectum sacramenti. Sed talis est attritio cum aliquo Dei amore appretiativè summo qui non sit charitas perfecta, cum hæc sola reconciliet extra sacramentum. 5°. Ubi agitur de valore sacramenti, non licet sequi opinionem probabilem tantum, relicta tutiore. At sententia asserens necessitatem amoris Dei non per se justificativior, est saltem tutior, ut patet; & negans non est certa, ut constat tum ex dictis, tum quia Alexander VII. æquè vetuit utramque censurâ notari; impugnaturque a multis. Ergo in praxi non licet opinionem negantem sequi.

Resp. 3. Contritio necessariò debet elici ante absolutionem: alioqui absolutio, quæ est forma, non applicaretur materiæ essentiali, quæ sunt contritio & confessio, & sic sacramentum nullum esset, & absolutio inanis: nam sine pœnitentia non remittuntur peccata. Imò monendi sunt pœnitentes, ut contritionem confessioni semper præmittant: tum quia alioqui periculum esset ne ante absolutionem non eliceretur: tum quia secundum aliquos confessio manare debet ex contritione, ut sit accusatio dolorosa, alias futura mera peccatorum historica narratio; & ut reddat contritionem sensibilem. Unde monent pœnitentem qui sine contritione confessus fuisset, debere post contritionem elicitam dicere: Ego me accuso de peccatis declaratis; vel confessorio querenti an non se iterum aceuset de peccatis illis, respondere: Ita. Nam ubi agitur de sacramentorum valore, tenemur sequi partem tutiorem, quamvis esset minus probabilis. Ob hanc rationem in praxi elici debet contritio ex intentione confessionis, vel absolutionis; & qui nihil cogitans de confessione contritionem elicit, debet aliam denuò elicere. Quia hoc est tutius, & probabile est id requiri, ut aliqui docent: tum quia pars debet referri ad partem, & illi moraliter uniri, ut totum cum illa constituat: tum quia contritio sine relatione ad sacramentum non esset actio sacramentalis. Et quamvis fortè contrarium, quod docet Delugo, esset probabilius, tamen non est omninò certum.

Nota. In praxi requiritur nova contritio, quoties datur nova absolutio: quia oppositum non est omninò certum, & nova forma exigit novam materiam proximam. Quare si quis statim post absolutionem recordans mortale, illud addat, debet ante novam absolutionem renovare contritionem.

Resp. 4. Attritio concepta ex metu gehennæ includens amorem Dei appetitativè summum, etsi non perfectum, cum spe veniæ, sufficit absolute ad justificationem in sacramento impetrandam, si habeat alias conditiones supra requisitas.

Prob. Quia non requiritur contritio charitate perfecta, quæ semper justificat extra sacramentum: nam si requireretur, sacramentum Pœni-

tentia in re susceptum nunquam peccatores reconciliaret; imò nec reconciliare posset, sed semper reconciliatos exigeret; cum contritio perfecta semper reconciliet. At absurdum est, quòd sacramentum in re *pro fidelibus Deo reconciliandis a Christo institutum*, qualis est Pœnitentia, ex Trid. sess. 14. can. 1. nunquam reconciliare possit, sed semper exigat & supponat jam reconciliatos. Nam absurdum est instituire medium ad aliquem finem obtinendum, quòd semper necessariò præsupponat jam consecutionem finis. Præterea sacramentum Pœnitentiæ non esset sacramentum nisi vivorum.

Cæterum quoad praxim, pœnitentes semper adducendi sunt ad eliciendam contritionem perfectam: tum quia est actus Deo gravior & pœnitenti utilior, & qui supplebit defectus qui possent esse ex parte ministri, vel sui, ut si non esset verè baptizatus: tum quia actus charitatis sapissime in vita ex præcepto eliciendus est.

QUEST. VII. *An est mortale confiteri solaventalia sine contritione formali & efficaci saltem de aliquo?*

Resp. affirm. Ita communiter. Quia tunc red-ditur forma nulla, & sacramentum nullum ac sine effectu, defectu materiæ essentialis. Contritio enim vera & efficax est pars materialis & essentialis sacramenti. Est autem grave sacrilegium reddere voluntariè sacramentum nullum & sine effectu; & gravis irreverentia facere ut verba Christi ab eo instituta & ejus nomine debite prolata, qualia sunt verba formæ, applicentur frustra & quasi irrisoriè. Non est tamen mortale non habere contritionem de omnibus venialibus, quæ in confessione dicuntur, modò habeatur de aliquo: quia id non est necesse ad valorem & effectum sacramenti, cum unum veniale possit remitti sine alio, & gratia sanctificans possit subsistere cum venialibus. Nec tunc gravis irreverentia inferitur sacramento, cum aliunde ponatur materia valida; quamvis sit aliqua irreverentia & mendacium confiteri aliquod veniale, de quo non doleas: nam, ut ait Suarez, confitens peccatum, hoc ipso exercitè dicit se dolere de eo, & velle ab eo absolvi.

ARTICULUS II.

De Confessione.

NOTA. Confessio sacramentalis est propriorum peccatorum accusatio, facta sacerdoti legitimo iudici, ad eorum remissionem virtute clavium Ecclesie obtinendam. Ejus dotes sexdecim recensentur his verbis:

Sit simplex, humilis Confessio, pura, fidelis, Atque frequens, nuda, & discreta, lubens, verecunda, Integra, secreta, & lacrymabilis, accelerata, Fortis, & accusans, & sit parere parata.

QUÆST. I. An jure divino præcepta est confessio sacramentalis omnium & singularum mortalium post baptismum commissorum?

Resp. affirm. Fide constat, 1°. Ex Joan. 20. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt.* Quibus verbis Christus confert Apostolis, & eorum in sacerdotio successoribus judiciariam potestatem remittendi peccata, & illa retinendi, exercendam rectè & prudenter. At hæc potestas non potest rectè & prudenter exerceri, nisi auditâ prius causâ per confessionem; nec possent peccata retineri absolutè, si fideles non tenerentur comparere in eorum iudicio. Unde præceptum divinum confessionis includitur in ipsa sacramenti institutione. 2°. Ex perpetua traditione. 3°. Ex Trid. sess. 14. cap. 5. *Universa Ecclesia semper intellexit institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem, & omnibus post baptismum lapsis jure divino necessariam existere, &c.* Imò confessio illa est necessaria necessitate mediæ in re vel in voto, quatenus est pars sacramenti sic necessariæ.

Porro omnia mortalia debent declarari eidem sacerdoti, & in ordine ad eandem absolutionem, ut constat ex traditione & Ecclesie praxi, quæ nunc cernitur, & cujus initium cum ignoretur, ab ipsius Christi præcepto repetendum est. Et verò cum una & eadem sententia judiciaria sacerdotis, cui Christus peccata subicit, feratur in omnia, requirit, quantum fieri potest, cognitionem omnium.

QUÆST. II. Quando hæc præceptum obligat?

Resp. Obligat per se, 1°. In quovis mortis periculo, ut gravi morbo, difficili partu, navigatione periculosâ, instante conflictu, &c. conc. Mediol. V. sub S. Carolo. Nam alioqui homo se committeret periculo nunquam servandi tale præceptum. Præterea in mortis periculo adhiberi debent media omnia ad salutem necessaria, qualis est confessio post lapsum in mortalem culpam. 2°. Etiam sæpe per vitam extra mortis periculum: tum quia peccator per se & independentè a mortis periculo tenetur ad poenitentiam secundum leges a Deo institutas: tum quia sacramentum poenitentiae a Deo institutum est non solum ad remittendum peccata commissæ, sed etiam ad præcavenda & impedienda futura. Ergo Christus voluit ut peccatores illud sæpius in vita reciperent. Præterea qui præcipit aliquid nec determinat tempus, vult illud non differri nimis diu, nec expectari tempus extremum.

Obligat verò per accidens seu ratione alterius præcepti, 1°. Quoties Eucharistia sumenda est. 2°. Quando est medium necessarium moraliter ad superandam tentationem aliquam, vel ad vitanda nova peccata.

Sed an obligat statim post mortale admissum, datâ videlicet primâ opportunitate?

Resp. Plurimi negant, quia Ecclesia, quæ determinavit præceptum divinum confitendi, obligat tantum ad confessionem annuam; & aliàs obligando tantum ad semel per annum confitendum, dedisset occasionem transgrediendi præceptum divinum. Quare volunt posse expectari tempus communionis paschalis. *Differre confessionem usque ad hoc tempus (Paschæ) per se loquendo licitum est: sed per accidens potest fieri illicitum, puta si immineat aliquis articulus, in quo confessio requiratur*, ait S. Thom. quodlib. 1. a. 11. & Sylvius id confirmat: quia, inquit, catechumeni non tenentur ad statim suscipiendum baptismum. Imò Ecclesia olim vetuit ne unquam adulti extra casum necessitatis urgentis baptizarentur, nisi in vigilia Paschæ vel Pentecostes.

Alii cum S. Bonav. in 4. dist. 17. qu. 2. a. 2. docent hoc præceptum obligare quando opportunè potest impleri moraliter loquendo, &

X x x

major opportunitas temporis, loci, & sacerdotis ad confitendum expectari prudenter non potest. Quia præcepta affirmativa quæ per se sæpe obligant in vita, obligant saltem pro temporibus ex prudenti iudicio determinandis. At obligatio præcepti confitendi determinatur prudenter ad tempus, quo opportunè impleri potest, & major opportunitas expectari nequit. 2°. Pœnitentiæ sacramentum est remedium ad peccata tollenda & præcavenda a Christo institutum ac præceptum. Prudentia autem dicitur remedia, quæ aliquando necessaria sunt, adhibenda esse tum cum adhiberi opportuniùs nequeunt. Dicunt autem Ecclesiam non intendisse determinare adæquatè omne tempus, quo præceptum divinum obligat per se, nec dare licentiam differendi, sed solum prohibere negligentiam & dilationem ultra annum, & ideo addidisse in suo præcepto *saltem* semel in anno: sicut etiam cum prohibet ne quis ultra annum in excommunicatione maneat, non dat licentiam in illa toto anno permanendi.

QUÆST. III. *An ex præcepto divino tenemur confiteri mortalium numerum, species, & circumstantias?*

Nota. Circumstantia moralis est affectio seu conditio actûs humani, ad ejus bonitatem vel malitiam conducens. Circumstantiæ septem recensentur hoc versu:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Aliæ mutant speciem, hoc est, dant actui novam speciem peccati: ut si percutiatur clericus, circumstantia personæ addit injustitiæ peccato malitiam sacrilegii, ob oppositionem cum religione. Huc etiam pertinent circumstantiæ, quæ efficiunt peccatum mortale, quod alioqui fieret veniale, ut circumstantia patris in contumelia, quæ in alium illata censeretur levis culpa: nam mortale est specie morali diversum a veniali. Aliæ verò non mutant speciem, sed peccatum intra eandem speciem notabiliter aggravant, vel minuunt, ut major vel minor quantitas mortalis, duratio, intentio, &c. Aliæ demùm multiplicant peccatum intra eandem speciem, ut numerus personarum quas læseris, &c.

Porro circumstantia mutat speciem, cum propter illam actus habet disconvenientiam cum natura rationali & lege divina notabiliter diversam, vel oppositionem cum diversis specie præceptis aut virtutibus, vel modum oppositionis cum eadem virtute notabiliter diversum.

Resp. 1. Pœnitens jure divino tenetur confiteri distinctè omnia & singula mortalia, quoad numerum, species, & circumstantias peccati speciem mutant, prout sunt in conscientia. Fide constat, ex Trid. sess. 14. can. 7. *Si quis dixerit in sacramento Pœnitentiæ ad remissionem peccatorum necessarium non esse jure divino confiteri omnia & singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita & diligenti præmeditatione habeatur, etiam occulta, & circumstantias, quæ peccati speciem mutant . . . anathema sit.*

Dixi, *species*. Nam ex loco cit. omnia & singula mortalia exprimi debent. Tò *omnia* indicat species, & tò *singula* numerum. Item circumstantiæ speciem mutant declarandæ sunt: ergo a fortiori ipsæ species propter quas illæ declarari debent. Ratio est, quia peccatum aperiendum est ob malitiam: ergo distinctæ specie malitiæ, etiam distinctè declarari debent.

Nota. Qui non potest determinare præcisè numerum suorum peccatorum, tenetur exprimere eorum numerum cum aliqua latitudine verisimiliore, dicendo, v. g. *Commisi hoc peccatum decies, plus, minus.* Quòd si propter lapsuum multitudinem nequidem possit sic numerum exprimere, interrogandus est ex quo tempore talem consuetudinem habuerit, & quoties circiter per diem vel hebdomadam, vel mensem consueverit talem culpam admittere, ut sic, quantum fieri potest, numerus peccatorum confessario innotescat: an non etiam aliquo tempore frequentius, alio rariùs illam commiserit. Qui verò aliquamdiu in aliqua mala voluntate, v. g. hominem occidendi remansit, tenetur exprimere quantum moraliter fieri potest, numerum actuum intra illud tempus iteratorum: nec satisfacit dicendo habitualiter *perseveravi per mensem in voluntate occidendi, fornicandi.* Quare confessor ab eo quærere debet, an & quoties singulis diebus, hebdomadis, malam illam voluntatem iterarit, & quæserit modum illam exequendi.

Resp. 2. Numerus personarum quæ sunt obiectum peccati, & quantitas materiæ, debent in confessione exprimi. Quia sunt aliquid se tenens ex parte obiecti peccati, & ad illud pertinens, & constituens actum in suo esse individuali: ideoque aperiri debet ut cognoscatur substantia actûs individua; nec peccatum potest sufficienter exprimi, non expresso toto obiecto. Imò numerus personarum multiplicat numerum peccatorum. Hinc declarandus est numerus personarum quas uno actu oderis, uno actu læseris, aut occideris, vel quibus uno facto aut dicto scandalum præbueris, vel de quibus aut coram quibus uno sermone detraxeris, &c.

Resp. 3. Pœnitens tenetur etiam declarare circumstantias, quæ intra eandem speciem aggravant notabiliter peccatum, seu malitiam mortalem illi addunt. Suarez, Sanchez, & alii communius. *Prob. 1°.* Ex c. *Consideret*, de pœnit. dist. 1. & ex catechismo Romano, & ex S. Carolo in instruct. confess. 2°. Ex praxi Ecclesiæ, quæ aliquando reservat peccata propter circumstantiam aggravantem, ut constat ex multis pœnitentialibus, & ritualibus tum antiquis, tum recentioribus. Non reservantur autem, nisi ea quæ sunt de necessitate confessionis. 3°. Quia rationes, quas affert Trid. sess. 14. cap. 5. pro obligatione confitendi circumstantias speciem mutantem, nimirum *quod sine illis peccata ipsa, neque a pœnitentibus integrè exponantur, nec iudiciis innotescant; & fieri nequeat, ut de gravitate criminum rectè censere possint, & pœnam quam oportet pro illis, pœnitentibus imponere:* valent etiam pro circumstantiis aggravantibus: unde Trid. implicite & virtualiter docet illas aperiri debere. Nam sine his neque peccatum integrè exponitur, nec innotescit sacerdoti, cum supprimatur malitia mortalis, quam illæ addunt, & per quam peccatum fit virtualiter ac æquivalenter duplex numero vel triplex. Neque etiam sacerdos potest sine illis rectè censere de peccatorum gravitate, nec pœnam proportionatam imponere, cum non cognoscat gravitatem malitiæ mortalem, quam peccatum habet ex circumstantia, ob quam est multò majori pœnâ dignum; & quæ notabiliter variat iudicium confessoris. Igitur restitudo & æquitas iudicii illius a Christo requisita, circumstantiæ aggravantis

confessionem exigit.

Dices. Si hoc ita esset, Trident. id definiisset expressè. *R. neg.* Quia concilium voluit solum damnare expressè errores hæreticorum, contra quos ejus doctrina est accurata. Sed in illorum damnatione multa docuit, ex quibus colligitur quid sit sentiendum circa quæstiones inter catholicos controversas, licet eas expressè definire noluerit.

Nota. Pœnitens debet etiam declarare circumstantias necessarias ad cognoscendum suum statum, suam dispositionem & necessitatem spiritualem, ut si sit implicatus consuetudine peccandi, vel in occasione peccati versetur. Nam hæc cognitio necessaria est confessario medico ejus spirituali, ut remedia apta suggerat.

Resp. 4. Pœnitens tenetur etiam declarare circumstantias notabiliter minuentes gravitatem peccati, sive efficiant ne peccatum sit mortale, sive ne mortale habeat novam malitiam mortalem: quia alioqui confessor deciperetur in re gravi, & non posset rectè judicare de gravitate peccati, & pœnæ imponendæ.

Nota. Peccata debent sic aperiri, ut confessor ea intelligat: nam ex Trid. Deus jubet peccata declarari eo modo, quo sacerdos possit de iis rectè judicare, & satisfactionem convenientem, ac remedia opportuna præscribere. Et sic præcipitur confessio, quæ a sacerdote distinctè intelligatur: aliàs inanis esset. Quare si intelligas confessorem ob distractionem, vel surditatem, vel quamlibet aliam causam, non percepisse aliqua peccata prout illa nosti, teneris illa repetere. Quòd si nescias quænam sint illa, debes confessionem totam repetere, cum de singulis prudenter possis dubitare.

QUÆST. IV. *An actus externus exprimi debet?*

Resp. affirm. Prob. 1°. Ex communi sensu doctorum, & praxi fidelium. 2°. Actus externus facit moraliter cum actu interno unum actum completum, & unum peccatum totale, & reipsâ prohibetur per legem. Christus autem voluit explicari totum peccatum completum in genere moris. 3°. Sine confessione actûs externi, non satis declaratur actûs interni efficacia, intentio, extensio, duratio, nec proinde tota ejus gravitas innotescit. 4°. Nisi declararetur actus externus,

Xxx ij

sacerdos non potest, ut par est, fungi officio suo. Nam non satis cognosceret statum pœnitentis, quæ remedia danda, quæ satisfactiones vel obligationes imponendæ essent: actus enim externus obnoxius est censuris, irregularitati, & variis obligationibus, quibus immunis est actus merè internus. 5°. Actus externus scandalum parit, non internus. 6°. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis præcepto, dicens: Commisicum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.*

QUÆST. V. *An exprimi debet effectus malus, qui ex actu externo secutus est?*

Resp. affirm. Quia talis effectus sequitur ex actu externo liberè posito, & meritò imputatur ad culpam ei, qui causam liberè posuit, & in qua fuit prævisus, vel prævideri potuit. Præterea pertinet quodammodo ad objectum peccati, estque liber & malus a libertate & malitia voluntatis a qua procedit. Adde quòd ejus declaratio sæpe necessaria est, ut confessor cognoscat statum pœnitentis, & an contraxerit aliquam censuram, vel irregularitatem, vel obligationem restituendi, &c. Hinc qui propinavit alteri venenum, ex quo mors secuta est, tenetur declarare mortem inde secutam esse.

QUÆST. VI. *An pœnitens aliquando tenetur detegere in confessione complicem?*

Nota. Constat id non licere, si pœnitens possit aliter peccatum suum sufficienter exprimere; vel sine gravi incommodo possit adire confessarium cui complex sit ignotus; vel peccatum aliàs sit ritè confessus, & tunc faciat confessionem generalem: quia in his casibus sine justa causa proximum infamaret, quod nunquam licet. Quare confessor tenetur prohibere pœnitentem, quem animadvertit ad id paratum esse, & arguere cum revelat peccatum alterius sine justa causa. Item pœnitens debet per aliquod tempus, si commodè potest, differre confessionem, ut habeat alium confessarium, cui complex sit ignotus, nisi urgeat præceptum confitendi, vel communicandi. Non tamen tenetur differre per longum tempus, præsertim si sit in peccato mortali, vel si omissio cum aliqua nota foret, vel in-

terruptio communionis ei gravis esset: quæ dilatio ex prudenti judicio definienda est.

Resp. Pœnitens tenetur manifestare complicem, seu socium criminis, dum aliter non potest peccati proprii speciem, vel gravitatem mortalem aperire, nec potest differre commodè confessionem, nec adire confessarium cui complex ignotus sit. Ita S. Bernard. de forma honestæ vitæ, S. Thom. Bonav. & Antonin. Suarez, Vasquez, & alii. Quia 1°. Ex Trid. sess. 14. cap. 5. Christus integram peccatorum confessionem secundum suas species, & totam suam gravitatem mortalem universaliter præcepit. Ergo ad eam tenetur pœnitens, non obstante infamia sive propria, sive alterius, quæ per se apud eundem confessorem sequitur ex confessione necessariâ: nam qui vult aliquid, illud vult etiam non obstante incommodo, quod per se ex eo sequitur, vel ei conjunctum est. Et verò pœnitens ad integritatem illam tenetur cum propria infamia: ergo & cum infamia alterius, cum ejus peccati declaratio necessariâ est ad integrè proprium confitendum: nam ex natura rei plus requiritur ad obligandum aliquem, ut seipsum infamet, quam ad obligandum ut alterius crimen aperiat; aliquando enim possum patefacere crimen alienum, ad vitandum aliquod malum meum temporale injustum, licèt ideò non obliget ad crimen meum detegendum. 2°. Ratio propter quam ex Trid. cit. Christus præcepit integram peccatorum confessionem, scilicet ut sacerdos possit prudenter judicare, punire, curare, &c. non minus probat integritatem confessionis fieri debere cum notitia complicis ad hos fines necessariâ, quàm cum propria infamia pœnitentis. Præterea inter christianos complex suo facto tacitè renunciat juri quod habet ad servandam famam, sciens necessitatem confitendi peccata.

Hinc pœnitens qui cum unica sorore suâ notâ confessario commisit incestum, tenetur confiteri incestum in tali gradu. In eadem hypothese pœnitens tenetur detegere personam, quæ fuit objectum peccati, licèt inculpabiliter, ex quo tamen in illam redundat aliqua infamia apud confessarium, ut si quis sorori quamvis omninò invitæ & reluctanti stuprum intulisset. Nam hinc eadem ratio valet; præceptum enim integritatis confessionis obligat pœnitentem ad detegendum

defectum aliquem occultum proprium infamem, licet inculpabilem, si id necessarium sit ad exprimendum sufficienter suum peccatum, ut si occultè illegitimus sit, & sine dispensatione susceperit ordines.

Observa. Licet etiam patefacere complicem, quando hoc necesse est, ut media idonea suggerantur pœnitenti, quibus a proxima occasione peccati liberetur, vel ut pœnitens doceatur, quâ ratione satisfacere possit obligationi justitiæ, aut charitatis, quâ tenetur avertere grave malum imminens communitati, vel complici, vel alicui tertio. Quia tunc subest rationabilis causa detegendi; & quia alteri aperire peccatum occultum proximi extra confessionem notum, non est malum, nisi dum fit sine justa ac rationabili causa, vel ex intentione illum infamandi.

QUÆST. VII. *An peccata dubia debent aperiri in confessione?*

Resp. affirm. si dubium sit cum fundamento, sive dubites an mortaliter peccaveris, sive an confessus fueris peccatum, quod certò scis esse mortale. Ita Suarez, Sanchez, Delugo, Valent. &c. Et videtur communis sententia. *Prob.* 1°. Ex sensu & praxi fidelium, cujus initium dignosci nequit: quare ab ipsis apostolis a Christo vel Spiritu Sancto edoctis manavit. 2°. Ex ipsa natura sacramenti per modum tribunalis instituti, in quo cum Christus constitueret sacerdotes tanquam vicarios Dei pro remissione peccatorum obnervandâ, voluit ut ea omnia peccata ad eos deferrentur, pro quibus præcepta erat contritio perfecta, qualia sunt non solum mortalia certa, sed etiam dubia. 3°. Non confitendo illa, exponis te periculo non confitendi omnia mortalia, contra præceptum divinum. 4°. Possessio stat pro lege confitendi, a qua Trid. sola venialia excipit. 5°. Ex Trid. peccata, quæ sunt in conscientia, debent declarari: at dubia ut dubia sunt in conscientia, & remitti debent saltem ut dubia, & proinde cognosci ut talia. Confirmatur ex S. Thoma qu. 6. supplementi a. 4. ad 3. ubi ait: *Quando aliquis dubitat de aliquo peccato, an sit mortale, tenetur illud confiteri dubitatione manente. Quia qui aliquid committit, vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, peccat mortaliter, discrimini se committens. Et similiter pe-*

riculo se committit, qui de hoc quod dubitat esse mortale, negligit confiteri: non tamen debet asserere illud mortale esse, sed dubitative loqui, & judicium sacerdotis expectare, cujus est discernere inter lepram & lepram.

Porro lex confessionis non est odiosa, sed favorabilis, cum sit a Christo instituta ad salutem animarum, & ad peccata commissa delenda, ac futura præcavenda.

Observa. 1°. Peccata dubia declaranda sunt ut dubia, sicut certa ut certa. 2°. Qui mortale ut dubium confessus est, si postea certò norit illud a se commissum esse, tenetur iterum illud confiteri ut certum; quia ex institutione Christi pœnitens tenetur omnia mortalia confiteri prout sunt in ejus conscientia, & eo modo quo sacerdos rectè censere possit de eorum gravitate, & pœnâ convenienti imponendâ. Econtra qui peccatum ut dubium confessus est, quod postea cognoscit se non commississe, non tenetur in sequenti confessione id aperire; quia carentia peccati non est materia confessionis. 3°. Qui non habet peccata nisi dubia, tenetur confiteri peccatum aliquod certum, saltem veniale, licet antea remissum, ne exponatur sacramentum periculo nullitatis.

QUÆST. VIII. *An peccata mortalia ex oblivione, vel ob justam aliam causam omissa, debent declarari in sequenti confessione?*

Resp. affirm. Quia 1°. ita generalis fidelium persuasio, & praxis. 2°. Ex Trid. sess. 14. can. 7. necessarium est jure divino confiteri omnia & singula mortalia post baptismum commissa, quorum memoria habeatur. 3°. Ex S. Thom. in 4. dist. 21. qu. 2. a. 2. ad 1. quodlibet mortale debet subjici sententiæ sacerdotis, ut pro eo imponat satisfactionem convenientem. 4°. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Peccata in confessione omissa seu oblita ob instans vite periculum, aut ob aliam causam, non tenentur in sequenti confessione exprimere.*

Item qui tantum confusè & genericè mortalia peccata confessus est, eò quod distinctum eorum numerum & speciem non recordaretur, tenetur postea in sequenti confessione, si recorderetur, eorum numerum distinctum & speciem confiteri. Quia est præceptum divinum confi-

rendi distinctè omnia & singula mortalia quoad numerum & speciem, quod is nondùm observavit.

QUÆST. IX. *An qui aliquam circumstantiam in confessione aperiendam oblitus est, tenetur postea confiteri iterùm peccatum, ad quod illa circumstantia pertinet?*

Resp. affirm. si tota malitia hujus circumstantiæ nequeat exprimi sine declaratione peccati; quia tunc hujus declaratio per se necessaria est ad circumstantiam aperiendam.

QUÆST. X. *Quenam integritas ad valorem & effectum sacramenti requiritur?*

Nota. Duplex distinguitur confessionis integritas, materialis, & formalis. Confessio materialiter integra, est accusatio omnium omninò mortalium commissorum quoad numerum, species, & circumstantias declarandas. Confessio formaliter integra est accusatio eorum duntaxat mortalium, quæ pœnitens potest & debet declarare in iis circumstantiis in quibus versatur.

Resp. 1. Per se loquendo integritas confessionis ad valorem sacramenti requisita exigit, ut quantum moraliter fieri potest, declarentur, 1°. Omnia peccata mortalia tam occulta & interna, quam externa & publica, etiamsi aliunde essent nota confessario; neque enim notitia confessarii, sed confessio pœnitentis est pars sacramenti. 2°. Eorum numerus. 3°. Omnes species morales. 4°. Omnes circumstantiæ tum quæ speciem mutant, tum quæ solum addunt malitiam mortalem ejusdem speciei. 5°. Ipsi actus externi, & effectus mali ac damna inde secuta. 6°. Peccatum complicitis, & persona quæ fuit objectum peccati, dum aliter proprium peccatum sufficienter exponi nequit. 7°. Omnia mortalia dubia. *Prob.* Quia; ut probavi, horum omnium declaratio præcepta est a Christo, qui instituit sacramentum Pœnitentiæ per modum judicii reconciliativi & punitivi, in quo videlicet non solum reus absolvatur, sed etiam convenienter puniatur, & contra relapsum præmuniatur. Talis autem judicii rectitudo & æquitas exigit cognitionem adæquatam causæ, quantum moraliter haberi potest.

Hinc qui sine justa causa aliquod mortale, vel

circumstantiam necessariam scienter celat, facit confessionem nullam & sacrilegam, ex Trid. cap. 5. ibi: *Qui scienter aliqua retinent, nihil divine bonitati per sacerdotem remittendum proponunt.* Quare non solum illud mortale sacrilegium, sed etiam omnia alia mortalia quæ confessus est, tenetur iterùm sigillatim confiteri: nam ex præcepto Christi, omnia peccata subijci debent validæ absolutioni.

Resp. 2. Integritas materialis non requiritur absolute: quia sæpe est impossibilis cognitio omnium omninò mortalium, etiam post diligens examen. At ex Trid. cap. 5. *impium est confessionem, quæ præcipitur, impossibilem dicere, aut sacrificinam conscientiarum appellare.*

Resp. 3. Absolute sufficit integritas formalis. Quia confessio formaliter tantum integra, est ea in qua ex gravi justa causa, vel oblivione inculpabili omittuntur aliqua peccata. At talis confessio sufficit; nam secundum doctores omnes, varietas sunt causæ justæ excusantes a confessione omnium mortalium, quæ generatim ad impotentiam physicam & moralem revocantur: quia Christus noluit, ut sacramentum Pœnitentiæ institutum in gratiam fidelium lapsorum, & ut medium ad justificationem necessarium, foret illis non solum absolute, sed etiam moraliter impossibile, ob damnum aliquod valde grave confessioni extrinsecum.

Hinc a confessione integrâ materialiter excusantur, 1°. Qui ex oblivione inculpabili, vel ignorantia invincibili aliquod mortale omittunt. 2°. Muti, si per gestus, scripturam, vel alia signa nequeant omnia declarare. 3°. Qui versantur in periculo moriendi ante absolutionem, nisi mox detur, tunc enim auditis aliquot absolvendi sunt. 4°. Cum in naufragii periculo imminente, vel instante pugnâ, nequeunt omnes integrè confiteri; tunc sufficit confessio confusa, quæ omnes simul significat se peccasse, dolere de peccatis, & velle absolvi. Imò tunc poterunt simul absolvi, si necesse sit, per hanc formulam, *Ego vos absolvo ab omnibus censuris & peccatis.* Si tamen unusquisque potest saltem aliquod peccatum in particulari confiteri privatim, ad id tenetur. 5°. Ii, quorum idioma non nisi ex parte intelligi potest a confessario, si nequeant alteri confiteri, sitque necessitas confitendi, vel juxta aliquos ur-

geat præceptum annuæ confessionis. 6°. Sacerdos, dum peccatum suum confiteri nequit absque fractione sigilli confessionis. 7°. Quicumque confiteri nequit aliquod peccatum sine gravi damno confessioni extrinseco, temporali vel spiritali, sive proprio, sive etiam alieno: nam lex charitatis obligat ad diligendum proximum sicut nos ipsos, & proinde ad vitandum ejus damnum; ut si prudenter timeas ne confessarius, qui solus haberi potest, frangat sigillum, vel ex tua confessione sumat occasionem peccandi, vel graviter nocendi proximo. Sed tunc requiritur justa causa confitendi hic & nunc tali confessario, ut præceptum confitendi, vel necessitas celebrandi ad vitandum grave scandalum, aut infamiam; alioqui adeundus est alius confessor, vel differenda confessio, si commodè differri queat. Item si infirmi vires periclitentur in accuratori peccatorum declaratione; vel si integra confessio laborantis morbo valdè contagioso a longe audiri nequit, nec prope sine periculo proximo mortis confessoris, tunc audito uno aut altero peccato potest absolvi. At magnus populi concursus, die indulgentiæ vel festivitatis magnæ ut Paschatis, per se præcisè non excusat ab integritate confessionis: quia tunc non adest sufficiens necessitas dimidiandæ confessionis; & maximi inde abusus ac magna incommoda oriuntur. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Licet sacramentaliter absolvere dimidiatè confessos, ratione magni concursus pœnitentium, qualis, v. g. potest contingere in die aliqujus magnæ festivitatis, aut indulgentiæ.*

Dixi, *Confessione extrinseco.* Nam incommodum confessioni velut intrinsicum, seu natum sequi ex ipsa confessione, ut confusio pœnitentis, vel jactura bonæ opinionis apud confessarium, &c. non excusat: aliàs nullum esset præceptum confessionis, nec per se obligaret.

QUÆST. XI. *An pœnitens tenetur diligens examen præmittere confessioni?*

Resp. affirm. *Prob.* 1°. Ex Trid. sess. 14. cap. 5. dicente præcipi confessionem omnium mortalium, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent. . . . & a pœnitentibus exiguntur, ut postquam quisque diligentius se excusserit, & conscientia sua sinns omnes, & latebras explora-

verit, ea peccata confiteatur, quibus se Dominum mortaliter offendisse meminerit. 2°. Qui præcipit actum, simul præcipit etiam media ad illum necessaria. At diligens examen est necessarium ad confitenda omnia peccata. Ea autem diligentia adhiberi debet, quam in rebus gravissimis ponere solemus, ait catechism. Roman. & quæ moraliter sufficiat ad cognoscenda peccata commissa, consideratis capacitate & memoriâ pœnitentis, diuturnitate temporis ab ultimâ validâ confessione transacti, multitudine & qualitate negotiorum, obligationum, occasionum, & consuetudine peccandi, aliisque circumstantiis. Quare non æquale in omnibus requiritur examen, sed in aliis brevius, in aliis longius.

QUÆST. XII. *Quandoam iterari debet confessio?*

Resp. Quoties fuit nulla, sive culpabiliter, sive inculpabiliter; sive ex parte pœnitentis defectu doloris, vel propositi sufficientis, integritatis formalis, vel ob notabilem negligentiam in excutienda conscientia, nisi confessor eam suppleverit: sive ex parte confessarii defectu potestatis aut intentionis requisitæ. Quia in his casibus sacramentum fuit nullum, & sic peccata non fuerunt per illud remissa. Omnia autem peccata mortalia debent subjici potestati clavium, & remitti per sacramentum Pœnitentiæ, ideoque per confessionem, & contritionem debitam, & absolutionem validam. Idem dic, si dubium sit an confessio irrita fuerit; nam præcepto certo non satisfit per dubiam executionem, & in dubio pars tutior eligi debet.

Sed an is qui fecit confessionem aliquam invalidam, tenetur cum illa omnes subsequentes iterare?

Resp. Tenetur, si eas fecit cum conscientia confessionis invalidæ, quia reverâ sunt omnes invalidæ, ob defectum essentialem. At si post unam confessionem invalidam, postea fecit alias cum debita dispositione, & bonâ fide procedens, præcedentis defectûs nullam habens memoriam; non tenetur, inquit Sylvius, has repetere, sed solum illam, vel illas, quas fecit cum conscientia defectûs: quia illæ aliæ fuerunt validæ, cum habuerint omnia necessaria ad bonam confessionem.

QUÆST. XIII. *An est mortale mentiri in confessione?*

Resp. 1. Mortale sacrilegium est omne mendacium in materia confessionis necessariâ, ut si pœnitens falsò neget se commississe mortale nondùm legitimè confessum, vel circumstantiam necessariam; vel si neget aliquid aliud grave, quod interrogatus a confessario tenetur aperire, qualis est peccandi consuetudo, dispositio præfens, &c. Nam tunc in re gravi ad sacramentum, vel ejus rectam administrationem pertinente decipit judicem suum, & medicum a Christo institutum, ut secundùm cognitionem per confessionem partam, & pœnas peccatis proportionatas imponat, & remedia opportuna præscribat. Idem dic, si contra conscientiam falsò asserat se commississe mortale: quia judicem suum, in re gravi ad iudicium sacramentale pertinente & necessariâ decipit, & per illam additionem in re gravi ejus iudicium pervertit. Secùs, si verum putat.

Item mortaliter peccat, qui in confessione generali falsò asserit se jam peccata aliqua mortalia confessum fuisse. Quia in re gravi & necessariâ decipit confessarium, qui putat mortalia illa jam declarata & remissa fuisse, nec jam esse materiam necessariam sacramenti; unde non potest prudenter pœnam convenientem pro illis statuere: nam non eadem pœna pro peccatis mortalibus nondùm sacramentaliter remissis, quæ pro peccatis sic jam remissis imponi debet.

Resp. 2. Mendacium in materia non necessaria, hoc est, quam non teneatur sub mortali confiteri, ut sunt peccata venialia, vel mortalia jam legitimè confessa & remissa, quorum cognitio non est necessaria ad rectè administrandum sacramentum, est ex communi sententia solum venialis. Quia tunc non decipitur graviter iudex in ordine ad debitum iudicium, cum materia non sit necessaria, nec spectet ad substantiam iudicii necessariam. Est tamen veniale, gravius ob irreverentiam sacramenti. Esset autem mortale, si aliunde non daretur materia valida sacramenti; nam tunc irrita redderetur absolutio.

QUÆST. XIV. *An peccata venialia sunt materia sufficiens confessionis, licet non necessaria?*

Resp. affirm. Ita Trid. sess. 14. cap. 5. *Venialia quamquam rectè & utiliter, citraque omnem præsumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat, taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt.* Nam Christus dedit sacerdotibus potestatem remittendi generatim omnia peccata, quæ remitti possunt, Joan. 20. *Quorum remisistis peccata, remittentur eis.* Porro extra casum necessitatis non sunt confitenda venialia tantùm in genere, sed debet aliquod addi in specie, v. g. aliquod mendacium, tum quia est contra praxim fidei: tum quia accusatio & iudicium per se loquendo fieri debent circa materiam in specie determinatam. Ita Suarez, & alii communiùs.

QUÆST. XV. *An quævis peccata jam remissa per absolutionem, sunt semper materia sufficiens novæ confessionis?*

Resp. affirm. Communis & certa sententia est, inquit Suarez. *Prob. 1°.* Ex extravag. Benedicti XI. de privil. ubi ait eadem peccata iteratò confiteri salubre esse. *2°.* Quia peccata jam remissa possunt esse materia contritionis & confessionis, atque possunt adhuc remitti remissione priorem confirmante per novam gratiam; & Christus remittendi potestatem non restrinxit ad unum actum remissionis, propter majorem utilitatem animarum. *3°.* Ex piorum ac doctorum hominum usu Ecclesiæ noto, nec reprehensò; quæ probatio valet: nam hanc adhibet Trident. sup. cit. ad probandum valorem confessionis venialium.

Nota. Confessor dubitans an ea quæ pœnitens confitetur, sint peccata etiã venialia, non potest eum absolvere. Quia non licet applicare formam materiæ dubiæ; alioqui exponeretur sacramentum periculo nullitatis: sola autem peccata sunt materia remota Pœnitentiæ. Quare ut detur materia certa, curare debet ut pœnitens confiteatur peccatum certum jam aliàs remissum, & illud in contritione includat.

QUÆST.

QUÆST. XVI. *An Confessio necessario fieri debet voce?*

Resp. 1. Id non est de essentia sacramenti, sed confessio potest validè fieri, nutibus, gestibus, vel scripto, si desit facultas loquendi. Constat, 1°. Ex praxi Ecclesiæ, quæ mutos, & moribundos vocis usu destitutos, per nutus vel alia signa confitentes absolvit. Et ex rituali Romano docente moribundum vocis usu destitutum absolvendum esse. 2°. Quia Christus solum præcepit confessionem, quâ peccata declarentur sacerdoti ut judici; quod sufficienter fieri potest per nutus, vel scripturam.

Resp. 2. Non licet absque necessitate aliter quam voce confiteri. Constat, 1°. Ex communi TT. consensu. 2°. Ex consuetudine Ecclesiæ vim legis obtinente, & obligante graviter, utpote de re spectante ad convenientem modum perficiendi sacramentum: nam verba sunt aliis signis longè aptiora ad significandum, & ex S. Augustino tenent in significando principatum. 3°. Ex Florentino requirente confessionem oris; & ex Benedicto XI. in Extrav. *Inter cunctas de privil. ibi: Nisi articulus necessitatis occurrat, sacerdoti facienda oris confessio exigitur.* Et verò alia signa non sunt inducta, nisi in supplementum verborum vocalium. *Ex institutione Ecclesiæ tenetur homo qui potest, ut verbo confiteatur; non solum propter hoc, ut ore confitens magis erubescat, & qui ore peccavit, ore purgetur; sed etiam quia semper in omnibus sacramentis accipitur id cuius est communior usus. Unde & in manifestatione peccatorum convenit uti verbis, quibus homines communius & expressius suos conceptus significare consueverunt.* Ita S. Thomas quodlibet. 1. qu. 6. a. 1.

Resp. 3. Qui voce non potest, tenetur aliis signis, etiam scripto confiteri, etiam extra mortis periculum. Quia præceptum confitendi obligat saltem, cum sine gravi damno confessioni extrinseco observari potest. Sed hic modus confitendi nullum damnum saltem grave affert. Neque scriptura est per se instrumentum publicationi obnoxium, & potest statim comburi vel lacerari.

QUÆST. XVII. *An excusatur a confessione, qui confiteri nequit nisi per interpretem?*

Nota. Ex Trid. sess. 14. cap. 5. neque est necessarium jure divino, ut confessio publicè fiat, sed valet confessio secreta & auricularis: neque a Christo prohibitus modus publicè confitendi. Unde ex communi sententia valet confessio sive secretò, sive publicè fiat: nam ad valorem sacramenti solum requiritur accusatio peccatorum facta sacerdoti ut judici: hæc autem potest esse utroque hoc modo.

Resp. Multi docent neminem ex vi præcepti confessionis obligari ad confitendum per interpretem, licet rectè possit, eò quòd Christus nos non obligarit ad declaranda peccata, nisi soli sacerdoti absolutionis ministro; nec ex Trid. sess. 14. c. 5. Christus præcepit ut peccata declararentur publicè, id est, coram aliis. Præterea conc. Later. IV. præcipit solum ut pœnitens omnia sua solus peccata confiteatur sacerdoti.

Jamen S. Thom. in 4. dist. 17. qu. 3. a. 4. qu. 3. postquam dixit: *In eo qui usum linguæ non habet, sicut mutus, vel qui est alterius linguæ, sufficit quòd per scriptum, aut nutum, aut interpretem confiteatur, quia non exigitur ab homine plusquam possit;* ait generatim: *Quando non possumus uno modo, debemus secundum quod possumus confiteri.* Certè ad id tenemur saltem ex præcepto charitatis propriæ, si alioqui diu abstinendum esset a confessione. Quia tunc periculum esset diu permanendi in peccato, cum difficile sit, nec ita frequens habere contritionem perfectam; hæcque obligatio maximè urget in periculo mortis, ubi tenemur omnia media tutiora adhibere ad salutem consequendam. Non pauci autem dicunt sufficere tunc confiteri per interpretem aliquod duntaxat peccatum, accusando se de cæteris in generali: nam integra peccatorum confessio præcepta est, dum moraliter fieri potest soli sacerdoti. Sed Delugo docet præceptum divinum obligare ad confitendum in articulo mortis omnia mortalia per interpretem, eò quòd manifestatio peccati apud duos sigillo obstrictos non sit detrimentum ita grave, ut propter illud præceptum divinum confi-

tendi omnia mortalia prorsus omittatur, & non tantum differatur. Neque talis confessio potest censeri publica, sicut neque est publica confessio quâ idem peccatum reservatum manifestatur superiori & inferiori. Additque ob eandem rationem nos teneri in articulo mortis confiteri omnia mortalia, etiam si sciremus sacerdotem aliquod revelaturum alteri, si nullum aliud malum timeatur, nisi mera notitia peccati manens in uno alio, qui tali notitiâ in nullius præjudicium possit uti. Et hoc puto servandum in praxi.

QUÆST. XVIII. *An confessio sacerdoti presenti necessario fieri debet?*

Resp. affirm. Prob. 1°. Ex usu totius Ecclesiæ. 2°. Ex Tridentino sess. 14. c. 2. Christus eos, qui se post baptismum crimine aliquo contaminarunt, *ante hoc tribunal* (sacramenti Pœnitentiæ) *tanquam reos sibi voluit.* Ergo ex institutione Christi ad validam absolutionem requiritur, ut pœnitens coram sacerdote iudice sistatur, & personaliter compareat. 3°. Quia ante absolutionem per se loquendo necesse est, ut sacerdos expendat causam, ac præsentem dispositionem pœnitentis, & de ejus statu ac debita dispositione prudenter judicet; quod in absentia fieri nequit. 4°. Ex decreto Clementis VIII. dato an. 1602. quo hanc propositionem, scilicet, *licere per litteras seu internuntium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri, & ab eodem absente absolutionem obtinere, ad minus uti falsam, temerariam, & scandalosam damnavit, ac prohibuit.* Quod intelligendum est non solum conjunctim, nempe quoad confessionem & absolutionem simul, sed etiam divisim, nempe quoad alterutram, ut postea declaravit ipse Clemens, & Paulus V.

QUÆST. XIX. *Quenam observanda sunt circa præceptum ecclesiasticum confessionis?*

Resp. Sequentia. 1°. Hoc præceptum obligat omnes fideles adultos ad confitendum saltem semel in anno, ex conc. gener. Later. IV. c. 21. ibi: *Omnis utriusque sexus fidelis postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti.* Idque sub mortali, ut patet tum ex gravitate materiae, tum ex poenâ adjunctâ: *Alioquin*

& vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur, & mortuus christianâ careat sepulturâ. Nomine proprii sacerdotis intelligitur quidem Parochus, sed sine exclusione episcoporum, & sacerdotum ab iis delegatorum. Nam episcopi eandem & longè majorem jurisdictionem habent in parochianos, suntque pastores ipsorum parochorum. Quare hic canon intelligitur salvo jure episcoporum.

2°. Præcipitur confessio valida, sacramentalis, & apta ad reconciliationem cum Deo, ideoque per absolutionem validam terminata. Nam ex Trid. cap. 5. Ecclesia id præcepit, ut præceptum divinum confessionis saltem semel in anno impleretur; ac proinde non aliam confessionem præcipit, quam Deus: at Deus præcipit confessionem validam, ac dolorosam, quam sequatur absolutio. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.*

3°. Qui toto anno confessionem omisit, tenetur confiteri primâ die anni sequentis, si potest, aut primâ datâ opportunitate, & continuè, donec impleverit: alioqui peccat deinceps, & toties quidem quoties potest commodè confiteri, & omittit. Nam Ecclesia absolute præcipit confessionem annuam primariò propter se, prohibetque ejus dilationem ultra annum: ita ut annus designetur non ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem jure divino impositam, & ut terminus ultra quem non differatur confessio, & ultra quem remaneat obligatio; ut patet ex his verbis conc. Trid. *Saltem semel in anno:* lex enim Ecclesiæ lata fuit, ut fideles non nimium differrent observationem præcepti divini. Ergo qui elapso anno statim non confitetur, violat præceptum, & continuè tenetur confiteri, perinde ac qui non solvit censum annuum, solvere continuè tenetur transacto anno.

Item ex vi hujus præcepti tenentur fideles anticipare confessionem in quavis parte anni, si prævideant fore ut omisâ illâ occasione nequeant postea toto illo anno confiteri, v. g. ex longa navigatione, vel peregrinatione per terras infidelium. Quia hoc præceptum non terminatur ad finem anni, sed obligat ad confitendum saltem semel in anno: quæ obligatio currit toto anno, ideoque in illo complenda. At si homo

positus in illa occasione non confiteatur statim, non implebit præceptum in anno, seu obligationem annuam.

4°. Quamvis hoc præcepto certum anni tempus confitendi non statuatur, tamen consuetudo invaluit confitendi intra Quadragesimam, vel quindenam paschalem, approbata a Trid. Quare juxta multos annus pro servando hoc præcepto computatur ab una quindena paschali ad aliam; & ita fert fidelium praxis; & reipsa solum eo tempore pastores confessionem a fidelibus exigere solent.

5°. Pœna interdicti a conc. Later. statuta in omittentem annuam confessionem, vel paschalem communionem, est solum sententiæ ferendæ, uti verba indicant. Quare ad eam imponendam requiritur autoritas Ordinarii, cum parochi careant jurisdictione in foro externo.

Sed an tenentur hoc præcepto, qui solius culpa venialis sibi conscii sunt?

Resp. Multi negant: quia 1°. conc. Later. & Trid. præcipiunt confessionem omnium peccatorum: ergo non loquuntur de venialibus. 2°. Ex Trid. sess. 14. c. 5. Ecclesia solum statuit, ut divinum præceptum confessionis saltem semel in anno ab omnibus observaretur: at præceptum divinum non obligat ad confitendum venialia, ex eod. cap.

Affirmant Richard. Alensis, S. Bonav. Sylvest. Fagnan. & aliqui recentiores: quia alioqui minæ interdicti per canonem intentatæ inutiles forent; nam fideles causarentur se sibi non esse conscios mortalium: unde ut præceptum divinum ab omnibus religiosè servaretur, Ecclesia præcepit, ut omnes & singuli licet sibi solum venialium conscii, semel in anno confiterentur.

S. Thomas hanc opinionem ita amplectitur, ut oppositam non rejiciat: nam in 4. dist. 17. qu. 3. a. 1. qu. 3. ad 3. sic ait: *Dicendum quod ex vi sacramenti non tenetur aliquis venialia confiteri, sed ex institutione Ecclesie, quando non habet alia qua confiteatur. Vel potest dici secundum quosdam, quod ex decretali prædictâ non obligantur nisi illi qui habent peccata mortalia; quod patet ex hoc quod dicit, quia debet omnia peccata confiteri; quod de venialibus intelligi non potest... & hoc etiam ille, qui non habet mortalia, non te-*

netur ad confessionem venialium; sed sufficit ad præceptum Ecclesie implendum. At se sacerdoti representet, & se ostendat absque conscientia mortalis esse, & hoc ei pro confessione reputatur.

ARTICULUS III.

De Satisfactione.

QUÆST. I. *AN & qualem satisfactionem imponere tenetur Confessorius?*

Nota 1. Satisfactio hic sumitur pro voluntaria sui ipsius punitione, ad componendam injuriam Deo per peccatum illatam. Duplex est, nempe sacramentalis, de qua hic agitur; & non sacramentalis, quæ fit non solum piis ac laboriosis operibus sponte susceptis, sed etiam malis ac ærumnis hujus vitæ a Deo inflictis, & patienter toleratis, ut docet Trid. sess. 14. cap. 9.

Nota 2. Satisfactio sacramentalis est pœnitentia seu actio una vel multiplex bona & pœnalis, a sacerdote giudice legitimo imposta ad puniendam ac reparandam injuriam Deo illatam, vel etiam ad præcavendam futuram. Cum autem homini carnali & ad malum propenso opus quodlibet bonum sit pœnale, utpote ejus naturæ corruptæ contrarium; ideò omnis actus virtutis, etiam merè internus, in satisfactionem imponi potest. Satisfactio sacramentalis alia est vindicativa, quæ datur præcisè ad præterita peccata vindicanda; & alia medicinalis, quæ datur præcipuè ad præcavenda futura in posterum. Sæpe autem eadem actio utrumque præstare potest.

Porro cum satisfactio a confessario imposta, sit pars integralis sacramenti, & in ea operetur vis clavium, *amplius valet ad expiandum peccandum, quàm si proprio arbitrio homo faceret idem opus.* S. Thom. quodlib. 3. qu. 13. ob uberiorem meritorum Christi applicationem. Item plus aut minus pœnæ temporalis ex opere operato remittit prout gravior vel levior est, & majore vel minore devotione peragitur.

Resp. 1. Confessorius tenetur satisfactionem imponere pœnitenti valenti illam exequi. Constat, 1°. Ex Trid. sess. 14. cap. 8. & ex traditione ac perpetuâ praxi Ecclesie. 2°. Quia satisfactio est pars integralis sacramenti, ex Trident. can. 4. At Minister quantum potest, tenetur

Yyy ij

procurare integritatem sacramenti. 3°. Ut iudex, æquitatem servare debet: unde cum iudicet inter Deum & hominem, sicut debet absolvere hominem rectè dispositum, ita curare debet, ut homo satisfaciat Deo; & ut medicus teneatur curare vulnera pœnitentis. Quare gravis est obligatio satisfactionem aliquam imponendi pro mortali; imò etiam juxta multos pro solis venialibus, aut mortalibus jam aliàs confessis; quia gravis videtur irreverentia sacramentum voluntariè private suâ integritate, seu parte integrali.

Dixi *Valenti, &c.* Nam absolutio sine impositione pœnitentiæ danda est moribundo, qui inter confitendum sensuum usum & cognitione privatur, ut constat ex praxi Ecclesiæ.

Resp. 2. Confessarius tenetur imponere satisfactiones convenientes & salutare, tum vindicativas, tum medicinales, proportionatas numero ac gravitati peccatorum, & pœnitentis facultati ac dispositioni. Constat ex Patribus & multis conciliis, & præsertim ex Trid. sess. 14. cap. 8. ibi: *Debent sacerdotes quantum spiritus & prudentia suggererit, pro qualitate criminum, & pœnitentium facultate, salutare & convenientes satisfactiones injungere; ne, si forte peccatis conniveant, & indulgentius cum pœnitentibus agant, levissima quedam opera pro gravissimis delictis injungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem præ oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad nova vitia custodiam, & infirmitatis medicamentum, sed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam & castigationem: nam claves sacerdotum non ad solvendum duntaxat, sed & ad ligandum concessas, etiam antiqui Patres & credunt & docent.* Ratio est, quia confessarius a Christo institutus est, tum ut iudex non solum solvens, sed etiam ligans seu vindicans servatâ æquitate, ut ibi docet Trident. ac proinde debet servare æquitatem in pœnis præscribendis: tum ut medicus, ut constat ex Patribus, conciliis variis, ac præsertim ex conc. gener. Later. IV. cap. *Omnia*, ubi ait: *Sacerdos sit discretus & cautus, ut more periti medici superinfundat vinum & oleum vulneribus sanciat; diligenter inquirens peccatoris circumstantias & peccati, quibus prudenter intelligat, quale illi debeat præbere consilium, & cujusmodi remedium*

adhibere, diversis experimentis utendo ad sanandum ægrotum. Hinc patet hanc obligationem esse ex genere suo gravem.

Observa. 1. Salutares & convenientes satisfactiones, quas justitia divina exigit, generatim sunt, ex Trid. sess. 14. cap. 8. illæ, quæ *magnopere a peccatore vocant, & quasi frano quodam coercent, cautioreque ac vigilantiores in futurum pœnitentes efficiunt: medentur quoque peccatorum reliquiis, & vitiosos habitus malè vivendo comparatos, contrariis virtutum actionibus tollunt... & quibus, Christo Jesu, qui pro peccatis nostris satisfecit conformes efficiuntur, certissimam inde arrham habentes, quod si compatimur, & conglomerabimur.*

2°. Satisfactiones medicinales convenientes sunt eæ, quæ peccatorum causas ac radices refectant, malos habitus tollunt, pravas cupiditates coercant, occasiones peccandi remouent, vitia curant, & pœnitentis emendationem ac profectum pariunt. Tales sunt actus virtutum interni & externi vitiis pœnitentis oppositi: contraria enim contrariis curantur. Quare rituale Rom. ait: *Contrarias peccatis pœnitentias injungat, vetit avaris elemosynas, libidinis jejunia vel alias carnis afflictationes, superbis humilitatis officia, desidiosos devotionis studia, &c.* Item crebra oratio, sed præsertim matutina & serotina quotidiana; examen quotidianum conscientiæ; auditio quotidiana Missæ, piæ meditationes, præsertim Passionis Christi & extremorum; lectiones librorum spiritualium, auditio concionum; frequens confessio, cura singularis vitium capitale emendandi; fuga otii, occasionum peccandi; voluptatum, & delectationum inutilium; utilis collocatio temporis suo statui congruens, & ordo actionum cujusque diei suis obligationibus accommodatus, sensuum & cupiditatum mortificatio, crebri actus fidei, spei, charitatis, contritionis, & aliarum virtutum vitiis & pravis cupiditatibus contrariarum; cogitatio præsentis Dei omnia ubique & semper insipientis, devotio singularis erga B. Virginem, quæ consistat tum in ejus invocatione, tum in imitatione mirabilium ejus virtutum; confessio generalis annua, fecerit per aliquot dies ad vacandum exercitiis spiritualibus secundum rationem a S. Ignatio traditam, &c. Mensura autem satisfactionum medi-

cialium est necessitas & infirmitas pœnitentis; nec unquam imminui debent, cum satisfactiones illæ sint remedia ad peccatorum fugam, pœnitentis emendationem ac profectum necessaria: unde in his integritatem & severitatem adhibere debet confessarius, ait Suarez. Quare confessarius naturam & causam, seu radicem ac motivum peccatorum pœnitentis prius investiget & inquirat, ut remedia eorum emendationi apta apponat.

3°. Satisfactiones vindicativæ seu pœnales, ut sint salutares & convenientes, debent esse proportionatæ non solum multitudini & gravitati peccatorum, sed etiam facultati, conditioni & dispositionibus pœnitentis; ita ut in iis imponendis habeatur ratio ejus infirmitatis, valetudinis, laboris, statûs, officiorum, paupertatis, &c. prout prudentia & charitas suggerent. Neque enim salutares sunt pœnitentiæ tam graves ac diuturnæ, ut spectatâ pœnitentis fragilitate, periculum sit ne eas omittat; nam tunc in ejus exitum verterentur: in hoc autem sacramento magis intenditur emendatio & salus pœnitentis, quam satisfactio pro pœnâ. Si ergo expediat ad bonum spirituale pœnitentis, potest imponi levior pœna quam mereatur, idque tandem cedit in majorem Dei gloriam, qui vult præcipuè curationem pœnitentis. Quare S. Antonin. 3. p. tit. 16. c. 21. ait: *Debet confessarius dare talem pœnitentiam, quam credat verissimiliter illum implere; ne ipsam violando, deterius ei contingat.* Et S. Carolus in instruct. confess. monet non debere imponi tam gravem ac diuturnam satisfactionem, ut pœnitens ei obsequi recuset, aut acceptatam integrè non impleat; nec ordinariè injungenda esse jejunia iis, qui vitæ subsidia labore manuum parant. Confessarius igitur pœnitentem *interroget an possit pœnitentiam sibi injunctam peragere: alioquin eam pro sua prudentia immuet, aut minuat*, ait rituale Parisiense. Tunc autem monendus est leviozem pœnitentiam imponi quam mereantur ejus peccata, ut ipse moveatur vel ad majorem petendam, vel ad alias ultro sumendas, cum meliùs dispositus erit.

Porrò mensuram pœnæ ex judicio Ecclesiæ peccatis debitæ indicant canones pœnitentiales, quos proinde scire debet sacerdos. Nam licet pœnæ per illos statutæ, spectatâ facultate & in-

firmitate pœnitentis, minuendæ sint, tamen sæpè pœnitentibus proponendæ sunt, quo magis criminum gravitatem cognoscant, indeque fiant ad pœnitentiam acceptandam promptiores. Ita S. Carolus in instruct. confess.

4°. Satisfactio ante absolutionem imponenda est, tum ut exploretur debita pœnitentis dispositio, & voluntas faciendi fructus dignos pœnitentiæ; tum quia ordo judicii & justitiæ vindicativæ postulat, ut prius pœnitens satisfactionem spondeat & acceptet, quam absolvatur. Si tamen fortè sacerdos absolutionem præmisisset, teneatur eam postea injungere.

Sed an confessarius debet habere distinctam singulorum peccatorum memoriam, dum imponit satisfactionem?

Respondet Sylvius satis esse sic audire, & intelligere omnia quando dicuntur, ut in satisfactione injungendâ sufficienter meminerit statûs pœnitentis, ad eam competenter injungendam. Et verò sæpè impossibile est saltem moraliter, us confessarius distinctè singula tunc meminerit.

QUÆST. II. *Quanam opera in pœnitentiam imponenda sunt?*

Resp. Ex Patribus, ex conc. Florent. & Trid. sess. 6. cap. 14. tria sunt præcipua ad quæ cætera revocantur, nempe jejunia, eleemosynæ, orationes: nam hæc sunt satisfactiones pœnales simul & medicinales. Per jejunium intelligitur omnis corporis afflictatio, & voluptatum sensuum etiam licitarum privatio, nam species ibi ponitur pro genere; per eleemosynam omne opus misericordiæ tum spiritualis, tum corporalis; per orationem omnis actus religionis, & pietatis in Deum, ut Dei laudes, piæ meditationes ac lectiones, auditio missæ & concionum, susceptio sacramentorum, examen conscientie, oblatio actionum suarum Deo facta ad ejus gloriam, actus fidei, spei, charitatis, contritionis, &c.

QUÆST. III. *An imponi possunt opera aliunde præcepta?*

Resp. Non possunt sola licitè imponi, si pœnitens possit alia præstare. Prob. ex Trid. sess. 14. cap. 8. *Satisfactio quam imponunt, non sit tæ-*

sum ad nove vite custodiam, & infirmitatis medicamentum, sed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam & castigationem. At opera jam aliunde præcepta nequeunt esse ad vindictam & castigationem peccatorum præteritorum: nam etiam si nulla peccata commisisset pœnitens, teneretur illa præstare, nec illis iterum impositis puniri censetur. Idcirco restitutio injuriæ, & damni compensatio, fuga occasione peccandi, non sunt satisfactiones vindicativæ.

Porro confessarius censendus est imposuisse opus non aliunde præceptum, nisi aliud exprimat, vel ex circumstantiis colligi queat: nam hæc est rationalis ejus intentio. Quare si simpliciter imponat jejunium, pœnitens non satisfacit jejunando uno die, quo ex præcepto Ecclesiæ vel ex voto tenetur.

QUÆST. IV. *An imponi debet pœnitentia publica?*

Resp. 1. *Pro peccatis occultis quantumvis gravibus manifestam pœnitentiam non imponant*, ait rituale Rom. Nam esset improporcionata, & contra usum Ecclesiæ, & quodammodo infamativa pœnitentis.

Resp. 2. Imponenda est pœnitentia publica pro peccatis publicis. Ita Trid. sess. 24. cap. 8. *Apostolus monet publice peccantes palam esse corripiendos. Quando igitur ab aliquo publice & in multorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos, commotosque fuisse non sit dubitandum; huic condignam pro modo culpe pœnitentiam publice injungi oportet, ut quos exemplo suo ad malos mores provocavit, sua emendationis testimonio ad rectam revocet vitam. Episcopus tamen publica hoc pœnitentia genus in aliud secretum poterit commutare, quando ita magis judicaverit expedire.* Nec tunc (inquit S. Thom.) confessarius, sed pœnitens ipse satisfactionem implendo, manifestat suum peccatum jam aliàs notum, & inducitur tantum ad id quod ex se facere debet ad scandalum tollendum.

Sine tamen episcopi consilio & autoritate imponi non debet pœnitentia publica cum certâ solemnitate peragenda, ut stando ad fores Ecclesiæ cum cereo accenso, &c. Sed quivis confessarius potest & debet injungere satisfactiones, quæ sine solemnitate peragantur coram iis, qui

scandalum passi sunt, dum aliter tolli nequit, v. g. ut retractent sermones contra fidem, bonos mores, religionem, vel calumnias coram iis qui audierunt; &c. Nam scandalum necessario tolli debet.

QUÆST. V. *An confessarius potest in pœnitentiam medicinalem imponere pœnitenti aliquid, ex quo oriatur suspicio vel etiam notitia peccati pœnitentis?*

Respondet Suares disput. 33. sect. 7. si medium illud sit necessarium ad vitandum relapsum, posse sacerdotem illud præcipere pœnitenti, v. g. ut dimittat tale officium, vel hanc domum, aut aliquid simile; & ipsum pœnitentem teneri obedire: quod si noluerit, dimittendum sine absolutione. Quo in casu nulla est sigilli fractio: quia si aliquid fit, totum est ex consensu & voluntate pœnitentis. Neque est gravamen aut onus contra sigillum, quod ille consensus per præceptum vel per comminationem negandi absolutionem extorqueatur; quia suppositâ verâ necessitate, illud præceptum non tam imponitur a confessario, quàm declaratur pœnitenti obligatio quam in seipso habet; & ided comminatio illa justa est, imò & necessaria, quia non potest aliter confessarius debito modo fungi suo munere. Ita Suares. Neque tunc est revelatio confessionis; sed ipsemet pœnitens, ut suæ obligationi satisfaciat, se ipsum voluntariè prodit.

QUÆST. VI. *An potest injungi satisfactio applicanda aliis, v. g. defunctis?*

Resp. affirm. Quia tunc non applicatur aliis satisfactio secundum valorem quem habet ex opere operato, sed secundum eum quem habet ex opere operantis. Præterea actus ipse charitatis, quo quis applicat aliis satisfactionem sui operis, habet vim satisfactivam: hanc enim habet omne opus meritorium.

QUÆST. VII. *An pœnitens tenetur acceptare & implere pœnitentiam rationabilem injunctam?*

Resp. affirm. Quia sacerdos habet potestatem judicialem non solum solvendi, sed etiam ligandi seu obligandi per impositionem pœnitentiæ, ex Trid. c. 8. cit. Imò habet obligationem im-

ponendi convenientem satisfactionem, ut ostendi. At talis potestas & obligatio non potest esse in sacerdote sine obligatione in reo talem satisfactionem injunctam acceptandi & exequendi: hæc enim sunt correlativa, & alioqui sacerdotis potestas vindicativa esset inefficax. 2°. Ex conc. Later. cap. *Omnia ibi: Omnia sua peccata confiteatur fideliter, & injunctam sibi pœnitentiam studeat pro viribus adimplere.* 3°. Quilibet subditus tenetur obedire judici & superiori justam sententiam ferenti. At sacerdos, cui pœnitens per confessionem se subjecit, imponit pœnitentiam ut superior & judex; & tunc fungitur vice Christi, ejusque nomine ac autoritate ligat, sicut absolvit. 4°. Ex Trid. sess. 14. can. 4. satisfactio est pars sacramenti, nempe integralis, & a Deo requiritur ad plenam ac perfectam peccatorum remissionem. Pœnitens autem tenetur servare integritatem sacramenti, præsertim cum ad illud concurrat. Quare hæc obligatio ex genere suo gravis est, cum ejus materia pertineat ad religionem & justitiam divinam.

Nec excusatur pœnitens eò quòd velit alium adire: nam non licet pœnitenti sine justa causa sacramentum inchoatum relinquere, & effugere sacerdotis justum judicium, cui se jam subjecit. Pœnitens quidem ante confessionem poterat alteri confiteri, sed factà confessione tali sacerdoti, hic jam fungitur vice Christi, ejusque autoritate ligat: *Nam claves sacerdotum non ad solvendum duntaxat, sed & ad ligandum concessas, etiam antiqui Patres & credunt & docent,* ait Trid. sess. 14. cap. 8.

Hinc mortaliter peccat, qui pœnitentiam pro mortali impositam, vel notabilem ejus partem culpabiliter omittit: nam qui tenetur aliquid præstare, ad id obligatur per se sub mortali, si res gravis sit. Quòd si sit levis, & imposita pro foliis venialibus, vel mortalibus jam aliàs confessis, secundum multos est duntaxat veniale illam omittere, secluso contemptu & scandalo: quia completio integralis partis per materiam levem non obligat nisi leviter pro ratione materiæ. Aliqui tamen putant esse mortale: quia gravis irreverentia sacramento infertur, illud privando totà suâ integritate & complemento non accidentali. Et quamvis hæc materia secundum se sit levis, tamen gravis censetur respectu sacramenti,

cum sit ejus tota pars integralis. Delego fatetur esse mortale omittere satisfactionem pro foliis venialibus impositam, si hæc gravis sit, v. g. jejunium: quia obligatio eam implendi oritur a potestate judicis, & res præcepta est gravis, & capax præcepti gravis.

Imò si confessarius leviozem pœnitentiam imposuisset, pœnitens tenetur supplere: nam lege divinâ tenemur satisfacere Deo in hac vita etiam pro pœna temporali peccatis quoad culpam remissis debitâ, ut constat, 1°. Ex Joël 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & in fletu, & in planctu.* Per jejunium intelligitur omne opus pœnale. Item ex Matth. 3. *Pœnitentiam agite.* Et Luc. 3. *Facite fructus dignos pœnitentia.* Quæ duo ex Trid. sess. 6. cap. 14. non solum contritionem & vitæ emendationem significant, sed etiam *satisfactionem per jejunia, elemosynas, orationes, alia pia spiritualis vitæ exercitia, pro pœna temporali, quæ non tota semper, ut in baptismo, dimittitur.* 2°. Ex præcepto naturali & divino virtutis pœnitentiæ tenemur, quantum possumus, Deo plenè satisfacere in hac vita pro injuriis ipsi illatis. Nam ipsa ratio dicit, Deo non minus quàm hominibus plenè satisfaciendum esse, quàm primùm fieri potest moraliter. Hæcque obligatio gravis est pro mortalibus.

Porrò ex Trid. sess. 14. cap. 9. satisfacimus Deo non solum piis ac laboriosis operibus a sacerdote injunctis vel sponte susceptis, sed etiam malis ac ærumnis hujus vitæ patienter propter Deum toleratis.

QUÆST. VIII. *Quandonam pœnitens tenetur implere pœnitentiam?*

Resp. Tenetur tempore a confessario præscripto: nam circumstantia temporis in præcepto includitur. Dilatio tamen satisfactionis ad paucos dies, etsi sine necessitate, potest esse tantum venialis, nisi ad finem injunctæ pœnitentiæ magni referat illam impletam esse tempore præfinito, v. g. ad superandas tentationes urgentes. Quòd si confessarius nullum tempus determinavit, tenetur pœnitens satisfactionem implere quàm primùm commodè potest; ita ut peccet mortaliter, si illam ex gravi negligentia diu differat. Nam integritas sacramenti, & ratio debiti,

justæ satisfactionis, ac medicinæ, & rationabilis intentio confessarii executionem celerem exigunt.

Qui autem pœnitentiam quocumque modo distulit, tenetur eam postea quàm primùm potest persolvere. Nam dilatio solutionis debiti ultra terminum, non liberat debitorem onere illud solvendi; & intentio confessarii est, ut satisfactio absolutè fiat, tempus verò præfinitur solum ad non differendam solutionem.

QUÆST. IX. *Quomodo, & in quo statu impleri debet satisfactio?*

Resp. 1. Satisfactio impleri debet ex motivo pio ac supernaturali, & sine affectu ad mortale. Quia satisfactio sacramentalis est pars integralis sacramenti, & actus virtutis pœnitentiæ præceptus ad compensationem quamdam injuriæ divinæ: ergo debet esse actio moraliter bona, supernaturalis, elicitæ saltem ex motivo placandi Deum, ejusque injuriam compensandi. Quæ voluntas est impossibilis cum affectu ad mortale.

Resp. 2. Qui pœnitentiam in peccato mortali exequitur, peccat saltem venialiter. Quia sacramenti partem indignè suscipit; & ponit obicem effectui, nempe remissioni pœnæ temporalis, quæ est effectus secundarius, pendens a primario nempe gratiâ sanctificante. Tamen ex cõmuniori sententia talis non tenetur postea satisfactionem reperere, eò quòd substantiam præcepti impleverit; & quia in Ecclesia veteri sæpe exigebatur saltem magnâ ex parte executio satisfactionis ante absolutionem, ac proinde ante remissionem peccatorum saltem ordinariè: nam perfecta contritio satis est infrequens. Imò juxta multos, sicut pœnitentiæ ante absolutionem implendæ jussu confessarii, reatum pœnæ temporalis tollunt, cum peccatum postea per absolutionem remissum fuerit; ita pœnæ post absolutionem peragendæ, etiam si in peccato postea superveniente impleta fuerint, tamen sublato per justificationem obice suum effectum assequuntur.

QUÆST. X. *An pœnitentia a confessore imposita potest in aliam mutari?*

Resp. 1. Non potest a pœnitente propriâ auctoritate mutari, etiam in aliud opus melius;

tum quia nulla satisfactio potest esse sacramentalis, nisi imponatur a ministro sacramenti: tum quia reus non potest mutare sententiam judicis, nec subditus opus præscriptum a superiore. Item ab alio sacerdote mutari nequit, si fuerit conveniens nec nimis acerba; cum imposita sit, clave non errante, per actum potestatis ligandi.

Resp. 2. Ob justam causam mutari potest in aliam convenientem, 1°. Ab ipso confessario, qui illam imposuit: nam hoc sæpe potest expedire ad bonum animarum, ad quod hoc judicium ordinatur; & tunc non erit necesse repetere priorem confessionem, si tempus a quo facta est, sit adeò breve, ut moraliter censeatur idem judicium, & sacerdos adhuc recorderur statum pœnitentis. Sed hoc fieri debet in alia confessione: quia est actus judicialis, & usus clavium, qui non nisi in sacramento exercetur. Quòd si confessarius non recorderur amplius peccatorum, pro quibus priorem pœnitentiam imposuit, requiritur nova eorum confessio: quia impositio alterius pœnitentiæ est actus jurisdictionis, qui fit a iudice ut iudex est; ergo debet procedere cum notitia causæ.

2°. Id etiam potest quivis alius confessarius, si satisfactiones impositæ sint irrationabiles, & contra prudentiæ regulas, & minimè convenientes. Quia sacerdos non habet potestatem tales injungendi, nec proinde ad eas obligandi pœnitentem; ideòque mutari possunt ab alio, qui in eodem tribunali idem potest ac prior iudex cui succedit. Sed tunc necesse est, ut apud ipsum fiat nova confessio peccatorum, pro quibus imposita est pœnitentia: quia pœnitentiæ commutatio est impositio pœnitentiæ loco prioris, ideòque actus iudicii sacramentalis; alioqui pœnitentia mutata non esset sacramentalis. At ex Trid. sess. 14. cap. 5. tale judicium non potest nisi causâ distinctè cognitâ, & in sacro tribunali rectè exerceri: neque enim sacerdos habet potestatem ligandi seu imponendi satisfactionem sacramentalem, nisi prout exercet iudicium & potestatem clavium, præcedente legitimâ accusatione sibi factâ. Hinc confessarius pœnitentiam ab alio impositam commutare nequit sine nova peccatorum absolutione; nam non potest exercere iudicium sacramentale quin totum sacramentum conficiat: unde etiam ex parte pœnitentis

tentis requiritur nova contritio. Cæterum ne prius sacramentum suâ integritate privetur, relinquendum est aliquid ex priore pœnitentia præstandum.

QUÆST. XI. *An pœnitentia potest per alium persolvi?*

Resp. neg. Quia 1°. Satisfactio imponitur pœnitenti per ipsum, non per alium persolvenda. Nam ipsemet reus debet pœnam debitam subire; & cum culpa sit personalis, personalis quoque debetur pro ea satisfactio. 2°. Ex Trid. materia & partes sacramenti sunt tres actus pœnitentis, nempe contritio, confessio, & satisfactio: ergo satisfactio, quæ est pars materialis sacramenti, debet esse actus ipsius pœnitentis, non alterius; sicut nec contritio, vel confessio alterius potest esse materia in hoc sacramento. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Pœnitens propriâ autoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius pœnitentiam adimpleat.*

QUÆST. XII. *An necesse est ex præcepto seu institutione Christi, ut satisfactio ante absolutionem semper impleatur?*

Resp. neg. Prob. 1°. Ex usu nunc in Ecclesia a pluribus sæculis recepto. Ecclesia autem præfens, non minùs quàm antiqua a Spiritu Sancto regitur; nec unquam errare potest in rebus ad fidem, mores, disciplinam generalem, & administrationem sacramentorum pertinentibus, juxta illud Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* 2°. Ex usu antiquæ Ecclesiæ, in qua pœnitentes ante pœnitentiam impletam absolvebantur, ut quando imminebat persecutio, aut aliud mortis periculum. 3°. Ex Sixto IV. qui, ut falsam & erroneam damnavit hanc Petri de Osma propositionem: *Non per actâ pœnitentiâ confitentes absolvi non debere.* Et ex Alexandro VIII. qui tres has propositiones damnavit. 16^a. *Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia, aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex & præscriptio, naturâ rei id quodammodo dictante.* 17^a. *Per illam praxim mox absolvendi ordo pœnitentiæ est inversus.* 18^a. *Consuetudo moderna quoad administrationem sacramenti Pœnitentiæ, etiam si eam plurimorum hominum sustentet au-*

thoritas, & multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed abusu. Ratio est, quia satisfactio est tantum pars integralis & complementum sacramenti Pœnitentiæ: at pars integralis non debet necessariò præmitti parti essentiali ejusdem rei.

Sed num aliquando potest confessor obligare pœnitentem ad implendam pœnitentiam sive ex parte, sive ex toto ante absolutionem?

Resp. affirm. Nam nec Christus, nec Ecclesia id prohibuerunt, quando prudentia dictat id expedire. Imò ad id obligari debet pœnitens, quando est periculum ne absolutione acceptâ pœnitentiam omittat; vel si hoc necessarium sit, aut valde expediat curationi pœnitentis, vel si sacerdos nequeat aliter judicare de dispositione pœnitentis. Ita Suarez, & Delugo, qui disp. 14. sect. 10. sic ait: *Ex communi doctrina Theologorum potest aliquando obligare pœnitentem ad implendam pœnitentiam ante absolutionem per modum medicina, quando judicat id necessarium vel utile pœnitenti, ex eo quòd soleat facile promittere pœnitentias, vel ut confessorius certus sit de pœnitentia impleta, vel ob alios fines.*

A P P E N D I X.

Referuntur præcipui Canones Pœnitentiales secundum ordinem Decalogi, ex variis Conciliis, & libris pœnitentiariis collecti in instruct. Sancti Caroli.

Circa I. Decalogi Præceptum.

Qui a fide desierit, pœnitentiam aget annis decem.

Qui auguriis & divinationibus servierit, quive cantationes diabolicas fecerit, pœnitens erit annos septem.

Respiciens furta in astrolabio, pœnitens erit annis duobus.

Si quis ligaturas, aut fascinationes fecerit, pœnitens erit duos annos.

Qui magos consuluerit, in pœnitentia erit annos quinque.

Circa II. Præceptum.

Quicumque sciens perjuraverit, 40 dies in pane & aqua, & septem sequentes annos pœniteat, & numquam sit sine pœnitentia; & numquam in testimonium recipiatur, & post hæc communionem percipiat.

Qui perjurium in Ecclesia fecerit, pœnitentiam agat annos decem.

Si quis Deum vel B. Virginem, vel aliquem Sanctum publicè blasphemaverit, pro foribus Ecclesia diebus dominicis septem, in manifesto, dum missarum solemniam aguntur, stet; ultimoque ex illis die, sine pallio & calceamentis, ligatus corrigiâ circa collum; septemque præcedentibus feriis sextis in pane & aqua jejundet, Ecclesiam nullo modo tunc ingressurus. Singulis item illis septem diebus dominicis tres aut duos, aut unum pauperem pascat, si potest: alioquin aliâ pœnitentiâ afficiatur. Recusans Ecclesia ingressu interdicitur, in obitu ecclesiasticâ careat sepulturâ.

Qui votum simplex violaverit, pœniteat tribus annis.

Circa III. Præceptum.

Qui opus aliquod servile die dominico, festivo fecerit, pœnitentiam agat tres dies in pane & aqua.

Si quis jejunia a sanctâ Ecclesiâ indicta violaverit, pœnitentiam agat dies viginti in pane & aqua.

Qui in Quadragesima jejunium violaverit, pro uno die pœnitentiam agat dies septem.

In Quadragesima carne sine inevitabili necessitate vescens, in pascha non communicet, ac præterea a carne abstineat.

Circa IV. Præceptum.

Qui parentibus maledixerit, 40 dies pœnitens sit in pane & aqua.

Qui parentes injuriâ affecerit, tres annos.

Qui percussit, annos septem.

Si quis contra episcopum, pastorem, & patrem suum insurrexerit, in monasterio omnibus diebus vita sua pœnitentiam agat.

Si quis episcopi, aut ministrorum ejus, vel parochi sui præcepta contempserit, vel irriserit, pœnitentiam agat dies 40 in pane & aqua.

Circa V. Præceptum.

Qui presbyterum occiderit, pœniteat 12 annis.

Si quis patrem, aut matrem, fratrem, aut sororem occiderit; toto vita sua tempore non suscipiat Corpus Domini, nisi in obitu: abstineat a carne & vino, dum vixerit: jejundet secundâ, & quartâ, & sextâ feriâ.

Si quis hominem occiderit; ad januam Ecclesia semper erit, & in obitu communionem recipiet.

Qui homicidii author fuit, ob consilium quod dedit, pœnitentiam agat 40 dies in pane & aqua, cum septem sequentibus annis.

Si qua mulier sponde abortum fecerit, pœnitentiam agat annos tres; si nolens quadragesimas tres.

Qui nolens filium oppresserit, pœnitentiam agat dies 40 in pane & aqua, oleribus ac leguminibus: abstinebit ab uxore dies totidem. Deinde pœnitens erit tres annos per legitimas ferias: tres præterea quadragesimas in anno observabit.

Qui sceleris occultandi causâ filium necarit, pœnitentiam agat annos decem.

Si quis per iram subitam, aut per rixam hominem necarit, pœnitentiam agat annos tres.

Si quis aliquem vulneraverit, vel ei aliquod membrum præciderit, pœnitentiam agat uno anno per legitimas ferias.

Si quis aliquem vulneraverit, vel ei aliquod membrum præciderit, pœnitentiam agat uno anno per legitimas ferias.

Si quis ictum proximo dederit nec nocuerit; tridui pœnitentiam agat in pane & aqua.

Circa VI. Præceptum.

Si laicus solutus cum feminâ soluta concubuerit, pœnitens erit tres annos.

Qui turpiloquio, aspectuque polluitur negligens; pœnitentiam agat 20 dies.

Qui cum uxore sua turpiter concubuerit, pœnitens erit 40 dies.

Qui cum duabus sororibus fornicatus fuerit, aut filiam spirituales violaverit, perpetuam pœnitentiam agat.

Qui incestum fecerit (non ita enormem) pœnitens erit 12 annis.

Qui moniales violaverit, pœnitens sit annis decem.

Si qua mulier cerusâ, alioue pigmento se oblinet, ut aliis viris placeat, pœnitentiam agat annos tres.

Si presbyter cognovit filiam suam spiritualem, quam scilicet baptizavit, vel qua sibi confessa fuit, debet pœnitentiam agere duodecim annis. Et si crimen sit manifestum, debet deponi, & peregrinando 12 annis pœniteat, & postea monasterium intret, totâ vitâ suâ moraturus ibidem.

Pro adulterio septennii & decennii pœnitentia imponitur. Pro osculo, seu amplexu impudico triginta dierum pœnitentia statuitur.

Circa VII. Præceptum.

Si quis furtum de re minori fecerit, pœnitentiam agat annum unum.

Qui furatus est aliquid de Ecclesiæ suppellectili, vel thesauro, vel pecuniam ecclesiasticam, oblationesve Ecclesiæ factas, pœnitens erit annos septem.

Qui decimam sibi retinuerit, aut dare neglexerit, quadruplum restituet, & pœnitentiam agat dies 20 in pane & aqua.

Qui usuras accipit, rapinam facit, pœnitentiam agat annis tribus, uno in pane & aqua.

Circa VIII. Præceptum.

Qui falso testimonio consenserit, pœnitens erit annos quinque.

Falsarius in pane & aqua pœnitentiam agat, quandiu vivit.

Si quis de proximo detraxerit, pœnitens erit dies septem in pane & aqua.

Circa IX. & X. Præceptum.

Rem alienam nefariè concupiscens, avarusque, pœnitens erit tribus annis.

Si quis concupiscit fornicari; si episcopus, pœnitens erit annos septem: si presbyter quinque: si diaconus vel monachus tres: si clericus aut laicus annos duos.

CAPUT II.

De forma sacramenti Pœnitentiae, seu Absolutione.

I. **C**irca modum absolvendi sic habet rituale Romanum autoritate Pauli V. editum.

Cum pœnitentem absolvere voluerit, injunctâ ei prius & ab eo acceptâ pœnitentiâ salvari, primo dicit:

Misereatur tui omnipotens Deus; & dimissis peccatis tuis perducatur te ad vitam æternam. Amen.

Deinde dexterâ versùs pœnitentem elevatâ dicit:

Indulgentiam, absolutionem, & remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens & misericors Dominus. Amen.

Dominus noster Jesus Christus te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis, & interdicti; in quantum possum, & tu indiges. Deinde, Ego te absolvo a peccatis tuis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen.

Passio Domini nostri Jesu Christi, merita Beatæ Mariæ Virginis, omnium Sanctorum, & quidquid boni feceris, & mali sustinueris, sit tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiæ, & præmium vitæ æternæ. Amen.

Monet omittendam esse vocem, *suspensionis*, si pœnitens sit laicus; & addit in confessionibus frequentioribus & brevioribus, omitti posse *Misereatur, &c.* & satis esse dicere, *Dominus noster Jesus Christus, &c.* ut supra, usque ad illud *Passio Domini, &c.* Urgente verò gravi aliqua necessitate in periculo mortis, breviter dici posse, *Ego te absolvo ab omnibus censuris & peccatis, in nomine Patris, &c.*

II. Forma absolutionis consistit in his verbis:

Ego te absolvo a peccatis tuis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen.

Quare preces & verba quæ hanc formam antecedunt & subsequuntur, non sunt de illius essentia, ut constat ex Trid. sess. 14. cap. 3. Item quamvis omnia verba ista ex præcepto exprimi debeant, tamen aliqua non sunt de essentia formæ, ut ista, *Ego, tuis, Amen.* Sed circa alia dissentiunt Theologi: nam alii ad totam essentiam assignant hæc duo, *Absolvo te*, quæ saltem secundum omnes requiruntur: quia necessaria sunt ad significantium effectum primum sacramenti, nempe absolutionem: absolutio autem est sententia judicialis, quæ necessariò ad reum dirigitur; & sic pronomen *te* exprimi de-

bet. Alii insuper exigunt voces, *a peccatis*. Imò aliqui, pauci illi quidem, addunt etiam, *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*, sed falso principio nixi, nempe quia putant formam sacramenti esse deprecativam.

III. Absolutio data sub conditione de præfenti, vel de præterito, valet si illa sit præfens vel impleta: quia tunc sacramentum, & effectus non suspenditur. Sed sic collata sine necessitate, graviter est illicita; est enim contra reverentiam sacramenti, & usum Ecclesiæ. Item illicitè apponitur conditio, quæ necessariò præsupponi debet, ut si dicas: *Ego te absolvo, si habeas veram contritionem, vel voluntatem resistendi; si habeo potestatem absolvendi, &c.* Quia conditio, quæ semper necessaria est, & ex natura sacramenti præsupponi debet, inutiliter ac otiosè, ideòque contra reverentiam sacramento debitam apponitur. Si autem dubitetur utrùm pœnitens adhuc vivat, vel an sacerdos verba absolutionis protulerit, secundùm multos danda est absolutio sub hac conditione: *Si tu es capax, vel, Si non es absolutus, Ego te absolvo, &c.* ut fit in baptismo.

Absolutio autem data sub conditione de futuro, est nulla. Quia tunc intentio absolvendi, & absolutio non existit absolutè, sed suspenditur; ac proinde nihil efficit: nam non est in potestate sacerdotis suspendere sacramentum & ejus effectum, cum sacramenta producant id quod significant, & significant gratiam præsentem dari. Hinc non valet absolutio sic data: *Si resistueris, si pœnitentiam impleveris, absolvo te, &c.*

IV. Invalida est absolutio data absenti; ut constat, 1°. Ex praxi Ecclesiæ, in qua nunquam moribundis absentibus datur, etsi sine ea morituris. 2°. Ex forma absolutionis, quæ subjectum per *li te*, designat præfens, ideòque falsa esset, si foret absens, & quæ forma necessariò verbis vocalibus constat: nemo autem ad absentem utitur verbis vocalibus.

V. Mortale est absolvere aliquem a peccatis, antequam sit absolutus ab excommunicatione contractâ: nam Ecclesia graviter prohibet ne excommunicatus ullum sacramentum recipiat. Quare is non est verè absolutus ob carentiam contritionis & sacrilegium mortale, quod ad-

mittit recipiendo sacramentum contra prohibitionem Ecclesiæ.

VI. Ad repetendam absolutionem requiritur nova confessio; nam super eadem confessione non potest absque sacrilegio repeti absolutio: quia caderet super materiam nullam, ideòque irrita esset. Potest tamen repeti super diversa confessione etiam eorundem peccatorum; quia confessio est materia proxima, peccata autem remota: unde absolutio cadet super novam materiam proximam.

CAPUT III.

De Ministro Sacramenti Pœnitentiæ.

ARTICULUS PRIMUS.

De Potestate requisita in Ministro Pœnitentiæ.

QUÆST. I. *AN requiritur jurisdictio ad absolvendum?*

Nota 1. Jurisdictio generatim est potestas gubernandi, vel ferendi sententiam in subditos. Hic sumitur pro potestate ferendi sententiam sacramentalem circa pœnitentem confessum. Duplex est, ordinaria, & delegata. Ordinaria est ea, quæ alicui competit ratione officii habentis annexam curam animarum, qualem habet Papa in omnes fideles, episcopi in suos diocesanos, parochi in suos parochianos, superiores religionum in suos subditos.

Delegata est ea, quæ committitur sacerdoti ab eo qui habet ordinariam. Et acquiritur per expressam, vel tacitam concessionem: nam delegatio est unus ex actibus jurisdictionis ordinariæ. Ad consensum autem tacitum requiritur scientia ejus quod agitur: unde non est tacita concessio sine notitia prælati.

Nota 2. Jurisdictio delegata non expirat per delegantis mortem, aut demissionem, si sine ulla temporis limitatione ab illo data fuit, nec revocata ab eo, vel illius successore aut superiore. Nam delegatio est gratia facta confessario, cui statim acquiritur: at gratia facta non expirat per mortem concedentis; nam gratia seu beneficium superioris debet esse mansurum. *Reg. jur. 16. in 6.*

Nota 3. Qui habet potestatem delegatam non potest eam subdelegare, nisi hoc ei specialiter concessum sit: quo casu, non suo sed delegantis nomine censetur subdelegare. Quia delegatus eam solam potestatem habet, quæ ei conceditur: at conceditur ei solum quoad suam personam potestas exercendi jurisdictionem, non item alteri committendi, nisi aliud exprimat; nam hæc duæ facultates diversæ sunt & distinctæ.

Resp. Ad absolvendum, præter potestatem sacerdotalem, requiritur jurisdictionis. Constat ex Trid. sess. 14. cap. 7. *Quoniam igitur natura & ratio iudicii illud exposcit, ut sententia in subditos dumtaxat feratur, persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, & verissimum esse synodus hæc confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum proferit, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet jurisdictionem.* Ratio est, quia absolutio est sententia iudicialis, ad cuius valorem requiritur jurisdictionis in eo qui iudicat, & subiectio in eo qui iudicatur.

QUÆST. II. An aliquando Ecclesia supplet defectum jurisdictionis in sacerdote.

Resp. affirm. modò hæc duo simul adsint. 1°. Titulus coloratus, hoc est, titulus habens speciem veri tituli, cum tamen reipsâ nullus sit: qualis est collatio beneficii parochialis, sed invalida propter occultum aliquem defectum, v. g. propter occultam simoniam. 2°. Error communis, ita ut communiter ac publicè quis existimetur verum habere titulum & jurisdictionem: si enim ex errore unius aut alterius tantum putaretur sacerdos habere jurisdictionem, quam non habet, invalida esset absolutio: quia tunc non est sufficiens ratio, ob quam Ecclesia censetur conferre jurisdictionem; cum hoc non sit necessarium ob bonum commune, quod non exigit, ut Ecclesia prospiciat quibusvis casibus privatæ singulorum ignorantiz.

Ecclesia autem supplet illum occultum defectum, concedendo extraordinariè sacerdoti jurisdictionem transeunter pro singulis actibus; eò quòd bonum commune id exigit ad impedienda multa gravia damna ac scandala, quæ ex invaliditate actuum orirentur. Argumento ex *L. Bar-*

barius, ff. de offic. prætor. Talis tamen minister peccat graviter, quia usurpat jurisdictionem, quam scit se antecedenter non habere, & hoc est ei graviter prohibitum.

QUÆST. III. An præter potestatem ordinis & jurisdictionis requiritur approbatio in confessorio tam regulari quam seculari non habente beneficium, cui animarum cura sit annexa?

Resp. affirm. Nam ita statuit Trid. sess. 23 cap. 15. *Quamvis presbyteri in sua ordinatione a peccatis absolvendi potestatem accipiant; decernit tamen S. Synodus nullum etiam regularem posse confessiones secularium, etiam sacerdotum audire, nec ad id idoneum reputari, nisi aut parochiale beneficium, aut ab episcopis per examen, si illis videbitur esse necessarium, aut alias idoneus iudicetur, & approbationem qua gratis detur, obtineat: privilegiis & consuetudine quacumque etiam immemorabili non obstantibus.*

Circa quòd decretum observanda sunt sequentia.

1°. Approbatio est consensus & facultas episcopi, ut confessorii munus exerceat is, quem ad id idoneum iudicat. Sensus autem decreti Trid. est, quòd sine illa approbatione nullus possit non solum licitè, sed etiam validè audire confessiones, ut expressè declaravit S. Congregatio Cardinalium, & constat ex sensu ac praxi Ecclesiæ, atque ex scopo concilii, & ex his ejus verbis: *Nullum posse confessiones audire, nec ad id idoneum reputari.* Nam to posse simpliciter & absolute ibi dictum intelligitur tum validè tum licitè; & qui non reputatur idoneus simpliciter ad administrandum sacramentum, is sanè non potest illud validè administrare. Porrò Ecclesia id potuit statuere: quia cum jurisdictione ad valorem absolutionis necessaria tribuatur ab Ecclesia, potuit illa hanc conditionem apponere ut necessariam ad jurisdictionem accipiendam, & validè exercendam: ita ut sine approbatione sacerdos non curatus sit incapax jurisdictionis recipiendæ vel exercendæ, adeoque absolvendi validè.

2°. Hoc habet vim etiam in Gallia: nam hoc statutum in Gallia receptum & promulgatum fuit, ut constat ex multis conciliis particularibus, & ex comitiis generalibus Cleri Gallicani ann. 1625. 1635. 1645. Præterea hæc propositio:

Concilium Tridentinum non obligat Regulares in Gallia ad obtinendas approbationes ab episcopis, ut secularium confessiones audire possint, neque ex illius concilii auctoritate privilegia regularium restringi possunt, cum id in Gallia receptum non sit, præterquam in decisionibus fidei: ab Alexandro VII. anno 1659. damnata fuit ut falsa, temeraria, scandalosa, in hæresim & schisma inducens, S. Conc. Trid. & Sedi Apostolicæ injuriosa. Idem declaravit Clemens X. constit. *Superna*.

3°. Non sufficit approbatio petita, & injustè denegata: quia Trid. requirit ut obtineatur; & injusta reculatio approbationis non est approbatio. Nec jam amplius valent privilegia in contrarium allegata, cum Trid. & Summi Pontifices derogaverint privilegiis quibuscumque huic decreto contrariis. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Satisfacit præcepto confessionis annuæ, qui confitetur regulari episcopo presentato, sed ab eo injustè reprobato.* Et istam: *Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere confessarium simplicem sacerdotem non approbatum ab ordinario.*

4°. Decretum Tridentini restringitur ad confessiones secularium, etiam sacerdotum, non religiosorum. Quare ad audiendas confessiones religiosorum non requiritur episcopi approbatio; sed illi possunt confiteri iisdem, quibus ante Trid. per sua statuta, vel jus commune poterant; cum Trid. circa illos nihil innovet. Nunc tamen ad audiendas confessiones monialium, etiam regularibus subjectarum, requiritur episcopi diocesani approbatio, ex constit. Greg. XV. *Inscrutabili*. & constit. 7. Clement. X.

Porrò religiosi unius ordinis non possunt audire confessiones religiosorum alterius ordinis sine facultate superiorum ipsius pœnitentis; quia Papa concessione suâ generali jurisdictionis in omnes fideles non intendit derogare statutis religionum, ex quibus varii religiosi non possunt confiteri, nisi confessariis a suis superioribus designatis. Quare religiosi a domo sua absentes intelligant ex superioribus suis vel ex statutis religionis suæ, vel ex recepta consuetudine, quibusnam confiteri possint. Quòd si circa hoc nec superior, nec religio aliquid statuerit, censetur permittere ut confiteantur cuilibet sacerdoti ap-

probato, si non habeant socium sui ordinis sacerdotem.

5°. Requiritur approbatio episcopi loci, in quo audiuntur confessiones; ita ut approbatus in una diœcesi, non possit in alia audire confessiones sine approbatione episcopi diocesani. Constat ex Ecclesiæ praxi, quæ est optima legum interpret; ex numero plurali quo utitur Trid. ut significet in diversis diœcesibus diversas requiri episcoporum approbationes; ex Clemente X. constit. *Superna*, & ex Alexandro VII. qui oppositum damnavit anno 1659. Enimverò approbatio est actus autoritatis & jurisdictionis: at actus autoritatis & jurisdictionis non excedit spheram autoritatis & jurisdictionis, nec proinde limites diœcesis.

6°. Hoc decretum non spectat habentes beneficium annexam habens curam animarum: nam censentur approbati hoc ipso quòd tale beneficium eis confertur. Sed parochus resignato suo beneficio jam neminem validè absolvere potest sine approbatione: quia jam non habet parochiale beneficium.

QUÆST. IV. *An sufficit jurisdictio, vel approbatio sub ratihabitione futura, vel presumpta, seu interpretativa, cum nempe judicatur concedenda si peteretur?*

Resp. neg. Quia ex Trid. ad valorem absolutionis requiritur jurisdictio & approbatio actu & absolute existens & jam obtenta, ad quam requiritur consensus actualis signo aliquo externo declaratus. Et verò jurisdictio & approbatio requiruntur ad substantiam ac valorem absolutionis: at nulla res existit, nisi actu existant omnia quæ ad ejus substantiam pertinent. Neque hic valet ista regula juris in 6. *Ratihabitionem retrahit, & mandato non est dubium comparari.* Nam hæc regula solum habet locum in actibus, quorum valor in futurum suspendi potest: at valor absolutionis præsentis suspendi nequit; valor enim sacramentorum pendere nequit ab actione de futuro.

QUÆST. V. *An sufficit jurisdictio & approbatio probabilis tantum?*

Resp. Non sufficit ad licitè absolvendum, sed requiritur certa. Quia extra casum necessitatis

non licet administrare sacramentum cum opinione tantum probabili eorum, quæ ad ejus valorem requiruntur: alioqui sacramentum periculo nullitatis sine necessitate exponeretur, quod est grave sacrilegium. Imò neque sufficit ad validè absolvendum, si jurisdicção vel approbatio reipsa non existat: nam tunc deest aliquid ad valorem absolutionis requisitum. Nec tunc Ecclesia supplet hunc defectum, sed solum dum titulus est coloratus, & error communis.

QUÆST. VI. *An confessor regularis approbatus in una diœcesi, potest absolvere in ea subditos alterius diœcesis, pro qua non est approbatus?*

Resp. Potest, etiam a casibus ibi reservatis, sed non reservatis in diœcesi in qua est approbatus, nisi eos noverit in fraudem reservationis ad alienam diœcesim migrasse. Ita declaravit Clemens X. constit. *Superna*, his verbis: *Posse autem regularem confessorem in ea diœcesi in qua est approbatus, confluentes ex alia diœcesi a peccatis in ipsa reservatis, non autem illa, ubi idem confessorius est approbatus, absolvere, nisi eosdem poenitentes noverit in fraudem reservationis ad alienam diœcesim pro absolutione obtinenda migrasse.* Idem dicunt de sacerdote seculari approbato ob tacitum episcoporum consensum communi consuetudine confirmatum.

Hinc mercatores, litigantes, milites, peregrinantes, &c. possunt absolvi a confessariis loci ubi continentur: nam hi jure communi, vel ex consuetudine tacite a superioribus approbatâ, sunt veluti subditi episcopi loci in quo versantur quantum ad sacramenta, excepto Ordine. Quòd si casus non sit reservatus in diœcesi poenitentis, sed solum in diœcesi confessarii, hic non potest illum absolvere: nam per reservationem ei subblata est potestas absolvendi a tali peccato. Præterea reus debet judicari secundum leges & consuetudines loci in quo judicatur. Idque totum constat etiam ex recepta consuetudine.

QUÆST. VII. *An parochus potest subditos audire, & absolvere in alia diœcesi, in qua non est approbatus?*

Resp. Ex communi sententia, potest etiam licite, modò id fiat absque scandalo. Quia habet ordinariam in proprium subditum jurisdicção-

nem, ab approbatione non pendentem: jurisdicção autem in foro poenitentiae, cum sit voluntaria, non contentiosa, nec requirat strepitum fori, exerceri potest extra proprium territorium.

QUÆST. VIII. *An secularis vel regularis approbatus generaliter in una diœcesi, potest validè absolvere in alia diœcesi subditum diœcesis, in qua est approbatus?*

Resp. neg. Ita Clemens X. constit. *Superna*, ubi decernit, *Religiosos ab episcopo ad confessiones secularium in sua diœcesi audiendas approbatos, non posse in alia diœcesi eas absque episcopi diœcesani approbatione audire, quamvis poenitentes subditi sint ejus episcopi, a quo ipsi religiosi jam fuerant approbati.* Nam jurisdicção delegata pendet in sui exercitio ab approbatione episcopi loci in quo audiuntur confessiones.

QUÆST. IX. *An parochus extra parochiam suam potest validè absolvere subditos alterius parochia, cum facultate proprii talium parochi?*

Resp. Non potest sine licentia episcopi expressâ, vel tacitâ. Nam parochus unius parœciæ non fit parochus subditorum alterius parœciæ per delegationem proprii illorum parochi; & parochorum jurisdicção pendet ab episcopo, qui potest iis auferre potestatem delegandi eos, quos judicat minùs aptos audiendis quorumlibet confessionibus. Licentia autem expressa est, cum scripto vel verbis conceditur: tacita verò, cum episcopus non contradicit consuetudini, quam scit vigere circa auditionem ejusmodi confessionum.

QUÆST. X. *An generaliter approbatus ad audiendas confessiones secularium, censetur approbatus pro audiendis confessionibus monialium, sive ordinario, sive regularibus subjectarum, si non fuerint nominatim excepta?*

Resp. neg. Nam ita fert usus, & ita declaravit Clemens X. constit. *Superna*, his verbis: *Et generaliter approbatos ab episcopo ad audiendas personarum secularium confessiones, nequaquam censeri approbatos ad audiendas confessiones monialium sibi subjectarum, sed egere quoad hoc speciali episcopi approbatione: atque approbatos*

pro audiendis confessionibus monialium unius monasterii, minime audire posse confessiones monialium alterius monasterii. Itidem confessores extraordinarios semel deputatos atque approbatos ab episcopo ad monialium confessiones pro una vice audiendas, haud posse expletâ deputatione in vim approbationis hujusmodi illarum confessiones audire, sed toties ab episcopo esse approbandos, quoties casus deputationis contigerit.

QUÆST. XI. *An regulares egent approbatione ordinarii ad audiendas confessiones suorum famulorum secularium?*

Resp. Clemens X. constit. cit. declaravit: *In monasteriis ac etiam collegiis, ubi juxta instituta regularia vivitur, posse tam pralatos regulares, quam confessores regularium eorundem monasteriorum seu collegiorum, audire confessiones illorum secularium, qui inibi sunt de familia, & continui commensales; non autem illorum, qui tantum ipsis deseruiunt.*

QUÆST. XII. *An episcopus potest validè limitare approbationem quoad tempus, locum, & personas?*

Resp. affirm. Constat, 1°. Ex praxi quotidiana. 2°. Alexander VII. an. 1659. in causa Andegavenis episcopi & regularium; ut falsam & erroneam damnavit hanc propositionem: *Non possunt episcopi limitare seu restringere approbationes, quas regularibus concedunt ad confessiones audiendas, neque nullâ ex parte revocare.* 3°. Quia habens approbationem etsi injustè restrictam ad tempus, locum vel personas, reverâ caret approbatione pro alio tempore, loco, & pro aliis personis: unde non potest validè absolvere in tali loco, tempore, & tales personas, pro quibus non est approbatus. At sine approbatione actu existente invalida est absolutio.

Quando autem ad tempus limitatum data fuit approbatio, cessat statim per se exacto termino: nam approbatio durare nequit ultra tempus præscriptum ab eo a cujus voluntate pendet. Hinc novâ opus est.

Nota. Clerus Gallicanus an. 1700. damnavit hanc propositionem: *In ministerio pœnitentiæ requiritur etiam approbatio ordinarii, quæ potest limitari, sed non revocari sine causa.*

QUÆST. XIII. *An sacerdos non approbatus potest absolvere a venialibus?*

Resp. Non potest saltem licitè, ex decreto, Innocentii XI. edito an. 1679. *Non permittant (episcopi) ut venialium confessio fiat simplici sacerdoti non approbato ab episcopo, aut ordinario. Si confessarii etiam regulares, aut quicumque alii secus egerint, sciant Deo Opt. Max. rationem reddituros esse, neque defuturam episcoporum & ordinariorum justam & rigorosam animadversionem in contra facientes, etiam regulares, etiam Societatis Jesu.* Imò neque etiam validè posse videtur, quia sacerdos vi ordinationis non habet jurisdictionem, neque subditos etiam solum venialium reos. Nemo autem potest absolvere a peccatis sine jurisdictione ordinariâ, vel delegatâ, ex Trid. sess. 14. cap. 7. cum absolutio sit actus judicialis, qui non potest exerceri nisi in subditos; & jurisdictio delegata validè exerceri nequit sine approbatione.

ARTICULUS II.

De Casibus reservatis.

Casuum seu peccatorum reservatio est subtractio potestatis absolvendi a certis peccatis, salvâ potestate absolvendi ab aliis. Ex Trid. sess. 14. cap. 7. Et can. 11. constat a Pâpa pro tota Ecclesia, & ab episcopis pro sua diœcesi reservari posse peccata, a quibus alii non possint validè absolvere sine potestate ab illis delegata. Ratio est, quia ad validè absolvendum requiritur jurisdictio, quæ cum sit penes dispositionem Ecclesiæ, potest ab ea restringi, negari, & subtrahi.

QUÆST. I. *Quænam requiruntur, ut peccatum censetur reservatum?*

Resp. Ex praxi Ecclesiæ tria requiruntur. 1°. Ut sit mortale, nam venialia non reservantur, cum non sint materia necessaria confessionis. 2°. Ut sit externum: nam licet peccata merè interna possint absolutè reservari, cum ad ea remittenda requiratur jurisdictio, quæ potest a prælati Ecclesiæ restringi & denegari; tamen reipsâ sola externa communiter reservantur: quia hæc reservatio ordinariè sufficit ad bonum regimen animarum

animarum. Ut autem peccatum externum censeatur reservatum, non sufficit quod habeat mortalem malitiam ex actu interno; sed insuper requiritur ut ipsa actio externa habeat malitiæ gravitatem. Nam reservatio præcipuè cadit in actum externum malum, ac proinde requirit actum externum mortaliter malum ex objecto. Et sicut sola voluntas interna non reservatur; ita nec quando non procedit in actum externum habentem ex se gravem malitiam. Hinc si furtum in loco sacro esset reservatum, & aliquis aliquid leve haud sufficiens ad mortale surripuisset ex voluntate aliquid notabile surripienti si occurrisset, tale furtum etsi mortale, reservatum non esset. 3°. Ut peccatum sit consummatum, nisi aliud in statuto exprimat. Quia reservatio, cum sit quid odiosum seu onerosum, est strictæ interpretationis. Hinc reservatâ fornicatione, vel homicidio, non reservatur voluntas interna fornicandi, etiam adhibito externo conatu, nisi fuerit copula carnalis; nec percussio gravis ex animo occidendi, nisi sequatur mors. Dixi, *nisi aliud exprimat*. Nam aliquando reservantur etiam actus non consummati: sic sola provocatio ad duelum, & ejusdem acceptatio expressè reservantur, etiamsi non sequatur conflictus.

Sunt qui docent peccata impuberum non esse reservata, nisi exprimentur: quia in ipsis non reperitur necessitas episcopalis correctionis. Hoc tamen pendet ab episcoporum arbitrio; quare eorum intentio ab ipsis exquirenda est: nam cum impuberes possint esse subjecti censuris, quidni & reservati? Porro contrahitur reservatio etiam invincibiliter ignorata; nam non est propriè pœna, nec contumaciam requirit, ut censura.

QUÆST. II. *An peccata dubia censentur reservata?*

Resp. Negant plurimi in dubio facti. Quia reservatio cum sit odiosa, debet restringi ad casus certos, non extendi ad dubios. Ideoque reservatâ ebrietate, intelligi debet ebrietas certa, quæ sola est ebrietas simpliciter & absolutè. Hinc qui admisit peccatum ex suo genere reservatum, sed dubitat an cum advertentia vel consensu sufficienti ad mortale, non incurrit in reservationem.

At in dubio juris, cum nempe dubitatur an peccatum mortale pœnitentis sit reservatum, confessarius non potest ab eo absolvere, nisi superior expresserit se nolle in tali dubio reservare. Nam hoc ipso quod constat peccatum esse materiam reservationis, sed dubitatur an superior illud reservarit, tunc dubium est de potestate ab eo absolvendi: non licet autem absolvere cum potestate dubia. Adde quod Clemens VIII. prohibuerit omnibus confessariis etiam privilegiatis in Italia degentibus, *ne quis eorum, sub prætextu privilegiorum, ab ullo ex casibus clare vel dubiè in Bulla In cœna Domini legi solitâ contentis, vel aliàs quomodocumque Sedi Apostolica reservatis vel reservandis absolvat.*

QUÆST. III. *Quinam absolvere possunt a reservatis?*

Resp. 1. Ipse reservans, vel ejus successor, aut superior in hoc foro erga eosdem subditos, & quisvis alius, qui ab illis hanc facultatem obtinuit. Nam reservans reservando retinuit pro se jurisdictionem, & successor habet eandem cum illo potestatem: superior verò potest id omne quod potest inferior.

Resp. 2. Ex Trid. sess. 24. cap. 6. episcopi possunt suos subditos in foro conscientie absolvere ab omnibus peccatis Papæ reservatis, occultis nec ad forum contentiosum deductis. Possunt etiam ab aliis, quando subditi propter legitimum impedimentum non possunt Papam adire, ex cap. 6. de *sent. excomm.* ne videlicet ex dilatione absolutionis periculum immineat animarum.

Resp. 3. Quilibet sacerdos, etiam non approbatus, & excommunicatus saltem toleratus, potest quoslibet in articulo mortis absolvere a quibusvis peccatis & censuris, in defectum sacerdotis approbati. Constat ex praxi Ecclesiæ, & ex rituali Romano, quod sic habet: *Si periculum mortis immineat, approbatusque desit confessarius, quilibet sacerdos potest a quibuscumque censuris & peccatis absolvere.* Nam tunc Ecclesia hanc potestatem omnibus sacerdotibus, saltem toleratis censetur concedere, & reverà concedit, ne pereant animæ, defectu absolutionis validæ tunc præsertim aded necessariæ.

Dixi, in defectum, &c. Nam si facilè haberi

possit sacerdos approbatus, alter non poterit absolvere, ut docet S. Carolus in instruct. confess. quia hæc potestas concessa est ob necessitatem moribundi; nec est periculum, dum faciliè absolvi potest a sacerdote approbato, & habente jurisdictionem expeditam. Quare rituale Romanum præter periculum mortis ad hoc requirit defectum sacerdotis approbati.

Porro omnes sacerdotes approbati tunc æquè possunt de omnibus mortalibus absolvere, & sic per se loquendo quoad valorem absolutionis nullus est inter illos ordo servandus; quia in articulo mortis nulla est reservatio, ut docet Trid. sess. 14. cap. 7. his verbis: *Piè admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis: atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis & censuris absolvere possunt.*

Circa hoc observanda sunt sequentia.

1°. Multi docent posse tunc moribundum absolvi a sacerdote excommunicato non tolerato, & hæretico, in defectum alterius; quia Trid. dicit *omnes sacerdotes posse.* Sed hæc negant alii cum Fagnano, qui in cap. *Non est vobis*, de sponsal. testatur S. Congregationem Cardinalium concilii Trid. interpretum, inter quos caput fuit Cardin. Moronus, qui paulò ante fuerat Legatus Apostolicus in concilio, cujus proinde mentem probè norat, declarasse verba concilii restringi ad sacerdotes in unitate Ecclesiæ viventes, & habiles & capaces jurisdictionis exercendæ, quales non sunt excommunicati non tolerati, & hæretici ac schismatici notorii. Et verò, inquit, in Ecclesia Dei non fuit semper custoditum, ut præcisi ab unitate Ecclesiæ possint absolvere in casu necessitatis; cum imò potiùs certum sit, ex communi sententia eorum qui ante concilium scripserunt, non potuisse. Toletus docet hæreticos & schismaticos, supple notorios, id non posse secundum communem sententiam, quia Ecclesia noluit eis dare jurisdictionem ob periculum perversionis fidelium, sed putat alios posse.

2°. Per articulum mortis hîc intelligitur grave ac morale mortis periculum. Nam ista ex usu Ecclesiæ in hac materia pro eodem usurpantur, ut constat ex rituali Rom. Quia pia mater Eccle-

sia non censetur velle quemquam exponi periculo probabili damnationis. Et in articulo stricto mortis quando jam vita desperata est, sæpe, imò ferè semper fieri nequit confessio.

3°. Absolutus a peccatis reservatis non tenetur postea, si convaluerit, adire superiorem, vel ejus delegatum. Quia, cum in illo articulo nulla sit reservatio, quivis sacerdos habet tunc potestatem a quibuslibet peccatis etiam alioqui reservatis absolvendi directè, & sine onere illa confitendi superiori. Secùs de censuris.

QUÆST. IV. *An regulares privilegiati habentes potestatem absolvendi a casibus Papa reservatis, possunt ideo absolvere a casibus episcopo reservatis, sine facultate episcopi?*

Resp. neg. Ita expressè declaravit Clemens X. constit. *Superna.* Et Alexander VII. oppositum damnavit.

QUÆST. V. *An sacerdos approbatus carens potestate absolvendi a reservatis, potest aliquando directè absolvere a non reservatis, & indirectè a reservatis.*

Resp. Circa hoc duplex est sententia. Prima, quæ est communis, docet id posse in duobus casibus. 1°. Si pœnitens inculpate oblitus est aliquod reservatum, vel si bonâ fide illud confiteatur sacerdoti non advertenti esse reservatum. Quia alioqui si illud in perpetuum oblivisceretur, vel semper uteretur eodem confessario, nunquam accepturus esset absolutionem extra articulum mortis; & sic posset perire occasione reservationis, cum multi moriantur sine absolutione acceptâ in articulo mortis. Unde meritò censetur Ecclesia tunc dare potestatem absolvendi directè a non reservatis, & indirectè a reservatis, cum onere postea reservata confitendi sacerdoti habenti potestatem in illa. Quam sententiam S. Carolus tenendam proponit in sua dicesi, in qua proinde dat hanc potestatem. Volunt autem alios episcopos censei eandem potestatem concedere hoc ipso quòd non contradicunt sententiæ communi id asserenti, quam ignorare nequeunt. 2°. Si sacerdos habens reservata nequeat omittere celebrationem sacri sine gravi scandalo, nec adsit confessor habens potestatem in reservata. Quia cum quilibet sibi peccati mor-

talis conscius teneatur confessionem præmittere communioni, credibile non est Ecclesiam sic instituisse reservationem, ut tunc a peccatis absolvi nequeat, directè quidem a non reservatis, & indirectè a reservatis, malleque eum cum incerta contritione non confessum celebrare, quàm confessionem communioni præmittere. Tunc autem docent necessariam esse confessionem peccatorum omnium etiam reservatorum: quia scilicet sine illà status pœnitentis nequit sufficienter innotescere confessario, ut satisfactionem debitam imponat, & opportuna remedia suggerat. Item remanere obligationem peccata reservata iterùm confitendi alteri confessario habenti potestatem in illa.

Secunda sententia negat in ullo casu extra mortis periculum posse. Quia peccata non reservata remitti nequeunt sine reservato: nam unum mortale sine alio remitti non potest. At in nullo casu extra mortis articulum peccatum reservatum potest per confessarium carentem potestate in reservata remitti etiam indirectè. Quia 1°. Trid. sess. 14. cap. 7. ait, sacerdotes extra articulum mortis nihil posse in casibus reservatis. 2°. Si confessor carens potestate in reservata posset in aliquo casu extra articulum mortis indirectè ab illis absolvere, potest a fortiori in articulo mortis; & ita absque ratione Tridentinum declarat nullam esse reservationem in articulo mortis, ne quis occasione illius preat: manente enim reservatione etiam pro articulo mortis, poterit adhuc pœnitens absolvi ab omnibus peccatis a quovis sacerdote, directè quidem a non reservatis, & indirectè a reservatis; atque ita reservatio nulli poterit esse occasio pereundi. Unde ulteriùs fatius erit reservationem manere, quàm tolli pro articulo mortis; sic enim meliùs prospicitur vigori disciplinæ sine periculo salutis animarum. 3°. Cùm adest peccatum reservatum, tota causa ad superiorem judicem devolvitur: ergo nihil in ea potest inferior.

Jam verò fatentur pœnitentem, qui reservatum aliquod peccatum in perpetuum oblitus est, numquam accepturum absolutionem peccatorum a sacerdote carente potestate in reservata; posse tamen in articulo mortis a quocunque absolvi; quia tunc cessat omnis reservatio. Non idèò tamen timendum esse ejus saluti, quia

si bonâ fide faciat quod in se est cum auxilio gratiæ, benignitas divina ei prospiciet, aut procurando ei confessarium habentem potestatem in reservata, aut ei impertiendo gratiam contritionis & charitatis perfectæ. Dicunt autem sacerdotem, qui in necessitate celebrandi nequit confiteri, nisi carenti potestate circa reservata, censei non habere copiam confessoris; idèòque teneri tunc elicere solum contritionem perfectam, & postea confiteri habenti potestatem absolvendi a reservatis.

Porro consentiunt omnes inferiorem non posse licitè, sine necessitate cogente, absolvere a non reservatis, remittendo pœnitentem ad superiorem pro reservatis. Quia integritas est de jure divino, & non debet prætermitti sine cogente necessitate.

QUÆST. VI. *An si quis confessus habenti potestatem circa reservata, omiserit ex oblivione inculpabili peccatum aliquod reservatum, hoc ipso sublata sit reservatio peccati illius, ita ut possit postea directè ab eo absolvi, per quemvis confessarium approbatum?*

Resp. Cùm non sit certum tunc reservationem tolli, in praxi debet pœnitens peccatum reservatum oblivione omissum confiteri habenti potestatem in reservata, ut ab eo directè seu secundum se absolvatur. Idque videtur exigere finis reservationis, qui est; ut conveniens medicina, & satisfactio a superiore vel ejus delegato pro tali peccato imponatur. Excipe si tempore Jubilæi omnia præstitisset quæ ad illud consequendum præscribuntur: nam tunc Papa Jubilæi gratiâ tollit omnem reservationem respectu illorum qui volunt illud lucrari, & verè contriti ac validè confessi sunt.

QUÆST. VII. *An si quis reservata cum aliis integrè confessus habenti potestatem in illa, ab eo absolvatur licet invalidè quoad remissionem peccatorum ob suam indispositionem, tamen liberatur a reservatione, ita ut absolvi possit a quovis approbato?*

Resp. neg. etiamsi confiteatur superiori ordinario. Quia superior intra sacramentum non intendit absolvere a reservatis, nisi per absolutionem sacramentalem, quæ cùm sit nulla, nihil

efficit. Quòd si confiteatur habenti potestatem tantum delegatam, adhuc certius est tunc non tolli reservationem. Quia delegatus non potest reservationem tollere, nisi intra sacramentum, ac proinde per solam absolutionem sacramentalem validam: non enim potest illam tollere dando pœnitenti facultatem confitendi reservata sacerdoti carenti potestate circa illa: quia hoc faciendo subdelegaret: at delegatus nequit subdelegare.

QUÆST. VIII. *An superior potest audire sola reservata, & absolvere ab illis pœnitentem, eum remittendo ad alium ut absolvatur a non reservatis.*

Resp. neg. Quia confessio omnium mortaliū, quæ pœnitens potest hic & nunc confiteri, est præcepta jure divino ad absolutionem, ex Trid. sess. 14. cap. 5. Ergo non est in potestate superioris ut dimidiatur. Quòd si ei non vacat omnia audire, potest auditis solis reservatis remittere pœnitentem ad inferiorē de omnibus ab eo absolvendum, & taxare si velit pro iis pœnitentiam, & præscribere remedia adhibenda. Quo casu non absolvit propriè, sed tollit reservationem. Valeret tamen talis absolutio a solis reservatis, si pœnitens sit rectè dispositus & in bona fide. Quia tunc adsunt materia & forma sacramenti, & aliunde defectus integritatis confessionis non est culpabilis ex parte pœnitentis, ut suppono. Ergo tunc nihil deest ad veritatem & effectum sacramenti.

ARTICULUS III.

De obligationibus Confessarii.

EJUS dotes comprehenduntur his versibus:

Sit probus, & fortis confessor, sitque peritus, discretus, patiens, mitis, pius, atque fidelis.

De quibus consule libros de officiis confessarii, & præsertim S. Carolum de instruct. confessarii, Loart. Fornarium, &c.

QUÆST. I. *Quanam scientia requiritur in confessario?*

Nota. Agitur hic de scientia requisita ex parte

confessarii ad licitam absolutionem. Ad validam autem requiritur secundum omnes, teste Suarez, ut sciat absolutionem proferre, & cognoscere regulariter moralem actum, saltem sub communi ratione peccati mortalis aut venialis, secundum generalem eorum rationem ac distinctionem. Quia sine tali scientia homo non potest humano modo exercere hoc judicium. Sed addit Suarez ignorantiam horum rarissimam esse, & fere impossibilem in eo qui ratione utitur, & in Ecclesia verisatur, vultque confessiones audire.

Resp. 1. Generatim, cum triplex sit confessoris munus, judicis, medici, & doctoris animarum, tenetur sub mortali scire ea, quæ ad hæc munera rectè obeunda requiruntur. Nam qui tenetur graviter ad finem, tenetur etiam graviter ad media necessaria. Confessor autem tenetur graviter munus suum, utpote gravissimum, & in quo agitur de offensa Dei vindicanda, de reconciliandis Deo peccatoribus, de justificatione ac salute hominum procuranda, de curandis animæ morbis, & vitiis emendandis, rectè exequi. Ergo tenetur etiam sub gravi scientiam ad id necessariam habere. *Imprimis* (inquit rituale Roman.) *meminerit confessarius se judicis, patris & medici personam sustinere, ac divina justitia simul & misericordia ministrum a Deo constitutum esse, ut tanquam arbiter inter Deum & homines, honori divino, & animarum salutem consulat.*

Quare juxta omnes mortaliter peccat, qui sine debita scientia munus audiendi confessiones, etiam ex sola charitate vel obedientia suscipit. Nam jure divino naturali quisque tenetur habere scientiam muneris quod suscipit exercendum præsertim erga alios.

Præterea talis se exponit periculo evidenti male fungendi tanto munere, cum injuria sacramenti, & damno proximi ac detrimento animarum. *Si quis autem ignorat, ignorabitur*, 1. Cor. 14. Neque enim obedientia, aut episcopi approbatio etsi bonâ fide per examen facta, excusant: quia non dat scientiam ex natura rei debitam, nec supplet ejus defectum. Neque ignorantia eum excusare potest: quia nemo debet suscipere & exercere officium, cujus nequit omnia munia rectè obire: aliàs se exponit periculo errandi, & malè obeundi cum damno aliorum.

Vae vobis duces cæci, Matth. 23. *Nulla ars doceri præsumitur, nisi intentâ prius meditatione discatur. Ab imperitis ergo magisterium pastorale suscipitur in magna temeritate: quoniam ars est artium regimen animarum*, ait S. Greg. pastor. cur. p. 1. c. 1.

Hinc etiam qui ignarum confessarium scienter eligit, peccat mortaliter, cum cooperetur ejus peccato, & malè administrationi sacramenti; ideòque ejus confessio est invalida. *Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in fossam cadunt*, Matth. 5.

Resp. 2. Confessor, ut apud omnes & ex dictis constat, tenetur scire, 1°. Ea omnia, quæ ad valorem, substantiam, integritatem & effectum hujus sacramenti, ejusque licitam administrationem tam ex parte sui quàm ex parte pœnitentis requiruntur. 2°. Præcepta Dei & Ecclesiæ, obligationes communes, & proprias statuum, varias peccatorum species, multiplicationem numericam, circumstantias quæ mutant speciem, vel notabiliter aggravant, & principia discernendi inter mortalia & venialia; imò quænam sunt peccata mortalia & venialia in singulis præceptis, saltem communi & ordinario modo. Item quinam sunt actus invalidi, & solum illiciti: *Oportet enim ut scias cognoscere quidquid debet judicare: judiciaria enim potestas hoc postulat, ut quod debet judicare, discernat*, c. 1. dist. 6. de pœnit. Alioquin non posset esse debita iudicii æquitas. 3°. Casus reservados, censuras & excommunicationes, quæ vigent, impedimenta matrimonii, conditiones contractuum, causas restitutionis, radices & occasiones peccatorum, remedia peccatis vitandis & vitiis emendandis apta, & satisfactiones salutares ac convenientes. 4°. *Nulli sacerdotum liceat canones ignorare, nec quicquam facere, quod Patrum possit regulis obviare*, ait Cælest. Papa c. *Nulli* dist. 38. Non tamen tenetur tam perfectam istorum omnium notitiam habere, ut possit semper ex tempore & per seipsum omnes occurrentes dubitationes solvere; sed sufficit ut id possit in communiter accidentibus, & sciat communia, & de difficilioribus sciat saltem dubitare; intelligatque principia decisionum generalia, & legendo, aut peritiores consulendo investigare possit quid facto opus sit. Neque etiam tenetur de singulis peccatis, quæ

deklarantur, positivè judicare esse mortalia vel non; hæc enim in multis difficile est, & controversum: sed sufficit ut singula audiat prout gesta sunt, & de illis judicet secundum principia communia certa, & remedium idoneum apponet, ne iterentur peccata quæ dubitat esse mortalia. Uno verbo confessor debet habere scientiam Theologiæ moralis, saltem mediocrem & competentem.

Porò major scientia requiritur pro uno loco quàm pro alio, pro urbe mercatoriâ, aulicâ, &c. quàm pro pago; major pro audiendis viris, iudicibus, hominibus forensibus, aliisque habentibus casus magis implicatos, quàm pro feminis, pueris, &c. Hinc confessarii, qui quoslibet pœnitentes audire sunt parati, majore quàm alii scientiâ pollere debent.

Ex dictis rectè colligit Filliucius, peccare mortaliter non solum confessarium qui prædictâ scientiâ caret, sed etiam superiorem qui ei tribuit facultatem confessiones audiendi, atque etiam ipsum pœnitentem qui scienter eligit confessorem ignorantem respectu ipsius, cum consentiant & cooperentur peccato confessarii: ideòque talem pœnitentem esse indispositum, & teneri confessiones iterare. Confessio tamen bonâ fide facta sacerdoti ignaro, est valida; quia ex parte pœnitentis intervenit integra confessio & debita dispositio, & ex parte sacerdotis intervenit aliqua cognitio & perceptio illius, quæ licet non sit accurata, tamen sufficit, ut cognoscat illam esse sufficientem materiam hujus sacramenti. Ita Suarez.

QUÆST. II. An & quomodo tenetur confessor pœnitentem examinare?

Resp. Tenetur examinare de specie, numero, circumstantiis peccatorum, eorumque causis, habitu & occasionibus proximis, quoties rationabiliter præsumit ista non sufficienter declarari, vel de hoc dubitat. Idem debet interrogare an sciat res fidei, præcepta Dei & Ecclesiæ, & statûs sui obligationes, quoties dubitat an pœnitens ista calleat; demùm scrutari dispositiones & conscientiam pœnitentis, *quasi medicus vulnus, & iudex causam*, ait S. Th. in 4. dist. 19. Prob. 1°. Ex conc. Later. gen. IV. cap. 21. *Sacerdos autem sit discretus & cautus; diligenter inquirens & pec-*

catoris circumstantias & peccati. 2°. Ut minister sacramenti tenetur curare, ut integritas materiæ sacramenti a Christo requisita ponatur, quantum moraliter potest; & ut iudex ac medicus tenetur sibi comparare cognitionem necessariam ad ferendum rectum ac integrum iudicium de peccatis & statu pœnitentis, ad illum cum Deo reconciliandum, ad imponendam satisfactionem peccatis & ejus facultati congruentem, & ad præscribenda remedia curationi ac emendationi pœnitentis apta. Et verò iudex non potest licitè proferre sententiam, nisi prius plene cognoscat totum statum causæ, & personæ quam debet absolvere. Hæc autem inquisitio debet esse discreta & moderata, ne sit vana, curiosa, periculosa, reddatque sacramentum nimis grave & odiosum. Pro quo,

Observa. 1°. Non omnes eodem modo interrogandi sunt, sed modo cuique accommodato. Sic cæteris paribus magis examinandi sunt minus periti, quam periti ac timorati; item qui rarò contententur, quam qui frequentius.

2°. Sæpe necesse est interrogare pœnitentes de statu, officio, tempore ultimæ confessionis, de omissione obligationum iis propriarum, de consuetudine, occasione, & causis ac motivis peccatorum, de impletione pœnitentiæ injunctæ. Non sunt autem interrogandi, nisi de peccatis quæ potuerunt verisimiliter ab illis committi: idè prius intelligat confessor ætatem, sexum, conditionem, statum, munus pœnitentis, & prudenter ac moderatè eum interroget de peccatis, quæ a personis talis ætatis, sexûs, conditionis, statûs, professionis admitti solent. De nomine non percontetur, nec inutilia quærat unquam, nec sibi narrari patiatur.

3°. Debet curare ut pœnitens in confessione generali exprimat quænam mortalia necdum confessus sit: nam alias nec posset discernere materiam necessariam ab alia, nec imponere, ut tenetur, satisfactionem proportionatam ac debitam pro illis, pro quibus nondum imposita est; sed daret justò leviolem, falsò putans jam pro illis debitam injunctam fuisse.

4°. Cautio magna adhiberi debet in inquisitione de peccatis luxuriæ, ne scandalizetur pœnitens, & mala quæ ignorat doceatur cum periculo ea deinde patrandi. Quare quærendum

est generaliter num menti irrepserit turpis aliqua cogitatio, num opere vel voluntate aliquid contra castitatem admiserit, num circa aliquid conscientia ipsium extimulet? Si affirmet, ulterius interrogetur, a generalibus gradatim descendendo ad particularia: secus, si neget.

5°. Confessarius contentem non objurget, nisi finitâ confessione; neque interpellet, nisi opus fuerit aliquid melius intelligere. Ita rituale Roman. addens: *Auditâ confessione, perpendens peccatorum magnitudinem ac multitudinem, pro eorum gravitate ac pœnitentis conditione, opportunas correptiones ac monitiones, prout opus esse viderit, paternâ charitate adhibebit, & ad dolorem & contritionem efficacibus verbis adducere conabitur, atque ad vitam emendandam, ac melius instituendam inducet, remediaque peccatorum tradet. Postremò salutarem & convenientem satisfactionem, quantum spiritus & prudentia suggererit, injungat, habitâ ratione statûs, conditionis, sexûs, & ætatis, & item dispositionis pœnitentium; videatque ne pro peccatis gravibus levissimas pœnitentias imponat, &c.*

Quare confessarius debet habere in promptu varia motiva ex Scriptura præsertim & Patribus deprompta, ad excitandum in pœnitentibus peccatorum dolorem ac odium efficacis, vitæ christianæ propositum, & amorem Dei, secundum varias pœnitentium dispositiones, propositâ peccati fœditate, gravitate pœnarum æternarum, & præsertim Dei bonitate, magnitudine, ac amabilitate infinitâ, &c. & pœnitentes ad perfectam contritionem eliciendam verbis efficacibus adducat.

Sed an pœnitens confessario interroganti tenetur aperire pravam consuetudinem, malos habitus, cupiditates, tentationes, occasiones peccati, dispositiones, obligationes proprias, statum, conditionem, munus?

Resp. affirm. Ita communiter. Quia confessarius, cum sit iudex & medicus, habet jus cognoscendi, & inquirendi ea omnia, quorum notitia necessaria est ad rectè judicandum de peccatis, statu, morbis, necessitate, ac dispositione pœnitentis, & ad præscribenda remedia ejus emendationi ac curationi apta: qualis est prædictorum & similium notitia. Ac proinde

pœnitens tenetur ad ista sincerè & clarè respondere; nullum enim esset jus in confessario interrogandi, si non esset in pœnitente obligatio ad interrogata respondendi. Et verò confessarius est iudex proferens sententiam non solum circa illa peccata quæ audit, sed etiam circa personam, quam dum sacramentaliter absolvit, iudicat illam debere reconciliari cum Deo, & quantum ex se est, reconciliat: ad hoc autem oportet ut cognoscat plenè totum statum conscientiæ pœnitentis, ad videndum an sit aliquid quod obiter eiusmodi reconciliationi. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.*

QUÆST. III. *An confessarius tenetur admonere pœnitentem de ejus erroribus, & eum docere?*

Resp. 1. Si error seu ignorantia sit vincibilis & culpabilis, tenetur confessarius eum docere id quod culpabiliter ignorat. Quia quoad talis ignorantia perseverat, pœnitens est indispositus; cum ipsa sit peccatum & causa peccati. Confessor autem ut doctor tenetur erudire pœnitentem, & ut medicus tollere causam & occasionem peccandi, veritatem docendo. Idque etiam si tunc non speretur fructus; quia ea admonitio proderit, ut pœnitens edoctus cognoscat malum statum in quo est, & fortè aliquando resipiscet, & extimulabit conscientia. Item tenetur corrigere errorem, qui est pœnitenti perniciosus, & causa peccandi, putà si putet esse illicitum, quod ei reipsa licitum est.

Resp. 2. Si error vel ignorantia sit inculpabilis ac invincibilis, docendus est pœnitens, 1°. Si ex eo sequatur aliquod grave malum vel scandalum publicum, etiam si inde timeatur malum pœnitentis: nam malum privatum permitti debet, ut vitetur publicum. 2°. Si error vergat in damnum injustum proximi. Quòd si pœnitens restituere, aut abstinere a contractu aut opere injusto nolit, non debet absolvi: quia est indispositus, cum nolit obligationem sibi notam exequi, vel nolit intelligere ut bene agat. 3°. Si pœnitens dubitet de suo errore, vel interroget confessarium: nam tunc taciturnitas esset tacita erroris approbatio, & confirmaret pœnitentem in errore. 4°. Si ex errore sequatur malum oc-

cultum inculpate ignoratum, ut si putat matrimonium suum esse validum, & tale publicè habeatur, quod tamen invalidum est ob impedimentum occultum notum ipsi confessario; modò monitio profutura videatur, nec ex ea scandalum timeatur. Quia confessor est Dei minister, & iudex, doctor, ac medicus pœnitentis. Ergo tenetur curare ut leges serventur, instruere pœnitentem, & impedire peccatum etiam materiale, dum nullum majus malum timeatur: nam error per se quoddam malum est, & plerumque alia mala invehit. Si tamen probabile periculum sit, ne ex admonitione sequatur peccatum formale pœnitentis, vel grave scandalum, & damnum innocentibus, putà liberis; differenda est monitio, donec hoc periculum sit sublatum, & petenda dispensatio, ex cap. 6. de *con. ang. & affinit.* ubi Innocentius III. consultus de matrimonio invalido contracto, respondet: *Dissimulare poteris, ut remaneat in copula sic contracta, cum ex separatione, sicut asseris, grave videas scandalum imminere.* Nam cum Dei offensio per ignorantiam invincibilem vitetur, illud materiale malum rectè permittitur ad impedienda graviora mala.

QUÆST. IV. *An Confessor potest se conformare sententia pœnitentis minus probabili, & minus iusta, contra propriam probabilioris & iustioris?*

Resp. neg. Quia confessarius in tribunali pœnitentiæ est superior, doctor & iudex; pœnitens verò inferior & reus. Ac proinde confessarius debet iudicare secundum propriam sententiam prudentem, & conscientiam, non ad arbitrium rei, quem tunc docere debet. Præterea non licet sequi opinionem minus probabilem & minus iustam. Quare pœnitens volens eam in praxi sequi, est indispositus. Potest tamen absolvi pœnitens eruditus volens sequi opinionem suam, quam bonâ fide post diligentem veritatis inquisitionem putat esse multò probabilioris, si confessarius sciat multis aliis talem videri, nec sit evidens esse minus probabilem. Quia pœnitenti licet agere secundum conscientiam prudenter formatam; ideoque tunc censetur bene dispositus.

QUÆST. V. *An & quibus Confessor tenetur denegare, vel differre absolutionem?*

Resp. 1. Tenetur denegare iis omnibus, quos cognoscit carere contritione ac dispositione debita; alioqui grave sacrilegium admitteret: nam ex communi sententia faceret sacramentum nullum, dando absolutionem invalidam & inutilem defectu materiae debita. Et secundum Scottistas, faceret sacramentum inutile, utpote destitutum effectu suo, ob defectum dispositionis necessariò requisita ad illum. Quare rituale Roman. ait: *Videat diligenter sacerdos, quando & quibus conferenda, vel neganda, vel differenda sit absolutio; ne absolvat eos, qui talis beneficii sunt incapaces: quales sunt, qui nulla dant signa doloris, qui odia & inimicitias deponere, aut aliena, si possunt, restituere, aut proximam peccandi occasionem deserere, aut alio modo peccata derelinquere, & vitam in melius emendare nolunt, aut qui publicum scandalum dederunt, nisi publicè satisfaciant, & scandalum tollant, &c.* Igitur secundum hoc principium certum, & doctrinam Patrum, Canonum, & S. Caroli in instruct. confessor. absolutio negari debet,

1°. Iis qui nolunt rem alienam restituere, debita solvere, vel honorem aut famam laesam, aut quodlibet aliud damnum illatum refarcire, cum possunt, aut dare operam ut facultatem ista præstandi, si non habeant, comparent.

2°. Qui non curant tollere habitum peccandi, ut si non adhibeant remedia necessaria a confessorio aliàs præscripta, vel aliunde cognita. Nam carent proposito efficaci emendationis, quod exigit destructionem causarum peccati: nulla autem propior est habitu.

3°. Qui uti rentuunt remediis, quæ a confessario judicantur necessaria ad emendationem, vel impositas pœnas meritas, & eorum facultati accommodatas persolvere nolunt.

4°. Qui retinent voluntatem duellum datâ occasione offerendi vel acceptandi, aut aliud peccatum mortale admittendi.

5°. Qui inimicitias & odia deponere, injuriam acceptam condonare, vel reconciliari nolunt, offensorem sincerè propter Deum non amant, nec parati sunt pro illo orare, ei benevolentia signa communia exhibere, & in necessitate

subvenire. *Falsa sit pœnitentia, si odium in corde gestetur, aut si offenso cuilibet non satisfaciat, aut si offendentis offensus non indulgeat, ait conc. gen. Later. II. can. 22.*

6°. Qui nolunt corrigere luxum & sumptus superfluos in cibo, potu, vestitu, ornatu, conviviis, famulatu, &c. qui ad mortale pertingant: ut si propter illos contrahantur debita, quæ solvi nequeant, si stipendia famulorum aut operariorum, vel alia debita non solvantur, si elemosynæ debita omittantur, &c. vel si inde scandalum oriatur.

7°. Qui occasionem proximam peccandi deserere nolunt. Unde Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest & non vult omittere; quin imò directè & ex proposito quarit, aut ei se ingerit.* Hinc S. Carolus in instruct. cit. monet non esse absolvendos eos qui vitam in otio agunt, vel malorum consortium aut cauponam frequentant, vel choreas (*vulgo, Bals*) adeunt, nisi habeant firmum propositum ab his deinceps abstinendi. Idem dic de comœdiis amatoris, & aliis spectaculis periculosis.

8°. Iis qui occasionem peccandi aliis præbent, nisi efficaciter desistere statuerint, quales sunt qui componunt, imprimunt, dant, vel vendunt libros amatorios, vel contra fidem, aut bonos mores; qui domum aleatoribus præbent, qui comœdias periculosas exhibent; item feminæ, quæ pectus nudum gestant: nec excusantur ob consuetudinem: nam (ut ait S. Antoninus) *Valde turpis & impudicus est talis usus; & idè non servandus: Non sequeris turbam ad faciendum malum, Exod. 23. &c.*

9°. Qui nolunt abstinere ab usura, superstitionibus, artibus, commerciis aut contractibus illicitis, aut a quovis alio opere malo. Ratio horum omnium est, quia ejusmodi homines carent proposito efficaci servandi omnia mandata, & vitandi peccatum mortale, ejusque occasiones proximas, idèoque contritione.

10°. Qui ignorant res necessarias ad salutem necessitate medii, ut mysteria SS. Trinitatis & Incarnationis, beatitudinem æternam justis perseverantibus rependendam, pœnas æternas peccatoribus paratas. Nam sine horum fide explicitâ nemo

nemo adultus justificari potest. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Absolutionis capax est homo, quantumvis labores ignorantiam mysteriorum fidei; etiam si, et ignorantiam culpabilem nesciat mysterium SS. Trinitatis, & Incarnationis Domini.* Hinc nequeunt validè absolvi, nisi priùs ista didicerint. Idem dic de actu contritionis, cum sit de necessitate sacramenti.

Qui autem ignorant ea, quæ sunt solum necessaria necessitate præcepti, ut aliqua alia fidei dogmata, vel mandata aliqua Dei aut Ecclesiæ, vel obligationes sui statûs ac conditionis proprias, debent hæc doceri ante absolutionem, si pauca horum ignorent, quæ brevi tempore discere queant: sin minus, differenda est absolutio, donec ea omnia didicerint, si jam moniti neglexerunt discere; quia sunt in habitu negligentia culpabilis, cum teneantur graviter ista scire; & tamdiu actu peccant, quamdiu ea non edificant, cum possunt. Nec confessarius potest prudenter credere eos hanc obligationem postea impleturos, eò quòd id promittant, cum jam fidem datam fefellerint. Quòd si nondùm fuerint moniti, poterunt, si nihil aliud impediatur, absolvi, præmissâ instructione de his saltem rebus quæ sunt de necessitate medii & sacramenti, & impositâ obligatione alias quamprimùm ediscendi. Ita S. Carolus in instruct. confessar. addens neque absolvi debere patres & matres-familias, qui liberos suos aut domesticos horum notitiâ inbuere per se vel per alios non curant; vel non invigilant, ut iidem Dei & Ecclesiæ præcepta observent, aut (quod pejus est) eorum observationem impediunt; vel retinent domesticos qui sunt aliis scandalo, nec se emendant. Si tamen spondeant ista se præstituros; & nondùm de iis moniti fuerint, poterunt absolvi: secùs, si jam moniti omiserunt, donec emendationem operibus probaverint.

Resp. 2. Extra articulum mortis, confessarius tenetur generatim differre absolutionem iis, quorum dubia ei apparet contritio ac dispositio debita, & quos non potest prudenter judicare habere debitum dolorem, ac propositum efficacem ac universale non peccandi, donec adsint sufficientia conversionis veræ ac contritionis debita signa. Nam alioqui sine necessitate & temerè exponeret sacramentum periculo nullitatis, & pri-

vationis effectûs, applicando formam materiæ dubiæ nec moraliter certæ, & subjecto dubiè disposito; & sic committeret grave sacrilegium. Nam vera contritio ex communi sententia, est materia proxima & per se essentialis sacramenti; & ex Scotistis est saltem dispositio necessaria ad ejus effectum. *Confessor* (inquit Suarez disp. 32. sect. 2.) *tenetur justitiam & religionem in ejus administratione servare; quia & iudicium & actionem sacram exercet. Cui muneri ut satisficiat, unum ex præcipuis est, ut dispositionem conscientia pœnitentis sufficienter agnoscat. Est enim præcipuum hujus materia fundamentum, non posse confessorem licite pœnitentem absolvere, nisi ille sit bene dispositus ad absolutionem suscipiendam. Primum, quia non potest ipse absolvere, nisi quem Christus etiam absolvit; gerit enim vices Christi, & quæ ipse solvit in terris, debent soluta manere & in cælis: aliàs clavis errabit, & minister illa abutetur, & peccabit. Secundò, quia tenentur ministri sacramentorum non dare illa indignis. Tertio, quia est iudex, & tenetur justum iudicium facere. Ex quo fit, priusquam absolvat, necesse esse, ut prudenter judicet pœnitentem esse dispositum: quia aliàs se exponeret periculo errandi, & sine sufficienti cognitione operaretur.* Præterea confessarius debet esse dispensator fidelis ac prudens applicationis meritorum Christi, & sacramentum gratiæ collativum prudenter ac sanctè administrare. Ergo citra necessitatem seu articulum mortis, non ei licet administrare hoc sacramentum cum materia vel dispositione, quæ prudenter judicari nequeat vera, ac sufficiens ad valorem & effectum sacramenti. Contritio autem dubia, aut quæ non est probabilis vera quam falsa, non potest prudenter judicari vera ac sufficiens. Et quamvis pœnitenti credi debeat in iis de quibus se accusat, cum confessarius nequeat ejus peccata nisi ex ipso cognoscere; non sufficit tamen testimonium pœnitentis asserentis se esse contritum, dum aliunde adest ratio dubitandi de veritate ejus contritionis, & debita dispositionis; nam ipse & seipsum & confessarium decipere potest, ut notat S. Gregorius pastor. cur. 1. p. c. 9. ibi: *Sæpe sibi de se mens ipsa mentitur, & fingit se de bono opere amare quod non amat, de mandati autem gloria non amare quod amat.* Et in 1. reg. c. 6. ait: *In fructu, non in foliis aut ramis pœni-*

rentia cognoscenda est. *Quasi arbor bona, voluntas bona: confessionis ergo verba, quid sunt aliud nisi folia? Quare S. Carolus in instruct. confessor. quas clerus Gallicanus præcepit ut ab omnibus sacerdotibus accuratè servarentur, ait: Absolutio, donec emendatio perspiciatur, differri debet his, qui licèt se peccatum dimissuros pollicentur, ab illo tamen non separandos confessorius probabiliter iudicabit.*

Resp. 3. Extra periculum mortis, juxta principia tradita, & doctrinam S. Caroli in instruct. confessor. tenetur confessorius speciatim differre absolutionem; præsertim,

1°. Implicatis consuetudine peccandi mortaliter, qui nondùm efficaciter conati sunt eam emendare, licèt emendationem promittant; donec vitiosum habitum sic vicerint, ut periculum proximum seu probabile peccandi sublatum sit. Quia 1°. vera conversio consuetudinarii est valde rara ac perdifficilis, nec brevi tempore fieri solet, ut constat ex Patribus & experientiâ: ergo priùs operibus probari debet, ut possit prudenter credi. 2°. Prava consuetudo est occasio proxima peccandi, & eò pejor quòd interna est. 3°. Dilatio absolutionis est medium moraliter necessarium ad pravi habitus emendationem, cùm experientiâ constet eum sine dilatione illa communiter non emendari. Confessorius autem ut medicus spiritualis tenetur adhibere remedia ad pœnitentis emendationem apta & moraliter necessaria. 4°. Gratia sacramentalis exponeretur morali periculo proximæ destructionis, cum graviore damno pœnitentis: nam dum durat malus habitus, homo est in periculo proximo statim & sæpe peccandi, cùm habitus ille propensionem maximam, & necessitatem moralem peccandi pariat. Confessorius autem ut minister sacramenti, citra necessitatem non debet conferre gratiam, quam prudenter iudicat brevi amittendam, nisi eam differat; & ut medicus debet curare ut sanitas quam confert, non tam citò amittatur, sed sit moraliter saltem stabilis: imprudenter enim ageret medicus, qui statim daret remedium, quod prudenter iudicaret allaturum sanitatem, brevi cum majore damno amittendam si statim detur, cùm moraliter stabilem afferre, & morbum curare possit, si differatur. *Quod facile sanatur, non malum cavetur: ex*

difficultate autem sanationis erit diligentior custodia recepta sanitatis, ait S. August. in psal. 6. Hinc Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, nature, aut Ecclesie, esse emendationis spes nulla appareat, nec est neganda nec differenda absolutio, dummodo ore proferat se dolere, & proponere emendationem.

2°. Recidivis, seu iis qui post plures confessiones pluries relapsi sunt in eadem peccata. Tum quia qui pluries fidem datam fefellerunt, non possunt nisi ex operibus prudenter judicari habere verum & efficax propositum: tum quia recidivorum pœnitentiæ semper a Patribus existimatae sunt saltem valde suspectæ & dubiæ. Quare S. Isidorus in c. 11. *de pœnit. dist. 3. ait: Irrisor est, non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet.* At (ut docet Delugo disp. 14. lect. 10.) *certum est, quando dilatio necessaria est ad explorandum firmum propositum pœnitentis, de quo non satis constat, debere differri absolutionem.* Præterea recidivi sine absolutionis dilatione emendari non solent: ideòque dilatio est remedium ipsis moraliter necessarium. *Non esset tanta facilitas peccandi, si non esset tanta facilitas absolvendi,* ait Bellarm. serm. 8. de adventu. Rituale Tullense excipit eos, qui relapsi sunt raro, & solum ex vi tentationis, vel occasionis urgentis non quæsitæ nec prævisæ.

3°. Iis, qui aliena reinent, vel injuriam in fama, honore, vel aliis bonis intulere, donec satisfecerint si possunt, quamvis promittant se statim satisfacturos, si jam semel admoniti id omiserunt. Ita S. Carolus in instruct. confessor. & conc. Mediol. I. Item iis, qui commercia illicita, vel artes prohibitas, aut occasionem peccandi voluntariam non dimiserunt, donec deseruerint: & generatim iis qui obligationem aliquam gravem & urgentem non impleverunt ex negligentia, donec impleverint, si jam semel aut bis moniti fuerint, vel id promiserint. Quia propositum quod nunc faciunt, non potest prudenter judicari magis efficax esse quàm priùs factum. Et aliàs relinquerentur in probabili periculo peccandi ut antea; cujus probabilitatem facit fidei priùs datæ violatio, & difficultas ista præstandi. Imò si res restituenda gravissimi tit momenti, non debet ordinariè absolvi pœnitens

donec restituerit, si potest, quamvis antea monitus non fuerit: nam alioqui relinqueretur in gravi periculo non restituendi ob difficultatem talis restitutionis, & propensionem magnam differendi.

4°. Qui inveteratas inimicitias exercent cum proximo, donec se ei reconciliaverint; vel etiam si inveteratæ non sint, contra fidem datam nondum redierunt cum eo in gratiam, nec publica dederunt signa reconciliationis, ad tollendum publicæ inimicitiae scandalum; vel qui primi proximum offenderunt, & nolunt primi eum adire, & ei satisfacere, ut tenentur.

5°. Qui publicum scandalum dederunt, donec illud sustulerint, ut docet rituale Rom. Quare is cuius peccata publica fuerunt, non est absolvendus antequam publicè appareat emendatus: aliàs absolutio esset scandalosa.

6°. Adolescentibus qui vitam otiosam agunt, vel studia notabiliter negligere solent, donec emendati appareant. Idem dic de omnibus qui manus suam graviter negligere consueverunt.

7°. Qui in examinanda conscientia graviter negligentes fuerint, donec meliùs examinarint, & se ad contritionem meliùs excitarint. S. Carolus. Nam talis negligentia indicat defectum debitæ contritionis, ad quam obtinendam indigent tempore aliquo, precibus, & aliis mediis. Si tamen diligentiam bonâ fide adhibuerint, sed non sufficientem, charitas postulat ut confessarius interrogando hunc defectum suppleat, & pœnitentem adjuvet ac disponat ad veram contritionem, præsertim si sint rustici & rudes, qui imprimis adjuvandi sunt; nam de iis præsumitur, licet millies se examinent, non fore magis paratos, quàm si ab ipso confessario breviter examinentur.

8°. Versantibus in peccati occasione proxima, ut infra dicam.

Nota 1. Pœnitens non debet ordinariè remitti ultra 15. dies. Nam æger non debet a medico diu derelinqui, sed sæpiùs adjuvari; & aliàs periculum esset, ne pœnitens animo cadat, ac desperet. Quòd si post tale tempus nondum sufficienter dispositus inveniatur, adhuc remitteretur cum solatio, hortatione, & suggestione medicorum magis efficacium, donec talis iudicetur.

Nota 2. Consuetudinariis & recidivis præscri-

benda sunt remedia suæ emendationi apta: qualia sunt oratio quotidiana matutina ac serotina, crebra opera misericordiæ, auditio missæ, opera virtutum vitiiis ac propensionibus pravis contrariarum, sui demissio ac diffidentia, fiducia in Deum, frequens confessio apud eundem confessarium pium & prudentem, meditatio motorum vitandi peccatum, lectio piorum librorum, celeris repulsio prævæ cogitationis aut motionis; aliqua punitio quoties tale peccatum committitur, ut jejunium, largitio elemosynæ, aliqua oratio, &c. examen conscientiae quotidianum, & præsertim particulare, hoc modo: Manè eliciatur propositum vitandi tale peccatum, & Deo offeratur cum petitione gratiæ. Quoties commissum fuerit illud peccatum, statim eliciatur contritio cum aliqua punitio; & saltem serò examinetur conscientia de illo. Quòd si fuerit commissum, eliciatur contritio, fiatque aliqua satisfactio: sin minus, Deo gratiæ agantur.

QUÆST. VI. *Quomodo confessarius se gerere debet erga eos qui versantur in occasione proxima peccati?*

Nota 1. Occasio peccati est id omne, quod ad peccatum allicit, sive ex natura sua, sive ex parte pœnitentis fragilis. Dividitur in proximam & remotam. Proxima est ea quæ affert morale seu probabile periculum peccandi, sive est ea in qua quis verisimiliter est peccaturus. Remota, quæ non affert tale periculum. Remotam non tenemur fugere, alioqui deberemus omnes de mundo exire, ex 1. Cor. 5. *Quoniam creature Dei in odium facta sunt, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium,* Sap. 14.

Nota 2. Occasio proxima peccati duplex est; nempe per se, & per accidens. Occasio proxima per se est ea, quæ per se sic est apta inducere homines in peccatum mortale, ut spectatâ communi hominum fragilitate ac corruptione multi in ea verisimiliter peccaturi sint; ut quia in ea multi sæpè peccant: cuiusmodi sunt cum eâ personâ habitare, cum quâ soleas peccare; familiaritas inter adolescentes & puellas, aspectus minus pudici, &c. Occasio proxima per accidens, est quæ non habet vim inducendi communiter homines in peccatum, sed tantum aliquos ra-

B b b ij

tione specialis illorum fragilitatis & dispositionis, ita ut prudenter timeatur ne in ea peccent.

Nota 3. Utraque occasio peccati subdividitur in voluntariam, & involuntariam. Voluntaria est ea, quæ deseri potest etiam sine gravissimo incommodo. Involuntaria seu necessaria, est ea quæ vel physicè vel moraliter deseri non potest. Et sic alia est involuntaria seu necessaria physicè, quæ nullo modo pendet a voluntate, ut deseratur; ut si quis in carcere aut triremi vinctus sit cum flagitioso; & alia involuntaria seu necessaria moraliter, quæ deseri nequit sine peccato, vel damno temporali gravissimo; ut militia respectu militis in ea frequenter peccantis, cui abeundi facultas recufatur; non enim potest deserere militiam invito duce, cui ex iustitia obstrictus est; vel munus seu officium, quod quidem sine peccato dimitti potest, sed non sine damno gravissimo, v. g. jacturâ sui status, vel bonorum, vel famæ.

Resp. 1. Confessarius non potest licitè nec validè absolvere pœnitentem, qui non vult statim remove & fugere occasionem proximam etiam per accidens, si possit licitè & sine gravi suo damno. Ita omnes cum S. Carolo. Quia talis caret proposito efficaci non ampliùs peccandi, & servandi mandata omnia: nam hoc propositum includit voluntatem destruendi & fugiendi causas ac pericula peccati. Imò talis actu peccat mortaliter: nam secundum omnes quisque tenetur sub mortali remove & vitare occasionem proximam seu probabile periculum peccandi mortaliter, cum potest. Quia 1°. *Eccli. 3. Qui amat periculum, in illo peribit.* Sed qui non removet nec fugit probabile periculum peccandi cum potest, illud amat seu eligit. 2°. Qui non removet nec fugit probabile periculum peccandi, cum potest moraliter, is vult saltem virtualiter, implicitè & interpretativè ipsum peccatum. 3°. Præceptum prohibens peccatum, simul vetat velle id, quod proximè ac moraliter conjunctum est cum peccato, & id ex quo verisimiliter judicatur secuturum peccatum; nam præceptum debet esse efficax per se. Ergo qui non vitat, cum potest probabile periculum peccati, peccat contra præceptum prohibens illud peccatum. Quare, ut ait *Deluro*, in moralibus se exponere periculo peccandi, & peccare sunt idem. 4°. De

amicitiam, & animæ salutem contemnit, qui ejus perdendæ periculum probabile non vitare potest, sed voluntariè subit. 5°. Innocentius XI. damnavit has propositiones. 62^a. *Proxima occasio peccati non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrat.* 63^a. *Licuum est quarere directè causam proximam peccandi pro bono spirituali vel temporali nostro, vel proximi.* Et Alexander VII. damnavit istam: *Non est obligandus concubinarium ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad delectamentum concubinarij, vulgò regalo, dum deficiente illo nimis agrè ageret vitam, & alia epula tadio magno concubinarium afficerent; & alia famula nimis difficile inveniretur.* 6°. Ex S. Greg. hom. 24. in Evang. *Qua ad peccatum implicanti, ad hæc necesse est ut post conversionem animus non recurrat.*

Porro ut quis teneatur vitare occasionem peccandi, non necesse est ut in ea frequenter peccaverit; sed sufficit ut verisimiliter in ea sit peccaturus. Nam peccat qui se probabili seu verisimili periculo peccandi exponit. Unde S. Carolus in instruct. confessar. occasiones vitandas dicit esse ea facta, quæ etiam si per se licent, tamen probabiliter timeatur ne is qui confuetur, in eadem ipsa qua olim admisit, peccata relapsurus sit, si in eis remaneat. Et Tolet. l. 3. c. 18. ait: *Probabiles occasiones peccandi sunt omninò extirpanda.* Enimverò ut effectus malus censeatur indirectè & interpretativè voluntarius in causa, necesse non est ut ex ea frequenter sequatur; sed satis est, quòd cognoscatur vel cognosci possit & debeat secuturus verisimiliter, ut constat ex cap. ult. *de injur.* ubi Gregorius IX. docet imputari damnum ei, qui fecit aliquid ex quo probabiliter illud sequi posse scire potuit ac debuit. *Nec ignorantia, inquit, se excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam.*

Resp. 2. Si pœnitens promittit se quamprimum relicturum talem occasionem, ei differri debet absolutio extra periculum mortis, donec eam deseruerit, si jam monitus non dimiserit, vel si diu in ea permanserit & peccaverit, vel si occasio illa urgens sit, & multum ad peccatum alliciatur, nisi confessarius prudenter judicet se posse fidem adhibere pœnitenti. Nam pœnitentis

infirmetas & instabilitas adjuvanda est absolutionis dilatione, quâ sæpe pœnitentes magis moventur, quàm aliis motivis; & alias relinquere-
 tur in periculo eam non deserendi. Ita S. Carolus in instruct. confessar. ibi: *Pœnitentem in aliqua ex his occasionibus aut similibus, siurgens sit illa occasio, ut qui concubinam, v. g. aleret, non debet sine dubio confessarius absolvere, nisi hanc occasionem antea sustulerit. Pro aliis vero occasionibus, quales sunt alea vacatio, aspectus minus pudici, colloquia, &c. non absolvat, nisi eas dimittere pœnitens po liceatur. Quod si jam alias id pollicitus sit, nec emendatus fuerit, absolutio tamdiu differatur, donec emendationem agnoverit.* Deinde sic monet confessarium: *Oportet eum severiorem esse rigidiorisque circa eas actiones & exercitia, qua reipsâ inutilia sunt, dant tamen propensionem ad malum, & sæpè ac facile pertrahunt ad diversa peccata. Huiusmodi sunt choreis interesse, cum blasphemis versari sæpius, aut rixæ deditis, popinas frequentare, indulgere otio, & id genus alia; qua consuetudinem afferunt peccandi mortaliter. Nam absolutionem non debet impertiri, quin his omnibus renuntiet pœnitens, spondeatque ab iis abstinere diligenter. Si tamen confessarius prudenter iudicet se posse fidem adhibere pœnitenti promittenti eorum fugam, semel iterumque poterit absolutionem indulgere, eâ tamen semper lege, ut si in iis diutius immoretur, eam postea differat, donec certis & evidentibus indicis constet illum ab his occasionibus esse segregatum.*

Resp. 3. Si pœnitens versetur in occasione proxima, quam non potest omninò, aut saltem sine peccato dimittere, quamvis appareat contritus, ei ordinariè differenda est absolutio, donec sublatum sit periculum proximum seu probabile in ea peccandi, atque ita occasio ex proximâ facta sit remota. Nam sine absolutionis dilatione pœnitentes in tali occasione a relapsu efficaciter averti non solent; & alias exponerentur periculo amittendi brevi gratiam sacramentalem. Interea autem præscribenda sunt media contra relapsum idonea, quæ tollant proximitatem occasionis seu periculi peccandi, vel detrahendo objecto vim proximam alliciendi ad peccatum, vel apponendo impedimentum causalitati ejus. Ut si famulus v. g. qui non potest ab hero facultatem abeun-

di obtinere, peccaret sæpe cum ancilla; debet ei præscribi, ut quantum fieri potest, nunquam solus cum illa versetur, colloquatur, nec in eam oculos figat, nulla ei amicitia signa det; ut se bonis cogitationibus armet, oret, &c.

Resp. 4. Si pœnitens versetur in occasione proxima etiam per accidens, quæ desereri nequeat sine gravissimo damno temporali; ei ordinariè differenda est absolutio, præscriptis mediis contra relapsum aptis, donec emendatus appareat, & occasio illa desierit esse respectu illius periculum proximum peccandi, si remediis adhibitis putetur non peccaturus. Priùs itaque tentanda est emendatio absolutionis dilatione, quâ pœnitentes efficaciter moveri solent ad præscripta remedia diligenter adhibenda. Ita S. Carolus in instruct. confess. addens: *Si verò absolutionem differre non possit, quin pœnitentem exponat gravi infamie periculo; tum si contritum certis quibusdam notis videat, aut ita mente affectum, ut ad omnia remedia paratus sit, quæ ad illius emendationem necessaria iudicaverit prudens sacerdos; tunc aptiora præscribet & utiliora: puta ut solus cum sola nunquam conveniat; imponet & preces, & corporis macerationem aliquam, & in primis frequentem confessionis usum, similiæque exercitia, quæ si in se recipiat, tunc debet eum confessarius absolvere.*

Quòd si mediis ad emendationem adhibitis, adhuc peccet ut antea, tunc per negationem absolutionis cogendus erit pœnitens ad deserendam illam occasionem cum quantocumque damno temporali. Ita S. Carolus ibid. Nam tunc ipse pœnitens tenetur sub mortali eam dimittere, etiam cum bonorum, famæ, & statûs iactura, juxta illud Christi præceptum tunc urgens: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & projice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscede eam, & projice abs te, &c.* Id est, res charissimæ & utilissimæ dimittendæ sunt ad vitandam occasionem proximam peccati. Et verò peccatorem tam fragilem, & remedia adversus relapsum præscripta sæpius frustra expertum, velle adhuc permanere in tali occasione, est moraliter illum velle peccare: qui enim vult aliquid cum peccato moraliter conjun-

etiam, et si solum respectivè ad se ipsum, censetur velle ipsum peccatum. Unde conc. gener. Later. II. can. 22. ait: *Falsa etiam sit pœnitentia, cum pœnitens ab officio vel curiali vel negotiâli non recedit, quod sine peccato agi nullâ ratione pravalet.* Igitur tunc dimitti debet officium, munus, ars, mercatura, &c. si perseveret esse occasio peccandi.

QUÆST. VII. *An Confessarius tenetur absolvere eum, quem prudenter judicat esse contritum, & rectè dispositum?*

Resp. Tenetur, nisi aliunde sit justa causa differendi absolutionem. Nam nisi adsit aliunde talis causa, pœnitens verè contritus & integrè confessus habet jus ad absolutionem. Idque exigit ratio judicii justî reconciliativi, & æquitas, ac pactum implicitum inter confessorem & pœnitentem; debet enim judex auditâ causâ judicare, & absolvere reum absolutione dignum, nisi adsit justa causa differendi. Præterea sine justa causa exponeretur pœnitens periculo remanendi in statu peccati mortalis, cum incertum sit an elicerit perfectam contritionem; & sic subiret periculum jacturæ operum meritoriorum.

Dixi, *Nisi sit aliunde justa causa, &c.* Nam si confessarius ex speciali pœnitentis infirmitate, & circumstantiis occasionum quas vitare nequit, vel aliunde prudenter timeat, ne brevi relabatur, vel ne non satisfaciat alicui obligationi urgenti, nisi dilatione absolutionis efficacius a lapsu avertatur, exciteturque ad citius satisfaciendum suis obligationibus, potest & debet differre absolutionem. Confessarius quippe ut minister sacramenti, debet non solum validè illud administrare, sed etiam providere ut gratia per illud collata conservetur, nec statim amittatur; & ut medicus tenetur adhibere media ad sanitatem stabilem procurandam ac conservandam apta. Nec pœnitens est tunc rationabiliter invitus, cum id cedat in ejus bonum, & absolutio ei statim non expediat. Ita *Delugo* disp. 14. sect. 10. ubi docet veram & communem sententiam esse, quod possit esse causa rationabilis aliquando differendi absolutionem absque consensu pœnitentis, licet ipse aliunde credatur probabiliter esse nunc dispositus: nam licet, inquit, pœnitens legitime dispositus, confessione factâ, habeat jus ad

absolutionem; non tamen habet jus ad hoc, ut statim proferatur sententia: potest enim judex arbitrari quomodo & quando debeat utilis proferri sententia. . . . Ergo quando merito timet pœnitentem nunc absolutum facillè relapsurum statim in eadem crimina, nisi ipsâ difficultate & dilatione absolutionis melius agnoscat gravitatem peccati & necessitatem emendationis; poterit differre absolutionem, ut pœnitens admonitus non maneat in tanto periculo reincidentia, quantum aliàs subiret. . . . Ratio a priori est, quia confessarius est non solum judex, sed etiam medicus. Unde sic in pœnitentia imponenda ita exercet officium judicis pœnitentis, ut debeat simul exercere officium medici curantis, atque adeo procurare quod impositio pœnitentia sit in utilitatem & medicinam pœnitentis, quò reddatur magis cautus, & fortis contra tentationes: sic in proferenda absolutione, licet principaliter exerceat munus judicis absolventis pœnitentem dispositum, debet tamen simul procurare, ut medicus, in ipsa absolutione curationem pœnitentis, eo videlicet modo absolvendo, qui magis cedat in utilitatem & remedium aegroti: ad utrumque enim habet jus confessarius, nec potest prohiberi a pœnitente, ne in ipsa absolutione utrumque exerceat. Et addit sententiæ huic communi ad stipulari experientiam multorum pœnitentium, qui hoc remedio brevi tempore solent curari.

Non tamen diu differri debet absolutio contrito. Nam hoc esset contra finem sacramenti, quippe quod institutum est non solum ad remissionem peccatorum commissorum, sed etiam ad futurorum vitiationem per gratias actuales, quæ intuitu sacramenti suscepti dantur in hunc finem.

QUÆST. VIII. *Quomodo confessarius debet se gerere erga moribundos?*

Resp. 1. Si moribundus usu rationis & sensuum præditus sit, debet sacerdos curare, ut integrè, quantum potest moraliter, confiteatur, & verè conteratur; ut eliciat actus fidei, spei & charitatis perfectæ, qui tunc obligant; ut satisfaciat suis omnibus obligationibus, præsertim justitiæ & charitatis erga proximum, &c. & ad hæc omnia excitare atque adjuvare. Item debet dare illi pœnitentiam, quam tunc implere facillè possit, ut actus patientiæ; & indicere aliam peccatis pro-

portionatam, quam implere teneatur si convalescit, ut docet rituale Rom.

Resp. 2. Quivis moribundus, qui absente sacerdote absolutionem petiit, vel signa doloris aut voluntatis confitendi dedit, & postea adveniente sacerdote omni sensuum usu destituitur, debet absolvi. Constat, 1°. Ex praxi Ecclesiæ. 2°. Ex concilio Carthag. IV. can. 76. & Arauf. I. can. 12. & ex rituali Romano autoritate Pauli V. edito, & ab eo toti Ecclesiæ proposito, tanquam continente *sinceros Ecclesiæ Catholice ritus*; quod sic habet: *Si inter confitendum, vel etiam antequam incipiat confiteri, vox & loquela agrum deficiat, nutibus & signis conetur sacerdos, quoad ejus fieri poterit, peccata pœnitentis cognoscere, quibus utcumque vel in genere, vel in specie cognitis, vel etiam si confitendi desiderium sive per se sive per alios ostenderit, absolvendus est.* 3°. Quia voluntas confitendi exterius significata, est confessio seu accusatio sui generica & sensibilis, quæ in extrema necessitate sufficit. Nam qui significat se velle confiteri, vel petit confessarium, hoc ipso exterius confitetur se esse peccatorem, & velle absolvi, ideoque etiam præsumitur esse contritus. Signum autem doloris, quod in periculo mortis editur, censeretur debet ad sacramentalem absolutionem directum, cum in tali statu fideles optimum animæ suæ remedium exoptare soleant; ideoque etiam voluntatem confitendi implicitè significat.

Sed pro praxi sacerdos a tali moribundo conetur elicere aliquod peccatum in specie, & signum doloris. Quòd si id fieri nequit, curet ut in moribundi præsentia aliquis testetur eum dedisse signa doloris vel desiderii confitendi. Quòd si neque hoc fieri possit, tenetur illum absolvere, si ab aliquo ante adventum suum audierit eum dedisse signum doloris, aut petiisse confessorem; nam dum non agitur de damno tertii, creditur uni testi. Nec obstant concilia & rituale Roman. utentia numero plurali, quia intelligi debent in sensu distributivo, non collectivo: sic cum dicunt animam defuncti posse juvari aliorum fidelium suffragiis, sensus est distributivus, quòd singulorum suffragiis possit juvari.

Idem dic si testis hoc tantum scierit ex relatione alterius. Nam notitia mediata notitia est, & sufficit ad alios effectus, in quibus major cer-

tudo requiritur, v. g. in Baptismo. Item quamvis signa illa moribundi dubia sint, ut si visus sit tundere pectus, oculos ad cœlum tollere, aliquam imaginem devotè respicere, absolvendus est; nam ista censeretur debent relata ad absolutionem sacramentalem, cum quilibet in articulo mortis censeatur optimum animæ suæ remedium optare. Præterea in extrema necessitate proximi tenemur ei subvenire meliori modo quò fieri potest. Et cum sacramentum sit ad salutem hominum institutum, satius est illud exponere periculo nullitatis, quàm hominem periculo aternæ damnationis; nec hoc est contra ejus reverentiam, sed secundum ejus finem, si prout potest, conferatur in extremo periculo salutis.

Resp. 3. Magna controversia est, an absolvi possit moribundus omni sensuum & rationis usu destitutus, qui nulla signa externa doloris, vel desiderii confitendi dedit coram aliquo.

Plurimi docent eum non posse validè absolvi, nec proinde etiam licitè, quamvis constet ipsum christianè vixisse. Quia 1°. S. Leo, concilia Carthag. & Arauf. cit. & rituale Rom. dum statuunt moribundum absolvendum esse, expressè addunt hanc conditionem, Si aliqua signa pœnitentiæ dederit: ergo eo ipso significat non esse absolvendum deficiente tali signo. 2°. Nullum est sacramentum Pœnitentiæ sine confessione sacramentali, cum hæc confessio sit ejus pars essentialis: sed in hac hypothesi nulla est confessio sacramentalis: Ergo. *Probant min.* Confessio sacramentalis est sensibilis accusatio peccati admitti, ordinata ad absolutionem sacerdotis. Nam hoc sacramentum est judicium sensibilis, quod proinde includere debet accusationem externam ac sensibilem, quæ reddat sensibilem dolorem internum; & materia sacramenti debet esse sensibilis, cum sacramentum sit quoddam totum sensibile. At in hac hypothesi deest accusatio sensibilis & ordinata ad absolutionem: neque enim vita prius christianè transacta, est moribundo hic & nunc accusatio sui ad absolutionem ordinata post peccatum commissum. Requiritur autem ex parte pœnitentis post peccatum commissum aliqua voluntas sensibiliter manifestata, quæ se accuset, vel certè imploret officium judicis: alioqui proferretur sententia sine ullo processu. Dico, *Post peccatum.* Nam ridiculum esset, quòd

quis hodiè se vellet accusare de peccato cras committendo, ut cras ab eo absolvatur vi hujus accusationis.

Alii verò non pauci, & tota Facultas Lovanienfis, teste Havermanno, contendunt talem moribundum absolvi posse sub conditione, ideòque debere, modò christianè vixerit, vel post peccatum pœnitentiæ agendæ tempus habuerit: si enim in ipso actu criminis, v. g. in ebrietate vel duello sensuum usu privetur, facilè concedunt non esse absolvendum, cum constet esse indifpositum. *Probant*, 1°. ex S. Augustino l. 1. de adulter. conjug. c. 28. ubi ait: *Ego non solum alios catechumenos, verum etiam ipsos, qui viventium conjugii copulati retinent adulterina consortia, cum salvos corpore in his permanentes non admittamus ad Baptismum; tamen si desperati, & intra se pœnitentes jacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos puto, ut etiam hoc peccatum cum ceteris lavacro regenerationis abluatur. Quis enim novit utrum fortassis adulterina carnis illecebra usque ad baptismum stauerant detineri? . . . . Que autem baptismatis, eadem reconciliationis est causa, si forte pœnitentem finienda vite periculum praoccupaverit. Nec ipsos enim ex hac vita sine arrha suæ pacis exire velle debet Mater Ecclesia.* Sed priores respondent S. Doctorem supponere moribundum petiisse prius pœnitentiam, sicut catechumenos baptismum, unde eum vocat pœnitentem; & catechumenos dedisse aliquod doloris signum, v. g. nutu, percussione pectoris, &c. Alioqui frustra dixisset: *Si intra se pœnitentes jacuerint*; nam si nullum pœnitentiæ signum præbuerint, unde intra se pœnitentes esse noscimus? 2°. *Probant* ex Sacerdotali Romano Venetiis anno 1560 excuso, ubi dicitur talem moribundum esse absolvendum, *si bene vivebat, & frequentabat confessionem & communionem.* Item ex statutis synodalibus Ecclesiæ Lemovicensis, & ex memoriali confessorum edito Bononiæ jussu archiepiscopi Bononiensis, qui postea factus Summus Pontifex Gregorius XV. opinionem non mutavit, sed eam in suo quondam archiepiscopatu in praxim redigi permisit. *Probant* 3°. Quia quoties est materia dubia, vel probabiliter præsumpta in moribundo sensibus destituto, hic potest absolvi saltem sub conditione; nam tunc nulla irrogatur

irreverentia sacramentò, ob necessitatem proximi. At in tali moribundo reperitur talis materia, nempe contritio & confessio generica ac confusa, probabiliter ex aliquo signo externo præsumpta, vel dubia. Nam vita christianè acta, est signum externum probabile, vel saltem dubium doloris & voluntatis confitendi de præsentis, & ad absolutionem sufficienter directum in tali necessitate: cum enim fidelis quisque ideò christianè vivat, ut piè ac christianè moriatur, implicitè saltem vitam suam christianam dirigit ad suscipienda in mortis articulo sacramenta. Item vita christianè transacta est ratio præsumendi istum moribundum reverà dedisse in hoc morbo aliquod signum externum doloris in ordine ad absolutionem, v. g. pectus turidisse, oculos in cœlum sustulisse, Deum orasse, &c. Imò etiamquam internam contritionem ac voluntatem confitendi elicere, & conari manifestare omnibus quibus potest signis externis, omnibus videlicet motibus corporis sui, ~~per~~ certè contrarium non constat. Unde inferunt tunc haberi signum externum contritionis, & voluntatis confitendi saltem probabiliter præsumptum aut dubium, ideòque sufficiens ad absolutionem conditionatam in tali necessitate.

Jam verò si talis potest absolvi, eum absolvere tenetur sacerdos. Nam quisque ex lege charitatis tenetur proximo in extremo periculo subvenire meliori modo quo potest, afferendo saltem opem dubiam, quæ melior est nullâ, si certam afferre nequit.

Circa hoc, rituale Tullense hæc ait: Donec Ecclesia de hac difficultate deciderit, poterunt confessarii sequi in praxi id quod favorabilius est saluti ejusmodi moribundorum, & eos absolvere, si semper christianè vixerint.

QUEST. IX. *Ad quid tenetur confessarius propter defectum in sacramento admissum?*

Resp. Si invalidè absolvit pœnitentem a censuris vel peccatis reservatis, tenetur saltem si commodè potest, illum monere, ut sibi quærat remedium ab alio; vel obtentâ a superiore facultate illum absolvendi, pœnitentem præsentem post iteratam contritionem absolvere. Si verò pœnitentem induxit in aliquem errorem, ex quo sequitur violatio præcepti alicujus, dicen-

do

do non extare tale præceptum, tenetur monere pœnitentem: alioqui esset causa cur is præceptum violaret; & quisque tenetur tollere causam mali quam posuit etiam inculpate. Item si ex omissione monitionis, & silentio confessarii, moveatur pœnitens ad credendum licitum id quod est illicitum, tenetur confessarius postea eum monere; quia quisque tenetur curare ne alii ex sua actione, vel etiam ex sua omissione scandalum accipiant, & ne moveantur ad violandum etiam materialiter præcepta. *Delugo.* Et quia reparari debet omisio periculosa rei ex officio debita. Non potest autem confessarius pœnitentem monere extra tribunal pœnitentiæ sine ejus facultate expressa.

QUÆST. X. *Ad quid tenetur confessarius propter defectum circa restitutionem?*

Resp. 1. Si sine tua culpa deobligasti pœnitentem a restitutione ad quam tenebatur, vel obligasti ad quam non tenebatur, tenêris ex justitia errorem dedocere. Nam quisque tenetur ex justitia impedire, ne sua actione etiam inculpabili pariat alteri damnum: alioqui cognito errore tenetur de damno: proximus enim jus habet ne damnum a quoquam quovis modo patiatur.

Resp. 2. Si ex malitia, vel ignorantia vincibili, aut gravi negligentia considerandi, dixisti pœnitenti eum non teneri ad restitutionem ad quam reipsâ tenetur, tenêris errorem dedocere. Quòd si non dedoces, vel si pœnitens interea factus est impotens ad restituendum, qui alioqui restituisset, tenêris ipse restituere illi tertio. Nam violasti jus quod ille habebat ne impedires restitutionem ei debitam, & consilio tuo es causa efficax ejus damni. Si verò pœnitens possit adhuc restituere, sufficit quòd eum moneas de ejus obligatione; nam tuâ monitione sufficienter tollis causam damni inferendi quam posueras: unde si pœnitens non restituat ex malitia, id tibi imputari nequit, cum jam non sis causa damni.

Resp. 3. Si ex ignorantia vel negligentia culpabili omisisti solum admonere pœnitentem de obligatione restituendi, tenêris eum postea admonere. Sed juxta multos non tenêris ipse restituere, si pœnitens sit interea factus impotens ad restituendum, imò etiamsi non moneas eum de

restitutione faciendâ, saltem nisi ex officio habeas curam animarum. Quia confessarius præcisè ut confessarius, non tenetur ex justitia impedire damnum ejus cui debetur restitutio; ac proinde omitendo monitionem non peccat contra jus creditoris, sed tantum contra bonum spirituale pœnitentis: confessarius enim nullam justitiæ obligationem, nec officium habet in ordine ad creditorem, sed tantum in ordine ad pœnitentem; nec tenetur ex officio procurare bonum temporale aliorum, sed solum spirituale bonum pœnitentis; nec est hujus caput politicum, sicut prælatus respectu suorum subditorum. Omittens autem aut tacens non tenetur de damno non impedito, nisi ei cujus damnum tenetur ex justitia impedire. Itaque hac in re non est par ratio confessarii, & judicis prophani: nam hic tenetur ex officio bonum aliorum spectante servare jus omnium tanquam persona publica constituta ad procurandum bonum temporale & jus aliorum: confessarius autem obligatur soli pœnitenti in foro pœnitentiæ: quia hoc forum ac judicium privatum est, & institutum in bonum pœnitentis.

Dixi, Saltem nisi ex officio habeas curam animarum, ut sunt episcopi & parochi, quos teneri tunc ad restitutionem valde probabile esse censet Lessius. Quia cum isti sint superiores, ex officio tenentur regere subditos, & pro modo suæ gubernationis impedire ne aliis damnum inferant; ac proinde tenentur curare, si commodè possint, ut restitutionem faciant. Ejusdem enim rationis est damnum inferre, & illatum nolle sarcire.

Resp. 4. Si pœnitentem culpabiliter, hoc est, ex malitia, vel ex ignorantia vincibili, vel gravi negligentia considerandi, obligasti ad restitutionem ad quam non tenebatur, tenêris ex justitia errorem retractare. Quòd si jam restituit, tenêris damnum illud ipsi resarcire. Nam illius fuisti causa efficax & injusta tuo falso consilio, ex c. ult. *de injur.* Item tenêris pœnitenti de damno, si tua omissione culpabili fuisti causa cur ipse restitueret id ad quod non tenebatur: nam tale damnum oritur ex omissione monitionis ei ex officio erga eum, ideòque ex justitia debita.

QUÆST. XI. *An sacerdotes non habentes curam animarum tenentur audire confessiones, si sint idonei & approbati?*

Resp. 1. Tenentur ex charitate sub mortali, etiam cum periculo vitæ, audire confessiones cujuscumque existentis in extrema necessitate salutis, qui scilicet salvari nequeat sine opera confessoris. Nam quisque tenetur ex charitate salutem æternam proximi præferre vitæ suæ corporali; tenetur enim vitæ suæ corporali præferre salutem propriam, ergo & salutem proximi, quem sicut se ipsum diligere tenetur.

Resp. 2. Tenentur etiam ex charitate sub mortali audire confessiones hominum in gravi necessitate spirituali existentium, ut in periculo mortis, si alius desit, & id possint saltem sine gravi damno & vitæ periculo. Nam charitas obligat ad succurrendum proximo in gravi necessitate, cum id fieri potest saltem sine gravi incommodo & damno. Imò *Suarez* hinc disp. 32. sect. 1. docet quemlibet sacerdotem teneri ex charitate audire confessiones, etiam cum periculo propriæ vitæ corporalis, si vita spiritualis seu salus proximi periclitetur, & non sit alius qui subveniat: nam licet in rigore possit proximus per contritionem perfectam salvari, tamen magno mortali periculo exponitur, quando sine alio medio relinquitur.

Certè secundum communem sententiam, in necessitate gravi spirituali communitatis, ut si peste grassante ob carentiam sacerdotis morerentur cõmuniter absque confessione, sacerdos privatus tenetur sub mortali, etiam cum periculo vitæ, audire confessiones, si alii non subveniant. Quia gravis necessitas spiritualis communitatis, licet non extrema, est per se gravissimum malum, cui merito succurri debet cum jactura vitæ privati; & quia vix fieri potest ut talis necessitas non sit conjuncta cum necessitate extrema aliquorum. *De lugo.*

Resp. 3. Extra necessitatem gravem tenentur, quando facile possunt, & utilitas proximi magna id exigit. Ex 1. Pet. 4. *Unusquisque sicut accepit gratiam, in æternum illam administrans, sicut boni dispensatores multiformis gratia Dei.* Nam sine culpa non possunt ex negligentia inutilem reddere potestatem absolvendi, in

utilitatem proximi acceptam.

CAPUT IV.

De Sigillo Confessionis.

Sigillum illud est religiosa obligatio servandi in quovis casu secretum circa ea quæ ex confessione sacramentali cognita sunt.

QUÆST. I. *Quæ & quanta est obligatio Sigilli Confessionis?*

Resp. 1. Secretum confessionis obligat, 1º. Jure naturali, quo generatim tenemur non revelare secretum commissum, & promissum, etiam implicite, præsertim cum damno aut infamia alterius. In confessione autem intercedit tacita pactio inter confessorem & pœnitentem: nam hic peccata sua declarat sub conditione tacitæ secreti, quod confessorius tacite spondet hoc ipso quòd audit confessionem. 2º. Lege divinâ speciali positivâ, imò & naturali, suppositâ institutione confessionis sacramentalis, quam ex natura rei consequitur, ne scilicet revelatione secreti confessio reddatur onerosa & odiosa, & sic ab illa homines avertantur. 3º. Lege ecclesiasticâ verante revelationem sigilli sub gravissimis pœnis, lata in conc. gener. Later. IV. c. 21. ibi: *Caveat omninò ne verbo vel signo, vel alio quovis modo prodatur aliquatenus peccatorem; sed si prudentiori consilio indigerit, illud absque ulla expressione persona cautè requiratur: quoniam qui peccatum in pœnitentiâ judicio sibi detectum præsumpsit revelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus, verum etiam ad agenda perpetuam pœnitentiam in arctum monasterium detrudendum.*

Hinc in violatione sigilli reperitur malitia injustitiæ erga pœnitentem, & sacrilegii ob irreverentiam in sacramentum; quæ malitia sacrilegii semper est ex se mortalis, nec potest esse venialis ex levitate materiæ: ita ut sit mortale vel unum veniale in particulari revelare. Nam minima infractio sigilli graviter injuriosa est sacramento, cum illud reddat odiosum, & avertat a confessione; & revelatio venialis culpæ a confessione venialium deterreret.

Resp. 2. Hæc obligatio tanta est, ut nullo pro-

sus casu, vel ad tormenta quælibet & mortem vitandum liceat secretum confessionis revelare, sine expresso consensu pœnitentis, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Quia Christus dum hoc sacramentum instituit, & pœnitentes obligavit ad confitendum omnia mortalia, simul obligavit confessarios ad confessionis secretum nunquam violandum quavis de causâ. Nam si liceret aliquo casu detegere cognita ex confessione, confessio fieret odiosa, & ab ea homines averterentur: quod est maximum malum commune, gravius damno vitæ, cum confessio sit medium salutis non solum utilissimum, sed etiam necessarium. Semper enim pœnitens timeret, ne occurreret ille casus, vel ne confessarius eam necessitatem apprehenderet, & revelaret ejus peccatum, præsertim cum multi hac licentiâ ex imprudentia facillè abuti possent. Hinc c. 2. de pœnit. dist. 6. dicitur nefas esse aliquid revelare, etiam pro aliquo scandalo vitando. Quare obligatio servandi secretum confessionis longè major est & arctior, quàm obligatio secreti naturalis, quod aliquando aperiri debet, dum ejus revelatio necessaria est ad impediendum malum innocentis, vel reipublicæ.

Dixi, 1°. *Sine consensu pœnitentis.* Nam eo sponte dato, licet justâ de causâ uti notitiâ in confessione acquisitâ. Quia cum obligatio sigilli sit in favorem pœnitentis, potest is jure suo cedere, & dare facultatem revelandi aliquid in confessione declaratum; potestque per alium facere quod potest per se ipsum. Et aliquando ad id tenetur, v. g. ad avertendum damnum reip. vel tertii; ac proinde si eam deneget, non debet absolvi, cum sit indispositus.

Dixi 2°. *expresso.* Nam non sufficit consensus præsumptus, vel interpretativus, ut cum confessarius judicat pœnitentem facultatem concessurum, si peteretur. Quia si non requireretur expressus consensus, confessio redderetur valde odiosa & onerosa: sæpe enim multi confessarii ex imprudentia putarent ejusmodi revelationem esse gratam pœnitenti, cum tamen valde displiceret; sicque meritò timerent pœnitentes ne aliquo casu ex simili præsumptione peccata sua proderentur. Unde graviter peccat confessarius contra sigillum, si plura peccata aut pluribus aperiat, quàm pœnitens expressè consensit; vel

si facultatem illam injuriâ aut fraude ab eo extorqueat, falsò ei persuadendo illum teneri hanc concedere, aut quid simile. Item non sufficit quòd teneatur concedere, si reipsâ non concedat; nam nihilominus redderetur confessio odiosa.

QUÆST. II. *Quenam sigilli secreto continentur?*

Resp. Ea omnia quæ per confessionem deteguntur, scilicet omnia peccata tum mortalia tum venialia, tam interna & occulta quàm externa & publica, eorumque circumstantiæ; item tentationes, vitia, cupiditates, indispositio, imperfectiones, defectus naturales etiam inculpabiles, scrupulositas, & ignorantia pœnitentis; defectus natalium, peccatum complicitis, materia ac objectum peccati; persona quæ est objectum, causa, circumstantia vel occasio peccati, aut aliter; item quæcumque a pœnitente dicta sunt ad pleniorum peccatorum, conscientiæ ac dispositionis suæ manifestationem, sive reipsâ, sive ex falsa ejus opinione ad eam manifestationem pertineant, vel utilia sint, etiamsi ad alios spectent; & alia quælibet quæ pœnitens non vult ut detegantur. Ratio est, quia revelatio quorumvis istorum redderet confessionem odiosam, cum molestiam, vel infamiam vel dedecus inferre nata sit pœnitenti; præsertim cum multi nesciant discernere quæ possint ac debeant dici aut omitti in confessione. Imò juxta Conink & alios, contra alios, pœnitentis defectus, quos confessarius ex ipso modo confitendi colligere potest, cadunt sub sigillum, ita ut illud violet, si dicat pœnitentem esse scrupulosum, impertinentiis & naniis tempus contere, esse morosum, & his similia. Nam hoc aptum est reddere confessionem odiosam; ideòque in praxi vitandum.

QUÆST. III. *Quomodo violatur sigillum Confessionis?*

Resp. Dupliciter. 1°. Directè, revelando expressè aliquid ex sola confessione cognitum. 2°. Indirectè, aliquid dicendo aut faciendo, ex quo quis cognoscere vel suspicari possit peccatum vel defectum pœnitentis aut aliorum, aut quævis per confessionem cognita, ex quibus pœnitenti aut aliis pudor, molestia, dedecus, damnum, vel quodlibet gravamen sequi possit; etiamsi audiens

Ccccij

id aliunde sciat. Quæ omnia reddunt confessionem odiosam.

Hinc secretum confessionis violat, 1°. Qui dicit de aliquo etiam mortuo, quod commiserit aliquod mortale, vel plura venialia, vel tale veniale in particulari, v. g. mendacium. Non tamen qui dicit præcisè Petrum sibi confessum esse aliquod veniale indeterminatè; nam hoc ex ipso actu confessionis patet: qui enim confitetur, hoc ipso attestatur se aliquod saltem veniale admisisse. Sed ne hoc quidem dicendum est, ob periculum scandali. Dixi, *Etiam mortuo*. Nam revelatio cognitorum ex confessione, etiam post mortem pœnitentis, redderet confessionem valde onerosam ac odiosam; cum homines sint valde solliciti, ne etiam post mortem infamantur.

2°. Qui unum, præ aliis quos audivit, laudans, dicit eum sola venialia admisisse: nam inde alii faciliè in suspicionem culpæ mortalis adducuntur.

3°. Qui dicto vel facto peccatum pœnitentis aliis etsi jam aliunde scientibus manifestat.

4°. Qui dicit aliquod grave peccatum committi in tali monasterio, vel capitulo. Nam hoc parit infamiam communitati, redditque confessionem odiosam. Item qui dicit in loco illo, præsertim angusto, ubi confessiones audivit, esse multos fures, adulteros, luxuriosos, aut injustos, &c. vel in tali loco talia & talia committi solere, præsertim si hoc aliunde non constet, nec sit publicum. Nam hoc infamiam loci seu communitatis parit, quæ in singulos redundat.

5°. Qui auditis paucorum confessionibus, dicit se tale peccatum audivisse, non nominatâ personâ. Jam enim singuli ex illa relatione aliquid suspicionis contra se patiuntur. Vel qui peccata per confessionem cognita ita narrant, ut audientes possint aliquo modo conjicere vel suspicari quinam ea commiserint.

6°. Qui dicit se non absolvissè talem, remississè ad tale tempus, vel ei dedissè talem pœnitentiam, ex qua colligatur peccatum mortale saltem in genere; vel qui de Titio fure notorio dicit eum sua furta contritione magnâ sibi confessum esse.

7°. Duo confessarii, qui inter se colloquuntur de peccatis pœnitentis, etiam si is utriusque ea-

dem peccata confessus fuerit.

8°. Qui altâ voce, vel alio modo a circumstantibus intelligibili, arguit pœnitentem: nam hoc ipso indicat gravitatem materiæ quam audit.

9°. Utendo notitiâ per confessionem partâ sine licentia, & cum gravamine pœnitentis, vel cum ejus licentiâ, sed extortâ nec sponte datâ. Porro potest violari sigillum non solum verbis, sed etiam factis & aliis signis, ut constat ex conc. Later. citato.

Nota 1. Quamvis non violet sigillum, quî præcisè refert peccata in confessione audita, personam & locum nullo modo designando, sic ut audientes, ne leviter quidem suspicari possint quinam ea commiserint; tamen rectè monent non esse dicendum: *Hæc peccata audivi in confessione*. Quia audientes, præsertim laici, faciliè scandalizantur, suspicantes violari sigillum; & quandoque periculum est, ne ex imprudentia lædatur sigillum, & deveniatur in suspicionem personæ. Imò hoc prohibitum esse a conc. Later. c. *Omnis*, nisi in necessitate petendi consilii, docet Fagnanus. Quia concilium solum permittit de peccato audito, absque ulla expressione personæ, & cautè consulere sub hac conditione, *Si prudentiori consilio indiguerit*: ergo extra hæc indigentiam id non licet.

Nota 2. Quamvis liceat confessario loqui de rebus quas aliunde novit, quia nihil cadit sub sigillum, nisi quod cognitum est ex sacramentali confessione, & ut ex eâ cognitum sive immediate sive mediatè; violat tamen sigillum, si aliquid amplius vel certius affirmet quàm extra confessionem novit.

Nota 3. In consilio captando omittendæ sunt circumstantiæ loci, temporis, & aliæ inutiles, ne faciliè innotescat pœnitens. Quòd si sine periculo revelationis consilium peti nequeat; tunc non licet illud petere sine venia expressâ pœnitentis.

QUÆST. IV. *An licet confessario loqui cum ipso pœnitente de auditis in confessione?*

Resp. Non licet extra confessionem absque ejus expressâ licentia, quam pœnitens tenetur dare, cum id necessè est ad supplendum aliquem defectum, vel errorem dedocendum. Ita S. Carolus in instruct. confessar. Quia aliàs hoc mole-

stam & odiosam redderet confessionem: nam pudorem injicit, & exprobrationem quamdam continere solet. At id omne quod confessionem odiosam ac molestam reddere potest, est graviter a Christo prohibitum.

Hanc licentiam censeri dari a pœnitente docet Delugo, quando ipse interrogat, vel loquitur cum confessario, de aliquo quod dixit in confessione. Imò si statim post impositam satisfactionem ac datam absolutionem confessarius judicet aliquid addendum circa dicta in confessione, potest id facere quandiu pœnitens est in confessionario. Quia id spectat ad complementum judicii sacramentalis, quod adhuc censetur durare, & cujus actus sunt absolvere, punire, consulere, monere, corrigere, ligare, & similia; & quia moraliter non censetur extra confessionem quod in continenti dicitur in confessionario. Item potest in sequentibus confessionibus pœnitentem admonere de defectu aliquo in prioribus admisso, de negligentia se emendandi, de frequentia relapsuum, &c. & uti notitiâ per priores confessiones partâ ad specialia monita ac fortiora remedia suggerenda. Quia loquitur in eodem foro sacramentali, in quo sacerdos ad bene curandum pœnitentem debet considerare etiam peccata præterita, quæ indicant passionem vehementem, vel consuetudinem, vel aliquid aliud consideratione dignum, ad melius cognoscendum statum pœnitentis: idque pertinet ad officium judicis ac medici, quod tunc exercet. Et tunc agit ut Dei vicarius, ac proinde potest uti notitiâ, quam ut talis habet.

Quòd si pœnitens extra tribunal facultatem loquendi de re necessaria ad confessionem pertinente denegat confessario, juxta multos non licet eum monere. Nam tunc confessarius reverrà loqueretur extra confessionem, cum judicium jam moraliter finitum sit. At est regula generalis, quòd confessarius de confessione sine licentia pœnitentis loqui non potest extra confessionem. Et verò si sigillum non obligaret ad non loquendum cum pœnitente in eo casu, non esset necessitas petendi licentiam: nam licentia pœnitentis non requiritur nisi propter sigillum, quam tamen necessitatem petitionis nemo negat. Quare licentiâ negatâ tacere debet confessarius, & jam satisfecit suo muneri.

QUÆST. V. *An licet extra confessionem uti notitiâ per confessionem acquisitâ?*

Resp. 1. Licet uti cum licentia expressa pœnitentis sponte ab ipso in ipsius vel alterius utilitatem datâ. Quia ratio sigilli est ne confessio reddatur odiosa: at tunc non potest inde confessio reddi odiosa, cum quisque sciat suam sibi relinquere libertatem concedendi vel negandi licentiam, & eam pro arbitrio limitandi. Et tunc pœnitens ponit conditionem, quâ positâ præceptum divinum non obligat: nam solum erat præceptum non revelandi, nec utendi notitiâ illâ sine licentia expressa pœnitentis. Tenetur autem pœnitens permittere usum istius notitiæ quoties necessarius est ad bonum commune, ad tollendam occasionem peccati, ad avertendum grave damnum spirituale vel temporale alicujus privati, & ad alia, quæ justitia vel charitas exigit: alioquin absolutione indignus est.

Resp. 2. Nunquam licet sine expressa licentia uti tali notitiâ cum quavis directâ aut indirectâ revelatione cognitorum in confessione, & ex quâ oriri possit suspicio usûs talis notitiæ. Quia quælibet revelatio etiam indirecta sine expressa venia pœnitentis est violatio secreti confessionis, & reddit confessionem odiosam & onerosam.

Resp. 3. Neque licet, sine expressa licentia, uti tali notitiâ, cum qualicumque pœnitentis gravamine etiam temporali, etsi aliunde non injusto, & seclusâ quacunque revelatione, quamvis multò majus gravamen ejusdem pœnitentis ex non usu sequeretur. *Prob. 1°.* Ex decreto a S. Congregatione generalis Inquisitionis auctoritate Innocentii XI. edito, & Romæ affixo anno 1682. quo prohibetur hæc propositio, & ejus praxis: *Scientiâ ex confessione acquisitâ uti licet, modo fiat sine directâ aut indirectâ revelatione, & gravamine pœnitentis; nisi aliud multò gravius ex non usu sequatur, in cujus comparatione prius meritò contemnatur. Additâ deinde explicatione sive limitatione, quòd sit intelligenda de usu scientiæ ex confessione acquisitâ cum gravamine pœnitentis, seclusâ quacunque revelatione, atque in casu, quo multò gravius gravamen ejusdem pœnitentis ex non usu sequeretur. Hanc dictam propositionem, quatenus admittit usum dictæ scientiæ cum gravamine pœnitentis, etiam cum dicto*

explicatione sive limitatione, presenti decreto prohibens, &c. 2°. Clemens VIII. & Urban. VIII. prohibuerunt regularibus, ne hac notitiâ utantur ad exteriorem gubernationem. 3°. Quia ille omnis usus notitiæ per confessionem partæ illicitus est: qui si cognosceretur a pœnitente esse licitus, redderet illi confessionem odiosam; nam talis usus a sacramento avertit, & Christus vult ne unquam redderetur odiosum. At si pœnitentes scirent licere confessario, ipsis non advertentibus, uti notitiâ confessionis ad aliquid ipsis grave ac molestum, redderetur illis confessio odiosa, & semper id timerent. Et verò si non licet uti notitiâ cum gravamine aliquo pœnitentis advertentis talem usum; nec etiam licet, quamvis id non advertat: si enim antecederet pœnitens sciret posse confessorem uti occultè illâ notitiâ contra pœnitentem, hic avocaretur non minùs, sed potiùs magis a confessione peccati, quàm si sciret eum posse tale quid facere advertente ipso pœnitente. Nam magis lædunt illa quorum causam ignoramus, quàm illa quorum causas scimus, quibus faciliùs possumus adhibere remedium per causam contrariam, ut notat Delugo.

Nec obstat quòd tunc nulla esset revelatio confessionis. Quia sigillum obligat confessorem non solum ad non revelandum peccatum pœnitentis, sed etiam ad vitandum id omne extra confessionem, quod eam redderet odiosam & difficilem pœnitentibus, & ad continendam taliter notitiam illam, ut nunquam possit adhiberi contra ipsum pœnitentem expressè non consentientem. Sic peccat contra sigillum, qui cum pœnitente loquitur de peccato ejus, licèt nihil prorsus revelet. Ratio enim & obligatio sigilli est, ne confessio difficilior, gravior ac molestior reddatur, & sic odiosa fiat, & homines ab ea deterreantur. Unde scientia ex confessione partæ perinde se habet ac si non esset, in ordine ad omnem usum, qui confessionem difficiliorem seu molestiorem redderet.

Hinc non licet confessario pœnitentem secretò punire, malè habere, &c. Item rituale Tulense monet, ne parochus deneget testimonium bonæ vitæ & probitatis ei, cujus vita exterius est rectè instituta, sed quem ex confessione scit esse improbum; vel benedictionem nuptialem iis,

quos ex sola confessione scit contraxisse impedimentum dirimens ob crimen; ne moneat parentes ut diligenter invigilent filia, cujus libidinem ex sola confessione novit; ne amoveat vicarium, ludi-magistrum, &c. a suo munere ob crimina ex solâ confessione nota.

Resp. 4. Ex communi sententia, licitus est usus notitiæ ex confessione acquisitæ, qui fit sine ullo pœnitentis gravamine, & sine qualicumque revelatione tum directâ tum indirectâ cognitorum in confessione, nec potest reddere confessionem difficiliorem & odiosam. Quia Christus illum solum usum prohibuit, qui redderet confessionem magis onerosam ac difficilem pœnitenti, & ab illa fideles averteret, cum obligatio sigilli a Christo imposita sit, ne confessio redderetur magis gravis ac molesta pœnitentibus, quàm per se fit.

Hinc licet confessario sæpiùs orare pro pœnitente, consulere libros, imò & doctores super peccatis in confessione auditis, emendare suam negligentiam, vel nimiam severitatem, quam ex confessione intelligit aliis nocere, &c. modò non detur occasio suspicandi pœnitentem vel alios. Item licet fugere locum, ubi insidias sibi parari, & abstinere a sacrificio in quo necandum se veneno didicit ex confessione, modò præter pœnitentem nemo advertere possit id fieri ex usu notitiæ per confessionem partæ. Quia hoc non potest ullum gravamen asserere pœnitenti, nec reddere sacramentum odiosum, nec revelare confessionem. Secùs, si alter inde colligat pœnitentem ista declarasse, ac idèd ei succentat, & noceat.

Resp. 5. Confessarius cum licentia expressâ pœnitentis debet uti notitiâ peccati complicitis vel alterius, ex sola confessione partæ, quando necesse est ad impediendum grave damnum spirituale, vel etiam temporale injustum pœnitentis, vel ipsius complicitis, vel aliorum, ita ut nequeat impediri, nisi confessarius moneat prudenter ipsum reum, vel superiorem tanquam patrem. Nam tunc nec violatur sigillum, nec fit injuria complici, & tenemur ex charitate impedire malum proximi, cum sine peccato & gravi incommodo possumus. Sed tunc confessarius hortetur pœnitentem, ut extra confessionem alienum peccatum ei aperiat, ut tantò liberius

peccati notitiâ uti possit, & dicere correpto se illud extra sacramentum accepisse, ne illud ei odiosum fiat.

Porro ne confessarius facilè pœnitenti alios accusanti, præsertim feminæ credat, nec onus monendi in se suscipiat sine necessitate. Nam sæpe vel ex malitia, vel ex errore innocentes accusantur.

QUÆST. VI. Quid respondere debet confessarius, dum interrogatur de cognitis in confessione?

Resp. 1. Confessarius de his interrogatus etiam a iudice, debet secundùm aliquos dicere quæstionem esse injustam & sacrilegam, ad quam nefas sit respondere. Sed quia id plerumque non sufficit ad tollendam omnem suspicionem, alii docent eum debere simpliciter affirmare, etiam cum juramento si opus sit, se nescire pœnitentem tale scelus commisisse. Nec tunc utitur æquivocatione, aut restrictione, nec mentitur; quia respondet in sensu interrogationis, inquit Delugo: interrogatio enim est, aut debet esse, an sciat peccatum eâ scientiâ quæ humani convictûs legibus subjiciatur, & deservire possit ad illud dicendum, de quâ scientiâ interrogant homines, & de illa intelligi potest responso. *Homo* (inquit S. Thom. in 4. dist. 21. quæst. 3. a. 1. ad 3.) *non adducitur in testimonium nisi ut homo: & ideo absque læsione conscientie potest jurare se nescire quod scis tantum ut Deus;* id est, ut Dei vices specialiter agens. Et S. Antonin. 3. p. tit. 17. c. 22. ait: *Si non potest alio modo declinare iniquum iudicium, potest respondere: Nihil inde scio; quia subintelligitur, ut homo: & nihil scio etiam per confessionem, quod intelligitur tibi revelandum.* Alii dicunt istam responsonem, *Nescio*, in talibus circumstantiis apud prudentes nihil aliud significare, quàm se nihil scire quod subjiciatur humani convictûs legibus. Nam notitia rerum ex confessione sacramentali hausta, non est scientia naturalis ordinis, quam quis habeat ut homo, & quæ pertineat ad usum humani convictûs ac societatis, quæ inter homines per mutuum sermonem fovetur; quare humanæ societatis legibus nullatenus subjicitur. Malitia autem propria mendacii in eo potissimum posita est, quod per illud peccetur contra leges humanæ seu rationalis societatis.

Si autem iudex quærat num confessionem Petri audieris; respondere debes te audivisse. At si quærat num tale peccatum confessus fuerit, respondere debes, secundùm aliquos, istam interrogationem esse injustam, impiam, & responso indignam: secundùm alios, te nihil tale audivisse, scilicet auditione eorum quæ liceat revelare, vel ut hominem.

Resp. 2. Confessarius interrogatus an pœnitentem absolverit, respondere debet se officio functum esse; non autem absolvisse: alioquin enim id affirmans de uno & non de altero, indicaret denegatam absolutionem; & sic indirectè revelaret pœnitentis indispositionem, aut peccatum reservatum. Quare eadem debet esse responsio pro omnibus pœnitentibus, quos absolvit & quos non absolvit. Hinc dum danda sunt testimonia confessionis auditæ, debet Confessarius testari solum se audivisse confessionem talis.

Porro etsi regulariter ita respondendum sit, non potest tamen damnari confessarius, qui dicit se aliquem absolvisse, quando nullum est periculum pro aliis: quia hoc nullo modo est contra sigillum, nec potest reddere confessionem odiosam. Quod si sacerdos vocetur in jus a pœnitente, ut rationem reddat denegatæ absolutionis, testari debet se nullum in hac exigenda ratione superiorem agnoscere præter Deum.

QUÆST. VII. Ex qua Confessione contrahitur obligatio Sigilli?

Resp. Contrahitur ex omni & sola confessione sacramentali. Confessio autem censetur sacramentalis in ordine ad inducendam obligationem sigilli, quæ ex intentione se accusandi secundùm institutionem Christi, in ordine ad absolutionem aliquando obtinendam, fit ei, qui bonâ fide creditur iudex legitimus, etiam si non sequatur verâ absolutio quavis de causa. Hoc enim necessarium est ad securitatem sacramenti.

Hinc sigillum obligat, 1°. Etiam si confessio facta sit laico, vel sacerdoti non approbato, quem pœnitens bonâ fide putat esse sacerdotem & legitimum iudicem. Nam defectus huius obligationis cederet in detrimentum confessionis validæ, quæ inde minùs secunda redderetur, propter periculum ne quis malitiosè fingat se sa-

cerdotem approbatum, aut se esse putet, cum non sit. 2°. Etiam si sacerdos non habeat intentionem conficiendi sacramentum & absolvendi. Alioqui pœnitentes possent facillè decipi, & metus hujus deceptionis multos deterreret a confessione, oboesceretque securitati sacramenti. 3°. Etiam si pœnitens confiteatur sine contritione & voluntate recipiendi absolutionem; sed tamen cum intentione se sacerdoti tanquam Dei ministro subjiciendi, & accusandi, vel ut ab eo aliquo modo adjuvetur, & dirigatur in ordine ad id quod deesse judicat, ut possit absolutionem aliquando obtinere. Nam ex communi sententia, talis confessio quoad effectum inducendi sigillum, est sacramentalis, licet non sufficiat ad valorem sacramenti.

Econtra non contrahitur obligatio sigilli ex confessione quæ fit solum ex intentione irridendi, decipiendi, vel inducendi confessarium in peccatum; aut si extra tribunal quis dicat se, id quod narraturus est, committere sigillo confessionis. Quia obligatio sigilli est annexa soli confessioni instituta a Christo, vel ei cujus revelatio in confessionis a Christo instituta detrimentum cederet.

Hinc oritur solum obligatio secreti naturalis ex eo quod aliquis committens secretum sacerdoti, dicat se illud ei committere sub secreto confessionis, & sacerdos sic admittat. Ita S. Thom. in 4. dist. 21. qu. 3. a. 1. qu. 3. ad 2. Nam secretum confessionis religiosum, soli confessioni proprium est. Addit Sylvius, hanc admissionem non carere irreverentiâ sacramenti, cum nullum arcanum possit secreto confessionis æquiparari.

QUÆST. VIII. Quinam contrahunt obligationem Sigilli?

Resp. Si omnes, qui immediatè vel mediatè, licitè vel illicitè, habent ex confessione sacramentali notitiam rei cadentis sub sigillum. Nam si omnes tenentur secreta servare ea, quorum revelatio redderet confessionem onerosam ac odiosam, & ab ea homines deterreret. At si homines scirent aliquos tales posse aliqua ex confessione cognita revelare, averterentur confessionem, & ab ea averterentur. Præterea cum quid prohibetur, prohibentur omnia quæ sequuntur ex

illo, reg. 39. jur. in 6. Igitur securitas ac reverentia sacramento debita exigit, ut quævis notitia per confessionem solam quovis modo parta nunquam possit communicari sine expressâ licentia pœnitentis, ne sacramentum reddatur dif-
ficilius & odiosum.

Hinc obligatione sigilli tenentur, 1°. Ipse confessarius etiam fictus, sed per errorem legitimus existimatus: nam confessio tunc ex intentione pœnitentis est sacramentalis. 2°. Si omnes, qui peccatum pœnitentis, dum confitetur, audierunt, sive culpabiliter, propiùs accedendo animo audiendi (quod est mortale ob injuriam gravem illatam sacramento & pœnitenti,) sive inculpate & præter voluntatem. 3°. Superior, a quo extra sacramentum petitur facultas absolvendi a casu reservato. 4°. Interpretes, ut organum medium per quod facta est confessio. 5°. Qui per examen disponit alium ad confessionem; & qui consulitur an & quomodo hoc vel illud tenèatur confiteri, quamvis alteri fiat confessio. 6°. Is qui consulitur a confessario, etiam cum licentia pœnitentis: alioqui valde odiosum & grave esset pœnitentibus concedere facultatem consulendi alium, (ut sæpe necessarium est ad bonum pœnitentis, & rectam sacramenti administrationem,) si ille alius non obligaretur sigillo. Item is, cui confessarius pœnitentem manifestavit ex consensu pœnitentis. 7°. Si omnes, qui aliquid didicerunt etiam mediatè ab ipso confessario, aut quovis alio ad sigillum obligato. 8°. Qui peccata pœnitentis in chartâ descripta legit dum pœnitens ex scripto confitetur: is enim se habet, ut ille qui furtim audit confitentem. Qui autem ante, vel post & extra confessionem chartam peccata continentem reperit, peccat graviter si legat, & secundum multos obligatur sigillo: quia peccata in chartâ scripta ordinantur ad confessionem sacramentalem ritè perficiendam; idque ut favorabilius sacramento tenendum est.

QUÆST. IX. An pœnitens etiam obligatur Sigillo respectu Confessarii?

Resp. neg. Quia obligatio sigilli est solum in favorem pœnitentis, ut securè ac confidenter peccata sua & conscientiam aperiat, sicut tenetur secundum institutionem Christi: non autem

in

in favorem confessorii, qui non tenetur ex institutione Christi peccata sua pœnitenti aperire; & sic non eget obligatione sigilli circa ea quæ debet dicere pœnitenti.

Pœnitens tamen habet obligationem secreti naturalis circa ea quæ revelare nequit sine injusto damno confessorii, aut contra rationabilem ejus voluntatem. At si confessorius aliquid dixerit, vel fecerit, quod vergat in damnum commune, vel privatum, ut si hæresim doceat, si sollicitet ad turpia, vel si existat aliud grave periculum ruinæ spiritualis sive confessorii sive alterius; pœnitens tenetur ex lege charitatis ista denuntiare prælato, si aliter malum certò impediri nequit. Imò Gregorius XV. Bullâ 34. præcipit pœnitentibus ut denuntient Inquisitoribus, vel locorum Ordinariis confessarios, qui personas quascumque, *ad inhonestâ sive inter se, sive cum aliis quomodolibet perpetranda, in actu sacramentalis confessionis, sive antea vel post immediatè, seu occasione vel prætextu confessionis hujusmodi, etiam ipsâ confessione non secutâ, sive extra occasionem confessionis, in confessionario, aut in loco quocumque ubi confessiones sacramentales audiantur, seu ad confessionem audiendam electo, simulantes ibidem confessiones audire, sollicitare, vel provocare tentaverint, aut cum eis illicitos & inhonestos sermones, sive tractatus habuerint.* Mandatque omnibus confessorii, ut pœnitentes, quos noverint fuisse ab aliis modo supra dicto sollicitatos, moneant de obligatione eos denuntiandi. Unde de hoc tenentur omnes ubi hoc decretum viget; imò & alii, si aliâ isti nefarii confessorii prævideantur non emendandi: nam tunc lex charitatis erga illos & alios seducendos obligat ad tale crimen impediendum hac denuntiatione, si non adsit alia via efficax.

A P P E N D I X.

De Indulgentiis.

QUÆST. I. *Quid & quotuplex est Indulgentia?*

Resp. 1. Indulgentia est remissio pœnæ temporalis peccatis quoad culpam remissis debetæ, facta extra sacramenta & sacrificium per applicationem satisfactionum Christi & Sanctorum.

Fide constat, ex Trid. sess. 25. indulgentiarum usum fidelibus maximè salutarem esse, easque concedendi potestatem in Ecclesia extare.

Resp. 2. Indulgentia alia est totalis seu plenaria, quâ tota pœna temporalis remittitur; & alia partialis seu non plenaria, quâ pars tantùm pœnæ remittitur. Hæc dicitur aliquando Indulgentia unius anni, vel plurium, vel 40 dierum; per quam scilicet tantùm de pœnis remittitur, quantum remitteret pœnitentia austerâ unius anni vel plurium, aut 40 dierum, secundùm antiquos canones facta.

QUÆST. II. *Quiares habent potestatem concedendi indulgentias?*

Resp. Papa potest jure divino indulgentias qualescumque in tota Ecclesia concedere; cùm supremus sit vicarius Christi, & supremum caput visibile Ecclesiæ. Supremo autem Principi competit potestas dispensandi thesaurum communem sine limitatione. Episcopi verò in sua diocesi, & archiepiscopi in tota sua provincia possunt jure communi concedere tantùm indulgentias unius anni in dedicatione Ecclesiæ, & in anniversario dedicationis, vel alia ex causâ, dierum duntaxat 40, ex conc. gener. Later. IV. cap. 62. Cardinales etiam non episcopi dicuntur concedere indulgentias 100 dierum, ex concessione Papæ, saltem tacitâ.

Nota. Hæc potestas est jurisdictionis, non ordinis. Hinc 1°. Potest competere, & delegari clerico non sacerdoti. 2°. Indulgentiæ non possunt concedi, nisi subditis cap. 4. *de pœnit. & remiss.* ubi ratio datur, quia sicuti a iudice non suo ligari nemo potest, ita neque absolvi. Possunt tamen exempti lucrari indulgentias episcopales, cùm in ea re favorabili possint se subijcere jurisdictioni ordinarii, ne quod in gratiam concessum est privilegium, in eorumdem dispendium cedat, ex reg. 61. jur. in 6. ibi: *Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum.*

QUÆST. III. *Quenam requiruntur ad lucrandam Indulgentiam?*

Resp. Sequentia. 1°. Status gratiæ, saltem cùm ultimum opus completur. Quia tunc applicatur indulgentia, quæ illum exigit: nam inimico Dei,

D d d d

quamdiu in peccato existit, nulla fit remissio etiam quoad pœnam temporalem. Inimicus enim Dei, & reus pœnæ æternæ non est subiectum aptum, cui remittatur aliqua pœna; & nulla est promissio nisi pro iusto. Unde indulgentia nunquam conceditur, nisi contritis & confessis, aut verè pœnitentibus. Imò aliqui putant necesse esse ut omnia opera in bullâ injuncta perficiantur in statu gratiæ. Sed alii communiùs docent sufficere, quòd benefiant animo verè pœnitenti & sine affectu ad mortale: quia Pontifex in concessione non exigit ut omnia opera præscripta fiant in statu gratiæ; & sine illo possunt esse utilia ad finem indulgentiæ.

2°. Omnia opera injuncta impleri debent integrè, in loco, & tempore, & ordine præscriptis, & propter finem præscriptum. Quia indulgentia non conceditur, nisi sub hac conditione: quâ proinde non impletâ simpliciter nihil obtinetur. Et indulgentia solùm operatur, secundùm intentionem concedentis expressam per verba concessionis. Hinc qui opus aliquod injunctum, vel partem ejus notabilem omittit, quamvis ex ignorantia aut oblivione invincibili, vel impotentiâ, nihil consequitur: quia simpliciter non implet conditionem, cui adstricta est indulgentia.

3°. Ad consequendam indulgentiam plenariam omnium peccatorum, etiam venialium, requiritur detestatio omnium illorum, & depositio affectûs ad quodlibet. Nam pœna peccato debita non remittitur sine culpa: nullum autem peccatum etiam veniale remittitur quoad culpam, sine detestatione seu displicentia saltem virtuali, & dispositione affectûs ad illud. Quàm pauci ergo indulgentiam plenariam integrè consequuntur!

Præter supradicta, Cajetanus, Navarrus, Reginaldus & alii docent ad indulgentiam integrè consequendam requiri propositum, & sollicitudinem satisfaciendi Deo per satisfactiones congruas, & peccatis ac facultati pœnitentis proportionatas; ita ut proportione hujus sollicitudinis tanquam dispositionis ad indulgentiæ effectum necessariæ, percipiatur major vel minor indulgentiæ fructus. *Probant.* Quia 1°. Extat divinum præceptum faciendi dignos fructus pœnitentiæ, a quo præcepto Ecclesia dispensare nequit; & conc. Trid. sess. 6. cap. 14. docet generaliter

pœnitentiam christiani lapsi, necessariò præter contritionem & confessionem, continere satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes, &c. At, inquiunt, valdè enervaretur, & ferè tolleretur satisfactio illa congrua, si indulgentia plenaria plurimorum peccatorum obtineretur præcisè per opera aliqua pauca non valde gravia, ut per visitationem Ecclesiæ, triduum jejunii, aliquam eleemosynam, & confessionem ac communionem. 2°. Thesaurus indulgentiarum a Christo concessus est, non ad tollenda opera satisfactoria, cùm ea præcepit; aut ad fovendam negligentiam ac torporem fidelium; sed ad suppleendam eorum impotentiam ac infirmitatem: aliàs, inquiunt, indulgentia redundaret non in ædificationem, sed in destructionem, fovendo negligentiam ac torporem in satisfaciendo pro peccatis, & minueret horrorem peccati. 3°. Ex Gregorio VII. qui Lincolnensi episcopo indulgentiam petenti concessit eâ lege, ut pro viribus satisfaceret: *Absolutionem præterea peccatorum tuorum, inquit, sicut rogasti, auctoritate Principum Apostolorum Petri & Pauli fultis, tibi mittere dignum duximus: si tamen bonis operibus inhaerendo, commissos excessus plangendo, quantum valueris, corporis tui habitaculum Deo mundam templum exhibueris.* Ut appareat, inquit Baronius hæc referens ad an. 1073. *Sedis Apostolica indulgentias illis communicari, qui, quantum suppetunt vires, bene operari non prætermittunt; non autem ignavis, otiosis ac negligentiam torpescenibus.* De his qui ita sentiunt, sic loquitur S. Antoninus 1. p. tit. 10. c. 3. §. 3. *Nec credunt quòd propter has indulgentias generales minus teneantur agere pœnitentiam in hac vita; & horum dictum satis videtur concordare aequitati, ut notat Innocentius.*

QUÆST. IV. *Quenam notanda sunt circa opera præscribi solita?*

Resp. Sequentia. 1°. Dum in bulla conceditur indulgentia *contritis & confessis*, ad eam lucrandam secundùm multos confessio non est necessaria habenti sola venialia: quia putant eam designari tantùm ut medium ad gratiam & remissionem culpæ. Sed alii multi dissentiunt, quia tunc confessio requiritur tanquam unum ex operibus præscriptis. Quare tutius est confiteri,

idque consentaneum est praxi fidelium, præsertim tempore Jubilæi.

2°. Oratio fieri debet per aliquod tempus in loco, tempore, & ex intentione designatis. Locus est ordinariè ubi est indulgentia. Tempus est inter utrasque vespèras. Intentio est pax inter principes christianos, extirpatio hæresum, exaltatio S. Matris Ecclesiæ, bonum spirituale Papæ, nisi alia addatur. Secundùm multos debet esse vocalis; nec valet si fiat cum distractione voluntaria: nam talis oratio non est religiosa, nec apta ad impetrandum id quod Papa intendit.

3°. Modus servandi jejunium est ille, quem singulæ provinciæ servant tali tempore in aliis jejniis.

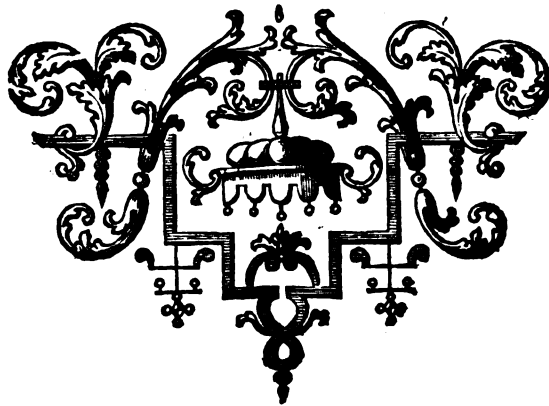
4°. Eleemosyna, si non determinetur per bullam, fieri debet juxta regulas prudentiæ, & dictamen internum; ita ut non detur quid minimum, spectatâ facultate dantis, nam minima

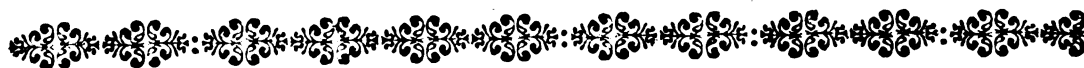
non sunt in consideratione.

5°. Non satisfacit per communionem sacrilegam: nam communio præscribitur ut opus bonum, vivum, & operativum gratiæ.

QUÆST. V. *Quenam requiruntur ut Indulgentiæ profint defunctis?*

Resp. Necessè est, 1°. Ut pro illis in bulla specialiter concedantur. Nam indulgentiæ non profunt pluribus, nec aliis, quàm exprimat concessio; & tantùm valent quantum sonant. Nomine autem fidelium simpliciter in bullis intelliguntur soli viventes, ut patet ex usu; quare quoties indulgentiæ ad mortuos extenduntur, expressè additur: *Fidelibus vivis & defunctis.* 2°. Ut fidelis vivens omnia opera injuncta ritè perficiat ex intentione lucrandi indulgentiam pro mortuo, sitque in statu gratiæ, saltè cum ultimam opus impletur.

TRACTATUS

DE

EXTREMA-UNCTIONE.

EST Sacramentum a Christo institutum ad conferendam ægroto de vita periclitanti gratiam ad resistendum tentationibus, ferendum patienter dolores, & peccati reliquias abstergendas, atque etiam ad corporis sanitatem, si expediat, restituendam, per Unctionem olei benedicti, & orationem sacerdotis.

QUÆST. I. *Quanam est materia & forma hujus Sacramenti?*

Resp. 1. Materia remota est oleum olivarum ab episcopo benedictum. Trid. sess. 14. cap. 1. Renovari debet singulis annis, veteri exusto. Quòd si periculum sit ne intra annum deficiat, neque possit haberi aliud benedictum, benedicto admisceatur non benedictum in minori quantitate. Ita rituale Roman. Materia verò proxima est Unctio. Hæc ex usu Ecclesiæ & præcepto ritualium, debet fieri in forma crucis: quod tamen non est essentialiale, sicut neque ut fiat immediatè pollice sacerdotis; nam pestis tempore unctio fieri potest bacillo.

Resp. 2. Forma est hæc deprecativa: *Per istam sanctam Unctionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum deliquisti. Amen.* Et sic de aliis sensibus. Ex Florent. & Trid. & rit. Rom. Sunt qui putant hæc sola verba, *Per istam Unctionem indulgeat tibi Deus*, esse essentialia; eò quòd effectum sacramenti sufficienter expriment, quamvis cætera ex præcepto sint addenda.

QUÆST. II. *An essentialia sunt Unctiones quinque sensuum?*

Resp. 1. Multi cum S. Thoma affirmant, &

in Ecclesia Latina servantur: ac proinde in praxi adhiberi debent, quantum fieri potest; præsertim cum constet eas requiri ex præcepto. Non pauci tamen contendunt ad valorem sacramenti sufficere unicam in quacumque corporis parte; & rituale Mechliniense a facultate Lovaniensi approbatum præscribit: *In morbis contagiosis, & peste grassante, ut periculum vitetur, sufficere inungi sensus organum magis ad unctionem expositum, aut detectum, dicendo: Per istam sanctam Unctionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum, auditum, odoratum, gustum, tactum & gressum.* Rituale verò Parisiense sic habet: *Si non possit super infirmum fieri nisi unica unctio, ungetur oculus, vel aliud sensuum organum, & cæteris precibus prætermisissis dicatur: Per istam sacri olei Unctionem & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid peccasti per sensus.* Sed ut ut sit, certum est id non licere extra necessitatem.

Porro non est absolutè necessarium, ut utrumque organum ejusdem sensus specificè sumpti, v. g. uterque oculus ungetur (quamvis ob receptam consuetudinem id fieri debeat:) quia Unctio dicitur applicata alicui sensui, putà visui, cum facta fuerit in parte corporis in qua sensus ille residet.

Pro praxi observa. 1°. Ex præcepto saltem quinque corporis partes inungi debent, quæ sunt sensuum organa, nempe oculi, aures, nares, os, & manus; quibus secundùm usum communem & rituale Romanum, adduntur pedes; licet pedum unctio non sit essentialis, unde in quibusdam locis omittitur. *Remum* verò unctio

in mulieribus, honestatis gratiâ semper omittitur, atque etiam in viris, quando infirmus commodè moveri non potest. Sed sive in mulieribus, sive in viris, alia corporis pars pro rebus ungi non debet. Ita rituale Roman.

2°. Si quis careat aliquâ parte corporis ex iis, quæ inungi debent, *pars loco illi proxima inungatur eadem verborum formâ.* Rituale Rom. Ut si manibus careret, unghenda esset pars brachii proxima. Quod si omnino careret sensu aliquo, puta visu, debet tamen inungi secundùm sensum illum, cum forma ei respondente; quia potuit appetere actus malos, qui per sensum illum perficiuntur.

3°. *Dum oculos, aures, & alia corporis membra, quæ paria sunt, sacerdos ungit; caveat ne altero ipsorum inungendo, sacramenti formam prius absolvat, quàm ambo hujusmodi paria membra perunxerit.* Rit. Rom.

4°. *Si dum inungitur infirmus decedat, presbyter ultra non procedat. Quod si dubitet an vivat adhuc, unktionem prosequatur sub conditione pronuntiando formam dicens: Si vivis, per istam unktionem, &c.* Rit. Rom.

5°. *In pestiferis uti licet virgâ oblongâ, oleo sanctâ, qua deinde comburatur, aut servanda purgetur, ait manuale Cameracense.*

QUÆST. III. Quis potest & debet ministrare hoc sacramentum?

Resp. 1. Fide constat solum sacerdotem esse illius ministrum, ex Trid. sess. 14. can. 4. Validè autem conferri potest a quolibet sacerdote. Quia in tali ministerio jurisdicção non est essentialis sacramento, nec illius principium; sed est solum conditio necessaria ut licitè fiat. At licitè ministratur a solo pastore proprio, vel alio de ejus licentia: nam administratio sacramenti est officium pastoris, quod usurpare propriâ auctoritate in materia gravi gravis culpa est; cum id ei injuriosum sit, & repugnet recto regimini ac debito ordini. In casu tamen necessitatis, quo aliquis infirmus sine hoc sacramento moriturus esset, quilibet sacerdos potest & debet ex charitate illud ministrare; nam tunc Ecclesia hanc facultatem concedere censetur. Neque in Clement. 1. *de privileg.* ubi excommunicantur religiosi, qui sine licentia parochi illud saculari-

bus conferunt, hic casus necessitatis comprehenditur; alioqui esset in destructionem.

Resp. 2. Parochus, item superior regularium tenetur ex justitia sub mortali Extremam-unctionem administrare per se vel per alium subditis suis. Quia tenetur ex officio fidelibus suæ curæ commissis ordinaria media salutis a Christo instituta, & in communi usu Ecclesiæ posita subministrare. Idque etiam cum vitæ periculo, si subditus pœnitentiam non receperit, nec possit recipere; quia fieri potest ut Extrema-Unctio ei tunc ad salutem necessaria sit, si nimirum habeat tantum attritionem cum imperfecto Dei amore. *Qui autem peste affectus non est confessus, nec potest confiteri, pastor teneatur illi Extremam-unctionem, etiam cum periculo vite dare,* ait synodus Namurcensis anno 1639. tit. 14. cap. 10.

QUÆST. IV. Quinam sunt effectus hujus Sacramenti?

Resp. Ex Jac. 5. & Trid. sess. 14. c. 2. multiplex est. Primus ac præcipuus est gratia sanctificans, ut connotans gratias actuales ad alleviandum seu confortandum animam contra morbi molestias, & tentationes diaboli.

Secundus est absterfio reliquiarum peccati; quæ sunt non solum pœnæ peccatis debitæ, sed etiam anxietates, infirmitates, torpor seu languor ad bonum, angor & timor, quæ ex peccatis commissis contrahuntur. Plus autem aut minus abstergit pro dispositione recipientis.

Tertius est peccatorum tum mortalium, tum venialium remissio. Nam si quæ super sint remittenda, remittit etiam quoad culpam: venialia quidem primariò & per se, mortalia verò secundariò & per accidens in certis casibus. *Prob. 1°.* Ex Jac. 5. *Et si in peccatis sit, remittentur ei.* 2°. Ex Trid. sess. 14. cap. 2. *Res etenim hac gratia est Spiritus Sancti, cujus unctio delicta, si qua sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit.* Ubi delicta distinguuntur a reliquiis peccati, & supponuntur non semper adesse in infirmo. 3°. Ex forma ipsa, *Indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti,* quæ importat remissionem peccatorum, etiam quoad culpam.

Non tamen ideò Extrema-unctio est sacramentum mortuorum, nisi secundariò, secun-

dum quid, & cum addito restringente ad certos casus, in quibus solis remittit mortalia, nempe quando vel peccata non fuerunt remissa per sacramentum Pœnitentiæ propter occultum aliquem defectum; vel post confessionem commissa sunt, sed memoriâ exciderunt, vel homo propter privationem usus rationis & sensuum, factus est incapax confessionis, nec antea habuit contritionem perfectam, sed tantum attritionem cum Dei amore imperfecto. Enimverò ex institutione Christi ad remissionem mortaliu Pœnitentiæ sacramentum præmitti debet Extremæ-unctioni, si possit: quod si non possit, elicienda est contritio perfecta: Sed quia hæc difficilis est, & non raro abest, utriusque defectum supplet Extrema-unctio; modò adsit attritio cum aliquo Dei amore, qualis requiritur in sacramento Pœnitentiæ. Ex quo patet quanti sit momenti Extremam-unctionem recipere, cum illius ope salvari possit, qui alioqui fuisset damnatus, ut docet S. Carolus in instruct. de de hoc sacramento.

4°. Sanitatem corporis interdum, ubi salutis animæ expedierit, confert. Trid. loco cit.

QUÆST. V. *Quenam ad recipiendum valide & cum fructu hoc sacramentum requiruntur?*

Resp. Sufficit in homine justo generalis illa voluntas recipiendi, quâ unusquisque pœnitens, & bene dispositus vult frui omnibus remediis ad salutem suam necessariis vel utilibus a Christo institutis, quamdiu scilicet non est retractata. Constat ex rituali Rom. & praxi Ecclesiæ illud conferentis improviso aliquo morbo oppressis, & sensuum ac rationis usu destitutis. Hanc autem voluntatem habere omnes Christiani præsumuntur. Ut tamen omnium venialium remissionem obtineat, requiritur saltem depositio affectûs ad illa. Sed quia nemo scit an sit in statu gratiæ, & multa peccata occulta ex ignorantia aut inadvertentia culpabili committuntur, elicienda est ab omnibus contritio quam potest perfectissima.

Adde quòd ab homine rationis compote recipi debeat magnâ cum fide, fiducia, humilitate, conformitate cum voluntate divinâ, & reverentiâ.

Homo verò sibi mortalis culpæ conscius, præ-

ter voluntatem recipiendi sacramentum saltem illam generalem & habitualement, præmittere debet confessionem, si potest; vel si non potest, contritionem perfectam. *In quo illud in primis ex generali Ecclesiæ consuetudine observandum est, ut si tempus, & infirmi conditio permittat; ante Extremam-unctionem, Pœnitentiæ & Eucharistiæ sacramenta infirmis præbeantur, ait rit. Rom.*

QUÆST. VI. *Quibusnam potest & debet conferri Extrema-UNCTIO?*

Resp. Iis solis, qui versantur in mortis periculo orto ex aliqua corporis infirmitate. Ex Jac. 5. *Infirmatur quis, &c.* Ex Florent. & Trid. sess. 14. cap. 3. Item iis solis, qui habuerunt aliquando usum rationis, ita ut dari non possit nec debeat infantibus, & perpetuò amentibus, ut constat ex praxi Ecclesiæ. Quia in illis locum habere non potest forma hujus sacramenti: *Indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti; cum fuerint incapaces peccati personalis.* Et quia cum hoc sacramentum sit consummativum pœnitentiæ, supponit eum cui confertur, esse capacem pœnitentiæ, tentationum & peccatorum actualium: in remedium enim horum institutum est. Hinc rituale Rom. ait: *Debet hoc sacramentum infirmis præberi, qui cum ad usum rationis pervenerint, tam graviter laborant, ut mortis periculum imminere videatur, & iis qui præ senio deficiunt, & in diem videntur morituri, etiam sine alia infirmitate (cum hæc sit gravis infirmitas) . . . impœnitentibus verò, & qui in manifesto peccato mortali moriuntur, & excommunicatis, & nondum baptizatis penitus denegetur. Non ministretur etiam prælium initoris, aut navigationem, aut peregrinationem, aut alia pericula subitoris, aut reis ultimo supplicio mox afficiendis, aut pueris rationis usum non habentibus.* At dari debet vulneratis lethaliter, aut iis qui potarunt venenum: nam hi habent intra se causam proximam mortis, & sunt infirmi reverâ, undecumque infirmitas orta sit.

Observa. 1°. Non est expectandum donec infirmus sit morti proximus: sed dari debet Extrema-unctio dum adhuc ratione utitur, ut majore cum reverentia & utilitate recipiatur. Unde catech. Roman. dicit parochos peccare morta-

liter, dum eam differunt, donec infirmus pri-
vetur usu sensuum & rationis; quamvis suppo-
sitâ dilatione teneantur dare infirmis usu ratio-
nis destitutis.

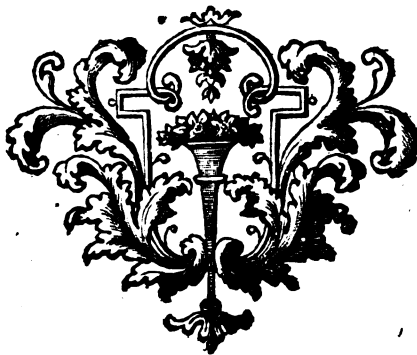
2°. Debet dari infirmis petere non valentibus
ob privationem usûs sensuum vel rationis. Quia
sufficit habitualis voluntas generalis recipiendi
media salutis a Christo instituta, quam habent
christiani, dum alia sacramenta suscipiunt, vel
actus amoris aut spei eliciunt. Nam talis volun-
tas est voluntas implicita recipiendi hoc sacra-
mentum; & tunc præsumendi sunt contriti, vel
saltem attriti, nisi oppositum constet.

3°. Extrema-unctio, cum non imprimat ca-
racterem, iterari potest & debet in diversis mor-
bis periculosis; non tamen in eodem, nisi infir-
mus convaluerit, & postea in novum periculum
mortis relabatur. Trident. cap. citato, & ritual.
Rom.

QUÆST. VII. *An est obligatio recipiendi hoc
Sacramentum?*

Resp. Constat esse grave peccatum, si omit-
tatur cum scandalo aliorum, vel ex contemptu.
*Nec verò tanti sacramenti contemptus absque in-
genti scelere, & ipsius Spiritûs Sancti injuria esse
possit.* Trid. sess. 14. cap. 3. Sed controversia est
de præcepto, præsertim divino, illud recipiendi.

Hoc multi negant: at non pauci cum Toletio af-
firmant, & probant, 1°. Ex Jac. 5. *Infirmatur
quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesia, &c.*
Quæ vox videtur præceptum sonare; & Tri-
dent. sess. 14. cap. 3. ex iis verbis infert hanc
unctionem mandatum Dei & promissionem
gratiæ habere. 2°. Ex conc. Cabilon. II. c. 48.
*Secundum beati Apostoli Jacobi documentum,
cui etiam documenta Patrum consonant, infirmi
oleo, quod ab episcopis benedicuntur, a presbyteris
ungi debent.* Vox debent non exprimit merum
consilium. Et ex conc. Colon. an. 1536. *Est au-
tem Unctio impendenda cum expositione mandati
apostolici.* 3°. Ex praxi Ecclesiæ, quæ summâ sol-
licitudine semper curavit & curat ut ab omnibus
infirmis suscipiatur. Item ex fidelium consuetudi-
ne & sensu: nam magnum scandalum pateren-
tur, si viderent aliquem hoc sacramentum recu-
sare; quod certè non fieret, si nullam obligatio-
nem illius recipiendi agnoscerent. 4°. Quia est
contra curam debitam salutis propriæ omittere
sine justa causa medium per se certum & ordina-
rium, & præsidium firmissimum (ut ait Trid.) a
Christo institutum ad roborandum contra dia-
boli tentationes, quæ graviores sunt sub finem
vitæ, ut idem docet, & ad liberandam animam
æternæ damnationis periculo, in quo tunc ma-
ximè versatur.

TRACTATUS DE ORDINE.

ORDO sumitur dupliciter. 1°. Pro speciali quadam potestate stabili exercendi aliquod officium relatè ad conficiendam Eucharistiam, certo ritu sacro solemnè collata. Et hoc sensu est quid permanens. 2°. Pro ipsa Ordinatione seu ritu sacro, quo potestas illa confertur. Et hoc sensu est quid transiens, & sacramentum; definiturque Sacramentum novæ legis, quo stabiliter confertur potestas ad consecrandum Eucharistiam, & ad alia ecclesiastica ministeria, ad eam aliquo modo spectantia, ritè obeunda.

QUÆST. I. *Quot sunt Ordines?*

Resp. Septem, scilicet Sacerdotium, Diaconatus, Subdiaconatus, Acolythatus, Exorcistatus, Lectoratus, & Ostiariatus. Ex Florent. & Trid. sess. 23. cap. 2. Tres priores dicuntur majores & sacri, tum ob eorum solemne castitatis annexum, tum quia propiùs pertinent ad Eucharistiam. Primus Ordo seu Sacerdotium subdividitur in duos Ordines tanquam in duas species, nempe in Sacerdotium majus seu Episcopatum, & Sacerdotium minus seu Presbyteratum.

Prima Tonsura non est strictè Ordo, sed prima dispositio ad Ordines: nam per eam non traditur potestas ad ullum ministerium pertinens ad Missæ sacrificium; sed solùm confertur aliqua dignitas, quâ homo constituitur in statu clericali, fitque capax recipiendi beneficia ecclesiastica, & Ordines. Unde cum cap. 11. *de atate profic.* dicitur per eam conferri Ordinem clericalem, Ordo ibi sumitur latè pro statu clericali, seu notâ per quam quis ex statu laicorum evehitur ad statum clericalem.

QUÆST. II. *Suntne singuli Ordines sacramentum?*

Resp. Est de fide quòd Ordo generatim sump-

tus, sive Ordinatio aliqua, sit verè & propriè sacramentum. Ex Tridentino sess. 23. can. 3. Secundùm omnes catholicos Presbyteratus est verum sacramentum. Idem nunc sentiunt plerique de Episcopatu ut distincto a Presbyteratu. Certum etiam multis videtur Diaconatum esse verum sacramentum, Idem multi paucis exceptis docent de Subdiaconatu. Sed non pauci id negant de Minoribus.

QUÆST. III. *Quanam est materia & forma Ordinum?*

Resp. Certum est illorum formam esse verba prolata ab Episcopo illorum ministro, dum materiam essentialè applicat. Sed Theologi dissentiunt circa essentialè materiæ Presbyteratûs, & Diaconatûs. In praxi diligenter observanda sunt ea omnia, quæ in Pontificali Romano præscribuntur: tum quia id tutius est ad valorem; tum quia ritus integer necessarius est saltem ex præcepto. Hinc si quid fortè omissum fuerit, illud cautè supplendum est, ex cap. 1. & ult. *de sacram. non iterandis.*

QUÆST. IV. *An ad validam ordinationem requiratur contactus physicus instrumentorum?*

Resp. Quanvis multi putent sufficere contactum moralè patenæ, quo quis calicem tangens censetur & patenam superpositam tangere; tamen quia hoc non est omninò certum, in praxi-curandum est ut semper immediatè ac physicè tangantur & calix, & patena cum hostia. Idem dic de aliis: nam circa sacramentorum valorem tenemur sequi in praxi partem tutiorem, relicta incertâ licèt probabiliorè.

QUÆST.

QUÆST. V. *Quisnam est Minister Ordinis?*

Resp. Solus Episcopus est minister ordinarius omnium Ordinum, ex Florent. & Trid. sess. 23. cap. 4. & can. 7. Ex commissione tamen Papæ simplex sacerdos conferre potest, 1°. Tonsuram & Minores Ordines, ex Trid. cap. 10. id aperte supponente, & ex praxi receptâ. Nam Cardinales in propriis ecclesiis, & abbates eos de facto conferunt. 2°. Subdiaconatum, ut fatentur omnes, & de facto hoc privilegium abbatibus pluribus concessum est. De Diaconatu negant multi.

Episcopatum verò & Sacerdotium nunquam conferri nisi ab Episcopo constat ex traditione, & perpetuâ praxi Ecclesiæ, in qua nunquam ab alio collata sunt.

QUÆST. VI. *Quosnam Episcopus potest licite ordinare?*

Resp. Solos suos subditos, vel habentes dimissionias, vel speciale ad id privilegium, ex Trid. sess. 23. cap. 8. ubi ordinans subditum alienum sine consensu & testimonio proprii Ordinarii de probitate & moribus ordinandi, suspenditur ad annum a collatione Ordinum: ordinatus verò ab executione Ordinis suscepti, quandiu videbitur proprio Ordinario. Item non licet Episcopo ordinare etiam suos in diœcesi alterius sine hujus consensu.

Porro ex triplici capite quis censetur subditus alicujus Episcopi, ut possit ab eo ordinari, 1°. Ratione originis, quia nempe in ejus diœcesi natus est: *Dummodo tamen ibi natus non fuerit ex accidenti, occasione nimirum itineris, officii, legationis, mercatura, vel cujusvis alterius temporalis mora, seu permanentia ejus patris in illo loco; quo casu nullatenus ejusmodi fortuita natiuitas, sed vera tantum & naturalis patris origo erit attendenda.* Ita Innocentius XII. constit. *Speculatores.* 2°. Ratione domicilii, quia in ejus diœcesi habitat animo ibi perpetuò manendi. 3°. Ratione beneficii, quod in ejus diœcesi possidet, ex cap. 3. *de tempor. ordin.* in 6. In Gallia tamen haberi solet ratio solius originis.

Nota. Omnis & solus mas baptizatus potest validè ordinari, non tamen invitus.

QUÆST. VII. *An servanda sunt interstitia?*

Resp. Conc. Trid. sess. 23. cap. 11. statuit, ut Minores Ordines per temporum interstitia conferantur, *nisi aliud Episcopo expedire magis videretur.* Inter ultimum autem Ordinem minorem usque ad sacros Ordines annus interjiciatur: *Nisi necessitas, aut Ecclesia utilitas iudicio Episcopi aliud exposcat,* ibid. A Subdiaconatu ad Diaconatum, & ab hoc ad Sacerdotium similiter annus interjici debet, ex cap. 13. & 14. Circa quæ interstitia Episcopus dispensare potest ob Ecclesiæ necessitatem vel utilitatem. Sed non potest sine dispensatione Papæ duos Majores Ordines unâ die conferre, ex cap. 13. cit. & cap. *Litteras* de tempor. ordin.

Porro Minores Ordines conferri possunt Dominicis & aliis festivis diebus. Sacri verò solum Quatuor temporibus, aut Sabbato Sancto, vel Sabbato de Passione, cap. 3. *de tempor. ordin.* Tonsura autem clericalis quocumque die & horâ.

QUÆST. VIII. *Quanam requiruntur, ut quis licite ordinetur?*

Resp. Sequentia. 1°. Confirmatio, & Tonsura, quæ ex Trid. sess. 23. cap. 4. non debet conferri nisi iis, qui fidei rudimenta callent, & sciunt legere ac scribere, & de quibus probabilis conjectura sit, eos clericatum elegisse ut Deo fidelem cultum præstent.

2°. Certa ætas. Pro Minoribus nulla a jure definitur; sed Trid. statuit solum ut non conferantur, nisi iis qui saltem linguam latinam calleant, cap. 11. Pro Subdiaconatu requiruntur anni 22. pro Diaconatu 23. pro Presbyteratu 25. ex Trid. cap. 12. Sufficit ex usu recepto, ut hi anni sint inchoati. Pro Episcopatu requiruntur anni 30 completi, cap. 7. *de elect.* In Gallia sufficit annus 27 inchoatus, ex Concordat.

3°. Immunitas ab omni censura & irregularitate.

4°. Status gratiæ, morum probitas, bona fama, vocatio divina, intentio gloriæ Dei promovendæ, serviendo Ecclesiæ.

5°. Certa scientia. Trid. requirit ut suscepturi Subdiaconatum & Diaconatum sint litteris & iis

E e e e

quæ ad Ordinem exercendum pertinent, instructi; ut suscepturi Sacerdotium possint populum docere necessaria ad salutem, & sciant necessaria ad sacramenta ritè administranda, *sess. 23. cap. 13. & 14.* Item ex Patribus & Conciliis debent Scripturas sacras & Canones ediscere & scire.

6^b. Sæcularis non potest licitè ordinari, nisi titulum sustentationis habeat ex beneficio, vel patrimonio, vel pensione sufficienti ad victum honestum: ita ut si quis fingat titulum, aut pactum ineat de restituendo, vel non exigendo eo quod datur illi in titulum, peccet mortaliter, & suspensus sit, ex *Trid. sess. 21. cap. 2.* ubi antiquorum canonum pœnas super his innovat; & ex *Urbano VIII. Constit. Secretis.* Idque teste *Fagnano* declaravit *S. Congregatio Cardinalium.* Nec obstat *cap. Cùm secundum* de præbend. Nam

ibi agitur solum de iis, qui nullo requisito titulo ordinati sunt, non autem de iis, qui titulum finxerunt, quibus fraus sua patrocinari non debet. Nec ordinato licet sine licentia Episcopi resignare, aut alienare titulum ad quem promotus est, nisi aliunde habeat unde commodè vivat, ex *Trid. c. 2. cit.* Quòd si quem Episcopus absque titulo ordinaret, teneretur ei necessaria ad sustentationem suppeditare, *cap. 4. & 16. de præbend.*

Nota. Qui ordinatur per saltum, hoc est, qui suscipit Ordinem superiorem inferiore priùs non recepto, peccat mortaliter, & manet suspensus ab usu Ordinis sic suscepti, *cap. un. de clerico per saltum promot.* Si tamen non ministraverit, potest Episcopus ex legitima causa cum eo dispensare, *Trid. sess. 23. cap. 14.*

TRACTATUS DE MATRIMONIO.

CAPUT PRIMUM.

De Sponsalibus, quæ sunt preparatio ad illud.

QUÆST. I. *Quid sunt sponsalia?*

Responsio. Sponsalia sunt promissio mutua & legitima Matrimonii, l. 1. ff. de sponsal.

QUÆST. II. *Quenam requiruntur ut Sponsalia sint valida?*

Resp. Sequentia. 1°. Verus consensus datus cum animo se obligandi, & per verba vel alia signa externa declaratus, & acceptatus. Nam hæc ad veram promissionem obligantem requiruntur.

2°. Deliberatio sufficiens ad mortale: nam Sponsalia obligant sub mortali ad contrahendum matrimonium.

3°. Mutua promissio, ut constat ex definitione. Quia hic contractus est onerosus, & una pars non censetur velle se obligare, nisi altera vicissim repromittat: unde promissio unius includit hanc conditionem, *Si tu repromiseris*; & idem dicuntur Sponsalia, & l. 1. ff. de sponsal. repromissio, hoc est reciproca promissio. Hinc si Titius matrimonium promittat Bertæ, & hæc promissionem acceptet, sed non repromittat, non sunt sponsalia.

4°. Habilitas utriusque ad contrahendum matrimonium validè & licitè: nam promissio de re impossibili vel illicitâ nulla est. Hinc habentis votum simplex castitatis perpetuæ, vel ingrediendi Religionem, vel suscipiendi Ordinis sacri, invalida sunt sponsalia, licet jurata, cap. 6. *Qui clerici, &c.* Idem dic de sponsalibus personæ catholicæ cum hæretica sine dispensatione fa-

ctis: nam sunt promissio rei illicitæ.

5°. Jure canonico septennium completum; cap. 4. & 5. de desponsat. impuber. Tamen juxta multos valent si malitia suppleat ætatem, id est, si ante septennium apertè constet sponfos habere sufficientem usum rationis ad talem contractum. Controvertitur an inita ex metu gravi injustè incusso a parte contrahente valeant. Sed constat ea posse a metum passo rescindi: quia habet jus ut restituatur in priorem suam libertatem.

Sed quid si Sponsalia contracta sint ab impediitis, v. g. consanguineis, sub conditione, Si Papa dispense?

Resp. Non valent, si sciverint Papam non solere dispensare in tali impedimento: quia tunc conditio censetur impossibilis. Quod si dispensare soleat, sed absit justa causa dispensationis, debent dissolvi; cum tunc illicitum sit dispensationem petere & dare. Si verò Papa soleat in tali casu dispensare, & adsit justa causa, juxta multos valent sponsalia, & positâ dispensatione fiunt absoluta: quia sunt sub conditione possibili, honestâ, & relatâ ad tempus quo personæ erunt habiles.

Nota. Sponsalia filiorum-familias inconsultis parentibus contracta, sunt illicita, utpote contra præceptum honorandi parentes. Imò servari non debent, si inde grave scandalum timeatur. Idem dicunt aliqui, si parentes justa de causa contradicant, cum matrimonia invitis rationaliter parentibus sint illicita: scècùs, si postea consentiant.

QUÆST. III. *Quomodo contrahuntur Sponsalia?*

Resp. Multipliciter. 1°. Expressè, dicendo, *Accipiam te in conjugem, Promitto tibi matri-*
Eccc ij

monium : vel tacite, ut si parentes promittant pro liberis presentibus, nec contradicentibus post pubertatem, cap. unico *de desponsat. impub. in 6.* Nam hæc liberorum taciturnitas censetur tacitus consensus. 2°. Inter presentes, vel inter absentes per procuratorem, aut litteras, &c. 3°. Absolutè, vel conditionatè. Sed conditionatè contracta non pariunt obligationem nec impedimentum, nisi conditione impletà, cujus eventum expectare tenentur promittentes, ex cap. un. *de sponsal. in 6.* at hæc posità fiunt absoluta. 4°. Publicè, vel clandestinè : nam ad illa jure communi non requiritur presentia parochi & testium, ut teste Fagnano declaravit S. Congregatio Cardin. quia Trid. nihil statuit nec immutavit circa sponsalia, quæ ante illud clandestinè contracta valebant, cum ante illud ipsa matrimonia clandestina essent valida, ideòque & sponsalia, quæ sunt quid accessorium & præparatio ad matrimonium. A jure autem veteri non est discedendum, nisi per novum exprimat, ex l. 32. cod. *de appellat.* Jure tamen particulari multarum dioceseon, præsertim Galliæ & Belgii, sponsalia celebrari debent coram parochi & testibus. In quibus dioceseibus, si coram parochi non fuerint contracta, sunt nihilominus rata & obligatoria, inducuntque impedimentum publicæ honestatis, juxta rituale Cameracensè & synod. Mechliniensè, cum a Tridentino sint relicta intacta, atque ita relicta in terminis & dispositione juris communis.

QUÆST. IV. *Quos effectus habent Sponsalia?*

Resp. Tres. 1°. Est gravis obligatio contrahendi matrimonii tempore præhinito; aut si nullum tempus per sponfos vel per consuetudinem constitutum sit, parte unâ opportunè id exigente, nisi altera justam habeat causam differendi. Nam omnis contractus onerosus obligat ex justitia, ideòque sub mortali in re gravi. *Hi qui de matrimonio contrahendo purè & sine omni conditione fidem dederunt, commoneandi sunt, & modis omnibus inducendi, ut præstitam fidem observent,* ait Innocentius III. cap. 2. *de sponsal.* Hinc qui culpabiliter resilit a sponsalibus, perdit suas arrhas, & tenetur reddere alteri parti suas, imò & ei restituere impensas factas, & damna, seu quanti ejus intererat talem contra-

ctum impleri; quia in hoc injuriam fecit.

2°. Est jus inchoatum ad rem in corpora mutua, quo fit ut quamvis usus sit sponfis illicitus, tamen si sponfus fornicetur cum alia, vel sponfa cum alio, peccet contra castitatem simul & justitiam. Nam abusus rei ex justitia alteri debita est contra justitiam. Ergo cum corpus sponforum sit ipsis sponfis ex justitia debitum licet nondum traditum, abusus ejus alteri concessus est contra justitiam. Quæ injustitia, utpote in re gravi mortalis est, ideòque explicanda in confessione. Sed in sponfa longè gravior est, cum ipsa per fornicationem longè vilior ac deterior fiat.

3°. Est impedimentum justitiæ publicæ honestatis.

QUÆST. V. *Quibus ex causis dissolvuntur Sponsalia?*

Resp. Dissolvuntur, 1°. Mutuo sponfi & sponfæ consensu, cap. 2. *de sponsal.* sicut alii contractus. Nam singuli possunt cedere jure suo; & *Omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur,* cap. 1. *de reg. jur.* idque etsi fuerint juramento firmata: quia in omni juramento promissorio subintelligitur conditio, *Nisi promissarius remittat.* Modò tamen ambo sint puberes; nam impuberes ante pubertatem resiliere non possunt, cap. 7. *de despons. impuber.* Quod statutum est ne ob inconstantiam ac levitatem sæpius nova contrahant sponsalia, & rursus dissolvant. Sed impubes, cum pervenerit ad pubertatem, potest pro libito illa dissolvere, nisi intervenerit copula, cap. 8. eod. tit. vel nisi fuerint jurata, cap. 10. *de sponsal.*

2°. Per matrimonium validè contractum cum alia persona, quamvis fuerint jurata, ex cap. 22. & 31. *de sponsal.* Quia res tradita per contractum indissolubilem, non potest amplius tradi priori promissario. Sed pars quæ sic contraxit, alterà rationabiliter invità, peccat mortaliter violando contra justitiam fidem datam: unde in cit. cap. dicitur quòd ei est de violatione fidei pœnitentia injungenda. Nec secundum multos sponsalia postea reviviscunt, cum per illud matrimonium extincta sint. Obligatio autem semel extincta non reviviscit, ex l. 98. *de solut.* Non tamen dissolvuntur per secunda sponsalia etiam jurata: quia hæc nulla sunt, cum sint promissio de

re illicitâ præstandâ.

3°. Per superveniens impedimentum matrimonii dirimens, v. g. affinitatem inter sponfos contractam, ex unius fornicatione cum persona consanguinea alterius in primo & secundo gradu, cap. 2. *de eo qui cognovit, &c.* Nam tunc res promissa fit illicita, & jure impossibilis.

4°. Per discessum unius in regionem longinquam sine consensu alterius, cap. 5. *de sponsal.* nam censetur juri suo cedere.

5°. Secundum multos, per notabilem moram culpabilem sponsi vel sponsæ in contrahendo matrimonio intra tempus constitutum. Quia qui est in tali mora, censetur alteri obligationem remittere; quamvis ipse ex parte sua adhuc teneatur, si alter velit matrimonium inire: nam culpa non liberat eum ab obligatione contractâ: aliâs commodum ex culpa reportaret.

6°. Per fornicationem sponsi vel sponsæ cum tertia persona post sponsalia etsi jurata, cap. 25. *de jurejur.* Quia in sponsalibus intelligitur hæc conditio, *Nisi contra legem sponsalium feceris.* Et quia fornicans frangit fidem, & suspectus alteri redditur de fide in futurum servandâ. Præterea tunc est notabilis mutatio. Idem dicunt multi, si sponsa permiserit se ab alio impudicè tangi: quia per hoc fit notabiliter vilior, & ingerit metum ne fidem marito non servet. Quod etiam extenditur ad sponsum, si exercuerit actus turpes circa aliam valde frequentes. Sola tamen pars innocens libera est, nec privatur jure suo ob alterius culpam. Sponsus verò, qui cognito suo jure resiliendi cognovit carnaliter sponsam, tenetur illam ducere: nam per hoc censetur suo juri renuntiasse, & sponsalia renovasse.

7°. Per professionem unius in religione approbata, aut per susceptionem Ordinis sacri: nam utraque matrimonii incapacitatem parit. Tamen secundum multos non licet sponso sacros Ordines suscipere, quia frangeret fidem alteri datam in materia gravi justitiæ. At licet ingredi religionem, quia vel ex natura rei, vel saltem ex dispositione Ecclesiæ hæc conditio in sponsalibus includitur, *Nisi voluero ingredi religionem.* Cùm autem una pars ingreditur religionem, altera juxta multos potest ante ejus professionem resilire; quia ingrediens religionem, hoc ipso censetur renuntiare sponsalibus, vel saltem

dare alteri causam justam resiliendi, ob incommodum quod pati deberet, expectando per annum ut ei nubat. Sed si egrediatur, tenetur matrimonium contrahere cum parte id exigente: nam quamvis jura ingressum religionis sponfis permittant, nusquam tamen eos liberant simpliciter ab obligatione sponsalium; & quamvis ingrediens cedat jure suo, manens in sæculo non cedit. Imò ex communi sententia votum religionis post sponsalia etiam jurata factum obligat ad ingressum religionis, & sic ipsa sponsalia dissolvit; quia directè tendit ad altiorem perfectionis statum, quem impedire non debent sponsalia de futuro. Enimverò matrimonium nondum consummatum non impedit viam & obligationem hujus voti etsi post illud emissi.

8°. Ob quamlibet mutationem notabilem in altero supervenientem sponsalibus, quæ si priùs extitisset, a sponsalibus meritò absterruisset, & ob quam consensus datus non censetur secundum prudens judicium extendi ad talem casum: ut si superveniat notabilis deformitas, aut infirmitas, morbus contagiosus, mutilatio, ex cap. 25. *de jurejur.* Item infamia, graves inimicitiae inter utramque familiam vel inter ipsos sponfos ortæ, paupertas, sponsæ corruptio etsi per vim, defectus dotis promissæ, magna mutatio morum in pejus, hærens ob periculum subversionis in se vel in prole, &c. Quia hæc est intentio virtualis spondentium, qui non censentur voluisse se obligare ad standum promissis in his casibus, & superveniente notabili mutatione, quâ prævisâ judicio prudentum promissio non esset facta. Promissio autem non obligat ultra intentionem promittentis.

Porro diversa est ratio in sponsalibus ac in aliis contractibus. Nam ipsa majorem libertatem postulant, cùm ad mutuum amorem, & ad contrahendum vinculum indissolubile matrimonii ordinentur. Idque etiam si jurata essent: quia juramentum intelligitur rebus in eodem statu permanentibus, & includit omnes conditiones contractûs cui adpicitur.

Idem dic, si quid istorum vel simile antea latens detegatur post sponsalia: ut si quæ putabatur legitima, vel nobilis, vel dives, vel virgo, talis non sit, ex l. 5. cod. *de sponsal.* ubi resiliens ex sponsalibus ob causam præcedentem ignora-

tam, non amittit suas arrhas, quas amitteret si injustè resiliiret. Ratio est, quia respectu ignorantis res sunt notabiliter mutatae, spectatâ prioris ejus voluntate, cum denuò inveniat defectum notabilem priùs ignoratum; & in jure res cum primùm innotescit, idem præstat ac si tum fieret, ex cap. 4. *de except.* Secùs esset, si aliquid istorum ante sponsalia non latuerit, cum eo non obstante sciens ac volens promississet, exceptâ hæresi. Non possunt tamen dissolvi sponsalia ob hæreditatem alterutri obvenientem: quia alter per hoc non est factus deterioris conditionis.

9°. Si ex matrimonio mali exitus timeantur, ex cap. 17. *de sponsal.* vel grave scandalum, perturbatio, &c. Nam tunc executio est illicita. Nec fuit intentio spondentium se in tali casu obligare.

Sed an sponsalia dissolvuntur per subsequens votum simplex perpetua castitatis in sæculo servanda?

Resp. Alii asserunt, quia putant sponsalia fieri sub hac tacita conditione, *Nisi me Deus ad sanctiorem vitam rationem vocaverit.* Alii cum S. Antonino negant, tum quia id neque ex natura rei, neque ullo jure probari potest; nec fiunt sub conditione prædictâ, sed solum nisi status religiosus eligatur. Nam nullo jure nec traditione ostenditur inesse sponsalibus hanc tacitam conditionem: tum quia ex cap. 5. *Qui clerici, &c. feminae*, quæ matrimonium promissit, pœnitentia imponitur de fide mentita, quamvis post sponsalia votum castitatis emiseric: tum quia Deus non acceptat promissionem rei priùs promissæ & debitæ alteri, tanquam factam in damnum & contra jus illius. Sic obligatio dandi domum promissam Petro diviti non solvitur per votum dandi illam hospitali. Igitur, inquiunt, qui post sponsalia vovit castitatem, nec potest ab altera parte obtinere remissionem sponsalium, tenetur matrimonium inire, & debitum petenti reddere; sed ei petere non licet, quia valet votum in his omnibus quæ injuriosa non sunt: unde sponsalibus vel matrimonio dissolutis tenetur servare continentiam.

Porro ex communi sententia votum simplex castitatis vel religionis sponsalia præcedens, facit illa irrita, ex cap. 6. *Qui cleric. vel voventes.* Quia tunc sunt promissio rei illicitæ faciendæ, nempe inveniendi matrimonium, & executio est

peccatum.

Nota. Ad dissolvenda sponsalia requiritur auctoritas judicis ecclesiastici in his casibus. 1°. Si moraliter non constet de sufficientia vel veritate causæ dissolvendi: alias enim dissolvens se committeret probabili injustitiæ periculo; imò est injustitia in dubio privare alterum jure per illa acquisito. 2°. Si sponsalia sint publica, causa autem dissolvendi occulta, ex cap. 7. *de despons.* nam debitus ordo, & evitatio scandali id exigunt.

CAPUT II.

De natura, & proprietatibus Matrimonii.

QUÆST. I. *Quid est Matrimonium?*

Responsio. Matrimonium generatim, pro ut præscindit a ratione sacramenti, est maris & feminae conjunctio legitima individuum vitæ consuetudinem retinens, ex cap. 11. *de presumpt.* sive est contractus legitimus, quo vir & femina sibi mutuò tradunt & acceptant potestatem corporum in ordine ad actum generationis, & se obligant ad se mutuò juvandum, & perpetuò cohabitandum. Sumptum pro sacramento, est conjunctio supradicta gratiæ significativa & collativa: sive est contractus modò dictus gratiæ significativus & collativus.

Sumitur etiam vel pro ipso contractu, quo legitimæ personæ corporum dominium ad usum conjugalem mutuò tradunt & acceptant, & se mutuò obligant ad vitæ societatem, & ad alia mutua debita & obsequia: vel pro statu, ac vinculo permanente inter virum & feminam, quod oritur ex tali contractu.

Matrimonium dividitur in legitimum, ratum, & consummatum. Legitimum est illud, quod legitimo consensu inter personas non impeditas contractum est: quale etiam nunc est inter non baptizatos. Unde ut tale non est sacramentum, aut saltem præscindit a ratione sacramenti.

Ratum dicitur, quod est & legitimum & sacramentum, sed necdum copulâ carnali consummatum; tale est inter solos baptizatos. Consummatum est illud, quod accedente copulâ carnali extrinsecè completur.

QUÆST. II. *Quanam est materia, & forma, & minister hujus Sacramenti?*

Resp. Circa hoc dissentiunt Theologi. Aliqui docent materiam esse consensum contrahentium exterius expressum: formam verò verba quæ profert sacerdos, qui proinde ejus minister est.

Alii longè communiùs contendunt ipsos contrahentes ponere materiam & formam, ideòque esse ejus ministros: sed in assignandâ illâ materiâ & formâ inter se dissident. Secundùm multos materia est mutua corporum traditio: forma verò mutua corporum acceptatio, facta signo sensibili consensum internum exprimente. Secundùm alios, materia est consensum internum contrahentium, forma sunt signa externa consensum illum exprimentia. Demùm secundùm alios materia sunt corpora habilia, forma est mutuus conjugum consensus.

QUÆST. III. *An & qualis requiritur consensus ad valorem Matrimonii?*

Resp. Requiritur verus consensus internus, mutuus, de præsentis per verba vel alia signa sensibilia expressus, plenè deliberatus, in se liber, & immunis a metu gravi injusto, ex conc. Florentino. Itaque,

1°. Requiritur verus consensus internus & mutuus: nam *Matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri & mulieris consensum*, cap. 25. *de sponsal.* Consistit enim in contractu legitimo, qui est essentialiter duorum consensus. Hinc si consensus sit ex alterutra parte fictus, nullum est matrimonium, cap. 26. *de sponsal.* Qui tamen fictè consensit, peccavit graviter, tum contra reverentiam sacramenti, falsò & sine intentione adhibendo ejus signa; tum contra justitiam: quia in contractu oneroso, si unus bonâ fide ponat partem suam, habet jus ut etiam alter adjiciat suam, & sic ponatur æqualitas. Unde tenetur injuriam refarcire, & damna compensare, imò & tollere deceptionem, verè consentiendo & contrahendo; nisi aliqua causa gravis obster, qualis est magna conditionis inæqualitas, vel si gravia mala, capitales inimicitia, diffidia, scandalum grave ex tali matrimonio meritò timeantur: quo casu sufficiet pecuniaria compensatio. Excipiuntur etiam hi casus, nempe si tanta fuerit evi-

dentia fictionis, ut mulier censeatur voluntariè decepta fuisse; quia volenti non fit injuria: vel si mulier decepta ipsum etiam deceperit simulando se esse virginem, cum non esset.

2°. Consensus debet esse de præsentis, ex cap. 3. 1. *de sponsal.* Quia per sola verba de præsentis fit traditio, in qua consistit matrimonium, quo traditur mutua corporum potestas; nam per verba de futuro fit solum promissio. Ideòque debet esse mutuo acceptatus, ex cap. 3. *de sponsal. duorum*: nam traditio non est completa, nec dat jus sine acceptance. Porro iisdem omninò verbis, quibus conjuges proprium consensum expriment, significant etiam se acceptare obligationem & consensum ab altero expressum; nam hæc verba, *Accipite in meum, vel in meam*, aut æquivalentia utrumque significant, nempe & obligationem propriam, & acceptance obligationis alterius conjugis; nec possunt unum sine altero velle & exprimere: cum enim sit contractus constans essentialiter ex utriusque obligatione, non potest vir, v. g. dicere, *Volo esse tuus vir*, quin eo ipso dicat virtualiter & implicitè, *Volo te habere in uxorem*, & consequenter volo te habere mihi obligatam, sine quâ obligatione non esset uxor, nec vir ejus maritus. Item non potest vir velle accipere mulierem in legitimam uxorem, quin simul velit esse ejus maritus, ideòque se ei ut uxori obligare; cum nequeat habere illam in uxorem, nisi ipse velit esse ejus maritus, & se ei obligare. Idem est de uxore.

3°. Debet esse plenè deliberatus, hoc est, factus cum advertentia de se sufficienti ad mortale. Nemo enim potest obligationem gravem sibi liberam contrahere, nisi plenè consentiat. Item debet esse in se liber; nam omnis contractus humanus exigit esse in se liber, & non in causa tantum. Unde non valet, si datus sit in ebrietate voluntaria, in qua fuerit prævisus: nec debet esse extortus ex metu gravi injusto; nam consensus sic extortus invalidat matrimonium, ut dicitur infra.

4°. Utriusque consensus debet esse simul moraliter; ita ut unius partis consensus perseveret moraliter nec revocatus sit, dum exprimitur consensus alterius: alioqui non esset mutuus duorum in idem consensus. Sufficit tamen si consensui unius physicè præterito non revocato, ac-

cedat consensus alterius, licet interposito intervallo; nam id omni contractui sufficit; & aliàs non posset iniri matrimonium per litteras vel procuratorem.

5°. Ille consensus debet signo aliquo externo exprimi: quia est contractus humanus, ideoque non nisi modo sensibili perficiendus; & quia mutua requiritur consensus acceptatio. At non potest acceptari nisi cognoscatur, nec cognosci nisi per aliquod signum externum declaretur. Quamvis autem ad ejus valorem sufficiat quodvis signum sufficienter eum manifestans, ex catech. Rom. & ex conc. Florent. quod non requirit verba absolute, sed cum addito *regulariter*; tamen verbis propriè dictis exprimi debet, dum potest; quia verba vocalia melius ac clariùs quàm alia signa consensum exprimunt; proinde usurpari debent in contractu tanti momenti, dum possunt.

QUÆST. IV. An ad Matrimonii valorem requiritur, ut intendatur copula?

Resp. neg. Sed sufficit quòd intendatur saltem implicite & confuse translatio dominii corporum in ordine ad actum conjugalem, seu jus ad copulam. Quia 1°. Matrimonium nihil est aliud essentialiter quàm mutua traditio & acceptatio potestatis corporum, in ordine ad copulam, dando & accipiendo jus ad copulam. Unde copula supponit jam matrimonium constitutum. Item essentia matrimonii consistit in conjunctione animorum, per mutuam traditionem potestatis corporum ad finem matrimonii saltem confuse cognitum. 2°. B. Virgo & S. Joseph, ex communi sensu Ecclesiæ, verum contraxerunt matrimonium, licet non intenderint copulam, imò se per votum obligarint ad se abstinendum ab ea. 3°. Valide initur matrimonium cum voluntate ingrediendi religionem ante illius consummationem.

QUÆST. V. An sufficit consensus conditionatus?

Resp. 1. Valet matrimonium, si conditio sit de presenti, & extet; vel de præterito & extiterit: quia positâ conditione consensus transit in absolutum, cum sit aut fuerit id ad quod ut præsens aut præteritum consensus alligatus est. Secus, si conditio non subsistat, nam tunc abest consensus: quippè contrahentes ab initio consentire

non volunt, nisi stato tempore impleatur conditio. Si autem conditio honesta & possibilis sit de futuro contingenti, non perficitur matrimonium; donec impleatur conditio, ex cap. 5. *de condit.* quia non perficitur nisi consensu, quo contrahentes sibi mutuo tradunt actu potestatem suorum corporum, in ordine ad actum generationis: at non tradunt nisi consensu absoluto, aut in absolutum transeunte, ut patet ex aliis contractibus; nam voluntas non vult tradere nisi positâ conditione. Itaque valor matrimonii suspenditur usque ad conditionis eventum, quem tenentur contrahentes expectare, & eum non impedire, si conditio non sit turpis.

Hinc qui sub conditione de futuro unam duxit, si ante impletam conditionem aliam absolute ducat, valebit hoc ultimum matrimonium, licet sit illicitum. Si autem duxerit duas sub tali conditione, valebit cum illâ cum qua conditio priùs implebitur. Si verò conditio non impleatur, nullus est contractus, cap. 3. *de condit.*

Porrò quamvis secundum multos, adveniente conditione matrimonium perficiatur sine novo consensu, modò prior consensus non fuerit revocatus, quia ceteri contractus conditionati positâ conditione fiunt absoluti: tamen in praxi curandum est, ut sic contrahentes impletâ conditione consensum renouent, & quidem coram parochio & testibus; ne fortè ab alterutra parte revocatus fuerit; & quia multi alii novum consensum absolute exigunt. Item contrahentes debent coram parochio & testibus affirmare conditionem esse impletam, nisi hi ejus implezioni interfuerint, quia Trid. exigit ut intelligant matrimonium verè contractum esse.

Resp. 2. Si conditio apposita repugnet naturæ, indissolubilitati, vel fini matrimonii, aut ejus bono ac fidei, irritum est matrimonium, ex cap. ult. *de condit.* ibi: *Si conditiones contra substantiam conjugii inserantur; puta si alter dicat alteri, Contraho tecum, si generationem proles evites, vel donec inveniam aliam ditiozem, aut si pro questu adulterandam te tradas; matrimonialis contractus quantumcumque sit favorabilis, caret effectu.* Ratio est, quia nihil potest sine sua substantia subsistere: at substantia matrimonii ex institutione divina consistit in consensu & obligatione ad perpetuam societatem, ad fidem
conjugalem

conjugalem sibi servandam, & ad prolem non impediendam, sed suscipiendam & educandam.

Si conditio non adversetur substantiæ & fini matrimonii, non illud irritat in foro externo, licet sit turpis; ut si quis dicat: Contraho tecum eâ conditione, ut victum furto quæras; vel etiam sit absolute impossibilis, ex cap. cit. ibi: *Licet alia conditiones appositæ in matrimonio, si turpes aut impossibiles fuerint, debeant propter ejus favorem pro non adjectis haberi.* Quæ constitutio, ex De-lugo, valet etiam in foro interno, quando aliunde non constat de carentia consensûs. Quamvis enim Ecclesia non possit supplere consensum matrimonii si desit, (cùm nulla potestas humana possit dare potestatem tui corporis ad usum conjugii sine tuo consensu;) tamen cùm præsumantur contrahentes (nisi aliud constet) voluisse contrahere matrimonium secundum leges, & sensum quo verba in jure intelliguntur, rectè censentur implicite voluisse, nonobstante conditione impossibili aut turpi, contractum valere. Cæterum in foro conscientiæ standum est dicto contrahentis, an habuerit verè intentionem contrahendi, nonobstante tali conditione: quam si non habuerit, nullum est matrimonium ob defectum consensûs; nam consensûs sub conditione non est actu nisi positâ conditione: si ergo conditio non potest poni, nunquam erit consensûs.

QUÆST. VI. An ad valorem matrimonii requiritur consensus parentum?

Resp. neg. Ex Trid. sess. 24. cap. 1. ubi eos *anathemate damnat, qui falsò affirmant matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta, irrita esse, & parentes ea rata vel irrita facere posse.* Sed addit ea semper fuisse ab Ecclesiâ prohibita. Sunt etiam contra præceptum divinum honorandi parentes, nisi ipsi suum consensum rogati, sine justa causa denegent, ita ut non sint rationabiliter invitati.

Porro in Gallia matrimonia sine consensu parentum contracta, non censentur invalidè contracta, nisi quoad aliquos effectus civiles, ut declarat Ludovicus XIII. & habetur in actis Cleri Gallicani tom. 3. Imò valent etiam quoad illos, si filii familias excedant annos 30, & filiæ 25,

modò scriptis requisierint consilium parentum, ex edicto Henrici II.

QUÆST. VII. An Matrimonium validè contrahitur per procuratorem, & inter absentes?

Resp. affirm. Quia 1°. Ecclesia sic contrahi permittit, ut patet ex praxi, præsertim inter Principes. 2°. Alii contractus validè fieri possunt inter absentes per procuratorem vel per litteras: ergo & matrimonium: nam Christus evehendo contractum matrimonii ad rationem sacramenti, nihil immutavit de natura contractûs. 3°. Sic validè contrahebatur ante Trid. ut patet ex cap. ult. *de procurat. in 6.* ubi Bonifac. VIII. id expressè declarat. Tridentinum autem non irritavit, nisi matrimonia clandestina: at ea, quæ per procuratores fiunt coram parochio & testibus, non sunt clandestina.

Sed ex eod. cap. ult. *de procurat. in 6.* ad tale matrimonium tria requiruntur. 1°. Ut procurator ad hoc habeat mandatum speciale. 2°. Ut procurator alium sibi non substituat, nisi hoc ei sit specialiter commissum. 3°. Ut procurator antequam contraxerit, non fuerit a domino revocatus: alioqui matrimonium nullum est, etiam si tam ipse quàm pars quacum contrahit, revocationem ignoret: quia tunc deest consensûs illius, cujus nomine procurator contrahit: qui consensûs suppleri non potest a jure in matrimonio, sicut potest suppleri in aliis contractibus: nam alii contractus per procuratores facti valent etiam revocato mandantis consensu, modò revocatio neque procuratori neque parti innotuerit, l. 15. ff. *Mandati.* Post Trid. autem requiritur etiam præsentia parochi & duorum testium.

Dices. Si hoc ita sit, quare ergo sponsi postea præsentés in facie Ecclesiæ junguntur. *R.* Hoc fit, non quòd matrimonium reputetur invalidum, sed vel ad supplendas solemnitates omissas, vel ad confirmandum contractum, vel ad majorem securitatem, ne fortè alteruter consensum, antequam procurator contraxerit, revocaverit.

Item valet matrimonium per litteras contractum, modò coram parochio & testibus legantur litteræ significantes utriusque consensum de præsenté, de quarum veritate satis illis constet; nam contractus sic facti valent. Hic tamen contrahendi modus non est usurpandus sine gravi

necessitate, quæ rarissimè potest contingere. Qui autem sic contraxerunt, postea coram positi contractum ratum habeant, ne fortè consensus ab alterutro fuerit revocatus.

QUÆST. VIII. *An Matrimonium est indissolubile quoad vinculum, seu translationem dominii?*

Resp. 1. Quodvis matrimonium absolutè contractum, est & semper fuit, sine speciali licentia Dei, insolubile, ex cap. un. *de voto in 6.* & Trid. sess. 24. idque tum jure divino naturali; nam solubilitas vinculi repugnat finibus matrimonii, qui sunt prolis conveniens generatio, ejusdem recta educatio, & arctissima inter conjuges animorum conjunctio: Et licèt non sit consummatum, ordinatur tamen ex se ut consummetur & proles procreetur. Tum jure divino positivo, ex Matth. 19. ubi Christus matrimonium ad suam primævam institutionem revocans, sic ait: *Qui fecit hominem ab initio; masculum, & feminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.*

Deus tamen quodlibet matrimonium, et si consummatum, potest etiam quoad vinculum dissolvere tanquam supremus creaturarum omnium & jurium illarum dominus, auferendo utrique conjugum dominium in corpus alterius, & suâ providentiâ impediendo incommoda inde sequi nata.

Resp. 2. Matrimonium consummatum baptizatorum nullo casu dissolvi potest ab hominibus. *Prob. 1.º* Ex Matth. 19. *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* & Luc. 16. *Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur.* & 1. Cor. 7. *Is qui matrimonio juncti sunt, precipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quòd si discesserit, manere in nuptiam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat, &c.* 2.º Ex perpetua praxi Ecclesiæ, quæ id nunquam permisit. 3.º Ex Florentino decreto de Sacrament. *Quamvis ex causa fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est; cum matrimonii vinculum legitimè contracti perpetuum sit.* Et ex Trid. sess. 24. can. 5. & 7. Ratio

est, quia hoc matrimonium est signum perfectum conjunctionis Christi cum Ecclesia per Incarnationem, ex cap. 5. *de bigam.* quæ conjunctio est indissolubilis; Verbum enim nunquam humanitatem assumptam dimittet. Porrò absoluta illa insolubilitas est ex præcepto Christi addito juri naturali. Nec obstat illud Matth. 19.

Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Nam sensus est: Quicumque dimiserit uxorem, videlicet quoad torum & cohabitationem absolutè ac in perpetuum, nisi ob ejus fornicationem, mœchatur, hoc est, reus est mœchiæ alienæ, seu *facis eam mœchari*, ut habetur Matth. 5. & qui aliam duxerit quâcumque ex causâ, mœchatur mœchiâ scilicet propriâ. Unde Christus duo ibi docet, nempe & propter solum adulterium dimissionem absolutè & in perpetuum quoad torum & cohabitationem fieri posse per se & ex vi contractûs matrimonii; & factâ tali dimissione non posse iniri novum matrimonium vivente conjugè. Nam Christus ipse ea quæ hic obscure dixerat, ad vitandas interrogantium calumnias, alibi discipulis clarè exponit, nempe Matth. 5. *Qui dimiserit uxorem suam, exceptâ fornicationis causâ, facit eam mœchari, & Marc. 10. Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam.*

Nihilominùs Christus satisfecit interrogationi factæ de dimissione quoad vinculum. Nam cum dimissio quoad vinculum includat potestatem dimittendi unam, & ducendi alteram, Christus has duas dimissiones sejungens, priorem concessit posteriore negatâ, prioremque dimissionem absolutam ac perpetuam & vi contractûs matrimonii factam, quoad torum scilicet & habitationem, restrinxit ad solam fornicationem seu adulterium.

Resp. 3. Matrimonium infidelium non dissolvitur hoc ipso quòd unus conjugum ad fidem convertitur, altero remanente in infidelitate, cum fuerit validum, etiamsi contractum sit in gradu ab Ecclesia prohibito: quia infideles non subjiuntur legibus Ecclesiæ. At ex Dei dispensatione in favorem religionis christianæ concessâ, conjux fidelis habet jus dissolvendi illud et si consummatum, & contrahendi aliud, si infidelis nolit ei cohabitare, vel si velit quidem

cohabitare, sed non sine creatoris injuria, Christum blasphemando, religionem christianam contemnendo, vel si non patiat fidelem christianè vivere, aut ad infidelitatem aliudve peccatum inducat. Patet ex cap. *Quanto*, de *divort.* & ex 1. Cor. 7. *Quod si infidelis discedis, discedat: non enim servituti subiectus est frater aut soror in hujusmodi.* Dissolvitur autem per aliud matrimonium conversi ad fidem. Quòd si conversus non inear aliud matrimonium, non potest infidelis aliud contrahere: quia dissolubilitas est solum concessa in gratiam fidei.

Imò multi docent matrimonium infidelis ad fidem conversi dissolvi posse, si alter converti nolit, quamvis velit cohabitare pacificè, ex cap. *Judei*, & can. *Sape* 28. qu. 1. Si verò uterque infidelis conjugatus baptizetur, eorum matrimonium fit ratum per baptismum: nam hoc ipso quòd tales communi consensu baptizantur, dant signum externum, quòd consentiant in matrimonium præcedens, ut juxta Christi institutionem sit insolubile; & si consummetur post baptismum, fit absolutè indissolubile.

Resp. 4. Matrimonium baptizatorum ratum, sed non consummatum, dissolvitur in duobus casibus. 1º. Per professionem solemnem in religione approbata, ex cap. *Verum*, & cap. *Ex publico* de *convers. conjug.* & ex Trid. sess. 24. can. 6. Quia hæc conditio (Nisi religionem profitear ante consummationem) jure saltem ecclesiastico appositæ est contractui matrimonii, in favorem boni communis, cui persona privata cedere nequit. Dum autem unus conjugum religionem ingressus est, alter non potest cum altero contrahere, nisi post professionem prioris, cum per hanc solam dissolvatur matrimonium.

Nota. Conjugibus ante consummationem conceduntur duo menses ad deliberandum de religione suscipienda, ex cap. *Ex publico* cit. intra quod tempus conjux cogitans de religione non tenetur consummare, nec potest sine injuria ad id cogi. Sed hoc exacto tenetur mutuo reddere debitum, si exigatur ab altero. Tamen quamdiu matrimonium non est consummatum, tamdiu liberum est conjugibus religionem ingredi; & uno proficiente potest alter ad alias nuptias transire, ex c. *Verum* cit. Secus, si matrimonium consummetur, etiam per vim & primo mense.

2º. Ex Canonistis & Theologis plurimis dissolvitur per autoritatem Papæ, qui tanquam supremus Vicarius Dei potest, ob causam valde gravem, solvere tale matrimonium.

Prob. 1º. Ex facto plurium Pontificum, qui in hoc dispensarunt, ut Martini V. & Eugen. IV. teste S. Antonin. 3. p. tit. 1. c. 21. §. 3. Pii II. & Pii IV. teste Navarro. Gregor. XIII. teste Præposito; & Clementis VII. & Urbani VIII. teste Conrado, &c. 2º. Quia cum possit Papa dispensare in professione religiosa, per quam dirimitur matrimonium ratum, cur non posset in matrimonio ipso rato? Nam professio religionis est fortius vinculum quàm sit vinculum matrimonii rati, cum professio religionis hoc vinculum dissolvat, juxta illud juris axioma: Si vinco vincentem te, a fortiori vincam te. 3º. Talis potestas expedit bono Ecclesiæ & saluti animarum. At Christus dedit suo Vicario omnem potestatem, quæ bono Ecclesiæ & saluti animarum expediret.

Nec obstat illud Christi, *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, Matth. 19. Quia hæc verba spectant matrimonium consummatum, quo solo conjuges fiunt una caro, ut docet Alexander III. cap. *Ex publico*. Unde matrimonium est quidem insolubile, sed ab ipsis contrahentibus, & potestate merè humanâ, qualis non est hæc potestas Papæ, qui non dissolvit illud ut homo, sed ut Vicarius Christi, & ejus dispensator. Cum autem matrimonium ratum sit duntaxat signum unionis Christi cum Ecclesia per charitatem, quæ in multis justis dissolvitur, non debet esse ita insolubile sicut consummatum, quod est signum unionis Christi cum Ecclesia per carnis assumptionem, quæ nunquam dissolvetur, cap. *Debitum*, de bigam.

Nec inde sequitur matrimonium consummatum posse etiam dissolvi autoritate Papæ: nam hoc est omninò indissolubile ob perfectam significationem unionis Christi cum Ecclesia per assumptionem humanitatis. Et hoc matrimonium a rato differt integraliter, sicut perfectum ab imperfecto seu minus perfecto in ratione signi. Nam matrimonium ratum caret integrali perfectione quæ complet consummatum in sua perfecta significatione unionis Christi cum Ecclesia per assumptam carnem: quam quidem per-

fectionem habet matrimonium consummatum.

Nec obstat, quòd matrimonium ratum sit sacramentum. Nam licet sit sacramentum, pendet tamen a contractu humano tanquam fundamento, super quo contractu potestatem habet Ecclesia; quamvis Ecclesia nil possit circa sacramenta a contractu humano independentia.

QUÆST. IX. *An & quando licitum est divortium, seu separatio conjugum, quoad torum duntaxat & habitationem, manente vinculo conjugali?*

Resp. Ob varias causas licitè fieri potest, ex Trid. sess. 24. can. 8. & ex jure canonico, tit. *de divortiiis.*

1°. Quidem licitè fit in perpetuum ob alterius conjugis fornicationem, per quam intelligitur non solum adulterium, sed etiam omnis illicitus concubitus cum alio supposito, ut incestus, sodomia, bestialitas; his enim criminibus frangitur fides conjugalis, ex Matth. 5. & cap. 5. & 8. *de divort.* Imò vir tenetur divortium facere, nisi uxor resipiscat, ex Prov. 8. *Qui tenet adulteram, stultus est & impius, & ex cap. 3. de adulter.* Nam alioqui fieret particeps ejus peccatorum, regumentum ei præbendo; & *ne peccato ejus consentire videatur, dum correctionem debitam non apponit*, ait S. Thom. Aliud est de uxore, nisi ipsa certò sciat virum adulterum ex divortio emendandum; quia uxor cum non sit superior, non tenetur illum punire, nec censetur ejus adulterio connivere.

Porro est æquale jus divortii in utroque conjugè ob adulterium. Nam quoad torum, fidem ac debitum conjugale, pares sunt vir & uxor, ex 1. Cor. 7. & nemo tenetur debitum promissum præstare ei, qui pactum primus violavit.

Divortium tamen non est licitum in his casibus. 1°. Si adulterium condonatum sit etiam tacitè, exercendo actum conjugalem, postquam cognitum est: nam ex c. *Si illic.* 23. qu. 4. injuria condonata non potest postea puniri. 2°. Si vir ipse uxorem prostituerit, ex cap. 6. *de eo qui cognovit, &c.* aut si fornicandi causam dederit, v. g. denegando ei injustè debitum; nam par non est, ut qui causam crimini injustè dedit, ex eo commodum percipiat. 3°. Si adulterium non fuit culpabile, ut si uxor bonà fide alteri nuptiarit, putans virum suum esse mortuum: nam pri-

vario debiti est pœna, idèoque supponit culpam. 4°. Si uterque conjux adulterium patravit, cap. 4. & 5. *de divort.* ita ut pars quæ post comparit adulterium fornicata est, teneatur ad hanc redire, eique debitum reddere; *cùm matrimonii jus in utroque lasum consistat, & paria delicta mutua compensatione tollantur*, cap. 6. *de adulter.*

Nota. Conjux innocens potest privatâ autoritate se separare quoad torum, modò ei constet de alterius adulterio; cum debitum negari possit sine scandalo, & jus negandi habeat ob violatam sibi fidem contractûs matrimonii. At separatio quoad habitationem (quod est propriè divortium) cum sit publica, requirit auctoritatem judicis ecclesiastici, ex cap. 3. & 6. *de divort.* alioqui scandalum & perturbatio oriretur. Posset tamen autoritate privatâ fieri ad tempus ob grave periculum animæ vel corporis imminens, quod aliter declinari nequeat. Parti autem ob adulterium dimissæ non licet ingredi religionem, vel suscipere sacros ordines sine consensu partis innocentis, quæ habet semper jus revocandi alteram.

2°. Licitum est divortium supradictum ob compartihæresim supervenientem, cap. 6. *de div.* vel ob sævitiam, vel ob alia crimina, ex quibus imminet animæ corporisve periculum. Nam matrimonium non tollit jus naturale vitandi proprium periculum animæ & corporis. Non tamen licitum est ob alia crimina, quæ neutrum periculum secum afferunt, cap. 2. *de divort.* Porro post sententiam divortii non perpetui, sed ad tempus, v. g. donec nocens mores emendarit, innocens non potest mutare statum per professionem religiosam, vel sacrum ordinem suscipere: quia nocens saltem emendatus potest auctoritate judicis repetere conjugem. Imò cessante periculo omni, & conjugè emendato, uxor ad virum redire debet: nam *cessante necessitate illud quoque cesset, quod pro necessitate factum est*, c. *Ordinationes* 9. qu. 1.

3°. Fieri potest ex mutuo consensu, studio vitæ perfectioris in religione, ex Matth. 19. *Omnia qui reliquerit domum . . . aut uxorem propter nomen meum, centuplum accipiet, &c.* Quòd si unus post consummatum matrimonium religionem ingredi velit, debet & compari ingredi, cap. 4. *de convers. conjugat.* nisi in saculo ma-

nens castitatem voveat, nec sit de incontinentiâ suspecta, cap. 8. eod. tit. Ut autem vir sacros ordines suscipiat, sufficit si uxor castitatem in sæculo voveat, cap. 5. eod. tit.

QUÆST. X. An Polygamia seu pluralitas uxorum simultanea est licita?

Resp. Est illicita & irrita post Evangelium promulgatum. *Prob.* 1°. Ex Luc. 16. *Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur.* Ergo a fortiori mœchatur, qui priore retentiâ alteram adjungit. Et Matth. 19. *Qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos, (unicum cum unica conjungens:) propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adheret uxori suæ, & erunt duo in carne una, &c.* Ubi Christus licentiam antiquis patriarchis & Israëlitis factam revocat, & matrimonium ad primævam institutionem reducit. Et non dixit, *Tres vel plures, sed duo: nec dixit, Adheret uxoris, sed uxori,* ait Innocentius III. cap. 8. *de divor.* 2°. Ex perpetua Ecclesiæ traditione & praxi. 3°. Ex Trid. sess. 24. can. 2. *Si quis dixerit licere christianis plures simul habere uxores, & hoc nullâ lege divinâ esse prohibitum, anathema sit.* Est etiam irritam polygamiam supra docet his verbis: *Hoc autem vinculo duos tantummodo copulari & conjungi Christus Dominus apertius docuit, &c.*

Imò polygamia, sine licentia Dei, adversatur legi naturali. Quia 1°. impedit saltem communiter bonam prolis educationem, & pacem domesticam ad eam necessariam. Nam vix fieri potest, ut non sit aliqua prædilectio & distinctio, neglectus aliquarum uxorum; nec invidia, jurgia, rixæ inter illas uxores, aliaque mala inde nascantur, idque ex natura rei, spectato feminarum nativo ingenio. Quare uxorum pluralitas adversatur pacificæ cohabitationi conjugum, ac gubernationi domesticæ: qui est secundarius matrimonii finis, ut docet Aristoteles. Uxor quippe non subditur viro ut famula, sed ut sociæ & principium, & in domestica gubernatione cum viro & sub viro principatum tenens. 2°. Æqualitas contractûs matrimonii, idcircoque ejus justitia exigat, ut sicut uxor tradit totaliter dominium sui corporis, sic suum totaliter tradat vir uxori: ita ut uterque eo æqualiter uti possit, nec alteri tradere sine injuria alterius. Unde Innocentius

III. cap. 8. *de divor.* ait: *Nec ulli unquam licuit simul plures uxores habere, nisi cui fuit divinâ revelatione concessum.*

Hinc infideles non possunt ad baptismum admitti, nisi unam tantum uxorem primo loco acceptam retineant, cæteris ut illegitimis dimissis, cap. 8. *de divor.* Si tamen alia fidem susciperet, præferenda esset: nam potest conversus omnibus uxoribus infidelibus dimissis aliam fidelem ducere.

Deus tamen polygamiam Patriarchis licitam reddidit, ad multiplicandum populum Dei, dividendo in plures uxores jus quod ex natura contractûs una habebat totaliter in corpus mariti, & suppeditando media, ne inde bona educatio & pax familiarum impeditur, & alia mala sequerentur.

Nunquam autem conjunctio ejusdem feminæ cum pluribus viris permittitur. Quia hæc adversatur fini etiam primario matrimonii, nempe generationi prolis, quæ ut plurimum plurimum commixtione virorum impeditur, ita ut vel nunquam, vel saltem rarissime sequatur, ut patet in meretricibus. Et quando non impeditur, incertum reddit patrem prolis, quod prolis educationi adversatur. Finis autem primarius matrimonii est tum generatio prolis, tum ejus educatio.

CAPUT III.

De Impedimentis Matrimonii.

Impedimenta matrimonii alia sunt impedientia tantum, quæ reddunt illud solummodo illicitum. Alia dirimentia, quæ insuper efficiunt invalidum, si fuerit attentatum: unde sic vocantur, non quod matrimonium semel validè contractum dirimant, cum matrimonium semel validum sit insolubile, sed quia faciunt ne validè contrahi possit. Porro semper dirimunt non obstante ignorantia invincibili sive juris sive facti circa illa. Quia non sunt pœnæ, quæ culpam supponant, sed inhabilitates morales ad matrimonium ob bonum commune statutz, quæ non requirunt cognitionem sui ut contrahantur, cum bonum commune postulet ut etiam ab ignorantibus contrahantur. Infideles tamen, cum non sint subjecti legibus Ecclesiæ, non astringuntur

impedimentis solius juris ecclesiastici; unde ob illa separari non debent, si convertantur.

QUÆST. I. *Quot sunt impedimenta impedientia tantum?*

Resp. Sunt quatuor, quæ nunc certò vigent, & sub mortali obligant, cum materia præcepti sit gravis. Hoc versu continentur:

Ecclesia vetitum, tempus, sponsalia, votum.

Primum itaque est Ecclesiæ vetitum, id est, prohibitio ab episcopo vel parochia facta de non contrahendo, ob dubium impedimenti alicujus, donec veritas innotescat, cap. 2. de *matrim. contract.* &c. & cap. ult. de *clandest. desponsat.* Item prohibitio a conc. Later. IV. & Trid. facta, ne contrahatur sine præviis denuntiationibus, vel earum dispensatione.

Secundum est tempus, quo nuptiæ sunt interdictæ, quod jure novo Trid. sess. 24. cap. 10. est ab Adventu usque ad diem Epiphaniæ exclusivè, & a die Cinerum usque in octavam Paschæ inclusivè. Sed quia ibi loquitur de solemnibus nuptiis, jure communi secundum multos solum prohibetur hoc tempore sub mortali solemnitas nuptiarum, nempe benedictio sponsi & sponsæ, traductio sponsæ ad ædes sponsi, choreæ, & convivia nuptialia. Unde rituale Rom. dicit solum hoc tempore *solemnitates nuptiarum prohibitas esse; ut nuptias benedicere, sponsam traducere, nuptialia celebrare convivia: matrimonium autem omni tempore contrahi potest.* Matrimonium tamen consummationem tunc prohiberi declaravit S. Congregatio, teste Fagnano, eò quòd hæc non conveniat tempori devotioni & pœnitentiæ dicato. Imò ex consuetudine vel jure particulari multarum diocesium, matrimonii celebratio dicitur etiam tunc non permitti absque speciali causa, & licentia episcopi.

Tertium, sponsalia prius cum alio contracta & nondum dissoluta. Quia tunc violaretur in re gravi fides alteri data, & promissio onerosa ei facta & ab eo acceptata, quæ obligat ex justitia graviter in re gravi, ex c. *Atho.* 27. qu. 2.

Quartum est votum simplex castitatis in sæculo servandæ, vel ingrediendi religionem, vel suscipiendi ordinem sacrum, vel nunquam nubendi, cap. 6. *Qui clerici, &c.* Nam votum jure

divino naturali obligat ad sui observationem, ne fides Deo data violetur. Validum tamen esset matrimonium, ex cap. cit. Nam ex natura rei res alicui promissa potest alteri validè licèt illicitè dari. At vorum simplex non corporis traditionem, sed solum promissionem complectitur. *Post votum simplex adhuc remanet homo dominus corporis sui, & idè potest ipsam dare alteri, scilicet uxori,* ait S. Thom. in 4. dist. 38. qu. 1. a. 2. qu. 2.

QUÆST. II. *Quenam observanda sunt circa Banna, seu denuntiationes futuri matrimonii?*

Resp. Sequentia. 1°. Licèt ad valorem matrimonii non requirantur, cum nullo jure ob eorum defectum irritetur; tamen graviter præcipiuntur a conc. Later. IV. & Trid. sess. 24. cap. 1. Quare qui sine illis, vel legitimâ dispensatione episcopi contrahunt, & parochus assistens, peccant mortaliter. Quia violant præceptum Ecclesiæ in re gravi, ubi agitur de gravissimis malis impediendis: nisi tamen excusaret urgentissima necessitas, qualis reperitur in articulo mortis; ut si concubinaris brevi moriturus velit & debeat contrahere matrimonium cum concubina, tunc si nequeat adiri episcopus vel ejus vicarius, parochus per episcopiam poterit interpretari legem illam in tali casu non obligare.

2°. Ex præcepto fieri debent tribus diebus festivis continuis, non tamen immediatis, ab utriusque contrahentis parochia vel parochis, in ecclesia inter missarum solemnias, nisi ex causa justa ordinarius dispense, ex conc. Later. IV. cap. 51. & Trid. sess. 24. cap. 1. Quare si contrahentes sint diversarum parochiarum, debent fieri denuntiationes in utriusque parochia: & tunc unus parochus non potest matrimonio assistere, nisi habeat testimonium alterius parochi de illis factis. Quòd si alteruter sponsus non ita pridem in aliqua parochia commoretur, denuntiationes fieri debent eo in loco ubi diutius manserit, ut facilius impedimenta, si quæ fuerint, detegantur. Quoad vagos verò parochus nihil debet agere sine licentia ordinarii, ut jubet Tridentinum.

3°. Inter singulas proclamationes, item inter ultimam & ipsam matrimonii celebrationem in-

tercedere debet aliquod intervallum, juxta cujusque diœcesis statuta.

4°. Est mortale si una è tribus omittatur, nisi probabilis adsit suspicio matrimonium posse matitiosè impediri; tunc enim Trid. permittit unicam denuntiationem præmitti, aut etiam nullam de licentia ordinarii, si hoc putetur necessarium ad amovendum periculum.

5°. Si intra duos menses post factas denuntiationes matrimonium non contrahatur, illæ repetantur, nisi aliter episcopo videatur. Ita *risuale Rom.* quia interea possent sponsi contraxisse aliquod impedimentum.

6°. Qui extra confessionem novit aliquod impedimentum, etiam occultum, inter nupturientes, tenetur sub mortali illud detegere, tum ex præcepto Ecclesiæ, tum jure naturali. Nam tunc agitur de bono communi, salute proximi, & valore sacramenti; & quisque graviter tenetur, præsertim jubente superiore, impedire grave damnum proximi, qualis est nullitas matrimonii, ex qua plura peccata & incommoda oriuntur, ut concubinatus, illegitimitas filiorum. Unde conc. Camerac. an. 1565. jubet excommunicari eum, qui verum impedimentum sciens reticuerit, sicut qui falsum finxerit.

Nec obstat quòd nequeas probare impedimentum: nam unus testis fide dignus matrimonium impedit, ex cap. 27. *de sponsal.* donec oppositum probetur. Quòd si inde oriretur infamia denunciato, teneris privatim admonere, ut a matrimonio desistat: quod si nolit, teneris monere parochum. Item quisque tenetur declarare si alteruter habeat impedimentum prohibens, ob præceptum Ecclesiæ; & quia quisque tenetur impedire peccatum proximi, & peccati executionem, cum potest saltem sine suo gravi damno.

7°. Parochus cognito impedimento, tenetur prohibere matrimonium, nec ei assistere, sed remittere ad episcopum vel ejus officialem.

QUÆST. III. *Quot sunt impedimenta dirimentia?*

Resp. Post Tridentinum sunt quindecim his versibus comprehensa:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen, Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas, Etas, affinis, si clandestinus & impos,

Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto.

Hac socianda vetans connubia, facta retrahant.

Porro est peccatum mortale contrahere cum aliquo ex hisce impedimentis: nam fit contra prohibitionem Ecclesiæ in re gravi, & attentatur sacramentum, quod non potest effici. Hinc ne quidem metus gravis excusaret a peccato: nam cum aliquo ex his impedimentis scienter contrahens ex metu gravi intenderet contrahere, & tunc tentaret sacramentum, quod non potest efficere: vel solùm fingeret se intendere, & tunc fingeret se ministrare sacramentum quod non vult ministrare: quod utrumque est graviter injuriosum sacramento.

1°. *Error.* Si sit circa substantiam personæ, jure etiam naturali matrimonium irritat. Quia impedit consensum in substantiam contractus, nempe in personam quacum contrahitur: nam persona est substantiale ac primum objectum matrimonii, cum sit res ipsa circa quam contractus matrimonii primario versatur. At nullus est contractus sine consensu circa substantiale objectum illius. Idque etiam si error sit solùm concomitans, quia adhuc deest consensus actualis positivus essentialiter requisitus ad hunc contractum: nam quod incognitum est, non potest esse actu volitum. Unde Lia pro Rachele obstructa Jacobo, *Gen. 29.* non fuit verè ejus uxor, nisi postquam ipse detectâ fraude Liam acceptavit in uxorem.

Si verò error sit solùm circa qualitatem, seu accidentia personæ, ut nobilitatem, divitias, virtutem, virginitatem, indolem, &c. non dirimit matrimonium, etiam si alterius contrahentis dolus ei causam dedisset. Quia nihilominus adest consensus absolutus in personam cum qua contrahitur, quæ est objectum directum ac substantiale hujus contractus: nam defectus accidentium non tollit substantiam rei, nec consensum absolutum in rem ipsam, causâ 29. qu. 1.

Excipe 1°. Nisi error qualitatis redundet in errorem personæ, ut cum qualitas personam determinat, distinguitque a quavis aliâ: ut si intendas contrahere cum primogenita, quam aliter non novisti, & ejus loco detur secundogenita; nam error circa talem qualitatem impedit consensum circa objectum substantiale per illam de-

terminatum. 2°. Nisi consensus datus sit solum sub conditione talis qualitatis circa quam erratur, ut si dicas: *Accipio te in uxorem si es dives, vel nobilis, &c. Secus, non te accipio.* Tunc enim qualitate ista non subsistente matrimonium nullum est, propter defectum consensus in personam alligati tali qualitati: nam consensus conditionatus non subsistit, non subsistente conditione cui alligatur. Sed tunc requiritur ut contrahens habeat actu voluntatem non aliter contrahendi, vel antea habuerit nec revocarit. Verum si conditio exterius non exprimitur, contractus in foro externo censetur absolutus: unde si quis interius consensisset tantum sub conditione si sit dives, nobilis, &c. cogeretur illam ducere, & consensum absolutum dare.

2°. *Conditio.* Conditio servilis ignorata, dum persona libera contrahit cum persona serva putans esse liberam, ex c. *Si quis ingenuum* 29. qu. 2. & ex cap. 2. & 4. *de conjugio servorum.* Ratio hujus impedimenti est, ut tollatur magna contractus inæqualitas, & ut impediatur gravis injuria personæ liberæ ignoranti illata. Valet tamen matrimonium, si persona libera cognoscebat alterius servitutem, ex cap. cit. nam tunc consentit in illam inæqualitatem; vel si persona serva ducat aliam servam, putans esse liberam; quia par est utriusque conditio, *ibid.* Nomine personæ servæ hic intelligitur mancipium, in quod dominus habet plenum jus vendendi, donandi, & quibuslibet operibus servilibus occupandi.

3°. *Votum.* Scilicet votum solemne castitatis per professionem factam in religione approbata, vel per susceptionem ordinis sacri, ex conc. gen. Later. I. c. 21. & Later. II. c. 7. ex cap. un. de voto in 6. & ex Trid. sess. 24. can. 9. *ibi. Si quis dixerit, clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica, vel voto... anathema sit.* Item votum simplex castitatis in Societate Jesu post biennium novitiatus emissum, ex Bulla Gregor. XIII. *Ascendente Domino.* Religiosi autem, moniales, clerici in sacris constituti, & laici in gradibus prohibitis tentantes inire matrimonium, excommunicantur ipso facto, ex *Clement.* de consanguin.

4°. *Cognatio.* Triplex est cognatio dirimens

matrimonium. Prima dicitur *legalis*, & est vinculum, seu propinquitas personarum orta ex adoptione perfectâ, per quam persona extranea assumitur in filium vel filiam, ac hæredem necessarium, & transit in patriam potestatem adoptantis. Hæc matrimonium dirimit in perpetuum inter adoptantem & adoptatum, adoptatique posteros usque ad quartum inclusivè; inter adoptatum & uxorem adoptantis; inter adoptantem & uxorem adoptati; item inter adoptatum seu adoptatam, & filios aut filias adoptantis, sed solum usquedum liberi sint a potestate patria per mortem adoptantis, vel per emancipationem, cap. *unico de cognat. legali.*

Secunda est cognatio spiritualis, quæ est vinculum, seu propinquitas personarum jure ecclesiastico inducta, ratione baptismi & confirmationis. Irritat matrimonium inter baptizantem & baptizatum, baptizatique patrem & matrem, necnon inter paternos seu susceptores, & baptizatum baptizatique patrem & matrem; item inter confirmantem & confirmatum, confirmatique patrem & matrem. Inter hos & non plures contrahitur, ex Trid. sess. 24. cap. 2.

Porro non contrahitur a procuratore, sed a solo mandante, ut teste Fagnano resolvit S. Congregatio. Nam hic solus a parentibus baptizandi designatur, & patrinus reputatur, & ut causa principalis suscipit ac tangit per procuratorem tanquam per instrumentum, qui non agit nomine suo, sed mandantis. Contrahitur tamen etiam a laico baptizante in casu necessitatis; qui proinde non potest ducere puellam a se baptizatam, vel ejus matrem.

Tertia est cognatio naturalis, quæ dicitur consanguinitas, & est propinquitas seu conjunctio sanguinis inter personas, vel ab eodem stipite propinquo descendentes, ut sunt fratres & cognati, vel quarum una descendit ab altera, ut sunt pater & filia, avus, neptis, &c. Hæc distinguitur per lineas & gradus.

Linea est ordinata series personarum sanguine junctarum, constans certis gradibus; & duplex est, nempe recta, & transversa seu collateralis.

Linea recta est ordinata series ascendentium & descendentium, ab eodem stipite directè procedentium, quorum scilicet unus ab altero descendit,

dit, ut patris, filii, nepotis, pronepotis, &c. In hac linea juxta jus canonicum non computatur persona quæ est communis stipes, id est, ex qua aliæ ducunt originem.

Collateralis seu transversa est ea, quæ continet personas descendentes quidem ab uno communi stipite, sed quarum nulla descendit ab altera: unde dicuntur collaterales, ut sunt frater & soror, consobrinus & consobrina, &c. Per gradum hîc intelligitur distantia personarum consanguinearum inter se a communi stipite.

Ad cognoscendos gradus hæ sunt regulæ. 1°. In linea recta tot sunt gradus, quot generationes seu personæ dempto stipite: sive tot gradibus una persona distat ab alia, quot generationibus seu personis inferior a stipite descendit. Sic filius vel filia distat a patre & matre uno gradu; nepos vel neptis ab avo & avia duobus gradibus, & sic deinceps. 2°. In linea collateralis si personæ æqualiter a communi stipite distent, eo gradu inter se distant, quo distant ab eodem stipite; sive tot gradibus inter se distant, quot generationibus descendunt a communi stipite. Sic frater & soror sunt in primo gradu, consobrini seu liberi fratrum in secundo, horum filii in tertio, & ita deinceps, c. *Ad sedem* 35. qu. 5. Nam cum adæquata horum conjunctionis ratio sit unio cum stipite, non possunt magis aut minus inter se distare quam a stipite.

Si verò personæ inæqualiter distent a communi stipite, in eo gradu se contingunt, quo remotior distat a stipite. Nam personæ collaterales non debent magis aut minus inter se distare, quam una distet a stipite, qui est horum propinquitatis ratio. Unde filia & frater patris sunt consanguinei in secundo gradu; & si una sit in quinto, altera in quarto, censentur esse inter se in quinto, sicque inter illas non est impedimentum, cap. *Vir*. de consanguin.

Consanguinitas in quolibet gradu lineæ rectæ irritat matrimonium saltem jure humano, ex resp. Nicolai I. ad consulta Bulgar. c. 39. ibi: *Inter eas personas, quæ parentum liberorumve locum inter se obtinent, nuptia contrahi non possunt, veluti inter patrem & filiam, vel avum & nepotem, vel matrem & filium, vel aviam & nepotem, & usque ad infinitum.* Imò juxta multos etiam jure naturali, saltem seclusâ necessitate extremâ con-

servandi speciem humanam: tum quia concubitus inter ascendentem & descendentem refugit ipsa natura, ut valdè indecentem; & gentes omnes ratione naturali duce eum nefandum habere, ut patet ex l. ult. ff. de ritu nuptiarum, ubi dicitur: *Jure gentium incestum committit, qui ex gradu ascendentium vel descendentium uxorem duxerit.* Tum quia est contra reverentiam debitam progenitoribus: nam per conjugium fit æqualitas seu mutua subjectio quoad debitum, & per actum conjugalem turpitudinem quædam alterius revelatur, ex c. 18. *Levit.* Quod repugnat reverentiæ quam descendentes debent ascendentibus: omnes quippe ascendentes habent rationem principii & superioris: descendentes verò loco liberorum habentur, cum causâ causæ sit etiam causâ causati. Deus autem ut naturæ author & matrimonii institutor, non censetur concessisse potestatem contrahendi matrimonium per se habens indecentiam ac repugnantiam cum natura rationali; & nemo habet potestatem tradendi dominium corporis sui, nisi dependenter a Deo, qui est supremus rerum ac jurium omnium dominus. Certè omnes fatentur nullum esse jure naturæ matrimonium in primo gradu, ut inter patrem & filiam, aut matrem & filium, quia id exigit reverentia specialis suo principio immediato debita.

Consanguinitas in linea collateralis nunc irritat matrimonium duntaxat usque ad quartum gradum inclusivè, cap. *Non debet*. de consanguin. ex conc. gen. Later. IV. cum antea usque ad septimum dirimeret; & quidem juxta multos jure naturali in primo gradu, ut inter fratrem & sororem, extra necessitatem conservandi vel propagandi genus humanum. Quia conjugium fratris cum sorore continet gravem indecentiam, ut patet ex communi sensu hominum etiam ethnicorum, qui has nuptias semper exhorruere: unde Abraham *Gen. 12.* judicavit Egyptiis persuasum iri Saram non esse uxorem suam, si putarent eam esse ejus sororem. In aliis verò solo jure humano, cum etiam in secundo gradu possit Papa dispensare, ex Trid. sess. 24. cap. 5. & infidelium matrimonia in eo gradu valida sunt, ex cap. 8. *de divort.* Ratio autem impedimenti consanguinitatis & affinitatis est, 1°. Ob reverentiam quam ipsi consanguinei sibi mutuò debent,

G g g g

propter originem ab eodem stipite tractam, & sanguinis communionem. 2°. Ad removendum periculum fornicationis seu incestus, a quo valde arcet impotentia matrimonii secum ineundi: nam alioqui cum consanguinei & affines aut in eadem domo commorentur, aut passim se invitant, & familiari consuetudine utantur, magnus fornicationi pateret aditus. 3°. Ad amicitia vincula protendenda cum extraneis.

Nota 1. Consanguinitas inter duas personas potest esse duplex ex duplici capite. 1°. Quia sunt duo stipites: ut si duo fratres contrahant cum duabus feminis inter se consobrinis, liberi ex his duobus conjugis nati erunt in secundo gradu ex parte patrum, & in tertio ex parte matrum; & tunc dicuntur esse in secundo & tertio ex duobus stipitibus. 2°. Quia licet sit unus stipes, ab eo descendentes inter se matrimonia contraxerunt, ex quibus nati liberi sunt dupliciter consanguinei. Cum autem est duplex consanguinitas, tunc est quoque duplex impedimentum, quod exprimi debet in petitione dispensationis.

Nota 2. Graviter peccaret, qui etiam propter mortis periculum sine dispensatione absolute contraheret cum persona consanguinea vel affini in gradu prohibito, & copulam exerceret. Nam tunc cum matrimonium sit nullum, copula esset fornicatio, unò incestus lege naturali prohibitus. *Azor.*

Nota 3. Spuriorum duorum liberi ac nepotes contrahunt eadem impedimenta matrimonii inter se, & cum legitimis parentum filiis ac nepotibus. Quia hæc fundantur in communione sanguinis ejusdem, qui perinde spuris ac legitimis communicatur.

5°. *Crimen.* Duo crimina præter raptum irritant matrimonium. Primum est homicidium, quo duo ex prævia conspiratione, etsi absque prævio adulterio, conjugem alterutrius occidunt sive per se, sive per alium, physice, vel moraliter, consilio, suasionem, imperio, ex intentione postea matrimonium inter se ineundi, cap. 1. *de convers. infidel.* vel quo post admissum adulterium interficitur, etsi sine prævia conspiratione conjux unius ab alterutro adultero, ex intentione contrahendi matrimonium cum superstite conjugem, licet mortem illam nolente & ignorante, cap. 3. *de eo qui duxit, &c.* Nec refert an vir,

an uxor occidatur.

Homicidium verò patratum sine intentione ineundi matrimonii, vel sine prævia conspiratione & adulterio, non dirimit matrimonium: quia jura hoc non exprimunt. Idem dic de tentata sed non perfecta cæde, quia requiritur mortis machinatio efficax & perfecta; cum leges illæ sint pœnales, ideoque strictæ interpretationis.

Secundum est adulterium sic commissum, ut adulteri ante vel post adulterium, quantum est de se, matrimonium ineant vivâ comparte, vel saltem promittant se inituros illâ mortuâ, cap. ult. *de eo qui duxit, &c.* Ad hoc autem necesse est, 1°. Ut adulterium sit consummatum, & quidem scienter ut tale ab utroque commissum. 2°. Ut promissio facta sit tempore matrimonii sive ante sive post adulterium, & ab altero acceptata, non tamen ut sit mutua, nec juxta multos ut sit sincera. Ratio hujus impedimenti est, ne spe matrimonii futuri sumatur ansa machinandi mortem conjugis. At valet matrimonium inter adulteros post mortem conjugis, nisi alteruter ejus necem machinatus fuerit, vel dum viveret matrimonium promiserit, cap. 6. *de eo qui duxit, &c.*

6°. *Disparitas cultus seu religionis.* Hæc irritat matrimonium inter personam baptizatam, & non baptizatam. Idque solo jure ecclesiastico per universalem & antiquissimam consuetudinem vim legis habentem, non tamen ante sextum sæculum inducto. Unde sancta Monica, teste S. Augustino, l. 9. Conf. c. 9. nupsit viro infideli, & sancta Clotildis Clodovæo Regi nondum baptizato.

At valet matrimonium personæ catholicæ cum hæretica, vel cum apostata baptizato, cum nullo jure irritetur, licet sit prohibitum jure ecclesiastico, imò & naturali, si sit morale periculum subversionis. Secluso tamen hoc periculo, & positus certis conditionibus, secundum communem sententiam, licitum est ex dispensatione Papæ; & reipsa hanc Urbanus VIII. ob communem religionis utilitatem concessit Henricæ Borboniæ, ut nuberet Carolo Anglorum Regi hæretico.

7°. *Vis,* si injustè inferatur, pœnis, vexationibus, minis, quæ metum gravem incutiant ad consensum extorquendum. Nam metus gravis

injustè a quovis etiam alio tertio incussus ad extorquendum consensum, irritat matrimonium. Cap. 14. 15. & 28. de sponsal. sufficit metus mali gravis probabiliter imminentis, sive illud sit grave absolutè & in se, sive tantùm respectivè ad timentem; æquè enim notabiliter tollit injustè voluntarium perfectum. Ratio impedimenti est, quia si esset validum, cum naturâ suâ sit indissolubile, injuria nunquam posset tolli, nec pars innocens in priorem statum restitui; & inde gravissima incommoda sequerentur. Nam matrimonia coacta infelices habere solent exitus, cum non fundentur in mutuo amore. Præterea fidei matrimonium significat conjunctionem Christi cum Ecclesia, quæ fundatur in amore libero ac voluntario, non in coactione.

Dixi 1°. *Metus gravis*: nam levis metus, etsi injustus, non irritat, ex cap. 6. de sponsal. quia non notabiliter minuit libertatem, & faciliè contemni potuit. 2°. *Injustè*: nam si metus sit justè incussus ab homine, valet matrimonium, ex cap. 10. de sponsal. & cap. 2. de adulter. quia fuit sufficienter voluntarium in suo principio, & nulla intervenit injuria. Sic valet ex metu justæ excommunicationis, vel pœnæ a judice intentatæ contractum. Unde qui contraxit sponsalia, compelli potest metu censure ad matrimonium, cap. cit. Imò valet etiam si metus justè incutiat a privato homine, ut si stupratori filia suæ minans pater intentet se eum apud judicem delaturum, nisi eam ducat. Nam qui justè procedit, non dicitur vim inferre: secus, si minetur se eum occisurum. 3°. *Ad extorquendum consensum*: nam si metus injustè incutiat ob alium finem, v. g. vindictam, ut si quis ad placandum inimicum necem minantem ducat ejus filiam, vel si injustè detentus in carcere ob aliam causam, ut eo se liberet, ducat filiam judicis vel custodis, valet matrimonium. Quia ille metus, ut supponitur, non est per se ac directè causa matrimonii, sed tantùm occasio; nam ille sponte tale medium evadendi eligit. 4°. *A quovis alio, &c.* Nam si metus ortus sit a causâ naturali, vel sponte susceptus, v. g. ex metu naufragii seu mortis instantis, valet matrimonium: quia tunc sine alterius injuria, & a nullo alio nisi a se ipso compellitur ad contrahendum. *Vide dicta de Metu in Contract.*

8°. *Ordo sacer*, nempe Subdiaconatus, Diaconatus & Sacerdotium, ob annexum votum solemne castitatis, & legem ecclesiasticam, cap. 1. de cleric. conjug. & ex conc. gener. Later. I. c. 21. & Lateran. II. c. 7. & ex Trident. sess. 24. can. 9.

9°. *Ligamen*, est vinculum prioris conjugii sive rati tantùm sive consummati, quo durante secundum jure divino est invalidum: nam in lege novâ polygamia nec licita nec valida est. Hinc conjux non potest aliud matrimonium inire, nisi habeat certitudinem moralem de morte compartis, cap. 2. de secund. nupt. ibi: *Nullus ad secundas nuptias migrare præsumat, donec ei constet quòd ab hac vita migravit conjux ejus.* Alioqui enim exponeret se periculo mœchandi.

Quòd si post contractas bonâ fide secundas nuptias dubitet de morte prioris conjugis, tenetur quamprimùm diligenter inquirere veritatem, & interim abstinere a petendo debito, non tamen a reddendo: nam petendo exponeret se periculo fornicandi; & negando inferret injuriam possessori bonæ fidei. Si verò de prioris conjugis vitâ constiterit, tenetur posteriorem statim relinquere, & ad priorem reverti, ex eod. cap. nam subsistit prius matrimonium, & posterius invalidum est.

Si verò uterque malâ seu dubiâ fide processit, neutri licet petere & reddere debitum: quia neutri est possessio juris pro petendo debito; nam possessio juris inchoari nequit cum mala vel dubia fide. Si autem unus tantùm cum dubio contraxit, hic non potest petere debitum, etsi debeat reddere: nam contraxit malâ fide, & sine judicio prudenti de morte conjugis.

Porro sola absentia multorum annorum, nec sola fama fundat certitudinem moralem sufficientem. Sed requiritur testimonium authenticum mortis conjugis, approbatum ab ordinario, sine cujus licentia parochi non debent tunc agere. Quòd si desit testimonium authenticum conjugis jam diu absentis, necesse est ut hanc testentur homines fide digni.

10°. *Honestas*, seu justitia publicæ honestatis, est quædam affinitas seu propinquitas personarum jure civili & canonico inducta, proveniens vel ex sponsalibus validis & absolutis, vel ex matrimonio rato non consummato, ob publi-

cam morum honestatem. Si ex sponsalibus oriatur, matrimonium irritat solum inter sponsum & consanguineam sponsæ in primo gradu, & vicissim, ex Trid. sess. 24. cap. 3. Idque etiam si sponsalia postea fuerint justè dissoluta, c. *Si quis*, 27. qu. 2. etiam mutuo consensu ex cap. 5. *de desponsat. impub.* Nam hoc impedimentum non a contrahentium voluntate pendet, sed ab Ecclesiæ, quæ illud constituit, instituto, & quæ voluit illud esse perpetuum; eò quod non deceat matrimonium contrahi inter personas, quæ sibi factæ sunt propinquæ per sponsalia. Si ex matrimonio rato oriatur, irritat usque ad quartum gradum consanguinitatis inclusivè, ut declaravit Pius V. in Bulla 62. asserens Tridentinum circa hoc nihil innovasse.

11°. *Ætas*, nempe impuberum: nam horum matrimonium illicitum & irritum est jure canonico, cap. 10. *de desponsat. impub.* Valet tamen matrimonium inter pubertati proximos, qui jam habent sufficientem ad id discretionem rationis & potentiam generandi, ex cap. 9. *cod. tit.*

12°. *Affinitas* est conjunctio seu propinquitas personarum orta ex copulâ carnali completâ, seu per se sufficiente ad generationem proles, sive licitâ, sive illicitâ. Oritur inter consanguineos viri & solam mulierem, item inter consanguineas mulieris & solum virum. Ratio est, quia vir & mulier per copulam carnalem fiunt una caro; ac proinde consanguinitas unius fit consanguinitas alterius, & vicissim, c. *Porro* 35. qu. 5. *Affinitas* quæ oritur ex licita seu conjugali copulâ, irritat matrimonium usque ad quartum gradum inclusivè in linea collateralis, perinde ac consanguinitas, cap. 8. *de consang.* quod in hac parte non fuit correctum. Quæ oritur ex illicita copula, solum irritat usque ad secundum inclusivè, ex jure novo Trid. sess. 24. cap. 4. ita ut jam in ulterioribus gradibus matrimonium sit validum, imò & licitum, ut declaravit Pius V. bullâ 62.

Nota 1. In affinitate lineæ & gradus eodem modo computantur, quo supra in consanguinitate: unde quo gradu aliquis consanguineus est uni conjugum vel copulatorum, eodem gradu affinis est alteri. Sic consanguinea uxoris in primo & secundo gradu, affinis est viro in primo

& secundo gradu; & vicissim consanguineus mariti in primo & secundo gradu, affinis est uxori in iisdem gradibus.

Nota 2. Hoc impedimentum est solum juris humani. Excipiunt multi gradum primum lineæ rectæ, ut inter privignum & novercam, vitricum & privignam: quia omnes gentes bene instituta talia connubia ob indecentiam abhorruerunt, ex 1. ad Cor. 5. & ex 1. 4. *cod. de nupt.* Enimvero cum vitricus & noverca per copulam conjugalem facti sint una caro, privigna vitrico eandem fere reverentiam debet quam deberet matri. Quare matrimonium inter tales dedecet naturam rationalem; ideòque Deus illud validè contrahendi potestatem non dedit.

Nota 3. Copula incestuosa cum consanguineis conjugis non dirimit matrimonium validè contractum, cum sit insolubilis; sed privat nocentem jure petendi debitum, non tamen facultate reddendi; ne pars innocens privetur suo jure ob alterius delictum, cap. 4. & 10. *de eo qui cognovit*, &c.

Nota 4. Consanguinei conjugum vel copulatorum non fiunt affines inter se. Sic consanguinei uxoris non sunt affines consanguineis viri, nec hi illis, cap. 5. *de consanguin.* Hinc duo fratres validè contrahunt cum duabus sororibus, & filius mariti ex alio conjugio cum filiâ uxoris ex alio pariter conjugio susceptâ.

13°. *Clandestinitas.* Matrimonium clandestinum est illud, quod non contrahitur coram parrocho proprio, vel alio sacerdote de ipsius parrochi vel ordinarii licentiâ, & duobus saltem testibus. Est invalidum in omnibus locis, ubi Tridentini decretum de hoc promulgatum vel receptum est, ut patet ex his verbis decreti, sess. 24. cap. 1. *Qui aliter quam presente parrocho, vel alio sacerdote de ipsius parrochi seu ordinarii licentiâ, & duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt; eos S. Synodus ad sic contrahendum omninò inhabiles reddit, & hujusmodi contractus irritos & nullos esse docernit, prout eos presenti decreto irritos facit & annullat.* Quamvis autem ante Tridentinum ejusmodi matrimonia fuerint valida, semper tamen fuerunt & sunt ubique illicita: nam *Ecclesia ex justissimis causis illa semper detectata est, atque prohibuit.* Trid. *ibid.* Circa hoc,

Nota 1. Requiritur parochus domicili, aut faltem quasi-domicilii sive viri, sive mulieris. Nam concilium requirit præsentiam parochi, non parochorum; neque exprimit an viri, an mulieris: unde censetur liberam relinquere electionem, & ita sacra Congregatio declaravit, ut testatur Fagnanus ad cap. *Quod nobis* de clandest. despons. Ad domicilium autem alicubi acquirendum requiritur habitatio cum voluntate ibi semper habitandi. Ad quasi-domicilium sufficit habitatio cum voluntate ibi manendi longo tempore, vel majore anni parte. Juxta multos sufficit parochus quasi-domicilii; ita ut studiosi in academiis, milites in prædiis, opifices, famuli, &c. qui majore anni parte alicubi habitant, vel habitaturi venerunt, possint coram parochio loci contrahere. Quia contrahunt ibi domicilium parochiale in ordine ad confessionem & alia sacramenta, excepto Ordine. Is autem est proprius parochus ad assistendum matrimonio, qui in cap. *Omnis*, de pœnit. &c. appellatur proprius sacerdos. Idem declaravit pluries S. Congregatio teste Fagnano in c. *Significavit*.

Nota 2. Episcopus per se ipsum, vel sacerdotem a se deputatum, validè assistit, cum sit supremus parochus in tota diœcesi. Idem est de vicario generali episcopi; nam unam & eandem suo modo potestatem jurisdictionis habet cum episcopo.

Nota 3. Parochus domicili & testes debent esse simul præsentés, etiam moraliter, ita ut intelligant quid agatur: quia requiritur talis præsentia ut possint testari veritatem matrimonii. Quare non sufficit, si contrahentes consensum explicent modò coram solo parochio, & postea coram solis testibus absque parochio: nam Tridentinum copulativè exigit præsentiam parochi & testium. Nec etiam sufficit simultas moralis, sed requiritur physica; quia hic exigitur præsentia parochi & testium, ut plenè constare possit Ecclesiæ de matrimonio: ad quod requiritur simultas physica parochi & testium; alioqui essent solum testes singulares. Ita Sanchez. At non obest valori matrimonii, si repugnet: quia Tridentinum eorum præsentiam, non consensum requirit, & sine hoc obrinetur finis decreti, qui est, ut tale matrimonium Ecclesiæ constare possit. *Sacra Congregatio* (inquit Fagnan. in cap.

Quoniam, l. 1. de constit.) *declaravit validum esse matrimonium contractum coram parochio etiam invito, & per vim adhibito, qui sibi aures obtulerat. Item coram parochio tam viri quam mulieris etiam in aliena parochia, etiamsi episcopus illi matrimonium interdixerit. Item coram parochio etiam minoribus tantum ordinibus initiato, qui non potest tamen legare nisi sacerdotem. Inò valet contractum coram parochio suspensio, excommunicato, vel irregulari, ut declaravit S. Congregatio Cardin. teste eodem Fagnano. Graviter tamen peccant, qui coram parochio invito contrahunt: quia gravem admittunt irreverentiam in Ecclesiam, cujus ille personam sustinet, nisi irrationabiliter contradiceret, nec posset adiri superior.*

Nota 4. Secundùm multos, ad valorem sufficiunt quilibet testes ratione utentes. Nam nulli excipiuntur a concilio; & concurrunt cum alio fide digno, nempe parochio, cujus habitas supplet.

Nota 5. Vagi, & qui nullibi certas sedes habent, debent contrahere coram parochio loci, in quo versantur dum contrahunt. Quia nullus alius est proprius eorum parochus, & ex Trid. sess. 24. cap. 7. ubi *Parochis precipit, ne illorum matrimonii interfint, nisi prius diligentem inquisitionem fecerint*, num scilicet liberi ac idonei sint ad contrahendum; & *re ad ordinarium delatâ, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint.*

Nota 6. In locis hæreticorum, ubi Tridentinum promulgatum fuit, ut in Hollandia, ex dispensatione Ecclesiæ valet matrimonium catholicorum sine præsentia parochi contractum, si ibi nullus sit parochus catholicus, nec ejus vices supplens, vel si nequeat sine gravi periculo adiri aut advocari, modò adhibeantur saltem duo testes, ut declaravit S. Congregatio, teste Bellarmino in epist. ad Octavium Tricar. episcop. Nam decretum Tridentini non se extendit ad ea loca, ubi nulli sunt parochi, nec vicarii, nec episcopi.

Nota 7. Ex dispensatione tacita Papæ & usu Ecclesiæ validum est matrimonium hæreticorum in locis ubi publicè exercent suam religionem, modò contractum sit secundùm ritum & leges loci, licèt ibi Tridentinum promulgatum fuerit, ut in Hollandia. Nam Ecclesia non permittit, ut hæretici illi ad fidem catholicam converti alius

nuptias contrahant, & eorum liberos habet ut legitimos. Ita Pœnitentiaria Romana respondit ad Episcop. Castroriens.

Nota 8. Habens domicilium in loco ubi decretum Tridentini promulgatum non est, invalidè contrahit clandestinè in alio loco ubi receptum est. Quia contractus fieri debent secundùm leges loci in quo celebrantur: nam contrahentes sortiuntur forum loci in quo contrahunt. Imò incola loci ubi Tridentinum receptum est, invalidè contrahit sine parochio & testibus in loco ubi non est receptum, si eò se conferat in fraudem decreti, hoc est, ut clandestinè contrahat, ut S. Congregatio declaravit.

Nota 9. Matrimonium clandestinum non resolvitur in sponsalia, declaravit S. Congregatio, apud Fagnan. ad c. *Ad audientiam*.

Nota 10. Non licet parochio, qui est solus extra confessionem novit occultum impedimentum, tali matrimonio assistere. Quia tunc officium testis obit: nemo autem testimonium præstare potest de actu, quem scit esse irritum. Si sit impedimentum non dirimens, v. g. votum castitatis, tenetur privatim monere; & si nihil proficiat, rem ad Ordinarium deferre: nam ex officio pastoris tenetur maximè impedire peccatum subditi. *Layman.*

14°. *Impotentia*, seu inhabilitas ad coitum naturalem & prolificum, oritur vel ex maleficio, vel ex causa naturali, & quidem in femina ex arctitudine vasæ: in viro autem vel ex nimia frigidityte naturæ, vel ex testiculorum carentia aut attritione, vel complexionis debilitate: unde fit ut non possit semen prolificum intra vas mulieris effundere.

Impotentia alia est absoluta, quâ quis est impotens respectu omnium: alia respectiva, quâ quis est impotens respectu alicujus tantùm. Et utraque subdividitur in perpetuam, & temporalem. Perpetua est ea, quæ tolli nequit sine miraculo, vel sine peccato, vel sine vitæ periculo: temporalis, quæ tolli potest sine peccato, vitæ periculo, & miraculo, sed mediis licitis & ordinariis, sive naturalibus, sive supernaturalibus, ut precibus, exorcismis contra maleficia.

Porro sterilitas non est impotentia; nam eâ non obstante potest esse copula per se apta generationi, licet hæc per accidens non sequatur, de-

fectu scilicet morbi vel alicujus accidentalis qualitatis feminis, vel aliunde.

Dico 1°. Impotentia perpetua antecedens matrimonium, quamvis se teneat ex parte unius, illud irritat tum jure canonico, ut patet ex titulo *de frigidis*, Sc. tum jure naturali: quia matrimonium consistit in mutua traditione potestatis corporis ad copulam aptam generationi. At impotentia perpetua ex natura rei, ideòque jure naturali impedit talem traditionem; nemo enim potest tradere potestatem actûs, quem nullo modo habet in sua potestate; nam nemo potest dare quod non habet. Nec quis potest se obligare ad id, quod dare vel facere nequit, *cum impossibile nulla obligatio sit*, l. 145. ff. *de reg. jur.*

Quare impotentia perpetua absoluta dirimit matrimonium respectu omnium: respectiva solum respectu illius personæ ad quam est. Nam eatenus impotentia irritat, quatenus impedit ne contrahens possit dare dominium & usum sui corporis ad copulam generationi aptam.

Hinc eunuchi utroque testiculo privati nunquam possunt validè contrahere, ob defectum feminis prolifici, ut declaravit Sixtus V. in bulla 59. Idem est de illis, quibus attritus est uterque testiculus; vel qui integris licet partibus semen prolificum emittere nequeunt, ob naturalem frigiditatem, vel perpetuam complexionis debilitatem. Secus dicunt de viro carente uno tantùm testiculo, qui potest prolificum semen emittere: item de viro ægrotante: quia in hoc verè extat potentia habitualis, quæ est solum ligata per accidens.

Dico 2°. Impotentia temporalis nullo jure irritat matrimonium, cap. 6. *de frigid.* Quia cum possit tolli, adest materia sufficiens contractui, sive quia non est impotentia simpliciter, sed secundùm quid tantùm; nam est vera potentia quamvis impedita ad tempus, vel adminiculo aliquo indigens.

Si dubium sit an impotentia matrimonium præcedens, perpetua an temporalis sit, non licet matrimonium inire: quia exponeretur sine necessitate sacramentum periculo nullitatis. Quod si jam contractum est, tunc a jure conjugibus conceditur triennium experientiæ, ut adhibitis mediis possibilibus ac licitis conentur

tollere impotentiam, quo completo si duret impotentia, nullum est matrimonium, cap. 5. de *frigid.* ubi si bonâ fide contraxerunt, iis permittitur ut simul permaneant ut frater & soror. Quòd intellige, modò constet abesse omne incontinentiæ periculum, quod rarò abest. Nam, ut notat Sanchez, hæc confœderatio est periculosissima, quare non est facilè concedenda; talibus enim nihil licet eorum, quæ solutis interdiciuntur, ut tactus, &c. cum reverâ conjuges minimè sint. Igitur separari debent si alteruter id petat, vel morale sit periculum incontinentiæ. Quòd si separatione factâ vir ex post facto deprehendatur potens, prius matrimonium restauretur, etsi mulier alteri nupserit: quia verè erat validum, cum impotentia fuerit tantùm temporalis.

Porrò conjux laborans impentiâ solùm respectivâ potest aliam ducere: secùs, si ea sit absoluta ac perpetua. Vir autem solutus morti proximus potest validè contrahere cum concubina: quia habet veram potentiam ad copulam generationi aptam, quamvis tunc morbo impeditam & probabiliter nunquam postea in actum reducendam.

¶ Dico 3°. Impotentia quælibet superveniens matrimonio rato licèt nondùm consummato, illud non dissolvit. Quia fuit validum, nec dissolvi potest, nisi per professionem religiosam, vel dispensationem Papæ. Tunc autem conjux impotens exigente comparte tenetur adhibere media ad impotentiam expellendam apta, modò periculum mortis non afferant: quia tenentur ex justitia debitum reddere, ideòque actûs conjugalibus capacem se reddere.

Nota. Hermaphroditum, hoc est, utrumque sexum habentem, per se loquendo non sunt impotentes. Quare per se loquendo contrahere possunt secundùm sexum qui in ipsis prævalet: quia ad usum matrimonii idonei sunt secundùm sexum illum. Si uterque sexus sit in iis æqualis, alterutrum eligere debent, & secundùm illum contrahere: Sed factâ semel electione, aliud matrimonium secundùm alium sexum contrahere prohibentur, quamvis esset validum.

15°. *Raptus.* Nullum potest consistere matrimonium inter raptorem & raptam etiam post raptum consentientem, quamdiu manet in po-

testate raptoris. Si rapta a raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta consentiat, valebit matrimonium. Ita decernit conc. Trident. sess. 24. cap. 6. ubi ipso facto excommunicationem & alias pœnas statuit in raptorem, & omnes ei consilium, auxilium & favorem præbentes. Circa quod

Nota 1. Raptus hîc est violenta abductio femine de loco in locum, matrimonii ineundi vel libidinis exercendæ causâ. Duplex est raptus species, una quâ persona invita per vim abducitur: altera, qua abducitur persona consentiens, sed invitis parentibus, vel curatoribus, sub quorum est potestate. Secundùm multos solus raptus quo abducitur femina invita est impedimentum dirimens: non autem si ipsa volens, sed invitis parentibus abducatur. Quia Tridentinum voluit illud cessare, si rapta esset a raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta; nec ad hoc exigit, ut restituatur parentibus. Et quia intendit tantùm consulere libertati perfectæ matrimonii, quæ non læditur, dum femina consentiens abducitur invitis licèt parentibus. Dicitur tamen in Galliis raptus seductionis haberi a plerisque pro impedimento dirimente.

Nota 2. Non refert an quis per se vel per alium rapiat: nam ex reg. jur. 72. in 6. *Qui facit per alium, est perinde ac si faciat per se ipsum.*

Nota 3. Non sufficit, si femina virum rapiat. Quia Trid. loquitur de solo raptore, & leges præsertim pœnales non comprehendunt ea, quæ rarissimè fiunt, qualis est hic casus, nisi clarè exprimant, l. 5. ff. de legib.

QUÆST. IV. *Quis potest dispensare in impedimentis dirimentibus?*

Resp. 1. Ne Papa quidem dispensare potest in impedimentis jure naturali dirimentibus, qualia sunt error, amentia, consanguinitas in quolibet gradu lineæ rectæ, & in primo transversæ, ligamen, impotentia, & secundùm multos affinitas in primo gradu lineæ rectæ. Nam Christus talem potestatem Ecclesiæ non concessit, ut patet ex praxi.

Resp. 2. In aliis impedimentis, quæ solo jure ecclesiastico dirimunt, solus Papa ut caput Ecclesiæ dispensare potest, saltem ordinariè loquendo. Nam nemo potest dispensare in lege superio-

ris, nisi hoc ei concedatur. Impedimenta autem illa sunt a Papa, vel a conciliis generalibus, vel consuetudine universali statuta; nec facultas in iis dispensandi episcopis concessa est, ut constat ex consuetudine generali recurrenti ad Papam. Quare conc. Turon. an. 1583. ait: *In quarto gradu consanguinitatis & affinitatis, necnon cognationis spiritualis prohibitis gradibus, episcopis dispensare non licere declaramus.* Aliud est de legibus jejunii, abstinendi a servilibus, & aliis: nam in legibus quarum materia est in frequenti usu, episcopi possunt dispensare vel ex consuetudine legitime præscriptâ vel ex consensu tacito Papæ, ob necessitatem sæpius occurrentem.

Dixi, *Saltem ordinariè loquendo.* Nam ex communi sententia, episcopus potest dispensare in impedimentis occultis post matrimonium contractum & consummatum, si ista concurrant. 1°. Si matrimonium contractum sit publicè seu in facie Ecclesiæ, præmissis denuntiationibus, & bonâ saltem unius fide. 2°. Si sit consummatum, & sine scandalo separari nequeant, vel juxta multos sine gravissimo damno. 3°. Si nequeat recurri ad Papam, ob paupertatem vel aliam causam, vel ob probabile periculum peccandi contrahentibus imminens ex tanta dilatione. Ratio est consuetudo ob bonum animarum & Ecclesiæ inducta, Papâ saltem tacitè consentiente.

Porrò commissio dispensandi in impedimentis matrimonii non expirat morte concedentis: quia respectu petentis jam gratia est facta, & solum requiritur executio. In hujusmodi quippe commissionibus non relinquitur voluntati ordinarii aut confessorii concedere vel negare dispensationem, sed ipsis præcipitur, ut dispensent inventâ veritate precum.

Resp. 3. Ex consuetudine episcopus dispensare potest in impedimentis impediens tantum, præter vota castitatis perpetuæ, & ingrediendi religionem, utpote Papæ reservata. Adde sponsalia; obligant enim ex justitia jure naturæ. Porrò si contrahentes sint ex diversis diœcesibus, requiritur dispensatio amborum episcoporum: quia unus non potest dispensare nisi cum proprio subdito.

QUÆST. V. *Quid requiritur ad valorem dispensationis?*

Resp. Requiritur tum ut causa finalis sit vera,

& subsistat dum conceditur; tum ut in petitione nihil omittatur eorum quæ jus & stylus curiæ exigunt, nihilque reticeatur veri ratione curiæ dispensatio aut nullo modo, aut non nisi cum certa conditione vel limitatione daretur, ex cap. *Super, de rescriptis.* alioqui dispensatio esset obreptitia, vel subreptitia, ideoque nulla, ob defectum consensu in dispensante. *Vide dicta de Legibus cap. 6. qu. 5.*

Hinc si inter consanguineos aut affines præcesserit copula, vel inter illos attentatum sit matrimonium, vel copula incestuosa habita sit spe dispensationis facilius impetrandæ; vel si cum notitia impedimenti, vel sine illa, præmissis tribus denuntiationibus, vel iis omissis, contractum sit matrimonium; hæc omnia exprimi debent in supplicatoriis. Item si plura sint impedimenta etiam ejusdem rationis, debent omnia exponi: nam cum singula obstant matrimonio, necessaria est dispensatio omnium, & sublato uno manet adhuc alterum. Item gradus cognationis & affinitatis explicandus est: & si sit inæqualitas in gradibus, quæ oriatur ex eo quod femina sit propinquior stipiti, ut si sit amita, debet exprimi.

QUÆST. VI. *Quomodo convalidandum est matrimonium invalidum?*

Resp. 1. Si nullitas matrimonii in facie Ecclesiæ, hoc est, coram parcho & duobus saltem testibus initi, sit occulta ob defectum occultum, de quo non sit periculum ut aliquando innotescat; tunc ut matrimonium fiat validum, sufficit quod sublato impedimento occultè mutuo consentiant sine parcho & testibus, ut teste Navarro declaravit S. Pius V. quia Decretum Tridentini hunc casum non comprehendit, cum ejus ratio ad eum se non extendat, & jam obtineatur ejus finis. Nam ratio finalis decreti est, ut publicè constet, ideoque probari possit validitas matrimonii; & sic vitentur gravia mala ex clandestinis nuptiis manantia, maximè concubinatus & adulterium, dum qui clam cum unâ contraxerunt, illâ relicta aliud matrimonium publicè ineunt. At cum defectus matrimonii coram parcho & testibus initi est occultus, potest tunc publicè ab iis probari validitas, & sic impediri aliud matrimonium.

Si

Si verò nullitas sit notoria, vel periculum sit ne innotescat, sublato impedimento, novus consensus præbendus est iterum coram parochio & testibus. Quia tunc urget ratio decreti Trid. nam aliàs non posset publicè constare nec probari validitas matrimonii. Imò si impedimentum possit probari a duobus testibus omni exceptione majoribus, censet Sanchez tunc opus esse novâ præsentia Parochi & testium; quia lex Tridentini adhuc locum habet: nam alter conjux, probato impedimento, non posset impediri nec cum alia contraheret, si convalidato esset occulta.

Resp. 2. Si matrimonium fuerit nullum ex defectu consensûs veri in utroque, ut fiat validum, debet uterque novum consensum elicere, cum prior fuerit nullus, & utriusque consensus sit essentialis contractui matrimonii: debetque mutuus ille consensus exterius exprimi; quia signum prioris consensûs non sufficit, cum sit tantum signum ficti consensûs: unde opus est novo signo, quo verus consensus exprimat humanò modo, ad quod potest sufficere copula affectu maritali facta, ex c. 2. de conjug. servor.

Quòd si matrimonium fuerit nullum ob defectum consensûs ex parte unius tantum, qui fictè, vel ex gravi metu injusto consensit; secundum multos, ut fiat validum, satis est si ille verum consensum eliciat, eumque aliquo modo exterius exprimat, ut exercendo copulam affectu conjugalì; nec in comparte requiritur novus consensus, nec proinde notitia defectûs, si priorem consensum non retractaverit. Quia in hoc casu ambo contrahentes sunt personæ legitimæ ac habiles ad contrahendum, & consensus unius partis fuit verus, supponiturque permanere habitualiter, utpote non retractatus, & moraliter, nam putat valere matrimonium, & compartem habet ut conjugem, petens ac reddens debitum conjugale. Atqui ad valorem contractûs sufficit si contrahentium consensus sint simul moraliter.

Nec obstat, quòd pars quæ consensit, fortè non perseveret in consensu, adeoque nollet in eo perseverare, si sciret alteram non consensisse. Quia hoc nonobstante remanet consensus: nam dissensus sub conditione ponendus non revocat priorem consensum absolutum; & a-

liud est *Nolo*, aliud *Nollem*. In praxi tamen tutius est quòd uterque consensum renovet, si non timeatur scandalum, vel grave periculum, aut incommodum.

Resp. 3. Si matrimonium fuerit nullum ob quodvis aliud impedimentum dirimens; ut fiat validum, necesse est, 1°. Ut obtineatur dispensatio, vel per se cesset. 2°. Ut interim pars nullitatis conscia non reddat debitum petenti, alioquin scienter fornicaretur. 3°. Ut uterque conjux novum consensum præstet, & exterius prodatur: quia utriusque prior consensus fuit nullus, cum fuerit inter inhabiles, & ceciderit in materiam illegitimam. Ergo alius legitimus non minus requiritur, quam si nullus præcessisset: nam *non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit*, reg. jur. 18. in 6.

Quare obtentâ dispensatione, si nullum sit periculum gravis incommodi, nullitas detegi comparti debet confusè & genericè, dicendo, v. g. se anxietatem pati propter consensum in ipsâ matrimonii celebritate datum, & confessarium judicasse novum utriusque elici debere. Nam sine hac manifestatione pars ignara nullitatis, si de novo consentiat, consentit ex errore; imò non ponit propriè novum consensum, sed præcisè renovat priorem invalidum, nec intendit novum denuò matrimonium contrahere, cum credat jam legitimè contractum esse; sed intendit tantum ratificare prius matrimonium, illudque confirmare, dum petit vel reddit debitum vi prioris consensûs; cum tamen prioris consensûs utpote invalidi confirmatio vel iteratio non sufficiat. Unde in litteris dispensationis additur: *Ut dicto conjugè de nullitate prioris consensûs certiorato, sed ita cautè, ut latoris delictum nusquam deægatur, dispenses.*

Sed gravis difficultas est, cum per istam manifestationem timeatur grave incommodum, vel periculum, aut scandalum, ut non rarò accidit. Multi doctores hanc viam proponunt, nempe ut pars impedimenti conscia compartem illius ignaram blanditiis delinuat, & benè dispositam sic alloquatur: *Ita te amo, ut si non esset inter nos matrimonium, te in conjugem acciperem, & nunc ita te accipio: tu ne idem ex parte tua facis?* Si respondeat, *Facio*, aut simili verbo consensum novum declaret; tunc, inquit, valebit matri-

H h h h

monium; quia tunc pars ignara impedimenti novum matrimonium vult inire, si prius non fuerit validum. Non sufficit autem si dicat, *Vellem, facerem*, quia non esset consensus de præsenti absolutus. Ad clausulam dispensationis respondent eam appositam esse cum hac restrictione subintellectâ, *si fieri possit*.

Quod si neque hoc sine gravi periculo vel scandalo fieri queat, quia scilicet si comparis sit sagax, posset ex hac insueta agendi ratione conjicere aliquid tale subesse; censent non pauci partem consciam impedimenti posse sequi opinionem eorum qui dicunt tunc sufficere quod consensum renovet interiùs, & petenti conjugii debitum reddat affectu conjugali, non monitâ comparte de nullitate matrimonii. Quia, inquit Sanchez, licet ignorans impedimentum, non intendat formaliter novum inire matrimonium,

intendit tamen virtualiter. Nam in eo actu quo vult hanc ut conjugem, vel ut talem cognoscit, virtualiter continetur consensus, quo hic & nunc & semper tacite & exercite consentit in ipsam ut uxorem.

Verùm cum hæc difficilia & dubia sint, confessarius ex confessione deprehendens pœnitentes contraxisse cum impedimento dirimente, quod invincibiliter ignorant, non debet eos de eo admonere, quin priùs sciat id posse fieri sine periculo gravis incommodi, scandali, vel peccati respectu illorum, ex cap. 6. de consang. In his autem & aliis gravibus difficultatibus consulendi sunt viri docti, sed præsertim episcopus loci.

Porro eadem est ratio convalidandi professionem nullam, quæ matrimonium.

TRACTATUS

DE

CENSURIS

ET

IRREGULARITATIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De Censuris in genere.

QUÆST. I. *Quid est Censura?*

Responsio. Est pœna ecclesiastica medicinalis, privans primariò bonis quibusdam spiritualibus dispensationi Ecclesiæ commissis.

Dicitur 1°. *Pœna.* Quia semper supponit culpam: nam *rem qua culpâ caret, in damnnum vocari non convenit*, cap. 2. *de constit.*

2°. *Ecclesiastica.* Quia ferri potest a sola potestate ecclesiastica, cum sit privatio bonorum spiritualium, quæ laici non habent in sua potestate, nec proinde auferre possunt.

3°. *Medicinalis*, ex cap. 1. *de sentent. excomm. in 6.* Quia fertur ad avertendum, & revocandum hominem a peccato. Quare censura ex intentione Ecclesiæ non est perpetua, ut depositio & degradatio, quæ sunt pœnæ merè vindicativæ; sed tolli debet a superiore, cum reus se emendavit & satisfecit.

4°. *Privans bonis, &c.* ut sunt publica Ecclesiæ suffragia, jurisdicção spiritualis, & ejus usus, beneficia, sacrificium, sacramenta: non item habitus virtutum infusi, gratia sanctificans, character, potestas ordinis.

5°. *Primariò.* Nam secundariò privat bonis quibusdam temporalibus, putà fructibus bene-

ficii, & societate fidelium etiam in civilibus: sed per ordinem ad bonum spirituale, ut sic faciliùs & promptiùs respiciant, & ad debitam obedientiam efficacius revocentur.

QUÆST. II. *Quotuplex est Censura?*

Resp. Censura 1°. dividitur in excommunicationem, suspensionem, & interdictum, cap. 20. *de verbor. signific.*

2°. Alia est a jure, alia ab homine. Censura a jure est ea, quæ per legem vel statutum perpetuum lata est: unde in canonibus, decretis Pontificum, vel statutis episcoporum continetur. Censura ab homine est ea, quæ fertur ab aliquo singulari superiore, per præceptum transitorium, vel sententiam judicariam; estque vel generalis, quæ generatim & indeterminatè fertur in aliquos, v. g. in clericos; vel particularis, quæ fertur in certam ac determinatam personam.

Censura a jure non cessat morte legislatoris. At censura ab homine expirat morte superioris, aut ejus amotione, si eveniat antequam contrahatur; sed jam contracta manet post ejus mortem, donec tollatur per absolutionem.

3°. Alia est lata sententiæ, alia ferendæ. Prior est, quæ contrahitur ipso facto, seu solâ culpæ admissione, absque ulla judicis sententia. Posterior est ea, quæ non contrahitur nisi accedente

H h h ij

sententiâ judicis, & vocatur comminatoria. Pro quibus dignoscendis consideranda sunt verba quibus fertur censura.

Censura est latæ sententiæ, si adhibeantur hæc voces, *Ipo facto, ipso jure, ex tunc, ex nunc, statim, illico, continuo, confestim, mox, protinus, lata sententia, &c.* Vel si verba sint præsentis temporis indicativi modi, v. g. *Excommunicamus, suspenduntur, interdicuntur.* Vel præteriti temporis, v. g. *Excommunicatus est; volumus esse excommunicatum, suspensum; novit se excommunicatum, suspensum.* Item si verba sint imperativi modi, nec dirigantur ad judicem, nec ejus actionem exigant, ut *Subjaceat excommunicationi, incidat in excommunicationem; maneat suspensus, interdictus; habeatur pro excommunicato; sit excommunicatus, suspensus, &c.*

Censura est ferendæ sententiæ, si feratur per verba, quæ judicis actionem exigant vel significant, ut *Excommunicetur, suspendatur, ab Ecclesia ingressu arceatur, decernimus excommunicandum, suspendendum, &c.* Item si verba sint futuri temporis, v. g. *Excommunicabitur, suspendetur;* vel minatoria, ut *Sub pœna excommunicationis, suspensionis, sub interminatione anathematis, &c.* nisi ex adjunctis aliud colligatur, vel ex aliquibus verbis additis, ut si dicatur, *Sub pœna excommunicationis statim incurrenda, vel Cui statim, confestim, omnino subjaceat.* In dubio an censura sit latæ vel ferendæ sententiæ, censenda est ferendæ, quia *in pœnis benignior est interpretatio faciendâ*, reg. jur. 49. in 6.

QUÆST. III. *Quænam culpa requiritur ad contrahendam censuram?*

Resp. Ex communi sententiâ, non contrahitur saltem censura totalis, nisi ob culpam mortalem, externam, contumaciter admissam contra præceptum ecclesiasticum. Itaque ad hoc requiritur,

1°. Culpa mortalis, ex c. *Nemo, c. Nullus* 11. qu. 3. Quia censura est gravis pœna, cum privet magnis bonis spiritualibus. Pœna autem debet esse commensurata culpæ; aliàs esset injusta, ex cap. 5. *de pœnis* in 6. ubi jubetur ut iudex pœnam metiatur ex culpa. At peccatum veniale est culpa levis in suo ordine, seu in ordine ac li-

nea peccati.

Dixi, *totalis.* Nam secundum multos censura partialis, ut suspensio ab aliquo actu officii ad breve tempus, item excommunicatio minor, non necessariò gravem culpam supponit.

2°. Ut sit externa, & quidem mortalis secundum opus externum. Quia nulla censura fertur propter solam internam pravam operantis voluntatem: nam hoc non requiritur ad rectum regimen Ecclesiæ saltem ordinarium; & Ecclesia non fert censuram nisi de iis de quibus judicare potest. Ecclesia autem non judicat de merè internis in foro externo, cap. 33. *de simon.*

Item actus peccati debet esse completus ac perfectus in sua specie morali, & habere eam malitiam, quæ sub censura prohibetur. Quia lex humana non obligat nec operatur ultra intentionem superioris verbis expressam, cum non aliter proponatur subditis; & in odiosis stricta debet esse interpretatio. Ob eandem rationem requiritur effectus completus, quem legislator intendit sub censura prohibere, nisi aliud in lege exprimatur. Hinc qui animo occidendi, alterum graviter vulneravit, non incurrit excommunicationem contra homicidas latam, nisi mors sequatur: quia superior tunc non vult punire peccatum, nisi positâ tali conditione effectus securi. Unde quis a peccato præterito, v. g. vulneratione justificatus per contritionem vel sacramentum pœnitentiæ, potest contrahere excommunicationem in statu gratiæ: nam licet justificatus sit, dignus est pœnâ ob culpam sub censura prohibitam debitâ.

Dixi, *Nisi aliud, &c.* Nam cap. 1. *de homicid.* in 6. mandans aliquem occidi per assassinos excommunicatur, quamvis mors non sequatur.

Item, in censura lata contra facientes, non comprehenduntur consulens, mandans, approbans, &c. nisi exprimantur, quia lex pœnalis, utpote odiosa, non extenditur ultra proprietatem verborum.

3°. Ut sit contra præceptum ecclesiasticum, & cum aliquâ contumaciâ. Nam censura est pœna merè ecclesiastica constituta in eos qui sunt contumaces contra superiorem ecclesiasticum, ut coërceantur & corrigantur: quæ pœna inobedientiam aliquam Ecclesiæ requirit, juxta illud Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut*

cut ethnicus. Ad hanc autem inobedientiam seu contumaciam sufficit contemptus virtualis & interpretativus auctoritatis Ecclesiæ sub pœna præcipientis: qualem habere censetur, qui sciens præceptum Ecclesiæ annexam habens censuram, tamen illud violat.

Hinc ex communi sententia ob peccatum merè præteritum non potest ferri censura, nisi aliquo modo pendeat in futurum, vel quia reus in eo perseverat, vel ut cogatur scandalum tollere, vel injuriam resarcire per debitam satisfactionem. Alioqui censura non esset medicina, sed mera vindicta.

Porro licet culpa aliena sufficiat ad suspensionem & interdictum, requiritur tamen propria ad excommunicationem subeundam, ex cap. 5. *de sent. excomm. in 6.* cum excommunicatio sit gravissima pœna.

QUÆST. IV. *Quenam excusant a censura gravi?*

Resp. Excusat 1°. Id omne quod excusat sive a peccato mortali, ut defectus advertentiæ sufficientis, levitas materiæ; sive ab observatione præcepti ecclesiastici, ut impotentia moralis, cum scilicet non potest servari sine gravi damno, quocum ordinariè præcepta Ecclesiæ non obligant. Quia censura non fertur nisi ob transgressionem culpabilem præcepti ecclesiastici, contumaciter admissam. Excipe, nisi metus gravis directè incuteretur in contemptum religionis aut ecclesiasticæ potestatis: nam tunc etiam cum periculo mortis tenetur quis servare talem legem. Ita communiter.

2°. Ignorantia invincibilis etiam solius legis ecclesiasticæ, sive ea sit facti, sive juris excusat. Quia hæc excusat a culpabili transgressione legis ecclesiasticæ, & impedit contumaciam ac voluntarium circa id quod ignoratur. At non excusat ignorantia vincibilis, etiam non affectata, si sit crassa vel supina, hoc est, orta ex eo quòd quis nullam adhüberit diligentiam ad sciendum id quod scire poterat & debebat, ex cap. 2. *de consuet. in 6.* ubi Bonifacius VIII. ait: *Ut animarum periculis obviesur, sententiis per statuta quorumcumque ordinariorum prolati, ligari volumus ignorantes: dum tamen eorum ignorantia crassa non fuerit, aut supina.* Nam ex tali ignorantia peccans virtualiter, ideòque sufficienter

contumax est; quia negligit culpabiliter scire legem aliàs publicam, & quæ semper ex se admonet.

Si tamen censura lata sit contra scienter, consultò, temerario ausu facientem aliquid, vel præsumptum facere; tunc ab ea excusat omnis ignorantia, etiam vincibilis, non affectata. Nam non dicitur scienter, ausu temerario legem violare, qui eam ignorat ignorantia non affectatâ; & hæc verba in rebus odiosis sunt strictè accipienda; & alioqui essent inutilia. Secus, si ignorantia sit affectata: nam hæc æquiparatur certæ scientiæ, & auget culpam, quia includit majorem temeritatem, præsumptionem, scientiam periculi directè voliti, contumaciam, & intentionem saltem implicitam ac virtuales faciendū id quod lege prohibetur. Item si quis suspicans aut dubitans de censura vel facto, non inquirat, & faciat contra legem, contrahit censuram: quia tunc talis habet satis contumaciæ & præsumptionis ad talem censuram, censeturque legem ac censuram contemnere.

Sed an probabilis seu invincibilis ignorantia solius censura excusat ab ea contrahenda?

Resp. 1. Covarruvias & alii doctores contra alios multos docent nullam ignorantiam etiam invincibilem solius censure per legem papalem aut canonem universalem late excusare ab ea contrahenda; ita ut ad censuram contrahendam sufficiat, quòd quis sciat, vel scire possit ac debeat actionem vel omissionem, cui censura annexa est, esse ab Ecclesia graviter præceptam vel prohibitam.

Probant 1°. Quia hoc ipso quòd quis scit, vel scire potest & debet actionem aliquam esse graviter ab Ecclesia præceptam vel prohibitam, & tamen liberè ponit talem actionem vel omissionem, sufficienter contumax est Ecclesiæ, ut meritò ab illa puniatur per censuram illi annexam. Nam talis culpabiliter violat legem ecclesiasticam, quam scit, aut scire potest & debet graviter obligare. Ergo peccat mortaliter contra illam legem, quam virtualiter contemnit & contumaciter violat; ac proinde meretur & contrahit pœnam per talem legem impositam. Contumacia quippe ad censuram requisita nihil aliud

est quàm culpabilis inobedientia Ecclesiæ, & virtualis contemptus autoritatis ecclesiasticæ, juxta illud Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, hoc est si Ecclesiæ non paruerit, sit tibi sicut ethnicus.* Quælibet autem graviter culpabilis violatio legis ecclesiasticæ, cujus reus est quicumque agit vel omittit aliquid contra legem ecclesiasticam quam cognoscit, vel cognoscere potuit & debuit, vera est inobedientia Ecclesiæ, & virtualis contemptus ejus autoritatis, cum sit mortalis culpa contra legem & autoritatem Ecclesiæ.

Paulò aliter. Ad censuram contrahendam sufficit cognitio possibilis & debita legis ecclesiasticæ aliquid graviter præcipientis aut vetantis. Nam illa positâ, qui liberè ponit talem actionem vel omissionem, sufficienter contumax seu inobediens est Ecclesiæ, ut meritò ab illa puniatur per censuram illi annexam: liberè enim violat grave præceptum Ecclesiæ, & mortaliter peccat contra illud, cum ignorantia vincibilis non excuset a mortali culpa: & consequenter talis sufficienter contumax & inobediens est Ecclesiæ, ut ab illa puniatur.

2°. Ex cap. *Ut animarum* 2. de constitut. in 6. ubi Bonifacius VIII. statuendo, sententiis seu pœnis per statuta quorumcumque ordinariorum prolatis non ligari ignorantes, tacitè excipit sententiis seu pœnas prolatis per leges papales & canones universales, ut notat glossa v. *Statuta*, dicens: *De generalibus ergo statutis canonum vel legum non loquitur, quæ ab omnibus sciri & custodiri debent.* Et hoc statuit Pontifex utriusque juris peritissimus, ad imitationem legis civilis ult. ff. *de decret. ab ordine fac.* ubi habes quòd municipali statuto non ligatur ignorans, sed sciens tantum, ut habet alia Glossa ibid. v. *Sententiis*. Ratio est, quia ignorantia juris communis & universalis, cæteris paribus, minùs probabilis, minùsque excusabilis est, quàm ignorantia juris particularis; quia quilibet magis debet & faciliùs potest addiscere & scire leges, quæ sunt omnibus fidelibus communes, & ab omnibus observari debent, quàm quæ sunt certis locis speciales. Ergo etsi ignorantia non crassa nec supina censuræ statuto particulari latæ excuset ab illa contrahenda, non continuò excusare debet similis ignorantia paris censuræ per leges univer-

sales statutæ.

Hinc qui duellum committit, sciens quidem hoc esse graviter ab Ecclesia prohibitum, vel si culpabiliter ignoret hanc Ecclesiæ prohibitionem, tamen nesciat eandem esse sub pœna excommunicationis, ut plerique rudes ignorant, tamen verè excommunicationem contrahit.

Si dicas censuram ex natura rei requirere peculiarem modum contumaciæ & inobedientiæ, quæ opponatur speciali & rigoroso modo præcipiendi vel prohibendi sub comminatione censuræ; *Respondent* hanc esse meram petitionem principii, supponentem id quod in quæstione est, & quod est probandum, quodque negatur. Præterea ex eo quòd quis scit aut scire potest & debet, aliquid esse ab Ecclesia graviter præceptum aut prohibitum, cognoscit confusè & virtualiter specialem illum præcipiendi modum; & contra faciens virtualiter contemnit autoritatem Ecclesiæ sub quacumque pœna præcipientis: ad contumaciam autem sufficit virtualis & interpretativus contemptus autoritatis Ecclesiæ, qui reperitur in omni violatione graviter culpabili legis ecclesiasticæ.

Nec obstat, inquiunt, quòd censura sit pœna medicinalis, ordinata per se primò ad avertendum vel ad emendandum delictum. Nam 1°. Etsi contrahatur ab ignorante, tamen per se semper medicinalis est: per se enim semper apta est ad hoc utrumque præstandum. Quòd si non semper medeatur, hoc est per accidens. Et quando ignorans sciet postea se censurâ ligatum, tum per illam adducetur ad emendandum delictum. 2°. Hoc nimium probat, ideòque nihil probat: probaret enim ignorantiam etsi vincibilem a censura excusare: nam quælibet ignorantia, saltem non affectata, tollit rei ignoratæ noticiam. At certè ignorantia crassa aut supina, etiam secundum adversarios, non excusat a censura, ut patet ex cap. 2. *de constit.* in 6. ubi postquam Pontifex dixit: *Sententiis per statuta quorumcumque ordinariorum prolatis ligari volumus ignorantes;* hanc exceptionem addit: *Dum tamen eorum ignorantia crassa non fuerit, aut supina.* Quod generatim dictum comprehendit etiam censuras, ut consentiunt omnes; imò de illis præcipuè intelligi debet juxta glossam v. *Sententiis;* & hoc ostendit ratio allata, *ut ani-*

marum periculis obviatur. Quòd si de censuris agit in regula generali, ergo & in exceptione; & hæc est etiam communis expositio, inquit Suarez. Ex qua a fortiori sequitur (addit idem doctor) etiam in legibus pontificiis ignorantiam crassam a censura non excusare, quia ex genere suo plus obligant pontificiæ leges, quàm statuta ordinariorum. Unde concludit Suarez, negandum esse in actu ex ignorantia factò deesse contumaciam & inobedientiam sufficientem ad contrahendam censuram. Nam licet non tam expressè & directè, virtute tamen & indirectè idem genus inobedientiæ est, ita negligere legem aliàs satis publicam & omnibus notam, ut tam crassa illius ignorantia habeatur. Ac propterea satis etiam est, quòd lex, quantum est ex se, illum admoneat; quamvis admonitio ad ejus aures non perveniat ex supina ejus negligentia. Hæc Suarez de censur. disp. 4.

Resp. 2. Quævis ignorantia, modò non sit crassa & supina, excusat a censura per statutum particulare lata. Habetur cap. 2. de constit. in 6. ibi: *ut animarum periculis obviatur, sententiis per statuta quorumcumque ordinariorum prolatis ligari nolumus ignorantes, dum tamen eorum ignorantia crassa non fuerit, aut supina.* Hæc autem decretalis est constitutiva juris novi, non merè declaratoria, ut rectè colligit Suarez ex verbo, *Nolumus.* Ratio discriminis inter has censuras & alias jure communi latas, est quòd censuræ per sacros canones & constitutiones universales rariùs & majori cum maturitate ferantur, quàm per statuta particularia, ex quibus proinde majora animarum pericula oriuntur, nisi illis obviaretur, restringendo has pœnas ad solos scientes & crassè ignorantes.

Porro ignorantia crassa & supina hîc est ea, quâ quis ignorat id quod scire debet, & quod omnes ejusdem status & conditionis communiter sciunt.

QUÆST. V. *Quandonam Censura est invalida?*

Nota. Non contrahi censuram, quando invalida est, per se patet, cum nulla sit.

Resp. Censura nulla est, 1º. Defectu jurisdictionis, cum scilicet ferens censuram caret jurisdictione, vel eam habet legitime impeditam per aliquam censuram, aut suspensam per legitimam

appellationem, cum nempe ante sententiam absolute latam reus appellavit ad superiorem, ex cap. 40. *de appellat.* Si verò appellatio fiat post latam sententiam, vel post contractam censuram a jure, valet censura & servari debet, cap. 20. *de sent. excomm. in 6.* quia censura lata executionem secum trahit, ex cap. 53. *de appellat.*

2º. Defectu ordinis substantialis judicii, ut si aliqua monitio non præcessit: nam ut censura ab homine per sententiam particularem infligenda feratur validè, præcedere debet una saltem monitio, cap. 48. *de sent. excomm.* & cap. 9. eod. tit. in 6. Quia non est contumax contra Ecclesiam, nisi qui præcedente monitione & comminatione censuræ obedire renuit. Ut autem validè feratur & contrahatur censura a jure, vel ab homine per sententiam generalem contra actum futurum, non requiritur alia monitio quàm promulgatio ipsius legis vel sententiæ: lex enim & statutum, cum sint publica & permaneant, semper satis per se monent, ex cap. 26. *de appellat.* Idem est de sententia non illativa censuræ, sed declaratoria tantum; nam absque alia monitione declarari potest censura contracta; modò priùs citatâ parte de crimine juridicè constet: aliàs nulla esset declaratio, quia contra partem inauditam nihil potest in judicio definiti, cap. 1. *de causa poss.*

3º. Defectu culpæ mortalis. Quia gravis pœna non potest irrogari ab homine ob levem culpam: nam pœna improporcionata & major culpâ est evidenter injusta, cum desit æqualitas. Actio autem evidenter injusta quoad substantiam non habet vim per se obligandi. Quòd si censura lata sit ob crimen falsum sed in judicio legitime probatum, hanc obligare in conscientia docent Richardus, Palud. S. Antoninus 3. p. tit. 24. c. 73. & alii. Econtra Suarez, Layman, & alii multè contendunt eam reipsâ non contrahi in foro conscientiæ & coram Deo; quia sicut causa est tantum apprens, ita & censura; nec potest, nec vult Ecclesia punire innocentes. Addunt tamen damnatum teneri se gerere exteriùs coram aliis tanquam censurâ affectum: quia sententiæ judicis legitimiæ, licet quoad rem injustæ, parere tenentur quantum necessarium est ad amovendum scandalum & tuendam auctoritatem superioris. Quare, inquiunt, si actum ordinis sui publicè

exerceret, peccaret; quia cum scandalo resisteret potestati publicæ; sed non contraheret irregularitatem: quia censura est tantum apparens, & sic non violat veram censuram. Non peccaret autem, si actum sui ordinis exerceret privatim & coram iis solis, quibus innocentia ejus perfecta est.

Mihi verò videtur non privari quidem participatione communium suffragiorum & orationum; neque etiam privari apertè affirmat ullus author, ut notat Suarez: quia non est verisimile Deum dedisse Ecclesiæ potestatem eâ privandi innocentem, cum hæc potestas non possit esse in ædificationem, sed solum in destructionem: neque etiam Ecclesia id intendit, cum nec ad bonum commune, nec ad bonum illius qui condemnatur, utile sit. Sed tamen talis reverâ privatur receptione & administratione sacramentorum, executione ordinis, & communione externa cum fidelibus. Quia hæc omnia ei per sententiam legitimam & justam ex parte actionis seu iudicii prohibentur, cui sententiæ legitimæ parere tenetur in foro conscientiæ, & debet hoc incommodum pati propter bonum commune, postulans executionem ordinis ac sententiæ legitimæ, & obedientiam superiori justè ac legitime præcipienti. Et hæc prohibitio non habet tunc rationem pœnæ propriè dictæ, quæ semper supponit culpam; sed pœnæ impropriè dictæ, quæ est incommodum propter bonum commune inflictum: unde etiam tunc non erit censura strictè dicta, sed latè sumpta pro prohibitione legitimâ & obligante. Quod confirmo autoritate S. Thomæ, qui in 4. dist. 18. qu. 2. a. 1. quæstiunc. 4. ait excommunicationem latam per sententiam, quæ nulla non est, habere effectum suum, & debere excommunicatum humiliter obedire. Sententia autem, de qua agitur, non est nulla, cum in suo foro justa & legitima sit. Unde inferiùs S. Doctor de hac specie loquens vocat eam censuram ex debita causa ex parte censure, non verò ex parte ejus cui imponitur. *Sicut, inquit, cum aliquis pro falso crimine in iudicio probato excommunicatur: & tunc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excommunicationis damnum.* Et in solutione objectionum ait non esse inconveniens, ut innocens & invitus aliquando privetur per modum

pœnæ auxiliis externis; quibus per Ecclesiam juvari potest ad salutem. Quare si violaretur ista censura, videtur quòd contraheretur irregularitas, quia non est censura apparens tantum, sed est vera & justa prohibitio superioris, cujus violatio meritò punitur irregularitate.

Cæterum in dubio justitiæ censure constat hanc servari debere etiam in foro conscientiæ, donec a superiore declaretur irrita, vel tollatur. Quia in dubio favendum & obediendum est superiori habenti jus ferendi censuras. Et in dubio tutior pars eligi debet.

Sed an omnis censura injusta est etiam nulla?

Resp. neg. Nam injusta est censura, quæ non fertur ex amore justitiæ, sed ex odio, invidia, vel vindicta privata; vel quæ ab homine fertur, accidentario juris ordine sine necessitate prætermisso, v. g. sine trina monitione, sine scriptura vel expressione causæ; & tamen valida est ac ligat etiam in conscientia, si post unam monitionem a legitimo superiore ob crimen verum feratur. Nam tunc nihil essentialiter deest ad ejus valorem; & accidentium defectus non tollit substantiam rei, nec proinde ejus effectum primarium. Imò rata est censura quoad prohibitionem, & servanda, etiamsi feratur ob crimen falsum sed in iudicio legitime probatum, ut dixi, & opus est absolutione. Quare utraque censura licet injusta, timenda est. *Sententia Pastoris sive justa, sive injusta sit, timenda est,* ait S. Gregor. homil. 6. in Evang.

Nota. Ut censura ab homine per sententiam particularem licet feratur, necesse est, 1.º Ut fiat trina monitio cum suis intervallis, ita ut una præcedat aliam duorum saltem dierum spatio, cap. 9. *de sent. excomm. in 6.* Tamen ex urgente causa sufficit una pro tribus cum intervallis, antequam excommunicetur reus; vel etiam sine intervallis si necessitas exigat, v. g. Moneo te semel pro tribus vicibus, *ibid.* 2.º Ut fiat in scriptis, & causa censure exprimat, tradaturque reo petenti exemplum hujusmodi scripturæ infra mensem, cap. 1. eod. tit.

Ad censuram verò a jure sufficit ut lex seu statutum sufficienter promulgatum sit. Si tamen sit ferendæ sententiæ, ut hæc feratur, requiritur citatio rei & condemnatio juridica; nec debet infi-

figi

fligi reo etiam convicto & manifesto, nisi præviâ monitione, & quidem per se loquendo trinâ, ex cap. 26. *de appellat.* Quòd si sit *lata sententia*, ut declaretur contracta, requiritur ut citatâ parte de crimine juridicè constet.

Nota. Dubitans utrùm censuram aliquam contraxerit, tenerur se gerere tanquam si censurâ affectus esset, donec dubium prudenter deposuerit, aut ab ea absolurus fuerit. Quia in dubio pars tutior eligenda est, & alioqui talis se exponeret periculo peccandi, violando censuram actu per eam prohibito.

QUÆST. VI. *Quinam possunt ligari censurâ?*

Resp. Ut quis ligetur censurâ, ex communi sententia necesse est, 1°. Ut sit viator, quia hic solus est capax emendationis, subjectionis & contumaciæ; quod requiritur ad subeundam censuram. Cùm autem hæretici mortui dicuntur posse anathematizari, tum anathema sumitur pro declaratione aliquem alienum ab Ecclesiæ communionem decessisse. Potest etiam mortuus excommunicari indirectè, quatenus Ecclesia potest ad aliorum terrorem præcipere vivis, ut illum sacrâ sepulturâ, publicis precibus & sacrificiis privent. Dicitur verò absolvi, dum Ecclesia concedit facultatem eum sepeliendi, & offerendi pro eo suffragia publica.

2°. Ut sit baptizatus: quia nemo fit subditus Ecclesiæ nisi per baptismum, ex Trident. sess. 14. c. 2. ibi: *Cùm Ecclesia in neminem iudicium exerceat, qui non prius in ipsam per baptismi januam fuerit ingressus. Quid enim mihi, inquit Apostolus, de iis qui foris sunt, iudicare?*

3°. Ut sit rationis usu præditus; aliàs non esset culpæ & emendationis capax. Impuberes autem adulti possunt ligari censurâ, & reipsâ incurrunt excommunicationem ob ingressum in monasteria monialium, ex Trident. sess. 25. cap. 5. & ob percussione clericum, cap. *ult. de sent. excomm.* Item interdictum in totum populum. Ergo etiam alias incurrunt, exceptis censuris ab homine latis. Ebrius verò afficitur censurâ ob delictum in ebrietate commissum, & antea sufficienter prævisum.

4°. Ut sit subditus ligantis, ex cap. 21. *de sent. excomm.* Quia potestas ferendi censuras pertinet ad jurisdictionem coercitivam, quæ non potest

exerceri nisi in subditos: subiectio enim & iurisdic-tio sunt correlativæ. Peregrinus autem delinquens in alieno territorio, incurrit censuras ibi latas per modum statuti, ex cap. 14. *de foro compet.* Quia, ut aliàs dixi, peregrini subjiciuntur legibus territorii in quo versantur, ratione suæ præsentis in illo. Si verò censura lata sit per modum sententiæ, non obligat nisi personas quas directè respicit. Econtra subditus non incurrit censuram latam per modum statuti, si contra illud agat extra diocesium ligantis, cap. 2. *de constit. in 6.* Nam statutum afficit solum territorium, pro cuius rectâ gubernatione fertur, nec extra illud obligat. Secus, si censura lata sit per sententiam vel præceptum transitorium; nam ligat subditos extra territorium delinquentes, quia personas directè ac secundum se spectat, ideòque illas afficit ubicumque existant: in quo differt a statuto, quod spectat territorium seu personas existentes in territorio. Hinc si episcopus clerico peregrinuro ludum alearum prohibeat sub pœna suspensionis, hic eam incurrit extra diocesim ludens; quia nempe sententia & præceptum immediatè afficit personam, eique cohæret, ubicumque sit. *Ita Suarez, Sayr. Layman, Bonac. & alii communius.*

QUÆST. VII. *Quinam possunt ferre censuras?*

Resp. Omnis & solus superior ecclesiasticus, habens in foro externo jurisdictionem ordinariam vel delegatam. Ex Matth. 16. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis;* & Matth. 18. *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo, &c.* Ubi prælatis Ecclesiæ Apostolorum successoribus datur potestas omnis expediens ad bonum animarum & rectum Ecclesiæ regimen, ad quod pertinet potestas non solum ferendi leges, sed etiam coërcendi, corrigendi & puniendi rebelles ac contumaces, eosque privandi bonis communibus.

Ordinariam potestatem ferendi censuras habet Papa, & concilium generale in omnes baptizatos, episcopus in suos diocesanos, concilium provinciale in suam provinciam. A Papâ habent superiores ordinum saltem generales & provinciales, vel etiam superiores locales secundum cuiusque constitutiones; non item parochi. Delegatam habent omnes & soli clerici, quibus fuit

legitimè concessa ab habente ordinariam. Femina autem saltem jure ecclesiastico est incapax jurisdictionis spiritualis, ideòque censuræ ferendæ.

QUÆST. VIII. *Quinam possunt absolvere a censuris?*

Resp. 1. Censura ab homine, vel quævis alia reservata non potest tolli, nisi ab eo qui eam tulit, vel ab ejus superiore, aut successore vel delegato: quia ejus est absolvere, cujus est ligare. Archiepiscopus autem non potest a suffraganeorum censuris absolvere, nisi in casu appellationis aut visitationis.

Ab excommunicatione non reservatâ, nec ad forum contentiosum deductâ potest absolvere quilibet sacerdos habens potestatem absolvendi a peccatis mortalibus, ex consuetudine receptâ, & ex cap. *Nuper*, de sent. excomm. ibi: *Quia conditor canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi.* Excommunicatio autem a jure non est reservata, nisi reservatio exprimat in canone vel statuto. Suspendio verò & interdictum saltem locale & generale personale, ex communi sententia censentur reservata superiori, ita ut nullus sacerdos possit ab eis absolvere sine potestate a superiore accepta. Sunt tamen qui dicunt confessarium posse ex concessione Ecclesiæ absolvere a suspensione, & interdicto particulari, cujus non est conscius pœnitens, & ad hoc valere formulam usitatam.

Resp. 2. Ex Trident. sess. 24. cap. 6. episcopi possunt absolvere subditos suos ab omnibus censuris etiam Papæ reservatis, contractis ob delictum occultum, nec deductis ad forum contentiosum, excepto homicidio voluntario. Possunt etiam absolvere ab omnibus aliis subditos, quibus non est possibilis moraliter recursus ad Papam, ut sunt mulieres, pueri, senes, infirmi, & alii quorum est legitimum impedimentum, cap. 13. & cap. 58. de sent. excomm. Si tamen impedimentum non sit perpetuum, juramentum ab absolvendis exigatur quòd cessante impedimento ad Papam aut ejus legatum recurrant, ibid. Quòd si non recurrant, recidunt in similem censuram, cap. 22. de sent. excomm. in 6. Sed aliqui dicunt hanc obligationem abrogatam esse in Gallia, & aliis locis a Roma valde remotis.

Resp. 3. In Jubilæis solet ampla potestas circa censuras & casus reservatos concedi. Circa quod observanda sunt sequentia.

1°. Quando conceditur facultas generalis absolvendi a censuris Papæ reservatis, etiam in jubilæo, non ideò datur potestas absolvendi a censuris contentis in bulla Cœnæ, ubi illa viget, nisi specialiter exprimat: quia hæc sunt specialiter reservatæ. Specialia autem non continentur in concessione generali, nisi exprimantur.

2°. Qui habet potestatem absolvendi a casibus Papæ reservatis, habet etiam potestatem absolvendi a censuris eidem reservatis: quia casus non sunt reservati Papæ, nisi ob censuram annexam. Qui autem potestatem obrinuit circa casus episcopo reservatos, non potest idcirco a censuris episcopo reservatis absolvere: quia cum soleant episcopi aliquos sibi casus reservare nulli censuræ annexos, inde fit ut casus & censuræ episcopales sint duæ res distinctæ, nec unum in alio includatur.

3°. Absolutio in jubilæo data rectè disposito habenti intentionem illud lucrandi, & implendi conditiones, etsi postea suâ negligentia vel ob aliud impedimentum non lucretur, tollit censuram & reservationem. Quia absolutio fuit absoluta, non conditionata, ut constat tum ex verbis & intentione absolventis; tum ex potestate absolvendi a censuris & casibus reservatis, quæ non pendet a conditione quòd pœnitens reipsa lucrabitur jubilæum; sed datur simpliciter & absolute pro tempore jubilæi respectu pœnitentium volentium illud lucrari. Secus, si confessus sit sine intentione supradictâ. Quia hæc potestas datur solum in ordine ad jubilæum: nam Pontifex non intendit dare potestatem absolvendi a reservatis nisi respectu eorum qui volunt sincerè jubilæum consequi, ideòque opera præscripta implere. Unde debet postea a censuris & peccatis reservatis absolvi ab eo qui potest extra jubilæum.

Dixi, *rectè disposito.* Nam hæc gratia non conceditur nisi verè contritis.

Resp. 4. In articulo mortis omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis & censuris absolvere possunt. Ita Trident. sess. 14. cap. 7. Multi tamen putant hoc esse restringendum ad censuras, quæ obstant susceptioni sacramento-

rum, & sepulturæ ecclesiasticæ, ut excommunicatio & interdictum, non autem suspensio; quia hæc facultas conceditur, *ne hac occasione aliquis pereat*, ibid. Ergo, inquiunt, Ecclesia non intendit dare omnibus potestatem absolvendi ab iis, quarum occasione non impediretur consecutio gratiæ, qualis est suspensio ab ordine, officio, vel beneficio.

Porro sacerdos debet priùs reum obligare ad restitutionem debitam; vel si non possit tunc restituere, ad eâ onerandos hæredes suos actu publico; aut si neutrum possit, ad jurandum se satisfacturum, cum primùm poterit.

Item sacerdos qui extra articulum mortis non habet potestatem absolvendi a censuris, monere debet moribundum ut, si convalescat, se suscipiat & submittat superiori, sub pœna reincidentiae, hoc est, incurrendi in similem censuram, cap. 22. *de sent. excomm. in 6.* & hoc onus sistendi se superiori debet ei sub juramento imponi, ex cap. 58. *de sent. excomm.* Quod exigitur a pœnitente, non ut iterùm absolvarur, cum validè fuerit absolutus; sed ut superior correctionem ac remedia idonea adhibeat, & satisfactionem imponat, prout judicaverit. Nomine superioris hic intelligitur quisvis habens potestatem ordinariam aut delegatam absolvendi a censuris extra articulum mortis.

QUÆST. IX. *Quanam notanda sunt circa absolutionem a censuris?*

Resp. Sequentia. 1°. Quamvis cessante contumaciâ & reo converso superior debeat absolvere a censura, cum sit pœna medicinalis; tamen censura reipsâ non tollitur nisi per absolutionem, ex Matth. 18. *Quicumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo*, scilicet donec solveritis. Et ex cap. 28. & aliis *de sent. excomm.* Nam non potest censura dissolvi, nisi eâ autoritate quâ contracta est. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Quoad forum conscientia, reo correcto ejusque contumaciâ cessante, cessant censurae.* Nam etsi contumacia sit causa censure, non est tamen causa durationis ejus: sicut culpa est causa pœnæ, & tamen hæc durat sublata culpâ.

2°. Absolutio a censuris ex natura rei non requirit certa verba, cum non sit sacramentalis;

sed potest dari validè per quælibet signa illius sufficienter expressiva. In foro tamen externo servanda est forma in ritualibus præscripta. In foro conscientiae adhibetur hæc formula pro excommunicato: *Dominus noster Jesus-Christus te absolvat; & ego auctoritate ipsius absolvo te a vinculo excommunicationis, quam incurristi propter tale factum, v. g. hæresim, & restituo te communioni & unitati fidelium, & sanctis Sacramentis Ecclesie, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Pro suspensio: *Ego absolvo te a vinculo suspensionis, quam propter tale factum incurristi, & restituo te executioni ordinum & officiorum tuorum, vel beneficiorum, In nomine Patris, &c.* Pro interdicto, dicitur: *A vinculo interdicti, quod, &c.*

3°. In dubio censure contractæ dari debet absolutio ad cautelam, sic: *Absolvo te a censura excommunicationis, si eam incurristi ob tale factum.* Imò etsi nulla sit suspicio censure contractæ, datur absolutè absolutio a censuris ante absolutionem a peccatis, ad vitandam irreverentiam, si fortè pœnitens occultâ censurâ affectus sit, hoc modo: *Dominus noster Jesus Christus te absolvat; & ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis & interdicti, in quantum possum, & tu indiges. Deinde ego te absolvo a peccatis tuis, In nomine Patris, &c.* Rituale Rom.

4°. Valida est, licet illicita, absolutio ab habente potestatem ordinariam data absenti, vel invito & malè disposito. Quia censura est solum pœna, quæ potest a superiore ad libitum validè auferri.

5°. Qui pluribus censuris est affectus, potest absolvi ab una, remanentibus aliis etiam similibus, cap. 27. *de sent. excomm.* Nam inter eas non est necessaria connexio. Potest autem quis subjici multis censuris etiam ejusdem speciei ob plura crimina, ex eod. cap. vel ob idem pluries commissum: nam plura delicta possunt pœnis ejusdem rationis puniri. Sic qui excommunicatus est ob percussionem clerici, plures alias excommunicationes incurrit, si pluries eundem clericum vel alium percutiat.

6°. Potest dari a superiore absolutio ad reincidentiam, hoc est, sub certo onere, quo non impleto intra tempus præfinitum censura revi-

vifcat, feu delinquens fimilem cenfuram contrahat. Item potest dari pro certo tantum actu & tempore, quo tranfacto censura habet omnem suum effectum; vel sub conditione de futuro libero, cum sit actus jurisdictionis exte:næ, qui pendet a voluntate superioris, quamvis hoc ordinariè non expediat, nec fieri debeat, cum non sit in Ecclesia usu receptum.

7°. Dum aliquis est excommunicatus ob injustitiam aut scandalum, in neutro foro licet eum absolvere, nisi prius satisfecerit parti, & scandalum sustulerit: aut si non possit, debet prius dare idoneam cautionem, quod satisfaciat quamprimum. Quod si postea non satisfaciat, cum primum commodè poterit, excommunicationem denuò contrahet, cap. 22. de sent. excomm. in 6.

8°. Si is, qui sacerdoti potestatem absolvendi a censuris habenti bonâ fide confitetur, obliviscatur peccatum cui censura annexa est; secundum multos tollitur censura, modò censurarum absolutio sit terminis generalibus data. Nam tunc confessor utitur generaliter facultate absolvendi ab omnibus censuris quam habet, vultque omnes auferre quantum potest.

9°. Qui absolutus est tantum in foro conscientie a censurâ notoriâ, ita se gerere debet exterius ac si non esset absolutus; potestque conveniri coram iudice, & ab eo cogi ad subeundam omnem pœnam censuræ annexam. Quia absolutio data tantum pro foro conscientie non habet effectum nisi coram Deo.

10°. Invalida est absolutio per vim vel metum injustum extorta etiam a tertio, imò extorquens contrahit excommunicationem, cap. unico 1. de iis qua vi, &c. in 6. ex conc. gener. Lugdun. Item nulla est, si extorta sit per dolum versantem circa causam finalem; quia superior non vult absolvere nisi ob causam sibi propositam; quæ tunc non subsistit, nec proinde subest voluntas absolvendi: nam sublato motivo seu objecto formali volitionis, non est volitio.

CAPUT II.

De Excommunicatione.

QUÆST. I. Quid & quotuplex est?

Responsio. Q Excommunicatio est censura,

per quam baptizatus privatur communione Ecclesie, seu bonis quæ sunt communia inter fideles, quæque pendet a potestate & dispensatione Ecclesie, ut sunt sacramentorum receptio & administratio, Ecclesie suffragia, divina officia, &c. Duplex est, major, & minor.

Excommunicatio major, (quæ sola venit nomine excommunicationis simpliciter, cap. 59. de sent. excomm.) est censura, quâ quis privatur omnibus bonis communibus Ecclesie, & ejus dispensationi subjectis, & abscinditur a corpore Ecclesie, juxta illud Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus.* Unde est pœna gravissima, quâ pœnâ in Ecclesia nulla major est, ait S. August. l. de corr. & grat. c. 15.

Excommunicatio minor est ea, quæ privat ex parte, seu aliquibus tantum bonis communibus Ecclesie, nempe receptione & administratione licitâ sacramentorum, & passivâ electione ad dignitates ac beneficia. Hæc contrahitur solum ob communicationem culpabilem, etiam in civilibus, cum excommunicato non tolerato, cap. 3. de sent. excomm. in 6. ex conc. gen. Lugdun. Et Sanchez dicit omnes sentire eam ob peccatum veniale contrahi. Qui tamen cum eo communicavit in crimine criminoso, id est, ob quod contracta est censura, consilium, auxilium vel favorem impendendo, incurrit excommunicationem majorem, cum facientem & consentientem per pœna constringat, cap. 29. de sent. excomm. A minore excommunicatione absolvere potest, quicumque potest a mortali culpa, cum non sit reservata, ex eod. cap.

QUÆST. II. Quinam sunt excommunicati vitandi?

Resp. Olim omnes erant vitandi. Sed jam ex constitutione Martini V. *Ad evitanda*, a conc. Constantiensi, teste S. Antonino approbatâ, & jampridem ubique observatâ, atque ex usu præfenti Ecclesie, ii solum sunt vitandi, qui per sententiam judicis ecclesiastici nominatim declarati sunt excommunicati, & publicè denunciati; item notorii percussores clericorum, hoc est, ii quorum percussio publica nullâ potest tergiversatione celari, nec ullo juris suffragio excusari, licet non sint denunciati. Equidem juxta conc. Basileense sess. 20. & bullam Leonis X. de con-

cordatis approbatam a conc. Later. V. vitandi sunt etiam omnes, quos notoriè in excommunicationis sententiam constiterit incidisse. Sed ex consuetudine prævalet bulla Martini V. quæ quidem non extat in actis conc. Constansiensis, sed refertur a S. Antonino 3. p. tit. 25. cap. 3. Unde excommunicati alii sunt tolerati, quos scilicet fideles non tenentur vitare; & alii non tolerati, quos tenentur vitare, nempe nominatim & publicè denunciati, vel notorii percussores clericorum. Varii doctores Galli dicunt publicum clericum percussorem in Gallia vitari non debere, nisi accesserit sententia quâ declaratur injustus clericus percussor: quia secundum legem vel consuetudinem regni, ad notorietatem facti criminosi requiritur declaratoria iudicis sententia.

QUEST. III. *Quinam sunt effectus excommunicationis majoris?*

Resp. 1. Cum excommunicatus abscindatur a corpore Ecclesiæ, ut docent Patres, & ipse Christus his verbis, *Sit tibi sicut ethnicus*: ita ut non jam ut membrum Ecclesiæ, sed tanquam ethnicus tractandus sit; privatur omni jure quod ei competeat tanquam membro Ecclesiæ, omnibusque quæ fidelibus ut membris Ecclesiæ competunt.

Resp. 2. Excommunicationis majoris septem sunt effectus, nam excommunicatus etiam toleratus & contritus, 1º. Privatur communibus Ecclesiæ suffragiis, scilicet sacrificiis, orationibus, indulgentiis: ita ut non liceat sacerdoti tanquam Ecclesiæ ministro, & nomine Ecclesiæ pro illo sacrificium, nec preces in sacrificio, nec horas canonicas offerre: quæ si pro illo fiant, non ei profunt, ex cap. *Sacris de sent. excomm.* & c. *Audi*, & c. *Omnis* 11. qu. 3. Nam Ecclesia, hoc ipso quòd privat aliquem communibus suffragiis, prohibet ne pro illo applicentur.

Porro per communia illa suffragia intelliguntur spiritualia quædam subsidia, quibus Ecclesia suffragatur suis membris, sive in ordine ad satisfactionem pro pœna temporali, sive in ordine ad impetranda aliqua bona, præsertim spiritualia, vel quæ ad illa juvent. Revocanturque ad sacrificium Missæ, orationes & indulgentias. Potest tamen quis privatus preces & sacrificium, & alia opera nomine privato seu tanquam persona

privata pro eo offerre; quia hæc sunt suffragia privata. Item secundum multos licet sacerdoti tanquam personæ privatæ, in *Memento* pro eo mentaliter orare; sed non per orationes quæ Ecclesiæ nomine pro ejus membris dicuntur, nec ut minister Christi; nemini enim licet Ecclesiæ suffragia etiam pro tolerato offerre: alioqui tolleretur præcipua pœna & ratio excommunicationis; & quia constitutio Martini V. nullum favorem toleratis concedit: Ergo ii, nunc ut antea, excluduntur a suffragiis Ecclesiæ.

2º. Privatur receptione & administratione sacramentorum, ita ut mortaliter peccet, si aliquod recipiat, vel sine necessitate & non requisitus administret. Quia ageret contra prohibitionem Ecclesiæ in re gravi ad religionem pertinente, ex cap. 59. *de sent. excomm.* & cap. 4. & 6. *de clerico excomm.* Unde non potest absolvi a peccatis, nisi prius fuerit ab excommunicatione absolutus.

Item ei non licet sub mortali interesse sacro, aut divino officio, cap. *Alma. de sent. excomm. in 6.* Quòd si facillè possit absolutionem a censura sibi comparare, & non conetur, omisio sacramentorum Pœnitentiæ & Eucharistiæ, imò & Missæ, dum urget præceptum, ei ad culpam mortalem imputabitur; quanvis in tali statu teneatur ab illis abstinere. Quia lex præcipiens aliquid, præcipit etiam media ad illud necessaria, saltem non valdè difficilia, qualis est censuræ remotio, ad quam aliunde tenetur. Potest tamen concionem audire, cap. 43. *de sent. excomm.* sed finitâ concione tenetur recedere, ne cum aliis communicet.

Si autem sit obligatus ad horas canonicas, tenetur eas solus recitare, non quidem ut persona publica & ab Ecclesiâ legata, cum sit ab ejus corpore abscissus, saltem jure si sit toleratus; sed ut persona privata: par enim non est, ut quis commodum ex suo delicto percipiat. Præterea excommunicationem, cum sit pœna, non debet obligationem & onus auferre, & immunitatem conferre. Sed ei non licet adhibere socium: nam omnis communicatio cum alio est ei prohibita, præsertim in orationibus; nec ei licet dicere: *Dominus vobiscum*; quia hæc verba significant publicæ personæ sacram cum populo communicationem, quæ ei interdicta est: quare ejus

loco debet dicere: *Domine exaudi orationem meam, &c.*

3°. Est inhabilis ad dignitates & beneficia accipienda, ita ut resignatio, electio, præsentatio, collatio, permutatio, & quælibet alia beneficii provisio facta in favorem excommunicati etiam tolerati, & acceptatio, sit nulla, cap. 7. *de cleric. excomm.* Item est inhabilis ad pensionem clericalem: nam communione Ecclesiæ privatus, est incapax recipiendi bona Ecclesiæ dispensationi commissa. Idque constat ex usu & stylo Curia: nam in litteris Pontificis apponitur absolutio ab excommunicatione, ad hunc effectum. Quare qui in excommunicatione obtinuit beneficium aut pensionem clericalem, non potest percipere fructus; & si perceperit, tenetur eos restituere; nec potest tale beneficium permutare, aut resignare in favorem. Quia nullum jus ad beneficium, pensionem & fructus habet, cum ejusmodi collatio sit nulla. Idque licet ignoretur excommunicatio; quia ignorantia invincibilis, licet excuset a culpa, non tamen facit actum validum, qui erat alias invalidus: nam actus non potest esse validus sine omnibus requisitis ad ejus valorem.

Imò excommunicatus quamvis beneficio antea obtento non privetur, & ideo ad horas obligetur ratione illius, potest tamen eo privari; & non facit fructus suos durante excommunicatione, ideoque eos omnes ac distributiones restituere tenetur ante omnem sententiam. Ita Covarr. Suarez, Toletus, & alii multi, ex cap. 53. *de appellat.* ibi: *Illi proventus ecclesiastici meritiò subtrahuntur, cui Ecclesia communicatio denegatur.* Hanc autem privationem ipso facto latam esse, docet valde communis sententia: tum quia vox *subtrahuntur*, significat factum ex vi censuræ, non præceptum de imponenda illa pœna: tum quia hæc privatio fructuum æquiparatur ibi privationi communionis Ecclesiæ; nec suspenditur per appellationem ab excommunicatione, ibid. *ita Suarez.*

4°. Privatur omnis spiritualis jurisdictionis usus, ita ut peccet mortaliter, si ordinet, censuras vel leges ferat, dispenset, conferat beneficia, ad ea eligat, instituat, præsentet, &c. cap. 24. *de sent. & re judic.* Tamen actus jurisdictionis, si toleratus sit, sunt validi ob bonum

commune, ex constit. Martini V. cit. ubi dicitur posse ab excommunicatis toleratis recipi sacramenta.

5°. Excommunicato etiam tolerato interdicitur omnis communicatio cum fidelibus, cap. 18. 29. & 59. *de sent. excomm. & c. Alma* hoc tit. in 6. & cap. 2. *de except.*

Primò quidem in rebus sacris, ut in Missæ sacrificio, & aliis divinis officiis, quo nomine comprehenduntur horæ canonicæ, omnis oratio publica, processio, benedictio, aliæque similes actiones sacræ, quæ solemniter fiunt ex institutione Christi vel Ecclesiæ, aut propriæ sunt alicujus ordinis clericalis.

Quòd si excommunicatus in Ecclesia divinis officiis interfit, si toleratus sit, non debent intermitteri officia; quia non est vitandus. Si verò sit nominatim denunciatus, monendus est a celebrante ut exeat. Quòd si non pareat, incurrit novam excommunicationem Papæ reservatam, sicut & alii qui prohibent ne exeat, *Clemens. 2. de sent. excomm.* & tunc si commodè fieri potest, vi expellendus est. Si nequeat expelli, astantes exire tenentur, ne cum illo communicent; & ipse sacerdos tenetur Missam inchoatam abrumperè, si nondùm incœpit canonem: si incœpit, debet solo ministro manente pergere usque ad communionem inclusivè, & reliqua perficere in sacristia. Sacerdos autem scienter celebrans coram excommunicato vitando, peccat mortaliter, & ligatur interdicto ab ingressu Ecclesiæ, cap. 8. *de privil. in 6.*

Secundò, in actionibus forensibus, ita ut excommunicatus nequeat esse iudex, procurator, actor, tabellio, testis, &c. nec ei liceat tales actiones exercere, cap. 8. *de sent. excomm. in 6.* Ejus tamen acta valent si sit toleratus & non repellatur: secus, si non sit toleratus.

Tertiò, in actionibus civilibus, juxta hunc versum:

Os, orare, vale, communicatio, mensa negatur.

Os significat colloquium, allocutiones sive nutibus, sive verbo aut scripto, & quævis amicitia signa, ut oscula, amplexus, &c. *Orare*, id est, communicatio in orationibus & divinis officiis. *Vale* significat salutationes urbanas verbo, nutu, aut alio signo. *Communicatio*, id est,

omnis societas, quæ habetur in communi habitatione, in contractibus, negotiis, & aliis actionibus: ita ut non liceat cum eo contrahere, laborare, iter facere, aut quodvis opus præstare. *Mensa* denotat omnem convictum, & convivia. Ecclesia autem, utpote communitas perfecta, habet potestatem, non minùs quàm quælibet alia, subditos sibi non obsequentes a reliquorum consortio segregandi; & eâ utitur, tum ne rebelles criminis contagione alios inficiant, tum ut ipsi tantò magis pudefacti citius resipiscant, tum ad exemplum & terrorem aliorum.

Licet tamen extra divina officia communicare cum non tolerato, in his casibus in jure exceptis, ut c. *Quoniam* 11. qu. 3. & hoc versu contentis:

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Prima itaque causa excusans est utilitas spiritalis etiam ipsius excommunicati, cum scilicet id expedit ad ejus salutem, ut ad meliorem frugem reducat, cap. 43. *de sent. excomm.* Item alterius utilitas temporalis notabilis, v. g. ad petendum consilium, subsidium, vel solutionem debiti; non tamen ad denuò contrahendum, ex cap. 34. eod. tit. Secunda est Lex, nempe connubii, quæ jubet ut conjuges mutua sibi officia præstent. Tertia *humile*. Sunt officia filiorum erga parentes, & famulorum erga dominos, si serviebant ante excommunicationem; item inferiorum erga superiores quoad ea quæ spectant ad communicationem necessariam iis qui habitant in eadem familia, &c. Quarta est ignorantia juris vel facti. Quinta est casus necessitatis animæ vel corporis alterutrius, v. g. ad comparanda victui necessaria, &c. Item necessitas auxilii, consilii, vel refugii.

Sextus excommunicationis majoris effectus est irritatio gratiarum apostolicarum, cap. 1. *de rescript. in 6.* Quare papa in suis rescriptis præmittere solet absolutionem ob omnibus censuris duntaxat ad effectum gratiæ ab ipso concessæ. Quæ si omitteretur in rescripto, irrita esset gratia concessa excommunicato. Non ideò tamen legitime possidetur beneficium per resignationem simoniacam in curia Romana obtentum sub illa absolutione ad effectum; quia talis provisio est nulla, cum sit obrepticia, & contra in-

tionem Papæ obtenta, & irrita independentè a censura.

Nota. Hæc omnia jura & pœnæ etiamnum vigent: ita ut quis excommunicatus, etiam toleratus & occultus, peccet, dum communicat cum fidelibus in actionibus sacris vel profanis, aut actum quemlibet supradictum exercet. Nam Leo X. in bulla cit. a conc. Later. V. sess. 11. approbatâ expressè declarat, se per suum decretum non intendere excommunicatos, suspensos & interdictos in aliquo revelare, nec eis quomodolibet suffragari. Quod jam declaraverat conc. Basil. sess. 20. & antea Martinus V. ut passim testantur doctores, quamvis hoc non legitur apud S. Antoninum. Potest tamen excommunicatus excusari ob impotentiam moralem, ut si non possit abstinere ab hac communicatione sine scandalo vel gravi damno, ut infamiâ gravi quando crimen est occultum; quia præcepta Ecclesiæ ordinariè non obligant cum gravi damno. Fideles autem non peccant communicando cum excommunicatis toleratis: scilicet, si non sint tolerati, ex ead. constit.

7°. Excommunicatus non toleratus privatur ecclesiasticâ sepulturâ, ita ut non liceat in loco sacro eum sepelire; & si sepeliatur, debeat exhumari, si ab aliorum corporibus discerni queat, cap. 12. *de sepult.* ibi: *Sacris est canonibus institutum, ut quibus non communicavimus vivis, non communicemus defunctis; & ut caveant ecclesiasticâ sepulturâ, qui prius erant ab ecclesiastica unitate præcisi, nec in articulo mortis Ecclesiæ reconciliati fuerint.*

Sed quid, si excommunicatus resipuerit, & per contritionem perfectam justificatus fuerit?

Resp. Semper manet obnoxius his pœnis, donec absolutus sit, cap. *Sacris de sent. excomm.* Quia censura, quamdiu manet, habet effectus suos. Tandem autem manet, quamdiu non tollitur per absolutionem; & alioqui non esset opus absolutione.

QUÆST. IV. *An est mortale communicare cum excommunicato non tolerato?*

Resp. Ex S. Thoma, & ex communi sententia est mortale communicare in rebus sacris, ut officii divinis, c. 29. causâ 11. qu. 3. Nam ma-

teria gravis est, & valdè repugnat tum authoritati & fini censuræ, tum etiam dignitati rerum sacrarum. Sed solum veniale est in aliis, nisi in crimine ob quod alter excommunicatus est, vel nisi sit contra speciale præceptum superioris, vel cum scandalo aut contemptu legis, ut si communicatio esset frequens: quia, inquit, communicatio in rebus civilibus non censetur hinc materia gravis, nam non repugnat graviter fini excommunicationis, nisi sit frequens.

Communicans autem cum excommunicato in crimine criminoso, hoc est, cooperans culpæ vel contumaciæ ob quam hinc est excommunicatio, v. g. præbendo consilium, auxilium vel favorem, semper peccat mortaliter, & eandem incurrit excommunicationem, cap. 29. & 55. *de sent. excomm.* quia faciens & consentiens pari poenâ puniri debent.

QUÆST. V. *Quanam sunt effectus excommunicationis minoris?*

Resp. Tres sunt. 1°. Privatio seu prohibitio receptionis sacramentorum, cap. 59. *de sent. excomm.*

2°. Privatio passivæ electionis ad dignitates & beneficia. Quare illâ ligatus peccat graviter, si scienter recipiat sacramentum vel beneficium: quia violat præceptum Ecclesiæ in re gravi. Non fit tamen irregularis; nec electio aut provisio est irrita, sed solum irritanda, cap. ult. *de cleric. excomm.*

3°. Privatio administrationis licitæ sacramentorum, ex eod. cap. ubi dicitur, *peccare conferrando ecclesiastica sacramenta.*

QUÆST. VI. *Quanam sunt excommunicationes reservatae Papa, & Episcopis?*

Resp. Circa hoc consuli debet propriæ dicentis rituale. Hinc tamen operæ pretium est explicare excommunicationem contra percussores clericorum a conc. gen. Later. II. can. 15. latam, his verbis: *Placuit ut si quis suadente diabolo huius sacrilegii reatum incurrit, quod in clericum vel monachum violentas manus injecerit, anathematis vinculo subiaceat; & nullus episcoporum illum presumat absolvere, nisi mortis urgente periculo, donec Apostolico conspectui præsentetur, & ejus mandatum suscipiat.*

1°. Nemo cuiusvis ordinis, dignitatis, sexûs, statûs ab ea eximitur, ne impubes quidem rationis compos. Imò hanc incurunt mandantes, consentientes, & consulentes, effectu secuto; item non impediens, si ex officio ad hoc teneantur, vel si potuerint impedire sine damno periculove suo, & dolosè permiserint, cap. 47. *de sent. excomm.* Item ratam habentes percussio-nem suo nomine factam, etiamsi non consuluerint nec mandaverint, cap. 23. *de sent. excomm. in 6.* Item clericus seipsum vulnerans ex malitia seu passione: secus, si ex devotione.

2°. Per clericum intelligitur quilibet primâ saltem tonsurâ initiatus, modò habitum gesserit clericalem; etiam conjugatus modò cum unica virgine, cap. un. *de cleric. conjug. in 6.* Per monachum intelliguntur omnes utriusque sexûs religiosi, cap. 33. *de sent. excomm.* Etiam laici conversi, ibid. & cap. 5. *de sent. excomm.* & novitiî cap. 21. eod. tit. in 6. Item eremita subiectus alicui regulæ & superiori ecclesiastico, & habitans in oratorio autoritate episcopi.

3°. Instigantè diabolo, hoc est, illicitè & injustè.

4°. Per has voces, *Manus violentas injecerit*, intelligitur quævis actio corporalis, de se violenta, injuriosa ac contumeliosa circa clericum vel religiosum, aut res ei adhærentes, per se sufficiens ad gravem injuriam contra honorem & reverentiam debitam tali personæ, sive fiat manu, sive baculo, gladio, lapidibus, &c.

Hinc ipso facto excommunicatus est, 1°. Qui talem percutit, vulnerat, conspuat, evellit crines, lacerat vestem, &c. ita ut actio sit graviter injuriosa. Idque etiamsi clericus consentiat. Quia actio non idèò desinit esse injuriosa ordini clericali, in cujus favorem lata est excommunicatio, cap. 36. *de sent. excomm.* 2°. Qui concludit aut violenter detinet in carcere, vel loco unde sine dedecore exire nequit, 3°. Qui persequitur, ut in flumen vel fossam incidat, equo decidat, &c. 4°. Qui manus violentas injicit in equum cui is infidet, occidendo, vulnerando, lædendo, sistendo per frænum, quæ actio est gravis in ratione contumeliæ, &c.

5°. Hæc excommunicatio non contrahitur, 1°. Quando actio non est de se violenta, licèt sit injusta, ut cum fur clam abscindit crumenam, Item

Item si fiat sine violenta manuum injectione, ut cum verbis contumeliosis afficitur. 2°. Si percussio sit jocosa, cap. 1. *de sent. excomm.* aut casualis, ut cum janitor vel apparitor arcens turbam, fortuito casu percutit clericum in turba versantem, cap. 3. *de sent. excomm.* 3°. Si nescias esse clericum. 4°. Si prælatus, pater, magister subditum in minoribus constitutum correctionis causâ moderatè percutiat, habitâ ratione culpæ, quamvis ira accedat, cap. 1. *de sent. excomm.* Item qui alios è familia sua vel propinquos in minoribus constitutos leviter percusserit, ut cohibeantur a suis violentiis, & scientiâ bonisque moribus imbuantur, cap. 54. *de sent. excomm.* Imò prælatus, & præceptor ecclesiasticus potest in majoribus constitutum correctionis & disciplinæ causâ castigare, cap. 10. eod. tit. modò per se, vel per alium, si necessitas urgeat, castiget; non tamen per laicum, alioqui contrahitur excommunicatio, cap. 24. eod. tit. 5°. Si clericus etsi culpabiliter percutiatur eo instanti, quo deprehenditur turpiter agens, hoc est, actum quemvis impudicum exercens cum matre, uxore, filia, vel sorore percutientis: secùs, si cum alia. Item si quis clericum percutiat, ad defendendam vitam aut bona sua, cum debita moderatione, cap. 3. *de sent. excomm.* 6°. Si percutiatur clericus, qui a privilegio canonis excidit, v. g. bigamus, vel qui ter monitus non gestat habitum clericalem. 7°. Si clerici impuberes se invicem percusserint, aut unus alterum percusserit. Secùs si scholastici clerici puberes ex odio seu gravi irâ se percusserint, cap. 1. *de sent. excomm. in 6.*

6°. Duplex distinguitur clerici percussio etiam mortalis. Alia dicitur enormis ac gravis, & talis censetur vel ratione valde magnæ gravitatis ipsius percussio, qualis est occisio, mutilatio, notabilis effusio sanguinis ex vulnere, carnis laceratio, dentium vel multorum capillorum evulsio: vel ratione eminentiæ personæ percussæ, ut si sit episcopus vel prælatus, etiam si alapâ tantùm percutiatur.

Altera dicitur levis seu mediocris, scilicet comparatè ad enormem; & est ea, quæ nullam maculam, lacerationem carnis, mutilationem, copiosam sanguinis effusionem, nec dentium aut multorum capillorum evulsionem intulit, nec est contra episcopum, cardinalem, vel prælatus,

nec magnum scandalum parit.

Prima est reservata Papæ, secunda episcopis, c. 17. *de sent. excomm.* Prælati verò religiosorum possunt absolvere suos se invicem percutientes, modò percussio non sit enormis, cap. 32. eod. tit. Quod si religiosus percussus non subiaceat eidem superiori, percutiens debet a suo & percussi prælato absolvi, cap. 32. eod. tit. Si religiosus clericum sæcularem percusserit, non potest absolvi nisi ab episcopo, cap. 21. *de sent. excomm. in 6.* vel a Papa si percussio sit enormis.

C A P U T I I I.

De Interdicto.

QUÆST. I. *Quid & quotuplex est Interdictum?*

Resp. Interdictum est censura, quâ prohibentur officiorum divinatorum celebratio publica & auditio, quædam sacramenta, & ecclesiastica sepultura.

Dividitur in locale, personale, & mixtum. Interdictum locale est, quod directè fertur in locum, prohibendo ne supradicta in eo exercentur. Personale est, quod immediatè fertur in personam; ei prohibendo istorum exercitium & participationem, ubicumque existat. Mixtum est, quod & personam & locum immediatè afficit.

Duo priora subdividuntur in generale, & particulare. Interdictum locale generale est illud, quo interdicitur locus aliquis communis, ut regnum, provincia, civitas, &c. Particulare est, quo interdicitur aliquis locus particularis, v. g. una Ecclesia, vel aliquæ ex iis quæ sunt in civitate. Personale generale, est illud, quo interdicitur aliqua hominum communitas, prout constituit unum corpus, ut omnes personæ regni vel civitatis. Particulare est illud, quo interdicitur una persona, vel plures personæ ut particulares.

Est etiam quædam partialis interdicti species, quâ prohibetur ingressus in Ecclesiam; & si quis in tali interdicto sine pœnitentia moriatur, non debet in loco sacro sepeliri, cap. 20. *de sent. excomm. in 6.*

Sed circa hæc interdicta notanda sunt sequentia.

K k k k

1°. Interdictum in urbem latum afficit etiam suburbia, & ædificia continentia, quamvis sint sub jurisdictione seu temporali seu spiritali alterius, cap. 17. *de sent. excomm. in 6.* ne contemnatur interdictum, si populus in suburbis posset divinis officiis interesse. Item interdictum alicujus ecclesiæ ad cœmeterium & sacella ei contigua extenditur, *ibid.* At interdicto cœmeterio non interdicatur ecclesia ei contigua: nam accessorium sequitur principale, non vicissim.

2°. Interdictum ab episcopo in civitatem latum debet etiam ab exemptis servari. *Trid. sess. 25. cap. 12.*

3°. Interdicto generali locali non comprehenduntur personæ: unde incolæ civitatis interdictæ possunt interesse sacro & officiis divinis in aliis locis. Et vicissim interdicto personali non comprehenditur locus, nisi exprimatur. Hinc interdictis clericis alicujus ecclesiæ, non censetur ipsa ecclesia interdicta, & exteri possunt in ea celebrare. Interdictum tamen locale est etiam personale respectu eorum, qui suâ culpâ fuerunt illius causa, ideoque non possunt etiam extra locum interdictum interesse divinis.

4°. Interdictâ aliquâ communitate interdicuntur singulæ ejus personæ etiam innocentes, sed hi solum quatenus sunt pars communitatis. Quare si desinant esse membra illius, desinunt esse interdicti: non item nocentes, cap. 16. *de sent. excomm. in 6.*

5°. Interdicto populo non interdicatur clericus, nec extranei qui ibi sunt negotiorum causâ; & vicissim interdicto clero non interdicatur populus, ex cap. cit. nec religiosi, nisi qui ratione officii pastoralis censentur esse de corpore cleri secularis.

6°. Ad interdictum speciale personale requiritur culpa mortalis propria, cum hoc sit gravis pœna, utpote privans magnis bonis spiritualibus. Ad locale autem, vel personale generale requiritur peccatum grave contumaciter admissum a capite, vel a præcipuis membris, licet reliqui culpâ vacent, ex eod. cap. Quia hæc pœna redundat in communitatem, quam privat cultu divino publico.

7°. Per privilegium absolvendi ab omnibus censuris non intelligitur potestas tollendi interdictum locale, aut personale generale; & neu-

trum potest tolli, nisi ab habente jurisdictionem in foro externo in locum vel communitatem interdictam.

QUÆST. II. Quot sunt effectus Interdicti?

Resp. Tres sunt. 1°. Est prohibitio celebrationis & auditionis divinatorum officiorum, per quæ intelliguntur Missa, horæ canonicæ, vel aliæ preces solemniter recitatæ, supplicationes, benedictiones nuptiarum, aquæ, &c. demum omnis actio ab Ecclesiâ ordinata ad cultum Dei, ut exercenda ejus nomine ab ejus ministris.

Licita tamen est concio. Et tenentur clerici interdicti horas canonicas privatim recitare. Imò ex cap. *Alma de sent. in 6.* clerici & religiosi non interdicti possunt & debent uti antea quotidie in suis ecclesiis missas & divina officia celebrare, sed submissâ voce, januis clausis, exclusis excommunicatis ac interdictis, & non pulsatis campanis. Item permittitur ut in festivitibus Natalis Domini, Paschæ, Pentecostes, & Assumptionis Beatæ Virginis, campanæ pulsentur, & januis apertis altâ voce divina officia solemniter celebrentur, exclusis excommunicatis, sed admissis interdictis; modò qui causam interdicto dederunt, ad altare nullatenus appropinquent. Hoc privilegium extendit Martinus V. ad festum Corporis Christi, & ejus octavam.

2°. Est prohibitio receptionis & administrationis quorundam sacramentorum, exceptis Baptismo, Confirmatione & Pœnitentiâ, quæ conferri possunt etiam sanis quoties libuerit; non tamen excommunicatis, & iis qui causam interdicto dedere, vel qui ad perpetrandum delictum ob quod interdictum latum est, præbuerunt auxilium, consilium vel favorem; nisi prius satisfecerint ob delictum, vel de satisfactione cautionem dederint, c. *Alma. cit.* Potest etiam ad personaliter interdictos deferri modo solito Eucharistia, si sint in probabili mortis articulo, cap. 11. *de pœnit.* Quare tempore interdicti prohibentur duntaxat Eucharistia danda laicis sanis, Ordinatio, Extrema-unctio, quæ tamen secundum varios conferri potest infirmis, qui nequeunt alia sacramenta suscipere, quia tunc est necessaria; & benedictio nuptialis. Quoad sacramentum Matrimonii, juxta multos licet & valide contrahitur in omnibus interdictis.

3°. Est prohibitio ecclesiasticæ sepulturæ, quæ in interdicto locali extenditur ad infantes & amentes. Si tamen interdictus jam sit humatus in loco sacro, quamvis illicitè, non est exhumandus. Clerici autem qui non sunt specialiter interdicti, nec interdictum violarunt, possunt sed sine cantu & campanarum pulsu sepeliri in loco sacro interdicto, sed non specialiter, cap. 11. *de pœnit.* Laici verò, qui non sunt personaliter interdicti, nec causam culpabilem interdicto dederunt, sepeliri possunt in loco sacro non interdicto.

Porro qui ob interdictum humatus est in loco prophano, eo finito transferendus est in locum sacrum; modò non fuerit specialiter interdictus, nec causam interdicto dederit.

QUÆST. III. *Quenam sunt pœna violentium Interdictum?*

Resp. 1°. Peccant mortaliter, nam præceptum Ecclesiæ violant in re gravi. 2°. Qui illud violat exercendo actum proprium ordinis, fit irregularis, cap. 18. & 20. *de sent. excomm. in 6.* 3°. Excommunicationem Papæ reservatam incurrunct domini temporales, compellentes clericos ad celebranda publicè officia in loco interdicto, vel impediētes ne publicè excommunicati aut interdicti exeant tempore officiorum. Item ipsi interdicti post monitionem non exeuntes, *Clement. 2. de sent. excomm.* 4°. Qui interdictos extra casus concessos scienter sepeliunt in loco sacro, contrahunt excommunicationem episcopo reservatam, *Clement. 1. de sepult.* 5°. Excommunicantur religiosi etiam exempti, qui non servant interdictum generale locale a Papa vel ordinario latum, quando servatur a matrice ecclesia, vel a parochiali loci in quo habitant, *Clement. 1. de sent. excomm.*

QUÆST. IV. *Quid est cessatio a divinis?*

Resp. Est ecclesiastica prohibitio, quâ clerici sub mortali cessare debent a celebratione officiorum divinatorum, & administratione sacramentorum, nisi quatenus necessitas postulat. Fit in signum gravis doloris ab Ecclesia concepti, ob gravem aliquam injuriam sibi vel honori divino illatam, & per modum justæ defensionis. Eodem ferè effectus habet quos interdictum.

Non est tamen censura, cum non sit pœna medicinalis: unde ejus violatio, licet sit mortalis, non inducit irregularitatem, cap. 18. *de sent. excomm. in 6.* Religiosi eam violantes incurrunct excommunicationem, *Clement. 1. de sent. excomm.*

CAPUT IV.

De Suspensione.

QUÆST. I. *Quid est quotuplex est?*

Resp. 1. **Q** Suspensionis est censura ecclesiastica, quâ clerico prohibetur usus ecclesiastici officii, vel beneficii, vel utriusque: sive quâ clericus privatur exercitio potestatis, quæ ei competit ratione officii clericalis, vel beneficii, vel utriusque.

Resp. 2. Multiplex est suspensio. Nam alia est ab officio, per quod intelligitur potestas ordinis & jurisdictionis: unde est suspensio ab exercitio ordinis & jurisdictionis; alia a beneficio; & alia demum ab officio simul & beneficio.

Item alia est ab ordine tantum, quâ clericus privatur solum usu suorum ordinum, ita ut ei non liceat Missam celebrare, sacramenta ministrare, fungi munere diaconi vel subdiaconi: alia a jurisdictione tantum, quâ clericus privatur solum usu jurisdictionis, ita ut non possit licitè censuras ferre, instituere, delegare ad munia sacerdotalia, &c. Et alia a beneficio tantum, quæ privat solum fructibus beneficii. Hæ tres suspensiones possunt esse vel in totum, vel in partem: nam suspensio potest esse tantum a parte officii, seu aliquâ tantum functione sive ordinis sive jurisdictionis.

Denique suspensio alia fertur ad certum tempus, vel sub conditione; alia absolute & sine determinatione temporis; alia ob culpam merè præteritam, vel in perpetuum, vel ad certum tempus, quo transacto per se ipsam expirat: verum hæc non est propriè censura, cum non sit medicinalis, sed est mera pœna spiritalis: unde non indiget monitione, quia non requirit contumaciam.

Observanda sunt sequentia.

1°. Ut cognoscatur qualis & quanta sit suspensio, consideranda sunt verba quibus fertur, & quæ in hac materiâ utpote odiosâ debent strictè accipi.

Kkkkij

2°. Suspendus ab officio simpliciter, non censetur suspendus a beneficio, nec contra, ex cap. 10. *de purgat. canon.* & cap. 14. *de vita & honest.* quia sunt pœnæ diversæ, & a se invicem separabiles. Unde ex communi sententia, is licitè percipit fructus beneficii, modò per alium suppleat beneficii munera, quæ non potest exercere: ad quod tenetur, cum retineat titulum & onera beneficii, alioqui non potest eos percipere; quia non conferuntur nisi propter officium. Distributiones autem non potest percipere nec retinere; quia non conferuntur nisi iis qui per se ministrant. 3°. Quando in suspensione exprimitur pars officii, non est suspendus ab altera. Si autem dicatur Suspendus ab officio simpliciter, hoc est, sine addito, privatus est ab omni exercitio tam ordinis quam jurisdictionis, ut constat ex jure, usu ac sensu communi: nam ad officium clericale pertinent ea, quæ sunt ordinis & jurisdictionis. Dico, *simpliciter*: nam suspensio interdum fertur ab aliquo determinatè officio, cum addito, ut ab officio pontificali, vel parochiali, vel sacerdotali. Et tunc suspendo non prohibetur exercitium alterius officii, quod non includitur in officio prohibito.

4°. Suspendus ab ordine simpliciter, non ideò a jurisdictione suspenditur, nec e contra: quia ordo est quid distinctum a jurisdictione, neque est illi necessariò annexus. Hinc suspendus ab ordine simpliciter, potest exercere omnes actus jurisdictionis ad ordinem non pertinentes, v. g. episcopus sic suspendus potest alteri delegare potestatem absolvendi a peccatis, quamvis ipse non possit absolvere. Item suspendus a jurisdictione simpliciter, non est suspendus ab actibus ordinis, qui jurisdictionem non requirunt: unde potest facere sacrum, sed non absolvere.

5°. Suspendus ab ordine superiore, non est suspendus ab inferiore, v. g. suspendus præcisè a sacerdotio, non est suspendus a diaconatu, & aliis inferioribus: nam qui prohibet majus, non censetur prohibere minus. E contra suspendus a minore ordine, suspendus quoque est a majore; quia cui non licet quod minus est, non licet quod majus est.

6°. Suspendus a beneficio simpliciter censetur suspendus ab omnibus beneficiis, nisi sensus expressè restringitur. Suspendus verò simpliciter,

intelligitur ab officio & beneficio simul; nam locutio indefinita æquivaleret universali.

QUÆST. II. *Quinam sunt effectus Suspensionis?*

Resp. 1. Suspendus ab officio etiam occultus, 1°. Peccat mortaliter, si exerceat actum sive ordinis sive jurisdictionis. Quia violat prohibitionem Ecclesiæ in re gravi: idque ubicumque exerceat: nam censura contracta sequitur reum ubicumque sit. Ita communiter, etiam si suspensio lata sit a proprio episcopo, quia est præceptum personale, immediatè respiciens personas, eaque obligans extra territorium. Actus tamen ordinis a jurisdictione non pendentibus sunt validi: quia Ecclesia non potest tollere potestatem ordinis, sed solum ejus exercitium prohibere. Actus verò jurisdictionis sunt invalidi, si suspendus sit nominatim denuntiatus; quia privatur actuali jurisdictione: sed validi sunt, si non sit denuntiatus, ex constit. Martini V. *Ad evitandum.*

2°. Illicitè beneficium novum reciperet, & ei conferretur: quæ collatio est saltem irritanda, ex cap. 8. *de consuet.* quia qui privatus est aliquo actu vel munere, est etiam privatus susceptione eorum quæ ad talem actum vel munus ordinantur. Sive, quod idem est, cui prohibetur actus vel munus aliquod, ei quoque prohibentur ea quæ ad talem actum vel munus ordinantur, ex cap. ult. *de clerico excomm.*

3°. Suspendus fit irregularis, si exerceat functiones ordinis proprias, quæ competunt clericis, cap. 1. *de sent. & re judic. in 6.* ex conc. gener. Lugdun. Secus, si exerceat tantum ea quæ sunt jurisdictionis, vel quæ laici possunt præstare, ut si canat epistolam sine manipulo.

Resp. 2. Suspendus a beneficio licet occultus privatur omnibus suorum beneficiorum fructibus, quibus continentur distributiones quotidianæ, utpote pars fructuum, ita ut non possit eos licitè percipere, & receptos teneatur restituere ante omnem sententiam: nam censura impedit eorum acquisitionem, unde ad eum non pertinent. Nemo autem retinere potest quod suum non est. Tenetur nihilominus horas recitare, & alia onera beneficii præstare, quia hæc obligatio annexa est beneficio quod retinet; nec eâ liberatur ob privationem fructuum, quæ ei

in pœnam culpæ justè imponitur, remanente onere: censura enim non tollit onus in detrimentum Ecclesiæ & fundatorum.

Non videtur tamen privari jure eligendi, præsentandi, conferendi beneficium, &c. sibi competente ratione beneficii a quo suspensus est. Quia electio activa, præsentatio, collatio non sunt propriè loquendo fructus beneficii, sed actus officii tali beneficio annexi: in materia autem pœnali verba sumi debent in sensu proprio & stricto.

QUÆST. III. A quo, & quomodo tolli potest Suspendio?

Resp. 1. A suspensionibus, etiamsi in jure reservatæ non sint, non possè parochos, neque alios vulgares confessarios absolvere, nisi speciale privilegium, vel delegatam potestatem acceperint a Papa, vel ab episcopo, si non sint specialiter reservatæ Papæ, docent *Suarez, Navarr. Layman, &c.* tamen alii censent quemlibet sacerdotem legitime approbatum possè absolvere ab omnibus censuris, etiam suspensione, a jure latis non reservatis.

Resp. 2. Si suspensio absolutè & sine determinatione temporis inflictæ sit ob contumaciam, tollitur per solam absolutionem. Si autem lata fuerit ad certum tempus, v. g. triennium, vel sub conditione, transacto tempore, vel conditione impletâ, suspensio cessat per se ipsam sine alia absolutione. Si verò imposita sit in perpetuum, ob culpam præteritam, tanquam mera pœna, tollitur solùm per dispensationem seu relaxationem prælati, vel ejus delegati; quia non est censura.

QUÆST. IV. Quibus casibus usitatoribus incurritur suspensio ipso jure?

Resp. Sequentibus. 1°. Qui ordines sacros recipiunt vel ab alieno episcopo sine dimissoriis, vel a proprio in aliena diocesi, vel conficto titulo, vel per saltum, vel in censura, vel extra tempora a jure statuta, vel sine legitima ætate aut facultate, vel post matrimonium contractum licèt non consummatum: item qui furtivè ordinantur, hoc est, qui non approbati inter ordinandos irreperunt, aut alium in sui locum substituunt examini; hi omnes suspensi sunt ab

executione ordinum; & si ordinem aliquem exercent, fiunt irregulares.

2°. Qui eodem die duos sacros ordines recipit.

3°. Ordinans & ordinatus simoniacè est suspensus ab ordinibus.

4°. Ex Trid. sess. 24. cap. 1. parochus vel alius sacerdos jungens sponso alterius parochiæ, sine illorum parochi licentia.

5°. Occupantes bona, vel census Ecclesiæ, beneficii, vel alterius pii loci.

6°. Simoniaci, sodomiam exercentes, provocantes ad duellum, vel acceptantes, &c.

7°. Apostata a religioso ordine, præsertim si in apostasia recipiat ordines.

Nota. Episcopi ex privilegio non incurrunt suspensionem nec interdictum lata a jure, nisi eorum fiat expressa mentio. Ita statuit Innocentius IV. in conc. gener. Lugduñ. & refertur cap. 4. de sent. excomm. in 6.

QUÆST. V. Quomodo Depositio & Degradatio differunt a Suspensione?

Resp. Depositio est pœna, per quam clericus privatur omni officio & beneficio ecclesiastico in perpetuum, sine spe recuperationis, retento solo privilegio canonis & fori; ita ut neque ab ullo percuti, nec trahi possit ad tribunal sæculare. Degradatio verò est pœna, per quam quis solemniter privatur in perpetuum non solùm omni officio & beneficio ecclesiastico, sed etiam privilegio clericali.

Hæ pœnæ differunt a suspensione, 1°. Quia non sunt censuræ, cum non sint pœnæ medicinales, sed merè vindicativæ, utpote inflictæ in perpetuum. 2°. Quia privant ipsâ potestate seu ipso officio & beneficio: suspensio verò privat tantùm usu officii, & fructibus beneficii. Depositus tamen & degradatus non privantur potestate ordinis, quem semper possunt validè, licèt illicite exercere, si non requirat jurisdictionem.

C A P U T V.

De Irregularitate.

QUÆST. I. Quid est irregularitas?

Responsio. Quid est impedimentum canonicum, quo prohibetur susceptio ordinum, & eorum

exercitium. Sive est inhabilitas jure canonico induc̄ta, impediens susceptionem ordinum, & susceptorum exercitium. Differt a censura, quòd hæc sit pœna medicinalis ob culpam inflicta, & ad emendationem delinquentis ordinata: irregularitas verò immediatè & primariò statuta sit, non ad punitionem emendationemve delinquentis, sed ob honorem sacri ministerii, qui postulat ut, qui ad altaris ministerium assumuntur, sint & integri corpore, & animo puri: unde non necessariò supponit culpam, ut censura. Fertur tamen aliquando per modum pœnæ vindictivæ, sed secundariò, quatenus ob delicti maculam aliquis censetur indignus sacro ministerio, ob cujus reverentiam primariò infligitur.

Porò nomine ordinum hic intelligitur etiam prima tonsura, ut constat ex praxi Ecclesiæ, & communi doctorum sensu: quia nempe est dispositio ad ordines.

Circa irregularitatem notanda sunt sequentia.

1°. Nulla irregularitas est ab homine, sed omnis est a jure universali ac papali, ex cap. 18. *de sent. excomm. in 6.* ubi bonifacius VIII. declarat per celebrationem in ecclesiâ pollutâ non fuisse contractam irregularitatem, *cùm id*, inquit, *non sit expressum in jure*, scilicet communi. Quia *cùm* irregularitas sit lata primariò per modum impedimenti canonici ob decentiam ac reverentiam sacro altaris ministerio debitam, hæc impedimenta debent esse eadem in tota Ecclesia, sicuti debita altaris ministerio reverentia ac honor communis est toti Ecclesiæ.

2°. Irregularitas contrahitur ante omnem sententiam, etiam ob defectum vel crimen occultum, & non tollitur per absolutionem, sed per dispensationem in hunc modum: *Dispensò tecum super irregularitate quam incurristi ob talem causam; & habilem reddo, & restituo te executioni ordinum & officiorum tuorum, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen.* Ita rituale Romanum.

3°. Potest quis pluribus irregularitatibus etiam ejusdem speciei detineri ob idem factum pluries commissum. Quare obtinens dispensationem irregularitatis cum expressione alicujus causæ, non censetur dispensatus in omnibus aliis irregularitatibus contractis ex alia causâ non expressa, nisi superior intendat generaliter dispensare:

nam una irregularitas potest sine alia auferri, sicut potest sine illa induci.

4°. Clericus irregularis licitè obire potest omnia munera sacra, quæ laico competere possunt, ut in ecclesia canere, celebranti ministrare, sacramenta recipere, exceptâ ordinatione.

5°. Ignorantia invincibilis solius irregularitatis, etiam ex delicto, juxta communem sententiam, non excusat ab illa. Quia irregularitas non est pœna medicinalis requirens contumaciam; sed est quædam macula & inhabilitas annexa a jure non ad emendationem, sed ob reverentiam sacris mysteriis debitam.

QUÆST. II. *Quinam sunt effectus Irregularitatis?*

Resp. Duo. 1°. Graviter illicita reddit susceptionem ordinum, etiam primæ tonsuræ, & eorum usum, non tamen invalida. Unde peccat mortaliter, qui in irregularitate recipit vel exercet ordinem: quia violat præceptum Ecclesiæ in re gravi ad religionem pertinente. Idem dic, si recipiat primam tonsuram, quia est res gravis: nam constituit hominem in statu clericali, & reddit capacem beneficii ac ordinis, ex cap. ult. *de tempor. Ec. in 6.* Nullam tamen aliam pœnam ipso facto latam incurrit: quia nulla talis in jure contra irregularitatis violatores decernitur.

Porò non prohibetur usus jurisdictionis, quæ exerceri potest sine actu ordinis. Hinc parochus irregularis potest delegare ad sacramenta suis parochianis ministranda, quamvis ei non liceat illa ministrare. Validè tamen absolveret, *cùm* non privetur potestate ordinis nec jurisdictionis.

2°. Inhabilem reddit ad beneficium recipiendum, si sit totalis, ita ut collatio facta irregulari, saltem qui non potest omnia ejus munia obire, sit nulla, ex cap. 2. *de cler. pugnans.* & cap. 18. *de sent. excomm. in 6.* ubi dicitur *offe intelligibilis*. Quia beneficium datur propter officium, & ad hoc ex se ordinatur. *Cùm* ergo irregularis sit inhabilis ad officia exercenda, est etiam inhabilis ad beneficia recipienda. Quare qui in irregularitate beneficium recepit, non potest illud retinere sine nova collatione, nec fructus ejus percipere. Idem dic de dignitate & prælatura regularium, ex cap. 12. *de pœnis*. Clericus autem per irregularitatem non privatur beneficio ante obtento, nec ejus fructibus, modò

recitet horas, & alia munia per alium exerceri curet, ex cap. 5. *Ne clerici vel mon.* Debet tamen beneficio privari, ex cap. 10. *de excess. pralati.* Imò sponte illud resignare, si dispensatio brevi tempore impetranda non sit; quia beneficium retinere non debet, qui per se ipsum non potest officium ullum vel præcipuum præstare.

QUÆST. III. Quotuplex est Irregularitas?

Resp. Dividitur, 1°. In eam quæ est ex defectu, scilicet inculpabili; & in eam quæ est ex delicto. 2°. In totalem, quæ omnium ordinum susceptionem & usum impedit; & in partialem, quæ tantum aliquem actum ordinis impedit.

QUÆST. IV. Quenam sunt irregularitates ex defectu?

Resp. Sequentes. Prima est ex defectu animi, five rationis, scientiæ, & fidei obfirmatæ, propter quem irregulares sunt, 1°. Pueri, amentes, furiosi, energumeni, lunatici. 2°. Illitterati, seu non habentes doctrinam necessariam, c. 1. dist. 36. 3°. Neophyti, seu adulti ad fidem recens conversi a paganismo aut judaismo, c. 1. dist. 48.

Secunda est ex defectu corporis, ex quo irregularis est, quicumque talem habet corporis defectum, deformitatem aut morbum, ut vel non possit absolute, vel non nisi cum magna indecentia, vel periculo, vel spectantium horrore aut offensione exercere actus ordinum, ex tit. *de corpore visitatis*, & tit. *de clerico agros.* & ex dist. 55. In dubio autem num deformitas vel indecentia sit sufficiens, episcopi est judicare, cap. 2. *de corpore vit.*

Hinc irregulares sunt, 1°. Cæcus, surdus, & enormiter claudus, ut si nequeat sine baculo, vel pede ligneo ire ad altare. 2°. Carens naso, manu, pollice vel indice. 3°. Carens uno oculo cum notabili deformitate; secus si habens duos oculos, dextro non videat, vel etiam juxta multos sinistro, modò canonem Missæ sine indecenti faciei conversione legere possit. 4°. Leprosus, deformiter gibbosus, aut facie maculatus. 5°. Morbo caduco laborans, qui tamen si ordinatus sit, & intra annum eo morbo non laborarit, potest susceptos ordines exercere. Si verò rarò & sine clamore ac spumâ labore, potest celebrare

cum sacerdote jejuno, qui deficiente ipso suppleat sacrificium.

Cæterum corporis vitium occultum non inducit irregularitatem, nisi in tribus casibus. 1°. Si quis membrum, vel partem membri absque justa causa sibi amputarit, c. 2. dist. 33. 2°. Irregularis est, qui eunuchus propriâ culpâ factus est. Secus, si a natura, vel sine sua culpa, cap. 3. *de corpore visitat.* 3°. Hermaphroditus etiam occultus, quia est monstrosus. Imò si magis aut æquè participet femineum sexum, est jure divino incapax ordinis & characteris, quia est magis aut tam femina quàm vir: femina autem non est capax characteris ordinis. Est etiam arcendus a professione religionis, ob periculum libidinis & scandali.

Nota. Habens corporis defectum impediens susceptionem sacerdotii, est irregularis ad reliquos ordines inferiores & sacros, quia hi ad illud ordinantur. Sed si id accidat post susceptum sacerdotium, fit tantum irregularis quoad functiones ad quas est inhabilis, non ad alias. Sic sacerdos qui amisit pollicem, vel indicem, vel oculos, fit irregularis quoad celebrationem Missæ, non quoad auditionem confessionum.

Tertia est ex defectu libertatis, ob quem excluduntur ab ordinibus, 1°. Mancipia, nisi prius a dominis libertate donati fuerint. 2°. Curiales, hoc est, qui ex officio negotiis sæcularibus implicantur, ut procuratores, advocati, notarii, milites, quamdiu tale officium habent, cap. 4. *Ne clerici vel mon.* 3°. Qui obligantur ad ratiocinia reddenda, non debent ordinari nisi post deposita onera, & reddita ratiocinia, ex cap. un. *de obligat. ad rat.*

Quarta est ex defectu natalium, ob quem irregulares sunt omnes illegitimi, etiam occulti, five spurii, five naturales, cap. 1. *de filiis presb.* & in 6. eod. tit. Idque ob indecentiam moraliter in prole resultantem, ob ignominiam quamdam, quâ secundum vulgarem opinionem videntur aspergi, & ob periculum incontinentiæ ex imitatione paterna. Excipe, nisi filii naturales legitimi sint per subsequens matrimonium, cap. 6. *Qui filii sint legit.* aut nisi habeantur injure pro legitimis, ut qui nati sunt ex matrimonio invalido illo quidem, sed in facie Ecclesiæ bonâ fide saltem ex parte unius contrahentis ini-

ro, quamvis postea impedimentum aliquod dirimens detegatur; nam legitimi habentur, cap. 14. cod. tit.

Per solemnem religionis professionem deletur hæc irregularitas quoad ordines suscipiendos, non tamen quoad prælaturam, cap. 1. *de filiis presb.* Porro filii naturales sunt ii, qui nati sunt ex personis solutis, inter quas tempore conceptionis vel nativitatis nullum erat impedimentum dirimens. Spuriï sunt ii, qui nati sunt ex personis inter quas tempore conceptionis vel nativitatis erat impedimentum dirimens.

Quinta ex defectu sacramenti, seu significationis sacramenti, est bigamia seu matrimonii multiplicatio, etiam ante baptismum contracta, ex cap. 1. 2. & 3. *de bigam.* Eucharistia quippe est sacramentum unionis Christi cum Ecclesiâ unicâ sponsâ suâ, quæ conjunctio una est, unus est enim sponsus & una sponsa. At bigamus non præsentat perfectè hanc unionem, cum carnem suam in plures uxores dividerit. Hujus irregularitatis rationes sunt, 1°. Ob sacramenti defectum, cap. 5. *de bigam.* Nam cum ordinati creentur sacramentorum ministri, decet ordinandos nullum circa sacramenti significationem defectum pati. 2°. Quia nimis propensus ad luxuriam præsumitur, qui pluries contraxit. 3°. Quia bigamus non potest facilè cæteros hortari ad continentiam, quam de eo difficilè præsumunt, c. 4. dist. 26.

Est autem triplex bigamia, quæ inducit irregularitatem, scilicet vera, interpretativa, & similitudinaria. Bigamia vera est ea, quâ quis duas uxores legitime & successivè duxit, & cum iis matrimonium consummavit. Interpretativa est ea, quâ aliquis ex juris interpretatione habetur bigamus, quamvis cum duabus non contraxerit. Hac bigamiâ laborat, qui viduam duxit, aut mulierem ab altero corruptam, & cum ea jam facta uxore sua matrimonium consummavit, c. 9. dist. 34. Item qui virginem quidem duxit, sed eam uxorem factam cognoscit post commissum ab ea adulterium: nam talis censetur ex juris interpretatione carnem suam in plures divisisse; sicut uxor, cum qua efficitur una caro, in plures divisit. Quare hoc matrimonium deficit a significatione conjunctionis Christi cum Ecclesiâ, quæ est unius cum unâ intactâ. Non

est tamen bigamus, nec irregularis, qui prius a se corruptam ducit, neque qui ante vel post matrimonium, vel in ipso fornicatus est aut adulteratus, quia in nullo jure id expressum est. Bigamia similitudinaria est ea, quâ quis post solemnem religionis professionem, vel post sacrum ordinem susceptum attentavit matrimonium, etiam cum virgine, & copulam habuit, cap. 4. *de bigam.* & ex can. *Quotquot* 27. qu. 1. Ratio est, quia qui voto solemnè astrictus est, censetur spiritali quodam matrimonio conjunctus cum Christo. Unde si jungatur alteri per matrimonium attentatum, censetur, quantum in se est, celebrare duo matrimonia, non quidem vera, sed similitudinaria.

Sexta ex defectu lenitatis, ex quo irregularitatem contrahit quilibet baptizatus qui voluntariè & proximè, licèt justè, concurrat ad hominis necem aut mutilationem, aut etiam accelerationem mortis effectu secuto. Censetur autem hic proximè concurrere, qui ex lege, officio, vel ex intentione, vel per actum de se ordinatum ad necem aut mutilationem concurrat, sive in judicio, sive in bello offensivo. Quod idè statuit Ecclesiâ, quia sacerdos qui personam Christi in sacro altari gerit, ejus mansuetudinem imitari debet. Christus autem mitissimus fuit, & neminem unquam læsit, sed mortem pro omnium salute subiit; suosque ministros misit sicut oves in medio luporum, suâ patientiâ & mansuetudine convertendorum in agnos. Et quia sacerdos est minister sacramenti pacis, unionis & vivificationis.

Hinc 1°. irregulares sunt iudex ferens sententiam mortis vel mutilationis; ejus assessores, & omnes ministri justitiæ, ad eam autoritate publicâ concurrentes, ut notarius, scriba, recipiens & signans testimonium testium, vel sententiam judicis, accusator, testis, advocatus, & procurator regius vel accusatoris, (non rei,) satellites, executores sententiæ, ut tortor ejusque famulus actu concurrentes; & fabricantes furcam ad aliquem in particulari suspendendum.

Sed non sunt irregulares, qui remotè tantum ad sententiam sanguinis, vel ejus executionem concurrunt, ut 1°. Princeps condendo leges capitales, constituendo iudices vel alios ministros justitiæ, aut etiam præcipiendo ut super facto aliquo

quo particulari inquisitio & justitia fiat. 2°. Episcopus degradatum tradens brachio sæculari; sed debet juxta canones pro eo intercedere, ut citra sanguinem puniatur. 3°. Confessarius hortans reum ad fatendam veritatem, & ad obsequendum sententiæ justæ; vel generatim dicens puniendos esse malefactores. Censeretur tamen causa proxima mortis, ideóque irregularis, si quid faceret aut diceret, ex quo mors alicujus in particulari sequeretur, aut acceleraretur, v. g. si diceret hunc reum esse morte plectendum. Possunt tamen interdum aliqui proximè cooperantes excusari ab irregularitate propter indeliberationem, aut semi-plenam advertentiam. Quia tunc cooperatio non est sufficienter voluntaria ad actum humanum; ut si confessor indeliberatè dicat, Properemus; vel instiget jumentum quo reus vehitur. Nam ad irregularitatem hanc contrahendam requiritur actus simpliciter humanus ac plenè deliberatus, ex *Clement. de homic. ibi: Si furiosus aut infans, seu dormiens hominem mutilet, vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit.*

4°. Irregulares non sunt, qui infirmum verendo, erigendo, jusculum ei præbendo, in alium locum transferendo, &c. mortem ejus præter intentionem accelerant, si id prævidere non poterant; in hoc enim nullus est defectus lenitatis.

5°. In Galliæ regno testis a judice compulsus ferre testimonium in causa criminali non censetur irregularis, causa proxima mortis reorum non habetur, sed remota duntaxat, ait Natalis Alexander, addens: *Idem est de notariis judicium.* Secus in aliis Ecclesiis.

Hinc 2°. fit irregularis, qui in bello offensivo licet justo, quempiam manu propriâ occidit vel mutilat. Secus, si tantum cooperetur, v. g. custodiendo sarcinas, hortando in genere ad fortiter pugnandam, &c. Quòd si bellum sit injustum, irregulares sunt etiam ii, qui alios suâ præsentia audaciores efficiunt. Item in bello merè defensivo justo, & necessario ad defensionem recip. juxta multos irregularitas contrahitur, ex cap. 24. *de homic.* sed eam non incurrit, qui injustum invasorem pro defensione vitæ suæ occidit aut mutilat, cum moderamine inculpatae tutelæ, *Clement. de homic.* Item nec clericus accu-

sans alium de injuria sibi in se vel in suis rebus illata, fit irregularis, licet reus morte plectendus sit, modò expressè protestetur, se nullam capitis aut mutilationis pœnam intendere, cap. 2. *de homic. in 6.* Alioquin, ut ibi dicitur, *Si clericus de suis malefactoribus saliter conqueri non audeant, daretur plerisque materia trucidandi eosdem, & ipsorum bona liberè depredandi.* Secus, si occidat vel mutilet in defensionem vitæ alterius innocentis, etiam patris, cum debita moderatione. Nam quamvis non peccet, incurrit irregularitatem ex defectu lenitatis: quia quoad hoc *Clement. V.* juri antiquo non derogavit: nam eum solum eximit ab irregularitate, qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit vel mutilat invasorem. Stat autem regula generalis pro iis quæ non excipiuntur.

Septima est ex defectu bonæ famæ, seu ex infamia: infames enim sunt irregulares, c. *Infames* 6. qu. 1.

Duplex autem est infamia, juris scilicet & facti. Infamia juris est ea, quæ imponitur jure seu canonico seu civili, ex cit. can. Infamia facti est publica notitia, seu opinio commissi criminis, per quod fama hominis spectatis personæ qualitate & statu apud prudentes graviter læditur, quamvis crimen illud per leges non notetur infamia: sic infames sunt clerici ebriosi.

Infamia juris iterum duplex est, alia quæ per legem ipso facto inducitur; alia quæ oritur ex sententia, quâ judex damnat ad pœnam infamantem valdè gravem, ut virgis cædi, ignominiosè traduci, ad triremes vel exilium damnari.

Porò irregularitas ex infamia facti tollitur absque dispensatione per publicam & constantem vitæ emendationem, quæ prioris vitæ maculas non solum coram Deo, sed etiam in opinione hominum absterferit, ex cap. 54. *de testib.* Irregularitas verò ex infamia ipso jure vel per judicis sententiam contracta ob crimen notorium, non tollitur nisi per dispensationem.

QUÆST. V. *Quanam sunt Irregularitates ex delicto?*

Resp. Sequentes. Prima est ex iteratione baptismi, ob quam sunt irregulares scienter rebaptizatus, rebaptizans, qui rebaptizanti ministrat; item qui extra necessitatem permittit se ab hæretico baptizari.

Secunda, ex illicita susceptione, vel usu ordinis, quam incurrunt, 1°. Qui furtivè suscipit ordines, hoc est, qui non examinatus, vel non admissus, vel alio pro se ad subeundum examen submisso, dolosè se ingerit inter ordinandos, ex tit. *de eo qui furt.* 2°. Qui post contractum matrimonium licèt non consummatum ordinatur invitâ uxore, extrav. *Antiqua, de vot.* 3°. Qui in excommunicatione majore suscipit ordinem sacrum, cap. 3 2. *de sent. excomm.* 4°. Qui exercet actum proprium ordinis quem non habet, ex cap. 1. & 2. *de cler. non ordin.* ut si clericus in minoribus constitutus canat epistolam cum manipulo, secùs, si sine manipulo; quia sic interdum canitur a laicis. 5°. Qui ligatus excommunicatione majore etiam occultâ, aut suspensione, aut interdicto exercet actum proprium ordinis sacri quem habet, ex cap. 1. & cap. 20. *de sent. excomm. in 6.* Idem de exercitio ordinum minorum docet Navarrus, dicens esse communem, & Fagnanus id probat in cap. *Si quis presbyter.* 6°. Qui celebrat in loco interdicto, cap. 18. *de sent. excomm. in 6.*

Tertia est ex homicidio & mutilatione culpabiliter & injustè commissis, sive physicè, sive moraliter, aut mandato, consilio, precibus, vel auxilio, favore, &c. sive etiam negativâ cooperatione, non impediendo cum ex justitia quis teneretur impedire, ex *dist.* 50. & ex tit. *de homicid.* & *de sent. excomm.*

Hæc contrahitur, 1°. Ob homicidium voluntarium in sensu canonum, quod scilicet est in se directè volitum, vel in causa ita propinqua, ut moraliter impossibile sit eam velle & non velle homicidium. Quòd si plures communi consilio invadant, omnes sunt irregulares, quamvis unus percusserit.

2°. Ob homicidium casuale culpabile, quod contingit, cum quis nec necem nec mutilationem intendit, nec securam prævidit; sed vel prævidere potuit, vel debitam diligentiam non adhibuit ne accideret, vel dedit operam rei illicitæ & periculosæ, ex quâ mors præter intentionem secuta est, quantumcumque diligentiam aliunde adhibuerit, ex tit. *de homic. volunt. vel casual.*

Secundùm varios non contrahitur ob homicidium secutum ex re illicita, sed nullatenus pe-

riculosa, modò debita diligentia adhibita sit; eò quòd tunc illud nullo modo sit voluntarium nequidem in causa, utpote nullum ejus periculum probabile deferente. Alii tamen censent contrahi ob mortem alterius ex qualibet actione illicitâ secutam, probantque ex variis canonibus. Quare tutius est petere dispensationem.

Porro constat nullam contrahi irregularitatem, si homicidium sit omninò & absolutè casuale, quando nempe casu præter intentionem sequitur ex actione licita; modò debita diligentia, ne eveniret, adhibita sit. Quia ubi nulla in homicidio casuali præcessit culpa, nulla sequitur irregularitas, ex cap. 9. *de homic.* & aliis. Secùs, si debita diligentia adhibita non fuerit, cap. 12. eod. tit.

Idem est de mutilatione voluntaria & casuali ac de homicidio, cui in jure æquiparatur, ex cap. 4. *de raptor.* & cap. ult. *de homic. in 6.* & *Clement.* eod. tit. Est autem mutilatio abscissio membri vivi. Membrum verò ex communi sententia est pars corporis, quæ proprium habet officium distinctum ab aliis partibus; ut manus habet officium palpani, oculus videndi, pes gradiendi, &c. non autem dentes, capilli, &c. De digito negant multi, affirmat Layman, & meritò: qui enim partem cujuslibet digiti sibi culpabiliter abscindit, sit irregularis, c. 6. *dist.* 55.

4°. Ex apostasia a fide, vel hæresi externâ etiam occultâ, ut docent Navarrus, Suarez, Sanchez, Bonacina & alii communiter apud illos. Quia irregularitas crimini ipsi hæreseos & non solum infamiae inflicta est. Nec jura distinguunt inter hæresim publicam & occultam, ut cap. 2. *de hæres. in 6.* & c. *Saluberrimum* 1. qu. 7.

5°. Ex gravibus criminibus notoriis, quæ a jure annexam habent infamiam: qualia sunt simonia, crimen læsæ Majestatis, adulterium, incestus, sodomia, concubinatorius, perjurium in judicio, maleficium, &c. Item ex Trid. raptus mulieris, vel illius favor, necnon duellum.

Sed hæc irregularitas non contrahitur si crimen sit occultum, ex cap. 4. & ult. *de temp. ordin.* nam est immediatè ex infamia, radicaliter verò ex delicto. Et quamdiu crimen est occultum, delinquens non est infamis, cum integram famam retineat apud homines: infamia enim est publica opinio prava de vitâ & moribus alicujus.

Porro dicuntur hæretici eorumque filii ad fidem conversi, non haberi irregulares in Gallia, nec in Germania, ubi hæretici tolerantur.

Nota. Ad contrahendam irregularitatem ex delicto requiritur culpa mortalis, & exterius consummata. Quia irregularitas est pœna gravissima, de se perpetua, & difficilè solubilis, ideòque non contrahitur nisi propter culpam gravem ac mortalem: alioqui non esset delicto commensurata.

QUÆST. VI. *An in dubio aliquis debet se gerere pro irregulari?*

Resp. 1. In dubio juris, quando scilicet lex est ita obscura, ut de ejus sensu peritiores inter se dissideant; vel quando dubitatur an hic casus contineatur sub lege inducente irregularitatem, docent canonistæ neminem censendum esse irregularem, ex cap. 18. *de sent. excomm. in 6.* ubi ad irregularitatem contrahendam requiritur, ut id in jure expressum sit. At cum jus dubium est, tunc irregularitas non est satis expressa in jure.

Resp. 2. In quolibet probabili dubio facti, cum nempe quis dubitat, num posuerit actum cui irregularitas est certò annexa, tenetur se gerere pro irregulari, ex cap. 12. *de homic.* ubi statuitur dubitantem de homicidio a se perpetrato teneri abstinere ab usu ordinis, *cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem.* Quæ ratio universalis est, & æquè valet pro dubio facti in qualibet materia. Ita Abbas, Vasquez, Azor, Valent. Reginald. &c. Et verò alioqui se exponeret periculo faciendi actum prohibitum.

Hinc qui fecit aliquid illicitum ex quo dubitat an mors alterius secuta sit, censendus est irregularis; nam est dubium facti.

QUÆST. VII. *Quinam dispensare possunt in irregularitate?*

Resp. Episcopus potest cum suis subditis dispensare in omni irregularitate & suspensione proveniente ex delicto occulto, nec ad forum contentiosum deducto, exceptâ eâ quæ oritur ex homicidio voluntario, Trid. sess. 24. cap. 6.

Item cum illegitimo ad ordines minores & beneficium simplex, non requirens majorem ordinem, cap. 1. *de fil. presb. in 6.* & in bigamia similitudinaria, cap. 4. *de cleric. conjug.*

In aliis omnibus solus Papa dispensare potest, vel is qui ab eo privilegium accepit.

Nostræ Societatis Præposito Generali, & aliis superioribus respectivè concessum est a Paulo III. privilegium dispensandi cum nostris in quavis irregularitate, præterquam homicidii voluntarii, & mutilationis membrorum, & bigamiæ.

Confessarius autem si facultatem dispensandi super irregularitate obtinuerit, post datam absolutionem a peccatis, hæc forma utetur: *Et eadem auctoritate dispenso tecum super irregularitate, vel irregularitatibus, si plures sint, in quam, vel in quas ob talem causam, vel tales causas incurristi, & habilem reddo, & restituo te executioni ordinum, & officiorum tuorum, In nomine Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti, Amen.* Si pœnitens ordine sacro careat, dicendum est: *Habilem reddo te ad omnes ordines suscipiendos.* Ita rituale Roman.

Porro hoc ipso quòd conceditur facultas absolvendi a censuris reservatis, non censetur etiam concedi pro irregularitate, cum irregularitas non sit censura, & difficilior sit irregularitatum quàm censurarum relaxatio. Et secundum Romanæ curiæ stylum nunquam censetur concessa facultas dispensandi in irregularitate, nisi fiat illicius expressa mentio. *S. Carolus in Instruct.*

Nota. Communis sententia docet quemlibet sacerdotem approbatum seclusâ prohibitione posse absolvere a peccatis irregularitatem annexam habentibus, si illa non sint reservata. Nam irregularitas adjuncta non impedit effectum absolutionis, cum non pugnet cum statu gratiæ: neque arcet a perceptione sacramentorum, excepto ordine; cum sit mera inhabilitas, solùm impediens ordinum susceptionem, aut eorum exercitium. Unde potest quis absolvi a peccatis, remanente irregularitate eis annexâ; & reipsâ in jubilæis hæc non relaxatur iis, qui virtute illorum, a peccatis & censuris absolvuntur.

F I N I S.

L III ij

I N D E X.

T RACTATUS de Conscientia.	pag. 1	Qu. VI. <i>Quid est Lex posteriora?</i>	27
C AP. I. De Conscientia vera seu recta, erronea, & perplexa,	ibid.	S ECT. III. De Lege humana.	28
Quæst. I. <i>An tenemur sequi conscientiam veram ac rectam, disstantem aliquid præceptum vel vetitum esse?</i>	ibid.	C AP. I. De causa efficiente & materia legis humanæ.	ibid.
Qu. II. <i>An & quale peccatum est agere contra conscientiam erroneam?</i>	2	Qu. I. <i>Quinam possunt ferre leges, & quibus?</i>	ibid.
Q III. <i>An licet agere secundum conscientiam erroneam?</i>	ibid.	Qu. II. <i>Quid potest statuerè Lex humana?</i>	30
Qu. IV. <i>Quid est conscientia perplexa?</i>	3	Qu. III. <i>An Lex humana potest præcipere actus internos?</i>	32
C AP. II. De Conscientia certa & dubia,	ibid.	Qu. IV. <i>An Ecclesia potest præcipere vel prohibere actus merè internos?</i>	34
Qu. I. <i>An ad non peccandum requiritur iudicium certum de honestate seu licentia actus vel omissionis?</i>	4	Qu. V. <i>An Lex ponit rem præceptam in ea virtute ex cuius motivo etiam extrinseco præcipitur?</i>	35
Qu. II. <i>Quid est dubium, & quotuplex?</i>	ibid.	Qu. VI. <i>An qui violat Legem humanam de actu virtutis alicujus, v. g. Religionis, peccat solum contra obedientiam?</i>	36
Qu. III. <i>An est peccatum agere vel omisere aliquid in dubio de malitia talis actus hic & nunc faciendi, vel ejus omissionis?</i>	ibid.	C AP. II. De obligatione Legis humanæ.	ibid.
Qu. IV. <i>Quomodo formanda est conscientia in dubiis?</i>	5	Qu. I. <i>An Principes Ecclesiastici & Saculares possunt etiam fidelibus ferre leges obligatorias in conscientia, ita ut eorum transgressio sit offensa Dei, etiam mortalis in re gravi?</i>	ibid.
C AP. III. De Conscientia scrupulosa.	ibid.	Qu. II. <i>Quandomam Lex humana obligat sub mortali culpa?</i>	39
Qu. I. <i>Quid est scrupulus?</i>	ibid.	Qu. III. <i>An Legislatores potest in materia gravi obligare solum sub veniali?</i>	41
Qu. II. <i>Quanam sunt causa scrupulorum?</i>	ibid.	Qu. IV. <i>An Leges fundata in presumptione, obligant in conscientia?</i>	42
Qu. III. <i>Quanam sunt remedia contra scrupulos?</i>	ibid.	Qu. V. <i>An Lex humana potest obligare cum gravi noxamento seu damno?</i>	43
Qu. IV. <i>Quomodo se gerere debet Confessor cum scrupuloso?</i>	6	Qu. VI. <i>An & qualis promulgatio requiritur ut Lex obliget?</i>	45
C AP. IV. De Conscientia & Opinione probabilibus.	ibid.	Qu. VII. <i>An ut Leges Papa obligent in Provinciis, debent esse in illis promulgatae?</i>	47
Qu. I. <i>An licet sequi conscientiam probabilem & minus tutam?</i>	7	Qu. VIII. <i>An ut Leges humana obligent, requiritur acceptio seu consensus majoris partis communitatis?</i>	48
Qu. II. <i>An licet sequi opinionem minus probabilem stantem pro libertate in concursu probabilioris stantis pro præcepto?</i>	ibid.	C AP. III. De Modo quo observandæ sunt Leges,	51
Qu. III. <i>An licet sequi opinionem minus tutam, seu stantem pro libertate in concursu opinionis aequè probabilis tutioris seu stantis pro præcepto?</i>	11	Qu. I. <i>An ad satisfaciendum præcepto, requiritur intentio illi satisfaciendi?</i>	ibid.
Qu. IV. <i>An licet sequi opinionem minus tutam sed probabilioris?</i>	15	Qu. II. <i>An ad satisfaciendum Legi, debet docendi finis Legis?</i>	53
Qu. V. <i>Ad quid tenemur, quando opinio est probabilis extra concursum?</i>	16	Qu. III. <i>An satisfaciatur præcepto, qui opus illius exequitur actu ex fine vel circumstantiâ malo?</i>	54
T RACTATUS de Legibus.	17	Qu. IV. <i>An per unum eundemque actum possunt impleri plura præcepta?</i>	55
S ECT. I. De Lege in communi.	ibid.	Qu. V. <i>An eodem tempore pluribus præceptis satisfieri potest per plures actus?</i>	56
Qu. I. <i>Quid est Lex?</i>	ibid.	Qu. VI. <i>An peccat, qui ponit voluntariè impedimentum implezioni Legis?</i>	ibid.
Qu. II. <i>Quomodo Lex differt à præcepto?</i>	20	Qu. VII. <i>An qui non potest totum opus præceptum implere, tenetur ad partem quam potest?</i>	57
Qu. III. <i>An Lex omnis necessariè obligat?</i>	21	Qu. VIII. <i>Quid agendum, quando simul occurrunt duo præcepta, quæ simul servari nequeunt?</i>	58
Qu. IV. <i>Quomodo dividitur Lex?</i>	ibid.	C AP. IV. De Subjecto Legum.	ibid.
S ECT. II. De Lege divina.	ibid.	Qu. I. <i>Quinam Legibus humanis subjiciuntur?</i>	ibid.
Qu. I. <i>Quid est Lex aterna?</i>	ibid.		
Qu. II. <i>Quid est Lex naturalis?</i>	22		
Qu. III. <i>An Lex naturalis præcipit ut semper fiant actus honesti ac boni?</i>	ibid.		
Qu. IV. <i>An Lex naturalis potest mutari?</i>	23		
Qu. V. <i>An saltem Deus potest dispensare in aliquo præcepto Legis naturalis?</i>	24		

INDEX.

<p>Qu. II. <i>An exempti a jurisdictione Legislatoris, obligantur illius legibus ex vi illarum, si in ejus territorio habitent?</i> 59</p> <p>Qu. III. <i>An Legislator obligatur legibus suis vel predecessorum?</i> 60</p> <p>Qu. IV. <i>An Clerici obligantur legibus civilibus?</i> 62</p> <p>Qu. V. <i>An peregrini tenentur legibus sui territorii propriis?</i> 63</p> <p>Qu. VI. <i>An qui à suo domicilio ubi Lex obligat, abit in locum ubi non obligat, tenetur illam implere antequam exeat?</i> 65</p> <p>Qu. VII. <i>An peregrini tenentur legibus specialibus loci in quo versantur?</i> 66</p> <p>CAP. V. De Interpretatione & Epiichia. 68</p> <p>Qu. I. <i>Quid & quotuplex est interpretatio Legis?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam sunt regula apta ad rectè faciendam interpretationem doctrinalem?</i> 69</p> <p>Qu. III. <i>Quandonam licet uti Epiichia?</i> 71</p> <p>CAP. VI. De Dispensatione. 72</p> <p>Qu. I. <i>Quanam habens potestatem dispensandi?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An peccat, qui dispensat etiam in propria Legge sine justa causa?</i> 75</p> <p>Qu. III. <i>An Dispensatio sine justa causa scienter data, valida est?</i> 76</p> <p>Qu. IV. <i>An licet uti Dispensatione valida sine justa causa obrepit?</i> 77</p> <p>Qu. V. <i>Quandonam Dispensatio invalida est ex parte petitionis?</i> 98</p> <p>Qu. VI. <i>An valet Dispensatio, si post petitionem causa cesset?</i> 79</p> <p>CAP. VII. De Abrogatione & Cessatione Legis. 81</p> <p>Qu. I. <i>An Lex potest validè & licitè abrogari?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quandonam Lex cessat per se ipsam?</i> 82</p> <p>CAP. VIII. De Lege pœnali & irritante. 83</p> <p>Qu. I. <i>An extant Leges pœnales?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An & quando Lex pœnalis obligat ad subeundam pœnam ante omnem sententiam Judicis?</i> 84</p> <p>Qu. III. <i>An ignorantia excusat a reatu pœna?</i> 86</p> <p><i>Sed an qui ponit actum aliquem Legge divini & humanâ prohibitum, excusatur a pœna Legis humanæ, si ignoret inculpabiliter solam Legem humanam?</i> 87</p> <p>Qu. IV. <i>Quid est Lex irritans, & quinam ejus effectus?</i> 88</p> <p>CAP. IX. De Privilegio & Consuetudine. 89</p> <p>Qu. I. <i>Quid & quotuplex est Privilegium?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quis Privilegium concedere potest?</i> ibid.</p> <p>Qu. III. <i>Quot modis Privilegium amittitur?</i> ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>Quid est Consuetudo?</i> 91</p> <p>Qu. V. <i>An & qua consuetudo habet vim Legis?</i> ibid.</p> <p>Qu. VI. <i>An consuetudo potest abrogare Legem?</i> 93</p> <p>Qu. VII. <i>An consuetudo etiam immemorialis potest abrogari per Legem contrariam subsequenter?</i> 96</p>	<p>Qu. IV. <i>Quomodo dividitur peccatum?</i> 102</p> <p>Qu. V. <i>Unde petitur specifica peccatorum distinctio?</i> 103</p> <p>Qu. VI. <i>Unde petitur distinctio numerica peccatorum?</i> 105</p> <p>Qu. VII. <i>An est multiplex peccatum in eadem actione vel omissione, ratione plurium preceptorum, quibus statuitur ex motivo ejusdem virtutis?</i> 110</p> <p>Qu. VIII. <i>Unde petitur gravitas peccatorum?</i> 111</p> <p>Qu. IX. <i>An effectus malus, vel noxius proximo ex peccato secutus, imputatur peccanti, & dat peccato novam malitiam?</i> 113</p> <p>Qu. X. <i>Quot modis potest quis esse reus peccati alieni, & illud contrahere?</i> ibid.</p> <p>CAP. II. De Peccato mortali & veniali. 114</p> <p>Qu. I. <i>Quid sunt, & quomodo differunt?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam requiruntur ad peccatum mortale?</i> 115</p> <p>Qu. III. <i>Quodnam voluntarium sufficit ad mortale?</i> ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>Quanam advertentia sufficit ad mortale?</i> 117</p> <p>Qu. V. <i>Quibus indiciis in dubio de consensu sufficienti ad mortale, cognosci potest eum fuisse datum, vel non?</i> 120</p> <p>Qu. VI. <i>An est mortale agere vel velle aliquid graviter illicitum ob finem bonum?</i> 121</p> <p>Qu. VII. <i>Quanam sunt peccata mortalia vel venialia ex genere suo?</i> 122</p> <p>Qu. VIII. <i>An peccatum mortale ex genere suo fieri potest veniale, & vicissim?</i> 123</p> <p>Qu. IX. <i>An multa venialia possunt facere unum mortale?</i> 126</p> <p>Qu. X. <i>An & quomodo multa venialia disponant ad mortale?</i> 128</p> <p>CAP. III. De Peccatis commissionis & omissionis. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid sunt, & an differunt inter se?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Unde affirmanda est species & gravitas omissionis culpabilis?</i> 129</p> <p>Qu. III. <i>An actus cum omissione culpabilis conjunctus, est peccatum?</i> ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>Quandonam admittitur peccatum omissionis?</i> 130</p> <p><i>Sed quid si homo non possit retrahere causam culpabilem omissionis, ut fit in somno vel ebrietate? An peccat non solum quando posuit causam, sed etiam cum preceptum urget?</i> 132</p> <p>CAP. IV. De Ignorantia, & ejus peccatis. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Ignorantia, & quotuplex?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An ignorantia vincibilis est secundum se peccatum?</i> 133</p> <p>Qu. III. <i>An qua sunt contra Legem ex ignorantia vincibili, sunt peccata imputabilia?</i> 135</p> <p>Qu. IV. <i>Quanam ignorantia minuit, vel auget peccatum?</i> 138</p> <p>Qu. V. <i>An ignorantia invincibilis cuiusvis legis etiam naturalis excusat a peccato formali seu imputabili?</i> 139</p> <p>Qu. VI. <i>An datur ignorantia invincibilis juris naturalis?</i> 141</p> <p>Qu. VII. <i>Quid dicendum de inadvertentia, inconsideratione, & oblivione?</i> 142</p> <p>CAP. V. De Concupiscentia, & peccatis infirmitatis, malitiæ, & habitûs. 143</p> <p>Qu. I. <i>An motus concupiscentiæ sunt peccata?</i> ibid.</p>
---	--

TRACTATUS DE PECCATIS. 100

CAP. I. De Peccati natura, divisione, distinctione, & gravitate. ibid.

Qu. I. *Quid est Peccatum propriè dictum?* ibid.

Qu. II. *Quanam excusans a peccato?* 101

Qu. III. *An metus excusans a peccato?* ibid.

INDEX

<p>Qu. II. <i>An passio seu motus vehementis concupiscentia tollit peccatum, vel malitiam ejus minuit?</i> 144</p> <p>Qu. III. <i>Quid & quale est peccatum infirmitatis & malitia?</i> 145</p> <p>Qu. IV. <i>An peccata commissa ex prava consuetudine quam quis emendare non curat, aequivalent peccatis malitia?</i> 146</p> <p>Qu. V. <i>Ad quid tenetur implicatus consuetudine peccandi mortaliter?</i> ibid.</p> <p>CAP. VI. De Peccatis merè internis. 148</p> <p>Qu. I. <i>An & quale peccatum est desiderium operis seu objecti mali?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An actus externus auget malitiam actus interni?</i> 149</p> <p>Qu. III. <i>An desiderium conditionatum seu consensus conditionatus in opus malum, vel delectationem illius, est peccatum & quale?</i> 150</p> <p>Qu. IV. <i>Quanam prohibentur precepto, Non concupisces?</i> 152</p> <p>Qu. V. <i>Quale peccatum est simplex delectatio morosa seu deliberata rei illicita?</i> ibid.</p> <p>Qu. VI. <i>An licet gaudere de effectu bono secuso ex peccato?</i> 157</p> <p>Qu. VII. <i>An delectatio de sola cogitatione seu cognitione rei graviter illicita est mortalis?</i> ibid.</p> <p>CAP. VII. De Peccatis capitalibus. 155</p> <p>ART. I. De Superbia. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est, & quale peccatum?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam sunt superbia remedia?</i> 156</p> <p>Qu. III. <i>Quanam sunt filia superbia, hoc est vitia qua a superbia tanquam radice oriuntur?</i> 157</p> <p>ART. II. De Avaritia. 160</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Avaritia, & quale peccatum?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam sunt filia Avaritia?</i> 161</p> <p>ART. III. De Gula. 162</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Gula, & quale peccatum?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam sunt Gula remedia?</i> 163</p> <p>Qu. III. <i>Quid est ebrietas, & quale peccatum?</i> 164</p> <p>Qu. IV. <i>An mala & peccata in ebrietate culpabili commissa, impulantur ad culpam, ut cades, vulnera, blasphemia, &c.</i> 166</p> <p>Qu. V. <i>Quanam sunt filia Gula?</i> 167</p> <p>ART. IV. De Luxuria. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Luxuria?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quot sunt species luxuria consummata naturalis?</i> 168</p> <p>Qu. III. <i>Quanam sunt species luxuria consummata contra naturam?</i> 173</p> <p>Qu. IV. <i>An pollutio voluntaria est per se semper peccatum mortale?</i> 175</p> <p><i>Sed an licet desiderare pollutionem in somno contingentem, ut natura levetur seu sanetur, non intendendo pollutionem ipsam nec delectationem veneream, nec aliquid adhibendo ut pollutio in somno sequatur?</i> 177</p> <p>Qu. V. <i>An est peccatum ponere actionem, ex qua praviatur securus pollutio, vel delectatio venerea?</i> ibid.</p> <p>Qu. VI. <i>An est semper peccatum non expellere cogitationes de rebus venereis, sed in illis immorari?</i> 179</p> <p>Qu. VII. <i>Quanam sunt peccata Luxuria non consummata?</i> 180</p>	<p>Qu. VIII. <i>An delectatio morosa venerea contra conjugium est mortalis?</i> ibid.</p> <p>Qu. IX. <i>An peccat mortaliter, qui post sufficientem advertentiam negativè se habet ad delectationem veneream, eam neque approbando, neque reprimendo?</i> 182</p> <p>Qu. X. <i>An delectatio morosa de actu luxuria, v. g. copulâ cogitatâ, contrahit non solum malitiam substantia operis, sed etiam circumstantiarum cogitarum si annexarum, & speciem mutantium?</i> 183</p> <p>Qu. XI. <i>An oscula, assectus, tactus impudici sunt mortales in non conjugatis?</i> 184</p> <p>Qu. XII. <i>Quale peccatum est loqui, canere, legere, vel audire turpia & obscœna?</i> 187</p> <p>Qu. XIII. <i>An licent oscula, amplexus, tactus, &c. in sponsis & viduis?</i> 188</p> <p>Qu. XIV. <i>Quanam sunt filia Luxuria?</i> 189</p> <p>Qu. XV. <i>Quanam sunt remedia contra Luxuriam?</i> 190</p> <p>ART. V. De Ira. 191</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Ira?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam sunt filia Ira?</i> 192</p> <p>ART. VI. De Invidia. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Invidia?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam sunt filia Invidia?</i> 193</p> <p>Qu. III. <i>Quanam sunt invidia remedia?</i> 194</p> <p>ART. VII. De Acedia. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Acedia, & quale peccatum?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam sunt filia Acedia?</i> 195</p> <p>Qu. III. <i>Quanam sunt Acedia remedia?</i> 196</p>
<p>T R A C T A T U S de Virtutibus Theologicis. 197</p> <p>P A R S I. 198</p>	
<p>CAP. I. De Natura & necessitate Fidei. ibid.</p>	
<p>Qu. I. <i>Quid est Fides?</i> ibid.</p>	
<p>Qu. II. <i>An & qualis actus Fidei est necessarius necessitate mediæ?</i> 199</p>	
<p>Qu. III. <i>An & quarum rerum fides explicita præcepta sit?</i> 201</p>	
<p>Qu. IV. <i>Quandonam præceptum Fidei interna obligat?</i> 203</p>	
<p>CAP. II. De Actu externo seu Confessione Fidei. 206</p>	
<p>Qu. I. <i>An extas præceptum confitendi exteriùs fidem suo tempore?</i> ibid.</p>	
<p>Qu. II. <i>Quandonam obligat præceptum fidem exteriùs confitendi?</i> ibid.</p>	
<p>Qu. III. <i>An licet aliquando fidem exteriùs tantum negare, ad vitandam mortem, & dira supplicia?</i> 208</p>	
<p>Qu. IV. <i>An licet aliquando falsam Regiam simulare verbis aut factis?</i> ibid.</p>	
<p>Qu. V. <i>An licet aliquando fidem veram occultare?</i> 210</p>	
<p>CAP. III. De Peccatis Fidei Oppositis. 212</p>	
<p><i>Tria vulgo numerantur, nempe infidelitas specificè sumpta, Hæresis, & Apostasia?</i> ibid.</p>	
<p>Qu. I. <i>Quid & quomplex est Infidelitas?</i> ibid.</p>	
<p>Qu. II. <i>An Infideles possunt cogi ad fidem suscipiendam?</i> 213</p>	
<p>Qu. III. <i>An licet cum Infidelibus communicare?</i> 214</p>	
<p>Qu. IV. <i>An licita est dispensatio de rebus Fidei cum Hæresis?</i> 215</p>	
<p>Qu. V. <i>Quid est Hæresis?</i> 216</p>	

INDEX.

<p>Qu. VI. <i>An dubius in fide est Hæreticus?</i> 218</p> <p>Qu. VII. <i>Quanam sunt poena contra Hæreticos lata?</i> 219</p> <p>Qu. VIII. <i>An licita est lectio libri hæretici?</i> ibid.</p> <p>Qu. IX. <i>Quid est Apostasia a fide?</i> 221</p> <p>PARS II. De Spe.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Spes?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An datur speciale præceptum Spei?</i> 222</p> <p>Qu. III. <i>Quandonam præceptum Spei obligat ad eliciendum actum Spei?</i> 223</p> <p>Qu. IV. <i>Quanam sunt peccata Spei opposita?</i> ibid.</p> <p>PARS III. De Charitate.</p> <p>CAP. I. De Natura Charitatis.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Caritas?</i> ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quanam bona Deo velle debemus?</i> 226</p> <p>Qu. III. <i>An Caritas est virtus omnium excellentissima?</i> ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>Quinam sunt Charitatis actus proprii & eliciti?</i> ibid.</p> <p>CAP. II. De Præcepto Charitatis. 227</p> <p>ART. I. De Præcepto Charitatis erga Deum. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>An extat præceptum Charitatis erga Deum, & ad quid obligat?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An tenemur etiam amare Deum supra omnia intensivè, seu cum majore intensione, vehementia & constantia, quam omnes creaturas?</i> 231</p> <p>Qu. III. <i>Quandonam præceptum Charitatis obligat ad amandum Deum?</i> 232</p> <p>Qu. IV. <i>An ex præcepto Charitatis tenemur omnes actiones nostras referre ad Deum?</i> 234</p> <p>ART. II. De Præcepto Charitatis erga Proximum. 236</p> <p>Qu. I. <i>An datur præceptum diligendi proximum, & ad quid obligat?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An tenemur diligere inimicos, id est, eos qui nos vel nostros oderunt, vel aliquâ injuriâ affecerunt?</i> 239</p> <p>Qu. III. <i>An vindicta, seu redditio mali pro malo, facta auctoritate privatâ semper est illicita?</i> 244</p> <p>CAP. III. De Ordine Charitatis. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>An Ordo in Charitate servari debet?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An & quomodo quisque seipsum magis diligere debet quam proximum?</i> 245</p> <p>Qu. III. <i>Quis ordo erga proximos inter se servandus est?</i> 248</p> <p>CAP. IV. De Eleemosyna. 250</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Eleemosyna?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An extat præceptum Eleemosyna, & quandonam obligat sub mortali?</i> 251</p> <p>Qu. III. <i>An præcepto Eleemosyna satisfacit per mutuum, venditionem, vel alium contractum onerosum?</i> 258</p> <p>Qu. IV. <i>Ex quibus bonis faciendâ est Eleemosyna?</i> 259</p> <p>CAP. V. De Correctione Fraternali. 260</p> <p>Qu. I. <i>An extat præceptum Correctionis fraternalis, & quos ac quando obligat?</i> ibid.</p> <p><i>Sed quid dubitetur, sitne profutura correctio?</i> 264</p> <p>Qu. II. <i>An corripiendus est qui peccat ex ignorantia?</i> ibid.</p> <p>Qu. III. <i>Quis ordo correctionis fraternalis servandus est?</i> 265</p> <p>CAP. VI. De Peccatis Charitati specialiter oppositis. 265</p> <p>§. I. De Odio Dei & proximi. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Odium?</i> ibid.</p>	<p>Qu. II. <i>Quale peccatum est Odium Dei?</i> ibid.</p> <p>Qu. III. <i>Quale peccatum est Odium proximi?</i> ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>An semper est peccatum, optare malum proximo, vel de eo gaudere?</i> 268</p> <p>Qu. V. <i>Quid dicendum de Maledictione?</i> 270</p> <p>§. II. De Discordia, Contentione, Schismate, Rixâ, & Seditione. 271</p> <p>§. III. De Bello. 373</p> <p>Qu. I. <i>An Bellum etiam offensivum potest esse licitum?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam requiruntur ut Bellum sit licitum?</i> 274</p> <p>Qu. III. <i>Quanam ante bellum, & in ipso bello fieri debent, ac licent?</i> 275</p> <p>Qu. IV. <i>An Represalia licita sunt?</i> 277</p> <p>§. IV. De Scandalo. 278</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Scandalum?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An Scandalum est speciale peccatum?</i> ibid.</p> <p>Qu. III. <i>An tenemur omittere opus de se non malum, nec speciem mali habens, ob scandalum passivum aliorum vitandum?</i> 282</p> <p>Qu. IV. <i>An omissi debet opus bonum ad vitandum scandalum passivum pusillorum seu infirmorum?</i> 283</p> <p>Qu. V. <i>An licet minus peccatum suadere volenti committere gravius, quando aliter gravius impediri nequit?</i> 284</p> <p>Qu. VI. <i>Quandonam est peccatum scandalis vendere vel dare alteri rem aut operam de se licitam, quâ male usus prouidetur, vel probabiliter putatur?</i> 285</p> <p>TRACTATUS de Virtute Religionis. 290</p> <p>CAP. I. De Adoratione, Oratione, & speciatim de Horis Canonicis. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid & quotuplex est Adoratio?</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An & qualis oratio est præcepta.</i> 292</p> <p>Qu. III. <i>Quinam obligantur ad Horas canonicas.</i> 292</p> <p>Qu. IV. <i>Quanam requiruntur ad debitam recitationem Horarum.</i> 294</p> <p>Qu. V. <i>An ad satisfaciendum præcepto requiritur intentio & assensio interna, & qualis.</i> 298</p> <p>Qu. VI. <i>An satisfacit, qui legit cum socio extra Ecclesiam.</i> 301</p> <p>Qu. VII. <i>Quanam excusant a lectione Horarum.</i> 302</p> <p>CAP. II. De observatione Festorum. 303</p> <p>Qu. I. <i>Quanam opera sunt vesita diebus Festis.</i> 304</p> <p>Qu. II. <i>Quanam causa excusant ab obligatione omittendâ opus servile, vel forense, aut contractum.</i> 306</p> <p>Qu. III. <i>An per quodvis mortale peccatum grauiter violatur hoc præceptum, ita ut circumstantia Festi addat novam speciem malitia mortalis contra religionem, in confessione exprimendam.</i> 308</p> <p>Qu. IV. <i>Quanam opera diebus festis exercenda sunt.</i> 309</p> <p>Qu. V. <i>Quanam requiruntur ad implendum præceptum auditionis Missæ.</i> 311</p> <p>Qu. VI. <i>Quanam excusant ab auditione Sacri.</i> 314</p> <p>CAP. III. De Voto. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Votum.</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam requiruntur ad valorem voti.</i> 318</p> <p>Qu. III. <i>Quotuplex est votum.</i> 319</p> <p>Qu. IV. <i>An, quomodo, quos, & quando votum obligat.</i> 321</p>
---	---

INDEX.

<i>Sed an votens votum implere ante tempus a se profinitum tenetur ob impedimentum futurum.</i>	324	<i>niaca est, idcirco illicita.</i>	387
<i>Qu. V. Quid dicendum in dubio circa votum.</i>	325	<i>Qu. VII. An simonia reus est, qui temporale pro spirituali promittit sine animo implendi.</i>	ibid.
<i>Qu. VI. An votum fictum seu exterius factum sine animo votendi vel se obligandi, peccatum est.</i>	326	<i>Qu. VIII. Quale peccatum est simonia.</i>	ibid.
<i>Qu. VII. Quot modis tollitur obligatio voti.</i>	ibid.	<i>Qu. IX. An licet emere, vel vendere temporale spirituali annexum.</i>	320
<i>Sed quid si materia voti fiat impossibilis solum quoad aliquam partem vel modum.</i>	328	<i>Qu. X. An licet dare vel accipere temporale ob functionem aliquam spiritualem, v. g. Missam, concionem, &c.</i>	391
<i>Qu. VIII. Quanam vota, & a quibus irritari possunt.</i>	329	<i>Sed an est simonia vendere sepulturam.</i>	393
<i>Qu. IX. Quanam possunt dispensare in votis, & iuramentis.</i>	333	<i>Qu. XI. An est simonia, saltem mentalis, prestare aliquid spirituale principaliter, propter temporale taxatum, vel sponse oblatum, v. g. recitare officium principaliter propter retributionem, &c.</i>	ibid.
<i>Qu. X. Quanam possunt commutare vota.</i>	334	<i>Qu. XII. An est simonia dare vel accipere pretium pro omissione actus spiritualis.</i>	394
CAP. IV. de Juramento.	337	<i>Qu. XIII. Quot modis committitur simonia in materia beneficii.</i>	395
<i>Qu. I. Quid est iuramentum.</i>	ibid.	<i>Sed an in beneficiis conventio de remuneratione qualibet gratuita, seu obligatione antidotali, hoc est, dandi aliquid ex gratitudine, siue temporale siue spirituale, est vera simonia.</i>	398
<i>Qu. II. Quotuplex est iuramentum.</i>	339	<i>Qu. XIV. An est simonia dare vel procurare beneficium ratione consanguinitatis.</i>	399
<i>Qu. III. An & quando licet iurare.</i>	340	<i>Qu. XV. An est simonia conferre vel presentare ad beneficium ob commendationem amici.</i>	ibid.
<i>Qu. IV. An semper est mortale, si una ex illis conditionibus desit.</i>	341	<i>Qu. XVI. An licet emere vel redimere pensionem.</i>	400
<i>Qu. V. Quanam & quanta est obligatio iuramenti promissorii, & assertorii de futuro.</i>	344	<i>Qu. XVII. An redemptio vexationis licita est in beneficiis.</i>	ibid.
<i>Qu. VI. Quibus casibus iuramentum non obligat.</i>	348	<i>Qu. XVIII. An est simonia saltem mentalis suscipere ordines, ut beneficium obtineatur, saltem principaliter ob ejus reditus.</i>	402
<i>Qu. VII. An iuramentum iniuste extortum obligat.</i>	350	<i>Qu. XIX. An licet dare vel promittere aliquid temporale alteri, ut faciat aliquod opus salutare in suam utilitatem, v. g. suscipiat sacramenta, audiat sacrum, &c.</i>	403
<i>Qu. VIII. Quid dicendum de iuramento ficto, & dolo, &c.</i>	351	<i>Qu. XX. An accepta per simoniam restitui debent.</i>	ibid.
<i>Qu. IX. Quot modis tollitur obligatio iuramenti promissorii.</i>	354	<i>Sed an simonia mentalis ad restitutionem obligat.</i>	408
<i>Qu. X. An licet exigere iuramentum ab eo, qui praevidetur peccaturus.</i>	356	<i>Qu. XXI. Quanam sunt poena contra simoniacos ipso facto lata.</i>	409
<i>Sed quid, si dubites an alter sit peccaturus.</i>	357	T RACTATUS de Beneficiis Ecclesiasticis.	413
<i>Qu. XI. Quid dicendum de consuetudine jurandi.</i>	ibid.	<i>Hæc materia pertinet ad Virtutem Religionis, nam Beneficii dotatio & officium sunt actus religionis, & pacta circa illud vetita sunt simoniaca.</i>	ibid.
CAP. V. De Vitiis & Peccatis religioni oppositis.	358	<i>Qu. I. Quid est Beneficium Ecclesiasticum.</i>	ibid.
ART. I. De Superstitione, & ejus speciebus.	359	<i>Qu. II. Quotuplex est beneficium.</i>	414
<i>Qu. I. Quid est superstitio.</i>	ibid.	<i>Qu. III. Quot modis acquiruntur beneficia.</i>	415
<i>Qu. II. Quotuplex est species superstitionis.</i>	ibid.	<i>§. I. De libera Collatione.</i>	416
<i>Qu. III. Quid, & quotuplex est Idololatria.</i>	360	<i>§. II. De Presentatione, & jure Patronatus.</i>	417
<i>Qu. IV. Quid & quotuplex est Divinatio.</i>	361	<i>§. III. De Electione, Postulatione, & Confirmatione.</i>	418
<i>Qu. V. Quid & quotuplex est observantia vana.</i>	364	<i>§. IV. De Resignatione.</i>	419
<i>Qu. VI. Quid est Magia.</i>	366	<i>§. V. De Permutatione.</i>	420
<i>Qu. VII. Quale peccatum est Divinatio, & quavis vana observantia, ac Magia.</i>	ibid.	<i>Qu. IV. Quanam conditiones seu dotes requiruntur, ut quis sit capax beneficii possidendi.</i>	ibid.
<i>Qu. VIII. Quid est Maleficium.</i>	368	<i>Qu. V. An licet habere plura beneficia.</i>	425
ART. II. De Irreligiositate.	369	<i>Qu. VI. An est culpa mortalis beneficium conferre indigno vel minus digno.</i>	426
<i>Qu. I. Quid est Blasphemia, & quotuplex.</i>	ibid.	<i>Qu. VII. Quibus modis beneficia amittuntur.</i>	430
<i>Qu. II. Quale peccatum est blasphemum.</i>	371	<i>Qu. VIII. Quanam observanda de Pensionibus.</i>	438
<i>Qu. III. Quid est tentatio Dei, & quale peccatum.</i>	373		
<i>Qu. IV. Quid est Sacrilegium & quotuplex.</i>	375		
<i>Qu. V. Quale peccatum est sacrilegium.</i>	377		
<i>Qu. VI. An omne peccatum in loco sacro commissum contrahit speciem sacrilegii.</i>	378		
ART. III. De Simonia.	ibid.		
<i>Qu. I. Quid est simonia.</i>	ibid.		
<i>Qu. II. An ad simoniam requiritur intentio formalis dandi, vel accipiendi rem temporalem us pretium rei spiritualis.</i>	380		
<i>Qu. III. Quotuplex est simonia.</i>	381		
<i>Qu. IV. Quibus casibus est simonia juris divini, idcirco indispensabilis.</i>	383		
<i>Qu. V. Quibus casibus est simonia juris humani.</i>	487		
<i>Qu. VI. An permutatio rerum spiritualium inter se simo-</i>			

I N D E X.

TRACTATUS de Virtutibus Moralibus, & vitiis eis oppositis. 433
CAP. I. De Prudentia, & vitiis ei oppositis. ibid.
CAP. II. De Fortitudine, & virtutibus ei annexis, ac vitiis oppositis. 435
Qu. I. Quid est Fortitudo, & quam sunt vitia ei opposita, ibid.
Qu. II. Quanam sunt virtutes Fortitudini annexae, & vitia his opposita, 436
CAP. III. De Temperantia, & virtutibus ei annexis, 738
Qu. I. Quid est Temperantia, ibid.
Qu. II. An licet agere ob voluptatem seu delectationem moderatam & per se licitam, eamque propter se appetere, 441
Qu. III. Quanam sunt virtutes Temperantiae annexae, 442
Sed an mulieres peccant, si se ornant ad placendum viris, 446

APPENDIX, De Jejunio Ecclesiastico, 447
Qu. I. Quanam ad illud requiruntur, ibid.
Qu. II. An praeceptum jejunii per se obligat sub mortali, 448
An autem mortale sit tempus refectiois notabiliter anticipare sine iusta causa, 449
Qu. III. Quid dicendum de Cœnula seu Collatiuncula, 450
Qu. IV. An qui ex iusta causa dispensatus est in abstinentia carnis, hoc ipso liberatur abstinentiâ ab altera refectioe, 451
Qu. V. An toties quis peccat mortaliter, quoties die jejunii sumit refectioem iteratam, ibid.
Qu. VI. An violat jejunium qui extra refectioem consueta, & cœnulam aliquid bibit, vel comedit, 452
Qu. VII. Quinam excusantur a lege jejunii, 453
CAP. IV. De Virtutibus Justitiæ annexis. 458
Qu. I. An omne mendacium est intrinsecè malum, 460
Qu. II. An aliquando licet uti aquivocatione, vel restrictione mentali, 462

TRACTATUS de Obligationibus specialibus certorum statuum, & officiorum. 467
CAP. I. De Obligationibus Clericorum. ibid.
Qu. I. Quanam sunt specialiter prohibita Clericis, praesertim sacro ordine initiatis, vel beneficiatis, ibid.
Qu. II. Quanam specialiter Clericis praecipiuntur, 472
Qu. III. Quanam sunt obligationes speciales beneficiatorum, 474
Sed an beneficiarius privatur omnibus beneficii fructibus respondentibus iis diebus quibus non recitavit, si obierit alia ministeria beneficio annexa, 476
Quid si beneficium possidens nullos ex eo fructus percipiat, 477
Qu. IV. Ad quid insuper tenentur beneficiati choro addicti, 479
Qu. V. An beneficiarii omnes tenentur partem fructuum beneficii, honesta sustentationi superfluum, impendere in pauperes vel alios pios usus, 481
Sed an Clerici tenentur, etiam sub mortali, impendere in

pios usus partem superfluum bonorum, qua accipiunt ex ministerio spirituali, ut administratione sacramentorum, concionibus, sacrificiis, fungendo vicaria temporali, &c. 490
Qu. VI. An Clericus, qui habet bona patrimonialia sufficientia, potest sibi sumere ex bonis ecclesiasticis partem suae sustentationi necessariam, & disponere de patrimonialibus, perinde ac si careret beneficio, 492
Qu. VII. Ad quid tenentur Episcopi, Parochi, & ii quibus animarum cura incumbit, ibid.
Sed quantum temporis absentia sine causa iusta ad mortale sufficit, 497
CAP. II. De statu & obligationibus Religiosorum, ibid.
Qu. I. Quid est Status Religiosus, ibid.
Qu. II. Quanam requiruntur ad valorem professionis Religiosa, 498
Qu. III. An Papa potest dispensare in votis solemnibus ex gravi causa, 500
Qu. IV. An Religiosi sunt capaces dominii rerum temporalium, 501
Qu. V. Ad quid obligatur Religiosus ex vi voti paupertatis, 502
Qu. VI. Ad quid obligatur Religiosus ex voto castitatis, 513
Qu. VII. Ad quid obligatur Religiosus ex vi voti obedientiae, ibid.
Qu. VIII. An peccat Religiosus violans regulam per se non obligantem sub culpa, nisi ad subeundam poenam, cum imponetur, si eam subire paratus est, 518
Qu. IX. Quanam sunt obligationes Superioris Religiosorum, 520
Qu. X. An est obligatio sub mortali eligendi vel proponendi digniorem in Superiorem Regularium, licet praelatura sit temporalis, 522
Qu. XI. An licet feminis ingredi domum Religiosorum, 523
Qu. XII. An licitus est ingressus in monasteria Monialium, 525
Qu. XIII. An quid tenetur qui vovit Religionem, 526
CAP. III. De Obligationibus Conjugum. 528
Qu. I. Quanam sunt obligationes conjugum inter se, ibid.
Qu. II. Quibus casibus non licet debitum petere, 532
Qu. III. Quibus casibus non licet debitum reddere petenti, 535
Qu. IV. An aliquando conjuges tenentur petere debitum, 536
Qu. V. An licet exigere usum conjugii praesertim ad vitandam in se incontinentiam, ut pollutionem, adulterium, quamvis nulla sit spes prolis gignenda, ibid.
Qu. VI. An conjuges tenentur sub mortali abstinere ab usu conjugii, dum mulier habens mortuos edidit filios, 538
Qu. VII. Quandonam peccant conjuges in usu conjugii, ibid.
Qu. VIII. An & qualia sunt peccata tactus, & aspectus obscœni inter conjuges, 540
Qu. IX. An peccat mortaliter conjug, si in absentia comparsis secluso periculo pollutionis, capet delectationem veneream, vel se libidinosè tangat, 541

I N D E X.

<p>Qu. X. <i>Ad quid tenetur qui post votum castitatis vel religionis matrimonium sine dispensatione contraxit,</i> 542</p> <p>CAP. IV. De Obligationibus parentum & liberorum, & aliorum superiorum ac inferiorum erga se invicem, 543</p> <p>Qu. I. <i>Quanam sunt obligationes parentum erga liberos,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Ad quid obligantur liberi erga parentes,</i> 546 <i>Sed an filius cupiens ingredi Religionem, tenetur in saculo remanere, ut parentum necessitati subveniat,</i> 549 <i>Sed quid si filius professionem jam emisit, an tenetur egradi, ut parentibus succurrat,</i> 550</p> <p>Qu. III. <i>Ad quid superiores & inferiores generatim obligantur ergo se invicem,</i> 551</p> <p>Qu. IV. <i>Quanam sunt obligationes Tutoris & Curatoris,</i> ibid.</p> <p>Qu. V. <i>Ad quid obligantur domini & famuli erga se invicem,</i> 553</p> <p>Qu. VI. <i>Quanam sunt obligationes magistrorum, & discipulorum,</i> 556</p> <p>CAP. V. De obligationibus personarum judicialium vel forensium. 557</p> <p>§. I. De Judice. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Ad quid tenetur Judex, ut recte iudicet,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An Judex potest capite condemnare eum, quem certo novis innocentem, si per testes legitime probetur reus,</i> 561</p> <p>Qu. III. <i>An peccat & tenetur ad restitutionem Judex, qui reum condemnat ex cognitione injuste exortit,</i> 562</p> <p>Qu. IV. <i>An licet Judici munera a partibus accipere,</i> 563</p> <p>Qu. V. <i>Quid Judici servandum circa Inquisitionem,</i> 564</p> <p>Qu. VI. <i>Quanam requiruntur ad subjiciendum torturam reum,</i> 565</p> <p>Qu. VII. <i>An sententia Judicis obligat in conscientia,</i> ibid.</p> <p>Qu. VIII. <i>Ad quid tenetur Judex circa poena impositionem,</i> 566</p> <p>§. II. De Accusatore. 567</p> <p>Qu. I. <i>An & quis tenetur accusare vel denunciare,</i> 568 <i>Sed si delictum sit occultum, & probari possit, sed ex eo non impendat damnum, & speretur proximus emendandus privatis monitis, & ad debitam satisfactionem inducendus; an privato licet eum accusare, non praemissa monitione secretâ,</i> 569</p> <p>Qu. II. <i>An accusator aliquando tenetur desistere ab accusatione,</i> ibid.</p> <p>§. III. De Testibus. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>An & quando quis tenetur testificari,</i> 370</p> <p>Qu. II. <i>Quandonam testis peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem,</i> 573</p> <p>Qu. III. <i>An tenetur ad restitutionem, qui a iudice etiam in generali citatus se occultat, vel testimonium fraude declinat, vel veritatem recitet,</i> 574</p> <p>§. IV. De Reo. 575</p> <p>Qu. I. <i>An reus tenetur fateri veritatem,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quandonam licet reo appellare,</i> 578</p> <p>Qu. III. <i>Quid licitum est reo circa poenam & fugam,</i> 579</p> <p>§. V. De obligationibus Advocati. 582</p> <p>§. VI. De obligationibus Referentis, Secretarii, Notarii, Procuratoris, & Apparitoris, 585</p>	<p>CAP. VI. De obligationibus Ducum & Militum. 587</p> <p>Qu. <i>An qui dubitans de justitia Belli, possunt aut debent militare.</i> 588</p> <p>CAP. VII. De obligationibus Medicorum, Pharmacopœorum, & Chirurgorum. 589</p> <p style="text-align: center;">TRACTATUS de Justitia & Jure, Injuriis, & Restitutione. 591</p> <p style="text-align: center;">PARS I. ibid.</p> <p style="text-align: center;">CAP. I. De Justitia. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Justitia, prout est virtus specialis,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quomodo dividitur Justitia,</i> 593</p> <p style="text-align: center;">CAP. II. De Jure. 594</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Jus,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quomodo dividitur Jus,</i> ibid.</p> <p>Qu. III. <i>Quanam sunt species Juris realis,</i> 595</p> <p>§. I. De Dominio. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Dominium, & quotuplex,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam subjiciuntur dominio hominis,</i> 596</p> <p>Qu. III. <i>Quid requiritur ad acquirendum dominium,</i> 598</p> <p>Qu. IV. <i>Quomodo acquiritur dominium animalium,</i> ibid. <i>Sed cujus est fera lasa, vel laqueo capta,</i> 600</p> <p>Qu. V. <i>Cujus est thesaurus,</i> ibid.</p> <p>Qu. VI. <i>Cujus sunt lapidicina, vena metallica, gemma, lapilli, &c.</i> 601</p> <p>Qu. VII. <i>Quanam sunt alii speciales modi acquirendi dominium,</i> 602</p> <p>Qu. VIII. <i>Quanam sunt capaces dominii,</i> 603</p> <p>Qu. IX. <i>An filius-familias habet dominium bonorum quæ dicuntur fortuna,</i> ibid.</p> <p>Qu. X. <i>An servi seu mancipia habent dominium aliquid verum,</i> 604</p> <p>§. II. De Prescriptione. 605</p> <p>Qu. I. <i>An per prescriptionem verè acquiritur in foro conscientia dominium rei aliena, absque consensu & culpa prioris domini,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam condiciones requiruntur ad legitimam prescriptionem,</i> 607</p> <p>Qu. III. <i>An qui bonâ fide accepit aliquid ab auctore mala fidei, potest illud prescribere,</i> 611</p> <p>Qu. IV. <i>An res omnes prescribi possunt,</i> 612</p> <p>§. III. De Usu-fructu & Servitute. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est usus,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Ad quid tenetur usufructus,</i> 613</p> <p>Qu. III. <i>Quid est usus-fructus,</i> ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>Ad quid tenetur usu-fructuarius,</i> ibid.</p> <p>Qu. V. <i>Quid, & quotuplex est servitus,</i> 614</p> <p>§. IV. De Possessione. 615</p> <p style="text-align: center;">PARS II. De Injuriis, & necessaria restitutione in genere. 616</p> <p style="text-align: center;">CAP. I. De injuria, seu injustitia in genere. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est injuria,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An volenti potest fieri injuria,</i> ibid.</p> <p style="text-align: center;">CAP. II. De natura & necessitate restitutionis. 618</p> <p>Qu. I. <i>Quid est restitutio,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An restitutio actualis necessaria est ad salutem necessitate præcepti,</i> ibid.</p> <p>Qu. III. <i>Quandonam peccatum injusta detentionis constituitur, & multiplicatur,</i> 620</p>
---	---

INDEX.

- Sed quid si detentor utatur re aliena*, 621
 C A P. III. De radice obligationis restituendi, ibid.
 Qu. I. Unde oritur obligatio restituendi, ibid.
 Qu. II. An oritur obligatio restituendi ex damnificatione nullatenus peccaminosa, v. g. ob inconsiderationem, distractionem mentis, oblivionem prorsus involuntariam, 643
 Qu. III. An oritur obligatio restituendi ex damnificatione venialis, 622
 Qu. IV. An oritur obligatio restituendi ex damno dato per culpam juridicam in officio, vel extra illud commissam, 624
 Qu. V. Ex qua culpa juridica in contractibus oritur obligatio restituendi, 626
 Qu. VI. An qui inculpabiliter dixit vel fecit aliquid, ad quod jus nullum habet, & ex quo impendit damnum proximo, tenetur ex justitia illud impedire, vel restituere, si non impediatur quantum commode potest, 629
 Qu. VII. Quid restitui debet ratione iniusta acceptionis vel damnificationis, ibid.
 Qu. VIII. An iniustus damnificator tenetur insuper aliquid solvere pro culpa in poenam, 632
 Qu. IX. An fur vel iniustus possessor aut damnificator tenetur restituere rem alienam, si peritura fuisset apud dominum, ibid.
Sed, si rem alienam qua incendio, vel aliter peritura erat apud dominum auferam, & post elapsum periculum non statim restituam, & postea apud me pereat, non iam peritura apud dominum, an teneor eius pretium restituere? 634
 Qu. X. An ratione injuria restitutio facienda est juxta summam aestimationem, quam res a tempore detentionis habuit, ibid.
 Qu. XI. An qui ponit actionem ex qua damnum obvenit alteri, tenetur illud restituere, 636
 Qu. XII. An in dubio de damno secuto ex actione mala per se damnificativa, est obligatio restituendi, 637
 Qu. XIII. An qui solo exemplo moris efficaciter alium ad damnum inferendum, tenetur damnum ab hoc illatum rescire in ejus defectum, 638
 Qu. XIV. An quis tenetur restituere damnum irrogatum per suum mancipium, animal, vel filium, ibid.
 Qu. XV. An qui impeditur alterum a consecutione alicujus boni, tenetur ad restitutionem, 640
Sed quid, si alterius procuratorem, vel tabellarium, litteras aut mandata alterius deferentem ad impetrandum beneficium, vel ad aliquod negotium, detinens praesertim recreationis vel potationis, sciens hanc detentionem nocituram mandatario, 642
 Qu. XVI. An accepta ob opus malum restitui debent, 643
 Qu. XVII. An accepta ob opus bonum jam debitum restitui debent, 644
 Qu. XVIII. Quid restitui debet ratione rei accepta, 646
 Qu. XIX. Ad quid tenetur possessor bona fidei, ibid.
 Qu. XX. An & cui restituenda sunt bona vacantia & derelicta, 648
 Qu. XXI. An & cui restitui debent bona inventa, & bona ac debita incerta, 649
Sed quid, si post applicationem inveniatur dominus, 650
 Qu. XXII. An qui habet rem alienam, tenetur ad restitutionem, si pereat vel deterior fiat ex casu fortuito, 652
 C A P. IV. De Cooperantibus ad damnum, ibid.
 Qu. I. An qui cooperantur ad damnum alterius, tenentur ad restitutionem, ibid.
 Qu. II. Quid requiritur ut cooperantes teneantur ad restitutionem, 653
Sed quid, si executor consilio aut alia simili causa motus est tantum ad damnum inferendum facilius, confidentius, vel citius, 655
 Qu. III. An omnes cooperantes ad damnum tenentur singuli in solidum, 656
 Qu. IV. Quo ordine cooperantes tenentur ad restitutionem, 657
 Qu. V. Quando plures sunt causa aequè principales, vel aequè secundaria, qua videantur aequaliter contulisse ad totum damnum, ad quid singula tenentur, 660
 Qu. VI. Si una causa restituerit, an alia obligantur, ibid.
 Qu. VII. Quandoam in particulari singula causa cooperantes ad damnum, tenentur ad restitutionem, 662
 §. I. De Mandante, ibid.
Sed an qui ratum habet damnum suo nomine factum, tenetur restituere, 653
 §. II. De Consulente, 664
 §. III. De Consistente, 665
 §. IV. De Palpore, seu adulate & laudatore, 667
 §. V. De Receptatore, ibid.
 §. VI. De Participante, ibid.
 §. VII. De Causis negativis, 668
Sed ad quid tenentur custodes agrorum, vinearum, sylvarum, si non impediunt damnum, vel non manifestent damnificatores, ut resarciatur, 669
 C A P. V. De circumstantiis restitutionis, & ordine in ea servando, 670
 Qu. I. Cuiam res debet restitui, ibid.
 Qu. II. Quo tempore fieri debet restitutio, 671
 Qu. III. In quo loco & cujus impensis fieri debet restitutio, ibid.
 Qu. IV. Cuius periculo fieri debet restitutio, 674
 Qu. V. Quo ordine restituendum est, 675
 Qu. VI. An prius petenti licet prius solvere, 678
Sed si debitor non valens solvere omnibus creditoribus, solverit uni creditori non habenti jus praeferentiae, an hic tenetur restituere alteri creditori habenti tale jus, 679
 Qu. VII. An debitor potest solvere totum debitum creditori non petenti, si ipse non sit solvendo alii, qui pariter non habent hypothecam nec privilegium, 680
 Qu. VIII. An qui aliquid gratis vel cum onere accipit ab eo, quem scit exinde reddi impotentem ad solvenda debita, peccat contra justitiam, & tenetur accepta restituere, licet eum ad id non induxerit, ibid.
 C A P. VI. De causis excusantibus a restitutione, vel ejus dilatione, 681
 Qu. I. An remissio creditoris excusat a restitutione, ibid.
 Qu. II. An cessio bonorum creditoribus facta liberat a restitutione, 682
 Qu. III. An ingressus in Religionem liberat a restitutione, 683
 Qu. IV. An si debitor immemor sui debiti tantum donet cre-

I N D E X.

- ditori, quantum ei debet, excusatur a restitutione, 684
- Qu. V. An debitor liberatur a restitutione, si creditoris sui creditoris solvat, quod debet, ibid.
- Qu. VI. An excusatur a restitutione, qui non potest restituere, nisi per bona superioris vel inferioris ordinis, ibid.
- Qu. VII. Quanam sunt causa iusta differendi restitutionem vel solutionem debiti, 688
- Qu. VIII. An est obligatio compensandi lucrum cessans & damnum emergens ex dilatione solutionis, vel restitutionis, 691
- PARS III. De Injuriis in particulari, & necessaria restitutione. 692
- CAP. I. De injuriis & damnis in bonis spiritualibus, & necessaria restitutione. ibid.
- Qu. I. An qui iniuste laesit alterum in bonis spiritualibus naturalibus tenetur ad restitutionem, ibid.
- Qu. II. An qui alterum laesit in bonis supernaturalibus, tenetur ad aliquam restitutionem, 693
- Qu. III. An qui arverit aliquem a Religione, tenetur ad aliquam restitutionem. 694
- CAP. II. De injuriis in corpus per homicidium, & mutilationem, & necessaria restitutione, 695
- Qu. I. An licet peccatores occidere, 696
Sed an licet verberare aliquem ob culpam quam admisit, ibid.
- Qu. II. An licet occidere uxorem, vel filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum, ibid.
- Qu. III. An licet seipsum occidere, vel mutilare, 697
- Qu. IV. An licet aliquando occidere innocentem, 699
- Qu. V. Nunquamne licet procurare abortum, 700
Sed num licet ad matris conservationem ei praeberis pharmacum, quo fetus putetur moriturus, 701
- Qu. VI. An licet iniustum aggressorem actualem occidere in vita sua defensionem, 702
Sed an tenetur ad restitutionem, qui in defensione vita alterum occidit, vel mutilavit, 704
- Qu. VII. An licet occidere accusatorem, & falsos testes, qui vitam iniuste oppugnant, 705
- Qu. VIII. An licet occidere, pro defensione pudicitiae, eum qui eam tentat violare, ibid.
- Qu. IX. An licet occidere furem, in defensionem bonorum qua dicuntur fortuna, 706
- Qu. X. An licet occidere alium in defensionem honoris & fama, 708
- Qu. XI. An in defensionem alterius licet occidere iniustum invasorem, & an ad hoc tenemur, 710
- Qu. XII. Quandoque homicidium casuale est peccatum, & obligat ad restitutionem, 712
- Qu. XIII. An duellum est aliquando licitum, 714
- Qu. XIV. Quanam sunt poena duelli, 716
- Qu. XV. Quid tenetur homicida vel mutilator restituere, 719
- Qu. XVI. An occisor vel mutilator tenetur restituere non solum uxori & liberis, sed etiam aliis, & creditoribus, 720
- Qu. XVII. An debet aliquid restitui pro vita, membro, cicatrice hominis liberi, 722
- Qu. XVIII. An tenetur ad restitutionem, qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quem invincibiliter putabat esse Petrum, 723
- CAP. III. De injuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, & de necessaria restitutione, ibid.
- Qu. I. Ad quid tenetur corruptor virginis, ibid.
Sed quid, si is qui verba vel facta promissione matrimonii seduxit aut stupravit, nec potest satisfacere, nisi nubendo, habeat votum castitatis aut religionis, 728
- Quid dicendum de seductore mulieris non virginis, 729
- Qu. II. Ad quid tenetur, qui sub promissione matrimonii consanguineam violavit, ibid.
- Qu. III. Ad quid tenentur adulteri, 730
Sed quid, si dubium sit utrum ab ipso adultero, aut a marito proles sit genita, 731
- Qu. IV. Quomodo tenetur adultera damna compensare, 732
- CAP. IV. De injuriis contra famam & honorem per iudicium temerarium, detractionem, calumniam, & contumeliam, & necessaria restitutione, 734
- Qu. I. Quale peccatum est iudicium temerarium, item suspicio ac dubitatio temeraria, ibid.
Sed hic quare potest utrum dubia sint in meliorem partem interpretanda, 737
- Qu. II. Quid est detraçtio, contumelia, & calumnia, 739
- Qu. III. An & quando detraçtio, calumnia & contumelia sunt peccata mortalia, 740
- Qu. IV. An contumelia & detraçtio differant specie, 746
- Qu. V. An & quando auditor detraçtoris peccat mortaliter, ibid.
- Qu. VI. An audita, lecta, vel alia qualibet referens absque asseratione peccat, 749
- Qu. VII. An crimen proximi quod publicum est in aliquo loco, licet detegere in alio ubi ignoratur, vel in eodem, 750
- Qu. VIII. An eum qui uno aut altero crimine infamis est, licet de aliis infamare, 754
- Qu. IX. An licet aliquando revelare crimen occultum alterius, 755
- Qu. X. An est mortale detrahere defuncto in re gravi, 757
- Qu. XI. An licet seipsum infamare, 758
- Qu. XII. An licet contumeliam illatam repellere, 759
- Qu. XIII. An & quomodo restituenda est fama, ibid.
- Qu. XIV. An qui crimen falsum alteri imponit, vel verum sed occultum iniuste detegit, tenetur omnia alia damna sive in corpore sive in aliis bonis inde secuta reparare, 761
- Qu. XV. An tenetur ad restitutionem, qui falso sed bona fide putans crimen esse verum & publicum, illud narravit, 762
Sed quid si me narrante de aliquo publice famato, auditores alium intelligant, 763
- Qu. XVI. An haeres detraçtoris tenetur ad restitutionem fama a defuncto violata, ibid.
- Qu. XVII. Quanam excusant a restitutione fama, ibid.
- Qu. XVIII. An in restitutione fama potest fieri compensatio, 765
- Qu. XIX. An qui infamiam, a se iniuste illatam tollere nequit, tenetur pecunia compensare, 767
- Qu. XX. An honor per contumeliam laesus restitui debet, & quomodo, 768
- CAP. V. De injuriis in bonis qua dicuntur fortunae, & necessaria restitutione, 770
- Qu. I.

INDEX.

<p>Qu. I. <i>Quid est furtum & rapina, & quomodo differunt inter se,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quomodo dividitur furtum,</i> 772</p> <p>Qu. III. <i>Quale peccatum sunt furtum, & quavis injusta damnificatio, & rapina,</i> ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>Quantam quantitas requiritur, ut furtum, aut quavis alia damnificatio in rebus externis sit mortalis,</i> ibid.</p> <p>Qu. V. <i>An & quomodo peccatur mortaliter per minuta furtiva,</i> 774</p> <p>Qu. VI. <i>An quando plures uni per levia furtiva grave damnum inferunt, singuli peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, licet singuli parium accipiant,</i> 778</p> <p>Qu. VII. <i>An fur acquirit dominium rei furtiva,</i> 779</p> <p>Qu. VIII. <i>An licet occultè recipere rem suam apud alium extantem,</i> 780</p> <p>Qu. IX. <i>An uti licet occultè compensatione,</i> 781</p> <p>Qu. X. <i>An licet in gravi vel extrema necessitate aliena surripere,</i> 784</p> <p>Qu. XI. <i>Quando uxorem marito, & maritus uxori injuriam infert in bonis, & tenetur ad restitutionem,</i> 786</p> <p>Qu. XII. <i>An liberi peccant, & tenentur ad restitutionem, surripiendo bona parentum,</i> 787</p> <p>Qu. XIII. <i>An si filius-familias plus cateris fratribus pro parte laboret, & aliquid ultra suam sustentationem ex labore suo ac industria lucratur, potest ex tali lucro pretium operarum suarum subtrahere, patre inscio,</i> 788</p> <p>Qu. XIV. <i>An qui rem furtivam emit, tenetur illam restituere domino,</i> 789</p> <p>Qu. XV. <i>An qui pascit, vel ligna cadit contra justam prohibitionem, tenetur ad restitutionem,</i> 792</p> <p>Qu. XVI. <i>An is qui contra prohibitionem venatur, piscatur, vel aucupatur, peccat, & tenetur ad restitutionem,</i> 793</p> <p>Qu. XVII. <i>An tributa solvi debent ex justitia,</i> 795</p> <p>Qu. XVIII. <i>Quid dicendum de decimis,</i> 796</p> <p>Qu. XIX. <i>An male distribuens bona vel onera communia, tenetur ad restitutionem,</i> 797</p> <p>Qu. XX. <i>An in dubio utrum res sit aliena, restitui debet,</i> 799</p> <p>Qu. XXI. <i>An qui dubitat utrum solverit debitum, tenetur adhuc integrè solvere, si cerè scire nequeat se solvisse,</i> 801</p> <p>Qu. XXII. <i>An est contra justitiam prode re alterius secretum sua fidei commissum, & obligatio resarciendi damnum inde secutum,</i> ibid.</p> <p>Qu. XXIII. <i>An obligatio restituendi bona externa, & resarciendi damna in illis injustè illata a defuncto, transit ad heredem etiam extraneos,</i> 803</p>	<p>Qu. VII. <i>An contractus sine solemnitatibus a jure requisitus factus, ligat conscientiam,</i> 810</p> <p>Qu. VIII. <i>An contractus invalidus firmatur juramento, & obligat ex justitia,</i> 811</p> <p>Qu. IX. <i>An & quomodo obligant contractus ad diem, jure modo, ad causam, & ad demonstrationem,</i> 813</p> <p>Qu. X. <i>Ad quid obligat contractus alternativus, seu sub disjunctione,</i> 814</p> <p>Qu. XI. <i>An & quando contractus sub conditione valet & obligat,</i> 815</p> <p>CAP. II. De consensu ad valorem contractus requisito, 818</p> <p>Qu. I. <i>Quisnam & qualis consensus requiritur ad valorem contractus,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An consensus ex errore vel dolo datus contractum invalidat,</i> 819</p> <p>Qu. III. <i>An validus ac firmus est contractus ex metu celebratus,</i> 822</p> <p>CAP. III. De iis qui contrahere possunt, 827</p> <p>Qu. I. <i>Quisnam generatim valide possunt contrahere,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An uxor potest contrahere,</i> ibid.</p> <p>Qu. III. <i>An filius familias, pupillus, & minor possunt contrahere,</i> ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>An pupillus vel minor tenetur solvere pecuniam, quam sine consensu tutoris vel curatoris mutuam accepit,</i> 830</p> <p>PARS II. De Contractibus in specie, ibid.</p> <p>CAP. I. De Promissione, ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Promissio,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quantam requiruntur, ut promissio valeat & obliget,</i> 831</p> <p>Qu. III. <i>An quavis promissio etiam gratuita obligat sub mortali in re gravi,</i> 833</p> <p>Qu. IV. <i>Ad quid obligat promissio facti alieni,</i> 835</p> <p>Qu. V. <i>An promissio facta ob causam turpem, seu opus illicitum obligat,</i> ibid.</p> <p>Qu. VI. <i>Quantam promissiones secundum omnes, sunt jure positivo irrita,</i> 836</p> <p>Qu. VII. <i>Quando promissio acceptata & valida desinit obligare,</i> ibid.</p> <p>CAP. II. De Donatione, 838</p> <p>Qu. I. <i>Quid & quotuplex est Donatio,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quisnam possunt valide donare,</i> 839</p> <p>Qu. III. <i>Quantam donationes sunt jure civili invalida,</i> 840</p> <p>Qu. IV. <i>An donatio acceptata potest revocari,</i> 841</p> <p>Qu. V. <i>An donatio facta ad certum finem valeat, si finis ille non praestetur,</i> 842</p> <p>Qu. VI. <i>An dolus vel error circa causam finalem irritat donationem, & promissionem gratuitam,</i> 843</p> <p>CAP. III. De Mutuo & Usura, 844</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Mutuum, seu mutuario,</i> ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quantam sunt obligationes mutuatoris & mutuatarii,</i> ibid.</p> <p>Qu. III. <i>In qua specie & bonitate res mutuata reddi debet,</i> 845</p> <p>Qu. IV. <i>An licet pacisci de reddenda re mutuata in eadem mensura & quantitate, vel pecunia in eadem specie physica,</i> 846</p> <p>Qu. V. <i>An filius-familias etiam major, qui sub patria potestate constitutus mutuam accepit ab alio pecuniam sine</i></p>
---	--

N n n n

INDEX.

- consensu patris, tenetur eam restituere post mortem patris,*
846
- Qu. VI. *Quid est usura, & quatuorplex,* 847
- Qu. VII. *An & quo jure usura est prohibita,* 849
- Qu. VIII. *Quanam propositioes usura palliata damnata sunt,* 852
- Qu. IX. *Num saltem licet exigere aliquid ultra sortem a divitibus, & iis qui ex pecuniis mutuatis magnum lucrum faciunt, ut sunt Judaei, mercatores, &c.* 853
- Qu. X. *An licet tutoribus auxilium exigere pro pecuniis pupillorum mutuatis, eo quod per leges cogantur eorum bona integra reddere, & simul ex eis lucrum facere in commodum eorumdem sub poena compensationis,* 854
- Qu. XI. *An est usurarium imponere ratione mutui aliquod onus seu obligationem novam ultra sortis solutionem,* 855
- Qu. XII. *Nanquamne licet in mutuo auxilium exigere,* 856
- Qu. XIII. *An hac in mutuo licita est pactio, ut mutuatarius, si ad terminum praestitutum non restituerit, aliquid solvat in poenam sua mora,* 860
- Qu. XIV. *An licet aliquid ultra sortem exigere ratione periculi ejusdem sortis,* 861
- Qu. XV. *An lex vel consuetudo provincia est titulus legitimus aliquid ultra sortem exigendi,* 864
- Qu. XVI. *An qui pignus pro mutui assessoratione accipit, tenetur fructus ex illo perceptos computare in diminutionem sortis, deductis expensis, laboribus ac operis,* 865
- Qu. XVII. *An est usurarium ac illicitum mutuare ob speciem lucri tanquam finem principaliter intentum, licet sine ullo pacto,* 866
- Qu. XVIII. *An licet mutuum petere, vel accipere sub usura,* 867
- Qu. XIX. *Quid usurarius restituere tenetur,* 868
- Qu. XX. *An usura mentalis obligat ad restitutionem,* ibid.
- Qu. XXI. *An cooperatores usurarii tenentur ad restitutionem in ejus defectum,* 869
- Qu. XXII. *Quanam sunt poena usurarii constituta,* 870
- CAP. IV. De Deposito, Commodato, Precario, & Mandato, 871
- Qu. I. *Quid est Depositum,* ibid.
- Qu. II. *Quanam sunt obligationes Depositarii,* ibid.
- Qu. III. *Quid sunt Commodatum & Precarium,* 873
- Qu. IV. *Quanam sunt obligationes commodantis & commodatarii,* ibid.
- Qu. V. *An res aliena commodata, deposita, conducta, &c. debet preferri propria, si utraque conservari nequeat, ut in periculo incendii, naufragii, &c.* 875
- Qu. VI. *Quid est Mandatum,* 876
- Qu. VII. *Quanam sunt obligationes mandataris, & mandantis,* ibid.
- Sed quid dicendum de eo, qui absentis & ignorantis negotium gessit sine mandato,* 877
- CAP. V. De Emptione & Venditione, 878
- Qu. I. *Quid est Emptio & Venditio,* ibid.
- An autem, cum arrha datur, licet rescilire cum sola illius iniuria,* ibid.
- Qu. II. *Quodnam est pretium justum rerum venalium,* 879
- Sed quid, si res quadam neque lege, neque ex communi*
- affirmatione hominum pretia habeant, ejusmodi sunt gemma exquisita, arves rara, tabella, statua antiqua, flores, artefacta quadam rara, & similia, qua non sunt necessaria,* 880
- Qu. III. *An licet vendere ultra justum pretium, saltem extraneo, vel emere infra,* ibid.
- Qu. IV. *An qui fraude vel mendacio induxit alium ad emendum majore pretio quam alias emisisset, quatenus non excedente summum, peccat, & tenetur ad restitutionem,* 881
- Qu. V. *An sunt aliqua causa ob quas liceat res pluris vendere, vel minoris emere, quam alioqui valent,* 882
- Qu. VI. *An licet pluris vendere rem eo quod sis emptori valde grata, vel utilis, aut necessaria,* 885
- Qu. VII. *An privatum sciens pretium mercis breviter autum vel imminentum iri, potest justè eam pretio currente vendere vel emere, non monito altero contrahente,* ibid.
- Qu. VIII. *An excusatur vendens ultra pretium justum, eo quod emptor tale pretium offerat,* 886
- Qu. IX. *Si venditor ignoret valorem mercis sua, ad quid tenetur emptor,* 887
- Qu. X. *An qui scit in agro alieno latere thesaurum, licet emat agrum pretio communi, ut fiat dominus totius thesauri,* ibid.
- Qu. XI. *An licet justo pluris vendere ob dilatam solutionem pretii, vel minoris emere ob anticipatam,* 888
- Qu. XII. *An licet credita, chyrographa & census minoris emere, quam contineant, v. g. an jus ad centum nummos solvendas intra annum, emi potest numeratis tantum nonaginta,* 889
- Qu. XIII. *Ad quid tenetur, qui falsam monetam pro vera ignoranter tradidit,* 890
- Qu. XIV. *An licet vendere res defectuosas, vel mixtas,* ibid.
- Qu. XV. *An venditor tenetur aperire vitium ac defectum rei venialis,* 892
- Qu. XVI. *Cuinam res vendita perit, vel deterior sit,* 894
- Qu. XVII. *An venditor potest fructus & utilitates rei vendita percipere donec solvatur pretium,* 895
- Qu. XVIII. *An licet vendere cum pacto retrovenditionis, & ethero cum pacto redemptionis,* 896
- Qu. XIX. *An qui rem nomine alterius vendit ultra pretium sibi assignatum, sed justum, potest excessum sibi retinere,* 897
- Qu. XX. *Cuinam res debetur, dum fuit duobus successivè vendita,* 898
- Qu. XXI. *An monopolia licita sunt,* 899
- Qu. XXII. *Quanam vendere non licet,* 901
- Sed an peccat mortaliter qui vendit sal, aut alias merces solè lege civili prohibitas, etiamsi lex illa supponatur merè poenalis,* ibid.
- Qu. XXIII. *Quanam sunt obligationes emptoris, & venditoris,* 902
- Qu. XXIV. *An peccat, qui cogit vendere etiam justo pretio,* ibid.
- Qu. XXV. *Quid dicendum de Retrahu gentilitio,* ibid.
- CAP. VI. De Locatione, & Conductione, 903
- Qu. I. *Quid sunt,* ibid.
- Qu. II. *Quanam sunt obligationes locatoris & conductoris*

I N D E X.

<i>ad se invicem,</i>	ibid.	Qu. II. <i>Quibusnam sacramenta essentialiter perficiuntur?</i>	938
Qu. III. <i>Quanam sunt observanda circa locacionem operariorum & famularum,</i>	906	Qu. III. <i>Qualis unio inter materiam & formam requiritur ad valorem Sacramenti?</i>	939
CAP. VII. De Consensu, Emphyteusi, & Feudo,	908	Qu. IV. <i>Quanam mutatio materia vel forma irritat Sacramentum?</i>	940
Qu. I. <i>Quid & quotuplex est Censur,</i>	ibid.	Qu. V. <i>Quale est peccatum mutare materiam vel formam?</i>	942
Qu. II. <i>An iure natura licitus est census consignativus personalis, vel mixtus,</i>	909	Qu. VI. <i>An licet aliquando uti materia aut forma dubia, vel probabili tantum in sacramenti?</i>	ibid.
Qu. III. <i>An licitus est census utrimque redimibilis,</i>	910	Qu. VII. <i>An licet supra eandem materiam repetere formam?</i>	944
Qu. IV. <i>Quid sunt Emphyteusis & Feudum,</i>	911	CAP. II. De Ministro Sacramentorum.	945
CAP. VIII. De Contractu societatis,	912	Qu. I. <i>An requiritur intentio faciendi Sacramentum?</i>	ibid.
Qu. I. <i>Quid est Contractus societatis,</i>	ibid.	Qu. II. <i>Qualis debet esse intentio ministri?</i>	948
Qu. II. <i>Quanam ad justitiam societatis requiruntur,</i>	ibid.	Qu. III. <i>An ad valorem sacramenti requiritur intentio directa, absoluta, & determinata?</i>	950
Qu. III. <i>An licitus est contractus societatis triplex,</i>	913	Qu. IV. <i>An valet sacramentum, quando minister habet duas intentiones contrarias, quarum una repugnat eius valori?</i>	952
CAP. IX. De Cambio,	917	Qu. V. <i>An ad valorem sacramenti requiritur fides & sanitas in ministro?</i>	ibid.
Qu. I. <i>Quid & quotuplex est,</i>	ibid.	Qu. VI. <i>An minister tenetur esse in statu gratia dum sacramentum conficit, vel ministrat?</i>	953
Qu. II. <i>An in cambio reali licitum est lucrum,</i>	918	Qu. VII. <i>An Diaconus & subdiaconus peccat mortaliter, dum in peccato mortali propria ordinis ministeria obeunt, v. g. canendo solemmiter Evangelium vel Epistolam?</i>	955
Qu. III. <i>An licitum est cambium ad terminum solutionis, seu, ut aiunt, ad nundinas. Sic fit: Campsor vel mercator dat hic pecuniam eâ lege, ut illum cum lucro recipiat Francofurti, vel alibi ad proximas nundinas; ita ut plus vel minus exigatur pro cambio, quo magis vel minus remota sunt nundina,</i>	ibid.	<i>Sed quid de exercente in malo statu functiones minorum ordinum, acolythi, lectoris, ostiarii, &c.</i>	956
CAP. X. De Transactione, Assurance, Fidejussione, Pignore & Hypothecâ,	919	Qu. VIII. <i>An peccat mortaliter minister conficiendo in peccato mortali sacramentalia?</i>	ibid.
Qu. I. <i>Quid est Transactio,</i>	ibid.	Qu. IX. <i>An tenetur minister ritus accidentales in Ecclesia visitatos in sacramentis diligenter servare?</i>	957
Qu. II. <i>Quid est Assurance,</i>	ibid.	Qu. X. <i>An grave sacrilegium committit, qui tentat conficere sacramentum, cuius conficiendi potestate caret?</i>	958
Qu. III. <i>Quid est Fidejussio,</i>	920	Qu. XI. <i>An licet aliquando simulare sacramentum?</i>	ibid.
<i>Sed an licet pro fidejussione exigere pretium a debitore,</i>	ibid.	Qu. XII. <i>An licet conferre sacramentum indigno, seu non rite disposito ad eius effectum?</i>	959
Qu. IV. <i>Quid est Pignus, & Hypotheca,</i>	921	Qu. XIII. <i>An licet petere vel recipere sacramentum ab indigno ministro,</i>	961
Qu. V. <i>Quanam sunt obligationes dantis, & accipientis pignus & hypothecam,</i>	ibid.	CAP. III. De Dispositione necessaria in recipiente sacramentum,	963
CAP. XI. De Ludo, & Sponsonibus,	923	Qu. I. <i>Quanam dispositio requiritur in subiecto ad valorem sacramenti,</i>	ibid.
Qu. I. <i>Quid est Ludus, & quanam requiruntur ut sit licitus,</i>	ibid.	Qu. II. <i>Quanam dispositio requiritur ad effectum sacramenti?</i>	964
Qu. II. <i>Quanam ludi sunt prohibiti,</i>	924	<i>Sed an talis tenetur confiteri, quantumvis sibi perfectè contritus videatur?</i>	965
Qu. III. <i>Quamondam committitur peccatum mortale in ludo,</i>	925	T RACTATUS de Baptismo.	967
Qu. IV. <i>Quibus casibus lusor ante omnem sententiam tenetur ad restitutionem,</i>	926	Qu. I. <i>Quanam est materia Baptismi?</i>	ibid.
Qu. V. <i>An qui ludo vetito, seu aleâ aliquid lucratus est, tenetur lucrum restituere, vel qui perdidit solvere,</i>	927	Qu. II. <i>Qua & qualis ablutio requiritur ad valorem Baptismi?</i>	968
Qu. VI. <i>Quid est Sponsio, & quid ad eius justitiam requiratur,</i>	929	Qu. III. <i>An ad valorem Baptismi requiritur trina infusio, vel immersio?</i>	969
CAP. XII. De ultimis Voluntatibus,	930	Qu. IV. <i>An dum Baptismus fit per immersionem, requiritur emersio ad eius valorem?</i>	970
Qu. I. <i>Quid est Testamentum,</i>	ibid.	Qu. V. <i>Quanto est forma Baptismi?</i>	ibid.
Qu. II. <i>An testamentum deslitutum solemnitate requisitâ a iure civili, validum est in conscientia,</i>	931		
Qu. III. <i>Quanam testari non possunt,</i>	932		
Qu. IV. <i>Quid est Codicillus,</i>	ibid.		
Qu. V. <i>Quanam notanda sunt circa legata,</i>	ibid.		
Qu. VI. <i>Quid est Fidei-commissum,</i>	934		
Qu. VII. <i>An valet in foro conscientia fidei-commissum in favorem ejus, qui per legem non potest heres vel legatarius institui,</i>	ibid.		
T RACTATUS de Sacramentis in genere,	937		
CAP. I. De natura Sacramentorum novæ Legis.	ibid.		
Qu. I. <i>Quid & quotuplex est sacramentum?</i>	ibid.		

INDEX.

Qu. VI. <i>An Baptismus iterari potest?</i>	972		1022
Qu. VII. <i>An & quomodo Baptismus est necessarius?</i>	973	Qu. VIII. <i>Quanam observanda circa Ecclesia pollutionem, reconciliationem, & execrationem?</i>	1025
Qu. VIII. <i>Quinam est minister idoneus Baptismi?</i>	974		
Qu. IX. <i>An unus minister potest simul plures baptizare,</i>	975		
Qu. X. <i>An idem potest a pluribus baptizari,</i>	976		
Qu. XI. <i>Quid dicendum de Patrimis?</i>	ibid.		
Qu. XII. <i>An potest baptizari infans nondum natus, vel monstrum?</i>	977		
Qu. XIII. <i>An infidelium filii baptizari possunt inuitis parentibus?</i>	978		
<i>Sed quid si infans reipsa baptizatus sit inuitis vel infans parentibus, & postea adolescat?</i>	979		
Qu. XIV. <i>Quinam sunt effectus Baptismi?</i>	ibid.		
Qu. XV. <i>Quanam dispositiones requiruntur in adultis ad recipiendam gratiam Baptismi?</i>	980		
T RACTATUS de Confirmatione. 983			
Qu. I. <i>An quilibet adultus tenetur Confirmationem recipere datâ opportunitate?</i>	984		
T RACTATUS de Eucharistia, 987			
CAP. I. De Forma & Materia Eucharistiae, ibid.			
Qu. I. <i>Quanam est materia necessaria, ex qua conficitur Eucharistia?</i>	ibid.		
Qu. II. <i>An panis tam azymus quem fermentatus est materia valida?</i>	989		
Qu. III. <i>An & quanta aqua admisceri debet?</i>	990		
Qu. IV. <i>An ut hac utraque materia validè consecratur, debet esse moraliter præsens consecranti?</i>	991		
Qu. V. <i>An ad validam consecrationem necesse est ut materia consecranda determinetur in particulari, per intentionem sacerdotis?</i>	994		
Qu. VI. <i>An quavis minutissima materia potest validè consecrari?</i>	ibid.		
Qu. VII. <i>An potest validè consecrari materia in maxima quantitate,</i>	995		
Qu. VIII. <i>An panis sine vino, vel vinum sine pane consecrari potest,</i>	ibid.		
Qu. IX. <i>Quanam est Forma Eucharistiae?</i>	996		
CAP. II. De præcepto Eucharistiae, ejus effectu, & dispositione. 997			
Qu. I. <i>An exstat præceptum sumendi Eucharistiam?</i>	ibid.		
Qu. II. <i>Quinam sunt Eucharistiae effectus?</i>	1002		
Qu. III. <i>Quanam dispositiones ex parte animæ requiruntur ad Eucharistiam?</i>	1004		
Qu. IV. <i>Quanam ex parte corporis necessaria est dispositio?</i>	1007		
Qu. V. <i>Quinam licitè possunt Eucharistiam dispensare?</i>	1011		
CAP. III. De Missæ Sacrificio. 1013			
Qu. I. <i>An Eucharistia est verum sacrificium?</i>	ibid.		
Qu. II. <i>Quinam sunt sacrificii Missæ effectus?</i>	ibid.		
Qu. III. <i>An Sacerdotes tenentur aliquando celebrare?</i>	1014		
Qu. IV. <i>Quando, quoties, ubi, & quâ horâ celebrare licet?</i>	1015		
Qu. V. <i>Quanam requiruntur ad celebrandum?</i>	1016		
Qu. VI. <i>Quanam circa hoc servanda sunt?</i>	1018		
Qu. VII. <i>Quanam observanda sunt circa stipendium Mis-</i>			
		<i>sarum?</i>	
		TRACTATUS de Pœnitentiæ Sacramento, 1029	
		CAP. I. De Materia Sacramenti Pœnitentiæ, ibid.	
		ART. I. De Contritione. 1030	
		Qu. I. <i>Quid est Contritio, & quocumplex?</i>	ibid.
		Qu. II. <i>An contritio perfecta semper justificat extra sacramentum, per modum scilicet dispositionis ultima, licet non sine voto Sacramenti?</i>	1031
		Qu. III. <i>An Contritio est necessaria?</i>	1032
		Qu. IV. <i>Quandonam præceptum contritionis obligat?</i>	1033
		Qu. V. <i>An ad remissionem venialium, etiam in justo, requiritur aliqua pœnitentia seu duplicitia, ac retractatio vel formalis, vel saltem virtualis?</i>	1034
		Qu. VI. <i>Quanam contritio requiritur & sufficit ad justificationem in sacramento Pœnitentiæ?</i>	1035
		Qu. VII. <i>An est mortale confiteri sola venialia sine contritione formali & efficaci, saltem de aliquo?</i>	1040
		ART. II. De Confessione. 1041	
		Qu. I. <i>An jure divino præcepta est Confessio sacramentalis omnium & singulorum mortalium post baptismum commissorum?</i>	ibid.
		Qu. II. <i>Quandonam hoc præceptum obligat?</i>	1042
		<i>Sed an obligat statim post mortale admissum, datâ videlicet primâ opportunitate?</i>	ibid.
		Qu. III. <i>An ex præcepto divino tenemur confiteri mortalium numerum, species, & circumstantias?</i>	1043
		Qu. IV. <i>An actus externus exprimi debet?</i>	1046
		Qu. V. <i>An exprimi debet effectus malus, qui ex actu externo secutus est?</i>	1047
		Qu. VI. <i>An pœnitens aliquando tenetur detegere in confessione complicem?</i>	ibid.
		Qu. VII. <i>An peccata dubia debent aperiri in confessione?</i>	1049
		Qu. VIII. <i>An peccata mortalia ex oblivione, vel ob justam aliam causam omiſſa, debent declarari in sequenti confessione?</i>	1050
		Qu. IX. <i>An qui aliquam circumstantiam in confessione aperiendam oblitus est, tenetur postea confiteri iterum peccatum, ad quod illa circumstantia pertinet?</i>	1051
		Qu. X. <i>Quanam integritas ad valorem & effectum sacramenti requiritur?</i>	ibid.
		Qu. XI. <i>An pœnitens tenetur diligens examen præmittere confessioni?</i>	1053
		Qu. XII. <i>Quandonam iterari debet confessio,</i>	1054
		<i>Sed an is qui fecit confessionem aliquam invalidam, tenetur cum illa omnes subsequentes iterare?</i>	ibid.
		Qu. XIII. <i>An est mortale mentiri in confessione?</i>	1055
		Qu. XIV. <i>An peccata venialia sunt materia sufficiens confessionis, licet non necessaria?</i>	1056
		Qu. XV. <i>An quavis peccata jam remissa per absolutionem, sunt semper materia sufficiens nova confessionis?</i>	ibid.
		Qu. XVI. <i>An confessio necessariò fieri debet voce?</i>	1057
		Qu. XVII. <i>An excusatur a confessione, qui confiteri nequit nisi per interpretem?</i>	1058
		Qu. XVIII. <i>An confessio sacerdoti præſenti necessariò fieri debet?</i>	1059
		Qu. XIX.	

I N D E X.

- Qu. XIX. *Quanam observanda sunt circa preceptum ecclesiasticum confessionis?* 1059
Sed an tenentur hoc precepto, qui solius culpa venialis sibi conscii sunt? 1061
- ART. III. De Satisfactione. 1062
- Qu. I. *An & qualem satisfactionem imponere tenetur confessorius?* ibid.
Sed an confessorius debet habere distinctam singulorum peccatorum memoriam, dum imponit satisfactionem? 1066
- Qu. II. *Quanam opera in poenitentiam imponenda sunt?* ibid.
- Qu. III. *An imponi possunt opera aliunde precepta?* ibid.
- Qu. IV. *An imponi debet poenitentia publica?* 1067
- Qu. V. *An confessorius potest in poenitentiam medicinalem imponere poenitenti aliquid, ex quo oriasur suspicio vel etiam notitia peccati poenitentis,* 1068
- Qu. VI. *An potest injungi satisfactio applicanda aliis, v. g. defunctis,* ibid.
- Qu. VII. *An poenitens tenetur acceptare & implere poenitentiam rationabilem injunctam,* ibid.
- Qu. VIII. *Quandotam poenitens tenetur implere poenitentiam,* 1070
- Qu. IX. *Quomodo, & in quo statu impleri debet satisfactio,* 1071
- Qu. X. *An poenitentia a confessario imposita potest in aliam mutari,* ibid.
- Qu. XI. *An poenitentia potest per alium persolvi,* 1073
- Qu. XII. *An necesse est ex precepto seu institutione Christi, ut satisfactio ante absolutionem semper implatur,* ibid.
Sed num aliquando potest confessorius obligare poenitentem ad implendam poenitentiam sive ex parte, sive ex toto ante absolutionem. 1074
- APPENDIX. Referuntur precipui Canones Poenitentiales. ibid.
- CAP. II. De Forma sacramenti Poenitentiae, seu Absolutione. 1077
- CAP. III. De Ministro sacramenti Poenitentiae. 1080
- ART. I. De potestate requisita in Ministro poenitentiae. ibid.
- Qu. I. *An requiritur jurisdictio ad absolvendum?* ibid.
- Qu. II. *An aliquando Ecclesia supplet defectum jurisdictionis in sacerdote,* 1081
- Qu. III. *An prater potestatem ordinis & jurisdictionis requiritur approbatio in confessario tam regulari quam seculari non habente beneficium, cui animarum cura sit annexa,* 1082
- Qu. IV. *An sufficit jurisdictio, vel approbatio sub rati habitione futura, vel praesumpta, seu interpretativa, cum nempe judicatur concedenda si peteretur,* 1084
- Qu. V. *An sufficit jurisdictio & approbatio probabilis tantum,* ibid.
- Qu. VI. *An confessorius regularis approbatus in una dioecesi, potest absolvere in ea subditos alterius dioecesis, pro qua non est approbatus,* 1085
- Qu. VII. *An parochus potest subditos audire, & absolvere in alia dioecesi, in qua non est approbatus,* ibid.
- Qu. VIII. *An secularis vel regularis approbatus generaliter in una dioecesi, potest valide absolvere in alia dioecesi subditum dioecesis in qua est approbatus,* 1086
- Qu. IX. *An parochus extra parochiam suam potest valide absolvere subditos alterius parochiae, cum facultate proprii talium Parochi,* ibid.
- Qu. X. *An generaliter approbatus ad audiendas confessiones secularium, censetur approbatus pro audientis confessionibus monialium, sive ordinario sive regularibus subiectarum, si non fuerint nominatim excepta,* ibid.
- Qu. XI. *An regulares egent approbatione ordinarii ad audiendas confessiones suorum famularum secularium,* 1087
- Qu. XII. *An Episcopus potest valide limitare approbationem quoad tempus, locum, & personas,* ibid.
- Qu. XIII. *An sacerdos non approbatus potest absolvere a venialibus,* 1088
- ART. II. De Casibus Reservatis, 1088
- Qu. I. *Quanam requiruntur, ut peccatum censetur reservatum,* ibid.
- Qu. II. *An peccata dubia censentur reservata,* 1089
- Qu. III. *Quanam absolvere possunt a reservatis,* 1090
- Qu. IV. *An regulares privilegiati habentes potestatem absolvendi a casibus Papa reservatis, possunt ideo absolvere a casibus episcopo reservatis, sine facultate episcopi,* 1092
- Qu. V. *An sacerdos approbatus carens potestate absolvendi a reservatis, potest aliquando directe absolvere a non reservatis, & indirecte a reservatis,* ibid.
- Qu. VI. *An si quis confessus habenti potestatem circa reservata omiserit ex oblivione inculpabili peccatum aliquod reservatum, hoc ipso sublata sit reservatio peccati illius, ita ut possit postea directe ab eo absolvi, per quemvis confessorium approbatum,* 1094
- Qu. VII. *An si quis reservata cum aliis integre confessus habenti potestatem in illa, ab eo absolvatur licet invalida quoad remissionem peccatorum, ob suam indispotionem tamen liberatur a reservatione, ita ut absolvi possit a quovis approbato,* ibid.
- Qu. VIII. *An superior potest audire sola reservata, & absolvere in illis poenitentem, eum remittendo ad alium ut absolvatur a non reservatis,* 1095
- ART. III. De obligationibus Confessarii, 1095
- Qu. I. *Quanam scientia requiritur in confessario,* ibid.
- Qu. II. *An & quomodo tenetur confessorius poenitentem examinare,* 1098
Sed an poenitens confessario interroganti tenetur aperire pravam consuetudinem, malos habitus, cupiditates, tentationes, occasiones peccati, dispositiones, obligationes proprias, statum, conditionem, munus, 1100
- Qu. III. *An confessorius tenetur admonere poenitentem de erroribus, & eum docere,* 1101
- Qu. IV. *An confessorius potest se conformare sententia poenitentis, minus probabili & minus cura, contra propriam probabiliorum & tutiorem,* 1102
- Qu. V. *An & quibus confessorius tenetur denegare vel differre absolutionem,* 1103
- Qu. VI. *Quomodo confessorius se gerere debet erga eos qui versantur in occasione proxima peccati,* 1110
- Qu. VII. *An confessorius tenetur absolvere eum, quem prudenter judicat esse coneritum, & recte dispositum,* 1115
- Qu. VIII. *Quomodo confessorius debet se gerere erga moribundos,* 1116

INDEX.

<p>Qu. IX. <i>Ad quid tenetur confessarius propter defectum in Sacramento admissum</i>, 1120</p> <p>Qu. X. <i>Ad quid tenetur confessarius propter defectum circa restitutionem</i>, 1121</p> <p>Qu. XI. <i>An sacerdotes non habentes curam animarum tenentur audire confessiones, si sint idonei & approbati</i>, 1123</p> <p>CAP. IV. De Sigillo Confessionis,</p> <p>Qu. I. <i>Qua & quanta est obligatio Sigilli confessionis</i>, ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam Sigilli secreto continentur</i>, 1126</p> <p>Qu. III. <i>Quomodo violatur Sigillum confessionis</i>, ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>An licet confessario loqui cum ipso pœnitente de auditis in confessione</i>, 1128</p> <p>Qu. V. <i>An licet extra confessionem uti notitiâ per confessionem acquisitâ</i>, 1130</p> <p>Qu. VI. <i>Quid responderi debet confessarius, dum interrogatur de cognitis in confessione</i>, 1133</p> <p>Qu. VII. <i>Ex qua confessione contrahitur obligatio Sigilli</i>, 1134</p> <p>Qu. VIII. <i>Quinam contrahunt obligationem Sigilli</i>, 1135</p> <p>Qu. IX. <i>An pœnitens etiam obligatur Sigillo respectu confessarii</i>, 1136</p> <p>APPENDIX. De Indulgentiis.</p> <p>Qu. I. <i>Quid & quoruplex est Indulgentia</i>, ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quinam habens potestatem concedendi Indulgentias</i>, 1138</p> <p>Qu. III. <i>Quanam requiruntur, ad lucrandam Indulgentiam</i>, ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>Quanam notanda circa opera prescribi solita</i>, 1140</p> <p>Qu. V. <i>Quanam requiruntur ut Indulgentia profint defunctis</i>, 1142</p> <p>TRACTATUS De Extrema-unctione. 1143</p> <p>Qu. I. <i>Quanam est materia & forma hujus Sacramenti</i>, ibid.</p> <p>Qu. II. <i>An essentielles sunt unctiones quinque sensuum</i>, ibid.</p> <p>Qu. III. <i>Quis potest & debet ministrare hoc sacramentum</i>, 1145</p> <p>Qu. IV. <i>Quinam sunt effectus hujus sacramenti</i>, 1146</p> <p>Qu. V. <i>Quanam ad recipiendum valide & cum fructu hoc sacramentum requiruntur</i>, 1147</p> <p>Qu. VI. <i>Quibusnam potest & debet conferri Extrema-unctio</i>, 1148</p> <p>Qu. VII. <i>An est obligatio recipiendi hoc sacramentum</i>, 1149</p> <p>TRACTATUS de Ordine. 1151</p> <p>Qu. I. <i>Quot sunt Ordines</i>, ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Summe singuli Ordines sacramentum</i>, ibid.</p> <p>Qu. III. <i>Quanam est materia & forma Ordinum</i>, 1152</p> <p>Qu. IV. <i>An ad validam ordinationem requiritur contactus physicus instrumentorum</i>, ibid.</p> <p>Qu. V. <i>Quisnam est minister Ordinis</i>, 1153</p> <p>Qu. VI. <i>Quosnam Episcopus potest licite ordinare</i>, ibid.</p> <p>Qu. VII. <i>An servanda sunt incestitia</i>, 1154</p> <p>Qu. VIII. <i>Quanam requiruntur, ut quis licite ordinetur</i>, ibid.</p> <p>TRACTATUS de Matrimonio. 1157</p> <p>CAP. I. de Sponsalibus, quæ sunt præparatio ad illud, ibid.</p>	<p>Qu. I. <i>Quid sunt sponsalia</i>, ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam requiruntur ut sponsalia sint valida</i>, ibid.</p> <p><i>Sed quid si sponsalia contracta sint ab impeditis, v. g. consanguineis, sub conditione si Papa dispenset</i>, 1158</p> <p>Qu. III. <i>Quomodo contrahuntur sponsalia</i>, ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>Quos effectus habent sponsalia</i>, 1159</p> <p>Qu. V. <i>Quibus ex causis dissolvuntur sponsalia</i>, 1160</p> <p><i>Sed an sponsalia dissolvuntur per subsequens votum simplex perpetua castitatis in saculo servanda</i>, 1163</p> <p>CAP. II. De natura & proprietatibus Matrimonii, 1164</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Matrimonium</i>, ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quanam est materia, & forma, & minister hujus sacramenti</i>, 1165</p> <p>Qu. III. <i>An & qualis requiritur consensus ad valorem Matrimonii</i>, ibid.</p> <p>Qu. IV. <i>An ad Matrimonii valorem requiritur, ut intendatur copula</i>, 1167</p> <p>Qu. V. <i>An sufficit consensus conditionalis</i>, ibid.</p> <p>Qu. VI. <i>An ad valorem Matrimonii requiritur consensus parentum</i>, 1169</p> <p>Qu. VII. <i>An Matrimonium valide contrahitur per procuratorem, & inter absentes</i>, 1170</p> <p>Qu. VIII. <i>An Matrimonium est indissolubile quoad vinculum, seu translationem dominii</i>, 1171</p> <p>Qu. IX. <i>An & quando licitum est divorcium, seu separatio conjugum, quoad totum duntaxat & habitacionem, manens vinculo conjugali</i>, 1171</p> <p>Qu. X. <i>An polygamia seu pluralitas uxorum simulanea est licita</i>, 1177</p> <p>CAP. III. De Impedimentis Matrimonii. 1178</p> <p>Qu. I. <i>Quot sunt impedimenta impedientia eandem</i>, 1179</p> <p>Qu. II. <i>Quanam observanda sunt circa banna seu denunciationses futuri matrimonii</i>, 1180</p> <p>Qu. III. <i>Quot sunt impedimenta dirimentia</i>, 1181</p> <p>Qu. IV. <i>Quis potest dispensare in impedimentis dirimentibus</i>, 1198</p> <p>Qu. V. <i>Quid requiritur ad valorem dispensacionis</i>, 1199</p> <p>Qu. VI. <i>Quomodo convalidandum est matrimonium irritabile</i>, 1200</p> <p>TRACTATUS de Censuris & Irregularitatibus. 1205</p> <p>CAP. I. De Censuris in genere. ibid.</p> <p>Qu. I. <i>Quid est Censura</i>, ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quotuplex est censura</i>, 1206</p> <p>Qu. III. <i>Quanam culpa requiritur ad contrahendam censuram</i>, 1207</p> <p>Qu. IV. <i>Quanam excusant a censura gravi</i>, 1209</p> <p><i>Sed an probabilis seu invincibilis ignorantia solius censura excusat ab ea contrahenda</i>, 1210</p> <p>Qu. V. <i>Quandomam censura est invalida</i>, 1213</p> <p><i>Sed an omnis censura iniusta est etiam nulla</i>, 1216</p> <p>Qu. VI. <i>Quinam possunt ligari censurâ</i>, 1217</p> <p>Qu. VII. <i>Quinam possunt ferre censuras</i>, 1218</p> <p>Qu. VIII. <i>Quinam possunt absolvere a censuris</i>, 1219</p> <p>Qu. IX. <i>Quanam notanda sunt circa absolutionem a censuris</i>, 1221</p> <p>CAP. II. De Excommunicatione. 1223</p> <p>Qu. I. <i>Quid & quoruplex est</i>, ibid.</p> <p>Qu. II. <i>Quinam sunt excommunicati vitandi</i>, 1224</p>
---	---

INDEX.

Qu. III. *Quinam sunt effectus excommunicationis majoris*, 1225
Sed quid, si excommunicatus resipuerit, & per contritionem perfectam justificatus fuerit, 1230
 Qu. IV. *An est mortale communicare cum excommunicato non tolerato*, ibid.
 Qu. V. *Quinam sunt effectus excommunicationis minoris*, 1231
 Qu. VI. *Quanam sunt excommunicationes reservatae Papae, & Episcopis. Explicatur excommunicatio contra percussores Clericorum*, ibid.
 CAP. III. *De Interdicto*, 1234
 Qu. I. *Quid & quomplex est interdictum*, ibid.
 Qu. II. *Quot sunt effectus interdicti*, 1236
 Qu. III. *Quanam sunt poena violentium interdictum*, 1237
 Qu. IV. *Quid est cessatio a divinis*, ibid.
 CAP. IV. *De Suspensione*, 1238
 Qu. I. *Quid & quomplex est*, ibid.
 Qu. II. *Quinam sunt effectus Suspensionis*, 1240
 Qu. III. *A quo, & quomodo tolli potest suspensio*, 1241
 Qu. IV. *Quibus casibus usitatoribus incurritur suspensio ipso iure*, ibid.
 Qu. V. *Quomodo depositio & degradatio differunt a suspensione*, 1242
 CAP. V. *De Irregularitate*, ibid.
 Qu. I. *Quid est Irregularitas*, ibid.
 Qu. II. *Quinam sunt effectus irregularitatis*, 1244
 Qu. III. *Quomplex est irregularitas*, 1245
 Qu. IV. *Quanam sunt irregularitates ex defectu*, ibid.
 Qu. V. *Quanam sunt irregularitates ex delicto*, 1250
 Qu. VI. *An in dubio aliquis debet se gerere pro irregulari*,

1253
 Qu. VII. *Quinam dispensare possunt in irregularitate*,
 ibid.

DE MATITUNO PRIVATO, Sive de tempore inchoandi Matutinum pro die sequenti.

TABULA,

Omnibus Breviarium Romanum recitantibus proposita, Roma edita Typis Rever. Camera Apostolica, & ad Horas Horologii Gallici accommodata.

20 Januarii	horâ secundâ cum quadrante.
13 Februarii	horâ sesqui-secundâ.
1 Martii	horâ secundâ cum tribus quadr.
18 Martii	horâ tertiâ.
4 Aprilis	horâ tertiâ cum quadrante.
20 Aprilis	horâ sesqui-tertiâ.
10 Maii	horâ tertiâ cum tribus quadr.
8 Junii	horâ quartâ.
30 Julii	horâ tertiâ cum tribus quadr.
28 Augusti	horâ sesqui-tertiâ.
7 Septembris	horâ tertiâ cum quadrante.
24 Septembris	horâ tertiâ.
13 Octobris	horâ secundâ cum quadrante.
20 Octobris	horâ sesqui-secundâ.
18 Novembris	horâ secundâ cum quadrante.
15 Decembris	horâ secundâ.

FINIS INDICIS.

g # 1734

